P II 228

CONVORBIRI LITERARE

ANUL AL 57-lea 1925

TABLA DE MATERII:

1) Versuri

	Pag.
Alioth — Ispita	111
Bilciurescu Al. — Nostalgie	331
„ „ — Tablou	403
„ „ — Schiță	858
Boldea G. — Dimineață de vară	661
Buzdugan I. — Povestea copilăriei	660
Cercel V. — Decor de ploae	443
Ciorănescu I. — Chemare	735
Conia I. — Am ascultat	346
Dumitrescu G. — Infrângere	785
„ „ — Odinioară	—
Lăiniceanu V. — Noaptea la țărm	535
„ „ — Primăvară	636
Mândru A. — Insula	199
Milcu N. — Primblare	346
Nanu D. — Cea din urmă fericire	262
Naum Th. A. — Leoconol	113
„ „ — Faunul	191
„ „ — Caravana (tr.)	564
„ „ — Hexametre bucolice	834
Negruzzi Bob — De Profundis	420
Popescu-Mălăești — Psalmul 103	49
„ „ — Psalmul 104	127
Romanescu M. — Schitul	32
„ „ — Laudă	281
„ „ — Granit	543
Romano Lala — Scrisoare. — Cuvântul	264
Sandu Tudor — Metamorfoza	559
„ „ — In Jalea toamnei. — Prolog	614
„ „ — Andante. — Picături Sonore	744
„ „ — Oglinda apei	817
Soricu I. U. — Faust. Partea II-a	803
Stoica C. T. — Lucretius (tr.)	351
Tutoveanu G. — Plopul	494
Tzigara - Samurcaș Sandu — Tânguelile Arianei (tr.)	—
Vestea I. — Un cânt nebun	767

P. 1449

BIBLIOTECA CENTRALA A REGIUNII BANAT

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ TIMIȘ

P-5059-A

2) Schiţe, nuvele, memorii, etc.

Pag.

Carp P. P. — Aforisme . . . 403
Dongorozi I. — Uşurare . . . 406
Gane C. — Ada-Kalè . . . 20
„ „ — Silistra . . . 179
Hayward Gordon — Epave (dramă) . . . 496
Mândru A. — Iadul . . . 723
Maria Regina României — După război . . . 3
Paulet Em. — Femee . . . 428
„ „ — Clapa . . . 813
Petrea Paula — Ghibirdicul . . . —
Semacà Al. — Durău . . . 347
Soare Al. — Minunea din Rudeni . . . 192

3) Articole literare şi ştiinţifice

Bossy R. V. — Candidaţi streini la tronurile române . . . —
Brandes G. — Viitorul literaturei europene (tr.) . . . 418
Branisce Valerica — Un poet bănăţean uitat . . . 810
Branisce V. Dr. — Aşa a fost să fie . . . —
Cartojan N. — Legenda lui Avgar . . . 243
Crainic N. — Ioan Slavici . . . 611
Dăianu Elie Dr. — Patriarhatul românesc . . . 803
Filitti I. C. — Cine e cronicarul Dumitrachi . . . 827
Florian M. — Filosofia timpului nostru . . . 637
Fontaine M. — Scepticismul lui Anatole France . . . 90
Gane C. — Alexandru Marghiloman . . . 323
Giorgiade C. — Adnotaţiile lui T. Maiorescu . . . —
Germain N. D. — Iohann Strauss (1825—1925) . . . 737
Georgian P. — Invasiile tătăreşti . . . 353 şi 651
Maiorescu T. — Două scrisori . . . 326
Mărăcineanu D. — Eminescu pedagog . . . 385
Nicolaiasa Gh. — Trei scrisori de la Efv. Poteca . . . —
Nicolau Marcela — Credinţa în desvoltarea sufletului . . . 544
Negruzzi Iacob — Dicţionarul Junimei . . . 52—863
Odobescu Al. — Corespondenţă . . . 83 şi 332
Panaitescu P. N. — N. Filipescu socialist . . . 265
Papacostea C. — O interpretare a lui Eminescu . . . 114, 434 şi 616
Pascu Giorge — Dumitrachi Varlaam . . . 282
„ „ — Dionisie Eclisiarkul . . . 768
Petrescu N. — Date etnologice în sociologie . . . 444
Penescu Al. S. — Ofensiva contra francului . . . 662
Popescu N. — Capela cantacuzinească din Viena . . . 536
„ „ — Din istoriea dragomanilor . . . 760
Roşka M. — Când apare omul pe pământ . . . 33
Serdaru Virgil — Legătura cu infinitul . . . 422
Simeschy Th. — Civilizaţia cretană (legislaţia din Gortys) . . . 746
Tzigara-Samurcaş Al. — Preocupării artistice . . . 163
„ „ — Expoziţia românească din Paris . . . 583

4) Cronici

Alevra General — O pagină din războiu . . . 299
„ „ — Marina de războiu . . . 576
„ „ — Conducerea Armatei . . . 780
Băilă Ion — Înţelegerea Culturală cu Minorităţile . . . 459
Chernbach Dr. — Doctrina legei Sanitare . . . —

Pag.

Constantinescu Eliodor — Scena şi Actul în Comedia lui Plantus . 568
Danubius — Comisia europeană a Dunării 202
Dongorozi I. — Examenul de bacalaureat 703
Filitti I. C. — Clasele sociale în trecutul românesc . . . . . 132 şi 302
Georgiade C. — Domnul Rădulescu-Motru 571
Germain N. D. — Societatea Naţiunilor şi Menirea ei 62
Grecianu Olga. — Despre femeile pictori 455
Isopescu-Grecul — Documente din preajma Unirei 143
Mihăileanu M. — Ziarul, birou de avocatură? 218
„ „ — Centenarul lui Saint-Simon 584
„ „ — Industrialism sau Agricultură 706
„ „ — Secţiile de Meserie în licee 861
„ „ — Visuri Socialiste . . . . . —
Panaitescu P. — Nevoia de o Cultură economică 54
„ „ — Italia se întoarce la agricultură 163
Petrescu D. — Capetele de arabi în stema Basarabeştilor 772
Protopopescu I. — Votul universal 369
Romanescu M. — Poezia nouă 210
„ „ — Minoritatea bulgară din Cadrilater 211
„ „ — Rutenii uniţi din Bucovina 701
Stănescu D. — Curtea Domnească din Argeş 380
Vasilescu A. — Împărţirea Istoriei Universale 389
Vlădescu I. — Cum se poate face o recenzie 461

4) Recenzii

A. B. Isaia Răcăciuni: Trei Cruci. — C. Tavernier: Prietenii Vasile Catton: Dureri păgâne — Geiger: Nouvelles histoires juives . . . . . 393 şi 394
G. M. Zamfirescu: Comunicătură. — V. Militaru: Cântarea neamului . . . . . —
M. Romanescu: Cântarea cântărilor. — I. Chinelow: Le garçon 711 şi 712
Al. Stamatiad: Câţiva scriitori—Elena Farago: Scritori—A. Cotruş Versuri 794
Henri Béraud: Lazar . . . . . —
Al. T. S. Prof. Vasile Grecu: Versiuni româneşti ale cronicarilor din pictura bizantină 314
Caracostea D. D. Dumitrescu: Primăveri scuturate 227
C. P. Dr. Giorge Pascu: Rumänische Elemente in den Balkansprachen 72
C. Brăileanu: Problema monetară 391
Filiti I. C. E. Lovinescu: Istoria civilizaţiei române moderne . 67 şi 154
Gane C. Panaiti Istrati: Moş Anghel 73
Sandu Tudor: Comornic 586
Henri Béraud: Ce que j'ai vu à Moscou . . . . . —
Germani C. Argetoianu: Normalizarea bugetară 75
Grecescu C. I. Ursu: Concepţia istorică 156
M. A. Voichiţa Cercel: Soare de toamnă 475
Nanu D. G. Rotică: Paharul blestemat 222
Narly C. I. Petrovici: Introducerea în metofizică 790
Nădejde Ion V. S. Morţun. Biografie 75
Papacostea Cezar Ştefan Ciobanu: D. Cantemir în Rusia 709
Roşka Dr. H. Schmied: Vorgeschichte Europas 871
S. M. G. Vâlsan: Povestea unei Tinereţe 74
Tzigara-Samurcaş Sandu: Comtesse de Noailles: Poemes de l'amour 586

7) Fapte

A. B. O propunere inimoasă . . . . . —

Pagi. 6.

C. P. Iniţiative culturale 719/19
Criveanu Preot Gr. Despre România modernă 778/78
Florian M. Jalnica stare a scriitorilor francezi 877/77
G. Conferinţa Internaţională de Chimie 159/59
Gane C. Despre Panait Istrate. 799/99
Pe calea gloriei (Valentine de Wolmar) 800/00
Germain N. D. Alegerea preşedenţială din Germania . . . 235 şi 398/98
I. B. Centenarul lui M. Jókai 779/79
Criza artei la Viena 607/07
Criza presei româneşti din Ardeal 717/17
Karadia C. O curiositate literară din timpul Eteriei 311/11
Papacostea C. Cultura universitară şi căminurile 600/00
R. O hartă pe un scut 160/60
Roman Traducerile 728/28
S. T. S. Teoria realistă franceză a suveranităţii 230/30
Sd. Opinia unui francez despre Panait Istrati 169/69
Proect de lege pentru Combaterea tuberculozei 719/19
Săptămâna juridică din Paris 452/52
Tzigara-Samurcaş Al. Ruşini naţionale 605/05
Valahu I. Veşti de la Paris 235/35
Cronica politică religioasă în Franţa 317/17
Zotta S. Tricentenarul unei cărţi germane 237/37

P. II. 228

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea

Ianuarie

1 9 2 5

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

57646

DUPĂ RĂZBOIU

Șase ani plini s'au scurs dela sfârșitul războiului; șase ani... Timpul sboară și sânt atâtea de făcut!

Toți ne-am închipuit pacea într'altfel și cu greu unii din noi s'ar fi gândit că bătrâna noastră Europă se va putea schimba așa de tare. Nici nu ne închipuiam că atâtea probleme se vor înfățișa deodată. Probleme care taie adânc în vechia rânduială a lucrurilor, în viața, în obiceiurile și în gândurile noastre. Am văzut prăbușindu-se instituțiuni, căzând ceace credeam așezat pe temelii neclintite și am văzut desprețuindu-se tradiții vechi, și vechi credințe luate în râs. A trebuit să ne obicinuim cu o violență de limbaj care uneori ne cutremură. Am asistat la nivelarea claselor, la ridicarea maselor, la o enormă evoluție într'un timp așa de scurt. Am văzut dispărând multe lucruri frumoase la privire; bună parte din pitorescul vieței s'a dus, pentru a face loc unor instituțiuni mai practice, dar mai puțin atrăgătoare.

Lumea a devenit mai gălăgioasă, mai vulgară; fiecare are mai multe drepturi sau crede că le are. Intrucât însă fiecare a profitat din aceste preschimbări, rămâne încă de văzut.

Nu am fost niciodată printre cei cari protestează în potriva progresului real sau contra libertății bazate pe ordine. Nu aprob întotdeauna, ba deseori deplâng

chiar deformarea lucrurilor, pentrucă am suflet de artist. Slavă Domnului, însă, că au mai rămas unele singurătăţi în care, aceia care găsesc lumea prea plină, pot afla un refugiu, mai ales în ţara noastră cu atâtea poteci neumblate.

Mi-a trebuit aproape doi ani, după războiu, ca să mă regăsesc, ca să mă obicinuiesc cu împrejurările vechi-noi, ca să repui, în oarecare măsură, lucrurile în ordine, ca să adaptez pe „azi" cu „ieri."

Am pierdut cât mai puţin timp posibil regretând, asemuind, deplângând. Sunt din fire un constructor şi constructorii trebue să-şi încoarde muşchii, să nu piarză puterea prin tânguiri. Am încercat întotdeauna să prind ocaziile, să trag cel mai bun folos din ele şi vecinic sfătuesc pe ceilalţi să facă la fel.

Mai presus de toate, de plângeri şi de slăbiciuni, toate lucrurile au şi o parte bună; să căutăm numai a o desprinde, să o întrebuinţăm, să ne-o apropriem.

Paçea nu a adus odihnă, ci numai o puternică nouă tensiune, o adaptare la împrejurări vitregi, un efort ca pacea să nu se prefacă din nou în războiu.

Noi aparţineam unei părţi turburate a lumei, dar Ţara noastră a devenit de două ori mai mare ca întinderea ei de odinioară. Acum ne-am întors la ceeace erà din veci al nostru, şi deoarece am căpătat aceste largi şi noui ţinuturi, ele trebue să fie cercetate, înţelese şi cuprinse în inimele noastre.

Intr'adevăr, în toate privinţele viaţa mea a fost tăiată în două iumătăţi: prima jumătate părându-mi-se mult mai îndepărtată decât numărul de ani ce ea îmbrăţişează.

M'am reîntors la Cotroceni, la Copăceni, la Sinaia şi la Horezu. Am plutit din nou în sus şi în jos pe Dunăre, am reluat stăpânirea munţilor, a dealurilor şi a şesurilor.

Am călărit încă odată dealungul întinselor maluri ale mării. Am privit apusurile de soare, secerişurile, troenele de zăpadă ale iernii; am fost acoperită de praful lungilor, nesfârşitelor drumuri româneşti, ce acuma se întind încă şi mai departe. Toate scumpele şi vechile adăposturi arătate în cartea „Ţara mea" au fost revăzute. Chiar şi pe bătrâna mea maică stareţă o regăsii încă în viaţă; ea privi la mine cu un zâmbet sfios, pe deasupra prăpăstiei groaznice a celor doi ani de războiu.

Intotdeauna îmi pare că e ceva teamă în feţele pe care le întâlnesc în locurile, care au cunoscut greul jug al duşmanului. O îngrijorare urmăreşte paşii lor: cei doi ani de ocupaţie şi-au lăsat pecetea.

Eu am reclădit căsuţa dela Copăceni, după tipicul caselor boiereşti ale vremurilor trecute; i-am dat pridvorul cu stâlpii albi pe care-i visam, cu un larg acoperiş sur-argintiu de şindrilă. Am sădit grădina mea, în fiecare an câte puţin; căci toate merg încet în zilele astea, timpurile fiind grele.

Povăţuesc pe toată lumea să iubească grădinele, şi cu cât mai grea va fi munca, cu atât mai mare şi mulţumirea.

E straniu şi uimitor să vezi cum omenirea în vremuri de pace îşi cheltueşte fără rost tot ceeace şi-a agonisit şi cu câte opinteli de necrezut alcătueşte totul, din te miri ce, în zile de restrişte. Se întâmplă aşa, în virtutea unei adânci legi de compensare, ce se simte, fără a se puteà tâlmăci. Sânt prea prinsă

ca să adâncesc rostul lucrurilor, și totuși am învățat și văzut și în parte am priceput atâtea lucruri, dela războiu încoace.

Și am cugetat gânduri neobișnuite reginelor; dar acum nu vreau să împovărez pe nimeni cu astea.

Vremea de după războiu este ca o lungă convalescență după o boală grea. Numai pot fi aceeaș, nu numai pentrucă am îmbătrânit, dar și pentru că s'a făcut o așa mare schimbare într'un timp atât de scurt.

Mircea, fiul meu cel mic, răpit la începutul furtunei, nu știe nimic despre acest „post-bellum".

El zace rece și tăcut în mormântul său. Nu mi-a fost dat să văd ce-ar fi zis, dacă trăia și avea să înfrunte plăcerile și durerile lumei acesteia. Iar când intru în vechea biserică spre a depune pe mormântul lui florile proaspete ale fiecărui anotimp, pășind acest prag mi se pare că mă întorc la zilele ce nu mai sânt. Ceilalți copii au evoluat împreună cu mine, fiecare urmându-și ursita, după voia lui Dumnezeu.

Toți iubesc țara lor ca și mine; ei au învățat să fie însă mai întreprinzători, căci le-am deschis ochii asupra timpurilor în cari trăim. Suntem conștienți de schimbările ce ne-au ajuns, rămânând statornici în ceeace credem că e drept.

Unele lucruri, pe care visasem să le fac „după războiu," sunt azi imposibile; banii au altă valoare, visurile au luat alte întruchipări.

Sunt azi mai tristă decât eram odinioară, dar mai tare și mai liniștită. Am învățat mai bine cum să ajut...

Voința mi s'a oțelit; pun mai puțin preț

pe părerea altora. Iar pământul, marea și cerul îmi sunt mai dragi ca niciodată, împreună cu toate lucrurile plăcute, impunătoare și frumoase de pe pământ.

Am cutreerat cu timpul toate colțurile țării mele, atât din teritoriile cele vechi cât și din cele noui. Trebuià să le cunosc, să le văd și să pătrund adânc nevoile și nădejdile lor; dar mai am încă mult de făcut.

Eu nu pot decât să-mi împlinesc modesta mea misiune, iar pe cei tineri să-i cresc cu idealul de a continuà sarcina noastră. Nu trebue să ne închipuim că suntem indispensabili și că e fără de sfârșit timpul cât ne e dat să lucrăm. Dar, ca să fim muncitori, buni și de folos, trebue să avem încredere în opera noastră.

Sunt încă voinică, mintea mi-e vioaie, sănătatea nu mi-e zdruncinată, am multe idealuri; timpul însă zboară cu nepăsare față de truda omenească și cum pot să știu câți ani îmi vor mai fi hărăziți? ca să duc toate acestea mai departe...

* * *

Am să zugrăvesc acum un tablou nou, un tablou de după războiu, având însă liniștea viziunilor dinainte de războiu, atât de dragi inimei mele.

Pe celălalt povârniș al munților, cari acum nu mai sunt hotare despărțind poporul nostru în două, stă un mic castel pe o stâncă repede și înaintată.

Nu e decât o fortăreață rustică din vremuri mai vechi, un castel clădit poate de cruciați, dar mai probabil un punct de apărare de pe timpul năvălirilor turcești.

Pe un masiv de dealuri și munți ale căror poale mai joase sunt acoperite cu păduri de brad și de mesteacăn, el se înfățișează puternic și singuratec ca un stejar pus să păzească între șes și munte intrarea unei trecători.

Zidurile-i înalte și groase de câțiva metri se ridică deadreptul pe stânca, cu care sunt astfel de îmbinate încât alcătuesc un tot.

Mai multe turnuri neregulate răsar din aceste imense ziduri, ce par că nu se mai pot cucerì. O scară strâmtă de piatră cu trepte numeroase aleargă pe o pantă dreaptă spre o ușă greoaie și simplă, singura intrare în cetate, secretă, misterioasă și nebăgată în seamă.

Nu are nici o năzuință de frumusețe, nici de arhitectură deosebită; este numai un castel de luptă, puternic și primitiv. Iar dacă are o istorie a sa, a păstrat-o tăinuită în mâna-i singuratecă de piatră.

In vremi trecute, cu mulți ani în urmă, când castelul erà încă pe pământ străin, am trecut odată pe la poalele acestei ciudate cetăți. Singurătatea ei m'a atras: aș fi vrut să știu a cui erà și dece părea așa de părăsită și neîngrijită.

Mă cuprinse un dor să o posed și să-i redau viață.

Aceasta fu numai o viziune trecătoare, dispărută într'o clipă, ștearsă de praful motorului meu. Nu erà decât o nălucire, un vis, repede înlăturat de alte gânduri.

Insă eu niciodată nu am uitat-o: mi se păreà tare, așa de împunătoare și de ciudată, profilându-se cu stânca ei pe fundul împădurit, păzitoare a dru-

murilor din munți și a celor câtevă sătulețe culcate la picioarele ei.

După ce regiunea asta deveni a noastră, una din primele mele vizite a fost la această singuratecă cetățuie, care făcuse o atât de puternică impresie asupra mea. Mă întrebam dacă mai există, temându-mă că ar fi putut să fie nimicită. Cu atât mai mult, cu cât și prin această vale dușmanul se năpustise asupra noastră.

Spre marea mea mulțumire, cetatea rămăsese neatinsă, cu înfățișarea ei răsboinică, sfidătoare, singuratecă, fără viață și aproape fără ochi. Ne-am decis să o explorăm; astfel, plini de nerăbdare am urcat povârnișul greu care duce la ea, am suit multe trepte de piatră și, cum îmi procurasem cheia, am deschis tainica poartă, singura intrare în această misterioasă cetate.

Ce ciudat dar fermecător mic locaș!

O curticică interioară închisă peste tot de ziduri înalte și foarte groase, străpunse ici și colo de mici ferestre; galerii șubrede de lemn, unele așezate chiar sub acoperiș, se află dealungul acestor ziduri. Trepte strâmte și știrbite duc în diferitele turnuri, în numeroasele săli boltite, joase, spoite în alb iar altele cu tavane de grinzi grele; edificiul întreg de o soliditate de necrezut, în bună stare și nici decum în ruină, dar cu totul părăginit și golit ca o inimă părăsită.

Un colțișor tăcut și trist dar nemaipomenit de atrăgător, cu o minunată vedere dela fiecare ferestruie. Iar mie mi se părea că avea un suflet adormit și doritor de a fi deșteptat.

Impreună cu copiii mei de îndată am început

să ţesem visuri înjurul acestui Brân sau Brâna, straniul, singuraticul, fascinantul mic castel, care nu aparţineà nimănui, de care nimeni nu îngrijeà, care nu a fost niciodată iubit, nici locuit de când lumea. Brân, Brâna... acest magic, pitoresc, poetic, tainic, mic loc...

Şi într'o zi — căci acestea sunt cuvintele cu care se începe istorisirea evenimentelor mari şi mici —, într'o zi... o solie a oraşului Braşov, căruia aparţineà, pare-se, Brân, veni la mine, şi cu vorbe asemănătoare celor întrebuinţate în decursul tuturor vremurilor la oferire de daruri suveranilor, Brân mi-a fost oferit mie! Brân sau Brâna, mica cetate solitară, ciudată şi răsboinică, mica fortăreaţă mi-a fost oferită mie!.....

Cu greu putui crede urechilor mele. Dar mi se prezintaseră tot felul de hârtii cu peceţii şi semnături şi formule frumos sunătoare, după cum prevede legea. Şi eu a trebuit să iscălesc. Totul s'a făcut cu multă ceremonie, multe bune urări şi blagosloviri şi frumoase şi amabile cuvinte. Apoi solia plecă, lăsându-mă pe mine cu un pergament făţos şi sigilat, şi Brân erà al meu, al meu!....

Ca şi bătrânul boier, care cu mulţi ani în urmă mi-a lăsat vila părăsită din parcul trist şi plin de bălării, tot acest gând a îndemnat şi comunitatea din Braşov ca micul şi singuraticul castel să fie predat în mâini cari să-l îngrijească şi să-l deştepte la o viaţă pe care nu o mai trăise până aici. Mai mult nu ştiu, dar generosul fapt rămâne; oricare ar fi fost motivul lor, ei au venit şi mi l'au oferit. De acù în colo, Brâna cea iubită îmi aparţine!

A fost un moment împunător când m'am dus să iau în primire mica mea cetate. Toţi ţăranii din

jur se bucurau împreună cu mine. Căci sosirea mea erà un eveniment binecuvântat în viața lor sarbădă și impovărată de griji.

Acum singurateca mica cetate și fără de suflet, fără de stăpân se va deșteptà la viață, va privi în jos de pe înălțimea ei, va deveni deodată un punct de razim, un protector al locuitorilor din împrejurimi, care va aveà grijă de bunul lor traiu și de nevoile lor. A venit norodul întreg să mă întâmpine. Toți, în strae de sărbătoare, să-mi ureze noroc, sănătate și viață lungă; au venit să-și exprime mulțumirea că a devenit al meu castelul. Firește că au venit și cu plângerile lor, jalbele lor, căci nu ești regină și mama unui popor numai ca să primești felicitări și să auzi cuvinte de mulțumire!

Cu câtă bucurie și cu câtă tragere de inimă m'am apucat să prefac Brânul meu, pentru a fi mai lesne și mai plăcut de locuit în el, lăsând să intre mai multă lumină, reparând coridoarele întunecoase, făcând odăi noui din tot felul de colțuri, întrebuințând mansardele de lemn, folosindu-mă de goluri uriașe, descoperind treceri și mici scări ascunse, transformând ciudatele turnulețe în odăi de locuit; punând însă multă băgare de seamă ca să păstrez înfățișarea severă și primitivă a locului. Aveam un scump bătrân arhitect al casei noastre, moștenit de pe timpul regelui Carol. Și el mereu visase că-i va fi dat într'o zi să repare un vechiu castel; acum această mică și fantastică clădire a devenit munca sa preferată.

El s'a instalat acolo, ca o bufniță într'un zid vechiu, și își pune toată dragostea, toată îndemânarea să facă un adevărat giuvaer din mica mea comoară. Dar noi nu ne grăbim să isprăvim lucrul, suntem

ca niște copii cu o jucărie ce ne e dragă și de care nu ne săturăm niciodată; în fiecare an, noi refacem câte cevà, fără a ne permite să schimbăm aspectul original al clădirei. Mica cetate a rămas deci puternică și semeață.

Dar acum a fost însuflețită: ochii ei sânt deschiși, este trezită, revenind cu bucurie la viață. In interior zidurile ei văruite și de o înfățișare rustică au fost păstrate; scările sânt încă repezi, strâmbe; încăperile nu toate la fel, clădite după cum erà și stânca, aproape fiecare la o altă înălțime. Trebue să ai grije să nu te împiedici de prag, să nu-ți lovești capul de pervazul scund al ușilor. De fapt tot timpul trebue să te uiți cu luare aminte, pentrucă mereu dai de colțuri neașteptate, și niciodată nu știi când vei întâlni o treaptă, un tavan prea jos, o grindă înaintată.

Mulți din generația mea au dat din cap, neaprobând gustul meu pentru o atât de nepractică locuință; „la vârsta D-tale"! adăogau cei mai mulți cu nedumerire.

Eu însă îl iubesc! și cu asta totul e zis!

Ceva copilăresc a rămas poate în inima mea: o dragoste de descoperiri romantice, de aventuri.

Eu am tot poftit pe unii din generația mea, să vie numai să-l vază, când eu locuesc acolo. Eu aduc pe copiii mei, pe prietenii lor, sau pe prieteni mai tineri ai mei, cari nu văd altceva decât farmecele comoarei mele!

In dosul zidurilor sale, neînchipuit de groase, am strâns o curioasă colecție de lucruri vechi de o înfățișare mai mult sau mai puțin rustică: sculpturi ciudate, chipuri vechi în lemn, piatră sau metal,

chipuri care se simt la locul lor în acest locaş auster şi medieval; stranii şi vechi icoane pe funduri de aur, uşor aburite de vreme; vechi covoare, pietre, ulcioare, tronuri, vase de aramă şi de alamă şi olărie ţărănească din diferite regiuni; curioase şi vechi colţare şi dulapuri, mese grele de ştejar, neprinse în cue de fier, şi scaune. Dar mai sunt şi jeţuri uriaşe şi plăcute, sofale şi divanuri, ale căror culori şi stofe fiind bine alese se armonizează plăcut cu restul, se împacă desăvârşit cu tovarăşii mai severi. Şi peste tot flori; florile cele mai frumoase, cele mai simple: gălbinele şi floarea soarelui, alcătuind o gamă de portocaliu şi galben; apoi trandafiri şi ochiul boului, dălii, buchete mari înflăcărate de călţunaşi, enorme şi mândre mănuchiuri de iubiţii crini albi; fiecare floare găsindu-şi fondul potrivit, căpătând o însemnătate şi mai mare faţă de zidurile văruite sau pe blidarele şi dulapurile înnegrite de vreme, în adâncitele deschideri ale ferestrelor, ieşind din ciudate mici firide, săpate în nespusa grosime a zidurilor. Nu am văzut nici o casă care să iubească florile mai mult ca micul meu vechiu castel; fiecare colţ are nevoe de ele, le primeşte, le doreşte...

Toate ceardacurile au cutii pline cu muşcate roşii, şi jumătate din curtea interioară a fost despărţită şi transformată într'o mică grădină presărată cu flori luminoase.

Această grădiniţă este mândra stăpână a unei fântâne adânci de mai multe sute de picioare.

Bătrânul meu arhitect are un talent deosebit pentru a clădi cele mai minunate vetre; fiecare din ele este de obiceiu zidită după înfăţişarea şi mărimea odăii;

cele mai multe sânt adevărate vetre țărănești, văruite, zidite din cărămizi cu tot felul de colțuri și cu policioare eșite, pentruca oalele și bătrânele icoane să poată găsi locșorul lor potrivit, părând că au fost acolo de când lumea și par'că anume făcute pentru acel loc anumit.

La poalele castelului era o grădină de zarzavat, dealungul unei pajiști umede și de un verde de smarald, unde „nu mă uita" crește în puzderie. Am transformat grădina într'un fel de răzor de flori, o adevărată orgie de culori, asupra căreia mica cetate privește în jos cu un zâmbet în locul încruntărei cu care se uită ea altă dată.

La anumite zile, cei mai săraci dintre țărani urcă scara cea repede de piatră a castelului și se înghesuiesc în curtea cetăței mele, și acolo, ca în vremuri feudale, le împart grâu, porumb, bani și haine. O întrunire mai pitorească de sdrențăroși cu greu se poate închipuì: sbârciți bărbați bătrâni cu părul lung, cu cămeși albe și chimire largi de piele și straie de culoarea pământului, femei bătrâne, gălbejite și uscate ca niște înspăimântătoare vrăjitoare se scoboară din îndepărtații lor munți; orfani de războiu cu ochii mari și duioși aduși acì de doicile lor istovite de necazuri, greu împovărate cu nenumărații lor copii, unii și alții răbdători, supuși, îndurători, și cuprinși de o demnitate liniștită în ciuda sărăciei lor lucii.

Și toți se îmbulzesc în jurul meu, sărutându-mi mâinele, mânecele sau poalele hainii mele; iar neîncetatele lor mulțumiri fac să pară mult prea sărăcăcioase darurile mele. Apoi, cu toții pornesc din nou bătrânii. Tremurătoare, băbuțele obosite de griji, mame și copii orfani, toți blagoslovindu-mă

cu vorbe înflorite, urându-mi noroc, sănătate, viaţă lungă, belşug şi o inimă înţelegătoare a sărăciei lor. Rugându-mă să mai viu, să viu mai des, să nu-i uit, să „mă scobor din înălţimea mea“ spre ei şi să nu mă ţiu de alte lucruri; pe când eu, simţindu-mă umilită, privesc la ei cum scoboară şchiopătând cu micul lor dar treptele cele repezi, împrăştiindu-se pe la sărăcăcioasele lor căsuţe ascunse printre dealuri...

Câte odată, întovorăşită de unul sau altul din copiii mei, sau de însoţitorii mei mai tineri, îmbrăcată în strălucitul costum al ţinutului, pe un căluţ voinic de munte călăresc peste dealuri, prin poteci înfricoşate şi repezi, ce primăvara se prefac în albii de şuvoaie. Atunci se întâmplă ca pe neaşteptate să dăm peste unul din acei ciudaţi, uscaţi şi betegi bătrâni şi peste femeile ce se grămădeau în curtea castelului ca să primească pomeni.

Ne salută cu bucurie însă cu nedumerire, minunându-se cè a putut face pe regina lor să rătăcească în aşa de îndepărtate şi până aci nici odată umblate colţuri, pe nişte aşa de prăpăstioase şi rău ţinute drumuri.

Eu mă opresc şi vorbesc cu ei, ei dau din cap şi oftează şi zâmbesc, şi în vorbirea lor ciudată sfârşesc mai totdeauna cu o binecuvântare sau o urare de noroc şi dorinţa lor de a ne revedeà pe acolo....

Urcăm mereu pe poteci bătute, în poduri umbrite de brad, întunecoase, tainice, plăcute prin mirosul pătrunzător al reşinei încălzite la soare, prin stufişuri dese şi întunecoase sau prin luminişuri cu muşchiu, încinse de brazi seculari, drepţi şi maestoşi şi

ca o armată de uriaşi. Munţii albaştri, în umbră, alcătuesc un zid atât de impunător, atât de frumos, atât de neschimbat prin puterea şi trăinicia lui, încât în inimele noastre se înalţă o rugăciune în cinstirea frumuseţei! Vecinica şi neschimbata frumuseţe a fiinţelor, a culoarei, a firei întregi e pentru mine ca o adâncă religie ce-mi întăreşte speranţa în cealaltă viaţă, sporindu-mi credinţa în izbânda adevărului şi a bunătăţii, în înfrângerea răului, a morţei...

Pe amurg ne întoarcem căutând cu greu drumul peste pietrele alunecoase, iar umbrele noastre se lungesc atât de tare, încât noi şi chiar caii noştri par'că mergem pe picioroange.

La Brân sau Brâna cea iubită, cum îmi place câteodată să numesc castelul meu care prin mine a câştigat viaţă, am mai stat odată o noapte, la începutul iernei, când căzuse zăpada şi când o lună plină îşi lunecă tainic palidele raze în curtea cu grijă păzită, par'că ar fi încercat să descopere tainele pe care le ascundem cu grijă de lumea din afară. Răsboinicul mic castel aveà, în noaptea aceia, o înfăţişare cu totul deosebită; d'abia se mai zăreà, era ca un vis, o nălucă a închipuirei mele. Cu o lumânare de ceară în mână, o greoaie lumânare galbenă făcută de maici, mirosind îmbătător a miere, am rătăcit prin cetatea mea, în sus şi în jos pe nesfârşitele ei scări drepte, prin bolţile ei aşa de joase, păşind cu băgare de seamă peste pragurile ridicate, prin galerii tainice care conduc la turnurile scunde cu mici ferestrui, de unde se poate vedeà în jos, spre valea pacinică în râul ce şerpueşte ca o potecă strălucitoare. Nici un sgomot; tăcere adâncă, lumea fiind toată adormită, totul alb sub prima haină de

zăpada argintie la lumina puternică a lunei. Ce straniu și neînchipuit locșor pentru vremurile noastre atât de grăbite și pline de întâmplări și lupte de tot felul; un loc pacinic și ascuns.

Mă simțeam nespus de departe de viața de toate zilele, aproape o străină față de mine însumi, dar atât de îndrăgostită de această lume de altă dată, de această locuință pe care vreau să o împărțesc numai cu acei cari înțeleg farmecul ei precum îl înțeleg eu.

Mi-am păstrat aci cu gelozie un traiu ferit de toți acei care sunt prea dedați cu felul de traiu regesc, convențional și prea confortabil.

Vai, dar ce frig era! Ce fantastic să te uiți în jos, atârnat asupra unei înălțimi atât de amețitoare. Și cum picură lumânarea mea mirositoare a miere în bătaia vântului care mă cuprindeà din toate colțurile. Trebuì să mă grăbesc să mă întorc jos la focul mare, cu flăcări trosnind în vatra uriașă din lunga și joasa încăpere, care a fost odinioară un fel de pod și unde ceilalți erau întruniți, tăinuind, povestind sau ascultând cum șuerà vântul în jurul vechilor ziduri. Oh! ce plăcut era în jurul acelei vetre uriașe, ce părea ca o odaie de mare, cu un acoperiș sub care cu toții puteam să ne ghemuim cât mai aproape de jăratec.

Dar veni vremea culcărei și cu toții ne împrăștiarăm în odăile noastre din cele patru colțuri ale castelului. Pe scara mea tăinuită, strâmbà și repedea scară de piatră, ascunsă în grosimea zidului, cu câte o deschidere la căpătâele ei, am scoborît cu o lampă veche de ulei, asemenea acelora întrebuințate acum câtevà veacuri de creștini în catacombe. Eu am avut aceiași senzație, că mă cobor într'o catacombă pe

acea scară mică și întunecoasă care duce în jos.... tot la vale ca într'un puț.

Cum urlă vântul în jurul camerei mele de culcare, o odaie izolată într'unul din turnuri. Albă, cu tavanul scund, are ferestre cu chenare de marmură, rămășițe dintr'o veche biserică bizantină pe care le-am adus din Grecia și care se simt aci ea la ele acasă. Focul pălpăie necontenit în vetrele cele mici și albe; focul flăcărilor umple camera mică cu lumina ce se joacă cu umbra, aurind zidurile albe, făcând să strălucească vechile icoane și candelele de argint atârnate în fața lor, aruncând lumini neașteptate asupra vălului moale chinezesc, de un albastru închis.

Într'un colț între cele două ferestre, pe un vechiu capitel de piatră al unui stâlp de biserică, se află un călugăr cioplit din lemn. O înfățișare impunătoare cu o față minunată de schimnic; el este păzitorul tăcut al acestei odăi, tovarășul orelor mele de singurătate. O lumânare de ceară arde lângă el și un vas persan, cu flori vecinic împrospătate, stă la picioarele lui. El pare a fi în rugăciune, cu capul plecat și ochii închiși, stă ca o întruchipare a răbdării și a uitării de sine. Mi-a fost dăruit de mama mea și a fost mutat din casă în casă; însă această odaie cu bolți scunde, împrejurul căreia cele patru vânturi urlă și șuieră, cântând înfricoșatul lor cântec, este adevăratul său locaș. Aici și-a găsit însfârșit odihna. Nu mă ia în seamă, dar văpaia roșie a flăcărilor îi dă înfățișeri de viață adevărată. El veghează asupra somnului meu și când mă trezesc în zori de zi, el e acolo tot rugându-se! Fața lui e mai fioroasă și mai impunătoare ca oricând în lumina zorilor.

* * *

Fost-am oare în stare să redau ceva din farmecul Brânei celei iubite? — Mi-e teamă că nu.

Copilul meu, care iubeşte mai mult Branul, mi-a zis: N'ai să fii nici odată în stare să faci pe cel ce nu l'a văzut, să-l vadă aşa cum este într'adevăr.

Şi mi-e teamă că aşa e.

Dar eu am vorbit despre el ca un îndrăgostit care îşi cântă dragostea — e tot ceace pot face.

Această dragoste mi-a venit în anii mai maturi, în cealaltă parte a prăpastiei care mi-a tăiat viaţa în două. Astfel că e un fel de simbol pentru mine, un semn că viaţa se poate începe din nou.... chiar şi după răsboiu şi surghiun, puţin cam altfel, fără îndoială, dar cu aceiaş energie mereu tânără şi cu aceea vecinică împrospătare a credinţei şi speranţei de care, slavă Domnului, este pururea capabilă inima omenească...

Maria

ADA-KALE

Un Jankee din continentul nou, a scris odată într'o carte c'ar fi de dorit să învețe omul în viață și puțină filosofie. Deși cu această știință n'ar ajunge să câștige bani prea din belșug, ar trage totuși din ea adevăruri și foloase, după care bogatul suspină înzădar, neputându-le cumpăra cu toate milioanele lui.

Are dreptate Ralph Waldo Trine. Are și nu prea. Cu milioane poți cumpăra kilograme de foloase materiale — și să fiu al dracului dacă nu sunt foloase — iar cu punga goală te alegi abia cu câte-va grame de foloase morale, ale căror frumuseți, pentru a fi înțelese, cer neapărat ajutorul filosofiei.

Ori cum o fi, când fluieră vântul prin buzunare, filosofezi fără să vrei. Și cum într'ale mele bântue furtuna, m'am pomenit cu încetul aflând un adevăr, din care am tras, firește, foloasele mele. Anume: că traiul nostru e fum. Vânt și fum!

Cu acest bagaj ușor, trec de atunci prin lume, fără supărare. Azi aici, mâne acolo, nicăiri intim și mult, azi pe pământ și mâine în lună, râd de durerile mele și plâng de ale tuturor... „Astfel am trecut de-a lumei hotar“ voi putea spune ca poetul, în ziua d'apoi... cât mai târziu, nădăjduesc! Nu că mi-e frică de moarte. N'o alung, nici n'o aștept. Insă n'o cunosc. Pe când viața aceasta — fum, iluzie ce-o fi — o știu din fir în fir. Mă împac în deobște cu ea, și numai rare ori mi se întâmplă să rămân nedumerit. Dăunăzi de pildă, când m'am pomenit, pe neașteptate, cu bani în buzunar!

Câte nu poate face omul cu parale când n'are habar de filosofie. Dar când ştie lămurit că totul e deşertăciune, la ce mai sunt bune?.. Doar un lucru îi rămâne... să se scape de ele — şi cât mai curând.

M'am hotărît deci să le dăruesc Căilor Ferate şi m'am pornit la drum. Ţinta: Adá-Kalé.

Când voiu fi întors, mai voi strânge un crac la cingătoare şi voi citi pe Waldo Trine!..

* * *

Să spun adevărat, căci minciuna fără rost este un cusur nesuferit. Am făcut un ocol cam lung. Am luat-o prin Moldova, Ardeal şi Banat. România Mare de jur împrejur. Impresiile culese le-am tipărit într'o carte, ce nu se poate citi. O carte ce va porni cu mine în ceia lume. Şi asta nu de altceva, decât de frică să nu supăr cumva pe fraţii noştri de dincolo. Şi n'ar fi avut de ce. Căci din întreaga această primblare, viu în amintire mi-au rămas doar două cuvinte: „Kénerèş" şi „Fizetné" — adă pâne şi fă-mi plata — precum, dealtfel, şi frumuseţea sinagogelor, ca dovadă că în oraşele Ardealului domnesc Ianoş şi Israel. Iar cutreeratul satelor l-am amânat pe altă dată. Acolo e românimea. Ştiu. Dar automobil n'am avut, iar de boala mersului pe jos m'au vindecat războaiele.

Când am spus că m'am hotărît să *dăruesc* banii Căilor Ferate, am greşit. Mă gândeam că a plăti un bilet de Clasa I, pentru a sta în picioare într'a II-a, înseamnă a face statului un dar. Insă nu e aşa. Dinpotrivă, călătorul e în câştig. Căci în schimbul neajunsului, de a sta în picioare, Căile Ferate Române, îi dă sfaturi scrise pe pereţi. De pildă: să nu scuipe, îl învaţă Direcţiunea, căci «tuberculoza (oftica) şi mai toate bcalele contagioase (molipsitoare) se răspândesc prin spută (scuipat)».

In afară de învăţături de hygienă, mai capătă deci călătorul şi lecţii gratuite de franceză. Toate intră în preţul biletului... şi tot el să se plângă? Fără doar — acuma mă gândesc — dacă Direcţiunea Căilor Ferate a avut dinpotrivă în vedere să dea lecţii de limba română... ziariştilor de pildă, ceea ce ar fi o necuviinţă.

Ori cum o fi, avisul acesta m'a făcut să îndur uşor căldura, înghesuiala şi oboseala şi să petrec vesel jumătatea de ceas dintre Mehadia şi Orşova.

Am ajuns deci bine dispus la ţinta călătoriei mele.

De-aşi fi fost dealtfel cel mai posac om din lume — ceea ce, Doamne păzeşte, nu sunt — încă trebuia să mă înseninez decum m'am dat jos din vagon. N'am apucat bine să umblu cale de o svârlitură de băţ, c'am şi dat ochii cu Dunărea, încolăcită între munţi.

Cunosc cursul acestei ape, din leagăn până la mormânt,

De la basinul din grădina Prinţului de Fürstenberg, de la părăuoaşul ce se rostogoleşte vesel printre pietrele Pădurii Negre, la râul, încărcat cu vase comerciale, ce înconjoară Viena, oglindind în undele sale mândrele-i terase seculare până la apa uriaşă peste care Traian îşi aruncase podurile, Nicopole bătrân, unde un Basarab luptase la cot cu un Duce de Bourgogne, Brăila şi Galaţi, bogăţia Ţării, Ismail vestita cetate şi Isaccea, sat sărac, care a fost poate tainica Vicina la răsăritul căreia se desparte râul în trei, pentru a-şi curma srălucita cărieră în cel mai frumos chip din lume... înfrăţirea cu marea.

E într'adevăr grandioasă povestea acestei vieţi bătrâne, mereu întinerită.

Aşa cum îl cunosc eu însă, nicăiri nu-şi poartă râu frumuseţea cu atâta mândrie, ca între Orşova şi Severin.

Pune Dunărea, în felul ei cum curge acolo, atâta măreţie simplă, atâta reculegere parcă, încât te simţi pătruns de-un sentiment ciudat-aşa ceva cum e când intri întâia dată într'o bătrână catedrală gotică — un nepriceput simţimânt de credinţa, pe care în ceasurile pierdute îl are până şi ateul, când desbrăcat de vanitate, stă singur şi umil în faţa majestăţii liniştii!

Şi astfel, cu suflet copleşit, m'am dus în tăcere dealungul Dunării, singur, înspre miază-zi.... până m'am pomenit de-odată cu un Turc în faţa mea, care, aşezat pe marginea drumului, îşi fuma în tihnă ciubucul la soare. — Un minaret, în fund, dincolo de apă, se ridica dintre copaci.

Această neaşteptată arătare, îmi răscoli în inimă do-

rinți dedemult... Sheherazada și Alandin, Loti și Aziadé, țările Profetului, soare și palmieri.

— „Cald, Ibrahim“ spun Turcului pentru a intra în vorbă cu el.

— „Cald“, zice „Dar mă chiamă Ali“.

— „Oh! să am iertare! Domnule Ali, n'ai putea să-mi spui unde este Adá-Kalé?“

— „Uite colea, insula din față. Vrei să te duc?“

— „Sigur că vreu. Dar cum?“

— „Cu barca“ spune „că doar sunt barcagiu. D'asta stau aici, să trec călătorii“.

Ali e bătrân, peste 60 ani, dar e voinic cât doi de douăzeci. Mă învoesc.

— „Hai să mergem. Cât punem până acolo?“

— „Vre-o zece minute, că e apa liniștită“.

Pe o cărăruşă, printre stânci alunecoase, ne coborâm la mal. O luntre, legată cu frânghia de un butuc, se legănă pe valuri. Inlăuntru, un piciu de vre-o 10 ani, dormea cu fața în sus.

— „E copilul d-tale?“ întreb eu pe vâslaș.

— „Nu domnule, e al unei femei din Adá-Kalé“ zice.

— „Turc?“

— „In Adá-Kalé sunt numai turci“.

Ne urcăm. Băețelul se deșteaptă, sare afară din luntre, o desleagă și se urcă din nou, luând în mână cârma, pe când bătrânul, în celălălt capăt, apucă vâslele. Incepe mișcarea cadențată a lopeților, mânuite cu atâta dibăcie încât sforțarea nu se simte; s'ar părea că mângâe numai suprafața apei.

Amintiri dedemult îmi flutură prin gând.

Plimbări cu pescarii, pe mările Nordului, în fapta zilei, când e apa netedă ca sticla. Apusuri de soare, când e apa creață. Și furtuni în larg, când apa se umflă, spumegă, se aruncă și se despică și barca saltă în cap de val și iar se cufundă și pânza se pleacă culcată pe mare... grozavele clipe frumoase, când te uiți sălbatec cum se apropie moartea... și admiri. Admiri uriașa luptă ce se dă între puterea oarbă a elementelor deslănțuite și puterea conștientă a omului, a pescarului cu ochii cruzi, ale cărui brațe vânjoase aci mânuesc lopata, aci trag sfoara, strâng și desfășoară pânza!.. Și pe

urmă, după ce ai ajuns la mal, frumoasa clipă, când strângi bărbăteşte mâna noduroasă a învingătorului.

Amintiri, Amintiri! Când stai de priveşti în urmă, icoane din chiar traiul tău par frânturi din alte traiuri. Te încolţeşte viaţa şi te micşorează. *Anii cari trec, scad în loc s'adaoge!*

— „Dece plângi?“ mă întreabă Ali.

— „Eu? Nu..., bate vântul şi-mi lăcrămează ochii.“

— „Ce vânt? că nici o boare nu se simte!“

— „Ei, o fi aerul atunci. Nu sunt obişnuit... şi zi, e frumos la Adá-Kalé?“

Intrebare făcută doar ca să întorc vorba — căci încolo aveam insula în faţa ochilor. Nicăiri, nimic, în toată frumoasa asta de ţară românească, nu m'a tulburat cât cotul Dunării la Adá-Kalé. Munţi înalţi şi împăduriţi o strâng ca într'o cingătoare. Şi cum spre Porţile de Fier râul coteşte la stânga şi munţii se împreunează, pare mai mult a fi un lac acolo, din mijlocul căruia se ridică, verde şi albă, insula, cu minaretul ei, care se înalţă, subţire, spre cerul de safir.

Cum bătrânul nedomerit încă de ce vânt îmi tulburase ochii, rămăsese tăcut, copilul s'apucă să răspundă el la cuvintele mele din urmă:

— „Foarte farmos“ îmi spuse în româneasca lui stricată. „Eu cunoşti bine tot. Dacă Domnu vrei, eu duci cu D-ta s'arăţi“.

Verbele n'aveau pentru el altă formă decât a doua de la singular. Dar ce are a face. Ochii lui îmi părură buni. Imi plăcu.

— „Bine, băeţaş. Să-mi fii tu călăuză.“

Şi cum barca tocmai se apropiă de mal, copilul sări iar din ea ca s'o lege de un stâlp, iar bătrânul, după ce-şi aşeză lopeţile înlăuntru, îmi spuse liniştit:

— „Imi plătiţi la întors“.

O vorbă pe care Caron n'ar fi spus-o.

Intâiul lucru ce-mi cuprinse privirea, când ajunsei pe insulă, fu plutonul de grăniceri români. Pentru noi cucerirea aceasta e o fală; pentru mâna de turci ce locueşte acolo, este o durere.

— „Inainte nu fost grănicer“ îmi spuse copilul. „Noi erai Turci“.

— „Şi acuma?“

— „Acuma Români. Eu ştii românește nu bine. Dar trebui învăţat. Domnul înţelegi?“

Am trecut şi noi pe acolo! Inţeleg, copile, lasă...

Cum am intrat pe poarta cetăţii, înlăuntru, pe dreapta, se întindeau tarabele vânzătorilor de mărunţişuri. Amintiri pentru călători, sau, cum se zic astăzi — pentru că e mai frumos, nu aşa? — „Suvenire pentru voiajori“. N'am cumpărat nimic, decât o cutie de ţigarete. Căci singura industrie din Adá-Kalé fiind cultura de tutun, e în adevăr o amintire locală. Unde mai pui că-ţi duce gândul la vremea când cumpărai această marfă, de contrabandă, la Turnu-Severin, şi unde pui că mai are asupra altor amintiri, avantajul de a se preface în fum.

Adá-Kalé a fost o fortăreaţă, când în mâinile Turcilor, când într'ale Austriacilor. Se află la punctul unde, înainte de 1916, era graniţa dintre România, Serbia şi Ungaria.

In chestiunea Dunării n'a fost amestecată. Din punct de vedere politic şi-a avut însă însemnătatea ei, mai ales pe vremuri, când îşi ţineau Turcii aici o puternică avantgardă militară. Astăzi, din acest trecut, au rămas zidurile cetăţii, mari, încă întregi, cuprinzând mai bine din jumătatea insulei înlăuntru cărora a înflorit un orăşel turcesc, cu străzi înguste, peste care se întind pânze dela casă la casă pentru a feri de soare, cu cafenele multe, în faţa cărora Musulmani îndolenţi sorb cafeaua şi narghileaua, cu geamii, cu hogii şi însfârşit cu acele lucruri, supărătoare pentru creştini, femei prea îmbrobodite, prea multe grătii la ferești.

Pe strada mare mă opresc să iau masa la un birt de creştini, singurii din insulă. Călăuza, în timpul acesta se hârjonea prin praful străzei cu alţi copii, poate călăuze şi ei.

— „Hai piciule“ spun după vre-o jumătate de ceas „hai, c'am isprăvit. Să vedem mai departe“.

Pornim amândoi. Cutreerăm târguşorul, în dreapta, în stânga, tot ce este de văzut, geamia cu o fântână în faţă şi c'un covor persan înlăuntru, zidurile cetăţii cu bolţi ră-

coroase şi cu ascunzători şi în sfârşit, dincolo de zid, malul gol dinspre Vârciorova.

De aici, din capătul acesta al insulei, vederea prinde o măreţie neînchipuită. Mărturisesc că pe cât îmi place natura, pe atâta mă plictisesc descrierile ei. Frumuseţea aceasta este pur vizuală. Impreunarea de cuvinte nu poate trezi în mintea noastră farmecile ce ni se strecoară în suflet prin oglinda ochilor. Singurul artist în stare să făptuiască minunea aceasta este pictorul. Trec deci... acum, căci atunci am rămas atâta timp privind cum curge apa Dunării între munţii României şi ai Serbiei, încât călăuza, nerăbdătoare, mă întreabă, ca mai odinioară vâslaşul:

— „Domnul dormi?“

Nu, nu e somn, precum atunci nu era plâns. Visam. Mă gândeam la geniul poporului nostru, la poezile lui populare:

„Dunăre, mama vitează“,
„De când lumea îmi stai de pază!“
. . . . . .
„Eu cu Dunărea sunt una“
„Batem timpul şi furtuna!“

Mă gândeam — la câte, Doamne! — la istoria acestui râu, din negura zilelor trecute „Trajanus Danubium transit“ — până la lumina zilelor mai noi „Kaiserlichköniglichoesterreichischungarischeeinzigprivilegiertedonaudampfschiffahrtsgesellschaft“ [1]).

— „Domnul vizitat oraş“ îmi spune copilul văzând că tot nu mă urnesc din loc „Vrei vezi casa Osmană?“

— „O casă înlăuntru? Cum să nu. Mergem la tine“.

— „La mine nu. Acolo sărac. Areţi casa bogat“.

— „Cunoşti tu o casă bogată?“

Băiatul se înflăcărează:

— „Bogat, formos aşa formos!..“

Bată-te vina, piciule, hai să mergem. Şi mă apuc să-l întreb:

— „Va să zică voi sunteţi săraci. Ce faci tu cu banii pe care-i câştigi? Ii dai mamei, hai?“

---

[1]) Glumă? Nu. Citiţi „Chestiunea Dunării“, de Gr. Antipa. Cultura Naţională, 1924, p. 21.

— „Nuuu...“ zice el „strângi.“
— „Strângi? Pentruce?“
— „Pentru să mergi la Constanța.“
— „Ce să faci acolo?“
— „Acolo e capitala.“
— „La București, vrei să spui.“
— „Nu. La Constanța?“

Nu mai pricep. Copilului îi este necaz, pentru că vede că nu-mi poate tălmăci ce vrea. Mă întreabă:

— „Domnul știi turcește?“

— „Nu puiule. Dar nu e nimic. O să ne înțelegem noi. Ce vrei tu să faci în capitală?“

— „Eu? ai pe tata acolo. El scrii să vii, dar nu trimiți pară. Eu strângi și când ai trei mii duci la Constanța, acolo Capitala Osmanilor, câștigi mult...“

— „Ei! micule, Constatinopol, vrei să spui“.

Băețelul râde până la urechi și bate din palme:

— „Constantinopol, da. Acolo câștigi para, trimiți la mama, vii și ea, pe urmă toți împreună, la capitală.“

Copilule mic! pentru nimic în lume n'aș vrea să treacă o umbră de îndoială peste nădejdile tale.

— „Da“ îi spun „foarte frumos. Și odată acolo, ce viață o să mai duceți toți. Dar spune băețaș, cât ai strâns până acuma?

— „Două sute de lei“ îmi spune el, uitându-se la mine să vadă, e mult sau e puțin.

L-am mângâiat pe păr și am întors repede vorba, căci era zădarnic să mă mai întrebe odată, ori e vântul de vină ori ce.

In fața unor ostrețe care împrejmuiau o livadă, îl văd că se oprește.

— „De ce stai aici?“, îl întreb.

— „Aici e casa formos“, răspunde el.

Mă uit. Nu văd nimic. Dar însfârșit, să mergem. Impingem portița și intrăm într'o alee de pruni. Deodată zăresc, în fund, o căsuță albă, mică, curățică. O femee, în fața casei, scotea apă dintr'un puț. Era învăluită într'o rochie neagră, care o acoperea din creștet în tălpi. Ochii numai străluceau prin crăpătura broboadei. Se întoarse să se uite la mine. Dar privirile acestea supără. Ea mă vede cum sunt, pe când eu

văd doar o umbră. Copilul a intrat în casă. Eu am ridicat ochii, dinadins, spre un vârf de salcâm... când o văd deodată, c'o mișcare pripită, desprinzându-și vălul din gaică și arătându-mi obrazul, drept, față în față! O clipă numai. Apoi iar îl prinde la loc și râzând, se apleacă pe fântână să ridice ciutura. Era frumoasă, și prea fusese scurt. Câte minuni, Allah! nu s'o fi ascunzând sub atâtea văluri, în atâtea țări peste care domnește.

Aș fi vrut... dar unde e chip. Copilul se întoarse din casă c'un bătrân după el. Un turc cu barba albă, mustețile lăsate în jos, șalvari pentru tot neamul.

Se închină și-mi spune, într'o românească aproape curată: „Bine ați venit la noi. Poftim înlăuntru"

Acolo, ce să văd, casa cea frumoasă avea numai două încăperi.

O bucătărie întâi, prin care trebuia să treci pentru a ajunge într'o odaie care avea, la dreapta, o sobă mare cu cuptor, iar de jur împrejur divanuri îmbrăcate în cit. Atât. O mesuță, un covor pe jos, fotografii și cărți postale pe pereți.

Bătrânul așează pe masă, dinaintea mea, o farfurie c'un măr, o pară și câte-va prune. Apoi apucându-se de fiert o cafea, taifasul începu.

E încărcat de ani, necazuri cât lumea, dar Allah are grijă de el. E bine sub domnia românească, însă tutunul era a lor înainte și acum e al statului. Asta e o mare pagubă pentru ei. Fotografiile din pereți închipuesc pe fiul său din Salonic. Allah nu dă voe să se facă chipuri de oameni, însă..."

— „Dece Allah nu dă voe, bătrâne?"

— „Păi, din cauza sufletelor, că umblă haihui după moarte și nu mai știu de sunt ale morților sau ale fotografiilor... De! poate are El dreptate, dar azi nu se mai uită oamenii la d'al de astea", adaogă Turcul filosof.

Dacă-l văd așa, mă încumet să întreb, cu sfială totuși:

— „Mă rog, dar femeia din curte cine e, moșule?"

— „E fata mea" răspunse el cu așa un zâmbet de nimic, încât poate numai mi l'am închipuit.

Incepe cafeaua să fiarbă. Turcul, priceput, toarnă pe

deasupra o linguriță de apă, îi mai dă un clocot, scoate apoi caimacul și-mi întinde o cafeluță spumegândă și gingirlie ca din Adá-Kalé...

— „Să vă fie de bine", îmi spune „mă duc să vă aduc o baclavà".

— „Nu, moșule, te rog. Nu mai iau nimic. Dealtfel trebue să plec".

— „Nu se poate, Domnule,... așa baclavale nu mâncați Dumneavoastră în Bucureștii".

Și-esă, închizând ușa după el. Rămas singur mă apuc să mă uit pe geam. Imi zăresc călăuza în vârful unui prun. Nu știu dece m'apucă un fel de neliniște. Pentru ce a închis ușa?.

Turcul acesta pare foarte de treabă, dar știu eu în ce casă am intrat. Se trec vre-o 10 minute, neliniștea crește, dau să ies afară și întind mâna să apuc cleampa... când de-odată, ca din o mie și una de nopți, ușa se deschide singură și'n chenarul ei mi se arată, cu mâinile întinse ținând taljerul de baclavale... fata gazdei, cu capul gol, cu zâmbetul pe buze, părul pe spate, umerii desveliți,... ispita făcută făptură de femee . . . . . .

. . . . . N'a fost vina mea . . . . . .

. . . . . .

Când am ieșit, bătrânul mă aștepta la ușă.

— „Domnule dragă" îmi zice „pentru ce-ai mâncat D-ta, n'ar fi să-ți cer nimic, că doar ți-am fost gazdă. Insă băețașul ăsta neastâmpărat mi-a golit un prun. Imi dai și mie un 500 de lei".

— „Scump, moșule", zic. „Dar însfârșit... vorba D-tale, așa baclava nu se găsește în București!"

Deci, fără supărare și fără stimă, i-am întins hârtiuța albastră și mi-am chemat apoi călăuza.

Băețelul veni în goană. Il cam bănuiam de altfel: Tainice înțelegeri cu moșul, mai știu și eu ce. Când am văzut însă ochii lui cuminți cum se uitau veseli la mine, am înțeles că toată frumusețea acestei case era pentru dânsul livada cu fructe.

— „Dacă Domnul vrei", zice „eu pot arăți casa osmana încă mai formos".

Ah, nu! dacă o fi şi acolo pruni şi baclavale, nu mai ajung în Bucureşti. Şi să-mi petrec viaţa citind pe Waldo Trine în Adá-Kalé, asta nu se poate!

* * *

Am trecut din nou prin faţa geamiei, pe strada mare pe la tarabele de negustori şi am ajuns la poarta cetăţii.

Lipit de zidurile din afară, zăresc, pe stânga, un mormânt singuratec. Intreb al cui este. Copilul se încruntă. Ochii lui veseli capătă o înfăţişare de teamă. Şi-mi tălmăceşte, în limba lui greoaie, că a fost odată la ei un Turc foarte bogat, dar rău... cum nu se mai pomenise. Când a murit, oamenii din sat nu s'au învoit să-l îngroape în cimitir. L-au îngropat afară, dincolo de ziduri, ca pe un câne ce fusese. De înmormântare îşi mai aminteşte şi el, deşi e mult de atunci... atât de mult... poate mai bine de trei ani Mortul însă, ca să-şi răsbune pe locuitori, se scoală noaptea din groapă şi-i bagă în speriate. In fiecare noapte se scoală de-l vezi ici, colo, în toate părţile.

E groaza tuturor... L-a văzut şi grănicerul român!

Eu mă gândeam la poruncile lui Mahomed — poate să fotografiase şi Turcul acesta, de umblă acuma noaptea hai-hui.

Mă duc într'adins până la grănicer şi-l întreb:

— „Ai văzut D-ta umblând noaptea pe aicea strigoiul Turcului din mormântul acela?

— „Văzut, Domnule, păcatele mele", zice el făcându-şi cruce", că de-ar fi fost creştin aşi şti ce să-i fac să se liniştească. Dar a fost păgân şi nu mă pricep."

— „Pune-i o lumânare, ostaşe".

— O lumânare Turcului?" Intrebă grănicerul cu ochii holbaţi de mirare!

Vrui să-i tălmăcesc... dar sunt lucruri pe care nu le pot înţelege oameni cu carte, dar încă el... La urma urmei, ce am eu, n'avea decât să nu se fotografieze!

* * *

Ei, dar a sosit şi momentul plecărei. Pe mal, barcagiul mă aştepta, cu luleaua în gură. Arunc cu privirea o ultimă îmbrăţişare acestui colţ de rai şi mă urc în barcă. Copilul după noi, apucând cârma în mână. Se ridicase un

vânt ușor. Luntrea se clătina. Incepea să însereze... abia... Nu vorbirăm de loc.

Ajunși pe celelalt mal, Ali, idealul Caron, îmi ceru trei poli. Copilul însă spuse sîos: „Cât Domnul vrei".

Când i-am furișat în mână cei doi sutari, pe care de mult acuma mă bucuram să-i dau, băețelului i se urcară lacrămile în ochi și se repezi să-mi sărute mâna. O trăsei repede:

— „Ce vrei să faci?"

— „Para... Allah... para..." îmi răspunse el ceva pe turcește și apoi se puse pe râs.

Apropiindu-se de mine, îmi zise:

— „Osman spui: Pentru o para ce dai, Allah dai D-tale un vagon cu para!"

Făcu două tumbe, una după alta și, din nou în picioare, își scoase fesul din cap, fluturându-l în chip de rămas bun.

* * *

M'am înapoiat pe jos, de-alungul Dunării până la Gara Orșova, unde-mi lăsasem bagajul. Am luat trenul spre Turnul Severin și, deși se făcuse aproape întuneric, căldura fiind încă mare, am rămas afară, pe platforma vagonului. In gara Vârciorova — lume destul de multă — aud un glas, ce-mi pare cunoscut, strigând: „Domnu, Domnu!" Incerc să înțeleg dacă sunt eu acela și mă pomenesc de-odată, colea pe peron, cu un piciu în fața mea, gura până la urechi, fluturându-și fesul... călăuza mică de la Adá Kalé!

— „Ce faci aici, bre?"

— „Am veniți cu barca să vezi trecând Domnul!"

Bată-te norocul, viitorule Constantinopolitan!

Trenul se pune în mișcare și mă uit la dânsul cum tot fluturându-și fesul, îmi strigă din urmă:

— „Allah dai D-tale un vagon cu para!"

Dacă mi-ar da, de data aceasta știu ce aș face cu ele: Aș da jumătate acestui bun copil, să trăiască cinstit, cu familia lui, în capitala lor; iar cu cealaltă jumătate aș aduce la București baclavale din Adá-Kalé!.

Dar să mi-i dea curând, căci nimic nu trece în lume mai ușor, decât intenția bună.

C. Gane.

SCHITUL

O, sufletul curat,
înflăcărat,
ce de iubire multă se revarsă
şi'ntreg se dăruieşte, aşà, nepregetat,
şi arde ca făclia,
îşi răscoleşte glia,
râvnind la jertfe supraomeneşti
când peste dânsul braţele-ţi bolteşti!

In adâncimea codrilor bătrâni,
aşà stă schitul proaspăt şi stingher,
cu două cruci întinse către cer
ca nişte mâni.

Şi, ştii,
sub zidurile văruite,
cu horbotă de iederă'nvelite,
i-atâta vis, evlavie, uitare,
când, luminos, în sânul lui veghiază
opaiţul cucernic
ce din rază
îmbracă'n fir de aur toată bolta.

Marcel Romanescu.

CÂND APARE OMUL PE PĂMÂNT?

Chestiunea cea mai grea şi în mare parte încă nedeslegată a preistoriei e aceea, dacă a trăit omul pe pământ în epoca terţiară, sau la începutul epocei cvaternare şi dacă da, posedăm despre aceasta date sigure, urme indiscutabile şi cari sunt acelea?

Iar dacă omul n'a ajuns încă la acest grad de desvoltare în cât să se manifeste ca o fiinţă cugetătoare, să muncească conştient pentru susţinerea vieţei sale, ce pot fi silexurile cunoscute sub numele *eolithos*, adecă unelte de piatră din zorile culturii omeneşti.

In 1867, cu prilejul congresului anthropologic şi preistoric din Paris s'a adus la ordinea zilei şi această chestiune, în legătură cu silexurile din Thenay, obţinute dintr'un strat oligocen superior [1]). Chiar de atunci chestiunea se presintă în strânsă legătură cu aceia a omului terţiar. Savanţii, cari au luat parte la desbaterea acestei chestiuni, n'au putut ajunge la o părere unanimă. Nu e nici o mirare. Toate cercetările, ce s'au făcut în această privinţă, erau foarte îndoielnice şi nelămurite.

Credinţa generală despre om o sintetizează legenda cu barca lui Noe. *Blainville* vorbeşte încă la începutul sec. XIX despre un înaintaş pithecoid al omului cvaternar, numit *anthropopithecus* [2]).

Astfel de păreri găsim şi mai înainte. Era o teorie împărtăşită de mulţi cum că înaintea lui Adam a trăit

[1]) Compte-rendu du Congrès international d'anthr. et d'arch. préhist. de Paris 1867

[2]) Bull. Soc. Anthr. 1878, p. 375. — Revue d'Anthr. 1879, p. 117.

un popor, asemănător animalelor și răutăciosul Cain și-a ales tovarășa vieței din acest fel de oameni [1]). Iar alții, ca l'abbé *Ray* propovăduiau cu mare convingere contemporanilor lor dela 1789, că orangutangul e un om degenerat. Toate acestea teorii s'au născut din cauza, că și ici și colo s'a observat, cum din diferitele strate ale pământului es la suprafață rămășițe de fosile, silexuri, oase despre cari s'a crezut că sunt crăpate și lucrate intenționat. Nu s'a luat însă în considerare și nu s'a observat exact, anume din ce strat s'a săpat, așa că cercetările făcute mai târziu cu rigurozitatea săpăturilor sistematice au dovedit, că fosilele, silexurile crezute terțiare, aparțin unui alt strat, iar cele din straturile terțiare n'au nici-un caracter deosebit. Urmele cari s'au considerat drept rezultatul unei lucrări omenești, erau de fapt naturale.

Intărirea și desvoltarea științelor naturale a ajutat mult în privința clarificării fenomenelor diferite, cari sunt în legătură cu această chestiune. Părerile și reprezentanții lor se desbină curând în două. Unii — *eolithofilii* — cred în omul terțiar, cei mai mulți însă — *eolithofobii* — neagă existența lui.

In fruntea eolithofililor stă savantul belgian *Aimée Rutot* care a și clasificat aceste pseudoartefacte chronologic și conform întrebuințării lor. Am putea zice, că toată istoria din ultimele decenii a acestei chestiuni nu-i altceva, decât lupta pro și contra teoriei lui *Rutot*.

Rutot în privința clasficării rămășițelor eolitice, ia în considerare în primul rând caracteristicele lor. Acestea sunt: întrebuințarea lor directă, mai bine zis: prelucrarea silexurilor naturale în vederea întrebuințării lor la diferite scopuri. La această prelucrare i-au stat omului diferite mijloace la dispoziție, ca retușarea, prin care unealta s'a putut prinde și întrebuința comod (retouche d'accommodation). retușarea rezultată prin întrebuințarea (r. d'utilisation). Pe urmă s'a mai ținut seamă și de împrejurările, în cari s'au găsit.

Cea mai importantă întrebare e: în ce scop s'au format aceste unelte, apoi prin ce fel de instrumente s'au lucrat?

Rutot deosebește următoarele unelte:

---

[1]) Genesis IV, 17.

1. *Piatră de lovit* (percuteur, Schlagstein), care poate fi naturală și formată pentru acest scop (p. tranchant).

2. Cuțit (couteau, Messer), o lamă simplă, care s'a putut forma utilisabilă și prin retouche d'accommodation.

3. *Răzător* (racloir, Schaber), care dacă s'a întrebuințat numai într'o singură direcție (numai la dreapta), i s'a retușat numai o latură a muchii, iar dacă a fost întrebuințat în două direcții, ambele laturi ale muchii au suferit retușare și s'a ivit astfel pe el retușul de întrebuințare (r. d'utilisation).

Rutot mi-a arătat în colecția sa din Musée d'histoire naturelle (Bruxelles) bucăți, pe cari retușul de întrebuințare s'a putut constata pentru o jumătate pe latura stângă, iar pentru cealaltă jumătate pe latura dreaptă, ceea ce ar dovedi, că tăișul răzătorului a fost întrebuințat pe jumătate într'o direcție, pe altă jumătate în alta.

4. *Sgărăitor* (grattoir, Kratzer). 5. *Sfredel* (percoir, Bohrer). 6. *Piatră de aruncat* în formă discoidă cu părți proeminente. 7. *Scăpărător*, 8. *Nicovală*. 9. *Retușoar*, o piatră mai mică lungăreață, prin care s'au retușat uneltele.

Rutot se silește, să ne dovedească prin exemplare belgiene, tasmaniene etc. exactitatea clasificării sale, identitatea uneltelor găsite în dife rite locuri, modifcarea și întrebuințarea lor identică. Dacă seria aceasta de unelte o privim numai din punctul de vedere al posibilității întrebuințării se pare natural și clar tot ce ne spune *Rutot*.

E însă altă întrebare, dacă așa numitele artefacte au eșit din mâna omului, sau trebue să le considerăm ca produsele naturii.

Inainte de a merge mai departe, iată straturile geologice, în cari s'au aflat eolithe.

I. Din epoca terțiară

1. Oligocenul mijlociu (Boncelles, Ardennes = *Fagnien* [1]).

2. Miocenul superior, sau pliocenul inferior (Aurillac Cantal = *Cantalien*).

[1]) Astfel de numiri se dau în arheologie după localitatea în care au fost găsite mai întâiu resturile culturale ale unei anumite epoci sau subepoci.

3. Pliocenul mijlociu (platoul de cretă din Kent = *Kentien*)
4. „ superior (St. Prest, Eure et Loire = *Prestien.*)

II. Din cvaternarul vechiu

5. Diluviul inferior { *a)* Reutel, lângă Ipern = *Reutelien*, *b)* Maffle „ Ath. = *Mafflien*, *c)* Mesvin = *Mesvinien*[1]).

Seria se închee cu cultura numită *strépyen*, care cu ceea numită *mesvinien*, ne duce la cultura numită *chelléen* şi se poate considera ca stratul cel mai inferior cultural, cunoscut şi acceptat azi fără rezervă.

Industria eolithică poate fi: *a)* veritabilă, dacă s'a găsit în straturi terţiare, sau într'ale diluviului inferior, *b)* cu caracter eolithic, dacă s'a obţinut din straturi cvaternare mai recente şi *c)* pseudoeolithă, dacă s'a produs într'un mod artificial modern.

După acestea să vedem câteva exemplare din eolithele veritabile.

Fig. 1.

[1]) Această serie s'a întregit de către *A. Obermaier* cu un strat din locenul vechiu şi cu unu din oligocenul superior, numit *thenayen*.

Fig. 1 represintă industria din Boncelles, numită *fagnien* [1]). In fig. aceasta *a* e o piatră de lovit, tare întrebuințată, *b* e o nicovală, *c* o lamă, *d* un răzător, *e* un răzător cu două tăișuri, *f* e o lamă ascuțită, *g* un scăpărător mai mare, *h* și *i* sunt sfredeli.

Fig. 2 presintă câteva bucăți de silex, găsite în Thenay [2]),

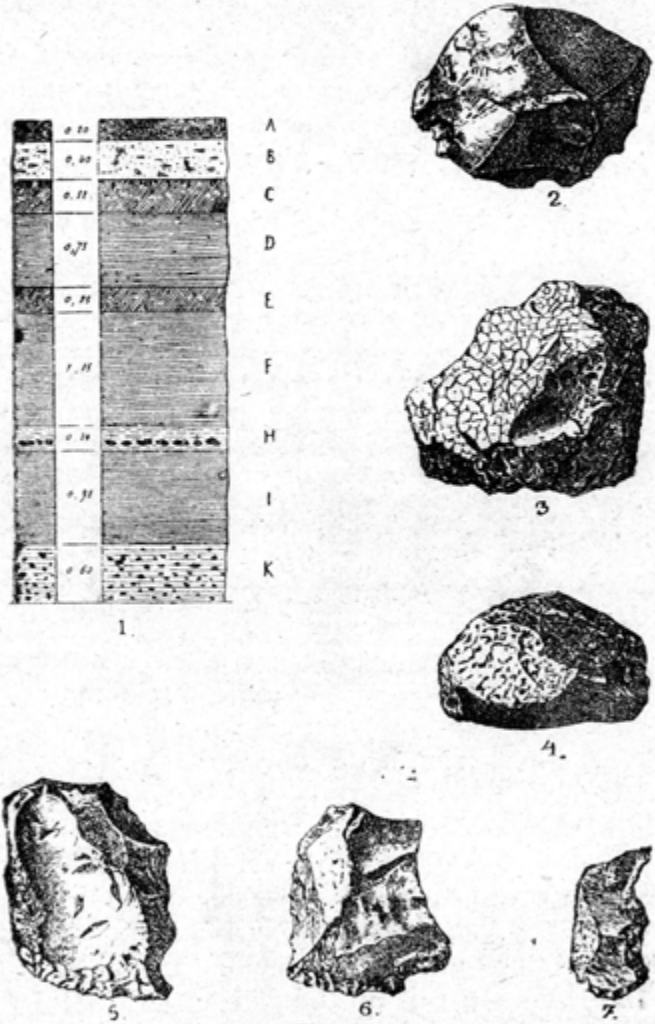

Fig. 2.

[1]) După *H. Obermaier*: Der Mensch aller Zeiden, fig. 239.

[2]) *G.* et *A. Mortillet:* Musée Préhistorique, ed. II, Paris 1903, pl. I.

pe baza cărora s'a pornit discuţia de către *Bourgeois* şi pe cari le-a considerat ca unelte crăpate cu ajutorul focului.

La această figură 1) ne presintă secţia verticală a fântânii săpate de către *Bourgeois* pe platoul din Thenay. N-rile 2—7) ne presintă silexurile găsite în stratul *k*, ce se păstrează în muzeul naţional francez în St. Germain-en-Laye

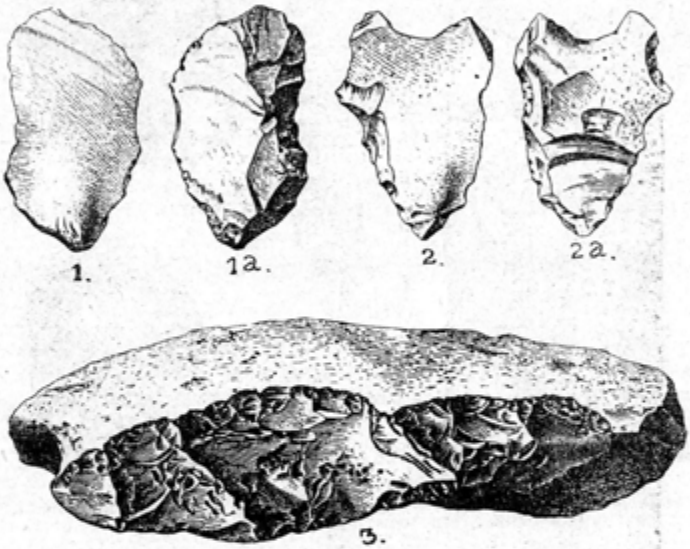

Fig. 3.

Fig. 3. ne arată industria aşa zisă *cantalien* sau *puycournien*[1]) 1. 1 a. 2. 2 a. sunt lame întrebuinţate probabil 3 e o bucată de silex, probabil cu urme de lovit.

Această industrie s'a descoperit de către *I. B. Rames* încă în 1877. In 1901. a săpat acolo şi *Capitan* şi s'a ocupat cu ea la faţa locului şi *Verworn*, care deosebeşte în ea două grupuri separate: *a)* silexuri nelucrate, rostogolite, *b)* lucrate, cari abia poartă semne de rostogolire.

Tot el zice, că aceste silexuri înseamnă o înaintare faţă de arheolite = silexuri întrebuinţate în starea în care i s'au oferit de către natură omului terţiar.

Carlos Ribeirc, inginer spaniol, publică încă în 1871

[1]) Idem pl. IV.

silexuri din Otta (valea fluviului Tajo), considerate ca eşite din mâna omului.

La fig. 4, prezint câteva din ele [1]).

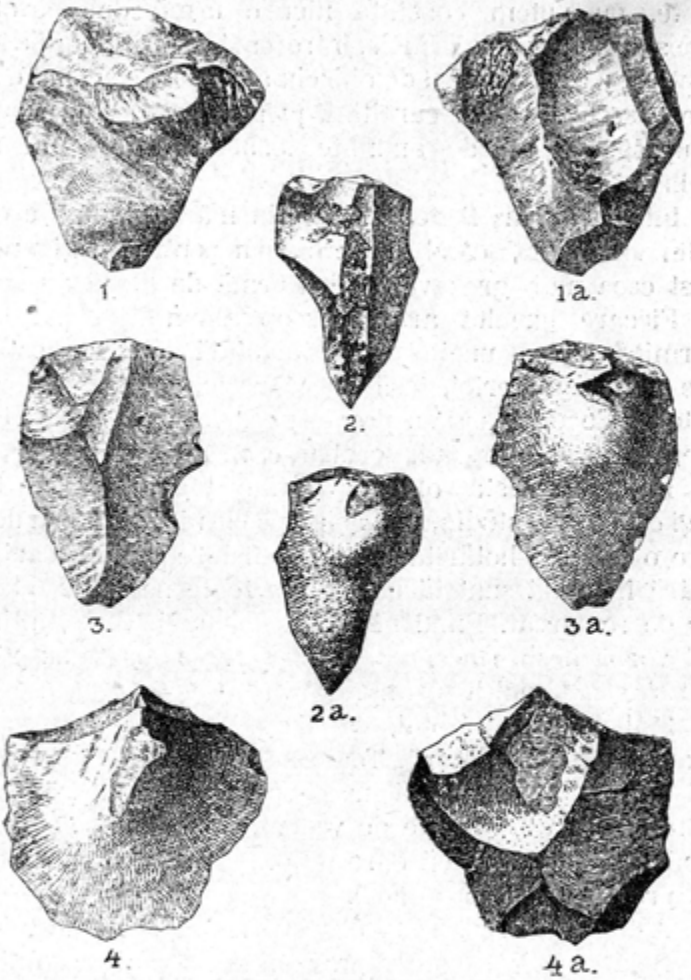

Fig. 4.

Studiind silexurile atribuite epocilor fagnien, cantalien, prestien etc. din era terţiară, precum şi cele din diluviul inferior, putem constata: 1) numai cu unelte avem a face,

[1]) Idem pl. III.

armele lipsesc cu desăvârşire; 2) nici-o bucată n'are formă hotărîtă, sunt deci atipice; 3) nu prezintă nici-un caracter al unei lucrări pronunţate; 4) examinând sub-epocile susmenţionate, nu putem constata nici o urmă de desvoltare; 5) considerând împrejurările, între cari se află, apar pe teritorii întinse; 6) se găsesc de obiceiu acolo, unde silexul e acasă şi se găseşte în mari cantităţi, prin urmare cultura aceasta presupusă e legată de anumite locuri abundente în material brut.

Intru cât ar fi fost eşite din mâna omului, e curios că din vremurile, când lupta omului pentru susţinerea sa a fost ceea mai grozavă, nici o urmă de armă nu se află.

Fiecare unealtă are un scop anumit. Scopul acesta determină forma uneltei, fără îndoială omul a fost legat şi de natura materiei, însă se căzneşte, se luptă şi cum îi creşte înţelegerea aşa se prefac uneltele sale tot mai perfecte, potrivit scopului, pentru care au servit.

Faţă de aceasta eolithele arată o stagnare foarte tristă. Ori şi cât le-am studia, nu găsim pe ele nici-un semn de o lucrare, o tehnică hotărîtă, pe când uneltele, despre cari ştim, că fără îndoială sunt făcute de om, toate ne arată o tehnică uşor de remarcat. Fiind găsite pe teritorii vaste, întinse şi fiind vorba despre începutul începutului, e foarte suspect, că omul s'ar fi înmulţit şi împrăştiat într'aşa măsură.

Mai dubios e faptul, că numai acolo se găsesc, unde silexul se află în natură. Toate acestea sunt consideraţiuni, cari ne impun direct, să ne ocupăm cu aceste aşa numite unelte şi din alte puncte de vedere, să putem constata pe urmă fără îndoială, că oare de om sunt făcute, sau natura le-a produs (*lusus naturae*).

Astfel de cercetări şi observări s'au făcut destule.

Deja *Arcelin*, explică provenirea silexurilor eolitice din Maconnais pe cale chimică şi fizică [1]). S'au adus în legătură cu puteri vulcanice şi atmosferice. S'a observat de exemplu, că silexurile din deşertul Sahara înfierbântate ziua de razele soarelui, noaptea se răcesc şi se creapă. Acestora le lipsesc într'o parte retuşările şi nu se pot compara cu eolithele adevărate cu desăvârşire.

[1]) Matériaux 1885, p. 193.

St. Meunier a observat, că silexurile crapă, dacă îngheaţă şi atunci se produc şi retuşări. Origina eolithelor o explică astfel, că în timpurile glaciare teritoriile cu silex fiind descoperite, au fost expuse îngheţării [1]).

Boule, Cartailhac, Laville şi *Obermaier* au observat la fabrica de cureţirea cretei a societăţii Comp. de Cimentes Francaise din jurul oraşului Mantes, că puterea mecanică a apei e un foarte important factor, care cere să fie luat în considerare, când judecăm eolithele. Prin funcţiunea aparatului de a curăţi creta, aceasta rămâne atârnată în apă, grunjii însă de silex se aşează la fundul aparatului, învârtindu-se însă acesta, se mişcă şi grunjii de silex, şi astfel devin exemplare, pe cari le-am putea considera ca eolithe [2]). Se înţelege că iuţeala învârtirii influenţează totdeauna producerea exemplarelor mai tare roase, celor mai mici, sau mai mari, precum şi celor încolţite. *Rutot* observă, că abia 5% dintr'acestea s'ar putea compara cu eolithele adevărate. Şi *Verworn* atrage atenţiunea asupra faptului, că în Mantes nu atât învârtirea, cât mai ales sdrobirea prealabilă a grunjilor, precum şi aripele turbinei, cari îi crapă grunjii aceştia, joacă rolul cel mai însemnat [3]).

O observare asemănătoare cu a lui *Obermaier* a făcut şi *Hahn* pe insula Rügen [4]) într'un asemenea aparat de a cureţi creta, observă însă, că aceste exemplare n'au patină şi numai bucăţile cele mai mici s'ar putea compara cu eolithele originale şi întru cât s'ar afla exemplare cu retuşări acestea nu sunt la locul potrivit. Intre aceste exemplare nu se află bucăţi, cari s'ar putea compara cu nuclei, cu piatra de lovit, apoi lipsesc retuşările d'accommodation, d'application şi cele d'utilisation, pe cari le putem constata în oarecare măsură pe eolithele veritabile. Şi *Capitan* e convins, că obiectele eolithe ale lui *Rutot* au putut deveni tocmai aşa, ca cele din Mantes [5]).

Fritz Wiegers, care s'a ocupat cu eolithele din nordul

[1]) L'Anthrophologie 1903.
[2]) Correspondenzblatt 1906, p. 4 —Arhiv. f. Anthr. n. F. 1 v. p. 75.—86.
[3]) Zeitschrift für Ethnologie 1906, p. 628.
[4]) Ibidem 1905, pp. 1024, — 35. şi 1904. p. 826.
[5]) Bull. Soc. Anthr. 5. série, vol. VI, p. 373.

Germaniei, zice că au devenit în mod natural împreună cu stratul în care se găsesc[1]).

Funcţiunii apei aparţine şi îmboţeala valurilor pe malurile bogate în cremene, ca pe insulele Rügen, Helgoland etc.

Krause pe insula Rügen[2]). *Koert*, pe insula Helgoland[3]) a observat, că marea, primind gata lamele de silex, cari se aleg din cretă, acestea se rostogolesc ici — colo şi prin procedura aceasta devin pseudoartefacte cu caracter eolithic.

Astfel de observare a făcut şi *P. Sarasin* în Nizza[4]).

Adaog, că astfel de exemplare am adunat şi eu din fluviul Sibiu, lângă Turnişor, din pietriş.

Tot influenţei apei putem atribui şi morenele, cari transportă cremene, cari prin apăsare, frecare produc pseudoartefacte cu caracter eolithic, cari nu sunt lucrate minuţios şi faţa lor crepată e ondulată.

S'au făcut observări şi în alte direcţii.

H. Breuil a găsit în nisipul eoţen din Belle Assise, lângă Clermont (Oise) nişte bucăţi de silex cu patină şi cu feţe, cari uşor ne-ar putea înşela. *Rutot* le şi înşiră în timpul de tranziţie între eolithicum şi paleolithicum[5]).

Astfel de rămăşiţe a săpat şi *Commont* din strat eoţen lângă Créver-Coeur[6]).

Foarte importante sunt cercetările lui *Commont* în St. Acheul[7]). A observat, că în terase se adâncesc în cretă nişte buzunare pline cu nisip terţiar, argilă diluvială şi s'au ivit prin disolvarea cretei. Prin apăsarea venită de deasupra au căzut în ele grunji de silex, cari s'au lovit laolaltă, s'au crepat şi astfel au devenit eolithe.

Aici deci căderea şi apăsarea în strat a produs eolithelet.

In această direcţie foarte importante observări a făcut

---

[1]) Zeitschrift f. Ethnologie 1906 p. 395—408.
[2]) Monatsber. d. Deutsch. Geol. Ges. 1906. No. 7.
[3]) Naturw. Wochenschr. 1904 Nr. 21.
[4]) Jahresber. d. geogr. ethn. Ges. in Zürich, 1909.
[5]) *Obermaier*: Der Mensch aller Zeiten, pp. 400—401.
[6]) Ibidem p. 401.
[7]) XV Congr. préhist. de France, 1909. Session de Beauvais.

Verworn în Boncelles, cum au devenit eolithele în strat numai prin apăsare [1]).

Fig. 5.

La fig. 5. *B* e o bucată de silex, care a jucat rolul nicovelii, iar *A* acela al pietrii de lovit. Blocul *A* apasă bucata de silex așezată pe blocul *B*, care s'a crepat în două ($X\ X_1$) arătând una partea bulbuoasă, iar cealaltă fața negativă, care se potrivește la cealaltă.

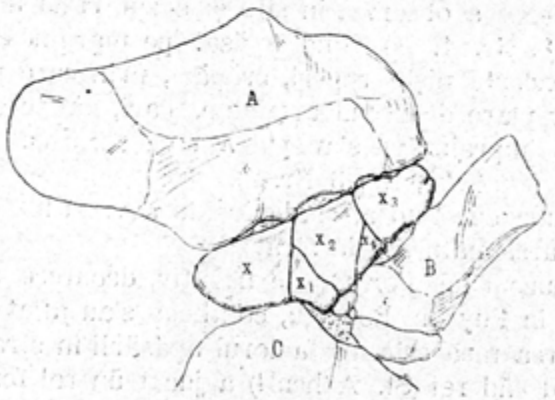

Fig. 6.

[1]) Correspondenzblatt XLI. 1910, pp. 36—40. Figurile 5—8 sunt luate de aici.

Tot în strat vedem blocurile de silex la fig. 6. Blocul *A* apasă bucata de silex, care stă pe blocul *B*, care astfel se crapă în mai multe părţi (X X_1). Pe laturile corespunzătoare putem constata suprafaţa bulbuoasă, respective cea negativă.

La fig. 7 blocul *A* apasă blocul *B*, care stă curmeziş pe marginea unei a treia bucăţi de silex. Prin apăsarea aceasta devin retuşări unilaterale pe bucata de silex semnată cu x.

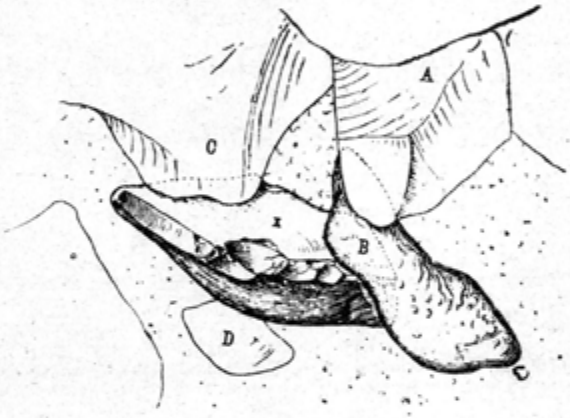

Fig. 7.

Verworn a observat în situ şi cazul, când un bloc de silex (fig. 8. Nr. 1. *A*) fiind apăsat pe marginea unui alt bloc (x), execută nişte ruperi, crăpări, prin care procedură devin exemplare de pseudoartefacte, cari, găsite separat şi între alte împrejurări, s'ar putea considera ca răzătoare încovoiate (*encoche*, fig. 8 Nr. 2).

Se pune chestiunea, că dacă n'au devenit toate eolithele prin apăsarea naturală în strat?

Răspunsul lui *Verworn* e negativ, deoarece altundeva, ca de ex. în Puy de Boudieu, eolithele s'au aflat sporadic.

Părerea mea este, că factorul apăsării în strat, precum şi acela al căderei (St. Acheul!) a jucat un rol foarte mare în privinţa devenirii artefactelor eolithice. Tot aşa de importanţi sunt şi ceilalţi factori naturali (apa, îngheţarea etc.)

După studierea exemplarelor devenite într'un mod natural, precum şi celor considerate ca eşite din mâna omului, *Verworn* deduce, că dacă bucata de silex are o faţă bulbuoasă şi dacă pe ea vedem retuşări, cari merg în şir şi dacă vedem, că

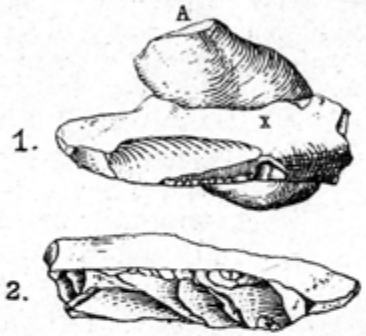

Fig. 8.

aceste fenomene se pot observa pe 90% din numărul obiectelor examinate, le putem considera ca eşite din mâna omului.

Uită elolithofilul *Verworn*, că în Boncelles el însuşi a constatat, că aceste fenomene se nasc în strat numai prin puteri naturale.

Cercetări s'au făcut şi ici şi colo şi chestiunea eolithelor s'a discutat aproape în fiecare congres, de ştiinţă preistorică. E la ordinea zilei şi astăzi.

Eolithofilii îşi aduc dovezi noui, iar eolithofobii stau gata să lupte în contra acestora.

In fruntea eolithofililor se luptă şi azi *Rutot*, care crede, că chestiunea e resolvită [1]), afirmă că omul a trăit pe Pământ dela era miocenă, urmele muncii sale le găsim atât în Europa, cât şi în Africa. La mijlocul cuaternarului apare o rasă nouă, ale căruia urme sunt uneltele din Strepy, cele mai vechi dovezi ale prezenţei omului pe Pământ, cari sunt recunoscute, ca unelte veritabile.

---

[1]) Compte-rendu de la congr. intern. d'anthr. et d'arch. préhist. Monaco 1907, vol. I, p. 261. — Bericht über Prähistoriker-Versammlung am 23. bis 31. Juli 1907. zur Eröffnung des antrhrop. Museums în Köln. — *Rutot:* Le Préhistorique dans l'Europe Centrale. Malines 1911.

In Tasmania, zice *Rutot*, au rămas eolithele un timp mai îndelungat, fiindcă reprezentanții acestei culturi au fost împinși pe teritorii, unde n'au putut avea atingere cu cultura neolitică, nici cu aceea a epocelor de metale.

Falca din Mauer o așează într'o epocă, când lucrarea intențională a pietrii încă n'a fost cunoscută. Origina, rădăcina omului o caută în mijlocul eocenului, sau la începutul oligocenului.

Din cele până acuma explicate se vede clar, că chestiunea industrici eolithice nu s'a putut deslega nici pe bază stratigrafică, nici pe ceea tehnică, nedovedind aceste două fenomene exact, că ar fi eșit fără îndoială din mâna omului.

Faptul amintit, că sunt atipice, nu s'au desvoltat, apar pe teritorii întinse și numai acolo, unde silexul se găsește în natură, nu poartă semnele desvoltării tipologice și tehnice, nu găsim nicăiri urme de așezare, de viețuire sigură, nu aflăm resturi de schelete de om etc., zic, faptul acesta ne silește, să fim rezervați față de afirmările D-lor eolithofili. Dacă au avut scăpărătoare, cum zice *Rutot*, unde sunt urmele de foc? Nimeni nu le-a constatat încă!

Toate acestea însă nu înseamnă, că omul din punct de vedere anthropologic nu s'ar fi putut desvolta în era terțiară, numai urmele lui nu le cunoaștem încă [1]).

Presupunerea lui *Verworn*, că omul a întrebuințat întâiu materialul brut în stare naturală (timpul eolithelor), apoi a urmat timpul arheolithelor, când acest material s'a lucrat în oarecare măsură, însă încă nu e cunoscută formarea convențională a uneltelor, — ca presupunere nu se poate obiecționa.

[1]) Rămășițele de *Pithecanthropus erectus*, găsite de *E. Dubois* pe insula Iava, nu se pot considera, decât ca un ochiu de lanț, care ne va duce mai aproape la deslegarea chestiunii omului terțiar. — Înșuși falca din Mauer reprezintă o ființă, care numai că se poate considera om. Deslegarea chestiunii omului diluvial pe bază morfologică și a istoriei de origină ne conduce pe noi la moimele anthropomorphe. Rămășițele anthropomorfice cunoscute până azi se pot înșira în două rânduri de desvoltare. *Dryopithecus*-ul din miocen, ca tip fundamental, arată relațiuni cu moimele mari anthropomorfe (gorilla, cimpanz, orangutang), iar seria cealaltă de desvoltare cu *Pliopithecus*-ul, ca un alt tip fundamental, ne conduce la *Hylobatide* și *Hominide*.

După cele mai înainte amintite însă nu o putem aplica fără nici-o restrângere nici la eolithele terțiare, nici la cele numite *reutelien* și *mafflien* din inferiorul diluviului.

Intre silexurile din Mesvin e bătător la ochi numărul relativ mare al nucleilor și lamelor, precum și al uneltelor, sau armelor asemănătoare cu spintecătorul (coup de poing, Faustkeil).

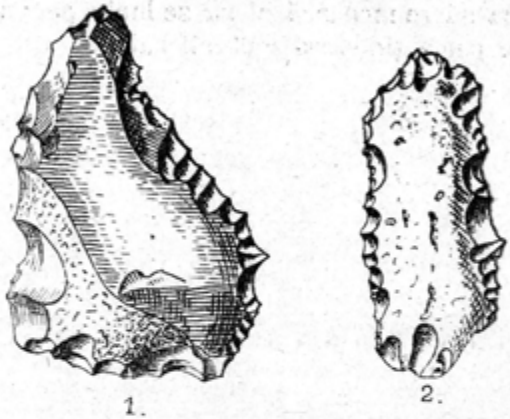

1. 2.

Fig. 9.

Din Spiennes (Belgia) la fig. 9, prezint: 1) un răzător mai mare și 2) unu dublu. Aparțin culturii numite *mesvinien* [1]), care e contemporană cu cultura *prechelléenă* din Franța.

Rămășițele numite *strepyen*, cari se află într'un strat deasupra stratului mesvinien, sunt cu siguranță contemporane cu *chelléenul inferior*. Intre unelte acestui strat le găsim toate uneltelele lui *Rutot*, apare însă și prima încercare a spintecătorului.

Numirile culturale *meovinien*, *strepyen*, *préchelléen* înseamnă același grad al desvoltării: primul pas al lucrării tehnice și al formării convenționale a uneltelor, respective armelor.

Dela acest timp încoace putem vorbi, că omul a trăit și a muncit pe Pământ.

Chestiunea silexurilor numite *fagnien*, *thenayen*, *canta-*

[1]) După *L. Reinhardt:* Der Mensch zur Eiszeit, II. Aufl. Fig. 50. 52.

lien, *kentien*, *prestien*, *reutelien*, şi *mafflien* e încă nedeslegată.

Cercetările şi studiile lui *Rutot* şi ale celorlalţi eolithofili n'au fost zadarnice, fiindcă ne-au lărgit ştiinţa cu cunoaşterea culturii mesvinien, respective *strépyen*, aceasta fiind baza culturii cvaternare, prima pornire înainte a omului, care atunci, în diluviul sau pleistocenul inferior s'a desvoltat deja într'atâta, ca să muncească şi să se lupte pentru susţinerea sa şi pentru perfecţionarea culturii sale.

Cluj.

Dr. Marton Roska.

PSALMUL — 103 [1])

1. — De David. —
Bine-cuvintează, suflete al meu, pe Domnul,
și toate cele din lăuntrul meu, *binecuvîntaţi* [2]) numele cel sfînt al Lui.
2. — Bine-cuvintează, suflete al meu, pe Domnul,
și nu uita toate câte a făcut pentru tine.—
3. — *El este* care iartă toate fărădelegile tale,
vindecă toate neputinţele tale;
4. — Izbăveşte din stricăciune viaţa ta,
te încununează cu milă și cu îndurări;
5. — Satură de bunătăţi trupul [3]) tău,
înnoeşte tinereţile tale ca ale vulturului;
6. — Face dreptate Domnul,
și judecată dreaptă tuturor celor apăsaţi. —
7. — El a făcut cunoscute [3]) lui Moise căile Sale,
fiilor lui Israel faptele sale;
8. — Indurător și milostiv este Domnul,
îndelung răbdător și bogat în milă;
9. — Hotar *le*-ai pus; *peste care* nu pot trece,
ca să nu se întoarcă să acopere pămîntul;

---

[1]) In traducerea veche românească este psalmul 102.

[2]) Sublinierea arată că acele cuvinte nu sunt în originalul ebraic.

[3]) Textul ebraic are cuvîntul: „podoaba ta". Adică pe om care este o *podoabă* a făpturelor, îl satură de bunătăţi. Traducerile celelalte diferă una de alta în redarea acestui cuvînt. Am găsit mai potrivit a traduce cu „trupul tău" aşa cum a tradus și versiunea siriacă, Peşito, căci se apropie de înţelesul textului mai mult ca toate celelalte traduceri.

10.— Cel ce în văi trimiţi izvoare,
ce printre munţi se scurg;
11.— adapă toate fiarele câmpului,
îşi sting colunii [1]) setea lor.—
12.— Deasupra lor păsările cerului locuesc,
dintre ramuri sună glasul lor;
13.— Cel ce adăpi munţii din cămările de sus;
din rodul lucrurilor Tale se satură pământul;
14.— Răsări iarbă pentru dobitoace,
şi verdeaţă spre folosul omului,
ca să scoată pâine din pământ,
15.— Şi vin ce veseleşte inima omului,
faţa lucindu-i *mai mult* de cît cu untdelemn;
şi pâine ce inima omului întăreşte.
16.— Se satură arborii Domnului,
şi cedrii Libanului pe cari i-a sădit,
17.— unde păsările îşi fac cuib,
şi chiparoşii în cari cocostîrcul îşi are casa lui;
18.— munţii, cei înalţi, *ce sunt* pentru cerbi,
stîncile ce sunt adăpost bursucilor.—
19.— Făcut-a luna pentru vremi,
soarele a cunoscut apusul său,
20.— Pui întuneric, se face noapte,
în care mişună toate vietăţiile pădurei;
21.— Leii tineri mugesc după pradă,
cerînd dela Dumnezeu mîncarea lor;
22.— De răsare soarele ei se strîng,
şi la culcuşurile lor se adună;
23.— Omul iese la lucrul său,
şi la munca sa pînă seara.
24.— Cît de mari sunt lucrurile Tale, Doamne!
Toate le-ai făcut cu înţelepciune;
Plin este pământul de făpturile Tale.
25.— Iată! aceasta este marea, adîncă şi largă!
Acolo-s târâtoare fără număr,
vietăţi mici şi mari;

[1]) „Colun“ cuvîntul vechiu pentru „asin sălbatec“

26.— Acolo corăbiile umblă,
și Leviatanul [1]) ce l-ai făcut ca să se joace în ea. —
27.— Toate la Tine așteaptă,
să le dai mîncare la vreme;
28.— Le dai Tu, ele adună,
deschizi mâna Ta, se satură de bunătăți;
29. Intorci fața Ta, se înfricoșează;
iei duhul lor, pier.
și în tărina lor se întorc. —
30.— Trimeți *iarăși* duhul Tău, se fac
și *Tu* înnoești fața pământului;
31.— Fie slava Domnului în veac,
bucură-se Domnul de lucrurile Sale;
32.— *El*, care privește pe pământ de se cutremură,
atinge munții și ei fumegă;
33.— Voiu cînta Domnului în viața mea,
voiu cînta în strună Dumnezeului meu, cît voiu mai fi;
34.— Plăcută fie Lui cîntarea mea;
eu mă bucur de Domnul.
35.— Piară păcătoșii de pe pământ!
și cei fără delege să nu mai fie! —
Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul! Alleluia [2])

Din ebreește
de
Pr. Ec. J. Popescu-Mătăești.

---

[1]) Numele vechiu al unei vietăți din apele mărilor.—
[2]) Este cuvînt ebraic și însemnează: „lăudați pe Domnul.“—

P-5059-II
P. 1449

DICȚIONARUL JUNIMEI

10 Spako

firma unui stoler din Iași, strada Primăriei. Poreclă dată de Pogor lui Vârgolici, fiindcă avea într'o vreme specialitatea de a corecta acele scrieri trimise Junimii care, îndreptate și modificate s'ar fi putut publica. Când o voce sau multe din Junimea striga: Să dee la gialăul lui 10 Spako! aceasta însemnează: Să se dee lui Vârgolici spre îndreptare!

10 Spako † 9 Febr. 1884. Inmormântat în 11 Febr., zi a Junimii.

Istrati Titus

născ. în Iași în 15 Iulie 1851. Vinea în Junimea în 1878. N'a scris nimic. Dispărând deodată, se zice că Titus ar fi făcând acum agricultură în județul Vaslui. † April 1916.

Ionescu Vasile

născ. în Folticeni în 25 Septembrie 1858. In Junimea dela 1876. Intră în Junimea pe vârful degetelor și se așează într'un colț depărtat. Nu vorbește nici un cuvânt, dar meditează. A scris o gramatică după metoda intituitivă — cuvintele intuițiune, intuitiv fiind foarte la ordinea zilei printre profesorii Junimiști din Iași.

S'a supărat pe Junimea și numai vine din 1881 fiindcă Junimiștii nu i-au cumpărat scrierile sale intuitive.

Junimea

Numele vestitei societăți literare. Acest nume a fost propus de Theodor Rosetti în iatacul lui Pogor într'o Duminecă din primăvara anului 1864 după o prelegere populară a lui Maiorescu. După oare care discuție acest nume a fost admis și de ceilalți patru fundatori: T. Maiorescu, V. Pogor, P. P. Carp, Jacob Negruzzi. — Junimea se numesc și întrunirile societății ce se țin odată pe săptămână, odinioară Vinerea (în ziua Venerii, după zisa lui Pogor), dar de vr'o zece ani încoace Sâmbăta. Pân la 1873, Junimea se aduna odată la Maiorescu și odată la Pogor. Dar de când Maiorescu s'a mutat la București alternează între casa lui Pogor ș'a lui J. Negruzzi. In anul 1883/4 s'au ținut întruuniri și la Volenti.

Kézckemet

Localitate din Austro-Ungaria. In Junimea numele Kézckemet se întrebuințează pentru toată România transcarpatină. Cuvinte, ziceri,

construcții de frase româno-ardelene, amestecate cu nemțească, ungurească și latinească, precum și scrieri de felul acesta, Junimea le declară pe toate venite din Kézckemet.

Lambrior Alexandru

născ. la Soci (jud. Neamțu) în Sept. 1845. În Jun. de la 1872, profesor și filolog, vesel și pururea bine dispus. Scrie puțin. Prin urmare e considerat ca om cu minte, mai ales că cunoaște multe anecdote corosive. (Mort la 20 Septembrie 1883) în Iași.

Lătrătură

în loc de literatură; pronunțare inventata de Caracuda. Când în Junimea se vorbesc câte odată lucruri străine Junimii (v. a.) d. ex: când rare ori discuția se întinde asupra politicei, Caracuda care e prudentă, nu vrea să se strice cu nimeni, nici să-și dea pe fața părerile. strigă în chor: Lătrătură! Lătrătură!

Lazu Nicu

născ. în Bacău sau Piatra la 1845. Trimitea în anii 1871 și 1872 poesii la adresa redacțiunii. Dorind Junimea a face cunoștința sa mai deaproape și făcându-i-se aceasta cunoscut, el trimise întâi o biografie lungă pe multe coli de hârtie, care a făcut destulă impresiune. După ce se presentă în Iași efectul se micșoră, ba dispăru chiar cu totul. Refusându-i-se odată câteva poesii el trimise o scrisoare plină de injurii nevinovatului director, unde numai de cruce nu-l înjura. — A dispărut din Iași. În vara anului 1878 redactorul, cu ocasiunea unei călătorii prin munți îl regăsi la Bicaz, unde era subprefect. Cunoștința nu fu reînoită. Ce a devenit Lazu nu se știe. Mai târziu și-a zis Gr. N. Lazu. † 19 April 1898.

Leonardescu Constantin

născ. în Craiova în 3 Decembrie 1846. În Junimea de la 1879. Filosof eclectic! În această calitate el a fost poreclit: Învățat om. † 20 Aug. 1907

Lepadatu Constantin

născ. în Tecuci în 12 Octombrie 1836. În Junimea de la 1867. N'a scris nimic. În genere se ține în mare reservă.

Leptura

Când într'o sară vorba vine despre profesorul Suciu, se zice obicinuit leptură în loc de lectură și astfel Junimea revine la adevăratele principii ale limbei române,

Lewandowski

fost telegrafist și mai târziu librar. Cum i-a mers bietului om, de altminteri puțin inteligent, cât a diriguit librăria Junimii, numai el știe. Odinioară în vremile cele bune ale librăriei a fost chiar la o aniversare. Acum se vede cu părul alb și hainele rupte pe ulițele Iașului.

I. N.

CRONICI

Cronica economică.

Nevoia de o Cultură economică
Politica şi Economia ţărănească

Nici o dată lipsa noastră de cultură economică n'a eşit mai mult la iveală, ca după războiu. Am intrat nepregătiţi în războiul economic, după cum am intrat şi în cel mondial. Dar dacă din aceasta am eşit victorioşi, nu este mai puţin adevărat, că fără să facem nimica, e greu să întrevedem o nouă reuşită, când atâtea probleme economice se prezintă spre deslegare unor oameni nepregătiţi pentru aceasta.

E adevărat, că problemele economice par să apese de-o potrivă pe popoarele, care au luat parte la războiul mondial, cât şi pe cele care s'au ţinut de-o parte şi este tot aşa de adevărat, că mai toate aceste popoare se aflau nepregătite, pentru ca să poată găsi o soluţie imediată la greutăţile zilnice, ce se iveau în calea lor. La noi însă nepregătirea este mai veche, fie din cauza politicei noastre, fie din cauza şcoalei, unde ast-fel de probleme trebuiau ordonate, analizate din toate punctele de vedere, dar care totuşi n'a fost pusă în stare să-o facă. Obiceiul nostru de a crea şi rezolva asemenea probleme în mod prea expeditiv, căutând totdauna un efect imediat sau folosindu-ne prea mult de cea ce vedeam că se făcea în ţările din Occident, ne-a fost fatal.

Ar fi totuşi nedrept, să nu constat că în ultimul timp se fac sforţări, menite să ne îndrepte pe calea, pe care ar trebui să lucrăm în o epocă ca acea de astăzi. Programul economico-politic expus nu de mult în parlament reprezintă, în adevăr, o concepţie şi o muncă, care ţin seama de unele nevoi naţionale, pe de altă parte acest program pare a fi mult mai puţin subjugat străinătăţii, de cât cum se petreceau lucrurile înainte de războiu.

Dacă am găsi totuşi un efect la aceste sforţări, este că prea puţine personalităţi capabile s'au înhămat la muncă, pe terenul economic; iar pe de alta, că forţele contrarii, care îm-

piedică împlinirea progresului sânt prea numeroase. Bine înţeles, că în asemenea condiţiuni este logic, ca munca să se afirme pe un teren mai strâmt, cu alte cuvinte că programul economic desfăşurat să îmbrăţişeze numai o infimă parte din nevoile noastre post-belice, iar caracterul cam personal sau de partid, care se atribue acestei sforţări, să fie întru cât-va inevitabil.

Totuşi trebue să constatăm, că legile economice, nu se mai prezintă izolate, ca înainte de războiu, ci fie-care din ele, face parte dintr'un complex de legi, toate ramurile de activitate, acum mai mult ca ori-când, trebuind să se ajute şi să se complecteze unele pe altele.

Ar trebui însă, ca la cercetarea problemelor economice să ia parte cât mai multă lume, să avem specialişti cât mai mulţi pentru fie-care grup de probleme economice. Ar trebui în acest scop ca atât oamenii noştri politici, funcţionarii statului, în fine o bună parte a publicului, să fie pregătiţi încă depe băncile şcoalei. Cât mai multă lume trebue să se familiarizeze, cât mai din vreme, cu chestiunile economice, să se obicinuiască a cântări datele şi la nevoe a găsi soluţiunile cele mai favorabile ţărei. Ar trebui în fine să lucrăm pentru crearea unei opinii publice economice.

In schimb, cea ce se petrece astă-zi este o dovadă, că o ast-fel de educaţie economică ne lipseşte cu desăvârşire.

Toate defectele noastre, toate relele intenţiuni, ce ni se atribue toată antipatia, ce ne-o creiăm în străinătate nu decurg de cât din lipsa noastră de educaţie econômică care trebue să recunoaştem este desăvârşită. Soluţiile cele mai bizare şi cele mai descurajatoare se dau acolo, unde un grup de oameni bine preparaţi economiceşte, ar putea face minuni.

Să începem cu aceia de care depinde mai mult viitorul ţărei:

Cu tulburările studenţeşti s'a dat probă de o complectă ignorare a nevoilor economice de mâine. Nu numai că aceste tulburări au scos la iveală o stare de lucruri intolerabilă pentru studenţii români, cea ce a fost o revelaţie pentru autorităţile şcolare şi chiar pentru profesorii universitari; dar cu toată simpatia a multor parlamentari şi a cea mai mare parte dintre profesori, toţi am asistat la o reprimare, dusă cu o lipsă de prevedere, cu atât mai mare, cu cât autorităţile ştiau de mai înainte, că nu prea au să'şi deie seamă faţă de presă.

Renunţarea benevolă la autonomia universităţilor, suspendarea cursurilor şi închiderea căminurilor, au creat atâtea decepţii în tineret, în cât mă întreb, ce sentimente, ce ideal, vor călăuzi acest tineret în viaţa cetăţenească de mâine.

I-şi închipuie cine-va, ce greşeală de neiertat s'a făcut, cu suspendarea cursurilor, ca ast-fel să se împiedice o generaţie întreagă de tineri entusiaşti, de a veni cu un an mai de vreme în serviciul muncei naţionale, unde se simte aşa de mare lipsă de

curăţenie sufletească, de entusiasm şi chiar de dragoste de neam? Ştiu acei conducători cât tineret şi-a pierdut rostul muncei şi câţi au fost aruncaţi în braţele desfrâului?

Am fi asistat noi la fapte atât de reprobabile, când e vorba de educarea viitoarelor generaţii, dacă studiile economice ar fi fost adânc răspândite în păturile conducătoare?

Am mai cunoscut un tineret, cel rusăsc, atât de doritor de cultură şi iubitor de neam, în cât concentrase asupra lui toată simpatia lumei civilizate, dar şi acolo conducătorii n'au priceput avântul care mişcă acel tineret, gata să se expună la ori-ce pericol pentru o ideie şi ca şi la noi a fost lăsat pe seama poliţiei. Faimoasa Secţiune a III-a a lucrat aşa de bine, încât după războiu, când Rusia avea nevoie de oameni cu vederi clare, ast-fel de oameni le-au lipsit cu totul, iar starea în care a ajuns această ţară, ar trebui să fie un învăţământ pentru noi toţi.

Nu este caracteristic, că persistă încă vechia zicătoare „de cât o judecată dreaptă, mai bine o înţelegere strâmbă"? — Dar dacă asupra acestei instituţiuni nu este bine de vorbit prea mult, nu putem trece cu vederea că oameni cinstiţi sânt de multe ori terorizaţi cu justiţia? că sânt întreprinderi, care au contenciosul mai bine organizat de cât biurourile, unde se tratează specialitatea întreprinderei?

Tinerii, care au studiat dreptul, cu alte cuvinte viitoarea magistratură, poliţia şi mulţi alţi funcţionari se isbesc în fiecare moment de probleme economice şi atunci dese-ori felul lor de a judeca şi felul lor de a hotărî este pre de multe ori în dauna interesului public, tocmai din cauza lipsei de cultură economică.

Administraţia a devenit, mai cu seamă după războiu, o specialitate economică. Chestiunile economice trebue să conducă bunul simţ al funcţionarului. Idealul ar fi, ca funcţionarul să gândească economiceşte, nu politiceşte. Cu cât vom înlesni funcţionarului o educaţie, cu ajutorul căreia să-şi poată da seama de importanţa problemelor economice, cu atât vom lucra mai mult în folosul cinstei, care trebue să fie la baza întregei activităţi administrative, politice, sociale şi economice.

Totuşi cunosc un fost şi viitor ministru, care şi-a constituit deja întregul aparat ministerial: secretar general, directori generali, director de serviciu etc. cu care *lucrează* în mod regulat, fiind încă în opoziţie! — Ce probleme economice îl fac pe acest fost şi viitor ministru să muncească atât de mult şi înainte de vreme?

Insă unde se simte mai multă lipsă de educaţie economică, este fără îndoială la parlamentari şi la partizanii politicii: s'a discutat odată, înainte de războiu, dacă o întreprindere este românească sau nu. Ministrul interpelat a răspuns şi sânt sigur, că era de bună credinţă, că de oare-ce capitalul întreprinderei era

românesc şi de oarece consiliul de administraţie erea compus în marea majoritate de români, întreprinderea nu putea să fie de cât românească, iar parlamentarii au rămas împăcaţi, că aşa este! — Este posibil ca într'un parlament, fie el românesc, să nu se găsească unul singur, care să răspundă, ca nu este aşa!

Politica aduce prea de multe ori în parlament şi cea ce este tot atât de rău în capul administraţiilor oameni nepregătiţi, care totuşi sânt chemaţi să se pronunţe prea adesea în chestiuni de care atârnă averea şi onoarea ţărei.

Ce să zici de parlamentarul — astăzi dispărut — care spunea cu toată convingerea că „a *lua* pământ de la Stat, nu însemnează, că-l ia de la oameni!"

Ce am putea spune de educaţia economică a fruntaşilor politici ai unui oraş de provincie, când veniţi la Bucureşti, să reclame contra prefectului, care înfrâna hoţiile, dar isbindu-se de opoziţia ministrului, strigară cu toată convingerea: „domnule ministru, scapă-ne de prefect, că ne distruge partidul!"

Felul cum se duc luptele între partidele politice este dovada cea mai evidentă, cât sânt de streini reprezentanţii poporului pe chestiunile economice şi mai cu seamă de urmările lor. Dacă n'ar fi de cât vorba „când doi se ceartă..." şi încă ar trebui să dea de gândit.

Ce fel de politică economică fac partidele noastre politice şi parlamentele în special, dacă unul strică ce face altul? Ce poate câştiga ţara noastră din această lipsă de continuitate?

Când s'ar găsi cine-va, să arate cu ce bagaje de cunoştinţe economice au procedat politicianii noştri la atâtea reforme, i-ar fi greu să aleagă între ignoranţă şi rea credinţă. Va putea însă spune în toată siguranţa, că aproape toate reformele, cu care se mândresc partidele politice, mai toate au fost făcute în dauna ţăranului.

El a plătit şi când au fost bune pentru ţară şi când au fost rele; el însă s'a infruptat prea puţin din aceste bunătăţi, care au servit altora.

Când am introdus căile ferate — şi nu puteam face altfel, am lovit în căruşia ţăranului, care-l ocupa iarna şi vara; dar pentru această pierdere nu s'a gândit niminea să-i dea o compensaţie — ba din contră!

Convenţia comercială cu Austria (1875) permitea mai departe populaţiei rurale să treacă în mod avantagios vitele şi rămătorii în împărăţia vecină, dar fie că această convenţie a fost făcută cu prea mare uşurinţă, dându-i-se mai multă însemnătate politică de cât economică, fie-că politicianii noştri muşcaţi de ispita de a industrializa ţara, ca urmare vine ruperea relaţiunilor cu Austro-Ungaria (1881), închiderea graniţelor şi deci sărăcirea crescătorilor de vite şi de porci, cu care în mare parte se îndeletniciau ţăranii.

Această a fost una din loviturile fără leac, ce s'a dat țărănimei și bogăției țărei.

In schimb am avut (1887) industria așa zisă națională, creată în virtutea unei legi, care admitea de mai 'nainte, ca „ori-ce industrie este bună", prin urmare o lege care nu avea nevoie de nici o cercetare, de nici un studiu pregătitor.

Dacă convenția comerciale din 1875 „erea punerea României sub dependința economică a Austro-Ungariei", cu Legea pentru încurajarea industriei naționale (1887) ne aruncăm în brațele Germaniei. Cu această lege ignoram și lăsam să se distrugă industria mică și casnică, care existau în orașe și mai cu seamă la sate. Ne dăm însă în schimb toate silințele, nu economisim nici o cheltuială, ca să întemeiem o industrie mare națională, care a existat numai în imaginația economiștilor noștri. In realitate marea noastră industrie națională satisface unui paragraf din planul economic al Germaniei, spre a favoriza exportul industriei lor.

Prin progresul inevitabil în mijloacele de transport am nimicit cărăușia țăranilor. Prin convenții i-am distrus bogăția în vite și râmători, iar prin legi i-am nimicit și ultima îndeletnicire rentabilă a lui: industria casnică și astfel noi l'am silit, să stea de geaba toată iarna și tot timpul cât nu este ocupat cu agricultura.

Când mai târziu (1906) facem din nou o convențiune comercială cu Austro-Ungaria, obținem „pe bază de concesii reciproce" să exportăm vite. „Aceste concesiuni ereau (pentru noi) numai pentru vite tăiate. Cantitatea de exportat nu trebuia să treacă de 35.000 vite pe an". Erea prea târziu!... n'am putut exporta aproape nimic... țăranul sărăcise, numai ereau vite! O dovadă mai mult că economiștii noștri habar nu aveau de puterea noastră de producțiune.

Dar și de astă dată cel puțin o parte din țărănimea românească a trebuit să fie lovită: din cauza acestei convențiuni mocanii din Transilvania, nu mai puteau trece granița cu turmele lor înspre noi. Reducânduli-se păsunatul, li s'a redus și bogăția lor. In schimb economiștii noștri au dotat țara cu vaste abatorii moderne la Vârciorova și la Burdujeni, dar care n'au servit la nimica.

Trebue să știm că din cauza nepregătirei economice a păturei diriguitoare, țărănimea și numai ea a suferit întreaga pagubă. Iată unde trebue căutată în bună parte posibilitatea revoltelor țărănești de la 1907 și de ce dușmanii noștri au putut atunci, să dea acestor revolte o întorsătură așa de periculoasă.

Ori de câte ori am făcut o reformă sau o lege economică, nici o dată n'am avut timpul să examinăm chestiunea dacă țăranul câștigă sau pierde si cu toate acestea el erea primul element de producțiune în această țară.

Cu industria zahărului, țăranii care s'au îndeletnicit culti-

vând sfecla, s'au ales datori vânduți fabricanților de zahăr. (Casassovici).

Alt exemplu: Ministerul de finanțe vroind să mărească în mod artificial veniturile statului (1899) ridică taxele asupra spirtului rafinat de la 5 la 8 și în urmă la 12 lei de decalitru. Urmările: încasările Statului (1898-99) scad anul următor de la 22.300.000 lei, la 13.300.000, iar din 52 fabrici de spirt, n'au mai rămas de cât trei (1901). Pe de altă parte îngrășarea vitelor la velnițe scade într'o proporție și mai mare, iar populația (cea mai mare parte țărani) care se îndeletnicea cu îngrășarea vitelor, ce nu le mai puteau întrebuința la muncă, pierde din cauza statului alte 10.000.000 lei (Ant. Popovici).

Incă un exemplu: sarea costă pe Stat 21 lei tona (1906) și o exportă în Serbia și Bulgaria cu 31 lei tona, dar o vinde în țară cu 100,34 lei tona. Cum țăranii sânt de șase ori mai numeroși, ei suportă $^6/_7$ părți din venitul statului în urma monopolului sărei. Dar cum vitele țăranilor consumă și ele sare, contribuția țăranilor este și mai mare și în orice caz sarea pe care statul român o procură crescătorilor de vite din Serbia și Bulgaria este de trei ori mai eftină de cât sarea procurată crescătorilor de vite din România! (Th. C. Aslan).

Partidele politice, în scurtul timp cât au stat la putere — vorbim economicește, — ereau așa de grăbite, ca să rezolve chestiunile economice, în cât au trebuit să aleagă numai soluțiunile cu efect repede, dar asemenea deslegări nu se împacă cu o politică economică.

Ce decepție ar fi fost pe Regele Carol, dacă și-ar fi dat seama, că progresul ce l'a făcut țara în timpul îndelungatei sale domenii, a fost plătit aproape în întregime numai din munca țăranului român!

Dacă urmările războiului ne-au impus, să facem împroprietărirea, s'a dat totuși țăranului nostru un dar, pe care-l merita, căci după urma țăranului s'au îmbogățit toți ceilați. Dacă domnia actualului Rege, începe cu un act de înaltă dreptate, luatus-a vre-o măsură de prevedere pentru problemele economice de mâine? După două sau trei generații, nu va fi iarăși zădărnicită această reformă sănătoasă, fiindcă țăranii vor suferi din nou din cauza lipsei de pământ?

Lipsa de prevedere a fost totdeauna urmarea cea mai nefastă a nepriceperei problemelor economice.

Aproape întreaga noastră politică economică constitue un șir de greșeli economice, însă greșelile comise după războiu au alarmat opinia publică, fără ca autoritățile să se simtă capabile de a face ceva. In asemenea cazuri însă, inițiativa privată își face apariția ca rezultat al unei necesități publice, pe care statul nu o poate satisface. Această inițiativă a luat într-o câtva asupra ei educarea culturală și economică a publicului.

Pe terenul acesta trebue să păstrăm întreaga admiraţie pentru populaţia de la sate, care în dragostea ei pentru cultură se întrece la zidirea de şcoli primare. Prin muncă si sacrificii proprii [1]) şi numai în acest mod ţăranul vrea să-şi câştige singur drepturile la o stare socială mai bună. — Ce simţăminte nobile de cultură şi de progres frământă mintea acestei admirabile populaţii de ţărani români!

Pe terenul economic *Institutul Economic Românesc* ocupă locul de frunte: cele 18 conferinţe ţinute de specialiştii noştri în legătură cu *Problema monetară* şi mai cu seamă discuţiile, care le-au provocat anul trecut, au pasionat publicul românesc, care le-a urmărit cu un interes, ce face onoare acestei iniţiative particulare şi a distinşilor conferenţiari.

Asociaţia Generală a Economiştilor vine în al doilea rând cu 13 conferinţe asupra *Organizărei financiare a economiei noastre naţionale*, cu conferenţiari şi public de specialitate, au desbătut chestiuni economice de cea mai mare însămnătate pentru ţară şi pentru epoca prin care trecem.

In fine *Institutul Social român* cu 20 de conferinţe a desbătut anul trecut subiecte în legătură cu numele ce-l poartă, însă toate prelegerile au fost împregnate de analiza celor mai multe din problemele la ordinea zilei.

Trebue să menţionăm că aceste Instituţiuni, de răspândire a culturei economice în masa intelectuală românească, continua şi anul acesta cu aceiaşi ardoare opera culturală care şi-a luat-o asupra.

De altmintrelea de la războiu încoace studiul problemelor economice se impune din ce în ce mai mult şi admirabila iniţiativă particulară, de care vorbirăm mai sus, trebue să servească de conducător autorităţilor noastre şi celor şcolare în primul rând. Trebue să se gândească la educarea tineretului, care să fie îndrumată, potrivit schimbărilor din viaţa socială şi economică a ţărei după rzăboiu.

Liceul, spunea Haret, trebue să fie o şcoală de educaţie. Acuma e timpul ca această educaţie să fie cel puţin în parte şi economică. Este timpul ca Istoria patriei, care se predă în licee şi şcolile medii să fie pusă în serviciul nevoilor ce s'au ivit în timpul de faţă, adică să se ocupe şi de chestiunile economice. Viitorii cetăţeni vor fi mai folosiţi să se familiarizeze cu chestiunile economice ale ţărei, de cât să fie îmbibaţi cu războaie fără motive serioase şi cu intrigile prea bine motivate din jurul domniei.

---

[1]) «....ţărănimea.... contribuind într'o uriaşă măsură la ridicarea de noi localuri de cultură dovedeşte că....

«Trebue să recunosc că la construirea acestor şcoli.... populaţia de la ţară a contribuit cu obolul şi munca sa, evaluate şi ele la mai bine de un miliard. (*Mişcare culturală în anul 1924. Expunerea d-lui dr. C. Angelescu, ministrul instrucţiei*).

Mergând mai departe, cursul de Istorie—dacă nu întreg, cel puţin cursul de Istorie românească—să fie însoţit la Universitate de un curs al *Istoriei economice* a ţărei; chiar dacă acest curs ar constà deocamdată din comentarea greşelilor economice din trecut şi a cauzelor care le-au produs; căci trebue să recunoaştem că nu este uşor lucru a face un curs de Istorie economică a ţărei. Totuşi chiar dacă ar fi mărginit numai la atâta, încă va fi o chezăşie, că asemenea greşeli nu se vor mai repeta în viitor sau cel puţin se va pune mai multă grije, când va fi vorba, să facem alte experienţe economice pe spinarea acestui popor.

Programele şcoalelor speciale, oricare ar fi ele, trebuesc tot mai mult îmbibate de cunoştinţe economice în legătură cu felul de specialitate al şcoalei şi cu desvoltarea economică a ţărei.

Este de necrezut ce puţină educaţie economică se dă politehnicienilor noştri, cu toate că inginerii sânt chemaţi a îndeplini unul din roluri la cele mai importante în refacerea noastră economică. Şi dacă Şcoala politehnică stă astfel, ne putem închipui, ce trebue să fie cu celelalte şcoli speciale, a căror specializare merge mai departe.

Şi cu toate ascestea dacă vrem să schimbăm mentalitatea cetăţeanului român de mâine, fie el parlamentar, ministru, funcţionar sau simplu particular, aceasta nu o putem face decât printr'o educaţie economică cât mai răspândită printre tineretul de astăzi.

Trecând la partidele politice şi la conducătorii noştri politici, pe aceştia trebue să-i considerăm, ca cei care duc mai mult răspunderea tuturor greşelilor făptuite în trecut, a căror urmări le suferim astăzi şi le vor suferi şi cei care vor veni după noi.

Partidele politice îşi au totuşi fiecare *Cercurile* lor *de studii*, instituţiuni admirabile, dacă în ele s'ar face mai multă politică-economică. Partidele, dar mai bine conducătorii acestor partide, trebue să se pună odată de acord şi să înţeleagă, că o desvoltare şi un progres economic cer continuitate. Partidele politice trebue să convină, că această continuitate nu se poate obţine decât atunci, când se va lucra după un *plan economic* bine chibzuit şi toate împreună să fie datoare a lua parte la alcătuireà şi la înfăptuirea lui. Ar fi trist, dacă aceste partide politice nu şi-ar da seama, că după urma greşelilor lor economice suferă în primul rând păturile producătoare şi că printre acestea, cea mai covârşitoare, este acea pe care o ştim cu toţii: ţărănimea agricolă.

Greşelile din trecut au dus ţărănimea la sărăcie şi dacă împământenirea ne-a scăpat de un dezastru, va fi greu în viitor să mai găsim vreun mijloc, pentru salvarea noastră. Totuşi ţara aceasta numai atunci va fi puternică şi respectată, când conducătorii ei vor putea să se reazime pe o populaţie bogată şi cultă.

Toată politica economică a noastră trebue să tindă spre acest scop, dar pentru aceasta trebue luate măsuri, ca să răspândim cât mai adânc o cultură economică în toate clasele sociale.

P. N. Panaitescu
Inginer

Cronica politică

Societatea Națiunilor și menirea ei în domeniul politicei Internaționale. Fostul Ministru al tezaurului englez în cabinetul laburist, Snowden, a acordat, încă înainte de a veni la putere, un interwiev ziarului „Neue Freie Presse", în care a spus:

„Partidul nostru își dă bine seama că Liga Națiunilor în actuala ei formă este insuficientă; noi tindem a o îndrepta, a o complecta, a ajunge la idealul unei adevărate confederațiuni internaționale".

Prin „Protocolul dela Geneva" acest guvern a făcut un prim pas în direcțiunea indicată, dar a căzut repede și a venit altul, care s'a grăbit, nu cumva să se lepede de acest protocol, în mod hotărît și sincer, dar să amâne deocamdată desbaterea lui; vor urma probabil contra propuneri, evident restrictive, în privința arbitragiului obligatoriu, în privința amestecului Ligei în legislațiunea civilă a unor state și în privința principiului votului prin unanimitate pentru chestiunile importante.

Amânarea desbaterei Protocolului va aduce după sine amânarea lucrărilor pregătitoare pentru conferința de dezarmare și poate și amânarea conferinței însăși.

Dar tocmai împedicarea tuturor războaelor și rezolvirea conflictelor internaționale prin arbitragiul obligatoriu, este prima menire a Ligei Națiunilor.

De când însă idealistul Wilson, întemeetorul Ligei, venit să pună rânduială în afacerile europene, de care era prea străin, a fost cu desăvârșire încurcat în țițele combinațiunilor abile ale politicianilor vechiului continent, Clemenceau și Lloyd Georges, se pare că Liga face, spre a ajunge la acest rezultat final, ideal și adevărat umanitar, un pas înainte și doi pași înapoi; se pare că niciun membru nu vrea să-și asume răspunderea de a nu adera la principii atât de frumoase din punct de vedere etic, dar că găsește simultan, prin ridicarea altor principii contrazicătoare, prin înterpretări abile și redacțiuni advocățești, mijlocul de a face iluzorie aderarea lui la teorii de interes general, punând la adăpost ambițiunile sale politice speciale.

Și când se ivește un caz tipic pentru misiunea înaltă a Ligei de a sprijini pe cei mici și neputincioși în contra celor mari și puternici, învingători și stăpâni de astăzi, un caz, care ar arăta în mod eclatant utilitatea și forța Ligei, dacă ar fi rezolvat prin ea și conform principiilor ei, această instituțiune se găsește în imposibilitate de a acționa.

Așa a fost în cazul conflictului între Italia și Grecia, când Italia a contestat competența Ligei, pe motivul că „onoarea" națiunei italiene este în joc. Dar care guvern din lume nu poate invoca motivul „onoarei", într'un conflict de politică externă cu un alt stat?

Așa este, și mai tipic încă, cazul actual cu Egipetul.

Acolo trăeşte o populaţiune paşnică, blajină, autoctonă, care a auzit şi ea, poate, timp de 10 ani de zile, cuvintele mari, răsunătoare de „auto determinare", „principiul naţionalităţilor", „justiţie şi libertate pentru toţi", şi ar vroi şi dânsa ca să i se acorde cel puţin tot atât cât s'a acordat Albanezilor.

Ea face apel la cel mai înalt for al dreptăţii între popoare — imediat vine Marea Britanie, cea a tot puternică şi declară ca act inamical orice încercare, de oriunde ar veni, de a aduce conflictul spre rezolvare înaintea Ligei. Tace Liga şi tac toate naţiunile.

Tac naţiunile în ciuda pactului Ligei, în ciuda „Tratatului de asistenţă mutuală" a lui Robert Cecil, laureatul premiului Nobel pentru pace, în ciuda protocolului dela Geneva, care astăzi pare a se afla pe calea de a fi îngropat ori transformat complect prin amendamente sau schimbări.

Problema solidarităţii universale şi a unei păci durabile prin limitarea sau reducerea armamentelor şi prin înlăturarea definitivă a războaelor, a fost pusă în studiu de către reprezentanţele naţionale dela 1848 încoace; iar în cele 7 decenii, care au urmat de atunci, omenirea n'a asistat la mai puţin decât 12 războaie mari, dintre cari cel din urmă va rămâne de pomină în istoria popoarelor ca cel mai crunt măcel văzut până astăzi.

Nici studii, nici pacturi, nici tratate sau protocoale, nu vor putea schimba această stare de lucruri; numai înlocuirea spiritului, de care sunt conduşi actualii guvernanţi ai popoarelor cu un spirit larg de înfrăţire a tuturor, de conlucrarea chiar prin concesiuni mutuale, ar putea realiza poate treptat o astfel de minune.

Dar acele guverne, care încep a da dovadă de un astfel de spirit, rămân efemere, un Macdonald este repede înlăturat, zilele unui Herriot, expus din toate părţile la subminarea operei sale democratice, par a fi numărate şi popoarele dau impresiunea că singuri vor să fie guvernaţi de acei, pentru care nu există decât un principiu sacru: „în sfera de acţiune a ţărei mele fac ce vreau, cum vreau şi cu ce mijloace vreau; problemele omenirei întregi n'au importanţă pentru mine decât după satisfacerea intereselor mele speciale; cu aceste rezerve sunt şi eu pentru pace, dezarmare şi contra războiului".

Cu toate acestea s'a putut admite un pact, s'a votat de către 18 membri ai Ligei un tratat de asistenţă mutuală şi s'a ajuns la un protocol, care formă o bază bună pentru începerea discuţiunilor asupra dezarmărei, dar de care mă îndoiesc că va intra în vigoare.

Pactul societăţii naţiunilor are evident un scop ideal de pace şi de dreptate, el tinde a soluţiona conflictele între membrii prin arbitragiu, dar nu în mod obligatoriu, a opri războaele în unele cazuri, dar fără generalizare[1]).

[1]) Pactul Soicetăţii Naţiunilor (art. 12 al. 1, art. 13 al. 1, şi art. 15 al. 6, 7 şi 10).

A urmat „Tratatul de asistenţă mutuală“ din 1923, care are un caracter mai restrâns şi mai precis decât pactul, tinzând exclusiv la reducerea generală şi bine stabilită a armamentelor, în schimbul unor garanţii de siguranţă de caracter general şi absolut, care garanţii constituesc în fond un vast tratat de alianţă defensivă a tuturor membrilor în contra oricărui turburător al păcei [1]).

Protocolul dela Geneva, care îşi însuşeşte principiul arbitragiului obligatoriu şi vrea să împiedice toate războaele, amplifică, complectează şi contopeşte pactul şi tratatul, care au fost premergătorii lui, stabilind o procedură obligatorie pentru reglementarea conflictelor internaţionale.

Acest organism al arbitragiului obligatoriu se pune automatic în mişcare, când unul din Statele în conflict sau un alt membru al Ligei se adresează Consiliului.

Dacă aplanarea conflictului pe calea diplomatică, judiciară (înaintea Curţei Internaţionale de Arbitragiu din Haga diferendele politice sunt însă excluse) sau arbitrală, se dovedeşte imposibilă, consiliul decide în unanimitate, sau, în lipsă de unanimitate, un comitet de arbitri aleşi hotărăşte cu majoritate.

Dacă unul din cei doi adversari respinge sentinţa, Consiliul stabileşte (după norme bine fixate în protocol) cine este agresorul şi invită pe membrii Ligei la sancţiuni de ordin financiar, economic şi militar contra acestuia. Astfel protocolul ia înfăţişarea unui tratat militar defensiv.

Foarte frumos în teorie.

Dar mai întâi acest Protocol nu va intra în vigoare decât după ce conferinţa dezarmărei va fi primit planul limitărei şi reducerei armamentului.

Apoi, presupunând că acest moment va veni, sancţiunile sunt extrem de vag stabilite, obligând pe membrii numai „în măsură, în care situaţiunea economică şi condiţiunile particulare ale armamentului fiecăruia îi vor îngădui participarea“.

In fine, Liga Naţiunilor n'are mijloace de a impune executarea sentinţelor ei, şi rolul ei este mai mult acela al unui sfătuitor şi supraveghetor.

Şi s'a văzut cât folosesc sfaturile în politica externă, care e rămas şi după războiul mondial o politică de prestigiu, de ambiţiuna şi de interese materiale.

Cel mult între două state mici, intervenţiunea Ligei, în conflicte de politică externă, ar putea fi eficace, între două Puteri mari, ea va rămâne neputincioasă şi „à plus forte raison“ încă, când unul dintre adversari este o Putere mare şi celălalt un stat mic.

---

[1]) Tratat de asistenţă mutuală, art. 2, 5 (c), 11 şi 12.

Fără îndoială activitatea Ligei este şi va fi mai rodnică în alte domenii, ca de pildă acel al „Curţei permanente de Justiţie Internaţională“, acel al „Organizaţiunii Internaţionale a Muncei“, şi în diversele organizaţiuni technice ale ei (tranzit, higienă, mandate, cooperaţiune intelectuală, etc., etc.).

Aceste organizaţiuni însă au meniri asemănătoare celor, care Birourile Internaţionale, existente deja înaintea războiului mondial, le aveau, cu mai puţin fast şi cu mai puţine cheltueli decât Liga.

Dar în domeniul pur al politicei externe, mă îndoiesc că Societatea Naţiunilor va da rezultate practice, cu toate că sunt încredinţat că aproape nici-o personalitate de seamă interesată în materie, nu va împărtăşi această opiniune a mea sceptică, de oarece entuziasmul pentru Ligă în lumea întreagă este mare; i se exagerează orice succes şi când un insucces se datoreşte spiritului de ambiţiune şi dominare, care există astăzi în fond încă la mai toate guvernele, acest insucces îşi găseşte repede motivare pe tema „onoarei naţionale“, „aspiraţiunilor popoarelor“, „intereselor particulare“ ş. a. m. d.

Vor sta mereu în calea Ligei Naţiunilor şi o vor împedica a se apropia de ţelul firesc, ideal şi final al unei astfel de instituţiuni, adică schimbarea radicală a bazelor politicei internaţionale şi păşirea spre politica de confederaţiune, mai târziu spre „Statele Unite ale Europei“, două principii, de cari, fără ca ele să fie codificate, vedem că Liga se inspiră necontenit şi care le regăsim în orice desbatere sau hotărâre a ei.

Cel dintâi este acela ca, intrând în Societatea Naţiunilor, niciun stat nu părăseşte apiraţiunile sale naţionale, nici interesele sale particulare.

Cel de al doilea este principiul că Societatea naţiunilor nu se consideră ca un organism distinct, existând în afară şi pe deasupra statelor ce o compun, că ea nu este un „Supra-Stat“, ci numai expresiunea tutulor statelor reprezentate în sânul ei.

Cât timp guvernele acestor state nu se vor hotărî însă a adapta aspiraţiunile lor naţionale şi interesele lor particulare intereselor generale ale omenirei, chiar cu sacrificiul unor concesiuni reciproce, nu va fi nici înlăturarea războaelor, nici reducerea armamentelor.

Şi cât timp reprezentanţii diferitelor state în Societatea Naţiunilor, nu vor fi persoane cu desăvârşire independente de guvernele respective, care ar avea putinţă de a coordona calitatea lor de reprezentant naţional, cu aceia de reprezentant al omenirei întregi, rezolvirea celor două probleme mari, ce Liga şi le-a însuşit, va depinde exclusiv de voinţa unor guverne pătimaşe şi preocupate de interese mult mai meschine decât fericirea şi prosperitatea universală.

Nu este oare semnificativ, că tocmai ţara, care reprezintă simţul practic „par excellence“ şi care a fost întemeetoarea Ligei

Națiunilor, ce și-o închipuia însă alcătuită pe baze cu totul deosebite, America de Nord, nu face parte din Ligă? Și că totuși aceeași țară, care nu face parte, își rezervă dreptul de a convoca conferința de dezarmare, adică de a face acel gest, care ar putea să asigure, în caz de reușită, societății națiunilor primul succes mare în armonie cu misiunea sa adevărată.

Ceeace arată în destul, că marele fapte umanitare n'au nevoie de organizațiuni complicate pentru a fi înfăptuite și că organizațiunile cele mai perfecte nu se pot săvârși, când nu sunt conduse de un spirit larg, sincer și democratic.

Imperialismul politic și imperialismul economic, cari domnesc și astăzi după războiul mondial, în aproape toate țările vechiului continent, vor fi încă foarte mult timp obstacole în calea Societății Națiunilor.

Până când va sosi momentul, în care Liga Națiunilor, cu dela sine putere, va putea impune soluțiuni juste de interes general, contra soluțiunilor silite de interes special până atunci rolul ei va rămâne mai mult de natură auxiliară, consultativă și technică dar nu va fi nici odată primordial și hotărîtor.

Cum spunea Ministrul Snowden, în forma ei actuală, Liga, este insuficientă și ea nu va mai putea împiedica nimic, când odată oligarhiile, voind a se menține la putere, partidele militariste, capitalul international, industria cea mare sau politicianii șovinești dintr'una din țările din lume, vor găsi interesul lor în a provoca din nou un răsboi.

N. D. Germani.

Notă. — In momentul, în care revăd aceste rânduri ziarele anunță, că Grecia este hotărîtă a supune Ligei națiunilor diferendul ei cu Turcia în chestiunea expulzărei Patriarhului Ecumenic. Vom vedea, dacă atitudinea ce Liga o va lua și mai ales modul cum va ști să se facă ascultată, vor îndreptăți sau nu aprecierile mele de mai sus.

RECENSII

E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne.*

Am citit cu pasionat interes volumul I, singurul apărut până acum din lucrarea domnului E. Lovinescu despre „Istoria civilizației române moderne" și care este al zecelea din seria d-sale de critice.

Autorul pornește dela ideea că principala cauză care a împiedicat desvoltarea normală a vieții politice, culturale și sociale în principatele române a fost că împrejurările istorice le-au supus exclusiv, timp de veacuri, influențelor orientale. Afirmația mi se pare indiscutabilă.

Nu tot atât de întemeiată mi se pare și învinuirea de obscurantism ce d. L. aduce ortodoxismului. A numărat și ortodoxismul, încă dinainte de sec. XIX, nu numai laici dar și clerici (Dositei și Hrisant ai Ierusalimului, Evghenie Vulgari, Nichifor Theotoki etc). cari în îndeletnicirile lor intelectuale au știut să iasă din cercul restrâns al discuțiilor teologice. Dacă ortodoxismul n'a putut juca totuși rolul cultural al catolicismului, cauza este că a fost asfixiat de influențele politice orientale. De altă parte, ortodoxismul a fost, netăgăduit, scutul naționalității românești amenințate de Unguri și de Poloni, în serviciul cărora, încă dela începutul vieții de stat a Principatelor, s'a aflat propaganda catolică.

Adevărata nenorocire în calea desvoltării normale a țărilor române, a fost ivirea Turcilor la Dunăre. De atunci, au fost întoarse cu fața la răsărit; s'au curmat începuturile de gravitație spre influența occidentală, care altfel ar fi putut continua și sub scutul ortodox apărător al naționalității; s'au introdus șalvarii șiișlicul — costumul pe care Alecu Russo, citat de Lovinescu, îl învinuia cu dreptate că a stat în calea civilizației noastre.

Incercuirii de către Turci datorim stagnarea noastră câteva veacuri, fiscalitatea, tragedia clasei de vechi proprietari, corupția și toate relele de care de obicei istoriografii noștri și acum cel din urmă d. Lovinescu (spre pildă p. 70) fac răspunzători pe Fanarioți.

Cu aceste rezerve, sunt de acord cu d. L. că cele mai binefăcătoare influențe asupra limbii, culturii și conștiinței noastre naționale, au fost cele occidentale: prin Polonia asupra Moldovei în sec. XVII; prin Ardelenii cari studiaseră la Roma, în sec. XVIII; prin contactul direct tot mai des al Românilor cu apusul în pragul sec. XIX. Observația o făcuse mai de mult Alecu Russo, pe care de altfel d. Lovinescu îl citează (p. 22-3). Din parte-mi adaog că și cultura grecească, atât de ocărâtă, a avut și ea indirect o influență de trezire a conștiinței naționale, ca și a sentimentelor democratice. Nu e locul să desvolt această idee.

Cât privește celelalte idei fundamentale ale lucrării d. L. le împărtășesc pe cele mai multe cu atât mai vârtos cu cât le-am exprimat eu însumi, înainte de d-sa, în două lucrări pe care d-sa nu le citează

deşi, întemeiându-şi studiul pe o vastă bibliografie, avea datorie să le cunoască şi pe acestea.

„Domniile române sub Regulamentul organic" este un volum destul de gros ca să nu se poată pierde printre broşuri; a fost premiat de Academia română încă dela 1915; este citat de atunci de toţi cei ce s'au ocupat de vremea regulamentară, între alţii, de curând, de d. G. Bogdan-Duică, în Istoria literaturii moderne române, Cluj, 1923 la p. 130—4, 253, 295, tocmai în chestiuni de care se ocupă şi d. L. — D-sa, prin îndeletnicirile d-sale trebue neapărat să fi cunoscut lucrarea d-lui Bogdan-Duică, apărută tocmai în vremea când d. L. cugeta asupra materiei volumului ce publică azi. In schimb, d. L. citează o carte a mea de acum 20 de ani, lucrare de începător lipsită de interes şi pe care o putea omite fără pagubă din bogata d-sale bibliografie (p. 68 nota 2).

Domnul L. citează o singură dată (p. 56 n. 2), deşi o utilizează în mai multe pagini, cartea domnului D. V. Barnoschi despre „Originile democraţiei române". Dar, ca răspuns la această lucrare am publicat şi eu, sub acelaş titlu, un întreg studiu, în trei numere consecutive ale revistei „Viaţa românească", o revistă pe care criticul literar d. Lovinescu trebue neapărat s'o răsfoiască. Este straniu deci că i-au scăpat din vedere cele trei numere în care discutam cartea d-lui Barnoschi care interesase pe d. L. In fine d. Barnoschi a răspuns criticei mele tot în „Viaţa românească" şi această discuţie a fost relevată şi în „Convorbiri literare", iarăşi o revistă pe care este exclus ca d. L. să n'o cerceteze.

Relevez aceste lacune bibliografice din cartea d-lui L. pentru că tocmai în acele două lucrări tratam materii de care se ocupă şi d-sa şi ajungeam în mai multe chestiuni la aceleaşi rezultate la care constat că a ajuns acum şi d-sa.

Să-mi îngăduiască deci să revendic paternitatea.

D. L. susţine cu drept cuvânt că România modernă se datoreşte infiltraţiei la noi a ideologiei apusane şi nici de cum acţiunii capitalismului occidental. D-sa scrie pagini foarte juste (25 sq, 187) pentru a combate teza contrară a d-lui St. Zeletin. Rezumă foarte clar, după autori străini, materialismul şi idealismul istoric, precum şi teoria intermediară.

Occidentul a sprijinit aspiraţiile noastre naţionale atunci când şi întru cât coincidau cu interesele lui politice sau economice. Nu este însă meritul revoluţiei muntene de la 1848, cum crede d. L. (p. 179) de a fi îndreptat atenţia Românilor spre apus, ca să aştepte de acolo concursul fără de care nu şi-ar fi putut înfăptui aspiraţiile. Indreptarea spre apus este anterioară anului 1848 şi asupra acestui punct am insistat mai întâi, cu doc. nouă, în broşura „Turburări revoluţionare în Ţara Rom. între anii 1840—1843" extrasă din Analele Academiei române, 1911 (citată de d. Bogdan-Duică şi alţii), apoi în „Domniile române sub Regulamentul organic" p. 104 şi urm.

D. L., pentru a explica deosebirile dintre mişcarea moldovenească dela 1848 şi revoluţia munteană din acelaş an, spune cu drept cuvânt, că mişcarea politică până la 1848 fusese mai activă în Muntenia şi mai vii aci legăturile cu occidentul. Dar tocmai asupra acestor legături eu am insistat, aducând şi noi contribuţii, în lucrările de mai sus, pe care d-sa, spre deosebire de alţii, nu le citează, cu toate că se referă la o bogată bibliografie (p. 116 n. 3 şi p. 117 n. 2). De deosebirea între mişcările dela 1848 în cele două Principate m'am ocupat apoi de aproape în critica ce am făcut cărţii d-lui Barnoschi. („Viaţa rom.", Noemvrie 1922, p. 177 sq; Februarie 1923, p. 23 sq). Am constatat acolo o filiaţie neîntreruptă de idei dinainte de 1821 până la 1848, care explică în mare parte, caracterul revoluţiei muntene din acest an, filiaţie recunoscută de altfel chiar de contimporani, S. Marcovici, Eliade (vezi G. Bogdan-Duică, l. c. 28) şi însuşi Ion C. Brătianu. Tocmai aceasta

dovedește că revoluția dela 1848 n'a avut meritul de a reprezinta cea dintâi îndrumare românească spre apus, pentru realizarea dorințelor naționale.

Când d. L. vede începuturile liberalismului român în mișcarea dela 1804 a boerilor secundari din Moldova (p. 55), d-sa adoptă părerea d-lui Barnoschi, fără a ține seamă de întâmpinările ce am făcut acestuia în chestiune („Viața rom.", Nov. 1922, p. 176).

Dar, când vorbește de „carvunarii" Moldovei și de constituția lor dela 1822, d. Lovinescu dimpotrivă, părăsește punctul de vedere al d-lui Barnoschi, pentru a ajunge la aceleași concluzii ca ale mele („Viața rom.", Nov. 1922, p. 185—6) exprimate însă cu fraze mult mai măestrite. Astfel, sunt de acord cu d-sa când scrie că „proectul de constituție... urmărea numai armonizarea în privilegii a întregii boerimi fără deosebire" (p. 74); că „egalitatea tuturor [luată din principiile marii revoluții franceze] devenise egalitatea câtorva" (p. 75); că voia „menținerea privilegiilor în sânul unei singure clase sociale lărgite" (p. 84), sau când relevă imputarea ce A. Russo făcea constituției dela 1822 că „tace în privința sătenilor" (p. 60).

D. L. nu spune că cel dintâi care a atras atenția că multe articole din constituția carvunară sunt curat traduceri din „Declarația drepturilor" franceză, este d. Barnoschi, care merita să fie citat la acest punct, cum l'a citat spre pildă d. Iorga (Revue historique I, 1924, p. 137 și n. 1). Apoi d. L. trece cu vederea ca și d. Barnoschi asupra proectelor muntene de reformă, contimporane cu constituția carvunară.

In orice caz, bine observă d. L. că acești carvunari n'au nimic de a face cu o burghezie comercializată, cum și-i închipue d. Zeletin, călăuzită de interesele economice burgheze și războindu-se cu marea boerime cu interese agrariane.

Pentru explicarea deosebirii dintre mișcările dela 1848 în cele două Principate, d. L. omite influența polonă asupra carvunarilor, relevată de d. Barnoschi și asupra căreia m'am oprit și eu precum și influența ardelenească de pe la 1821 în Muntenia asupra căreia am insistat („Viața rom.", Nov. 1922, p. 190—1 și Ian. 1923, p. 18—19, 23). Nu pot desvolta aci pentru ce n'a existat și în Muntenia o mișcare carvunară.

Reținem de la d. L. deosebirea de temperament între Moldoveni și Munteni pentru explicarea diversității mișcărilor dela 1848 (p. 118), precum și observația ce face că dacă substratul economic ar fi fost cauza acestor mișcări, ele ar fi trebuit să fie la fel în amândouă țările (p. 144).

La pag. 62 și n. 1, unde d. L. vorbește de boeriile acordate de Ioniță Sturdza și spune că ele arată tendința acestui Domn de a ridica pe urmașii scăpătați ai unor vechi neamuri care avuseseră altă dată rosturi istorice, se cuvenea iarăș să fie citat d. Barnoschi, care cel dintâi a relevat această tendință.

D. L. apreciază just progresul pe care l-a însemnat Regulamentul organic. Dar, încât privește raporturile dintre Regulament și diferitele proecte boerești anterioare de reformă, (p. 66—7), d-sa putea găsi preciziuni în studiul meu „Partea boerimii în elaborarea Regulamentului organic," studiu apărut în două numere consecutive ale revistei „Cugetul românesc" (anul II, 1923 n-os. 9 și 10) pe care d. L. nu se poate să n'o cunoască.

In mișcarea moldovenească dela 1848, d. L. zice că nu recunoaște firul ideilor carvunare (p. 63). Ca și Barnoschi, sunt de altă părere. („Viața rom.", Fevr. 1923 p. 191). In privința principiilor moderne, Regulamentul organic, conținea în mare parte pe cele cuprinse în constituția carvunară. Regulamentul nu le dăduse însă satisfacție în ce privea egalizarea lor cu boerii cei mari. Acum, la 1848, urmașii carvunarilor își dădeau probabil seamă că timpul trecuse pentru formularea unor

pretenții ca acele dela 1822. Regulamentul și mai ales modul cum fusese aplicat depreciase cu totul distincțiile nobiliare. Unii carvunari se mulțumiau deci să ceară și ei măcar o cinstită aplicare a acestui act fundamental, alții așteptară momentul să se poată pronunța pentru principiile democratice.

Am ajuns înainte de d. L. la concluzia că dorințele lui M. Kogălniceanu se despărțiau de ale confraților săi moldoveni și că erau aproape identice cu ale 48-tiștilor munteni. Am învinuit deci pe d. Barnoschi pentru că vedea în Kogălniceanu un carvunar. Am spus („Viața rom". Fevr. 1923, p. 193) înainte de d. L. (p. 90, 92, 94—5, 110), că între Kogălniceanu și 48-tiștii munteni a fost numai o deosebire de procedură, de formă, de vorbe, de atitudini. Am spus că pe când aceștia făceau *tabula rasa* de trecut, Kogălniceanu, referindu-se la un trecut pe care și-l închipuia altfel de cum fusese, ajungea la aceleași rezultate și propunea aceleași reforme. („Viața rom". Fevr 1923, p. 183—4, 190). Printre teoriile greșite ale lui Kogălniceanu era și aceea despre boerime (L. 102), pe care de asemenea am relevat-o (ibid. 185) și asupra căreia voi reveni în continuarea studiului despre „Clasele sociale în trecutul Principatelor" pe care d. L. îl citează (p. 104—5 și 107 nota). Dar d. Lovinescu greșește când confundă pe toți revoluționarii munteni, când nu deosebește în deajuns pe extremiști, pe „roșii", cari prin exaltarea lor, nu numai în vorbe (citații la d. L. 120, 132 n. 2, 134. — Cf. ale mele Domnii regulamentare, p. 437), dar și în acțiune, au făcut să se arunce revoluționarilor epitetele de „socialiști" și „comuniști" și au depărtat de ei pe mulți progresiști sinceri.

D. L. spune într'o notă (p. 92 n. 2) că votul universal a fost înscris „principial" în programul dela Islaz. O spusesem mai dinainte, documentând acest adevăr cu cercetarea proectelor electorale întocmite de guvernul revoluționar și arătând că nu se deosebeau mult în fond, de proectul lui Kogălniceanu. Am spus că până la votul direct n'a mers decât N. Bălcescu. („Viața rom". Fevr. 1923, p. 184—5).

D. L. desvoltă ceea ce spusese și d. Bogdan-Duică (l. c. p. 184—5) pe care nu-l citează, că programul dela Islaz nu proclamă lupta de clase, ci dimpotrivă armonizarea intereselor lor, ceea ce de altfel se observă și în actele oficiale ale guvernului provizoriu. Trebuia adăogat însă că s'au produs uneori și note discordante, datorite extremiștilor, ceea ce a justificat neîncrederea multora în intențiile revoluționarilor. Am susținut însă, că revoluția munteană nu trebuia judecată după greșelile câtorva tineri exaltați. („Viața rom". Fevr. 1923 p. 185).

Am arătat de asemenea înainte de d. L. (p. 113, 115, 162—6, 196—7, 215) că M. Kogălniceanu în Moldova și N. Bălcescu în Muntenia (care fie zis în treacăt nu era „ridicat de jos" cum crede d. L.) au fost singurii șefi revoluționari cari s'au interesat constant de pătura rurală, pe când 48-tiștii munteni au dat atenție mai ales burghezimii („Viața rom". l. c. 192—3). Dar greșește d. L. ca și d. Ibrăileanu, pe care-l urmează, în aprecierea aportului real pe care pseudo-burghezimea munteană o putea da mișcării dela 1848.

În rezumat, e greșit a zice că mișcarea munteană dela 1848 este începutul regenerării noastre, punctul de plecare al unei noui îndrumări, cea dintâi rupere cu trecutul, o schimbare radicală a rosturilor anterioare, pe care d. Barnoschi o regretă, iar d. L. o socotește că era absolut necesară.

Când privilegiile s'au desființat la 1864 clasa conducătoare a rămas compusă din proprietarii rurali, boeri sau nu și din profesioniștii liberi, sau cum îi numesc sociologii germani „inteligența". Din cauza stării noastre economice agrare, și acei ale căror venituri derivau din munca intelectuală, își consolidau prisosul de câștig în proprietăți rurale; este firesc deci ca și noua clasă conducătoare să fi continuat

o politică agrariană și ca numerarului strâns pe urma libertății negoțului și a deschiderii de debușeuri să i se fi dat întrebuințări de bancă. Iată de ce după 1859 am avut o oligarhie agrară și apoi o oligarhie bancară cum constată d. L. (p. 198). Burghezimea nouă a fost, creeată artificial mai ales de Ion Brătianu (L. 213), dar prin favoruri de stat după sistemul urmat în favoarea boerilor în vremea privilegiilor. A creat-o pentru a înmulți numărul acelora care aveau interes în menținerea nouei stări de lucruri. Noua burghezime a păstrat caracterul burghezimii anterioare, pentru că lipsea substratul economic care s'o îndrumeze pe căile burghezimii industriale apusane.

Cu drept cuvânt observă d. L. (p. 152) că tendințele oamenilor nu sunt neapărat în funcție de originea lor, nici de interesele lor de clasă. Am făcut și eu această observație când am învinuit pe d. Barnoschi de a fi făcut un zid despărțitor între tendințele protipendadei și acele ale boerimii secundare. Am accentuat că dela membrii protipendadei au pornit chiar proecte de reformă mai înaintate și mai generoase decât ale boerimii mici. („Viața rom. Fevr", 1923, p. 184—8).

Cât privește cererile privitoare la libertatea negoțului, bine observă d. L., combătând pe d. Zeletin, că n'au legătură cu ivirea unei clase de mici boeri comercializați fiindcă intrasera în sfera de interese a capitalismului apusean și deveniți din această cauză revoluționari (p. 139, 146). Dar când d. L. scrie că nici unul din 48-tiști „n'avea nimic de vândut pe pieţele franceze și englezești" (p. 150), greșește cu totul. Dimpotrivă, toți proprietarii, fie boeri mari, mici, sau oameni de rând, aveau de vândut cerealele lor și de aceea cereau cu toții, cu mult înainte de 1848 și chiar înainte de tratatul de la Adrianopol, libertatea negoțului și schimbarea raporturilor dintre proprietari și țărani („Viața rom. Fevr., 1923 p. 189) fără a fi cu toții revoluționari. La atâta se reduceau reformele cerute de substratul economic, de când proprietarii descoperiseră că ar putea trage profit din vânzarea liberă a produselor lor. Celelalte reforme, cum bine au susținut istoricii noștri, pe care-i combate d. Zeletin, au fost cerute din porniri ideologice, încă dinainte ca Occidentul să aibă interes la înfăptuirea lor pentru a putea intra în relații sigure cu Principatele române.

De aceea și după desființarea privilegiilor, noua noastră oligarhie nu s'a opintit, precum am arătat (ibid, 194) înainte de d. L. (p. 194 196), decât la două reforme: cea electorală și cea agrară, care ar fi lovit în interesele ei.

Înainte de d. L. (p. 209) am arătat că și constituția de la 1866 n'a fost cum se zice de obicei la noi și cum susținea și d. Barnoschi, fără nici o legătură cu trecutul, ci că este un rezultat firesc al proectelor și frământărilor de idei în Principate de la începutul sec. XIX încoace (Viața rom. l. c. 197).

În sfârșit, înainte de d. L. (p. 107) am combătut teza d. Iorga despre caracterul popular al sfatului domnesc până la mijlocul sec. XVIII (Viața rom. Ian. 1923 p. 16). Voi reveni asupra chestiunii în studiul ce public despre clasele noastre sociale din trecut în „Arhiva p. știința și reforma socială", unde voi arăta și înțelesul exact al termenului „țară" asupra căruia d. L. (p. 204) nu este lămurit.

Nu mă pot împăca cu d. L. când vorbește de lipsa de ori ce tradiții în țară, de imposibilitatea de a găsi în trecut vre-o indicație pentru prezent (p. 95) și când nu vede în trecut de cât absolutismul domnesc (p. 205, 208). Domnul nu era atât de absolut pe cât se crede. Exista măcar un obicei al pământului, care era un fel de lege a legilor, pe care Matei Basarab scria când-va că n'o poate călca. Nu exista o clasă feodală care să se opue Domnului, e adevărat; dar Domnul nu lua hotărâri fără a consulta fie divanul cel mic, fie divanul obștesc compus din actuali și foști mari dregători ai statului, fie

sfatul țării în care se aduna toată «țara» legală. Un astfel de sfat nu corespunde în zilele noastre cu o adunare aleasă pe baza sufragiului universal, dar cu o adunare în care ar fi reprezentate toate stările și profesiunile cu rost politic sau economic (cf. articolul meu din Viața rom. Fevr 1923 p. 107-8).

Desvoltând ideia lui Gherea, d. L. arată că la noi era o necesitate să se procedeze de la ordinea de drept la ordinea de fapt, invers adică de cum s'a întâmplat în occidentul cu veche civilizație. Trebuia să se aplice la noi concepția revoluției franceze despre putința de a modifica societatea prin reforme de drept. Era o necesitate dictată de interdependența morală și materială între popoare în vremurile nouă, de viața europeană sincronica pe urma căreia structura juridică—politică a unui stat mai înapoiat, ca al nostru, trebuia pusă la nivelul statelor mai înaintate cu care intră în raporturi.

De oare-ce deci, lucrarea d-lui L. cuprinde în buna parte afirmațiuni pe care le cred exacte, măcar pentru că le-am exprimat și eu înaintea d-sale, îi urez să se răspândească mai mult decât niște articole pierdute prin reviste.

Fiindcă în volumul II d-sa va trata despre chestia țărănească de care mă ocup și eu de mulți ani, îmi permit a-i atrage atenția asupra unor concluzii la care am ajuns și pe care, deocamdată, le-am exprimat numai în treacăt în Conv. lit. anul 51 (1919) p. 286-291, în nădejdea că și de astă dată vom fi de acord.

Ioan C. Filitti

Dr. Giorge Pascu, *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, 111 p. Genève, Olschki, 1924.

In biblioteca linguistică a publicațiunii „*Archivum Romanicum*" (Seria II, vol. 9), condusă de Iul. Bertoni, d-lui Pascu i se publică o cercetare minuțioasă asupra Elementelor romîne în limbile greacă, bulgară, sîrbo-croată, albaneză și turcă.

Se înțelege, este o onoare ce se face autorului și, în genere științei românești, prin faptul că apare în numita bibliotecă, (în condiți tipografice strălucite) o contribuție a științei romîne; un nume românesc se înserează astfel alături de lingviștii Leo Spitzer, E. Gamillscheg, V. Bertoldi, Gino Bottiglioni, Paul Aebischer, Gerhard Rohlfs, Mario Gualzata, ș. a.

In privința planului de tratare a chestiunii autorul procedează astfel: 1. Elementele romîne în greacă le împarte în elem. romîno-latine introduse într'o epocă anterioară formării limbii noastre; și elem. romîne introduse după alcătuirea definitivă a limbii; apoi se cercetează înrîuririle reciproce.

2. Elementele române în bulgară le împarte în romîne comune și române dialectale. Cele dintâi sunt romîno-latine și curat romîne. Cele din urmă sunt daco-romîne vechi și noi (vechi: romîno-latine, noi: curat romîne); macedo-romîne, și acestea romîno-latine și curat romîne.

3. Elementele romîne în serbo-croată sunt de proveniență romîno-latină (cele mai vechi), curat română și dialectală. Acestea din urmă sunt macedo-romîne vechi, adică romîno-latine și curat românești.

4. Elementele romîne în albaneze sunt deasemenea române comune și dialectale; acestea din urmă mai cu seamă macedo-romîne.

5. Elementele romîne în turcă, foarte puțin numeroase, sunt împărțite după aceiași metodă.

In partea a doua a scrierii (p. 20-90) autorul ne dă o listă alfabetică a acestor cuvinte, în număr de 452, dîndu-ni-se în dreptul fiecăruia isvoarele și etimologia. Natural, o parte din aceste etimologii sunt cunoscute, altă parte însă sunt cu totul noi. Asupra valorii lor științifice,

unele sunt evidente și convingătoare, altele, ca de obiceiu în această materie, sunt ingenioase și, par discutabile. Romaniștii vor avea, în orice caz, o bază temeinică de discuție, căci lucrarea d-lui Pascu procede cu întregul aparat de erudiție, pe care știința linguistică îl pune astăzi la dispoziția cercetătorilor.

Autorul ne afirmă încă odată ca un laborios cercetător în filologie (recunoscut ca atare și peste graniță). Lucrarea aceasta constitue un imbold mai mult pentru sprijinirea publicației celei mai importante a d-sale, Dicționarul etimologic al dialectului macedo-romîn, pe care îl așteptăm cu nerăbdare să iasă la lumina zilei.

C. P.

Panait Istrati: **Moș Anghel**

Domnul Istrati e un sălbatec realist în formă — iar în fond e un idealist din cei mai candizi, din specia cea mai rară, anume din acei cari au darul să descopere în sufletul oricărui om, al celui mai înrădăcinat în rele, părticica lui bună, acea pe care o ține cel mai ascuns, de care poate nici nu'și dă însuși seama, dar care există în fiecare făptură omenească, în fiecare!

În această privință autorul lui „Moș Anghel" urmează cu metodă cu perseverență, opera ce-a început-o în „Kira", anume de-a ne face să înțelegem că fiecare om având în el o scânteere de bun sau de frumos, pentru a iubi pe oamenii noștri de noi atârnă să știm a scoate din noroiul fiecărui suflet, floarea!

Iar Domnul Istrati are un deosebit meșteșug de-a culege flori, de-a le pune, mănunchei și a vi le dărui. Dintr'un bețiv el face o ființă superioară și dintr'un Candif o simpatecă făptură.

Un țăran sărac, moș Anghel, a muncit cinstit o viață de ani, s-a înbogățit, s-a însurat, a avut copii și vază în tot și mulțumire în suflet. Și-apoi, cum se întoarce deodată nepraznica roată a norocului, s-au risipit toate, una câte una. Averea îi este furată, casa îi arde, nevasta și copii mor. Singura mângâere ce-i poate rămâne e uitarea pe care o caută în băutură. Azi, mâne, un an sau doi, și moș Anghel se face un bețiv, un alcoolic, un alcoolizat.

„Uite-te bine la mine" spune el nepotului său „și amintește-ți, de câte ori vei vrea să scuipi un bețiv, că e om curat iubind viața curată, m'am făcut bețiv și bețiv voi muri, *din vina nimănui!*"

De ce nu a spus vorba aceasta moș Anghel se înalță în ochii noștrii, fiindcă, în loc să blăsteme pe oameni și pe Dumnezeu, ca atâția alții pentru mult mai mărunte rele, el nu dă vina pe nimeni decât doar numai pe el însuși.

„Am petrecut o viață de om, rob al acestui hoit, ... și nu mi-am dat o clipă seama că aveam un cap, un creer, o lumină de care putregaiul și viermii nu se pot atinge.

Căci beția l-a adus într'o astfel de degradare fizică, încât bătrânul nu se mai spală, nu se mai hrănește, nu se mai mișcă; stă trântit pe pat și-l mănâncă viermii de viu.

Însă pe măsură ce trupul putrezește, sufletul se înalță. Corpul moare dar creerul trăește. Moșneagul stă și cugetă asupra vieții lui întregi și toată vina nenorocirii, toată o aruncă numai asupra lui însuși. A vrut ușoara mulțumire a satisfacerilor trupești și nu s-a îngrijit de sufletul lui:

„Douăzeci de ani de luptă pentru a câștiga o femee frumoasă care doarme mâncând, o casă, care arde ca paiul, vite care dispar, copii care mor, aur care atrage lovituri de măciucă și o cămașe curată care e murdară a doua zi. Toate astea pentru trupul acesta care s-a desfăcut de cap, care-mi este strein ca plapoma ce-l acopere!"

Moș Anghel'ia o înfățișare de mistic apostol, nu sfântul Anton, sau mai bine încă un dematerializat fumător de opium:

„Sunt mort de trei ani... Dar nu sunt liber decât de șase luni, din ziua când pleoapele mele au rămas țintuite asupra veșniciei. Ziua și noaptea tot una's pentru mine. Eu sunt pretutindeni. Văd toate, simt toate, dar nimic nu mă atinge. — Bucuria și durerea sunt piedicele libertății!"

Suflă un vânt de Clade Farrère în vorbele aceste. S'a spus că un atare fel de-a se exprima nu seamănă cu a țăranilor. Dar mai întâi moș Anghel e un țăran cu carte, care fusese fruntaș, care citise, în zilele începutului nenorocirii sale. Biblia de trei ori și pe Ecclesiast, dela care învățase că totul este deșărtăciune, numai deșărtăciune. Și apoi, în vorbele lui moș Anghel nu e doar erudițiune, ci numai cuminţenie. Cine nu știe cât de cuminte poate vorbi țăranul nostru, n'are decât să mai citească pe Ispirescu.

Ca un unchiaș sfătos ce este, deslegat de toate cele pământești și trupești, moș Anghel, povățuind pe nepotul lui, care e însuși autorul, își dă duhul ușurat c'a putut, măcar în clipa morții, să facă prin vorbe un bine cuiva care a fi prins adânci rădăcini.

Moș Angel e o carte *gândită, sănătoasă, puternică*. Îi lipește însă acea poezie, poezia dunăreană, poezia orientală, care e unul din farmecele „Kirei." Mai puțin vaporoasă, ea e mai zguduitoare.

Însă — este doar un *însă*.

Spuneam, în critica ce-am făcut asupra „Kirei", că Domnul Istrati se deosebește de ceilalți *realiști* prin felul ce are de-a trece, stamponat, asupra obscenităților și vulgarităților vieții, de-a ne face să le înțelegem fără a insista. A rămas de altfel acelaș, și-i mulțumesc în numele acelor cititori cari înțeleg literatura așa cum o înțeleg eu.

Totuși — spre mirarea mea — am găsit în „Moș Anghel" expresiuni prea crude, absolut inutile. Știu. Așa e azi felul de-a scri. Oroarea falsei pudori. Trebue numite lucrurile pe nume. Dacă totuși se poate altfel... Dece n'am face altfel.

Din depărtările ce ne despart și dacă vorbele mele ajung până la el, îl rog fierbinte pe Domnul Panait Istrati să-și amintească vorbele mele, că 'mult înainte de-a fi un realist el e idealist. Și idealistul, sermanul, face și el ce face orice om, dar nu mai spune nimănui!

C. Gane

George Vâlsan, *Povestea unei tinereți*, Cultura Națională, 1924.

Un volum de idile într'o vreme plină de vulgarități, atât în viață, cât și în scrisul multor poeți și prozatori.

Autorul vede că un pictor, al cărui ochiu prinde nu numai culoritul și formele, ci pătrunde adânc în taina peisajului. Fără risipă de culoare, dă ceeace este esențial și caracteristic într'o limbă plină de frăgezime. Iar eroii săi sânt suflete candide, care aduc aminte de Grazziella lui Lamartine.

Ceeace impresionează în chip cu totul deosebit e nuanța sigură a psihologiei populare, acolo unde subiectul o cere. Dar simplitatea idilică nu însemnează simplificarea datelor vieții. In ultima bucată „Domnul cel grăbit", autorul ne arată că poate pătrunde cu o privire foarte ascuțită chiar și în părțile ascunse și penibile ale firii omenești.

Acest volum — întâiul de literatură al autorului — dovedește că scriitorul George Vâlsan va putea da literaturii noastre opere de o amplitudine din ce în ce mai mare. Iar pentru cetitorul care cunoaște pe clasicii români e o adevărată bucurie că în vremuri atât de tulburi ca concepție estetică, isvorul cel curat al inspirației curge încă cu aceiași undă clară, ca și în trecut.

Peisajul geografic a căpătat prin această operă pagini de pitorească superioare celor care au mai scris în direcţia aceasta, fără să aibă destulă pregătire a ochiului, în analiza fenomenilor naturii.

Ioan Nădejde, *V. G. Morţun,* biografia lui, genealogia şi albumul faliei Morţun, Bucureşti 1924.

Iată o operă neobişnuită — aproape singulară — în literatura noastră. Un om de erudiţie, D-l I. Nădejde, care a cunoscut personal pe V. Morţun şi a avut la îndemână o sumedenie de documente şi-a luat sarcina de a povesti viaţa fostului literat şi om politic.

Mai întâi, biografia e de o simplitate şi o sinceritate în adevăr binefăcătoare. Alţii au scris cu multă risipă de erudiţie biografii voluminoase, dar caracterul lor laudativ le scade considerabil valoarea. I. Nădejde aduce în această operă obişnuinţa eruditului sever, care ştie că documentul, nu biograful, are să vorbească.

Capitolele dintâi sânt pagini de istorie contemporană peste care nu va putea trece nimeni dintre cei care urmăresc sau vor urmări evoluţia politicei româneşti de la sfârşitul veacului trecut şi începutul veacului de faţă.

Vine apoi la rând o meticuloasă operă de genealogist, care presupune nici mai mult nici mai puţin decât munca de cabinet a unui specialist deplin stăpân pe toate amănuntele istoriei, până în colţul lateral al vieţii de familie.

Moştenitorii răposatului Morţun au făcut un act de pietate înlesnind tipărirea acestei interesante opere, iar D-l I. Nădejde a dat la lumină un material istoric şi politic, pe care cercetătorii trecutului nostru îl vor avea toteauna în vedere.

S. M.

C. Argetoianu: „*În urmărirea normalizării monetare.* (Cinci conferinţe) Bucureşti. Cultura Naţională, 1924 p. 124".

Într'un ciclu de cinci conferinţe, ţinute succesiv în cursul unui an la Bucureşti, Timişoara, Craiova, Iaşi şi Galaţi, D-l Argetoianu desvoltă ideile coprinse în lucrarea sa „În jurul valutei noastre", pe care m'am silit să o apreciez în numărul 11/12 din anul 1923 al acestei reviste.

Nu pot decât să admir stăruinţa, cu care autorul insistă de atâta timp asupra acestei teme, sîrguinţa, cu care caută a convinge cercuri din ce în ce mai întinse de necesitatea reformei valutare şi cred că, faţă de o asemenea muncă, îmi pot exprima nădejdea, ca, revenind odată în fruntea Departamentului Finanţelor, D-l Argetoianu îşi va face un punct de onoare din traducerea vorbelor sale în fapte pentru binele acestei ţări.

Nu-mi este îngăduit a analiza aci fiecare din aceste cinci conferinţe în parte; dar subiectul principal şi comun al lor se rezumă pe scurt astfel: „Valuta noastră trebue odată normalizată; mijloacele pentru această normalizare sânt, pe lângă măsurile obicinuite de ordin economic (intensificarea producţiunei, libertatea comerţului etc., etc.), înainte de toate, sinceritatea monetară; apoi stabilizarea monetara, prin devalorizarea sau mai precis, cum zice autorul, „revalorizarea" leului nostru şi în fine, introducerea unei noi monede, sănătoase, după pilda mărcei „Rentenmark în Germania sau „Schilling"-ului austriac".

Cele cinci conferinţe în chestiune, ocupându-se toate de o potrivă cu îndrumarea publicului românesc în această direcţiune, au totuşi fiecare în parte un caracter deosebit, desvoltând câte o latură specială

a problemei comune, o variațiune, care față de un subiect atât de arid, constitue o plăcere particulară pentru cel, care le citește.

In București D-l Argetoianu a vorbit mai cu seamă de raporturile între moneda noastră și fluctuațiunile valutare; la Iași, subiectul său special a fost sinceritatea, la Galați devalorizarea și la Craiova stabilizarea monetară: la Timișoara, în fine conferențiarul a atacat, pentru frații noștri din Banat, latura cea mai practică a acestui vast domeniu: „influența crizei noastre monetare asupra scumpirei traiului".

D-l Argetoianu vorbește, cum o spune de altfel și el singur în introducerea la prima sa conferință, în „numele bunului simț"; el se exprimă în mod popular, dar nu neglijează niciodată eleganța oratorică și ceeace impresionează mai cu seamă plăcut, D-sa se folosește de argumentațiuni atât de clare și hotărâte, încât se cunoaște imediat că este cu desăvârșire stăpân pe materia sa.

Insistența cu care revine mereu la chestiunea „sinceității bugetare" și la aceea a „reformei monetare", energia, cu care respinge „soleținea răbdării" cu așteptarea unei urcări, chiar lente, a leului nostru, dovedește, că opiniunile autorului nostru-conferențiar izvorăsc din adâncul unor convingeri tari.

Și toate aceste însușiri la un loc fac, ca broșura D-lui Argetoianu să fie o lectură atât de instructivă cât de plăcută pentru oricine, care n'a avut prilejul de a asista la conferințele însăși.

N. D. Germani.

REVISTE

Ideea Europeană, An. VI, No. 159.

„Reforma Calendarului"—saltul de 13 zile al lunii Octomvre—face din d. V. Băncilă un aspru judecător, care pune la o laltă pentru susținerea cauzei contrare ingenioase temeiuri și simple bănueli. Articolul este aproape un rechizitoriu împotriva măsurii, desigur nepregătite, a St. Sinod. Această „reformă", de o arătare modestă, e prezentată odată ca o „revoluție metafizică" (există dar și răzmeriță metafizice), altădată ca o sdruncinare a bunurilor etnice, ba chiar însfârșit ca un „cataclism" național. E vădit, cred, că ne aflăm în fața unui amalgam curios de considerații religios-metafizice și științific etnografice (faptul netăgăduit al vitalității tradițiilor).

Laturea „metafizică" a problemei (de ne-am putea lipsi odată de termenul elastic „metafizică") este, firește, pus în dependență de forma noastră de creștinism, ortodoxia, și astfel „reforma" St. Sinod e înfățișată ca o sminteală a religiei poporului, a „metafizicii poporului român" (se pare că fiece popor își are metafizica sa proprie și nereductibilă).

De ce, acum, reforma calendarului a trebuit să pricinuiască o „spaimă metafizică", o răscoală în lumea entităților religiei creștin — ortodoxe? Aci comentarul d. Băncilă îmi pare, sincer vorbind, greu de susținut. Potrivit autorului, timpul și fracționarea lui după sărbători sunt, înlăuntrul creștinismului ortodox, realități „metafizice", sunt ceva *absolut*, o întocmire neschimbătoare a Divinității. Prin urmare, să luăm aminte, pentru ortodoxie, există o succesiune temporală absolută și de asemenea o împărțire a timpului odată pentru totdeauna, iarăș absolută. Relativitatea timpului nu e creștin—ortodoxă. Deci a accelera succesiunea timpului sau a dislocui punctele de reper statornicite de sărbători este un atentat sacrilegiu la ordinea metafizică a poporului. Așa să fie?

Nu numai pentru „metafizica" ortodoxiei, dar pentru orice „metafizică" așa numită creștină ordinea metafizică nu cunoaște nici un timp absolut și nici o fracționare absolută iar timpului. Un timp absolut este metafizică bergsonistă, nu creștin — ortodoxă. Pentru creștinism lumea metafizică este veșnică, netemporală; iar timpul este o iluzie, o contingență materială, o scăpătare. De altminteri, se știe, spiritualul (eternul) și temporalul sunt opuse antitetic. Pentru Dumnezeu timpul este inexistent; tot ce se petrece în lume e un *nunc stans*, un veșnic prezent. Relativitatea timpului este dar constitutivă creștinismului îngenere, și mai ales ortodoxiei, care s'a ținut mai departe de „temporal." Pe scurt, reforma nu e deloc vulnerabilă subt raportul „metafizicii" creștine. Din potrivă.

Totuș, se va întâmpina, poporul se opune reformei. Se prea poate, însă nu fiindcă orice calendar constituie sâmburele unei religii, ci fiindcă el reprezintă, în adevăr, o mare tradiție social-istorică.

Pentru popor, de bună seamă, sărbătorile formează schetetul calendarului și de aceea ele sunt sistemul de referență al cronologiei. Sărbătoarea este un act colectiv, un gest social, și, știut este, că tot ce este social, este și tradițional. Tradiționalul se confundă cu socialul. De asemenea tot ce e tradițional este sacru (tabù), tot pentru cuvântul că e social. Numai modificarea *sensului* sărbătorilor, nu a cronologiei lor (13 zile distanță) ar putea trece drept o strâmtorare a tradiției; căci de fapt raportul dintre sărbători și cronologie este următorul: sărbătorile hotărăsc cronologia, nu cronologia sărbătorile. Așa bunăoară variația în timp a Paștilor n'a fost privită niciodată ca o dislocare metafizică. Să nu exagerăm, deci.

De altminteri, istoricește vorbind, prefacerile mai radicale ale unui calendar au coincidat cu linia suitoare a vitalității unei credințe noui sau regenerate. Prin urmare și această „reformă" ar putea fi tălmăcită la rigore ca o eflorescență a credinței ortodoxe. **M. F.**

FAPTE

O Conferință „Despre România Modernă" la Montpellier. Sâmbătă 13 Decembrie 1924 Profesorul Poyer, dela Facultatea de Litere a Universității locale a ținut o conferință despre „România Modernă" cu proiecțiuni. Conferința s'a ținut în sala de festivități a Universității, care era plină de ascultători.

Conferențiarul — de talie înaltă, cu voce slabă și privire nesigură — declară dela început, că nu va ține o conferință propria zisă asupra României, pentrucă n'o cunoaște îndeajuns, ci va expune câteva impresii de călătorie, făcută în România astă-vară, timp de 15 zile.

După ce arată, pe o hartă mică, situația geografică a țării, înainte și după războiul mondial, întinzând asupra „regiunilor *anexate*", indică mijloacele de călătorie din Franța în România. Cale *maritimă*, fie Mediterană, Strâmtori, marea Neagă, Constanța, București. Cale *aeriană*, deservită de compania de aviație Franco-Română. Cale *ferată*, prin Italia și Jugoslavia, cu Simplon-Express; sau prin Elveția, Austria și Ungaria cu Orient-Express.

Conferențiarul dorind să cunoască configurația geografică și economică a țării, a intrat în țară cu Simplonul și-a eșit cu Orient-Express.

Expunând itinerariul călătoriei sale și-ajungând la „Porțile de fer", deschide parenteză și amintește de împăratul Traian, de luptele lui cu Dacii, ca apoi să spună, că originea latină a poporului român e contestată de mulți istorici.

Reluând firul călătoriei si ajungând în „șesul Dunărei" amintește de „imensele întinderi de grâu și porumb" accentuând că 85 % din populația țării sunt țărani. Ei cultivă grâu pentru export și porumb pentru hrana lor". Incearcă să ironizeze hrana țăranului român, care constă din „la mamaliga" și câteva bucăți de ceapă sau usturoiu. Grâul e cultivat numai pentru export și este socotit ca bine? De asemenea e întrebuințat în manifestarile religioase ale poporului „ceva din superstițiile păgâne din vechime". In schimb „la țuica" este foarte mult iubită.

In călătoria sa cu trenul e izbit de faptul, că nu întâlnește dese bifurcații de cale ferată, ca aici în Franța. Și în legătură cu aceasta, arată lipsa de comunicații ferate ca și de șosele accentuând, că și puținele șosele sunt aproape impracticabile în timpul iernii".

In gări, țărance îți oferă flori și fructe, aranjate artistic". Țăranii și țărancele poartă un costum „pitoresc" dar umblă desculți, la țară ca și la orașe. „Am văzut țăranii desculți chiar pe calea Victoriei în București". „Ei nu cunosc încălțăminte" ! !

Ajungând la București, lasă descrierea lor la o parte și expune călătoria sa la plecare din țară. Arată valea Pravovei bogată în petrol, cu „mii de sonde de-un aspect fantastic", amintește de minele de sare dela Slănic și de pădurile Carpaților, cari cuprind 20 % din întinderea țării.

In urmă revine la capitala, care la începutul sec. 19 era un târguleț de 20000 locuitori, fără șosele, dar care acum e un oraș euro-

pean în centru, oriental la margini". Povesteşte „cum regele Carol la venirea sa în ţara, ajungând în Bucureşti şi văzând că diligenţa în care era, se opreşte în faţa unui han, în curtea căruia erau câţiva ţigani şi nişte porci, întreabă mirat pe generalul care-l însoţia, ce este casa aceasta? La care generalul răspunse, că e „palatul regal". Regele a reparat şi modificat acea clădire şi-a transformat-o în palat regal.

Azi, Bucureştii au „clădiri imense" în stil greoi, german. Remarcă Universitatea şi Fundaţia Universitară Carol, precum şi Calea Victoriei, îngustă, curbă, „cu mari magazine, cu teatre, cu o lume fără număr de amatori de plimbare, mai ales între 4—6 d. a. Bucureştii au aproape un milion de locuitori, iar ţara întreagă are 12 milioane!!.. (sic) Amintind de mulţimea trăsurilor cochete din Bucureşii, deschide parenteză asupra birjarilor-muscali şi asupra credinţilor lor religioase. Spune că mai fiecare casă are grădină. Chiar restaurantele, în timpul verei, sunt în grădini. Cu drept cuvânt s'a zis, că Bucureştii sunt un oraş de grădini.

Renunţă a descrie viaţa politică şi socială şi se opreşte la cea culturală, despre care se mulţumeşte să spună că e influenţată de cultura franceză, care e mult iubită şi apreciată de poporul român".

Citeşte un pasaj din Găvănescul, Profesor Universitar la Iaşi, în care se aprecia cultura franceză. Nu dă nici un amănunt asupra mişcărei culturale la noi. Aminteşte doar, că în România sunt între 40—50 profesori francezi şi că guvernul român invită pe licenţiaţii francezi să vină ca profesori în România. De asemenea aminteşte de Institutul Francez în Bucureşti şi de şcoli private franceze de fete, precum „Notre Dame de Sion" în Bucureşti etc.

Incheie conferinţa spunând că România e „o ţara mare", prin bogăţiile sale, prin populaţia şi întinderea sa şi prin puterea de viaţă a ei. Indeamnă pe tinerii studenţi să meargă ca profesori în România, unde viaţa nu este aşa de neplăcută"!.. (sic)

Trecând la proiecţiuni, ce decepţie! In total au fost... cam 15 vederi. Dar cât de defavorabile ţării. Amintesc câteva: un cioban cu câteva oi; o nuntă de ciobani; un sălaş de ţigani; o casă ţărănească, din cele mai sărăcăcioase; un ţăran cu o căruţă cu cai; un răsboiu de ţară, cu o ţărancă ţesând; un ţăran arând cu un plug, care părea de lemn; iar din Bucureşti, o singură casă de mahala în reparaţie, cu o birjă şi-un bragagiu etc.

Lesne se poate înţelege, impresia urîtă, ce-au făcut aceste insuficiente proiecţiuni, printre asistenţi, care însoţiau aceste vederi cu şoapte şi râsete. Iar la ieşire se încrucişau ironiile şi glumele.

Dacă un profesor universitar francez amic al României, a lăsat să se producă, astfel de urîte impresiuni, ce trebue să fie cu conferinţele vrăşmaşilor ţării care intenţionat lucrează spre defăimarea noastră şi a ţării noastre."

Montpellier. **Preot Gr. Criveanu**

Centenarul romancierului-Mauriciu Jókai. — In ziua de 18 Februarie a. c. maghiarimea de preţutindeni a sărbat o sută de ani dela naşterea celui mai fecund romancier maghiar Mauriciu *Jókai*. Născut în 18 Februarie 1825 în oraşul Comarom, tânărul M. Jókai îşi urmă studiile de liceu în mod regulat şi ca orice băiat de treabă, fără epizoadele aventuroase, atât de obişnuite la scriitorii de geniu. Fiind coleg de şcoală cu poetul Al. *Petöfi*, acest revoluţionar din fire, fu atras şi Jókai în vârtejul luptelor revoluţionare din primăvara anului 1848 şi în ziua de 15 Martie fu silit de mulţimea adunată în cafeneaua Pilvat să se urce pe o masă şi să citească proclamaţiunea revoluţionară, în care se cuprindeau doleanţele naţiunei maghiare. După el s'a urcat poetul Petöfi pe tribuna improvizată şi a citit cunoscuta sa poezie „Talpra

magyar!" (Deşteaptă-te maghiare) care a rămas până azi imnul naţional al maghiarimei. Din cafeneau tinerii revoluţionari s'au dus de-adreptul în tipografia „Landerer" şi fără a mai ţine seamă de cenzura oficială au tipărit versurile lui Petöfi pe foi volante spre a le distribui mulţimei. In luptele următoare din revoluţie Jókai n'a mai luat parte activă şi viaţa lui de optzeci de ani s'a scurs liniştit, fără nici un epizod deosebit, muncind la masa de scris zi de zi dela ora 8 dim. până la ora 6 seara. Mai târziu a intrat şi în parlament, unde n'a avut însă un rol de luptător politic, care să-l pună în evidenţă. In tinereţe s'a căsătorit cu o actriţă mai în etate decât dânsul, iar la bătrâneţe a luat în căsătorie o fată tânără. Jókai a murit în Maiu 1904 în Budapesta.

Ca scriitor Jókai a fost de o fecunditate rară. A publicat peste o sută de volume, în cea mai mare parte romane şi nuvele. S'a încercat şi în dramă, dar fără succes remarcabil. Opera lui n'a fost încă complect studiată şi analizată de critica literară maghiară, căci nici până azi n'au apărut încă toate scrierile lui, care să poată face cu putinţă această muncă a criticei ştiinţifice. Cu toate acestea Mauriciu Jókai e considerat în literatura maghiară ca scriitorul clasic, care a dat limbei maghiare o desvoltare profundă şi o structură nouă şi mlădioasă. El a fost cel dintâiu scriitor, care a ştiut să dea sufletului maghiar expresiunea variată necunoscută până atunci. Prin fantazia lui de o putere evocativă extraordinară el a scos la iveală comorile sufleteşti din trecutul atât de variat, sbuciumat şi interesant al poporului maghiar, fixându-le pentru eternitate. In nuvelele şi romanele lui se reoglindeşte acest trecut într'o formă atrăgătoare, plină de poezie şi fantazie, care te fac să vezi numai acea parte din viaţă, care a fost frumoasă şi vecinic omenească. Jókai nu e romancierul stărilor de suflet, care sbuciumă şi-ţi cauzează nelinişte. Romanele lui se citesc ca nişte poveşti plăcute, scrise par'că anume pentru oameni optimişti. Scepticii şi pesimiştii nu le vor citi cu plăcere.

Din punct de vedere românesc scriitorul M. Jókai are interes prin faptul că a vizitat în mai multe rânduri Ardealul, pe care l-a îndrăgit mult pentru frumuseţile sale naturale, pe care ochiul lui de poet inspirat le-a ştiut descoperi pretutindeni. Pentru lumea maghiară de dincolo de Tisa, Ardealul era un pământ necunoscut. Jókai le-a arătat în scrierile sale adevăratul Ardeal. Multe din scrierile lui au subiecte din istoria şi viaţa Ardealului şi în nenumărate pagini descriptive sunt arătate frumuseţele ţărei noastre. Şi cum romanele lui Jókai sunt traduse în multe limbi străine, putem să-i fim recunoscători că prin opera lui Ardealul nostru a putut să fie cunoscut şi apreciat în cercurile de cititori ai literaturei universale.

I. B.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea
Februarie
1 9 2 5

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

57647

DIN CORESPONDENŢA LUI AL. ODOBESCU

Intre manuscrisele, destul de numeroase, ce ne-au rămas de pe urma lui Alexandru Odobescu, manuscrise dăruite astăzi Academiei Române, se găsesc şi câteva scrisori primite de la diferiţi literaţi români şi de la savanţi francezi. Aceste scrisori nu formează propriu zis o corespondenţă, de oare ce ele sunt mai toate fără răspuns. Intru cât însă, cea mai mare parte dintre aceste scrisori privesc cestiuni de literatură sau de ştiinţă românească, şi întru cât ele servesc să lămurească, în afară de sufletul autorului lor, probleme trecute astăzi în domeniul istoriei, am găsit de folos să le punem la îndemâna cetitorilor „Convorbirilor Literare".

Corespondenţa familiară, foarte bogată, formată din mai multe mii de scrisori şi după care s'ar putea fixa într'o zi personalitatea lui Al. Odobescu, cel mai mare prozator român în jumătatea a II-a a veacului trecut, se găseşte în mâinile fiicei sale şi, în ziua când şi scriitorul va aparţinea numai neamului, nu însă şi familiei, se va putea publica şi această interesantă corespondenţă.

G. Popa-Lisseanu

I

V. Alecsandri către Alexandru Odobescu

Paris, 3 Iunie 1862

Domnul meu,

Am avut mare mulţămire de a afla că poesiile ce ţi-am trimis pentru Revista Română precum şi începutul scriereï întitulată: *Suvenire*, ţi-aŭ adus câteva minute de plăcere.

Aşĭ fi prea fericit dacă cetitoriĭ Revisteĭ ar simți asemine impresie măgulitóre pentru autor. — Orĭ cum să fie însă, am decis să pun pe hârtie cele mai însemnate amintirĭ a mele, care se ating de mult jălitul Balcescu şi o voiŭ faceo ca o datorie sacră cătră memoria lui. In curând dar îți voiŭ trimite partea II a Suvenirilor spre a fi publicată odată cu cea întâi. Acésta a doă parte cuprinde câteva incidente a petrecereĭ mele cu Balcescu la Neapoli şi la Palerma, la începutul anuluĭ 1847. — Pe urmă va veni întâlnirea mea cu dînsul în Paris după întâmplările dela 1848 şi istorisirea aventurilor sale în Munții Ardealuluĭ pe timpul resboiuluĭ dintreĭ Român şi Ungurĭ, etc., etc.

Ideea D-tale de a pune portretul lui Balcescu în Revistă este cu atît mai minunată că e şi națională. Toți Românii îți vor fi recunoscătorĭ pentru asemine publicare; De m'aşĭ găsi la Moldova, ți-aşĭ înlesniĭ lucrarea, puind la dispoziția D-tale un portret deglezeotip a Balcesculuĭ foarte semănător

Iți mulțumesc pentru broşurele ce mi-ai expediat prin poştă, şi te rog să primeştĭ încredințarea simțirilor mele de stimă şi de adîncă prietenie.

V. Alecsandri.

II

T. Maiorescu cătră Alexandru Odobescu

Bucureşti, 17/29 Noemvrie 1891

Iubite Domnule Odobescu,

Dă'mi voie să-ți trimit un exemplar din traducerea Aforismelor lui Schopenhauer şi *trebue* să-mi dai această voie, fiindcă D-ta eşti pricina acestui volum [1]).

Sunt vr'o 8 ani, de când aĭ aruncat în treacăt o vorbă despre reaua traducere a Aforismelor aşa cum apăruse în „Convorbiri“ pe la 1870,71.

Eu şi uitasem acest păcat al tinereților, dar vorba D-tale tot a căzut în pământ roditor, fiindcă eu am un mare respect pentru publicitate şi idea, că eşise vre-undeva şi şi cândva o scriere fie cât de neînsemnată din pana mea,

[1]) In anul 1891, T. Maiorescu a publicat ediția a III-a revăzută a Aforismelor.

fără ca să'i fi dat toată îngrijirea de care sunt capabil în marginile capacităţii mele, îmi eră nesuferită.

Şi atunci m'am pus să recetesc vechia traducere şi am găsit-o şi eu grozavă. Explicarea acestei grozăvii de germanisme şi tot odată circomstanţa atenuantă pentru judecarea mai indulgentă a primei publicări (care tot remâne condamnabilă de altminteri) se află în Prefaţă.

M'am osîndit singur la munca silnică de a reface toată traducerea frasă cu frasă, şi am publicat-o astfel în alăturatul volum.

N'o fi nici el ce poate fi mai bun, dar este tot ce pot face eu mai bine ca traducere. Şi încercarea de a acomodà limba română la exprimarea concepţiunilor filosofice, a avut pentru mine un mare interes.

Poate te va interesà şi pe D-ta. In orice cas, eu îţi datorez un exemplar de pedeapsă.

Al D-tale devotat
T. Maiorescu

III

Alexandru Odobescu către George Barițiu[1])

Domnul meŭ.

De când m'am întors în Bucureşci, sub buna impressiune ce 'mĭ a lăsat adunarea română din Braşovŭ, am dorit neîncetat a'ţi scrie côteva cuvinte de mulţămire pentru buna şi frăţésca primire ce am avut între D-vóstră; dar pe de o parte numerósele mele occupaţiunĭ, pe altă parte temerea de a te importuna în atôte felurite îndeletniciriĭ ce avuşĭ asupră-ţĭ în acéstă véră, m'au îndemnat a sta tăcând pênĕ astădĭ, când în sfêrşit vin încŏ odată prin scris a te felicita (séu mai a bine ne felicita pe noi toţi Românii) de buna reuşire a sessiuneĭ Adunăreĭ litterare Transilvane de estimp. E de sperat şi chiar este sigur, că la anul în Blaj vom vedé şi mai multă înaintare, şi póte chiar, — dacă preoccupaţiunile şi fluctuaţiunile politice vor da ceva mai mult rĕgaz spiritelor în Principate — vom vedé atunci acolo un concurs mai eficace şi mai puternic al Românilor de dincóce de munţĭ. Acésta

[1]) G. Barițiu eră la 1862 directorul *Gazetei Transilvaniei*, iar A. Odobescu director al *Revistei Române*.

e din parte-mĭ o adîncă dorinţă la realisarea căria îmi voiŭ pune tóte mărginitele'mĭ deocamdată mijlóce.

Acum, pentru moment, aș dori să facŭ mai pe larg o împărtășire exactă a lucrărilor Ședinţelor din luna trecută, și, cu tóte că am fost pururé față la ele, dar fiindcă memoria mĕ póte trăda în unele amărunte, aș dori côt mai curênd să am la mână protocólele ședinţelor cu actele lor oficiale, cu desbatterile ce s'au ţinut, cu oraţiile ce s'au rostit, spre a le expune mai intins într'un articol al Revistei Române. De aceĭa fórte mult te rog ca,—séu tipărite, de vorŭ essi curênd de sub tésc, séu prin alt mijloc ce veţĭ avé putincĭos, décă typărirea are să maĭ întârdie, — să binevoiţĭ a'mĭ communica tóte cele attingătóre de ședinţele associaţiuneĭ, ca nu cu timpul să ajungŭ a vorbi de ele în Revistă, când ścirile și interessul vorŭ fi deja trezite.

Côt despre dissertaţiunile citite în ședinţe, D-l Munténu singur a avut bunăvoinţĕ a-mĭ trămitte pe al D-sale, pe carele mĕ și occup a'l typări acum în broșura pe August. Te rog fórte mult, Domnul meu, a arăta mulţămirile mele D-lui Munténu, pênĕ și însumĭ îi voiŭ scrie spre mulţumire. Ar fi o fericire pentru Revistă de a avé a reproduce și articolele D-tale, al Părintelui Cipariu, al D-lui Pușcariu, etc.

Pentru trecerea liberă a Revistei în Austria, am făcut dupĕ recomandaţia agentului și chiar dupe învitarea D-lui Hurmuzache din Bucovina, trebuitórea cercare printr'un adres către Direcţia centrală a Poștiilor din Viena cu cererea ca și acéstă fóie să fiă înscrissă în catalogul celor învoite a intra în Imperiu. Aștептŭ succesŭ dela acéstă încercare. E de neapărată trebuinţă ca Românii de dincóci și de dincolo de munţi să fie în communicaţiune litterară, cĕci altfel mult me temŭ că în curênd vorŭ ajunge a nu se mai înţellege limba cea cultivată. Trebuiă să mărturissesc că eu unul am găssit divergință fórte notabilă în tendinţe, și precôt mi s'a părut limba poporană aceiașĭ din Ardeal și la noi, cu atôt mi s'a arătat cea cultivată a Domniilor vóstre, deossebită de ceia ce o scriem și o vorbim noĭ în orașe. Acésta e un învederat rĕu și socotescŭ că nu mai puçin D-vóstră decât noĭ, trebuiă să luaţĭ în deaprópe băgare de sémă acéstă neassemuire în pornirile litterare ale naţiunei. Ar fi pĕcat și rușine ca

fii să strice ceiace părinții și'au dat atôta ostenélă și nevoi a întemeia pentru naționalitatea Românilor, adecă o singură limbă, o singură credință națională.

Pětruns de aceste simțiminte și repetindu-ve ale mele urări pentru buna reușire în tóte întreprinderile folositóre pentru poporul român, rěmâiu al Domnieĭ tale

plecat și afectios serv. **A. Odobescu.**

București $^{5}/_{1}$ August 1862.

IV

Alexandru Odobescu către Titu Maiorescu.

Paris 4/16 Iunie 1884.

Iubite Domnule Maiorescu

Nu potu să'ți spun câtă plăcere și câtă mângâiere mi-a adus scrisórea D-tale, priimită abia de o oră și cu tóte că sper ŭ să fiu în București peste vre-o 8 sau 10 zile cel mult, n'am vrut să las a trece nicĭ un moment, pe de o parte, spre a-ți mulțumi că, numai singur printre numerósele persóne cărora am scris în țéră despre proiectul Congresului, mi-ai rěspuns fără întârdiere, iar, pe de altă parte, spre a te ruga să nu perdi nici chiar timpul cât voiŭ mai întârdia eu pênĕ la sosirea mea în țéră spre a face tóte cele ce, cu perfectă înțelegere practică, le expui ca întrebări în scrisórea D-tale, și adică: să vorbești cu Regele, să entusiasmezi pe Regina, să îmboldești pe Brătianu, să trezești pe Aurelian...

Dar mă întrebi: *Ce să facă guvernul acum? Ce fel de pregătiri să se facă pentru atunci? Cum îmi închipuesc eu lucrul în București?*

La tóte acestea un lung și amĕnunțit raport pe vre-o 12 pagine am expediat prin D. D. Sturdza către Ministerul Instrucțiuniĭ și către carele am adaos extracte din principalele epistole ale savanților străini cari dorescŭ Congresul în București. Aceste epistole ce sunt în mâinile mele au trecut peste numărul de 80, deși până acum eu n'am putut pronuncia cuvêntul încuragiator: *Guvernul român primește și patronéză Congresul.* Dacă s'ar puté declara acésta, adhesiunile din străinătate s'ar înțeleci póte la număr.

In resumat în raportul meŭ cerŭ, din partea acelor doritori ca guvernul nostru 1° să consimtă la întrunirea con-

gresului la Bucureşci în tómna anului 1885; 2° să numéscă îndată un *preşedinte*, un *secretar*, un *tesaurar* şi un *comitet numeros*, ale căror funcţiunĭ sunt mai tóte însemnate în regulamentele şi dispoşiţiunile preparatoriĭ ce se vĕdŭ tipărite în capul fiecăruia din *Comptes rendus* ale congreselor precedente (pe care le-am trămis Academiei în timpul sesiunei din estimp); — 3° Apoi ca guvernul să consacre o sumă de vre-o 30,000 lei la acéstă operă şciinţifică şi patriotică. Contribuţiunile adherenţilor străinĭ şi pămêntenĭ (câte 15 francĭ de individ) vor completa fondul congresului, cu care se vor face:

a) Ceva explorațiunĭ *anthropologice* şi de *arheologie preistorică* ca să se controleze şi să se înmulţéscă acele făcute de Kopernițki, Obedenar, Bolliac Butculescu etc. Eu sciu că nu lipsesc bărbaţii cari *la noi* ar puté să execute aceste lucrări.

b) Ceva publicaţiunĭ spre a consemna resultatele tuturor cercetărilor făcute şi de făcut. — Numerŭ printre acestea o traducere francesă a cărţii d-lui Tocilescu despre Populaţiunile Daciei, în părţile ei esenţiale.

c) Convocările şi invitaţiunile la congres; publicitatea necesară în străinătate şi în ţeră. Bilete de circulaţiune, tipăriri de *guides* şi de *indicaţiunĭ* locale aduse străinilor.

d) Dispoziţiunile spre a înlesni călătoriile stăinilor prin reducţiunĭ de preţurĭ, séu obţinute de la companii séu acordate de *Comitet* ca compensaţiuni (bunăoară o a 3-a parte din costulul călătorieĭ) celor ce vor vré să se bucure de acésta.

e) Pregătirea unei presentărĭ cuviincióse a museuluĭ nostru şi a colecţiuneĭ anthropologice şi preistorice ce există deja şi care s'ar completa cu obiecte dela unii particulari i din noile explorațiuni.

f) Dispoşiţiunile ce se vor lua pentru banchete festivităţĭ şi excursiunĭ arheologico-pitoreşci (Sinaia, Curtea de Argeş), căutând a folosi din punctul şciinţific aceste excursiunĭ prin visitarea unor staţiuni preistorice şi prin vederea populaţiunilor nóstre dela munte.

g) Inţelegerĭ cu otelierĭ din Bucureşcĭ spre a stabili tarife fixe şi cumpătate pentru locuinţă şi nutrimentul străinilor veniţi la Congres.

h) In fine publicarea *Dării dn sémă* a Congresului.

i) Tot dela Guvern s'ar cere și gratuitatea pe căile ferate ale statului

Toale acestea mi se par lucruri ce se pot face și nu mĕ tem că nu vom avé cu ce să interesăm fórte mult pe visitatorii noștri străini. In orice cas nu vom sta mai pre jos din punctul de vedere al științelor ce-i preocupă. Mai prejos nici de. Ungaria nici de Portugalia unde nu a fost *nimic*, pregătit de mai înainte, dar unde Cougresul a resădit germenii unor studii mult mai mari decât cele din trecut, Așa de sigur va fi și la noi. Sunt multe cestiunri de importanță...

(*restul scrisorii lipsește*)

SCEPTICISMUL ŞI IDEALISMUL LUI ANATOLE FRANCE

Când Muset, în Stanţele „A la Malibran", declară că două săptămâni

„Foni d'une mort récente une vieille nouvelle"

exagerează puţin ingratitudinea uitării de care sufăr oamenii, faţă de marii artişti cari îi fermecară odinoară. Iată mai mult de două luni de când s'a stins Anatole France, uşor, liniştit în mica sa proprietate de La Bechellerie, aproape de Tours. Şi această nouă pierdere suportată de literatura franceză, atât de apropiată de aceea a lui Loti şi Barrès, şi astă-zi tot atât de dureroasă ca în ziua când o telegramă laconică anunţa de la Paris: Maestrul nu mai este! Astfel, zgomotul pe care-l face căzând marele ştejear lovit de secure, se repercutează în adâncimele pădurii: şi, multă vreme încă după căderea lui, ecoul se prelungeşte în văile depărtate. Arborele a căzut, dar văzându-l întins la pământ, pare şi mai mare decât când era în picioare. Tot astfel, azi când locul său e gol, măsoară mai bine importanţa pe care o avea Anatole France în literatura şi gândirea contimporană. Anumiţi critici, e drept, au vrut să descopere în el slăbiciuni: D-nul Michaut denunţă, a cum câţiva ani, lacunele inteligenţii lui, slabă lui imaginaţie, insuficienţa sensibilităţii lui, etc... D-nul Vanderem deplânge faptul că inspiraţia lui a fost contaminată, mai întâi, de atmosfera bibliotecilor, apoi de aceea a politicii. Alţii îi poartă pică pentru ultimile sale idei revoluţionare.

Anatole France suportă, în genere, aceste mici atacuri, cu o răbdare indulgentă şi zâmbitoare. Totuşi, când se suspectă valoarea morală a cărţilor sale, el, care foarte rar îşi părăseà calmul, cu multă greutate putea să-şi oprească indignarea

Ii erà dureros să se vadă neînţeles asupra acestui punct. Cercetarea operilor sale îngăduie să se vadă cât de neîntemeiată e această critică. France a fost sceptic, e adevărat; însă departe de a lua acest cuvânt ca o insultă, din contra îl consideră ca „cea mai frumoasă dintre laude.“ Scepticismul, e adevărat, nu e totalitatea gândirii sale nu e decât o parte; cealaltă cu toate că cei doi termeni par contradictorii—este idealismul

„Nous ne voyons jamais qu'un seul côté des choses“ spune Victor Hugo în minunatele strofe „A Villequier“. Să nu găseşti în France decât un sceptic, însemnează să comiţi greşala de a privi numai o parte a omului; înseamnă să faci ca numismatul care, trebuind să-şi dea părerea asupra unei monede nu ar examina decât reversul. Scepticism şi idealism sânt cele două feţe ale medaliei; trebue să fie deopotrivă studiate spre a se puteà judecà valoarea morală a scriitorului.

Mai întâi A. France este deci un sceptic—o recunoaşte el singur; îşi face chiar o glorie din aceasta; dar această atitudine a spiritului său, i-a devenit atât de dragă, pare că nu i-a venit chiar din primii ani ai adolescenţei; ea nu are nimic comun cu dispreţul dezamăgirei şi cu grimaza plictisită a tinerilor „blazaţi“, pentru cari a te îndoi de toate constitue, în acelaş timp un fel de snobism şi o scuză a ignoranţei. Din contră la baza scepticismului lui France se găseşte curiozitatea şi erudiţia. Copil încă, a simţit acest dor arzător de a şti, de care nu se va desbărà niciodată, care „era menit să facă sbuciumul şi bucuria vieţeii lui“. Vrea să înveţe, să se informeze, să ştie; aspirà din adâncu sufletului să nu ţie seama de el însu-şi, „să fie un altul, mai mulţi alţii, toţi ceilalţi dacă ar fi fost cu putinţă, toată umanitate şi toată natura.“ Deasemenea va vorbi el însu-şi mai târziu de marea plăcere pe care o gustà identificându-se cu celelate creaturi umane. Deci e numai ochi şi urechi ca să observe şi să asculte pe bătrânii clienţi care populează toată ziua prăvălia tatălui său, librar şi bibliofil de pe Quai Malaquais. Chiar în această prăvălie curiozitatea sa îşi găseà un stimulent şi o hrană sufletească. Prezentul nu-i ajunge şi aşa vrea să se intereseze asupra trecutului, săştie ce au făcut,

ce au gândit, și ce au fost în realitate oamenii cari au trăit înaintea lui; și găsește toate aceste informați în volumele tatălui său; în mijlocul cărora se scurge copilăria și tine rețea lui. Setea de a afla se mărește prin lectură în loc să se stingă.

Când ajunge la vârsta să-și aleagă o ocupație, nu vrea să primească alta decât pe acea de bibliotecar, căci numa în „cetatea cărților" va găsi un aliment îndestulător pentru dorul său nestins de a ști. Nu se mărginește să satisfacă și să stimuleze în el această tendință fundamentală, a spiritului său, căci o respectă și la ceilalți; și e una din cauzele pentru cari se arată sever față de pozitivismul lui A. Comte, în care „ori-ce curiozitate a spiritului e înăbușită".

Curiozitatea îl împinge deci să se informeze asupra ori-cărui fapt. Dar această căutare a adevărului, căreia se consacră astfel îl îndeamnă să evite în mod scrupulos, orice parțialitate. Intr'adevăr acei care are o idee preconceptă, nu va mai primi lucrurile așa cum sunt în realitate. Dacă pentru a cunoaște adevărul, France face abstracție de el însuși, dacă se „identifică" cu alții, această identificare nu e decât timporară; îndată ce crede că a înțeles bine sufletul pe care-l studiază, se grăbește să revină la punctul său de vedere obiectiv. Astfel are în parte aspectul unui dilentant, interesându-l orice, dar fără să apere ceva; observă totul, dar nu-și însușește nimic. Și acest aspect de diletantism, care nu e în fond decât dorința de imparțialitate, i-a hărăzit destule critici mai ales din partea lui Brunetière.

Doritor de a cunoaște adâncul lucrurilor, observând fără prejudecată ori pasiune, France constată curând pretutindeni nenumărate ilogisme, veșnice neînțelegeri: între aparență și realitate, între gândiri și cuvinte între cuvinte și acte, între teorii și fapte, între ieri și astăzi, între astăzi și mâine. Oamenii se contrazic fără încetare. Este un fapt; care, însă, nu trebuie blamat, căci contradicția „este semnul unui spirit larg"; este un drept. „Trebuie să îngăduim bieților oamenii să nu-și potrivească întotdeauna sentimeutele după preceptele lor; „putem avea două opinii contradictorii asupra unui subiect oare-care[1]." Și s'ar putea chiar spune că este o datorie.

[1]) Jardin d'Epicure.

Deasemenea nici nu se abţine France de a o practică. Anumite fraze, din diferitele sale cărţi sunt, în opoziţie vădită unele faţă de altele. Ii place să-şi contrazică nu numai propriile sale idei, dar mai cu seamă ideile admise de toată lumea, şi ajunge astfel, cu oarecare satisfacţie, la lucruri paradoxale: „Răul e unica justificare de a fi a Binelui." „Suferinţa e e singură bucurie". „Adevărul e pretutindeni şi nicăeri".

Deci, din moment ce bieţii muritori dau pe faţă în gândurile şi actele lor asemenea contradicţii, cum să vorbeşti despre ei altfel decât cu ironie? Şi cealtă atitudine să iei dacă nu scepticismul? Astfel se explică faptul că Anatole France constată în el această „pornire la îndoială" care îl face să se îndoiască de orice părere considerată până atunci ca indiscutabilă, şi de ceace numim noi evidenţă. Căci ceea-ce socotim evident, de multe ori, nu ne apare astfel decât printr'o iluzie: „Sânten înşelaţi de plăsmuiri [1])." Şi acel care vrea să nu se înşele, trebuie să se abţină de a pronunţà asupra oricărui lucru: „Părerea mea constă în a nu avea nici-una".

Deci, mai întâi, să nu avem prea multă încredere în simţurile noastre: „ochii şi toate simţurile noastre sânt numai crainicii greşelii. Adevărul le scapă [2])." să nu avem multă încredere în gândirea noastră, căci e rea, nesănătoasă şi pericoloasă; este ca o sabie înfiptă în corp; ea dă naştere durerei. „Toate nenorocirile noastre sânt interioare şi cauzate de noi înşine [3])." Izvor de nenorociri pentru individ, ea (gândirea) ameninţă să deslănţuie asupa lumii cele mai grele încercări: „Gândirea e un lucru spăimântător. Ea e acidul care disolvă Universul, şi dacă toţi oamenii s'ar apucà să gândească în acelaş timp, lumea ar înceta imediat de a mai fi [4])."

Deasemenea trebuie să ne abţinem de a gândì: „Adevărata înţelepciune e de a nu te gândì la nimic [5]). „Când inteligenţa încearcă să coordoneze aceste gânduri nefaste,

[1]) Rotisserie de la Reide Pedauque.
[2]) Ibid.
[3]) Mannequin d'Osier.
[4]) Jardin d'Epicure.
[5]) Révolte des Anges.

neputința ei izbucnește; instinctul e mai prețios decât ea, căci spiritul se înșeală, nu e capabil să descurce „ghemul cauzelor și efectelor", și în genere, să înțeleagă.

Rațiunea ea însăși, de care filozofii sânt atât de mândri și cu ajutorul căreia speră să pătrundă misterele universului și să amelioreze umanitatea, este slabă, înșelătoare și nefastă. De altfel sunt puțini cărora le e dat să se bucure de ea. In genere, când vorbim de rațiune, când avem pretenția să elaborăm, în numele ei, judecăți, ne facem, cu mai multă sau mai puțină conștiință, iluzii! Ideile numite „raționale" nu se bazează, de cele mai multe ori, decât pe preferințele noastre persoanele, pe prejudecățile și pasiunile noastre. In aceste condiții nu e de mirare că totul să se poată demonstrà „prin raționament". Ce concluzie trebuie să tragem de aici? că „a raționa înseamnă a se îndoi", și că omul raționabil este acela care nu se străduește să fie astfel (Petit Pierre).

Deci când gândirea, inteligența, rațiunea sânt atât de slabe, ar fi zadarnic a sperà să constitui știința cu ajutorul acestor mijloace imperfecte. Ne este cu neputință să ieșim din ignoranță și prostie: „Nu vom putea ști nimic [1])." Astfel, a constituì de abeà câțiva embrioni de știință rudimentari, informi și incomplecți, iată tot ceeace e cu putință să încerci, pentru că „cele mai frumoase părți ale lumii se ascund vederii noastre [2])". Și aceste elemente ale capacității omenești de a ști, ori-cât ar fi de infime sânt un izvor îmbelșugat de nenorociri pentru umanitate. Prinții și ambițioșii se servesc de ea pentru a supune poporul, destrăbălații pentru ca să-și satisfacă pasiunile nesănătoase. Să luptăm contra acestei trebuinți de a cunoaște, care e în noi. Să nu încercăm să construim un edificiu de știință imperfect și periculos. Aci e înțelepciunea.

Dar oamenii au fost întotdeauna neascultători ai acestui sfat pe care-l dă și pyrronismul antic. Ei pretind cu orice chip să constitue și să perfecționeze în diferitele categorii ale activității intelectuale, științe deosebite. La ce rezultat au ajuns? Filozofia nu e interesantă decât pentru a ne face

[1]) Jardin d'Epicure.

[2]) Rotisserie de la Reine Pedauque.

cunoscute „diferitele faze pe care le-a străbătut spiritul omenesc[1])", dar e incapabilă să ne facă „a cunoaşte vre-odată cauza cauzelor şi scopul scopurilor[2])", şi de a ne da indicaţii de ceea-ce va fi în viitor. Deasemenea nu trebuie să contăm pe ea pentru a asigura fericirea umanităţii. Cum am putea să pătrundem misterele îndepărtate ale metafizicei, când nu cunoaştem bine nici sufletul nostru, nici al fiinţelor din jurul nostru? „Sufletele sânt de nepătruns unele altora[3])". Pentru această ultimă raţiune, psihologia nu poate să se elaboreze ca ştiinţă; acelaş lucru se întâmplă şi cu morala: „Nu există nici Estetică", şi autorul „Grădinei lui Epicur" adaogă: „Nu există nici Estetică" în literatură ca şi în arte, publicul admiră cu încredere operile pe cari generaţiile precedente le-au considerat frumoase; criticii literari se extaziază, de pildă, în faţa „compoziţiei" poemelor homerice, când acestea, după cum stabilesc ultimile descoperiri ale erudiţiei sânt constituite din bucăţi disparate datorite unor autori diferiţi şi adunate la întâmplare. Dacă, întocmai ca profesorul Brown cu care facem cunoştinţă în „Les propos de la villa Saïd" comunicate de D-nul Gsell, încercăm să determinăm în ce consistă geniul, trebuie la urma urmei, să recunoaştem că această căutare e zadarnică. France ne consiliază să conchidem că iubim pe marii scriitori „poate numai pentru că aşa e obiceiul:" Operile pe care toată lumea le admiră sânt acelea pe care nimeni nu le cercetează[4])".

Asemenea şi istoria se bazează pe aceleaşi greşeli; D-nul Bergeret îşi face o mare plăcere în a arătă cât de greu e să ştii adevărul asupra unui lucru contimporan, care se întâmplă lângă noi. Atunci cum am putea fi siguri că nu ne înşelăm când vrem să povestim, de pildă, războaiele medice? Pe de altă parte, istoricul nu poate să nareze toate evenimentele, ci le alege pe cele principale; or această alegere e forţat cârmuită de consideraţii subiective, şi subiectivitatea e incompatibilă cu adevărata ştiinţă. Sociologia care se sprijină pe învăţăturile istoriei, este, prin urmare,

[1]) Jardin d'Epicure.
[2]) Ibid.
[3]) Mr. Bergeret à Paris.
[4]) Jardin d'Epicure.

inexistentă şi ea: „Nu există Sociologie[1])“: „Nu există nici Biologie[1])“. Şi prin consecinţă, nu e nici medicină: Tatăl Micului Pierre pentru că era medic, a fost cel din urmă care a observat că servitoarea sa înebunise.

Scepticismul lui France prea deci că distruge tot ce există în domeniul gândirii şi al ştiinţei. Şi trage natural, concluzia: Să nu învăţăm, pentrucă ştim că nu vom şti niciodată nimic. Să ne ignorăm pe noi şi să ignorăm ceeace se petrece în jurul nostru. „Ignorează-te tu însu-ţi, scesta e primul precept al Inţelepciunei[2])“. Ignorează lumea, e al doilea. Omul se găseşte într'o cameră închisă şi în întunerec; „Savantul se loveşte cu capul de pereţi; ignorantul ramâne în mijlocul odăiei[3])“.

Scepticismnl moral al lui France e consecinţa logică a acestui scepticism intelectual. Natura umană e slabă, imperfectă şi rea; tentaţiile o înconjoară şi în general o îngenunche: „E greu să nu cazi în păcat[4])“. Sântem într'adevăr prada a două instincte brutale şi tiranice: Foamea şi Amorul. „Viaţa muritorilor are doi poli: Foamea şi Amorul[5])“. „Toate acţiunile omeneşti au ca mobil Foamea şi Amorul[6])“. De aci vine, în mare parte, răutatea omului: „In toate timpurile oamenii au fost răi şi cruzi[7])“. Metalitatea lor a rămas aceiaş ca a popoarelor primitive. S'a complicat numai prin desvoltarea trufiei „cea dintâi pricină a mizeriilor noastre“. Afară de aceste defecte comune ambelor sexe, femeia mai posedă altele: versatilitatea[8]), cultul forţei[9]), şi mai ales şiretenia[10]). Dacă omul în general şi femeia în particular, valoareaza puţin din punct de vedere moral, nu e de mirare că şi morala pe care au născocit-o ei, să fie destul de defectuoasă. Mai întâi nu există o morală universală,

[1]) Jardin d'Epicure.
[2]) Petit Pierre.
[3]) Jardin d'Epicure.
[4]) Rotisserie de la Reine Pedauque.
[5]) Ibid.
[6]) L'orme du Mail.
[7]) Mannequin d'Osier.
[8]) Cf. Rotisseriè de la Reine Pepauque.
[9]) Cf. Mannequin d'Osier.
[10]) Cf. Rotisserie de la Reine Pedauque.

ci morale diferite, variind după popoare şi după secole. Lui Jérôme Coignard îi place să atragă asupra acestui punct atenţia discipolului sau Jacques Tournebroche: „Nu te impresionează variaţiunile moralei în cursul veacurilor? [1])". Legile moralei sânt nu numai variabile, dar chiar contradictorii: probă locuitorii insulelor Fidji care crede de datoria lor să-şi omoare părinţii când îmbătrânesc. Afară de aceasta, preceptele morale cari în teorie ar trebui să fie generale, universale, sânt supuse, în aplicarea lor diferită, la ciudate variaţiuni. Cinstea e de obicei considerată ca o virtute; trebue să o practicăm în numeroasele acţiuni ale vieţii, şi în particular la jocul de cărţi, spune acelaş Jérôme Coignard; dar trebuie să te fereşti de ea în anumite împrejurări, în politică, de pildă, şi în diplomaţie. Nu e de mirare că morala e atât de capricioasă şi contradictorie: baza pe care se sprijină e atât pe şubredă! „Numai pe sentiment se razămă morala", ne spune în „Grădina lui Epicur". Şi în „Le mannequin d'osier", D-nul Bergeret adaugă că morala rezultă nu din filozofie sau din religie, ci din obişnuinţă şi că, prin consecinţă, „e numai suma prejudecăţilor comunităţii [2])".

Care trebue deci, în aceste condiţii, să fie cârmuitorul nostru în viaţă? După ce reguli trebue să gândim şi să lucrăm? Mai întâi să demolim, să oprim, să înăbuşim dorinţele noastre căci sânt pentru noi izvoare de suferinţă. „Nu doriţi nimic, şi nu veţi încerca nici-un rău [3])." Să ne ferim deasemenea de sforţări, pentru că sânt periculoase şi inutile, şi pentru că şi ele sânt un rău: „Răul adevărat e în sforţare [4])."
Şi în fine să ne ferim de acţiune pentru că e vătămătoare aproapelui („A face ceva, e a vătăma cui-va" [5]), ca şi nouă. Pentru aceea se teme Fratele Giovanni din „Puits de Sainte-Claire" de acţiune. La fel D-nul Bergeret, izbit de spectacolul nonorocirei sale conjugale, îşi stăpâneşte dorinţa sa de răzbunare şi se mărgineşte să plece, fără nici un gest sau vreo vorbă, din salonul unde surprinsese pe vinovaţi. Să

[1]) Rotisserie dela Reine Pédauque.
[2]) Jardin d'Epicure.
[3]) Puits de Sainte Claire.
[4]) Ibid.
[5]) Mannequin d'Osier.

nu pornim deci la acţiune căci consecinţele ei sânt necunoscute şi periculoase. Dar acesta e un sfat destul de greu de urmat; căci „ori-ce am face, a trăi înseamnă a făptui [1])", şi inacţiunea poate să aducă urmări înfinite. Atunci ce e de făcut? Nu mai rămâne decât moartea? Nu: „Băgaţi de seamă: a muri e a îndeplini un act cu urmări incalculabile [2])".

Anatole France ne aduce deci la această triplă concluzie că valoarea morală a omului e neînsemnată, că principiile morale umane sânt înşelătoare, şi că nu se poate da omului nici o regulă de conduită, practică şi conţinând un adevăr sigur.

Prin urmare, nu e de mirat că societăţile constituite din fiinţe atât de imperfecte, în astfel de condiţii, merită puţină stimă şi sânt foarte defectuase. Scepticismul social al lui France este concluzia firească a scepticismului său intelectual şi moral. Societăţile noastre actuale sunt rezultatul veacurilor lungi de civilizaţie şi se sprijină pe un viciu care e piatra angulară a oricărei societăţi: Prefăcătoria. Minciuna şi ipocrizia vor strica tot mecanismul acestei colectivităţi. Ele vor putea avea cursa liber cu atât mai uşor cu cât vulgul se lasă lesne prins în laţ. Cum constată D-nul Roux în „Le Mannequin d'Osier", e deajuns ca armata să pună o puşcă în mâna celui mai blând dintre oameni pentru ca să-l transforme în bestie sângeroasă. Legendele cele mai grosolane, discursurile cele mai stupide, devin foarte uşor literă de evanghelie pentru popor. Acesta cere „aprecieri" pe care şi le însuşeşte, dar nu pretinde dovezi. Sufletul său e pradă uşoară a oricărei impresii, a oricarei influenţe. E destul pentru a se deslănţui o panică grozavă, strigatul unui glumeţ de gust prost în mijlocul unei mulţimi: „Sauve qui peût!" Oamenii—femeile mai ales devin tot atât de uşor avizi de cruzimi ca şi fricoşi; de aceea aclamă poporul în „Les Dieux ont soif" pe judecătorii tribunalului revoluţionar cari condamnă la moarte nevinovaţi. Afară de aceasta urăşte pe bogaţi şi simte plăcerea de a distruge. Rari de tot sânt spiritele cari pot rezista acestor atracţiuni. Chiar aleşii poporului nu sânt mai buni; adunările politice sânt schimbătoare, ne-

[1]) Jardin d'Epicure.
[2]) Ibid.

sigure şi şovăitoare. Dar aristocraţia nu e oare o călăuză luminată pentru popor? Nu, bogaţii sânt egoişti; inteligenţa şi bogăţia lor le serveşte numai ca să-şi asigure succesul intrigior, sau să-şi satisfacă, pasiunile. Cele patru volume al „Istoriei contimporane" ne dau numeroase exemple de feiul acesta.

Instituţiile cari cârmuesc aceste clase sânt demna expresie a defectelor lor. Şcoalele strică spiritul copiilor sau cel puţin nu-i lasă niciun profit intelectual; cea mai bună din toate este „l'école buissonnière", din ea cel puţin, „câştigi întotdeauna ceva". Ocârmuirea e capricioasă şi supărătoare Legile sunt rău făcute, arbitrare şi schimbătoare: „Ele aparţin omului şi conţin o parte din şiretenia neghiobia s'a sa[1]". Justiţia care le aplică protejează pe cel puternic, zdrobeşte pe cel slab, sancţionează triumful necinstei. Deci trebue să ne convingem ca „nu există dreptate între oameni[2]". Aceasta însă nu împiedică poporul orb şi încrezător să rămână plin de credinţă în judecători şi să-i venereze; costumul pe care-l poartă ei, de altfel, face să se întărească mai mult acest respect. Chiar faţă de guvern, emanaţie supremă a acestor societăţi, îşi arată Anatole France aceiaşi severitate ironică; n'are nici o simpatie pentru monarhie şi dacă mărturiseşte o oarecare preferinţă pentru forma republicană, părerea sa asupra acestei chestiuni se învăluie într'o prudenţă bănuitoare. „Republica e rea, dar e mai bună ca toate celelalte"[3].

Trebuie să conchidem de aici că aceste societăţi rău construite trebuie răsturnate? In ultimii ani ai vieţii sale, unele vorbe ale lui Anatole France, destăinuite de presă, lasă să se înţeleagă că avea simpatii revoluţionare. Totuşi în principalele sale opere îşi exprimă repulsiunea pentru revoluţii. Mai întâi ele deslănţuie toate instinctele rele ale omului, ţinute cu greu în frâu de legi imperfecte; romanul sau „Les Dieux ont soif" e departe de a fi o apologie a ceea-ce socialiştii moderni numesc „Le grand Soir". In „De Puits de Sainte-Claire", Frère Giovanni blestemă violenţa: „Vai de cei violenţi, căci violenţa naşte violenţă". Şi apoi,

[1,2]) Puits de Sainte Claire.
[3]) Orme du Mail.

aceasta nu serveşte la nimic. Răsturnările de regim nu schimbă deloc suma durerilor de care suferă o societate căci nu modifică sufletul oamenilor. In chipul acesta vedem pe judecătorii Tribunalului revoluţionar în „Les Dieux ont soif“ judecând după principii asemănătoare acelora din Dreptul Divin. Şi D-nul Bergeret din „L'Orme du Mail„ conchide: „Numai neghiobii şi ambiţioşii fac revoluţii.“

Iată deci aruncat la pământ întreg edificiul, intelectual moral şi social, construit cu greu de oameni. Nici o regulă nu poate să ducă la adevăr inteligenţa infirmă. Nici-un precept nu poate să ne arate e Binele: Colectivităţile umane sunt incapabile să asigure domnia fericirei. Scepticismul lui France pare deci că a stins toate luminile slabe care jalonează calea pe care păşeşte omul în căutarea Idealului. Şi dacă opera lui s'ar opri aci, nu s'ar putea, cu drept cuvânt, să i se reproşeze scepticismul şi ironia sa?

Totuşi multe din aceste îndoieli, multe din aceste negaţii au fost exprimate şi de alte spirite mari. Scepticismul său intelectual se găseşte în Montaigne. France, care nu are încredere deplină în siguranţa ştiinţei, scrie: „Timpul nu-i decât o idee: şi spaţiul nu e mai real ca timpul[1].“ Dar nu s'a vorbit oare acum câţiva ani de falimentul ştiinţei? Şi teoria relativităţii a lui Einstein, care a produs atât entuziasm şi snobism, pretinde ea altceva? France priveşte cu o oarecare neîncredere raţiunea umană; dar Pascal nu s'a înverşunat, oare acum aproape trei secole, să micşoreze această orgolioasă raţiune?

Jérôme Coignard şi D-nul Bergeret constată fragilitatea judecăţilor noastre morale şi contradicţiile lor; dar acelaş Pascal, n'a scris el oare: „Adevăr dincoace de Pirinei, greşală dincolo“. France desvăluie prostia şi răutatea omenească: dar Moliere şi La Fontaine a făcut ei oare altceva? El constată că, „Omul e o bestie răufăcătoare“; dar şi Taine scrisese „un gorille féroce et lubrique“. Se îndoieşte de cinstea societăţii moderne, cum făceà şi Jaurès a cărui cenuşe a fost trasportată ieri de guvernul francez la Panthéon. Şi France e mai puţin sever pentru marea Revoluţie franceză decât Taine în „Les origines de la France contemporaine“.

[1]) Mr.[2] Bergeret à Paris.

Trebuie deci să ne îndoim de valoarea morală a tuturor acestor destructori de prejudecăţi şi de greşeli? Nu.

Căci ei toţi, ca şi France, aveau şi ei idealul lor. Să ne păzim, ne sfătuieşte el în „Grădina lui Epicur", de a numi sceptici pe „cei care nu posedă propiile noastre amăgiri, fără să ne preocupăm dacă nu au altele". Desigur e ironic, dar să băgăm de seamă că, departe de a-şi ascunde această atitudine se laudă cu ea. Ironia pe care o practică el nu e crudă Ea nu batjocoreşte nici amorul nici frumuseţea, ea e blândă şi binevoitoare. Râsul său calmează mânia şi ne învaţă să ne batem joc de cei răi şi proşti pe cari am putea, altfel, să avem slăbiciunea de a-i urî. Şi apoi scepticismul său negator nu trebuie luat în adevăratul sens al cuvântului. Când D-nul Bergeret după ce declarase că e o mare forţă în a mărturisi ignoranţa noastră, pentru că ea ajută la cucerirea lumii, face o paralelă între Napoleon şi Spinoza, e deştul de evident că, în ciuda aparenţelor frazei, toată simpatia sa se duce către omul de gândire, şi nu către omul de acţiune, care a deslănţuit atâtea războaie în Europa. Trebuie să aşezăm şi pe France printre acei mari autori despre cari vorbeşte el în „Les Matinées de la villa Saïd", pe cari nici o autoritate nu-i sperie, dar cari câteodată, temându-se de consecinţele sinceritătei lor, fac pe nebunii, pentru ca să nu fie înăbuşiţi". Deci să nu avem prea mult încredere în aparenţa paradoxală a acestor idei pe cari de multe ori, din pură plăcere le duce la absurd, dar mai de grabă, după expresia viguroasă a lui Rebelais. „Suçons-en a substantifique moelle".

Afară de aceasta să observăm că: se întâmplă ades să adaoge restricţii la gândirile cele mai categorice. După ce spusese că inteligenţa e „contrară geniul speţiei", rectifică: „Nu inteligenţa e răufăcătoare omeniriei, ci greşelile inteligenţei [1])". După ce se pierduse cu plăcere în contradicţiile cari apar considerând diferite morale, D-nul Bergeret, în „Le Mannequin d'Osier conchide că nu e totuşi imposibil de a le împăcă.

Atunci ce ţintă urmăreşte France când atacă cu atâta înverşunare tot ceea-ce considerăm noi ca foarte respectabil:

[1]) Jardin d'Epicure.

inteligența, morala, societatea. Voia să distrugă în noi prejudecățile, greșelile, fanatismul. Știa că orbirea noastră ne e scumpă, că avem tendința de a nu voi să cunoaștem ceea-ce ar lovì sentimentele și convingerile noastre, și a plecat de la această idee că o lumină puternică, orbitoare va putea să depărteze privirile noastre de la scânteirile înșelătoare ale greșelii. Trebuie să provocăm în noi o comoțiune violentă pentru ca să renunțăm la vechiul și funestul nostru obicei de a gândi: e nevoie de oarecare insistență pentru a zmulge din sufletele noastre rădăcinile îndărătnice ale cruzimei, urii și intoleranței.

Și dacă distruge edificiul greșelilor noastre, este pentru a construì în locul său pe acel al idealului. Căci acest mare negator este un mare idealist. Scepticii spune el „sânt cei mai idealiști printre muritori", dar sunt credincioși cari au fost amăgiți de viață. Ceeace găsești mai bun în ea este idealul pe care l-am putea extrage.

Scepticismul nu e deci decât o față a gândirii lui France. Fața cealaltă e Idealismul. In această existență mizerabilă, în mijlocul întunericului ce ne înconjoară, el nu vede lucind decât două lumini. Sunt cele două faruri cari trebuie să cârmuiască pe navigatorul uman, zbuciumat de oceanul furtunos al soartei: Mila și Frumusețea.

Mila e tovarășa ironiei obișnuite a lui France. Ironia și Mila sânt două bune sfătuitoare; una, surzând, ne face viață plăcută; cealaltă care plânge, ne-o face sfântă: „Numai prin milă rămânem într'adevăr oameni. Ea numai ne îngăduе să gustăm cea mai adâncă fericire care există, aceea pe care o găsim în practica milei". (Le Jardin d'Epicure). Contemplarea nenorociților, la care sânt parcă oamenii, și meditația întăresc această compătimire adâncă ce trebuie să avem pentru semenii noștri. „Și de la această înduioșare la dragostea de părinte, nu-i decât un pas.[1])" Acest sentiment îl celebrează France în anumite pagini emoționante din „Puits de Sainte-Claire", unde povestește suferințele Fratelui Giovanni. Mila, inseparabilă de dragoste, sântem datori să o hărăzim oamenilor pentru că ei sufăr, pentru că „A trăi înseamnă a suferì.[2])"

[1]) Propos d'Anatole France (Gsell)
[2]) Puits de Sainte-Claire

Relativ la rolul binefăcător al durerei, găsim, în „Grădina lui Epicur idei cari au oarecare analogie cu acelea pe cari le exprimă Musset în anumite „Nopţi“ ale sale. Suferinţa ne este prezentată aici ca o „divine méconnue“ care face tot farmecul vieţii. D-l Bergeret vorbind fiicei sale Pauline, face apologia durerei, care, ca şi bucuria face „să răsune armonic“ sufletele noastre, care ne scapă de plictiseală, de monotonie şi fără de care mila nu ar avea nici o raţiune de a fi, căci „Sfânta milă care face frumuseţea sufletelor, ar pieri în acelaşi timp cu suferinţa.[1]“

Câteva din cele mai frumoase pagini din opera lui France, sunt inspirate de milă şi scot în relief acest sentiment la personagiile simpatice pe cari ni le crează, sau ne insuflă compătimire pentru suferinţele omeneşti. Din milă nu stă la îndoială Sylvestre Bonnard să-şi turbure viaţa protejând pe micuţa Jeanne luând-o din pensionul în care era nenorocită. Cât de jalnică e şi figura lui Fra Giovanni din „Puits de Sainte-Claire“! şi aceea a Hélènei din „Jocaste“! Şi ce aventură ar putea să impresioneze mai mult simpatia noastră pentru nenorocirile omului, decât odisea demnă de plâns a lui Crainquebille? Vigny în „La Masion du Berger“, şi Balzac în fruntea operilor sale, au intrebuinţat această expresie: „La Comedie Humaine“. Dar Anatole France emoţionat mai mult de durerile vieţii, dă bucăţii celei mai însemnate din „Puits de Sante-Claire“, titlul următor: „L'Humaine Tragédie“, şi prin această expresie ne arată cu ce sentimente jalnice se apleacă asupra relelor cari torturează trista umanitate.

Mila deci, trebuie să fie tovarăşa noastră obişnuită: să ne imbibe toate sentimentele sufletului nostru şi mai ales Dragostea, care n'ar fi întregită fără ea. Ea ne însuflă indulgenţa, ne sfătueşte să iertăm, să consolăm. In fine, ea dă vieţii suprema frumuseţe.

Şi sufletul lui France e tot atât de aprins pentru Frumos, pe cât e descurajat. Când erà încă mic de tot. naşa sa „Marcelle aux yeux d'or“ i-a descoperit „Sbuciumările delicioase pe care Frumuseţea le pricinueşte sufletelor lacome de a înţelege[2]“. De la vârsta de opt ani, a simţit—aşa spune el cel puţin—că cea

[1]) Mr. Bergeret a Paris.
[2]) Livre de mon Ami.

mai mare fericire e în „Contemplaţia Frumuseţei". Şi devinind om, nu s'a schimbat: „Simţul Frumnseţei mă călăuzeşte"[1]. Deasemenea caută el frumosul pretutindeni în viaţă: dacă cu toate suferinţele pe cari viaţa le împrăştie, o iubeşte încă, este findcă „e *frumoasă*". Când schiţează în cartea sa „Sur la Pierre Blanche" planul societăţii ideale, specifică: „Toate acţiunile care contribue a face viaţa mai bună şi mai *frumoasă*, vor fi încurajate". Ceea ce caută în dragoste, e frumuseţea! „O dragoste *frumoasă*" spune el în „Balthazar" preţueşte mai mult decât o mare dragoste. Ea este cea mai mare binefăcătoare a umanităţii: „Un singur vers *frumos* a adus mai mult bine omenirei ca toate minunile metalurgiei.[2] „Trebuie iertat răul făcut de pesimismul filozofic în favoarea *„frumuseţei* estetice a acestor idei". Sântem datori să adorăm virtutea, chiar dacă, după determinismul universal, e fără merit, pentru că „deşi involuntară. nu e mai puţin *frumoasă*".[3] In fine nu rămâne nici crimă a cărei concepţie şi execuţiune pot prezentă acest caracter de frumuseţe; şi Anatole France nu se teme să-şi însuşească această exclamaţie auzită din gura unui prieten: „E frumos chiar o crimă *frumosă*". Dar aceasta nu e decât o ieşire, arătând cât e de înrădăcinat în el cultul frumosului şi nu trebuie pentru aceasta să uităm fraza din „Puits de Sainte-Claire" în care se rezumă atât de bine idealismul său când îşi precizează credinţa în „ce qu'il convient à l'âme de produire: Le Beau et Le Bien".

Acestea sânt cele două articole ale „Crezului" său, aşa cum îl numea el. Deasemenea, după ce ne-a lăsat să presupunem că nu crede în nimic, vedem că arde în el o credinţă foarte puternică. Sub faţada sa de scepticism se ascunde un triplu idealism: intelectual, moral şi social.

Mai întâi a aluat rolul binefăcător al curiozităţei, care numai ea permite, îmbogăţirea spiritului: „Aţâţaţi curiozitatea[4]!" Poezia, când e controlată de înţelepciune este al doilea izvor de fericire; ea înfrumuseţează mediocritatea vieţelor umile şi grele. Cea ce face mărirea unei naţiuni

[1]) Se livre de mon ami
[2]) Jardin d'Epicure.
[3]) Livre de mon Ami.
[4]) Propos d'Anatale France (Gsell).

este „Gândirea divină care locueşte într'o mansardă.[1]“ Căci ea „creează viitorul[2]“. Ea e aceea care exprimată prin cuvinte „şi nimic nu e mai puternic ca vorba“, va putea să distrugă într'o bună zi nedreptatea care copleşeşte lumea. Deasemenea trebuie să favorizăm şi să desvoltăm instituţiile unde se formează şi se înbogăţeşte spiritul. In societatea ideală pe care în „Sur la Pierre Blanche“ o visează autorul, se vor înmulţi „şcolile şi muzeele“. Gândirea va îngădui realizarea fraternităţi popoarelor; că France constată că cei mai mari cugetători al tuturor naţiunilor se apropie unii de alţii „prin omenia şi induioşarea pentru semenii lor“. Ea va duce la descoperirea Adevărului, pe care nu trebuie să disperăm de a-l atinge, cu toată nesiguranţa ştiinţei prezente. Până atunci, simţim o bucurie plăcută când punem mâna ici şi colo pe câteva crâmpee de ştiinţă, cu condiţia să nu ne grăbim prea mult să sistematizăm cunoştinţele. Şi chiar dacă nu putem deslega toate chestiunile cari ne frământă, vom găsi un farmec în această meditaţie, şi în această teamă a spiritului pe care o naşte gândirea. Jérôme Coignard, pe punctul de a muri, reocomandă elevului său să se consacre studiului, care e după el, cel mai bun mod de a trăi. Filosofia în lipsa altor certitudini, ne permite să pătrundem puţin sufletul oamenilor cari ne-au precedat şi metafizica în ciuda deşertăciunii sale, este un fel de roman „mai distractiv ca altele“. Poezia e binefăcătoare: „Poeţii ne fac să iubim[3]“. Literatura e, în general, „mângâerea vieţei şi leacul contra tutulor“[4] Şi acest bine pe care-l face oamenilor nu trebuie să ne mire, pentru că scriitori mari — şi aceasta constituie fondul ceniului. lor — nu au sufletul josnic; ei pătimesc cu toate suferinţele omeneşti şi muncesc să le înlăture.

Cultura spiritului, îmbogăţirea lui prin cunoştinţe felurite au deasemenea o mare valoare morală. Ele îl ameliorează pe om şi dezvoltă în el indulgenţa: colorează cu bunăvoinţă dispreţul pe care slăbiciunile semenilor noştri îl provoacă în noi: ele ne fac să înţelegem şi să ertăm slăbiciunea indivi-

[1]) Mr. Bergert à Paris
[2]) Ibid.
[3]) Jardin dE'picure
[4]) Rotesserie de la Reine Pedauque.

dului care simţind în el pornirile tiranice ale Foamei şi Dragostei, se loveşte pretutindeni de legi când vrea să le potolească. Filozofia „îndreaptă sufletul spre iertare“: deasemenea ne învaţă că nu trebue să ne sbuciumăm prea mult când cădem în vre-o greşală, pentrucă suntem slabi; trebue să ne gândim numai că suntem, pe dealtă parte, susceptibili de ameliorare şi trebue să ne supraveghem, ca să nu mai facem a doua oară acelaş lucru.

Învăţându-ne să nu ne încredem prea mult în aparenţă şi cunoscând cât sunt de imperioase şi neînduplecate legile Destinului, trebue să ne abţinem de a judecà pe oameni după faptele lor, dar mai de grabă să privim, „gândirile lor secrete şi adâncile lor intenţii [1]“. Să fim deci indulgenţi, dar să nu lăsăm să se stingă la noi „durerea şi indignarea [2])“ pe cari ni le provoacă vederea răului.

France nu se mărgineşte numai să ne îndemne la indulgenţă faţă de alţii, ci ne dă şi reguli de conducere. Mai întâi să nu ne temem să urmăm sfatul acesta pe care-l găsim în „Le Crime de Sylvestre Bonnard“:

> Amis, mangeons et buvons joyeusement
> Tant qu'il y a de l'huile dans la lampe!
> Qui sait si dans l'autre monde
> Nous nous reverrons?

Şi să meditàm asupra acestui aforism: „Omul e făcut mai de grabă să mănânce îngheţată decât să consulte texte vechi [3]“. Cu toate că trebue să fim foarte prudenţi în acţiunile noastre din cauza consecinţelor misterioase pe cari le pot aveà, nu trebue să ne abţinem de a lucrà: „Vivre c'est agir“. Suntem datori să luptăm contra spiritului speculativ, pentrucă acesta face pe om impropriu pentru acţiune. Tipul personagiului care nu face nimic este D-nul Bergeret, şi părintele său spiritual, pentru că ni-l prezintă sub un aspect cam ridicol, nu are desigur intenţia să ni-l propună de model. Dacă acest profesor savant şi-ar fi îndreptat câte-va din forţele sale spre acţiune, fără îndoială că nu ar

---

[1]) Rôtisserie de la Reine Pélauque.
[2]) Orme du Mail.
[3]) Crime de Sylvestre Bonnard.

fi fost victima peripeţiilor prin cari trece. E rău să gândeşti prea mult şi gândirea vatămă nu numai „curajului“ cum constată el dar şi fericirei şi binelui material. France o recunoaşte el însuşi, când Zoe găseşte locuinţa pe care D-nul Bergeret nu o putuse descoperì; în acest simplu fapt vede el proba că, ades, spiritul pozitiv are „l'avantage sur l'esprit speculatif“. Deci să lucrăm, dar cu tot dinadinsul şi dacă e posibil să creem prin acţiunea noastră puţin bine. Să lucrăm, să păstrăm acea modestie a sufletului şi a spiritului pe care Jerôme Coignard o povăţueşte înainte de a muri, elevului său. Ceeace ne împinge la acţiune e dorinţa; să nu ne temem să dorim: „A trăì înseamnă a dorì“. Şi să ne dăm silinţa să ne îndreptăm pe noi înşine, înainte de a căuta să schimbăm pe ceilalţi prin pedepse grele şi nemiloase. Să punem în practică acest precept prin care se termină „La Révolte des Arges“: „In noi înşi-ne şi numai în noi trebuie să-l atacăm şi să-l distrugem pe Iabdabaoth“.

Să sperăm că şi semenii noştri vor urma şi ei calea aceasta de îndreptare interioară. Şi dacă oamenii nu ajung să distrugă răul, poate că acest vis va fi realizat de „fiinţele greu de conceput care vor ieşi din oameni când-va, după cum omul a eşit din animal[1]“.

Dar această distrugere a răului trebue să fie numai o ameliorare a individului, dar şi a colectivităţii. Şi din punct de vedere social ca şi din punct de vedere moral, France îşi are „Crezul“ său. Având mai întâi el, această indulgenţă pentru contimporanii săi, pe care ne-o povăţuieşte, iartă în parte, nedreptăţile pe cari aceştia le-ar putea comite. N'ar fi prea mult a cere ca toţi cei ce lucrează, din aproape sau de departe, la guvernarea unui stat modern, să fie toţi integri?“ Poate ar fi să cerem prea mult bietei firi omeneşti [2]“. Să fim deci indulgenţi, dar pe de altă parte să alungăm cele mai mari două rele ale societăţii: ignoranţa şi ura ele să dispară cât mai repede. Şi cât ar fi de curând va fi desigur foarte târziu, căci oameni sunt eminamente conservatorii: „Vânzătoarea de ochelari depe cheiul Malaquais, vorbeşte ca vechii poeţi gnomici

[1]) Jardin d'Epicure.
[2]) Mannequin d'Osier.

ai Heladei". Gusturile şi sentimentele noastre se transformă în mod imperceptibil; de altfel nu trebue să ne mirăm de aceasta pentrucă organele noastre cari „produc" aceste gusturi şi sentimente rămân aproape, imuabile şi pe de asupra, oamenii au o teamă instinctivă de necunoscut.

Transformarea socială trebuie deci să se îndeplinească prin evoluţie şi nu prin revoluţii: „ori-ce progres, cel mai mare ca şi cel mai neînsemnat, este treptat şi regulat[1])". Prin urmare trebue să ne forţăm să facem să înceteze relele artificiale cari rezultă din organizaţia actuală. Vom fi ajutaţi la aceasta de progresul maşinelor cari vor suprima muncile penibile şi neigienice ce cad acum, în sarcina lucrătorului. Dar dacă sufletele nu încetează de a fi „de fier" această perfecţionare materială va fi inutilă. Trebuie să fie însoţită de perfecţionarea noastră morală şi la această datorie trebuie să ne consacrăm mai cu deosebire, dacă vrem să pregătim viitorul îndepărtat, pe care nu-l vom vedea.

Această fericire a umanităţii va fi, după France, realizată de socialismul colectivist, care se va impune puţin câte puţin, printr'o „evoluţie foarte înceată" şi a cărui domnie e de dorit pentru că va fi aceea a „Dreptăţii".

In volumul al patrulea al „Istoriei contimporane" D-nul Bergeret îşi expune visul unei societăţi viitoare în care fiecare îşi va primi răsplata muncii sale, în care nu vor mai fi nici bogaţi, nici săraci, nici patroni, nici salariaţi... nici cârciumari: o societate în care proprietatea individuală va fi dispărut unde „totul va fi al tutulor", şi în care va fi dispărut mai ales războiul. Căci marea, suprema utopie a acestui mare idealist pe care nenorocirea actuală a umanităţii îl stăpâneşte, este: Domnia Păcei.

Şi „Europa socialistă va fi amica păcei[2])"; ea va distruge această prejudecată atât de înrădăcinată în societăţile actuale, care consistă în a convinge pe oameni că prima lor datorie e „de a învăţa să omoare pe semenii lor după reguli", şi care împlântă în ei convingerea că „gloria măcelului le întrece pe celelalte[3])". In mai toate cărţile lui France

[1]) Jardin d'Epicure.
[2]) Maunequin d'Oseir.
[3]) Ibid.

străbate această groază a războiului, „această nebunie criminală". Şi cu toate că declarase că dacă patria „ar fi invadată de un vecin lacom, datoria tutulor copiilor ei va fi de a sbura în ajutorul său", nu a ezitat să scrie această frază a cărei aplicare rău înţeleasă poate să fie atât de periculoasă pentru cauza pe care o susţine el: „Fiţi împăcuitori chiar în mijlocul războaielor [1])!".

Iubirea de pace şi groaza de acest militarism pe care-l ridiculizează aşa de spiritual în anumite capitole ale „Istoriei contimporane" au împins pe acest idealist aprins să împrumute numele său în susţinerea ideilor puse în practică de comunismul de la Moscova. După înfricoşătoarea măcelărie care a pustiit Europa şi a răspândit atâtea suferinţe printre popoare, crezând că vede în tratatele de la Versailles, Trianon şi Saint-Germain germenii războaelor viitoare, înmărmurit la constatarea că popoarele însângerate par că nu aşteaptă decât o ocaziune ca să se arunce din nou unele asupra altora, s'a gândit ca statele numite „burgheze" sunt incapabile de a împiedica războaie noi şi cum cârmuitorii de la Moscova proclamau destul de puternic voinţa lor de a stabili pacea între popoare, a avut încredere în ei, în ciuda vechei sale repulsiuni pentru revoluţii, pentru că a crezut că vede în ei pe înfăptuitorii idealului său.

Aceste sunt concluziile sociale la cari ajunge France; şi aceeaşi oameni cari i-au reproşat scepticismul sunt ispitiţi să blameze şi excesele idealismului său. Iată deci o nouă contradicţie, care după atâtea altele, făceà pe Maestrul dispărut, să zâmbească. Această îndulgenţă pe care ne-o sfătueşte, el, s'o punem deci în practică şi în favoarea sa, şi, faţă de ceea-ce suntem împinşi să considerăm ca slăbiciuni de ale sale, să fim cu atât mai mult circumspecţi în aprecierile noastre asupra lui, cu cât puternica voce încântătoare s'a stins.

In loc să reproşăm excesele aparente ale pyrronismului său negator, şi a credinţei sale pacifiste, să recunoaştem în el tot aşà ca în Jérôme Coignard care-i seamănă ca un frate: „Ingăduirea nesfârşită a unei inimi gata să ierte toate slăbiciunile şi care n'ar uita totuşi nici-un prilej de a ne face să

[1]) Puits de Sainte-Claire.

auzim adevăruri mari şi folositoare". Şi să meditäm asupra următoarei pagini din „Puits de Sainte-Claire". Am spus unora: „Nu fiţi apăsători". Am spus celorlalţi: „Nu vă răsvrătiţi. „Şi nici unii nici alţii nu m'au ascultat. Şi mi-au aruncat piatra cu batjocura lor. Pentru că am fost cu toţi, fiecare mi-a spus: „Nu eşti cu mine".

Am spus: „Sunt prietenul nenorociţilor." Şi n'aţi crezut că sunt prietenul vostru, pentru ca în trufia voastră, nu aţi ştiut că sunteţi nenorociţi.

Şi totuşi mizeria stăpânului e mai crudă ca a sclavului.

Dar când v'am plâns cu duioşie aţi crezut că-mi bat joc de voi. Şi cei apăsaţi au crezut că sunt de partea apăsătorilor.

Şi au spus: „Nu ştie ce e mila". Dar partea mea e dragostea şi nu ura. Şi de aceea mă disprețuiţi. Şi pentru că propovăduesc pacea pe pământ, mă socotiţi nebun. Vi se pare că vorbele mele rătăcesc în toate direcţiile, ca paşii unui om beat".

Să salutăm în France pe Scepticul duşman al greşelilor noastre intelectuale, morale şi sociale, ca şi pe idealistul îndrăgostit de Adevăr, de Frumuseţe, şi de Bunătate. Lăudând odinioară pe marii scriitori pentru mila lor, faţă de „bieţii actori cari joc tragedia comică sau comedia tragică a Soartei" el îşi face propiul său elogiul. Nu e poate totdeaunna adevărat aşa cum spunea el, că: „La pitié est le fond même du génie" dar în ori-ce caz e fondul geniului lui Anatole France.

Marcel Fontaine.

ISPITA

Tu nici nu ştii, nici n'ai simţit prin vise
Cum te-aş topi, de doru-ţi miluită,
Şi ce-ai trăi în braţele'mi închise
Cu gura-mi gura ta pecetluită.

Tu nici nu ştii, nici nu poţi ca să-ţi închipui
Ce sărutări ţi-aş da ucigătoare.
Când vremea 'ncet îşi picură nisipu-i
Te-ar adormi privirea-mi arzătoare.

Tu nici nu ştii cum ar putea să-mi stingă
Iubirea-mi ori-ce rău cu-a sa aripă.
Pentru ca buza mea să te atingă,
De-ai bea din sufletu-mi numai o clipă,

Ţi-ai da viaţa, lumea ta şi poate
Te-ai arunca de pieptul meu cu sete,
Gândirea-ţi nu e 'nstare a socoate
Ce desmierdări dori-vei să te 'mbete.

Tremurătoare ți-aș eși 'nainte,
Cu pletele pe umeri răsvârlite,
Și mi-ai jertfi vecia 'n ceasuri sfinte
Să te mângâie mâinele-mi trudite.

Dar bine că nu știi și că ești tare.
Căci de-ai fi tu cel slab, aș fi de ghiață...
Ah, te-aș lăsà să mori în așteptare
Ca să te văd îngenunchiat în față.

Alioth

LEUCONOEI

Nu cercetà—căci nu se cade—Leuconoe, ce sfârşit
Meniră zeii vieţii noastre, nu ispiti necontenit
Pe zodierii din Caldeea şi rabdă orice-ar fi, mai bine.
Au Joe-ţi dete ierni mai multe, au cea din urmă pentru tine
E-aceea care-acuma frânge de stânci tyrreniana mare,
Fii înţeleaptă; limpezeşte prin sită vinul în pahare,
Măsoară-ţi după timp speranţa, căci vremea trece, cît [vorbim,
Nu pierde ziua cea de astăzi; ce va fi mâne, noi nu ştim.

Horaţiu, I, 11.

Teodor A. Naum

O INTERPRETARE A OPEREI LUI MIHAIL EMINESCU.

Este necesară şi posibilă.

1. Scrierile lui Eminescu, deşi preţuite de întreaga intelectualitate romînă, nu au avut parte de o examinare critică, de o mai adîncită interpretare estetică.

Schiţa lui T. Maiorescu [1]) este fără 'ndoială neîndestulătoare, deşi de o netăgăduită competenţă. Critica „ştiinţifică" a lui C. Dobrogeanu Gherea [2]) este tendenţioasă şi nedreaptă; prin ea se întunecă în loc să se explice adîncimile şi frumuseţile nepieritoare ale operei eminesciane. Expunerea d-lui M. Dragomirescu [3]) are un scop special, *polemic*, pe care de altfel îl atinge cu succes. Străduinţele lui I. Scurtu, care păreà să-şi consacre viaţa pentru studiarea lui Eminescu, au conţenit, prin moartea autorului, înainte de vreme; materialul adunat de dînsul timp de aproape 15 ani „în vederea unei monografii a vi ţii şi operelor lui Eminescu" [4]) a pierit în valurile necruţătoare ale războiului. Pierdere ireparabilă!

O astfel de monografie, preţioasă cu deosebire în latura istorico-biografică, se aşteaptă astăzi de la d. G. Bogdan Duică [5]), cercetător minuţios în acest domeniu, elev al şcoalei germane.

---

[1]) *Eminescu şi poeziile lui*, Conv. Lit. 1 Nov. 1889, reprodus în „Familia", acelaş an. Republicat în *Critice*, vol. II, ed. Socec, şi în *Critice* vol. III, ed. Minerva.

[2]) *Studii Critice*, vol. I (ed. IV) pp. 80—178.

[3]) *Critica ştiinţifică şi Eminescu*, Buc. „Gutenberg" 1906.

[4]) Cf. M. Eminescu, *Lumină de Lună*, poezii, editate sub îngrijirea lui I. Scurtu, pag. 19, nota.

[5]) D-l G. B. D. a şi dat o ediţie adnotată, în ed. Cultura Naţională-

2. O primordială întrebare: cu datele biografice de care dispunem până acum, se poate încercà o interpretare a operei lui Eminescu?

De sigur.

Baza biografică există: *avem*, după părerea noastră, un minimum necesar de date asupra vieții, cu ajutorul cărora se pătrunde mai lesne, mai intim, mai adînc în inima și cugetul maestrului. Informațiile directe ce ne-au ajuns datorită celor cari au cunoscut personal pe poet (ca d. p. T. Ștefanelli [1]) d. I. Negruzzi [2]), d. I. Slavici [3]) Chibici Rîvneanu [4]) și a.); știrile sigure, indirecte, puse publicului la îndemînă de către amatori și cercetători, serioși (ca d. ex. I. Scurtu [5]) d. Corn. Botez [6]), I. Grămadă [7]), și a.); însfîrșit atâtea piese autentice (manuscripte, scrisori, note) emanînd de la poet, alcătuiesc azi un tezaur de suficientă informație pentru nevoile criticii potrivit concepției ce va fi expusă mai jos. Dealtminteri, *există* o biografie, deosebit de conștiincios făcută (deși nu cu un excelent discernămînt) după toate isvoarele directe și indirecte ce avem până azi; ea este alcătuită de N. Zaharia [8]) și conține cu deosebire o bibliografie indispensabilă oricui se ocupă de Eminescu.

I

Metoda de cercetare.

Intre critica estetică și critica «științifică».

In ce chip vom încercà o interpretare a operei lui Eminescu?

[1]) T. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, Cernăuți 1903.

[2]) I. Negruzzi, *Eminescu*, Conv. Lit., 1 Iul. 1889 și în Amintiri de la junimea, Buc., ed. Viața Românească, 1921.

[3]) I. Slavici, *Eminescu-omul* (în vol. Omagiu lui Eminescu. București 1909. *Eminescu la Viena* (Viața Rom. Martie 1921) etc., reeditate acum în urmă în vol. Ioan Slavici, *Amintiri*, Cultura Națională (1925).

[4]) Chibici Rîvneanu, *Scrisoare relativă la Eminescu* (Conv. Lit. 1906).

[5]) Scurtu, *M. Eminescu's Leben und Prosaschriften*, Leipzig 1904, etc.

[6]) Corn. Botez. *Viața poetului M. Eminescu*, în vol. Omagiu, Galați, 1909.

[7]) I. Grămadă, *M. Eminescu*, Contribuții la studiul vieții și operei sale, Heidelberg, 1914. I. Grămadă, *Societatea academică socială literară „România Jună" din Viena* (1871—1911), monografie istorică, Arad 1912

[8]) N. Zaharia, *Mihail Eminescu, Viața și opera sa*, Buc., Socec, 1923.

Cititorul se va duce cu gândul desigur la discuţia care a avut loc odinioară între susţinătorii teoriei estetice pure şi aceia care caută în *viaţa* particulară şi socială a *omului*, nexul cauzal al *operei*.

§ 1. Esteticianii socotesc spiritul ca o entitate distinctă de corp; inspiraţia, fiind după dînşii un element transcendent, rămîne neinfluenţabilă de cele trupeşti.

Pornind de la această premisă, ei nesocotesc total coeficentul „*viaţă*“ în analiza şi judecăţile ce formulează asupra *operei*.

Paternitatea acestei doctrine e destul de veche, trece dincolo de Schopenhauer şi Kant; ea porneşte de la Platon însuşi.

Cealaltă şcoală de critică literară, aşa zisă „ştiinţifică“ priveşte fenomenele sufleteşti ca o funcţie a creerului; din această cauză creiaţiile spiritului sunt considerate ca absolut dependente de organismul fizic individual şi., consecvent, de însăşi desfăşurarea vieţii artistului, de contingenţele ei materiale şi sociale. *Biografia* este pentru aceşti teoreticiani nu numai pîrghia care susţine opera artistului, dar şi singura cheie care o explică.

Această şcoală purcede, în Franţa, de la Sainte-Beuve; în Germania şi, de aci, în toată Europa, ea a derivat din teoriile materialismului istoric ale lui K. Marx.

Teza materialistă, după care axa împrejurul căreia gravitează viaţa lumii se strămută de la idee la materie, dela creer la stomah, teză care avusese răsunet în ştiinţele economico-sociale, îşi întindea acum şi în alte domenii teoriile sale; în cazul de faţă,—pentru „a explica“ şi operile sufletului; şi anume, chiar pe acelea creiate cu scopul esclusiv al propriei lui desfătări, scop ce se ţine departe de tot ce se numeşte interes, utilitate.

Cititorul să reţină deosebirea între şcoala de nuanţă franceză şi aceea de provenienţă economico-socială, reprezentată cu deosebire prin Marx, Brandes, Nordau; la noi prin C. Dobrogeanu Gherea.

Cea dintîi are o *origine pur literară;* ea isvorăşte din „Causeries“-ele lui Sainte-Beuve şi se continuă în a doua

jumătate a veacului trecut, tot pe tărîmul estetico-literar, de către Hyp. Taine.

Cea de a doua, numai *prin derivaţie* s'a ocupat de literatură, doar aplicînd aci principiile stabilite în ştiinţele economico-sociale, cu adaptările cuvenite.

Sainte-Beuve schiţează biografiile personajelor sale, nu numai în latura vieţii materiale, ci mai cu seamă a celei sufleteşti; el crede că stabileşte astfel „nexul cauzal" între om şi suflet; dar Taine, cu o amploare uimitoare, cu o tendinţă de generalizare filosofică neîntrecută, pe deasupra în fermecătoare forme de stil şi cu o îndemînatică balansare a frazei, pînă la isometrie, construeşte autosuggestionat teoria „rassei, mediului şi momentului", graţie căreia voieşte nu numai să explice, dar să şi *determine* (ca o necesitate aproape fatală) creiaţia artistică.

Critica „ştiinţifică" de la noi, primind integral teza lui Taine, o mai încadrează în teoriile socialiste ale lui Marx

Astfel, ducând cu sine povara a *două teze*, care trebuiau evident să-şi găsească aplicaţia în orice personalitate creiatoare, I. Gherea încearcă să explice „ştiinţific" pe M. Eminescu şi opera lui; căci:

> „...Operele literare trebue să fie privite ca nişte producte, pe care omul le face fatal, îndată ce se întrunesc anumite însuşiri lăuntrice şi înrîuriri externe..." [1]).

zice criticul Brandes, pe care Gherea îl admiră şi îl primeşte ca îndreptar.

Ca să ne facem în scurt o idee despre ce este vorba, vom cita o singură „explicare": *pesimismul* lui Eminescu. După criticul citat, genialul nostru poet a scris *Melancolie*, *Mortua est*, *Glossa*, etc., ca expresiune a unei reacţii neputincioase, ca un strigăt de revoltă că nu s'au înfăptuit idealurile făgăduite la 1848 de utopiştii burgheziei.

> „Da, burghezia a prefăcut societatea după chipul şi asemănarea sa: iubirea e marfă; familia, gheşeft; cinstea, morala, idealurile măreţe n'au nici un rost, toate sunt fleacuri, banul să trăească [2])..."

[1]) Brandes, *Die Literatur des neunzehnten Jahrhuderts in ihren Hauptströmungen*, V Band, p. 386, apud. Gherea, *Studii critice*, I, p. 33.
[2]) I. Gherea, *Studii critice*, 4, 71, 72.

Această înşelare a aşteptărilor a primit şi numele adecuat „decepţionism“, sub care cititorul neprevenit trebue să înţeleagă noţiunea de pesimism; căci *astfel*, criticul putea cu mai mare înlesnire să conchidă:

> Pricina decepţionismului nostru, a decepţionismului poeţilor noştri, obîrşia lui, sunt anomaliile societăţii burgheze. Pricina boalei veacului e starea patologică a civilizaţiei burgheze [1])“.

Alunecat pe panta aceasta, firește, criticul își ia vînt; el își uită preocuparea esenţială critico-literară şi, cu tonul predicii or chiar al propagandei revoluţionare, strigă:

> „In loc de dreptate, obijduirea săracilor şi celor mici; în loc de liniște şi pace, un războiu sîngeros care se urmează în sînul societăţii, sub forma liberei concurenţe; în locul egalităţii, o groaznică neegalitate economică: minele întunecoase, fabricele fără aer, nesiguranţa zilei de mâine...“

Astfel, deşi Romînia nu prea avea „mine întunecoase“... nici neîntunecoase; deşi nu ajunsese încă în faza ţărilor industriale, în care „aerul din fabrici“ să joace un rol de higienă socială; deşi bogăţia proverbială a solului său nu lăsa pe drumuri în „nesiguranţa zilei de mîine“ nici pe oaspeţii necum pe fiii săi, au fost totuşi invocate aceste fapte în sprijinul teoriei ce ni se servià, spre a se explica prin ele... pesimismul lui Eminescu, un biet proletar decepţionat! Şi teoria, socotită sigură ca o temelie de granit, permiteà chiar inversarea ipotezei. Eminescu ar fi fost poet optimist, dacă revoluţia dela 48 şi-ar fi realizat idealurile ei de egalitate, de desfiinţare a burgheziei, de ridicare la cîrmă a clasei proletare! etc. etc.

Fiindcă, apoi, un poet doi nu fac dovada teoriei „decepţioniste“, iată-ne şi în faţa unui „curent“ de acest gen; iată şi articol special (Decepţionismul în literatura romînă), al criticului interpret [2])....

Nu vom răpi nici spaţiul tipografic, nici timpul cititorului cu reeditarea unor teorii fanteziste de acest fel, între

[1]) Gherea, *Studii critice*, 4, 71, 72.
[2]) Cf. Idem, *ibid.*, p. 52-79.

altele fiindcă astăzi, după realizarea idealurilor revoluționare integrale, în imperiul dela răsărit, cititorul poate singur numărà acolo marele număr de poeți optimiști cari cîntă, entusiasmați egalitatea, dreptatea, etc. Vom încheià repede, amintind doar că aceasta este critica ce nu a pregetat să-și zică ea însăși „științifică", fiindcă, nemulțumindu-se *să constate* prin analiză ce este frumos în opera literară, vroește să meargă mai departe, oarecum la origini și cauze, spre a desprinde din complexul faptelor. „nexul cauzal"!

§ 2. Pe de altă parte, susținătorii estetismului pur, având ca protagonist la noi pe T. Maiorescu, nu recunosc înrîurirea externă asupra creațiilor artistice; spiritul creator, fiind după dînșii *deasupra* contingențelor materiale, se înțelege, în inspirațiile, în felul desvoltării lui, artistul nu poate primì nici un impuls, nici o modificare din afară; evoluția acestui spirit este cu totul independentă de vicisitudinele trupului în care se sălășlueste vremelnic; spiritul se mișcă după legi proprii, *originale*, sădite în el oarecum a priori. Din această cauză s'a și numit această critică „metafizică", metoda ei „dogmatică".

> „Ar fi fost crescut Eminescu în Romînia sau în Franța și nu în Austria și în Germania; ar fi moștenit sau ar fi agonisit el mai multă sau mai puțină avere; ar fi fost așezat în ierarhia statului la o poziție mai înaltă; ar fi întîlnit în viața lui sentimentală orice alte figuri omenești: Eminescu rămînea același, soarta lui nu s'ar fi schimbat [1])".

O teoretizare dusă mai departe, pînă la *sistem*, a acestei concepții a făcut-o la noi d. M. Dragomirescu.

După acest sistem, lucrurile trebue să se petreacă exact invers decît în critica științifică; aci, personalitatea artistică, total osebită de aceea ca om, „se cristalizează ca ceva permanent și fără nici o constrîngere din afară [2])...."

[1]) Maiorescu, *Poetul Eminescu* p. 4 și urm. din prefața (1897) la vol. M. E., *poezii*.

[2]) M. Dragomirescu, *Critica științifică și Eminescu*, București, 1906, pag. 9.

„... Activitatea omenească a unui artist, tot ceeace constitue personalitatea lui ca om se pierde cu vremea, şi numai personalitatea artistică, închegată în operele lui de artă, numai ea singură poate străbate şirul veacurilor şi se impune, fără greutate, inteligenţelor senine ale generaţiilor viitoare. Şi e un bine că se şterge amintirea omului, şi nu rămîne decît aceea a operelor lui. Admirabila strălucire, curată şi senină a operelor de artă antice, desigur că provine în mare parte tocmai din pricină că nu ştim mai nimic sau prea puţine amănunte despre viaţa autorilor lor [1])"

Cît despre *efectul* sufletesc pe care lumea din afară („mediul") îl produce asupra spiritului creator al artistului, iată cum se exprimă acelaşi:

„Astfel, spre a lua un exemplu, după legile generale ale activităţii reflexe, nişte împrejurări mizerabile de viaţă ar trebui să lucreze în mod deprimant asupra tuturor oamenilor. Efectul sufletesc al excitaţiilor ce vin de la dânsele, ar trebui să fie pentru toţi, întristarea, jalea, desnădăjduirea etc. Cu toate acestea, sunt anume oameni, cum era bunăoară Creangă, care, în asemenea împrejurări în loc să fie trişti pot fi veseli sau senini. Conştiinţa lor şi cu elementele ei, specifice, descărcându-se în actul unificator al atenţiunii — conştiinţa culminantă — dă un alt colorit reacţiunilor reflexe: personalitatea lor e mai presus de efectul împrejurărilor externe şi nu se poate citi într'însele. Ea nu poate fi explicată prin legile generale psihofizice, pentrucă constitue tocmai o excepţie la ele [2])".

* * *

§ 3. In faţa acestor două moduri de a concepe critica literară, ne punem din nou întrebarea: în ce chip vom încercà interpretarea operei lui Eminescu?

Despre critica „ştiinţifică", evident, *nu* poate fi vorba; ea a căzut *ca metodă* chiar acolo unde prezida spiritul filosofic, dezinteresat, al maestrului Taine.

---

[1]) M. Dragomirescu. *Critica ştiinţifică şi Eminescu* p. 10.
[2]) Id., *Ibid.*, p. 12.

La noi, unde sub eticheta criticei literare ni s'au servit teorii social-economice, unde *teza* și *tendința* au abătut discuția și au coborît nivelul până la propagandă, se înțelege, „critica" aceasta s'a prăbușit aproape de la sine, sub povara propriilor ei rătăciri și fantezii. T. Maiorescu și M. Dragomirescu, intervenind, nu au făcut mai mult decît au restabilit cumpăna adevărului și au conturat cu preciziune obiectul de cercetare, mistificat un moment. A fost o operă a bunului simț și a iubirii de adevăr.

Oprindu-ne însă la a doua metodă: e de știut, o vom urma în total?

In partea întîia a lucrării, unde studiem valoarea artistică, *o vom urma;* căci aici facem un studiu de estetică literară și, desigur, neputîndu-ne depărtà de obiect vom respecta și metoda de cercetare, proprie lui.

Dar personalitatea lui Eminescu *excede* cadrul pur al esteticei literare; el este și o figură reprezentativă în evoluția culturală a Romîniei moderne, întrucît rezumă, în proza lui, cugetarea și tendințele politice ale vremii. Analizînd prin urmare scrierile în proză ale lui Eminescu, vom descoperì la tribuna *Curierului de Iași* sau a *Timpului* un *om* de caracter cu trăsături care îl așează nu numai printre cugetătorii politici ci și în rara specie a luptătorilor cari *jertfesc pentru o credință.* Căci e de știut, din capu locului, că nu avem de afface aici cu un gazetar care apără o cauză, fiindcă este scumpă patronului, cu un *mercenar al condeiului,* ci cu un gînditor care își susține prin pana sa nezdruncinate convingeri.

Se înțelege însă că, chiar în examinarea operei *artistului,* nu vom trece dincolo de limita naturală a concluziilor; nu vom puteà spune, de pildă, «că admirabila strălucire, curată și senină a operelor de artă antice provine în mare parte tocmai din pricină că nu știm mai nimic sau prea puține amănunte despre viața autorilor lor». (Dragomirescu, *supra*).

Și sub un raport, și sub celălalt, noi privim personalitatea Eminescu ca *încorporată* în evoluția culturală și, deci, în desfășurarea istorică a poporului romîn. Mai mult; ea ca-

pătă valoarea simbolului. De aceea, nu numai că nu ne putem lipsi de datele istorico-biografice ale scriitorului, dar ele trebuesc prinse în chiar nexul general al evenimentelor vremii.

Nu ne vom puteà opri deci cu nici un preț la concluzia că „e un bine că se șterge amintirea omului".

Scrieri poetice și scrieri fără caracter poetic.

§ 4. Pentru a face o analiză cuprinzătoare, care să nu scape din unghiul luminos al proiecțiunii razelor tocmai scrierile caracteristice și importante ale lui Eminescu, vom recurge la împărțiri din acelea ce stau mai mult în firea lucrurilor, de cît în cugetul nostru, luînd ca puncte de plecare pentru fiecare categorie criterii ce ni se par temeinice prin *obiectivitatea* lor.

Astfel, cea dintîi mare împărțire o facem în: *scrieri poetice* și *scrieri cari nu au un asemenea caracter.*

Ce importanță are criteriul admis în stabilirea acestei categorii? Ce seriozitate prezintă împărțirea? Răspunsul va reieși, credem, foarte simplu dintr'o ușoară precizare a *scopului* ce urmărește fiecare categorie din aceste scrieri.

Intr'o compoziție poetică se năzuește la un efect estetic, să se realizeze adică frumosul prin cuvinte ce exprimă simțiri. Intr'una fără caracter poetic se urmărește obișnuit expunerea unui adevăr, a unui șir de idei, a unei construcții de gîndire, a unei convingeri.

Pe lîngă acestea, ceeace pururea precumpănește în poezie, ca cuprins, este *sentimentul* — un adevăr sufletesc subiectiv revărsat în măestrite forme de limbă. Intr'o scriere *ne*-poetică predomină covîrșitor tendința de a împărtăși o seamă de idei exprimând fie un adevăr obiectiv, fie unul subiectiv dar sincer.

Intre poezie și proză.

§ 5. Este bine să fixăm, chiar de pe acum, unele *urmări* ce decurg cu necesitate din cele de mai sus.

1. Scopul esențial în poezie fiind *frumosul în literatură* (*ut placeat,* cum se exprimau cei vechi), se înțelege,

orice alte scopuri ar mai stà în sufletul creiatorului, afară de acesta, rămân secundare; ele *nu* condiţionează calitatea poeziei *ca atare;* sunt cel mult mijloace, sunt doar material de construcţie nicidecum construcţia însăşi. Cugetări filosofice, idei ştiinţifice, psihologie, elemente din natură, satirizare, sau orice alte teme ar îmbrăţişà o scriere poetică, sunt numai isvoare de inspiraţie brute, nu rezultatul miraculos al inspiraţiei însăşi; ele ne-ar servì, în critică şi analiză, cel mult ca puncte deosebitoare în rubricările ce facem ca să pătrundem mai adânc în sufletul construcţiei. Nerealizându-se însă scopul prim, acesta rămâne un material mort pentru care numai proza este în mod firesc indicată.

Altă consecinţă naturală — deşi mai măruntă, — este că noi nu vom stabilì *valoarea artistului* după scrierile lui ne-poetice, după cum ca metodă nici *credinţele omului* nu le vom căutà, decît incidental şi sporadic, în scrierile lui poetice; cu toate acestea, trebue să recunoaştem, acele credinţe se revarsă prea adesea şi în scrierile poetice ale lui Eminescu.

Cu deosebire la un tipic exemplar al şcoalei romantice nu putem trece cu vederea faptul obişnuit al *identităţii* dintre credinţele reale ale omului şi acelea ce însufleţesc de cele mai multe ori însăşi personagiile din opera sa artistică.

Vom face prin urmare apropieri, când nevoia ni-o va cere, între artist şi om; vom căuta pe acesta în personagiile aceluia, spre a-l caracterizà cît mai exact, fără însă a făurì o lege dintr'o asemenea apropiere, care, repetăm, trebue să rămână *incidentală* nu sistematic-metodică.

Scrierile poetice ale lui Eminescu.

§ 6. Un temeiu după care putem împărţi opera poetică a lui Eminescu este fără îndoeală *isvorul de inspiraţie.*

Cè face să vibreze sufletul poetului, *cè-l* inspiră şi-l determină la creiaţie estetică — iată cu alte vorbe în ce constă acest criteriu.

Intrînd în analiza operelor, vom observà însă că, în aparenţă, fondul unei poezii, adică sentimentul şi ideea generală ce precumpăneşte în ea, aproape se confundă cu ceeace am

numit mai sus isvor de inspirație. O diferență, dacă am vrea totuși să o luăm în considerație, există; e ca aceea ce se stabilește în raportul dintre gen și speță, sau ca aceea dintre specie și individualitate.

Spre exemplu: dacă amorul este isvorul de inspirație al poeziei „*Despărțire*", ideea generală și sentimentul precumpănitor dintr'însa sunt: 1) despărțirea poetului de o ființă scumpă și 2) suferința, durerea fără alinare pe care el o încearcă din cauză că a fost părăsit pentru un altul. Amorul poate pricinui suferința în multe feluri; aici ea e provocată de *despărțirea* celor îndrăgostiți; așa dar limpede: genul (amorul) și speța (despărțirea).

Nu înmulțim exemplele, fiindcă lucrul se va limpezi de la sine când vom intra în fond.

§ 7. In sfârșit, pentru un poet, filosof prin excelență cum este Eminescu, nu ni se pare improprie încă o împărțire: în poezii predominate de adâncimea *cugetării* și poezii în care vibrează *pura sensibilitate*.

De pildă: în multe feluri se poate arătà deosebirea între poezia „*Se bate miezul nopții*" și poezia „*Atât de fragedă*", dar una din trăsăturile cele mai importante care le diferențiază, trăsătură de fond, este faptul că cea dintîi aparține oarecum *cugetării*, pe când cealaltă este un *model de sensibilitate* artistică.

Intr'adevăr, ce vrea poetul să ne comunice în prima poezie? Că în plină noapte, când toată lumea își găsește odihna și liniștea în somn, el este chinuit de marea întrebare a morții: nu e oare mai bună de cât viața? Și noaptea trece în acest zbucium desnădăjduit, fără ca până la urmă, „cumpăna gândirii" poetului să se încline de o parte sau de alta. Acesta e cuprinsul poeziei — bineînțeles, îmbrăcat în formele concrete ale poeziei adevărate.

Și, ce găsim caracteristic deosebitor în „*Atît de fragedă*"? Este de ajuns să citàm, de-a dreptul, primele și pe cele din urmă versuri, ca să ne dăm seama că *sensibilitatea*, sentimentul delicat pentru persoana iubită (aici, Mite Kremnitz) dau aripi poetului:

Atât de fragedă te-asemeni
Cu floarea albă de cireş,
Şi ca un înger dintre oameni
In calea vieţii mele ieşi.

. . . . . .
. . . . . .

Că te-am zărit e a mea vină
Şi veşnic n'o să mi-o mai iert;
Spăşi-voiu visul de lumină
Tinzându-mi dreapta în deşert.

Şi-o să-mi răsai ca o icoană
A pururi verginii Marii,
Pe fruntea ta purtând coroană —
Unde te duci? Când o să vii?

Cè poate fi mai împodobit de gingăşie şi delicateţă, *cè* arată o mai fină sensibilitate decât asemănarea cu o „floare albă de cireş", cu îngerii, cu icoana „pururi verginii Marii"?

Deci folosindu-ne de asemenea împărţiri şi puncte de vedere, vom căutà să prindem când dintr'o parte, când din cealaltă: ce este esenţial şi caracteristic, *cè* este poetic cu adevărat, şi, în sfârşit, *pentrucè* sunt astfel?

Scrierile fără caracter poetic.

§ 8. In scrierile ne-poetice se oglindeşte personalitatea *ca om* a lui M. Eminescu.

Ce atitudini, ce credinţe, ce convingeri avea poetul, ca om, ca membru al societăţii, ca romîn? Ce curent de idei l-a prins, ce şcoală filosofică l-a captivat? In sfârşit, ce suflet a pus în acţiunile şi atitudinele vieţii sale? Iată atâtea întrebări la care suntem chemaţi a răspunde într'o astfel de interpretare.

Pentru ca şi aici să prindem ce este esenţial şi caracteristic, vom recurge iarăşi la împărţiri, după materia scrierii.

Vom privi deci pe Eminescu ca autor de scrieri *filosofice*, *politice* şi *economice* căutînd, de data aceasta pu-

rurea, să arătăm înrîuririle ce s'au exercitat asupra lui, ca şcolar, ca student, ca om matur. In acest punct datele biografice ne vor ajuta deaproape, căci — precum am spus — personalitatea omenească, a lui Eminescu, pentru noi reprezentativă, se încorporează în evoluţia generală, *istorică,* a societăţii romînești.

Cezar Papacostea.

PSALMUL — 104 [1]

1.— Binecuvintează suflete al meu pe Domnul,
Doamne, Dumnezeul meu, mare ești Tu, foarte,
cu slavă și strălucire Te-ai îmbrăcat.
2.— Cel ce se învălue cu lumina ca cu o haină,
cel ce întinde cerul ca un cort;
3.— Cel ce zidește cu ape cărările cele de sus ale Lui,
cel ce face din nouri carul Său,
cel ce umblă pe aripile vîntului;
4.— Cel ce face vînturile trimișii Săi,
slujitorii ai Săi pară de foc;
5.— Cel ce a urzit pămîntul pe temeliile lui,
că nu se va clăti în veacului. —
6.— Cu potop de ape, ca cu o haină l-ai acoperit;
peste munți stau apele;
7.— De certarea ta fug,
de glasul tunetului se risipesc,
8.— Se ridică munți, se lasă văi,
la locul unde Tu le-ai urzit
9.— Nu în veac ceartă,
nici pînă în sfîrșit ține *mînia Lui*;
10.— N'a făcut nouă după păcatele noastre,
nici ne-a răsplătit după fărădelegile noastre,
11.— Căci cît este de sus cerul dela pămînt,
atît este de tare mila Lui pentru cei ce se tem de El;
12.— Cît este de departe răsăritul de apus,

[1] In traducerea veche, românească, psalmul 103. —

atît a=depărtat dela noi fărădelegile noastre;
13.— In ce chip milueşte tata pe fii,
aşa a miluit Domnul pe cei ce se tem de El,
14.— Căci El a cunoscut zidirea noastră,
adusu-şi-a aminte că ţărînă suntem;
15.— Omul?! ca iarba sunt zilele lui,
ca floarea cîmpului — aşa înfloreşte;
16.— De trece un vînt peste el, nu mai este,
şi nu-şi mai cunoaşte locul lui;
17— Dar mila Domnului ţine din veac pînă în veac
asupra celor ce se tem de El. —
şi dreptatea Lui pentru fiii fiilor, —
18.— pentru cei ce păzesc legămîntul Lui,
şi-şi aduc aminte de poruncile Lui,
ca să le facă pe ele. —
19.— Domnul în cer a gătit scaunul Său,
şi impărăţia Lui peste tot stăpîneşte.

* * *

20.— Binecuvîntaţi pe Domnul, îngerii Lui,
ascultînd glasul cuvîntului Lui.
21'— Binecuvîntaţi pe Domnul, toate oştirile Lui,
slujitorii Lui, cari faceţi voia Lui
22.— Binecuvîntaţi pe Domnul toate lucrurile,
în toate locurile stăpânirii Lui;
Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul. —

din ebreeşte
de
Pr. Ec. J. Popescu-Mălăeşti

DICŢIONARUL JUNIMEI

Librăria Junimii.

Câţiva membrii din Junimea, cu Pogor în frunte, înfiinţară odinioară o librărie, numită librăria Junimii, în tovărăşie cu Lewandowski (v. a.) Pogor, după obiceiu, era foarte entuziast la început şi avea o nespusă plăcere de a lipi etichete pe cărţile din cabinetul de lectură. Deşi spiritul comercial e foarte lăţit în Junimea, nu se ştie pentru ce acest negoţ nu a prosperat.

Lipoveni.

Epitet dat membrilor societăţii Junimea de D. Misail din Bucureşti. Într'un articul de jurnal Misail compara societatea literară cu acea sectă lipovenească care renunţă cu desăvârşire la plăcerile lumeşti. In Junimea acest nume a fost primit cu o binevoitoare ilaritate şi s'a păstrat câtva timp. Este de notat că în timpul acela Naum nu făcea încă parte din Junimea. .

Liteanu Vârnav Gheorghe.

născ. în Liteni în 30 August 1840. In Junimea de la 1870. Venea rar la întruniri, nelocuind în Iaşi. A scris un şir de articole, dar toate numai despre Alecsandri, ori care era titlul lor. Acum agent diplomatic apoi ministru plenipotenţiar la Berlin. † 24 Martie 1905.

Laudă Mutuală.

Adversarii literari din Bucureşti, în special autorii de la Revista Contimporană, acuzau prin gazete pe membrii Junimii că ar forma o societate de laudă mutuală. Vai de cei cari veneau în Junimea cu scop de a dobândi laude. Spre marea lor decepţie ei au văzut că nu mai este societate în lume unde membrii se cârâe şi se huiduiesc unii pe alţii, ca Junimea!

Macbeth.

Traducere română de P. P. Carp. Intâia scriere ce s'a cetit în societatea literară, anonimă încă, în presenţa celor 5 fundatori, (v. a.) Toleranţa pe atunci era încă mare şi spiritul critic, încă aşa de puţin întemeiat, încât traducerea a plăcut. Chiar s'a hotărât ca P. P. Carp. să citească lucrarea lui în public, drept prelegere populară. Această prelegere a rămas memorabilă. Figurile publicului, în deosebi a D-nei Sofia Carp şi a lui Dumitrachi Meleghi se lungise grozav, chiar de la început când apar vrăjitoarele. De pe la actul 2-lea câteva persoane din public au început a se depărta pe furiş. La actul al 3-lea era o mişcare

nemai pomenită. Dar Carp a ținut-o bună până la sfârșit când era înconjurat numai de ceilalți patru fundatori, amici solidari la bine, ca la rău. S'a contestat că Macbeth ar fi fost tradus de-a dreptul din englizește. Insă, deși Carp, pe cât se zice, nu e tocmai cunoscător al acestei limbi, aceasta este o pusă calomnie a invidioșilor și voitorilor de rău.

Mahabarata.

Poem indian despre care Pogor stăruea să vorbească în prelegerile despre India. Pogor lauda mult versurile din Mahabarata. Se zice că în anii din urmă el ar fi cetit ceva despre această poemă într'o carte nouă.

Maiorescu Titu.

Născut în Craiova în 13 Februarie, 1840, fundator, stâlp și gazdă a Junimii. Odinioară Titu Liviu, astăzi numai Titul. Întemeietorul prelecțiunilor populare; autorul aforismelor, al ortografiei Junimii și a mai multor cărți și critice; iscoditorul direcției noi (v. a.) care, împreună cu criticele sale au atras atâta ură și vrăjmășie asupra lui și asupra Junimii, lucru pentru care Caracuda, simțindu-se nevinovată, cam sbârcea fruntea. Se zice că multora le placea să fie lăudați în *direcția nouă* și sprijiniți în vremea ministeriului lui Maiorescu, dar că le displăcea să fie pe urmă dați afară și puși sub judecată. Maiorescu a fost statornicul lector al Junimii până la plecarea sa din Iași. El a introdus pe Schopenhauer, pe Stuckle și mulți alți autori în Junime, până și pe Zăger în 1879. A dat multe emoții Junimii cu prelegerile și mai ales cu procesele sale. Întâiul proces criminal ce i s'a intentat din cauza unei oare care împrejurări ce s'ar fi petrecut la Școala Centrală de fete, a pus în picioare nu numai Iașii, dar o bună parte din Moldova. Apărători lui Maiorescu erau Pogor, Mârzescu, Carp, I. Negruzzi, N. Mandrea și Gh. Cimara. Iar acusatorul, representat al jurnalisticei și al publicului era N. Ionescu. Judecători la tribunal erau Gh. Racoviță care presida în locul lui Sandu Dudescu căzut bolnav pentru această ocasiune. Răducanu Botez și Alex. Julian ca membri. Achitarea s'a pronunțat cu majoritate, fiind de părerea osebita Rad. Botez. La Curte scandalul a fost mai mic, căci publicului nu i se ertase să intre dar fetele din școala Centrală de-a rândul cu reposata D-na Cobălcescu în frunte. Al 2-l a proces al lui Maiorescu a fost disciplinar, Mârzescu ca ministru l'a trimes în judecata facultății din București, presidată de repos. Costa Foru, pentru absențe prea multe. Al 3-lea proces era cel politic unde au avut de tovarași alți zece miniștri, între care și Costa Foru. Astăzi Maiorescu trăește în București, facând prelecțiuni populare ca și în trecut și adunând carâș un feliu de Junime la dânsul, însă mixta de astă dată. Dar acum scrie puțin spre mare supărare a direcțiunii Convorbirilor. † 18 Iunie/1 Iulie. 1917.

Mandrea Nicolae.

Născut în Focșani în 22 Mai 1842. In Junimea din 1864, puțin timp după întemiarea definitiva a Junimii. A scris o singură dată, o critică în Convorbiri. A ținut prelegeri populare. Obicinuit făcea înainte de prelegere o baie de aburi și venea roș ca parra la prelegerea sa. După ce își isprăvia cursul, el singur lăuda mult conferința ce ținuse. Avea tot felul de gesturi și aplicături ciudate d. ex.: stringea mâna în aer înainte de-a o întinde cuiva; saluta înainte de a deschide ușa odăei unde era să intre și altele. Incepea convorbirile sale cu cuvintele:

pst, domnule.... şi sfârşia fiecare frasă cu unul sau mai multe etc., etc. — Acum în Bucureşti, judecător la Curtea de Casaţie. Odinioară i se zicea şi Mandriffimus, dar nu se ştie pentru ce acest superlativ. † Septembrie 1910.

Manu.

Legislator indian, propus de Pogor cu ocasiunea programei sale pentru prelegeri despre India (v.a) Caracuda susţinea, că dacă în programa prelegerilor publicul va ceti numele Manu, el şi mai ales Duduca de la Vaslui va crede că se va vorbi despre Janea Manu, decanul advocaţilor din Iaşi.

Membrii Junimii.

Cine sunt membrii Societăţii Junimea, în lipsă de ori ce formă la intrare şi la eşire, în lipsă de president, de birou, etc. etc.? Membri sunt toţi acei care frequenteaza întrunirile şi aniversările şi chiar când nu vin, în inima lor sunt totdeauna cu Junimea şi cu mişcarea ei. De aceea se consideră ca membri toţi acei ce nu au declarat prin o formă, ori care ar fi, că se consideră ca ne mai făcând parte din Societate. De un an încoace, secretarul Junimei ţine un registru despre membrii vechi şi noi. Registrul a dispărut cu ocaziunea ocupării casei J. Negruzzi de Nemţi în 1916-18. El cuprindea tocmai 100 rânduri. S'a regăsit.

Melchisedec.

Episcop unde-va în România. Pe vremea apariţiunii Convorbirilor, el ceruse odată prin scrisoare să fie considerat ca membru al Societăţii, ceeace se primi din politeţă. Deatunci s'a rîs mult despre Junimistul Melchisedec, care nu s'a aratat niciodată, dar care trebuea invitat la banchet.

Manescu Apostol.

Membru la curtea de apel din Bucureşti, a cerut cu multă politeţă prin depeşă adresată Redacţiunii să fie considerat ca membru al Junimii. I s'a răspuns asemenea cu multă politeţă că bucuros. El este vechiu şi regulat abonat al Convorbirilor.

Melic Ioan Mir.

Născ. la Bucureşti în 15 Aug. 1840. În Junimea dela 1865. Odinioară Junimist înfocat, dar totdeauna tăcut. A scris multe cărţi, dar nimic în Convorbiri. La început foarte întreprinzător în idei, căci propunea serios ca Junimea să ia în întreprindere exploatarea unei mine de sare. Însă propunerea s'a respins. A fost întâiul administrator al tipografiei Junimii, dar pe scurtă vreme. Apoi mulţi ani a fost casierul Junimii la Aniversări. În vremea faimosului proces al lui Maiorescu se pasionase atâta, încât a provocat în duel pe reposatul Cocuţă Casimir, presidentul Curţii, fiindcă nu vrea să-l lase să intre în Curte, procesul fiind declarat secret. Se zice că ar fi vorbit 23 cuvinte de la începutul Junimii până la 1880, dar mulţi contestă această cifră, găsind-o exagerată. (Mort în 29 Ianuarie 1889)

I. N.

CRONICI

Cronica Socială

Clasele sociale în trecutul românesc *).— Institutul social, de sub conducerea neobositului său întemeietor, d. profesor Gustì, mi-a dat misiunea, măgulitoare dar şi foarte grea, de a vorbi, în limitele unei ore, despre „Clasele sociale în trecutul românesc". Expunerea mea se va resimţi, firește, de necesitatea de a concentra într'un timp atât de scurt o materie aşa de vastă.

In evoluţia claselor noastre sociale până la desfiinţarea privilegiilor, se pot deosebi trei mari faze: prima, până la ivirea Turcilor la Dunăre; a doua, a încercuirii Principatelor române de către Turci; a treia, a penetraţiei apusane la noi.

I.

In cele mai vechi timpuri ale istoriei Principatelor întâlnim două stări sociale: una de proprietari ai solului, cari formează şi clasa conducătoare; alta de oameni aşezaţi pe pământurile celor dintâi şi subordonaţi lor.

Această diferenţiare socială se explică prin însăşi formaţiunea poporului român, în timpul căreia termenul de *Vlah*, prin care Slavii înţelegeau pe Romani, dobândeşte un îndoit înţeles: unul social de clasă servilă; altul etnic, pentru a desemnà poporul format în Dacia prin desnaţionalizarea Slavilor de către Romani.

Proprietatea pământului, aşa cum apare la început în statele române, aparţine, în indivizie, familiilor scoborâtoare dintr'un strămoş comun.

Şefilor de familii li se zice cneji. Acest termen apare întâia oară la Bulgari prin sec. IX şi a însemnat la origine pe şefii grupurilor de familii, aleşi de şefii familiilor ca un primus inter pares, tot aşa precum mai din vechi se alegeau conducătorii zişi

*) Conferinţă ţinută, sub auspiciile Institutului social român, la Fundaţia Carol, Duminică 25 Ianuarie 1925. Este un rezumat al studiului în curs de publicare în *Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială*, unde se va găsi şi documentarea.

voevozi. In vechile doc. românești din Muntenia, cneaz este tradus sau prin judec, în înțeles de om liber, sau prin jude în înțeles de stăpân al șerbului, iar în doc. din Moldova prin jùdeț, în acest din urmă înțeles. Toți acești termeni au în doc. noastre întreitul înțeles de proprietar, om liber și stăpân sau judecător al șerbului: corespund evident lui judex de altă dată, epitet al funcționarilor imperiali romani de toate treptele, ca și al reprezentantului pe latifundii al marelui proprietar roman absenteist. Se mai zice proprietarilor în doc. noastre slavonești, dedi și nasledniți, adică moșneni, moștenitori ai unei dedine, ocine, sau baștine, coborâtoare de la un moș; în doc. românești, moșneni, apoi megiași, adică proprietari indivisi.

Ca în *villa* romană, ca în Occident înainte de feodalitate, avem în satele nostre (selo) deoparte locuințele proprietarilor înconjurate de ale colonilor, iar de altă parte moșia indiviză. O parte din aceasta se cultivă, în loturi zise manse sau hof în occident, jirebii în Moldova, delniță în Muntenia, de coloni cari dau proprietarului dijmă; altă parte este rezervată de proprietari cari o cultivă în regie, cu ajutorul acelorași coloni, cari le mai datoresc, în acest scop, lucru sau clacă.

La origine și în Occident, erau două feluri de coloni. Unii legați de proprietar prin îndoită servitute, reală și personală, de care nu se puteau emancipa singuri; alții numai cu servitute reală, de care se puteau desface părăsindu-și lotul. Aceștia erau deci oameni liberi, dar libertatea lor era foarte relativă.

La noi, în cele mai vechi doc. colonii sunt numiți: sused, în Moldova, în înțeles de oameni cu libertate marginită; liude, adică oameni de rând; sirah, în rom. siraci sau săraci, în înțeles de homines de populo sau subditi; mișei; vlahi, în opoziție cu eneji, în doc. slavonești; vecini în doc. slav. din Moldova, termen echivalent cu grec. paroicos; rumâni, în actele românești din Muntenia, ca traducere a lui vlah. In fine, cei cari nu erau legați de proprietar decât prin servitute personală, se numeau poslușnici, adică servitori Toți acești termeni cuprind noțiunea de oameni cu libertate mărginită.

Totalitatea regulelor privitoare la raporturile dintre proprietari și coloni la noi în cele mai vechi timpuri, este cunoscută sub numele de legea vlahă. Acele raporturi erau mai ușoare decât în țările vecine, ceea ce se poate explica prin străduința Domnilor de a atrage coloni, dar și de a-i menținea, pe întinsele teritorii, foarte slab populate, câștigate de la Tătari la mijlocul sec. XIV, când cu constituirea celor două principate românești.

De la constituirea acestor state apare și proprietatea izvorâtă din danii domnești. Domnii aveau, pe deoparte, proprietățile lor personale, iar pe de altă parte toate pământurile care nu erau intrate în proprietate particulară, zise moșii domnești și puteau dispune după plac de unele și de altele. Firește că situația colo-

nilor de pe moşiile domneşti era mai avantagioasă decât a celor de pe moşiile particulare, căci ei nu datorau dijmă şi lucru decât domniei, pe când cei din urmă aveau îndoite îndatoriri, către proprietar şi către domnie.

Din aceste proprietăţi Domnii au început a face danii particularilor, fie numai uzufructe timporare, fie proprietăţi veşnice. Pentru ca tranziţia la noua situaţie să nu pară prea grea colonilor şi să-i îndemne la fugă, Domnii acordau de obicei şi scutirea acestora de îndatoririle către stat.

Uneori, Domnii mai acordau proprietarilor şi favoarea ca slujbaşii şi judecătorii domneşti să nu se amestece în satele lor. In acest caz proprietarul devenea şi deţinător al puterii publice.

Fie ab-antiquo, fie izvorâtă din danie domnească, proprietatea particulară a solului n'are în trecutul nostru caracter feodal: nu este concesiune în schimb de servicii nobile; se transmite până la ori-ce grad, cu singurele restricţii derivând din sistemul proprietăţii colective. Formula: „să-i fie cutăruia moşie", din întăririle de mutaţiuni, nu trebue să înşele. Intărirea domnească înlocueşte acte pierdute sau stricate de vreme; preîntâmpină judecăţi între coproprietarii indivişi; înlătură pericolul unei confiscări; împiedică revocarea daniilor, care pare firească popoarelor primitive, ca şi minţii copilului.

*

Clasa proprietarilor a format cea mai veche nobilime a Românilor, o nobilime teritorială. In diploma de la 1247, prin care regele Ungariei conceda cavalerilor ioaniţi oare-care foloase în Oltenia şi Muntenia, se vorbeşte de „maiores terrae" din aceste părţi. O scrisoare a papei de la 1345, când statul muntean abia se închegase, este adresată „tam nobilibus quam popularibus Olahis Romanis".

Deosebirea între această nobilime şi cea feodală este că cea din urmă constitua un atribut al persoanei, putea exista şi fără pământ şi nu se perdea odată cu feodul. A noastră, se câştiga prin dobândirea proprietăţii, cu singurele îngrădiri impuse de regimul colectivităţii şi se perdea odată cu ea. De altă parte, nobilitarea pentru valoare individuală nu se făcea la noi prin ceremonia introducerii în ordinul cavalerilor, ci prin dăruire de pământ de către Domn.

Indatorirea principală a tuturor proprietarilor era de a veni călări la oaste, pe proprie cheltuială, însoţiţi de câte 2—3 călăreţi de fie care sat ce stăpâneau. Astfel a fost compusă strălucita cavalerie care a perit la Valea Albă. Numai la mari primejdii se recurgea şi la oastea pedestră de ţărani. Proprietarii erau aceia cari porneau la luptă pentru apărarea moşiilor lor, care toate la olaltă formau moşia cea mare, adică ţara. Dar ei aveau interes

ca pământurile să nu le rămâe nelucrate şi de aceea şi solicitau de la Domni scutirea de oaste a oamenilor de pe moşiile lor.

*

Când Românii au constituit cele dintâi state unitare, au împrumutat organizarea lor de la statele vecine mai vechi, în primul rând de la cele slave de la sudul Dunării, de care de mult se simţiau mai apropiaţi, prin tradiţie, obiceiuri şi religie. Au împrumutat de la Slavii de sud dregătoriile, pe care şi aceştia le imitaseră de la Bizantini; au luat de la Bulgari, unde apare prin sec. XIII, epitetul de boer, care s'a dat la noi atât dregătorilor, cât şi proprietarilor dintre cari se recrutau de obicei la început; au adoptat de la Sârbi epitetul de jupan sau pan şi pe cel de vlastelin pentru sfetnicii domneşti.

Alături de nobilimea teritorială se iveşte de atunci aristocraţia sfetnicilor domneşti, cu şi fără dregătorii determinate. Aceştia formară, în statul unitar, consiliul zilnic, obişnuit, al Domnului care ia toate hotărârile cu „boerii lui mari şi mici", după formula celor mai vechi hrisoave, fără ca toţi, firește, să poate fi şi prezenţi. Numai în împrejurări extraordinare se constată adunări la care iau parte şi căpeteniile militare adică principalii proprietari. O diferenţiare deci, care se constată şi în statele barbare din occident înainte de feodalitate şi pe urma căreia cei ce se bucură de favoarea şi încrederea Domnului, sunt „slugile" lui, cum se mai zice şi la noi dregătorilor, vor ajunge, oricare ar fi originea lor, să eclipseze importanţa de mai nainte a nobilimii teritoriale, a şefilor de familii cari formau, cu toţii, sfatul micilor voevozi de altă dată.

In Muntenia, în sec. XIV şi XV, nu există decât epitetul de boer atât pentru dregători, cât şi pentru proprietari. Numai în actele latineşti ale voevozilor munteni se deosebesc „barones et milites terrae". In Moldova, în aceeaş vreme, există pentru proprietarii ostaşi epitetul de viteji, de la ung. vitez=ostaş şi acel de curteni, pentru că principalele aşezări de la ţară ale proprietarilor se numeau curţi şi pentru că proprietarii se strângeau în vreme de război la „curtea" Domnului. Când izvoarele vechi zic că „mulţi viteji făcu Ştefan cel Mare", însemnează că a făcut proprietari pe ostaşii de rând, zişi voinici, cari se distinseseră în lupte.

II.

In această organizaţie iniţială, o schimbare adâncă s'a produs în urma încercuirii Principatelor de către Turci care, cu excepţia nordului şi nord-estului Moldovei, era complectă la mijlocul sec. XVI.

Tributul, plătit încă din sec. XV, fu sporit succesiv din cauza mezatului ce se deschidea la Poartă de candidaţii la scaunele domneşti.

Se adăogară darurile ce Domnii se obişnuiră să facă Porţii pentru a dobândi scaunul, a se menţinea în el, sau a-l redobândi. Se cereau de Turci bani pentru plata lucrătorilor de la cetăţile şi lopătarilor de pe corăbiile turceşti.

Din sec. XVI Principatele devin „chelerul" adică grânarul împărăţiei şi Turcii îşi asumă un drept de preemţiune asupra cerealelor şi vitelor de la noi. Uneori, exigenţele depăşesc posibilităţile ţării şi atunci marfa cerută trebue cumpărată. Alteori, marfa trimisă se perde pe drum şi trebue procurată a doua oară. Se mai întâmpla ca Turcii să ceară, pentru o parte din produse, valoarea lor în bani.

Pentru satisfacerea acestor pretenţii tot crescânde, se creează o droae de împozite, personale, directe şi indirecte, zise „slujbe" şi foarte nemerit „mâncături de peste an". Din cauza exigenţelor turceşti, s'a simţit trebuinţa de venituri tot mai mari şi s'a dat o tot mai mare desvoltare fiscalităţii. Odată cu fiscalitatea, sistemul răspunderii colective, care exista din vechime în afaceri penale şi chiar civile, se întinde şi în materie de impozite. Proprietarii indivişi răspund unul pentru altul, ca şi pentru colonii de pe moşiile lor. Restrângerea libertăţii acestora este motivată de acum şi de interese fiscale.

Capitalul apare şi la noi atunci în forma lui primitivă de capital de camătă, ce nu se caută pentru învestiri productive, ci pentru consumaţie, plata impozitelor sau trebuinţele traiului. Cei cari au „banul", adică numerarul, tot mai necesar din cauza fiscalităţii, expropriază pe cei cari trec prin momente de jenă financiară; ei domină şi economiceşte şi politiceşte. Camătă fac nu numai creditorii străini, dar şi Domnii, boerii dregători, boerii proprietari, negustorii străini şi de ţară şi chiar feţele bisericeşti.

In aceste împrejurări are loc în principate o adâncă prefacere socială.

In sânul nobilimii teritoriale începe, din sec. XVI, un dureros proces de selecţie naturală nemiloasă. Inlăuntru aceleiaşi clase de boeri-proprietari, se ridică unii şi decad alţii. Foarte mulţi proprietari sărăcesc, pentru că nu mai pot face faţă totodată îndatoririi ostăşeşti şi împozitelor tot mai numeroase; pentru că apasă asupra lor sistemul lărgit al răspunderii colective; pentru că se întâmplă de cad în robie şi trebue să se răscumpere cu bani grei. In toate aceste cazuri, faţă cu raritatea numerarului, altă soluţie nu este decât zălogirea şi apoi vânzarea ocinei. In asemenea vremuri de liberalism feroce, când se aplică fără restricţie maxima „homo homini lupus", nimeni nu este cruţător. Cel puternic abuzează fără scrupul de situaţia lui.

Se ivesc şi la noi „comendările": nevoiaşul nu-şi vinde atunci numai moşia, dar şi libertatea, care a devenit o sarcină. Aceste cazuri sunt foarte numeroase la noi din sec. XVI şi de aceea s'a crezut greşit că iobăgia nu datează la noi decât deatunci. In

realitate avem de acum o nouă categorie de rumâni. Pe lângă rumânii ab-antiquo, cari nu fuseseră nici odată proprietari, avem de acum rumâni proveniţi din foşti proprietari, pe cari fiscalitatea excesivă i-a silit să-şi înstrăineze nu numai proprietatea, dar şi libertatea şi să devie coloni pe pământul altuia, de obicei pe însuşi pământul pe care-l stăpâniseră până atunci.

*

Aceste vicisitudini ale nobilimii teritoriale au avut o adâncă înrîurire asupra forţelor militare ale statului.

S'a ivit necesitatea de a grupa pe micii proprietari nevoiaşi, acordându-le uşurinţe fiscale ca să-şi poată îndeplini şi mai departe îndatorirea ostăşească şi de a-i organiza astfel încât să existe siguranţa că vor face faţă îndoitelor lor obligaţii militare şi fiscale.

Aceste grupări, organizate de prin sec. XVII, sunt cunoscute sub numele de bresle de slujitori şi în ele au întrat, când n'au mai putut fi de sine stătători, curtenii din Moldova şi similarii lor din Muntenia, zişi de prin sec. XVI, roşii.

Tot pentru a menţinea o forţă armată, s'au acordat privilegii fiscale şi colonilor de pe unele moşii domneşti, cari au format astfel în amândouă principatele, breasla militară şi fiscală zisă a călăraşilor.

Cât priveşte straja marginii, ea a fost încredinţată, tot în schimb de uşurinţe fiscale, fie unor sate de mici proprietari, fie unor sate de coloni domneşti.

Tot în bresle au fost grupaţi şi micii funcţionari civili, cărora li s'a zis de asemenea slujitori. Ei purtau titlurile dregătoriilor mari de care atârnau: postelnicei, logofeţei, spătărei etc.

Caracteristica serviciului tututor slujitorilor era că o parte a anului slujeau statului, iar altă parte îşi vedeau de treburile lor la ţară. In loc de leafă, se bucurau de unele scutiri de împozite.

Toţi slujitorii erau organizaţi la fel, în cete, comandate de sutaşi, iuzbaşi sau hotnogi. Cetele dintr'un judeţ formau pâlcuri, steaguri sau căpitănii, comandate de căpitani. Cetaşii erau răspunzători în mod colectiv de dările lor; sutaşii răpundeau faţă de căpitani de dările cetaşilor şi căpitanii faţă de dregătorii mari de cari depindeau. Cu toţii erau totodată tirani şi martiri.

In breslele slujitoreşti nu puteau intra, fără voia stăpânului, colonii de pe moşiile particulare.

*

Altă urmare a fiscalităţii a fost înmulţirea oamenilor liberi fără pământ, prin emanciparea iobagilor cari nu fuseseră nici odată proprietari.

Pentru micii proprietari nevoiaşi, tot mai neîncăpători pe un hotar indivis, era o îndoită uşurare când un român le oferea să se răscumpere. Dobândeau ceva numerar şi-şi liberau pământul pe care prefereau să-l cultive cu propriile lor braţe.

Pentru moşiile domneşti şi proprietăţile mari particulare, strămutarea colonilor era de acum în deajuns îngrădită prin fiscalitate. Omul liber, ori unde locuia, era obligat să-şi dea birul şi dajdia cu satul. Se putea muta, cu condiţia „să arunce cisla după el şi să se ştie unde se duce". Dar birul şi dajdia se percepeau prin cislă, erau adică impozite de repartiţie şi satul răspunzător veghia ca numărul contribuabililor săi să nu descrească.

Numărul oamenilor liberi fără pământ a sporit şi prin obiceiul de a privi ca liberi pe iobagii căzuţi în robie, cari izbuteau să se întoarcă la urma lor.

Foştii iobagi emancipaţi, cari se specializaseră în anumite meşteşuguri sau slujiseră proprietarilor ca poslușnici, se simţiră atraşi spre târguri şi mai ales spre capitală, unde serviciile lor puteau fi mai preţuite. De altă parte, fiind obişnuiţi cu scutirile fiscale ce proprietarii obţineau pentru ei, au recurs şi ca oameni liberi la tocmeli cu vistieria şi astfel se formează, cu încetul, breslele de meseriaşi.

*

Tot o urmare a fiscalităţii a fost creşterea însemnătăţii aristocraţiei dregătorii faţă de nobilimea teritorială.

Dregătoriile statului s'au complectat treptat până în sec. XVII. Până puţin după tratatul de la Cainargi din 1774, dregătorii se împărţeau în trei categorii: boeri mari, boeri şi slugi. Boerii mari erau titularii funcţiilor de sfat şi divan domnesc şi ai înaltelor demnităţi ale curţii, în total vre-o 20 de dregătorii. Boerii, erau dregătorii imediat subordonaţi celor mari şi purtau aceleaşi titluri, dar în loc de vel, mari, li se zicea vtori, al doilea, sau treti, al treilea. De prin sec. XVII s'a luat obiceiul că boeriile mari şi boeriile se confereau prin îmbrăcare cu blană, cu caftan, în prezenţa Domnului. In fine, epitetul de slugi, care în vechime se dădea tuturor dregătorilor, a ajuns să desemneze numai pe slujbaşii inferiori; li s'a mai zis şi boernaşi şi nu se îmbrăcau cu caftan.

Dregătorul cel mare în slujbă era evident omul care se bucura de favoarea domnească. Era scutit de unele impozite; obţinea scutiri parţiale sau totale pentru colonii de pe moşiile lui; percepea o parte din dările breslelor slujitoreşti de sub ordinele lui; era solicitat şi răsplătit de oricine căuta pentru sine sau pentru ai săi un sprijin sau o carieră; îşi sporea patrimoniul cu moşioarele nevoiaşilor pe care-i împrumuta pentru plata dărilor, sau cari se răscumpărau da la el de pedepse; lua în arendă impozitele, căci măcar din sec. XVII „slujbele se vindeau". In sistemul răspunderii

colective şi ierarhice, cel ce plătea pentru altul se putea folosi de pământul lui şi în cele din urmă să-l vânză sau să şi-l însuşească pentru a se despăgubi.

Dar exista şi pentru dregător reversul medaliei: împrumuturile forţate, pierderea favoarei domneşti, schimbarea Domnului, duşmănia celui nou. Intreprinderea impozitelor mai ales, era astfel sorginte de câştig pentru unii, de pagubă sau ruină pentru alţii.

Aceeaş, în alt proporţii, era şi situaţia dregătorilor mici.

*

In sfârşit, în vâltoarea provocată de fiscalitate încep să se formeze latifundiile. Era destul ca prin moştenire sau prin cumpărare, danie ori înfrăţire, liber consimţite sau silite, în vreuna din împrejurările arătate, un boer puternic să fie moşnean într'un hotar, pentru ca apoi, treptat, să-şi alipească şi cu şi fără silnicie părţile codevălmaşilor căzuţi în nevoe. Când a format un singur trup important de moşie, îl hotărniceşte şi cere întărire domnească pentru această stăpânire *diviză*. Formarea, în aceste condiţii, a proprietăţii mari divize, este caracteristică sec. XVII. Este o necesitate economică, impusă de fiscalitate, Este, totodată, o tendinţă a celui puternic şi bogat de a se diferenţia. de a ieşi din rândurile acelora cu care nu se mai simte deopotrivă, deşi originea lor este de obicei aceeaş.

Termenii de megiaşi, moşnean, răzaş, judec, ajung, din sec. XVII, să se aplice de preferinţă micilor proprietari rămaşi în indivizie. Proprietarii mari cari s'au hotărnicit, s'au despărţit de foştii lor semeni, dispreţuesc aceşti termeni; ei nu-şi mai zic decât boeri, ca şi dregătorii. Şi cu dreptate, căci situaţia lor de proprietari mari şi divişi o datoresc împrejurării că, mulţumită dregătoriilor. au putut dobândi sau păstra o bună situaţie materială. Este o strânsă corelaţie între slujbele şi proprietăţile lor; unele sunt în funcţie de altele. Proprietatea diviză se numeşte şi ea în consecinţă boerească, spre deosebire de cea indiviză care singură mai este zisă moşnenească sau răzăşească.

Proprietatea indiviză cedează tot mai mult pasul celei divize, este absorbită de aceasta.

De altă parte, pe proprietatea indiviză se grămădesc tot mai mulţi descendenţi ai autorului comun; ei se simt tot mai la strâmtoare pe pământul strămoşesc tot mai neîncăpător. Nu numai că ajung să nu mai aibă loc pentru a ţinea coloni, dar au chiar tendinţa de a se exclude unii pe alţii din hotar. Ca aspect, îmbrăcăminte, fel de viaţă, unii ajung să semene cu ţăranii.

*

Cu vicisitudinile prin care a trecut astfel nobilimea teritorială şi cu importanţa dobândită de aristocraţia de dregătorii, se

înţelege şi noul aspect al sfatului ţării, al „ţării“ legale. Continuă a nu fi o adunare populară, dar acum, la sfatul ţării, convocat la ocazii solemne, proprietarii nu mai participă decât prin şefii cetelor slujitoreşti în care sunt grupaţi. Cuvântul „ţară“ corespunde astfel, din punct de vedere politic-social, cu „regnicola“ din Ungaria de pe la mijlocul sec. XIV: nu desemnează de cât pe privilegiaţi. In opoziţie cu „ţara“ legală este „ţara“ fiscală. Intr'adevăr, esenţa privilegiului ţării legale este de a nu plăti impozitele după sistemul aplicat poporului de rând şi zis „cisla ţărănească“, sau „dajdiile ţărăneşti“, sau, mai scurt „ţara“; privilegiul fiscal consistă tocmai în a nu fi „amestecat cu ţara“.

*

In trecutul românesc n'au existat instituţiile juridice care în occident au garantat perpetuarea situaţiei economice şi sociale dobândite de o familie.

Am arătat că în vechime la noi însuşirea de nobil nu era personală, ci legată de proprietate.

Apoi, în organizarea feodală, măcar de la o vreme, a existat pentru nobili un drept special de moştenire, precum şi oare-care inalienabilitate a patrimoniului, care asigurau averea în familiile nobile, ca substrat al situaţiei lor sociale. La noi, ca şi în imperiul bizantin, aceste sisteme n'au putut pătrunde, aşa că singura garanţie a situaţiei materiale şi sociale a familiilor era numai puterea de conservare a fie-cărei generaţii. De aceea şi la noi, ca în imperiul bizantin, prea puţine au fost familiile care au izbutit să se menţie înfloritoare timp de mai multe generaţii.

La fel a fost şi cu aristocraţia noastră de dregătorii.

Categoria dregătorilor mari de la noi, din sec. XVI încoace aminteşte în unele privinţe pe a senatorilor romani din sec. IV. Ajungeai senator dacă te îmbogăţiai şi după ce treceai prin „cursus honorum“ până la demnităţile cele mai înalte, care confereau titlul de senator. Dar fiul de senator nu călca de drept pe urmele tatălui său. Numai dacă-şi păstra situaţia materială şi dacă era mânat de ambiţie, avea avantagiul că trecea mai repede decât un „homo novus“ prin „cursus honorum“ şi că putea deci ajunge mai repede, la rându-i, senator.

La noi, boerul care ieşea din slujbă se numea mazâl. Trăia de obicei la ţară; privilegiile şi avantagiile lui nu mai erau aceleaşi. Urmaşii lui aveau să-şi creeze ei înşişi o situaţie. După împrejurări, deveneau şi ei boeri, rămâneau simpli proprietari de sine st tători, întrau în bresle, sau în sfârşit îşi perdeau proprietatea şi uneori chiar libertatea.

Nici un titlu de noblеţe ereditar n'a fost la noi semnul exterior, transmisibil dealungul veacurilor, mărturia indestructibilă a situaţiei dobândite odată de o familie, care rămânea apoi aceeaş

în ierarhia nobiliară, independent de vicisitudinile ei ulterioare şi de situaţiile incidentale ale membrilor ei.

Dar, dacă sistemul nostru legal făcea din fie care generaţie făuritoarea propriei ei situaţii, exista totuşi şi la noi conştinţa despre o nobleţe ereditară. Despre un om nou, se zicea în sec. XVII că era ridicat din prostime, iar despre urmaşul unei familii cunoscute, că era „de bun neam", sau „de bun rod". Bine s'a zis că dacă boeria—funcţie nu se moştenea, era însă ereditară şi la noi boeria — nobleţe.

Au fost Domni, încă din sec. XVII, cari au acordat oarecare privilegii fiilor de boeri, dar acela care a încercat să legalizeze o nobleţe ereditară, a fost C. Mavrocordat, în prima jumătate a sec. XVIII. El confirmă evoluţia epitetului de boer, calificând astfel numai pe dregător. Legalizează scutirile de dări pe care Domnii anteriori le acordase de obicei dregătorilor în funcţie şi le extinde şi la cei ieşiţi din slujbe şi la fiii lor. Creează categoria nobiliară a „neamurilor", în care cuprinde pe urmaşii boerilor mari şi categoria „mazâlilor" în care aşează pe urmaşii boerilor şi le acordă şi lor oarecare scutiri de impozite. Dintre boernaşi nu mai recunoaşte de cât pe postelnicei ca o ultimă treaptă a tagmei boereşti şi nu acordă nici o favoare urmaşilor boernaşilor.

Această întocmire a rămas, în trăsături generale, aceeaş până la desfiinţarea privilegiilor. Ea dădea oarecare satisfacţie conştinţei despre o nobleţe ereditară, ce se manifestase când cu ocuparea Olteniei de Austriaci şi s'a afirmat şi cu prilejul anexării Bucovinei către Austria.

Ca o consecinţă a reformei lui Mavrocordat, care clasă la neamuri şi mazâli numai pe urmaşii boerilor mari şi ai boerilor, adică ai dregătorilor ce se îmbrăcau cu caftan, s'a considerat de atunci încoace că dobândirea dregătoriilor cu caftan constituia o înobilare ce se transmitea descendenţilor.

* * *

Clasă conducătoare în Principatele române, mai ales de la decăderea nobilimii teritoriale, a fost aristocraţia de boeri mari cari formau divanul domnesc.

Puţin după tratatul de la Cainargi din 1774, dregătoriile cele mari de până atunci au fost despărţite în două clase. Titularii celor de clasa întâi au fost calificaţi de „cinstiţi şi credincioşi boeri", iar ceilalţi numai de „credincioşi". Simpli boeri de până atunci au fost confundaţi în categoria boernaşilor. Avem deci acum, boeri de două clase şi boernaşi.

După vre-o 20 de ani, se face încă o diferenţiare. In sânul dregătoriilor de clasa întâi, se deosebesc cele privitoare la interesele principale ale Statului, echivalentele ministerelor moderne şi care avusese totdeauna o mai marem iportanţă; fiindcă aceste dre-

gătorii nu erau pe atunci decât cinci, grec. pende, titularii lor au format „protipendada". La sfârşitul epocii fanariote, aceste dregătorii de starea întâi ajunsese a fi vre-o 10 în Muntenia, vre-o 6 în Moldova; titularii lor îşi ziceau „fraţi" şi numai ei puteau purta barbă. Astfel, în preajma anului 1800, deosebim: boeri mari sau protipendadă, boeri de două clase şi boernaşi.

Dacă exceptăm câţi-va indivizi, români sau străini, cari au reuşit incidental să se ridice până la dregătoriile cele mari, acestea erau monopolizate, în pragul sec. XIX, de vre-o 20 familii în fiecare Principat, care formau o adevărată oligarhie, sub numele de protipendadă. Situaţia preponderantă a unora din aceste familii data numai din sec. XVIII, a altora însă din al XVII-lea, a altora chiar din al XVI-lea; unele erau de origine străină, altele băştinaşe. Formau o oligarhie întemeiată pe averea ei teritorială, o plutocraţie, ca rezultat al selecţiunii materiale ce se făcuse în sânul chiar al boerimii de dregătorii.

Când, pe la mijlocul sec. trecut, curentul democratic s'a afirmat în Principate, prima ţintă a loviturilor a fost, firesc, protipendada, care deţinea puterea politică şi se credea chiar singură îndrituită s'o deţie. Patima luptelor pe deoparte, neştiinţa pe de altă parte, au făcut să se formuleze atunci tot felul pe păreri greşite şi chiar contradictorii despre originea şi evoluţia boierimii în trecutul românesc.

Astfel, confundându-se protipendada întreagă cu unii oameni mai de jos cari intraseră întâmplător în rândurile ei, i s'a aruncat epitetul dispreţuitor de grupare de perveniţi.

S'au opus apoi protipendadei în special şi boerimii în general, categoriile zise neamuri şi mazâli, privite ca reprezintând nobilimea cea veche, dar scăpătată, a ţării. Decât, neamurile şi mazâlii, ca nişte categorii nobiliare aparte, nu datau decât dela C. Mavrocordat, din prima jumătate a sec. XVIII şi cuprindeau, de atunci încoace, pe urmaşii rămaşi fără boierii ai boierilor, fie de ţară, fie străini. Mai mult, măcar din a 2-a jumătate a sec. XVIII, se constată obiceiul Domnilor de a *creea* mazâli şi neamuri, dintre oameni de rând, cari nu erau urmaşi de boeri, dar cărora voiau să le acorde privilegiile respective.

S'a mai formulat teoria că moşnenii sau răzăşii, proprietari rămaşi în indivizie, ar fi reprezentanţii prin excelenţă ai boerimii vechi şi băştinaşe ajunsă ţărănită la sate. Dar, dacă s'ar fi cercetat cine sunt urmaşii nobilimii teritoriale, s'ar fi văzut că regulele pentru transmiterea moşiilor fiind aceleaşi şi pentru cele divize şi pentru cele indivize, se putea intra şi în unele şi în celelalte deopotrivă, prin zestre, înfrăţire, danie şi în fine prin cumpărătoare cu consimţimântul rudelor şi vecinilor. In amândouă felurile de moşii deci, se puteau găsi deopotrivă, fie proprietari cari nu scoborau în linie bărbătească, fie cari nu pogorau deloc din proprietarul ab-antiquo. Chiar străini puteau pătrunde pe aceleaşi căi, nu numai în moşiile

divize, zise boiereşti, dar şi în cele indivize, moşneneşti sau răzăşeşti. Asemenea origini străine s'au ascuns adeseori sub nume de familii cu consonanţă românească, formate din numele moşiilor. In fine, moşiile indivize nu reprezintau neapărat o stăpânire mai veche decât cele divize. In toate timpurile s'a întâmplat ca urmaşii unui proprietar divis să nu se menţie în situaţia autorului lor şi să se înmulţească în indivizie pe hotarul divis moştenit dela el.

In sfârşit, s'a mai vorbit în genere de boerimea de alt sânge decât majoritatea neamului. Este adevărat că boerimea română s'a amestecat, ca şi nobilimea din alte ţări, poate într'o proporţie mai mare, cu neamuri străine. Dar, această încrucişare nu este specifică boerimii de dregătorii; s'a produs şi în nobilimea teritorială, diviză sau indiviză, ca şi în poporul de rând. Din sec. XV încoace se înşiră doc. care vorbesc de colonişti unguri, tătari, ruşi, bulgari, sârbi, aduşi de Domni şi boieri pentru a popula sau înfiinţa sate. Mihai Viteazu, într'o singură expediţie, a adus 16.000 colonişti din Bulgaria, după cum Barnoschi Vodă a aşezat numeroşi colonişti poloni în Moldova la 1627. La 1806, un sat din R.-Sărat îndrăznea să ceară ca „ispravnic pământean să nu se mai numească în judeţul lor". Cu dreptate a putut vorbi St. Marc Girardin, acum aproape o sută de ani, de „geografia mobilă" a populaţiei Principatelor. Ceea ce cu temei se poate spune despre poporul român, fără deosebire de clase sociale, este ceea ce un netăgăduit naţionalist francez, Bainville, scrie acum un an despre poporul francez, că este un compozit, un amestec, format cu încetul, ceea ce a avut de urmare o fericită diversitate din care derivă bogăţia intelectuală şi morală a Franţei.

I. C. Filitti

Cronica politică

Documente din preajma unirei. In timpul conferenţelor pentru pace au apărut — ca anexe ale unui interesant volum de propagandă alcătuit de D-l Mircea Djuvara — cuvântările pronunţate în parlamentul din Buda-Pesta, de către reprezentanţii români, precum şi acelea pronunţate în *Sfatul Ţării* cu prilejul Unirei Basarabiei, de către reprezentanţii „blocului Moldovenesc".

Acum ni se atrage atenţiunea asupra cuvântărilor ţinute în parlamentul din Viena, în preajma unirei Bucovinei, de către doi din reprezentanţii români din acel parlament, d-nii Grigorovici şi Isopescul-Grecul. Credem că completăm colecţia d-lui Djuvara, aducând un real serviciu celor ce se vor ocupa de istoria acestor vremuri, publicând aci în traducere deocamdată una din aceste cuvântări.

Şedinţa Camerei austriace din 18 Oct. 1918.

Dându-i-se cuvântul, d-nul Dr. *Isopescul-Grecul* rosteşte următorul discurs:

Onorată adunare! Mai întâi mulţumesc onoratei adunări pentru că a decis cu unanimitate actuala discuţiune, adică discuţiunea asupra chestiunii româneşti.

Iau cuvântul spre a dezvolta o interpelare urgentă în care vreu să accentuez de la început că nu urmăresc niciun scop de agitaţie, ci vreu să rostesc cu glas tare întrebarea care actualmente se află pe buzele a milioane de oameni: care va fi soarta monarhiei şi a naţiunilor locuind pe teritoriul ei? Această întrebare nu se poate însă mărgini nici de cum numai la Austria, căci soarta naţiunilor de pe teritoriul acesteia este legată prea mult de aceeia a naţiunilor din Ungaria, prin însuşi faptul că afară de Polonia, toate aceste naţionalităţi trăesc atât pe teritoriul unuia cât şi pe al celuilalt din aceste două state (foarte adevărat).

Prin răspunsul dat de preşedintele Wilson la 18 Octombrie asupra naţiunei cehe s'a făcut oarecare lumină în această chestiune. D-l Wilson scrie că nu se poate ocupa de propunerea de pace a monarhiei austro-ungare, pentrucă lasă la aprecierea ceho-slovachilor şi jugo-slavilor să decidă singuri de soarta lor.

Considerând atitudinea acestor naţiuni faţă de manifestul imperial din 17 Octombrie 1918, precum şi proclamaţia consiliului naţional ceho-slovac din Praga din 19 Octombrie 1918, nu mai poate încape îndoială că aceste naţiuni vor eşi din cadrul manifestului imperial, decizându-şi singure viitorul. Domnul prim ministru a spus eri în Camera Seniorilor că guvernele monarhiei austro-ungare se vor strădui şi pe viitor să creeze prin propuneri baza viitoarelor tratative de pace. Ce se înţelege prin aceasta, nu ştim. Probabil că se vor acorda acestor două naţiuni concesiuni care vor merge până la lepădarea de stat. Cu aceasta nu s'ar rezolva însă decât chestiunile Polonezilor, Cehilor şi Jugo-slavilor de pe teritoriul monarhiei. Ce se face însă cu celelalte naţiuni? Intreb aceasta, în numele multor milioane de conaţionali, pentru care viitorul este încă foarte obscur. milioane de conaţionali pentru care viitorul este încă foarte obscur. Această întrebare constitue în linii generale interpelarea urgentă adresată guvernului, pe care o dezvolt eu acum.

Prin această interpelare dorim să aflăm punctul de vedere al guvernului în privinţa atitudinii de luat faţă de evenimentele ce se precipită actualmente, atitudinea care va fi hotărâtoare pentru soarta viitoare a monarhiei şi dinastiei. Răspunsul la această întrebare nu va determina însă numai hotărîrile şi atitudinea multor milioane de oameni din monarhie, ci trecând peste graniţele monarhiei şi peste toate tranşeele, va anunţa lumei întregi, întrucât se pot lua în serios sau nu, principiile enunţate de formula lui Wilson şi propunerea de pace bazată pe dânsele. Interpelarea adresată guvernului este deci cu atât mai îndreptăţită, în momentul actual, cu cât cuprinde chestiunea păcii mondiale. Numai dacă din partea acelora cărora li s'a făcut propunerea de pace va domni convingerea că for-

mula wilsoniană va fi realizată serios şi deplin, numai atunci ne putem aştepta ca această propunere de pace să fie luată în serios şi ca pacea să fie asigurată într'un timp determinat. Insă dacă aceasta nu va fi cazul, monarhia îşi va fi negat ea însăşi dreptul la viaţă, iar la încheerea păcii va trebui să se dizolve în ţările ei mărginaşe. De aceia este de datoria bărbaţilor de stat cari formează actualmente guvernele Austriei şi Ungariei să dovedească de pe acum dreptul la existenţă politică şi economică al monarhiei şi al statelor federale ce urmează a se crea, pentruca nu cumva după puţine zile, în locul hotărârii de bună voe a celor interesaţi în cauză, să se abată asupra monarhiei pumnul de fier al politicei mondiale. (Aşa este).

Ce a făcut însă până acuma guvernul monarhiei pentru a da hotărârilor luate de bună voe de guvernanţi, caracterul formulei lui Wilson?

Pentru naţiunile de pe pământul Austriei manifestul imperial dela 17 Octombrie 1918 a trasat liniile generale, care după părerile guvernului, propun popoarelor maximul de drept de autodeterminare şi autoguvernare, în cadrul unei vieţi de stat independente. Modul cum a fost primit acest manifest imperial de către fiecare naţiune în parte îl cunoaşteţi, Domnii mei, foarte bine. Nici una din aceste naţiuni nu este satisfăcută de liniile generale trase de guvern. Fiecare naţiune vrea să ştie lămurit ce o aşteaptă, dar din nefericire în felul nebulos cum e redactat manifestul nu găseşte nimeni lămurirea dorită. Ceiace nemulţumeşte însă mai mult naţiunile este soluţia unilaterală dată chestiunii şi rezerva cuprinsă în manifest cu privire la ţările coroanei ungare. (Foarte adevărat).

Care va fi soarta conaţionalilor de pe teritoriul ungar? Poate fi ceva pentru Austria adevărat iar pentru Ungaria nu? Poate fi oare soluţia altfel decât egală pentru toţi? (întreruperi).

După nota de răspuns de azi numai poate încape nici-o îndoială asupra intenţiilor lui Wilson şi ale Inţelegerei. Mai ales numai poate încape nici-o îndoială că Wilson insistă asupra regulării radicale a chestiunii naţionalităţilor pe teritoriul părţilor coroanei ungare. In privinţa Slovacilor şi a Sârbo-Croaţilor consider chestiunea ca rezolvată. Ce va fi însă cu celelalte naţiuni ?

Toate privirile se îndreaptă acum spre Budapesta, spre aceiaşi Budapestă care după declaraţia de eri a membrilor cehi din Casa Seniorilor, precum iş după cunoscutul ziar ungarofil „Neue Freie Presse", ne-a atras prin meschina şi interesata sa politică agrară duşmănia statelor slave din Balcani şi care în cele din urmă, prin atitudinea sfidătoare a oamenilor săi politici şi în deosebi a nenorocitului Conte Tisza, are cea mai mare parte din vină în izbucnirea războiului mondial. (Aşa e). Ce spune azi această Budapestă?

Nic'odată nu s'a desfăşurat încă în istoria mondială un spectacol mai frivol decât acela pe care îl dau azi la Budapesta oligarhii unguri, conţii şi baronii finanţei ungare. Şi spectacolul acesta se dă pe scena mondială în cele mai grave timpuri, pe care le cunoaşte

istoria lumii, în faţa ochilor scrutători ai bărbaţilor de stat ai Înţelegerei, dar şi în faţa ochilor istoviţi de plâns ai atâtor nenorociţi, veniţi ologi din război, ai moşnegilor, femeilor şi copiilor. Şi mai voiţi ca pumnul de fier al politicei mondiale — indignate de acest joc nedemn — să nu se abată pentru a îngropa monarhia sub dărâmăturile parlamentului din Budapesta?

Vai, de trei ori vai vouă, tuturor conţilor şi baronilor finanţei ungare! Opriţi-vă jocul acesta sacrilegiu, căci sfidaţi pe Dumnezeu şi justiţia mondială. (Bravo).

Ce vedem pe scena parlamentului din Budapesta? Aceiaşi trupă de actori compusă din magnaţi şi finaciari care prefăcându-se furioşi, joacă liniştit de decenii întregi pe masa de şah a Ungariei şahul lor politic, repetând până la saturaţie totdeauna cu nota şovinistă a urii de rasă, aceleaşi fraze despre naţiunea ungară şi despre inviolabilitatea statului ungar, indiferent dacă Tisza, Appony, Károlyi, Bánffy, oricum îi cheamă pe toţi aceşti conţi şi baroni ai finanţei, sunt la putere sau în opoziţie. Toţi au dela naştere în dulap fracul de ministru, pe care ba-l îmbracă, ba-l dezbracă; azi ca ministru, cu aluri importante şi cu o oarecare rezervă politică, luând toate măsurile pentru apăsarea naţionalităţilor; mâine ca opozanţi cu pumnii strânşi, îmbuibaţi cu fraze despre libertate şi promiţând naţionalităţilor marea cu sarea.

Repertoriul care se joacă azi la Pesta cu rolurile bine împărţite, este cea mai provocătoare comedie care s'a jucat vreodată. Cu mici excepţiuni, toate popoarele de pe teritoriul Austriei vor căuta după soluţia definitivă a problemei naţionale prin viaţa de stat neatârnată să găsească iarăşi putinţa unei convieţuiri demne. Singuri oligarhii din Ungaria provoacă prin atitudinea lor toată lumea, punând astfel ei înşişi fitilul sub explozibilele ce subminează de decenii întreg pământul Ungariei. Nu este oare un joc uşuratic din partea Ungariei când, azi, în clipele celei mai grele crize ce s'a abătut vreodată asupra capului monarhiei, anunţă deodată dezlipirea de cealaltă jumătate a imperiului şi încă în chip unilateral adică nelegal şi când acelaş conte Tisza, care cu puţin timp în urmă trâmbiţa dualismului, apără deodată uniunea personală? Cred oare înadevăr puternicii Ungariei că vor fi în stare să oprească la graniţele lor (fixate la întâmplare) incendiul mondial, care nu de Austria a fost pus, ci de dezvoltarea istorică a Ungariei? Cred ei oare în adevăr că vor putea zidi la graniţele lor ziduri destul de înalte pentruca lumea să nu poată pătrunde politica lor de struţ? Işi închipue ei oare în adevăr că le mai dă cineva crezare astăzi? Dacă este adevărat că în urma evenimentelor din Austria numai există premizele necesare pentru continuarea dualismului — şi aceasta *este* adevărat — atunci guvernul ungar nu are încă dreptul să zdruncine alcătuirea reprezentată de actualul guvern, care din punct de vedere juridic e azi încă neschimbată, ci dimpotrivă, în cel mai rău caz, trebue să restabilească pe calea faptelor starea

de lucruri din anul 1867, care necesită azi o revizuire, precum s'a făcut odinioară lu Ungurii pe atunci revoluţionari. Nu este deci îndreptăţită interpelarea mea? Ce zice guvernul austriac despre toate acestea?

Discuţia care a avut loc în Camera deputaţilor unguri asupra naţionalităţilor face asupra auditoriului impresia unei adevărate farse. Odată mai mult, ca întotdeauna când oligarhii unguri au nevoie de votul poporului, se aud cântecele de sirenă ale tuturor conţilor şi întregei lor cărdăşii. Egalitatea pe toate tărîmurile este leit motivul acestor cântece, cu ochii peste cap şi prefăcându-se mielușei. Dar domnii aceştia n'au putut să insufle nimănui încredere în cinstea lor. Au şi ei soarta comedianului bătrân, de care râzi chiar când vrea odată să fie serios. Contele Tisza a arătat la Sarajevo cum înţelege egalitatea, unde ca un nou Don Quixotte ungar a crezut că poate intra în scenă cu tactica sa de bluff, zicând că acuma va distruge naţionalităţile. Ce figură tragi-comică! Iar în ce priveşte părerea lumii despre sinceritatea Contelui Károlyi, care şi el şi-a descoperit deodată un glas de sirenă — citiţi admirabila caracterizare apărută în cuvinte sumare în „Journal des débats“ după preludiile antantofile ale acestui Conte în Camera din Budapesta. Iată ce scrie acest ziar:

„Contele Károlyi are o vie simpatie pentru Antantă, este însă tot atât de şovinist ca Contele Tisza; nu acceptă decât acele reforme care ar avea de rezultat subjugarea Jugoslavilor, Slovacilor şi Transilvănenilor, aşa că de fapt programul său este opus programului nostru. Singura soluţiune raţională a problemei ungare este înlăturarea oligarhiei, care domneşte dela 1867 şi reducerea Ungariei la partea ei maghiară. Lucrurile n'au ajuns încă atât de departe, dar numai este mult până atunci!“ (Aprobări).

Şi ca să nu mai citez decât pe unul singur din toţi deputaţii şi bărbaţii de stat ai Ungariei cari varbesc în acelaş sens şi în aceiaşi notă, amintesc numai introducerea cuvântării cu care primul ministru ungar Dr. Wekerle, a răspuns expunerilor deputatului naţionalist Vaida. Amintesc asta pentrucă această introducere aruncă o lumină de fulger asupra mentalităţii despoţilor maghiari. Primul ministru Wekerle a observat în aprobarea generală a Camerei „că nimic nu a dovedit mai bine de câtă răbdare a dat dovadă naţiunea ungară faţă de naţionalităţi, ca faptul însuşi că cuvântarea domnului Vaida a fost ascultată“.

Nu simte oare Dr. Wekerle ce grandomanie politică se oglindeşte în afirmaţia că conducătorul românilor nici n'ar fi trebuit ascultat de loc? Nu înţelege el oare că prin aserţiunea sa pune în locul dreptului de a-şi exprima liber părerea, samavolnicia obicinuită a despoţilor unguri şi înăbuşirea ocestui drept? Nu simte el, că prin aceasta deschide una din culisele politicei maghiare descoperind astfel toată mizeria dindărătul ei? Sau poate că a voit să amintească Europei cazul senzaţional de acum câţiva ani, când prietenul meu d-rul

Vaida a fost brutalizat în Camera Ungară după ce fusese împiedicat să vorbească prin răcnetele şi sbierătele deputaţilor? Sau poate că-i apăruse înaintea ochilor manopera cu scrisoarea lui Gerowski prin care contele Tisza voise să-l înfiereze ca trădător pe deputatul Vaida? Oricare ar fi însă motivul, e destul să constatăm că de astă dată Camera deputaţilor a catadicsit din cauza situaţiei ei, desigur foarte penibile, să-l lase pe d-rul Vaida să vorbească — firește întrerupându-l la fiecare clipă — dar în fine să-l lase să vorbească până la sfârşit .Insă pentru asta Camera cere răsplata şi recunoştinţa lumii şi a Românilor. Ei bine, îi mulţumesc aci cu supunere în numele lumii şi al naţiunii!

Incă o scenă din Comedia, care s'a jucat în Camera deputaţilor din Budapesta. Deputatul Lovassy a exprimat într'una din şedinţele săptămânii trecute simpatia partidului său pentru Antanta, provocând, zice-se, prin aceasta o scenă furtunoasă în Cameră, care îi atrase observaţii aspre din partea preşedintelui. La ce bun acest joc străverziu? Scena aceasta frumoasă avea scopul de a trezi la cei de sus impresia că orice simpatie antantofilă este o greşală de neiertat. Şi totuşi îl aprobă azi mulţi în inima lor pe sincerul Lovassy, ba chiar în acest scurt timp chiar dualistul şi germanofilul conte Tisza va da cu piciorul şi Germaniei, cum a făcut acum câteva zile cu Austria, pentru a deschide braţele cu mult dor şi emoţiune Inţelegerei, care de fapt, zice el, i-a fost totdeauna foarte simpatică. Intrebarea este dacă şi Inţelegerea îi va deschide lui braţele sau îi va pune numai pumnul sub nas. La întrebarea asta nu e greu de răspuns, dacă cunoşti nota de eri a lui Wilson. In orice caz cu monoclurile obicinuite ale conţilor unguri şi cu bacnotele lor azi depreciate nu va fi mult de făcut. Noi românii nu facem paradă de antantofili; în felul ăsta suntem cinstiţi şi ne sprijinim pe dreptul nostru neclinti şi firesc de autodeterminare şi autoguvernare şi dacă există undeva dreptate, vom căpăta cu siguranţă aceste drepturi. Aşa va fi şi aşa trebue să fie! (Aprobări).

In ceeace priveşte însă tratamentul naţionalităţilor din Ungaria aşi putea să amintesc cuvântările mele şi ale colegilor mei în parlament şi în delegaţiuni. Pentru a nu trezi cumva credinţa că vorbele guvernelor ungare şi ar fi adevăvate că noi n'am fi decât nişte simpli agitatori şi nişte fantaşti, e destul să fac un scurt rezumat al situaţiei, căci simt că în importanta epocă istorică prin care trecem azi, mi se va da mai multă atenţiune decât oricând.

In Ungaria există din anul 1867 o lege a naţionalităţilor, care conform pactului fundamental recunoaşte naţiunile nemaghiare şi avea de scop crearea bazelor pentru dezvoltarea lor poltică şi culturală. Această lege n'a intrat însă niciodată în vigoare. Naţiunile nemaghiare sau, cum le numeşte terminologia maghiară *naţionalităţile* nemaghiare, n'au fost niciodată recunoscute de atare, aşa că orice nemaghiar este considerat numai ca un membru al marii naţiuni ungare în genere. Astfel se răpesc drepturile naţionale a patru mi-

lioane de Români din acest regat. Statistica oficială numără de fapt 3.300.000 români, dar felul în care se face o astfel de statistică oficială, când lucru stă în mâna adversarului politic, e de notorietate pubică.

Despre legea electorală ungară cred că nu mai e nevoe să vă vorbesc. Să mai amintesc oare de ultima lege electorală, care după părerea conților și magnaților finanței ungare este o capodoperă de democrație, în realitate însă după părerea întregii lumi democratice, cel mai scârbos și mai mizerabil produs al tertipurilor lor rafinate electorale, cu scop bine lămurit de a răpi fără deosebire naționalităților și poporului de jos drepturile politice? Cu o astfel de lege s'ar putea cntinua ca și până acum a se înșela poporul, împiedicând națiunile și întregi straturi ale populației de a-și trimite reprezentanții în Reichstag; pe de altă parte după împărțirea artificială și rafinată a teritoriului și națiunilor în cercuri electorale, deputații chemați să prezinte voința națiunilor sunt tocmai oligarhii maghiari atât de urâți de ele. Să mai vorbesc de uzanețele electorale devenite aproape proverbiale în Ungaria, unde baioneta jandarmilor și miile de mașinațiuni și tertipuri intimidează, înșeală și conrup adevărata voință a poporului?

Da, numai astfel a fost posibil ca 4 milioane de Români, nefiind repreznțați în Reischstagul ungar decât de cinci repreznțanți liber aleși, să fie reduși la tăcere în Corpurile legiuitoare, de fluerăturile și terorizările deputaților ungari. Numai astfel s'a putut ca la 22 Iunie, din cauza strigătelor și întreruperilor, deputatul Cicio-Pop să nu-și poată ține cuvântarea asupra discursului-program al contelui Esterharzy, cuvântarea în care își exprimă speranța timidă că Românii din Ungaria, care luptaseră cu glorie pentru dinastie și patrie, vor fi deacum înainte eliberați de jugul lor secular? N'ați citit oare domnilor, prin ziare, că acum câteva zile acelaș deputat din Reichstagul ungar a fost acoperit de colegii săi unguri cu strigăte de „trădător" pentru că făcuse modesta întrerupere, că Românii „doresc autonomia"?

Știți că administrația și justiția privitoare la acest patru milioane de Români se fac numai limba maghiară, așa că cele patru milioane de Români sunt aproape cu desăvârșire lipsiți de dreptate neputându-se înțelege cu autoritățile ce-i stăpânesc. Să vă vorbesc de situația bisericei române ai cărei preoți, indiferent dacă sunt catolici sau ortodoxi, sunt siliți prin mijloacele cele mai ticăloase, prin apăsare și terorizare, ba chiar prin suprimarea lefurilor, să renunțe la sentimentele lor naționale și să devie sclavii despoților maghiari?

Se știe că 104 comune au fost deslipite de biserica română și că acuma serviciul divin se oficiază în aceste 104 comune în limba ungară. Și la oligarhii maghiari asta nu se chiamă maghiarizare!

Despre situația aproape disperată a școalelor nici nu vreu să mai pomenesc! E destul să vă amintesc articolul blestemat al lui Apponyi, articolul XXVII din anul 1907, în care prin niște mă-

suri foarte abile guvernul ungar face posibilă închiderea şcolilor ţinute până atunci pe cheltuiala naţiunii române şi concedierea învăţătorilor dezagreabili guvernului ungar.

De altfel, printr'o ordonanţă a guvernului s'a creat în August 1918 aşa zisa zonă culturală ungară care cuprinde aproape toată Transilvania. Această ordonanţă a înstrăinat naţiunii române 700 de şcoli, alipindu-le de sfera asupritorilor unguri. Şi pentru a da acestei ordonanţe mai multă vigoare, s'a abuzat la punerea ei în aplicare chiar de numele regelui.

Despre un drept de întrunire bineînţeles că nu poate fi vorba în regatul ungar. Dacă vrea comisarul întrunirilor, cuvântările trebuesc ţinute în întrunirile româneşti în limba ungară, ci-că pentru ca să înţeleagă şi el ce se vorbeşte. Dreptul de a se forma societăţi, se reduce la o farsă ridicolă, pentrucă societăţile existente pot fi dizolvate în chip arbitrar, iar cele ce vor să se fondeze pot fi oprite după voie.

Multe a mai adus în fine şi războiul acesta nenorocit pe capul Românii din Ungaria. Să vă vorbesc odată de furia tribunalelor civile şi a celor de honvezi, cari au aplicat pedepse aspre la sute de nevinovaţi? Să vă mai vorbesc odată de procesul blestemat al lui David Pop şi tovarăşi, depe urma căruia îşi aşteaptă moartea nouă oameni, nouă victime ale maşinatiilor lui Tisza şi ale agenţilor săi provocători? Să vă povestesc de miile de internaţii, de persecuţiile cărora le-au fost expuşi advocaţii, medicii, preoţii şi învăţătorii români ce abia acum au fost eliberaţi în parte? De toate aceste orori nu vreau să mai vorbesc, ele sunt prea triste pentru ca să nu trezească în orice om cea mai vie indignare.

Şi când ne gândim că abia acum câteva zile Dr. Wekerle a avut curajul să spună că deputatul Reichstagului Dr. Vaida n'a putut cita ca dovadă decât cazul lui Valeriu Branişte şi că şi aici nu fusese vinovat de această arestare decât un tribunal militar, care nu intră în sfera autorităţii guvernului ungur. Nu ştie oare d. Wekerle că denunţătorul Iorga ca şi prietenul său de idei, David Pop, nu sunt decât nişte agenţi provocatori unguri, care ca răsplată pentru denunţarea multor oameni cumsecade şi pentru arestul pe care din motive technice au trebuit să-l fac în chip fatal, primesc din belşug alimente cumpărate cu banii luaţ de mită? Ah, despre subiectul acesta aş putea vorbi ceasuri întregi, îl ocolesc însă înadins ca să nu trezesc în dv. nici umbră de bănuială că aş fi mânat de idei preconcepute. Caracteristică este încercarea de a maghiariza chiar copii eroilor români căzuţi, închizându-i cu sila în orfelinate ungureşti. (Rumoare).

In cele din urmă veni faimoasa lege a restricţiilor în vânzarea moşiilor care înlesneşte guvernului ungar suspendarea oricărei cumpărări de pământ între Români şi dela Români. Cu câtă nevinovăţie a vorbit dr. Wekerle despre această măsură şi cât de puţin va fi cugetat că în chip vădit măsura aceasta nu are în Ungaria alt scop

decât împiedicarea sporului averei imobile naţionale româneşti şi pregătirea înceată dar sigură a desproprietărirei ei.

Nu voi mai insista asupra acestor detalii. Am voit să citez numai câteva pilde din legislaţia şi arta administrativă maghiară ca să vedeţi cât de nerușinată este afirmaţia că naţionalităţile din Ungaria—mai ales Românii—au acolo drepturi egale. Nu voi vorbi nici de suferinţele celorlalte naţiuni din acest regat. Dv. domnilor de toate naţiunile veţi şti să spuneţi fiecare pentru sine mai mult decât mine. Ori cum ar fi însă, este foarte caracteristic că socialdemocraţii unguri au recunoscut categoric şi fără înconjur la Stockholm în strigătele de indignare ale susceptibililor lor oligarhi, subjugarea oribilă a naţiunilor din Ungaria, exprimându-şi totdeodată speranţa că situaţia creată de război pe acest tărâm va aduce o schimbare radicală.

Astfel stau dar lucrurile în Ungaria; şi politica de struţ a oligarhilor unguri îşi închipue că nimeni nu le cunoaşte. In schimb se poate afirma în toată liniştea că cu toate momelele şi mitele conţilor unguri, şi cu toată paza lor de cavaleri generoşi, statul ungar este considerat de toată lumea ca cel mai odios tiran al lumii şi că istoria nu va falşifica adevărul. (Aşa e).

Cum se potrivesc aceste stări de lucruri — care dat fiind caracterul politic al Ungurilor nu au şanse să se schimbe, — cu formulele lui Wilson admise ca bază a propunerii de pace?

Ne putem oare aştepta ca Antanta să aibă mai multă încredere în oligarhii unguri decât în popoarele apăsate? Nu, niciodată! La ce ne putem aştepta deci în acest caz?

La prăbuşirea monarhiei în întregime sau în parte, sau cel puţin în acele limite în care această prăbuşire este de cea mai mare însemnătate penru menţinerea comunităţii popoarelor. Să vorbim deschis: Cine are interes să continue dinastia şi comunitatea popoarelor nu poate decât dori în interesul dinastiei — dacă uniunea personală rămâne în picioare pentru teritoriul ungar — ca naţiunile din Ungaria şi mai cu seamă Românii să rămâie şi ei în această comunitate. Căci s'ar putea foarte uşor întâmpla, tot aşa cum a fost la 1848, ca Românii să fie siliţi a interveni pentru monarhul lor dacă la o ocazie ce le-ar părea potrivită domnilor actori dela Budapesta le-ar trăzni prin cap să proclame detronarea regelui aşa cum au făcut zilele acestea cu uniunea personală. Tot astfel ar putea veni şi timpul când naţiunile de pe teritoriul monarhiei ar trebui să-şi apere monarhul contra acelora pe care el îi ţinea înainte vreme ca pe cei mai buni şi de încredere oameni ai săi. Ideia statelor dunărene-unite, aşa cum o preconizase celebrul nostru prieten, din nefericire prea de timpuriu răposatul Dr. Aurel Popovici, ca baza unei gospodării comune a tuturor popoarelor de pe teritoriul monarhiei şi pe care spre spaima maghiarilor şi-a însuşit-o şi moştenitorul tronului asasinat la Sarajevo, fusese odinioară în fond, exentual cu oarecare schimbări, sin-

gura soluţie pentru convieţuirea paşnică a acestor popoare în prezent şi viitor. Azi numai poate fi vorba de asta.

Noi Românii nu putem exista decât dacă toţi Românii de pe teritoriile locuite de noi şi aparţinând sferei noastre economice se vor uni pe deplin într'un singur stat, căruia să i se dea putinţa de a exista economiceşte. Aceasta corespunde atât declaraţiei făcute de mine în această înaltă Adunare la 4 Octombrie în numele Românilor din Austria, cât şi aceleia făcute de dr. Vaida în Camera din Pesta la 18 Oct. în numele comitetului executiv român, adică în numele naţiunei române de pe teritoriul ungar. Accentuez aci că noi nu voim de loc să apăsăm minorităţile naţionale ci avem intenţiunea să le garantăm drepturile naţionale corespunzătoare necesităţilor şi importanţei fiecăreia din ele.

Din declaraţiile făcute oficial şi neoficial de diferite naţonalităţi în această Inaltă Adunare, rezultă că punctul nostru de vedere este împărtăşit şi de aproape toate celelalte naţiuni, cari locuiesc în Austria, adică de Cehi, Jugoslavi, Ucranieni şi nu în ultima linie şi de Germani.

Acestora din urmă aş dori să le mai spun câteva cuvinte:

Domnilor! Vă aflaţi la o răscruce a existenţei dv. naţionale in sânul monarhiei. Vi se aruncă vina că în strânsă legătură cu Maghiarii aţi apăsat şi tiranizat celelalte naţiuni ale acestei monarhii. Chiar în timpul acestui mare războiu aţi încheiat o alianţă ofensivă şi defensivă cu Maghiarii, referitor la dominaţia asupra celorlalte naţiuni.

Prin proiectata introducere a uniunii personale, amicii dv. ungurii au rupt fără aviz prelabil această alianţă, şi v'au întors spatele închizându-vă drumul spre Ungaria. Nici măcar cu o modestă barcă nu veţi mai putea trece Leitha pentru a aduce alimente din Ungaria. Astăzi sunteţi izolaţi din toate punctele de vedere. Nu vreu să vă judec şi nici nu vreu să cercetez întrucât această desfăşurare de lucruri, atât de tristă pentru dv. a fost cauzată sau nu de hotărârile dv. pripite. Ceeace aş voi însă să vă spun astăzi e că nu aveţi nici un motiv să nu mai restauraţi podurile de pe Leitha pentrucă şi dincolo de acest râu aveţi connaţionali, care fac parte din poporul dv. şi cari sub dominaţia maghiară sunt foarte primejduiţi în naţionalitatea lor. Voiţi oare ca aceşti conaţinali ai dv. să fie cu totul înecaţi în oceanul desnaţionalizării maghiare? (Rumoare).

Treceţi liniştiţi Leitha şi luaţi-vă ce-i al vostru! Prietenilor de ieri nu le veţi mai putea fi de nici un folos! Aderaţi la ideia noastră, la ideia emancipării statelor monarhiei dunărene şi vi se vor deschide din nou toate căile către viaţa naţională şi economică într'o ligă a popoarelor, în care nu vă va urî nimeni, ci dimpotrivă veţi fi stimaţi graţie calităţilor dv. reale. Asta am voit să vă spun pentru ca atuncea când lumea se va aşeza la masa conferinţei de pace, să nu lipsească nici scaunul destinat poporului dv. Fie ca acesta să nu fie ultimul cuvânt ce vi-l adresez ca fost prieten.

In ceeace ne priveşte pe noi Românii, calea noastră ne este lămurit trasată de soartă. Daţi-ne putinţa să punem temeliile unui stat propriu pe teritoriul istoric al naţiunii noastre din Ungoria şi din Bucovina, liberaţi de jugul adversarilor noştri etnici, renunţaţi la poză şi atunci vom putea convieţui împreună liniştit. Noi plecăm acum, dar nu voim să vă fim duşmani. Uniţi cu fraţiii noştri, soarta noastră ne este de acum hotărîtă pentru toate timpurile.

Nouă Românilor nu ne mai rămâne de cât o singură direcţie în existenţa nastră: dreptul de autodeterminare naţională. Suntem uniţi cu toţii şi ştim ce voim. Marele nostru bard al libertăţii Mureşanu nu ne va fi cântat degeaba în anul 1848—când cu prilejul revoluţiei ungare naţiunea română şi-a întins braţul ocrotitor asupra dinastiei —cântecul care, în calitatea mea de preşedinte al Consiliului naţional, în ceasul acesta solemn îl repet din toată inima tuturor connaţionalilor mei:

Deşteaptă-te Române din somnul cel de moarte
La care te-adâncirâ barbarii tăi tirani.
Acum ori nici odată croeşte-ţi altă soartă,
La care să se'nchine şi cruzii tăi duşmani.

RECENSII

E. Lovinescu. Istoria civilizației române moderne. Vol. II. Forțele reacționare.

Forțele reacționare sunt boerimea și partidul conservator cari au stat în calea partidului liberal ce s'a străduit, dela 1848 încoace, să introducă la noi binefăcătoarele forme apusane.

Aceasta este teza, întru nimic nouă, a d-lui Lovinescu

Și în acest volum [1]), d-sa înțelege prin boeri, când numai pe boerii cei mari, când pe boeri în genere: de aci confuzii în explicarea ideilor vechii clase conducătoare.

D-l Lovinescu crede că anaforaua pentru pronomiile Moldovei, întărită de Ioniță Sturdza la 1827, reprezintă revendicările boerimii (p. 16), pe când în realitate acordă privilegii dorite de întreaga boerime.

D-sa mai crede că Regulamentul organic a fost opera colaborației boerimii mari cu Rusia (p. 16 și 56), pentrucă nu-i cunoaște geneza, deși s'ar fi putut documentà [2]).

Concepțiile din Reg. org. despre proprietatea funciară sunat într'adevăr ale „oligarhiei conservatoare", dar în înțeles de întreaga boerime — proprietară.

D-sa afirmă apoi tocmai contrariul adevărului, când scrie că prin Reg. org. „dregătoriile devenise în mod legal privilegiul exclusiv al boerimii".

In consecință, și rivalitatea între boerimea mare și cea secundară era de altă natură de cum crede d-l Lovinescu ca și alții.

Este numai aparentă contradicția între Alecsandri „liberal" și Alecsandri „junimist" (p. 193). M'am explicat altă dată asupra acestui punct [3]).

Tot atât de nelămurit este d. Lovinescu asupra partidelor „conservator" și „liberal" dela noi. D-sa, ca și alții, înțelege prin partid „liberal" numai partidul extremist sau „roșu" dela 1848, care a devenit partid de guvernământ, sub numele de liberal, la 1876. De aci alte confuzii în cercetarea evoluției liberale în trecutul nostru. De aci nedreapta imputare făcută lui Eminescu fiindcă revendică pentru partidul „conservator" meritul democratizării vieții noastre publice (p. 19 și 156).

Evoluția liberală nu se datorește, cum zice d. Lovinescu „întregii atmosfere sociale europene de *după* 1848". Este anterioară anului 1848, iar „vornicii" lui Eminescu au meritul de a se fi pus în fruntea cu-

---

[1]) Vezi în Convorbiri literare, Ianuarie 1925, darea de seamă ce am făcut despre întâiul volum al lucrărei d-lui Lovinescu.

[2]) Articolul meu din „Cugetul românesc", Martie și Oct.-Nov. 1923.

[3]) Domniile române sub Reg. org. Buc. 1915 p. 639.

rentului pe urma căruia ei nu aveau decât de pierdut. In consecinţă, nu este exact a spune că „*prin revoluţia dela 1848* se pregătise calea renunţării unanime dela 25 Oct. 1857“ (p. 23). Calea se pregătise mai dinainte.

Admirator al revoluţiei muntene dela 48, d-l Lovinescu o judecă prin proclamaţia dela Islaz (p. 27). Ar fi putut afla însă din mărturia chiar a şefilor mişcării, că proclamaţiile şi manifestaţiile revoluţiei erau numai „tactică şi metodă“ şi că „mijloacele cu care se servi nu erau chiar ţelurile ei [1])“. Dacă ar fi pătruns „ţelurile“ revoluţiei, d-l Lovinescu ar fi înţeles de ce „vizionarii revoluţionari“ dela 48 n'au aplicat votul universal (p. 33), precum şi atitudinea lor în chestia ţărănească (p. 61-2). E silit să constate că atitudinea tuturor partidelor, sub toate sistemele electorale dela 1858 până la lovitura de stat, a fost aceeaşi faţă de chestia agrară (pag. 73, 83); totuşi, găseşte pentru partidul pe care d-sa îl numeşte liberal, scuza „înverşinării sufletelor“ ce trebuia evitată, scuză mai puţin valabilă pentru acel partid decât pentru altul, mai ale că nici nu i se cerea să facă el reforma, ci numai să lase pe alţii să să compromită făcând-o. Constatările ce însuşi d. Lovinescu le face, nu-l împiedică să spue (p. 95) că „revoluţionarii paşoptişti au realizat cu atâta trudă „desrobirea dela 1864“ şi jonglând cu termenul „conservator“, să scrie că în chestia agrară Kogălniceanu a trebuit să înfrângă pe conservatori [2]).

Adevăratul sens al revoluţie muntene de la 48 este acela care şi constitue în ochi atâtora, ca şi ai d-lui Lovinescu titlul ei de glorie. Pe. d. Lovinescu îl mulţumeşte introducerea „formelor constituţionale“ (p. 119) şi „permeabilitatea claselor sociale“ (p. 113). Sensul adânc social al cuvintelor lui P. P. Carp că s'a creeat „o democraţie bugetară şi nu o democraţiea muncii“, d. Lovinescu nu-l înţelege. Il supără vorba lui Carp că ar trebui puse „stăvile uşurinţei cu care un om poate să parvie azi în statul român“. Il jicneşte cuvântul „stavilă“ şi de aceea trece peste cuvântul „uşurinţă“, Este tot atitudinea intelectualilor cari în proectul de reorganizarea învăţ ăturilor de la 1845 nu vedeau, ca şi d. L. (p. 71—13) decat piedici puse ambiţiilor politice.

O astfel de burghezie, d. Lovinese o confundă cu burghezia occidentală. Nu înţelege deci deosebirea foarte justă pe care o făceau între ele nu numai Eminescu (p. 142), dar însuşi Ion Brătianu (vezi Monitorul oficial pe 1876, vol. II p. 2451), al cărui merit este tocmai de a fi vrut să creeze o adevărată burghezie. De assmenea, capitalismul bancar, parazitar, desvoltat de burghezia noastră, d. Lovinescu îl compară cu capitalismul occidental (p. 164. 226).

D. Lovinescu confundă pe „politicianul“ român cu burghezul occidental (p. 181) şi consideră politicianismul ca „adevăratul principiu creator al României moderne“ (p. 208). Că politicianismul a fost urmarea firească a revoluţiei noastre istorice, este neîndoios, dar că această îndrumare „în sensul datelor rasei“, ar fi constituat un real „progres“ (p. 182, 185) este o concepţie supusă criticei.

Ceva „capital mobiliar“ intrarea „oraşelor într'o fază de proprietate“, intelectuali „frământaţi de probleme sociale“ (p. 212), nu sunt rezultate suficiente pentru a vorbi de „fermentul adevăratei civilizaţii române“ (p. 174).

---

[1]) Vezi articolul meu despre Originele democraţiei române, în Viaţa românească, Fevruarie 1923 p. 193.

[2]) La p. 71 d. L. arată totuşi că un boer mare conservator, Manolache Costachi Epureanu, recunoştea, la 1860, dreptul de folosinţă al ţăranilor pe $^2/_3$ din moşii, adică teza lui Kogălniceanu. Observaţia d-lui L. că „atât timp cât soluţia chestiei agrare a fost căutată în dreptul istoric, ea n'a putut fi găsită“, o făcusem în Convorbiri Literare, Martie 1919 p. 291.

Că aceste fenomene sociale trebue explicate și nu osândite (p. 188) este sigur; că ne aflăm în „epoca de tranziție (p. 107. 191), care, adaog, se tot prelungește de la introducerea formelor nouă, este iarăș sigur; dar nu ne putem mângâia cu această constatare a unei „necesități sociologice" (p. 134), privite ca „o condiție de formație a tuturor civilizațiilor noi prin imitația altora mai vechi" (p. 110): rezultatele n'au fost îmbucurătoare și nici nu ne-am îndrumat spre un regim într'adevăr burghez. D. Lovinescu se mulțumește cu aceea că „noile clase orășenești au schimbat cu totul aspectul politic și juridic al țării noastre" (p. 211). P. P. Carp și cei cari cugetau ca dânsul erau preocupați ca „formele" nouă să aducă servicii reale straturilor celor mai adânci ale populației. Dacă D. Lovinescu ar fi studiat mai de aproape activitatea lui Carp, ar fi văzut că el a formulat în acest sens soluții concrete și că nu este vina lui că nu le-a putut înfăptui [1]).

Tot din credința că burghezia noastră se poata asemăna cu cea occidentală, D. Lovinescu își închipuește că la noi „vechiul regim agrar s'a prefăcut într'adevăr în noul regim al burgheziei" (p. 182. 200). In consecință, D-sa nu înțelege criticele ce Gherea și d. Garoflid le au adus modului cum s'au făcut împroprietăririle de la 1864 încoace, nici învinuirea legiuitorilor de tendință ascunsă de a face imposibilă viața neatârnată a unei mici proprietăți". (p. 88) Justifică d. Lovnescu legile prin munca obligatorie (propuse încă sub Cuza la 1865), precum și execuția ruanu militari (desființată, mai mult nominal, abia la 1882, sub presiunea lui C. A. Roseti), ca niște „corective ale împroprietăririi", dictate de „nevoia existenții statului" (p. 90—1 și 94). Cu această teorie, aceleași mijloace de constrângere s'ar putea justifica după orice expropriere, fie în favoarea marei proprietăți rămase, fie în interesul economiei generale a țării Cu lotul „idilic" de 5 ha se împiedică atât formarea unei clase țărănești neatârnate, cât și desvoltarea adevăratului capitalism. Intâlnirea ce se poate constata în chestia agrară între maxism și junimism (p. 105) are un înțeles pe care d. Lovinescu firește că nu-l putea prinde (p. 96. 114. 118). Neoiobăgia nu era numai o fază de tranziție, cum cred d. Lovinescu (p. 99—100), ci un sistem ce s'a continuat sub *pretextul* de a se împiedica formarea unui proletariat țărănesc peritor de foame.

In sfârșit, 48 tismul muntean al d-lui Lovinescu Se mai vădește și prin dorința de a înlocui în limbă, prim importațiuni franceze-latine, cuvintele întrebuințate de veacuri (p. 221. 224—5). D-sa recomandă chiar ca model limba presei de azi (p. 225).

In încheere, d. Lovinescu crede că „procesul de formație a sufletului nu e revoluționar, ci evolutiv" și că deci se poate exercita asupra lui „o influență binefăcătoare". Bine înțeles, binefăcătoare când se exercită în sensul dorit de d. Lovinescu; altfel, reacționară și chiar absurdă.

Ioan C. Filitti

I. Ursu. *Concepția istorică. Caracterizarea și împărțirea istoriei* Românilor. — București 1924, pag. 32.

Dominând în istorie caracterul narativ și pragmatic, marile personalități și chestiile politice în legătură cu statul formau obiectul ei; cu concepția genetică intră în cercul cercetărilor — mai ales dela revoluția franceză — și stările sociale, culturale, colectiv. Sînt trei direcții sau școli în ce privește concepția istorică. *Școala pozitivistă*, punând

[1]). D. L. recunoaște că și după reforma electorală de la 1884 (p. 113) regimul a rămas tot oligarchic și că a trebuit să se iveacă împrejurările războiului mondial ca să se facă expropierea și să se introducă votul universal (p. 32—3).

intelectul la baza evoluției istorice, consideră istoria ca produsul factorilor colectivi; *Școala materialistă* condiționează procesul de producție, distribuție și consumare a avuțiilor; iar *școala idealistă* pune în idei forțele motrice ale istoriei, dând un rol deosebit individualului și având ca obiect statul, sinteza formelor posibile de viață.

D-l Ursu, arătând inconvenientele fiecăruia din aceste direcții prin unilateralitatea lor, socotind evenimentele istorice ca produsul unui complex de factori și împrejurări, spune că nu va urma o direcție unilaterală, ci va da fiecărui factor locul cuvenit după valoarea și influența exercitată, reducând faptele politice la adevărata valoare și dând importanța cerută de factorii culturali.

Caracterizarea și împărțirea istoriei Românilor

Intuind viața istorică a poporului român, d-l Ursu, o caracterizează (pag. 23) „un lung șir de suferințe și o luptă grea și disperată pentru existență... (pag. 24)... spirit de jertfă al Domnilor și al poporului nostru".

In ce privește împărțirea istoriei Românilor, Domniasa, nu admite împărțirile anterioare — a lui Xenopol cu criteriul viața culturală a poporului român și a lui Onciul cu criteriul politic : ideea dinastică și formarea statului — ca unilaterele, și face o împărțire nouă luând în considerare complexul de factori și împrejurări care produc mersul istoric. Și deosebește d-l Ursu:

Perioada I, istoria dela începutul procesului de formațiune al poporului român (sec. I) până în sec. al XIV. Se observă un proces de pulverizare în diferite stătulețe până prin sec. XII și XIII, când se pornește un proces de centralizare terminat în sec. XIV. Tot în acest secol e terminat și procesul întinderii teritoriale a Românilor. Nu se constata diferențiere socială decât în sec. XIV, când începe formarea clasei boerești, favorizată de organizarea și concepțiile medievale din Ungaria și Polonia. Limba slavonă uzitatată în biserică, devine limba cancelariei oficiale.

Perioada II, din sec. XIV până la începutul sec. XVII. Cu Mihai Viteazul se termină șirul dinastiilor naționale, se termină luptele pentru neatârnare contra Turcilor. La începutul sec. XVIII se înlătură limba slavonă din uzul oficial. Diferențierea socială începută în sec. XIV e terminată în sec. XVII.

Perioada III, dela începutul sec. XVII până la unitatea națională. Ideal caracterizat prin răspândirea ideii latinității și unității poporului român, care a dat conștiința națională și închegarea succesiv a tuturor Românilor într'un stat. Regimul latifundiar, stare de iobăgie pentru majoritatea massei și privarea ei de drepturile politice efective.

Dela realizarea unității naționale, introducerea votului universal și împroprietărirea țăranilor *începe o nouă perioadă*. Românii uniți într'un singur stat, egalitate socială deplină, echilibru în proprietatea pământului, mutarea centrului de greutate politic dela clasele orășenești în massa țărănească. Pe lângă aceste mutații se observă și o schimbare în concepția de viață.

Constant. Grecescu

REVISTE

Ritmul vremii, revistă literară, critică şi socială, a cărui prim număr a apărut în Bucureşti, la 1 Febr. 1925 sub conducerea d-lui G Dumitrescu, începe cu o „Predoslovie" în care publicul cititor este înştiinţat că această revistă „va încerca să reabiliteze *demnitatea pierdută* a scriitorului român". Căci, după părerea d-lui redactor „moravurile literare de astăzi sunt mai nedemne şi mai interesate decât însuşi traficul samsarilor, mai ruşinoase decât înseşi miseria vieţii politice".

Oh! biată Românie Mare! Samsarlâc, Politică, literatură chiar, toate la olaltă.

Însă ceasul redeşteptării a sunat. Căci... "Ritmul vremii„ va face „să se înalţe pasărea mistică a idealului peste pulberea vieţii cotidiene şi peste toate căderile!"

Dacă am putea şti ce înseamnă „pasărea *mistică* a idealului", am avea şi noi toată nădejdea în această redeşteptare.

Deocamdată citim cu plăcere în filele acestei reviste o bună traducere din Lucreţia făcută de Hyperion, şi un duios „Decor" în versuri de N. Milcu. Citim o plăcută reminiscenţă asupra lui St. Iosif, ca poet şi ca om de Ion Gane şi o bună critică despre Cezar Petrescu (Drumul cu plopli) de însuşi redactorul revistei, D-l Dumitrescu.

Gândirea, No. din 1 Februar are un culduros apel pentru subscripţie la monumentul lui Eminescu. *Convorbirile Literare*, revista în care a debutat cel mai mare poet al nostru şi în care şi-a publicat majoritatea poesiilor sale, se asociază la acest apel şi va da cititorilor săi, în numărul viitor, indicaţiile trebuincioase pentru noii doritori de subscripţii.

Într'un stil original şi pitoresc, D-l Teodor Scorţescu — care are o predilecţie pentru titlurile alegorice — ne istoriseşte o poveste de femei misterioase, de băuturi otrăvitoare, de îndepărtate stepe cu lugubre singurătăţi, o poveste ciudata care miră, dar place.

Nu putem spune acelaş lucru despre versurile D-lui Blaga şi despre tablourile D-lui Teodorescu-Sion, ale căror reproduceri împodobesc revista. Poezia şi pictura aceasta reflectează spiritul modern. Ca atare nu miră. Însă sunt lipsite de natural şi de adevăr. Ca atare nu plac. Şi ce depărtate sunt ele de concepţia artistică a însuşi redactorului „Gândirii", D-l Cezar Petrescu, scriitorul care vrăjeşte tocmai prin lipsa de artificial, prin chipul adevărat şi firesc cum zugrăveşte viaţa, cum ştie să arate colţişoare ascunse din suflete de oameni.

Hâncu

FAPTE

Conferința internațională de chimie din București. Ca orice știință, chimia are în primul rând în vedere chestiuni de ordin pur științific; însă nu e mai puțin adevărat ca ea găsește sau poate găsi imediat și o aplicare practică. Cea mai vădită dovadă a puterei și importanții industriei chimice, ne-a dat-o războiul mondial, când Germania, grație desvoltării atât de mare a acestei industrii, a putut să fabrice aproape toate materialele de care ducea lipsă și bazându-se pe această forță, să introducă o nouă armă, ca aceea a gazelor asfixiante. Astfel încât astăzi crearea unei puternice industrii chimice nu e numai o necesitate de prosperitate economică, ci aproape o necesitate de existență pentru un popor, pe ea bazându-se apărarea Țării.

De unde înainte de războiul mondial chimia avea un loc quasi modest printre științe, ea a luat de atunci un loc de primă importanță sub imboldul atât de puternic ce i l-a dat noua armă de luptă.

Iată dece „*Uniunea internațională a chimiei pure și aplicate*", ce a luat naștere sub auspiciile *Consiliului Internațional de Cercetare* și sub imboldul celor mai mari chimiști din Franța, Anglia, Statele-Unite, Italia și Belgia, își urmează mai departe conferințele sale anuale, în scop de a cunoaște mai de aproape și de-a utiliza cât mai rațional posibil bogățiile naturale ale diferitelor țări.

La lucrările acestei Uniuni internaționale de chimie au luat parte până acum 27 de țări. Sediul ei permanent este în Paris, iar Secretarul său general este, de la înființarea ei, inginerul chimist Jean Gérard. Adunările generale anuale ale aceste Uniuni devin *Conferințe internaționale* și ele se țin în fiecare an în altă țară. Cea dintâi s'a ținut la Berna în 1920; a doua la Bruxelles în 1921; a treia la Lyon în 1922; a patra la Cambridge în 1923, iar a cincea la Kopenhaga în 1924.

Anul acesta, a șasea conferință internațională de chimie va avea loc la București, în luna Iunie.

Se va pune în discuție, în afară de activitatea comisiunilor la ultima sesiune a Uniunei, două mari probleme de ordin chimic și general: 1) Problema azotului, atât de important ca îngrășământ în timp de pace și atât de necesur la fabricarea pulberei în timp de război. 2) Relațiunile între constituția corpurilor și efectele lor fiziologice.—Fiecare din aceste chestiuni va ocupa ordinea de zi a ședințelor Uniunei câte o zi întreagă.

D-l Profesor St. Minovici, urmașul la catedra Univesitară de chimie din București al marelui dispărut C. Istrati, și D-l inginer G. Gane sunt însărcinați cu organizarea acestei conferinți internaționale, toți chimiștii din țară, precum și guvernul promițând a da tot sprijinul ce le stă în putință pentru reușita acestei conferințe internaționale ce se va ține pe pământul românesc.

De altfel România s'a prezentat în mod demn la conferințele anterioare ținute în alte țări.

Rapoartele depuse de chimiștii noștri asupra diferitelor chestiuni la ordinea zilei au fost tipărite în dările de seamă anuale, unele din ele, precum dépildă rapoarte asupra produselor ceramice și asupra combustibililor lichizi fiind adoptate ca rapoarte de bază la discuțiile din comisiunele respective.

G.

Opinia unui francez despre Panait Istrati. — In numărul din urmă al revistei „La Nouvelle Revue Française“ D-l J. Kessel ocupându-se de „Oncle Anghel“ a lui Panait Istrati, credem interesant, pentru publicul românesc, să rezumăm aceste păreri. Autorul ne arată cum, cu toate durerile prin care a trecut Panait Istrati, şi-a păstrat în suflet o mare bunătate, milă şi generositate, sentimente care, în literatura nouă, erau considerate cu nepăsare, ba chiar uneori cu dispreţ. Lui Panait Istrati nu-i ruşine să afirme că prietenia e sfântă, ca noaptea e frumoasă, că durerea oamenilor e nesfârşită şi că nimic nu-i mai înălţător decât o lacrimă de milă.

El ne încântă prin puritatea lui, care reiese şi mai bine în evidenţă prin mediul murdar în care a trăit.

Înţelepciunea orientală domneşte în operile sale şi apare în chip şi mai vădit în „Oncle Anghel.“

Subiectul, ne spune autorul francez, nu interesează. Foamea, dorinţa, dragostea, moartea, iată temele pe care brodează P. Istrati povestea sa. Caracterele personagiilor sunt primitive, deci simple şi clare, şi de o amploare impresionantă. Unchiul Anghel în mizeria şi nenorocirea lui ne aminteşte de Iov.

Cu toate că Istrati a fost comparat cu Maxim Gorki, aceşti doi scriitori nu au nici un element comun în afară de viaţa lor sbuciumată. La Gorki totul concurează la impresia generală. Istrati aluneca cu uşurinţă dealungul firului povestirei sale, desinând arabescuri la fiecare pas.

Invăţând limba franceză la maturitatea sa, Panait Istrati, descoperă vorbele şi fără să vrea, întinereşte chiar pe cele mai uzate în decursul veacurilor.

El pictează cu mijloace simple, dar suggestive, dând imaginelor sale un farmec particular.

Citind pe Panait Istrati, pricepi dece Sultanul, timp de o mie şi una de nopţi, a cruţat pe Scheherazade, încheie recenzentul francez.

Sd.

O hartă pe un scut. — Savantul belgian Franz Cumont a comunicat Academiei Inscripţiilor din Paris un document geografic unic în felul lui. E vorba de o hartă de drum din veacul al treil-a, zugrăvită de un arcaş palmirian pe pielea unui scut, din care o bucată importantă s'a găsit cu prilejul săpăturilor dela Salihiyeh. Această bucata de scut e împodobită cu o mare albastră, smălţuită cu corăbii şi înconjurată de pământ roşu, tăiat de râuri albastre. Pe pământul roşu, arcaşul palmirian a scris grecește lista etapelor în mile, înfăţişând acele *mansonias* prin căsuţe mici.

Lista etapelor începe la Odessos pe Pontul Euxin şi duce, prin Callatis şi Tomis, până la Dunăre, trecând apoi până la Chersones în Crimeea. Drumul reîncepe la Trapezous şi se opreşte în fine la Artaxata în Armenia.

D-l Cumont consideră acest document ca o nouă dovadă că, în timpul Severilor, Romanii aveau garnizoane în toată Rusia sudică, la Tyra, Olbia şi Chersones, — garnizoane unite printr'o cale militară, — şi că ocupau în Armenia cetatea Artaxata, care nu fusese dărâmată de Lucius Verus, dupăcum se credea până acum.

Scutul în chestiune pare a comfirma şi ipoteza că itinerariul lui Antonin şi tabla lui Peutinger derivă amândouă dintr'o mare hartă murală făcută la Roma sub Caracalla, odată cu vestita *Forma Urbis*

R.

ERATA

La pag. 90, rândul al 3-lea de sus, să se citească *Font* în loc de *Foni*.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea
M a r t i e
1 9 2 5

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

50975

PREOCUPĂRILE NOASTRE ARTISTICE DE AZI [1])

Sindicatul artelor frumoase, căutând să-şi lărgească câmpul de activitate, a organizat o serie de conferinţe, prin care tinde să intre în contact mai direct cu publicul.

Mi-a revenit sarcina de a inaugura acest ciclu de conferinţe. Sarcină ingrată, la prima vedere, deoare-ce mi s'au dat şi anumite norme, după care să îndrumez această primă conferinţă-program.

Aflând însă ţelurile şi doleanţele sindicatului, m'am împăcat cu cerinţele lui. Ele se acoperă întocmai cu intenţiile mele, şi deaceia sarcina devine chiar foarte plăcută, căci glasul meu capătă mai mare amploare.

Sindicatul artelor frumoase este, înainte de toate, foarte nemulţumit. Toate sindicatele sunt nemulţumite şi, deci, era firesc ca şi al artelor frumoase să fie la fel. Insuşindu-mi acele nemulţumiri, viu dar să protestez, în numele sindicatului şi al meu, că nu s'a făcut nimic pentru artă, când atâtea erau de făcut.

Şi, momentul este bine venit, tocmai astăzi, pentru a ne plânge, căci pe alte terenuri se lucrează cu bani mulţi şi destulă grabă.

De curând, de pildă, s'a înfiinţat un patriarhat românesc, pe care suntem fericiţi a-l avea. La Cluj şi la Constanţa se construesc biserici — catedrale şi palate episcopale. Iarăşi, suntem fericiţi de asemenea constatare şi ne vom

---

[1]) Prima parte din conferinţa rostită, în ziua de 5 Februarie 1925, în folosul *„Sindicatului Artelor frumoase"*. — După stenograme.

bucura, dacă se vor mai construi și alte biserici și catedrale, pentru întărirea religiei, atât de necesară poporului.

Dar, în afară de religia pe care o propovăduesc preoții în bisericile și catedralele ce nu ne lipsesc, oare nu este și o altă religie?

Nu există și o religie a frumosului? Și când, odată, va domni acea «irreligion de l'avenir», pe care nu noi o dorim, dar o vedem cum vine, va dispărea atunci și acea religie a frumosului?

Religia se mai schimbă. Astăzi, mai ales, asistăm la lupte între cùltele vechi și alte tendințe mai liberale.

Dar religia frumosului schimbatu-s'a vreodată? Nu; ea a fost pururea una și aceiași. Ce a fost frumos pe vremea lui Pericle și a Regelui Soare este încă frumos astăzi și va fi în vecii vecilor. Prin urmare, dar, în serviciul acestei religii, care este într'adevăr universală, neschimbăcioasă și care pătrunde atât de adânc în sufletul tuturor, fără deosebire, se poate să nu se facă nimic? Cerem deci, și avem dreptul să cerem, ca să fie și arta luată în seamă. Mai ales că nimic nu s'a făcut pentru ea la noi.

«Ministerul cultelor și al *artelor*» n'ar trebui să uite că este și al acestor din urmă, nu numai al bisericii, căreia s'a consacrat aproape exclusiv până acum.

Pe lângă reglementarea posturilor și a rugăciunilor, mai ales când acestea nu-s însoțite de pocăință și de evlavie adevărată, mai sunt și alte mijloace de a înălța sufletele creștinești.

Artistul, care reușește să deștepte în noi emoțiile pe care le-a simțit în fața măreției eterne a naturei, e mai prejos oare de un vlădică? Operile de artă, cele adevărate, nu-s superioare, prin vecinicia acțiunei lor binefăcătoare, predicelor trecătoare?

Să redăm artei locul cuvenit, căci și credința va câștiga de pe urma ei.

Precizând mai deaproape doleanțele noastre, începem să protestăm, mai întâi, contra stărei deplorabile în care se găsesc artiștii noștri.

Tuturor sindicatelor li s'au dat posibilități de a lucra,

li s'au asigurat legi şi regulamente de protecţie, de asigurare etc. Intrebatu-s'a cineva: în ce condiţii trăesc şi lucrează artiştii? De ce avantagii se bucură ei?

Nimeni, până acum, nu s'a ocupat de problema aceasta. Astăzi, tinerii artişti, dornici de lucru, sunt siliţi să se cuibărească prin clădiri neisprăvite, ca universitatea, vama poştei şi altele. Dar când mâine, poimâine, se vor isprăvi aceste lucrări şi vor fi goniţi şi din aceste ultime adăposturi, ei vor rămânea sub cerul liber. Cerul liber!... Da, este frumos şi recomandabil ca artiştii să se inspire de la natură, sub cerul liber. Dar, pentru a eterniza asemenea impresii în forme de artă, mai trebuesc desigur şi anumite condiţii materiale, care să le dea posibilitatea de a lucra. De aceste nevoi ale lor nu s'a preocupat nimeni; nici Statul, nici Societatea.

Dar, merită artiştii de astăzi să se ocupe cineva de ei? Sunt ei atât de interesanţi, sau chiar mai demni de luat în seamă decât lucrătorii cu ziua şi cei din fabrici, pentru care s'au legiferat atâtea măsuri de ocrotire?

Din nefericire, în ţara noastră trebue, cu ruşine, să constatăm că artistul este încă privit cu oarecare zâmbet de compătimire şi de neîncredere.

Să căutăm deci să ne dăm seama ce este artistul şi în ce constă activitatea lui. Munca lui constitue opera de artă. Dar ce este opera de artă, şi întrucât merită ea oarecare consideraţie? Se ridică, cel ce o face, mai sus de cât lucrătorul care, cu o unealtă sau maşină, execută un obiect oarecare?

Opera de artă nu este uşor de definit, căci ea trece prin mai multe faze. Prima, şi cea mai subtilă, este acea a concepţiunei, aceia în care artistul îmbrăţişează cu gândul opera pe care vrea să o creeze.

Să ne închipuim un artist preocupat de o problemă. In asemenea momente, acela pe care cei mai mulţi îl disprețuiesc, considerându-l ca un vizionar, inutil societăţii, se ridică totuşi cu mult deasupra mediului şi semenilor din jurul său. Căci, în acel moment, el este însuşi creator, şi cu gândul, numai cu gândul, el predomină firea întreagă. In asemenea momente, artistul vede mai mult chiar decât ne oferă firea, căci el lucrează cu elemente abstracte, care nu

există în fire, pe care el singur le inventă. Procedează ca și omul de știință și clădește, independent de timp și spațiu, o lume deosebită, alta decât cea existentă.

Un exemplu va concretiza mai bine gândul. Se dă o temă: monumentul victoriei. Ce ar fi mai natural ca astăzi, când cu toții ne bucurăm de roadele izbândei, să se publice un asemenea concurs, deși astăzi concursurile nu se mai țin, ele se dau. Dar să ne închipuim că, totuși, s'ar proclama un concurs pentru monumentul victoriei. Atunci, artiștii, care ar voi să realizeze monumentul, se vor gândi cum să reprezinte „victoria". Unul o va vedea sub înfățișare bărbătească: un tânăr luptător victorios; altul o va închipui sub forma unei femei, care încoronează pe cel victorios, aducându-i lauri. Temele sunt vechi: aceia a Nikei lui Paionios care se coboară din ceruri purtată de un vultur, sau a unei Nike care trâmbițează izbânda, ca cea dela Samothrace.

Victoria, deci, pentru unii ia întruchipare bărbătească pentru alții femeiască. Alți artiști merg mai departe: pentru ei simbolul victoriei fiind steagul, în jurul acestei noțiuni vor încorpora gândul lor.

Peste tot, numai abstracțiuni. Căci numai atunci când artistul începe să concretizeze gândul său, numai atunci el revine la realitate, coborând din sferele abstracte în care plutea până aci. Acel care s'a gândit la o Victorie, va trebui să precizeze cum o va îmbrăca, din ce epocă o va alege, etc. Începând astfel să detaileze, se apropie de realitate, de unde la început se juca cu noțiuni generale.

In afară de asemenea exemple, se pot aduce și altele. Au fost monumente, și vor mai fi desigur, în care artistul a preferit să reprezinte victoria puterei morale contra puterii bestiale. In asemenea cazuri avem reprezentarea bărbatului care înfrânge pe omul cu trup de animal, adică pe centaurii antichității. In asemenea împrejurări, artistul crează tipuri care nici nu sunt în natură și pe care numai cu imaginația le poate întrevedea.

Momentele acestea, când artistul creator se ridică deasupra lumei reale, sunt cele mai divine. Divine, dar foarte greu de prins. Când fugi după ele, nu vin; ele vin, când nici nu le aștepți. Asemenea momente de inspirațiune, anticii

credeau că se trag dela zei. Fără a ne pierde aci într'o analiză mai adâncă asupra naturii inspirațiunii, ne vom mulțumi cu constatarea că asemenea stări nu se pot învăță sau procura prin rețete în școală. Nu există mijloace de a se provoca inspirația. Dupăcum spunea Goethe, artistul nu poate decât să strângă material, așa cum aduni surcele, când vrei să faci foc. Dar, după cum grămada de surcele nu se va preface în văpaie, până ce nu va fi venit scânteia să aprinză surcelele, tot astfel și conceptul artistului va rămânea stins, dacă nu vine să-l anime acel gând creator, acea flacără zisă odinioară divină, prin care să se zămislească opera de artă.

Iată, dar, pe ce scară înaltă, în ierarhia socială, stă artistul. El planează, prin puterea creatoare a gândului său, de-asupra tuturor celorlalți lucrători. De aceea, considerațiunea noastră pentru el trebue să fie alta decât pentru un lucrător obicinuit, care cu mânile lui execută un meșteșug, ce nu reclamă o sforțare mintală așa de mare.

Aceiaș muncă intelectuală se cere artistului, chiar atunci când își propune să redea natura; când ar avea ca temă un simplu peisagiu, de pildă. Căci nu ajunge ca artistul să se așeze în fața naturii și să o copieze aidoma pe pânza lui. Dacă ar fi așa, dacă artistul s'ar reduce într'adevăr, așa cum cred cei nepricepuți, la simpla reproducere a naturii, atunci nu ar fi decât un fel de aparat fotografic, și nu ar eși mult din rândul oamenilor obișnuiți. Deosebirea este mare: căci ori câte aparate fotografice am așeza în fața unui peisagiu, cu un acelaș timp de poză și sub aceiaș lumină, vom avea tot atâtea fotografii la fel, fără deosebire. Dar dacă în fața unui aceluiaș peisagiu se află pictori, vom avea opere de artă, care vor fi total deosebite unele de altele. De ce? Pentru că artistul nu este un simplu aparat; sufletul artistului nu are rolul unui obiectiv, care reproduce numai ceiace vede. Artistul redă natura trecută prin sufletul său, prefăcută prin sufletul său. Pe când fotografia este inertă, opera de artă este vie. Pentru că artistul nu imită numai realitatea, dar ceva mai mult: ne dă iluziunea realității. Peisagiul, când este o adevărată operă de artă, ne face să simțim și noi entuziasmul de care a fost cuprins artistul și

emoțiunea, pe care el a simțit-o în fața naturii. Sufletul artistului, departe de a înregistra ca un simplu obiectiv, preface lucrurile după sentimentul propriu al artistului. Unul este vesel, altul trist; peisagiul unuia va fi, de aceia, luminos, al altuia întunecat.

Opera de artă se poate asemăna foarte bine cu sunetul de clopot. Comparațiunea nu este nouă, dar este așa de nemerită, încât merită să fie reeditată. Impresiunea din natură se aseamănă cu lovitura dată în clopot. Opera de artă este sunetul care urmează loviturii. Aceiași deosebire este între impresiunea naturii și exprimarea ei într'o operă de artă, cași între lovitura limbei de clopot și sunetul ce produce. Și după cum nu ne putem închipui două clopote la fel, oricât le-am turna din același aliagiu și în aceleași calapoade, căci vor exista deosebiri în sunet, tot astfel și mai puțin vom putea găsi două suflete identice de artist. Din fericire sânt deosebiri enorme între artiști, și diferențele se repercută în operile de artă. Dacă n'am avea aceste însușiri ale creatorului, atunci fotografia ar putea înlocui opera de artă. Fotografiile sunt însă neinteresante, tocmai prin lipsa de viață, ce o au operile artiștilor.

Din această expunere rezumată a primei faze din concepereа unei opere de artă se vede, cred, destul de lămurit, rolul covârșitor, pe care-l joacă personalitatea artistului în realizarea operii de artă. Aceasta este numai o primă fază; faza înălțătoare a concepțiunei artistice, care, cum spuneam, ridică pe artist sus de tot, deasupra lucrătorilor, cu care, deobiceiu, îi confundă lumea.

Dar cu atâta nu se isprăvește misiunea lor. Aceasta este partea primă a muncii intelectuale, care are nevoe, bine înțeles, de anumite condițiuni prielnice pentru ca să poată fi dusă la bun sfârșit. După aceasta urmează a doua fază, aceea a execuțiunei. Ceiace artistul a conceput cu gândul, a reușit să fixeze pe hârtie, în câteva trăsături nervoase, nu face decât să contureze întrucâtva opera concepută. După aceia vine executarea, care este tot atât de grea cași concepțiunea. Căci mulți chiar sunt ușor inspirați, dar greoi la execuție. Câți dintre pretinșii artiști nu au avut, cândva, visuri frumoase,

concepţii măreţe? Câţi însă ajung să realizeze aceste visuri, pe care le-au văzut aèvea în momentele de inspiraţie?

Un splendid exemplu, despre această nepotrivire între concepţie şi neputinţa de a o realiza, ne dă Emile Zola în „L'oeuvre". Eroul vede tabloul lui, dar nu reuşeşte să-l realizeze, şi, în cele din urmă, se spânzură în faţa pânzei neisbutite. Se vede dar cât de tragic poate deveni momentul, în care artistul încearcă să redea ceiace simte. Căci nu este destul ca artistul sa vadă numai cu ochii imaginaţiei sale, ci el trebue să şi realizeze ceiace vede. Firește, aceia care văd clar, adică artiştii adevăraţi, aceia şi execută cu uşurinţă. Michelangelo, de pildă, lucra fără prealabile schiţe. Deobiceiu, pentru o statuă, se face dintâi macheta de pământ, care apoi se măreşte, se cioplește de către simplii lucrători, şi de abia la sfârşit revine din nou artistul şi şlefuește ultimele amănunte. Michelangelo ataca direct piatra. Intrebat, cum putea învinge aşa greutate, el spunea că în blocul de marmoră figura lui trăia; el o vedea şi nu sculpta, mulţumindu-se a da la o parte numai părţile de piatră care se aninau de figura lui. El o vedea întreagă, în blocul necioplit, aşa cum trebuia să fie.

Pentru a ajunge deci la o astfel de măestrie, trebue ca să aibă artistul o astfel de viziune clară, să fie stăpân pe concepţia sa. Tot aşa în pictură şi tot aşa, în fine, în toate ramurile artei.

Prin urmare se vede câtă greutate, câtă muncă şi încordare îi trebue unui artist, până să ajungă la opera desăvârşită

Astfel fiind, acest muncitor, căruia i se cer atâtea însuşiri, care îşi pune personalitatea lui în joc, nu are oare şi el dreptul la mai multă consideraţie decât simplul lucrător de fabrică, care este atât de ocrotit în ziua de azi? Desigur că da.

Artistul este un ales al firei. Căci oricare poate, cu silinţă, să devie bun lucrător manual, sau chiar intelectual, bun profesionist chiar. Bun artist, în adevăratul sens al cuvântului, nu poate deveni oricine, dacă nu este născut ca atare. Artiştii trebue să aibă însuşiri deosebite prin tradiţie, moştenire, sau particularitatea naturei lor. Artistul este deci

un fiu ales al omenirii, care stă pe trepte cu totul altele decât ceilalți semeni ai lui. Ei nici nu sunt așa de numeroși, cum credem. Artiști într'adevăr mari, genii universale, cu care să se fălească omenirea, nici nu au fost în toate secolele; îi numărăm pe degete, mai ales pe aceia, cărora li se zic genii. Artiști sunt toți aceia care, având oarecare individualitate, și-au însușit învățămintele trecutului, ale predecesorilor, dând opere personale. Artiștii însă care se ridică deasupra a tot ceiace s'a produs până la dânșii, care nu se mulțumesc să tragă folos din trecut, ci, din contră deschid ei drumuri noi și mari, aceștia sunt geniile, foarte puține la număr, după cari se îndrumează generații întregi, realizând marile progrese ale omenirii.

Artiștii sporesc patrimoniul nostru intelectual, înnobilind spiritul timpului lor. Prin operile lor, ei eternizează, fixând-o pe pânză sau în piatră, atmosfera particulară fiecărei epoci. Operile plastice întregesc, mai bine chiar decât cele literare, imagina vremii lor.

O caracteristică operă de artă întrece, desigur, valoarea unei predici de amvon. Cuvântarea preotului n'ar putea influența decât pe cei cari o aud: opera de artă, din potrivă, e neperitoare prin înrăurirea binefăcătoare ce poate avea asupra generațiilor care se vor pătrunde de adevăratul ei scop.

Arta, de altfel, vecinic a predominat în biserică.

Constituind așa dar o selecțiune a fiilor unei țări, cred că, cu drept cuvânt, se cuvine ca artiștii, înaintea celorlalți, să fie considerați în ierarhia socială altfel decât sunt acum și în special la noi.

Recunoscându-se aceasta, trebue să li se recunoască acestor aleși ai firei și dreptul legitim, să protesteze astăzi, prin umilul meu glas. Ei au dreptul să afirme: existăm și noi, după cum există și alți slujbași ai unei alte religii, și deci avem și noi drepturile și revendicările noastre!

Care sunt aceste drepturi? Sunt puține, și mai lesne de realizat decât se crede. Puțină bunăvoința numai și doleanțele artiștilor ar fi ușor împlinite. Desigur însă, nu numai cu vorbe bune, ci și cu mijloace. Au tăcut artiștii, atât timp cât vremurile erau grele, în anii după răsboi, în care se socotea fiecare ban pentru refacerea țării. Dar acum, când

revenim la normal şi când se înfiinţează episcopate, acuma cred că pot cere şi ei o Casă a Artei, sau cel puţin o Academie în locul învechitei şcoale de Belle-arte.

Importanţa unei asemenea şcoale este foarte mare. Mai întâi pentru că este singurul locaş în care se pot adăposti toţi aceia, care cred că aduc de acasă focul nestins, scânteia artei. Pe aceştia, noi dascălii trebue să-i îndrumăm, să-i punem în contact cu progresele generaţiilor trecute, să le arătăm meşteşugul. Să le dăm posibilitatea de a desvolta şi desăvârşi talentul lor. Mai este însă şi altul rostul unei asemenea academii. In străinătate, cei mai buni dintre artişti sunt şi profesori, dându-li-se astfel posibilitatea să lucreze, să-şi asigure o activitate neturburată.

La noi, şcoala este cu totul insuficientă; nici elevii nu pot să încapă într'ânsa, şi nici maeştrii nu pot duce o viaţă care să le permită să se concentreze în atelierele lor, astfel ca tinerii elevi să profite de zilnica muncă comună cu profesorii. Toată această viaţă de atelier, care aiurea uneşte generaţiile de elevi cu maeştrii lor, nu există la noi, lipsind astfel şi acea atmosferă necesară unei desvoltări artistice.

Un proect de şcoală de arte am publicat în „Convorbiri literare“ din Februarie 1907. Sunt aproape 20 de ani de atunci! [1]). Era proectată şcoala împreună cu muzeul de artă naţională. Urma să se ridice o singură clădire, din care o aripă ar fi avut-o şcoala, iar alta muzeul, reunite fiind printr'un amfiteatru comun.

Construcţia, care s'a început în 1912 de-abia, este redusă numai pentru muzeu. Dar şi aceasta s'a oprit la acea ruină nouă pe care o cunoaştem cu toţii, la Şosea, şi pe care furtuna din anul trecut a început să o dărâme mai tare.

Toate acestea nu din lipsă de mijloace, dar numai din cauza îndărătniciei oficiale. Un exemplu ca dovadă. Am început în acelaş timp două clădiri: Fundaţiunea Carol I şi Muzeul de artă naţională. Astăzi Fundaţiunea este gata, aşa cum o vedem, cu tot mobilierul complect, pe când Muzeul,

---

[1]) Un proect de organizarea şcoalei am mai publicat în *Convorbiri literare* din Iunie 1924: Reforma învăţământului artistic.

așa cum se vede, neterminat și expus a se ruina. A cui e vina? Nu, desigur, a aceluia care a stăruit pentru înființarea acestor două instituții. Muzeul nu s'a putut continua, pentru că nu mi s'au dat de către autorități creditele necesare, socotite la 4 milioane. Sub cuvânt de economie, mi s'a dat azi puțin, mâine și mai puțin, și de aceea lucrul a mers încet. Iar azi ar trebui peste 50 de milioane, ca să terminăm clădirea începută. Iar Fundațiunea s'a terminat, pentru că aci nu era oficialitatea amestecată, și dându-ni-se fondurile necesare la timp, conform nevoilor, s'a lucrat și iarna și în doi ani, adică la 9 Mai 1914, clădirea era inaugurată. Se știe în ce hal este astăzi încă muzeul, început odată cu Fundația, în 1912.

Și să nu se creadă, că nu am luptat pentru muzeul acela! Am luptat din greu. Atunci când oficialitatea nu mă mai asculta, mi-am permis să mă adresez direct corpurilor legiuitoare. Răspunsul a fost: un avertisment! Deobiceiu, asemenea admonestări nu se mărturisesc în public. Cel care primește oficial un avertisment se rușinează. Eu, din potrivă, mă făles cu avertismentul primit. Dacă ar fi un semn exterior vizibil, pentru cei cărora li s'au dat avertismente, așa cum e pentru cei răniți în războiu, cu drag l'aș purta pe haină, pentru a arăta că am fost rănit chiar, în lupta ce am dat pentru acel muzeu. Mi s'a imputat, prin avertisment, că nu mi-e dat să mă ocup de Muzeu, pentru că de el îngrijește oficialitatea! Cum îngrijește, o știm cu toții. Voiu mai adăoga numai că, cu acel prilej, chiar ministrul Instrucțiunii a spus în Parlament că muzeul este un „lux"!

Dar, nu numai de lipsa școalei de arte frumoase și a Muzeului se plâng artiștii. Ei se mai plâng și de felul cum sunt organizate toate expozițiile, atât cele din țară cât și cele din străinătate. Disprețul cu care, în genere, se privesc artiștii noștri este în contrazicere cu graba ce, pe de altă parte, o pune oficialitatea, când este vorba de a reprezenta țara în străinătate. Când vrem să ne producem peste hotare, scoatem la iveală arta, deși altfel îi disprețuim pe artiști. Dovadă că însăși oficialitatea, cea profund desinteresată de soarta artiștilor, își dă totuși seamă că arta este pro-

ducţia cea mai subtilă a unui popor. Deaceea în asemenea împrejurări se recurge la artişti, cerându-li-se operile lor. Dar de împrejurările în care aceşti artişti lucrează în vederea unei expoziţii, oficialitatea nu se îngrijeşte, deşi statul, în primul rând, profită de buna reuşită a unei expoziţii.

Rezultatele expoziţiilor n'ar trebui să rămână fără consecinţe şi asupra vieţii artistice din ţară.

La Expoziţia română ce am organizat la Muenchen, în 1913, s'a obţinut o serie de distincţiuni şi medalii pentru artiştii români. Aceasta însemnează că, în concertul general al artei europene din acel an, reprezentanţii României au fost clasaţi alături de cei mai buni. Nu se ştie încă care va fi rezultatul expoziţiei de acum un an, dela Veneţia. Să sperăm că şi de acolo se vor acorda artiştilor români distincţiunile cuvenite, spre a se menţine prestigiul lor. Altfel, participările la expoziţiile din străinătate nu şi-ar avea rostul lor.

Altul este scopul expoziţiilor din ţară. In acestea artistul vrea, desigur, ca cele mai bune din pânzele sale să fie vândute Statului. Intâi, pentru că acesta ar putea să cumpere în alte condiţii decât particularul, care vine să se tocmească, ca pentru o marfă oarecare, şi să înjosească pe artist. Dar mai ales, pentru că Statul are singur posibilitatea să eternizeze operele alese, cumpărându-le pentru colecţiile sale oficiale. Sunt, în bugetul Statului, sume destinate pentru cumpărarea operelor de artă. In cele mai multe cazuri, din suma destinată se cumpără tocmai operele care sunt refuzate de public, opere care, în nici un caz, nu merită să fie eternizate în colecţiile oficiale.

Aşa se întâmpla şi înainte de războiu. Am făcut parte, odată, dintr'o comisiune cu Dr. I. Cantacuzino şi Dr. A. Slătineanu, cei mai buni cunoscători ai picturei moderne. Comisiunea era numită pentru a face cumpărături pentru stat, achiziţii de lucrări importante, care urmau să intre în pinacotecă. Trebuia deci să alegem ce era mai caracteristic. Intâmplarea făcuse însă ca, în acelaş timp, să fie în străinătate alte expoziţii, la care artiştii noştrii trimiseseră pânzele lor cele mai bune. Am hotărât deci, că neavând lucrările cele mai alese, să se amâne hotărârea, până când vor veni înapoi bucăţile bune. Din comisiune mai făcea parte

și un potentat al vremii aceleia, un personagiu important dar ridicol. De pe urma lui a rămas acea colecțiune, care-i poartă numele și în care desigur se găsesc, întâmplător, și lucrări bune pe lângă atâtea rele. E lesne de înțeles că, oricât de puțină pricepere ar avea cineva, când cumpără atât de mult, trebue să greșească, din vreme în vreme, și să nemerească și lucruri de valoare. In afară de aceste excepții, au intrat în colecție multe opere interesante dela fratele acelui pretins mecen, dela doctorul Nicolae Kalinderu, care era într'adevăr amator priceput, pe cât era și medic distins. Pentru arta contimporană, personagiul de care e vorba a fost cel puțin funest. Dovadă și participarea lui în acea comisie. Căci la avizul nostru, a opus un alt foarte lung contra-raport, în care cerea să se cumpere opere de C. Stăncescu, cel de mult uitat în lumea artiștilor serioși. Era însă vechiu prieten cu potentatul nostru. Și acesta s'a căsnit să demonstreze că tabloul propus, „compus dintr'o strachină, la mijloc, în jurul căreia convergeau toate lucrurile din pânză", era așa de frumos, încât Ministerul a cumpărat lucrarea lui Stăncescu pentru pinacotecă!

Nu știu cum se fac astăzi achizițiunile. Dar după nemulțumirea ce există în cercul artiștilor, desigur că sistemul trebue să fie aproape acelaș. De aci protestările.

Tinerii artiști mai protestează și contra felului cum se acordă bursele. S'au alcătuit comisiuni pentru trimiterea bursierilor în străinătatea. S'a cerut și valută pentru tinerii artiștii, care merită desigur să vadă ce se petrece și cum se lucrează în lumea artistică din alte țări. Celor reușiți la concurs, însă, nu li s'a dat nimic. In schimb, există un număr considerabil de români, fără ocupații bine definite, care se bucură de valută în străinătate, sub motiv că se ocupă de artă!

Din atâtea exemple, cred că s'a dovedit cât sunt de întemeiate protestările noastre. Dar totodată s'a stabilit și atenția ce trebue să se acorde artiștilor români, atât de năpăstuiți până acum.

Odată cu restabilirea prestigiului artiștilor noștri, se

cuvine să nu uităm cinstea ce se datoreşte artelor româneşti, în numele cărora pledăm cu atâta îndârjire.

Mai ales că mult şi pe nedrept a fost calomniată arta românească. S'a spus chiar, că nu este decât rezultatul unei adaptări a mişcărilor artistice de aiurea. Un articol lung, al unui pseudo-estet costeliv, care de curând a scos şi o carte plină de inexactităţi şi erori grosolane, se întreba chiar dacă avem o artă naţională. E exagerarea unei observări cu totul încidentale şi asupra căreia nici nu mai revine în urmă Focillon, într'un articol dealtfel foarte elogios asupra artei româneşti şi asupra peisagiului românesc în special. Deci, fără măcar a fi avut meritul originalităţei, ci luând ca teză o frază incidentală, pseudo-estetul a scos un întreg articol, în care proclamă că nu există arta românească, că artiştii români sunt simplii adaptatori. Astfel se popularizează desconsiderarea artei româneşti.

Nedreptatea ce i se face, este cu atât mai dureroasă, cu cât într'adevăr arta românească a existat şi există.

Simţământul artistic este foarte adânc sădit în sufletul românesc. Şi nu de azi sau eri. Este tocmai însuşirea cu care ne putem făli mai mult. După cum avem o limbă individuală şi caracteristică, tot astfel avem şi o artă proprie. Şi dacă, prin absurd, după războiu, nu s'ar mai fi vorbit românește şi prin urmare la congresul păcei, când s'a pus problema graniţelor firești ale României, nu s'ar fi putut urma regula, că este pământ românesc ori unde se vorbeşte românește, totuşi ni s'ar fi putut fixa graniţele după dovedirea existenţei artei noastre. Atât este de puternic individuală arta românească, şi atât se aseamană dela Nistru până la Tisa. E o artă care nu s'a amestecat deloc cu a vecinilor, cu care am conlocuit peste o mie de ani. Limba noastră tot a împrumutat o seamă de cuvinte din nemţeşte, ungureşte şi alte limbi vecine, pe când arta a rămas pură, fără vreun amestec. A rămas curată, necorcită, pentru că era adânc sădită în sufletul românesc, şi nu era adusă de popoarele care s'au strecurat pe aci, ca printr'o pâlnie, cum zicea Odobescu. Au trecut aceste popoare, fără să lase urmă în arta autohtonă a Dacilor şi Geţilor. Era puternică arta locală, cu mult înainte de a veni Romanii. Aborigenii pă-

mânturilor noastre aveau sentimentul artistic atât de desvoltat, încât chiar Grecii, acei artiști cari mai pe urmă au ajuns la culmile cunoscute, lăudau arta Tracilor, primii noștri strămoși, al căror nume e cunoscut în istorie.

S'a dovedit acum în urmă, prin noile descoperiri, frumusețea acestei arte, ale cărei rămășițe s'au găsit pe o linie coborând dela Kiev până în Serbia. Diagonala, tăind țara noastră, ar fi însemnată prin punctele: Bălți din Basarabia, Șipeniț din Bucovina, Cucutenii de lângă Iași, Ariușd, pe malul Oltului din susul Brașovului și apoi dealungul Mureșului și Oltului până în Serbia.

Acestea sunt dovezi că aici au existat o civilizațiune și o artă bine definită, cu mult înainte chiar de arta micenianã. Aceste dovezi răstoarnă cu desăvârșire teoria de până aci, că arta ne-ar veni dela Sud spre Nord. Nu; din potrivă, astăzi este bine stabilit că dela Nord, de aci, din părțile noastre, s'a coborât arta înspre Sud. In urmă, când aci arta a stagnat și a stat molcom ascunsă sub cenușa năvălitorilor, în Sud ea a ajuns la desvoltarea extraordinară a artei grecești. Dar sămânța, de aci, dela noi a pornit; și a fost sămânță bună, căci a rezistat tuturor înrâuririlor.

Au venit Romanii peste noi, și întru nimic nu ne-au influențat. Nici nu aveam dealtfel ce învăța dela ei, căci ei nu au avut artă proprie. Dela Greci au împrumutat ei arta, pe care au mărit-o, au banalizat-o. In țară ne-au rămas dela Romani unele monumente, dar nu o tradiție artistică.

Am avut pe urmă, la începutul evului mediu, arte suprapuse, și apoi arta claselor dominante, arta în serviciul credinței sau a stăpânitorilor. Această artă s'a manifestat prin acele splendide catedrale, mănăstiri, biserici și palate. Ele au îmbrăcat diferite aspecte, după țările de unde ne-au venit și după epoce. Avem, în hotarele țării românești, splendide exemplare de artă romanică, gotică, a renașterii și baroc alături de falnice urme bizantine și unele, mai slabe, italo-dalmatine. Urme ale acestor stiluri se regăsesc și în monumentele voivozilor noștri.

Deabia în sec. al XVIII-lea se poate vorbi de un stil național. Căci arta noastră a fost prinsă și ea în acea rețea de înrâuriri reciproce, ce îmbrățișează succesiv și pe nesim-

ţite întreaga omenire. Se dovedeşte astfel acea solidaritate inconştientă ce se stabileşte între popoare.

In afară însă de această nivelare fatală, căreia massele nu se pot sustrage, şi care ne dă şi azi acea artă a oraşelor, cu caracter internaţional, noi am mai păstrat şi o notă originală. Căci, alături de arta claselor dominante, a persistat fără întrerupere şi alta, care nu şi-a schimbat caracterul. Aceasta este arta populară românească. Astăzi ne bucurăm de dovezi aşa de splendide ale artei ţăranului nostru, tocmai pentru că se bizue pe o tradiţiune aşa de puternică, pe o desfăşurare aşa de lungă.

E dovedit, aşa dar, că avem o artă pământeană de o rară bogăţie. Dar n'avem numai dovezi moarte ale unei tradiţii artistice. Avem ceva şi mai preţios. Avem tradiţia vie, păstrată prin artiştii noştri.

Cine sunt aceşti artişti? Cu uşurinţă se va dovedi că ei sunt adevăraţii moştenitori ai acelei seminţii ancestrale, de care vorbeam. Căci într'adevăr, cu foarte puţine excepţii, mai toţi artiştii zilei de azi sunt rurali. Mai toţi s'au născut la ţară. Excepţiunile sunt foarte puţine. S'au născut pe plaiurile frumoase ale ţărei româneşti, în sunetul buciumului, al flautului şi al doinelor, în întreaga poezie care se desfăşoară la ţară. Mulţi din ei s'au pomenit chiar păscând oile. Aceasta nu poate fi o înjosire. Tradiţiunea ne spune, că tot păstori au fost şi marii precursori ai artei italiene. Constatăm deci că toţi artiştii noştri s'au născut în mijlocul naturii, din stratul acela sănătos şi străvechiu, care a conservat cu sfinţenie simţământul strămoşesc, vechiu] cu mult înainte de Hristos.

Dar tocmai aci intervine partea tragică în soarta artiştilor noştri. Ei vin din mediul acela senin, în care erau în contact direct cu natura. Odată plecaţi însă la oraş, ce se întâmplă cu ei? Ce face Statul cu ei? Ii desrădăcinează; îi scoate din mediul acela natural, în care rămân cel mult timpul celor patru clase primare. Gimnaziul, liceul îi aduce fatal la oraş, unde rămân nişte izolaţi. Puţini numai, dintre aceia care ar avea dor de artă, se desmeticesc la timp din banalitatea şcoalelor secundare.

Câţiva dintre ei se refugiază la Şcoala de arte frumoase. Aci, cel puţin, ar trebui să găsească o altă atmosferă mai

prielnică, amintindu-le farmecul și poezia naturii în mijlocul căreia ei s'au născut. Astăzi așa ceva nu avem în școală. Copilul poate să învețe numai tehnica, pentru ca în urmă să-și realizeze gândul de artă, care i-a strălufgerat mintea. Dar din cei veniți cu atâtea idealuri, câți reușesc să învingă greutățile enorme ale vieții de toate zilele? Câți pot rezista lipsurilor de tot felul, ce întâmpină tocmai în anii cei mai cruzi ai tinereței, în care luptă și trupul și mintea? Puțini, foarte puțini. Cei mai mulți din ei rămân învinși, fără ca guvernul, societatea în genere, să se ocupe de acești idealiști, care se străduesc nu dintr'o ambiție vană, ci dintr'un impuls, care îi împinge a manifesta în artă simțimântul moștenit din strămoși. E acelaș impuls, care îndeamnă pe țărancă, la răsboiul ei, să născocească acele splendide creațiuni artistice, care sunt iile și țăsăturile românești. Tot astfel, din îndemn firesc, țăranul român lăsând plugul, în timp de iarnă, sculptează, încrustează lemnul și ridică acele splendide troițe, sau cioplește stâlpii casei lui. Stâlpi, care pot sta alături de cei mai desăvârșiți, întrupând toate normele adevăratei arte, fără ca, bineînțeles, țăranul nostru să fi știut ce este o coloană antică. Din instinct lucrează și olarul ulcioarele de formă clasică care concurează cu amforele grecești.

Toate aceste sentimente artistice sunt, în mod inconștient, în sufletul lui. De aceea, este o datorie din partea noastră ca oamenilor cu asemenea însușiri, să nu le luăm posibilitatea de a le desvolta.

Iată, dar, dece sunt întemeiate cerințele artiștilor noștri. Poporul e bogat înzestrat cu simțământ artistic; nu are însă posibilitatea de desvoltare.

Deci, binevenite sunt protestările noastre: ne lipsesc muzee, școli naționale de arte și meserii, ne lipsesc academii de pictură și sculptură.

Aceste lipsuri constitue începutul numai al tragediei artiștilor noștri.

Inainte de a trece la partea a doua a expunerii, ne oprim deocamdată la aceste protestări cari, sperăm, vor fi auzite și de cei în stare de a veni în ajutorul artei românești.

Al. Tzigara-Samurcaș.

SILISTRA.

S'a spus despre Jules Michelet că era poet, nu istoric, fiindcă, oricât de îndepărtate ar fi fost întâmplările pe care le povestea, el nu le putea privi cu nepărtinirea trebuincioasă omului de știință. Pana lui desgropa morții și învia patimile. El însuși trăia viața celor de altă dată, iubia pe unii, urea pe alții, se sbuciuma cu ei. Această subiectivitate este străină științei. Ea aparține poeziei, nu istoriei.

Poate!

Adică sigur. Poezie să fie. Dar ce frumoasă poezie! Clipele petrecute pe băncile școalei în tovărășia cronicarilor noștri bătrâni rămân dintre acele ce nu se pot uita. Iar Caradja și Paul de Alep te fac și astăzi, când îi citești, să te frământi în loc de bucurie.

Inchipuiți-vă, mă rog, pe Patriarhul Antiohiei trimițând daruri lui Vasile Lupu. Domnul e în spătărie pe-un jilț de catifea; marele logofăt îi stă în dreapta și în stânga vel slugerul. Paul din Alep intră pe ușă închinându-se până la pământ și'n urma lui vin robii ducând, pe tave, darurile acoperite cu șervete cu ciucuri. Diacul de Divan e acolo ca să le treacă la catastif, unul câte unul. Intăi le cercetează boerii cei mari, pe urmă abia grămaticul, după ce a scos șervetele, le aduce lui Vodă, care mulțumește pentru fiecare în parte. Toată pompa unei curți bizantine, pentru ca Domnul Moldovei să primească dela Macarie Patriarhul — știți ce? — două fețe de pernă, patru cutii cu săpun, trei borcane de scorțișoară, unt de migdală, *zarzare uscate* și *fâstici sărați!*

...Ah! dar uitam. Opt zile mai târziu i se mai face un dar: falca de sus a Sfântului Vasile!

D'apoi atunci Caradja, nepreţuitul Ban Constantin Caradja, care timp de 40 de ani ni istoriseşte toate întâmplările petrecute în Moldova, în cele mai neînchipuite amănunte ale lor, până şi felul cum a aflat el despre grozava tragedie a omorârei lui Grigore Vodă Ghica în 1777, anume pe când eşea dimineaţa în halat, din iatacul lui, pentru a merge ...undeva!!

Şi să nu te treacă furnicări de bucurie când citeşti astfel de lucruri.

Insă trebue prevedere, căci atât de uşor te prinde vârtejul patimilor de altădată. Mie, depildă, lucrul acesta mi s'a întâmplat cu prilejul morţii marelui postelnic Constantin Cantacuzino, ştiţi, cel sugrumat la Snagov din porunca lui Grigore Ghica şi din îndemnul lui Stroe Leordeanu. Ce foc n'am pus în urmărirea acestuia din urmă. Ce de-a cercetări prin cărţi şi prin hrisoave, prin ţară şi prin străinătăţi pentru a dovedi că nimeni altul decât el n'a pus omorul acesta la cale... până într'o zi m'am prins a cugeta: „Şi dacă n'o fi vinovat? Dece atâta ură?" Mi-e soarta legată de-a Cantacuzinilor? Ei, dar ce-am cu ei?". Şi m'am luminat, cu'n ceas mai înainte decât Jules Michelet, m'am luminat pe deplin, că fiind prea pătimaş, nu-mi este dat de sigur să mă apuc de cercetări istorice.

Dar aceste neavând nimic de împărtăşit cu Silistra, trec.

Adecă au.

Mi-a rămas din citirile aceste o dragoste de tot ce-a fost, un parfum de altădată, care mă urmăreşte oriunde m'oi afla. La Silistra chiar, pe malul Dunării, printre Bulgarii şi Turcii de azi, vom vedea cum pătrunde în mintea călătorului, cum se impune fără ştire nici vrere, felinul trecut.

* * *

— „Mă rog, Domnişoară, când pleacă vaporul dela Giurgiu la Silistra?"

Domnişoara e o femee cu părul cărunt. Poartă ochelari, e grasă şi asmatică. Dar fiindcă stă după o tejghea, nu i se poate pune nevinovăţia la îndoială. Trebue numită „Domni-

şoară", aşa e moda. Şi moda—cine nu ştie—este întâia putere în stat. In toate statele... După femee, firește. A doua putere deci!

— „Luneș și Vinerea, la 2 1/2 după amiază" îi fu răspunsul.

— „Sigur?"

— „După orarul S. M. Re-ului."

— „Mulţumesc, Domnişoară."

Convorbirea aceasta avea loc la Bucureşti, pe Calea Victoriei, la un „birou de voiaj".

Acuma în gara Giurgiu, pe peron, într'o Luni, la ora 11.

— „Mă rog, Domnule, când pleacă vaporul spre Silistra?"

— „La ora 12 1/2".

— „Se poate? Mi s'a spus în Bucureşti că abia la 2 1/2"

— „Atunci de ce mă mai întrebi? Dacă n'oi şti eu, cheferist... la două jumătate fix!"

— „Mulţumesc, Domnule".

Mai am deci vreme să cutreer oraşul. Dealtfel, cum ar încape într'o farfurie, nu mi-a trebuit mult să-l privesc. Mă duc pe jos de la gară la piaţă, mă învârt împrejurul ei şi opresc o birjă.

— „La Ramadan, repede că scap vaporul".

— „Unde plecaţi?"

— „La Silistra."

— „La Silistra?... Vaporul pleacă la 1 1/2."

— „Fugi mă. La 12 1/2 pleacă."

— „La 1 1/2, conaşule. Dacă n'oi şti eu, birjar în Giurgiu de 20 de ani."

— „Ei drăcia dracului... Mână la Ramadan!"

In port, chiar la debarcader, întreb pe un funcţionar de la S. M. R.:

— „Mă rog, dacă nu te superi, la câte ceasuri pleacă vaporul spre Silistra?"

— „Vaporul spre Silistra?... Păi, spre Silistra... nu ştiu!"

Ei, aşa da! Iată însfârşit un răspuns în care mă pot încrede.

— „Mă rog, dar... n'o fi plecat cumva?"

— „Tţ! răspunde Semeristul.

Tț! se face apropiind limba de cerul gurii, deslipind-o brusc și ridicând capul de sus. Inseamnă „nu". Obicei bulgăresc.

Aștept. La 12 ½ constat că ceferistul mințise și la 1 ½ că birjarul s'a făcut de râs.

Două. In fund, pe dreapta, ocolind capul Rusciucului, se zărește ceva. Un punct. O jucărie pe apă. Da, e vaporul. Se apropie, intră în port; văd o punte aruncată; lume se coboară și lume se urcă... Insfârșit, la două jumătate fix, pleacă.

Domnișoara de pe Calea Victoriei a câștigat.

* * *

Puntea e ticsită. Femei, bărbați, copii și încă ceva — cum să zic — nici fetițe, nici fete... mormoloci. Un pensionat de domnișoare. Și râd...! Se pleacă una la urechia celeilalte, îi șoptește nu știu ce și pornesc amândouă: hi hi hi și ha ha ha! Vine încă una, mai zice o vorbă, izbucnesc toate trei: ha ha ha și hi hi hi! Doamne! frumos e să poți râde așa, de nimic, de toate.

Gingașe întrupări de vise aevea, ce vă înveselește? Cumintele trecut? zglobiul viitor? sau poate prezentul, întrupat în chiar persoana mea?... Mă simt neîndemânatec cum stau într'un colț, cu o carte în mână pe care n'o citesc, fiindcă ochii....

Cum de i-a venit lui Dumnezeu să facă ochi lui Adam și Evei?

Așez cartea lângă mine pe bancă și — nici că se poate — uite că deodată râd și eu cu ele, râdem toți așa ca nebunii, fără ca unul din noi să știe măcar pentru ce. Dar fiindcă acuma trebue doar o lămurire, cât de șubredă pricină de-a intra în vorbă, mormolocul policrom, părul galben, ochii verzi, apucă cu mânuța ei, abia tremurătoare, cartea de pe bancă:

„Amintiri dintr'un castel pe Nistru."

Un astfel de titlu evoacă firește vedenii de altă dată: Cazaci sângeroși, intrigi de alcovă, „Prin foc și sabie", „Cei trei mușchetari."

Incântate, fetele se adună, capetele se apropie, se întâlnesc șuvițe brune cu șuvițe bălae, se îndreaptă privirile toate spre cartea fermecată de unde trebue să țișnească un nou izvor de

emoţiuni. Pe mine m'au uitat... Insă eu pe ele nu. Pândesc, cu o melancolică grijă, clipa catastrofei finale. Cu grijă, fiindcă nu-mi place să curm entusiasmul tinereţii — el e cel care dă vieţii puţinul frumos cât îl are — dar ce sunt eu de vină dacă în castelul de pe Nistru n'au fost răpiri de fete, nici dueluri de amorezi?! Totuşi, o aştept, acea catastrofă, când fetele desamăgite mă vor privi cu despreţ, iar eu voi muri de ruşine că un popă din Cernăuţi nu s'a priceput să scrie decât o biată carte de interesante culegeri istorice, împestriţate cu frumoase simţiminte româneşti.

Mă uit, pândesc cu coada ochiului, aştept clipa fatală... dar nu mai înţeleg nimic. Uite-le că s'au liniştit. Niciuna nu mai râde. Fetiţa bălae citeşte încetinel, ochi albaştri, căprii şi verzi privesc cu luare aminte şi în loc de râsetele de odinioară, s'aud monosilabe de mirare: i! o! aa!

Nu mai am răbdare.

— „Duduie" îi spun. (Fiindcă aşa trebue spus fetelor, *duduie* dacă sunt frumuşele şi dacă sunt urâte, *domnişoară*).

— „Duduie, mă rog, ce vă miră aşa?

— „Cum, Domnule... Dar vorbeşte aici de unul....!

— „De unul care ce?

— „Care am învăţat noi la şcoală... de-am făcut şi o teză... era în Aprilie... Elvira a avut 9."

— „Vai de mine!... Care e duduia Elvira?"

— „Eu" zice un mormoloc cu obraji îmbujoraţi.

— „Felicitările mele. Dacă nu vă supăraţi, despre cine este vorba în cartea aceasta şi în teza D-voastră?"

— „Despre Miron Costin, un cronicar."

Ce bănuiam eu de fetele aceste şi uite ce sunt. Admiratoarele lui Miron Costin, *un* cronicar!

Râul sclipeşte în mii de scânteeri, parcă pică aur pe valuri, parcă îi râde apa, parcă, în după-amiaza asta cu soare, ar fi o tainică înţelegere între tot ce pluteşte deasupra a tot ce e material, între sufletele lucrurilor şi acele ale fiinţilor, între ape şi între oameni, între Dunăre şi noi!

Şi deodată, în toiul acelei armonii care nu credeam că ar putea fi de ceva tulburată, răsună o vorbă, de undeva, de nu ştiu unde, care-o spulberă întreagă, într'o clipă.

Un singur cuvânt:

Turtucaia!

Oh! Aici!...

Capetele toate se pleacă să vadă. Ochii se întunecă, se împaianjenesc...

Iar orăşelul se ridică pe coastă, drept din valuri până în muchie, cu minaret, cu case strâmbe, cu Turci in şalvari, atât de oriental, atât de pitoresc, de ţi-e necaz aproape.

Şi soarele sclipeşte vesel pe apa râului, care curge înainte cu atâta majestoasă linişte, cu atâta senină nepăsare.., parcă aici niciodată nimic nu s'ar fi întâmplat. E revoltător.

Iţi vine pe buze un nume legat de locurile aceste, un nume pe care înadins l'am uitat. Să-l uite tot Neamul cum l'am uitat eu!

Dar Rozina plânge, Rozina cu părul blond şi cu ochii verzi, Rozina care la Giurgiu râdea cel mai tare.

— „Dudue..." încerc să-i spun...

Cu'n deget pe buze Elvira îmi face: psst! Iar cu cealaltă mână îndreaptă arătătorul spre apele râului:

— „Tatăl ei zace acolo" îmi şopteşte ea la ureche.

. . . . . .

Mai sunt trei ceasuri până la Silistra, pe care le petrecem acuma într'o caldă atmosferă de veche prietenie.

S'au dus Adam şi Eva, împreunaţi la Turtucaia cu umbra tatălui Rozinii!

La debarcader, pe-un asfinţit de soare ce dădea apelor reflexe mov, când ne-am despărţit pentru totdeauna, am avut simţimântul nedesluşitelor melancolii ce se furişează în suflet când afli despre moartea acelor fiinţe pe care abia le-ai cunoscut, dar ştii, sau simţi, sau crezi c'ai fi putut să le iubeşti!

* * *

Că vii din Giurgiu sau din Călăraşi, de la meză-noapte sau de la miază-zi, Silistra, o limbă de pământ înconjurată de apă, o peninsulă înverzită, din tufişurile căreia răsar acoperişuri de case, turnuri de biserici, cupole de giamii, Silistra, de

departe, oricui trebue să placă. Insă aşa cum am văzut-o eu întâi, în nesigura lumină a unui sfârşit de apus de soare, când s'amestecă culorile şi 'ncep liniile să se şteargă, vaporoasă şi estompată, Silistra ia înfăţişarea unui tablou de mare maestru! Un Turner sau un Grigorescu.

De departe...

Iar de aproape... ca femeele bătrâne care au fost cândva frumoase.

O punte şi o cocioabă de lemn înseamnă locul debarcaderului. Pe urmă vine o bucată de pustiu de Sahara şi pe urmă o casă. In spatele casei este un maidan, dincolo de maidan un hambar şi dincolo de hambar... cred că acolo să fie oraşul.

Are o îndoită înfăţişare. Intr'un fel e la mijloc şi într'altul pe lături. La mijloc e european, adică de! nu ştiu, o fi bulgăresc, o fi rămânesc. O stradă largă şi dreaptă, o prefectură, o primărie, o biserică şi-o crâşmă. Câteva prăvălii. Aceste sunt de-o potrivă la amândouă popoarele. Apoi văd oameni cari se ceartă. Văd un gardist lăbărţat şi-o femee cu-o poşetă. E probabil românesc!

Pe laturi, cum ai eşit din strada mare, oraşul e altul: străzi înguste şi întortochiate, murdare cum nici în visuri rele n'ai vrea, cete de câni pe la răspântii, case de lemn, strâmbe şi cu gratii, femei în cerceafuri, barbaţi în şalvari, cafenele, narghilele, ciubucuri, turbane... La Ilah illa Allaha, i Mohamed Allah!

Acestui colţ de Stambul uitat pe malul Dunării, ii lipseşte ceva pentru a fi frumos. Viaţa lui de altă dată. Bine pentru noi c'am scăpat de ea, dar rău pentru ei. Oamenii par obosiţi, casele se prăbuşesc; geamia ea însesi, cu frumoasa ei cupolă de pe care se scutură varul, cu minaretul care mai stă de strajă, dar pe vârful căruia nu mai cântă hogia, geamia cea mare din mijlocul oraşului cade în ruină.

Din umbra care tot mai mult învălue ciudatul orăşel — bulgăresc doar prin ce-a fost, românesc doar prin ce-o fi, dar turcesc prin tot ce e, amintire şi ruină — din umbra nopţii care se lasă, se desprind icoanele unor alte vremuri...

Câte lucruri vin în minte!

Mai întâi o stampă veche.

Pe apă trece un caïc. E lopătat de opt voinici, îmbrăcaţi frumos în haine cusute cu fir. Inlăuntru, pe covoare, între perne, înfăşurat în mătăsuri şi acoperit de nestemate, şade, cu ciubucul de doi coţi atârnând de buze, un turc bătrân cu barbă albă, cu privire mândră... Paşa din Silistra! Iar pe malul râului, stă îngenunchiat norodul cu faţa la pământ: Turci, Bulgari, Români, Tatari, sunt toţi la olaltă, plecaţi şi umili, nişte viermi târându-se în faţa marelui stăpân hărăzit de Impărăţie... Paşa din Silistra!

Dau stampa la o parte. Deschid mucegăite cărţi.

Găsesc în ele un popor — al nostru — care abia de-a auzit vorbindu-se de Sultanul din Ţarigrad... e atât de departe. El cunoaşte şi se închină — cu boeri, cu Domn, cu tot — stăpânului care veghiază pe celalt mal al Dunării, care face şi desface, porunceşte, pedepseşte... Paşa din Silistra. Un semn făcut de el cu mâna, se năpustesc Ienicerii, se rostogolesc domnii, ard oraşe, sate, lanuri... Paşă, Paşă din Silistra!

— „Ştii ce?“ spun unui avocat prieten, la care eram găzduit, „aş dori să-i văd palatul. A mai rămas ceva din el?“

— „Palatul Paşii din Silistra?“ zice „Rămas. E închisoarea. Mergem mâine dimineaţă. Până atunci... noapte bună şi somn uşor.“

M'am culcat. Dar somnul nu mi-a fost uşor.

Am visat lucruri incurcate:

Un paşă se plimba în caic, cu o fată în braţele lui. E Elvira, care cu un deget pe buze îmi face mie "Psst! Să nu afle Rozina.“ Dar Rozina vede de pe mal, plânge şi chiamă în ajutor pe hamalul de la Ramadan. Acesta face „Tţ“, adecă nu vrea. Şi uite că vine o domnişoară cu ochelari, grasă şi asmatecă, smulge pe Elvira din braţele paşalei şi-o trimite pe ea într'un castel pe Nistru, iar pe paşă, săracul, în palatul lui, transformat în închisoare, la uşa căreia stătea Miron Costin — ce dracu căuta acolo? — şi râdea atât de tare, încât din valurile Dunării eşă umbra tatălui Rozinii, care mânioasă de atâta gălăgie, m'apucă de-un picior şi mă trage în apă, eu mă sbat şi ea mă trage...

— „Ho! mă, dar ce ai de ţipi aşa?“ răcneşte din cealaltă odae, prietenul meu, avocatul.

Sar din pat şi-mi bag capul în ligheanul cu apă rece:

— „Am visat urât! „zic". Nu-i nimic... Hai la palatul Paşalei!"

Acuma, cât de mare om o fi fost Domnul Paşă, viitor vizir, vizir mazilit — mulţi din cei mai înalţi funcţionari ai imperiului otoman au trecut prin acest paşalâc — cine ar crede că locuinţa lui din Silistra a fost un palat să-ţi fure ochii de frumos ce este, se înşeală.

E o clădire pătrată, mare, albă, cu parterul mai jos de tavan decât etajul de sus, cu vre-o opt ferestre de front şi cam tot atâtea de laturi şi cu o uşă boltită la intrare. Nu s'ar deosebi întru nimic de casele boerilor noştri români dela începutul secolului trecut, cum se mai văd încă multe prin ţările noastre, dacă n'ar fi o particularitate în architectură care-i schimbă înfăţişarea. Catul de sus înaintează deasupra celui de jos, îl surplombează. Felul acesta de-a clădi, altădată foarte întrebuinţat în tot apusul, a rămas astăzi specific turcesc. O fi puţin higienic, dar e pitoresc. El dă Orientului, împreună cu minaretele subţiri, cu chiparoşii duşi pe gânduri, cu înpestriţata-i îmbrăcăminte şi încântătorul lui cer albastru, toată faima de care se bucură.

Ca orice închisoare care se respectă, casa e azi dărăpănată. Nici împrejmuire n'are, nici un copac să-i facă umbră. Drept podoabă o santinelă şi câţiva porci într'o băltoacă.

Insă altădată — e mult 50 de ani de atunci — erau ziduri groase de jur împrejur, Turci cu iatagane care păzeau intrarea, varul proaspăt pe pereţi, covoare scumpe pe podele, femei frumoase în harem, eunuci binevoitori, şi-o grădină cu flori multe, flori ca în vise minunate. Copaci umbroşi se lăsau la vale, până jos, la malul apei.

Haremul mai există şi el. O casă mică, tot cu două rânduri, în spatele celei mari. Mai sunt şi grătii la ferestre, numai cât, de după ele, nu se mai arată umbre şterse de cadâne... Doamne, o fi fost poate şi bucurii, dar câte nedreptăţi, câte lacrimi n'au stat ascunse după acele grătii, şi câte n'o mai fi stând şi azi! Căci la urma urmei... smeritele de atunci, răsvrătiţii de acum, tot o râpire de libertate.

— „Să lăsăm, frate, filosofia, fiindcă văd că nu te pricepi. Dovadă conclusia la care ajungi: desfiinţarea codului penal. In care caz, te întreb, pânea noastră cea din toate zilele, cine ne-ar da-o nouă astăzi?“

Astfel vorbind, prietenul meu avocatul mă luă de subsioară şi mă duse în prăvălia lui Ali Sadi Mehmed, vânzător de fiare vechi.

— „Dar ce? Ai vre-o doagă slobodă cumva?“ îl întreb eu mirat. „Vrei s'o încercueşti?“

— „Uite bine împrejur“ zise el cu'n zâmbet misterios. „Şi alege, dacă te pricepi.“

— „Ce s'aleg, mă? Potcoave, cue, chei? Na'm nevoe de... stai... oh!... oho!... ohoho!

— „Taci c'o să-mi strici preţurile.“

Dar nu puteam să tac, căci prea era o prăvălie cum nu mai văzusem, un ciudat amestec de toate cioburile străzilor cu adevărate obiecte de muzeu: puşti de-acum 100 de ani, iatagane cu mânere de argint, ciubucuri cu incrustaţii de fildeş, ceasoarnice turceşti cu capace în filigrame. Tot ce poate încânta pe un iubitor de lucruri vechi.

Mă miram din ce în ce mai tare şi am stricat preţurile, sunt sigur. M'am ales totuşi cu câteva bucăţi, târguite îndelung dela Ali Sadi Mehmed, vânzător nu tocmai prost, şi cu-o sfântă de ocară de la prietenul meu, avocat chilipirgiu.

— „Vezi de mai fă şi aici vre-o prostie“ îmi zise el întrând, fără altă tălmăcire, într'o tutungerie.

M'am luat, tăcut, după el şi m'am apucat să privesc pe pereţi şi prin dulapuri. Dar n'am văzut decât ţigări, o tejghea şi un vânzător. Un Turc, căruia Ciceronele meu îi întinse mâna, zicându-i:

— „Dă-mi voe să-ţi prezint pe-un prieten din Bucureşti, în treacăt prin meleagurile noastre.“

M'am mirat de procedeul acesta, fiindcă, de! eu avocat, el tutungiu, prezentarea mi s'a părut de-a'ndoasele. Dar cum suntem democraţi amândoi, cum Turcul era mai bătrân şi în casă la dânsul, m'am gândit că prietenul meu, avocat, chilipirgiu, dar om cu bun simţ, avea poate dreptate!

— „Dai voe“ zise el, de data aceasta către mine. „Iţi prezint pe Ramis Bey!“

Cred că mă bucur de bună creştere şi sunt sigur că nici-

odată, în alte ocazii, n'aş fi îndrăsnit să fac întrebarea ce-am făcut atunci. Scurt şi apăsat, am zis:

— „Bey?“

Cu o voită nepăsare, prietenul răspunse:

— „Da Bey, adecă Prinţ. Căci dumnealui este coborâtorul celui din urmă Paşă din Silistra“.

Nu-mi place îndeobşte să-şi bată joc lumea de mine. Am făcut cu mâna o mişcare desordonantă şi-am întrebat, supărat:

— „Ce înseamnă gluma asta?“

Răspunsul sună sec:

— „Ar fi o glumă de prost gust. — Ramis Bey este nepot de fiu al ultimului paşă....“

— „De fată, Domnul meu“ îndreptă tutungiul.

In clipa aceia intră pe uşă un om — Bulgar după vorbă — întinse o hârtie de 20 lei şi ceru „Funcţionare“.

Domnul Ramis, Prinţ de Silistra, număra la tejghea:

— „Unu, doi, trei... cinci... şapte... zece“.

Apoi către noi:

— „De fată, nu de fiu. Şi singurul nepot.“

Şi iar către Bulgar:

— „Poftim restul, mă rog.“

— „Mulţumesc.“

Omul eşi, iar Ramis Bey urmări liniştit:

— „Ibrahim Paşa era tatăl mamei. Eu am copilărit în palatul bunicului, ştiţi, casa cea mare unde este acum arestul. Dar astea sunt lucruri...!

Făcu un gest nelămurit, care trebue să fi însemnat că astea sunt lucruri ce se pierd în noaptea timpului.

Totuşi, atât de adâncă nu cred să fi fost noaptea vârstei lui Ramis. Cu barba lui căruntă, nu albă, cu ochii încă tineri, cari oglindeau mai mult nepăsare decât oboseală, are înfăţişarea unui om de 60 de ani.

Cum după felul vorbii lui, nu mă mai pot îndoi că vânzătorul de ţigări este nepotul ultimului paşă, o necuviincioasă curiozitate mă împinge să-l întreb:

— „Cum ai pierdut averea moştenită?“

— „N'am pierdu-o. Mi-a fost luată“ răspunse el. „De alt-

fel n'am moştenit decât o mică moşie, căci la 78 Ibrahim Paşa a fost despoiat de tot ce avea. A murit la Stambul prin 83. pe Musulmani, aşa încât am rămas... cu ce vezi!"

ar de atunci încoace, Bulgarii au mai expropiat încă odată

„De ce n'ai plecat şi D-ta la Constantinopol?"

— „De ce să plec? Mulţumesc lui Allah că mi-a dat şi atăt şi că-mi este băiatul sănătos şi voinic."

— „Ai un băiat?"

Drept răspuns Ramis Bey se întoarce către uşa din fund şi strigă: „Raşid"

Şi Raşid veni.

Un copilandru — ştiu eu! cu puf care mijea pe bot — şaptesprezece ani, să zicem. Şi cu ochii mari, plini de tot focul Islamului într'ânşii.

Bătrânul ne spuse cu un fior de mândrie în glas:

— „Acesta este fiul meu."

Apoi către el:

— „Găteşte cafele pentru domnii."

Vorbea româneşte abia c'o umbră de accent, încolo ca noi toţi.

— „La Stambul, ce să fac?" urmări el cu glas aşa, parcă-şi istorisea lui însuşi o poveste. „Cunosc. E frumos. Dar eu m'am născut pe malul apei celei mari care curge colea... Toate clipele vieţii mele sunt legate de râul acesta. Mi-e drag.... Că nu mai e al nostru? Ei! Ba e al meu. Din copilărie, din tată şi bunic, mi-e sădit în suflet şi nimeni nu mi-l poate smulge!"

— „Ei da" zic „aşa este."

Şi aproape respectos, mai încerc o întrebare:

— „Mă rog, când treci prin faţa închisorii... adică a palatului..."

Ramis Bey tutungiul, musulman filosof, nepot lui Ibrahim, ultimul Paşă din Silistra, mă scuti să exprim, chiar pe ton respectos, cea din urmă necuviinţă ce era să mai fac.

Tăindu-mi vorba, zise:

— „Allah a făcut cerul, pământul şi apa. Casele sunt lucrate de oameni. Cine ce mi-a luat, să-l stăpânească sănătos. Iubesc ce nu se poate lua!"

Nu ştiu cum, tejgheaua ceia prinse deodată în mintea mea înfăţişare de caic...

Cafeaua era gata. Raşid ne-o turnă. Iar eu mă gândeam:

Dacă nu se schimba nimic din câte s'au schimbat... cafeau aceasta... astăzi... poate o turnam noi!

C. Gane

FAUNULUI

Faune 'ndrăgit de fugare Zine,
Pe moşia mea cu sorite ţarini
Blând să calci şi 'n drumu-ţi te du prielnic
Turmelor mele.

Doar îţi dau un ied, cînd se 'ncheie anul,
Şi cu vin îţi umplu mereu ulciorul
Venerei plăcut; de mirezme multe-ţi
Fumeg' altarul

Când se 'ntoarnă Nonele lui Decembre,
Toată turma zburdă pe iarbă—atunce
Şi, cu boi cu tot, pe câmpie, satul
Vesel petrece.

Lupul printre oile prea 'ndrăzneţe
Rătăceşte. Frunzele 'n codru pică,
Şi'n pământul cel uricios plugarul
Bate de trei ori.

Horaţiu (III, 18) **Teodor A. Naum**

MINUNEA DIN RUDENI

Cât curge apa Topologului, de o parte și de alta, de la heleșteul lui Pițurcă și până în Orbeasca, ține zăvoiul Rudenilor.

Așa cum l-au pomenit bătrânii satului, e și azi năpădit de ferigă și buruieni sălbatice, cu arini deși și înalți, cu viroage pline de rădăcini și bolovani rămași din scurgerea pâraelor.

Dacă vremurile de altă dată cu oamenii și lucrurile de pe atunci s'au schimbat, zăvoiul din Rudeni, heleșteul și cu moara, s'au înțeles parcă stăruind să rămână aceleași, ca o imagine a spaimei din basmele trecutului depărtat.

Cuprinsul acesta sălbatic nu era cercetat decât arareori și numai în partea din spre sat, de oamenii care veneau la moară.

Se spunea la șezători, în nopțile de iarnă viforoase, că necuratul și făpturile sale, pricolicii și stafiile, se adună aci și țin sfat și că balauri uriași cu limbi de foc înveninate sălășluesc din alte vremuri.

Toate născocirile astea treziau spaimele și fiorii nălucilor în mintea ascultătorilor înfricoșați și nimeni n'ar fi cutezat să calce în zăvoiul stăpânit de taină.

Moara din Rudeni, o coșmelie de casă, cu învelișul găurit de potoape și de viscole, cârpit pe alocuri cu mușchi verde și putregai, sta proptită în stâlpii învechiți de atâta amar de vreme și părea o pasăre de noapte, o cobie. Nici că se putea loc mai nimerit pentru moara asta decât aci între heleșteu și bezna zăvoiului. Pustie, cu ușa zăvorâtă și stăvilarul înfipt de cine știe când, așa ar fi rămas dacă într'o bună zi n'ar fi sosit, nu se știe de unde, Ghiță Schiopul care

rămase aci. Incepu să dreagă iazu, să facă potecă spre sat şi să cheme lumea la moara lui.

Era Ghiţă ăsta om tare ciudat şi meşter fără păreche. De cum a prins a se înfiripa, oamenii din sat dovediră că morarul pripăşit face vrăji şi solomonării, leacuri şi descântece şi roboşte lui Ucigăl-Crucea.

Lumea privia cu teamă închipuirea asta de om mic la statură, cu faţa vânătă, cu ochii mari şi sticloşi ce căutau cam pieziş şi schiop de un picior, — însemnat de Dumnezeu ca om rău de care să te fereşti.

Dela un timp, oamenii văzând că morarul nu le face nici un rău au prins de vorbă cu el, măcinară aci la moară şi la nevoe tot la el alergau după doftorii şi descântece; era mai mult doftor şi vrăjitor, decât morar.

In nopţile senine, când razele de lună străbăteau prin coperişul găurit al morii, se zărea rânduite în pod tot felul de cioburi, rădăcini şi ierburi, iar sus, agăţată pe căpriori, sta o cucuvea împăcată, în ochii căreia căta morarul când făcea descântecile şi doftoriile; aci îşi avea el cuibul vrăjilor.

Era pe la începutul verei, în timpul sapei şi oamenii din Rudeni erau îngrijaţi că nu plouase de mult; seceta le mânca sufletul. „Dumnezeu, sfântul, se mâniase pe ei“.

Arşiţa era aşa de mare de parcă tot cerul se prefăcuse în soare. Iarba pe câmp se pârlise, porumbul se usca pe ogor, — vitele slăbeau de foame şi oamenii vineţi şi muţi ca pământul pe care-l călcau, priviau rugători la cer.

In Sâmbăta de lângă Rusalii veniseră câţi-va săteni să macine la moara din Rudeni. — La ţară ziua asta e păzită cu sfinţenie; dar fiindcă a doua zi era Duminica Rusaliilor şi mai veneau şi alte sărbători, oamenii n'au ţinut seamă de călindarul babelor, şi au pornit la moară „că doar n'o să stea nemâncaţi până s'or isprăvi sărbătorile“.

Când ajunseră, morăreasa le spuse din prag „că azi e sărbătoare şi pentru un mertic de mălai cât ar lua dijmă, să necinstească ea ziua asta? Nici vorbă nu poate fi, mai ales că azi noapte a visat un vis ciudat, de n'a închis ochii până la ziuă?“.

Ghiţă Schiopul, bărbatu-său, era dus într'un sat vecin

să descânte de dălac la niște vite și sătenii ridicară ei stăvilarul; morăreasa nu-i putea opri și-i lăsă să pornească moara. „Ea una n'ar fi măcinat pentru nimic în lume azi, într'un an odată!".

Pe la amiază, soarele dogorea de-ți venea să arunci cămașa din spate. Iazul secase aproape jumătate de atâta secetă și roata morii se învârtea încet. Oamenii așteptau rândul la măciniș, adăpostiți la umbra unei sălcii din bătătura morii. — Deodată, unul din ei se îndreaptă speriat spre iaz. Galben ca ceara, cu ochii holbați, urmărea cu privirea ceva ce se svârcolea în apa limpede ce luneca pe scocul morii și începu să strige:

„Săriți, oameni buni! Ia uitați-vă, ce mai balaur!".

Alergară toți spre iaz, și în adevăr, văzură o dâră bălțată care schimba fețe-fețe în bătaia soarelui, când cenușie, când albastră sau verzue, și șerpuia în sus, pe scocul morii, răscolind șuvoiul apei.

Fără să cerceteze ce ar putea fi, toți crezură că un balaur mare, ne mai văzut, eșise prin scoc și vrea parcă să oprească moara.

Vestea că la moara din Rudeni a eșit un balaur se duse ca de popă tuns!.

S'a strâns lume după lume din toate satele și credeau toți că doar văd bine „balaurul de un stânjen de lung și gros ca stâlpul de telegraf!".

— „Ie, ce e" își ziceau unii.

— „Trebue să fie ceva, altfel n'ar fi venit popa să slujească pentru izgonirea necuratului!".

Hotărât, nu era lucru curat! A slujit popa, — lumea s'a închinat și s'a rugat destul, dar balaurul se făcea mai mare, mai înverșunat și amenința să iasă la mal: Era primejdie!

Șeful de jandarmi din sat veni să „cerceteze cazul" și cu pușca gata se apropie de iaz, ochi balaurul și trase câte-va focuri.

Prin apa turbure nu se vedea nimic. Parte din oameni erau de părere că l-a omorât, alții c'a dispărut. Cei mai mulți nu credeau nimic și nu le-a fost mare mirarea când, după ce s'a limpezit apa, văzură balaurul răsucindu-se în volbura apei.

— „Mare minune zise un sătean. Ce-o fi asta, oameni buni“?

Și moara umbla mereu cu toate că n'avea ce măcina și'n lăuntru nimeni nu cuteza să intre. Dela un timp, părea că șueră ceva nedeslușit și înecat și se pierde în vuetul apei ce se arunca în lăptocul morei.

„Doamne, sânt om bătrân și asta n'am văzut-o“, zise moș Iordache din Vișana.

— „Păcatele noastre, nene Iordache! Cine a pomenit să macini în ajunul Rusaliilor“? răspunse Leana lui Podeanu, făcându-și cruce și scuipând în spre iaz.

— „Da nu le-am spus că e sărbătoare? N'am pornit eu moara» — zise morăreasa „ei au dat drumul la apă. — Azi noapte am visat o frânghie de foc ce se făcea că ese din apă și se sue pe fusul morii în sus să intre în moară. Necuratul a fost și uite-l c'a venit!“.

— Cum o să ne dea Dumnezeu ploae, omenii buni, dacă nu ținem sărbătorile? Asta e arătare de la Dumnezeu, nu vedeți?

— „Hm! tot nu e lucru curat aci la moară. Blestematul ăsta de morar cine știe ce o fi pus la cale cu stăpânu său Nichipercea, că asta e iscoadă diavolească și pace!

Lumea îngrijată, se întreba ce-i de făcut cu pacostea asta pe capul lor, că n'au unde mai măcina și poate că balaurul vrășmaș o să vie în sat; auziseră bătrânii că mai de mult eșise din zăvoiul de lângă moară un balaur tot așa de înfricoșat și mare, ce înghițea oamenii și vitele...

Totuși, erau câțiva cari nu credeau să fie balaur, dar nici să priceapă ce-ar putea fi în virul apei.

Mulțimea însă se minuna tare și credea că-i semn rău și-o să fie prăpăd mare.

Intr'un târziu veniră și oamenii mai pricepuți să vadă ce-i cu minunea dela moară. Unul după altul, de pe marginea iazului, după puntea stăvilarului, cercetau, nedumeriți.

Câți-va cercară cu pârghii groase de lemn să gonească zavistia din apă, dar nu era chip. Arătarea se reteza parcă pe la mijloc—o clipă,—apoi iar se făcea mare și izbia apa răscolind-o până la stăvilar.

Când seara aduse pe aripile întunericului închipuiri de

groază, sosi şi Ghiţă morarul. Nimeni nu putuse birui balaurul şi toţi plecară spre sat.

Morăreasa se bocià într'una, iar Ghiţă sta tăcut şi chibzuia cam ce-ar putea fi şi cum să scape de pacoste...

O fi ghicit morarul, n'o fi ghicit ce-i cu minunea asta, dar părea mai curajos decât ceilalţi. A oprit apa, a zăvorit uşa morii şi s'a culcat. Nevastă-sa plecase şi ea, cu frica în sân, că cine ştie ce i s'o întâmpla lui bărbatu-său ..

A doua zi, Duminică dimineaţa, morăreasa, câte-va femei şi lume multă aleargă să vadă ce s'a întâmplat la moară

— „Să ştii că l'a pocit, Mario".

— Doamne fereşte, par'că n'a fost în toate minţile lui de s'a culcat în moară. — Dece l-ai lăsat femee hăi, să 'nopteze cu lighioana aia spurcată?

— „Ce era să-i fac? Ţinea mortiş că lui nu e frică, şi n'a vrut să plece, Doamne, Doamne!"

Dar mare le fu mirarea când îl găsiră sdravăn şi nepăsător, de parcă n'ar fi ştiut nimic de zarva şi grija de până-aci.

Şiret şi tare de minte, Ghiţă se uita mereu în apă. Dibuise în adevăr pricina? Sau i se năzărise numai? — Dar zâmbia într'una...

Iar când soarele se înălţase de un copac, morarul ridică stăvilarul şi porni moara; — balaurul tot în apă. Lumea vine, priveşte şi se miră ca şi eri...

Ghiţă, fire vicleană, voind să-şi scoată din pagubă că prea se tociseră pietrele morii pe degeba, iscodi o şmecherie: fiecare dintre cei de faţă să-i dea câte un franc şi el va face să peară arătarea:

—„Dar cum se poate asta, Ghiţă?" zise Ionică al Popii.

—„Păi cum să nu se poată? Iac'aşa!" Şi apropindu-se, îi şopti tainic:

„Astă noapte am visat un vis ciudat. Se făcea că Sfântul Petru s'a coborât din cer, de acolo dela el, şi-a venit la mine în moară tot făcând nişte semne cu toiagul şi spunând nişte vorbe pe care numai eu le ştiu. Şi aşa socot că dacă le-aşi spune şi aşi face şi semnele ce mi le-a arătat sfântul, am scăpa de pacoste."

—„Apoi, da fără bani nu se poate Ghiţă?.

—„Nu, nu, că n'are leac, frate Onică — şi duse mâna la gură să nu i se vadă zâmbetul, adăogând:

—„He-he, toate minunile trebuesc plătite, nu ştii asta?

Iar după ce umplu pălăria cu bani, morarul îşi puse un sac pe gât aşa cum pun popii patrafiru, trase pălăria pe ochi, se duse la stăvilar şi începu să şoptească şi să facă semne pe deasupra apei.

In vreme ce apa se turbura de svârcolirile balaurului, iar lumea aştepta cu gura căscată să se izbândească minunea, Ghiţă opri moara şi se coborâ pe scoc până la spărtura unde se arătase balaurul. Aci începu iar să facă semne şi să descânte:

La o apă mare şi limpede
Ca lacrima, ca argintul curat
A eşit un şarpe înfricoşat
Cu nouă limbi de foc, înveninat
Şi m'a trimis Sfântul Petre
Să-l descânt şi să-l alung.
Pieri şarpe blestemat,
Plesneşte ori te topeşte
Ca un fuior de cânepă,
Să te bat, să te usuc
La meliţă să te duc,
Ori fugi cum te bate vântul,
Cum aleargă gândul
Şi te ascunde în inima pământului
Ori în fundul mărilor,
Aşa să fugi blestematule
Şi necuratule
Din faţa mea.

Apoi se aplecă şi băgând mâna printre scânduri în jos, scoase la iveală un fuior răsucit de cânepă.

Mare le-a fost mirarea tuturor când au văzut „minunea" făcută de morar. Cât era Ghiţa de meşter în vrăjii şi solomonării, dar ca să aiba darul şi puterea să schimbe în fuior de cânepă namila de şarpe, asta n'ar fi crezut-o nimeni!

— „Doamne, mă Onică, zise Dinică al Saftei, mare lucru e şi credinţa la om!

— „Ai văzut?... Ghiţa ăsta e înţeles cu Ucigă-l Toaca şi pace!

— „Păi... ăsta-i minune de pus la gazetă, răspunse alt sătean, ce sta cu mâna la gură gânditor...

Numai Ioana lui Andreiaș nu prea părea dumerită căci, în timp ce toată lumea se mira, — ea cerceta fuiorul și uitându-se mereu la morar se aplecă la ureche, șoptindu-i:

— „Măi Ghiță, o fi el minune ce făcuși Dumneata, dar fuiorul ăsta cam prea duce cu fuiorul care l'a scăpat în râu Lisaveta mea, mai acum vr'o săptămână».. Și-l privi piezișș zâmbind a râs.

Atunci morarul văzându-se prins cu ușa, se uită în ochii ei diavolește și duse degetul la gură:

— „Sst!“ Și adăogă:

— „Puneți lacat la gură dacă ai înțeles, lasă proștii să-și plătească prostia!“...

Al. Soare

INSULA

Cresc umbre negre tot mai negre,
Talazuri gem și plâng și vin,
Și zarea 'ntreagă-i o pustie
De desnădejde și de chin.

Eu — biată insulă — proptită
Cu temelia 'n fund de-abise,
Arar de zâmbet cercetată
Simt fruntea-mi grea de grele vise.

Și zi cu zi și nopți de-a rândul
Și ani de sbucium pe furtună,
Ascult cu spaimă nesfârșitul
De ape 'n coaste cum detună,

Și nici un semn de mântuire —
Decât izvorul de păreri,
Că sunt din cremene făcută
Și scapăr pururea 'n dureri.

A. Mândru.

DICŢIONARUL JUNIMEI

Ministru.

Ministrul Junimii este P. P. Carp. Junimea nu vrea să ţie samă de schimbările politice pe care vremea le aduce cu sine prea des şi alungă pe amicii săi dela putere. Prin o ficţiune a societăţii, lucrurile rămân pentru dânsa aşa precum au fost când i-a mers mai bine. Una d în acele epoce, fiind ministeriul lui Carp, el e considerat totdeauna ca Ministru, deşi pentru scurt timp, funcţiunea sa este provisor ocupată de altul. Deaceea Carp are pentru vecie predicatul „Ecselenţă". (v. a.).

Moise

nume biblic (vezi Pompiliu).

Monastireanu Daniel Ilariu

născ. la Sân Margita în 24 Dech. 1845. In Junimea de la 1875. A venit însă numai cât timp ţinu ministerul lui Maiorescu şi apoi al lui Carp.

Motto.

Când vre-o scriere ce se ceteşte în Junimea are un motto, se discută întâi ş'întâi acesta. Apoi se admite, ori se respinge motto, cântându-se în chor după aerul „les lampions": Motto-i bun, Motto-i bun! Motto-i rău, Motto-i rău!".

Musa de la Borta Rece.

Versurile satirice scrise de răposatul M. Zamfirescu din Bucureşti contra Junimii în vremea polemicei Convorbirilor cu Revista Contimporană, erau intitulate „Musa de la Borta Rece. Era o scriere dramatică în care figura şi o fată, căreia autorul îi dăduse acest nume. De a gândit Zamfirescu la vre una din colaboratoarele Convorbirilor, în special la cea mai fecundă în versuri pe vremea aceea sau de nu, este un mister pe care autorul pân a nu muri nu l'a destăinuit nimănui.

Mutismu.

In primăvara anului 1864 Theodor Rosetti trebuea să ţie şi el o prelegere publică despre „Societatea Modernă". Deşi erâ stăpân pe materia sa, în momentul când voi să înceapă şi se închină înaintea nu-

merosului public ce se adunase, o ameţeală îl apucă şi nu putu zice alta decât: „Onorat Auditoriu! Societatea modernă, societatea modernă!...“ După care părăsi catedra şi se retrase spre marea uimire a publicului. Junimea întrunită la Pogor după acest fiasco, era desperată. Pogor era furios şi vrea să bată cu pumnii pe Rosetti, care era foarte liniştit. Deatunci sau schimbat mult lucrurile, căci Th. Rosetti vorbeşte atât de mult în public şi mai ales în particular, încă odată pornit, nu ştii cum să-l mai opreşti!

Missir Petru

născ. în Roman în 5 Oct. 1856, în Junimea din 1880. Autor de aforisme, apărate cu mult foc de el însuş în Junimea. In urmă autor de scrieri ştiinţifico-literare. Pân acum (1884) Junimist înfocat. Râsul lui e aşa de grozav, încât Lambrior zicea că seamănă cu un clocot: *Clocoteşte* Missir! însemnează că *râde*.

Naum Anton

născ. în Iaşi în 17 Ianuarie 1829. Intrat în Junimea în 1872 după multă stânjenire, cugetare şi codire, dar devenit apoi unul din cei mai aprigi Junimişti, chiar unul din stâlpii societăţii. Poet liric şi sprijinitor al clasicismului pur. Adversar al corosivităţilor. In special al lui Pogor, cu care din această causă, se ceartă necontenit. Numit Juridic şi pe nedrept acuzat de lipovinism. Adversar al Caracudei care după timpuri şi împrejurări se clatină mult în credinţele sale. Obiectul multor ghimpi la Aniversări, dar răspunzând şi el cu mare răutate. Numit şi Naumescu, câte odată şi: Regele Licofron de Pogor, din causa unei poesii a sale unde figura un personaj cu acest nume. Vecinic tânăr, dar de o vreme încoace melancolic. † 28 August 1917.

CRONICI

Cronica economică

Comisiunea Europeană a Dunării. Opiniunea publică românească a acordat în ultimul timp o deosebită atenţiune Comisiunei Europene a Dunării (C. E. D.), instituţie internaţională, izvorâtă din tratate, care îşi execută de aproape 70 de ani, mandatul său asupra căei navigabile maritime a Dunării, în completă independenţă de ţările care au posedat sau stăpânesc astăzi malurile fluviului pe această porţiune, adică de la Brăila şi până la mare.

In cele ce urmează ne propunem să aducem oarecari lămuriri în această chestiune.

Navigaţia pe Dunăre ca şi pe toate celelalte ape care străbat sau fac frontieră între cel puţin 2 state, a urmat un criteriu de evoluţie, impus de desvoltarea vieţii economice şi de măsura în care s'au putut temperà tendinţele manifestate de puterile mari limitrofe, pentru acapararea celei mai importante căi de comunicaţie naturală a continentului nostru.

La început fiecare stat se credea în drept să utilizeze în folosul său exclusiv, porţiunea de fluviu care-i străbătea teritoriul şi să nu permită accesul străinilor decât după ce se legau prin convenţiuni speciale.

Primele ţări care simţeau nevoia de a-şi efectuà schimbul de produse pe calea apei, erau ţările riverane unui aceluiaşi fluviu şi atunci s'a ajuns la consacrarea unui nou drept în materie de navigaţiune pe apele internaţionale şi anume la *dreptul colectiv al tuturor ţărilor riverane asupra întregului fluviu*, fiecare riveran fiind liber prin urmare de a navigà după voe pe tot parcursul lui.

Este faza *condominiului statelor riverane în materie de navigaţiune* şi a fost inaugurată de marea revoluţie franceză.

In fine, când relaţiunile economice internaţionale se dezvoltă şi raza activităţii schimbului depăşeşte zona udată de cursul de apă internaţional, statele din diferitele părţi ale pământului simt

nevoia de a utiliza cursurile mari de apă, pentru a pătrunde uşor şi economic în inima continentelor

Cursurile mari de apă câştigă astfel un interes internaţional universal; ele încep a fi considerate ca bunuri comune tuturor (res comunes) ca şi aerul şi marea. Un nou principiu începe atunci a se impune în domeniul navigaţiunei fluviale şi anume *principiul libertăţii de navigaţiune.*

Primul cod de legislaţiune internaţională a fluviilor e cuprins în convenţiunea elaborată la Paris în 1804 şi dispoziţiunile lui au fost aplicate navigaţiunii pe Rin.

Codul-tip în această materie, a rezultat însă din numeroase lucrări preparatorii şi dezbateri, cari au condus la încheerea Congresului dela Viena din 1815.

Studiile au fost făcute pentru cazul particular al Rinului şi trebuiau să fie aplicate tuturor apelor cu caracter internaţional.

Este interesant de observat că după Congresul dela Viena stabileşte principiile ce aveau să asigure libertatea de navigaţiune comercială pe râurile (apele) internaţionale, încredinţează sarcina de a veghea la aplicarea acestor principii ansamblului de state riverane, ca fiind cele mai intim interesate la desvoltarea navigaţiunei pe cursul de apă ce le udă teritoriul.

Pe Dunăre, interesele egoiste ale marilor puteri limitrofe (Austria, Rusia şi Turcia) au împiedicat punerea în aplicare a principiilor Congresului dela Viena.

Porţiunea de fluviu, denumită maritimă, care prin adâncimile sale naturale dădea acces vaselor de mare până la Brăila, a constituit scena pe care se ciocneau tendinţele pe deoparte ale Austriei şi Angliei, care având interese puternice economice [1]) doreau o comunicaţie uşoară între Dunăre şi Mare şi pedealta ale Rusiei, care, pentru a favoriza desvoltarea portului său Odesa, reuşise la 1829 să acapareze toate gurile Dunării şi să le facă cu totul improprii navigaţiunei, prin tot felul de piedici pe care i le punea în cale [2]).

In aceste împrejurări şi următor războiului Crimeei, se înfiinţează prin Tratatul dela Paris din 856, o primă Comisiune, denumită Comisiunea Europeană a Dunării, în care Austria, Franţa, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia şi Turcia, aveau să fie reprezentate prin câte un delegat. Comisiunea avea să învingă în calea navigaţiunei pe Dunărea Maritimă, un obstacol de ordin natural şi altul de natură politică.

Primul constă în acumularea de nisipuri care se depun con-

---

[1]) Austria îşi formase o flotă comercială puternică pe Dunăre şi urmărea expansiunea economică către răsărit prin Dunăre şi Marea Neagră.

Anglia avea nevoe să se aprovizioneze cu cereale din basinul Dunării.

[2]) Scufundă corăbii pe şenolul navigabil, impunea vaselor o seamă de măsuri abuzive sanitare şi administrative şi tolerà bandele de piraţi, care jefuiau pe navigatori şi făceau navigaţia aproape imposibilă.

tinuu în mare în faţa gurilor Dunării, — fenomen ce se petrece la toate apele care se varsă în mări fără flux şi reflux, — formând acolo bancuri, peste care apa având adâncime redusă, vasele mari încărcate nu pot trece, decât descărcând o parte din mărfurile ce conţin, pentru a se uşura şi ridicá astfel către suprafaţă mărfuri ce trebuesc apoi din nou încărcate, spre a fi transportate la destinaţie.

Pentru înlăturarea acestui obstacol, cât şi pentru curăţirea căei navigabile de numeroasele vase ce fuseseră scufundate, C. E. D. avea să proecteze şi să facă să se execute lucrări, pe fluviu, deocamdată dela Isaccea până la guri, precum şi în faţa gurilor în mare, pentru a da cele mai bune condiţiuni de navigabilitate vaselor mari ce aveau să se dirijeze către porturile maritime Galaţi şi Brăila.

Al doilea obstacol de înlăturat era de ordin politic şi constă în îndepărtarea dela gurile Dunării, a influenţei dăunătoare ruse, şi asigurarea libertăţii absolute de navigaţiune pe porţiunea maritimă a fluviului, prin punerea ei sub control european.

Este interesant de ştiut că printre cele 7 puteri care erau reprezentate în C. E. D. numai Austria şi Turcia erau riverane pe Dunăre. Amestecul direct al puterilor, în menţinerea navigabilităţii şi în administrarea porţiunilor de fluvii pe care ele nu sunt riverane, a părut aşa de nejustificat negociatorilor Tratatului dela Paris, încât ei nu au acordat C. E. D. decât un mandat cu totul temporar (limitat la 2 ani).

O a doua Comisiune, aceasta însă cu caracter permanent, formată numai din delegaţi ai puterilor riverane Dunării[1]) trebuia să se constituiască în acelaş timp cu C. E. D. şi avea să se ocupe mai întâi de restul căei navigabile a Dunării, în afară de porţiunea care cădea temporar sub îngrijirea C. E. D.

Ea avea să regulamenteze navigaţia şi poliţia fluvială, să execute lucrările necesare pentru înlesnirea navigaţiunei, care avea să fie liberă şi trebuia să prezinte condiţiuni de tratament identice pentru toate vasele, de orice naţionalitate ar fi fost ele.

Această Comisiune, denumită Riverană, avea să ia asupra ei şi executarea mandatului C. E. D. după dizolvarea acesteia. Ea se apropia mult de prevederile Congresului dela Viena în materie de navigaţiune. Graţie însă maşinaţiunilor Austriei care nu voia să admită niciun amestec străin pe porţiunea de Dunăre ce-i udă teritoriul, această comisiune a rámas continuu în domeniul nerealizărilor.

Mandatul C. E. D. care expirà în 1858, a fost prelungit, pentru terminarea lucrărilor începute, până la 1866 şi apoi din nou până la 1871. O nouă prelungire de 12 ani (până la 1883) se acordă C. E. D, pentru a-i da putinţa să ramburseze un împrumut contractat de ea pentru lucrări. Intre timp, în urma câ-

[1]) Austria, Sublima Poartă, Würtembergul şi Principatele Dunărene.

ştigării independenţii noastre, Tratatul dela Berlin din 1878, decide ca România să aibă reprezentantul său în C. E. D. ale cărei atribuţiuni aveau să fie exercitate pe viitor până la Galaţi [1]) în completă independenţă de puterile teritoriale.

Ideea funcţionării Comisiunei Riverane este cu totul părăsită.

In 1883 la Londra, se asigură din nou existenţa C. E. D. pe 21 de ani, adică până în 1904, iar începând dela această dată, se hotăreşte ca mandatul ei să se prelungească din 3 în 3 ani în mod tacit, pânăce vreuna din puterile contractante, avea să anunţe cu un an înainte de expirarea termenului, modificări relative la constituirea sau la puterile acordate C. E. D.

Aceiaşi conferinţă hotărăşte să întindă mandatul C. E. D. până la Brăila.

România a protestat contra deciziunilor Conferinţei dela Londra, la care ea nu a luat parte şi a declarat că nu se consideră obligată să le execute.

Incepând dela 1904 şi până la încheerea păcii care a pus capăt marelui război, mandatul C. E. D. a fost prelungit în mod tacit din 3 în 3 ani, iar Tratatul dela Versaille ne-a transmis-o cu toate prerogativele ei antibelice, adică exercitându-şi atribuţiunile în completă independenţă de puterea teritorială.

Aşadar, în ciuda faptului că după război România posedă ambele maluri ale porţiunei de Dunăre, precum şi zona de mare pe care C. E. D. îşi exercită mandatul; că ţara noastră dispune de o sumă de ingineri capabili, cari au îndelungată experienţă pe fluviu, Tratatul dela Versaille îi smulge anumite drepturi ce rezultă din exercitarea suveranităţii sale şi îi impune să suporte pe teritoriul său un stat străin, care exercită un mandat special în apele româneşti, fără a admite amestecul nostru decât în măsură cu totul egală cu fiecare din celelalte ţări reprezentate în C. E. D., dintre care nici-o alta nu mai este riverană.

C. E. D. este un stat în stat şi ea constitue o atingere cu atât mai gravă a demnităţii noastre, cu cât Tratatul dela Versaille institue pentru restul Dunării navigabile, adică dela Ulm la Brăila, o a doua Comisiune denumită Comisiunea Internaţională a Dunării C. I. D. care este chemată caşi C. E. D. să asigure navigaţiunei o cale cât mai avantajoasă, libertate absolută şi egalitate de tratament pentru toate pavilioanele [2]) dar care respectă drepturile de suveranitate ale fiecărui stat riveran.

Acest regim echitabil (C. I. D.) este astăzi aplicat tuturor apelor europene cu caracter internaţional şi menţinerea C. E. D. sub forma ei antibelică, apare ca o excepţiune inexplicabilă, care loveşte atât principiul de uniformizare a regimului de navigaţiune

---

[1]) Dela 1856—1878 mandatul C. E. D. se întindea numai până la Isaccea.

[2]) Este vorba şi aici tot de navigaţiunea comercială, nu şi de cea de război.

pe toată întinderea unui aceluiaş curs de apă internaţional, cât şi drepturile de suveranitate ale României.

Pericolul rus dispărând dela gurile Dunării, şi România dând suficiente probe de capacitate technică în domeniul hidraulic şi de imparţialitate în aplicarea regimului de libertate a navigaţiunei pe restul Dunării româneşti peste care îşi întinde mandatul C. I. D., a sosit momentul ca C. E. D. să se dizolve, iar C. I. D. să-şi întindă mandatul până la mare.

Acest proces de substituţie este cu atât mai uşor de înfăptuit, cu cât toate puterile reprezentate în C. E. D. fac de drept parte din C. I. D.

Marile puteri reprezentate în C. E. D. trebue să-şi dea seama că poporul român este adânc jignit de menţinerea forţată şi nejustificată, pe teritoriul României, a unei organizaţiuni internaţionale cu atribuţiuni de stat în stat şi nemulţumirile au întrecut limitele răbdării, când în primăvara anului 1924, adâncimea pe canalul de trecere peste bara din faţa gurei Sulina, a scăzut la 13 picioare engleze, adică la abia 4 metri, dela 7 metri cât fusese în o lungă perioadă înainte de război.

Această împrejurare a stârnit protestări unanime contra C. E. D., singura răspunzătoare de situaţiunea penibilă în care căzuse comerţul dunărean.

Inainte de a studia cauzele care au provocat criza din primăvara anului 1924, vom expune în câteva cuvinte, organizarea şi modul de funcţionare al C. E D.

C. E. D. se compune în prezent din câte un delegat plenipotenţiar al Angliei, Franţei, Italiei şi României, fiecare fiind asistat de câte un delegat supleant.

Delegaţii plenipotenţiari se întrunesc de 2 ori pe an în sesiuni ordinare şi discută toate chestiunile ce intră în cadrul mandatului C. E. D.; întocmesc bugetul pentru intervalul ce-i separă de viitoarea sesiune, hotărăsc lucrările de executat, judecă în ultimă instanţă diferendele ivite între navigatori [1]), fixează taxele pe care au să le plătească vasele ce se folosesc de lucrările executate de C. E. D. etc. etc.

Hotărârile luate de delegaţi în şedinţele plenare, se aduc la îndeplinire de funcţionarii C. E. D., grupaţi în servicii, sub supravegherea delegaţilor supleanţi, care locuesc în mod permanent în oraşul Galaţi.

C. E. D. posedă o întreagă flotă de vase speciale pentru împlinirea misiunei sale, un palat la Galaţi, un altul la Sulina, unde are şi ateliere mari, un spital, locuinţe pentru funcţionari etc. etc.

In anul 1858 C. E. D. începe construcţia de diguri „provizorii“ la gura Sulinei, care aveau scopul de a conduce apele Dunării

[1]) In afară de zona porturilor, exceptând portul Sulina.

peste bancul ce se formase în mare, în apropiere de coastă şi care avea să fie mâncat prin forţa apei trecând printre diguri.

Lucrările „definitive" de amenajare aveau să se facă la gura Sf. Gheorghe, care se impunea pentru navigaţiune, prin avantajele considerabile ce prezentă în comparaţie cu Sulina.

Din nefericire, în problemele mari care angajează viitorul, soluţiunile provizorii compromit adesea pe cele definitive. In adevăr, maşinaţiunile politice ale Rusiei [1]), succesul „momentan" al lucrărilor provizorii dela gura Sulinei şi într'o oarecare măsură şi lipsa de fonduri, au făcut să se transforme în definitive, digurile dela gura Sulinei, părăsindu-se soluţiunea cea bună, care era braţul Sf. Gheorghe.

Gura Sulinei prezentă în special desavantajul de a se găsi în apropiere de gura *Stambulul Vechi* a braţului Kilia, care varsă în mare cantităţi enorme de nisipuri, ce se depun pe fund către Sud în tot spaţiul care separă cele două guri, tinzând să le unească. Natura şi-a pronunţat de mult verdictul. Braţul Sulina trebue să fie absorbit de vecinul său uriaş Kilia şi deci navigaţia maritimă trebue să-şi caute aiurea o nouă cale de acces pe Dunăre.

Problema care trebuia să fie rezolvită în 1858, se pune din nou astăzi în discuţiune.

Este incontestabil că lucrările executate de C. E. D., precum şi libertatea ce ea a garantat navigaţiunei, au folosit considerabil comerţului Dunării şi dezvoltării economice a ţărilor din basinul său.

Intr'o perioadă de mai bine de 20 de ani, dinaintea războiului mondial, navigaţiunea s'a bucurat aproape continuu de aproximativ 7 metri adâncime de apă la gura Sulinei, pentru vasele de mare.

Astăzi, se întrebuinţează curent în navigaţia internaţională vase economice de transport, care cer însă, în mijlociu, 9 metri adâncime de apă. Este incontestabil că această adâncime se poate obţine până în portul Galaţi şi chiar Brăila, părăsind braţul Sulina şi executând lucrări technice, care nu prezintă în împrejurările actuale de cât un singur obstacol — banul —

Inainte de război încă, C. E. D. a fost desigur în măsură să vadă, că lucrările ce fuseseră executate la gura Sulinei de mai bine de o jumătate de veac, nu mai erau în măsură să asigure navigaţiunea dunăreană. Era deci o datorie pentru ea, care dispunea larg de toate mijloacele necesare, să facă studii serioase asupra tuturor gurilor şi braţelor Dunării, pentruca înainte ca natura să o „forţeze" de a se decide pentru anumite lucrări, care, prin tardivitatea lor, nu ar mai fi putut avea alt scop, decât „*salvarea*" navigaţiunei ameninţate, să aibă libertatea de a alege

[1]) Rusia preferă amenajarea braţului Sulina, faţă de Sf. Gheorghe, deoarece vasele ei se puteau angaja mai uşor pe Dunăre, fiind mai aproape de porturile ruse.

şi executa lucrări, bine chibzuite, care aveau să rezolve pentru o perioadă cât mai îndelungată, problema navigaţiunei pe Dunărea Maritimă.

C. E. D. nu poate invocà nicio circumstanţă atenuantă în favoarea sa, pentru a-şi uşurà răspunderea de a nu-şi fi îndeplinit conştiincios mandatul, mai ales că era în măsură să cunoască bine că, în toate problemele de ordin technic, şi mai cu deosebire în lucrările pe apă, unde lupta cu natura este făţişă, prevederea este o obligaţiune, căci a nu vedea în viitor înseamnă a capitulà anticipat.

Pe deoparte o perioadă de câţiva ani ploioşi în care Dunărea a dus la mare cantităţi enorme de nisipuri. pe dealta, întreruperea forţată, aproape totală, a lucrărilor de dragaje în timpul războiului, precum şi avansarea accelerată a braţului Stambulul Vechi către gura Sulinei, a favorizat formaţiunea unui banc puternic de nisip în faţa acesteia, care ameninţă să compromită navigaţiunea.

C. E. D. a fost astfel „forţată" să se decidă a face imediat lucrări, tot la gura Sulinei, care au de astădată o durată probabilă cu mult mai redusă decât cele executate în 1861, deoarece cauzele naturale potrivnice navigaţiunei, sunt incontestabil uriaşe actualmente, faţă de acelea care acţionau acum 65 ani.

Nu mai puţin grav este faptul, că lucrările ce sunt în curs de execuţie, nu vor da posibilitatea să navige pe Dunăre vasele economice, întrebuinţate azi în comerţul internaţional care, precum am văzut, cer 9 m. adâncime de apă, aşa că transportul mărfurilor noastre de export şi import, se va face tot neeconomic.

Dacă examinăm programul lucrărilor pe care C. E. D. le execută în prezent, vedem că el constă în special în:

1. Prelungirea cu aproape 2 km. în mare, a digurilor dejà existente dela gura Sulinei.

2. Construirea unui mare baraj, care să oprească apele Stambulului Vechi de a se vărsà în mare, în apropiere de gura Sulinei.

Pentru executarea acestor lucrări, C. E. D. a prevăzut o cheltuială de aproximativ 45 milioane de franci francezi.

In afară de suma considerabilă, care astăzi echivalează cu aproximativ 500 milioane de lei, observăm că este nevoe să se condamne printr'un baraj, un braţ al Dunării, cu mult mai mare decât Sulina, pentru a-i da acesteia posibilitatea de a mai servì, încă câţiva ani, navigaţiunea.

Este evident o soluţiune care corespunde unei situaţii desperate şi care a fost evidenţiată în primăvara anului 1924, prin scăderea adâncimei canalului navigabil din faţa gurei Sulinei, la abia 13 picioare englezeşti.

Fie-ne permis să afirmăm, că înafară de cauzele amintite mai sus, (întârzierea execuţiunei lucrărilor şi perioada abondentă în ape mari din ultimii ani) care au cauzat această catastrofă din fericire de scurtă durată, C. E. D. hotărând începerea lucrărilor

la finele anului 1921, s'a făcut vinovată de a fi condus execuţia lor cu o încetineală condamnabilă şi aceasta din 2 cauze:

a. Politica financiară greşită adoptată de C. E. D. pentru executarea lucrărilor.

b. Lipsa de ordine administrativă necesară şi de energie suficientă în executarea lurerărilor.

C. E. D. supune toate vasele de comerţ ce utilizează lucrările făcute de ea, la taxe pe care ea singură le fixează şi care sunt cu totul obligatorii.

Aceste taxe au drept scop „unic", acoperirea cheltuelilor pe care C. E. D. le face pentru a menţine o cât mai bună cale navigabilă.

Este principiul care guvernează întreaga sa politică financiară şi în limitele căruia C. E. D. rămâne suverană în fixarea tarifului de taxe.

Dacă taxele ar creşte totuşi mereu, ele ar deveni la un moment dat prohibitive. Comerţul ţărilor riverane în primul rând ar suferi mult, însă în acelaş timp bugetul C. E. D. nu s'ar mai putea echilibrà. aşa că ea s'ar vedea obligată — afară numai dacă nu ar recurge la împrumuturi — să-şi depună mandatul.

Tot astfel s'ar petrece lucrurile dacă taxele ar fi prea mici şi dacă cu toată afluenţa probabilă de vase, atrase de condiţiunile favorabile de navigaţiune, încasările C. E. D. nu ar putea echilibrà cheltuelile făcute cu întreţinerea căei navigabile.

Latitudinea fixărei taxelor nu poate deci varià decât între extremele fixate de cele două situaţii limitative precedente.

Sunt totuşi cazuri, când C. E D. este tentată de a riscà să impună navigaţiunei taxe aproape prohibitive, ceace constitue desigur o politică financiară greşită.

Astfel, când s'au fixat lucrările actualmente în curs de execuţie, C. E. D. şi-a propus să le repartizeze pe un interval de 4—5 ani, astfel ca ea să poată acoperì cheltuelile necesitate de ele, din veniturile sale ordinare.

Este în primul rând nedrept, ca lucrări care sunt făcute cu scopul de a servi navigaţiunei un număr de câteva zeci de ani, să fie plătite din bugetele ordinare a 4—5 ani numai, care vor apăsà desigur greu navigaţiunea.

In al doilea rând, cu acest sistem financiar, se riscă a se începe lucrările şi în cazul când veniturile scontate nu se realizează, lipsa de fonduri să împiedice continuarea lor şi poate chiar să le compromită.

Este incontestabil că C. E. D. se găseşte în plină criză financiară de aproape 2 ani, şi că această criză a avut efecte dăunătoare asupra mersului lucrărilor.

Ar fi fost cu mult mai chibzuit ca C. E. D. să se asigure de sumele necesare execuţiunei lor, printr'un împrumut făcut înainte

de începerea lucrărilor, pe care apoi să-l amortizeze din veniturile ei ordinare, într'o perioadă de timp suficient de lungă, pentru ca navigaţia să nu fie apăsată de taxe excepţionale.

Incercările platonice de a contracta un împrumut, făcute dupăce criza financiară se declarase, au avut mai mult aerul unui gest de liniştirea conştiinţei, decât greutatea unor intervenţiuni serioase.

Ori, dacă dupăcum se afirmă, pledoaria energică a plenipotenţiarilor care constituesc C. E. D. nu a putut conduce la contractarea împrumutului în ţări cu resurse financiare suficiente ca Anglia, Franţa şi Italia, asta înseamnă că aceste ţări nu mai sunt interesate în comerţul maritim al Dunării şi atunci nu e nimic mai natural, decât să lase în grija riveranilor ca să-şi apere singuri interesele sub egida C. I. D., pronunţând dizolvarea C. E. D.

Aceasta e dealtfel singura soluţie viabilă, fie că am considera problema navigaţiunei pe Dunărea Maritimă din punct de vedere politic, fie că am analiza-o din punct de vedere economic sau technic.

Danubius

Cronica literară.

Poezia Nouă a făcut în ultimul timp obiectul unor discuţii foarte aprinse. Cu acest prilej, poeţii cari n'au împlinit încă 40 de ani au fost puşi în nişte cutiuţe cu etichete diferite şi, pe spinarea lor, s'au construit teorii literare. Dar au venit alţi critici, cari au rupt etichetele, ca să pună altele în loc, tăgăduind „noutatea" unora din scriitorii mai tineri decât ei. După acest criteriu, noutatea ar fi apanagiul exclusiv al blazaţilor, ale căror simţuri tocite se primenesc prin versificaţie dezordonată sau imagini ce scapă simţurilor noastre.

Nimeni nu s'a întors însă către cei tineri, ca să le cerceteze scrisul şi să-i întrebe şi pe ei ce cred. Din partea aceea, Domnii critici ar fi putut căpăta răspunsuri simple, dar usturătoare. Li s'ar fi răspuns, de pildă, că există scriitori cu sau fără vlagă, cu sau fără sensibilitate; că această sensibilitate e dincolo de teorii, că n'o prea găseşti în revistele din capitală, dar că mişună în micile reviste de provincie, care cresc adevărate talente, independent de teoriile literare la modă. Trăieşte la Arad, Aron Cotruş; la Galaţi, Zaharia Stancu; la Ploeşti, George Dumitrescu; la Craiova, Radu Gyr: la Suceava, George Voievidea; la Râmnicul-Sărat, Victor Dimitriu; în altă parte, Petre Strihan. Dar cine-i cunoaşte?

Revistele Capitalei, bisericuţe ferecate, se'nchid în teorii inutile despre generaţii perimate. Niciuna nu încearcă să grupeze pe tinerii cari se ridică, muncesc în tăcere şi fac operă sănătoasă şi românească dincolo de maniera cosmopolită a scrisului bucureştean.

Marcel Romanescu

Cronica politică.

Minoritatea bulgară din Cadrilater. — Tratamentul minorităţilor din România a fost în general rău apreciat; nu numai în străinătate, ba chiar la noi în ţară. Vina nu e atât a duşmanilor din afară, cât a prietenilor dinlăuntru. Statul, oricât ar face pentru minorităţi — şi uneori face mai mult pentru ele decât pentru băştinaşi — e veşnic bănuit de proastă oblăduire. Ştirile oficiale, antipatice prin rigiditatea lor firească, se lovesc de neîncrederea opiniei publice. De aci, datoria cunoscătorilor acestor chestiuni de a lămuri lumea cât mai deplin.

Cu prilejul Congresului Uniunii Asociaţiunilor pentru Societatea Naţiunilor, ţinut la Londra în 16 Octombrie 1924, Asociaţia română a avut de suferit asaltul Societăţilor-Unite bulgare, care depuseseră din vreme o plângere împotriva tratamentului minorităţilor bulgare din Cadrilater, plângere ce se refera la următoarele trei puncte:

a) Verificarea pertinenzei în Dobrogea Nouă; *b)* Controlarea titlurilor de proprietate imobiliară în aceeaş regiune; *c)* Intrebuinţarea limbii materne în şcolile şi bisericile minoritare bulgare.

Se pare că reprezentantul Asociaţiei române, D-l N. D. Ciotori, a reuşit să înlăture desbaterile asupra zisei plângeri, arătând, în aplauzele Consiliului Uniunii, că discuţia acestor chestiuni ar putea stânjeni relaţiile guvernelor interesate, care se străduiesc să ajungă la o soluţie amicală şi definitivă.

Fie-ne totuşi îngăduit să precizăm obiectul chestiunilor puse de Societăţile Unite bulgare, începând studiul printr'o scurtă privire istorică şi statistică asupra minorităţii bulgare din România.

*

Nu vom analiza aci nici valoarea descoperirilor arheologice din Dobrogea, nici caracterul invaziei bulgare în imperiul bizantin, nici rolul şefilor medievali ca Cheraspes şi Kanites, Balica sau Dobrotici, dupăcum nu vom vorbi nici de importanţa stăpânirii lui Mircea cel Bătrân, despotul plaiurilor dobrogene, — pentru cuvântul că, în epoca în care trăim, criteriul etnografic, — în aşteptarea celui economic, — trece înaintea celui istoric.

Ca simple pietre de hotar, însemnăm că după cucerirea Dobrogei de către Mahomet II, după căderea Chiliei lui Ştefan şi întemeierea raialei Benderului, Turcii au aşezat în Dobrogea şi sudul Moldovii basarabeşti colonii de Tătari Nogai, a căror decădere începe cu veacul al XVIII-lea. Măcelărirea populaţiei turcotătare din aceste părţi de către oştile Ţarului, a determinat o nouă colonizare după pacea dela Kuciuk-Kainargi (1774).

Cu acest prilej şi, mai târziu, după ocupaţia rusească a Principatelor (1806 -1812), mii de Bulgari fură aduşi *pentru prima*

oară în Dobrogea şi Basarabia sudică, unde golul Turco-Tătarilor nu fusese încă umplut. Emigrarea lor în aceste regiuni de colonizare deveni voluntară după răpirea Basarabiei.

Prădarea Dobrogei de către Ruşi (1828),—cari lăsară numai 500 familii în Babadag, 150 în Isaccea şi 68 în Constanţa [1],—provocă o cumplită răsbunare a Turcilor, urmată de emigrarea Bulgarilor dobrogeni în Muntenia.

Cât despre Bulgarii din Basarabia, speriaţi de serviciul militar impus de regimul ţarist, ei se întoarseră în Dobrogea, alcătuind actuala populaţie bulgară din judeţul Tulcea.

Bulgarii din judeţul Constanţa nu sânt decât Turlaci, păstori din Kotel, stabiliţi în Dobrogea ca muncitori de pământ, întocmai ca şi mocanii noştri [2]). In acelaş fel, s'au aşezat Bulgarii în regiunea Bazargicului.

Despre Cadrilater, ne mărginim să înregistrăm mărturisirea lui Miletici că, din valea Provadiei şi satul Imrichor pe Marea Neagră până la Dunărea nordică, n'a găsit un singur sat cu populaţie bulgară autohtonă [3]).

Sporirea numărului Bulgarilor dobrogeni în ultimii 50 ani a fost explicată de Romansky în *Harta* lui *etnografică* prin imigrarea continuă a Bulgarilor balcanici, veniţi să înlocuiască pe Turcii emigraţi.

Dar, indiferent de epoca aşezării bulgarilor în sudul Basarabiei şi Dobrogea, care ar puteà fi numărul lor actual?

In 1878, România a găsit în judeţul Tulcea 3.446 familii bulgare, alcătuind 25,48 % din populaţie, şi 8.000 în judeţul Constanţa, din care 5.000 în colţul dinspre Silistra, unde Turcii înfiinţaseră tocmai o colonie bulgară [4]).

Recensământul din 1 Ianuarie 1913 numără în Dobrogea Veche 9.024 familii bulgare, formând 5,3% din populaţia Regatului (7.234.919 locuitori) şi 13,4% din populaţia Dobrogei (380.430 locuitori, adică: 216.425 Români, 51.149 Bulgari, 41.442 Turci şi Tătari, 35.859 Ruşi, 9.999 Greci, 7.697 Germani, 4.573 Evrei şi 13.286 alte naţionalităţi).

In ce priveşte Cadrilaterul, recensământul prevăzut de Legea de Organizare a Dobrogei Noi fiind împiedicat de răsboi, ne adresăm statisticilor oficiale bulgare din 1905. Socoteala e uşoară de făcut. Inainte de anexiune, Cadrilaterul nostru erà format de plăşile bulgare: Turtucaia şi Silistra (jud. Rusciuc), Kurt-Bunar, Dobrici şi Balcic (jud. Varna), ale căror hotare meridionale depăşiau abia cu câteva cătune graniţa românească de azi. Adunând cifrele po-

---

[1]) Vâslan. Buletinul Societăţii de Geografie 1912, p. 225.

[2]) In tot ce priveşte aşezarea Bulgarilor în Dobrogea, v. Iorga.—Dobrudsha Spörgsmaalet, Copenhaga, 1918.

[3]) Buletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe Sud-Orientale, III. p. 234.

[4]) Iorga. Op. cit.

pulaţiei acestor plăşi şi scăzând populaţia grecească a Găgăuţilor din numărul locuitorilor vorbind limba bulgară, obţinem următoarele rezultate:

Plasa	Bulgari	Găgăuţi	Turci	Tătari	Ţigani	Români	Greci	Total	Densitate
Balcic . . .	20.854 (din cari	4.527)	6.200	2.350	1.161	125	794	35.836	20,2
Dobrici . .	37.598 („ „	159)	21.683	6.227	2.956	638	182	71.653	32,4
Kurt-Bunar	9.593 („ „	37)	30.340	839	2.154	523	22	44.089	39,3
Silistra. . .	38.680	—	34.583	999	2.685	1.057	140	80.287	46,8
Turtucaia .	14.934	—	30.860	1.448	2.040	4.257	39	71.538	52,2
Cadrilater .	121.359 (din cari	4.723)	123.668	10.863	10.996	6.600	1.177	303.446	—
	4.723 Găgăuţi								
	116.636 Bulgari								

Din cifrele de mai sus, reiese că, în 1905, la o populaţie de 303.443 locuitori, *123.668 erau Turci şi numai 116.636 Bulgari*[1]).

Slăbiciunea elementului bulgar e, de altfel, confirmată de statisticile bulgare asupra Marelui Cadrilater (alcătuit din judeţele Rusciuc, Şumla şi Varna), unde, în 1905, erau 416.296 supuşi bulgari de limbă străină faţă de 489.094 supuşi de limbă bulgară, sau, după credinţe, 409.488 Musulmani faţă de 521.751 ortodoxi. Când citeşti aceste statistici, te întrebi dacă traducerea lor în românește făcută cu multă sârguinţă de generalul Dabija, n'a scăpat din vedere tuturor acelora cari, în 1913, nevoind să încarce sufletul viitorimii cu $^1/_2$ milion de minotari bulgari, admiteau totuşi alipirea Micului Cadrilater, cu spaima de a fi creat o nouă Alsacie Lorenă.

Spre a cunoaşte numărul total al Bulgarilor din România, trebuie să ţinem seamă şi de cei colonizaţi de Ruşi în Basarabia. Recensământul îndoielnic din 1919, — amestecându-i după moda bulgară cu Găgăuţii greci, — îi cifrează la 147.000, alcătuind 5,59% diu populaţia Basarabiei (2.631.000 locuitori).

Avem deci în:

Dobrogea Veche	51.149	Bulgari	(recensământul din 1913)
Cadrilater	116.636	„	(statistica bulgară din 1905)
Basarabia	147.000	„	(recensământul din 1919)
România	314.785	Bulgari, adică 1,8% din populaţia României.	

Cifrele de mai sus sunt cu atât mai inportante, cu cât opinia publică din Bulgaria pare a se preocupă exclusiv de minoritatea din Catrilater, ignorând pe aceea din Basarabia, deşi prin numărul ei, prin activitatea ei economică, intelectuală şi politică,

[1]) Statisticile bulgare din 1910, care împing brusc numărul Bulgarilor la 134.331 şi reduc numărul Turcilor la 106.830, n'au fost folosite în acest studiu, ele fiind vădit nesincere. Lucrul e uşor de controlat: adunând numărul Bulgarilor şi al Turcilor în fiecare statistică (1905 şi 1910), dăm de acelaş total. Autorii statisticii din 1910 par a fi omis sporul natural al populaţiei.

această stă în fruntea Bulgarilor din România. Atitudinea opiniei publice bulgare să fie oare justificată de un regim special aplicat numai Bulgarilor din Cadrilater? Să cercetăm.

Dar, pentru aceasta, să revenim la cele trei puncte formulate de Societăţile Unite bulgare în faţa Consiliului Uniunii Asociaţiilor pentru Societatea Naţiunilor.

* * *

a) Lucrările comisiilor de verificare a naţionalităţii instituite de Legea de Organizare a Dobrogei Noi, din 1 Aprilie 1914, au fost întrerupte de războiu şi reluate în 1921. Aceste lucrări nu vizează o nouă verificare a pertinenzei, cu scopul de a şicana minoritatea bulgară, ci constituie încheierea lucrărilor începute în 1914—1915. Tribunalele din Caliacra şi Durostor au trimis de altfel Ministerului de Justiţie rezultatele acestor lucrări, care au fost comunicate guvernului bulgar cu ocazia tratativelor ce au avut loc la Bucureşti în iarna anului 1923.

Tribunalul din Durostor a recunoscut, în 1914—1915, 39.209 capi de familie ca cetăţeni români şi 2.639 în 1921, refuzând 3.029 cereri în 1914—1915 şi 165 în 1921, sau în total 3.194 cereri, respinse pentru motivele următoare: 79 cereri tardive (cu toate prelungirile repetate ale termenului de prezentare), 1.759 emigraţi şi 1356 optanţi. Din aceste 3.194 persoane, 2.313 erau Bulgari, 850 Turci, 15 Evrei şi 16 Armeni.

Tribunalul diu Caliacra a admis, în 1914—1915, 14.294 capi de familie ca cetăţeni români şi 11.543 în 1921. El a respins 330 cereri în 1914—1915 şi 4.632 în 1921 (dintre care 2.462 sunt în apel la Constanţa), ceeace dă un total de 4.962 cereri respinse, adică: 1.482 tardive şi 3.478 provenind dela optanţi sau emigraţi. Din acest 4.962 persoane, 2.900 erau de origină bulgară, 1.968 de origină turcă şi 94 de alte naţionalităţi.

Adunând cifrele de mai sus, obţinem următoarele rezultate privitoare la verificarea cetăţeniei în Cadrilater:

Judeţul	Data verificărei	Cereri admise	Cereri respinse	din care	
				Optanţi sau emigraţi	Bulgari
Durostor	1914—1915	39.209	3.029		
„	1921	2.639	165	3.115	2.313
Caliacra	1914—1915	14.294	330		
„	1921	11.543	4.632	3.478	1.968
Cadrilater	—	67.685	8.156	6.593	4.281

Aşadar, două treimi din cererile respinse la verificarea cetăţeniei în Cadrilater aparţin persoanelor care au emigrat în momentul evacuării Dobrogei de către armatele sârbo-bulgare sau care au optat pentru o naţionalitate străină. Aceste emigrări, departe de a fi determinate de Statul Român, — aşa cum lasă să creadă Societăţile Unite bulgare, — au fost benevole. Se ştie că cetăţeni români de origină bulgară s'au folosit de intrarea trupelor bulgare în Dobrogea ca să se dedea la tot felul de fapte sângeroase împotriva concetăţenilor lor de origină română. Parte din ei au preferat calitatea de cetăţean bulgar aceleia de cetăţean român. Altă parte a părăsit ţara sub cutele steagului străin, pierzând *ipso facto* naţionalitatea română. E deci firesc ca jumătate din cererile respinse de tribunalele din Cadrilater să vină dela foştii supuşi români de origină bulgară.

* * *

b) Plângerea Societăţilor Unite bulgare pomeneşte, în al doilea rând, de legea românească din 22 Aprilie 1924, care ar impune pentru a treia oară, dela 1913 până azi, o verificare costisitoare, plictisitoare şi nedreaptă a proprietăţii funciare rurale din Dobrogea sudică, ceeace ar echivala cu o confiscare în massă a unei mari părţi din proprietatea ţărănească.

De fapt, chestiunea se pune astfel: Bulgaria a moştenit în 1878, la întemeirea ei, anumite forme de proprietate otomană, pe care le-a păstrat în Cadrilater până în 1913 şi care au făcut imposibilă până azi aplicarea reformei agrare în acele părţi.

După legislaţia funciară otomană, toate pământurile rurale aparţineau Statului. Acesta putea să cedeze particularilor fie folosinţa lor veşnică (pământuri *mirie)*, fie proprietatea absolută a pământurilor mirie, care deveneau atunci proprietăţi private sau *mülk* [1]).

Statul bulgar a menţinut regimul pământurilor mirie şi posesiunile mirie existente, dar m'a mai dat particularilor numai folosinţa pământurilor mirie, ci le-a cedat proprietatea deplină şi întreagă. (Legea pentru colonizarea pământurilor pustii din Bulgaria, din 31 Mai 1880; legea pentru vânzarea, schimbul şi exploatarea bunurilor imobile ale Statului, din 20 Decembre 1891, legile speciale din 1885, etc.).

In urma anexării Cadrilaterului în 1913, o mulţime de acte false au fost prezentate pentru legitimarea uzurpării proprietăţii Statului sau a proprietăţii private. O verificare a autenticităţii acestor acte se impunea deci înainte de a păşi la aplicarea reformei agrare. Această verificare face obiectul legii din Aprilie

[1]) G. Cipăcianu, Subsecretar de Stat. — Instrucţiuni relative la verificarea titlurilor de proprietate imobiliară şi posesiunea mirie în Dobrogea Nouă 1924.

1924, care modifică oarecari dispoziţii din Capitolul VI al Legii de organizare a Dobrogei Noi.

După art. 110 din această lege, drepturile de proprietate absolută, ca şi cele de posesiune mirie sunt respectate întrucât s'au născut sau au fost conservate conform legilor în vigoare în Bulgaria la 28 Iunie 1913. Nu poate fi deci vorba de confiscări în folosul Statului. Proprietarii şi posesorii miriei sunt obligaţi ca, în trei luni dela promulgarea legii, să declare bunurile lor rurale, prezentând titlurile pe care îşi întemeiază pretenţiunele (art. 113). Regula fiind că toate pamânturile aparţin Statului (vânzător şi concesionar unic), acel care pretinde a fi proprietar absolut al unui pământ trebuie să dovedească prin acte că l-a cumpărat, el sau autorii lui, dela Stat; în lipsa acestor dovezi, nu-i decât posesor mirie. De asemenea, dacă un posesor mirie şi-a vândut pământul în deplină proprietate, cumpărătorul nu poate fi decât posesor mirie căci vânzătorul nu putea ceda mai mult decât avea.

Legea românească recunoaşte prin art. 114, simplilor deţinători de pământuri rurale dreptul de posesiune mirie, dacă dovedesc că posedau aceste pământuri 10 ani înainte de 1 Septembre 1904, — dată la care legea bulgară asupra bunurilor, proprietăţii şi servituţilor a interzis pe viitor instituirea posesiunii mirie. Această prescripţie de 10 ani nu e decât vechiul «drept de permanenţă» al legislaţiei otomane, legislaţie în care dreptul de proprietate absolută asupra unui pământ *mirie* nu se putea câştiga prin prescripţie.

Legea bulgară din 1 Septembre 1904 a încercat să simplifice chestiunea făcând să intre pământurile mirie, ce depindeau de domeniul public, în categoria bunurilor private ale Statului; astfel, posesorii mirie puteau deveni proprietari, prescriind nuda proprietate printr'o posesiune de 10 ani cu just titlu şi bună credinţă, conform art. 10 din legea din 1898 asupra prescripţiilor.

Legiuitorul român, nevoind să consfiinţească o asemenea nedreptate, consideră ca interuptă la data de 28 Iunie 1913 prescripţia de 10 ani ce începuse să curgă la 1 Septembre 1904 (art. 114). El loveşte cu nulitatate orice act de înstrăinare a proprietăţii sau a posesiunii mirie, făcut între 1913 şi data verificărei definitive a drepturilor vânzătorului (art 115). Pe de altă parte, el obligă pe posesorii mirie să înapoieze statului o treime din întinderea verificată, acordându-i proprietatea absolută asupra celorlalte două treimi. In sfârşit declară proprietari pe toţi posesorii de pământuri mai mici decât 5 hectare,—*deci pe ţărani*,—dispensându-i să mai cedeze o treime Statului (art. 117). Tendinţa larg democratică a acestor dispoziţii legistative nu poate scăpa nimănui.

Contra afirmaţiilor Societăţilor Unite bulgare, declaraţiile şi toată procedura în faţa organelor de verificare a titlurilor de regulare a proprietăţii şi de expropriere, sânt scutite de orice taxe de timbru şi înregistrare (art. 119).

Spre a spori suprafaţa pământului de împroprietărire, Statul şi-a rezervat un drept de preempţiune la toate vânzările de proprietăţi imobilare rurale (art. 120). In acelaş scop a dispus ca emigranţii să nu-şi poată vinde pământurile decât statului (art. 122).

Pământurile cuvenite ţăranilor în virtutea legii agrare sunt împărţite celor în drept. Când îndrituitul e absent, pământul ce i s'a atribuit e predat primarului satului printr'un proces-verbal; dacă, într'un termen de trei ani dela această predare, îndrituitul nu ia pământul în posesie, lotul reintră în proprietatea Statului (art. 126). Evident că, prin această măsură, Statul a înţeles să favorizeze pe locuitorii de origină străină aflaţi actualmente dincolo de graniţă.

Acestea sunt, în linii generale, principiile de echitate socială şi de repartiţie economică, ce au prezidat la elaborarea legii din 22 Aprile 1924.

* * *

c) In ce priveşte învăţământul din Cadilater, doritorii curioşi n'au decât să consulte «Statistica învăţământului public şi privat din România pe anul şcolar 1920—1921», lucrare editată în condiţiuni excelente de Ministerul Şcoalelor.

Pentru înţelegerea statisticilor, notăm că elevii înscrişi în învăţământul public ca «străini» nu sunt minoritari, ci copii de cetăţeni străini. Elevii minoritari bulgari sunt trecuţi în rubrica „Români", de oarece părinţii lor sunt cetăţeni români[1]). Aşadar, numai din compararea statisticilor şcolare cu cele din anii trecuţi, din sporul elevilor înscrişi şi promovaţi, trebuie dedus progresul învăţământului în Cadrilater şi, implicit, al minorităţii şcolare bulgare.

Cât despre învăţământul privat din Cadrilater, cursurile se fac în limba maternă şi în limba română. Graiul românesc e întrebuinţat numai 11 ore pe săptămână în clasa I, 13 ore în clasa II-a, 16 într'a III-a şi 18 într'a IV-a. Restul timpului, cursurile se fac în limba bulgară. Două treimi din personalul acestor şcoli e bulgăresc, fiind numit de Ministerul Şcoalelor în urma recomandaţiei comunităţilor respective.

Situaţia cultului ortodox în Cadrilater e documentată de tablourile parohiilor trimise de inspectorii judeţelor Caliacra şi Durostor Ministerului Cultelor. Aceste tablouri, — care menţionează numele tutulor preoţilor slujitori şi pe care numai lipsa de spaţiu ne împiedică să le reproducem în întregime, — arată următoarele:

---

[1]) Numai statisticile bucovinene fac deosebirea între *străinii* de diferite naţionalităţi, *minoritarii* de diferite naţionalităţi şi Români. Statisticile şcolare ale celorlalte provincii pun pe minoritarii deavalma cu Românii, uneori *după cererea chiar a minoritarilor*. Va mai trebui o vreme până să priceapă toată lumea folosul unei rubrici de *minoritari pe naţionalităţi*, pentru apărarea noastră în faţa străinătăţii.

In județul Cavarna sunt 37 parohii cu 40 preoți, dintre cari 18 bulgari, 6 români, 3 greci și 13 locuri vacante. Cei 18 preoți bulgari funcționează la: Bazargic (2 la biserica Sf. Gheorghe, 1 la Sf. Treime), Cavarna (Sf. Gheorghe), Alexandria, Carol I, Cadievo, Carapcea, Ezi-Bei, Enigea, Gargalâc, Gurcovo, Iali-Uciorum, Opancea, Suiut-Ciuc, Spasova, Șabla și Vladimirovo.

In județul Durostor sunt 42 parohii cu 45 preoți, dintre cari 14 bulgari, 7 români și 24 locuri vacante. Parohiile unde slujesc cei 14 preoți bulgari sunt: Silistra (2 la biserica Sf. Apostoli), Acadânlar, Aidemir Arfatlar, Belica, Beibunar-Cairac, Cainargeaua-Mică, Cara-Orman, Cadichioi, Calipetrovo, Cocina, Satul Vechiu și Srebârna.

Adunând aceste cifre, constatăm că, în Cadrilater, cultul ortodox e oficiat de 32 preoți bulgari, 13 români și 6 greci. Imensa majoritate a clerului din Cadrilater e formată de preoții bulgari găsiți în 1913 în această regiune și cari, de cele mai multe ori, nu s'au mișcat din satul lor. Cine a văzut tablourile nominale ale preoților din Cadrilater nu-și poate închipui cum s'ar putea sluji în altă limbă decât cea bulgară.

* * *

In rezumat: Minoritatea bulgară din România, veche de abia un secol, e mai puțin numeroasă decât se crede în general. Tratamentul de care se bucură în Țara românească face cinste faimei noastre de gazdă bună.

Comisiile de verificare a naționalității au respins în Cadrilater 4281 cereri adresate de Bulgari, — în majoritate optanți sau emigrați, — dintre care 2462 sunt încă în apel la Constanța.

Verificarea titlurilor de proprietate în Dobrogea Nouă are de scop să împiedice disimularea bunurilor Statului, să unifice regimul proprietății în România, să permită aplicarea reformei agrare.

Invățământul public și privat din Cadrilater a făcut progrese netăgăduite. Limba maternă e întrebuințată atât în școlile, cât și în bisericile bulgare.

Invinuirile ce ne-au adus Societățile Unite bulgare la Congresul Uniunii Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor sunt deci lipsite de orice temei.

Marcel Romanescu.

Cronica socială.

Ziarul este un simplu biurou de avocătură? — Mai deunăzi un mare ziar din Capitală, cu nespusă durere constata următoarele:

„In marea revistă *La Revue des deux mondes*, numărul din 15 Mai trecut, într'un articol intitulat *Franța* și *Alianțele sale* un colaborator, care se ascunde subt anonimat, se exprimă astfel despre noi:

„Alianțele sunt arme cu dublu tăiș. Aceasta s'a învederat

bine în decursul ultimului război, când intrarea în linie a României, creând un *călcâiu al lui Achile*, pentru *înțelegere* a fost mult timp un izvor de neliniște. Nu era desigur, vina acestei nobile puteri, ce s'a aruncat în luptă cu toată înfocarea sa tinerească. Singuri aliații săi de a doua zi poartă răspunderea de a nu fi îngrijit îndestul de echiparea sa, înainte de a primi concursul său. Dar oricum, cucerirea teritoriului român a procurat armatelor germane alimentele și petrolul ce le lipsea atunci. Această cucerire le-a dat, fie chiar temporar, un supliment de puteri important, ce a contribuit la prelungirea luptei".

Bineînțeles că lucrurile nu stau de fel așa. De aceea, foarte ușor i-a fost ziarului românesc să răspundă cu drept cuvânt, că România, departe de a fi creat pentru *Înțelegere* un foarte vulnerabil *călcâiu al lui Achile*, — a fost pentru ea „Paratonerul ce a luat asupră-și fulgerile destinate altora".

Dar nu pentru a scoate la iveală acest lucru, am făcut citatul de mai sus. Interesant însă este că cu prilejul acestei dureroase constatări, marele ziar bucureștean se întreabă:

„Avem oare un serviciu de propagandă la Paris? Cine este însărcinat a-l conduce și *ce mijloace* i *se pun la îndemână?* A avea un astfel de serviciu neîndestulător organizat, condus de oameni slabi, fără suflet, fără relații și *cu fonduri ridicule*, este un rău mare. Înțelegem necesitatea economiilor bugetare, dar economii în ce privește propaganda, când Statele slabe ca Ungaria și Bulgaria *cheltuesc enorm cu punerea lor* în *vedetă și cu ponegrirea noastră sistematică*, este o situație în afară de orice calificare".

Înțelegeți?

Un mare ziar dela noi afirmă deschis, că propaganda la Paris, — nu atât cu argumente puternice, nu atât cu dreptatea cauzei se poate face, — ci mai ales cu *fonduri*, și nu cu *fonduri ridicule*.

Dar nu e numai atât. Căci, tot din același ziar aflăm că acolo la Paris, Ungurii și Bulgarii *cheltuesc enorm*, adică plătesc sume uriașe gazetarilor parizieni, dar nu numai ca să-i laude pe nedrept și fără convingere, ci încă să ne și ponegrească sistematic pe noi Românii. Deci, totul și toate pentru bani: *Omnia pro pecunia*.

Vra să zică, la Paris gazetarii, și desigur nu cei mai mărunți, pentru bani, nu numai că sunt gata să laude, dar încă și să ponegrească pe oricine. Ei bine, o astfel de afirmare este nu se poate mai grea. Căci, dacă nu e tocmai neobișnuit ca pentru bani să lauzi pe cineva, — este, cred eu, cu adevărat extraordinar să primești să ponegrești un popor pentru bani.

Aceasta însemnează, nici mai mult nici mai puțin, că la Paris gazetarii se coboară la treapta dispăruților spadasini, cari pe vremuri trimiteau pe lumea cealaltă pe oricine, fiind tocmiți. Și cel puțin, pe vremuri acești spadasini își expuneau până la un oare-

care punct viaţa. Astăzi însă gazetarii operează, adăpostiţi fiind de după impunitatea asigurată lor prin constituţie ca şi prin legi abătute dela dreptul comun.

* * *

Negreşit că lucrul acesta este adeseori constatat şi recunoscut la Paris. De aceea, unii s-au şi grăbit, dacă nu să-l legitimeze, cel puţin să-l explice prin comparaţie. Aşa de exemplu, iată cum distinsul gazetar de curând dispărut *Robert de Jouvenel*, încearcă să ia apărarea presei în scrierea sa, *Jurnalismul* în 20 de lecţii:

„I se reproşează ziaristului că-i lipseşte *de cele mai multe ori* o credinţă severă şi un cult definit. Dar printre profesiunile cele mai respectate, câte sunt în care să se mai afle aceste virtuţii? Avocatul pledează toate cauzele, şi medicul încearcă toate doctoriile: filozofia este eclectică şi ştiinţa s'a făcut experimentală".

Bineînţeles, că citind la repezeală această apărare, ţi se pare că nu poţi de cât să o aprobi. Luând-o însă mai descurt, iată ce dovedeşti:

Avocatul — căci numai cu el poate fi pus în comparaţie ziaristul, — avocatul pledează într'adevăr toate cauzele, şi vorbeşte, nu numai dela o zi la alta, ci chiar într'aceiaşi zi *pro* şi *contra*, — dar despre dânsul toţi, absolut toţi ştiu, că toate acestea el le face, nu din convingere, ci pentru bani: *Omnia pro pecunia.* Vreau adică să spun, că în ceeace priveşte pledoriile avocatului toată lumea e prevenită, toată lumea ştie, că dacă în faţa judecăţii încearcă să susţină toate cauzele şi să facă din alb negru,— el nu face aceasta decât pentru bani. De aceea, nimănui nici prin gând nu-i trece să susţină că avocatul ar fi imoral, ori de câte ori îl surprinde că escamotează, răstălmăceşte şi măsluieşte spusele martorilor şi actele din dosar cu o spăimântătoare lipsă de ruşinare. De astfel, şi avocaţii, departe de a se arăta ruşinaţi de asemenea apucături, le desfăşură şi le pun dinpotrivă la vedere drept nişte procedee foarte lăudabile.

Cu ziariştii însă, lucrurile stau cu totul altfel. Căci, publicul cititor, în marea lui majoritate, nici nu bănue că ziaristul, măcar atunci când scrie, nu ar fi de bună credinţă. Sunt ce e dreptul, şi cititori, care admit că ziaristul poate să evolueze şi să-şi schimbe credinţele, trecând chiar dela o extremă la alta. Puţini însă, foarte puţini sunt aceia, cari, preveniţi fiind, îşi închipuesc că ziaristul susţine azi una mâine alta, străduindu-se întocmai ca avocatul să facă din alb negru, numai pentru că este tocmit pentru o astfel de ispravă. Cei mai mulţi, adică gloata cititorilor, cu alte cuvinte cei cari sunt, nu numai nepreveniţi, dar încă şi neştiitori şi nepricepuţi, — nu vor în ruptul capului să creadă, că asemenea unui meşter avocat, şi ziaristul laudă sau ponegreşte numai peutrucă este plătit.

De altfel, această foarte scăzută apreciere a gazetarilor, nu concordă nici cu ifosul, nici cu rolul de educatoare a mulțimei, nici cu pretențiile de înaltă moralitate, pe care astăzi și le asumă presa de pretutindeni. Și nici nu cred să se găsească vreun ziarist, care, fiind comparat cu avocatul veșnic de vânzare, să nu se creadă foarte greu ofensat. De aceea, nu cred că ziariștii profesioniști ar putea fi încântați nici de următoarele afirmări, pe care *Jouvenel* le așterne, tot întru apărarea presei:

„Cititorul, care se arată cel mai sever pentru moralitatea ziariștilor, nu cumpără însă ziarul pe care-l consideră cel mai ireproșabil, ci pe cel pe care-l judecă mai superior din punct de vedere technic. Nu trebue să desnădăjduim de a vedea într'o zi apostoli renăscând în presă; dar aceasta va dovedi că s'au format și neofiți. Așteptând acea oră binecuvântată, e bine să fim mulțumiți că mai există pela ziare, profesioniști cinstiți. Căci o *formă a cinstei este* și *aceea de a ști să* fabrici produsul, pe care-l vinzi publicului".

Ei bine, eu nu cred că ziaristul profesionist ar vrea și ar fi în drept să se laude cu această curioasă *formă a cinstei*, care nu constă în altceva de cât în technica și în *abilitatea* de a ști să-ți *fabrici* marfa, pe care să o vinzi publicului neprevenit, neștiutor și nepriceput.

In orice caz, nu așa se poate legitima acele privilegii și scutiri, atât de ciudate pentru vremurile noastre, acea „regină a libertăților", adică acea libertate fără rezervă, mulțumită căreia ziaristul poate „să lovească după paravanul anonimatului și al interpusului". Nu așa, se poate justifica acea nestăvilită ireponsabilitate, asigurată nu mai prin excepționale legiuiri, abătute dela dreptul comun.

M. Mihăilescu

RECENSII

G. Rotică. **Paharul Blestemat,** Poezii. — Editura Casei Școalelor.

In teza filosofică a lui Jaurès: „*De la réalité du monde sensible*“, este un pasagiu retativ la forma în artă care răstoarnă cu succes o veche erezie estetică; îl voi reproduce în întregime, fiindcă desleagă un adevăr care a fost cu atât mai ignorat cu cât era mai elementar, și care a rămas și azi o taină cu zece peceți pentru o mare parte a criticilor și recenzenților noștri.

Tocmai lacuna acestei necunoașteri de a distinge fondul independent de formă și de a simți când forma e plină sau nu de viață, lucru care e cu neputință când criticul are numai metodă, dar nu are și instinctul sigur al gustului intern, — a indus de multe ori în rătăcire pe cei care dau sentințe fără apel, judecând opera unui autor.

Cauza severității lor vine de acolo că înalta lor apreciere este îngustată într'o formulă unde biata lor judecată stă captivă.

Iată cum îi previne Jaurès să fie cu mare luare aminte când e vorba să stabilească în ce stă *marea artă*, și în acelaș timp firește, și pur și simplu *arta:*

„Sunt zile de primăvară când viața este în acelaș timp amestecată în toate formele și *independentă* de toate formele. Tot astfel în sufletele cu adevărat bogate de viață înterioară, viața deși îmbracă forma gândirii reflectate și a graiului exprimat, păstrează nu știu ce insezisabilă fluiditate. Poate deci să împrumute *aparentei banalități a limbagiului și a formelor convenite* ceva ca o aromă indefinisabilă. *Și dacă băgăm bine de seamă, aci stă, propriu vorbind, cheia secretă a marei arte.*[1]) Ea nu lăsă nimic obscur. Dă fiecărui lucru, fiecărui suflet, un contur mai precis sau mai fugar, și învălue în acelaș timp toate formele și toate conturele într'o lumină care este în adevăr o lumină, dar care nu seamănă exact *cu nici o altă lumină.* Sentimentele pe care Racine le împrumută personagilor, sunt sentimente reale, observabile la oameni de ori ce condiție, dar în acelaș timp personagiile lui se mișcă într'o atmosferă ideală unde *seninătatea antică și blândețea creștină să amestică în proporțiuni necunoscute.*

De asemenea lumea lui Lamartine se desfășoară într'o lumină care e vie, care e adevărată, dar care parcă vine în acelaș timp din suflet și din soare“

Am citat întradins acest pasagiu, ca o dovadă cum un scriitor de cultura clasică și înalta simțire patetică a lui Jaures privește pe un poet ca Lamartine; nu uitați că Lamartine e unul din poeții francezi la care o tagmă de critici români începând cu Chendi[2]) și sfârșind cu d-l Perpessicius — el însuși poet — se uită cu o milă amestecată de disprețul ce-l arăți lucrurilor perimate.

Am mai citat pasagiul de mai sus și pentru înrudirea sufletească ce există — păstrând proporțiile — între poezia raciniană și poezia bardului nostru bucovinean. Amestecul acesta între sufletul păgân și creștin care există și la Rotică, va fi iarăși un motiv care va indispune — cum vom vedea — pe dl. Perpessicius, adică tocmai nota care a

---

[1]) Și aci stă și cheia adevăratului critic: Să simtă dacă în formă și peste formă, arde că 'ntr'un abat-jur — a cărui formă mă interesează mai puțin, — lumina vieții care *singură este esențială.*

[2]) Vezi „*Preludii*“

încântat în poezia dramatică a clasicului francez pe rafinatul estet și tumultuosul dărâmător teoretic al ori căror forme de societate încercate până azi

Dacă ar fi fost vorba ca între ideologia omului politic și omul de gust artistic, să fie o înrudire oare care, cu siguranță că nici Lamartine, și mai ales Racine n'ar fi fost în gustul lui Jaurès! Perfecta autonomie care există însă în oameni de cultură veche, între *ce vrea omul în viață* și *ce gustă în artă*, nu se prea întâlnește des în țările de cultură nouă. Când totuși întâlnim și aici așa ceva, sunt numai fericite cazuri excepționale de intelectualitate pură, într'o societate începătoare.

Într'o asemenea atmosferă, am putea în genere conchide repede: când între un critic și un autor există „une ingalité d'humeur", obiectivitatea pe care ai cere-o de la cel dintâi, mai ales când criticul e dublat el însuși de un poet, este un lucru cu neputință omenește de cerut.

Dar este ceva mai mult de cât atâta, căci nu numai d-l Perpessicius *„l-a executat"* pe Rotică, ci, ca într'un consens general, toți recenzenții revistelor din provinces nu voiau să se lase mai pe jos de rigoarea recenzenților din capitală.

Măcar la aceștia din urmă, noi credem că pricina pentru care poezia lui Rotică le-a rămas un flacon de parfum închis, este că „u'au băgat bine de seamă, cum zice Jaurès" *„în ce sta propriu vorbind cheia secretă a artei"*.

Când apucând în mână volumul unui poet, cel dintâi lucru care-l faci, e să te uiți întâi la rime să vezi dacă sunt „miliardare" (cu sentimentul parvenitului care într'un restaurant s'ar uita mai întâi pe lista prețurilor ca să aleagă pe cele mai scumpe, socotind că sunt mai bune, dacă al doilea lucru pe care îl faci, e să te uiți să vezi dacă poetul fuge de armonie ca să îmbrățișeze forma aritmică sau dacă a rămas tot la vechea formă în care ritmul simțirii și ritmul versului fac una, natural ai să arunci volumul poetului care-ți contrariază gustul tău de om „dans le mouvement!" iar opera lui va rămâne pentru tine la bouteille à la mer" de care vorbea Vigny.

* * *

Asemenea unei fiice a munților care se înfățișează cu toată fermecătoarea lipsă de artificiu în gătează, dar cu rafineria instinctivă a vieții care rând pe rând cucerește și se cere cucerită, poezia lui Rotică îmbracă fără căutare nesinceră și pedantă, cea mai potrivită formă a fondului simțirei sale.

In ritm, în cuvinte, stă pururi de față repercusiunea unei stări sufletești, când de o *profunzime calmă*, când sbuciumată, gata să se reverse în clocot, dar reținută în forma concentrată și rigidă a cupei de cristal a versurilor.

Nota această e *foarte rară* în poezia cultă a literaturilor începătoare, cum e a noastră. Ea este apanajul literaturilor mai înaintate și în privința aceasta, avem în volumul lui Rotică nota lapidarismului scurt, pe care îl întâlnim numai la Cincinat Pavelescu și Codreanu. Alături de ei, Rotică a îndrumat poezia noastră și către arta de a face poezii scurte și concentrate. Poezia de largă desfășurare își avea reprezentanții ei iluștri în înaintașii poeziei noastre, începând cu Alexandri și sfârșind cu Cerna și Gregorian. Cealaltă poezie, poezia conturului precis, a bas-reliefului strâns limitat, a tabloului de perspectivă profundă, dar cu cadru îngust, își mai așteaptă încă și alți îndemânatici reprezintanți, căci cei trei citați, sunt printre cei puțini.

Rotică e singurul care a întrebuințat *mai numai această formă*.

Poezia lui are trei înfățișeri mai deosebite care ne isbesc: o formă a cărei calitate stă în evocare: e ca o mireazmă de șip închis, care răsbate totuși răcoritoare și primăvăratecă din închisoare ei; prin

latura aceasta se înrudește cu poeții din familia Suliy Prudhomme. Iată ce minunat zugrăvește dânsul, *sfiala de lucrurile sfinte:*

Suntem atât de-aproape; în haina ta o floare
O prind la pieptul tânăr gătit de sărbătoare
Și pieptul alb și fraged ca floarea unui crin,
Îl simt cum se ridică și iarăși cade lin;
Îl simt atît de-aproape și calda-i respirare
Aprinde'n mine gândul: oare-ași găsi iertare
De mi s'ar face brațul acuma vinovat?

Și cum ascult ispita, cu sufletul legat
De pieptul alb și fraged, de-a ta ființă 'ntreagă,
De-odată simt cum trece prin taina ce ne leagă,
Simt printre noi cum trece un înger nevăzut...
Și mâna mi-a deprins-o dușmanul ce-a trecut

Un conținut sufletesc variat e în genere prins în câte-va linii: astfel avem rând pe rând oglindite: contradicțiile neliniștitoare ce stau la începuturile iubirei: *„(Și azi ca totdeauna", „Ușa")*; discrețiunea reciprocă a îndrăgostiților în clipa când își ascund iubirea de care sunt năvăliți: *(„Luând iubirea locul")*; vicleniile nevinovate ale dragostei: *(Din când în când o vorbă")*; trufia în luptă cu iubirea: *(„Dezacord")*; sentimentul profund al nimicniciei totului, tocmai în clipa cea mai intensă a iubirei *(„Tristețea Fericirei")*; simțirea dragostei revărsată și confundată într'un armonic panteism: *(„Larg deschis mi-e sufletul)*". Sunt nenumărat de variate temele, nuanțele, stările sufletești; asemeni cânteculul unei privighetori care nu mai revine asupra unei riturnele executate, ci pururi o variază, volumul *Paharul blestemat* este ca povestea însăși, filă cu filă, a unei singure iubiri, și asta face cu putință citirea de la un capăt la altul fără oprire, a întregului volum.

A doua înfățișare de formă și fond a poeziei lui Rotica—în afară de puterea evocărei cadrului în care se desfășoară clipa lăuntrică, este intensitatea progresivă a furtunei interioare; versul său crește ca o isbire ritmică de val. Sub vraja acestei deslănțuiri, versul său totuși ferecat, nerisipit în retorică, amintește stilul racinian:

A fost o isbucnire de vorbe ne-așteptate
Și ne 'mbătă puternic rostita răutate,
De câte ori sub dunga cuvântului căzut,
Se mai dărmă în inimi, *o punte spre trecut.*
[După Furtună]

Din aceiași categorie cităm: *În clipa așteptată, Un zeu eram pe lume, Cu inima cuminte, Mă cheamă Oceanul,* și minunata: *Cânta iubirea 'n mine.*

Insfârșit, o a treia categorie a versurilor, e caracterizată prin aceia că din elementele cele mai concret-banale, din priveliști mărunte care ar părea fără însemnătate, poetul scoate semnificarea lor sentimentală și atmosfera plină de *actualitate* a gândului care îl frământă. E o introducere prin exterior, în interiorul sufletului său. Poetul care în Franța a avut ca și peste hotare, un mare resunet pe calea aceasta a exteriorizării simțirei sale, este Paul Geraldy. Printre diferitele maniere de a se manifesta, Rotică o are și pe aceasta, fără să fi împrumutat-o de la Geraldy. Și pentru că nu e de împrumut, procedeul său are *farmecul spontaneității*, lucru care lipsește tuturor imitatorilor lui Geraldy, așa de numeroși și fără gust, la noi.

Citez: *Rochiile Tale.*

La tine 'n seara asta, cum mă gândesc, o ploae
De fosnete coboară și trista mea odae
Mi-o umple cu parfumuri, cu grații și mătasă:
Sunt rochiile tale ce le aud prin casă,
Văd una ce te face din mică și mai mică
Și dulce-ți împrumută o lene de pisică,
Acasă când cu ochii închiși pe jumătate
Făptura ta întreagă respiră voluptate
Iar alta străvezie, făcută par'c'anume
Ispitele să poată ochi mai bine 'n lume,
O văd cum se lipește de pieptul ce-ți palpită,
Și-un început de vină alintă, fericită.
Acuma văd a treia pornită la plimbare
Și o femee nouă dintr'însa îmi apare.
Și 'n ulită deodată cu chipul ce-mi zîmbește
Eu simt că și iubirea în mine se 'noește,
Pe rând le văd în minte pe toate și 'n nici una,
Eu nu te văd aceiași, ci alta 'ntotdeauna.

Citiți în aceași categorie bucata „*Pe stradă*" în care se descrie starea aceia a iubitului plin de imagina iubită, pe care o proectează în afară, cum în ochii cari au privit prea mult în soare, imagina discului lui se așează pe chipurile streine, întunecându-le.

* * *

Zugrăvind cu o deopotrivă siguranță de linii, fie un sentiment echilibrat, liniștit, fie altul grav, profund, cum e acela din „*Tristețea Fericirei*", cuvintele sale au darul de care vorbea Jaurès: inseizisabila fluiditate a vieții care le cutreeră „și care poate să împrumute *aparentei banalități a limbagiului și formelor convenite, indefinisabila aromă*" care nu-i decât bogăția vieții lăuntrice, prisosul inimei din care glăsuește gura. Dovadă că Rotică are acest prisos prețios, care dă *valoare reală* operei sale, este bogăția temelor care nu-i decât fluxul bogatului conținut sufletesc al poeziei sale, conținut pe care nici ireductibilul său depreciator, D-l Perpessicius, nu i-l tăgăduește [1]).

Acest lucru așa de mic în aparență dar pe care Jaurès îl numește „*cheia adevăratei arte*", (condiția ca viața *fiind în forme să fie totuși independentă de forme*), a scăpat perspicacității lui Perpessicius când a dorit să distrugă pe Rotică. Mai vreți o dovadă de cecitatea sa critică—involuntară desigur—când se află în fața unei poezii pentru care are atât de puțină afinitate?

D-l Perpessicius ia o strofă din „Micul Dor" și o pune față 'n față cu „Citind scrisoarea tristă" a lui Rotică și se întreabă cu toată inge-

[1]) Că intensitatea simțirii care crește lăuntric, poate pătrunde chiar prin vetustatea formei exterioare, că o poate încălzi și lumină, cum lampa aprinsă ilumineză un *abat-jour*,—nici domnia sa nu tăgăduește, ba mi-a mărturisit-o singur într'una din rarile noastre conversații. De ce însă unii se înșeală și alții nu, dacă arde sau nu uleiul sub abat-jour, când e vorba de o producțiune de artă,—vom mai reveni.—Chestiunea merită aprofundare. Atunci vom vorbi mai pe larg de critica d-lui Perpessicius, cu citațiuni lămuritoare și edificatoare dintr'un poet preferit al său: Ilarie Voronca. Critic și poet se definesc unul prin altul într'un chip definitiv, fără replică posibilă.

nuitatea: unde e deosebirea? Pentru edificarea deplină a cititorilor acestor rânduri le voi pune şi eu alături:

Citesc scrisoarea-ţi tristă şi parcă printre şire
Iţi simt sfioasa mână, de-o teamă tremurând
Şi tremură şi slova pătrunsă de iubire,
De taina ce se sbate în fiecare rând.

Ţi se 'nfioară mâna şi 'n loc ţi se opreşte
De câte-ori iubirei să-i spui pe nume ai vrea,
Şi par'c'aud cum slova cu teamă îţi şopteşte
Să n'o trimiţi să ducă solie-aşa de grea!

Şi tocmai teama asta din slova ce nu are
Curaj să 'mbrace 'n taină ce-ţi tremură în piept,
Eu simt cum mă vrăjeşte mai mult decât ori care
Cuvânt, ce mi-ar aduce din parte-ţi, tot ce-aştept.

Acum ascultaţi strofa din „Micul Dor" şi judecaţi excelenta obiectivitate a D-lui Perpessicius.

Nici o fiinţă n'a fost ferice
Trecând în taină pe-acest pământ
Când la lumina-i n'a putut zice
Iubesc şi sincer, iubită sunt.

Dacă n'ar fi profunda cecitate a dsale în faţa poeziei lui Rotică, — ce grozavă lipsă de respect ar fi să aibă d-sa faţă de cititorii pe care vrea să-i lumineze, când şi-ar închipui că aşa de uşor îi poate lega la gard!

Fie care cititor având la îndemână piesele de convingere şi încheerea d-lui Perpessicius, poate să judece prin el însuşi: se poate compară, adânca şi subtila psihologie a două suflete pe care poetul o face din slovele unei scrisori, (slove care prind viaţă şi sufăr ele însele de greaua solie şi răspundere ce au să poarte) — cu platitudinea, cu inexistenţa ori cărei gândiri poetice din strofa „Micului Dor"?

Mai e nevoe de vre-o altă pildă spre a ilustră mai strălucit teza incompatibilităţii între poet şi critic, în certe cazuri, aşa de judicios stabilită de Maiorescu?

Ca să vedeţi însă cum singur d-l Perpessicius dovedeşte această incompatibilitate, să-i citâm încheerea: (Cugetul Românesc No 2/24) „Lipsit de graţie, vorbesc de graţia muzelor, D-sa a rechiziţionat toate foile de viţă cu care şi-a acoperit poemele, fără să-şi aducă aminte că *poezia e goală şi nerușinată*, ca şi sburdalnicul Cupidon. Prin urmare de mi-i îngăduit un sfat între altele, şi mai cu seamă: *jos cu foile de viţă!*" Noi ştiam că un critic obiectiv nu poate impune artistului — şi mai ales aşa de categoric, — nici „nerușinarea" cum nici „pudicitatea" sa, presupunând că le-ar avea; că rolul criticului se mărgineşte în cel mai modest caz, la un simplu preţuitor al frumosului; graţie acestei obiectivităţi, poţi fi tu critic, *al'eul* cel mai îndrăcit, şi cu toate astea să ai ochi şi suflet pentru frumuseţa unui psalm religios. Şi vice versa: poţi fi — cum au fost atâţia — un teist convins, şi totuşi să-ţi placă poeziile de revoltă byroniană sau lermontoviană!

Reguli şi *altitudini* în artă? Par'că de mult s'a tranşat această înapoiată discuţie chiar şi în înapoiata conştiinţă literară a ţărei noastre! Hotărît lucru, D-l Perpessicius vrea să treacă drept un strigoiu al vremurilor trecute.

Cine ştie! Poate că e necesar... Avem atâţia *copilaşi* în literatura noastră, în cât un strigoi i-ar speria, şi măcar acestora, bine le-ar face...

D. Nanu

G. Dumitrescu: *Primăveri sculurate*, Bucureşti 1924.

Un prieten şi coleg îmi cere să-i spun ce cred de placheta *Primăveri sculurate* a tânărului G. Dumitrescu.

In chip firesc, paşii sfioşi ai începătorilor deşteaptă un răsunet de simpatie dar şi de îndoială. Ca în vechiul basm, un ochi mângâe, celalt priveşte rece, cumpănind. De altă parte, cred că un adevărat poet, în faza începuturilor, de nimic nu poate fi mai dornic ca de o credincioasă icoană, cu umbre şi lumini, în dreaptă proporţie, zugrăvită nu ca să măgulească şi să-l atragă spre te miri ce formulă efemeră, ci ca să-l ajute să-şi împlinească menirea lui.

Dacă în cele 17 bucăţi lirice care alcătuesc placheta aceasta n'aş întâlni decât numai dibuiri sau răsunetul adesea prea vădit al cutărui sau cutărui înaintaş, în deosebi, în imagini, al lui Cerna, nu m'aş opri. Dar găsesc şi unele semne, deocamdată modeste, care arată un instinct de plăsmuitor şi perspectiva unei desvoltări. Mă voiu opri deci, împărtăşind bucuria, câtă am putut-o încercă, şi învederând umbrele, pe care socot că e necesar ca tânărul să le privească în faţă.

Prima bucată *Fiori de primăvara* e ţesută dintr'un contrast. Belşugul de lumină primăvăratică deşteaptă o tresărire: sufletul, din umbra lui, se *sbate sperios* în faţa proaspetei şi neştiutei fericiri. Pentru instinctul lui de plăsmuitor, e remarcabil cum tânărul acesta ştie să reverse atâta belşug de alb, fără să fie monoton, ţinându-mă încordat:

Lumina tremură aşa de albă
Pe zidurile albe, prin stufişuri,
Se risipeşte pe acoperişuri
Şi 'n pomi aprinde mişcătoare salbă.

Discret se strecoară exclamarea în a doua jumătate a primului vers; sub accentul ei prinde a se întruchipă viziunea, care capătă orizont şi mişcare în ultimul vers al strofei, atât de viu şi de evocator.

A doua strofă e stăpânită de exclamarea care creşte; şi în cuprinsul ei sporesc amănuntele, se revarsă belşugul de alb:

Ce alb e cerul şi ce albă-i zarea,
Ce albe-s ploile de primăvară,
Ce drumuri albe lunecă prin ţară
De parcă le momeşte depărtarea...

In spaţiul lărgit spre albul cerului şi al drumurilor, iată acum a treia strofă, înviorată de mişcarea idilica a vieţii:

Dansează 'n horă largă albii fluturi,
Ca roiurile de petale dalbe...
Vin berzele uşor—năframe albe—
Din vesele şi tinere ţinuturi...

Icoana întruchipată astfel cu imagini fericite, pe care e de prisos să le tâlmăceşti, icoana primăverii deşteaptă vie nelinişte, în sufletul uimit de atâta vieaţă şi fericire:

...Dar sufletu-mi, din umbra lui tăcută,
Trezit de fericirea revărsată,
Se sbate sperios,—şi 'ntâia dată
Il doare fericirea neştiută...

Da, întregul e trăit şi plăsmuit, te prinde simţirea totală. Deşi are elemente moderne, poezia aceasta se diferenţiază de rătăciri curente: nu are nimic din contorsiunile şi alambicările tot mai frecvente dela o vreme, din care sentimentul iese frânt şi turbure, ca lumea oglindită în ochiul căznit de insomnie.

Motivul acesta al fericirii neştiute se vădeşte crescut din o experienţă intens trăită, apare şi în alte bucăţi remarcabile, *Lacul* şi mai ales *Ostrovul*.

Dar întorcând pagina, te întâmpină: literatură făcută, nu născută şi deci — neizbutită. În *Oraş pustiu*, lipsită de comcepţie şi de simţire adevărată, imaginile izolate rămân linii moarte, înfăţişează chiar elemente care nu se pot întruchipa. *Tu mi-ai cernut în suflet nenorociri şi vid*, ni se spune de acest ciudat oraş; poţi cerne orice, afară de vid. Exclamaţii melodramatice: *oraş nenorocit* se îndeasă sub condei, acolo unde lipseşte o realitate estetică. Iar când auzi că în acest oraş tânărul îşi târăşte viaţa *ca o aripă moartă ce sângeră mereu*, nu prea eşti încântat de noutatea imaginei, care aminteşte cutare vers, cu altă vibraţie, al lui Cerna. Şi apoi, cam greu un lucru mort ce sângeră mereu....

Mai interesantă e *Doina*, nu pentrucă ar izbuti să contureze un sentiment, ci pentrucă-ţi dă prilej să arunci o privire în culisele procesului de înjghebare. Iată două dorinţi: întâiu acea de a cânta, de a fi ca o vioară limpede, prin care firea se tălmăceşte; apoi aceea de tărie sufletească, mai presus de încercările vieţii. Teoretic, nu se exclud. Ar putea fi întreţesute. Dar cum să le înfrăţeşti în poezie? Tânărul evocă imaginea unui copac, în care vede, pe rând, simbolul ambelor năzuinţi, spre poezie şi spre tăria morală: ar vea să fie asemenea copacului acela.

Deşi aş fi dorit o mai vie individualizare a copacului, totuşi dacă bucata s'ar fi încheiat cu afirmarea primei dorinţi, ar fi avut întipărirea simţirii rotunjite. Dar se vede că tânărul a citit undevă o poezie care iea o plantă ca simbol al seninătăţii şi al tăriei sufleteşti. E *Floare şi genună* a lui Cerna, poezie numai în parte izbutită, prea încărcată. Acolo poetul cerea unei flori, bătută de furtună dar veşnic senină şi zâmbitoare, să-i spuie taina fericirii nepăsătoare de primejdii. Nu-i poţi face învinuire unui scriitor că i-a rămas întipărită o poezie a unui înaintaş. Cerna însuşi luase motivul, de bună seamă fără să ştie, din *Floarea Oceanului* a lui Alecsandri, modificându-l; şi ar fi dat o poezie minunată, dacă simbolul n'ar fi fost copleşit de inutile vederi filozofice. Dar problema artistică pe care a încercat să o deslege tânărul autor al *Doinei* era îngreuiată prin aceea că el a ţinut să vadă în copac şi icoana tăriei. Aceasta însă cerea să individualizeze „copacul" în aşa chip, încât ambele aspecte: limpede vioară a firei şi putere nebiruită să fie închipuite în aceiaşi icoană, ceva cam în felul miticilor stejari antici, prin care firea îşi destăinuia mersul şi înţelesul. *Tu, duiosule copac* nu putea fi purtătorul ambelor năzuinţi. *Duios* însemnează suferind, melancolic, gingaş, dacă vrei, înfăţişează o notă minoră, aşă cum este şi sufletul scriitorului, în orice caz nu poate fi icoana măreţiei morale, aşă cum atât de neizbutit e înfăţişat copacul în a doua peezie. Astfel contaminarea celor două dorinţe, nefiind înfrăţită cu o icoană potrivită amândurora, strică totul. Intuiţia poetică, atâta câtă a fost, stă în partea întâia, căci în partea a doua, unde copacul e *duios* şi totodată *mare ca potopul* şi *tare ca un munte* (ce banal!) stângăciile şi nepotrivirile întunecă orice efect. Redusă la partea întâia, *Doina* ar fi fost o bucată simpatică.

Urmează o serie de încercări pornite mai mult din nevoia de mânuire a penei decât din o vie cerinţă estetică: *Împietrire*, cu un moment bine zis în strofa a treia; *Versuri pentru bucurie*, amintând prea mult un pasaj din *Către Pace* a lui Cerna; *Suflet turbure*, care dacă ar fi lipit frunza ofilită şi foile pribege, ar fi câştigat; *Litanie*, bine înstrunată — în note eminesciene... *Destrămare*, *Părăsire*, *Pustiu*, în care unele momente remarcabil zise nu pot salvă întregul şi *Refugiu*, rotunjită, dar cam didactică.

Dar iată ceva interesant: motivul fericirii neştiute din bucata primă apare, sub alte aspecte şi cu momente care te mai despăgubesc de atâtea pagine îndoelnice. *Lacul* cu ape adânci, străvezii, stetea pierdut în nesfârşitul pustiei, neştiutor de lume şi de farmercele ei. Dar din depărtări a venit o pasăre, s'a înviorat în apa lacului şi, ca mulţumită, i-a spus minunile lumii depărtate, a pământului rodnic, a florilor, a codrului, a munţilor, a râurilor călătoare, a ploilor care înrodesc... De atunci lacul şi-a plerdut liniştea, ar vrea să plece spre necunoscut, chiar dacă ar fi să-şi secе apele, să se prefacă în nor, care să rodească depărtările.

Înrudită ca motiv şi superioară altor bucăţi ca întrupare de icoană totală, este *Ostrovul*.

Simbolul e limpede şi cu orizont, concepţia trăită, imaginele simple — totul într'un ritm stăpânit care vorbeşte şi interesează.

Deşi *Fior de Primăvară* e înrudit, ca motiv, cu *Lacul* şi cu *Ostrovul*, fie care din aceste bucăţi înfăţişează un acord deosebit. *Fior de Primăvară* e tresărirea sufletului, care vede în jur fericirea revărsată din belşug. *Lacul* e ruperea liniştei contemplative de odinioară şi năzuinţa de nebiruit spre fericirea întrezărită a zărilor. *Ostrovul* întruchipează prisosul de vieaţă care aşteaptă în zădar nava fericirii să se ivească din depărtări. Sunt trei faze ale aceleiaşi mişcări sufleteşti. Şi faptul că anume acest motiv capătă şi formă mai izbutită decât a celorlalte, arată tânărului calea de urmat: numai o realitate sufletească adânc trăită se poate înălţa la forma care să vorbească şi altora.

Iubirea nu are în această plachetă un loc deosebit, aşa cum te-ai aşteptă văzând prisosul de vieaţă dornică de fericire din *Ostrovul*. Totuş iubirei este închinată bucata cea mai desvoltată, *După moartea lui Werther*. Cadrul mai larg, amănuntele sporite par a indică o uşoară înclinare spre un lirism împletit cu momente de povestire. Umbra nefericitului Werther străbate, nemângâiată, golurile fără de sfârşit. Deşi desrobit de ţărână, adesea îl birue dorul, se strecoară lin în preajma iubitei, care acum e tot mai stăpânită de icoana lui. Ea suferă şi el ştie că şi ea se va pierde de va mai chinui-o cu amintirea lui. Dar dorul lui *e fulger ne'npăcat*. Şi n'ar fi decât o mântuire: să se prăvălească veşnic, în spaţiul fără hotare...

Nu numai eroul, dar cadrul, motivul coborârei seara în preajma iubitei şi mai ales acela al veşnicei prăbuşiri în spaţiu spre a scăpă de puterea iubirii, în sfârşit concepţia totală: iubirea care nu poate fi biruită de moarte, —toate acestea sunt romantice. N'aş putea afirmă că ele, ca atare, însemnează o scădere. Apoi suntem noi oare atât de departe de romantică, atâta timp cât Eminescu stă la zenit?

Rezervele sunt de altă natură. Aş fi dorit mai multă concentrare şi în ori ce caz, o mai puţin strigătoare trecere dela lina, mângâioasa coborâre (spusă atât de puţin personal: *mai lin ca un zefir...*) şi între izbucnirea: *dar dorul meu de tine e fulger ne 'npăcat*.

Privită în total, bucata apare ca o clădire care vrea să cuprindă spaţiu mult cu material redus.

Placheta se închee cu o *Elegie*, care am dorî să însemneze un epilog, o piatră de hotar la faza începuturilor tânărului acesta. Privind bogăţia sentimentelor şi gândurilor care pier neexprimate, mărturiseşte

Cuvântul n'a cules din unde cel mai curat mărgăritar —
Şi numai lacrima tăcută şi tremurul din glas, arar,
Mărturisiau cu stângăcie de valul vieţii neştiut:
Subpământeană apă vie din care nimeni n'a băut....

Iar când va muri, prietenii nu vor cunoaşte că cu cel dus a dispărut *şi-o lume ce doar ascuns a strălucit*.

Motivul e interesant: năzuiuți spre poezie, văzute în planul morții. Mai cunosc un tânăr care, desfăcându-se de faza dibuirilor, își arată, fața de eventualitatea morții, dragostea lui de poezie: începătorul M. Eminescu, în puțin remarcata dar nespus de însemnata *Visuri trecute* In perioda de frământări a începuturilor, din naufragiul bunurilor vieții, o singură valoare îi rămâne: arta, poezia. Și adresându-se unui prieten, îi arată ultima dorință, în care se afirmă instinctul cel mai puternic al vieții lui: acela de poet, de plăsmuitor. Dacă va fi să moară, el cerea prietenului:

Să-mi pui cununa pe moarte-mi frunte.
Și să-mi pui lira la căpătâiu!

Simțiți ce clocotea aici?

Nu avea la vârsta aceea Eminescu nici o bucată închegată deplin. Dar din puterea cu care izbucnea motivul acesta: poezia, binul suprem, singurul de care nu s'ar despărți părăsind lumea aceasta, de aici un ochiu pătrunzător ar fi putut întrevedeà o chemare, un destin.

In Elegie, tânărul nostru spune prietenilor că, de va fi să moară ei nu vor ști că s'a stins cu cel dispărut și o lume, care a strălucit ascuns. E o melancolie sinceră, duioasă.

...Dar cu fiecare muritor se stinge o lume care *lui* i se pare — e atât de firesc! —strălucirea strălucirilor. Poetul singur vede o strălucire pe care o preface în plăsmuire de artă, în bun obștesc. Dacă, în adevăr, în sufletul tânărului acesta trăește acea bogăție care i inspiră versul reliefat și cu orizont: *Subpământeană apă vie din care nimeni n'a băut* — atunci ea nu se va mărgini la o vagă, melancolică năzuință ci va cere imperios să iasă la lumină. Izvorul de apă vie atunci își face dovada, când își taie drum larg la lumină și înviorează pe toți.

Dar după ce poate cunoaște un tânăr câtă chemare aduce? In primul rând după un îndreptar subiectiv: după câtă neclintită stăruință trăește în el. „Cel care va stărui până la capăt, acela va fi mântuit" — adânc cuvânt și în poezie. Aceasta nu însemnează că cel ce vrea mai aprig este și cel care izbutește mai deplin. Nu. Stăruința aceasta nevoită și necăznită, unică și atotstăpânitoare, e glasul valorilor care trebue să vie, în ea grăește adevărata chemare, „demonul" celor vechi, puterea care hotărăște! Ea singură este aceea care, în cele mai neprielnice împrejurări, aduce la lumină apa vie a poeziei.

De aceea, o adevărată chemare poate fi stânjenită (și toată poezia noastră vorbește de această stânjenire), dar nimicită — niciodată. Iar față de tinerii care bat sfios la poarta atenției publice, încurajarea cea mai bună, singura de care au nevoie cei aleși, este să le arăți lămurit și cu dragoste cât au izbutit să deștepte și de ce n'au izbutit mai mult pe acest plan de încercare, — sufletul tău, un glas din public. Restul nu stă în puterea ta, e hotărât de zodia sub care s'a născut, vădită în iubirea pe care o poate aduce.

Pentru cele câteva accente comunicative și în speranța că, meditând asupra lipsurilor arătate, va descoperi cândva izvoarele de care vorbește, să zicem tânărului acesta: bun venit!

D. Caracostea

REVISTE

Orpheus. (Anul I, No. 2, Ianuarie și Februarie 1925).

O revistă nouă pentru răspândirea culturii clasice.

Dorința unei astfel de răspândiri trebue să fie primită cu simpatie într'o țară unde studiile clasice au fost în genere puțin apreciate și devin din ce în ce mai părăsite. Felul însă cum această revistă înțelege a deștepta dorința și curiositatea pentru atare studii, fără care, orice s'ar spune, cultura unui om are întotdeauna o latură vulnerabilă, felul cum este ales materialul și cum este ea redactată, face dintr'însa un adevărat juvaer cultural. Sterpele studii de gramatică, de folklor și alte la fel sunt înlăturate, pentru a face loc unui adevărat studiu a *spiritului* antichității greco-romane. Ce surprinde însă pe cititori, este faptul că, în afară de îmbogățirea cunoștințelor celor cari știu, și de deșteptarea interesului celor cari vor să știe, revista, printr'o fericită alegere a articolelor sale pare a voi să se adreseze nu numai dori'orului de știință, dar și cugetătorului. Intr'adevăr, din complexul acestor articole se desprinde parcă voita îndrumare spre o luminare a faptului următor: că studiile clasice nu sunt o *distracție*, ci o *învățătură pentru toată lumea*. Așa de pildă:

Articolul D-lui A. Marinescu despre „Criza de locuințe în Roma antică" este o învățătură pentru economiști și oameni politici. Articolele: „Praetextatus" și „Origina togii praetexte" o minunată învățătură pentru educația tineretului. Articolele D-lui G. Popa-Lisseanu „O discuție literară în antichitate" o învățătură fină și cât de actuală pentru șoviniștii în literatură națională, cât și pentru snobii de literaturi streine.

In fine articolul D-lui C. Papacostea „Problema destinului în tragedia greacă" în care, printre altele, ni arată că Prometeu este simbolul deșteptării conștiinței omenești, impune involuntar comparația între acest simbol din mitologia elenă cu acel din Biblie — focul lui Prometeu și mărul lui Adam — și deschide orizonturi asupra miturilor comune ce stau la baza diferitelor religiuni. — Și în genere, toate articolele împreună, ce învățătură sunt pentru cugetătorul care vede că toate sforțările omenirii prin veacuri suprapuse nimic nu adaogă la fericirea noastră, nimic nu scad din nevoi și dureri, nimic din neștiința în care ne aflăm asupra marelui „dece" al vieții pământești.

Deși Dl. Papacostea isprăvește studiul seu asupra „Destinului" prin versurile lui Schiller:

Nur der Irrtum ist das Leben
Und das Wissen ist der Tod.

noi dăm mai curând crezare lui Goethe, când spune că, oricât ar învăța un om, trebue să isprăvească prin a mărturisiri că:

Da stehe ich nun, ich armer Tor
Und bin so klug als wie zuvor.

Ceia ce nu împiedică firește, că pentru a ști că nu știi nimic, trebue mai întâi să înveți. Și de n'ar fi să ajungem prin citirea revistei „Orpheus" decât la rezultatul acesta, încă îi dorim bun venit în lumea științei și literelor române.

„Țara Noastră" (No. 9, 1 Martie 1925)

are un articol de Dl. V. Russu-Șireanu, intitulat „Ardeleni și Regățeni" asupra căruia trebue atrasă atenția publicului românesc.

Chestiunea e delicată și Dl. Russu-Șireanu o tratează chiar într'un fel — frumos și civilizat — însă prea delicat. De 6 ani încoace, de când am înfăptuit, noi toți, visul secular al unei Românii întregite, relațiunele dintre Românii din vechiul regat și cei din teritoriile unite în loc de-a se face din ce mai cordiale, ele, din ce în ce, mai mult se înăspresc. Aceasta înseamnă nu numai o durere pentru adevărații iubitori de țară, nu numai o armă în mâna dușmană, dar constitue înainte de toate un început de pericol pentru viitorul neamului nostru românesc. Împotriva lui trebue luptat. Și dacă situația aceasta nu poate fi înlăturată prin înțelepciune politică, să-și întindă mâna cei cari mânuesc pana; să rotunjească ei asperitățile; să șteargă din vocabular urâta vorba „Regățean", din inima Ardelenilor icoana ce deșteaptă, să desființeze pe acel grozav „Poftiți la Pesta" care se aude — răsleț, dar s'aude — adresat celor pe cari i-am chemat și pentru care am dat din sângele nostru. — Lupta împotriva aberațiunii trebue începută. — Ea trebue urmărită până la sfârșit, până vom vedea odată fâlfâind deasupra acestei țări drapelul Înțelepciunii Naționale!

Năzuința (Craiova, Ianuarie 1925)

Dă un sumar bogat și interesant. Tragi-Comedia D-lui G. Mihail-Zamfirescu „Cuminecătură" va fi recenzată special într'unul din numerile viitoare. Ne oprim deocamdată asupra versurilor D-lui N. Milcu. In epoca aceasta de aberațiuni în materie nu numai de literatură, dar de orice fel de manifestare a artei, versurile aceste sunt ca un balsam pentru suflet. Ele te cufundă în vremurile de aur ale literaturii, când poezia nu era altceva decât exprimarea, într'o formă plăcută, a unui sentiment frumos sau a unei idei adânci sau înălțătoare. Pe când astăzi trebue să pui în poezie lipsă de ritm, în muzică disonanță, în pictură geometrie și în toate laolaltă tot ce e împotriva bunului gust și bunului simț — astfel ești un om fără pricepere și fără talent.

Dl. N. Milcu nu se lasă atras în prăpastia acestei nebunii colective. Scrie versuri rimate, ritmate, simțite și gândite:

„A pornit un om la drum"
— A pornit semețul,
Zările erau de fum
Iar cărările de scrum

Și cântă drumețul...
Munți stâncoși și drumuri lungi
Nu-l opreau nici unul, etc.

Tema e vechie: „Tânărul care pornește fericit în calea nouă a vieții, cu ochii atințiți asupra Idealului, nesocotind pe toți cari i se împotrivesc. până, într'un târziu, cade și el sdrobit sub povara răutății. A ispitit pe atâția. Numai la noi pe Vlahuță, pe Iosif pe Cincinat Pavelescu. L'a ispitit și pe Milcu. Forma se resimte prea mult de influența lui Iosif. Totuși, pe o temă veche și sub o influență străină, poetul a reușit să facă o poezie frumoasă, a cărui sfârșit e chiar plin de originalitate — *e al lui.*

Drumeţul care pornise cu atât avânt la drum:

„Într'o vreme şi-a simţit
„Răsuflarea înceată...

El se opreşte, se oglindeşte într'un puţ şi-şi vede „haina sfâşiată". Atunci ia, cu mâinele împreunate, un pumn de apă să se răcorească:

„Şi din pumni prelung îşi bea
„Fără să ştie, plânsul..."

Gândirea (1 Martie 1925)

ne dă, sub raportul versurilor, pilde şi mai strălucite ale modernei arte poetice:

Zorind zăreşti prin gene tovarăşi fără popas,
Incercând buciumă de intrare în şetre (sic)
În fântânile negre de păcură
Şi în morile albe ce macină pietre.

In afară de Dl. Camil Petrescu, care face versuri la fel, cine le poate înţelege pe aceste, halal de el! Autorul lor e Dl. Lucian Blaga. Dl. Cotruş publică o poezie, a cărui prin vers e în adevăr frumos:

„Sanie peste zăpada veacurilor — gând!

Insă acestui vers de 18 silabe, îi urmează un altul (cu care rimează bine: gând, urlând) pe urmă altul care n'are decât 10 silabe şi pe urmă altul de 18 silabe, altul de 17 şi aşa mai departe.

E oare lipsă de cunoştinţă a artei poetice? Nu. E răscolirea ei voită. E bolşevismul în literatură. E moda. Urât, frumos, n'are importanţă; e la modă şi pace.

Dl. Sandu Tudor ne-o dovedeşte curat. Căci d-sa publică în acelaş număr de Martie, 4 poezii, două „la modă" şi două „demodate". Exemple:

„Umbra înserării ca o sdreanţă murdară
„Mânjeşte bulevardul în galben de agonie
„Desmetec un apaş al tsamvei, înfundat
„Sub şapca de pâslă şi bluza de vară
„Cu gulerul până în urechi ridicat
„Colindă tristeţea ca o stafie etc.

Ai crede că visezi coşmarul inesteticei. Şi deodată răsare, din paginile aceluiaş poet, poezia: „Digul", împecabilă în formă şi în fond, aproape clasică:

„Ceaţa de seară pogoară în zare,
„Digul pătrunde adânca tăcere
„Până departe în larguri de mare.
„Singurătatea tainic mă cere.

Poezia isprăvindu-se cu versul:

„Digul mă 'ndeamnă să pribejesc"

arată calităţile acestui poet, care dacă n'ar vrea să fie modern, ar putea fi *mare*. Aceste calităţile se învederează şi mai bine în poezie „Icoana". E una din cele mai frumoase poezii din câte s'au scris de mult la noi:

A plouat într'una săptămâna toată.
Din hudiţă strâmtă, în colţ pe maidan
S'a oprit în taină, la dosită poartă
Din spatele culei, un galben rădvan.

Se poate mai frumoase evocare a trecutului, într'o mai corectă formă poetică, de cât acea din aceste 4 versuri?
Şi mai departe:

Uşurel şi sprinten se coboară îndată
Un boer de oaste, un tânăr curtean.
Iconirea feţei în plete încadrată
Zugrăveşte în fugă un zâmbet viclean.

Iar sfârşitul:

Cu inelul bate de trei ori în poartă.
In cerdac domniţa surâzând se arată.
Un argat deschide ca şi în alte ori
Ş-a rămas la culă până dinspre zori
C' a plouat iar struna — numa 'n ciuda lor.

Să poată face un om astfel de poezii care-l clasează „d'emblée" printre primii poeţi ai timpului, şi să vrea cu tot dinadinsul să-şi înspăimânte contimporanii şi posteritatea cu versuri de calibrul acesta:

In reflexul ud de trotuar, recunoaşte,
Cum vine rotund, boereşte, un pântec!

Hâncu.

FAPTE

Alegerea prezidențială în Germania. Toată lumea prevedeà că nici un candidat nu va obține majoritatea absolută a voturilor, necesară alegerei sale ca prezident al Reichului. Primul scrutin a dovedit, că previziunile erau îndreptățite.

Lupta la scrutinul al doilea (26 Aprilie) se va da între coaliținea din dreaptă (naționaliști cu partidul popular al lui Stresemann) și coaliținea așa zisă din Weimar (centrul catolic, democrații și social-democrații), cu excluderea extremiștilor din ambele tabere.

Spre a preîntâmpina reușita candidatului dreptei, Jarres, social democrații, cari au obținut cele mai multe voturi dintre partidele adevărat republicane și cari au în D-l Braun un candidat, care se bucură de multă stimă atât personal cât și în calitatea sa de Prim-Ministru al Prusiei, vor fi siliți a-și impune un sacrificiu, renunțând la această candidatură în favoarea lui Marx, al cărui partizani (centriști) n'ar vota niciodată pentru socialiști, chiar cu riscul de a periclita izbânda democrației republicane. Deci: „entre deux maux, le plus petit".....

Marx, un om moderat, cu mult bun simț, care și-a câștigat încrederea cancelariilor europene prin atitudinea sa corectă și leală față de planul Dawes, care constitue în fond, dela încetarea războiului, cel d'întâi progres real spre pacea adevărată, ar fi la cârma Reichului reprezentantul dreptei democratice, cu o nuanță de catolicism.

Dar D-sa ar fi și o chezășie pentru republică, pe care o recunoaște sincer și o consideră ca formă de stat definitivă pentru Germania. De Jarres se spune că și el recunoaște republica — deocamdată, ca formă transitorie, adaptându-se necesităților actuale.

Industria grea sprijină candidatura sa. Oare își va putea însuși el propunerea germană cu garantarèa frontierilor occidentale, sub condițiunea revizuirei pașnice ale erorilor cele mai manifeste din tratatul de pace în privința frontierelor orientale ale Reichului?

Se crede că, în sfârșit, Marx va ieși biruitor și că o democrație, măcar „à l'eau de rose" va fi salvată.

Dar, fiindcă până la ultimul moment nu sunt excluse surprize, această alegere prezidențială, în mijlocul unei Europi militariste, antisemite, protecționiste și nici de cum pașnică, capătă o însemnătate covârșitoare.

Mă voi ocupa în numărul viitor de importanța ei în general și, din punctul de vedere al intereselor României, în special, pe baza rezultatului definitiv, care ne va fi cunoscut până atunci.

N. D. Germani

Vești dela Paris. Dacă m'ar întreba cineva de numărul Românilor la Paris, nu i-aș putea răspunde. Adevărul e că auzi românește pretutindeni, mai ales în Cartierul Latin. Știu însă că numărul studenților nu trec de o mie.

Locul de întâlnire al Românilor din Paris e *Capela noastră*, așezată în Rue Jean de Beauvais, în fața Colegiului Franței și la 200 de pași de Universitate. Minunată așezare, cum vedeți, dat fiind că Românii locuiesc mai cu deosebire în jurul Facultăților. Dar și mai minunată idee a avut cel care s'a gândit să înzestreze națiа românească cu o astfel de podoabă, unde auzi în fiecare sărbătoare slujbă românească (cu alt prilej vom da istoricul ei).

Clădirea capelei e veche de tot. Micile reparații, care i s'au făcut în cele peste 500 de ani cât are, nu i-au schimbat caracterul.

Superiorul ei e azi Preotul *Vasile Radu*, care în timpul liber se ocupă cu limbile semitice, adică e tot student ca și majoritatea credincioșilor, care-l ascultă Duminica.

Aici ne vedem și ne cunoaștem între noi Românii. Intre 11—12 ascultăm leturghia. Corul e superb. Profesorul (și totuși student la *Schola Cantorum*) *Ion Chirescu* a știut cu muncă să facă din cele vreo 25 de persoane, în majoritate Francezi, niște minunați coriști români. E un adevărat deliciu s'asculți corul Capelei române din Paris. Mărturisesc că n'am ascultat până azi concert mai frumos ca „Lăudați pe Domnul" de *Fr. Hubic* (un preot din Ardeal, mi s'a spus). E într'adevăr sublim. Având o pronunțată nuanță populară, ai impresia c'asculți un cântec popular d'al lui Vidu. *Solo* a fost făcut până acum de 2 ori de minunata voce a D-nei Drăgulinescu-Stinghe, care de dragul studenților, care i-au mulțumit dela început printr'o delegație, și de dorul țării a făgăduit că va mai cânta. Când o auzim — o dulce mireasmă ardelenească învăluie sufletul sutelor de Români, care ascultă emoționați concertul preotului din Ardeal. Am ascultat în Heidelberg o serie de concerte religioase. Nu m'au mișcat cât concertul lui Hubic, în care ți se pare că auzi însuș glasul pământului și al neamului românesc.

Cine trece prin Paris să ia aminte și să vie măcar odată s'asculte liturghia lui Hubic. Dacă e Român neaoș, să știe bine că va tresări..... Dar Părintele Radu și Profesorul Chirescu nu s'au oprit la organizarea unui bun cor bisericesc, ci au mers mai departe. Impreună cu D-ra *Elena Văcărescu*, un suflet românesc de o rară calitate, au făcu o asociație, căreia i-au pus numele „Hora", pentru prepararea muzicei noastre populare. Prima manifestație a fost a treia zi de Crăciun. Pentru auditorii francezi din sala Societății de Geografie cântecele noastre, cântate de coriștii Capelei în mijlocul cărora se înalță o stea, au fost o adevărată revelație. Ultima a fost la 15 Martie. D. Iorga a vorbit despre „Cântecul și muzica populară românească". Apoi au urmat cântecele, care au fermecat auzul până într'atât, încât un bizantinolog francez a exclamat la sfârșit: „C'est raiment merveilleux!".

Noul nostru ministru la Paris, d. Diamandi, pare fi bine dispus să dea concursul său acestor mânifestații. Chiar a primit prezidența de onoare la 15 Martie. Dacă le va sprijini și material, atunci desigur suntem pe calea cea bună în ceeace privește propaganda românească în străinătate.

Știm că sunt mulți cei care seacă zadarnic punga țării, mințind că fac propagandă românească în străinătate. Ministerul ar trebui să-i taie din buget. Sufletul românesc nu se poate face cunoscut în fumul de cafenele prin intermediul cine știe cărei secături „fără suflet, fără cuget, cu privirea împărșoată și la fălci umflat și buget". Sufletul unui popor se face cunoscut întâi de toate prin muzica sa populară. E alături de poezia populară tot ce avem noi mai frumos în domeniul frumosului.

„Hora" să străduiască în lucrarea începută, iar Românii s'o ajute.

Paris, 20 Marte 1925.

I. Valahu

Tricentenarul unei cărți germane și Hora românească. In anul acesta se împlinesc 300 de ani dela apariția volumului „*Teutsche Poemata*“ [1]) de *Martin Opitz* (1597—1639) regeneratorul poesiei germane, precum al celei franceze a fost Ronsard, dela a cărui naștere s'au împlinit, la 10 Septembrie anul trecut, 400 de ani. Ceiace pe noi Românii însă ne interesează este, că în poemul lui „*Zlatna*“ [2]) ne dă o frumoasă descriere a dansului nostru național, amănunte pitorești din viața pastorală a țăranilor din Ardeal, unde fusese, în 1621, profesor la „Școala înaltă“ din *Alba Iulia*, chemat de Principele Bethlen Gabor.

Cel dintâi care a atras atenția în Ardeal asupra importanței acestui poem pentru națiunea română a fost—rara avis—secuiul Iosif *Benkö* în valoroasa lui operă „*Transilvania*“ [3]) în care scrie: „*Mart. Opitius*“ „in sua *Slatna*, sive Itinerario Transilvanico, vel ex choreis Valachicis, *Horra* nuncupatis, sanguinem corundem Romanum, sequentibus versibus monstravit“ [4]) și reproduce pasajul începând cu: „So steckt manch edles Blut in kleinen Bauernhütten“. Însemnătatea acestui poem și a părerii favorabile a lui Benkö, ce privește atunci discutata noastră origină română, a fost necunoscută și de *A. Treb. Laurianu*, care reproduce pasajul din Benkö, cu un adaus important din Opitz, fără să se refere însă decât la Benkö [5]) al cărui text diferă prin unele greșeli [6]). Textul din Laurian nu este nici el cel original, ci puțin modernizat [7]) și credem deci util să reproducem partea care ne interesează, direct din Opitz [8]) :

„Auch ewer Daciam, das ihnen doch verwandt
Von langen Jahren her, verheert und ausgebrandt.
Mehr hat nicht Attila mit seiner Scythen hauffen,
Und dann die Wenden auch euch feindlich angelauffen?
Doch ewre Sprache bleibt noch hier auf diesen Tag,
Darob man sich gewiss nicht billig wundern mag.
Italien hat selbst nicht viel von seinem alten,
Ingleichen Spanien und Gallia behalten:
Wie wenig diese von den Römern ehnlicht sein
So nahe sind verwandt Walachisch und Latein.
Es steckt manch edles Blut in kleinen Bauernhütten,
Das noch den alten Brauh und der Vorfahren sitten
Nicht gänzlich abgelegt. Wie dann ihr Tantz anzeigt,
In dem so wunderbar gebückt wird und geneigt,
Gesprungen in die höh, auf art der Capreolen.
Die meine Deutchen sonst aus Frankreich mussen holen,
Bald wird ein Kreis gemacht, bald wiederumb zutrannt
Bald gehen die Menschen recht, bald auf der linken hand,
Die Menscher, die noch itzt fast Römisch muster tragen,
Zwar schlecht, doch witrig sein, viel denken, wenig sagen:“

---

[1]) Reeditat în câteva rânduri, ultima ediție fiind, credem, cea din Halle a. S. 1902 a lui G. Witkowski, pe care o utilizăm.

[2]) „Oder von ruhe des gemüthes“ Zlatna este o com. rur. în com. Alba inf. și avea o mină de aur încă din timpul Romanilor.

[3]) Cluj, tip. liceului regal, 1834, ed. a II-a.

[4]) P. 482.

[5]) Mag. ist. p. Dacia I, 45—48.

[6]) De ex.: „So steckt în loc de „Es steckt“ „Kaprioleu“, în loc de „Capreoleu“.

[7]) „Euer Dacien“ în loc de „ewer Daciam“, etc.

[8]) Ed. cit. 228—229.

De viaţa pastorală a *Românilor*, pare a se ocupa Opitz în versurile următoare:

„ . . . . . *Er ehrt den Herren nicht,*
Der offte wenig helt, und denoch viel verspricht
Sein thun ist schlecht und recht: man sicht ihn niemand neiden,
Noch an des Nechsten fall die falschen augen weiden;
Nichts wündschen *was ihm fehelt ist seine ganze lust,*
Lebt ausser furcht und trost, *und ist ihm wol bewusst,*

sau mai departe:

Der schwartze Schäffer stehet bey einer hohen Linden
Gelehnet auff den stab, und schneidet in die vinden,
Der liebsten Namen ein, bald schwingt er in die höh
Das treue Hiertenlied *von seiner Galathe* [1])".

Resemnarea aceasta este caracteristică unui popor oprimat fără nădejde în viitor, cum a fost cel românesc.

În dedicaţia volumului, Opitz adresează naţiunei sale, care dispreţuia în poezie mai ales limba ei şi prefera cele străine, cuvinte, cari îşi au rostul lor şi anume, la *noi*, unde observăm cu îndurerare, dela războiu încoace, prea mari concesiuni faţă de limbi străine, în dauna unificării sufleteşti şi culturale a neamului nostru. „Vors dritte", scrie el, „die gevelschte [1]) Teutschen dadurch zu überzeugen, wie undankbarlich sie sich an der Muttersprach vergreiffen: Und zwar an der Muttersprach in dem dass sie lieber in fremden Sprachen *stamlen* als in denen, welche ihnem angeboren, zu vollkommener Wohlredenheit, gelangen, viel lieber bey den frembden *hinden* nach, als bey ihren, Landsleuten voran gehen [2]). . ."

Opitz merită deci ca naţionalist respectul nostru, iar ca poet recunoştinţa noastră pentru popularizarea în Germania şi Austria a cunoştinţei despre latinitatea neamului nostru. O stradă ar trebui să amintească numele lui în acel oraş, în care s'a inspirat şi unde Dumnezeu a voit să se încoroneze primul Rege al tuturor Românilor.

Sever Zotta

Teoria realistă franceză a suveranităţei. În ultima sa conferinţă, încheind ciclul ţinut la Universitatea din Bucureşti, D-l Profesor Léon Duguit a expus părerile sale personale supra concepţiei de Suveranitate.

D-sa este cunoscut ca iniţiatorul şi cel mai însemnat reprezentant al şcoalei juridice pozitiviste din Franţa şi de aceea aceste teorii prezintă un deosebit interes. Doctrina sa a fost combătută cu vehemenţă de către cele mai de seamă somităţi în materie de drept constituţional. Astfel Profesorul Esmein i-a objectat că nu ar fi făcut altceva decât să analizeze şi să clarifice concepţiunile şcolilor germane, care au la bază afirmarea existenţei unui drept subiectiv al Statului, ajungând la consecinţa că forţa e mai presus decât dreptul, ceace D-l Duguit nu a afirmat nicăiri odată, dimpotrivă. Profesorul Hauriou, prin criticele pe care i le aduce, dovedeşte că nu a înţeles sau nu a vrut să înţeleagă teoria D-lui Duguit.

În apărarea lui a scris prof. David, decanul fac. dela Dijon, o serie de articole din care reiese că D-l. Duguit e şeful doctrinei realiste

---

[1]) = latinisaţii.
[2]) Ed. cit. p. I. Sublinierele sunt ale noastre.

franceze, demonstrând că pe lângă opera destructivă a ridicat o teorie nouă care are din ce în ce mai mulți adepți. La baza acestei doctrine noi sunt 2 idei fundamentale.

1) Trebue să ajungem a sustrage din toate cunoștințele omenești elementele de ordin metafizic și religios. Am ajuns la epoca pozitivistă care e după Auguste Comte ultima fază a evoluției spiritului omenesc.

Trebue deci să punem la fundamentul fenomenelor sociale un substrat științific. Precum în domeniul psychologic viața nu se mai explică prin principiul vital și precum în psychologie fenomenele sufletești nu au la baza lor „l'âme pensante" a filozofiei religioase, tot astfel trebue să înlăturăm orice concept aprioric, fie el metafisic sau religios, din noțiunile juridice.

Vom dărâma deci ideea de suveranitate, care nu e decât un concept metafisic ci la fundamentul fenomenului statului nu e nici o entitate spirituală ci o realitate. S'a răspuns D-lui Duguit că existența conceptului de nume nu poate fi contestat, însă D-sa nu neagă realitatea națiunei, că sunt momente când pe același teritoriu e un număr mare de indivizi care vor același lucru și care aspiră spre același țel.

E însă oare această entitate metafisică în dosul ei? Nu, răspunde cu convingere Prof. Duguit. Cei care nu-și dau seama de aceasta, nu fac știință adevărată, ba chiar pun piedici progresului social.

2) Noțiunea de suveranitate cauzează nenumărate controverse care pot fi subtile și plăcute, dar care îndepărtându-se dela realitate sunt și greșite, nesănătoase. Pe lângă aceasta, noțiunea de suveranitate dă naștere la contradicțiuni evidente. Spre pildă, statul federal, unde un individ e pe un același teritoriu în mod simultan cetățean al statului federal și al statului în care face parte; cum se conciliază acest fapt evident cu principiul că suveranitatea e una și indivizibilă? Apoi limitarea statului prin drept e imposibilă deoarece un stat suveran, prin faptul că nu are pe nimeni mai presus de el, poate oricând să abroge regula prin care e însă se supună legilor edictate de el însuși.

Pe lângă aceste contradicțiuni de ordin teoretic sunt altele mai grave pentru societate care sunt de ordin practic. Dece societatea Națiunilor nu a dat statele dorite de către toate statele la înfăptuirea ei? Principiul suveranității a stat în calea oricărei încercări de a institui sancțiuni severe și eficace contra statelor care n'ar respectă pactul. In zadar delegatul francez a propus mijloace materiale de constrângere, senatul american a refuzat să ratifice tratatul din cauza art. 10 care părea a fi atentat contra suveranității statelor. Doctrina realistă a dărâmat prejudecățile care împiedecă progresul omenirei, însă nu are nimic comun cu școala anarhistă, cu care a fost pe nedrept asemănată.

Ceeace crecază însă e diferențierea politică. O putere materială desparte pe guvernanți de guvernați. Peste tot se constată același fapt social. Spencer a remarcat că diferențierea politică a avut mereu același caracter, adică nu a fost decât o diferențiere de forțe. S'a pretins că Dl. Duguit ar fi susținut că aceste sunt forțe determinate numai de forțe materiale pe când el înglobează în factorii lor, atât pe cei pur materiali cât și credințele religiunile care sunt și ele date pozitive și au o mare influență în evoluțiunii omenirei. Pentru că s'a crezut în dogma suveranității majoritatea individilor predomină asupra minorității. Prin faptul că există o societate, guvernanții sunt supuși regulei de drept, ei fac un act conform acesteia ei trebue să fie ascultați, căci actul lor capătă o valoare socială. Iată cum ajunge Dl. Duguit să facă autoritatea publică, fără să recurgă la concepții metafizice. Dreptul public nu e decât drept obiectiv. Puterea publică nu se poate prin originea ei, ci numai prin exer-

ciţiul său. Trebue să analizăm faptul social în sine, să constatăm interdependenţa care există între indivizii grupaţi în societate, în care fiecare are un serviciu de îndeplinit. Prof. Gèny a ridicat următoarea obiecţiune: dacă vreţi să fundaţi pe fapte regula de conduită a guvernanţilor şi a guvernaţilor, cum se va transforma această necesitate de fapt în necesitate de drept? In caz că aplicarea acestei reguli, răspunde Dl. Duguit, ar avea ca consecinţă să facă să se nască o obligaţiune afectând substanţa însăşi a voinţei lor, adică dacă ar exista dreptul subiectiv, atunci obiecţiunea lui Gèny ar fi fundată. Insă indivizii trebue să se supună regulelor de drept precum celulele unui organism se supun legilor fiziologice, căci altfel societatea ar dispărea cu desăvârşire. Se vede cât de nedreaptă a fost asezarea adusă D-lui Duguit că ar propăvădui doctrine anarhice. Credţa oarbă în putere este adevărata realitate. Indivizii care deţin cea mai mare forţă au puterea numai în măsura în care ei îşi îndeplinesc datoria. Şi iată cum Dl. Duguit ajunge la concepţia autorităţei lurută pe drept. Această obligaţiune de a se supune regulii de drept se pune guvernanţilor şi guvernaţilor. Guvernanţii au datoria să întreţină forţa pentru a îndeplini funcţiunile generale indispensabile societei, deci este o obligaţiune fundată pe fapte sociale. Astfel că Dl. Duguit ajunge prin a înlocui noţiunea de suveranitate prin acea de serviciu public, care este o funcţie socială ca şi proprietatea, în noua teorie franceză. Orice personalitate metafizică e înlăturată în chipul acesta şi înlocuită prin constatări pozitive. Conferenţiarul termină prin axima lui A. Comte: „Nul n'a d'autre droit que de faire toujours son devoir". Sfârşind conferinţa sa, în care cu claritatea şi convingerea sa comunicativă, Dl. Duguit şi-a expus propriile sale păreri, cari dat naştere unui curent important în ştiinţa dreptului, D-sa adună mulţumirile sale publicului şi îl asigură că va păstră o amintire nersă de timpul petrecut în România. Aplauze nesfârşite i-au dovedit cât interes a fost urmărit în expunerea sa şi câtă simpatie au toţii pentru acest reprezentant de frunte al culturei franceze.

S. T.-S.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea

A p r i l i e

1 9 2 5

B U C U R E Ș T I

Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

59392

LEGENDA LUI AVGAR

IN LITERATURA VECHE ROMÂNEASCĂ

Intr'un interesant articol „Între filologie şi istorie", publicat în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj I (1922)", d-l V. Bogrea derivă cuvântul *advar*, *avgar*, *argar*, care apare în textele noastre vechi şi în limba populară de azi cu înţelesul de „salv-conduct mistic, căruia superstiţia populară îi atribue o virtute profilactică" (grec φυλακτήριον [1]) din numele regelui Edesei „Abgar al V-lea Ukkama „Negrul" Acbarus al lui Tacit". Numele regelui sirian s'a împământenit la noi cu sensul comun de amulet, prin mijlocirea unei celebre epistole pe care Abgar ar fi trimis-o Mântuitorului. După datele comunicate mai înainte de Salaville şi utilizate şi de d-l B., o asemenea epistolie fusese publicată şi în 1641, în tiparele Propagandei dela Roma, de către episcopul Filip Stanislavof, care convertise la catolicism pe Bulgarii Pavlicieni din jurul Filipopolului. In epilogul cărţii — care cuprinde mai multe texte, dar poartă numele generic de Abagar — se spune între altele că Filip Stanislavof, episcop al marii Bulgarii, din diferite cărţi ale Sfinţilor Părinţi sobornicești, a cules şi izvodit acest Abagar şi l-a hărăzit norodului său bulgăresc, ca să-l *poarte la sine în loc de moaşte puternice...*" Practica avgarului, observă d-l B., vieţuieşte până azi în părţile Sighişoarei şi în Banat, iar după datele comunicate de Păr. Hango, în Museul armenesc din Gherla s'ar află un avgar din veacul XIV, de care s'ar fi folosit „neguţătorii armeni în loc de cărţi de rugăciune, când călătoriau

[1]) Cf. şi D. Russo, *Elenizmul în România*, p. 26.

cu marfă pe la târguri". D-l Bogrea atribuie apoi avgarului un caracter bogomilic și în aceasta se întemeiază: pe bănuiala lui Salaville că „*peut-être* cet apocryphe était en vogue et en vénération chez les Pauliciens dès avant leur conversion au catholicisme"; pe analogia, în ceeace privește puterea profilactică, „cu unele apocrife mai mult sau mai puțin eretice și bogomilice (Epistolia Domnului Nostru Isus Hristos, Minunele Sfântului Sisoe)"; precum și pe o orânduială a Episcopului Petrul Pavel Aron, din Ardeal care pune în vedere preoților să poruncească poporenilor „ca să se ferească de tot felul de nelegiuiri, vrăjătorii, descântătorie, fermecătorie, vărsări de ceară, baere sau *advare*" [1]).

Ne propunem în rândurile ce urmează să întregim prețioasa contribuție lexicografică a d-lui B., arătând că celebra epistolă, un fragment dintr'o veche legendă siriacă, s'a răspândit și în literatura noastră veche, se găsește în textele bisericești, a pătruns în liturgica ortodoxă și a influențat chiar pictura religioasă.

Inainte însă de a ne ocupà de geneza și desvoltarea acestei legende și de a urmări ramificarea ei în literatura noastră veche, cred necesar, pentru orientarea cititorilor să reconstitui mai întâiu cuprinsul ei, păstrând detaliile, din textele vechi, pentru a redà cevà din farmecul ei naiv.

Erà pe vremea când Mântuitorul colindà cu apostolii orașele și satele Palestinei, propovăduind mântuirea sufletelor și tămăduind boalele. Vestea despre minunile, pe care El le savârșià în numele Tatălui ceresc, răsbate până la neamurile de la răsăritul Eufratului. Acolo, Avgar, toparhul Edesei, se mistuià, chinuit de o boală grea — după unele isvoare de podagră, după altele de lepră neagră — pe care nici un vraciu nu i-o putuse lecui. La vestea despre minunile Domnului, o rază de nădejde pătrunde în sufletul amărît al toparhului. Intr'un avânt de nețărmurită evlavie, Avgar tânjià să vadă și el aievea pe Mântuitorul, dar, țintuit loculuì de boală, nu se puteà mișcà. Și atunci, în preajma patimelor Domnului, toparhul trimete pe crainicul său, Anania, care erà și un

[1]) Cf. și *Anuarul Inst. de Ist. Nat.*, Cluj, 1924, II, p. 362.

„zugrav iscusit", ca să isvodească cu îngrijire chipul Mântuitorului și să-i ducă următoarea scrisoare:

„Avgar, toparhul cetății Edesei, lui Iisus Mântuitorul, Vraciul cel Bun, ce petrece în Ierusalim, să închină".

„Auzit-am de tine că fără leacuri tămăduești, că pre orbi îi faci să vadă, pe ologi să umble, pre leproși îi cureți, că tot felul de boale vindeci, ba chiar că și pe morți îi înviezi. Și auzind eu acestea toate despre tine, am socotit în gândul meu că cu adevărat au fiul lui Dumnezeu, au Dumnezeu însuș ești. Drept aceasta scriindu-ți, eu te rog să te ostenești a veni până la mine, ca să mă isbăvești de boala pe care o am și să te afli aici cu mine, căci am înțeles că Evreii murmură împotriva ta și vor să-ți facă rău. Eu am cetatea prea mică, dar în deajuns amândorora pentru a petrece cu cinste."

Anania își îndeplinește solia, predând lui Isus scrisoarea lui Avgar, apoi se trage din mijlocul norodului la o parte, pe o stâncă mai înaltă, ca să poată privi în liniște chipul Mântuitorului. Anania se trudește în toate felurile să isvodească icoana Lui, dar nu isbutește din pricina aureolei divine, care învăluiă fața Mântuitorului Isus însă, care toate gândurile ascunse ale sufletului omenesc le cunoșteà, „vădind cele ce se făceau în taină", a chemat pe sol la sine și, după ce și-a spălat fața cu apă, s'a șters pe o năframă curată de in, pe care s'a întipărit de îndată chipul său cel sfânt. Apoi dete naframa solului, ca să o ducă lui Avgar, împreună cu o scrisoare, în următoarea cuprindere:

„Fericit ești, Avgare, de vreme ce ai crezut în mine, fără să mă fi văzut; căci scris este despre mine: că cei ce mă vor vedeà să nu creadă în mine, iar cei ce nu mă vor vedeà, aceia să creadă. Iar cât despre cele ce-mi scrii, ca să vin la tine, eu trebuie să împlinesc toate celea pentru care sunt trimes, iar, după ce le voiu plini, să mă înalț către Părintele, Cel ce m'a trimis. Dar după ce mă voiu fi înălțat la El, îți voiu trimite pe unul din ucenicii mei, anume Tadeu, care și de boală te va tămădui și viața cea veșnică îți va dărui și pace și ție și celor ce sunt cu tine; iar cetatea ta o va întări ca nimeni din vrăjmași să nu o poată dobândi".

Incheind astfel scrisoarea, Mântuitorul o pecetlui cu

şapte peceţi, însemnate cu slove evreeşti a cărora tălmăcire (în greceşte) eră: Θεοῦ θέα, θαῦμα θεῖον (Chipul lui Dumnezeu dumnezeiească minune).

Avgar, primind cu bucurie scrisoarea, se închină din adâncul inimei, cu multă credinţă sfintei icoane a Domnului şi îndată, ca prin minune, lepra se curăţi de pe trupul lui; numai pe faţă mai păstră o rămăşiţă.

A trecut apoi vreme la mijloc. Mântuitorul fusese răstignit... înviase... se înălţase la cer, iar toparhul aşteptă cu nerăbdare ceasul sorocit pentru isbăvirea sufletului său. De-odată, într'o bună zi, se răspândeşte în Edesa svonul că, în casa evreului Tobie, ar fi sosit un călător din Erusalim, care săvârşeşte minuni, vindecând, în numele lui Iisus, boalele celor ce veniau la el. Vestea străbate repede cetatea şi ajunge până la urechile lui Avgar. Toparhul, amintindu-şi scriptura Mântuitorului, chiamă la sine pe Tobie şi-l întreabă:

— „Auz că oarecarele om dela Ierusalim în casa ta este, carele tămăduieşte boalele cu numele lui Iisus".

— „Cu adevărat, stăpâne, răspunse Tobie, oaspele meu multe minuni face cu numele acela".

— Adu-l la mine! îi zise Avgar.

Când Tadeu, însoţit de Tobie, intră pe uşa palatului, Avgar, văzând faţa apostolului, învăluită într'un nimb strălucitor, se ridică de pe tron şi se închină până la pământ înaintea străinului, spre marea mirare a celor de faţă, care nu vedeau nimic. Intrebând Avgar pe Tadeu, dacă nu cumvà el este ucenicul făgăduit lui prin scrisoarea Mântuitorului, Tadeu îi răspunse:

— De vreme ce mare nădejde ai pus spre Domnul meu, Iisus Hristos, pentru aceea, iată, trimes fiind de Dânsul, am venit la tine şi, dacă credinţa ta se va sporì întru tine, toate cele dorite de tine, după credinţa ta vor fi.

— Atât am crezut întru Dânsul, răspunse Avgar, încât am vroit să adun puterea oştirilor mele şi să merg asupra Iudeilor, celor ce l-au răstignit pe El, ci stăpânirea romană supt care sântem, m'au oprit pe mine".

Apostolul îl linişteşte, lămurindu-l că Mântuitorul n'a avut şi nu are trebuinţă de ajutorul nimănui împotriva

„Evreilor celor zavistnici“, că El a împlinit voia Tatălui pe pământ și, de-ar fi vroit, „legioane de îngeri“ ar fi adus în ajutorul său. Avgar, adus la desăvârșita credință, primește botezul și îndată, prin botez, își recapătă sănătatea, toată rămășița leprei dispărând de pe trupul lui. A doua zi, după cererea lui Tadeu, poporul este adunat în piață și apostolul de pe un loc înalt, propovăduește norodului „sămânța vieții“, „taina mântuirei noastre“ Cetatea, luminată prin sfânta credință, primește botezul. Avgar vroește să încarce pe apostol cu aur și argint, dar acesta nu primește: „De vreme ce ale noastre am părăsit de bună voie, cum vom primi pe cele streine?!“.

Legenda icoanei trimisă de Mântuitorul lui Avgar își are și ea peripețiile ei, nu mai puțin interesante, prin amestecul de naivitate și credință, de ficțiune și realitate.

La poarta cea mare a cetății, se află un idol elinesc, așezat din bătrâni, la care se rugau toți ceice intrau în oraș. Avgar dete poruncă ca idolul să fie sfărâmat și în locul lui puse icoana, prinsă într'o ramă aurită, cu inscripția: „Hristoase Dumnezeule, cela ce nădăjduește în Tine, nu se pierde“. Și făcu lege ca toți, cari vor intrà pe poartă, să se închine chipului celui sfânt.

Icoana a stat multă vreme la poarta orașului, adorată și slăvită de toți cei cari eșiau ori intrau în cetate. Dar într'o zi, un strănepot al lui Avgar, întorcându-se la păgânism, a poruncit supușilor săi să înlocuiască icoana Mântuitorului, prin statuea unui idol. Episcopul Edesei se duce noaptea cu clerul său — și cum icoana se afla într'o firidă— puse o candelă îndreptul ei, așeză cărămizi în față și „tocmì zidul de nu se mai vedeà“.

Trecură iarăș ani îndelungați după aceasta; icoana se ștersese din amintirea oamenilor; și, iacă-te, vine o vreme, când Edesa se află într'o mare cumpănă. Cosroes, regele Perșilor, înconjurase cetatea, grămădise unelte de răsboiu, sguduià zidurile cetății și amenință să năruie porțile.

In oraș erà zarvă mare. Cetățenii nu mai aveau nici o nădejde „fără numai la Dumnezeu“.

Și-atunci, într'o noapte se arată în vis Episcopului cetății, Evlavie, o femeie frumoasă și luminată — erà Maica Domnului

—care-i arătă un loc de-asupra porţii cetăţii, îl sfătui „să taie cu un ciocan în piatră“ până va găsi chipul lui Hristos, pe care să-l ia „că va vedeà şi va cunoaşte puterea lui Dumnezeu“. Episcopul, deşteptându-se în zorii zilei, se duse la locul arătat şi, cum lovì cu ciocanul — o minune mare — se află candela aprinsă „de ardeà într'atâţia ani, înaintea chipului lui Hristos“ şi sfânta năframă cu sfântul chip şi „nemică nehirosită“. Ba încă, şi pe cărămida, cu care se astupase icoana, se întipărise chipul Mântuitorului.

Episcopul, luând icoana şi făcând „litanie“, a dus-o la locul unde Perşii spărgeau zidurile cetăţii. O picătură din unt-de-lemnul candelii cade peste focul pe care îl pregătiseră Perşii ca să mistuească cetatea. Prin minune dumnezeiască, para focului, alimentată de un vânt puternic, se întoarce spre armata Perşilor, care, înspăimântată, o rupe la fugă. Legenda se încheie cu relatarea — veridică — a aducerei icoanei din Edesa în Constantinopol.

Erà pe vremea împăratului Romanos Lecapenos.

Acesta, vroind să aibă în împărăţie sfânta mahramă, „acea vistierie fără preţ“, trimise oştirile sale în olaturile Siriei, care se află atunci sub stăpânirea Saracinilor. In cele din urmă, califul Amira consimţì să trimeată împăratului din Bizanţ icoana, după ce acesta îi dete 12000 de taleri, 200 de robi saracini, căzuţi în mâinile creştinilor, şi după ce se legă prin hrisov cu pecete de aur, că nu va mai trimete nici odată oştirile Bizanţului asupra Edesei şi înconjurimilor sale. Episcopii Samosatelor şi Edesei iau, cu frica lui Dumnezeu, icoana şi scriptura Mântuitorului către Avgar şi purced spre Constantinopol.

Pe drum, icoana face minuni, lecuind pe surzi, pe orbi pe cei cuprinşi de duhuri necurate. La 15 August 559, arhiereii, poposesc la biserica Vlaherne, din Constantinopol, unde este primită cu cinste de împărat, principi şi norod. A doua zi, Patriahul Teofilact şi împăraţii cei tineri — căci cel bătrân erà bolnav—ridică cu evlavie icoana pe umerii lor şi, împreună cu clerul şi norodul adunat, o duc în cântece de slavă şi cu făclii aprinse până la Cornul de Aur; de-acolo la Sfânta Sofia şi în sfârşit o depun în biserica Farului din palatul imperial.

Legenda este alcătuită, după cum se poate ușor vedeà din mai multe motive: 1) boala lui Avgar, corespondența lui cu Mântuitorul; misiunea lui Tadeu în Edesa și creștinarea lui Avgar; 2) dorința toparhului de a vedeà pe Iisus și icoana cea nefăcută de mâini omenești; 3) aducerea icoanei miraculoase în Constantinopol.

Sâmburele legendei, în jurul căruia s'au grupat toate celelalte elemente, îl alcătuește, fără îndoială, primul motiv: corespondența lui Avgar cu Mântuitorul și creștinarea Edesei. Acest miez al legendei are însă un substrat istoric în adoptarea oficială a creștinismului în regatul Edesei, de către Abgar al IX-lea bar Ma'nu (176-213). După întoarcerea din Roma, unde fusese primit cu multă cinste de către Severus, Abgar — un protector înțelept al artelor și științelor — trecând prin Asia Mică, a îmbrățișat creștinismul, care de astfel pătrunsese mai de mult în Siria.

Legenda s'a născut, probabil, în lumea siriacă cu intențiunea de a contribuì la o răspândire cât mai largă a credinței celei noi în massele populare și pe de altă parte de a da Edesei — un important centru politic, economic și cultural al Asiei Mici — o aureolă de glorie și sfințenie, așezând începuturile creștinării sale în epoca apostolatului și în legătură directă cu persoana Mântuitorului. Povestea căpătase, încă din veacul al III-lea, o formă scrisă în limba siriacă și se păstrà în arhiva din Edesa. Din registrul Edesei, care ar fi conținut actele lui Abgar, ne încredințează Eusebius (267-340)—episcopul Cesareei, prietenul lui Constantin cel Mare și marele istoric al bisericei — că a scos versiunea pe care a tradus-o cuvânt de cuvânt în l. greacă și a înserat-o în cartea I-a (cap. XIII) a istoriei sale bisericești [1]).

Motivul icoanei nu făceà parte din structura primitivă a legendei, fiindcă el nu se găsește până în sec. al V-lea. Nici Eusebius în sec. al III-lea, nici Procop, secretarul lui Belizar, în sec. al VI-lea nu pomenesc nimic despre icoana Mântuitorului. De altă parte, o pelerină din Aquitania, care pe la 338 cercetează Palestina și Edesa, ne dă o relație in-

[1]) Tradusă și în românește de Iosif Gheorghian; *Istoria bisericească și Viéța lui Constantin cel Mare*, București, 1806.

teresantă despre lucrurile sfinte și demne de văzut din Edesa; bisericele, palatul ruinat al lui Abgar Ukkama, poarta prin care a intrat Anania; ne împărtășește chiar o copie de pe corespondența lui Abgar cu Mântuitorul; dar despre icoana lui Hristos nu știe nici ea nimic.

Motivul apare pentru întâiaș dată într'o versiune siriacă din secolul al V-lea, cunoscută sub numele de *Doctrina Addaei*, fiindcă apostolul se numește ací Addaeu. După o notiță finală, această versiune ar fi fost scrisă de Labubna, fiul lui Senak, întărită de Anania — cancelarul regatului — și depusă în arhiva din Edesa. Versiunea siriacă înfățișează legenda, cunoscută din Eusebiu, cu variante și interpolări — ceeace dovedește că legenda se desvoltase — între care și incidentul cu icoana Domnului. Dar acest incident este povestit ací într'o formă verosimilă: Anania, care erà și zugrav, pentru a satisface curiozitatea pioasă a stăpânului său, a zugrăvit chipul lui Iisus și l-a adus toparhului.

Motivul cu icoana Mântuitorului pătrunde în sec. al VI-lea în literatură bizantină și dobândește ací, unde credințele în icoane nefăcute de mâini omenești, ἀχειροποίηται [1]), plutiau în aer, o vitalitate așa de puternică, încât devine cu vremea punctul central al legendei și grupează în jurul lui un ciclu întreg de incidente privitoare la puterea divină și miraculoasă a icoanei. Încă din veacul al VI, Evagrios quaestor la curtea împăratului Tiberiu, „cel mai însemnat urmaș al lui Eusebius [2]), descriind asedierea Edesei de către Cosroes, regele Perșilor, în 544, ne povestește o interesantă minune a icoanei divine, pe care o numește el *„nefăcută de mâini omenești*, ci *trimisă de Hristos lui Avgar* [3])". Regele Perșilor înconjurase Edesa și poruncise soldaților săi să grămădească pământ și lemne în jurul zidurilor cetății. Când cei asediați au văzut că movila de pământ și lemne, ridicată de vrăjmași, se înalță și se apropie așà de mult, încât vrășmașii erau aproape gata să sară pe ziduri și să pătrundă

[1]) Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, Paris, 1910 p. 335. Cf. și Dobschütz, *op. cit.*, p. 61-101.

[2]) Krumbacher. *Geschichte der byz. Litt.* ed. II, p. 245.

[3]) *Hist. Ecclesiatica*, Migne, *Patrologia, series greaca.* LXXXVI, 2 col, 2746-2750.

în cetate, hotăresc să sape un gang pe sub pământ până la întăriturile de lemn ale Perşilor. Străduinţele lor rămân însă zadarnice; focul se stingeà întrucât flăcările nu puteau fi alimentate de vânt. Atunci, îşi amintesc de icoana Mântuitorului, trimisă de Avgar. O duc în subterană; o stropesc cu apă şi aruncă câteva picături pe rug. Indată, focul se întinse pe sub pământ până la meterezele duşmanului, care se vede de-o dată cuprins între limbi de foc. In cele din urmă — încheie Evagrios povestirea — „Cosroes, care nădăjduià că va fi mai mare decât Dumnezeu pe care noi îl adorăm", s'a văzut constrâns să se întoarcă cu ruşine în ţara sa.

Motivul acesta nou, plăsmuit de imaginaţia masselor populare, pe de-o parte pentru a lămuri mântuirea Edesei de asediul Perşilor, pe de altă parte pentru a complini o lacună în forma veche a legendei şi a da o satisfacţie dorinţei aprinse a lui Avgar de a vedeà chipul Domnului, constituie un moment hotărîtor în evoluţia legendei. Tema cuprinde în sine două elemente care-i vor asigură trăinicia, de-alungul veacurilor: 1) icoana, nefăcută de mâini omeneşti este trimisă de Hristos lui Avgar; 2) icoana făcătoare de minuni este, ca şi corespondenţa lui Avgar, un talisman protector al oraşului. De aceea motivul pătrunde adânc în inima legendei; şi, de unde în *Doctrina Addaei* el apăreà ca cevà adiţional de-acì înainte, alimentat de tradiţia populară, încorporează elemente noi şi devine sâmburele întregei legende. El joacă un rol important în toiul sbuciumărilor iconoclaste. Teologii bizantini citează adesea legenda icoanei nefăcute de mâini omeneşti ca argument în sprijinul tezei: că icoanele au fost instituite pe pământ de însuşi Mântuitorul. Trecând dela scriitor la scriitor şi din veac în veac (Georgios Synkellos, Leon Diaconul, Nikefor Kal. Xantopul, Sf. Ioan Damascianul Theodor Studitul, p. s. C. Porfirogenetul) legenda se amplifică până dobândeşte forma pe care am expus-o mai sus, în mprejurări pe care le vom vedeà îndată.

După un proces sufletesc, cunoscut pe tărâmul folkloric şi hagiografic [1]), paralel cu desvoltarea legendei, se petrece şi fenomenul localizării. Leon Anagnostul (lectorul), la 787,

[1]) Vezi exemple în Hippolyte Delehaye, *Les Légendes hagiographiques*, ed. II, p. 47 şi urm.

în sinodul al VII-lea, cronicarul armean Moise de Khoren, precum și pelerinii apuseni ne spun că icoana se află în Edesa și de fapt se găsiau în Edesa 3 icoane ale lui Iisus, în stăpânirea celor trei comunități creștine: nestorieni, halkedoni, și monofisiți. Fiecare dintre aceste comunități rivale pretindeà că deține originalul, pe când celelalte ar aveà numai copia. Aceste relicvii atrăgeau, firește, mulți pelerini, mai ales din lumea bizantină, chiar când Edesa se află sub stăpânirea Arabilor. Intr'un rând — cu prilejul venirii lui Harun-al-Rașid în Edesa—se svonește că însuși împăratul Byzanțului venià în fiecare an la Edesa, în pelerinaj[1]).

Așà steteau lucrurile până în timpul împăratului bizantin Romanos Lecapenos, când flamurile bizantine, conduse de viteazul general armean Ioan Kurkuas, ajung victorioase la țărmurile Eufratului, liberând ținuturile creștine de sub stăpânirea arabă. In sufletul maselor populare din Bizanț, unde cultul moaștelor sfinte luase un loc așà de important, se trezește dorința de a transportà în capitala imperiului, relicviile prețioase din ținuturile scăpate de sub stăpânirea păgână. Armatele bizantine pătrunseseră adânc în inima Asiei Mici și ajunseseră până sub zidurile Edesei, când, de-o dată, în urma ofensivei luate de guvernatorul Mesopatamiei, Saif-ed-Davla, se începură negocierile de pace. Dobschütz presupune, cu dreptate, că pentru a mascà o retragere politică militară în ochii poporului, autoritățile bizantine au pus la cale aducerea icoanei din Edesa, în schimbul liberării a 200 de captivi arabi, și a plății unei sume de 12000 de talanți. Aducerea icoanei în Constantinopol s'a făcut cu mare fast și amănuntele procesiunii ne sunt consemnate în lecțiunea unui mineiu contimporan — alcătuit poate chiar în primul an al comme-

[1]) Pentru mai multe detalii asupra istoricului legendei, vezi: R. A. Lipsius, *Die edessenische Abgarsage kritisch untersucht*, Braunschweig. 1880; K. A. Matthes, *Die edessenische Abgarsage auf ihre Fortbildung untersucht*, Leipzig 1882; A Carrière, *La légende d'Abgar dans l'histoire de Moïse de Khorène*, în *Centenaire de l'Ecole des langues vivantes*, Paris. 1895 p. 357-414; Ernst von Dobschütz *Cristusbilder. Untersuchungen zur Christlichen Legende*, Leipzig, 1899; L. J. Tixeront, *Les origines de l'Église d'Édesse et la légende d'Abgar. Étude critique...* Paris, 1888; Rubens Duval *Histoire politique, religieuse et littéraire d'Edesse, jusqu'à la première croisade*, Paris, 1892.

morării. — Cam în acelaș timp, s'a alcătuit și „slujba“ necesară pentru serviciul divin. Versiunea mineiului grec se găsește mai departe utilizată în cronograful lui Georgeos Kedrenos, precum a dovedit Dobschütz; și tot ea se află și la baza cronografelor lui Matei Cigala și al lui Doroteiu de Monembasia, după cum se poate vedeà ușor din compararea textelor. Aceste două cronografe au pătruns după cum se știe [1]) și în literatura noastră, probabil pe la jumătatea secolului al XVII-lea [2]).

Cronograful lui Matei Cigala a fost tradus din grecește — după cum ni se spune în prefață — de către Pătrașcu Danovici și se păstrează în mai multe manuscripte din biblioteca Academiei Române, dintre care cel mai vechiu este ms-ul cu no. 86, copiat în 1689, de către Gavril Diiac ot Bălțătești, cu cheltuiala lui Ion Iordachie Cantacuzino [3]). Cronograful lui Dorotheiu a fost tradus — după versiunea unor manuscripte de Nicolaie sin Mihalache [4]), după versiunea altor manuscripte de către Grigore Dascălul Buză [5]). Cel mai vechiu manuscript din această grupă este no. 3556 din Bibl. Academiei Rom., scris pe la sfârșitul sec. al XVII-lea sau începutul sec. al XVIII-lea, după cum reese acesta dintr'o notiță, de pe coperta manuscriptului a unui zapciu, venit în Bezdead (jud. Dâmbovița), în luna August 20, leat 7225 (1717).

In ambele cronografe, legenda lui Avgar este încadrată în viața împăratului Leon Isauricul. Acesta — ne povestesc cronografele — erà om din popor; în tinerețea lui se necăjià păscând măgarii Isauriei. Pe când își împlinià slujba într'o zi de vară, la amiază, răzbindu-l zăduful se trase la o fântână ca să se răcorească și lăsă măgarii în paza unui copil. Acì, după ce mâncă dintr'un „burduh“, se lăsă de adormì. La aceeaș fântână poposiseră și „niște jidovi vrăjitori“,

---

[1]) D. Russo, *Elenizmul în România*, p. 33—35.

[2]) Iorga, *Istoria literaturii române în sec. XVIII*, I, p. 83.

[3]) Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești*, p. 183. Alte mss 408, 402; 3450 etc.

[4]) Gaster în *Byz. Zeitschr.* III, (1894), 530; D. Russo, *op. cit.*, p. 35.

[5]) Manuscript no. 116. (Cf. I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor rom.* I, p. 265), precum și no. 938, 3556, B. A. R. *Buburuză* (Gaster în Gröber's *Grundriss der rom. Phil.* II, 3 (1896) p. 288 este probabil o greșeală de copist

cari fugiseră din Armenia, unde puseseră la cale distrugerea icoanelor — şi nemeriseră prin părţile locului. Pe când păstorul dormia dus şi-l ajunsese soarele în obraz, Evreii zăresc de-o dată un vultur, care pogorându-se din slavă, şi rotindu-se de asupra capului lui Leon, îi ţinea umbră să nu-l arză soarele. Evreii, „ca nişte vrăjitori ce erau", presimţiră îndată viitorul şi, deşteptând pe Leon din somn şi luându-l „mai cu voroave mai cu glume", îi puseră de-odată întrebarea: „omule, ce daruri vom avea de la tine, de-ţi va veni binele carele nici nădăjdueşti nici în cuget ţi-i". Leon se legă să le împlinească ce vor cere. Jidovii, după ce-l duseră într'o biserică din apropiere şi-l puseră să jure că-şi va ţine făgăduiala, îi spuseră, că va ajunge cu vremea, împărat al Ţarigradului şi-i cerură ca, odată urcat pe tron, să stârpească idolatria, „potopind icoanele". Leon lasă măgarii şi porni în căutarea norocului. Ajuns la Constantinopol, intră slujitor la curtea împărătească şi urcând, din treaptă în treaptă ajunse în cele din urmă împărat. Atunci, se iviră la curtea lui, Evreii, care-i aduseră aminte de jurământul făcut şi-i cerură să-l îndeplinească. Leon deslănţuì astfel lupta împotriva icoanelor. Patriarhul vremii, Ghermanos, spre a împiedică această nelegiuire, se înfăţişă împăratului, străduindu-se să-l convingă că icoanele au fost lăsate de însuşi Mântuitorul şi-i aduce ca pildă icoana trimisă lui Avgar. Cu acest prilej, ambele cronografe intercalează legenda lui Avgar. (Ms. *86* f. 258, ms. *116* f. 227 v.)

A doua versiune a legendei o aflăm în *Vieţile Sfinţilor*, pe care, în «lungă vreme scriind şi tălmăcind, cât a putut biruì în aceşti veaci grei a ţârâi» «de pre greciaşte» le-a tipărit Mitropolitul Dosofteiu al Moldovei, între anii 1682 — 1686. In opera lui Dosofteiu, legenda este povestită în 2 locuri: la 16 August, când se serbează aducerea în Constantinopol a icoanei Mântuitorului şi la 21 August, când se prăznuieşte viaţa lui Tadeu. La 16 August, se povesteşte pe larg — după redacţiunea Mineelor greceşti, care precum văzurăm se urcă până în sec. al X-lea[1]) — corespondenţa lui Avgar

[1]) Cf. textul grecesc, publicat cu aparat critic, de Dr. Dobschütz, *op. cit.* Beilage II. Z. p. 29 ** după mai multe texte, dintre care cel mai vechiu e din 1574. 69 Cf. şi Ψ 107 **, D 114 ** tratatul liturgic cu cântecile,

cu Mântuitorul, icoana trimeasă de acesta toparhului, vicisitudinele icoanei în Edesa și transportarea ei la Constantinopol. In această versiune a legendei, dela 16 August, misiunea lui Tadeu în Edesa este amintită pe scurt: «svântul apostol Thadeu la Edesa pusă pe Avgar în scăldătoare și botezându-l și pre el și pre toți câți era supt ascultare lui în numele Tatălui și al Fiului și a sfântului Duhŭ, eșì Avgar din apă, curățit și de ace puțină rămășiță de lepră.» [1]) Exemplarele din Viețile Sfinților a lui Dosoftei, păstrate în Biblioteca Academiei Române, sunt însă defectuoase. Din volumul ultim — cu luna August — s'au păstrat numai filele, până la 7 August; restul a fost copiat ulterior de o mână necunoscută și adăogat la textul tipărit, dar și din această parte copiată cu mâna sunt smulse filelele dela 17 August înainte. Nu cunoașteam așadar versiunea vieții lui Thadeu din opera lui Dosofteiu, dar acea versiune trebuie să fie identică cu versiunea corespunzătoare din Mineele grecești și pe care o vom găsì și în *Viețile Sfinților*, care se traduc, din *rusește* și se tipăresc la mânăstirea *Neamțu*, încă din epoca ocupațiunii rusești a Moldovei. Volumul pe luna August apare în 1815. Versiunea legendei lui Avgar are câteva variante interesante. Anania, sosind la Ierusalim, nu răsbate până la Mântuitorul din pricina norodului grămădit în jurul Lui și atunci se dă deoparte și se așează pe o stâncă ca să-i isvodească chipul. Mântuitorul, care toate cele ascunse le vedeà, trimete pe apostolul Luca la el și-l chemă, cerându-i să-i dea «scrisoarea pe care i-a dat-o Domnul său». Anania, turburat, că Mântuitorul l-a înțeles, scoate cu frică din sân, scrisoarea toparhului [2]). Despre viața sfântului Tadeu ni se spune la 21 August, că Apostolul, erà «evreu din cetatea Edesa, știind desăvârșit dumnezeiasca scriptură a legii cei vechi», că «s'a suit la Ierusalim spre închinare» și că, după ce «minunat de îngerească viață a Sfântului Ioan Botezătorul s'a botezat», s'a alăturat la ceata celor 70 de apostoli mai mici ai Mântuitorului. După patima învierii Domnului, «împărțindu-se apostolii în toată

[1]) Cf. 345. Legenda lui Avgar e tradusă din grecește precum arată „pecetea" grecească reprodusă de noi la pag. 4. Cf. și N. Iorga, *Istoria literaturii religioase* p. 198; D. Russo, *Studii și critice* p. 65 n. 1.

lumea spre propăvăduire», Tadeu a fost trimis la Edesa, ca să împlinească făgăduiala Mântuitorului. Și cu acest prilej se povestește pe larg, după versiunea lui Eusebius, apostolatul lui Tadeu în Edesa.

Redacția textului bisericesc grec, din sec. al X-lea, a mai pătruns în literatura veche românească și prin *Minee*, texte liturgice, în care viețile de sfinți — prescurtate în cele mai multe cazuri — sunt întrețesute cu imnuri de slavă (icoase, irmosuri și condace), rânduite pe luni și adaptate pentru nevoile serviciului divin al fiecărei zile în parte. In tot cursul veacului al XVI și al XVII-lea Mineele, tipărite la noi pentru nevoile cultului, sunt în limba slavonă, a bisericii. Dar încă dela jumătatea sec. al XVII-lea, mitropolitul Țării-Românești recunoaște că «cinstiții și cuceriții preoți» nu mai știu «acum slavonește» și că au uitat «rânduialele și tipicurile sfintelor taine». Transpunerea cărților liturgice era astfel cerută de necesitățile vremii și totuși abia în *1698*, cronicarul lui Brâncoveanu, logofătul *Radu Greceanu*, traduce Mineele, după cum mărturisește în epilogul volumului pe August, «*după synaxariul grecesc*», «dentr'a Măriei Sale Domnului și Stăpânului nostru poruncă [1]»). Mineele acestea erau menite să fie întrebuințate în biserici; și Mitropolitul Țării, Teodosie lămurește astfel această reformă: «pentrucă era învățăturile tipicului și ale orânduialelor la Mineiu scrise cu mâna, pre limba slovenească, iară preoții noștri de pe la sate nicidecumŭ înțelegând limba acéia, orânduialele beséricii nu să făcea deplinŭ, nici viețile sfinților să citia, ascultătorii neînțelegândŭ». In Mineiul, tradus de Radu Greceanu, legenda lui Avgar, înserată la 16 August, corespunde cu versiunea lui Dosofteiu și, dacă paginele acesteia copiate și adăogate posterior în exemplarul Academiei, de care ne folosim aci sunt, precum bănuim, copiate după textele lui Dosofteiu și precum ne îndeamnă a crede și comparația altor pasagii, atunci e probabil că logofătul Greceanu a utilizat, într'o oarecare măsură opera lui Dosofteiu.

Versiunea vieții lui Tadeu, expusă la 21 August, este însă cu totul redusă.

---

[1]) I. Bianu și Nerva Hodoș. *Bibl. veche rom.* I, p. 368.

Despre misiunea lui Tadeu în Edesa ni se spune numai că apostolul, evreu originar din Edesa, întorcându-se «la patria sa, şi botezând pe toparhul Avgar şi tămăduindu-i rămăşiţa leprei lui şi învăţând şi luminând pre alţi mulţi şi făcând biserici, umbla şi înconjura cetăţile Siriei». Mineiul din 1698 dă în româneşte numai partea de sinaxar — vieţile sfinţilor — care trebuiau citite; cântările însă, „slujbele" închinate sfinţilor commemoraţi, sunt păstrate în limba slavonă. Probabil că menţinerea cântărilor în limba slavă nu se mai datoră, acum la sfârşitul sec. XVII, prejudecăţii limbilor sfinte, cât faptului că ritmul, cerut de necesităţile muzicii bisericeşti, nu erà uşor de iscodit în limba română. Abiă peste trei pătrare de secol, Mitropolitul Grigore, «carele niamul trăgându-şi din Ţara Românească şi fiind întru saţiu adăpat de limba grecească», [1]) transpune cu alţii, în româneşte, şi cântările, în răgazul pe care li-l lasă «grijile duhovniceşti». Opera începe a se publică la Râmnic, între 1776—1780; Mineiul pe August apare în 1780. Partea de sinaxar — şi în ce ne priveşte pe noi legendele; lui Avgar, a sfintei năframe şi a misiunii lui Tadeu în Edesa dela 16 şi 21 August, — reproduc cuvânt de cuvânt textul Mineiului slavo — român, din 1698, al lui Radu Greceanu [2]). Versiunea Mineiului din 1780

[1]) Bianu *op. cit.* II p. 216. Cf. însă şi Lăpedatu, *Conv. Lit.* XL, 577; Iorga *Ist. lit. rom. sec. XVIII*, I, 525.

[2]) Dăm aci în paralelă, câteva rânduri dela început:

Mineiul slavo-român din 1698:

Intr'acastă lună în 16 zile; pomeniré aduceriĭ aceluĭ nefăcut de mână chipŭ a Domnului şi Dumnezeului şi spăsitorului nostru Is. Hs., din Edesa cetaté în Ţarigard.

Făcându multe minuni Domnulŭ şi marele Dumnezeu şi Spăsitoriulŭ nostru Is. Hs. pentru a sa bunătate, precum iaste scris în sfânta Evanghelie, şi, ducându-se pretutindené ačastă véste, auzi şi Avgar Domnulŭ locului Edesiĭ şi poftia să vază pre Is. Hs. aiave; şi nu puté, pentru că era căzutŭ în boale fără de leacŭ, că avé lepră neagră, care-i cuprinsése totŭ trupulŭ de-l topiïa şi-l mânca. (*64 v.-66*).

Mineiul din 1780:

Intru'ačástă luna în 16 zile pomeniréaduceriĭ aceluĭ nefăcut de mână chipŭ, alŭ Domnului şi Domnezeului Mântuitoriului nostru Is. Hs., din Edesa cetate în Ţarigradŭ.

Făcându multe minuni Domnulŭ şi marele Dumnezeu şi Mântuitoriulŭ nostru Is. Hs. pentru a sa bunătate, precum iaste scrisŭ însfânta Evanghelie, şi, ducându-se pretutindiné ačeastă veste, auzi şi Avgarŭ Domnulŭ locului Edesiĭ, şi poftia să vază pre Is. Hs. aiave şinu puté pentru că era căzutŭ în boale fără de leácul că avé lepră neagră, care îi cuprinsése totŭ trupulŭ de-l topiïa şimânca. (*100 v.-102*).

s'a retipărit și se retipărește cu ușoare remanieri de limbă, până în timpurile noastre. Chiar în cea mai nouă ediție a Mineelor — din 1910 — «tipărită cu *aprobarea Sfântului Sinod* — se citește la ziua de 16 August, legenda lui Avgar și a icoanei nefăcută de mâini omenești, iar la 21 August viața lui Tadeu cu apostolatul în Edesa. Și chiar în zilele noastre, bisericile răsună la aceste comemorări de cântece de slavă, în care, alături de numele lui Avgar și al lui Tadeu, se amestecă ecouri ce vin din depărtarea veacurilor, dar care vibrau adânc în sufletul creștinătății din cetatea lui Constantin cel Mare, amenințată, la granițe de invazia păgânilor:

... mântuește cetatea Ta de înconjurarea varvaricească p. 201.

Fragmente din textul liturgic dela 16 August se mai găsesc și în *Ceasloave*, începând cu Ceaslovul tipărit la București, în 1715, de Antim Ivireanu. In legătură cu aceste fragmente, unele Ceasloave sau *Orologhii*, cum se mai numesc adaogă la sfârșit și textul corespondenței lui Avgar cu Mântuitorul, după versiunea lui Eusebius. [1])

In sfârșit, amintim aci și versiunea Sfântului Ioan Damasceanu din *Descoperire cu amăruntulŭ a pravoslavnicii credințe* tradusă și tipărită, cu ajutorul Mitropolitului Veniamin, la Iași, în 1806 (IV, cap. 16 p. 375) după textul grecesc, publicat la București în 1715 [2]).

Această veche legendă pioasă, cu grația ei naivă, a trebuit să fi exercitat un farmec nespus asupra imaginației populare din orientul creștin, căci afară de literatură a lăsat urme adânci și în arta religioasă. După o veche tradiție, care și azi își are obicinuința în biserica noastră, „în amintirea lui Avgar și a icoanei Mântuitorului — se aplică atât năframa sfântă cât și roșietica cărămidă sfântă (ὁ ἅγιος κέραμος) jos pe tamburul cupolei și anume vis-à-vis una de alta: năframa la răsărit, cărămida la apus" [3]). De aceea unele manuscripte

[1]) *Ceasoslov*, Iași, 1797, p. 622 Cf. și ediția din 1912.

[2]) Vezi prefața în I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia veche rom.* II. p. 484

[3]) Dr. Elie Miron Cristea, *Iconografia și întocmirile din internul bisericii răsăritene*, Sibiu, 1905, p. p. 75, 77. Se povestește, după Mineiu din 16 August, și legenda lui Avgar, precum și legenda, întrucâtva înrudită, a Veronicăi. Despre istoricul legendei Veronicăi mai pe larg. Dobschütz *in op. cit.* p. 197 cf. și Bellge zu Kap. V 247*. G. A. Sotiriu, Ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τέχνῃ, Atena, 1914, p. 22 urm. Despre Avgar, fără mențiunea textelor rom. *Biserica ortodoxă. XXXVII* p. 869.

de *Erminii* — acele tratate de pictură bisericească după care se călăuziau meşterii noştri zugrafi — reproduc în cuprinsul lor şi scrierea lui Avgar cu răspunsul Mântuitorului [1]); iar despre, apostolul Tadeu „carele duse scrisoarea către Avgar", ne dau următoarea indicaţie: „tânăr, fără barbă" [2]).

Când legenda corespondenţei lui Avgar cu Mântuitorul a impus două sărbători în biserica ortodoxă, când textul scrisorilor a fost incorporat în Minee şi alte cărţi liturgice, nu ne mai poate surprinde faptul că massele poporului au folosit şi mai folosesc încă, după o datină din bătrâni, aceste scrisori ca amulete. Credinţa că ele pot aduce sprijinul Mântuitorului este foarte veche. Incă depe la sfârşitul veacului al IV-lea (c. 388), Silvia, pelerina din Aquitania, despre care am vorbit mai sus, ne povesteşte, după ştirile pe care i le împărtăşise episcopul Edesei, minunea prin care cetatea fusese într'un rând mântuită de invazia vrăjmaşilor [3]). Erà pe vremea lui Avgar. Perşii năvăliseră asupra cetăţii şi o înconjuraseră. Avgar, luând scrisoarea Mântuitorului, o duce la poarta cetăţii şi cheamă în ajutor pe Domnul: „Doamne Iisuse, Tu ne-ai făgăduit că nici un duşman nu va atacà cetatea aceasta şi, iată, acum Perşii năvălesc asupra ei". Îndată, un întunerec atât de adânc se lasă în jurul cetăţii, încât Perşii nu mai zăresc nimic înaintea lor şi, după ce o altă străduinţă de a constrânge cetatea la predare rămâne zadarnică, se văd nevoiţi să se retragă.

Procop, secretarul şi istoricul lui Belisarie, povestind şi el legenda lui Avgar, ne înştiinţează că locuitorii din Edesa aşezaseră la poarta cetăţii o inscripţie, cu cuprinsul scripturii Mântuitorului, care conţineà la sfârşit adaosul că „oraşul

---

[1]) Vezi ms. tipărit de Ghenadie în *Iconografia*, Bucureşti, ed. din 1904, p. 273. Despre mssele româneşti de Erminii — care se pot reduce la 3 grupe, toate traduse din greceşte — vezi Vasile Grecu, *Versiunile româneşti ale Erminiilor de pictură bizantină*. Extras din „*Codrut Cosminului*". Cernăuţi, 1924.

[2]) Ghenadie *op. cit.* p. 59, Dr. Miron Cristea, *op. cit.* p. 42.

[3]) Textul publicat de J. F. Gamurrini, *S. Hilarii Tractatus et Hymni et S. Silviae Aquitanae Peregrinatio ad loca sancta, Roma* 1887, reprodus şi de Dobschütz în *op. cit.* Belege zu Kapitel V, p. 167.

nu va putea fi niciodată cucerit“ [1]). Vestea despre puterea divină și miraculoasă a scrisorilor se răspândește în tot Orientul. Obiceiul de a așezà înscripții cu scrisoarea Mântuitorului la poarta cetății sau chiar pe frontispiscul unei case se întinde și în alte orașe, precum dovedește papirusurile și monumentele epigrafice, descoperite în timpurile noastre, la Ephes, Philippi [2]) ș. a. Datina trece din veac în veac și se generalizează — chiar în Anglia, până în veacul trecut, asemenea inscripții erau întrebuințate ca amulete pentru case [3]).

Este drept că sinodul al V-lea ecumenic, la canonul 61, oprește întrebuințarea filacteriilor și pedepsește pe *strejuitori*, cuvânt care în „tâlcuirea“ Pidalionului [4]) ne este lămurit astfel: *ceice fac baere* [5]), *legându-le cu mătase*, dar adaogă imediat: *„scriind într'însăle chemări de draci“*. Cu această ultimă precizare, textul Pidalionului se potrivește într'adevăr pentru legenda Sfântului Sisinie, despre care de altfel ni se spune lămurit în notă: „se cuvine a se caterisì și preoții acei ce cetesc la bolnavi hârtia ce se numește a *Ghélei (precum în limba noastră Samcă)*“ [6]). Dar acea nevinovată corespondență a lui Avgar cu Mântuitorul, care erà departe de a cuprinde vre-o „chemare de drac“, s'a putut ușor strecurà, ca amulet, fără prea multe piedici din partea bisericii [7]), până în

---

[1]) *De. bello persico* II, 12, reprodus și în Dobschütz; citatul este însă greșit: I, 12 în loc de II, 12.

[2]) Cf. și V. Bogrea, *op. cit.* I, 323.

[3]) W. Cureton, *Ancient Syriac Documents* p. 133, apud Cabrol, *Dict. d'archéol. chrét. et de liturgie* I, c. 97.

[4]) Cf, *Pidalion sau cârma corăbiei...*, a *Biserici ortodoxe*, tradusă din grecește în românește, de Mitropolitul Veniamin, tipărită la Neamțu 1844, p. 185, v. cf. însă și *Șiapte taine*, Iași, 1645 apud *Gaster. Chrestom* I, 116, precum și p. 162.

[5]) In textul grec φυλακτήριον. Cf. ediția tipărită la Lipsca, 1800, p. 187.

[6]) *Pidalion* f. 186 Se știe că, în redacțiile grecești, Avestița se numește Γιλλώ sau Γελλώ; vezi versiunile publicate de C. N. Sathas în *Bibliotheca graeca medii aevi*, V, p. 570—9, Reitzenstein, *Poimandres. Studien zur griechisch-ägyptischen und frühchristlichen Literatur*, Leipzig, 1904, p. 299.

[7]) In textul orânduelei Episcopului Petru Pavel Aron nu este tocmai sigur că pasajul — *„baere sau advare“* se referă la corespondența lui Avgar, dar chiar admițând această interpretare, Episcopul a avut în

vremurile noastre. Pioasa legendă, plăsmuită acum 17 veacuri în Siria și considerată de biserica ortodoxă ca un faptaut entic, a mișcat adânc sufletul popular prin simplitatea duioasă cu care e descrisă puterea renăscătoare la viață a credinței în Mântuitorul. In evlavia lui naivă, poporul a folosit această legendă ca un talisman, care poate aduce sprijinul Domnului, cu aceiași oarbă încredere cu care toparhul Avgar și-a așteptat ceasul isbăvirii sale. Nu văd, după cele expuse necesitatea de a se admite aci influența ereziei bogomilice [1]).

N. Cartojan

vedere tradiția catolică, tradiție care se reazimă pe cunoscutul indice atribuit Papei Gelasius (sec. V), De libris recipiendis et non recipiendis: „*Epistola Jesu ad Abgarum apocrypha; Epistola Abgari ad Jesum apocrypha*".

[1]) Pentru corespondența lui Avgar cu Mântuitorul și convorbirea cu Tobie și Tadeu am urmărit de-aproape redacțiunea din Viețile Sfinților.

CEA DIN URMĂ FERICIRE

Credinţei.

O! cine-a spus că fericirea sosită mai târziu, e tristă?
— Venea o navă'ntârziată, şi-o fluturare de batistă

Ţi-aduse sufletul din larguri, pe unde singur l'ai pierdut!
Au înţelegi tu ce minune de har cu tine s'a făcut?

Când roza inimei odată s'a scuturat de adieri,
Ce duh putea să-i mai adune petalele pierdute eri?

Un suflet a'nviat! Tu singur priveşti mirat potirul lui,
E nou! Şi-atâtea creso din fundu-i comori! Din bunătatea cui?

S'apleacă îngerii din ceruri pe taina-acestei zămisliri,
Se uită-adânc scrutând minunea şi văd, cu ochii în uimiri,

Iluminări de soare unde furtunele s'au potolit,
Divin cristal din care sgura cărbunelui s'a limpezit.

E cea din urmă bucurie şi singura adevărată,
In marea pururi călătoare, o fericire ancorată!

E'ntr'însa vioriul serii din apele de ametist,
Iertările surizătoare din dojenirile lui Krist,

Căci numai raza ce ne-atinge din fericirea ce'ntârzie
Ne mistue în focu-i toate durerile ce ne sfâşie.

Şi este cu atât mai scumpă când sufletu'nsetat o bea.
Cu cât, nu-ţi mai rămâne timpul să te obişnueşti cu ea

Ci încleştată, ca sărutul ne aşteptatei regăsiri
Ce par'că nu se mai sfârşeşte, de frica altei despărţiri,

Fiind la fundul vieții tale, sub umbra lacomei uitări,
Resfrânge'n ea durata lungă a lungei tale așteptări...

O! ochiul zâmbitor prin unda de lacrimi care l'a sfințit,
Transfigurare a durerei când inima s'a biruit!

Cum faci să crească'n noi lumina,—tu fericire'ntârziată—
Ca vâlcătăi ce sue'n vatră când jaru-l vânturi înc'odată!

Aprinzi ca'ntr'o apoteoză fantastici lacuri în amurg,
Spre care'ntârziate stoluri în freamăt anii vieții curg,

Asvârli peste vadul morții un curcubeu imens de foc,
Legi clipa cu eternitatea și fluviul vremii-l ții pe loc.

E'n pâlpâirea-ți de-o secundă o frenezie de abis
Și voluptatea aținirii când ploapele se'nchid în vis.

Fii bine cuvântată pururi, tu cea din urmă fericire
Apus, ce'mbraci trecutul negru în mantie de strălucire!

D. Nanu.

SCRISOARE

Pentru tine 'n astă seară
Am cules flori dragi, plângând,
Albe fragede ca neaua:
Flori din drag şi flori din gând.

Iar ca proaspete s'ajungă
Pân' la tine, le-am vrăjit
Cu un cântec sfânt ca dorul
Veşnic tânăr şi pornit.

Ia-le, deci,— dar ia-le 'n taină
Fără zgomot, nici mişcări:
Căci un singur gest le-ar rupe
Şi le-ar spulbera în zări;

Iar un zgomot le-ar închide
Pe vecie.— Ia-le blând,
Căci sunt flori crescute 'n suflet, –
Flori din drag şi flori din gând.

CUVÂNTUL

Cuvântul este o minune.
E viu şi totuşi necuprins;
Lecuitor,— când este dulce,
Ucigător, — când e aprins.

El nu e foc,— şi totuşi arde.
Nu-i vifor,— culcă la pământ.
Nu-i sabie,— dar te sfâşie
Un mic şi fugător cuvânt

Lala Romano.

NICOLAE FILIPESCU

ŞI

SOCIALISMUL [1]

In mulţimea chestiunilor sociale şi economice la ordinea zilei, este, în adevăr, o plăcere să citeşti discursurile lui Nicolae Filipescu.

Am vorbit de cunostinţele şi de constatările, la care a ajuns Filipescu, când a fost vorba de problemele industriale, care interesau această ţară înainte de război. Am arătat în acelaş timp, că împrejurările au făcut, ca munca depusă de dânsul să rămână în domeniul teoretic, totuşi discursurile lui se pot citi şi astăzi cu acelaş interes.

Acuma sunt tentat să vorbesc de expediţiunile lui Filipescu pe terenul teoriilor socialiste.

Fără îndoială, cine-va nu poate fi bun economisit dacă nu cunoaşte teoriile şi felul de a judeca al şcoalelor socialiste. Filipescu, spre deosebire de marele număr al bărbaţilor politici, care-l încojurau, a studiat în mod constiinţios problemele economice socialiste, rămânând bine înţeles neconvins, dar nu este mai puţin adevărat, că aceste cunoştinţe i-au folosit, să-şi apropie aşa de uşor şi de just toate problemele de natură economică, care se agitau în jurul lui.

Printre dicursurile lui Filipescu acela, care ne atrage în primul rând, în cazul de faţă, este neapărat *„Tendinţele socialiste ale guvernului Brătianu“* [2].

---

[1]) Convorbiri Literare. 1924, pag. 377.

[2]) Interpelarea desvoltată în şedinţa Camerei dela 26 Febr. 909. Broşură de 29 pag.

In prima parte a acestei interpelări Filipescu se ocupă de *rentă* şi de teoria *valoarei*. Definiţiile ce le dă sunt exacte şi dacă aş merge mai departe, aş putea adăoga că obiecţiunile, ce le-a făcut cu ocazia aceasta teoriilor lui Karl Marx, au fost reluate şi de alţi specialişti în materie şi faţă de aceştia putem constata cu plăcere, că ideile emise de Filipescu în toiul discuţiunilor aveau o mare valoare de bun simţ economic, datorită tocmai cunoştinţelor solide ce-şi apropiase în această materie [1]).

Renta, spune Filipescu, nu este ca pentru noi răsplata capitalului, care el însuşi este o muncă acumulată; renta pentru socialişti constă în o parte din venitul pământului, care răsplăteşte nu munca, ci cum se zice, un dar al naturei, adică virtuţile roditoare şi indestructibile ale pământului. Această parte a venitului funciar, care nu constitue remuneraţia muncitorilor, este declarată nelegitimă [2])...

Fraza aceasta dă sub o formă elegantă definirea marxistă a rentei, dar cuprinde şi motivul, pentru ce o ast-fel de definire, face pe Filipescu să nu creadă că este conformă cu realitatea. In adevăr, dacă renta *nu răsplăteşte munca* şi proprietarul o încasează, fără să muncească, nu e mai puţin adevărat, spune Filipescu, că şi „capitalul este el însuşi o *muncă acumulată*“ deci ar fi logic ca şi acest fel de muncă să fie răsplătită, dar în cazul acesta na'r putea să constitue o nedreptate pentru lucrători.

Socialiştii, în adevăr pun în joc trei factori care şi-ar împărţi astăzi *venitul net:* „o parte se dă muncei, altă parte capitalului şi alta rentei; sau o parte muncitorilor, o parte capitaliştilor şi o parte propietarilor de pământ“ [3]). Concluziunile la care ajung în urmă socialiştii ar fi, că renta este cu atât mai mare pentru propietar, cu cât el posedă un pământ mai fertil şi cum această fertilitate nu datoreşte nimic propietarului, el poate să trăiască fără să muncească şi de aci nedreptatea socială faţă de muncitori.

Dar atunci *Legea tocmelilor agricole* a liberalilor

[1]) Filipescu cunoaşte lucrările lui *Ed. Bernstein*, care puse în discuţie asemenea chestiuni. (Vezi: Tariful vamal).

[2]) *Tend. socialiste*. pag. 6.

[3]) Ibid. pag. 6

devine pentru el *ultră-socialist;* cu alte cuvinte, liberalii ar căuta cu orice preţ ca muncitorii agricoli să se înfrupte şi ei din renta pământului. In adevăr, pe când „In ţările din occident, spune Filipescu, socialişti nu au, de-o cam dată, alt mijloc de a-şi ajunge ţinta de cât impozitul... progresiv... La noi... s'a găsit un mijloc mult mai drastic; maximul de chirie a pământului, înscris în legea... tocmelilor agricole".

Ce spectacol interesant trebue să fi prezentat parlamentul românesc, în care un boer de baştină, conservator, combătea legile partidului liberal, comentând în acelaş timp pe Karl Marx!

„... teoria *valoarei*, spune Filipescu, constă în a zice că un obiect valorează cât şi munca, care s'a depus în obiectul acela...", dar obiectează imediat: „Un obiect conţine în sine nu numai munca depusă pentru fabricarea lui, el conţine în sine pe lângă materia primă şi capitalul şi răsplata antreprenorului şi a riscurilor sale..." (pag. 6.)

In adevăr, Karl Marx după ce stabileşte, ce este valoarea de *întrebuinţare* şi valoarea de *schimb*, ajunge la definiţia că: „... valoarea e, munca omenească abstractă, cristalizată în lucru. Mărimea valoarei se măsoară prin timpul cât a ţinut munca..."

Această teorie îi înlesneşte lui Engels, tovarăşul lui Karl Marx, să definească în mod mai plastic nedreptatea socială, care decurge din această stare de lucruri pentru muncitori: „... forma fundamentală a producţiunei capitaliste şi a exploatărei lucrătorului este că (capitalistul) *profită de muncă neplătită*".

Filipescu nu poate admite acest fel de a vedea, care vrea a ţine loc important în legile liberalilor şi de acea declară că liberalii sunt mai socialişti de cât socialiştii.

„In parlamentele din apus, esclamă Filipescu, socialiştii n'au ajuns, încă la îndrăsneală de a propune *măsuri pentru* atingerea acestui deziderat al lor. La noi s'a găsit de actualul guvern (liberal) d'a ajunge cu vremea la ţelul urmărit. Acest mijloc este minimum de salariu înscris deja în una din legile noastre". [1])

[1]) *Tend. socialiste*, pag. 7.

Vom vorbi altă dată dacă, în adevăr, liberalii tind „de a ajunge la ţelul" dorit de socialişti, dar întru cât priveşte teoria rentei şi a valoarei, ca multe teori ale lui Karl Marx [1]) trebue să constatăm, că ele nu mai sunt învăluite cu aceiaşi aureolă, ca la epoca când au fost emise. Filipescu, chiar în 1909, părea a le combate pe teren destul de solid şi e curios cum *Aftalion* în „*Fondements du socialisme*" [2]), studiu apărut anul acesta la Paris, scrie astă-zi aproape la fel cu Filipescu în 909: „De ce să se admită, spune Aftalion, că producerea valorilor se datoreşte numai muncei lucrătorilor? Oare, pământul, însuşi capitalul şi natura nu colorează şi ele în o largă măsură la această, producere? De ex. la o întreprindere agricolă rendementul total creşte în raport, nu atât,, cu cantitatea muncei, care poate rămâne constantă, ci în raport cu suprafaţa pământului cultivat.

„... Aceste valori nu sunt numai decât produsul muncei prezentului, spune Aftalion, ele pot fi considerate, chiar ca o moştenire a trecutului, nu ca un generos al trecutului.

„Prin urmare aceste valori nefiind produsul esclusiv al muncei lor, nu se mai poate susţine, că lucrătorii sunt exploataţi" — şi trebue, să menţionez că Aftalion este departe de a fi prietinul burghejilor.

Filipescu pare îngrijorat de „tendinţele socialiste ale politicei guvernamentale" adică ale partidului liberal şi de acea se ocupă de concepţiile admise de acest guvern în legile agrare şi în politica lui:

maximum de chirie a pământului
minimum de salarii, înscris în lege
„tactica socialistă" a partidului sau mai bine a tinerimei generoase în pardidul liberal şi
„intervenţia statului" pusă în folosul tendinţelor acestei tinerimi generoase.

Toate acestea trebuiau neapărat să conducă la o societate după concepţia socialistă. Dar cum viitoarea societate social-democrată, bazată pe comunism, nu prea este comodă,

[1]) Cum ar fi de ex. *concentrarea capitalurilor.*

[2]) Citat din „*Societatea de Mâine*" Cluj, 924, pag. 696.

Filipescu o prevedea cu mult înainte, ca să-şi fi putut da seama de experimentarea principiilor comuniste ale lui Karl Marx în Rusia bolşevică.

In adevăr, schiţarea viitoarei societăţi comuniste făcută de Filipescu este admirabilă. Toţi aceia care sunt cât de puţin la curent cu cele ce se petrec în Rusia marxistă de astă-zi pot să aprecieze cât de adânci au fost cunostinţele social economice ale lui Filipescu, cât de bine cunoştea el sufletul omenesc.

Filipescu începe mai întâiu, prin a stabili un principiu, „râvna de muncă“ [1]): Nimeni nu munceşte pentru a munci, spune Filipescu, munceşte pentru a dobândi ce-va;... pentru a dobândi acea proprietate.

„Această râvnă este focarul central care pune în mişcare toată maşina şi acel principiu este acela pe care e clădită toată civilizaţiunea noastră. Desfiinţaţi acest principiu; totul se prăbuşeşte..

„Desfiinţaţi proprietatea, spune mai departe Filipescu şi veţi desfiinţa în acelaş timp şi munca liberă. Dar atunci când munca liberă e doborâtă, nu rămâne decât munca servilă. Cred că nimeni nu va susţine că munca servilă e un progres. Eu vă voi dovedi, spune Filipescu, că pe calea aceasta ajungem la cea mai cumplită tiranie şi, lucru curios, la cea mai neînchipuită inegalitate.

„In adevăr, lumea trebue să muncească pentru ca să trăiască şi nu munceşte decât sub imboldul unui interes. Când aceasta lipseşte, statul trebue să silească prin constrângere la muncă.

„In ce mod s'ar repartiza această muncă servilă, în statul socialist?

„Cei mai mulţi vor râvni la locurile de inspectori foarte numeroase în planurile de organizare socialistă.

„Pe daltă parte, funcţiile subalterne care cer mai multă muncă, vor fi părăsite întru cât răsplată e aceaşi, statul dând tuturor cât le trebue ca să trăiască... Dar totuşi aceste

---

[1]) „*Despre Democraţie*“ — conferinţa — 1908. broşură de 22 pag. — pag. 18.

funcţiuni în stat trebuesc împlinite. Atunci nu rămâne decât siluirea pentru a face să se îndeplinească această muncă...

„... ve închipuiţi... (ce-va) mai tiranic de cât aceşti inspectori ai muncei, care vor hotărî nu numai partea ta de muncă, dar şi felul de muncă, ce ţi se inpune şi cu biciul te vor sili să-ţi împlineşti partea ta de muncă!".

Există, oare, vre-o deosebire între această societate, scoasă de Filipescu din teoriile marxiste, încă dela 1908 şi între societatea bolşovică din Rusia de astă-zi, societate bazată pe principile comunisite ale lui Karl Marx?.

In Rusia Bolşovică:

funcţionarismul este mai numeros şi constitue o plagă mai vătămătoare, ca în timpul ţarismului;

marea industrie, pusă pe baze comunisite, este tot timpul deficitară, că trăeşte numai de pe urma bugetului statului bolşevic;

singura clasă producătoare, sunt numai ţăranii, *siliţi* să muncească în condiţiunile cele mai defavorabile, *siliţi* să întreţină prin munca lor: pe comisarii poporului, proletariatul industrial şi armata roşie.

In adevăr ce „inegalitate mai neînchipuită", după cum spunea Filipescu, ca acea existentă în republica sovieto-comunisite din Rusia? unde clasa ţărănească este silită să hrănească trei clase de stăpâni parazitari, iar ea, singura producătoare, să fie comdamnată la foame, pe când comisarii poporului, pentru a-şi creia venituri, fac export de cereale în Italia [1])!

Totuşi, de şi logica îl ducea pe Filipescu la nişte con-

---

[1]) Nici chiar fraza, citată mai sus: „... *aceşti inspectori ai muncei, care vor hotări nu numai partea ta de muncă, dar şi felul de muncă, ce ţi se impune şi cu biciul te vor sili să-ţi împlineşti partea ta de muncă!*" nu conţine nici o exagerare din partea lui Filipescu. Iată, în adevăr, ce citesc în *Revue des deux Mondes* dela 1 Martie 925.

„...écrit le professeur Savrokine dans le Dni... Avec plusieurs „collègues, je suis *désigné* pour la corvée du bois, de 9 heures du matin „à 3 heures de l'après-midi. Travail pénible... Nous devons trans- „porter des troncs de 3 mètres... Je vois des collègues succomber „sous le poids... Un Professeur glisse et se blesse. Chez un autre les „mains saignent... Le surveillant ricane joyeusement à ce spectacle..." „*La Faillite de la M'et aphysique bolcheviste*, page 108.

cluziuni aşa de reale, el socotea „toate acestea“ drept utopi“. El se temea, împreună cu Faguet „de silinţele dureroase ale acelor ce vor să ne îndrumeze spre socialism“ [1]). Şi atunci, în fraze, care vor rămânea, se adresează liberalilor cu toată convingerea şi în plin parlament:

„Aveţi pe steagul d-voastră scrise două cuvinte: „liberal“ şi „naţional“. Apoi socialismul este antiteza tuturor credinţilor d-voastră. Socialismul este un corp de doctrină retrograd, care nu se poate întemeia decât pe negaţiunea liberalilor. Cât pentru naţionalism, socialismul reprezintă prin excelenţă negaţiunea lui. El e antinaţional înlăuntru graniţelor... Prin lupta de clasă, pe care el o propovăduesţe, el e un ferment de disoluţiune; dincolo de graniţe, teoriile sale internaţionaliste spun limpede ce urmăreşte“ [2]).

E adevărat, că tocmai aceste considerente, de altmintrelea foarte juste, ar fi trebuit, să constitue pentru Filipescu un motiv, ca să nu pară a fi îngrijat de „tendinţele socialiste ale partidului liberal.“

Însă cu toată stăpânirea de sine, care se constată în discursurile lui Filipescu, cu tot şirul logic al ideilor, cu toată isteţimea şi cu toată uşurinţa, cu care mânueşte teoriile socialiste; politica la dânsul este, din nenorocire, predominătoare. Toată erudiţia nu-i serveşte, dar nici nu ţine să-i servească de cât la sdrobirea adversarului politic.

Politica hotăreşte graniţa unde sfârşeşte savantul, cunoscătorul competinte al teoriilor sociale şi economice, pentru ca să dea drumul omului politic.

In partea a doua a interpelărei lui, autorii streini sunt înlocuiţi cu cei români — o simplă măsură de prevedere. — De acum înainte Filipescu va face politică şi toate cunoştinţele lui de savant vor trebui să-i servească drept armă de luptă pe terenul politic.

Filipescu începe să atace partidul liberal pe tema, că se lasă prea influenţat, ba chiar târât de *poporaniştii*,

---

[1]) Ibid. pag. 20.

[2]) *Tend. socialiste*, pag. 23.

intraţi de curând în partid. După ce a arătat deja influenţa teorielor socialiste în legislaţia partidului liberal, Filipescu găseşte că poporanismul este întru cât-va „mai acceptabil decât socialismul, cu toate că în doctrina poporanistă se ascunde ascuţişul socialismului sub un stat puternic de vată“, aşa că „poporanismul (devine) un popas mai departe pe calea socialismului“ [1]).

Vorbind de „aceasta doctrină (care) se intitulează poporanistă“ se vede că Filipescu se sprijină numai pe cea ce a scris d-l Stere în „Viaţa românească“. In adevăr, prea puţin s'a scris despre acest subiect în limbile, în care citea Filipescu, căci de fapt poporanismul ne-a venit din Rusia şi dacă d-l Stere a găsit în proectele d-lui o posibilitate de aplicare a acestor principii la noi, este numai din cauză că România ca şi Rusia sunt amândouă ţări agricole şi [2]) că starea ţăranului era la fel şi în o ţară şi în alta.

Filipescu ar fi trebuit să cunoască limba rusească, acolo ar fi găsit o literatură dintre cele mai bogate, ar fi găsit că poporanismul s'a născut în o ţară unde satisfăcea şi unei necesităţi, pentru susţinerea formei de guvernământ înainte de războiu, contra asalturilor date de nihilişti ajutaţi de anarhişti. Prin urmare n-are nimic a face cu socialismul sau cu socialdemocraţii. Chiar d-l Stere în seria de articole *Socialdemocratism sau poporanism* [3]) este stăpânit de grija de a face pe cititorii să-i înţeleagă, că el nu este şi nici n'a fost vre-o dată socialist. El credea această explicaţie necesară, fiindcă poporanismul *d-lui* a găsit foarte puţin răsunet în ţară şi din cauza felului cum l'a expus, i s'a acordat şi alte intenţiuni de cât acelea pe care le ar fi avut.

Dl. Stere defineşte poporanismul în primele pagini ale primului număr din „Viaţa Românească“: „O cultură naţională“... nu va naşte decât atunci, când masele populare, adevărat româneşti, vor lua parte şi la *formarea* şi la *aprecierea* valurilor culturate... şi acest lucru nu se va

[1]) Ibid. pag. 9 şi 10.

[2]) In realitate poporanismul d-lui Stere n'a avut nici un început de aplicare în această ţară. Poporanismul d-lui s'a manifestat mai de grabă pe terenul literal şi cultural.

[3]) *Viaţa Românească*, anul 907—908.

întâmpla de cât atunci, când prin *cultură, viaţă politică mai largă* şi *ridicarea economică,* ţărănimea va căpăta în stat valoarea *socială* proporţională cu valoarea sa numerică, economică, morală şi naţională, când vom fi *un* popor, când toate clasele sociale vor fi ale aceluiaş popor..." [1]).

Revenind prin urmare la *tendinţele socialiste,* date mai sus de Filipescu, e greu să descoperi în poporanismul d-lui Stere ceva *anti-liberal* sau ceva *anti-naţional.* In adevăr, d-l Stere ţine să arate, în primul capitol al studiului său, că relaţiuni există între social-democratism şi ţărănime şi în acest scop citează pe Engels, mâna dreptă a lui Karl Marx: „Ţăranul, spune Engels, care aşteaptă de la noi (de la social-democraţi), ca să-i eternizăm proprietatea lui pitică, nu ne poate fi tovarăş de partid, ca şi meseriaşul, care vrea să rămână totdeauna maestru" [2]).

Deasemenea d-l Stere studiând „Social-democratismul şi ţările agricole", d-lui înlătură de la început pe socialişti, când e vorba de dat o soluţiune chestiunei agrare: „... şi cu o mai mare siguranţă putem spune, de pe acum, scrie d-l Stere, că ori-care ar fi această soluţiune (a social-democraţilor, *ea nu poaate fi potrivită pentru România* [3]).

Atunci, cum putea Filipescu să vadă în doctrina poporanistă ascuţişul socialismului"? — Când Filipescu a vrut să-şi dovedească cunoştinţele sale, a expus teoria rentei şi a valoarei cu toată preciziunea şi cu toată eleganţa, iar în critica lui a dovedit că era pătruns de cel mai puternic bun simţ. Aceasta a făcut-o în prima parte a interpelărei lui. Când însă trece la politica militantă el nu mai face teorii de savant, el alege pe cei doi deputaţi care i se par, că scriu teorii sociale cu scopuri politice. Când Diamandi publica broşura lui, iar d-l Stere „Social-democratism sau poporanism?" trecerea lor în partidul liberal era aproape sau chiar făcută [4]).

[1]) Ibid. anul 906., pag 6, sublinierile sunt ale d-lui Stere.

[2]) Ibid. vol. VI, 907, pg. 182.

[3]) Ibid. vol. VI, 907, pg. 315.

[4]) In 898-99 socialiştii români încheie cu liberalii un cartel ascuns ante-mergător contopirei, care cu începerea lui 900 erea completă.— Broşura lui Diamandi este tipărită în 898, iar d-l Stere publică programul d-sale în 907-908.

Teoriile lor aveau deci o parte slabă, trebuiau să împace un trecut de entusiasm faţă de un viitor mai puţin entusiast. Aceasta constituia partea slabă a politicianilor adverşi şi tocmai acolo loveşte Filipescu.

Iată, ce imputa Filipescu poporanismului:

a) că ar fi pentru desfiinţarea proprietăţei, de şi „admite principiul proprietăţei individuale, întru cât este vorba de mica proprietate“ [1]).

b) că admite „acest regim de mică proprietate, închegat printr'un sistem de asociaţiuni, (care)“ n'are decc să fie desavuat de cele mai multe şcoli socialiste [2]) (pag. 9) şi

c) că preconizează „monopolizarea de către stat, în principiu, a industriilor mai mari (afară de cazuri excepţionale [3])“...

E clar, că aceste chestiuni se pot judeca astăzi cu mai multă preciziune, dar chiar atunci programul poporanist-economic, aşa cum l'a întocmit d-l Stere, se putea constata în el pe lângă măsuri realizabile în folosul ţărănimei şi multe chestiuni de pur entusiasm, luate din programele socialiste. Tocmai această nepotrivire, aceste contraziceri, caută Filipescu să le pună în evidenţă.

In adevăr, desfiinţând cu desăvârşire marea proprietate şi menţinând pe cea mică ţărănească, ar constitui o măsură economică, care ar ţine mai mult de entusiasm [4]) de cât de realitate.

Tot aşa cu „regimul de mică proprietate închegat printr'un sistem de cooperative“: E adevărat, că acest sistem a fost acceptat de unele şcoli socialiste, dar tocmai aceasta face pe Filipescu, să insiste asupra acestui punct, de oare-ce d-l Stere susţine că cooperativele ar fi o formă burgheză [5]).

---

[1]) *Tend. socialiste* pag. 9.

[2]) Ibid. pag. 9.

[3]) Ibid. pag. 10.

[4]) „... în Rusia, spune d-l Stere, unde partidul de guvernământ al Rusiei constituţionale de mâine, partidul „constituţional—democrat“ *are curajul* să adopte un program atât de apropiat de *naţionalizarea pământului*“ V. R. 908, vol. VIII, pag. 50

[5]) „Dar mişcarea cooperativă, scrie d-l Stere,... începută de ţărănimea însăşi, această mişcare *„burgheză“*, are de efect...“. V. R. 907, vol VI, pag. 339.

In fine „monopolizarea de către stat *în principiu*, a industriilor mari (afară de cazuri excepţionale...)“ constitue în realitate un deziderat timid al d-lui Stere, în care statul socialist ar fi deocamdată înlocuit cu statul burghez; dar acest deziderat ar fi putut prea bine să ocupe în programul poporanist un loc de rangul al doilea, cu tot rolul important [1]) ce-i acordă d-l Stere în folosul micei proprietăţi ţărăneşti. Dar ca şi la punctul întâi fiind o combinaţie de precepte socialiste legate de măsuri poporaniste, Filipescu are ocazia cea mai bună să scoată în relief înclinările socialiste ale şefului poporanist, sau mai bine influenţa teoretică a d-lui Stere în partidul liberal.

Situaţia d-lui Stere erea, în adevăr, interesantă pentru cei care ereau în curent cu ast-fel de chestiuni. Erea d-l Stere socialist sau poporanist? — d-l Stere susţinea că este poporanist, adecă un fel de burghez; pe când Filipescu dovedea chiar cu scriptele d-lui Stere, că rolul ce-l avea în partidul liberal nu poate fi de cât socialist.

Interpelarea lui Filipescu, în a doua parte a ei, este de fapt o ironie la adresa elementelor înaintate poporaniste şi socialiste intrate în partidul liberal: «noi ne simţim îngrijoraţi de acţiunea d-voastră în partidul liberal» [2]) căci spune Filipescu „socialişti dintre cei mai autentici se mulţumesc deocamdată a lupta în cadrul organizaţiei burgheze şi a căuta să realizeze reformele care pot să-i apropie de idealul lor...“ [3]). O simplă ironie! căci dacă trebue să admitem, că influenţa tinerimei generoase a fost salutară partidului liberal, niminea şi cu atât mai puţin Filipescu, nu erau convinşi că d-l Stere sau Diamandi „acest stat major eşit din cărţi“ [4]) înrolându-se în acest partid, liberalii le-ar fi permis să înfăptuiască chiar în parte programul poporanist sau socialist, cât timp această înfăptuire ar fi fost în contrazicere cu

---

[1]) „Această îndrumare a industriei noastre mari (monopolizarea) e,... în concordanţă perfectă cu desvoltarea economică a ţărănimei şi a micei industrii...“ V. R. 908, vol. IX, pag. 65.

[2]) *Tendinţe Socialiste* pag. 13.

[3]) Ibid pag. 15.

[4]) Expresiunea este a lui Diamandi şi şi-a aplicat-o lui şi tovarăşilor lui, care constituiau Tinerimea generoasă socialistă-cultă.

scopurile urmărite cu atâta tenacitate de liberali încă dela o epocă, când atât d-l Stere cât și Diamandi existau poate în fașe.

Dar, după cum am spus și în altă parte, avem în față doi adversari: unul Filipescu înarmat în mod admirabil cu cunoștințele cele mai subtile asupra socialismului, iar de cealaltă parte d-l Stere și Diamandi, care trecând în partidul liberal ereau siliți să renunțe de fapt la multe din bagajele lor din tinerețe. Filipescu stăpân pe situație, pe cunoștințele lui, stăpân pe vorba și pe fraza lui avea toată superioritatea în acest atac.

Dacă ar fi trăit astăzi, Filipescu ar fi constatat, ceea ce da să înțeleagă atunci, că poporaniștii și mai cu seamă socialiștii, aveau dreptate de a fi provocat și înfăptuit expropierea. Aceasta s'a făcut sub presiunea unei nevoi inexorabile, pentru existența țărei și a neamului și că mai este până la desființarea proprietății mari, dacă politica nu va încerca cumva să ne ducă înapoi.

Tot așa și cu cooperativele în folosul micului proprietar agricol. Ce puțin au făcut poporaniștii și socialiștii din partidul liberal în această direcțiune! Cu toată însemnătatea acestei chestiuni pentru țara noastră, suntem încă departe să admitem, că politica de partid ar accepta în mod sincer cooperativele în rolul adevărat, ce ar trebui să-l aibă printre țărani. Cu toate acestea cooperativele constituesc cel mai bun mijloc, ca împroprietărirea țăranilor să dea roadele, ce suntem în drept să ne așteptăm de la o reformă așa de admirabilă. Dar ceea ce este mai rău, e, că nici țăranul nu s'a prea convins, că „cooperativele" patronate de diferitele guverne, n'ar ascunde, întrebuințând zicătoarea lui Filipescu, „ascuțișul politicianismului într'un strat gros de vată".

Cât privește monopolizarea industriilor mari de către statul român, mi se pare o ironie de neertat adusă politicianilor noștri, care ar crede în oportunitatea unei ast-fel de reforme.

Trecând la influența directă a socialiștilor în partidul liberal, Filipescu devine și mai interesant. Din toată tinerimea generoasă socialistă, el își alege pe Diamandi, care trebue

să fi fost cel mai mirat, că Filipescu dă aşa de mare importanţă broşurei lui, deşi în tot timpul interpelărei Filipescu, se fereşte de a-i cita titlul [1]).

Diamandi, care erea şi bun patriot, a avut o aşa de mare decepţie, când, reîntors în ţară, a văzut din cine se compunea partidul socialist românesc [2]), aşa că broşura lui constitue mai de grabă un *adio* la viaţa lui de social-democrat, de cât o „tactică socialistă" în partidul liberal. „Oricât de curios s'ar părea, scrie Diamandi, îndrăsnesc a spune, că acel care e marxist la Paris, sau la Berlin, poate fi constituţional în Rusia, republican în Turcia şi monarhist în nu ştiu ce Congo, dacă mediul social al acestor ţări, cere asemenea forme şi totuşi în rezumat să rămâi în spiritul socialismului ştiinţific [3])" şi astfel Diamandi întinde puntea de trecere în partidul liberal cu cea mai mare parte din tinerimea socialistă cultă.

Dar în condiţiunile acestea ori-ce pretenţiune a lui Diamandi de a reprezenta în mod serios tendinţele social-democrate în partidul liberal nu poate să fie de cât un *non sens*, Cine putea să ia în serios intenţiunea liberalului-naţional Diamandi „de a expune în viitorul congres internaţional (social-democrat) adevărata situaţie a României şi nevoia unei tactice, alta de cât cea întrebuinţată aiurea [4])" făgăduială care de altmintrelea nu a îndeplinit-o niciodată.

Broşura lui Diamandi este astfel plină de idei care se bat cap în cap, aşa că ironiile curg în fiecare frază a lui Filipescu: „Va să zică aţi părăsit socialismul fără aprobare. Intrând în partidul liberal, socialiştii au făcut, o recunosc, o foarte briliantă carieră, atât de briliantă, în cât din cauza

---

[1]) Iată numele broşurei: „*Doctrina* şi *Tactica Socialistă*" de George Diamandi, licenţiat în drep, 1898-26 pagini.

[2]) „La un moment dat ne-am pomenit fără legătură cu mediul social român şi absolut desrădăcinaţi (faţă de ţărani). Sucesele noastre în oraşe să nu ne facă trufaşi. Ele au fost datorite unor elemente foarte bune, dar care din nenorocire, sânt streine" ibid. pag. 11, (citat în parte şi de Filipescu).

[3]) Ibid. pag. 8.

[4]) Ibid. pag. 20 (citat de Filipescu).

succeselor lor mă vedeți la această tribună [1])". Și la toate acestea Diamandi nu are absolut nimic de ripostat, de și riposta îi erea mai mult de cât ușoară.

Dar inconsecvența ideilor expuse de Diamandi iese din următorul citat al lui Filipescu din sus numita broșură. „Și aceste reforme (socialiste), scria Diamandi, ar fi cu atât mai ușor de îndeplinit, cu cât ne putem folosi de un puternic curent în opiniunea publică favorabilă largei intervenții a Statului". In adevăr, Filipescu nu se poate opri de a glumi asupra activității, ce foștii socialiști intenționau să o aibă în partidul liberal: „Sântem o țară primitivă, (probabil o aluziune la „nu știu ce Congo" al lui Diamandi) în care socialiștii au evident, iluziunea că doctrinele lor vor putea să triumfe printr'o largă intervenție a Statului [2])"--adică a partidului liberal.

Cu siguranță că situația fostei tinerimi socialiste nu erea tocmai plăcută în acele momente, dar această situație ar fi fost încă mai neplăcută, dacă Filipescu le-ar fi spus, cea ce a arătat tot în Parlament 9 luni mai târziu [3]) și anume, că introducerea celor două concepții socialiste, a „minimului de salarii" și „maximului de chirie" în legea tocmelelor agricole, punea pe foștii socialiști români în contrazicere cu un șef socialist de talia lui Vandervelde.

Liberalii adoptând „minimum de salariu" și „maximum de chirie" în relațiuni altele de cât industriale, admiteau niște „limite arbitrare" pe care Vandervelde le găsește vătămătoare cultivatorului agricol, adică vătămătoare aceluia pe care legiuitorul liberal, sub influența foștilor socialiști, ar fi trebuit să-l protegă: „Nu se poate tăgădui că... reglementarea arenzilor și reglementarea prețului salariilor, zice Vandervelde (citat de Filipescu), *dă loc la nenumărate obiecțiuni* și *ridică în ori-ce caz multe dificultăți*. De acea sânt aplecat a crede, continuă Vandervelde, ca în loc de a interveni pe cale de autoritate în jocul ofertei și a cererei, făcând să se hotărască de o jurisdicțiune — arbitrală cifra la care

[1]) *Tact. socialistă*, pag. 12.
[2]) *Tend. Socialiste*, pag. 14.
[3]) *Rezultatele reformelor agrare*. Două discursuri. 909-88 pagini.

trebue statornicite arenzile, legiuitorul ar face mai bine să modifice, în folosul cultivatorilor, raportul ofertei şi a cererei [1])". Socialiştii ar fi trebuit, prin urmare, să intervină, ca raportul ofertei şi a cererei să se exercite cât mai liber în relaţiunile agricole mai cu seamă la o epocă „când Statul nu-şi îndeplineşte datoria, când administraţia stă în neacţiune luni şi luni de zile [2])". Numai acuma putem cântări ironia lui Filipescu, când numea pe liberali mai socialişti de cât socialiştii.

Anomaliile, ca să zic aşa socialiste, pe care Filipescu le scoate din legile agrare liberale şi la care vor fi contribuit şi foştii socialişti, îi permit să arate, că aceşti socialişti, trecuţi la liberali, conduşi de iluziuni înaintate, devin nişte elemente mai mult stricătoare de cât constructoare în serviciul statului burghez: „Cu cele mai bune intenţiuni —presupun — că d. ministru al lucrărilor publice a crezut că poate opri mişcarea prin procedeuri familiare cu lucrătorii prin ateliere (C-F-R) amintind trecutul comun al d-sale cu acela al sindicaliştilor. Aceste procedeuri au avut drept urmare, că mişcarea a luat proporţiuni din ce în ce mai mari [3])".

Filipescu *presupune,* că ministrul Morţun, unul dintre fondatorii „Daciei Viitoare" revistă socialistă, în româneşte, de la Bruxelles; directorul „Contemporanului" al socialistului I. Nădejde de la Iaşi, fost el însuşi socialist, zic Filipescu presupune de fapt că Morţun se juca cu focul şi jocul lui cu *procedeuri socialiste* erea cu atât mai puţin la locul lui, cu cât mobilul care-l ducea de astă dată în mijlocul lucrătorilor de la atelierele C. F., erea pur politic.

Aici erea greşala acestui tineret generos, care trebue totuşi să recunoaştem că a avut şi înrâuriri bune, dar care intrat cu un program, care ţinea să justifice mai mult trecerea lor dintr'un câmp într'altul, au uitat să-şi croiască o linie de activitate în noul partid. „Procedeurile familiare" ale lui Morţun cu lucrătorii C. F. înfăţişează prea bine rolul pe care foştii socialişti îl îndeplineau în partidul liberal. In cazul

---

[1]) Ibid. pag. 16.
[2]) Ibid. pag. 8.
[3]) *Tend. socialiste* pag. 18.

de mai sus ei luau partea unui partid politic, gelos de autonomia directorului general C. F. şi din acest punct de vedere Filipescu are şi astăzi, mai mult de cât ori-când, dreptate să ironizeze dar să fie şi îngrijorat de rostul unei ast-fel de politici „n'avem să ne temem de socialişti, spune Filipescu, trebue să ne temem însă de un partid politic... care alunecă pe povârnişul socialismului [1])".

Filipescu avea dreptate, rolul socialismului în ţară a fost cu totul altul, de cât îşi închipuia la început acel tineret. Toate temerile lui Filipescu par astăzi întemeiate, căci ori-ce s'ar zice, evoluarea principiilor marxiste ale social-democraţilor, în comunism şi de aici în varianta bolşovismului este mult mai naturală de cât cred aceia, care vor să le separe astăzi.

Incă o dată, Filipescu cu bunul lui simţ a luptat pentru o ideie scumpă ţărei sale: „Noi năzuim, spune Filipescu, nu numai la existenţa materială, ci şi la existenţa istorică.

„Statul Român are, înainte de toate, mari îndatoriri de îndeplinit, faţă de *românism*. El trebue să privească şi sus spre marea sa misiune *naţională* [2]).

Şi aceasta o spunea el în 908, vorbind de influenţa socialismului în politica noastră.

P. N. Panaitescu.
Inginer

---

[1]) *Despre Democraţie*, pag. 20.
[2]) *Rezult. reform. agr.*, pag. 47.

LAUDA

Ți-e părul'nvolburat ca o livadă
în care raza ierbii se confundă
cu firele de soare;
iar ochii tăi mobili — scântei de rouă,
jucând în vârful ierbii lucitoare.

Eșarpa de pe umeri e marama
zefirului, ce-mi trece peste frunte
ispita unor flori necunoscute;
iar sânul mic și proaspăt e isvorul
ce-și umflă răsuflarea
sub taina frunzei mute.

De ce te'nchipui tolănită'n iarbă,
strivind în gene praful de lumini
cu ochii jumătate?
In firele de iarbă și'n artere
svâcnește seva cu putere,
iar brațele sânt lujere de crini
cu degetele dornic răsfirate
ca niște cupe — ametitoare
întinse către soare.

Romanescu.

DUMITRACHI VARLAAM

? — după 1794

Istorie[a Țării Rumînești dela 1769—1774], de biv vel stolnicul Dumitrachi, publicată de V. A. Urechia în Anal. Acad. Rom. seriea II, vol. 10 (1887—1888), București 1889, pg. 351—477.

Autorul istoriei noastre vorbește despre dînsul în prefață în persoana a treia: „Istorie ce este făcută dintrunceput și scrisă cu însuși mîna Dumisale *biv vel stolnic Dumitrachi*“ (pg. 360).

Tot așa vorbește și la pg. 392: „Iar de ieftinătate cîte au fost de o para, îndăstul va fi mărturiia dumnealui *Dumitrachi Varlaam biv vel medelnicer*, ca unul ce s-a întîmplat“.

Spre sfîrșitul cărții se exprimă odată în persoana întăia (pg. 460): „pe mine *Dumitrachi biv vel medelnicer*“, însă mai în josul paginii iarăș în persoana a treia: s-au ales deputați vel sulger Cocorescu și *vel medelnicer Dumitrachi*“.

Autorul Istoriei noastre se numea deci *Dumitrachi Varlaam*.

Cele dintăi știri despre Dumitrachi Varlaam ni le dă Mihaiu Cantacuzino în Ghenealoghiia familiei Catacuzinilor.

In Oct. 1769 „au ales Catacuzinii [frații Pîrvu și Mihaiu] pe *pitarul* Dumitrachi Varlaam, ce avea soție pe o vară primară a lor“, și l-au trimes din București la Focșani, din partea lui Grigore Ghica Vodă, ca să previe pe polcovnicii ruși dela Focșani că Turcii vor să-i atace la Focșani (Ghen. 171).

Astfel înștiințați „numiții polcovnici a doua zi, gătind 700 de volintiri rumîni și arnăuți, supt comanda unui Ilie

Moldoveanul, le-au dat şi 24 de Cazaci, şi înpreună cu ei au trimis şi pe acest pitar Varlaam şi cu egumenul Argeşeanul, ce nu de mult fusese la Focşani, poruncindu-le să meargă drept, să lovească Bucureştii" (Ghen. 171).

In dimineaţa zilei de Vineri 5 Noemvre 1769 (Dim. Varlaam, 371) volintirii ocupă Bucureştiul alungînd pe cei 5000 de Turci care se aflau acolo (Ghen. 172—173).

La 7 Noemvre Grigore Ghica Vodă pleacă la Petresburg (Dim. Varlaam, 371) şi foarte mulţi boeri se refugiază în munţi şi la Braşov (Dum. Varlaam, 371). In Bucureşti rămîne mai mare Pîrvu Cantacuzino, care-şi luă numele de ban şi rîndui pe Ştefan Topliceanu spătar, Dumitrachi Varlaam *agă* şi Dumitrachi a lui Stavrachi logofăt (Ghen. 176, 177, 185).

In Noemvre 1770 generalul rus Gudovici bate pe Turci şi ocupă Bucureştiul. In divanul de boeri, format de Ruşi, în frunte cu Mihaiu Cantacuzino, Dumitrachi-i *mare postelnic* (Ghen. 187).

In Istorie Dumitrachi se se întitulează de două ori *biv vel medelnicer* (pg. 392, 460), şi o dată *vel medelnicer* (pg. 460), iar în prefaţă *biv vel stolnic*.

Deşi părtaş la evenimentele pe care le povesteşte, Dumitrachi nu vorbeşte de rolul jucat de dînsul decît tocmai la sfîrşit.

In adevăr, după pacea dela Chiuciuc Cainargi, 1774, cu care se încheia ocupaţia rusească în Muntenia, la 2 August 1774 mitropolitul şi boerii se adunară la mitropolie „şi cu sfat aleseră deputaţi pentru Poartă pă Dumnealui Costandin Cocorescul biv vel sulger i pă mine Dumitrachi biv vel medelnicer" ca să ceară Domn pămîntean şi administraţie proprie, „şi ne plecară din Bucureşti, Avgust 3, însă întîiu către marşalul la Focşani, ce ne zăbovi zile 35, întîmplîndu-i-se a fi bolnav" (pg. 460), de unde împreună cu delegaţiea moldovenească, plecă la 9 Septemvre cu o scrisoare de recomandaţie din partea feldmarşalului către vezirul Izet Mehmet paşa.

In interval Cocorescu se îmbolnăvi la Focşani şi fu înlocuit cu Hagi Stan Jianu biv vel medelnicer (pg. 461). Numele lui Cocorescu fu însă menţinut în scrisoarea de recomandare (pg. 460).

Deputaţii trec Dunărea pela Drîstor, iar la 19 Septemvre, aproape de satul Canara, se întîlnesc cu un capiolan al lui Grigore Ghica Vodă, care mergea în Moldova şi dela care află că, încă dela 13 ale lunii, domniile au fost date, lui Al Ispilant în Munteniea şi lui Grigore Ghica în Moldova. Deputaţii îşi urmează însă călătoriea şi la 26 Sept. sînt la Stavrodrom (pg. 463).

In urma intervenţiei ministrului rus la Constantinopol, deputaţii sînt primiţi de vizir „căruia dîndu-i arzurile, după ce le-au cetit, ne-au întrebat sau de ştim vreunul din noi limbă turcească, şi toţi am răspuns că nu ştim, nici că am mai fost altă dată, iară mie atuncea îmi era al şaselea mergere“ (pg. 464).

La 22 Octomvre deputaţii „primind o carte dela boerii simpatrioţi, poruncindu-ne să cunoaştem pă Măriia Sa Vodă dă Domn, cu supunere, şi înpreună să fim sîrguitori pentru cîştigarea pronomiurilor ţării. Şi mersem la 23 de ne-am închinat Măriii Sale“ (pg. 464).

La 17 Dechemvre vizirul comunică deputaţilor că Domnul nu se mai poate schimba, iar ei plecară spre casă la 21. La Eskistambol ajunseră pe Vodă „şi de acolo înpreună am venit pînă în Bucureşti. Şi şezu Măriia Sa în scaun la Fevruarie în 3, leatul 1775“ (pg. 465).

Deja faptul că a fost ales de mitropolit şi de boeri să facă parte din delegaţiea trimeasă la Poartă imediat după încheerea păcii dintre Ruşi şi Turci, ne arată că, deşi de casa Cantacuzinilor, care în Noemvre 1770 îl şi pusese în divan, totuş Dumitrachi nu aproba politica rusofilă a patronilor săi.

Trimes de Cantacuzini la Focşani să previe pe Ruşi de un atac al Turcilor, Dumitrachi s'a supus şi a primit chiar să vie cu cei 700 de volintiri care au ocupat Bucureştiul la „Noemvrie 5 zile, Vineri, fiind cam despre ziuă“ (pg. 371), dar a trecut supt tăcere participarea lui la o acţiune pe care n-o aproba, iar pe volintiri îi zugrăveşte cu asprime: „*adunătură* cu strămutări de boi, cu lănci depela oi,—aidaţi noi, lipsiţi voi! înpreunaţi cu *tălharii* de Arnăuţi, *prădară* tot norodul prin hanuri şi mahalale şi mai la urmă mai toată ţara, întinzîndu-se şi peste Olt la 3 judeţe“, conduşi

dela Focşani la Bucureşti de igumenul Argeşeanul chir Damaschin, Vieroşanul Sofronie şi Const. Fălcoianu. Acest din urmă apoi, peste Olt, îşi adunase „ciobani, văcari, purcari şi *tot felul de hoţi*“, iar „în sărita lui dela sudul Ialomiţei, trecînd pela mănăstirea Mărginenii, mai întîiu *prădă pe frate-său* Dumitrachi sulger“ (pg. 371).

In Bucureşti „nu ne ajungea groaza ce purtau ca nu cumvaşi Turcii întorcîndu-se să ne coprinză în Bucureşti, ci şi stupaii ne înfricoşa că oricine de loc se va clăti, de viaţă se va lipsi, iar a patra zi o frică de Turci se sfeti şi ei, tîlharii, cei mai mulţi rezemară pîn tufe la Colentina“ (pg. 371).

In Maiu 1770 „volintirii arnăuţi sau *tîlhari* ce-i hrănia ţara de atîţia ani, rîdicîndu-se din părţile Oltului, mai stropşiră ţara pînă în Focşani cu pradă“. Jafurile volintirilor aruncase groaza şi nenorocirea în oameni: „La această fără nădejde de întîmplare era tot sufletul bucuros numai ca să-şi poată scăpa viaţa. Cei mai mulţi năpustindu-şi ce biet mai rămăsese, ca nişte coprinşi de mare frică au apucat care încotro au văzut cu ochii, familii cinstite şi de toată mîna, lipsindu-le trăgătorii, slugi şi robi urma cu nevîrsnicii încrosniaţi şi cu greutatea călătoriei, desbrăcaţi şi desculţi prin ploi şi prin tină, căci şi cei ce sprijinise dă cu iarnă prin poalele munţilor le-au căutat a face asemenea fugă, mai ales dă peirea tîlharilor stupai, care au făcut peste tot locul pradă desăvîrşit. Multe suflete, şi din toată mîna, s-au răpus din rea patimă, lipsindu-le prin pustietăţi hrana şi lăcaşurile, bîntuiţi de ploi şi de vînturi neobicinuite lor, din care li s-au pricinuit boale, lingori, lisindirii şi vărsături, iar mai la urmă şi năprasnica boala ciumei“ (pg. 375).

Despre isprăvile volintirilor (stupailor) Mihaiu Cantacuzino, Ghenealoghia, pg. 172-173, nu spune nimic!

In Dechemvre 1769 o deputăţie compusă din doi boeri şi mitropolitul Grigore plecă la feldmareşalul Rumianţov şi apoi la Petersburg, — „a cărora ispravă se va vedea înainte, sau mai bine să zicem, *urma va alege*“, exclamă Dumitrachi (pg. 372).

Nu ştim cînd a murit. La 25 April 1794 iscăleşte simplu *Dumitrachi Varlaam* pe o plîngere adresată Domnului Al.

Muruzi, împreună cu alţi trei boeri, care se iscălesc cu titlurile lor (V. A. Urechia, Ist. Rom. VI 505).

Cartea cuprinde Memorii despre ocupaţiea rusească din Munteniea, Noemvre 1769 — Iulie 1774.

Materiea este expusă pe campanii: 1. an. 1769 (pg. 367-370); 2. an. 1770 (pg. 373-383); 3. an. 1771 (pg. 390-404); 4. an. 1772 (pg. 404-406, 416-417); 5. an. 1773 (pg. 419-424, 437-445); 6. an. 1774 (pg. 445-449).

Cartea se mîntue cu 3 Fevruar 1775, cînd Al. Ipsilant Vodă a venit în Bucureşti (pg. 465), şi a fost scrisă „aicea la Bucureşti" (pg. 449) în 1782. In adevăr, după prefaţa autorului urmează următoarea însemnare: „De Nicolae Pitişteanul, fiul răposatului biv ftori comis Manul Pitişteanul, *1782, Avgust 22*" (pg. 360).

Această însemnare arată că manuscrisul nostru este copiea pe curat a cărţii „scrisă cu însuşi mîna Dumisale biv vel stolnic Dumitrachi", desigur nu cu mult înainte de 22 August 1782.

Potrivit cu principiile enunţate în proimion (prefaţă), autorul dă lămuriri despre evenimente contemporane în legătură cu cele două puteri care se războiau în Munteniea,— Rusiea şi Turciea. Astfel: istoriea Polonilor,—frămîntările din Oct. 1763 — 24 Iunie 1769, cu care chiar îşi începe povestirea (pg. 361-367), anul 1770 (pg. 383), Manifestele austriac, rus şi prusac pentru împărţirea Poloniei, Sept. 1772 (pg. 410-416); istoriea Turcilor, — Turcii în fricţiune cu Ruşii în Anadol (Anatoliea) şi Marea Albă (Mediterană) în 1772 (pg. 384-389), isprăvile lui Ali beiu în Egipt (pg. 389-390).

După prima campanie autorul consacră un pasaj „de patimile ticăloasei patriii noastre, Ţara Rumînească" (pg. 370-373), în care descrie isprăvile volintirilor (stupailor).

Cartea cuprinde numeroase acte diplomatice în traducere in extenso: Convenţiea dela Giurgiu din 19 Maiu 1772 (pg. 404-406), Manifestele pentru împărţirea Poloniei (v. mai sus), Manifestul hanului Tătarilor pentru eliberarea de supt Turci din 7 Ian. 1773 (pg. 417-419), Manifestele turcesc şi rusesc privitoare la nereuşita congreselor din Focşani şi Bucureşti, an. 1773 (pg. 424-437), Tratatul de pace dela Chiu-

ciuc Cainargi, 10 Iulie 1774 (pg. 450-460), Arzul (Memoriul) boerilor munteni către Poartă și scrisoarea de recomandație a lui Rumianțov către vezirul Izet Mehmet pașa din Sept. 1774 (pg. 460-463), precum și cîteva scrisori, iar ca anexă scrisoarea împărătesei Ecaterina a Rusiei către Pîrvu Cantacuzino din 19 Ian. 1769 (pg. 466), în care însă partea finală este rezumată în 3 rînduri (scrisoarea în întregime este citată de M. Cantacuzino, Ghenealoghiia, 158-160) și fermanul sultanului Hamid către autoritățile turcești depe Dunărea „dela Dii pînă la Brăila“ și Domnitorului Al. Ipsilant, din 14 Noemvre 1774 (pg. 467-469).

Autorul a avut la îndămînă și relatări oficiale. Iată de pildă prada și prizonierii încăpuți în mîna Rușilor la 15 Sept. 1770, cînd au ocupat Benderul (pg. 380): „Se găsi în cetate tunuri 348, piuă 89, burie cu praf 7000, bombe, granate, gloanțe de tunuri 30.000, pesmet cîntare 500, afară de alte zaherele. — Se găsiră 4 tunuri și alte 14 semne pășești și de ale altor meghistani, steaguri 44. — Morți în Turci îndestui, afară din urfa valesî učtuilîu, carele mai nainte dintr-o bombă s-au omorît, iar și din Ruși, *macarcă arăta* morți 787 și răniți 1877, iar poate și mai mulți sau îndoiți. — Să luară robi: (urmează *numele* tuturor persoanelor mai importante, apoi) ciorbagii 52, mehtupcii 5, serdenghenstii agasî 34, bairactari 13, agi de ai spahiilor 177, spahii 297, ieniceri 4756, și alți robi de tot felul de stări 6240, cărora li se adună suma: 11.790“ (pg. 380). — Autorul a avut evident supt ochi o relatare oficială rusească.

Din cînd în cînd autorul citează vag numele unor persoane care i-au dat informații: „ne povestiră unii din boernașii Domnului“ (pg. 370), „ne povestiră cei ce s-au aflat la Petreburg“ (pg. 378), „creștinii dela Moreia singuri își făcură patriii o mare pacoste, cum ne povestiră unii din pămîntenii lor care s-au întîmplat la acele primejdii“ (pg. 384), „m-am pliroforisit dela un preut rob răscumpărat în Rusciuc, ce și el, cu alte raele ot tam, au cărat căpățînile [celor morți] decindea din caic la uscat“ (pg. 397), „ne povestiră pămînteni de ai noștri carii călăuzia oastea“ (pg. 443), „m-am pliroforisit dăla unii dîn boerii țărigrădeni ce era slujind în ordiia vizirului „(pg. 448), „m-am pliroforisit cu mergerea

...rad". (pg. 4449), „mă ...pliirroforrissiii ...ddăălalaia a ...
...re fi tălmăceea marșalului [Rurmiiaanntțoovv]v] ...
...).
...ea pății delaa Chiuciuc (Caimarggi ...nee ... ppliii-i-...
...derul marșalului scriss dălla 21 [Iuliiee 1177777474]4] ...
... = firanc. *ordre*).
... curiozitate.. la pg.. 371 autorrul meenațiioonneeaaziză ...
...*icărescu vell ban*, iar 3 rînduri rmaai jjoss ... *vivis-s-*...
...scul. — In 1782, cînd scrie Dumitrraacchii, Ideennaaacchhii ...
...ra în adevăr vistier, dar lban ajjumgge ... abbiaa laa (1177799222!!
...ăm în sfîrșitt o particullaritate stilistticcă. Ddeesscriiiirinodd ...
...upaiilor (voiinților) în București, Dumnitrraacchii ... [1177(6699],],
...rozăi ritmată și rimată": „Noemvrrie 55 zilde ...
...n desșpre ziuă, ne pomenim cu unu rraumăt ddee *sstiuppoaiii*
...cat cu *cai*, și un *chiloman* împărtășitt cu *aammaann*, ...
...perind prea puțini, ceilalți s-au duss laa (Giuurggiuuvv.. Ddou-
...e lumină de ziuă, ce să vezi! aceea aduunăătuurră:: rmuuldții
...*ărcinați*, chip de *armați*, cu strămurrării dde *lbcoii*, ccu llăinacchi
...pela oi! Aideți *voi*, lipsiți *voi*! împreunaați ccu ttîlhmaarrii dde
...Arnăuți și cu multă strășinătate, cu Bucureștenii armeesstteccaattă"
(pg. 371), și mai jos: „Nu ne ajungea grroaza ce puurttaam ccau
stupaii ne înfricoșa că oricine dă loc se va *clătii*, dde viiații
nu cumva întorcîndu-se să ne coprinză în București, ccii și
se va *lipsi*. Iar a patra zi o fricâ de Turcii se *sfetii*, și ceii,
tîlharii, cei mai mulți rezemarră pîni tufe lau Ccollimtiinaa"
(pg. 371).

Dumitrachi Varlaam era un om învățat. Știea grecește,
turcește, latinește, și italienește.
Întrebuințează nu numaii grecești, dar chiar și forme.

Substantive

Substantive masculine în *-ós*.
nom. Acroolizmos 'escarmouche' (368, 378, 380,
446), ἀκροβολισμός.
...rscription (434), διερισμός.
(408, 463), χαιρετισμός.

Nneonterizmos (4463).
Pprovviva-zmos 'avancement' (42
Scoposos (410), pl. *scoposuri* ((424)
Giena. Cavaler al dreptei *lefcu* a
Ppll. Adcironvolizimi, sau cum am zice
Nneoonterizizmi (461)).
SSubsstaantitive masculine în *-os*.
aaddeccăă,ĭ, 'metaharisind' și Băta
κικρίσιος' 'bbéélilieer', 'moouton'.
FFtitoomoos 'jjaloousie' (440)), φθόνος.
TTrroppoos (428, 431, 433) pl. *troposuri* (427)
Linnceaarriccatos 'chhargé d'affaires' (643), ἐγκαρικάτος
Ippoocchiimeenos 'peersomne' (6363), și *ipochimen* (462)
Aarrhipeellagos 'archhipel' (427 de 2 ori, 428), ἀρχιπέλα
(*Giern.* (Oesttrcoaiveele *tui arhipelagu* 'les îles de l'archip
(43588)), τοῦ ἀρχιπελάγους.
Aec. Aui cuvîntant acestea făcînd *epitogon* la cea mai
urmăă hoottăărittă socottează a curții sale, într-acestași
Ipll. gieen. Cceatia *tom tefftontcon cavaleron* 'l'ordre des
cavalliers teutoons' (414 de 3 ori), τῶν τευτονικῶν καβαλλιέρων. —
καβαλλιέρος și καβαλλιέρης.
Substantive masculine in *-ás*.
Ipl. nnome. Noi Frederic către toți marii episcopi, *aba-*
eadeast i vlădici (414), ἀββατάδες, pl. dela ἀββᾶς 'abbé'.
Trumbinski era maior peste o seamă dă oameni, pe care fi
năturră dă toată mîna și dă tot felul dă oameni, pe care fi
numise *casapazi* (409), καπασσάδες, pl. dela καπάσσι 'fabricant ou
marchard de bonnets, bonnetier', < καπάσσι 'bonnet'. — Volin
tirii erau numiți *casapazi*, căciulari'', fiindcă purtau
obiceiul mărginașilor *căciule* și *zărcule* (pag. 395
Asemenea dă voo boarta a se afla
suladis (455), ὑποκονταλάδες, pl. dela ὑποζύ
Substantive feminine în *-a*.

Sg. nom. Evnia 'bienveillance': „Acceeasstea eesstie um mijza să se învredniceaască ei a-şi cîştigaa bburnaa *eevnnia* şi har re noi" (411), εὔνοια.

Ipopsia 'soupçon': „Mai mult sînt tarrii ccu iipoolipsis şi *ipopsia* decît cu puterea armelor" (3363)), ὑπεροψία.

Ac. „Dacă va pogorî crăiia *caata cllirromommiiaam* la fii i nepoţi şi se va da stema Lehiiii iiar laa Saaxcom, ffi-va pierută cea de singură oblăduitoare şi sllobrozzerniiia Ţţăriii Leşeşti i efilonicusan ca să înalţe la crăiie obraz (diinitre pămînteni, a să curme acel cuvînt *to peri caata cllirromommiiam*" (361), τὸ περὶ κατὰ κληρονομίαν 'le droît d'héritage'.

Substantive feminine în *-i*.

Meotida *limni* 'le lac Méotide' (4333), Μαιώτιος,-ιδος λίμνη.

Sintichi 'accord' (428) συνῳδήκη.

Africhi 'Afrique' (437 de 3 ori), Ἀφρικήη.

Logotrivi 'discussion' (437), λογοτριβήη.

Substantive feminine în *-is*.

Apofasis (434: hotărîtă apofasis) 'déciision', ἀπόφασις.

Clisis (429: puţină clisis) 'penclhanit', κλῆσις.

Diafendefsis (411: a noastră diafendefsis; 437: să fie supt diafendefsis armatei) 'défense, protection', διαφέντευσις.

Peripiisis (398: cu multă peripiisis; 453: cu peripiisis căzută după treapta lui) 'bon traitennent, acceuil favorable', περιποίησις.

Două substantive în *-is* apar ca masculine:

Ipolipsis (435: bun ipolipsis; 363: mai mult sînt tari cu ipolipsis şi cu ipopsia decît cu puterea armelor) 'consideration, réputation', ὑπόληψις.

Peristasis (431: acest peristasis) 'circonstance, occurrence', περίστασις.

Genul nu poate fi determinat la următoarele cuvinte:

Apodixis 'permission' (462), ἀπόδειξις 'peuve, démonstration; aquit, reçu, quittance'.

Diacrisis 'bon sens, jugement' (431), διάκρισις.

Epanastasis 'émeute, révolte, insurrection' (403), ἐπανάστασις.

Epihirisis 'argumentation' (430), ἐπιχείρησις.

Profasis 'prétexte' (436 de 2 ori), πρόφασις.

Sincatavasis 'condescendence' (429, 431), συγκατάβασις.

Substantive neutre în *-on* şi *-ón*

Sg. nom. (şi *ac.*). *Metehmion* 'frontière' (428, 434), μεταίχμιον.

Proimion 'préface' (360), προοίμιον.

Pronomion (452), pl. *pronomiuri* (453, 454) 'privilège', προνόμιον

Caravion 'navire' (v. mai jos), καράβιον.

Portom (sic) 'port': „Prinţipul Alexandru Galiţin le deschise [Turcilor] *portom* ca să le fie Turcilor drumul gloatei numai către Hotin" (367); — „Se apucă Alei beiu de întări cetatea Alexandriii şi întocmi *to porton* Suveizul" (390.)— τὸ πόρτον.

Tu acrotiriu ce se numeşte Aborum (428), τὸ ἀκρωτήριο(ν) 'cap, promontoire'.

„Manifestul hanului care s-a publicit şi s-a tipărit în Petroburg în anul 1773 Ghenarie 7 zile, iar la Obreşcov *to idiohiron*, adecă în slovă scris" (417), τὸ ἰδιόχειρον 'autographe, original'.

Pl. nom. (ac.).

5 *sambechia* (384), un fel de vase de războiu.

Cinci *caterga* (384), κάτεργα, pl. dela κάτεργον 'galère'.

„Iară cealaltă parte de Leşi era cu gîndul la Rosiia şi la alte puteri, pe care-i cunoştea că nu se sufere de a moşteni Lehiia şi de a vedea pe Franco-Saxonezi să aibă stăpînirea şi *ta protia*" (361), τὰ πρωτεῖα, pl. dela τὸ πρωτεῖον 'primauté'.

„Şi cu acest mijloc îşi cerură voe ca să-şi scoată familiile din Şumna, *dia ta caca endihomena*, ca să rămîe numai partea bărbătească pentru războiu" (449), διὰ τὰ κακὰ ἐνδεχομένα 'à cause des mauvaises circonstances', τὸ ἐνδεχομένον 'le possible, le probable, évènement, cas'.

„Poruncim tuturor acelor cîţi au locuinţa în coprinsul acestor hotare, adecă supuşilor locuitorilor i celor ce au *ipostatica*" (411), (τὰ) ὑποστατικά 'domaines, bien fonds'.

„Iată şi cele prea tainice *practica* ale plenipotenţialilor soli cîte s-au grăit la amîndouă congresurile" (424), (τὰ) πρακτικά 'actes'.

„Acest Fasif Ahmed efendi avea poruncă dată ca cu

plirexusiotica să energhisească atîta ca să se înoiască iarăşi congresul" (431), (τὰ) πληρεξουσιοτικά, 'pleins pouvoirs'.

Substantive neutre în _'os

Orice fel de *idos* caravion (434), εἶδος καράβιον 'sorte de navire'.

Patos 'passion' (453), πάθος

Substantive neutre în _'ma

Epanghelma (413), pl. *epanghelmata* (413) 'profession, métier', ἐπάγγελμα, ἐπαγγέλματα.

Epiherimata 1. (413) 'entreprises', 2. (415) 'arguments', ἐπιχειρήματα, pl. dela ἐπιχείρημα 1, 2.

Stratighima 'stratagème' (445), στρατήγημα.

Adiective

_'os.

Aperioristos, adecă fără coprindere (452), ἀπεριόριστος,-ον 'illimité'.

Enfilios 'entre amis': „Iară pedestrimea turcească ajungîndu-ne cu călărimea lor la zisa apă Ciamursuiu ca nişte oţărîţi, căci îi lăsase la primejdie, se aprinse între ei un *enfilios polemos*, şi mai mulţi s'au sfărămat între dînşii decît de armiile ruseşti" (443), ἐνφίλιος πόλεμος.

Periorizmeni, adecă coprinşi dă sfat (410), περιορισμένοι, dela περιορίζω 'limiter, circonscrire'.

-ós.

Peripiiticos 'courtois' (431: cu un tropos foarte peripiiticos), περιποιητικός.

Practicos 'pratique' (938: un [om] practicos), πρακτικός.

Biserică a credinţii *greco-rusichi* (456), ῥουσσική, fem. dela ῥουσσικός' russe'.

O sută de călărime *tactichi* (444), τακτική, fem. dela τακτικός 'régulier, réglé'.

Dia ta *caca* endihomena (v. mai sus), κακά, n. pl. dela κακός, ή, όν 'mauvais, méchant'.

-ótis.

Un Grec *rumeliotis* (456), Ῥουμελιώτης 'de Roumélie'.

Un verb

Efilonicusan (361, v. citaţiea la subst. fem. *-a)* = ἐφιλονείκουσαν, ps. 3 pl. aorist dela φιλονεικῶ 'se disputer, se quereller'.

Adverbe

„Indemnăm pă aceştia şi *evmenos* poruncim şi cu hotărîre" (415), εὐμενῶς 'avec bienveillance'.

„La toate adunările cele de obşte numitul ministru se cuvine a urma *amesos* după ministrul chesaricesc" (453), ἀμέσως 'immédiatement'.

„Curtea Rosiii aicea nu se sileşte aevea pentru folosul cel de obşte şi interesul celorlalte înpărăţii şi noroadelor creştineşti, ci numai *plaghios*" (437), πλαγίως 'obliquement; de côté, à côté; indirectement'.

Aceste forme ne arată că Dum. Varlaam cugeta greceşte. Aşa de mult era cucerită mintea lui Dumitrachi de limba grecească, încît el acordă adiective cu substantive romîneşti după genul pe care substantivul respectiv îl are în greceşte:

„Au biruit pe Turci cu ajutorul Grecilor asprotalaziţi trimişi de conte Orlov supt Panait căpitanul Alexeanul, care comăndăluia un stol din flotă ce se numia *ruso-grechicon*" (410). — (τὸ τάγμα) *grekikón*, neutru sg. dela *grekikós,-í,-ón* format dela *Grec* prin analogie cu *russikós,-í,-ón*.

Lehiia de sînge *saxonezikon* (361), (τὸ αἷμα) *saxonezikón*, neutru sg. dela *saxonezikós,-í,-ón* < *Saxonez* 'Saxon', cf. pg. 361 cu 2 rînduri mai jos *Franco-Saxonezi*.

Oaste uşoară *tacticon* (380); la Brîncoveni se afla un pod-polcovnic streajă cu pihotă i cu călărime *tacticon* (391); Fabricean maiorul trecu Oltul cu oareşice oaste *tacticon* (397), (τὸ στράτευμα) τακτικόν 'troupe régulière'.

Corăbii *dulciniotica* (385, 388), (τὰ καράβια) ντουλτσινιοτικά, neutru plural dela *dulčiniotikós* < *dulčiniótis*, cf. Turci *dulcinioţi* (410) < *Dulcigno*, port sur l'Adriatique.

Corăbii *evropeica* (386), neamuri *evropeica* (378), (τὰ καράβια, τὰ ἔθνους) εὐροπαϊκά, neutru plural dela εὐροπαϊκός d'Europe'.

Corăbii *raguzeica* (436), (τὰ καράβια) *raguzeiká* < *Ragusa.*

Necesitatea topicii romînești l-a silit chiar să articuleze cu articolul romînesc un cuvînt grecesc articulat deja cu articolul grecesc: „Toate celelalte cetăți și orașe ce sînt *is ta paratalasiile* turcești“ (387), εἰς τὰ παραθαλάσσια 'sur les côtes' + articolul rom.-*le* pentru a putea stabili acordul cu adiectivul rom. *turcești* (τὸ παραθαλάσσιον 'rivage, côte, plage').

Intrebuințează multe cuvinte turcești și citează chiar 5 fraze, din care traduce 2:

1. *Usta berber čelebi ĭarar parladi*, Domnul meșter berber cu cinste s-a sfărîmat (pg. 368).—*Ustad* 'meșter', *berber* 'bărbier', *čelebi* 'domn', *ĭarar* 'brav, viteaz', *parladi*=3 ps. sg. aorist dela *parlamak* 'a sfăși, a rupe'.

2. *Umumen Rusielerin padişah*, adecă împăratrița a toată Rosiia (pg. 455).—*Umumen* adv. 'în general, universal', *Rusielerin* = genetiv dela *Rusieler*, pl. dela *Rusie* 'Rusiea, *padişah* 'împărat': 'împărăteasa Rusiilor de pretutindeni'.

3. „Intre volintiri era un Grec rumeliotis. Acesta la cel mai sus zis acrovolizmos era în București, iar dupăce auzi tunurile încălecă eșind în podul calicilor de o parte, cînd și văzu pă un buluc de Turci întorcîndu-se dăla o năvală înapoi la tufe, și socoti acest zis că sînt din volintirii tovarăși de ai lui, și cu mare grabă înconjurîndu-și calul se pomeni în noianul Turcilor, iar nu-și pierdu cumpătul, ci cu îndrăzneală începu a striga: *imet ĭum Moamet, ghĭaur azdir*, blemați peste dînșii, și dă loc o plecă înapoi“ (pg. 395).—*Ümmet* 'popor; religie', *üm*, *im* 'eu sînt', *ghĭaur* 'păgîn', *azdir* = imperativ dela *azdirmak* 'a distruge': 'eu sînt de legea lui Mahomet, distruge pe păgîni!'.

4. Cel cuvînt turcesc: *nerede čokluk, orada bokluk* (pg. 440).—*Nerede* 'unde', *čokluk* 'mulțime', *orada* 'acolo', *bokluk* 'murdărie'. Acest proverb se găsește în Dicționarul lui Iusuf: 'où il y a trop de monde, il y a de la saleté'.

5. Generalul rus Kaminski asediase Șumla, unde se aflau vezirul cu sangiacul și alți demnitari turci, în Iunie 1774. „Cu ponturile păcii [care s-a și încheiat la 10 Iulie 1774] au trimis vezirul la Țarigrad pe ienicer efendisi. Ci, din po-

runca sultanului, strîngîndu-se toate ulemalele şi rigialii la sfat, din toţi mai mult Mola Ibraim beiu muftiul se înpotrivea, iar ienicer efendisi, precum m-am ploriforisit cu mergerea mea în urmă la Ţarigrad, au scos din sîn scrisoarea lui Kaminski ghinăral, zicîndu-i: *efendim, buna pasaport derler.* Cu aceasta eşind din Şumna am venit. Ci, dă se iscăleşte bine, dă nu, să mă duc să-l dau cui mi l-au dat'. Atunci muftiul cerînd condeiul, au iscălit mai întîiu el" (pg. 449). — *Efendim* 'domnul mieu', *buna* = dativ dela *bu* 'acest', *passaport* 'paşaport', *derler* = *derlerim*, ps. 1 sg. aorist dela *derlemek* 'a asuda': 'Domnul mieu, pentru acest paşaport eu am asudat'.

In Septemvre 1771 „scrise Hagi Aiani-ordu-agalarî cu Abdul cădir-efendinin-iazigisî un mehtup cătră Dumnealui Nicolae Dudescul vel vornic cu multă peripiisis, cum şi *însumi am cetit tălmăcirea*" (pg. 398).

Cuvinte latineşti: *articolon* (sic, 454)—articulum, *comerţiom* (sic, 454) — commercium, cetit comerţium, comerţiom, *negoţion* (sic, 454) — negotium, *pericolom* (sic, 410) — periculum, *privileghium* (456, 462); — *capitula* pl. (451, 464, 465). — *Titulaş*, introdus încă din secolul XVII, apare odată (427).

Cuvinte italieneşti:

„Eşirile sau *canalurile* ce vor avea acele mări" (454), pl. dela *canal*, care nu se găseşte întrebuinţat < ital. *canale*.

„*Instrumenturile* ce s-au făcut la anul 1700 între gubernatorii Al. Tolstoi i Hasan paşa gubernatul ot agiut calesi" (459), iar mai jos „*tractatul* ot leat 1700 ce s-au făcut între gubernatorii Al. Tolstoi şi Hasan paşa". — Pl. dela *instrument*, care nu se găseşte întrebuinţat < ital. *instrumento*.

Solul Prusiii *sinior* Ghenglin (364); La acest alaiu avînd chesarul Iosif al II sol în Ţarigrad pă Dumnealui *sinior* Vrognard (365); mijlocitorii păcii Dumnealui *sinior* Togut solul chesaricesc şi despre înpăratul prus *sinior* Ghenglin maiorul (408), Dumnealui *sinior* Togut cu *sinior* Ghenglin (408); *sinior* Obreşcov, solul Rusiii (426), *sinior* Bizanie franţezul, de felul lui ţărigrădean < ital. *signore* 'Monsieur, sieur'.

Prezident 'président' (450), *vițe-prezident* 'vice-président' (411) < ital. *presidente.*

Plenipotențial (432, 433), sol sau ministru *plenipotențial* (453), pl. *plenipotențiali* (406 de 2 ori, 431, 425 de 2 ori) < ital. *plenipotenziale* ad.

Indemnita, înplinirea cheltuelilor războiului (434), o înplinire, *indemnita*, a cheltuelilor (433), *indemnita* și *garantia*, adecă plata cheltuelilor (433). – *Indemnită* < ital. *indennità* 'indemnité' + lat. *indemnitas*; *garantie* < franc. *garantie*, ital. *garentia.*

Particularită < ital. *particolarità.*

Confederațione (383) < ital. *confederazione.*

Ratificațioane pl. (451) < ital. *ratificazione.*

Ocazion m. (376) < ital. *ocasione*, fr. *ocasion.*

Pretențioane f. sg. (459), pl. *pretențioane* (425, 433, 425), *pretensionuri* (412), *pretenționuri* (415 de 2 ori) < ital. *pretensione.*

Protecțione, ocroteală (456), *protecțion* m. (401) < ital. *protezione*, franc. *protection.*

Siguranță 'sûreté, sécurité' (388, 431, 433) < ital. *sicuranza.*

Prințipesă 'princesse' (445) < ital. *principessa.*

A se publici 'publier' (404, 406, 413) < ital. *pubblicare.*

Giorge Pascu

DICŢIONARUL JUNIMEI

Negruzzi Leon

născ. în Iaşi în 5 Iunie 1840. In Junimea din 1865. Odinioară numit Tony (v. a). Prefectul Junimii (v. prefect). Autor a mai multe novele şi chiar a două poesii. Odinioară foarte vesel, mai ales pe când exista Clubul Amiciei, unde stând pân' în ziuă cerea socoteala finală ş'un cognac. Chiar şi astăzi nu-i lipseşte cheful la Aniversări, unde stă târziu. Dar nu mai este ce era din vechi când împreună cu Burghele şi Bernhard forma cercul restrâns al celor trei, ce rămâneau pân'la urma urmelor. † 16 Iulie 1890 la Trifeşti.

Negruzzi Iacob

născ. în Iaşi în 31 Dechemvrie 1842, fundator, stâlp şi gazdă al Junimii. Directorul Convorbirilor literare şi Secretarul perpetuu al Junimii. Numit odinioară Ramir, astăzi mai mult: Carul cu Minciunile (v. a.). A făcut de toate şi în versuri şi în proză şi oral (prelecţiuni populare). El îndeamnă pe toţi membrii la scrire şi ocupaţie intelectuală; îmbrăţişează pe toţi cei nou intraţi sau care vor să intre, ba chiar pe cei ce arată interese pentru literatură, încât cu mulţi şi-a găsit beleaua mai târziu din causa acestui prea mare zel, dar tot nu prinde minte. Ţine câte odată pe Pogor în frâu. Intr'un cuvânt are grozav de multe merite, dar puţine i se recunosc, Deaceea s'a hotărât să facă apel la posteritate (v. a.) şi să se mângâe astfel de nedreptăţile contimporanilor.

Negruzzi Gheorghe

născ. în 29 Dechemvrie 1849 în Iaşi. In Junimea de la 1868. N'a scris nimic, afară de câteva îndreptări a unor novele ale lui Morţun. Unii zic că aceste novele ar fi eşit şi mai proaste după corectură. El pretinde a fi eşit victorios la concursul pentru lectură, ţinut în urma plecării lui Maiorescu şi a lui Eminescu. Bengescu însă şi Carp, ba în timpul din urmă Dimitrescu şi Bossy, contestă aceasta. † 22 August 1890 la Trifeşti.

Nei Ştefan

născ. în Iaşi în 16 Septemvrie 1830. In Junimea dela 1865. Membru tăcut. N'a scris nimic. Dar în una din întruniri — care an nu se ştie bine — se zice că ar fi luat parte la o discuţie. † Octomvrie 1916.

Neniţescu S. I.

născ. în Galaţi în 11 April 1854. In Junimea din 1877, A scris poesii lirice. A intrat ca voluntar în resboiul din 1877 dar n'a putut lua Griviţa cu propria sa mână, fiind rănit tocmai când era să facă această faptă. Acum studiază filosofia în Berlin. In urmă (1884) gazetar literar-politic la Bucureşti, apoi profesor şi duşman aprig al Junimiştilor. † 1901 la Tulcea, 23 Fevruarie.

Nica Theodor

născ. în Braşov în 10 Fevr. 1846. Intrat în Junimea în mijlocul unei aniversări în anul 1875. Nu scrie nimic, face acum pe advocatul în Bucureşti şi se arată prin Iaşi mai mult la aniversări. Fost director la ministerul de instrucţie publică în vremea lui Maiorescu şi din această cauză mult preţuit de Caracudă.

Nicoleanu Nicolae

născ. în 9 Mart. 1833 în Cernatul Săcelelor. Venea în Junimea în 1864 când şedinţele societăţii începuse a fi regulate. Insă puţin timp după aceea plecă la Bucureşti. Poet liric. Poesiile sale au fost publicate într'o cărticică fără arătarea numelui autorului, ci numai cu iniţiala N. N. Câţiva ani mai târziu o boală mintală îl făcu să intre în spital unde şi muri.

Nirvana.

Starea de superioară fericire spre care aspiră toţi panteiştii din Junimea şi în special Pogor.

Noaptea Timpurilor.

Epoca în care s'a înfiinţat Junimea. Aceasta se proclamă în fiecare an la aniversare, în discursul solemn ce trebue să ţie secretarul (v. aniversare).

I. N.

CRONICI

Cronica militară

O pagină din războiu. — Pacea de la Bucureşti îşi împlinise rostul vremelnic, turnând peste sufletele tuturor otrava îndoelii şi a amărăciunei. In întunericul care cernea prezentul, doar licărirea zilelelor de jertfă şi de înălţare din trecut mai arunca o slabă lumină asupra viitorului.

Şi totuşi, în întunericul acela, se desprindea vie ca un simbol de energie hotărâtă şi de încredere neînfrânată, figura suveranei noastre care, fără a şovăi, spunea cuvântul cel bun tuturor. Ea a crezut că va birui, şi a biruit pentrucă a crezut....

Era în luna Iulie 1918. In împlinirea poruncilor păcei impuse de biruitor, România trebuia să păstreze armamentul pentru o oştire de numai 100.000 de oameni, urmând ca tot prisosul să fie predat comandamentului german.

Cel ce scrie aceste rânduri primise tocmai dureroasa şi greaua însărcinare de a stabili, împreună cu autorităţile germane din Bucureşti, cantităţile de materiale de răsboiu ce trebuiau predate, cum şi modalitatea transporturilor din Moldova în teritoriul ocupat.

Cu câteva zile înaintea plecării spre Bucureşti, sunt chemat să mă prezint Majestăţei Sale Regelui la Bicaz. După dejunul la care mi se făcuse cinstea de a fi invitat, Majestatea Sa Regina mă conduse pe terasa castelului, de unde privirea îmbrăţişa toată valea acea frumoasă a Bistriţei.

In liniştea măreaţă a acestui decor de poezie, furtuna care mişcà sufletul augustei Suverane, părea mai adâncă şi mai omenească. Regina noastră avu totuşi bunătatea să-mi dea mai întâi vesti despre copila mea care se afla la studii în Anglia şi de la care nu mai căpătasem nici o ştire de mai bine de şase luni.

Apoi deodată, schimbând tonul şi vorba, merse deadreptul la ţintă. Imi amintesc, deşi anii au trecut, cuvânt din cuvântul acela rupt din suflet şi rostit ca o poruncă căreia nu i se putea împotrivi.

„Știu că peste câteva zile vei pleca la București unde ai „o însărcinare foarte dureroasă de îndeplinit. Te rog și te conjur, „pune toate facultățile D-tale în joc, întrebuințează orice mijloc, „numai **scapă cât mai mult din armamentul nostru și fă ast-fel ca, cât mai puțin să fie predat dușmanilor țărei.**

„Cu toate că Germanii sunt în plină ofensivă în Franța, cu „toate că astăzi chiar (18 Iulie 1918) ei au trecut Marna pentru „a doua oară, **eu rămân cu convingerea nestrămutată că tot aliații „vor eși biruitori.**

„Și ce vom face mâine la încheerea păcei, când marii aliați „ne vor spune: Mergeți de stăpâniți pământurile care sunt ale „voastre și vi se cuvin.

„Cu ce le vom ocupa și cum le vom păstra, dacă în loc de „oaste vom avea o gloată dezarmată?

„Te asigur că nimeni nu va consimți să îndeplinească pentru „noi această misiune și că nimeni nu va mai sacrifica un singur „soldat pentru cauza noastră.“

Era ceva profetic în rostul acestor cuvinte și în felul cum au fost spuse și era atâta credință și atâta putere de pătrundere pe fața Celei care le rostea, încât cred, că nu ar fi fost om care să se îndoiască atunci de adevăr!

M'am înapoiat la Iași, hotărât a îndeplini cu orice preț și împotriva oricui, această poruncă Regală care era pentru mine **porunca neamului!**

Ast-fel, ceiace era în subconștientul nostru, trecea în chip imperios pe planul întâi al preocupărilor noastre, ca o datorie dela care nu ne puteam sustrage.

Cuvântul Reginei cristalizase în fapt ceiace până atunci era numai un imbold, trecut prin cenzura atâtor argumente contradictorii.

Din ceasul acela, fără a ne teme de orice răspundere, și încredințați că în fine găsisem drumul cel drept, ne-am pus cu toții la o muncă nouă, nu mai puțin grea și nici mai puțin primejdioasă de cât aceia din războiu.

De fapt războiul continua. Pacea de la București nu era de cât un armistițiu trecător, căci soarta neamului românesc nu-și rostise încă cuvântul cel din urmă.....

A ne păstra cu ultima îndârjire oștirea și armamentul ei, pentru ceasul hotărîtor care avea să vie, era deci o condițiune de existență pentru noi.

Comandamentul German pretindea ca la venirea sa la București delegatul guvernului român să prezinte o situația exactă semnată de Ministrul de Războiu de pe atunci, Generalul Hârjeu. In aceestă situație trebuia arătat precis și amănunțit tot armamentul și toate munițiunile de care armata dispunea.

Cunoșteam de multă vreme pe Generalul Hârjeu, cari-mi

fusese profesor şi pentru care am păstrat totdeauna o deosebită consideraţie; ştiam însă cât de departe mergea acest general cu conştiinţa şi scrupulozitatea; ast-fel că am socotit mai bine a nu-i spune tot adevărul, atunci când i-am prezentat spre semnare acea situaţie, care reprezenta în realitate abia un sfert din materialul nostru de războiu.

La Bucureşti am însărcinat pe ajutorul meu, distinsul Colonel de Stat Major Opriscu — astăzi ataşat militar la Paris — să păstreze un contact cât mai strâns cu ofiţerii de la Comandamentul German şi să-i sondeze dacă cunoşteau în mod precis materialele ce primisem de la aliaţi în decursul războiului.

Ne-am făcut amândoi repede convingerea că nu posedau date exacte. Pe de altă parte eram siguri că Germanii nu puteau cunoaşte armamentul pe care Ruşii îl lăsase în Moldova, în retragerea lor peste Nistru şi care era în stăpânirea noastră.

Ne-a fost ast-fel mai uşor să apărăm punctul nostru de vedere, întemeiaţi pe date statistice ce nu corespondeau nici pe departe realităţei.

Conferinţa a durat 8 zile şi a fost un adevărat calvar. Ne târguiam ca într'o prăvălie de haine vechi pentru fiecare puşcă şi baionetă. Rezultatul a fost, că din puţinul ce arătasem că posedăm, ni s'a lăsat armamentul complect pentru 100.000 oameni.

Şi-mi amintesc ast-fel că ne-a fost fixată cifra de 100.000 puşti şi de 30.000 de carabine, ceiace ar fi însemnat că 30.000 de soldaţi să poarte în acelaş timp şi puşti şi carabine.

Tratatul de pace de la Bucureşti ne autoriza să păstrăm în Basarabia două Divizii cu efective de mobilizare, atât timp cât situaţia peste Nistru va fi neliniştitoare.

Comandamentul German ne pretindea să demobilizăm cele două Divizii, pe motivul că ei consideră starea de lucruri din Rusia ca normală.

Le-am răspuns în mod hotărât că nu putem admite acest mod de a vedea, că noi priveam alt-fel cele ce se petrec peste Nistru şi ca dovada că situaţiunea era nesigură le amintesc faptul— dureros pentru ei — petrecut numai cu câteva zile înainte, a asasinărei la Kiev a Mareşalului Eihorn.

In faţa acestor argumente, Germanii nu au mai inzistat, şi ast-fel diviziile noastre din Basarabia au rămas şi mai departe mobilizate.

Comandamentul German mai pretindea să-i predăm zilnic câte 3 trenuri de materiale cu începere de la 1 August. Le-am arătat însă că starea liniilor noastre ferate şi a materialului rulant, ne pun în imposibilitate de a le satisface această cerere.

Cum Guvernul nostru de atunci se obligase să predea Germanilor şi o cantitate de cereale, le-am arătat că trebuie să aleagă între armamente şi cereale, ambele neputând fi transportate în acelaş timp.

După lungi discuţiuni am convenit ca transportul materi-

alului de războiu să înceapă la 15 Septembrie, predânduli-se câte un tren la fiecare două zile.

Inapoiat la Iaşi am dat dispoziţiuni Directorului Armamentului, ca să aleagă tot materialul vechiu cum erau, puştile Krânka M-d 1875, tunurile ce făcuse compania din 1877 şi alte arme şi materiale de muzeu.

S'a construit ast-fel un prim tren, care exact în ziua de 15 Septemprie ora 12, avea să se găsească la punctul de trecere de la Mărăşeşti. Al doilea tren avea să fie expediat cu o întârziere de 2 zile, al treilea cu 5 zile şi ast-fel să se continue, — cu toate protestările repetate ale Germanilor — până în ziua liberării care trebuia să vie.

Când sosi ast-fel ziua celei de a doua mobilizări, 28 Octombrie 1918 — România a putut relua din nou armele şi intra cu trupele sale în Bucovina şi Ardeal, căci în teritoriul vremelnic ocupat nu trecusră de cât prea puţine vagoane cu puşti şi acelea scoase din muzee cum şi muniţie inutilizabilă.

Forţa noastră de luptă rămăsese aproape intactă.

Anii au trecut şi de atunci biruinţa a făcut pe mulţi dintre noi să uite clipele de durere şi de încercare.

Imi fac o datorie să privesc la trecut şi să-mi reamintesc pe Regina ţărei, în refugiul de la Bicaz, apărând cu îndărătnicie împotriva vrăşmaşilor şi chiar împotriva slăbiciunilor şi defecţiunilor unora dintre noi, viitorul neamului românesc.

Profeţia Regală s'a împlinit, după cum porunca Sa a păstrat ţărei o oştire care să poată consfinţi unitatea naţională, într'o vreme când nimeni nu ar fi jertfit un singur om pentru cauza noastră...

E aceasta, de sigur, cea mai mare răsplată pentru munca şi jertfa unei Regine.

General Alevra
Fost Subşeful Statului Major
General al Armatei

Cronica socială.

Clasele sociale în trecutul românesc [1]).

III

Organizarea economică şi socială pe care am descris-o, a fost săpată de la temelie de influenţa occidentală, care a pătruns la noi de când Turcii, de la tratatul din Carloviţ încoace, au fost siliţi să restitue treptat creştinătăţii cuceririle lor.

---

[1]) Vezi Convorbirile literare, Fevruarie 1925, p. 132-143.

In special, ideologia franceză a sec. XVIII şi a marii revoluţii, a pătruns la noi, pentru a fi interpretată în sensuri diferite, prin cărţile franceze accesibile câtorva, prin emigraţii adăpostiţi la noi, prin agenţii diplomatici şi emisarii republicei, prin negustorii cari porneau de la noi în apus pentru treburile lor, sau care veneau de acolo la noi, în sfârşit prin intelectualii greci şi feciorii de boeri cari au învăţat în şcolile mai apropiate sau mai depărtate, ale apusului. Centrul de propagandă era la Bucureşti.

Intr'o privinţă, influenţa occidentală s'a repercutat la fel asupra tuturor claselor noastre sociale: a redeşteptat în toate simţul naţional, care lâncezea decând învăţământul îmbrăcase haina elenismului. Noţiunile de patrie şi patriotism, pe care acest învăţământ le propovăduia mereu, în şcoală ca şi prin reprezentaţii dramatice, în folosul elenismului, au fost transportate în domeniul aspiraţiilor naţionale româneşti şi astfel s'a reluat tradiţia boerilor cronicari.

Boerimea se îndeletniceşte cu traduceri; un mare număr de şcoli româneşti răsar pe moşiile boerilor, ridicate şi întreţinute cu cheltuiala acestora; chiar arhiereii greci sunt luaţi de curent şi tâlmăcesc în limba ţării cărţile bisericeşti. Când Lazăr a venit în Muntenia, terenul era pregătit pentru înţelegerea laturei naţionaliste a învăţământului său, care a şi fost sprijinită de boerime, ca şi şcoala lui Asachi în Moldova, în pline domnii fanariste.

In alte privinţe, ideile occidentale s'au oglindit, firesţe în mod diferit în clasele noastre sociale.

Protipendada, care monopolizase conducerea statului, ţinea, negreşit, ca orice stare socială la privilegiile ei şi-şi apăra interesele. Considera că prin avere, cultură, educaţie, i se cuvenea să rămâe la cârmă.

Averea ei, era rezultatul concentrării proprietăţilor din cauza fiscalităţii. Cultura, care se constată la atâţia membrii ai ei, o dobândise prin dascălii greci şi apuseni din casele boereşti; educaţia, manierele, rafinamentul, prin contactul cu străini de seamă ce se perindau pe la noi şi prin călătoriile în apus. Cu Fanarioţii din jurul Domnilor, cu care a fost acuzată de a fi pactizat, avea aceste puncte comune şi, derivând din ele, vanitatea şi oare care tendinţă de cosmopolitism, de atracţie pentru clasele înalte şi saloanele elegante străine, de distanţiare faţă de celelalte clase naţionale.

Dar, conservatismul boerimii mari conducătoare, încă din vechime cât şi după ce s'a restrâns la o oligarhie de câte-va familii, a fost temelia patriotismului ei incontestabil. Naţionalismul sau patriotismul este pretutindeni şi totdeauna, expresia legăturii dintre interesele diferitelor categorii sociale şi interesul statului. Acest sentiment este deci mai puternic la acele clase care atrag cele mai multe foloase din organizaţia de stat existentă, pe care are deci interes s'o păstreze. Când o singură clasă socială, ca la noi

boerimea, domină într'un stat, interesele statului se confundă cu ale ei. Aveau boerii, în mod instinctiv „suggestia pământului şi a morţilor lor", după frumoasa expresie a lui Maurice Barrès. Patria însemna pentru ei, — ca altă dată pentru nobilimea teritorială care o apărase cu sângele —, datinele şi „pronomiile", adică privilegiile, moştenite. Păstrarea autonomiei patriei, astfel înţelese, a fost firul roş care i-a călăuzit constant când era ameninţată de competiţiile rivale ale vecinilor puternici. De aceea au şi plăsmuit, în ajunul tratatului de la Cainargi, pretinsele texte ale capitulaţiilor noastre cu Poarta, care au format, în epoca de renaştere, temelia revendicărilor naţionale.

Antipatia boerimii faţă de Greci, încă din sec. XVI se explică tot astfel. Sfetnicii greci ai Domnilor se atingeau de datini şi privilegii, pentru a organiza fiscalitatea impusă de exigenţele turceşti şi mai erau şi nişte concurenţi nedoriţi la dregătoriile tot mai râvnite ale ţării. Sentimentul anti-grecesc n'a părăsit boerimea conducătoare nici când a devenit o oligarhie. Protipendada întrebuinţează chiar, la începutul sec. XIX, termenul de patriotism pentru a desemna unirea boerilor de ţară împotriva celor greci. Patriotism însemnează atunci dreptul rezervat boerimii naţionale de a deţinea şi, firește, de-a abuza de putere. Este un naţionalism mai mult negativ dar este naţionalism. In Muntenia, protipendada este aceea care, îngrozită de caracterul social pe care mişcarea lui Tudor Vladimirescu l-a avut la început, a transformat-o în naţională, convingând pe Tudor că numai administraţia fanariotă era cauza tuturor suferinţelor ţării.

Faţă de curentele libere venite din apus. proectele de reforme întocmite de protipendadă în preajma anului 1821, se caracterizează prin aceea că, pe deoparte, propun stârpirea a diferite abuzuri derivând din sisteme administrative şi financiare învechite, iar pe dealtă parte, că voesc menţinerea tuturor privilegiilor, dar, dacă s'ar putea, numai pentru boerimea cea mare, pe care o privesc oarecum ca pe singura legitimă. Trebuie recunoscut că era întemeiată observaţia asupra căreia protipendada insistă mereu, că cu cât numărul privilegiaţilor este mai mare, cu atât sarcinile statului apasă mai greu asupra celor rămaşi, mai ales asupra ţărănimii. De la unii membrii ai protipendadei au pornit însă, atunci, şi propuneri de renunţare la unele privilegii şi chiar de „obştească legătură în contribuţie".

Ideile democratice, protipendada, în genere, le-a respins cu hotărâre. Participarea altor clase la conducerea statului, i se părea inadmisibilă. Numai familiile puternice şi luminate le socotea în stare să se călăuzească mai de grabă de interese generale. Boerii neatârnaţi prin situaţia lor se priveau ca singurii depozitari ai fericirii naţiei. Totuşi, iarăş din sânul boerimii mari s'au făcut la 1821 şi propuneri de o adunare obştească, la care să participe

şi deputaţi ai judeţelor, cu misiune de a stabili impozitele şi de a întocmi bugetul.

*

In sânul boerimii secundare, existau diferenţieri, care însă nu derivau din rangurile oficiale, ci din diversitatea originii, averii, culturii, educaţiei, mediului şi relaţiilor sociale. Unii se simţeau mai apropiaţi de protipendadă, alţii mai depărtaţi de ea.

Boerimea secundară avea aproape aceleaşi privilegii ca şi cea mare. Deosebirea fundamentală era că din a 2-a jumătate a sec. XVIII-lea, unele dregătorii mai însemnate ale statului fuseseră deosebite de celelalte şi monopolizate, de fapt, de un mănunchi de familii, care exercitau astfel un patronat asupra boerimii secundare, fiindcă de ele depindeau funcţiile şi favorurile. Această situaţie subordonată, care derivase dintr'o inferioritate de avere, era firesc să pară nesuferită mai ales acelei părţi a boerimii secundare care era conştientă de o origine, cultură şi neatârnare materială ce puteau rivaliza cu ale protipendadei. De aci putea naşte dorinţa de egalizare de drepturi a titularilor tuturor dregătoriilor care, până la tratatul din Cainargi, formase boerimea cea mare. Totuşi acest curent specific nu se întâlneşte decât la boerimea secundară a Moldovei, unde se manifestă încă din primii ani ai sec. XIX. Explicaţia se găseşte în influenţa polonă. In Polonia, într'adevăr, ideologia marei revoluţiii franceze fusese adoptată de aşa zisa „şleahtă", adică nobilime măruntă, care credea că va avea de câştigat, din aplicarea ei, înpotriva nobilimii celei mari. In Moldova, curentul ajunsese destul de puternic pentru ca Rusia să ţie seamă de el în aşezământul dat Basarabiei la 1818. Expresiunea desăvârşită a aspiraţiilor boerilor secundari ai Moldovei, ale „carvunarilor" sau „ciocoilor", cum îi poreclea, în deridere, protipendada, se găseşte în „constituţia" întocmită de ei la 1822. După cum revoluţia franceză, cu toate declaraţiile ei despre drepturile omului, întocmeşte, cu excepţia aceleia de la 1793, constituţii censitare şi proclamă „egalitatea înaintea legii", de care numai burghezimea avea să profite, tot astfel carvunarii moldoveni traduc, cum s'a observat de curând, în constituţia lor declaraţia de drepturi franceză, dar întocmesc o organizaţie de stat în favoarea boerimii secundare.

In Muntenia, în lipsa influenţei polone, acest curent specific nu se întâlneşte. Se aud numai plângeri de la urmaşi de vechi neamuri, că sunt uitaţi prin provincia lor, pe când oameni noi şi greci, sunt cinstiţi, cu caftane mai însemnate. Nemulţumirea boerimii secundare de aici o va îndruma mai de grabă spre liberalism.

Ceea ce se constată deopotrivă la boerimea secundară în amândouă Principatele, este spiritul de facţiune, de frondă, caracteristic mişcărilor revoluţionare franceze. Avem în amândouă

Principatele, de la sfârşitul sec. XVIII, un „duh franţuzesc", de răzvrătire care se manifesta în cafenele, cluburi şi chiar asociaţii masonice, îndreptat contra autorităţilor în genere şi contra grecilor în special, pe care-l denunţă Domnii şi care neliniştește protipendada. Termenul de „francmason", pe vremea lui Mavrogheni, se întrebuinţează în înţeles de turburător şi intrigant, iar cel de „filfison" este o stâlcire a primelor cuvinte din cântecul revoluţionar, ce se auzea şi pe la noi: „Vive le son du canon!".

Şi din rândurile boerimii secundare se ridică, în amândouă Principatele, glasuri pentru a deplânge soarta poporului de jos, dar nu se fac propuneri nici de restrângere a privilegiilor, nici de participarea altei clase decât boerimea la conducerea statului. Un izolat este boerul moldovean Vasile Mălinescu care cel dintâi, la 1804, vorbeşte de împroprietărirea ţăranilor.

*

Cât priveşte boernaşii, ei îşi vedeau de treabă prin judeţele lor. Işi cultivau moşia şi uneori pe cea vecină a vre-unui boer mare, erau aprigi în apărarea hotarelor lor, gata a umbla prin judecăţi, nu totdeauna respectuoşi şi de hotarele vecinului. Aveau şi ei oare care privilegii, obţineau de la boerii mari slujbe locale şi concesiuni mărunte de venituri publice, tot atâtea prilejuri de a-şi spori gospodăria. Unii din ei, în sfârşit, se ridicau la boeriile secundare. Gândul lor nu mergea până la egalizare de drepturi cu boerimea cea mare, dar, prin chiar situaţia lor subordonată, ideea de desfiinţare a privilegiilor le putea deveni mai uşor accesibilă.

*

Exista şi la noi, de mult, o clasă de negustori şi meseriaşi, dar care nu ajunsese nici la începutul sec. XIX să reprezinte o putere şi o tradiţie în stare să se impue în viaţa politică a Principatelor.

In timpurile cele mai vechi, micii negustori şi meseriaşii rudimentari erau colonii de pe moşii domneşti şi particulare şi de aceea, în doc., li se zice şi lor, siraci. Negoţul cu toptanul şi peste hotare era de atunci, din cauza chiar a alcătuirii social politice a principatelor, a constituitorii lor târzii şi a situaţiei lor geografice, în mâinile străinilor, mai ales ale Italienilor, cari însă numai tranzitau pe la noi, iar meşterii calificaţi se aflau în oraşele noastre de origine străină, mai vechi decât statele româneşti, sau erau aduşi la trebuinţă din afară.

După încercuirea de către Turci, negoţul mare a căzut în mâinile mai ales ale Grecilor sau grecizanţilor din imperiul otoman, unde creştinii, în lipsă de drepturi politice, cunoşteau un fel de aristocraţie orăşănească de negustori cu toptanul, zişi cupatrizi, ca patricienii unor oraşe din occident. In această a doua fază, negustorii străini s'au aşezat, tot mai mulţi, definitiv la noi. Cei

cari dobândeau averi şi aveau oare-care cultură, ajungeau adesea la situaţii fruntaşe, intrau în dregătorii, se încuscreau cu boerii şi cu Domnii, se urcau chiar în scaunul domnesc. Alţii, căzeau în rândurile poporului de jos. Când s'au înfiinţat breslele fiscale, am avut şi bresle de negustori, de ţară sau străini, care se bucurau de oare cari avantagii în materie de împozite. Odată cu începutul penetraţiei apusane la noi în sec. XVIII, negustorii principali, deşi în majoritate de origine tot din imperiul otoman, se puneau sub protecţia statelor occidentale, pentru a dobândi tot mai multe privilegii şi scutiri, în dauna indigenilor. Meseriaşii de ţară au suferit şi ei, pentru că fabricatele streine erau eftine şi se bucurau de favoruri vamale şi pentru că, faţă de concurenţa străină, nu se puteau îndestul adaptă exigenţelor modelor noi. La începutul sec. XIX, străinii mai obţinură şi dreptul de a intra în bresle şi pe acel de a vinde şi ei nu numai cu toptanul, dar şi cu deamănuntul.

O clasă burgheză, în sens occidental, nu s'a putut însă forma la noi, mai întâi pentru că n'am avut feodalitate şi nici interesele economice ale boerimii noastre nu stăteau, ca ale feodalităţii apusene, în calea intereselor negustorimii; apoi, pentru că porţile boerimii au fost în continuu larg deschise negustorimii bogate. Este totuşi firesc ca principiile revoluţiei franceze să fi găsit în rândurile negustorimi mai răsărite de la noi, care venea în contact cu ideile apusene, fie direct, fie prin şcolile greceşti, un ecou potrivnic privilegiilor fiscale şi politice boereşti de care nu beneficia. Acest curent s'a accentuat apoi în Muntenia, de la deschiderea şcoalei româneşti a lui Lazăr încoace, când un învăţământ cu tendinţe liberale a devenit accesibil şi micii negustorimi şi meseriaşilor de ţară.

*

Clasa noastră pozitivă şi naţională sau naţionalizată cea mai numeroasă, era ţărănimea. Cu cât, succesiv, Austria, Franţa şi în fine Anglia, căutau tot mai multe la noi, din a 2-a jumătate a sec. XVIII, materia primă de care aveau nevoe pentru aprovizionarea centrelor lor orăşeneşti, în evoluţie spre industrializare, cu atât şi proprietarii de moşii, cari erau mai des boerii de toate treptile, înţelegeau ce câştig, neobişnuit până atunci, ar putea trage din pământurile lor, dacă ar fi exploatate în alte condiţii decât cele tradiţionale.

In consecinţă, clasa conducătoare, ca exponent al întregii boerimi proprietare şi a proprietarilor în genere, cerù, încă din a 2-a jumătate a sec. XVIII, libertatea negoţului şi renunţarea Turciei la privilegiile ei abuzive de aprovizionare din Principate. Interesele economice ale boerimii coincideau astfel cu ale puterilor apusene şi au şi fost satisfăcute prin tratatul de la Adrianopol din 1829.

Dar, odată ce producţia agricolă devenea marfă de schimb,

tot mai căutată pe diferite pieţi, sistemul economiei naturale, care produce pentru trebuinţele gospodăriei, nu mai putea dăinui. Raporturile tradiţionale dintre proprietar şi colon trebuiau şi ele schimbate. Am făcut şi eu greşeală, de a scrie că „din punct de vedere economic, al raporturilor dintre proprietar şi muncitorul de pământ, proprietatea avea şi la noi caracter feodal". Expresia aceasta, caracter feodal, este greşită. Drepturile feodale derivă din îndatoririle ce înşişi stăpâni de moşii, priviţi ca nişte uzufructuari ereditari, au către alţi stăpâni superiori, cari le-au concedat pământul în schimb de servicii nobile. Raporturile dintre proprietar şi colon nu sunt de această natură şi sunt cu mult anterioare feodalităţei. Colonatul roman se constată de fapt măcar din sec. II d. Chr. Pe o proprietate mare sunt chemaţi mici cultivatori de loturi, muncitori cu braţele, cu cari se încheie anumite acorduri. Timpul trecând, condiţiile stabilite par insuficiente proprietarului, care încearcă să le îngreuieze, pe când colonul vrea să menţie în perpetuu condiţiile originare. Punctul de vedere al colonului ajunge să triumfe pretutindeni, pentru că pământul este mult şi braţe puţine şi pentru că devine tot mai greu a zmulge de pe sol colonul obişnuit a-l cultiva din tată în fiu. Dar numai sistemul economiei naturale se poate împăca şi cu acest regim. La noi, din a doua jumătate a sec. XVIII, proprietarii nu s'au mai putut mulţumi cu cantitatea de dijmă şi cu numărul zilelor; nici cu dreptul ori-cui de a sădi vie pe pământul altuia, ceeace, altă dată, era o desţelinare bine venită, nici cu dreptul colonilor de a tăia în voe pădurile, ceea ce iarăş însemna în vechime sporirea întinderilor cultivabile. De aceea şi Domnii fanarioţi, pentru ca populaţia şi deci veniturile Statului să nu descrească, au fost nevoiţi să intervie împotriva tendinţei proprietarilor de a nu mai primi coloni decât în grele condiţii, să silească pe proprietari să accepte coloni şi să regulamenteze raporturile reciproce. Tendinţa firească a proprietarilor, îndemnaţi de noile împrejurări economice, era de a restrânge întinderea de dat în dijmă şi de a spori zilele de lucru ale clăcaşilor, pentru a cultiva cu ajutorul lor, în regie cât mai eftin, o cât mai mare întindere. Voiau să ajungă la aşa zisele „libere" învoeli, între proprietarul care se dispune în voe de toată moşia, şi muncitorul care să n'aibă decât braţele.

In fine, proprietarii, după ce obţin libertatea negoţului, se gândesc cum să profite mai bine de ea. Vorbesc încă dela 1831, de întroducerea unei seminţe mai bune de grâu, căci grâul ţării este depreciat pe pieţele străine; de plugăria primitivă ce se face la noi în ţarine pline de burueni; de maşini agricole ce ar trebui importate; de măsuri urgente pentru înlesnirea transporturilor pe apă şi uscat până la schele; de îmbunătăţirea soiului vitelor; de diferenţa de calitate între lâna oilor noastre şi a acelor străine.

Incă din pragul sec. XIX, ca o urmare firească, se ivesc şi arendaşii de moşii, nu numai străini, dar şi români, chiar boernaşi

şi boeri secundari, mai ales în Moldova. Tot în Moldova, când Regulamentul organic laicizează administraţia moşiilor mănăstireşti, boeri mari chiar devin arendaşi, în locul rudelor de mai nainte ale chiriarhilor.

Totuşi, nu atât din exigenţile proprietarilor sau arendaşilor s'au tras în trecut suferinţele reale ale ţărănimii, cât ale cârmuirii şi fiscalităţii, care au creat acea stare de spirit pe care o descriu la fel D. Cantemir şi Mihail Sturdza, la două extremităţi ale epocei fanariote şi ale căreia efecte se resimt încă.

*

Mai exista la noi şi o clasă de „intelectuali", care îşi câştigau şi ei existenţa în alt chip decât boerimea, prin munca lor intelectulă. Era reprezintată, în sec. XVIII, mai ales prin medici şi dascăli greci.

Titlul de doctor în medicină şi filosofie de la Universităţile apusului, se bucura, încă de la sfârşitul sec. XVII, de o deosebită consideraţie în lumea grecească. Şi în Principate, în timpul cârmuirii fanariote, se acordau medicilor multe din privilegiile şi onorurile boerimii. Mulţi şi-au şi părăsit profesiunea pentru a intra în dregătorii. Cu atât mai mare era meritul acelora care renunţând la avantagiile mai însemnate, materiale şi onorifice, ale carierei dregătoriilor, puneau mai mult preţ pe valoarea socială a ştiinţei lor, pe care o numeau „divină".

Aceeaş observaţie este valabilă şi pentru dascălii fruntaşi de la şcolile cele mari greceşti din Principate, cari rămâneau credincioşi unei profesiuni pe care puţini boeri erau în stare s'o preţuiască, după cum constată, la 100 de ani distanţă, D. Cantemir şi Dionisie Fotino.

Pentru aceşti idealişti, câştigul material era secundar, iar onorurile nu le păreau îndreptăţite decât când veneau să încunune valoarea individuală. Un hrisov de la sfârşitul sec. 18, vorbeşte de cei cari din „iubire de cinste" caută „a se pricopsi la învăţătură" pe când alţii „din iubire de slavă" voesc „să câştige dregătorii". Ei şi-au îmbogăţit învăţământul, în tot cursul sec. 18, cu ideile filosofice occidentale, întru cât le deveneau accesibile. La Bucureşti, în preajma anului 1800, şcoala grecească dobândeşte o nouă strălucire, mulţumită unor dascăli însemnaţi cari au îmbrăţişat cu căldură ideile marii revoluţii. In scrierile lor se găseşte deopotrivă, critica privilegiilor care n'au ca substrat meritul personal şi preocuparea de îmbunătăţirea soartei materiale şi morale a ţărănimii. Ei lasă o adâncă impresie în sufletele tinerilor lor auditori. Unii din aceştia sunt din boerimea cea mare conducătoare şi vor deveni în curând stegarii ideilor liberale din apus. Alţii sunt din clasele mai modeste şi uşor accesibili, firesţe, ideilor nouă. Lui Tudor Vladimirescu însuş, principiile marii revoluţii i-au fost inculcate în bună parte, de nişte elevi ai dascălilor greci de seamă din Bucureşti.

Aceeaş influenţă a fost continuată, tot în Muntenia, şi asupra unor straturi tot mai adânci ale societăţii, de şcoala românească a lui Lazăr şi a urmaşilor lui, munteni şi ardeleni.

Iată dece în Muntenia, spre deosebire de Moldova, nemulţumirile poporului de jos încă de la 1821, nu se manifestă numai prin răscoale ţărăneşti, dar şi în scrieri ale cărturarilor ieşiti din rândurile lui, trecuţi mai întâi prin şcoala grecească, apoi prin cea românească a lui Lazăr şi trimişi, unii, la 1820, de boerimea cea mare, şă-şi desăvârşească studiile la Universităţile din apus. Ei vorbesc, ca şi foştii lor dascăli, de acei „blogorodnici", adică privilegiaţi cari se fălesc că se trag din naştere trupească din cutare şi din cutare" şi cari cred că boer este „acela care poate să înjure pe cel mai mic când va voì", pe când în realitate boer „este omul care se arată mai de folos compatrioţilor săi". Concluzia lor este că fiecare trebue să poată ajunge la cele mai înalte situaţii „prin învăţătura, silinţa şi vrednicia sa". Ei găsesc nedrept că „dajdia trebue s'o plătească numai ţăranii proşti" şi constată că treaba boerilor este „să stoarcă pe Români".

*

Dar, o clasă socială ca să se afirme nu presupune numai aceleaşi obiceiuri, ocupaţii şi interese la un grup de indivizi la un moment dat; presupune şi transmiterea prin generaţii a unui caracter special, dobândit prin izolare şi în timp a unei grupări de către celelalte. Lucrurile s'au petrecut la noi, şi în privinţa intelectualilor, şi în privinţa negustorilor. mai de grabă ca spre sfârşitul imperiului roman, când clasa mijlocie de mici proprietari, curiali, profesiuni libere, n'a putut constitui o grupare de care statul să ţie seamă, de oarece membrii ei dispăreau succesiv sau în clasa superioară a marilor proprietari şi dregători, sau în rândurile plebei de meşteşugari, mici negustori şi coloni.

De aceea şi Rusia, deşi încă de la 1817 culegea, în scop interesat de popularitate, doleanţele tuturor claselor sociale din Principate, n'a putut ţinea seamă, când sub auspiciile ei s'au întocmit Regulamentele organice, decât aproape numai de dorinţele boerimii de diferite trepte.

Dar această boerime era desbinată şi de aci a pornit şi disolvarea ei. Astfel nu s'a putut aplica proectul, rusesc de a deosebi de o parte o nobilime ereditară compusă din toţi cei ce până atunci dobândiseră boerii cu caftan, iar de altă parte o clasă de funcţionari cari, pentru merite excepţionale, să poată fi nobilitaţi şi ei. Regulamentul organic a desfiinţat deci pur şi simplu boeriile cu caftane şi a instituit numai cinuri sau ranguri personale ca cele de azi în oştire, diplomaţie, sau în corpul tehnic; au fost denumite însă tot ca vechile boerii, împărţite tot în trei clase, dar puteau fi conferite, treptat ori-cui, ca răsplătiri pentru slujbele sale. Funcţiile statului ereau de asemenea deschise tuturor

cu posibilitate de înaintare treptată până la cele mai înalte. Odată cu cinurile, şi privilegiile deveneau accesibile pentru ori-cine.

Pornirea cea veche spre slujbe şi caftane, s'a accentuat în consecinţă în epoca regulamentară, pe când profesiunile libere, fără meniri politice, negoţul şi de la o vreme chiar meşteşugurile, rămâneau fatal mai ales pe seama străinilor, cu toate sforţările guvernelor regulamentare de a îndruma tineretul claselor inferioare spre ştiinţele exacte, sau studiile practice. Cu atât mai nesuferită apărea, de altă parte singura îngrădire pe care Reg. org. o punea ambiţiilor politice pornite din poporul de rând, când cerea, pentru ca cineva să fie ales Domn sau chiar numai deputat de judeţ, să întrunească două condiţii: să fi boer şi să fie de boer. Această din urmă, noul boerit n'o putea împlini decât în sistemul chinezesc al inobilării simultane a strămoşilor răposaţi.

Se ştie că aristocraţiile merg repede spre disolvare când sunt copleşite prin intrare frecventă în sânul lor a unor numeroase elemente nearistocratice, pentru că tradiţia unui corp organizat se şterge pe măsură ce cadrele lui se lărgesc. Aşa s'a întâmplat şi în Principatele române.

In Muntenia, în societatea filarmonică, definitiv constituită la 1834, în scop de a răspândi instrucţia şi în poporul de jos, se formează, încă de la 1836, un grup de boeri mari şi mici şi de intelectuali, elevi ai şcoalei greceşti, sau şi ai lui Lazăr, cari se lasă uşor câştigaţi de nişte Francezi din Bucureşti, partizani înfocaţi ai ideilor liberale, şi întocmesc un pogram secret politic în care figurează, pentru întâia oară, egalitatea înaintea legii şi obştească impunere la dări. Meritul membrilor din protipendadă, cari au aderat la acest program, era cu atât mai mare, cu cât însemna pentru ei perderea unei situaţii preponderente reale. Pentru boerimea secundară însemna tocmai înlăturarea acestei situaţii de fapt a protipendadei şi de aceea era destul de dispusă să renunţe la nişte privilegii tot mai puţin preţuite, pentru că erau împărţite cu un număr tot crescând de boeriţi noi. Pentru intelectuali în sfârşit, programul liberal însemna dobândirea tuturor drepturilor politice, fără nici-o rezervă.

Acelaş grup începe atunci şi o campanie în Occident, pentru neatârnarea ţării şi înfiinţează la Paris, la 1839, cu mai mulţi Munteni decât Moldoveni, „Societatea pentru învăţătura poporului român", în care nu întârzie, sub influenţa mediului, să se manifeste ideile cele mai înaintate şi chiar porniri revoluţionare. In anii 1840—1843, în Muntenia, izbucnesc chiar cele dintâi încercări revoluţionare, în care sunt amestecaţi boeri de toate treptele şi intelectuali, cu îndoitul scop de a înlătura stăpânirile străine şi de a desfiinţa privilegiile. Avem în Muntenia, de la 1821 la 1848, alături de străduinţe culturale, un curent politic neîntrerupt cu caracter nu numai naţional, dar şi liberal şi democratic.

Mulţi sunt Moldovenii cari colaborează la mişcarea culturală şi naţională, prea puţin, în frunte Kogălniceanu, la îndrumarea liberală şi democratică. Intr'adevăr, fruntaşii carvunari moldoveni cari, la punerea în vigoare a Regulamentului, protestaseră pentru că nu s'au acordat aceleaşi drepturi politice întregii boerimi şi, ameninţând cu răzvrătire, întrebuinţaseră chiar frazeologia revoluţionară strigând: „Jos Regulamentul; cetăţeni, mai bine moartea!", observară în curând că fiind, cei mai mulţi, nu numai boeri, dar şi fii de boeri, Regulamentul nu sta în calea nici uneia din aspiraţiile lor. De altă parte, şi în practică, în Moldova, Domnii regulamentari au ridicat pe mulţi din boerimea secundară la cele mai înalte trepte, cu singura excepţie a rangului de mare logofăt şi a funcţiei de ministru, pe când în Muntenia, afară de vre-o 2—3 cazuri, membrii familiilor secundare n'au ajuns decât la rangul de mare agă, cel mai mic din cele de clasa întâi. In Muntenia erau deci mai mulţi care aveau motive de a continua să strige: „Jos Regulamentul", pe când boerimea Moldovei, în majoritatea ei, nu cerea, la 1848, decât aplicarea lui cinstită. Prin această formulă, boerimea secundară a Moldovei exprima acum aceiaş dorinţă pe care, împotriva ei, o rostise la 1821 protipendada: stăvilirea înmulţirii boeriţilor şi deci a privilegiilor.

Cum această stăvilire era cu neputinţă, trebuia să se ajungă fatal, în amândouă Principatele, la desfiinţarea privilegiilor.

*

Expunerea ce precede, mă scuteşte de a insistà asupra revoluţiei muntene de la 1848. Scopurile ei erau cele formulate mai de mult în Muntenia de privilegiaţii de toate categoriile, din cari s'au recrutat de altfel şi conducătorii ei. După cum revoluţiile din Franţa au fost făcute în favoarea burghezimii care ajunsese să reprezinte o putere socială, tot aşa la noi revoluţia s'a făcut pentru proprietari şi intelectuali, cerându-se şi aici, ca şi acolo, concursul de circumstanţă al unor straturi inferioare care n'aveau să profite pe urma principiului de „egalitate înaintea legii",

Revoluţionarii munteni au préamărit prin imitaţie şi fără rost pe comercianţi, cărora le atribuiau toate însuşirile de moralitate, energie şi patriotism, deşi recunoşteau că negoţul principal era în mâinile străinilor şi că n'aveam deci o burghezime în felul celei occidentale. Sub aspect că purtau de grijă intereselor negustorimii, cerând drumuri, instituţii de credit, înlesniri negoţului, revoluţionarii munteni erau preocupaţi în fond de interesele proprietarilor rurali de toate categoriile, formulate de mult de boeri, în calitatea lor de proprietari.

In schimb revoluţionarii munteni au trecut mai uşor asupra intereselor clasei care merită într'adevăr o atenţie deosebită din punctul de vedere al consolidării naţionale şi sociale. După cum în Franţa la 1848 burghezimea, pentru a da o satisfacţie parti-

dului reformei sociale cu care se aliase pentru a triumfa, a instituit o comisie mixtă de patroni şi uvrieri, care s'a închis repede după câteva discuţi teoretice, tot aşa guvernul nostru revoluţionar a adunat o comisie de proprietari şi ţărani, în care s'a discutat desfiinţarea boerescului şi împroprietărirea. La noi, nu era vorba de a desfiinţa, ca în Franţa la 1789, drepturile feodale ce apăsau încă asupra micii proprietăţi ce se formase în bună parte singură prin răscumpărare; la noi trebuia creeată mica proprietate prin exproprierea celei mari. Opintirea, cu puţine excepţii, a proprietarilor din amândouă Principatele a avut două temeiuri: unul, că se punea în discuţie însăşi natura dreptului clăcaşilor şi se interpreta ca un drept de proprietate, oferindu-se despăgubire pentru clacă şi nu pentru pământ, ca şi cum ar fi fost vorba de a răscumpăra drepturi feodale; altul, că lipsea încrederea în posibilităţile de plată a despăgubirilor. In urma dezacordului constatat, comisia mixtă a fost închisă. Şefii revoluţiei, cu excepţia lui N. Bălcescu, n'au mai vorbit de împroprietărie.

Şi la noi, ca în Franţa, revoluţia de la 1848 a fost numai tactică şi metodă ce nu trebuia să înşele asupra ţelurilor ei. Unii din şefii revoluţiei noastre, extremiştii, zişi roşii, au adoptat şi ditirambele franceze asupra efectelor magice mântuitoare ale turburărilor revoluţionare, precum şi frazeologia jacobină. In sfârşit, după cum la Paris s'a ars tronul lui Ludovic-Filip, la Bucureşti s'a ars Reg. Org.

In Moldova şi fără astfel de revoluţie ideile au evoluat de la carvunarism la liberalism. Reprezentantul tipic al acestei evoluţii a fost M. Kogălniceanu, care mai are şi meritul pe a nu fi pierdut nici odată din vedere importanţa unei reforme agrare.

Regimul vechi se prăbuşea singur, prin desbinarea şi desconsiderarea reciprocă dintre treptele boerimii, prin excesele şi ridicolul derivând din înmulţirea peste fire a privilegiaţilor şi prin necesitatea de a adopta forme nouă, impuse de contactul tot mai des cu lumea apuseană şi de noile împrejurări economice.

De aceea, când divanele ad-hoc s'au întrunit la 1857, boerimea era aproape unanimă, în amândouă Principatele, pentru a cere desfiinţarea privilegiilor şi egalitatea înaintea legii.

Locul boerimii în conducerea statului l'au luat censitarii, reprezintaţi mai ales prin proprietarii rurali, şi capacităţile, adică echivalentele de la noi ale burghezimii occidentale. Dar pe când acea burghezime se ridicase, treptat, prin muncă disciplinată şi spirit de prevedere şi se oţelise în lupta aprigă a concurenţei, noua noastră clasă conducătoare era, în altă formă, tot aceea de mai înainte, cu aceleaşi deprinderi atavice. Iată de ce noul regim la noi, a continuat în atâtea privinţe pe cel vechi.

Cu această deosebire că cel vechi nu se întemeia pe pretinsa „egalitate înaintea legii".

I. C. Filitti

RECENSII

Prof. Vasile Grecu: 1) Versiunile românești ale Erminiilor de pictură bizantină. 8; 70 pp. Cernăuți. 1924, Glasul Bucovinei. 2) Darstellungen altheidnischer Denker u. Schriftsteller in der Kirchenmalerei des Morgenlandes. 8; 66 pp. din Bulletin dela section historique de l'Académie roumaine, Tome XI. Buc. 1924, Cultura națională. 3) Eine Belagerung Konstantinopels in der rumänische Kirchenmalerei 8; 15 pp. Separat din „*Byzantion*", revue internationale des ètudes byzantines, Tome I. Paris-Liège, 1924.

Prin aceste trei studii, dintre cari cele două germane sunt comunicările autorului la Congresul de byzantinologie din București, se pune din nou în evidență importanta chestiune a picturei bisericilor noastre. Frescile din Biserica Domnească din Curtea de Argeș precum și zugrăvelile interioare și exterioare ale mănăstirilor din Bucovina și ale altor câtorva biserici constitue cele mai frumoase și importante podoabe ale artei românești. Din nefericire, cele mai multe au fost deteriorate prin restaurări nepricepute, de cari numai bisericile din Bucovina și o parte din Nordul Moldovei au fost mai ferite.

In cele două dintâi studii, d-l Grecu se ocupă de textele românești ale „erminiilor sau ustavelor", adică îndrumări sau „gramatici" pentru zugrăvirea bisericilor.

Toate manuscrisele românești sunt traduceri ale manualului clasic, considerat până aci ca operă a ieromonahului Dionisie din Furna de lângă Agrafe.

Din compararea versiunilor românești și a diferințelor constatate, eruditul profesor bucovinean întărește părerea că original grecesc este rezultatul contribuțiilor anonime din decursul veacurilor, iar nici decum opera exclusivă a călugărului Dionisie. Argumentarea în acest sens se bizue mai ales pe variantele textelor românești în privința filosofilor, scriitorilor antici și a sibilelor citați în erminiile noastre.

In lucrarea de sub Nr. 3 ni se semnalează zugrăvirea împresurării Țarigradului pe zidul exterior la cinci din bisericile noastre. Această scenă a asaltului Turcilor, în 1453, contra Constantinopolei nu se regăsește, pare-se, aiurea, constituind deci o contribuție originală a zugravilor moldoveni.

Incă o dovadă, pe lângă atâtea altele, a evoluării independente a picturii casi a întregei arte în țările românești.

Studiile conștiincioase ale d-lui Grecu au marele merite de a fi stârnit interesul pentru vechea noastră pictură religioasă, asupra însemnătății căreia ne propunem să revenim mai pe larg, în afară de cadrul restrâns al unei recensii.

A. T.-S.

REVISTE

Ritmul Vremii (No. 3 Aprilie 1925)

D-l C. Georgiade are un articol asupra adnotărilor critice ale lui Titu Maiorescu, asupra cărora Convorbirile Literare vor reveni pe larg — într'un număr viitor.

D-l G. Dumitrescu face un studiu, scurt dar judicios, asupra lui Duiliu Zamfirescu şi D-l P. Constantinescu unul asupra lui Eminescu. Acesta din urmă e mai curând o serie de maxime şi sentinţe menite a caracteriza pe poet şi opera lui. Este o încercare de sintetizare a acesteia, prin fraze lapidare şi transcendente. Pentru a scoate mai bine la iveală superioritatea lui Eminescu asupra tuturor marilor poeţi ai lumii, D-l Constantinescu, în stilul său tăios şi sententios, îi pecetluește pe fiecare; *Byron* — un egoist cu imaginaţie uriaşă, *Leopardi* — un personalist desnăjduit, *Lamartine* — un plângător sentimental (poetul acesta nu are norocul de-a se bucura de simpatia criticilor români moderni) iar *Musset* însfârşit, *un retor languros.*

Un retor languros omul care a ştiut să strige iubiteĭ care l'a înşelat:

Honte à toi, femme á l'oeil sombre
Honte à toi qui la première
M'as appris la trahison
Et d'horreur et de colère
M'a fait perdre la raisou!

Cele trei Crişuri (Martie 1925)

Are un articol de fond asupra: „Descentralizării culturale". Autorul — un anonim — înţelege prin aceasta o descentralizare, nu biurocratică, ci reală, *creatoare.* El doreşte ca „provincia să-şi trăiască viaţa ei de sine stătătoare, şi în loc de-a fi un palid reflex al capitalei, să aducă aportul ei deosebit, caracteristic, întru închegarea culturii româneşti."

Dorinţa e firească. De altfel numărul revistelor care apar în toate unghiurile ţării, Oradea-Mare, Cluj, Cernăuţi, Iaşi, Craiova, Turnu-Severin, Constanţa etc. — reviste în majoritate bune, — dovedeşte că ideea acestei descentralizări culturale a prins teren. Numai cât, se iveşte un mare punct de întrebare, pe care singur viitorul îl va putea lămuri. Anume, dacă această descentralizare este s'au nu folositoare culturii în genere şi literaturi în special. Focarele intelectuale au fost împrăştiate, în decursul veacurilor) numai în ţările care n'au avut unitate politică: Italia Evului Mediu şi a Renaşterei, Germania secolului al 18-lea şi începutul sec. al 19-lea. În statele cu fermă unitate politică din potrivă aceste focare s'au centralizat în capitale: Roma antică

Parisul modern. La noi, astăzi, Bucureștii au cam monopolizat intelectualitatea țării (cu excepția Iașilor, în privința literaturii în special, unde trăesc și scriu D-nii Sadoveanu și Topârceanu, precum și alții, dacă nu de talia lor, dar în tot cazul scriitori buni). Și cea mai bună dovadă e că înseși revistele aceste de provincie numără printre colaboratorii lor — în majoritate — chiar scriitori cari locuesc în capitală. Așa încât, descentralizarea e de fapt mai mult administrativă, decât intelectuală. Folosul ce-ar putea aduce o atare descentralizare literară și culturală nu s'ar putea constată decât atunci când fiecare din aceste reviste ar stărui să dea conținutului ei o notă particulară a provinciei unde apare. E de altfel și dorința autorului anonim al articolului despre care vorbim. Rămâne deci ca publicul cititor să vadă ce se poate „creă" în această privință și în acest anume punct de vedere.

Hâncu.

Lamura VI, 1—2

Prin articolul său „*Colecțiuni etnografice*" d-l prof. I. Simionescu îndeamnă pe învățători și profesori secundari să adune cât mai multe obiecte de artă sau și numai de etnografie din regiunea în care se găsesc.

Să se alcătuiască astfel colecțiuni locale, care, cu timpul desvoltându-se, pot deveni foarte interesante muzee provinciale. „Dacă fiecare sat ar avea *muzeașul* lui, lesne s'ar putea crea un muzeu regional, în capitala județului" adaogă cu drept cuvânt d-l S. Asemenea colecțiuni în care fatal s'ar găsi dublete, ar putea îmbogăți cu înlesnire muzeele centrelor mai mari, prin schimburi reciproce, cari ar înviora tot odată monotonia colecțiilor provinciale, cu caracter prea exclusiv local

Se citează exemplul demn de imitat al Școalei normale din Sighetul Marmației de sub direcția d-lui *D. Simion*, care cu ajutorul profesorului de geografie a adunat o foarte interesantă colecție. Statul ar trebui să resplătească pe asemenea inimoși dascăli, pentru a stimula și pe alții să imite asemenea pilde frumoase.

Ar trebui să se dea și instrucțiuni oficiale și fonduri necesare. Dar mai ales trebue să se încurajeze cei cu inițiativă, căci mai ales cu tragere de inimă se pot alcătui asemenea colecțiuni.

Observațiile și îndemnurile d-lui Simionescu merită să fie cât mai răspândite, spre a se stârni interesul pentru muzeele regionale, de o așa importanță pentru o mai temeinică cunoaștere a poporului nostru.

FAPTE

Cronica politicii religioase în Franţa. Politica religioasă a Guvernului stângilor condus de d. Edouard Herriot se rezumă în trei puncte: 1) Suprimarea Ambasadei dela Vatican, 2) Intangibilitatea şi aplicarea strictă a legilor de laicitate, 3) Introducerea aceloraşi legi de laicitate în Alsacia şi Lorena.

Primul punct, suprimarea Ambasadei dela Vatican, a fost discutat incidental cu ocazia bugetului. Discuţiile au fost vii, opoziţia a susţinut cu bune argumente că Franţa *trebuie* să fie prezentă la Vatican, unde se îndreaptă privirile a 300 de milioane de catolici, cu atât mai vârtos cu cât guvernul urmăreşte o politică pacifistă, pe care Papa a sprijinit-o totdeauna. Suprimarea Ambasadei — a zis Opoziţia — jigneşte profund pe toţi catolicii, mai cu deosebire pe cei din provinciile alipite, cărora li s'au făcut în 1918 promisiuni solemne de respectare tradiţiilor lor. De ce ambasador la Moscova şi nu şi la Roma pe lângă Papa? Dacă Franţa trebuie să fie prezentă oriunde există forţe organizate, atunci ea trebuie să fie prezentă nu numai la Moscova, ci şi la Vatican, unde stă şeful celei mai mari organizaţii spirituale din lume. Franţa nu trebue să neglijeze şi mai ales nu trebue să ofenseze forţele morale, cu sprijinul cărora a obţinut Victoria şi fără sprijinul cărora nu va puteă obţine Pacea. Chiar din sânul majorităţei s'au auzit glasuri contra pasului Guvernului, mai ales al d. Briand.

Guvernul Herriot n'a dat îndărăt, dar atins de protestele catolicilor din Alsacia a adus o tranzacţie: Guvernul va menţine la Vatican un „chargé d'affaires" pentru interesele catolicilor alsaco-loreni.

Chestiunea Ambasadei e azi în discuţia Senatului. Dat fiind faptul că senatul e în majoritate ostil guvernului pe de o parte, iar pe de alta că chiar dintre Senatorii favoribili Guvernului s'au ridicat glasuri pentru menţinerea Ambasadei, mai ales al d. de Monzie surprizele nu sânt de loc excluse. Guvernul va pune desigur chestia de încredere.

Celelalte două puncte din programul Guvernului au provocat două manifestări din partea Catolicilor, deosebit de importanţe:

1) Declaraţia Cardinalilor şi Arhiepiscopilor din 10 Martie 1925,

2) Greva şcolară din Alsacia-Lorena.

Greva şcolară s'a produs din cauza extensiunii şcolii interconfesionale în Provinciile alipite. Ea a fost proclamantă de un mare meeting catolic prezidat la Colmar de Ruch, episcopul Strasburgului, pentru ziua de 16 Marte. Parţială la oraşe, ea a fost aproape generală la sate. Copiii care nu vor asculta fuseseră ameninţaţi cu escluderea dela „împărtăşirea solemnă". Azi greva s'a potolit (a ţinut 1—3 zile). La Cameră însă au avut loc violente desbateri cu privire la aplicarea legilor de laicitate în Alsacia.

Desbaterile au fost şi mai violente cu privire la Declaraţia Cardinalilor. Intr'adevăr aceasta este o formală declaraţie de răsboi

Guvernului. Citind-o fără prejudecată, poți observa că e cu desăvârșire inchizitorială. Punem sub ochii Românilor, care țin din convingere la blajina noastră biserică și o iubesc, fiindcă știu că n'a fost niciodată tirană, câteva pasagii (unele chiar în original):

„Les lois de laïcité — așă începe — sont injustes d'abord parce qu'elles sont contraires aux droits formels de Dieu. Elles tendent á substituer au vrai Dieu des idoles (la liberté, la solidarité, l'humanité, la science, etc.).

„Elles sont l'œuvre de l'impieté, qui est l'expression de la plus coupables des injustices, comme la religion catholique est l'expression de la plus haute justice". — Concluzia: „Il ne nous est pas permis de leur obéir".

De aceea:

Majoritatea catolicilor cere „que sur tons les terrains, dans toutes les régions du pays, on déclare ouvertement et unanimement la guerre au laicisme et a ses principes jusqu'à l'abolition des lois in ques qui en émanent.

Prin ce mijloace va fi purtat războiul? Intre altele (traducem ad-litteram):

„Ar trebui încă doborâte prejudecățile care rătăcesc poporul orbindu-l.

„Iată câtevă din ele:

— „*Legea, justă sau injustă, e lege: ești ținut să asculți de ea*".

— „*Religia e afacere privată.* (Religia e afacere privată, afacere domestică, afacere publică. Societatea, ca și individul, datorește adevăratului Dumnezeu adorații și un cult).

— „*Religia n'are, nimic de văzut în politică.* (Religia lasă fiecăruia libertatea d'a fi republican, regalist, imperialist, fiindcă aceste diverse forme de guvernământ sânt conciliabile cu ea; ea *(religia)* nu-i lasă libertatea de a fi socialist, comunist sau anarhist, căci aceste trei secte (sic) sânt condamnate de națiune și de Biserică)". — (Sublinicile arată prejudecățile populare, parantezele — părerile Cardinalilor N. A).

Și această declarație uimitoare se încheie cu o frază tot așă de uimitoare:

„Jamais peut être, depuis cinquante ans, l'heure n'a paru aussi propice. A la laisser passer sans en profiter, il semble bien que nous trahissions la Providence."

Declarația a făcut senzație, se 'nțelege. De 60 de ani, de când cu *Syllabus*, nu se mai pomenise așă ceva. Partidele au fost consternate. Afară de Regaliști, toți politicii din dreapta au protestat public sau în particular, găsind că declarația e cel puțin inoportună. Cardinalul Parisului, *Dubois*, a căutat să mai atenueze violența declarației spunând la Notre-Dame, în fața Nunțiului apostolic, că Vaticanul e străin de manifestarea Cardinalilor francezi; că această manifestare nu e nici-o declarație de război, nici un act de ordin politic, ci „*une leçon de catéchisme*"

In ceeace privește partidele guvernamentale, — ele au profitat de această declarație care îndreptățește minunat, se pare, directivele lor în politica religioasă. De aceea o interpelare a produs la Cameră, unde au luat cuvântul între alții, *Léon Bérard*, fostul ministru al Instrucției și *Herriot*. Primul, ca opoziționist, a atacat directivele Guvernului, dar totuș n'a aprobat declarația Cardinalică. Al doilea a ținut un discurs frumos, dar care totuș a provocat un scandal neobișnuit, urmat de o escludere din cameră. *Laicitatea*, după cugetul Guvernului, *înseamnă neutralitatea statului în chestiuni de credință.*

Orce om de bună credință va recunoaște, că fără această *neutralitate* viața în Franța ar fi imposibilă din cauza intoleranței catolice (vezi pasagiile din declarație). Guvernul însă nu e fără vină. Dovadă faptul

că pentru motive de politică internă (sprijinul celor 100 de socialişti) urmăreşte, contra intereselor superioare ale Franţei catolice, suprimarea Ambasadei dela Vatican. Altă vină a Guvernului: A declarat *intangibile* legile de laicitate. O lege nu e intangibilă nici a doua zi după promulgare. Ea trebuie modificată, dacă e injustă. Şi într'adevăr legea din 1 Iulie 1901 relativă la contractul de asociaţie scoate din dreptul comun congregaţiile religioase (art. 13), care nu se pot formă fără autorizaţie dată printr'o lege specială, în timp ce dreptul de asociaţie e liber în Franţa.

Vină deci şi d'o parte şi d'alta. Adevărul, adevărat e că Franţa trece printr'o gravă criză religioasă, pe care Declaraţia Cardinalilor în loc s'o înbuneze a înrăutăţit-o. Dacă clerul catolic nu încetează şi nu se schimbă în spirit, atunci poporul cel mai generos din lume, privit ca obşte, va cădea complect în scepticism şi păgânism. Şi păcatul va fi nu atât al Guvernelor, orcât de nelegiuite ar fi fost, cât al domnilor Prinţi ai Catolicismului, Arhiepiscopi şi Cardinali, care au buchisit totdeauna litera, dar n'au înţeles niciodată spiritul învăţăturii lui Cristos.

Paris. **I. Valahu**

O curiozitate literară din timpul Eteriei. — Avem în biblioteca noastră o cărticică rămasă cu totul uitată care merită să fie amintită, nu din cauza vre unei valori literare sau istorice, ci numai fiindcă ne dă o dovadă în plus că evenimentele Eteriei erau urmate cu interes de publicul cetitor în Germania şi cât de bine ţara noastră trebue să fi fost cunoscută în occident acum o sută de ani. Iată titlul cărţei, demn de un afiş pentru un film modern de cinematograf:

SCHRECKENS-TAGE
der unglücklichen
ELMIRA HETIKAR
einer
JUNGEN GRIECHIN AUS JASSY
eine
Schaudergeschichte aus der gegenwärtigen grieschisch-türkischen Kriegs-Epoche.
Aus den Papieren eines XXX-schen Gesandtschafts-Secretairs.
Frei nach dem Englischen bearbeitet
von
Dr. E. M. Rittler.

—

Die Menschheit weint
wo Teufel hämisch grinzen.

—

Leipzig 1822
In Ernst Kleins literarischen Comptoir.

8-o, IV-223 pp.

In prefaţa cărţei suntem înştiinţaţi că ediţia engleză s'ar fi epuizat în câteva zile, şi că autorul a tradus cartea fiindcă orice inimă germană trebue să ia parte la soarta nenorocită a eroinei şi trebue să urască pe chinuitorii ei mai răi decât Satana. Se mai exprimă speranţa că „buruienele turceşti" (Türkische Unkraut) vor fi scoase cu rădăcina de oarece aceste buruiene lucrează cu ghiarele lor de tigru (sic!) la pieirea omenirei [1] — aceste insulte ne par aproape demne de a figura

[1] Cum cresc ghiarele pe buruiene n'am putut afla.

alături de rara opusculă de ocară tipărită tot la Lipsca în anul 1686 și care poartă frumosul titlu: „Du Bluth und Mahomet, Wie ist dir zu Muthe.“ Se vede că expresii ca „Hyène enragée“ sau alte semne de dispreț pentru dușmani sau alți străini n'au fost inventate numai în timpul războiului mondial, reapar în toate veacurile dela Homer încoace.

Intorcându-ne la Heticar, trebue să adăugăm că vre-o ediție engleză nu ne-a fost cu putință de a repera, probabil că nici nu va fi existat, decât în imaginația autorului; ediția germană este de altfel de ajuns.

Evident este că Doctorul E. M. Rittler n'a vizitat nici-odată Moldova. Noțiunile lui despre țara noastră sunt destul de originale. Ne vorbește de la începutul cărței despre pădurile de măsline în jurul Iașilor, unde descrie un incident sângeros între Ieniceri și niște tineri greci. Unul din cei din urmă este omorât în strigătele de bucurie al Turcilor (Höllenjubel des Türkischen Pöbels). Toată cartea urmează pe aceleaș ton „Teufelsbrut“, „Mörderklauen“, „Gesandten der Hölle“, „Satans treuer Geselle“, incendii, tăiere de nas și urechi, uciderî, toate se urmează într'o pitorească variație. Sora Elvieri este luată prizonieră de acești „Bluthunde“ de Turci și închisă într'un coș pe spatele unei cămile. Elvira însăși fuge dela Iași găsind refugiu la un pusnic, de unde este însă răpită de 12 Haiduci cari sosesc călări pe cămilele lor. Totul sfârșește însă bine, și cine are răbdarea să parcurgă vre-o 200 pagine va găsi pe eroina ajungând până în Anglia unde-și găsește și bărbat și fericire.

Despre Români nu găsim nici pomină într'această operă. Parcă Moldova este locuită numai de Greci și Turci.

S'ar putea crede că astfel de literatură nu era destinată claselor culte, nici citită de ele. Exemplarul nostru poartă însă un Ex Libris dovedind contrariul: a fost în posesia unui Baron v. Fechenbach, Episcop al orașului Trier. Sperăm că Sfinția Sa va fi profitat de știrile dobândite într'această cărticică despre țara noastră.

Constantin I. Karadja

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea

M a i

1 9 2 5

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

60315

ALEXANDRU MARGHILOMAN

O ultimă dorinţă a unui decedat a fost odată respectată. La înmormântarea lui Alexandru Marghiloman nu i s'au adus onoruri militare, nici nu s'au ţinut cuvântări funebre. Dar omagiul mut şi respectos pe care i l-a adus Ţara, nu s'a putut prevedea, nici împiedica. O mare de oameni, din toate clasele sociale şi din toate unghiurile Ţării, urma în tăcere carul lui funebru.

Omagiul acesta, mai mult de cât lui Marghiloman, şi l-a adus Ţara ei însăşi. El a dovedit că poporul acesta român, aşa cum o fi el, oropsit în trecut, defăimat în prezent şi nesigur de viitor, e copt pentru a înţelege ce e mare şi ce e mic şi pentru a deosebi minciuna de adevăr.

Iar adevărul este acesta:

Alexandru Marghiloman a fost un patriot.

Inteligenţa lui vie, neasămuitul lui dar de oratorie şi nota de occidentală civilizaţie ce adusese el în viaţa noastră politică, au fost întotdeauna de toţi recunoscute.

I s'a contestat însă calitatea lui cea de căpetenie: de-aşi fi iubit Ţara. A fost numit: germanofil şi duşman al patriei.

Minciuna *aceasta*, întronată de adversari politici, a detronat-o poporul la înmormântare.

El a dovedit că minţile, o clipă tulburate de beţia izbândei din 1919, s-au limpezit în urmă, şi-au pus fapte şi oameni în cumpăna dreptăţii şi al adevărului, în cumpăna celor două veşnice noţiuni, care cel mai cu greu pătrund în mintea omenească, dar odată pătrunse, rămân definitiv.

Pus astfel la cântar de poporul nostru, Alexandru Marghiloman s-a dovedit a fi fost:

Inainte de războiu, unul din cei mai de frunte oameni de stat ai României, care a contribuit în cea mai largă măsură la propășirea ei.

In timpul neutralității, una din cele mai reci și cumpănite minte de adevărat om politic, care pune prudența mai presus de entusiasm și fericirea neamului mai presus de gloria personală. Inspăimântătoarea putere a Germaniei l-a făcut să lupte pentru a ne împiedica de-a intra în acțiune împotriva ei și altfel — după părerea lui — de-a cădea în prăpastie. Cât de aproape de adevăr a fost, am văzut-o cu toții.

In timpul războiului, a fost un simplu om de bine. Rămas în teritoriul ocupat, a profitat de greșita aureolă ce-i făcuse adversarii în ochii Nemților de-a fi *germanofil*, pentru a netezi asperitățile între învingători și învinși, și pentru a alina durerea celor cotropiți.

In timpul păcii de la București, a fost singurul om din Țară care mai putea face ceva pentru ea și care a făcut-o. A luptat pentru menținerea Dobrogii, a granițelor Țării și a Dinastiei ei. De i-am datora numai atât și ar fi deajuns pentru el pentru a binemerita de la Patrie.

Să nu uităm rolul ce-a jucat la înfăptuirea realipirii Basarabiei. Să nu uităm că prima datorie a cugetelor cinstite e sinceritatea.

In timpul guvernării din 1918 a făcut o greșeală. A permis intrarea în parlament a unor elemente nedemne și a permis presei un ton necuviincios la adresa Demnității Țării și a celor care luptase pentru ea. Dar această greșeală, care exasperă atunci, acum c'au trecut anii și judecata s-a limpezit, o putem privi nu ca *voită*, ci ca *impusă*.

Și în sfârșit, după război, după isbândă, după înfăptuirea Idealului Național — de care, suntem încredințați, la fel cu noi toți s-a bucurat și el — a dispărut.... s-a dus pe calea aproape a celor anomini, care fără sgomot, dar mult, își iubesc colțul de pământ pe care s-au născut.

„ Doamne, Doamne! Cine va proteja țara asta?“

Aceste vorbe, ultimele pe care le-a rostit, constituesc postumul

brevet de onoare al marelui dispărut, decorația lui cea din urmă și cea mai frumoasă.

Iată cine a fost Alexandru Marghiloman — patriotul, nu germanofilul — iubitorul de neam, nu dușman al lui!

Pe stradă, în tramvai, în cafenele, în saloane, în oraș sau la țară, oriunde, oriunde, oriunde am fost în atingere cu sufletul acestui neam, n'am auzit decât o vorbă, în săptămâna cea de doliu:

„A murit Marghiloman... Săracul!"

Acest „săracul" înseamnă în gura poporului nostru, când vorbește de-un mort, că i-a fost un om drag.

Trebue să mărturisim, că acesta este adevărul.

Oricine judecă cinstit și fără părtinire, la fel se va gândi.

Să-i spunem deci cu toții:

„Odihnește în pace, Alexandru Marghiloman, iubitorul de neam".

C. Gane.

DOUĂ SCRISORI DELA TITU MAIORESCU

Teama ce arată Eminescu în Scrisoarea I, că după moartea lui posteritatea va încerca să-l cântărească:

„Aticismul limbei tale o să-l pună la cântari,
„Colbul ridicat de carte-ţi l-o sufla din ochelari,
„Şi te-o strânge în două şiruri.....

teama aceasta era întemeiată, căci lucrul s-a întâmplat aidoma. Cu el şi cu mulţi alţii. Cu cât au fost mai mari, cu atât au fost mai cântăriţi, mai „strânşi în două şiruri".

Astăzi s-au apucat unii critici să depene felul ce avea Titu Maiorescu de-a cântări el însuşi pe alţii. In Biblioteca Facultăţii de Litere şi Filosofie din Bucureşti D-l C. Georgiade[1]) a găsit unele cărţi ce aparţinuse lui Maiorescu, conţinând, zice D-sa, „preţioase adnotaţii critice pe marginea foilor" din care s-ar putea constata metoda de lucru a marelui nostru critic. Printre aceste cărţi se află şi volumul D-lui Brătescu-Voineşti: „In lumea dreptăţii". Pe bază adnotaţilor lui Maiorescu s-ar putea stabili care dintre nuvelele D-lui Brătescu-Voineşti au fost găsite de el „bune", *prezentând o valoare literară*. Şi criteriul după care se face selecţionarea acestor nuvele, este numărul de adnotaţii favorabile făcute fiecăreia dintre ele.

Nu. Criteriul nu e bun.

Pe baza acestor adnotaţii nu se poate stabili decât

---

[1]) C. Georgiade: Adnotaţiile lui Titu Maiorescu pe marginea unei cărţi a D-lui Brătescu-Voineşti, (Ritmul Vremii. No. 3. April.). D-l Georgiade este de altfel unul din preţioşii colaboratori ai „Convorbirilor Literare".

doar impresia momentană culeasă de Maiorescu la citirea unor fraze sau unor expresiuni care i-au plăcut sau i-au displăcut; nu însă şi părerea lui asupra valoarei operei în sine. Aşa încât conclusia la care ajunge D-l Georgiade că tocmai nuvela „In lumea dreptăţii" a D-lui Brătescu-Voineşti (care în genere trece drept cea mai bună din volum), e cea pe care Maiorescu ar fi găsit-o mai slabă — din pricina numeroaselor adnotaţii defavorabile făcute de el pe marginea cărţii — concluzia aceasta este greşită.

Dovada o vom face-o pe dată.

Printre cărţile dăruite de Maiorescu „Fundaţiunii Universitare Carol I" — pe care le-am spicuit şi noi — am găsit şi una adnonată cu atâtea „n. b." (să se noteze că „n. b." nu înseamnă „nota bene", ci pur şi simplu „nu e bine"), încât ai crede că Maiorescu a găsit-o detestabilă.

E cartea actualului coloborator şi redactor al „Convorbirilor Literare", D-l C. Gane: „Amintirile unui fost holeric." Autorul însă ne-a pus la dispoziţie două scrisori ce i le-a trimis Titu Maiorescu imediat după ce citise această carte şi din care rezultă că Maiorescu era foarte departe de a nu o găsi bună. Din potrivă, el este acel care a stăruit să fie prezentată Academiei Române pentru a fi premiată.

Aşa încât acest volum, adnotat întocmai ca al D-lui Brătescu-Voineşti, cu „clar" „neclar" „b" şi mulţi „n. b", dacă-l punem faţă în faţă cu epistolele ce-a scris Maiorescu autorului, constitue o dovadă peremptorie cum că din adnotaţiile lui „pe marginea filelor" nu se poate trage nici un fel de conclusie asupra aprecierilor ce putea avea marele nostru critic despre valoarea unei opere literare. Ele constituesc fie impresii momentane, fie conjecturi referitoare la stil şi la gramatică. Că i-ar fi putut servi lui, dacă ar fi vrut să facă mai apoi critica unei cărţi adnotate, ca un fel de „vade mecum" al memoriei, se poate; dar ca să putem noi discerna ceva die ele, din intenţiile sau părerile criticului nostru, nu.

D-l Brătescu-Voineşti va fi zâmbit cu ironie la citirea acestei indiscrete destăinuiri, de oarece d-sa trebuie să fi cunoscut adevărata părere a lui Titu Maiorescu asupra valoarei operei d-sale. Iară noi ne gândim, fără ironie de

sigur, poate cu-o umbră de amărâciune, la versurile Scrisorii I, peste care trece ca un vânt de prevestire:

„Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l,
„Ce-o să aibă din acestea pentru *el*, bătrânul dascăl?
„Şi te-o strânge în două şiruri, aşezându-te la coadă
şi cele lalte

I. R. Y. Brownok

Şi acum, iată şi scrisorile lui Titu Maiorescu:

I

Heidelberg.

Duminică $\frac{25 \text{ Mai}}{7 \text{ Junie}}$ *1914*

Iubite D-le Gane,

Eşti fiul D-lui Stefănică Gane? Cel care a fost al nu ştiu câtelea şef de Cabinet al Ministrului de Interne Marghiloman? Cel cu monoclu?—Dacă eşti acela, atunci îmi pare cu atât mai rău că împrejurările în care mă aflam la 1911 şi 1912, nu mi-au dat răgazul de a te cunoaşte mai de aproape. Căci acum, când am să-ţi mulţumesc pentru trimiterea cărţii D-tale „Amintirile unui fost holeric“ ştiu că am fi avut multe de vorbit împreună şi în multe din cele literare ne-am fi înţeles; iar după credinţa mea, cele literare sunt de mare însemnătate pentru valoarea unui om.

Am citit şi recitit scrierea D-tale şi-ţi sunt recunoscător pentru adânca mulţumire ce mi-a pricinuit-o. E atâta bună şi adevărată simţire, exprimată cu o măsură şi cu un tact literar din cele mai rare, încât cartea va ajunge să fie unul din documentele esenţiale a celei mai însemnate epoci din Istoria noastră contimporană.

Ce nemerită descrierea fiorului de la pag. 9, ca şi a umbletului de la pag. 20, a Iskerului la p. 36, a entuziasmului la p. 38, a obişnuirii cu ideea holerei la p. 66, a mândriei D-tale pentru galoane la p. 92, a midinetei Turnu-Măgurele la p. 106, a „paradisului pierdut“ şi recâştigat la gura cortului pag. 124—125, a muzicei triste la p. 132, a ploşniţelor la p. 155 etc., etc. şi pe lângă toate minunata arătare amănunţită şi exactă a simptomelor holerei!

Şi ce bună e nota umană cu Alter şi Ştefănescu la

p. 20, ce dreaptă plesnirea în două locuri a vulgarului arivist Lecca la p. 55 și 62, ce binefăcătoare legitima indulgență cu care explici neajunsurile îngrijirei militare! Sub pana D-tale devine foarte simpatică figura Colonelului, iar scena cu sergentul de strada din Botoșani, care în lagăr tălcuește Tatăl Nostru și cu soldatul Ion Tăutu sunt o adevărată încântare sufletească.

Am însemnat în exemplarul ce mi l-ai trimis greșelile de tipar pe care le vei îndrepta la o a doua ediție. Când ne vom întâlni în țară (dar când, când va fi aceasta?) ți-l voi pune la dispoziție. Tot atunci vom putea vorbi și despre altele, spre pildă de suprimarea epilogului, de înlocuirea „divertismentului" p. 72 cu „petrecere" (tocmai D-ta, care ai dat valoare literară unor expresii populare bine întrebuințate ca „cotrobăiau" p. 41, „hurta" p. 57, etc.) și altor câteva analoage; de mici rectificări gramaticale încontra unor moldovenisme (mantale, nu mănțăli p. 19, mahalale, nu măhălăli p. 22).

Dar nu mai am loc decât pentru a-ți arăta încă odată toată recunoștința mea și a-ți strânge mâna prietenește.

T. Maiorescu.

II

Lausanne. Hotel Gibbon.

Miercuri $\frac{25 \text{ Iunie}}{8 \text{ Iulie}}$ *1914*

Iubite Domnule Gane,

Firește, la versurile lui Eminescu mă gândisem și eu cu monoclul D-tale, dar de când ți-am citit cartea, îți primesc toate explicațiile. Și la adeca „drept armă, bețișor de promenadă" tot e mai bine decât măciuca lui Morțun.

Iți trimit sub bandă exemplarul meu al amintirilor D-tale, te rog numai să mi-l restitue la București pe la Noembrie, când cred că voi putea fi la Senat ca să adaog și votul meu încontra nechibzuitelor reforme constituționale.

In volum nu te opri, te rog, la observările mele încontra ortografiei imperfectului conjugării a patra, îndrazn*ia*, vorb*ia* simț*iam* etc., unde firește ar fi mai bine să se scrie cum se și vorbește: îndrăzn*eà*, vorb*eà*, simț*eam*. Dar findcă ortogafia academică prescrie acel *i* (după o modificare introdusă de

smintiți filoloji la raportul meu ortografic), fiindcă Academia cere anume ortografia ei pentru a premia o carte și fiindcă poate cartea D-tale va fi prezentată la vreun premiu academic, lasă ortografia cum ai întrebuințat-o și aplic-o cel puțin consecuent.

Iți propun pentru noua ediție să înlocuești fotografia de pe învelitoare cu o alta, de pildă cea de la p. 204 (cu rugămintea să ștergi literile A. S. R. Un autor bun este însuș Alteța Regală și nu trebue să-și trateze semenii cu forme ceremonioase). Cruda reproducere a vărsăturei este necesară într'o carte cu amănunte așa de precize asupra holerei și stă bine în text la pag. 95. Dar pe copertă nu se cade să stea, fiindcă mai întâi de toate cartea D-tale e un semn de înălțare al tuturor cugetelor naționale și umanitare cu prilejul campaniei de la 1913; în acest înțeles merge și fotografia cu Prințesa.

Epilogul cred că trebue suprimat, nu atât pentru scena duioasă de la tribunal—poate găsești s-o intercalezi la vre-o pagină anterioară—(deși avântul caracteristic al cărții D-tale sfârșește în orce caz mai bine cu „iubirea de neam" de la pag. 221, decât cu un proces de escrocherie); dar întâmpinarea mea de căpetenie în contra epilogului este eterogena întercalare a rândurilor din mesaj, care, deși sunt anume acelea scrise de mine, dar nu-mi aduc aminte să fi întrebuințat cuvântul „exactitudine"—nu se potrivesc cu tot felul nemeșteșugit al volumului D-tale.

Dar te rog să știi, că eu nu primesc o ascultare oarbă. Eu sunt numai un cititor cinstit; D-ta, ca autor cinstit, ai datoria să mă auzi, dar n'ai să mă asculți decât dacă observările mele se potrivesc cu propriul D-tale simțimânt, deșteptat, dar nu impus de mine.

Despre alte multe vom mai vorbi la o eventuală întâlnire în București [1]), de care se bucură de pe acum.

Al D-tale

T. Maiorescu.

P. S. Peste vre-o săptămână ne întoarcem iar la Heidelberg, Hotel de l'Europe.

---

[1]) Avu loc în Mai 1915, după moartea Doamnei Ana Maiorescu, pentru căutarea sănătății căreia se aflau amândoi în străinătate.

NOSTALGIE

Eram într'o tavernă tristă
Şi mă simţeam strein acolo...
Vioara-şi pictura 'ntr'un cântec
Acorduri de melancolie,
Ce-mi povesteau, cu glasul stins,
De tine,
De iubirea noastră,
De zilele de ieri senine,
De clipele pustii de-acum...

Eram într'o tavernă tristă
Şi mă simţeam atât de singur...
Râdea'n pahare vinul tot
Cu hohote de nebunie,
Şi o perdea de fum—ca'n basme—,
Croia o lume de himere...

Şi te vedem ca altădată,
Cum înainte să adormi,
In patul tău de „acajou",
Rosteai senină „Tatăl nostru",
Şi adormeai cu mine'n suflet
In visuri ocrotită blând
De rugăciunea ta creştină...

Şi povestea vioara 'ntr'una
De tine,
De iubirea noastră,
Şi'ntr'un târziu, ea se opri
Ca şi un suflet amăgit
Ce încetase de-a mai bate...
Mă regăsii atuncea iară
Intr'o tavernă mohorâtă
In care mă simţeam strein...

Alexandru Bilciurescu

DIN CORESPONDENŢA LUI AL. ODOBESCU

In corespondența lui Al. Odobescu ce se găsește astăzi în păstrarea Academiei Române, în afară de cele patru scrisori publicate în numărul din Februarie a. c., al „Convorbirilor Literare“ — o scrisoare a lui V. Alexandri, una a lui T. Maiorescu, adresate ambele lui Al. Odobescu și două ale lui Al. Odobescu către G. Bariț și T. Maiorescu — se mai află două scrisori ale lui N. Ionescu, cunoscut om politic și faimos orator parlamentar, una a lui C. A. Rosetti, două ale fostului ministru G. Crețeanu și una a lui Al. Odobescu către un prieten pe care nu-l putem identifică. Toate aceste scrisori datează de pe la mijlocul secolului trecut și cuprind un material important pentru fixarea unor date din istoria literaturii române și în genere a culturii noastre de pe vremuri. Pentru conținutul lor interesant, le punem la îndemâna cetitorilor acestei reviste.

G. Popa-Lisseanu

C. A. Rosetti către Odobescu

1851 28 iulie *27 rue de l'art*

Pistolograf se póte, dar însă leneș și om onest, daruri ce te asigură că veĭ scăpa de critica mea. Dece ḑicŭ *leneș*, este de prisos a-ți mai da dovedĭ și temeiurĭ, dar sunt silit a-ți spune că ḑicŭ *onest*, căci nu sémĕn cu uniĭ ómenĭ cariĭ în vârstă de 17 anĭ aducŭ pe ómenĭ diplomaticesce din condeiŭ, astfel încât îĭ silescŭ sau să roșască sau se se necăjască ca tot vinovatu. Nu, nu este adevĕrat că mă ducŭ des la măiculița ta, și bănuind că sciĭ acéstă neomenie a mea, ḑicŭ că eștĭ diplomat, de nu necinstit cel puțin șiret, ca tot diplomatul. In adevĕr de m'aĭ judeca dupe cuget numaĭ, apoĭ merit tóte mulțumirile tale, dar dupe faptă nimicŭ, și pricina este lenea, distanța cea mare, și timpu cel scurt.

Ș'apoĭ ca se nu sémĕn cu diplomația ta, trebuie să-țĭ spuiŭ că uneorĭ mĕ cam supĕr și bombĕnescŭ pe măiculița

ta. Póte că am dreptate. Póte însă că pricina este ca se găsescŭ o scuḍă în ochiĭ meĭ. Dacă este singură îmĭ ḍicŭ, *bine se'i fie.* Cine o pune se dea pe fiĭsa câlugâriţilor şi pe fiĭso revoluţionarilor! Cine o pune se şaḍă în lumea cea sgomotósă şi nu vine p'aci în juru Luxemburgului, d'asupra catacombelor, şi se s'aşază cu copilaşiĭ şi cu amiciĭ ei? Cu tóte acestea me voĭ sili, pe cât îmĭ va fi cu putinţă, a bine merita de la diplomaţia ta.

In al 2-lea paragraf estĭ tot diplomat, aducându-mĕ din condeiŭ asupra activităţii mele patriotice. Dar fie. Intiile greşâlĭ, am de sistemă a le erta şi d'aceia îţĭ spuiŭ că facŭ tot ce pot. Sciŭ că cuvintul *„fac tot ce pot"*, câci cred că omul ce va face, *tot ce póte* va putea el singur se restórne lumea reacţionară. Dar te rogŭ să nu ieĭ tocmai ad literam aceste cuvinte fac tot ce pot, de vei ţine socotélă de lipsa educaţieĭ, a scinţeĭ şi a mijlócelor în care mĕ aflu. A! când aĭ sci câte greutăţĭ! şi când aĭ sci cine este vinovatu cel mare aĭ suferi fórte, căci este *junimea.* Câteva cuvinte şi póte că veĭ fi de părerea mea. Trebue sau nu banĭ? trebue sau nu ca scrierile de propagandă se între în număr mare în ţéră? Negreşit că da! Noi cestia bulgraoi nu putem se întrăm în ţéră, nu maĭ putem merge nicĭ în Transylvania, dupe o nouo disposiţie ce a luat acuma. Aveam de gând se me ducŭ eŭ şi am aflat, de la Marghiloman (carele este acum aci gonit) că nu se maĭ póte!

Cine dar se bage scrierile în ţéră? Cine se mérgă în ţéră se ne adune banĭ dela cei ce voiăscŭ a da? Nimeni nu póte decât junimea ce nu este isgonită. Junimea nu voiesce şi prin urmare lucrările nóstre vor avea mult maĭ puţină eficacitate decât ar putea avea, daca tu, Berindei, Cretzeanu etc. aţi voi se jertfiţi câteva lunĭ ale vacanţieĭ, repeḍinduvĕ şi dând o raită prin Bucuresci. Pretextele se pot gasi şi voea de la părinţĭ se póte dobândi, când veţĭ voi. Ce póte ḍice óre părintele, când fiul îi ḍice. „Am iconomisit 50 galbeni din hrana mea, ca se pot gusta fericirea a te îmbrăţişa în vacanţiĭ". Ce ar putea face un om ca tine într'o lună în ţéră, te aş ofensa de ţĭ-aş spune-o. Las dar pe cugetu tĕŭ a oséndi pe noi sau pe voi.

Serbarea duminiceĭ de Proudhon n'am citito. Brătianu

însă mĭ-a spus ca n'ar putea fi bună pentru noĭ decât d'ar putea cineva s'o naturalizeze. Ceia ce cred c'ar fi trebuincios pentru noi este istoria Romanilor, a Italienilor şi a Francezilor. Dece dar nu facĭ o prescurtare din Revoluţia de la 89? Este lungă? Apoi a Romanilor ce voiaĭ se facĭ este mult mai lungă. Din Proudhon nimenĭ nu creḑiŭ c'ar putea fi tradus acum cu folos pentru noi, decât „Ce este proprietatea".

Inţelepciunea ta va face cum va putea (vouloir c'est pouvoir).

Te îmbracişăḑŭ
Rosetti

N. Ionescu cătră Al. Odobescu

2 Mai (1852)

Dulce şi mult dorite prietine,

Ţi-am cetit cercetarea critică asupra satyrei romane; am cetit cu o maĭ mare placere Oda cătră Romania: saltă şi te bucură că aĭ făcutŭ de aŭ saltat în mine vechĭa noastră frătéscă ĭubire. Mulţĭ vor întreba de odată la noĭ: cine e acel Odobescu care se arată întâĭaşĭ dată publiculuĭ literar cu Oda cătră ţiérra sa? Mai multĭ înse, vor dice fără să te cunoască: bravo Odobescu cu Oda luĭ. Când alţiĭ cântă dulce pre Dulcineele lor celle maĭ multŭ saŭ maĭ puţinu dulcĭ, acestŭ june poetŭ începu a cânta ţiérra sa. Ministrul învetiaturilor nostre publice, literat, ba âncă şi literator cu nume, Rallet, care iubesce deopotrivă a face versurĭ şi a face jocurĭ de cuvinte, sunt sigur că are să ḑică, Oda lui Odobescu este foarte frumoasă pentrucă este atât de bine simţită pe cât sunt de rele versurile luĭ Odobasha al nostru. Trebue să sciĭ că Odobasha este la noĭ poreclit un poetan care n'aŭ avut în vieaţă-i cea mai mică inspirare poetică şi care pentru aceasta aŭ cântat pe împăratul russesc şi pe puţin poeticiĭ luĭ ostenĭ cariĭ mergeau să ĭa Tiarigradul. Când dusmanul ţiereĭ noastre aŭ făcut să vibreze coardele rimacilor celor prostĭ, când acum începem a maĭ crede în viĭtorul tierrilor noastre, ar fi întru adeveru durere să nu auḑim cântândŭ cantece din curata şi generoasa inspirare. Odobescu ne aŭ dat cea dintêiu Odă, cea dintêiu cântare dupo potopul dillelor

trecute. Mulciemită tie june poete că aĭ început a cânta tierra ta, Și eŭ am facut nisce rime, dar nu le am socotit vrednice de a ți le denuntia...

Altă ce mai faci? Câtĭ mai sunteți acolo cariĭ nu uĭtatĭ de biata tiérra noastră? D. Berindei ce mai face? Vĕ vedeti asĭa de adese ca maĭ'nainte? Eu mĕ sbattu cu cugetul să viŭ să nu viŭ macar pe vre 20 saŭ 30 de ḑile să vĕḑu expositionea! Ce norocire de v'așĭ afla acolo!

Sciĭ prietine, m'am săturat de aerul mîrsavei noastre capitaliĭ unde omul nu vede nimica si pe nimene care să-i însuffle o credintia românească în viitorul acestui orasĭu uriciosŭ!

Nicĭ odată n'am dorit unirea principatelor noastre ca acum decând trăĭesc în restaurarea principilor aduși pe umerile catanelor împăratului austriacŭ! A propos de catane. Ieri dimineatia s'au bătut în duel ginerele lui Vodă, Costică Balsch cu un berbant de officier împărătescŭ care dela ocuparea tierreĭ mai scosese din minți pe sburdatica Domnitia Nathalia, fiica iubită a lui Vodă. Costică Balsch era nu de mult prefect al policieĭ desvĕlind o activitate rară în classa boĭerilor celor mari. El simtise, se vede, de cateva dille aceea ce tot orasĭul prepunea dupo maniera obraznica cu care se purta și majorul Stolberg și chiar în preumblările publice catră socia sa, fata lui Vodă. In sfarsitu desonoratul barbatŭ desi fecioru de boĭer mare și unul din ceĭ mai avutĭ aĭ tierreĭ prinḑindu, se dice pre nerussinatul seductor chĭar în casa sa... l'au provocat, și au peritu lovit, sub titia de balla conica a pistolului adversarului sĕu. Astadi cu doue oare mai 'nainte vediuĭu cortejiul funebru ducând, încungiurat în gĭulgiul mehniciuneĭ generale, pre atât iubitul poliçaĭu... Nu scĭu de ce am simtit că chiar în trista aceasta întemplare este un semnŭ de progressu în moralitatea tierrei: De când Rusiĭ ceĭ denteĭu — și de al doile și de treile si prin ceĭ din urmă, de când boieriĭ nostri cei bătrinĭ, — cariĭ sunt acum ruginitiĭ russolatri si ĭubitorĭ sfrăinĭ, — de când cucoanele noastre de acum aŭ început a se da în braciele nemților precum celle de mai 'nainte se da într'alle Russilor, este întru adever un semnu bunu că am vediut un junel fecior de boierŭ mare dàndusĭ maĭ voĭosu vieatĭa decât să trăească

batjocoritu de un berbant de neamtiu! Pré bine am priimitu pre austriacĭ şi pré bine i-am tienut pentru ca să vree a se mai duce la battaie!... Pînă când o să-i tienem în spate? ĭata întrebare ce o facem în tot momentul.

Salutare şi fraţie
N. Ionescu

N. Ionescu cătră Al. Odobescu

Sarutare dorite şi dulce amice

Abiĕ acum sûnt maĭ linistit pentru ca să'ti trimittŭ o sarutare frătĭéscă. De quând neam despărtit unul de altul ce deosebire de timpurĭ. Un spatĭu întregŭ pare que despărtiesce April 1852 de April 1853. Si cu tóte aceste eu credŭ que noĭ insiĭ în nimicŭ nu neam strămutat unul către altul. Tĭ adducĭ aminte cum ne duceam împreună de admiram statuele din grădina Tuileriilor. Alexandru, Spartacus, desceptaŭ viŭ în suffletele nóstre icóna timpurilor trecute. De celle de facĭa puçin părĕ que ne pésa noe ca românĭ. Asia-e que adesecori ne măguliam cu ideea que lumea tótă ar puté să péră; dar némul românesc, nu. Acum voĭu să-tĭ spunŭ quât sûnt de departe de a crede una ca acésta. Nu veĭ fi uitat, socotescŭ, que, atunce, în April acum un annŭ, fórte încredintatĭ eram que o scólă românéscă mare şi bună s'ar puté, or-cum, rădica, şi înrădăcina în gemenile tierri române unde stau încă măcar ca nisce umbre doĕ domniĭ românescĭ. Amagire cumplită, prietine. Quât orizonul politicĭi nu se va însenina pentru noĭ, în desiertŭ, siau ca să dicŭ, maĭ pucin, fórte cu anevoie va fi de a vedé împlinită acĭa frumósă dorintia ce aveam noi atunce. La cel mai usior vintŭ ce batte din afară, stîlpiĭ, siaŭ aceĭ care se dicŭ stilpiĭ, tierreĭ se cutremură din temelie şi pîn la pămintŭ se plécă din aintea urgieĭ dusĭmane neamului nostru. Mai ierĭ quând bine nicĭ se pornise solul russescŭ inspre Constantinopoli, pe aice se şi suna şi se ressuna que chorurile bisericeĭ russescĭ cântă în Ajia Sofia cum îi dicŭ Turcii cathedralei din Stambul. Judecă acum daque se póte sĕ avem o universitate română precum o plăsmuiam noi cu inima nóstră preamblându-me pe malul *Seinei*. Quând te veĭ întĕlni ca D. Be-

rindeĭu întrébă-l sĕ-tĭ spuie în ce stare am afflat aice scólele din Capitalia. Peste 2 anni abié vom avé gymnasiul complet cu classele cuvenite. Dar scolĭ primare, dar cărtĭ bune, dar dascalĭ vrednicĭ quând vom avé cine scié? Cine este aĭce care să creadă que spaima despre nord se va împuçina cu quât mai tare vom crede în viitorŭ? Tristă şi fórte tristă este starea societateĭ nóstre. Aice póte si mai încă decât dincolo peste Milcov. Acolo sunt încai la 22 de mii de ómenĭ cu arma în mână; dar aice si gendarmiĭ şi militariĭ, şi doe treĭ tunurĭ ce au sunt numaĭ un pretextŭ ca se se stórcă quâtĭva galbenĭ mai multŭ ca sa se cheltuiéscă în dentele pentru muierĭ si secăturĭ pentru barbatĭ. Nici nu mĭ asĭ fi întypuit vreodată că se póte pe lume sa fie o societate maĭ misĭércă si mai stupidă precum mĭ se pare acésta de aice. Nu me întreba cum trăescŭ quăci dicŭ nu m'aşĭ pricepe ce se-tĭ respundŭ. Pe tótă dioa abié am o óra de viétiă, aceea în care me duc la classă de vorbescŭ la vreo doĭ treĭ scolari plinĭ de intelligentia de lucrurile mórte ale nemostenitilor nostri strămossĭ. Atâta e mulciemirea mea tótă. Pentru acésta am trimis D-lui Berindeĭu ca să ia de la Cosadinetiu vre-o 50 de francĭ ca să-mi cumpere din istoria lui Cantu editionea ce ese acum la Turin, cele dinteĭ trei volume. De la D-ta asceptŭ Inglessile ce ai commandat pentru mine. Socotescŭ que vor ajunge parale din celle dela D. Berindeĭu; iar dè nu, quând veĭ avé plăcere a'mi scrie scrie si despre acésta. Scrie-mĭ si ce mai faci? Si te rogŭ nu me uita.

N. Ionescu

G. Creţeanu cătră Al. Odobescu

Bucuresti 15/27 Martie 1855

Scumpe amice,

Ai avé totŭ dreptulŭ a fi supărat pe mine, fiind că nu'ţi amu respunsu regulatu la tóte scrissorile; am fost aşa de occupatu ḑillele astea în cât nu-ţi poţi închipui. Pe viitoru îţi promitu a fi mai essactu în correspondinţa mé. Fiindcă nu-mi adducu aminte tot ce cuprindeau scrisorile talle din urmă şi

fiindcă mi e lene a le recìti, îți voiu respunde numai la cea din $\frac{27\ \text{Febr.}}{11\ \text{Martie}}$ pe carea am primit-o aḑi. Acéstă scrissóre nu coprinde alta decât un resumat al articolului ce'mi trimiți pentru PATRIA. Ți amu cititŭ articolulu care coprinde multe idei norocite, de și unele, precum o mărturisesci singur, nu destulŭ de lamuritu esprimate; pe lângă acésta dă mi voe a'ți observa că ḑici că trebue să luăm dreptu basă în scriere limba vorbită de popor și cu tóte astea nu te esprimi în acéstă limbă; apoi ia tóte litteraturile (francesa, germana, italiana etc.) și veḑi dacă limba scrissă este calcată dupo limba vorbită de popor. Insă acésta este idea ta și fiecine póte esprima pe a sa. Colónele *Patriei* sunt gata a se deschide pentru articolii tĕi (am găssit și pe cel d'intâiu) cu o condiție însă care e cerută de la toți, aceea de a se schimba câte-va ḑiceri și câte-va terminații dupo modul priimit de Redacție, despre care te vei putea informa citind programulŭ ce 'ți alătur. Respunde'mi îndată și vei fi mulțumitŭ. Foaia trebue să înfățiseḑe uniformitate de limbagiu. Eu însumi care nu sunt de locu de părere a primi pe *ţiune* în locŭlŭ obicinuitului *ţie* sunt silit a mĕ conforma regulei priimite de majoritate. Păstreḑu ambii tĕi articoli neatinși și asceptŭ respunsulŭ tĕu ca să sciu de 'mi dai voe a schimba câteva ḑiceri precum *popor* în locŭ de *norod*, *spiritu* în locu de *duhu*, *timpu* în locu de *vreme* care nu figureaḑă nu numai în jurnalul Patria, dar în nici într'o scriere de aḑi. Făcând însă aceste schimbări ar trebui, spre a fi consecventu, să se modifice și idea acolo unde ḑici că trebue să păstrăm în limba vorbele slavone ce se află etc.—Veḑu că atât în chipulŭ de a învedera formarea limbii, cât și în ceea ce privesce politica națională și chiar în ceea ce se attinge de simtimentele private și personale, ai tendințe cam reacționare și cam au dreptu cei ce ḑici că 'ți facu acolo o asemenea accusare. Eu nu ḑicu ca dânșii că esti reacționar, însă tendința încolțesce în celle din urmă ale tale scrisori; și când cineva la 20 de ani arată atîta *moderantism*, când arată atîta dispreț pentru cei ce, chiar de s'au rătăcit, au avut bune intenții și merită simpatiile nóstre fiindcă aḑi sufferă, — la 40 anii nu mă voiu mira de locu a'l vedea în câmpulŭ oppusŭ — Mă exprim către tine cu o francheță cu

care nu m'așŭ exprima catre un omu pe care nu'lașŭ considera de amicu; speru că nu te vei supăra.

Iți trimitŭ Programmul Patriei, fără a'ți trimite jurnalele care au eșit, fiindcă nu le am la mîne; însă D. Filipescu trebue să le ia cu sine și ți le va putea communica; spre a le trimite prin poștă, portul costă de fie care numar 12 kreuzari plătiți aici și aceasta numai pân la frontiera Franții; de ții a le priimi regulat pe viitor, însărcinédă pe Zamfirescu cu espeduirea.—Iată îți trimitŭ cinci essemplare din poesiile melle ce au eșit acum de subt tipar; vei opri unul pentru tine și pe celle-l'alte patru le vei da dupo cum sunt adressate, adecă unul lui D. I. Voinescu, altul lui Aman, altul lui Berindeiu și unul pentru biblioteca română. Imi vei face plăcerea de a le împărți însuți pe la adresele lor. — Peste puțin va esi de subt tipar o ediție complectă a poesiilor lui Bolintineanu, publicată de Sion. Am priimit o scrisóre de la Peretz din Constantinopole în care îmi scrie între altele că Bolintineanu a plecat la Jerusalim— I. Maiorescu a venit în Bucuresti. — Am primit o scrisóre de la commissionarul din Pesta că mi-a trimis cărțile la Giurgiu. — Apostol va pleca cu Efrem dupo Paste. — Mulți își propun a merge în vara asta la Paris.

Póte îmi voiu lua și eu sborul într'acolo; însă nu sunt încă sigur; bunăvoință am destulă, dar nu știu de voiu avea parale destule. Aman mi-a offerit ospitalitatea la dânsul acassă, ceea ce mĕ va iconomisi de a plăti chiriă; dar tot îmi va trebui 120-150 de galbeni spre a face acest drum. Puțând disposa de suma necessariă, voiŭ pleca de aici la începutulŭ lui Augustu și voiu ședea o lună în Paris.

Dacă cunosci pe vre unul de la *Revue des deux Mondes*, dă-i note ca să facă un articolŭ asupra poesiilor melle. Sci că acuma jurnalismul se interesseadă de tot ce privesce principatele și mai cu seamă litteratura nóstră începe a fi esplorată de litteratorii streini. Grand îmi spunea ca 'i a scris Frank ḑillele trecute ca să-i trimită totu ce s'a publicat nou în românesce.

Veți fi audit pe acolo că la Craiova au fost mari turburări și neînțelegerĭ între locuitori cu garnisona austriacă; însă amănuntele nimeni nu le cunósce aici.

Arată respecturile melle familiei talle. Mumă mé îți trimite complimenturi. — Arată complimenturi la toți amicii nostrii de acolo pe care 'i mai întâlnesci; mătușa-mi Anica Samurkașu spune 'i că 'i sărut mâinile; la începutul lui Maiu trebue să viă și unchiu-meu acolo.—Am arătat D-rei Elena Lahovari ceea ce 'mi scriai pentru fiesa și acésta 'i-a făcut mare plăcere.

Imi ḑiceai mi se pare în una din scrissorile talle că Cosadini a plecat din Paris și că va veni în Bucuresci; e mult de atunci; însă aici nu s'a vădut Cosadini, scrie-mi de se află tot în Paris.—I. Bălăceanu a fost priimit în țarră; a plecat din nou spre a'și lua nevasta și a veni cu dènsa spre a se stabili în țarră.

Nu mă uita; scrie'mi tot așa de des ca și până acum; voiu fi essact a 'ți raspunde.

frătiéscă salutare
George Cretzianu

G. Creţeanu cătră Al. Odobescu

Bucureşti 15/27 August 1855

Scumpe,

Nu trebue să te miri de nu ai priimit cam de mult scrisori din parte'mi; aerul Bucuresciului trage a lene; nu mai sunt așa ecsactu cum am fost cât am stat la băi. De când m'am întors aci, o duc fórte reu; sunt cu totul isolat; eram obicinuit a fi nedespărțit de Hiotu; el s'a dus; eu am remas: ah! de ce nu pociu să viu a vă însoți pe amândoi? Vieața mea e așa de monotonă, câte o dată me aflu așa de desgustat de tóte, în cât îmi vine ideea de a da un denument acestei comedii, cel puțin de așu putea muri în poesie cum ḑice și cum a murit Körner.

Am vĕdut celle coprinse în scrisórea ta din urmă: păstreḑu tóte scrisorele talle, însă fii sigur că nimeni altu nu le vede. Contrastul ce 'mi observeḑi însuți între partea întîia și partea din urmă a scrisorii tale, nu m'a mirat de locu; sunt departe de a fi un rigorist și de a găsi că e rău să petrécă cineva din când în când; omul care e stăpân pe sine dupo o nópte de placere, se pune cu mai multă ardóre la lucru. Viața mé e nesuferită, căci n'am nici una nici alta.

Dar îmi vei ḑice: „ce te opresce d'a lucra?“ nimic negreșit, dar când pe de o parte nu poți să dai lucrărilor talle un scop actual, când n'ai nimicu care să te stimuleḑe; când pe de altă parte ești muncit de dorințe pe care nu le poți mulțumi, când oftеḑi dupo indipendinçă și n'o poți avea—nu'ți vine a te pune la lucru. Intorcându-mĕ de la Mehadia, am fost Duminică la palat undĕ nu pusesem piciorul de când cu istoria articolului asupra *șoselelor*. Vodă, cum m'a zărit a venit la mine și mi-a ḑis să șeḑu pâna va pleca lumea că are să 'mi vorbéscă. Introducĕdu-mĕ în cabinetul seu, a început prin a'mi ḑice că e fórte mĕhnit vĕḑênd că tinerimé este îmbuibată de idei anarhice. Apoi m'a întrebat că ce am socotit că să luminеḑu Europa asupra țerrii! I am raspuns că am vrut să luminеḑu guvernul care, fiind incongiurat de linguşitori, nu vede în totd'auna lucrurile astfel cum sunt. La aste vorbe, s'a înfuriat, a început să bată din picere și să strige ca scie ce se petrece în țarră; că venim din Paris cu fumuri și cu pretenții de a reforma țarra, că țarra merge bine cum merge etc. etc. etc.

Intorcêndu-me de la băi am fost priimit la *clubul român*, unde am veḑut articolii publicați de Ampère în *Revue des deux mondes*.—Am făcut cunoscinţă cu fiul Lordului Stanley care se află numai de puține ḑille aci și cu tóte astea citesce și a început să înțellégă limba română; e mare admirator al poesiei nóstre; vré să facă o collecție de celle mai allesse poesii din deosebitii poeții români și s'o imprime la Londra cu illustrații ca prin acest mijlocu să facă pe Damele nóstre a citi românesce, fiindcă s'a convins că elle nu citescu de locu pe poeții naționali. — C. Aricescu a publicat partea I-a a „*Istoriei Câmpulungului*“. Ca erudit nu pociu judeca meritul acestei cărți, însă ideea e bună și nouă; cartea e inspirată de un sentiment național, cu tóte că în unele locuri este rĕu interpretat: astfel ḑice la un locu că trei mari epoce sunt în annalele nóstre și aceste epoce sunt reprezantate de trei persóne Radu Negru, Mihaiu Viteazu, *Eliade*. Fiindcă vorbim de istorie, să 'ți communicu o descoperire care s'a făcut dillele astea: murind mai anii trecuți Cornescu Oltenitzeanu care aduna documente istorice, cărțile și hîrtiile lui, s'au vêndut la mezat. Căpitan

Papazolo a cumpărat niște documente vechi pentru prețul de un galben; cătând a descifrat acele documente, a dat peste unul dela Mateiu Bassarab care dăruesce mai multe moșii unui Radu *Crețeanu* pentru *vitejiile* sale. Iți închipuesci cât interesŭ are pentru mine o assemenea descoperire; sunt mândru de a sci că unul din strămoșii mei a fost viteaz apărător al țerriĭ; am speranța de a intra în possessia acestui documentu al cărui întregu cuprins nu 'l cunoscu încă.

Aman a fost în Bucuresci de unde a plecat la Craiova spre a se întórce piste ₫ece ₫ille la Paris. Vodă 'la numit Pitar si'i a dat o gratificație de 200 h. Măria Sa, fiind bolnav, a plecat la monăstiri piste Olt spre a schimba aerul.

Imi cei planul Lăpușneanului; începusem a lucra fară nici un plan; apoi mi am întrerupt lucrarea; acum voiu face un plan și'l voiu începe din nou, voind a'l scri în versuri rimate. Cu viitórea mé scrisóre, îți voiu scri despre acésta. Nu m'am pus pînă acum la lucru, pentru causele mai sus espuse și fiindcă 'mi voiu schimba odaea. Am dat să lege câteva portrete care'mi vor impodobi odaea cea nouă și mĕ vor înspira și anume: Dante, Byron, Mitkievici, Rousseau, Montesquieu, Augustin Thiery; adaugă pe lângă acésta orele lui Rafael și portretul amicului meu Sion; când ai să 'ți dai osteneala ca să pozeₔi la un fotograf, te așu introduce și pe tine în acéstă illustră companie; așu vré asemenea mult să amu un portret al lui Rafael.

At teu ca un frate
G. I. Crețeanu

Dacă a venit Hiotu în Paris, spune'i că'i am scris poste restante.

Al. Odobescu cătră un prieten

Prietine,

E adevĕrat că rĕul se face de obiceiŭ și când odată te-ai dedat cu dênsul, e greŭ lucru a te desbara de el, de și'l cunoscĭ că e rĕŭ.

Incepŭ scrisoarea mea cu o maximă filosofică pentru ca să ne 'nțelegem îndată asupra lungei D-tale tăcerĭ și asupra aleĭ mele care este și maĭ vinovată. Făgăduințele ce

ne făcusem unul altuĭa în Paris aŭ rĕmas multă vreme uĭtate; D-ta aĭ schimbat cu totul viața-ți. Se 'nțelege mai lesne cum 'ți a perit și aducerea aminte a celor făgăduite. Dar eŭ, eŭ ce am rĕmas tot într'acé stare, eŭ ce am fost nencetat prigonit, în césurile de studióse inspirații, de dorul unuĭ prieten, cu care desbătém (peripateticesce și subt influența salutară a înțeleptei antichități) ideile ce-mĭ insuflau nencetat ale mele studii, eŭ ḑicŭ, ce mĕ deprinsesem așa de bine cu lungile nóstre convorbirĭ asupra trecutuluĭ istoricŭ ș'asupra viitorului dorit,—cum am putut se me lépedŭ așa cu totul de acele întreținери ce'mi eréu și 'mi sunt ânco—îți spuiŭ cu dreptŭ—mult drage, étă ce e mai greŭ de deslușit! Ansă me voiŭ sili a te face se 'nțelegĭ de ce n'am vrut a încredința penii și cărții ceé ce dam cu atita plăcere glasului. — Lasă-mĕ se-ți aducŭ aci aminte pe Platon, pe acel om sânt! căci eré mărețŭ s'avé inima blândă (astfel sunt omeniĭ ce 'mĭ placu și de aceé Platon îmĭ place mai mult decât toți ómeniĭ).

Platon se plânge în mai multe locurĭ, de ce armoniosul rost al cânturilor omerice, de ce sântul sanctuar al Memorii ce păstrase din vechime povețele moraleĭ *Tainelor* fuseseră date jertfă scrisórei și acelei mute lăcomii a ochilor ce fugŭ repede pe papyrul condeĭat.—Sciu că mulți ar tracta acésta cuviósă superstiție a lui Platon ca o exagerație poetică séu chiar ca o absurditate, de n'ar căta a pătrunde mai adâncŭ în înțelesul acesteĭ ideĭ pline de venerație pentru lucrurile strămoșescĭ și întemeete chĭar pe o 'naltă încredere în puterea și'n mlădița cuvântului. Dar ceé ce n'ar puté nimenĭ tăgădui e că pentru prietinĭ, scrisórea nu póte lămuri nicĭ una din acele dulcĭ și cumpătate mișcărĭ ce le simte cineva în privința și în conversația lor.—O scrisóre bine scrisă, de la un prieten, ți se pare sofistică și silită; o scrisóre fără de pretenții și ca lĕpĕdată pe hârtie te face a dori ceva mai mult. Astfel âncôt nimeni nu te multumesce în chipul acesta. Cuvêntul singur și repejiunea lui și mișcarea repejunei sale, éta ce e de dorit.

Veḑi! acuma îți scriseiŭ ca la trei feçe și nu 'ți am spus negreșit nici a mia parte din tóte câte am să-ți spuiŭ. Mĕ voiŭ încerca dar óre a le înșira pe multe și nenumărate foi?

Nu; te'aș osteni și pe urmă n'aĭ puté niciodată se aibĭ plăcerea de a 'mĭ tăia vorba. Aș fi dinaintea D-tale ca aceĭ bieți craĭ morți ai Egyptului ce stau fără de viață dinaintea tribunalului preoților. La întrebarile ce 'i făcéŭ, istoria, trecutul neclintit rĕspundé și judii dau sentința fără ca împlinitorul faptelor se se poată apără.—Intr'adevĕr aĭ puté sĕ'mĭ rĕspundi! dar sântem cale de 10 dile departe unul de altul.—In dece dile împresiile ușóre se răcescŭ;—și la urmă cine scie ce o mai fi acum și în Moldova! P'aci pace bună. Mie personal 'mi e fórte urît căcĭ vréŭ se trecŭ peste vro 6 septămâni un examen [1]) la urmă, dacă împrejurările vor erta, am de gând a merge se'mi petrecŭ vacanțiile în Țéră; sperŭ se trecŭ și prin Iașĭ și plăcerea a mai mare ce voiŭ avé acolo va fi de a te vedé. Ansă cu tóte că póte se ne vedem peste puțin, fii, te rogŭ maĭ om de trébă decât mine și rĕspunde-mi maĭ iute decât cum 'ți-am rĕspuns. Spune—mi în scrisóre ce present aŭ scolile pe acolo și ce viitor le sperĭ; dimŭ ĭar ce fel de sciriĭ de aci te ar interesa mai mult și primesce ale mele prietenesci îmbrăcișări.

A. Odobescu

E vre o câta va vreme de când am dat lui Cozadin, o gramatică Engleză și Grecéscă ἁπλὰ ca se 'ți o trimétă; peste vre o cât va timp o damă îți va aduce-o, étă ce 'mi a rĕspuns. — Vrém se'ți scriŭ pe scoarță numele meŭ spre aducere aminte, dar m'am gândit că locu'mi va fi reu ales între Englezĭ și Grecĭ; de aceé când vei lua-o în mână gândesce-te la țéra noastră dorindu-i mărĕța putere a Engliterii și sufletul eroicŭ și luminat al Eladii vechi; dar nici egoismul celei d'antăiŭ nici ticăloșiile Greciei moderne. -- Dumnedeu se mĕ erte de am blestemat sfĕrșind!

A. O.

---

[1]) Această scrisoare pare că datorează de prin anii 1851-53, când Al. Odobescu se găsia la studii, la Paris.

Toast în versuri al lui Al. Odobescu în onoarea lui V. Alexandri.

Domnilor mei,

Un bărbat dintre acei cari stau pe treapta întâia între literații nostri, un istorian și archeolog erudit care este tot odată cel mai elegant și cel mai românesc prozator—ați înțeles D-lor mei, că de A. Odobescu este vorba—se află la băile Mehadia pentru vindecarea sănătății sale. Silit de a lipsi de la această masă, unde locul său era firește însemnat, el a dorit ca cel puțin gândul său să se afle în mijlocul nostru, și ne-a trimis un toast poetic, prin care își închină paharul plin, vai! numai de apa rece a Cernei și nu ca ale noastre de vin spumante campanense, poetului pe care îl serbătorim astăzi [1]).

Un altul mai vrednic de cât mine fusese însărcinat cu rostirea lui; silit de a pleca pentru cuvinte imperioase și neatârnate de voința sa, el mi-a transmis mie fala și plăcerea de a îndrepta, în numele lui Alex. Odobescu, următorul toast iubitului nostru poet și tot odată, sunt mândru de a o putea spune, vechiului meu prieten Vasile Alexandri:

Din apa rece a Cernei
Pe care zeul Lernei
A descântat-o în vin,
Din undele-i nebune
Ce-n veci o să răsune
De dulcele-ți suspin
Eu umplu azi pahare
Și chiar din depărtare
În numele-ți închin,
Poete, ce cu fală
Duci hora triumfală
A neamului latin.

[1]) Nu putem ști cine a rostit, în numele lui Al. Odobescu versurile scrise în onoarea lui V. Alexandri.

PLIMBARE...

...Si iar pornim în astă seară, alături cu gândul dus...
Nu ştim nimica să ne spunem şi ochii nu vor să se'frunte,
Când, gălgâindu-mi rana'n sânge, sălbatec, ca un alt Isus
Cu ochii aiuriţi de groază îmi lapădă spinii de pe frunte...

Păstrează între buze, caldă, tăcerea ca o sărutare...
Să mergi încet... Toţi trec pe-aicea, aşa, cu capu'n piept [plecat].
Pe undeva, într'o fântână, s'a oglindit un om aseară
Si îl găsiră trecătorii—azi dimineaţă, înecat...

N. Milcu.

AM ASCULTAT...

Am ascultat un glas odată
De frunză veştedă'n cădere:
N'a fost pe lume glas să-mi dee
Mai mult fiorul de durère –

Şi-am ascultat un lan odată
Sbucnind în val de simfonie:
Un dumnezeu cântă în mine
Şi nimeni – dintre voi – nu ştie!

Ioan Conea

DURĂU.

De câte ori vorbește cineva de schitul Durău, așezat la poalele Ceahlăului, instinctiv îi vine în minte figura Părintelui Teofan, a cărui celebritate a copleșit înseși culmile semețe ale Panaghiei. Părintele Teofan, în afară că e starețul mânăstirei, e cel mai desăvârșit discipol al lui Bacchus.

Cunosc de mult această cinstită față bisericească, cu o inteligență naturală foarte vie, cu înfățișare mefistofelică și cu nasul ca un felinar de cale ferată. Nu l-am văzut nici odată la mânăstire, căci sfinția sa e mereu pe drumuri. De aceea nu știu cum i-o fi stând în chip de slujitor al altarului.

De câte ori abătându-te pe la Durău vei întrebà de Părintele Teofan, ți se va răspunde:

— E dus la Iași să culeagă viea.

Sau:

— E dus să îngroape viea

Sau:

— A plecat să aducă vinul.

Iar nefericitul Domn Kirileanu care îl caută de un an, și mai bine, să-i ceară niște lămuriri, exasperat de atâta ghinion, înseamnă furios în condica vizitatorilor:

„Am fost la Durău și nu l-am găsit pe Părintele Teofan". Sau: „Iar am fost la Durău și iar nu l'am găsit pe părintele Teofan". Sau: „Din nou am fost"... etc.

Fiind o fire simpatică și insinuantă, ajunsese la un moment dat în grațiile mitropolitului, care îi dăduse o frumoasă distincție, numindu-l, dacă nu mă înșel, inspector al mânăstirilor. Astăzi însă „gurile rele" spun c'ar fi scrintit-o.

Niște prieteni, ce avusese norocul să-l găsească odată prezent în mânăstirea ce o conduce, îmi povesteau că l-au găsit bolnav. Fratele intru Domnul, ce-l îngrijea, foarte mișcat le spuse aproape plângând că părintele stareț e grav bolnav.

In adevăr culcat și învelit cu mai multe blăni, se sbătea ca în ghiarele morții, abia mai putea bolborosi câte un cuvânt.

— Ți-e rău părinte?

— Rău de tot.

— Ii fi răcit. Un vin fiert ai băut?

— Nu mai beau vin. M'am jurat pe sfânta cruce.

A doua zi dimineața, bolnavul se găsea sănătos, bine dispus.

— Te-ai făcut bine părinte?

— M-am făcut, mulțumesc lui Dumnezeu. Mă luase aseară cu friguri și cu fierbințeli.

Și prietenii mei zărind o damigeană cu spirt în dosul patului, înțeleseră că atunci când părintele Teofan declarase că nu mai bea vin, nu minți se.

* * *

La Răpciuni lăsăm șoseaua și apucăm la stânga pe drumul ce merge pe lângă pârâul schitului. Urcăm un deal întunecat de brazi și stăvilit de bolovani, până ieșim în larga poeană depe poalele Ceahlăului, la Durău. Fânul cosit proaspăt, se clădește în stoguri până departe pe vârful dealului. Soarele scapătă spre asfințit, înroșind culmile colțuroase ale Ceahlăului. In liniștea pustiului, toaca se aude limpede. Se slujește de vecernie. Mâine e sărbătoare.

In fața mânăstirei, pârâul se strecoară repede pe sub temelii și o clipă ți se pare că te afli în evul mediu, dinaintea unui castel, gata să-ți lase podul pentru intrare.

Ca orice călător cunoscut prin părțile locului, întreb mai întâi de părintele stareț.

Fratele Ghiță, un copilandru cu părul blond, inteligent, însă destul de naiv, caută să se scuze:

— Păi, să vedeți... A plecat la Iași... Niște interese. Dar casa e deschisă, poftiți.

Şi făcând o mişcare bruscă, porneşte înaintea mea conducându-mă în camera cea mare dela etaj, unde uşa sta deschisă într'un balcon nu spaţios, dar încântător: camera reginei. In adevăr, Regina Maria a locuit de câteva ori în această încăpere şi drept mulţumire a trimes găzduitorului caramaniurile ce acopere astăzi pereţii şi divanurile.

Din balcon, privirea ţi se loveşte de munţii ce înconjoară mânăstirea ca nişte ziduri.

Cine-o fi întemeiat-o? Nu se ştie. Tradiţiea spune că în jurul Ceahlăului, au trăit altădată sihaştri cari, cu tot devotamentul lor, nu s'au putut împăca cu clima şi cu pământul neproductiv. Până astăzi se găseşte pe Ceahlău o peşteră într'o stâncă, numită *Peşterea lui Vucul*, după numele sihastrului care-a locuit-o şi de care pomeneşte Gheorghe Asachi într'o poemă a sa. Aşa dar, cu timpul, s'au retras în văgăuna adăpostită dela poale, şi au înfiinţat schitul Durău. Mai întâi au construit o bisericuţă de lemn, care ar fi trăit un secol, după care, au ridicat o altă bisericuţă, tot de lemn care a durat până la 1800; iar clădirea de piatră ce se află astăzi, s'a construit în zilele lui Mihalache Sturdza. In 1840, înmulţindu-se călugăriţele la Varatec, mitropolitul Veniamin intenţionă s'o transforme în mânăstire de maici, urmând să strămute călugării la Secul. N'a isbutit însă, din cauza impotrivirii energice a acestora.

— Mânăstire săracă, se plânge fratele Ghiţă, odoare n'au fost cine ştie ce: dar azi, nu mai sunt nici acelea. Pământ n'avem nici o palmă şi chiar de-ar fi, ce-am putea face? Primăvara, zăpada se duce târziu şi toamna vine curând.

Slujba e pe sfârşite. Clopotele începură din nou, cu glasul lor subţire şi călugării unul câte unul, păşind tiptil se pierd în întuneric.

— Iată pe părintele Veniamin, „pustnicul“ cum i-a zis d. Băeşu. Cel mai sărac dintre noi toţi. Incărcat de ani, l-au părăsit şi auzul şi vederea. Acum, trăeşte singur, numai cu credinţa. De când l'a pictat e mereu posomorât, se simte rău. Zice că i-a luat umbra şi diavolul a pus stăpânire pe dânsul.

De câte ori în atelierul lui Băeşu, admirând tabloul, am râs de această întâmplare, unde Veniamin îşi „vânduse

sufletul diavolului", contribuind însă la o neperitoare operă de artă. Cine l'a înţeles însă mai bine, de cât acel maestru al culorilor, care a suferit şi el cândva depe urma nedreptăţei ce veşnic va domni între oameni. Căci, dacă legea talentului spune că în faţa celor chemaţi nu există stavilă şi că ei se vor afirma chiar de li s'ar împotrivi stânci de granit, câtă răbdare îi trebue artistului, în luptă cu ignoranţa publicului, pe drumul impotmolit de „bunăvoinţa" colegilor.

Renunţând la perspectiva de-a fi bogat făcând tablouri flatante cucoanelor în Bucureşti, Băeşu, înamorat de frumuseţile naturei a cutreerat munţii noştrii, descoperind atâtea motive de inspiraţie. Dar mai ales la Durău şi-a găsit desfătarea sufletului său ales, redând fie culmile falnicului Ceahlău fie o clopotniţă învechită, pe credinţa unui pustnic, pe ţăranul voinic, care ştie să înfrunte asprimea vremei. Atâtea pânze care au trecut hotarul, făcându-ne cunoscute comorile şi care, pentru noi, vor avea o valoare postumă.

După masă ieşim şi ne plimbăm prin poeni. Nori groşi acoperă cerul. Singurătatea şi întunericul te înfioară. In aer se face răcoare. Picături mari încep să cadă. Şi la lumina fulgerilor, care se înteţesc, zărim în răstimpuri Panaghia. Nu mai putem urcà Ceahlăul pentru răsăritul soarelui.

In zori, ploaea a stat. Norii umblă grăbiţi şi se adună din toate părţile, retezând munţii.

Ne pregătim de plecare, căci la Durău când încep ploile nu mai încetează.

In faţa porţei, fratele Ghiţă ne urează drum bun şi ne roagă să ne mai întoarcem.

— Spune, părintelui Teofan, multă sănătate.

— I-oi spune — se grăbi el încurcat — că la sfârşitul lunii viitoare, se întoarce de bună samă.

A. Semaca

LUCRETIUS: din „Poemul Naturei".

Invocaţia către Venus.

Al Romei isvor de viaţă, slăvit şi de zei şi de oameni
O, Venus, frumoasă şi blândă, rodire de aur tu sameni
In lumea-aşezată sub aştrii, ce veşnic pe bolţi rătăcesc;
Şi 'n stoluri voiase trireme pe valuri albastre plutesc,
Şi lanuri cu spice de aur, din brazde, de-apururi răsar.
Şi fiinţele toate din lume prin tine se nasc, o, zeiţă,
Şi ochii, cu drag îi înalţă spre-al soarelui mândru altar.
In mândre veşminte de aur, cu floarea de crin în cosiţă,
Cobori, doar o clipă, în lume, din templul tău alb de argint,
Şi vântul sfios se opreşte şi norii cei trişti se' nsenină,
Pământul, sub paşi, îţi aşterne covoare de alb mărgărint,
Şi Marea-ţi surâde; iar bolta te scaldă în val de lumină...

Abia Primăvara, în luncă, surâde şi blondul zefir
Scăpat din zăvoare s'avântă, s'adie în sbor maestos,
Şi corul de pasări ţi-anunţă sosirea în ritm sgomotos;
Şi turmele toate în salturi nebune, smulg fragedul fir
De iarbă; şi'n jocuri, trec vaduri pe fluvii râpoase, adânci.
Prin lunci răcoroase, prin codrii, pe vârfuri semeţe pe stânci,
Făpturile toate robite de farmecul tău te urmează,
Şi ochii tăi limpezi, zeiţă, de farmec divin scânteiază.
Şi iarăşi tu Veneră blândă,—în fluvii adânci, sgomotoase
Pe mări fără de margini, pe munţii cu piscuri etern maies-
[toase,
In case 'nfrunzite de pasări, şi-oriunde o fiinţă trăeşte,
Din amfora sfântă-a iubirii, în inimi, torni farmec divin,
Şi patimi grozave, o clipă, s'aprind...; dar un zâmbet senin
Revarsă în lume, rodirea şi neam lângă neam se'nmulţeşte..
Tu'n braţe cuprinzi Universul; cunoşti al Naturii mister,

Şi tot ce se naşte mai mândru, aci pe pământ şi 'n eter:
O floare, iubirea, un murmur, o rază de soare, un vis,—
Se naşte prin voia ta blândă sub ochiul tău veşnic deschis!...
De aceia, o, Venus, zeiţă, tovarăşe eu te-am ales,
Să torn în cadenţe eterne al Firii adânc înţeles.
O, dă-mi armonia şi-avântul zefirului blând călător,
Şi-a razei lumină, şi ritmul metalic de tainic isvor,
Să 'nchin fericitului Memnius, de-apururi scăldat în iubire
Şi 'n daruri cereşti,— al meu cântec pornit din adâncă simţire!
O, Venus, aruncă-ţi privirea ce 'mprăştie pace oriunde,
Trimite şi glasul tău molcom să tremure 'n spaţiu, în unde,
Şi fă s'aţipească o clipă sălbatecul clocot de luptă,
Pe 'ntinsul pământ şi în largul Oceanului; vrajba e ruptă
Din trista' ncăpere a Morţii: Infernul, isvor de dureri.
Tu poţi să împaci orice suflet cu-a tale divine-adieri...
Şi Mars, neînvinsul în luptă, ce poartă războae în lume
Când cată estatic spre sânu-ţi eşit din albastrele spume,
De rana eternă-a iubirii, el cade, pe spate, învins...
Sculptatul tău corp de statue, răsare din albele valuri,
De sfinte miresme 'nfocatul, de-odată, se simte cuprins
Şi soarbe cu gura deschisă, cu patima strânsă 'n privire,
Din blânda, eterna iubire,
Ce 'n unde pluteşte în juru-ţi şi 'n ritmuri se 'nalţă spre cer!..
Pe sânul lui cald, te apleacă — cu sfiala, zeiţă, îţi cer!—
Şi 'n dulcea-i uitare sorteşte, în Roma, o pace senină.
Imi trebue pace adâncă, îmi trebuie soare, lumină,
Să pot închegà în cadenţe al versarului tainic mister;
Revărsă, zeiţă, surâsu-ţi de pace, din' naltul tău cer,
Să prind, în adânc, înţelesul eternului tău Univers,
Şi Memmius, slăvitul, să simtă cât suflet palpită în vers!...

Const. T. Stoika.

INVAZIILE TĂTĂREŞTI

PÂNĂ LA

INTEMEIEREA PRINCIPATELOR

Ultimul val da barbari ce s'a năpustit asupra Europei a fost acela al Tătarilor. Invazia tătărească prezintă din punct de vedere general-istoric o însemnătate netăgăduită, întru cât schimbă aspectul dat de invazia ungurească, iar din punct de vedere special-istoric, — pentru noi — prezintă deosebită însemnătate, întru cât a făcut posibilă întemeerea Principatelor.

Ameninţaţi de năvălirea Cumanilor, — determinată la rândul ei de Tătarii ce apăreau la orizontul răsăritean, — Ungurii au luat toate măsurile de apărare. Regele Andrei II-lea, *„ad munirem regni contra Comanos"*, dădu Cavalerilor Teutoni, în anul 1211, Ţara Bârsei [1]). Dintr'o scrisoare a papei Honorius III din 1223, se constată cum Cavalerii Teutoni se întinseseră şi *„Ultra montes nivium"*, fapt care determină pe Andrei II să le ia, în 1225, posesiunea donată şi să-i alunge din ţară [2]). Donaţia făcută Cavalerilor Teutoni corespunde ca timp altei donaţii făcută, cu dreptul de *„Jure perpetuo"*, de către rege lui Corlardus, comite de Tâlmaciu.

Acestuia i se dădea ţinutul Loviştei, posesiune ce i se confirmă şi mai târziu, — în anul 1265 de către Ştefan V [3]). De sigur, că în acelaş timp va fi fost făcută şi donaţia

[1]) Doc. Hurm. I, 1, 74; I, 56, 57.

[2]) Id. I, 89, 91, 96, şi 118.

[3]) Hurm. 1, 325; vezi: Titlul lui Mircea de P. Onciul în Conv. Lit. 1902, pag. 728.

regiunei Câmpulungului, în scopul apărării trecătorii Branului, regiune, în care documentar se constată ca ultim comite, un oare care Laurentius [1]).

In anul 1233, regele Andrei II ocupă şi Severinul, făcând aici un banat şi numind ban unguresc [2]), regiune în care papa trimite misionari spre convertirea: „*multido gentium* [3])".

Andrei II-lea îşi sfârşeşte domnia în anul 1235. — Sub urmaşul său, Bela IV, au năvălit Tătarii în Ungaria. Documentele ne confirmă, că în anul 1239 Bela IV a cerut papei dreptul de *legatus apostolicus*, cum şi acela de a *asigna* ţinutul Severinului vreunui episcopat [4]).

Tătarii strică însă organizaţia graniţelor Ungureşti înspre ţara noastră, prin invazia lor la 1241.

Tătarii, sub Ginghis-Kan, formau în veacul XIII o mare împărăţie, care cuprindea China şi ţinuturile apusene-asiatice până la Marea Caspică [5]). De aici ei au început să prade regiunile învecinate, trecând în Rusia-Europeană. In regiunea Donului—la Kalka — ei au o luptă cu Cumanii şi Ruşii, conduşi de principii Motislav şi Danilo, luptă ce se dă în anul 1223 şi în care iesă învingători. In această luptă, voevodul român Ploscânea cu Brodnicii lui, trece de partea Tătarilor, luptând contra armatelor cumano-ruseşti [6]). De aici ei continuară cu invaziile. In 1237, Cumanii fug din regiunile Volgei în Crimeea şi până mai departe, în ţinuturile dunărene, din cauza Tătarilor, cari ocupaseră ţinuturile sud-ruseşti. Cumanii refugiaţi în Crimeea ajunseră în aşa hal în cât se mâncau unii pe alţii; cei de pe lângă Dunăre au trecut în Peninsula Balcanică, pustiind totul în calea lor şi fixându-se acolo ajutau în luptă pe Greci sau pe Latini [7]). Cumanii rămaşi

[1]) Iorga N., Studii şi Doc. I-III, x; Geschichte d. rum. Volkes I, 167.

[2]) V. Drăghiceanu „Vodiţe" In Buletinul Comis. Mon. Istorice 1912

[3]) Hurmmuzache Doc. I, 153.

[4]) Hurmuz. H, I, 182; 175.

[5]) Arh. Thomas: Historiae salonitarum pontificum c. XXXVIII în Schwandiner: Scriptores rerum hungaricarum vol. III.

[6]) Lĕtopish po Lavrentievskomu spisku. St. Petersburg, 1872, pag. 482. cf. D. Onciul. Originele Principatelor Române; Bucureşti 1899; pp. 90; 239.

[7]) Dr. Aug. Bunea: Incercarea de Ist. Românilor până la 1382. Bucureşti 1912, p. 35, cf. Pauler: A magyar nemzet története, vol. I, p. 142-45 şi A. Kropoleta c. 35, pag. 58.

în stânga Niprului sub Kuthen, fură bătuți definitiv de Tătari în 1238 și fugiră în Ungaria și Bulgaria. In Ungaria ei s'au așezat pe Tisa, Mureș și Criș [1]). Prin Bulgaria înțelegem țara-românească, unită pe vremea aceea cu Bulgaria în imperiul Vlaho-Bulgar al Asaneștilor [2]).

Tătarii cuprinseră Kievul și de aici, sub conducerea lui Batu și a fraților lui, se îndreptară spre Ungaria. In fața pericolului, Bela IV-lea dete ordin să se întărească trecătorile Carpaților și în special pasul Bârgăului sau „Poarta Rusiei"— cum se mai numià, care erà *„per alpes et silvas irrumpentes Rodanam"* [3]). Armata Ungurească încurcă drumul cu copaci tăiați. Tătarii aveau însă ca avant-gardă,— deschizători de drum, — 40.000 de purtători de securi— *„securigeros"*—, cari învinseră pe Unguri [4]). Năvălitorii pătrund în Ungaria în ziua de 12 Martie 1241, sub Batu [5]), prin regiunea Muncaciului.— Ungurii fug spre Pesta. Ei omoară pe Kuthen, regele cuman, învinuindu-l, și pe el și pe Cumani, că ar fii chemat pe Tătari în Ungaria. Cumanii revoltați, se unirà cu Tătarii năvălitori și începură jaful. Batu pornește spre Pesta. In drumul lui, la râul Saiul, pe câmpia Mohi, Bela IV îi eși înainte cu o armată de vreo 65.000 de oameni. Batu avea sub comanda 50.000 de Tătari. Cu aceștia, el împrăștie pe Unguri; abià a scăpat cu viață regele Bela IV, iar orașul Pesta—capitala—căzu pradă Tătarilor [6]). Cadan cu altă ceată de Tătari pătrunse în Ardeal prin pasul Bârgăului, cuprinse Rodna și Bistrița și se coborî spre Brașov pe valea Oltului, luptând în mai multe locuri cu Sașii [7]).

Prin regiunea Brașovului, o ceată de Tătari pornesc în frunte cu Bugek (Büdjek) în Vlahia locuità de Vlahii, numiți

---

[1]) Ibid. p. 136 cf. Onciul: Originale, p. 45.

[2]) Onciul, Originale, pag. 35-36.

[3]) Hurmuz., I, p. 188; Pertz: Mon. Germ. historica Scrip. T. XXIV p. 65.

[4]) Arch. Thomas, op. cit., cap. XXXVIII; comp. c. XIV.

[5]) Rogerius c. XXI: „duodecimo die inhante Marcio".

[6]) Kéza în Endlicher; Mon. Arpadiana, p. 119; Thurocz, II, C. LXXIV.

[7]) Rogerius Miserabile Carmen c. XVI și urm.; Arh. Thomas: Hist. pontif. Salon.

în cronică: Kara-Ulaghii — adică Negri-Vlahi [1]). Această ceată a trecut de sigur prin pasul Branului şi în Vlahia bate pe Kara-Ulaghii documentelor. Aceştia vor fi fost desigur Românii din ţara voevodului Seneslav, al cărui nume cronicarul evenimentelor îl schimbă în acela de Mischelav [2]).

O altă ceată de Tătari sub conducerea lui Orda, veni prin mijlocul Transilvaniei în Ţara Făgăraşului, iar de aci trecu în Ţara Ilaut (Oltenia), unde avù ciocnire cu Beseremban, care ieşi biruitor [3]).

Lupta aceasta este pusă la anul 1240, deşi mai degrabă se poate admite anul 1241, întrucât Tătarii la sfârşitul anului 1240 cuprindeau Kievul.

Asupra drumurilor urmate de Tătari la prima lor invazie, istoricul ungur Pauler, are o altă părere. El spune că Büdjek înainte de a fi în Ardeal, a fost în Ţara-Românească şi de aici a trecut în Ardeal, prin trecătoarea Branului, la sărbătoarea Paştilor la 31 Martie 1241, luptând în Ţara Bârsei cu voevodul Ardealului, Poşa, pe care l-a omorât în luptă şi apoi a pătruns în regiunea Târnavelor şi pe Olt, ucizând în ziua de 5 Aprilie la Cetatea de Baltă vreo 30.000 de oameni. In ziua de 11 Aprilie, când Batu se lupta la Saiul, Tătarii aceştia ocupau Sibiul; apoi au ocupat Bălgradul (Alba-Iulia) şi către sfârşitul lui Aprilie prădau în regiunile sud-mureşene.— Intâlnirea lui Orda cu Bezeremban de asemenea este negată de istoricul citat, arătând că Orda după ce a pustiit regiunile nordice, abia pela sfârşitul lunei Aprilie a pătruns în Ungaria pela Trecin [4]).

Menţinem părerea cronicarului Ullah-Raschid, care a scris în anul 1303—deci contemporan evenimentelor şi care părere e confirmată şi de cronicele ungureşti contemporane, concordând în ceea ce priveşte anul şi chiar luna invaziei, precum şi căpeteniile şi drumurile urmate. Büdjek a invadat din Ardeal în Ţara Românească a Kara-Ulaghilor, iar Tătarii

---

[1]) D'Ohsson: Histoire des Mongoles, La Haye 1834, vol. II.

[2]) Hăşdeu: Istoria critică a Românilor. Buc.— pag. 106.

[3]) D'Ohsson, op. cit., vol. II, 627-28.

[4]) Dr. Aug. Bunea, op. cit., pag. 135-137; cf. Pauler, op. cit., c. I, p. 153, 169-170.

cari au năvălit prin regiunea episcopatului cuman, trecând Siretul, au fost conduși de Bochetor [1]).

In anul 1241, Ungaria, Ardealul și ținutul până în Dunăre se află în stăpânirea Tătarilor, cari aduseră odată cu ei jaful și ruina. Analele mânăstirei bavareze din Niederalteich spun așă: „*Țara-Ungurească, a cărei existență durează de 350 de ani, a fost nimicită în anul acesta (1241) de Tătari* [2])".

De frica Tătarilor, Bela IV fugì la Frideric, ducele Austriei,—și de aci la Spalato. Tătarii l-au urmărit până când, spre sfârșitul anului, primind veste despre moartea marelui Kan Ogotai, se hotărâră să se retragă din Ungaria apuseană, unde se aflau.

Multe știri vorbesc despre năvălirea Tătarilor. Oamenii cădeau în fața barbarilor ca frunzele în vântul de iarnă și sângele lor curgea în șiroaie groase ca niște râuri [3]). Morții erau răspândiți pretutindeni, pe câmpuri și pe drumuri, în case și în biserici. Grozăvia aceasta ținea calea de două zile [4]). Mulți se ascunseră prin păduri și Tătarii voiau să-i scoată prin vicleșug din ascunzători ca să-i poată robi. Rogerius—prizioner la Tătari—scăpând de ei, vine în Transilvania și în satul Frata, lângă o pădure, pe niște stânci goale, găsește o mulțime de oameni refugiați, cari mâncau pâine din făină de coajă de stejar [5]).

Tătarii aveau de gând să rămână mai multă vreme prin locurile ocupate. Astfel în 1242, Cadan „*în al doilea an al domniei*" dă un edict, în care dispune ca banii tătărești să aibă același curs ca și cei bizantini, printre Săcui și Vlahi, dispoziție primită de Sași mai dinainte [6]). N'au rămas însă de cât trei ani, după care timp s-au retras [7]).

După retragerea barbarilor, oamenii revin la locurile lor. Regele, chiar, dă un act Voevodului Ardealului Laurențiu:

---

[1]) Rogerius, Mis Car. c. XXI.
[2]) Mon. Germ, S. S. XVII. 394.
[3]) Arch. Thomas, op. cit. c. XXXVIII.
[4]) Ibid., c. XXXVII; Rogerius c. XXVIII
[5]) Rogerius. M. Carm. în Schwandtner: S. R. Hung. I, 320.
[6]) Colecția Comit. Iosef Kemey în „Transilvania", IV, 1871, pag. 55.
[7]) Turocz, II, C. LXXIV.

ut populos nostros recolligeret [1]). Măsura aceasta a regelui privià de sigur pe bogătaşi, cari s'au refugiat în număr mai mare şi nici decum pe săracii, cari rămăseseră locului,—şi cari de sigur erau în majoritate Români [2]). Tot din ordinul regelui se întăriră oraşele, clădindu-se altele de piatră în locul celor de pământ. Erau diferite întreprinderi particulare, cari ridicau cetăţi şi burguri. Cumanii—cari fuseseră persecutaţi înainte de invazia tătară — dădură sprijinul lor regelui Ungariei, care— drept recunoştinţă— le dădu voie să aibă şi ei rege, pe Alpra. Pentru garantarea legăturilor Ungaro-Cumane, Bela IV căsători pe fiul său Ştefan cu o principesă cumană,— anume Elisabeta [3]).

Tătarii erau oameni răsboinici, dornici de izbândă, dar nu destul de curajioşi. „Ci din năvală mare, prea lesne dau dosul şi din fugă răschirându-se de multe ori poftoresc războiul [4]). Năvălirile lor au stânjenit politica de desnaţionalizare dusă de Unguri contra Românilor, prin nobilitare sau teroare, şi documentar se constată din această vreme primele organizări politice româneşti. Vechea organizaţie românească începe a fi respectată de Unguri, iar Românii încep a fi socotiţi ca un preţios element războinic contra eventualelor năvăliri tătăreşti [5]). După retragerea Tătarilor se constată că atât „Cumania" cât şi „Ţara Brodnicilor",— adică Ţara Românească şi Moldova,— sunt tributare Tătarilor [6]).

Opera de organizare proectată de Unguri înainte de invazia tătară, este din nou începută după retragerea lor. In acest scop, Bela IV dărueşte în 1247 cavalerilor Ioniţi toată ţara Severinului şi „tota *Cumania*", ţinuturi cari erau *„ab Alpis Ultrasilvani"*. In ţara Severinului erau două voevoade: al lui Ioan şi al lui Fărcaş, precum şi voevodatul din regiunea Oltului al lui Lyton, iar în Cumania erà voevo-

---

[1]) Doc. Coli. Zimmermann-Wern-Müller, I p. 71-79.

[2]) N. Iorga, Ist. Românilor din Ardeal şi Ţ. Ungurească, Buc, 1915, I, 53, 54.

[3]) Pauler, op. cit., p. 186-205.

[4]) Letopiseţul Ţării-Mold., edit. Giurescu—pag. 96-100.

[5]) Hurm., Doc. I, 276-77.

[6]) Ibid., I, 25952.

datul lui Seneslav. Primele două voevodate, în cari stăpâniau Ion și Farcăș au fost conferite Ioniților. — Singure voevodatele lui Lyton și Seneslau rămâneau în afară de donațiune „voevozilor lor, așă precum ei au ținut-o și până aci [1])".

In anul 1247, așa dar, Vlahia nu mai făcea parte din imperiul Româno-Bulgar.— De altfel chiar în 1245—cu doi ani mai înainte, Papa adresa o bulă lui Ioan Căliman Asan, urmașul lui Ion Asan II, în care îl numește numai *„domn al Bulgariei* [2])".

Voevodatele lui Lytou și Seneslau rămâneau Românilor. Românii acestor voevodate erau impuși să dea jumătate din veniturile voevodatelor lor ordinului Ioniților și jumătate magistrului Ioniților în numele regelui — acesta în schimbul apărării militare a lor de către armatele ordinului [3]). Donația avea de scop aducerea Ioniților aici cu scopul propagandei catolice printre Români. Incercările au fost zadarnice.— Posesiunile confirmate Ioniților de către Bela IV și în anul 1251, au rămas neocupate. Ioniții fuseseră așezați „în loc foarte periclitat, la hotarele Cumanilor și Bulgarilor... Tătarii însă au făcut tributare părțile ce se hotărăsc cu regatul la Răsărit, adecă Rusia, Cumania, țara Brodnicilor și Bulgaria și ei amenință Ungaria și Europa cu o nouă invazie — așă scria Bela IV papei în anul 1254 [4]).

Wilhelm de Rubruquis, misionar în anul 1254, ne arată că Tătarii ocupau „părțile dela gura Donului până la Dunăre, Valachia lui Asan și Bulgaria până la Salonic [5]).

Incercările lui Bela IV deci sunt zadarnice. După cum predica Dominicanilor făcută în 1238 în județele Oltului contra țarului Ion Asan II, care rupsese legăturile cu sfântul scaun, n'a avut rezultatul dorit, din cauza invaziei tătare [6]) tot așă și planul urmărit de Bela IV, cedând Ioniților pământuri ce nu erau ale lui, n'a fost atins. Invazia Tătarilor a oprit pe rege de a transforma teritoriile românești în

[1]) Hurmuz. Doc. I, pag. 249, squ. (prout iidem hactenus tenuerunt).
[2]) Ibid. I, 225.
[3]) Hurm. Doc. I, p. 249.
[4]) Ibid. I, 259-62.
[5]) Doc. Hurmuz. I, 265-66.
[6]) Ibid. I, p. 134, 153, 164-65.

provincii în care catolicismul să facă prozeliți [1]). De altfel regele renunțase de multă vreme și la planul de supunere a voevodatelor lui Lyton și Seneslau, plan făcut din îndemnul papei, înainte de invazia tătară, pentru motivul desfacerii lui Ion Asan II de biserica romană, la care trecuse predecesorul său, Ioniță [2]).

Locuitorii se cam împuținaseră din cauza invaziei. Episcopul Gallus din Bălgrad se plânge că în deceza lui nu mai sunt oameni deloc sau dacă sunt, numărul lor este foarte mic (nulli vel pauci [3]).

Românii, în urma așezării Ungurilor în Transilvania decăzuseră și din punct de vedere politic, dar mai ales economicește erau foarte strimtorați. Dela năvălitori ei suferiră mai puțin, întru cât ei locuiau mai departe de drumurile mari. Mulți dintre ei vor fi profitat chiar aliindu-se cu Tătarii, pentru ca la urmă să împartă prada cu ei. In cronica lui Mathieu de Paris se citează că „Valvii" sau „Vandalii" (Valci, Valaques),—așà îi numește pe Români,— se aliau cu năvălitorii îmbrățișând cauza lor [4]). Ardealul rămâne însă după retragerea Tătarilor cea mai însemnată provincie, socotită de Unguri, nu ca până acum, ca provincie de graniță,— ci ca un ținut central dincolo de care se află Cumania. După retragerea Tătarilor, constatăm în Ardeal forme sociale și economice superioare [5]).

Stăpânirea Ioniților a rămas doar pe hârtie, din cauza atacului bulgar din 1260 [6]). Țara Severinului a fost cauza certurilor între imperiul Vlaho-Bulgar și regatul Ungar. Ungurii o cuceriseră pela 1230 — sub Andrei II, organizând-o ca banat [7]).

După retragerea Tătarilor, Bulgarii sub Constantin Asan II,

---

[1]) N. Iorga, Ist. Bis. Române, Văleni de M. 1908. vol. I, pag. 17.

[2]) Onciul D. Originele... pag. 40.

[3]) Cf. zim. Wern. Muller, pag. 72, not 81. N. Iorga: Ist. Rom. din Ardeal, vol. I, pag. 54.

[4]) Hurmuz. I p. 265 sg.; cf. N. Iorga, Histoire des *Roumains* de Transilvanie et de Hongrie, Buc. 1915. I, pag. 73.

[5]) Zimmerm-W-Müller, op. cit. 74.

[6]) Drăghiceanu: Vodița în Bulet. Com. Mon. Istorice 1912, pag. 98.

[7]) Onciul D., Titlul lui Mircea, op. cit., pag. 39.

devastară cu dușmănie banatul Severinului [1]), oprind pe Ioniți să vină să-l ocupe.— Intre 1260 și 1270, certurile aceste pentru banatul Severinului s'au continuat, pe când Tătarii se așezau între Dnipru și Ural — sub Batu — în ținutul numit de ei Kipciac.— Bela IV n'a putut veni în ajutorul protejaților săi Ioniți, fiind ocupat între ani 1254-1259 în lupta cu ginerele său Ratislav,—stăpânitorul Macioviei— pentru ocuparea Bosniei și a Bulgariei [2]).

Dinastia Arpadiană se apropia de sfârșitul ei. Revolta din Stiria dela 1258, înăbușită de Bela IV, dând această provincie fiului său Ștefan [3]) cum și războiul ce trebui să-l ducă în contra lui Otokar II, regele Boemiei, din care ieși învins, aduseră decăderea lui Bela IV. In urma păcei dintre el și Otokar II încheiată la Viena în 1261, fiul său Ștefan pierdea Stiria, rămânând duce al Ardealului și cu titlu de domn al Cumanilor din Ungaria [4]). In acest timp s-au repezit și Bulgarii în Banatul Severinului și fiindcă Bela IV era în toiul luptei cu Otokar, trimese contra lor pe Laur rențiu, care-i învinse. In anul următor, 1261, regele însuși cu fiul său Ștefan pradă Bulgaria până în regiunea Iskerului unde a avut chiar o luptă [5]).

Ștefan îi cere tatălui său Bela IV o parte din Ungaria și neobținând nimic se hotărî să-l atace. Când să înceapă lupta la Pojon, fiul se împăcă cu tatăl, Bela IV cedându-i aproape toată Ungaria Răsăriteană, dreptul de suveran al Sașilor din Ardeal și al Cumanilor din Ungaria [6]).

In anul 1262, murind Ratislav,—ginerele lui Bela IV,— pretendent la tronul Bulgariei, fii săi Michail și Bela puseră stăpânire pe regiunile apusene ale Bulgariei, primul pe Bosnia, al doilea pe Maciovia. Sventislav a luat regiunile mai sudice dinspre Sofia. Constantin, țarul Bulgariei libere răsăritene, aliat cu Michail Paleologul, împăratul desființător al imperiului latin al Cruciaților celei de a IV-a expediții

[1]) Hurmuz, I, p. 317.
[2]) Pauler, op. cit., p. 288-230.
[3]) Ibid. 230—32.
[4]) Hurmuz. Doc. I, 287, Pauler 231—41, 246—47.
[5]) Pauler, op. cit., p. 247.
[6]) Pauler, op. cit., 249—250.

porni contra lui Sventislav, care la rândul lui era ajutat de oastea lui Ştefan al Ungariei.

Sventislav eşi învingător în 1263, an în care Tătarii mai dau o raită prin Ardeal, dar se retrag în schimbul unei mari sume de bani.

Trădat de Cumanii şi Saşii, cari trecuseră în urma luptei dela Deva pe care o dădea contra tatălui său, Ştefan, biruit, fugi în ţara Bârsei. Prietenii lui continuând lupta şi obţinând succese remarcabile, Ştefan revine şi face pace la 1266 cu Bela IV.

Certurile din Bulgaria se sfârşesc prin legăturile de rudenie făcute de Sventislav, atât cu Michail Paleologul cât şi cu Constantin.

In acelaş an, 1266, Sventislav face o incursiune în ţara Severinului pe care o pustii. Ştefan năvăli după aceea în Bulgaria, ocupând Vidinul, Vraţa şi ducând jaful până în regiunile Târnovei. Sventislav se supuse.

Bela IV, moare în 1270. Ştefan luă tronul cu numele de Ştefan V, nu domni însă de cât 2 ani,— lăsând în 1273 ca urmaş pe fiul său minor, anume *Ladislau Cumanul*, în timpul minoratului căruia, guvernează mama sa, Regina Elisabeta [1]).

In vremea minoratului lui Ladislau Cumanul, Voevodul Lyton cu fraţii săi au ocupat ţinuturi din Banatul de Severin precum şi regiunile voevodatului lui Seneslau, voevod despre care documentele nu mai pomenesc nimic dela invazia tătară. Probabil Seneslau va fi murit în luptă cu Tătarii, iar stăpânirea lui va fi fost cucerită de Lyton — tot în lupte — dela Tătari. Această parte ocupată de Lyton este specificată în document prin: «*aliquam partem de regno nostro ultra alpes existentem*» şi pentru care Lyton nu voiă să dea venituri Regelui. Magistrul Gheorghe este trimes contra lui Lyton, şi în lupta ce se dă la Turnu-Roşu, Lyton cade pe câmpul de luptă, ca prim erou al apărării noastre naţionale iar fratele său Barbat, prins şi liberat în schimbul unei sume de bani şi cu condiţia ca „*tributum restauratur*“ [2]).

---

[1]) Pauler, op cit. 252—54; 264—65; 299.
Hurmuz, Doc. I, 454; 457-483.

In ținutul Severinului fu numit ban Laurentius [1]).

Ladislau trecù și în Țara Românească în anul 1280, urmărind pe Cumanii revoltați sub Vladimir, cari fugiseră la noi, lăsând avutul lor în Ungaria [2]).

In Bulgaria decăderea începuse cu pași repezi din cauza luptelor civile pentru domnie. La întoarcerea în Ungaria, prin regiunea Severinului, Ladislau fu atacat de Doman, stăpânitorul cetății dela Sud de Branicevo, lângă râul Mlava. Ladislau respinse atacul și trimise și în anul 1281 pe Magistrul Gheorghe contra lui Doman, fără, însă, a face vreo ispravă [3]).

Patru ani în urmă, la 1285, Tătarii fac a treia invazie în Ungaria. Erau conduși de data aceasta de Nogai—șeful hordei de aur, care își avea reședința în ținutul apusean al Niprului, — și de Telebuga, nepotul chanului Batu, mort în 1256, cel care condusese pe Tătari în Kipciac. In luna Ianuarie intrară pela Muncaciu și prădară până la Pesta având mai multe pierderi ca în prima invazie.

La retragere Săcuii bat o ceată de Tătari la Trascău. Telebuga abia a scăpat cu viață [4]). Câteva cete au pătruns și în peninsula Balcanică, în vremea împăratului bizantin Andronic, care socotind că Românii păstori țin cu Tătarii, i-a strămutat în Anatolia, de unde ei s'au răscumpărat [5]).

In anul 1290, Ladislau e omorât de Cumani. Andrei III, urmașul său, domnește până în 1301, când odată cu moartea lui se stinge și dinastia arpazilor pe tronul Ungariei. Regatul ungar era în completă decadență. Papa Bonifaciu VIII descrie situația rea în care se află Ungaria la sfârșitul veacului XIII „prin năvălirile cele pline de ură ale Cumanilor și Tătarilor și Schismaticilor [6]).

Timp de 7 ani (1301-1308) în Ungaria este micul interregn, timp de decadență pentru Unguri, de ridicare însă

---

[1]) Hurm. Doc. I, 420.
[2]) Ibid. I, 484-85.
[3]) Pauler, op. cit. 272-3.
[4]) Pauler op. c. p. 385-88
[5]) Hurm. Doc. I, 542, 557.
[6]) Cx. Pachimeros: se Michaeli et Andronice Paledogis libri tredecim. Recog. I. Bekkeras: Bonnae Vol. II, p. 109.

pentru Voevozii Români și în special pentru Voevodul Ardealului.

Dinastia arpadiană cu tendințele ei autocratice, împiedicase pe Români să se dezvolte. Tătarii întâlniseră deci în Ardeal „o românime supusă Coroanei Ungurești, trăind într'un haos de forme indefinite și păstrând numai unele libertăți primitive“ [1]). Angeovinii—urmași ai Arpadienilor, venind din apus, aveau concepția feudală a vremei.

In vremea Interregnului, Românii se ridicară. O fiică a lui Basarab, Voevodul următor lui Liton, se măritase cu Alexandru, fiul lui *Michail*, țarul Bulgariei [2]), care a fost ajutat de Basarab în luptele purtate cu Bizantinii [3]) precum și în acelea cu Sârbii la 1330, terminate la Velbuzd, cu înfrângerea și omorârea țarului [4]). Urmașul lui Michail, Alexandru, ginerile lui Basarab, căsătorise pe sora sa cu craiul Sârbilor Ștefan Dușan, stabilindu-se astfel între Români, Bulgari și Sârbi o puternică alianță, îndreptată contra Bizantinilor, dar mai ales contra Ungurilor [5]).

Venit pe tron, Carol Robert din dinastia angeovină, a trimis în mai multe rânduri soli la Basarab, pentru stabilirea raporturilor de vasalitate [6]).

Infrângerea din 1339 dela Velbuzd, determină pe Carol Robert să distrugă pe Basarab „puternicul său vasal de peste munți,“ cu toate că: “*censum debitum regii maiestati semper fideliter persolvisset*[7]). Intră deci cu trupele prin țara Severinului și respinse orice propunere de pace din partea lui Basarab [8]). Silit însă de foame și de greutăți, Carol Robert se îndreptă spre „Castrum Argias [9]),“—cetatea Argeș—, spre a cere armistițiu. Când eși din țară prin munți fu zdrobit la Possada de Basarab, și până la sfârșitul

[1]) N. Iorga, Ist. Rom. din Ardeal, I, pag. 65.

[2]) C. Jirecek: geschichte der Bulgaren, p. 290.

[3]) D. Onciul. Originele... pag. 177.

[4]) Iagic: „Ein Betrag zur Serbischen Analistik“ în Archiw fur slawischen Philologie 1876, II, 83, cf. Onciul. Originele pag. 178.

[5]) Jirecek, op. cit., p. 299, 304.

[6]) Hurm., Doc. I, p. 591.

[7]) Cronicem Pictum 1358 e. d. Florianus: Cronica Hung, 242.

[8]) Florianus, op. cit., 242.

[9]) Florianus, op. cit.: Hurm., I, 646.

vieţii, n'a mai neliniştit pe voevodul român, care în urma acestei lupte îşi luă titlul de Domn singur stăpânitor, întemeind Ţara Românească în 1330. Astfel năvălirea Tătarilor prin defecţiunile create regatului Unguresc, a făcut posibilă *„Intemeerea Principatului Ţării-Româneşti.“*

In Moldova, Tătarii veniţi la 1241, au rămas aproape un secol, menţionaţi fiind alături de Brodnici şi de Cumani [1]).

După aproape o sută de ani de stăpânire tătărească, Românii reuşesc să întemeieze şi Ţara Moldovei. — Liberarea ei de Tătari a fost opera lui Ludovic d'Anjou (1342-1382) urmaşul lui Carol Robert, prin Andreiu Laţcu, Voevodul Ardealului [2]), la armatele căruia se asociase şi Dragoş Voevodul Maramureşului. Athalmos — principele tătar — a fost decapitat şi mulţi tătari robiţi [3]).

Tătarii aceştia se tot uneau cu Lituanii şi prădau Polonia, pe care Ladislau voiă s'o contopească sub coroana Ungară având dreptul după mama sa Elisabeta, fiica regelui polon [4]).

Dragoş Voevodul rămâne în Moldova şi cu învoirea regelui unguresc întemeiază un voevodat pe care Bogdan l-a cucerit dela urmaşii lui Dragoş, la 1359, — declarându-se independent de Coroana Ungariei şi întemeind Ţara-Moldovei.

Tătarii la această dată se retrag în Bugeac, de unde continuă în vremurile următoare să prade sau să vină chemaţi în Ţările Româneşti. — Ţinuturile din Sudul Moldovei cari se numiau „spre părţile tătăreşti“ au fost unite, după alungarea Tătarilor din Moldova, cu Ţara Românească, de Alexandru Nicolae, domnul de atunci, care luptase ca aliat al Voevodului Transilvaniei — contra lor.

P. Georgian.

---

[1]) Hurm. Doc. I, 259.

[2]) Transilvania foaea asoc. Trans. Braşov 1869. pag. 36 — „Series Voyvodorum Transilvaniae“.

[3]) Chr. Dubnicensi, Ed. Florianus III, 16702. Chr. Budenae ed. Podhrodezky p. 276; Thaurocz ed. Sehwandern I, 177.

[4]) Zimm-Wern-Müller I, 388.

DICŢIONARUL JUNIMEI

Obiectiv. Obiectivitate

cuvinte aruncate adesea în discuţiile Junimii, împreună cu multe alte termene filosofice, de M. Eminescu. Junimea făcea mult haz de dânsele.

Ollănescu Dimitrie

născ. în Focşani în 21 Mart. 1849. In Junimea de la 1878, făcând intrarea sa la o aniversare. Traduce în versuri pe Horaţ şi scrie comedii originale — bez versuri. Acum e secretar la legaţiunea română din Stambul. Mai târziu secretar general la Ministerul de Externe şi în urmă la Atena. † 20 Ianuarie 1908.

Om şi Om.

Titlul unei poesii mult criticate de Vârgolici. Fost-a cuprinsul poesiei, nu titlul ei causa că „om şi om" deveni obiectul de predilecţie de căraială pentru Vârgolici, mai cu seamă la aniversări, nu se ştie.

Onorat Auditoriu!

După obiceiul introdus chiar dela început de Maiorescu, la prelegeri populare conferenţiarul se adresează către public prin cuvintele: Onorat Auditoriu! Aceasta a devenit o tradiţie aşa de sacră, încât a zice altfeliu se consideră ca o crimă de Junimea. Deaceea nimeni nu a îndrăznit să nesocotească aceasta regulă. Singur Roiu — vrând să fie original în toate — a început odată una din prelegerile sale prin cuvintele: „Doamnele mele şi Domnii mei!" Infrângerea regulei tradiţionale s'a şi considerat de Junimea ca principala causă de fiasco ce a făcut acea prelegere a lui Roiu.

Opul Acesta

(vezi Chipul acesta).

Ortografia Junimii.

La înfiinţarea Societăţii se simţi trebuinţa unei ortografii comune, căci şi în România şi în Austria domnea cea mai mare confusiune. Deaceea Junimea însărcină pe J. Negruzzi ca peste vară să prelucreze un proiect de ortografie şi să-l presenteze după vacanţă. J. Negruzzi îşi îndeplini însărcinarea, dar ameţit, precum era mai toată lumea pe atunci, de vuetul cel mare al etimologiştilor, el compuse un mixtum compositum, fără nici o sistemă. Acest proiect luându-se de bază la deliberări, de la început se simţi că nu e aşezat pe un fundament solid. Discuţiunea în Junimea ţinu mai multe luni, la care actorii principali erau Maiorescu şi Paicu, pe atunci singurii filologi din Societate. Din toate aceste lungi deliberări o lumină se făcu pentru Maiorescu, care în câteva săptămâni prelucrase faimosul său tratat despre scrierea limbei române. Acest tratat, discutat din nou de Junimea se adoptă

cu neînsemnate modificări. Cu încetul și prin puterea lucrurilor, această ortografie se lăți în Iași, apoi în jurnalele din țară: apoi I. A. Cantacuzino directorul Monitorului o introduce în foaea oficială. Deacolo se împrăștie prin cancelarii și prin școli. Mai târziu începù a se lăți în Bucovina (la Suceava) și chiar în Transilvania (la Brașov și Sibiu) și astăzi tinde a intra chiar în Academia română, care un timp așa de lung a fost adversarul nostru de moarte. Mai mulți ani după apariția teoriei lui Maiorescu, simțindu-se nevoia unor noi modificări și ortografia fiind declarată de Pogor străină Junimii (v. a.), întrunirele se făcură în alte seri regulat odată pe săptămână la J. Negruzzi, acum fiind Burlă principalul filolog, împreună cu Pompiliu. Nu se dobândi însă alt resultat decât lepădarea lui ŭ scurt, lui sc drept st și lui ț. Litera î nu fu regulată, ci lăsată pentru alte vremi. Astăzi toată suflarea română cunoaște de rău de bine, aceasta ortografie, afară de Pogor care nu cunoaște nici una.

Paicu Pavel

născ. în 27 Iunie 1831. In Junimea de la 1865. Odinioară vestit din causa vițurilor sale corosive, precum și din causa prospectului său gramatical în care excepțiile erau mai numeroase decât regulele, mai alese acele în *tie* și *rde* precum hărie, părie, dărie, sfărie, mărăe, hărție, scărție, fărție, părție, etc. Acum s'a burghezit și n'a mai venit în Junimea un șir de ani, până când în 1880 Junimea s'a trezit din nou cu Paicu întinerit. († 22 April 1898).

Pandepte

sau Pîndepte. Pronunțare juristă a profesorului Petru Suciu, decare Junimea făcând mult haz, o adoptase într'o vreme. Și la pandepte se adaugă ca la burlăcărit (v. a.): bunăoară, firește, în casul acesta, după aceea, mai la vale, de pildă sau de exemplu firește etc.

Panteismul.

Religiunea Junimii, după cum afirmă Pogor, în tot casul teoria filosofică cea mai răspândită în Junimea. Despre panteismu au vorbit Pogor și Xenopol, a scris și vorbit Conta în prelegeri publice. Panteismul a dat loc la cele mai multe discuțiuni filosofice în societate. Mult haz a făcut Junimea, când într'o sară, Bodnărescu a declarat foarte serios și cu o naivă franchețe că și el începe a se converti la teoriile panteiste. Toți Junimiștii l'au felicitat dearândul și cu multă veselie s'a cântat în chor „Dignus est intrare în nostro docto corpore". Vre un indiscret din caracudă a povestit în afară de Junimea despre acea discuție, ceace a dat loc la un articol din „Stafeta" scris de Dimitrie Gusti, în care se acusa Junimea că a pus la vot existența lui Dumnezeu, care ar fi căzut în unanimitate fără un vot.

Panbeșinismul.

La aniversarea din 1879, Maiorescu veni din București cu expunerea unei noui teorii filosofice a profesorului Jäger „discoperirea sufletului", după care totul se reduce la miros. Pogor de îndată a și botezat această filosofie „Panbeșinismul" nume potrivit pentru atmosfera aniversărilor.

Panu Gheorghe

născut în Iași în 9 Marte 1848. In Junimea de la 1872. Odinioară făcând parte din cei trei Români (v. a.). Istoric, critic și mare adversar al lui

Hășdeu și al lui Urechia. După plecarea sa la Paris disprețui studiul istoriei și deveni filosof positivist. Din causa caracterului său, numit, răutăciosul Panu. Acum Profesor, judecător și jurnalist roșu înfocat. In urmă (1884) dușmanul cel mai înverșunat al Junimii. † 6 Noemvrie 1910.

Pergamentul

sau „Das Pergament!" — nume cu care, după scornirea lui Pogor, se înseamnă originalul, după care s'a făcut o traducere, sau cartea ce este de consultat în Junimea când se vorbește despre dânsa în lipsă. In cas de controversă, se strigă obicinuit: Unde-i pergamentul? Das Pergament! Și un membru a unui trib (v. a.) oarecare din Caracudă este însărcinat să scormolească biblioteca spre a scoate pergamentul la lumină.

Perina.

Aceasta este o unealtă întrebuințată la întruniri spre a pedepsi pe burghejii (v. a.) și gogomanii din Junimea, adică pe acei care nu sunt de părerea lui Pogor. In momente de indignare contra părerii cuiva, strigă, adresându-se la cei care-l încojoară: Dați-mi o perină!! Și de pune mâna pe vre una o și aruncă în capul adversarului. In asemenea momente este bine a se depărta orice obiecte mici din jurul lui Pogor, precum năsiperniță, cărți, sfeșnice, cenușerniță, etc.

I. N.

CRONICI

Cronica politică

Votul Universal.— Popoarele din Europa precum și cele din America, organizate în state, se bazează în viața lor politică și socială pe principiul denumit democrație. Acest principiu implică guvernarea poporului de către el însuși, fie în mod direct prin sistemul referendului sau plebiscitului, fie în mod indirect prin delegație de diferite grade, date unor adunări cum sunt bună oară parlamentele și guvernele eșite din aceste parlamente.

In democrație, autoritatea factorilor care guvernează poporul, emană de la însuși poporul care în fond e suveran, acordând această autoritate elementelor pe care le alege el fie în mod direct, fie în mod indirect. Parlamentul, guvernul, președintele republicei sau regele, își capătă autoritatea dela însuși poporul prin mijlocul votului exprimat la anumite epoci.

In democrație, așa dar, ori-ce act de guvernământ trebue să emane de la popor, și în democrațiile primitive poporul se guvernează în mod direct, zi cu zi, și aproape pentru fiecare act care privește colectivitatea. Acesta era modul de guvernare în micile republici grecești din antichitate, la cari poporul era în continuu consultat în piața publică (agora) asupra diferitelor chestiuni ce priveau viața în comun. Procedeul acesta de guvernare era posibil pentru state foarte mici, cum erau bună oare republicile pomenite mai sus, care în majoritate se reduceau la câte un oraș împreună cu satele de prin prejur. Pe lângă numărul restrâns al locuitorilor acestor republici, guvernarea directă era nourată prin faptul că nu toți locuitorii erau considerați ca cetățeni, majoritatea acestora, cu deosebire cei ce cultivau pământul, ilotii, neputând lua parte la consfătuirile din *agora*. De fapt republicile grecești erau conduse de oligarchii cu un caracter aristocratic bine pronunțat.

Genul democrației aristocratice grecești s'a trasmis și la democrația latină în primile ei formațiuni, cu deosebirea că la aceasta iloții, denumiți plebeeni, luau și ei parte într'o slabă măsură la guvernare. Pepublica romană a fost și ea o republică aristocratică, condusă fiind de fapt de patricieni, și lupta continuă dintre aceștia din urmă și plebeeni, a avut o influență covârșitoare asupra evoluțiunei acestui stat și transformarea lui într'o autocrație.

Cu înmulţirea populaţiuniei, întinderea statului, şi diviziunea muncei, principiul democratic a trebuit să evolueze în aplicarea lui, de oare-ce nu mai e posibil de a strânge pe toţi locuitorii zilnic în piaţa publică (agora sau forum) pentru a lua deciziuni asupra conducerei ansamblului social din care fac parte. Aceste consultări sub formă de plebiscite nu se mai pot face de cât la epoci îndepărtate şi numai pentru anume chestiuni foarte grave, precum e modificarea pactului fondamental (constituţia), alegerea capului statului, sau luarea de măsuri care pot duce la un conflict armat cu vecinii. In situaţiunea de azi a statelor civilizate din Europa, plebiscitele nu se mai practică de cât în republicile minuscule din federaţia elveţiană, ele fiind complect suprimate în cele lalte state, chiar în cele mai democratice dintre ele. In toate aceste state principiul democratic se aplică sub forma delegaţiunei puterei unor anumite adunări (parlamente, guverne) şi unor anumiţi oameni pe un timp determinat, în general patru sau cinci ani. In statele democratice moderne guvernarea se face prin delegaţie.

Delegaţiunea puterei nu se poate face în statele moderne în mod direct, adică cetăţeanul nu poate alege el însuşi organele de guvernare precum sunt nenumăraţii funcţionari care exercită autoritatea publică. Cetăţenii nu pot numi ei în mod direct pe gardişti, perceptori, prefecţi, miniştri, etc., şi aceasta nu atât din cauza că preocuparea acestor numiri le ar răpi foarte mult timp, ci pentru că statele moderne sunt constituite pe principiul centralizărei şi că ar fi foarte greu ca un cetăţean din Maramureş să poată să se pronunţe asupra persoanei care ar trebui bună oară să îndeplinească funcţiunea de secretar general al ministerului de finanţe sau de director general al poştelor. Nici măcar în desemnarea funcţionarilor comunali nu se mai admite delegaţiunea directă, de orare-ce şi în administraţiunea comunei, ori cât de mică ar fi aceasta, se alege un consiliu comunal care la rândul său desemnează pe funcţionarii cari exercită puterea publică.

Principiul democratic aplicat în statele moderne nu mai comportă rezolvirea tuturor chestiunilor care privesc comunitatea de către însăşi poporul, nici rezolvirea lor de persoane care au primit în mod direct o delegaţie de la popor, ci autoritatea care e presupusă să emană de la popor este exercitată de persoane care au primit această delegaţie în gradul al doilea. Poporul se guvernează azi prin delegaţia care şi ea e de mai multe grade, el numind parlamentul, care la rândul său numeşte guvernul, care şi el mai departe numeşte pe funcţionarii de toate categoriile. Aşa dar delegaţia pe care funcţionarii o au în exercitarea suveranităţei, ei o primesc de la popor, însă pe cale indirectă.

Ia să examinăm cum se face această transmitere de suveranitate de la popor la persoanele învestite cu exercitarea acestei suveranităţi.

Transmiterea suveranităţei poporului organismelor şi persoanelor însărcinate cu aplicarea acestei suveranităţi, adică guvernarea se face prin mijlocul sufragiului universal. El consistă în nişte plebiscite făcute la anumite epoci, prin care anumite elemente din populaţiunea ţărei se pronunţă asupra persoanelor care vor face parte din una sau două adunări (parlament) care sânt însărcinate cu formarea organelor de guvernare (guvern) şi cu controlul actelor acestea. Sufragiul universal după cum se practică azi în România acordă dreptul de vot egal tutulor persoanelor de sex masculin care au împlinit vîrsta de 21 de ani, care se bucură de cetăţenia română şi care n'au suferit anumite condamnări. Această minoritate, (de oare-ce alegătorii nu reprezintă de cât maximum 30% din populaţiunea totală) alege elementele ce compun camera şi senatul după principiul majorităţei, atenuat într'o oare care măsură prin reprezentanţa minorităţei (cel puţin după legea în vigoare în vechiul Regat). Cu alte cuvinte, jumătate plus unul din alegători, adică cam 15% din populaţiunea ţărei, poate desemna majoritatea dacă nu aproape unanimitatea membrilor ce formează parlamentul. Acesta din urmă ia şi el hotărârile în baza principiului majorităţei, adică jumătate plus unul din membri pot impune voinţa lor întregii ţări. Dacă am presupune, cea ce nu e nici odată cazul, că membri parlamentului s'ar ţine în contact permanent cu alegătorii lor, adică cu cei 15% din populaţiunea ţărei, şi n'ar vota de cât cu asentimentul acestora, am ajunge că după sistemul votului universal practicat la noi, cam 8% din populaţiunea totală ar putea guverna întreaga ţară.

Vedem dar că votul universal, care derivă de la sistemul plibiscitelor şi care presupune că el e sistemul prin care naţiunea se guvernează ea însuşi, e o simplă ficţiune, de oare-ce se poate ajunge ca 8% din populaţiune să guverneze toată ţara, şi aceasta presupunând că deputaţii ce formează majoritatea s'ar ţine în contact cu alegătorii lor, cea ce nu se întâmplă mai nici odată şi din cauza imposibilităţei materiale, şi din cauza lipsei de pregătire al alegătorilor pentru ca să poată să 'şi dea o părere asupra variatelor chestiuni ce compoartă guvernarea atât de complexă a statelor de azi. De fapt, în sistemul sufragiului universal, guvernarea directă de către popor a ajuns un fel de ficţiune, de oare-ce el se reduce în a permite poporului de a 'şi alege stăpânii pentru un anumit mumăr de ani (3—5) şi atâta tot. După cum spunea Rousseau relativ la libertatea poporului englez, în regimul sufragiului universal alegătorii sunt liberi numai în timpul alegerilor, de oare-ce odată parlamentul ales, ei nu mai au nici o influenţă în genere până la alegerea următoare.

Principiul democratic, după cum se manifestează azi în sufragiul universal permite unei minorităţi a poporului să aleagă stăpânii ţărei pentru o perioadă oare care de 3 sau 5 ani. In România, perioada aceasta e de patru ani.

De fapt, dacă examinăm istoria popoarelor din toate timpurile, vedem că ele au fost tot d'auna conduse de minorităţi, de un grup de oameni foarte restrâns ca număr faţă de massa populaţiunei guvernate. In autocraţiile egiptene, siriene, babiloniene, precum şi în republicele greceşti şi latine, sau în imperiul roman din antichitate; în toate statele feodale din evul mediu, ori în regatele şi imperiile din epocile recente, cei care guvernau fie în mod continuu, fie în mod alternativ, se recrutau din o pătură restrânsă. Dar şi azi, în ţările cele mai democratice, pătura care ia parte în mod efectiv la direcţiunea statului e şi ea foarte redusă la număr. Inovaţiunea în democraţiile moderne consistă în faptul că recrutarea acestei pături care ia parte la direcţia statului, nu mai e stânjenită prin nimic; fie-ce om, indiferent de cum e născut, de ce avere dispune, ori de e instruit ori nu, putând să ia parte la conducerea treburilor publice, dacă e destul de abil ca să dobândească o astfel de delegaţiune şi să o menţie. Faţă de marea masă a guvernaţilor, cei ce guvernează, sau care sunt capabili să guverneze, formează o oligarhie, fie că ne-am afla în sistem autocratic sau democratic.

Din această oligarhie, se recrutează elementele cărora li se încredinţează conducerea efectivă a statului, şi această se face cam după acelaşi sistem, alegându-se de cele mai multe ori nu adevărate capacităţi, ci oameni inteligenţi, supli şi cam lipsiţi de caracter. In regimul autocratic, aceşti oameni reuşesc convingând pe suveran cu linguşirile lor, iar în cel democratic obţinând mandate de la alegători, linguşindu-i pe aceştia sau la rigoare cumpărându-i. In ambele regime lupta pentru dobândirea guvernului nu dezvoltă caracterul concurenţilor, ci mai curând calităţi de mână a doua sau a treia, precum e umilinţa, linguşirea, corupţiunea şi în deosebi hipocrizia. Cu deosebire aceasta din urmă, hipocrizia, e mai mult cultivată în regimul democratic, de cât în cel aristocratic, demagogia care e forma cea mai răspândită a democraţiei, reclamând de la cei ce o practică o hipocrizie foarte tenace.

Guvernarea popoarelor de câte o minoritate, am văzut că e un fenomen constatat de istorie. El e însă un fenomen natural de oare-ce e legat de natura intimă a omului, şi anume de inegalitatea ce există de fapt între ei. Ca ori şi ce produs al naturei, oamenii sunt diferenţiaţi între ei, nu numai din punct de vedere fizic, dar şi intelectual. Nu există pe lume două fiinţe omeneşti indentice, cum nu se pot găsi două frunze indentice. Inegalitatea aceasta naturală între oameni a fost amplificată şi diversifiată de evoluţiunea socială şi de civilizaţia omenirei. Cu cât un mediu social e mai evoluat, adică mai civilizat, cu atât deosebirile între indivizi sunt mai numeroase şi mai mari, putând atinge diferinţe foarte importante. Prin specializare, oamenii unei societăţi civilizate ajung că aproape nu mai pot să converseze între ei când preocupările lor zilnice sunt foarte deosebite. Intre un matematician

şi un pictor, între un chimist şi un marinar, între un veterinar şi un electrician, etc. există o mare diferenţă în preocupările lor permanente, încât pusă în contact nu pot să susţie de cât o conversaţiei foarte restrânsă.

Civilizaţia a exagerat diferenţele dintre oameni, de oare-ce ea e bazată pe diviziunea muncii şi pe specializare. Mulţumită faptului că oamenii şi-au împărţit munca între ei, fie-care ocupându-se numai cu un anumit fel de activitate, ei au putut să perfecţioneze rendamentul muncei. Lucrul este evident pentru activitatea industrială de oarece, fără diviziunea muncii nu s'ar fi putut ajunge la producţiunea aşa de abundentă din zilele noastre, şi mai ales la enorma varietate de obiecte produse. Dar diviziunea muncei şi specializarea e necesară şi pe terenul curat intelectual, în domeniul ştiinţei şi al artei. Dacă în antichitate un Platon, un Aristotel, un Socrat, putea să-şi asimileze toată ştiinţa cunoscută în acea epocă, azi aceasta este imposibil, şi nu se poate găsi un creer destul de puternic ca să poată să cuprindă întreaga ştiinţa în nenumăratele ei ramuri.

Ştiinţa şi arta au fost împinse foarte departe numai mulţumită diviziunei muncei şi specializarei, fie-care om de ştiinţă, după-ce şi-a însuşit câteva cunoştiinţi generale, ocupându-se numai de o singură ramură a ştiinţei. Nimenea nu poate contesta azi că progresele pe toate terenele de activitate umană se datoresc diviziunei muncei şi specializărei. Numai pe un singur teren se pare că toată lumea e de acord că nu e nevoe de specializare, şi anume pe terenul politicei, adică a guvernărei ansamblului social, sau cu alte cuvinte al statului.

Principiul democratic bazat pe egalitate şi manifestându-se în votul universal este antiştiinţific. El presupune că toată lumea, adică ori-ce individ care a ajuns la majorat are cunoştiinţele necesare ca să ia parte la conducerea ţărei, fie prin acordarea votului său diferiţilor candidaţi care solicită mandate, fie ca să primească el însuşi un mandat, o delegaţie de conducere, din partea celorlalţi cetăţeni, şi anume nu din partea tuturor, ci numai din partea majorităţei. Această presupunere este gratuită şi de fapt este contrazisă de starea existentă.

Dacă la triburile primitive, la care diviziunea muncei şi specializarea n'a putut să dezvolte şi să exagereze inegalitatea între oameni, dacă la acele triburi ori şi ce om are destule cunoştiinţe despre nevoile ansamblului social, astfel încât cei care conduc tribul pot fi înlocuiţi cu uşurinţă la cârmă de către ori care alt element, în societăţile civilizate de azi lucrurile nu se mai prezintă la fel. Viaţa unui stat modern e foarte complexă şi conducătorii unui astfel de stat ar trebui să cunoască foarte multe ştiinţe şi să fie specializaţi în anumite direcţiuni. Principiul democratic nu ţine seamă de toate aceste nevoi ale statului modern. După el e destul ca un individ să se fi născut într'o ţară, să fi

ajuns la majorate şi să poată trăi din munca lui, pentru ca el să fie considerat egal cu or care alt individ din acel stat şi să aibă tot atâtea drepturi şi răpunderi ca şi el. Nu i se cere nici măcar să cunoască a ceti şi a scrie, necum să aibă cunoştiinţi de istorie, de geografie, de economie politică, şi în rezumat de toate ştiinţele care sunt necesare pentru conducerea unui stat.

Pentru ori şi ce ansamblu social care ia parte la producţiune, s'a admis specializarea elementelor de conducere. O uzină, o societate comercială, vezi chiar o armată, sunt conduse de elemente care s'au preparat în mod ştiinţific pentru o astfel de conducere. Inginerii, directorii comerciali, ofiţerii, au dobândit o educaţiune specială care i-a pregătit pentru funcţiunile pe care aveau să le îndeplinească mai târziu în viaţă. Numai conducătorii vieţei politice, adică parlamentarii, miniştrii, etc. n'au nevoe să producă nici un certificat că au fost pregătiţi în mod ştiinţific pentru funcţiunea ce au de îndeplinit. Principiul democratic nu le cere alt-ceva de cât să aibă împliniţi 21 de ani şi să plătească dările. O dată aceste două condiţiuni îndeplinite, poate să ia parte la guvernarea ţărei la fel ca şi ceilalţi cetăţeni, să devină deputaţi, ba vezi chiar miniştrii.

E natural că un astfel de principiu, care poate fi aplicat fără de inconvenient la triburile primitive din centrul Africei, nu poate fi aplicat la statele civilizate de azi, şi de fapt el e încontinuu nesocotit, nimenea neluându-l în serios, nici cei care îl au înscris în programurile lor de guvernământ. Toţi îl întrebuinţează ca o vorbă goală şi îl ocolesc în practică, pentru că de fapt nu poate fi aplicat şi respectat în societăţile civilizate de azi, unde din cauza evoluţiunei s'a stabilit de fapt principiul natural al *inegalităţei*.

* * *

Principiul democratic pe care se bazează azi în teorie viaţa statelor civilizate e de fapt o ficţiune, el ne fiind aplicat în esenţa lui mai nicăeri. Guvernarea plebiscitară fiind o imposibilitate în starea de azi a societăţilor moderne, principiul democratic a fost diluat în ceace se denumeşte *parlamentarism*. Cetăţeanul neputând lua parte în mod direct la guvernarea statului, de oare-ce n'are nici timpul necesar, nici pregătirea intelectuală pentru o astfel de ocupaţiune, s'a admis ca grupuri de cetăţeni să delege unul din ei pentru îndeplinirea acestei funcţiuni, încredinţând soarta ţărei pe un număr determinat de ani (3—5) câtorva sute de cetăţeni care formează adunările denumite parlamente.

Aşa dar parlamentarii sunt presupuşi că reprezintă voinţa cetăţenilor, ceace nu e adevărat de cât într'o slabă măsură, şi că sunt competenţi în arta de a guverna statul, ceeace nu e adevărat de cât în o şi mai slabă măsură. Că parlamentarii nu reprezintă

de cât pe departe voința alegătorilor, e un lucru evident pentru ori și cine cunoaște procedeele electorale din țările parlamentare. In adevăr, între candidatul la un loc în parlament și cele câteva zeci de mii de alegători care trebue să-i dea votul, nu există și nu poate exista o legătură strânsă. Un parlamentar nu cunoaște și nu poate fi cunoscut în mod intim de 10—20.000 alegători. Voturile pe care ni le dau aceștia nu sunt bazate, în marea mamajoritate a cazurilor, pe cunoștința personală, ci pe considerente cu totul deosebite, în care interesul material, pasiunea politică, și chiar foarte adesea inconștiința joacă rolul precumpănitor.

Pe lângă faptul că parlamentarii nu prea reprezintă voința alegătorilor, ei nu oferă nici o garanție că ar fi pricepuți în arta guvernărei. Pentru a fi candidat la un loc în parlament nu se cere nici un certificat de capacitate. Să fii major, sau să fi împlinit 40 de ani pentru senat, să fii înscris în listele electorale și să știi să scrii și să citești; iată condițiunile cerute mai în toate costituțiile pentru a fi eligibil în parlament. Nu se cere nici un fel de pregătire specială pentru arta de a guverna. Cunoștiinți despre finanțe, economie-politică, economie-socială, drept administrativ, istorie, geografie, filosofiie, etc. nu sunt indispensabile pentru a obține un mandat de deputat sau senator și pentru a lua prin urmare parte la guvernarea țărei. Cultura, diviziunea muncei și specializarea nu sunt cerute de către parlamentarism, și de fapt nici nu prea se găsesc în parlament. Mai în toate parlamentele, fie cel din Anglia, Franța, Italia sau România, predomină mediocritatea. Savanții și specialiștii în științele sociale (finanțe, economie, drept, inginerie, etc.) sunt excluși din compoziția parlamentelor. Istorici și socialogi ca Renan, Tarde, Durkheim n'au putut pătrunde în parlamentul francez. Nici unul din economiștii de seamă nu figurează azi în parlamentele țărilor democratice, deși cunoștințele lor ar fi absolut necesare pentru rezolvirea problemelor economice provocate de războiu.

Cum parlamentele n'au în general decât o viață scurtă, 2—3 ani, și cum nu există continuitate, de oare-ce reînnoirea parlamentelor înseamnă și primenirea lor cu alte elemente, experiența căpătată de o serie de parlamenturi nu folosește la nimic, astfel că sistemul parlamentar cu cât e mai democratic, adică reînnoește parlamentul mai des, cu atât contribuie la menținerea incompetenței în sânul acestei instituțiuni. Cum o spunea cu drept cuvânt *E. Faguet*, democrația și parlamentarismul e *cultul incompetenței*.

Parlamentismul a dat naștere grupărilor cunoscute sub numele de partide politice. Cei doritori da a ajunge la putere trebue să obțină un mandat în parlament. Ori cum, e mai ușor de a atinge un scop comun când te asociezi cu alte persoane, decât când lucrezi singur. In mod spontan s'au format grupuri de oameni care urmăresc obținerea majorității mandatelor în parlament cu scopul de a-și însuși guvernarea țării cu toate avantajele materiale și de

satisfacţie a vanităţei pe care această guvernare le comportă. Bine înţeles că aceste scopuri nu sunt proclamate de grupările politice, ele pretextând că ceace le mână în campania de solicitare a mandatelor parlamentare, e binele obştesc şi progresul ţărei. Pentru mascarea adevăratelor motive ale setei de guvernare, fie-care grupare politică întocmeşte un program de guvernământ, în care se înşiră generalităţi şi bonalităţi de ordin social-economic, şi care serveşte drept temă pentru articolele de jurnal şi discursurile electorale. Aceste programe politice n'au absolut nici o importanţă în ochii alegătorilor din ţările latine şi în special în România. Voturile sunt date pe alte considerante de cât cele presupuse de programul de guvernământ. Interesul material, promisiunile, teroarea, nemulţumirea şi mai în tot d'auna întâmplarea bazată pe starea de inconştiinţă politică a maselor de alegători, iată care sunt elementele care determină voturile cetăţenilor.

In condiţiunile expuse mai sus, e natural că democraţia să dea naştere la demagogie, adică la hipocrizie electorală, mai toţi solicitatorii de mandate parlamentare promiţând alegătorilor marea şi sarea, deşi ştim că odată venită la putere n'au să poată să realizeze promisiunile lor. Fenomenul acesta se poate foarte bine observa în Franţa, unde mai toţi demagogii care au pornit cariera politică la extrema stângă, ca socialişti şi revoluţionari, odată ajunşi la cârma statului devin moderaţi şi reacţionari ca şi predecesorii lor dela guvern, pe care i-au răsturnat. Oamenii politici democraţi ori demagogi, (de oarece în fond democraţie şi demagogie e acelaş lucru) tratează pe alegători şi aşa zisa opinie publică în acelaş mod precum persoanele în vârstă tratează pe copii. Alegătorului ca şi copilului i se istoriseşte şi i promite ceace îi poate fi agreabil, deşi cel ce promite ştie că nu se poate executa. In adevăr, copilul şi alegătorul au memoria scurtă, ceace face că pot fi încântaţi uşor cu promisiuni care nu au nevoe să fie realizate, de oare-ce ei uită să ceară satisfacerea lor după un oare-care timp.

Cine se ocupă de politică, adică cine vrea să dobândească puterea în regim democrotic nu poate să-şi atingă scopul de cât făcându-se hipocrit, adică devenind într'un grad oare-care demagog. Oamenii de caracter n'au ce căuta în viaţa politică, de oare ce adevărul, respectul cuvântului, integritatea, oroarea de corupţiune, sunt balaste care împedică pe un om având astfel de însuşiri să izbutească în sistemul parlamentar. Inteligenţă, lipsă de scrupule hipocrizie, mai ales când ele sunt ajutate de darul vorbirei, iată atuurile omului politic care poate reuşi în cariera de parlametar şi de ministru. Massa alegătorilor, vulgul, nu poate face distincţiune între omul de caracter şi hipocrit, astfel că el va preferi fără să-şi dea seama pe demagog, ostrocizând pe Aristide cel drept.

Principiul democratic cum se aplică azi prin votul uni-

versal fiind antiştiinţific şi contra unei perfecţionări morale a vieţei publice, ar trebui să fie suprimat, fie modificat în aplicarea lui.

Am văzut că egalitatea e un fenomen nenatural şi că mai mult, el e mai mult un element de regres de cât de progres. Egalitatea nu se poate realiza de cât coborând elementele superioare la nivelul celor inferioare, iar nu ridicând cele inferioare la nivelul celor superioare. Evenimentele din Rusia au dovedit aceasta, că prin egalizare sărăceşti pe bogaţi fără să îmbogăţeşti pe săraci, şi cobori capacitatea intelectuală a celor culţi, fără să ridici pe acea a celor înculţi.

Statele civilizate de azi fiind formate de numeroase categorii de oameni diversifiate între ele din punct de vedere material şi intelectual, diversiune datorită diviziunei muncei şi specializărei, e natural ca şi principiul de guvernământ să fie bazat de asemenea pe diviziunea muncei, şi specializare, adică pe selecţiune. Elementele care trebuesc să ia parte la guvernare, trebuesc selecţionate din massa celor care au primit o pregătire specială pentru acest gen de activitate umană.

Principiul democratic s'ar putea adapta la forma civilizaţiei de azi, modificând votul universal şi parlamentarismul astfel precum a funcţionat el până acuma. De oare-ce oamenii sunt inegali între ei ca valoare socială, vom consfinţi această inegalitate reală dând o valoare deosebită capacităţii de vot a fie-cărui cetăţean prin pluralitatea voturilor. Parlamentul trebuind să fie format de specialişti, vom relaţiona elementele de ales prin mai multe alegeri, pornind dela comună, trecând prin judeţ şi ajungând la parlament. Unii specialişti vor intra de drept în parlament, cum se întâmplă bună oare azi cu Patriarhul şi Mitropoliţii care sunt de drept în senat. Acelaşi lucru se poate face cu cele l'alte corpuri constituite, ca armata, magistratura, universitatea, camerile de de comerţ, corpul technic etc.

Aşa dar pentru ca să întroducem competinţa în viaţa parlamentară trebue să consacrăm *inegalitatea între alegători*, şi *selecţiunea* celor aleşi.

Inegalitatea între alegători o putem stabili menţinând votul universal, adică recunoscând fie-cărui cetăţean dreptul de a lua parte la alegerea reprezentanţilor naţiunei, însă vom introduce valoarea deosebită a votului, creând votul plural. Luând ca bază individul care a ajuns la măturitate, adică având 25 ani împliniţi, şi care îşi plăteşte dările, îi vom acorda un vot. Dacă acest individ este însurat, va dispune de două voturi, şi dacă are copii, va avea un vot în plus pentru fie care copil. Astfel un om însurat şi având cinci copii va dispune de şapte voturi, pe când cel becher din aceiaşi categorie nu va dispune de cât, de un vot. Această diferinţă e logică, de oare-ce în ansamblul social familia trebue să aibă mai multă greutate de cât individul, ea contribuind cu mult mai mult la înfiinţarea şi dezvoltarea acestui ansam-

blu, prin plată impozitelor în bani şi cu sânge, de cât individul.

In determinarea numărului voturilor ce se atribue unui individ, trebue să mai ţinem seama şi de următoarele elemente, pe lângă familie:

2) Vârsta. Incepând cu vârsta de 25 ani şi până la 75 ani se va adăoga un vot pentru fie-care decadă. Adică la împlinirea vârstei de 35 ani cetăţeanul dobândeşte un vot mai mult; de asemenea dobândeşte un vot la împlinirea vârstei de 45 ani, un altul la împlinirea vârstei de 55 ani, ş. a. m. d.

E natural ca vârsta, adică maturitatea intelectului şi dobândirea experienţei, să fie consacrată în sistemul pluralităţei voturilor. Un om de 60 de ani e natural să aibă mai mare influenţă în conducerea statului, de cât unul de 30 ani, celelalte condiţiuni fiind egale.

3) Cultura. Trebue să ţinem seamă şi de gradul de cultură în determinarea numărului voturilor de acordat cetăţenilor. Absolventul cursului primar va avea un vot mai mult de cât inalfabetul. De asemenea se va mai adăoga un vot în plus pentru absolvirea unei şcoale de un grad superior. (Un vot în plus pentru 4 clase de liceu, un alt vot pentru absolventul liceului, încă un vot pentru licenţiat, şi ultimul vot în plus pentru doctorat). Un om cu cât e mai cult trebue să aibe o influenţă mai mare în conducerea statului de cât un om inculţ, celelalte condiţiuni fiind egale.

4) Avere. Cum trăim în regim capitalist, şi cum posesiunea unui capital leagă pe om mai mult de ansamblul social, trebuie să consacrăm inegalitatea averilor prin pluralitatea voturilor. Averea se va determina dupa venitul fie-cărui cetăţean, acest venit fiind şi el stabilit prin impozitul plătit fiscului. Contra fie-care fracţiune să zicem de 50.000 sau 100.000 lei venit, se va acorda un vot în plus. Această influenţă crescândă cu mărimea averei, e folositoare de oare-ce elementele ce se îmbogăţesc sunt elemente active şi necesare ansamblului social.

In rezumât, inegalitatea electorală exprimată în pluralitatea voturilor va ţine seamă de familie, de vârstă, de cultură şi de avere. Vom putea ajunge să avem unii alegători care să dispue până la 20 sau 30 de voturi, pe când alegătorul de bază n'ar avea decât un vot. Să luăm pentru exemplu doua cazuri extreme. Un analfabet de 25 de ani fără familie şi trăind din salariul sau zilnic. Acest om va dispune de un vot. Pe de altă parte să luăm un om cult, care a obţinnt titlul de doctor care a atins vârsta de 25 ani, are cinci copii sub vârsta de 25 ani, şi care dispune de un venit de un milion de lei. Acest om va dispune de următoarele voturi: 1 vot de bază, trei voturi pentru vârstă, şase voturi pentru familie, cinci voturi pentru gradul de cultură şi zece voturi pentru avere, socotind 1 vot pentru 100.000 lei venit. Adică în total 25 voturi. Influenţa acestui om în vârstă, cult,

bogat şi cu familie numeroasă va fi aşa dar de 25 de ori mai mare în alegerea reprezentaţilor naţiunei, de cât acea a tânărului analfabet, sărac şi fără familie.

In acest sistem de vot plural, listele alectorale vor fi mai complicate şi vor necesita modificări anuale, cu cât un stat e mai civilizat. Insă complicaţia e un fenomen al civilizaţiei şi nu putem să-l evităm.

* * *

Odată consacrată inegalitatea între alegători, trebuie să aplicăm al doilea principiu, anume selecţionarea celor aleşi. Aceasta se poate face în doua moduri. Fie punând restricţiuni candidaţilor, astfel că numai un mic număr din cetăţeni ar putea să solicite mandate în parlament, sau lăsând absolut libertatea punerii candidaturilor, însă selecţionând pe alegători astfel încât să nu rămână de cât un mic număr de alegători competenţi, care să aleagă persoanele ce vor forma parlamentul. Noi preconizăm acest din urmă sistem de oare-ce el respectă principiul democratic, ţinând seamă în acelaşi timp de specializarea necesară îndeplinirii unui mandat parlamentar.

Parlamentul nu va mai fi ales în mod direct de alegători, ci în mod indirect. Alegătorul pentru ca să-şi exercite dreptul de vot în mod constant, trebue să cunoască în mod personal şi de un timp mai mult sau mai puţin îndelungat persoana pe care e menit să o aleagă. El nu va vota aşa dar decât într'un cerc cuprinzând câteva sute până la maximum o mie de alegători. Cu alte cuvinte el va alege un consiliu comunal pentru comunele unde nu sunt mai mult de o mie de alegători, sau o delegaţie de cartier sau suburbie în oraşele mai mari. Aceste consilii comunale la rândul lor, vor alege un consiliu pentru o porţiune teritorială, să-i zicem un consiliu judeţean. In fine consiliile judeţene din întreaga ţară vor alege pe membrii parlamentului.

Prin acest sistem se elimină elementul de inconştienţă din alegeri, fiecare alegător cunoscând pe cine alege. Parlamentarii vor fi aleşi de către consiliile judeţene, adică de un număr restrâns şi selecţionat de alegători. Aceştia vor fi mai competinţi în alegerea parlamentarilor de cât massa anonimă şi amorfă a locuitorilor unei ţări.

Cum parlamentul e compus din două organe, cameră şi senat, ele nu trebuesc recrutate în acelaş mod, de oare-ce senatul e menit să controleze şi să modereze camera. Prin sistemul preconizat mai sus s'ar alege camera şi un sfert din membrii senatului, restul de trei sferturi fiind ales de organismele specializate care compun, cadrul statelor moderne. Aceste organisme care vor completa senatul prin aleşii lor vor fi: universităţile care vor trimite câte unul sau doi reprezentanţi de fie-care universitate, dându-se pre-

ferință celor specialiști în științele sociale; clerul, care va fi reprezentat ca și până azi prin mitropoliți și patriarchi; armata, care va fi reprezentată prin militarii care au obținut ultimul grad, bunăoară mareșali ca și în Franța; magistratura, care va fi reprezentată prin președintele curței de casație, precum și prin un număr de membri aleși de consilierii Curței de Casație și de cei dela Curțile de Apel; reprezentanți ai comerțului și industriei, aleși de camerile de Comerț și Industrie din întreaga țară; în fine președintele Academiei, pentru ca și Academia, care reprezintă quintesența scriitorilor și cugetărilor din țară, să fie reprezentată în parlament.

Astfel senatul va fi format în marea lui majoritate de către specialiști, care vor putea controla și modifica legile propuse de cameră. Cum aceasta din urmă va fi mai tot d'auna supusă influențelor politice și curentelor înaintate, senatul va fi elementul moderator și competinte, care să elimine din legile propuse ceace poate dăuna dezvoltărei normale a țărei.

Votul universal aplicat după sistemul preconizat mai sus, menține principiul democratic, adoptându-l însă la principiul diviziunei muncei și specializărei, care a determinat și continuă să determine civilizațiunea modernă.

I. D. Protopopescu

Cronica istorică.

Curtea Domnească din Argeș. — *Identificarea făcută de D. Drăghiceanu mormântului găsit în Biserica Domnească din Argeș este greșită. Radul Voevod din anul 1374-1385, tătăl lui Dan și Mircea Voevod, nu este Radul Negru Voevod.*

Comisiunea monumentelor istorice a tipărit, anul trecut, o voluminoasă lucrare intitulată „Curtea Domnească din Argeș" în care sunt enumărate toate comorile descoperite în picturile bisericei domnești, precum și în săpăturile făcute în numita biserică, în biserica Sft. Nicoară și în ruinele unde odinioară se înălța conacul voevozilor de Argeș.

Aceste prețioase, scumpe și numeroase comori, documentează dintr'o dată un strălucit trecut istoric, religios, politic și economic al unor epoce în care unii dintre istoricii noștri se credeau îndreptățiți a ne considera mult mai înapoiați.

Lucrarea „Curtea Domnească din Argeș" de și tipărită cu cheltuiala și sub auspiciile Comisiunei Monumentelor Istorice este în cea mai mare parte opera D-lui Virgil Drăghiceanu, acela care a ostenit mai mult ca toți spre a-i da ființă. Pentru aceste motive atât meritele ce le vom întâlni, cât și greșelele ce vom dovedi, suntem ținuți a le atribui d-sale.

Evident că lucrările de istorie, întemeiate pe date și

cunoştinţe ce se pot înmulţi cu timpul, nu pot fi cristalizate în anume formule, ca acele ale altor ştinţe mai pozitive.

Nu aş face deci d-lui Drăghiceanu nici o invinuire, dacă d-sa pe lângă multe lucruri bune, nu s'ar avânta pe nişte terenuri necunoscute domnii sale, şi dacă în rezolvirea problemelor nu ar depăşi prea adese limitele adevărului istoric.

Domnia-sa primeşte mereu însărcinări să facă săpături şi studii în cele mai importante centre istorice. Anii trecuţi s'au făcut săpături la Argeş; în toamna anului 1924 s'au făcut săpături la Câmpulung; mâine poate va primi aceiaş însărcinare pentru Tismana, Cozia, Vodiţa şi aiurea. Mă văd deci nevoit a atrage luarea aminte publică asupra rezultatelor acţiunii D-lui Drăghiceanu, care suggestionat, şi presupun şi entuziasmat, de propriile sale idei s'a vârât în controverse foarte grele şi astfel este expus a greşi mult şi pe fiecare zi contra adevărului istoric. Conducătorului unor lucrări ca cele săvârşite la Curtea de Argeş şi la Câmpulung se cere, pe lângă cunoştinţi variate, răbdare şi stăpânire de sine, cea-ce nu e cazul cu D-l Drăghiceanu. Drept pildă avem cele întâmplate cu prilejul lucrărilor de la Curtea de Argeş. D-l Drăghiceanu nu numai a făcut multe erori, dar s'a arătat extrem de pătimaş, ceránd Ministerului de Culte, nici mai mult nici mai puţin decât îndepărtarea din serviciu a unui slujbaş de seamă al acelui Minister, pentru că a îndrăsnit să aibă altă părere decât D-sa [1]).

De această dată voi desprinde din pânza lucrărei D-lui Drăghiceanu: „Curtea Domnească din Argeş" un singur fir pe care-l voi analiza şi anume: *„dacă este adevărat, cum susţine d. Drăghiceanu, că mormântul descoperit la biserica domnească din Argeş este a lui Radu-Voevod (1374-1385), tatăl lui Dan şi Mircea Voevod"*.

Sper că voi probà contrariul, întemeindu-mă pe următoarele serii de argumente: 1) Ştiinţa ce o căpătăm despre Radu şi soţia sa Calinichia din documentele, care ne-au rămas de la fii, nepoţii, şi strănepoţii lor. 2) Pe tradiţia constantă a bisericii domneşti din Argeş. 3) Prin cele ce ni se descoperă prin inelul doamnei Ana, găsit în mormântul neprofanat. 4) Pe o corectă interpretare a pomelnicelor din bisericile noastre. 5) Pe ceeace trebue să ştim din studiul instituţiilor bisericei noastre cu privire la monachism şi din care rezultă că este exclusă posibilitatea ca doamna Calinichia să fi fost călugăriţă.

Din lipsă de spaţiu nu voi scrie azi despre următoarele chestii tratate de D. Drăghiceanu: 1) Chestia bisericească, în care

---

[1]) D. Stoica Nicolaescu tipărind în anul 1922 lucrarea: „Domnia lui Alexandru Vodă Aldea" a publicat o serie se documente, care prin cuvântul lor sobru au pus într'o situaţie critică teoria istorică al decedatului Onciul îmbrăţişat şi de d. Drăghiceanu, cu privire la „Originele Principatelor" şi în special cu privire la „Radu Negru şi Doamna Calinichia. Pentru aceasta D. Drăghiceanu a cerut gonirea d-lui Nicolaescu dintre slujbasii Ministerului de Culte.

dovedește o ignoranță complectă. 2) Despre vechimea frumoasei biserici domnești din Argeș, Sfântul Nicolae domnesc, a cărei înființare autorul nu vrea s'o așeze în secolul al XIII-lea. 3) Despre înțelesul titulaturei de *Ungro-Vlahia*, pe care autorul în mod pieziș o întâlnește abia la 1359. 4) Dacă este îndreptățit a scoate din șirul Voevozilor pe Radu Vodă Negru pe care atât tradiția, cât și Pisania Mănăstirii din Câmpulung îl arată ca întemeietor al statului și al dinastii, precum și primul așezător al bisericii și palatelor domnești la Câmpulung și Argeș, în jurul anului 1215, sau a nu ține seama de arătările celei mai vechi Cronice a Țării, care ne vorbește de un Radu Vodă Negru ca întemeietor al statului în jurul anului 1290. In fine 5) după ce vom reuși să înlăturăm părerile eronate ale atâtor scriitori grăbiți, vom arăta cine este fericitul ctitor al bisericei domnești din Argeș, al cărui mormânt a scăpat nejefuit.

I.

Fii, nepoții și strănepoții lui Radu, tatăl lui Dan și Mircea, arată că muma, bunica și străbunica lor s'a chemat Calinichia, nu Ana; iar părintele, bunicul și străbunicul lor s'a chemat Radu, nu Radu Negru.

Mircea Voevod, într'un hrisov din 1387 luna Junie 27, întărind niște danii mănăstirei Tismana, spune: „*pe care sfânt răposatul părinte al domniei mele Io Radu Voevod din temelie a înălțat-o*“ [1]).

Intr'un alt hrisov fără dată, tot Mircea către aceeaș mănăstire Tismana enumără mai multe sate: „*Ce le-a adaos mănăstirei mama domniei mele, doamna Calinichia.*

In hrisovul din anul 1392, indicțion 15, Mircea zice“ *și moara ce a adaos mănăstirii mama domniei mele, doamna Calinichia la Bistrița, care a fost întâi a arhimandritului Basea.*

Dan Voevod, al doilea, care domni între anii 1420-1431, fiul lui Dan I, care domnise între anii 1385-1386 zice într'un hrisov din 1424 August 5 către mănăstirea Tismana: „*pe care răposatul moș al domniei mele Io Radu Voevod din temelie a înălțat-o și sfântul răposatul părinte al domniei mele Io Dan Voevod, cu multe lucruri a întărit'o*“.

Tot în acel document, Dan al 2-lea întărește mănăstirii Tismana „*satul Pesceana, ce l'a adaos mătușa domniei mele, doamna Calinichia*“.

In hrisovul lui Vlad Vodă Dracul din 1439 August 2 indicțion 3, se zice cu privire tot la Tismana: „*pre care sfânt răposatul*

[1]) Aceste extrase le luăm din documentele publicate de d-l S. Nicolaescu în: „Domnia lui Alexandru Aldea“ pag. 2 și următoarele. Ele se găsesc, în parte și la d-l Drăghiceanu (pag. 20-30), dar interpretate greșit.

părinte al părintelui meu: Mircea Voevod, Radu Voevod din temelie a înălțat-o și sfântul răposatul frate al părintelui meu Dan Voevod cu multe lucruri a întărit-o" și adaugă: satul Pesceana *ce l'a adaos doamna Calinichia bunica domniei mele.*

Numărul citatelor în acest sens se poate înmulți. Credem însă că acestea sunt de ajuns pentru a se evidenția: a) că Radu, tatăl lui Dan și Mircea, se numea numai Radu, nu și cel Negru, b) că soția acestui Radu se chema Calinichia, nu Ana, cum susține D-l Drăghiceanu.

II.

Tradiția constantă a Bisericii Domnești din Argeș învederează ca ctitor pe Radu și Ana, iar nu pe Radu și Calinichia.

Se știe că Biserica domnească din Argeș are hramul Sfântul Niculae. Mai târziu s'a adaos un al doilea hram: sfânta Filofteia, ale cărei sfinte moaște s'a păstrat până la o vreme în această biserică. De când durează această biserică și hramurile actuale, se va arăta în alt studiu. Acum, vom spune numai atât, că la biserica domnească din Argeș timp de aproape 600 ani cu prilejul prăznuirii din fiecare an a hramului Sft. Niculae, clerul și poporul țineau drept o datorie a lor să ridice rugăciuni și pentru ctitorii acestei biserici. Se constată deci că acel umil cler slujitor al bisericii Sft. Nicolae, a doua zi după prăznuirea hramului, regulat citeau moliftele de iertăciune și pomeneau pe fericiții ctitori *Radu Voevod* și *Ana Doamna*. Mulți n-au dat nici o atențiune acestui lucru, mulți s'au îndoit că sub aceste patru cuvinte se ascunde un mare adevăr istoric. Cele descoperite prin săpăturile dela Argeș confirmă în totul exactitatea celor arătate de tradiția cea neluată în considerație, ca și *piatra cea de capul unghiului pe care ziditorii a nesocotit-o.* (Ev. Luca. Cap. XX vers. 17)

III

Inelul Doamnei Ana. Prin săpăturile făcute în biserica domnească din Argeș s'a constatat că lângă cele 13 morminte domnești, profanate și jefuite, a scăpat unul singur, al 14-lea, ne atins, întrucât din fericire fusese așezat într'un sarcofagiu mare de piatră cu pereți și subpardoseli de lespezi și cu acoperiș gros, ascuns bine sub o povară de pietri inegale, în mortar de var, unde n'au putut ajunge cu ușurință lucrătorii lacomi de avuții, care s'au perindat pe acolo făcând anume reparații în biserică. In acest mormânt domnesc, ținut de popor și clerul bisericei ca ctitoricesc, s'a dat de scheletul voevodului, foarte bine conservat și împodobit cu atâta odoare scumpe, frumoase și evocatoare ale trecutului nostru.

Printre aceste, giuvaerul cel mai de seamă din punct de vedere istoric este inelul găsit pe degetul Voevodului.

Acest inel posedă două înscripțiie de mare însemnătate.

Prima inscripție: *Iesus autem transiens per medi [um illorum ibat].*

A doua inscripție se găsește aproape de montura aceluiaș inel și are acest cuprins după d. Drăghiceanu [1]) *A. L. M. A.* iar după D. S. Nicolaescu [2]) citit *Ana.*

Pentru a pricepe înțelesul primei inscripțiuni trebue să căutăm locul din Sft. Scriptură de unde este luat și anume la evanghelistul Luca, cap. 4 vers. 30. In acest loc evanghelistul descrie faptul când Mântuitorul supărând prin învățătura sa din sinagogă pe Iudeii din Nazaret, aceștia l'au prins și voiau să-l arunce de pe munte ca să-l omoare, *dar Isus trecând prin mijlocul lor s'a dus* (în latinește, cuvintele citate mai sus: *Iesus autem transiens etc)* Dăruitoarea inelului, căci era o femeie, făcea urare Voevodului că: de câte ori va cădea în primejdii de moarte, cum a fost Mântuitorul, să scape și el așișderea.

Aceea care dăruia acest scump talisman cu splendida urare era chiar soția Voevodului: *Ana.*

Citirea dată întâi de D. Drăghiceanu, ne spunea că primele 2 litere: *A. L.* ar însemna cuvântul *Alexandru*, iar celelalte 2: M. A. ar însemna cuvântul *magister*, adică *Alexandru Magister*, făuritorul inelului. S'a dovedit însă dela prima ochire că înterpretarea era greșită. Experții rugați a se pronunța au declarat că această citire este imposibilă, într'un cât numele meșterilor nu se punea pe asemenea giuvaeruri. D. Drăghiceanu a recurs la o adoua explicație și anume: Acest inel, a fost moștenit de Radu dela tatăl său Alexandru Nicolae Basarab, care a avut de soție pe Maria. Citește dar primele două cuvinte: *Alexandru;* iar ultimile două cuvinte: *Maria* [3]). Că și această citire este eronată, iarăși se poate vedea din faptul că asemenea cazuri nu se mai întâlnese; nici nu pare posibil, ca ambii soți să aibă înscripția pe acelaș inel. Afară de aceasta, o considerație superioară se opune părerii D-lui Drăghiceanu. Dacă în adevăr inelul ar fi fost o amintire de familie, ar fi trebuit să rămână și mai departe familiei domnitoare ca un obiect al Coroanei; ar fi trebuit să treacă la următorul domn: Dan V. V, iar nu să se înmormânteze Radu V. V. cu el. Știința și logica impun aceste păreri.

Două motive par a fi împins pe autor să fugă de citirea cea dreaptă: a) Un duh de ură contra unui adversar, care citise bine și era un păcat de moarte să recunoască și altora că au făcut un lucru bun fără milostivirea arhonților istorici. b) Dacă autorul citea Ana cum citește altul, i s-ar fi părut că se micșora valoarea istorică a lucrărilor sale, așezate pe calapodul decedatului Onciul. In felul acesta D. Drăghiceanu n'a observat că mergând pe argumente șubrede, e de prisos a se mai potrivi în drumul luminii. Odată

[1]) „Drăghiceanu: Curtea Domnească din Argeș" pagina 65.
[2]) S. Nicolaescu „Domnia lui Alexandru Aldea" pag. 16.
[3]) Adaose și Indreptări în Curtea domnească din Argeș.

ce rudele cele mai de aproape: fii, nepoții și strănepoții lui Radu din 1374-1385 spun că muma, bunica și străbunica lor se chema Calinichia, este să faci acțiune de întunerec ocolind adevărul prin tot felul de șurupării.

IV.

D. Drăghiceanu aplică tendențios științele date de pomelnice.

D-l Drăghiceanu insistă a susține teza bizară că soția lui Radu Voevod din 1374-1375, deși numită de urmașii, fii, nepoții, strănepoții ei: *Calinichia*, totuși s'a numit *Ana*, după cum s'ar vedea aceasta din pomelnicile dela Câmpulung și Argeș. Aceasta o afirmă însă ca să poată zice apoi că acest Radu, este unul și acelaș cu Radu pe care tradiția și Cronica țării îl numește cel Negru și îl pune în fruntea șirului de Voevozi.

Mai întâi o scurtă întrebare domnului Drăghiceanu și anume: Ce criteriu a întrebuințat d-sa în prieeperea dreaptă a pomelnicelor? Așa cum se prezintă ele, merită un crezământ? Putem alege ceva serios din ele, sau suntem îndreptățiți a le înlătura din preocupările istorice? Din studiul „Curtea Domnească din Argeș" nu se vede modul de judecată al autorului.

Credința mea intimă este că nu e posibil să luăm pomelnicile așa cum se prezintă ele, dar nici motiv nu este să le înlăturăm ca netrebnice, întru cât de multe ori ne prezintă științi istorice de seamă, cum este cazul de față. Doamna Ana, al cărei inel, din fericire, s'a găsit în mormântul dela Argeș, cu dreptate este trecută în pomelnice la locul cuvenit. Căci ea cu adevărat a fost soția unui Radu Voevod, anterior însă lui Radu Voevod din 1374-1385 care avea de soție pe Calinichia.

Sunt dealtfel încredințat că nici numărul domnilor până la Mircea nu este complect, nici șirul lor adevărat nu-l cunoaștem. Pentru aceasta este nevoie să ne reîntoarcem la noi cercetări. Pomelnicele își vor avea rolul lor; iar Cronica Țării să fie privită cu mai mult respect de cât până acum. Ea este cel mai vechi monument istoric al nostru fiind scrisă, în părțile ce ne preocupă, înainte în anul 1500. Cronica Țării a putut din loc în loc să confunde unele lucruri, din cauza depărtării prea mari a evenimentelor descrise de timpul când s'au scris, precum și din cauza unor atât de încrezuți învățați, cari au interpolat unele rânduri sau date, cu gândul de a întregi sau lămuri, dar au zăpăcit sensul cel adevărat. Sigur însă că nimeni n'a avut interes să falșifice cu ceva adevăratul înțeles. Aceste cercetări apoi să fie întărite prin noi studii asupra cronicarilor bizantini și slavi și prin noi cercetări între actele bisericii catolice.

Reîntorcându-ne la Cronica Țării credem că s'a făcut o mare eroare [1]) înlăturând-o pentru o greșeală gramaticală ce se găsește

[1]) Onciul: Originele Principatelor. Notă pag. 109.

în primul paragraf al ei scris în slavoneşte de un Român, care nu cunoştea bine acea limbă şi a copiat eronat. Ca să se vadă că în ea găsim lucruri de seamă, vom reproduce în rândurile de mai jos câteva date din care se va evidenţia cât de bine stabileşte timpul dela aşezarea primului Voevod român dat de ea, Radu Negru din jurul anului 1920, până la Mircea cel mare. Ea zice:

„Intăiul domn a fost Radu Voevod, care a domnit 24 ani şi care a fost înmormântat la Argeş.

Apoi Mihail Voevod care a domnit 19 ani.

Apoi Dan Voevod care a domnit 23 ani.

Apoi Alexandru Voevod care a domnit 26 ani.

După socoteala cronicii deci au trecut dela suirea de pe tron a primului Voevod Radu Negru până la Mircea 92 de ani, ceace învederează că acel Radu Negru al cronicii şi al tradiţii s'a suit pe scaunul domnesc în anul 1285-1292[1]), tocmai timpul când nu mai ştim nimic de Barbat Voevod, fratele lui Lituon, nici de Seneslau pomenit şi mai nainte în privilegiul Ioaniţilor[2]).

In cercetările istorice a produs foarte mare încurcătură faptul că dintre domnii amintiţi nu s'au putut identifica toţi în mod documental. Unul dintre ei cum este Mihail, de pildă, nu-l întâlnim de loc măcar ca nume prin documente, îl întâlnim însă în Cronica Ţării, c'a domnit 11 ani şi se întâlneşte în letopiseţele sârbeşti şi bulgăreşti[3]). Iată un punct asupra căruia trebue îndreptată toată atenţiunea şi toată răbdarea. La acestea mai adaog, ca să nu se piardă din vedere, în cercetările ce se vor face faptul, că: domnii români pe lângă numele de Ioan: Io din titulatură, mulţi dintre ei purtau câte două nume, Amintim de astă dată pe Alexandru Nicolae Basarab constatat cu acest nume în documente şi pe piatra mormântului său din Câmpulung. De asemenea găsim pe Mircea, care purta şi numele de Dumitru[4]). Cred că voi putea documenta un dublu nume la alţi doi voevozi anteriori lui Mircea.

Să nu se argumenteze dar astfel: singurul Voevod, Radu cunoscut din documente, este Radu din 1374-1385 şi deci cum găsim în pomelnicul de Argeş şi Câmpulug că Radu avea de soţie pe Ana, ipso facto Ana pomenită este soţia lui Radu, tatăl lui Dan şi Mircea.

Dacă D. Drăghiceanu, ţinea să fie obiectiv, avea posibilitate să facă ceva mai bun. Dintre fondaţiile religioase mai vechi, să ştie, că cea întemeiată de Radul tatăl lui Dan şi Mircea este cea din Tismana. Tradiţia monastică a Tismanei păstrată în pomelnic era isvorul cel mai îndreptăţit la care se putea adresa cu privire la soţia lui Radu V. V. din 1374-1385. Dar d. Drăghiceanu închide ochii când ajunge să citească adevărul, căci în pomelnicul monăstirei Tismana[5]) se arăta ca soţie lui Radu Voevod, intemeie-

[1]) Pomenit în Documente în anul 1272. Horm. N.
[2]) Pomenit în Documente în anul 1247. Horm. N.
[3]) St. Nicolaescu Letop. Ţării Româneşti pag. 10.
[4]) Domnia lui Alexandru Aldea pag. [illegible]
[5]) Academia Română Mss. No. 2411. 2500.

torul acelei monastiri: *Calinichia* nu *Ana*, cum eronat susţine domniasa. Ca încheere, cu privire la pomelnice, se dovedeşte dar că şi din ele găseşti adevărul, când ştii şi când voeşti să-l cauţi.

Nu este adevărat că soţia lui Radu Voevod s'a călugărit luând numele de Calinichia.

Se pare ca autorul lucrării „Curtea Domnească din Argeş" a simţit situaţia falsă în care se găseşte faţă de atâtea dovezi şi neputând a le tăgădui recurge la un supterfugiu zicând: *Ana doamna*, soţia lui Radul tatăl lui Dan şi Mircea, mai târziu s'a călugărit şi a luat numele de Calinichia. Iată formula cu care prezintă d-sa această idee: soţia sa Ana numită astfel în pomelnicul din Câmpulung şi Argeş este amintită sub numele de Calinichia în documentele urmaşilor." La acestea face o notă în cuprinsul următor: „*Calinichia şi Calinic sunt nume curat monahale*".

Din nenorocire pentru D-l Drăghiceanu lucrul nu stă aşa precum îl prezintă D-sa. In practica bisericei noastre şi în obiceiurile monastice întâlnim fapte care nimicesc cu desăvârşire teoria călugăriei Anii şi găsirea ei sub numele Caliuichia şi iată de ce: Când un mirean sau mireancă primeşte călugărirea sunt obligaţi, sau mai bine zicând să obligă ei, să ţină seamă de următoarele consideraţii: să părăsească gândurile, bucuriile, petrecerile, plăcerile, ce aveau în lume, începând a fi o fiinţă nouă. Singura trăsătură între trecut şi fiinţa cea acum croită prin călugărire, este o părticică din nume. Căci, după cum insul nu se poate despărţi complect de corpul său în care rezidă sufletul, tot astfel nu se poate despărţi complect de numele lui, care trebuie să-i amintească mereu numele corpului cel păcătos şi de aceea trebuie să păstreze în călugărie cel puţin litera iniţială a numelui purtat în mirenie. 2) Numele cel nou primit de insul călugărit va fi neapărat al unui *sfânt* sau *sfinte*, către care cel călugărit are mai multă admiraţie pentru talentul cu care a predicat credinţa sau pentru eroismul cu care a apărat-o, ori pentru suferinţele şi privaţiunile ce acel sfânt sau sfântă a îndurat în timpul vieţii. Sfântul sau sfânta al cărui nume s-a luat de cel călugărit devine Patronul şi ajutătorul către D-zeu al celui călugărit. Se obişnueşte dar a se numi cel ce se chiamă în mirenie Dumitru: Damaschin sau Dionisie; cel ce purta numele Nicolae: Nicodim sau Neofit; din Vasile şi Gheorghe, Vartolomeu şi Gherasim; din Teodora, Teofana şi Teoctista, din Ana, Aglaea, Anastasia, etc. Au fost câte odată şi excepţii la regula aceasta, însă ele sunt foarte rare, mai ales într'o vreme când reluasem abia de curând legătură cu Bizanţul. Prin urmare, încercarea d-lui Drăghiceanu să arate că *Ana* s'ar fi numit *Calinichia* nu este în conformitate cu practica bisericei noastre.

Dar d-l Drăghiceanu merge şi mai departe. Ca să dea convingerea că doamna Calinichia trebuia să fi fost neapărat călugăriţă, zice în notă: *Calinichia şi Calinic sunt nume curat monahale.* Este nespus de mare curajul d-lui Drăghiceanu, când face această

afirmaţiune. Eu unul nu găsesc un termen mai omenos a caracteriza cum se cuvine această apucătură de mistificare. Afirmaţiunea D-lui Drăghiceanu este inventată pe dea întregul. Din nimic nu se poate trage o asemenea concluzie.

In primul rând în calendarul nostru nu există nici o sfântă cu numele Calinichia. Sunt sigur că autorul acestei minunate afirmaţiuni va cere acum statele diferitelor monăstiri să vadă dacă va găsi pe una sau alta dintre călugăriţe cu acest nume. Cred că va căuta în zadar; iar de va fi vre-un caz rar, nu schimbă fondul chestiunei, întrucât aceasta s'ar datora capriciului sau necunoştinţei vre-unei stariţe, care din nepricepere a lăsat pe biata călugăriţă fără un sfânt patron şi fără nici un exemplu de învăţătură şi imitaţie.

In al doilea rând, după cum se poate convinge oricine cercetează colecţiunea vorbită, dintre sfinţi am găsit şease cu numele *Calinic*, dar nici unul dintre ei nu primisese călugărire. Unul singur comportă îndoială şi poate va fi fost călugăr. Acea ce spune o vom vedea la fiecare în parte.

1) *Sfântul Calinic*, un creştin evlavios din Cilicia, care a întors pe mulţi din idolatrie la creştinism. A fost omorât de guvernatorul Sarchedon în Gangra. Se prăznueşte la 29 Iulie.

2) *Sfântut Calinic*, soldat, care de sabie a murit în timpul lui Decie împărat pentru credinţa sa. Se prăznuieşte la 28 Septembrie.

3) *Sfântul Calinic*, un creştin evlavios, care primi martirul pentru credinţa sa. Se prăznueşte la 7 Noembrie.

4) *Calinic mărturisitorul*, se prăznueşte la 24 Mai.

5. *Sfântul Calinic*, care a mărturisit cu Tirs şi Levie înaintea lui Decie împărat. *Acesta era preot păgân*, dar uimit de bărbăţia şi curajul cu care Tirs şi Levie sufereau pentru credinţă, prin binecuvântare divină luminat asupra credinţei creştine a strigat persecutorilor că şi el este creştin. I s'a tăiat capul. Se prăznuieşte la 14 Decembrie.

6) *Sfântul Calinic* mai întâi preot la Vlaherna cu hramul Adormirea Maicii Domnului, apoi a fost înălţat la demnitatea de patriarh al marelui oraş, capitala imperiului: Constantinopol, pe timpul împăratului Justinian al II-lea care împărăţi dela anul 565-576. Calinic intrând în neînţelegeri cu împăratul a fost prins, închis şi chinuit între nişte ziduri, aşa de groaznic încât după 80 zile de suferinţă şi-a dat sfârşitul. Se prăznueşte în ziua de 23 August. In viaţa acestui sfânt nu se lămureşte dacă înainte de a se face patriarh fusese călugăr sau preot de mir şi dacă mai nainte de hirotonisire se numea tot Calinic sau Constantin. Este probabil că se numise şi din botez tot Calinic întrucât până la Sinodul din 691—692 biserica creştină nu simţise nevoe să aibă organizaţia de mai târziu, şi întrucât acei cari suiau treptele mai înalte de arhierei, episcopi, mitropoliţi, nu erau obligaţi a îmbrăţişa mai întâi monahismul, cu care prilej îşi schimbau şi numele.

Până la 691 erau mulţi episcopi căsătoriţi şi cu copii. Iar din cauza multelor certuri pentru demnităţile din eparhii, unde locurile importante se dau fiilor şi rudelor episcopilor; din cauză că foarte adesea averea bisericei se amesteca cu averea particulară, a episcopilor, şi se produceau o mulţime de neînţelegeri urâte, Sinodul din 691—692 a hotărât ca nici o faţă bisericească să nu se înalţe la episcopat, dacă aceea faţă este căsătorită. Din acest ultim caz petrecut, cu 100 şi ceva de ani înainte de a se gândi biserica să ia măsuri sau să dea preferinţă vieţii călugăreşti, nu se poate trage nici o concluzie favorabilă afirmaţiunii foarte curagioasă a d-lui Drăghiceanu.

Cred că din cele expuse până aci se vede destul de lămurit că d-l Drăghiceanu, contrar evidenţei, voeşte să facă, cu ori ce chip, din Radu, tatăl lui Radu şi Mircea, pe Radu Negru şi din Calinichia muma numiţilor Voevozi, pe *Ana Doamna*. Ceeace este şi mai grav, la cotituri grele, când nu mai vede scăpare, inventează şi mistifică.

Iată motivele pentru care am atras atenţia celor ce se ocupă cu chestiunile istorice şi în primul rând a onoratei Comisiuni a Monumentelor Istorice, ca în lucrări aşa de importante, cum sau făcut la Curtea de Argeş şi Câmpulung şi cele ce sunt în perspectivă a se mai face la Cozia, Tismana, etc. să nu se mai lase mână liberă D-lui Drăghiceanu, care în luptă pentru aşi menţine prestigiul, orbit asupra adevărului, prin natura împrejurărilor, este expus a rătăci.

Profesor Dr. Dumitru Stănescu

Cronica şcolară.

Impărţirea istoriei universală în epoci. — Istoria universală a fost împărţită în patru epoci: epoca antică de la 5000 i. Ch. până la 476 d. Ch., epoca medie dela 476-1453 d. Ch., epoca modernă dela 1453-1789 d. Ch. şi epoca contimporană dela 1789 d. Ch. până în zilele noastre.

La împărţirea istoriei universală în epoci, nu s'a ţinut însă în seamă deosebirea de viaţă dela o epocă la alta, în special când s'a despărţit epoca medie de cea modernă şi epoca modernă de cea contimporană.

Căderea Constantinopolului, în 1453 nu este un evenement care să despartă epoca medie de cea modernă, fiindcă viaţa lumei după 1453 este la fel cu cea dinaintea acelui an. Inainte şi după 1453, Europa este stăpânită de spiritul renaşterii şi al reformei religioase; se făcuseră şi se făceau invenţiuni şi descoperiri geografice; regalitatea triumfasă asupra feudalismului, iar puterea papală scăzuse mult. A crede că în 1453 a căzut imperiul roman de răsărit, cum de altfel se crede şi cum învaţă în şcoale tinerile generaţiuni, este o mare greşală ştiinţifiică. Imperiul, pe care îl

distrug Turcii în anul 1453 nu este imperul roman de răsărit, ci imperiul bizantin. Imperiul roman de răsărit a dispărut puțin timp după imperiul roman de apus. In anul 606 de Ch., când împăratul Focas a înlocuit limba latină cu limba greacă în administrație și în armată, dispare definitiv și imperiul roman de răsărit. După dispariția lumei romane, imperiul bizantin nu mai poate fi socotit ca imperiu roman, chiar dacă poartă acest titlu, după cum nu sunt socotite nici imperiul format de Carol cel Mare în anul 800 d. Ch., și nici cel format de Otto cel Mare, în anul 962 d. ch., deși acest ultim imperiu poartă titlu de imperiu roman până în 1806, când Napoleon I desființează acest titlu. Aceste trei imperii, deși sunt numite imperii romane, sunt însă state noui, formate pe ruinile imperiului roman. De aceea trebue să căutăm altă dată, care să despartă epoca medie, de cea modernă. Din cercetările ce fac de 10 ani, de când predau cursul de istorie, am ajuns la conclusia, că singura dată care poate să despartă aceste două epoci, este 1300. Inainte de 1300, lumea este stăpânită de feudalism și un spirit religios dus până la fanatism în apus. Cruciatele, terminate la anul 1270, sunt ultimul act al lumei medievale. Cu Dante Aligheri, Petrarca, Boccacio și Giotto, cari trăesc la sfârșitul secolului XIII și începutul secolului XIV-lea, pela 1300, se începe renașterea, primul act al lumei moderne. Activitatea literară a lui Dante Aligheri, Petrarca și Boccacio, precum și cea artistică a lui Giotto, se manifestă după 1300, pe când cruciatele se termină înainte de 1300. Deaceea data 1300 trebue să fie socotită ca dată despărțitoare a epocii medie de epoca modernă.

Data, care desparte epoca modernă de cea contimporană deasemenea nu este exactă. Nu 1789, ci 1776 este data, când pentru prima oară se proclamă suveranitatea poporului în declarația drepturilor omului, cu care se începe proclamația de independență a coloniilor engleze din America de Nord, suveranitatea ce devine o realitate în organizația ce se da Statelor-Uite prin Constituția din 1787. Această suveranitate a poporului este baza lumei contimporană. Impărțirea Poloniei în anii 1772, 1793 și 1795 este ultimul act al absolutismului regal a tot puternic în epoca modernă, când poporul era socotit ca o turmă, și putea fi împărțit după bunul plac.

In urma celor arătate mai sus, istoria universală o putem împărți deci în patru epoci: epoca veche sau antică dela 5000 i. Ch. — 466 de Ch., epoca medie dela 476 d. Ch. — 1300 d. Ch., epoca modernă dela 1300 d. Ch. – 1776 d. Ch. și epoca contimporană dela 1776 d. Ch. până în zilele noastre.

Alexandru A. Vasilescu

---

[1]) Petrarca a trăit numai în XIV, născându-se în 1304.

RECENSII

Const. Brăileanu, **Problema Monetară**
Bucureşti, tip. „Ovidiu", 30 lei, 104 pag. 1925.

D-l C. Brăileanu, cunoscut cititorilor noştri prin cronicile sale economico-financiare, dă la lumină o analiză pătrunzătoare şi rece a *problemei monetare.*

Cea dintâi observare şi, am putea spune, şi cea din urmă a autorului este plângerea sa împotriva haosului ce domneşte în capetele „economiştilor noştri" asupra problemei monetare „Il faudra d'abord *dissiper les nuages d'incompréhension qui obscurcissent le monde*" zice autorul (după G. Le Bon) şi apoi să ne gândim la reconstrucţie.

Odată această idee aruncată, d. C. B. începe operaţia analitică desfăcând problema în toate elementele componente:

Sunt *trei* probleme cu proprie şi aproape independentă individualitate, care fac criza; ele nu trebuesc căutşi de puţin confundate sub pedeapsă de „inconprehensiune" şi.. haos:

1. Problema economică, 2. pr. financiară, 3. pr. monetară. Aceste feţe ale crizei (o noţiune vagă şi neştiinţifică) sunt singure susceptibile de discuţie şi de *soluţii ştiinţifice.*

Apoi se arată erorile concepţiei actuale şi obişnuite a problemei, cum că ea consta în deprecierea valorii monetei de hârtie faţă de valoarea pe care această monetă o avea înainte de război şi în oscilaţiunea actuală a valorii acestei monete faţă de valoarea ei stabilă din trecut.

Este o definiţiune empirică, vagă şi fără nici un element nou.

Elementele noi nu pot rezulta de cât din „examinarea împrejurărilor şi condiţiunilor de fapt în care deprecierea şi oscilaţiunea au luat ele însile fiinţă, căci numai această examinare, dându-ne indicaţiuni sigure şi precise asupra naturii şi semnificării acestor fenomene, ne vor indica totodată şi natura şi semnificarea problemei noastre".

Aplicându-şi metoda d. C. B. stabileşte geneza problemei prin analiza căilor de fapt prin care s'a ajuns de la sistemul monetar al etalonului de aur antebelic, la desfiinţarea lui totală de după război.

Cu o remarcabilă putere de analiză ajunge prin comparaţie la următorul tablou de efecte:

1. Dispariţia monetei-aur din circulaţiune rupe şi *de fapt* orice relaţiune stabilă între moneta-aur şi moneta de hârtie.

2. Dispensarea Băncii Naţionale de obligaţiunea de a preschimbă biletele sale în monetă-aur desfiinţează una din dispoziţiunile principale pe cari se bazează sistemul monetar al etalonului de aur, dispoziţie cu atât mai esenţială cu cât prin ea se asigură menţinerea relaţiunei permanente între bancnotă şi moneta-aur.

3. Obligaţiunea de a plăti taxele de export în monetă-aur, alături de dispensarea Băncii Naţionale de a preschimba biletele sale în monetă-aur, provoacă în mod inevitabil urcarea valorii monetei aur faţă de biletele de bancă.

4. Transportarea tezarului Băncii Naţionale la Moscova contribue la dezorganizarea Băncii Naţionale ca bancă de emisiune, eludând şi de fapt rolul ce-l are stocul metalic în sistemul monetar al etalonului de aur.

5. Împrumuturile acordate Statului de către Banca Naţională necesită emiterea şi punerea în circulaţie a unui număr de bilete care trece cu mult seama valorilor „lesne realizabile", de cari dispune Banca Naţională şi cari este în dispoziţie normală şi cu stocul de aur existent (fie că am considera ca existent şi pe cel neexistent de la Moscova).

In locul *unui regim monetar* avem deci o stare de fapt pe care doar convenţional o numim etalon de hârtie; în locul *monetei etalon de aur* avem abia un titlu de creanţă a statului emis de Banca Naţională, negarantat nici de stat, nici de bancă.

Iar concluzia firească a acestei stări de fapt este că *problema monetară* nu constă într'o schimbare sau alterare a vechiului sistem monetar şi a monetei sale—cum se crede—ci în *desfiinţarea ambelor* şi deci în *lipsa* atât a unui regim monetar cât şi a unei monete adevărate.

Soluţiile, din acest moment, încep a se întrevedea.

1. Este vorba de lămurirea situaţiei Băncii Naţionale ca bancă de emisiune şi reorganizarea ei în vederea reluării plăţilor în aur a biletelor emise.

2. De stabilirea condiţiunilor în cari ar urmă să se facă înlocuirea actualei monete cu o monetă adevărată.

—

Organizarea Băncii de emisiune trebue să înceapă, evident, cu lichidarea obligaţiunilor între Banca Naţională şi Stat; este vorba de datoriile statului la Banca Naţională.

Evenimentele războiului au adus o confundare a intereselor Băncii Naţionale cu ale statului, nu numai în privinţa politicei monetare (ceeace ar fi fost logic) dar şi în privinţa averei, ceea ce a fost o eroare profundă.

E drept că statul *n'a retras* Băncii Naţionale privilegiul de bancă de emisiune, dar din moment ce a silit-o la emisiuni *în afară de prevederile legii* şi a scutit-o de obligaţia convertirii în aur a biletelor astfel emise, statul *a alterat fiinţa B. N.* ca bancă de emisiune, transformând-o într'un oficiu de stat, un birou al lui.

Statul *nu s'a împrumutat deci de la B. N., ci de fapt de la detentorii biletelor aflate în circulaţiune.* Obligaţia statului către B. N., în aceste condiţii făcută, este *nulă de drept.*

Complectarea stocului metalic, este încă una din condiţiile de organizare a nouei bănci de emisiune, fără să fie cea esenţială.

Mijlocul important de realizat această completare este suscripţia publică a Băncii de Emisiune, *suscripţie cu valori efective* pentru a se putea cumpăra cantitatea de aur necesară funcţionării, în condiţii legale, a unei bănci de emisiune.

Al doilea punct al dezlegării este înlocuirea actualei monete cu o monetă adevărată.

Statul este obligat a da în locul „monetei" actuale o alta de o valoare egală; baza de estimaţie va fi, nu valoarea normală a leului, ci aceea *reală, comercială*, adică aceea ce reprezintă o putere de achiziţiune.

Valoarea monetei actuale nu se întregeşte prin restituirea celor 11 miliarde lei de către Stat Băncii, căci ar mai rămâne emise 10 miliarde pe care nu le-ar acoperi cu cota de aur cuvenită.

Dacă e cineva păgubit realmente prin deprecierea leului sunt *detentorii biletelor de bancă*; dar cine poate stabili, *cari* anume şi *când* s'a suferit paguba?

Căci biletele îşi schimbă necontenit posesorul şi nimeni nu a stabilit vreodată prin vre o măsură pe detentorii cei păgubiţi într'adevăr. Dar de ce a împrumutat statul cele 11 miliarde? Pentru un interes obştesc în mare majoritate; într'adevăr, cu 7 miliarde s'a făcut *unificarea monetară*, înlocuindu-se coroanele şi rublele. Cum s'ar putea deduce pentru stat o obligaţie de reparaţiune pentru detentorii unor asemenea lei? Şi apoi, iarăş, cum se face indentificarea păgubiţilor?

Restabilirea integrală a monetei actuale, pe lângă că este imposibilă, căci ar echivala cu dezastrul finanţelor publice, nici n'ar fi de folos real cuiva, nici chiar Băncii Naţionale şi acţionarilor ei.

Restabilirea relativă sau parţială). prin deflaţiune şi stabilizare) ar fi o măsură arbitrară şi vagă.

Soluţiile propuse de autor reies din concepţia sa cu o ireproşabilă evidenţă şi rezultă din această concepţie ca o concluzie imediată şi necesară.

Cartea este. ca desfăşurare logică, o adevărată geometrie, ca stil—sobră şi lapidară.

Ar fi de dorit să o citească mai cu seamă specialiştii cari pot avea, într'un moment dat, efectiva posibilitate a aplicării soluţiunilor în această problemă. Noi recomandăm lectura ei tuturor, cu cea mai mare căldură.

C. P.

Issaia Răcăciuni: *Trei Cruci, apocalips în 9 tablouri.*

„Arta nouă", ca orişice lucru nou, ne aduce ciudăţenile ei. Tineri noştri scriitori nu vor să rămână în urma confraţilor lor din Paris, Londra sau Berlin.

Incetăţenind pe Werfel, Wedekind, Kaiser şi Lenormand, domnul Issaia Răcăciuni, ne dovedeşte că a citit mult.

Insă acest apocalips în 9 tablouri, nu poate de loc să fixeze personalitatea autorului român, influenţat covârşitor de maestrul său Werfel în ceiace priveşte technica piesei, tratarea, dialogul şi estomparea personagiilor, care vai: nu sunt decât nişte biete fantoşe.

Constant Tavernier: *Prietenii, Visătorul, schiţe dramatice.*

„Visătorul" putea lipsi din acest volum elegant, tipărit cu îngrijire Stângăcia tratării şi banalitatea simbolului, întăresc spusele noastre de mai sus.

„Prietenii" — însă — schiţă dramatică, plină de nerv şi cu un dialog saccadat, nervos, strindbergian, dovedesc că dl. Constant. Tavernier e un adevărat temperament dramatic. Când se va desbăra de influenţele ce le are ori care începător, personalitatea d-sale se va cristaliza deplin. De-ocamdată d-l Tavernier reprezintă o frumoasă promisiune pentru literatura dramatică de avan-gardă.

Vasile Cattan: *Dureri păgâne, poezii.*

Poezia e în funcţie de sensibilitatea personală a fiecărui cititor. Nu se pot formula reguli fixe de apreciere. De aceea orice critică în materie poetică, e forţamente, subiectivă, orişice ar zice esteţii dogmatici.

D-l Vasile Cattan este, înainte de toate, un liric. D-sa, în epoca aceasta materialistă, iubeşte natura şi o cântă. In versuri de-o factură impecabilă, ceiace dovedeşte că poetul e un virtuoz al formei, trăeşte sbuciumul ultimilor romantici, filtrat prin nota discretă a primilor simbolişti.

Nouvelles Histoires Juives, recuellies par Raymond Geiger.

In colecţia „Les documents bleus", d-l Raymond Geiger, publică a doua serie a anecdotelor evreeşti. Aceste anecdote, îmbogăţesc cu drept cuvînt folklor-ul oral al evreilor

Lipsite de cea mai mică urmă pornografică, defect care stă mai întotdeauna la baza cărţilor de anecdote, ele pot fi citite de toată lumea, constituind o lectură instructivă şi nostimă.

A. B.

REVISTE

Flamura. No. 3-4. Martie-Aprilie 1920

In capul revistei o poezie de *Ion Pillat*. In corpul revistei o poezie de Herescu dedicată lui *Ion Pillat*. La sfârşitul revistei o recenzie amănunţită a ultimului volum de versuri al lui *Ion Pillat*. Mare lucru. Doamne, să fii *la putere*!

Revista a adunat în jurul ei o seamă de poeţi buni, cari dau în numărul acesta poezii slabe.

D-l Horia Furtună de pildă zice:

E toamnă. Frunze nemişcate
Aşteaptă vântul să le rupă.
Şi unele cad înainte
Iar altele cad rupte, după.

Ori aşteaptă, ori n'au răbdare, ori au prea multă, ce-i cu frunzele aceste?

Singur D-l T. Ulmu, după ce în „Nopţile de altădată" să ia la întrecere cu colegii D-sale, de odată, la sfârşitul revistei, ne răcoreşte şi înveseleşte cu-o „Olteneascâ" de extra prima calitate, cam în felul *marelui* nostru Topârceanu.

La căsuţa dintre plopi
Peste pod de Jii
Poposirâ patru popi
Albi de prefării

Soarele în vegălii
Svârle jaru'n snopi
Beau pe prispa dinspre Jii
Straşnic patru popi.

După băutură—nici că se poate—începe jocul „dudue pământul—fluturând vestmântul", iar jos, în două gropi „fripţi pocnesc berbecii". Se întinde zaiafetul, cheful ţine până în dimineaţa, popii afumaţi de vai de ei, o pornesc spre casă:

Iar la cap de pod de Jii
Frânt şi pe 'ntrecuta,
Chiuind în zori de zi
Popii 'ncing bătuta

Ritm, rimă, viaţă, spirit. Iată ce însamnă o poezie bună.

In acelaş număr, un interesant articol al D-l. N. Cranic asupra: Rusiei şi Italiei în poezia lui Rilke. Pentru ce însă fragmentul din piesa în 4 acte a D-l Gib. Mihăescu? Cu ce se alege cititorul? Ce poate el înţelege din o scurtă frântură a unei piese lungi?

Gândirea (1—15 Aprilie 1925)

Greşala comisă de „Flamura", o îndreaptă „Gândirea". Ea publică o nuvelă de D-l Gib. D. Mihăescu, din care cititorul îşi poate face o părere lămurită asupra talentului acestui autor. Şi părerea e din cele

mai favorabile. „*Femeia de ciocolată*“ este o bucată literară care desvălue un puternic talent. Descrierea vieţei interioare, sufletească şi intelectuală, a unui tânăr amorezat—un amorezat inteligent, sensual, bizar nu tocmai chiar în toate minţile, — este atât de minunat redată, atât de amănunţit analizată şi cu atâta vigoare, încât comparaţia cu Dostoiewsky se impune dela sine. Afinitatea sufletească dintre eroul „Femeei de ciocolată“ cu cel al „Crimei şi pedeapsă“ este atât de mare, încât lesne îţi închipueşti că dacă *Negrişor* nu era amorezat de Eleonora, devenea un asasin ca *Raskolnicoff*.

D. Mihăescu este nu numai un adânc psicolog, el este un maestru în meşteşugul de-a clădi o operă literară. Înfăţişează prin mijloace nu tocmai simple, un întreg atât de impunător, încât la prima vedere nu-ţi dai bine seama nici de greutatea construcţiei, nici de frumuseţea amănuntului. Lucrul acesta ţi-l îngreuiază şi mai mult frumuseţea stilului, care îndemnându-te mereu să citeşti mai departe te împiedică să te opreşti la unele pasagii din cele mai caracteristice, la care te întorci involuntar după ce ai isprăvit de citit opera şi pe care parcă abia atunci le înţelegi în întreaga lor frumuseţă.

Iar întrucât priveşte stilul, este greu de găsit în literatura românească ceva mai perfect. Prea cizelat poate uneori, de atinge aproape preţiosul, ceeace este un defect. În schimb alteori, şi aceste alteori sunt pagini întregi, el e de-o bogăţie de imagini care uimeşte şi încântă:

„Ea se ridicase acum într'un cot şi-l privea surâzând, ca pe un câne uriaş, pe care-l răsfaţa pentrucă-l ştia gata de moarte la cel mai mic semn; iar Negrişor se văzu reflectat în cercul mic de lumină al ochilor ei, minuscul cât o gânganie“.

Acest contrast între cânele uriaş gata la orice sacrificiu şi mica gânganie ce devine bietul sacrificat în ochii celei care nu iubeşte, este de o frumuseţă patetică şi înduioşitoare. Pilda este suficientă, cred, pentru a învedera talentul acestui scriitor.

Autorul ar trebui totuşi să evite expresiuni ca „barbier romantic“ (p. 369 jos), căci ori a întrebuinţat pe „bărbier“ în sensul propriu al cuvântului şi atunci e banal, ori l-a întrebuinţat în sensul figurat: „bărbier“ egal mincinos, flecar, şi atunci e vulgar. Şi de asemenea ar fi de dorit să întrebuinţeze cât mai puţine neologisme nefolositoare, exemple chiar în fraza de mai sus „surâzând“, în loc de „zâmbind“. Limba românească trebueşte odată definitiv fixată în cadrele ei firesti, şi dacă n'o fac scriitorii de talia D-lui Mihăescu, apoi cine s'o facă?

Restul cuprinsului din *Gândirea* se resimte de această nuvelă care-l covârşeşte. D. M. Sadoveanu ne povesteşte interesanta legendă a „Teoctistei lesvianca“, însă într'un chip mai prejos de talentul D-sale. D. Sandu Tudor se încăpăţinează să facă versuri moderne pentru cititorii snobi, în loc să ciselleze o poezie din acele frumoase cum ştie atât de bine s-o facă când vrea.

Insfârşit, la Cronici, anonimul c. p. face o recenzie a romanului D-lui Léon Thévenin „La robe sans couture“, care merită să fie relevată pentru că e pur şi simplu delicioasă. D. Thévenin, care a trăit în timpul războiului la noi în ţară, care a fost foarte bine primit de toată lumea fiindcă era doar *français*“, îşi plăteşte datoria scriind un roman în care face apologia noastră a Românilor. Dar pare că mirosul tămâiei cam prea e pătrunzător (eu n'au citit romanul), pare că claudele ce ne aduce sunt cam exagerate, încât criticul c. p., Român care-şi cunoaşte conpatrioţii, se simte sincer jenat. Ba cade chiar la bănuială că romanul ar putea fi pe placul serviciului de propagandă din Ministerul Afacerilor Streine.

Ori cum o fi, mai bine „*une robe sans couture*“ decât *des „Femmes sans pudeur*“, mai bine un Thevenin, decât un Joubert.

Țara Noastră (12 Aprilie — 3 Mai 1925)

Această revistă ia din ce în ce mai mult înfățișarea unui organ de partid politic, preocupările literare, artistice, științifice etc. rămânând pe planul al doilea. De altfel, colaboratorii revistei fiind oamenii cu duh, cele 32 de pagini ale fiecărui număr se citesc totdeauna cu plăcere. Adversarii politici sunt luați uneori la vale într'un fel cam prea cavaleresc, dar ironia este în tot cazul o armă de luptă mai cuviincioasă decât calomnia, arma obișnuită a cotidianelor politice. Dl. N. Iorga în special a devenit calul de bătae al D-lui Goga. D-sa este pentru „*Țara Noastră*", ceeace înainte vremuri fusese răposatul Kalinderu pentru „Furnica". Relevez în deosebi versurile dela rubrica „gazeta rimată", precum și articolul D-lui Al. O. Theodoreanu „Pilula Pink a unei generații". (No. 18). la citirea căruia cred că orice Român cu bun simț va trebui, cu sau fără răutate, să se delecteze. Notez numai următoarele două pasagii:

„Domnul N. Iorga a spus că toți francofilii nu-s decât niște secă-„turi entusiaste. Ura!

„Domnul N. Iorga a spus că numai francofilii au dat dovadă de „patriotism, simț politic și experiență istorică. Ura! Ura!

„Domnul N. Iorga a scris că *jidanii* sunt inasimilabili. Ura!

„Domnul N. Iorga a scris că *evreii* s-au asimilat. Ura! Ura! (p. 6).

Și mai jos, p. 577:

„Domnul N. Iorga afirmase că Ucraina nu există.

Revista „Viața Românească" a dovedit că ea există. Domnul N. „Iorga a pus capăt polemicei, adresându-se colaboratorilor *infamiei reviste ieșene* cu vorbele: Sunteți obraznici!".

„Recent D-l Octavian Goga amintește în Camera Deputaților faptul notoriu că Dl. Iorga figurează în bilanțul Băncii Blank. Camera râde. Domnul Iorga soluționează situația apostrofând întreaga adunare. „Să vă fie rușine".

Printre articolele fără caracter politic, voi releva nuvela D-lui Gh. Brăescu „Suflete neînțelese" (N. 16), în care izbutește să facă în puține rânduri o fină analiză psihologică a sufletului țărancei române— precum și articolul D-lui Mihail Manoilescu „*O enciclopedie a României*" (No. 19). Autorul propune să se facă o atare enciclopedie, care să rezumeze, alfabetic, toată știința ce avem noi astăzi despre oamenii și faptele care caracterizează țara și poporul nostru. Ea va trebui să fie „*universală* prin caracterul universal al domenilor de știință, pe care le îmbrățișează, și *particulară* prin localizarea în spațiu și în istorie asupra țării și a poporului românesc". Dl. M. Manoilescu expune și modul de colaborare la o astfel de enciclopedie, (cât mai mulți specialiști remunerați), felul cum s'ar putea procura mijloacele materiale necesare (ar costa 80 milioane de lei și s'ar putea scrie în 4 ani. Suma ar trebui să fie debursată de stat) și în fine felul de organizare a lucrării (factori permanenți — *permanenți pe 4 ani?* — direcțiunea efectivă a marilor noastre instituțiuni culturale, ca Academia Română, Societatea de Geografie, Politechnica etc. precum și autonomia organului de elaborare a Enciclopediei.

Propunerea este cât se poate de interesantă dar, din pricina multiplelor și urgentelor refaceri de care are țara noastră nevoe, nu cred ca oamenii noștri politici să-i dea o deosebită atenție. Nădejdea celor ce ar dori să vadă elaborându-se o astfel de Enciclopedie nu poate fi pusă decât în însuși autorul acestei propuneri, *dacă* vreodată, vre-o situație oficială (despre care se șoptește în culise, i-ar da posibilitatea să se ocupe de ea.

Hâncu

FAPTE

Alegerea prezidențială în Germania. — Când, în penultimul număr al „Convorbirilor Literare", preziceam, ca toată lumea, reușita lui Marx la alegerea prezidențială din Germania, făcând totuși rezervă, că „surprize nu sunt excluse", înțelegeam prin aceste surprize, eventuala alegere a lui Jarres și nu puteam să mă gândesc nici la proclamarea candidaturei lui Hindenburg, necum la izbânda lui.

Astăzi, față de aceasta a treia lovitură grea, ce o primește democrația europeană după venirea lui Mussolini și plecarea atât de prematură a lui Macdonald, mărturisesc că evenimentele ce se vor desfășura în Europa într'un viitor cât mai apropiat, constituesc pentru mine un mare punct de întrebare, asupra căruia ori-ce prognostic mi-ar părea foarte slab, nemai fiind nici-o logică în cele ce s'au întâmplat în ultimul timp.

Într'adevăr, lovitura de teatru din 26 Aprilie ar fi fost mai ușor de înțeles într'un moment, în care Poincaré era atotputernic la Paris și vexațiunile ocupațiunei Ruhrului ajunseseră la apogeul lor; astăzi, când Anglia și Statele Unite au început a fi foarte conciliante cu Germania, când asprimile ocupațiunei au fost alinate de către Herriot, când în Franța un alt guvern democratic a venit la putere, în care un portofoliu important este deținut de Caillaux, care numai dușman ireductibil al Germaniei nu este, astăzi, zic, reușita lui Hindenburg deconcertează ori-ce minte limpede.

Evident că alegerea Mareșalului, ca toate lucrurile în această lume, este efectul mai multor cauze, dintre care Tratatul din Versailles însuși este una și nu cea mai puțin importantă.

Acest tratat a fost cel mai aspru, care s'a văzut vreodată în cursul istorii; dacă nu ne am aminti decât de procedura impusă la iscălirea lui și de desconsiderarea, față de adversarul, a principiilor proclamate ca sacre de către învingătorii (vezi chestiunea alipirei Austriei), eră mai mult sau mai puțin firesc că rănile produse în inima națiunei germane să rămână deschise și să ofere totdeauna un teren favorabil de propagandă cercurilor militariste și naționaliste.

Dar nedreptățile la fixarea unor frontiere ale Germaniei? dar clauzele economice atât de asupritoare. . . . . ?

La Versailles era de ales între două căi: aceea, pentru care oamenii zilei de atunci s'au decis și care a adus fatalmente la rezultatul alegerei de azi și care va duce nu se știe unde; sau aceea de a face, biruind toate sentimentele de ură și răzbunare și gândindu-se exclusiv la fericirea generațiunilor, care vor veni după noi, concesiunile cele mai largi democrației germane, mai ales pe terenul economic: pentru ca omul din popor, „the man in the street", care nu adâncește lucrurile, care nu judecă decât după suferințele sale materiale, să nu ajungă la concluziunea că era mai bine pe vremea imperiului, ne-

dându-şi seama, că nici un Kaiser din lume nu l'ar fi putut scăpa de dezastrul financiar, de ocupaţiunea Ruhrului, de menţinerea sub arme inamice a zonei Coloniei, chiar după începutul executării planului Dawes şi de alte lucruri dureroase.

Sub povara dictatului din Versailles toate guvernele democratice, care s'au perindat la Berlin de la războiu încoace, au fost învinuite de o stare de lucruri, de care numai ele nu erau responsabile.

Reacţiunea germană, adică industria grea şi marea finanţă, prin sacrificarea completă a mărcei, după fuga capitalurilor peste graniţă, a scăpat abil din impasul, în care o pusese clauzele tratatului, a lăsat să apese toată greutatea lui asupra poporului, claselor mijlocii şi păturilor intelectuale şi a profitat de suferinţele lor pentru a'şi crea, din nefericire cu succes, o nouă bază politică.

Şi când, în ceasul al unsprezecelea, Herriot a venit la putere în Franţa şi ca democrat onest şi sincer a văzut ce este de făcut pentru a sustrage naţionaliştilor şi militariştilor germani platforma lor de propagandă, nici el n'a fost lăsat, de intriganţii politici din propria sa ţară, să lucreze repede şi energic la uşurarea condiţiunilor tratatului.

La un popor aşa de monarhic în sufletul lui ca cel german, o republică democratică nu se putea întări altfel decât venind cu un belşug de binefaceri.

Reacţiunea franceză din 1918 a impus republica şi democraţia în Germania, dar nu i-a dat mijloacele să se întărească, creându-i o astfel de situaţiune, încât de dânsa vor fi veşnic legate amintirile celor mai mari suferinţe ale Reichului.

Greşelile făcute de la conferinţa din Cannes până la 11 Maiu 1924, adică în întreaga eră a lui Poincaré, au împovărat acestă democraţie numai cu dureri şi mizerii şi au slăbit-o din ce în ce mai mult; neînţelegerile interne între partidele stângei au accentuat această slăbiciune şi astăzi democraţia germană este serios ameninţată şi cu ea pacificarea Europei.

Posibilitatea unei noi conflagraţiuni n'a devenit nici sigură, nici iminentă, nici măcar probabilă, mai cu seamă că o Germanie dezarmată se găseşte faţă de uriaşa putere militară a Franţei — dar ajunge că noi complicaţiuni războinice să fi întrat în domeniul posibilităţilor.

Guvernul de stângă la Paris nu va fi de sigur întărit prin acest vot al poporului german şi cu cât cresc şansele dreptei, cu atât scad speranţele dobândirei unei păci definitive. Dacă reacţiunea ar reveni la putere pe ambele maluri ale Rinului, consecinţele ar putea deveni incalculabile.

Numai două democraţii tari şi sincere la Paris şi la Berlin, care şi-ar întinde frăţeşte mâna şi ar colabora împreună, ar putea asigura desăvârşirea operei măreţe, care a fost începută atât de greu la Londra, în luna Iulie anului trecut.

Reacţiunile, prin natura lor însăşi, au nevoie de diversiuni în afară, pentru a înăbuşi nemulţumirile dinăuntru şi măresc fatalmente şansele unor războaie.

S'au văzut de repetate ori pilde în Rusia ţaristă şi este de mirat, că omenirea profită atât de puţin din învăţăturile istorii.

Situaţiunea în momentul urcărei Mareşalului Hindenburg pe scaunul prezidenţial este de aşa natură, încât efectul ei imediat va fi, în cel mai bun caz: înăsprirea relaţiunilor între învingătorii şi învinşii de eri şi sporirea neîncrederei între ei.

Pentru noi Români aceste efecte sunt în ori-ce caz regretabile.

Având, pe de o parte, o linie de conduită politică bine definită alături de Aliaţii noştrii, nu ne putem depărta de dânşii, cât timp ei rămân între ei în strânsă legătură şi prezidenţia lui Hindenburg va strânge inevitabil încă mai mult rândurile lor.

Avem, pe de altă parte, cum am avut totdeauna, interese însemnate economice în Germania. Berlin este mai aproape de noi decât Paris și Londra; avem nevoie de industria germană, mai ales pentru fabricele noastre și căile noastre ferate, atât pentru materialul nou, cât și pentru repararea celui uzat; cu comerțul și cu finanțele germane ne am înțeles în trecut și ne mai vom putea înțelege în viitor, căci ne cunoaștem bine unul pe altul, cu toate calitățile și defectele noastre reciproce.

Germanii au un spirit larg în negustoria și se lucrează mai plăcut cu băncile și cu casele lor de comerț decât cu acele ale vreunui alt stat.

Germania a cucerit înainte de războiul mondial piețele țărilor balcanice prin acordarea de credite în condițiuni mai ușoare și cu termeni mai lungi. Acolo unde dânsa a alungat concurența unei alte puteri, acolo a și rămas definitiv stăpână și a trebuit să intervină cataclismul mondial, pentru ca să-și piardă terenul câștigat.

Astăzi Berlinul se reîntoarce treptat, treptat, grație însușirilor sale excepționale pe terenul economic, la situațiunea sa anterioară în Europa Centrală și în Orientul apropiat.

Și cum finanțele, industria și comerțul nu fac sentimentalitate, ci lucrează numai cu realitate, turburarea relațiunilor noastre politice cu Germania, ca urmare a turburării relațiunilor sale politice cu Aliații, nu ne va putea fi de folos, având ca consecința firească întârzierea restabilirei depline a raporturilor noastre economice cu Reichul.

Cu o Germanie democratică, credincioasă executării planului Dawes, doritoare de a ajunge la o bună înțelegere cu Aliații am fi putut ajunge mai curând la sușzisul rezultat, fără a indispune câtuși de puțin puterile, cu care ne găsim în legături politice atât de strânse.

Noi n'am avut în fond niciodată interese contrarie politice cu Germania; revendicările noastre erau îndreptate contra Austro-Ungariei, aliatul ei nedespărțit, cu care nu ne puteam răfui, fără a intra în război și contra Germaniei.

Azi însă monarhia vecină nu mai există și Germania nu are nici un interes special, ca să reînvieze în vechea ei formă.

Noi din contra ne găsim așezați în masele compacte ale neamurilor slave și nu putem ști dacă odată și odată nu va veni momentul, în care rolul nostru va fi alături de Germania, contra unor tendințe imperialiste ale Rusiei.

De aceea ori-ce accentuare a conflictului politic latent între Reichul și Puterile occidentale, de care politica noastră este legată încă pentru mult timp, devine pentru noi un obiect de grijă.

Oricât ar jubila în țara noastră acei, ai căror simpatii sunt îndreptate mai mult spre Franța grupului Poincarè — Millerand, decât spre aceea a D-lor Herriot și Painlevé, nu putem decât să deplângem situațiunea momentană de fapt și să le răspundem: Alegerea lui Hindenburg a fost un eveniment dureros din toate punctele de vedere și nu numai fiecare bun Român, ci și orice bun European trebue să spere, că această întâmplare să nu dăinuiască mai mult decât un vis urât, din care națiunea germană se va deștepta într'o zi, revenind la bunul simț at realității [1].

N. D. Germani.

---

[1]) De la scrierea prezentului articol și până la putința de a-l publica, a intervenit instalarea noului Președinte al Germaniei. Trebue recunoscut că, în toate manifestațiunile sale publice cu aceasta ocaziune, bătrânul ostaș a dat probe îmbucurătoare de o mare moderațiune.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea
I u n i e
1 9 2 5

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

AFORISME

DIN CUVÂNTĂRILE LUI P. P. CARP

De îndată ce se naşte o societate, prima mişcare a omului este de a face legi, a doua este de a le viola, iar ceia ce impune tuturor puterea legilor, vine numai în al treilea rând.

* * *

In politică ai ori idei, ori apetituri. Nu mai ai idei, îndată vin apetiturile şi atunci, în loc de aderenţi, ai clientelă.

* * *

Poporul lipsit de libertăţi locale, strămută lupta pe tărâmul politic şi constituţional, şi atribue nemulţumirea sa insuficienţei libertăţii constituţionale.

* * *

Să evităm proectele legi care sunt la înălţimea idealului, fiindcă idealul nimeni nu-l poate atinge.

* * *

Alegeri absolut libere, cum se doresc în teorie, nu sunt posibile şi nu există nicăeri.

* * *

Ţăranii avuţi sunt adevărata forţă de rezistenţă şi de producţie a acestei ţări.

* * *

Ţara noastră are interesul de-a lega toate păturile poporului de pământ, şi să dovedească posibilitatea bunului trai al tuturor, fără vrajbă între clase.

* * *

Patriotismul, în linii generale, este foarte bun; dar ca să ai din el rezultate bune, trebuie să te uiţi în fiecare moment ca să vezi ce-ai făcut şi unde ai ajuns.

* * *

Se crede adesea că o acuzaţie este un argument.

* * *

Ideile aparţin nu acelor care le au, dar acelor care le apără.

Din „Mahalaua Sentimentală".

TABLOU

O casă albă şi curată
De mahala îndepărtată...
Şi curtea cu portiţă verde
Copacii 'n floare îşi arată.

In fund, o lampă luminează
In calmul serilor de vară,
Părând un licurici de aur,
Ce-şi tremură lumina clară.

Tăcere'a poposit aicea;
Din vremuri de demult, străvechi,
S'a aşezat domol în casă,
Printre atâtea lucruri vechi.

Iatacul cu perdele groase
De catifea, decolorate,
E un muzeu de mobili grele
Şi de tablouri demodate...

O doamnă blondă 'n crinolină
Priveşte visător şi trist,
Alăturea de ea 'n perete,
E-un «june» fercheş, bonjurist...

Alexandri când era tânăr...
— Acuma îl inspiră muza! —
Spre dreapta lui, la loc de cinste,
Stă Alexandru Ion Cuza.

Şi mai departe, în salon,
Portrete în ulei de-Aman,
„Războiul pentru-Independenţă".
Şi într'un colţ, stingher, un pian...

Icoană vie şi apusă
A vremilor de altădată...
O casă mică şi curată
De mahala îndepărtată...

Alexandru Bilciurescu.

UŞURARE

Văpaia nămiezii de Iulie a'ncremenit în toropire toată firea. Când şi când, trosneşte sec câte-o cracă uscată, se desghioacă vre-o păstae, ori se destramă în silă, dinspre vatra satului, schelălăit de câne însetat.

Hurrrr... Hurrr... dup.. sdrup... din crucea cerului şi aproape din senin, se desferecă stingher huruit de grindină. Bolnavul — Dumitrache Smoală — crapă cu greu pleoapele încleiete, rostogoleşte de două ori albul ochilor şi clempăneşte uscat din meliţa fălcilor. Pe prag, muerea a tresărit scurt dela brâu în sus — mai mult o ihneală — a bălăbănit de două ori capul, şi leşietă de osteneală, şi-a proptit din nou bărbia de furca pieptului.

Hurrrrr.... dup...

Dumitrache Smoală horcăe în foalele pieptului:

— Saf... Saf... Saftoo... Fă... Fă!

— Ce-i?

— Apă... mor...

Safta-i întinde ulcica cu apă depe căpătâiul laviţei. Dumitrache, răsucit pe dreapta, o duce cu greu la gură, soarbe odată numai şi cu buzele încleştate, se oţărăşte şi-i dă drumul de se face ţăndări pe podele.

— Adă... răce... Dumnezăii...

Cu sufletul la gură s-a'ntors muerea dela fântână. Dumitrache Smoală gâlgâe cu înnecuri şi sughiţ, jumătate din ulcică.

— Dumitre... Dumitrache omule... să chem pe părintele, rosteşte muerea mai mult în şoaptă, şi ferind privirea.

Bolnavul se oțărăște tot, sgârcește în tremur creșturile feții și horcăe sugrumat.

— Chiamă!

Dumitrache Smoală din Lipcani, bolește greu de cinci săptămâni de zile. Toate leacurile din lume le-a 'ncercat Safta, dar degeaba, de alaltăeri de pe la toaca dintâi, îi sfârâe și i se topește vlaga dintr'ânsul de-i poți ghici sfârșitul fără să dai greș. La spital n'a vrut să meargă, oricât s'au trudit muerile să-l înduplece ori să-l amăgească.

Dumitrache Smoală e fruntaș în satul Lipcanilor, așezare veche și cuprinsă de malul drept al Prutului, la două poște și jumătate de târgul Fălciului. In vremea lui, Dumitrache Smoală a fost crâșmar, dar după ce și-a rotunjit suma, a desfăcut crâșma, și s'a apucat cu temei de plugărie. E socotit de lume — și poate pe drept cuvânt — ca om sgârcit. De aceia nu i se poate cântări averea, iar traiul lui în casă e trai de om cu puteri mijlocii. Când a luat pe Safta de nevastă el era om copt, de 40—41 de ani; dânsa copil de 15, ba și-aceia ne'mpliniți. Deși purta fusta scurtă și nu păsise încă la horă, flăcăilor le sfârâiau călcâile după fată, iar peținorii și'ncepuseră a călca pragul tușei Gahița. Dintre toți, cumpănind și iar cumpănind, tușa Gahița s'a oprit la Dumitrache Smoală; așa o 'ndemnase inima ei de mamă și femee năcăjită tare. Nunta s'a făcut de Sf. Arhangheli, cu masă mare și băuturi la toartă. Doi ani de zile traiul lor a fost trai potolit. In sufletul ei Safta era mulțumită și pe sfântă dreptate era socotită în Lipcani printre nevestele cele chiabure și frumoase. Că n'aveau belșugul care s'ar fi cuvenit pentru puterile unuia ca Dumitrache Smoală, nu simția, și nu putea simți, căci prea mare fusese sărăcia în căsuța tușei Gahița, spânzurată ca un bob de chiciură tocmai pe păretele râpei lui Iftodor, negru ca tăciunele. In al treilea an când Dumitrache Smoală a simțit c'ar fi ceva între muere și părintele Todiriță Bâlcu, tânăr și bălai ca unul din sfinții zugrăviți de meșterul lipovean din Bolgrad, și-a eșit din sărite și-așa a rămas într'o parte până acu la bolire, adică 14 ani de zile, poate și mai bine de 14. In iarna dintâi au tremurat de frică și Safta și părintele Toader, căci Dumitrache se lăuda

pe toate drumurile şi'n gura mare, c'o să le descarce în tidvă câte-un plumb de lup „ca să-şi poată bate mendrele pe cea lume". Cu vremea însă şi-a mutat românul nostru gândul dela omor, şi-a 'nceput să-şi bată muerea — bătae soră cu moartea—numai aşa, ca să-i stâlcească frumuseţea trupului, să nu mai îmbie ochi şi inimă de bărbat. In nebunia lui, uitase sărmanul, că dragostea cea adevărată, dragostea cu temei, n'are ochi să vadă, şi ca atare nu se poticneşte ca de-un fir de păr alb, de-un creţ mai mult pe faţă, ori de-o vânătae făcută înadins.

De ieri decând se topeşte mai rău Dumitrache Smoală, Safta nu mai are astâmpăr; tare îi teamă să nu'nchidă cumva ochii, negrijit de faţa bisericească. Ştiindu-i meteacna, a trimis la părintele Nae din Vălureni, dar părintele Nae e purces de-o săptămână la Iaşi cu fie-sa pentru operaţie; a trimis şi la părintele Gafton din Urzicuţa, dar părintele Gafton are dămblăgită de pela Sf. Gheorghe jumătate de trup, aşa că nu se poate urni nici din pat. Văzând şi văzând Safta cum stau lucrurile şi'mboldită şi de visul de as'noapte, şi-a luat inima în dinţi de dimineaţă, şi cu glasul aproape pierit, cu capul spânzurând spre piept, l-a întrebat:

— Să nu chem pe părintele, Dumitre?

— ?

— Ce zici?

— Pe care?

— ?

— Hm? Care?

— Pe părintele Toader... de!

Aicea Dumitrache a gemut odată din adânc să se dejghioace şi s'a buhăvit la faţa aşa de tare de năvala sângelui, de-a crezut biata femee că-i şi plesneşte vreo vână.

Inaintea prânzului, cam pe când se sfârşeşte sfânta leturghie, l-a'ntrebat pentru a doua oară; a tăcut chitic dar a răsuflat parcă mai greu şi mai înteţit.

A treia oară, simţindu-şi pe semne sfârşitul prea aproiat, şi-a călcat pe inimă şi s'a înduplecat.

* * *

— O fi dormind?

— De, ştiu eu?

Safta se apropie în vârful degetelor de pat:

— Doarme, părinte!

Tac amândoi și se privesc pe furiș, cu fereală, ca doi vinovați puși fără voia lor, unul în fața celuilant.

— Fă-i o rugăciune de ușurare, părinte!

Părintele Todiriță Bâlcu își desface patrahirul, îl petrece pe după gât, așează binișor potirul pe capătul laviței deasupra ușii, proptește lingurița de buza pocalului, desface la mijloc ceaslovul, și 'ncepe pe nas rugăciunea:

— Doamne miluește, Doamne miluește, Doamne miluește, Dumitrache Smoală holbează ochii, cască șui, și-și hurducă capul în slobozirea unui sughiț. Părintelui Todiriță i s'au încleștat parcă fălcile, iar inima își îmbulzește ticăitul tocmai sus în coșul pieptului, retezându-i când și când răsufletul.

— Doamne miluește, Doa....

— Eși..... câne..... eși..... vreți să mor, hai?.... Să-mi tocați banii?.... Să vă bateți mendrele?.... Ha?.... Eși.... eși afară câne! și cârja repezită cu puteri de om teafăr, a nemerit pe părintele Todiriță în umărul drept, s'a răsucit din drum și-a vărsat pe laviță potirul cu împărtășania. Pe marginea patului, frânt moale pe-o coastă, cu privirea aiurită și cu gura plină de clăbuci și măzăriche de sânge închegat, Dumitrache Smoală horcăe acum:

— Vină.... vină 'ncoa.... căței.

Safta se apropie de pat ca 'mpinsă din spete de-o putere mult mai presus de puterile ei, sgârcită de groază.

— Na.... na. Și cu amândoi pumnii, pe jumătate încleștați o izbește odată, de două ori, cu sete nepotolită, drept în obraji.

Se prăvale apoi butuc în curmezișul patului, svâcnește de trei ori din umeri și din greabănul cefei, cască fălcile șui, aduce ochii peste cap și-și dă însfârșit sufletul, împăcat și ușurat.

Ion Dongorozi

DESPRE VIITORUL LITERATURII EUROPENE

de **Georg Brandes**

Literatura, aşa cum o concep eu, e produsă de „marii" indivizi, fie ca o expresie a concepţiei fundamentale, politice, sociale sau religioase, fie ca un protest împotriva ei. Dar, fie că literatura redă sau exprimă felul de a gândi sau a simţi al unei epoci, în ambele cazuri natura ei se întemeiază pe caracteristica epocii, iar punctul de plecare privitor la presupunerile ce avem să facem asupra căilor pe care au să le urmeze viitorii scriitori, are să resulte din examinarea a ceia ce se întâmplă în momentul actual.

Un fapt capital pecetluește Europa în momentul în care scriem aceste rânduri [1]): tranziţia începută, dar nu terminată — a războiului mondial către o revoluţie mondială. Sau dacă această din urmă expresie e prea tare, de oarece încă nimeni nu poate şti în ce limite va putea fi ţinută această răsturnare, ce fără îndoială se întâmplă în mai multe ţări de căpetenie, atât e sigur, în orice caz, că proletariatul Europei e într'o puternică mişcare, ce smulge atenţia generală. In viitor, în chip necesar, se va ţine seamă de masse într'o măsură mai mare decât până acum.

O sarcină de căpetenie va fi educaţia omului de rând, nesocotită prea multă vreme. Acolo unde educaţia masselor populare, ce numără o sută sau chiar mai multe sute de milioane, ca în India şi Rusia, a fost considerată de către stăpânitori ca o primejdie şi de aceia a fost împiedicată, literatura şi arta vor avea însărcinarea să stea de vorbă cu

[1]) August 1920.

aceste masse, în clipa când acestea vor fi ridicate la o cultură elementară.

La început problema pare insolubilă, căci literatura are de dat „ceiace e ales" şi „alesul (ceiace e rar, distins)", conform naturii sale, nu poate fi înţeles decât de puţini. Insă acum se impune literaturii datoria de a se dilua pentru milioane.

Cărţile cunoscute, care se vindeau cu milioanele, erau de obicei acelea pe cari cei culţi le despreţuiau şi cari n'aveau altă ţintă decât să amuzeze.

In orice caz există indicaţii asupra direcţiei în care se poate rezolva dificila problemă. După cum ştim, Leo Tolstoi, la bătrâneţe a atacat cu vehemenţă poezia şi arta timpului nostru, şi mai ales literatura ce i se părea lui complicată în chip nefiresc. El dădea ca pildă povestea lui Iosef din vechiul testament, ca tipul cel mai minunat şi mai captivant de povestire. Până la un punct ea nu poate fi socotită ca tipică, întrucât darul de a tălmăci vise, cu toate hipotezele lui Freud, întemeiate pe visuri, pentru noi nu mai e un semn de înţelepciune. Dar nu se poate tăgădui că povestea lui Iosef ne indică un drum.

O povestire ca Robinson Crusoe a lui De Foe are toate calităţile strălucite şi pe înţelesul tuturor, aşa cum le cerea Tolstoi dela literatură. Ea ne dă într'un extract individual toată puterea technicei omeneşti până la punctul la care ajunsese contimporanii scriitorului.

Când genialul dramaturg Max Reinhardt (cu toate că prin întemeerea aşa numitelor „Kammerspiele" arătase că el înţelegea pe deplin arta intimă care se adresează numai unui public mic) transformă un mare circ de călăreţi într'un teatru, şi în acest teatru reprezintă tragedii vechi greceşti al căror pathos era simplu, cu autori puţini, el a simţit chemarea timpului. El ţintea către o artă ce se adresează masselor şi le înnobilează. Dacă încercarea lui a avut sau nu succes, nu interesează. El căuta să croiască marei lieraturi un drum până la popor — ceva ce scenele din aer liber din Franţa de Sud, din Danemarca şi de aiurea încercaseră în stil mai mic.

O direcţie în literatura viitorului va fi, probabil, o

direcţie spre primitivitate. Cunoaştem puţin arta modernă primitivă, măcar că basmele lui Andersen datoresc naturii lor primitive renumele mondial de care se bucură şi deşi pictura prerafaelită din Anglia datorea bunăvoinţa cu care a fost primită tocmai felului ei de a simţi, în aparenţă primitiv.

Literatura clasică a antichităţii nu era primitivă; dintre cei mai vechi scriitori greci, numai Hesiod a fost primitiv. Homer reprezintă arta de curte. Rapsodiile omerice, cari povestesc de regi şi prinţi, şi cari erau cântate la masa regilor sunt literatură aristocratică. Cel care pledează cauza omului de rând, ca Thersites, e înfăţişat în chipul unui cocoşat cărpănos, care mănâncă bătae pentru părerile lui critice.

In literatura Latină cu greu găseşti ceva care să aibă trăsături populare, afară de comediile lui Plaut. La autorii şi poeţii din epoca de aur a literaturii latine, rareori găseşti o adiere de poporanism. Eglogele lui Virgil nu sunt mai primitive decât picturile proerafaeliştilor engleji.

Poesiile populare daneze au rămas pe la conacele boereşti şi sunt păstrate în scris de doamnele din aristocraţie. In majoritatea lor ele sunt prea departe de timpul actual spre a putea avea o influenţă educatoare asupra omului de rând.

Dimpotrivă, din lirica modernă, „Poveştile Stegarului Staal“ de Runeberg sunt un exemplu minunat de literatură frumoasă şi neaoş populară. Numai că Finlanda pe care o cântă el, e la o mie de poştii de Finlanda de azi, cu adânca ei prăpastie între elementul finez şi cel suedez şi cu prăpastia ei încă cu mult mai adâncă între acea parte a populaţiei care s'a ridicat, ca „armata roşie“ şi între cealaltă, care ca „gardă albă“, a învins deocamdată pe cealaltă.

Sunt încredinţat că o seamă de scriitori se va apuca să scrie pentru poporul de rând, să educe pe cei umili. Aakjier şi Skjoldborg în Danemarca, Kipling ca liric în Anglia, Barbusse ca romancier în Franţa, redând diferitele jargoane soldăţeşti, datoresc popularitatea lor acestei tendinţe.

Totuşi sentimentul social poate să se valorifice tot aşa de bine şi când ni se înfăţişează viaţa claselor superioare. In ţările protestante, la diferiţi noi scriitori, sentimentul

social ţine locul a ceia ce în timpurile mai vechi era sentiment religios.

In Danemarca acest sentiment iese în relief la scriitori de talia unui Pontoppidan printre cei mai bătrâni, şi la Otto Rung printre cei tineri. In Norvegia el se evidenţiază în parte în ultimile romane ale lui Hamsun sub forma slăvirii reîntoarcerei la natura ca la Rousseau, în parte la Iohan Bojer în forma iubirii de aproapele care face bine chiar celor mai înverşunaţi duşmani.

In Franţa literatura, într'o serie întreagă de ani, a căutat elementul concentrator şi a urât în aşa grad anarhia, la care ne poate duce liber-cugetarea, încât imediat după o perioadă care prin Berthelot, Renan, Taine, Michelet, Flaubert, Zola, proslăvia ştiinţa şi critica ştiinţifică a religiei, am văzut direcţia spirituală romano-catolică renăscând şi aproape dominând literatura.

Un conducător al partidului catolic—contele Mun—s'a bucurat în sânul Academiei Franceze de o consideraţie de care nu ştiu să fi avut parte vreun alt academician. Un critic ca Brunetiere, care se bucura de cea mai mare trecere din pricina caracterului său autoritar, şi-a pus în joc toată influenţa lui—care multă vreme fusese numai literară—ca să sprijine cauza catolică, în serviciul căreia el puse publicaţia „Revue des deux mondes". El stârni sensaţie prin afirmaţia lui, că ştiinţa a dat faliment, şi prin audienţa pe care a cerut-o şi i s'a acordat de către Papa. Nici chiar criticul catolic al generaţiei trecute, Barbey d'Aurevilly, nu fusese mai extremist ca el. Liricul cel mai de valoare al Franţei, Paul Verlaine, după un trecut foarte agitat, făcù din poezia lui un organ al crezului romano-catolic. Paul Bourget, care fusese elevul lui Taine şi admiratorul lui Spinoza, un autor de romane amoroase psichologice, ca romancier ajunse apărătorul bisericii catolice. Conducătorul din ce în ce mai admirat al tineretului, Maurice Barrès, care împinsese individualismul până la caricatură sub forma cultivării eului (Culte du moi), deveni advocatul numai al sentimentelor centripete (sociale). Ca scriitor naţional îşi aduse aminte că există cu mult mai mulţi membri morţi de cât vii ai

naţiunii franceze, şi el pomeni necontenit de comunitatea dintre vii şi morţi, ce se întăreşte prin o tradiţie neclitită.

Astfel ajunse el în apele catolicismului, şi pe urma lui Bourget deveni reprezentant al darului recunoscut bisericei romane de a aduna într'un romanism naţional şi comun pe boeri şi pe mojici, pe învăţaţi şi pe proşti, pe vii şi pe morţi. Bourget a mai făcut un prozelit din Francis Jammes, liricul aşa de admirat, care poet pastoral ajunse un înfocat poet catolic.

In acelaş timp polemiştii hotărât clericali se bucurau de o vază surprinzătoare. Pe când în timpul lui Napoleon III-lea, Veuilot erà considerat încă de cei mai culţi ca un pamfletar, împotriva căruia Emile Augier în aplauzele generale făcu să se joace spirituala sa comedie„ Le fils de Giboyer", despre un „rabat-joie" ca Léon Bloy şi un fanatic ca Ernest Hello se vorbia cu admiraţie literară. Ba Kuysmans, odinioară adeptul lui Zola, se converti la catolicism şi celebră pe Ernest Hello în sinistrul şi bizarul său roman „Au rebours". C. K. Chesterton în Anglia, prin spiritul şi credinţa sa, are ceva comun cu el.

Paul Claudel, care în genere e socotit ca cel mai înzestrat poet al Franţei, încetul cu încetul a ajuns în dramele sale nu numai accentuat romano-catolic, ci chiar ultra montan.

Omul, care ca spirit conducător al celor tineri, conbătuse clericalismul în afacerea Dreyfus, şi întemeiase revista *Cahiers de la Quinzaine*. în care se recunoştea nevinovăţia celui condamnat pe nedrept, Charles Pégu, schimbă subit frontul, se făcu catolic pasionat şi scrise un „Mister" în cinstea Janei d'Arc ca sfântă. Cât de mare a fost mişcarea, se poate vedea din aceia că Ernest Psichari, nepotul lui Renan, crescut în adorarea doctrinelor unchiului său, ca tânăr ofiţer şi scriitor, îşi puse condeiul în slujba catolicismului, cu motivarea expresă că în Franţa catolicismul era puterea concentratoare.

Reluarea legăturilor diplomatice dintre Franţa şi Sfântul Scaun, ne îndreaptă în aceiaş direcţie.

III

Individualismul accentuat, care în Danemarca era reprezentat de Kirkegaard, în Norvegia de Ibsen, în Suedia de

Almquist, în Germania de Nietzsche, este lăsat în aparenţă la o parte în secolul al douăzecelea.

Această provizorie nepăsare faţă de năzuinţa singuraticului de a ajunge mai înainte de orice un individ a parte, de sine stătător, firește nu e ultimul cuvânt al omenirii în această chestie. Dar ea e rezultatul muncei încordate pentru a trezi un sentiment social. Şi acest lucru nu trebue să ne minuneze într'o vreme când dreptul de vot se extinde mereu, de la cei mai avuţi la cei ce n'au nimic, de la cei mai bătrâni, la cei mai tineri, de la toţi bărbaţii, la toate femeile. Indivizii se grupează ca partide, ca naţiuni, ca clase, se găsesc unii pe alţii în sisteme, cari constituesc o religie, cum e de pildă, catolicismul, sau cari sunt crescute religios, ca Socialismul şi Comunismul.

După cum în viaţă se socializează din ce în ce mai multe domenii, se pare că şi literatura se va socializà.

Tipic în mai multe privinţe pentru mersul lumii literare, este cursul pe care l-a luat destinul personal al poetului August Strindberg. Evoluţia lui, din pricina firei sale lipsită până la un grad curios de independenţă şi de bărbăţie, nu a făcut altceva decât să reflecteze pur şi simplu diferitele mode ale timpului. El fusese un înfocat naturalist cu mult mai înainte ca Zola să fi recomandat imitaţia naturii ca cea mai înaltă datorie şi cel mai mare merit al scriitorului. El era democrat pasionat când democraţia fusese cuvântul de ordine faţă de pofta de stăpânire a claselor de sus.

După ce cunoscù pe Nietzsche, ajunse un admirator înflăcărat al oamenilor superiori şi un dispreţuitor nemilos al proletariatului, pe care-l considera ca pe o castă josnică, ce fusese pusă încă de înţelepciunea indică la locul cuvenit, pe treapta cea mai de jos. Când Nietzsche înebunì, pe Strindberg începù să-l obsedeze ideia stranie că cugetătorul german urmărise un plan ca să-l compromită pe el, Strindberg.

De aceia poetul suedez se lepădă de Nietzsche, merse la Paris, se alipì pe lângă ocultişti şi în curând aduse omagiile sale celui mai extrem obscurantism. El se dădu pradă acestui cult, în credinţa că e călăuzit şi îndrumat de o providenţă ce se ocupa necurmat în special cu el, nu-şi refuză nici o superţitie ori cât ar fi fost de grosolană şi din noul său

punct de vedere atacă pe naturaliști, numindu-i niște heretici, ale căror doctrine trebuiau să fie îndreptate potrivit revelației divine cuprinse în Biblie.

El, care nu cu mult înainte fusese ateu, și care în Stockholm se expusese unui proces pentru ca-și bătuse joc de taina Sfintelor Daruri, cerea să fie îngropat cu o cruce pe piept și cu o Biblie alături. Tot atunci, din aristocrat el ajunse din nou socialist înflăcărat și îngăduì să fie salutat de social democrația suedeză ca apărător al ei. Arne Garborg în Norvegia și Iohannes Jörgensen în Danemarca ne dau, sub raportul religios, paralele interesante în această privință.

Din punct de vedere artistic e bătătoare la ochi dizolvarea orcărei forme trainice; lucrul acesta se vedea cum face încetul cu încetul progrese în producțiile dramatice ale lui Strindberg. Așa, de pildă, el scrise un așa numit „Jocul visului" (Traumspiel) în care rânduiala din realitate e scoasă din rosturile ei, și unde simbolica singură e stăpână. Tot așa și în multe alte drame din epoca mai târzie a vieții sale, cari nu sunt de cât „mistere" moral-religioase.

In privința aceasta, din punct de vedere pur literar, e decisivă destrămarea formei. Aceasta e evidentă în toată arta așa zisă futuristă. După cum pictorii cubiști sau expresioniști se feresc de a redà natura și o disprețuesc pentru a căutà exclusiv numai ornamentalul, pitorescul enigmatic și plin de efect, căci numai acesta are un rost artistic, tot astfel, în ultimii zece ani, printre direcțiile sau școlile poetice mai înaintate, *ajunse o modă capitală ca să sperii pe cititori prin o limbă enigmatică și neînțeleasă.*

Incă de la sfârșitul veacului trecut Mallarmé scrise o poezie ca *Un coup de dè* (o aruncătură de zar), în privința căreie se poate — fără teamă — decerne un mare premiu aceluia care và fi în stare să-i înțeleagă sensul. Dar într'o producție ca aceasta, propoziția izolată își păstrà un fel de înțeles, măcar că întregul nu ne dă nici un sens.

Printre futuriștii din Italia, al căror conducător la început a fost Marinetti, a ajuns obicei să se sfarme cadrele gramaticei, și să se îmbine în chip arbitrar elementele limbei în așa fel, încât de ex.: se elimină cu totul verbele pentru a

reda mai bine viaţa modernă cu technica şi maşinăriile ei, cât şi viteza ei neobosită.

Pe vremuri, pe la 1890, în versurile simboliştilor francezi erau multe lucruri foarte obscure, şi obscure — să luăm bine seama—dinadins. Dar ceiace se scriă acum 30 de ani, e de claritate strălucită faţă de ce scriu în zilele noastre tineri poeţi cari în Franţa se numesc *Dadaişti*, iar în Germania se grupează în jurul revistei *Der Sturm* (Furtuna) şi alte organe asemănătoare. Ei protestează împotriva cultului pe, care-l are timpul nostru pentru *majoritate* şi împotriva a ceia ce se înţelege de către toţi, întrebuinţând deci cu intenţie vorbele în chip arbitrar, după capriciul sau gustul lor personal.

Un german ca Mombert, care se bucură de mare trecere abia dacă mai păstrează o licărire de minte sănătoasă în mijlocul nebuniei, când scrie:

„Frumuseţe, sânge şi durere — tată — pâlpâe un foc întunecos în vinele mele — tată — perna de flanelă verde de sub capul meu, n'o vezi tu, tată? — Ceilalţi copii trebue să vină întracoace, tată, frumoşii îngeri! Căsăpeşte-i! Tae trupurile albe lângă culcuşul meu, ca să văd sânge. Tată, carne palpitândă, frumuseţe, sânge şi durere!—Tată, să zâmbesc pe perina verde de flanelă... tată, să zâmbesc numai odată fericit!"

Sau citiţi poezia următoare:

„Imi pusei mâna pe munte, un vis, un amurg. El tresări la gândul unor duşmani posibili ai faptei inconştiente — Totuşi acum păşi sufletul meu înainte, înapoia noastră.

Atunci el capătă îndrăsneală şi puse mâna pe materie. Şi plăsmui!"

Aici nu e nici o poezie, ci numai îngâmfare, un fel de megalomanie care îşi bate joc de claritate şi *instictiv urăşte inteligenţa*. Francezi ca Philippe Soupault, Tristan Tzara [1]), Paul Eluard se înţeleg — probabil — între ei, însă de sigur că nu-şi dau de loc osteneala să se facă înţeleşi şi de alţii.

Lucru ciudat! Noua artă bolşevică din Rusia e futuristă. Mark Chagall, în tabloul său *Rusia*, ne înfăţizează un om ce

[1]) Evreu din România (Nota redacţiei).

poartă o găleată şi al cărui cap plutește la câțiva coți deasupra trupului descăpățânat. Kulbin zugrăvește o Safò goală care — probabil pentru a indica o unduire a trupului — are un şezut dublu şi cinci picioare, destul de subțiri. W. Masputin ne înfățisează în tabloul lui, numit *Gravură*, un fel de elefant uriaş pe al cărui gât şade un cap năprasnic de om cu niște dinți strașnici în falca de sus, şi cu un biciu de păr, din care se despart mai multe sfori ce sunt ținute cu respect de curteni cu perucă şi cu ciorapi de mătase.

Pare că ar fi vorba de o grosolană reprezentare alegorică a tiraniei, dar dealtfel poate fi explicată ca însemnând multe alte lucruri.

După cum nu ne putem închipui o artă mai puțin populară ca aceia a expresioniştilor şi cubiştelor, chiar dacă ea se apropie de sculptura Negrilor sau de pictura Buşimanilor, tot astfel peste putință să ne închipuim o poezie mai puțin populară ca aceste versuri sau... proză a unui membru din cea mai tânără grupă de poeți francezi:

„Crepusculul căzut ca un duş. Colțurile sălii sunt depărtate şi solide. Un plan alb. Dusul şi întorsul fără amestec, în rânduială. Afară într'un pasaj cu copii murdari, cu saci goi şi tare semnificativ, descoper Parisul prin Paris. Banii, drumul, călătoria cu ochii roşii, şi cu tigva strălucind. Ziua există, ca să învăț a trăi timpul. Feluri de a exista rătăciri. A lucra în stil mare va fi o miere dulce, un joc prost deja în sirop, cap înecat, oboseală“[1]).

O *poezie* ca aceasta a găsit admiratori; în orice caz mintea noastră refuză să o priceapă, şi d. Paul Eluard (autorul) ar trebui să ne lămurească ce vrea să zică şi de ce nu ne spune ce vrea să zică.

Sau să ne oprim asupra acestei strofe de Louis Aragon:

„Prin tragere la sorți să găsim numele jertfei:
Atacă cu o buclă.
Acel, care vorbi, crapă.
Ucigaşul se ridică şi spune:
Sinucidere,
Sfârşitul lumii,
Infăşurare de steaguri, cochilii

[1]) Cam în genul acesta scriu Isacii, Manii, Blagagii, Baltazarii şi toți cei ce fac literatură la Rampa şi aiurea. (Nota traducătorului).

Pentru o clipă credem că licăreşte un fel de idee: Un ucigaş pare că vrea să dea nelegiuirea lui drept o sinucidere, dar apoi totul se încâlceşte într'un gallimathias: sfârşitul lumii, steaguri, cochilii. Ce înseamnă asta?

In rezumat: Pe cât putem întrezări, în literatura cea mai nouă a Europei se găsesc două direcţii cu totul opuse una alteia: una care constă în a câştiga massele şi a aduce arta la nivelul lor; cealaltă, care neîmpăcată cu această încercare de a populariza arta şi a-i vulgariza tainele ce până acum erau rezervate numai unui mic număr de aleşi, vrea să scoată în relief individualismul producătorului cu o încăpăţinare atât de înverşunată, încât forma artistică, gramatica şi însăşi logica limbii e sfărâmată odată cu conexul logic al ideilor.

Mi-e peste putinţă să cred că aceasta din urmă direcţie are viitorul pentru sine. Dinpotrivă, aşi putea să-mi închipui că atunci când mulţimea neiniţiată încă, mulţimea simplă în buna accepţie a cuvântului, va fi câştigată pentru arta cu linii mari şi simple, adică pentru arta uşor accesibilă, general omenească,—artiştii viitorului vor putea din nou să consacre desvoltării aceia ce e mai rar în personalitatea lor, aceia ce este mai ales în predilecţiile lor, fără ca prin aceasta să-i scoboare nivelul.

Intr'un cuvânt, impresia mea e că acum operile de artă cele mai izbitoare îşi au obârşia în iadul la care a ajuns Europa după patru ani de război şi în spre care drumul a fost pavat cu bunele intenţii ale lui Wilson. Simţim că mai bine de zece milioane dintre tinerii cei mai de seamă au fost spintecaţi de lovituri de granate, alte zece milioane au fost schilodiţi sau schimonosiţi, în sfârşit alte zece au pierit lamentabil de pe urmă blocadei ucigaşe sau a închisorii.

Pentru moment nu stau în frunte cei mai sănătoşi, cei mai puternici, cei mai cuminţi şi cei mai limpezi la minte, cu un cuvânt, nu geniile, cum ar fi normal, ci cei mai reacţionari, cei mai fanatici, cei mai vulgari.

Tradus de **St. Bezdechi**

DE PROFUNDIS

Auzi? Îţi umblă creerul în cap?
Pornit-a iar la drum spre veşnicie.
Copitele-i aleargă pe câmpie
Şi te izbeşte'n cap, galop şi trap.

Afară plouă. O ploae fără vânt.
Din cerul cenuşiu tot plânge glod.
Pământul se'nvârteşte'ncet schilod,
Şi scârţâie a ploae şi-a mormânt.

Hei! unde ai ajuns? Mai ai mult încă?
Nu te-ai mai săturat de-atât nimic?
Ţi-am spus cândva că infinitu-i mic
Şi-i plin de viermi, şi-i rece ca o stâncă.

Intoarce-te'napoi, copil nebun!
Nu vezi că drumul umblă după tine?
Te urmăreşte drumul ca un câne.
Priveşte înapoi, copil nebun!

Afară nu mai plouă şi pe cer
Un soare-a năvălit ca o furtună
De râs, şi cu albastru împreună,
tună
Lumină multă pentru cei ce pier
De veşnicie şi de gând stingher!

S'a prăvălit în lac tot ce-i ruină,
In munţii de pe mal împinşi de vânt,
Ca valuri mari de lac şi de pământ
Se'nalţă — albaştri — imenşi către lumină!

Dă drumul timpului! lasă-l să plece
Singur cu el pe drumul tău gândit.
Nu mai porni, O! creer obosit
La drum, că infinitu-i mic şi rece.

Acolo'n fund nu-s decât stânci de ghiaţă!
Intoarce-te'napoi spre zări lucide!
Indreaptă-te spre moarte plin de viaţă,
Şi cu 'n pumnal de soare o ucide!
De visul tău albastru te agaţă,
Şi râzi de veşnicia care râde!

Ucide moartea! Hei! N'auzi paiaţă!

Bob Negruzzi

LEGĂTURA CU INFINITUL

(FAPTE, CERCETĂRI ŞI INTERPRETĂRI METAFIZICE)

Aţi observat adesea că bancherii, oamenii de afaceri, comercianţii, nu privesc pe interlocutor, drept, privire în privire... Ochiul lor priveşte în partea inferioară a figurei, în timp ce mâna lor vă strânge abia două degete din mâna întreagă pe care o întindeţi prieteneşte.

Această metodă de a vorbi sau de a trata afaceri, o numim în genere lipsă de sinceritate; adeseori chiar îi dăm şi denumiri puţin elegante.

Un ciclu întreg de influenţe psihice—cari se produc în atari împrejurări, ne vor convinge însă că procedăm cel puţin cu uşurinţă când facem arătatele reflecţiuni.

Un bătrân om bogat îmi spunea zilele trecute:

—„Am observat adesea că aproape nici odată nu am putut refuza un serviciu, o binefacere, sau chiar o afacere mai mult sau mai puţin bună unei persoane, cu care am discutat, privindu-ne drept în faţa ochilor.

Eram dominat, cele mai adeseori, de o influenţă ciudată şi nu rareori mi se întâmpla să fac aceia ce mi se cerea „à contre cœur".

Vom explica mai apoi fenomenele psihice cari se petreceau...

Mai e nevoe însă de câte-va lămuriri suplimentare.

* * *

Eu cred— menţinându-mi o veche părere—că *vorba e dată omului ca să-şi ascundă gândurile.*

Intr'adevăr, 98 la sută din aceia ce fiecare spune, nu este *exact* gândurile sale. Este *deci altceva decât gândurile sale.*

Incepând dela minciunile convenţionale — aşa zise — cari formează o bună parte din convorbirea unei întregi categorii de oameni, să trecem mai departe:

Comerciantul lăudând marfa ce vrea să vândă nu-şi exprimă gândirea sa; vorba deci nu-i serveşte să-şi exprime gândirea, — ci pentru a exprima o frazeologie în care nu crede — şi care deci nu îndeplineşte procesul psihic al gândirei — emanaţiune de fapte, logică şi rezultate.

Eu cumpărătorul, când vreau să am obiectul mai ieftin, nici eu nu-mi exprim, de multe ori, gândul meu.

Industriaşul, lucrătorul, muncitorul, agricultorul rare ori îşi exprimă gândurile.

Dar politicianul şi toţi ceilalţi profesionişti liberi, nu sunt şi ei supuşi aceluiaş fenomen?

Da, vorba nu e dată pentru a ne exprima gândul nostru, sufletul nostru,—*ci pentru a ni-l ascunde.*

In afacerile noastre, în relaţiunile noastre, este totuşi nevoe să cunoaştem sufletul şi gândurile celor cari ne înconjoară, sau cu cari avem de a face.

Vorba fiind eliminată deci din mijloacele de reuşită, *ne rămân numai celelalte elemente de ordin cu totul metafizic*,—cari însă din nenorocire sunt foarte puţin cunoscute şi întrebuinţate.

Aceasta de altfel e *normal*,—de oare-ce foarte rare sunt persoanele, cari au constituţia fizică pshică *capabilă* să perceapă fenomenele metafizice la cari fac aluzie mai sus.

E nevoe într'adevăr — pentru a sezisa gândurile cui-va să *simţim* gândurile sale,—să sezisăm presentimentul, să sezisăm transmiterea de gânduri — să prindem acest fluid sufletesc, care se degajă din fiecare individ...

Cum poate cine-va să prindă aceste fenomene atât de complexe, dacă el însuşi nu e organizat pentru aceasta?

* * *

Să luăm un exemplu.

Se instalează o antenă de telegrafie fără fir... Ea este insensibilă, este inertă atât timp, cât organele cari o compun

nu sunt puse la punct în mod meticulos, pentru ca antena să prindă undele din spaţiu.

Inainte de a avea maşinele puse la punct—*bine organizate* — antena există — dar nu prinde niciuna din undele eterice...

In telefonia fără fir—dacă maşinele nu sunt puse la punct, nu se aude nimic — sau se aude un zgomot confuz... nimic mai mult. Când însă antena e bine pusă la punct, auzim numaidecât muzică şi vorbe—venind dela distanţe enorm de depărtate...

Se aude... E însă nevoe, cum am spus, să existe o antenă, e nevoe ca această antenă să aibă toate maşinile necesare şi mai e nevoe ca aceste maşini să fie meticulos puse la punct.

* * *

Omul la rândul său este o antenă. Din nenorocire însă maşinile necesare şi punerea lor la punct este o chestiune naturală fiziologică, — care se capătă prin naştere.

Pentru ca un om să fie o bună antenă, care să seziseze fenomenele metafizice—este novoe ca din naştere organismul său să fie bine împletit de la început — să fie din naştere pus la punct pentru a evoca acea sensibilitatea, care să-l facă capabil de a recepţiona.

Dacă această împletitură organică nu e bună — atunci nu prinde fenomenele metafizice sau le prinde în mod confuz — ca zgomotul încurcat la telefonia fără fir, fără să poată deslusi ceva din turburarea nervoasă pe care o simte la un moment dat.

Dacă admitem în mod curent orori fiziologice elementare—cocoşaţi, surzi, orbi, schiopi etc.—de ce să nu admitem *şi incapacităţi* sau *inperfecţiuni* fiziologice de ordin *superior;* — incapacităţi din acelea cari să definească pe *omul aproape perfect*, de omul normal: imperfect.

Am zis omul aproape perfect — căci nu am întâlnit până acum un om care să aibă o compoziţie fiziologică perfectă—care să-l pună în măsură să seziseze în mod precis şi difinit toate undele spirituale—toate fenomenele metafizice — cari pot exista la un moment dat.

Dar există totuşi tipul omului aproape complect— care sezisează o parte din fenomenele citate—sau îşi dă seama de ele.

Tipul acesta ne interesează. Acesta e omul, care poate seziza fenomenele spirituale, metafizice—şi care sezisându-le poate şti gândurile pe cari le are acela cu care are de a face.

Se vede numaidecât atât importanţa teoretică,—cât şi importanţa practică a unei astfel de utilizări a organismului omenesc capabil.

Voi arăta numaidecât care sunt indiciile cele mai elementare ale acestei ştiinţe ciudate—e nevoe însă ca fiecare să caute să-şi dea socoteala dacă *natura* l-a inzestrat (e de sigur un hazard) cu un meticulos organism fiziologic, care să-i dea posibilitatea să seziseze fenomene pe cari nu le percepe toată lumea, să vadă dacă nu e creat din naştere *om superior — om complect.*

Sunt convins că sunt fire nenumărate, cari posedă astfel de calităţi şi cari nu-şi dau seamă de ele.

* * *

Cum?

Când omul complect sezisează unul din fenomenele cari ne preocupă — sau simte o turburare nervoasă, o nervozitate ciudată — adeseori simte un gol. Şi imediat apoi aude o voce lăuntrică—de departe—care îi spune ceva—are o idee nouă.

Să studiem cu atenţie această voce şi vom vedea că ea are legături puternice, precise cu realitatea.

Vocea aceia lăuntrică, ciudată, care ne vine uneori, ne învăţăm cu timpul să o cunoaştem. Dacă o analizăm şi ne analizăm—ne învăţăm cu timpul să o recunoaştem repede; şi fără excepţiune începem să ne dăm socoteala, în mod neîndoios, că suntem în momentul în care antena noastră psihică prinde fenomene, cari trebuesc luate în seamă.

* * *

Va părea la mulţi ciudată această explicaţie a unor fenomene naturale şi obicinuite totuşi.

Toţi acei însă cari au resimţit odată sau de mai multe

ori în viață astfel de fenomene—vor înțelege și vor confirma explicația de mai sus foarte ușor.

Iar în ce privește persoanele cari nu au simțit nici odată aceste fenomene psihice, lucrul este explicabil prin faptul că nu le-au sesizat de oare-ce nu *le au dat atenție.*

E normal să fie așa, de oare-ce cu *instrucția noastră bazată pe materie*—și în stadiul în care se găsește știința, bazată pe materie—disprețuim toate aceste fenomene spirituale.—Cum să nu le disprețuim, când știința de până acum ne învăța că nu există spirit.

Din fericire însă știința ia o nouă direcție, e în plină evoluție nouă spre domeniul spiritual.

Poate nu e departe timpul în care în mod științific, ni se va dovedi existența vieței spirituale.

* * *

Să revenim acum la subiect.

Am arătat cari sunt primele manifestări ale fenomenelor psihice pe care le sezisăm.

In ce privește sezisarea gândurilor cuiva—afară de turburarea nervoase care se repetă și aici—trebue să adăugăm că din privire se poate bine observa întâi dacă vorbele cari ni se spun de cineva sunt expresiunea gândurilor sale—iar pe de altă parte din expresiunea ochilor și forma pe care o schimbă în timpul unei discuțiuni, se pot trage concluziuni importante asupra gândurilor cui-va.

Aceste fenomene ale privirei sunt cu atât mai elocvente cu cât cele două persoane care își vorbesc se privesc ochi în ochi.

Sub influența fluidelor, radiațiilor personale,—aceste fenomene ale privirei se manifastă în mod mai elocvent.

Se mai întâmplă pe de altă parte ca o persoană, care are o forță de suggestiune și de transmitere de idei importantă, să suggestioneze și să trasmită interlocutorului gândul său și voința sa, făcându-l să-și piardă sau să i se moleșească voința lui personală.

Această dominațiune se poate mult mai ușor face prin privire.

Din aceste fenomene au eşit suggestiunea, hipnotizmul şi adormirea.

De teama acestei dominări, ni se întâmplă în viaţă să observăm că importanţi oameni de afaceri — sau oameni pur şi simpli, nu ne privesc drept în faţă, atunci când ne vorbesc.

De sigur că mulţi o fac şi din un spirit de imitaţie nelăudabil; dar nu e mai puţin adevărat, că acei conştienţi ocolesc privirea de teama unei dominaţiuni poate prin suggestiune, transmitere de idei — care poate să fie enorm de dăunătoare în afacerile de toate zilele.

* * *

Sunt fenomene ciudate cari se produc în această viaţă şi este deosebit de rău să le neglijăm.

Aceasta cu atât mai mult cu cât viaţa noastră întreagă este bazată în fondul ei de speranţă. pe aceste fenomene, pe care ne încăpăţinăm să nu le studiem.

Nu le studiem oare, din cauză că temându-ne că vom avea un rezultat negativ— am încerca o prea mare durere?

Sau nu le studiem pentru că, ajungând la rezultat pozitiv, am...

Virgiliu Serdaru.

FEMEE!..

De doi ani vremea își depăna ghemu-i nesfârșit, unii din noi, ajunși la capătul vieței, au plecat pe alte țărmuri, alții abia au sosit pe drumul bogat în necazuri, aproape lipsit de plăceri; de doi ani venea într'una Domnul Marian cu zâmbetul pe buze și cu fericirea pe față, cu pachețelul de ciocolată pentru Anișoara, în buzunar.

Aglaia Darie sărea veselă depe scaun la auzul clopoțelului și da fuga să-l primească.

Și'n toată depănarea vieții, nimic nu veni să le turbure fericirea.

Numai vremea nemiloasă, încerca să încrusteze pe la colțurile feței trandafirii vârsta tomnatecă, și să prăsare fire argintii în părul Aglaei. Dar pentru asta avea îndrăgostita leac. Știa ea să ascundă acești martori periculoși. Căci cu cât vremea se încăpățina în hotărârea ei, cu atât mai mult se prelungeà timpul de toaletă, cu atât mai mult degetele subțiri se'nvârteau prin părul ondulat; iar când clopoțelul sbârnâia, fața i se făcea mai surâzătoare, pe buzele delicate îi veneau cuvinte mai dulci, mai duioase și se ducea să deschidă, lăsând pe Anișoara singură în cealaltă odae, ca să citească.

Fata, acum măricică, ridica ochii de pe carte, o urmărea până ce dispărea, rămânea cu privirea pierdută într'acolo și așa dusă cu gândul, uita de carte, până când cine știe ce sgomot o deștepta din visare. Atunci obrajii începeau să se împurpureze, se făceau roșii, roșii ca de foc, mâinile prindeau a moșmodi batista subțire, un oftat ușurel îi scăpa

din piept, apoi trecea furiș batista pe la ochi și începea din nou să citească.

. . . . . .

Noembrie era pe sfârșite, toamna să pregătea de plecare.

S'a dus foșnetul frunzelor uscate! Rândunelele de mult s'au călătorit de pe la noi, păsărelele nu mai fac cor pe'noptat în nucul din fundul grădinei.

S'au dus toate, s'au dus!.

Și cu plecarea toamnei, vremea însemna pentru Aglaia patruzeci și una de toamne trăite, și două de când într'o seară mohorâtă, cunoscuse de Marian.

Târziu nu era, dar cum ziua e mică, noaptea sosea încet-încet să'nfășoare orașul în haina-i întunecată, liniștea încerca să se coboare odată cu răsăritul întâielor cândeluțe ale nopței.

Anișoara sosise de la școală tocmai când Aglaia Darian își îmbrăca mantaua de pluș.

— Te duci undeva, mamă?

— Nu mămico, m'am îmbrăcat să mai es prin grădină, tu să'nveți bine, că diseară îți dă mămica bomboane.

Apoi o sărută pe frunte, își ridică gulerul și eși.

Fetița privi cu ochii triști în urma ei, pieptu-i mic se ridică mult-mult, și se lăsă într'un suspin adânc.

Grădina era pustie, întunericul punea din ce în ce stăpânire pe ea; Aglaia părea că înaintează într'un cimitir și la început mergea șovăiind.

Nucul din fundul grădinei sub care se găsea banca ei de odihnă, era un culcuș de ciori, ce cu lăsarea nopții se adunaseră și pomul părea cernit.

Ajunsă sub el, se așează pe bancă și îndată amintirile îi năvăliră în minte.

Pornea pe doi ani de când trăia cu Marian. Când l'a cunoscut întâi tot așa era, ca acu, toamna pe sfârșite, păsările plecate, vântul tăia nu altceva, ba... mai era și o ploaie așa măruntă-măruntă, de te pătrundea.

Și de atunci numai banca, pe care stă cu capul rezemat în podul palmelor, și fetița care de câte ori auzea clopoțelul, de atâtea ori sărea de pe scaun și da fuga să'l întâmpine cu surâsul nevinovat și să primească lucruri dulci din

mâini vinovate, numai ei ar putea să spue de câte ori s'au mai văzut cunoscuţii din seara mohorâtă de acum doi ani!

Amintirile veneau rând pe rând, timpul se scurgea binişor, noaptea să lăsase dea-binelea, liniştea creştea, creştea mereu şi Aglaia Darian, dusă cu gândul, nici nu băgă de seamă cum trecu vremea. Numai când un vânt ascuţit se porni dinspre apus şi'i flutură câteva fire de pe la tâmplă, aducându-i-le pe obraji, se ridică să plece.

La capătul grădinei i se păru că aude uruit de trăsură; în urmă, sgomotul se deslușea mai tare şi i se păru că a dat colţul străzii.

Vântul îi flutură iar firele de păr şi i le aduse pe obraji. Aglaia se opri o clipă, apoi intră într'un suflet în casă şi dădu fuga la oglindă.

—„Mămico, să mâncăm, mi-e foame", o rugă fetiţa văzând-o întrând.

—„Da stai că n'o să mori", se răsti la ea, aprinzând lumina.

Tocmai firele cu bucluc erau scoase din ascunzişul părului bogat şi pe când uruitul se apropia tot mai mult, degetele delicate umblau cu iuţeala unei maşini, punând la locul lor martorii indiscreţi. Dar câte-va fire se încăpăţinau: nu, nu voiau să stea de loc.

Obrajii Aglaei să împurpurau din ce în ce, ochii prinsără a scăpăra de mânie; răsuci firele pe peptene, strânse cu putere ochii, şi smuci.

Tot atunci trăsura încetă uruitul.

Aruncă în grabă peptenele sub pat, se mai potrivi o clipă, apoi alergă afară.

— Tii! ce întuneric!

Trăsura se oprise alături, cineva coborâ, birjarul se 'ntoarcea. Aglaia scoase un oftat de uşurare, ridică ochii pe cerul acum înorat şi intră înăuntru.

— E! acu, aide, Anişoară să mâncăm, ai terminat lecţiile?

Fetiţa abia îi răspunse cu jumătate de glas şi se aşează la masă.

Mama se apropie binișor de ea, îi luă capul între mâini, i-l culcă pe piept.

— Te-ai supărat pe mămica? o'ntreabă duios, sărutându-i părul buclat.

Copila se lăsă alintată, aținti privirea-i dulce în ochii mamii și în legănarea asta din ochii mari, două lăcrămi se rostogoliră pe obrajii catifelați.

— „Ei, hai mămico, hai să mâncăm acum", o imbie Aglaia, dar n'apucă să termine vorba, ca clopoțelul sună.

— Rămâi tu de mănâncă Anișoară, vin și eu acum.

Își mai potrivi părul puțin și se duse să deschidă.

Pe fața Anișoarei tristețea apăru iar, pieptul i se ridică din nou, amărăciunea îi cuprinse sufletul.

— M-me Darian aicea stă?.

— Da, dar cine te-a trimis?.

— D-nu Marian coniță, mi-a dat pachetul și sticla asta și mi-a spus că nu poate veni astă seară, da vine mâine.

— Bine mulțumesc.

— Săru'mâna, coniță.

— Bună seara.

* * *

Ce ți-e și cu vremea! Ca omul, aci bun, blând cu zâmbetul pe față-n'a trecut un ceas și iată'l încruntat, tăcut, posomorât, cu inima închisă de nici nu'i poți trece pe dinainte! Ce frumos și senin era de dimineață, și acu iată cum s'a întors. De după masă, deodată s'a pornit Austrul să genească încoa și'ncolo, te miri din ce răsăriră fășii-fășii de noruleți subțiri, apoi cerul se întunecă, frigul s'a muiat de parcă l'a luat cu mâna și de două ceasuri a'nceput a ploua mărunt-mărunt, ca să nu te lase afară, ci să te cuibărești pe lângă sobă.

.... Aglaia Darian aprinde lampa, trage masa mai lângă foc, și începe să facă țigări. Marian a învățat-o, dar le face frumos, mai frumos ca la fabrică. Tuburile tot ea le face, cartonul tot ea-l lipește. Asta-i plăcerea lui Marian, să fumeze țigări făcute de ea.

Uite cum sucește foița pe tipar, cum îi lipește cartonul și cum asvârle de o-parte tubul gata.

Și așa încet-încet, în scurgerea vremei, ea lucrează

mereu-mereu, tuburile se'nmulțesc, mai multe, se face grămăjoară, grămăjoara crește, crește pe nesimțite.

Soba s'a 'ncins prea tare, — dogorește. Se dă mai într'o parte și privește movila de tuburi.

Acum a venit drept în fața lămpii și cum stă așa cu ochii plecați în jos, lumina să răsfrânge drept pe față: obrajii par mai trandafirii, mai fragezi, și mâinele merg, merg într'runa; ia câte un tub gol, îl umple cu tutun, îl dă dincolo, și pe când se înoptează, grămăjioara de țigări crește, fața Aglaei se înviorează.

Auzi! țirrrr, sună clopoțelul.

Tocmai bine, zâmbește Aglaia, — și țigările gata.

— Săru'mâna.

— Bună seara, dar ce, domnul Marian nu vine?

— Știu eu! mi-a dat numai pachetul ăsta și-un belet.

Ia pachetul și plicul și intră în casă. Nu se putea dumeri ce s'a 'ntâmplat.

S'așează binișor pe scaun, își sprijini capul în podul palmelor și rămase așa, cu biletul între degete. La început nu prea îndrăsnea să-l deschidă.

Apoi îl răsuci de câteva ori prin mâini și-i rupse colțul.

— Hm! hârtia parcă ar fi carton. Ce-o mai fi și asta.

Cu mâinele tremurânde, rupse plicul. Era un anunț.

Marian o înștiința că avusese logodna cu o seară înainte, iar pe cealaltă parte, cu un scris frumos, sigur și liniștit:

„Timpul trece... noi îmbătrânim..."

Nimic nu s'a mișcat pe obrazul ei trandafiriu, nici n'a clipit citind cuvintele tăioase, numai că fața i se 'nmpurpura privind scrisul liniștit; simția cum obrajii prindeau a se roși, apoi începură s'o ardă ca focul. Strașnică femeie.

Se ridică depe scaun, deschise gura sobii, luă grămada de țigări, și'o aruncă în foc.

Pe față îi apăru un zâmbet amar. Chemă pe fetiță.

— Haide Anișoară, vină și mănâncă.

— Da matale nu mănânci?.

— Nu mămico, mi-e cam rău.

A doua zi, Anișoara plecase de mult la școală când Aglaia deschise ochii și cum garderobul era la capul ei, se

ridică și se privi în oglindă. Obrajii, aseară trandafirii, acum erau încreţiţi pe la tâmple, firicelele argintii parcă se mai înmulţiseră.

Zâmbetul amar din nou îi învălui faţa, ochii trişti s'acoperiră de-o ceaţă grea, apoi lacrimi calde năvăliră şiruri pe obrajii palizi, şi buzele uscate şoptiră cu amărăciune:

— Vreme-Vreme!

Em. Paulet

O INTERPRETARE A OPEREI LUI M. EMINESCU.

Estetica, istoria literară şi critica istorico-filologică.

Am arătat[1]) că în examinarea operei *poetice* a lui Eminescu nu putem întrebuinţà metoda maestrului Taine; e drept: ea expune frumos şi explică multe *circumstantia*, dar se opreşte neputincioasă tocmai în faţa miezului chestiunii: nu ne arată *cauzele intime ale actului psihic care se identifică cu opera de artă;* şi doar, aici este cheia.

Am fost deasemeni nevoiţi să respingem, cu mai mult cuvânt, adaptarea aproape comică a unor teorii nemistuite, luate din Taine, Marx şi Brandes [teorii după care, ştiţi, în România „minelor întunecoase" ni se explica „ştiinţific" pesimismul „proletarului Eminescu" ca o reacţie neputincioasă împotriva burgheziei, pentru care... „iubirea e marfă, familia geşeft, cinstea fleac" etc. (Gherea I, 71, 72)].

Necesitatea metodologică a expunerii ii cere să fixăm acum o atitudine şi faţă de *istoria literară.*

* * *

Cea mai însemnată împărţire ce am socotit nimerit a face operei lui Eminescu[2]) este în *scrieri poetice* şi *scrieri fără caracter poetic.* Considerăm ca proprie această împărţire, fiindcă atinge *essenţa* lucrului; de aceea, în cercetarea fiecăreia din pomenitele grupări se impun şi metode diferite.

---

[1]) Supra I. 3, (Convorbiri Literare, an. 57. pag. 120 şi urm.).

[2]) Supra I, 4 (ibid. pag. 122 şi urm.).

Poezia[1]) şi proza sunt domenii total osebite, din orice punct de vedere le-am privì; pe când poezia ţinteşte la înfăptuirea *frumosului*, sarcina prozei este *utilul*. Dintr'o parte apare aşadar *artistul*, din cealaltă *omul*.

Conţinutul poeziei este o plăsmuire, un produs al minţii creiatoare, o fantezie care, în general, *nu* are un suport concret de fapte *întâmplate*.

Dimpotrivă, proza, punându-se în slujba numai a utilităţii sociale, comunică în general *realităţi*; care, adăugăm, pot fi subiective sau obiective.

Să înregistrăm deocamdată o urmare a acestei distincţii.

Valoarea unei plăsmuiri poetice, nefiind legată de un conţinut trecător, rămâne permanentă şi pretutindeni aceiaşi, dacă bine înţeles se împlinesc condiţiile artei. Homer are aceiaşi valoare astăzi ca în vechime, la noi ca şi la Greci. Cu alte cuvinte, poezia se înfăţişează—cum se spune — *sub specie aeternitatis*; fondul ei face cauză comună cu forma; sunt una şi neseparabile.

Valoarea prozei, considerându-se scopul ei obişnuit, *utilitar*, este în atârnare dreaptă de cuprinsul însuşi pe care ni-l împărtăşeşte; adică de însăşi valoarea acestui conţinut.

Nu va fi deci lipsit de interes să facem o analiză cât de uşoară cuprinsului de realităţi, a căror împrăştiere o mijloceşte proza, îndeplinindu-şi prin aceasta modesta şi singura ei chemare.

Trei sunt deobşte categoriile de realităţi pe care proza îşi ia sarcina să ni le comunice: subiective, relativ obiective şi obiective absolut.

a) *Realităţile cu caracter subiectiv* sunt în genere comunicările efemere prin care doar se trădează, (ori se legitimează şi se confirmă) *sociabilitatea* ca instinct prin excelenţă omenesc. Valoarea acestor comunicări, ca şi a hranei, oricât este de mare, nu are caracterul permanenţei; ca şi hrana de toate zilele, ele se consumă la cel dintâi uz; în forma determinată în care se înfăţişază, ele servesc

[1]) In termenul *poezie* cuprindem, evident, toate genurile *literare* (deci şi novela, romanul etc.); din conţinutul termenului *proză* scoatem deci total *literatura* propriu zisă.

necesităţi *o singură dată*; sunt, ca să zicem aşa, un fel de *hapax legomena* ale utilităţii.

Închipuească-şi cineva numai câtă literă scrisă, — am putea spune născută moartă — oferă zilnic ochiului în vremile noastre ziarele. Pentru a caracteriza mai bine lucrul, ne vom referi la Homer, care în bogăţia imaginativă a epitetelor lui, ne dă un termen potrivit; el ne introduce în conversaţiile eroilor săi cu termenii πτερόεντα ἔπη (cuvinte zburătoare); imagina homerică este poate cea mai proprie, căci ni se suggerează printr'însa cum zboară, odată cu cuvintele, şi interesul ce ele-l poartă prin cuprins.

b) Realităţile (cu ele şi proza care le poartă) a căror *obiectivitate este relativă* au a înfruntă, pentru o definitivă valorificare, cernerea timpului şi a criticei nepărtinitoare. Zicem că obiectivitatea lor este *relativă*, nu numai din cauza diferenţelor psihice fireşti dintre un autor şi altul dar mai cu seamă din pricina caracterului lipsit de certitudine al disciplinelor însăşi. Este vorba, se înţelege, de domeniul elastic al „ştiinţelor" istorico-sociale, în cari se amestecă aşa de mult şi de turburător conştiinţa, element pururi instabil şi incalculabil. Socoteasca cineva şi aici, câte cărţi invadează zgomotos spiritul public, pentru a pieri fără urmă de a doua zi, ori, cel mai târziu, odată cu autorul.

c) In sfârşit, sunt *adevărurile cele mai obiective* (unele chiar absolute), care vin cu rezultatele senine ale ştiinţelor exacte. Ca şi operile de artă, valoarea acestor adevăruri se poate consideră, în genere, ca permanentă; nu au timp şi spaţiu. Chiar ipotezele, când sunt ştiinţifice — când deci *nu* contrazic datele pozitive ale ştiinţei — pot sta alături de adevărurile cu caracter superior obiectiv.

* * *

Din elementele analizei de mai sus, aici ne interesează direct numai punctul al doilea. Ne vom opri deci asupra disciplinelor *istorice*, căci cu acestea avem de lămurit metodologic raporturile.

Se ştie că este de essenţa scrierilor istorice a se ocupă de lucruri care sunt particulare şi caracteristice.

Istoriograful de sinteză (pragmatic sau literar) după ce-şi fixează ceea ce se numeşte o *unitate istorică* (un fel de cadru caracteristic), este obligat să-l umple cu realităţi particulare, *unice;* din acelea, adică, ce s'au săvârşit o singură dată şi în determinate împrejurări ireversibile.

Două sarcini cad pururea greu pe conştiinţa istoricului; întâi, din formidabilul număr de fapte şi piese ce i se oferă, el *să ştie alege* sine ira et studio pe acela ce trebue să dea culoare unităţii istorice (aici intervine *interpretarea* cu variabilitatea ei, căci *alegerea* este în orice caz un act subiectiv); al doilea, odată cadrul fixat, el trebue împlinit cu fapte particulare exacte şi congruente cu spiritul caracteristic mai general al unităţii istorice (şi aici *relativitate*, căci nu toţi istoriografii au aceiaşi perspicacitate şi competenţă, acelaşi spirit critic în desprinderea din isvoare a amănuntului trebuitor.

Cu alte cuvinte, unitatea (am numit: cadrul împreună cu singularele fapte ce-l documentează, caracterizîndu-l în acelaşi timp) pentru a fi cu adevărat *istorică*, trebue înţeleasă aşa cum este: *ireversibilă.*

Imagina curgerii eterne a tuturor (curgere ce este atât de asemenea *devenirii* istorice) formulată odinioară în filosofia ontologică de către Heraclit, am putea-o invoca şi aici pentru limpezirea ideei ce urmărim. Precum, oricât ar semănà între ele moleculele apei, noi nu ne putem scălda de două ori în acelaşi rîu, căci mereu *alte* unde ne cuprind, aşa faptele *unice*, oricât ar semănà când le luăm în parte, sunt în realitate *pururi altele* şi, dacă le privim în cadrul lor istoric, *niciodată identice.*

Cum un joc de şah desfăşurat în întregime, (cu toate mişcările parţiale dintr'o parte şi alta) în jurul unei anumite probleme, nu se repetă niciodată întocmai — aceasta dă infinita serie a problemelor şi jocurilor de şah — astfel caracterul esenţial al istoriei îl face numai ce este singular şi caracteristic, ceeace nu se mai întoarce niciodată, iar nu ce pare tipic şi general, cum încearcă a privi lucrurile sociologia.

* * *

Revenind la opera poetică, s'ar putea spune că şi ea redă tocmai ceea ce este concret-particular şi caracteristic;

mai mult, că acestea sunt chiar condiţii de viaţă pentru o astfel de operă. Cum ar putea exista, spre exemplu, un roman fără o acţiune concret-particulară şi fără a prinde în acest particularism tocmai ceeace este şi caracteristic?

Obiecţiunea nu este lipsită de interes. Rezerva ce facem asupra ei este totuşi *substanţială*, căci în condiţii de perfectă similitudine formală, istoria dă expresie unei *realităţi care a avut fiinţă undeva, cândva*, pe când poezia (să presupunem romanul istoric) se înfiripează ca să zicem aşa ex nihilo; ea se întemeiază pe o închipuire sau, în cazul cel mai bun, purcede dintr'un nucleu real de fapte aşa de puţin cunoscut în privinţa amănuntului, în cât îngădue poetului *orice* desfăşurare, *oricâtă* libertate de creaţie.

Şi nu mai vorbim de diferenţa între *scopurile* urmărite într'o parte şi alta.

Ca să încheiem, vom mai spune pentru clarificarea ideei că opera poetică faţă de istorie este, într'un fel, ca visul înşelător, câteodată frumos, faţă de realitatea trăită, de cele mai multe ori urîtă; ori ca umbra inconsistentă care imită exact conturul realităţii, faţă de corpul real ce o proiectează.

* * *

Privind lucrurile în lumina acestei teorii, ne-am putea întrebà nedumiriţi: ce legătură mai poate fi între estetică şi istorie, dacă între obiectele de care ele se ocupă stă o prăpastie, ca între existenţă şi non-existenţă? De unde încălecarea reciprocă a terenului? Căci în afară de obiectul în sine, dar şi origina dar şi scopul acestor discipline sunt funciarmente deosebite.

Ne grăbim să adăogăm că apropierea lor are o cauză legitimă, pe care o vom examina pe scurt, punându-ne atât din punctul de vedere al esteticii, cât şi din acel istoric.

* * *

O scriere *literară*, considerată ca operă de artă, prezintă un îndoit interes şi aspect.

Ea este întâi un *act mintal* revărsat în forme estetice, pururea noi; forme, al căror scop nu stă în afară de ele; ea

este o *exteriorizare de simțiri* ce denotă în interior clipe de eliberare psihică, prin aceea că poetul, ieșind din realitatea istorică, intră oarecum în domeniul visului, cu perspective nesfârșite, fără a rupe acolo armonia legilor naturii. Sunt, ca să zicem așa, clipe de înălțare pe care Platon le-a numit „purificare" (kátharsis), fiindcă sufletul, trecînd acolo, se leapădă de ceeace aparține trupului vremelnic și rămâne singur în fața creațiunii sale de esență eternă. Singuri poeții (poeții adevărați) au puterea de a-și creia asemenea clipe, despre care mărturisesc scrierile lor; ceilalți muritori se ridică, doar, până la aprecierea lor; ei au, în cazul cel mai bun, potența de a trăi asemenea clipe, împreună cu poetul, în opera lui.

Actul acesta contemplativ (de ce n'am spune-o?) scapă în esență analizei. Sforțări uriașe, de erudiție, de analiză și pătrundere, ca aceia consemnată în opera lui Taine, expun de regulă împrejurări externe ce stau în legătură cu subiectul creiator, dar nu fac analiza și explicarea însuși a faptului psihic ce se numește *creație poietică.*

* * *

Dar orice scriere literară este și prin conținut și prin formă, *un document al timpului său;* este un isvor istoric prin urmare, care ajută pe istoriograful cultural să alcătuească *unitățile* sale, să fixeze cadrele spiritului public din epoca respectivă.

Pentru istoricul literar în deosebi, o asemenea scriere este adeseaori echivalentă cu faptul singular de care vorbeam mai sus al istoriei pragmatice; ea poate servi, spre exemplu, ca ilustrare a unei întregi *categorii* literare (gen sau curent) ori poate fi luată numai ca *o parte* dintr'un tot, grație căreia (alătura de altele) se completează și se explică sub raportul literar, întregul.

Oricum ar fi o operă literară, din momentul ce o privim *sub specie historica,* rămâne în orice caz un fapt unic și ireversibil, întocmai ca *faptul* propriu zis istoric; deosebirea între ele constă în aceea că cea dintîi este cu deosebire un act mintal concretizat, cel din urmă mai ales unul material și cu suport real.

Urmând acum analogic, aproape se înțelege de la sine

care este chemarea istoricului — critic literar, în raport cu aceea a esteticianului.

El trebue, spre exemplu, să stabilească autenticitatea primejduită a unei opere, aplicând metoda internă ori pe cea externă; să o apere de eventualele erori de limbă şi editare, să o determine cronologic; să ne dea, cu alte cuvinte, tot felul de date în stare a o determina în timp, loc, etc., ca un fapt literar invidualizat, *unic*.

El trebue deasemenea să o privească şi înăuntrul cadrului istoric; să o prindă, aşa zicând, în curgerea evenimentelor literare, ca pe un inel ce are chemarea să împlinească, şi el alăturea de altele, lanţul de fapte literare, lingvistice şi, în genere, culturale.

Pe de altă parte un istoric literar cu perspective mai largi îşi ia sarcina să caute în conţinutul unor astfel de scrieri, după cum e cazul, fie cauza fie efectul unor înrîuriri exterioare; *(curente literare şi literatură comparată)* fie în sfârşit să o privească chiar ca o scriere fără asemenea contingenţe, dacă ar fi cazul.

Ajunşi în acest punct, se înţelege, ne putem uşor închipuì trecerea istoricului literar în domeniul consideraţiilor estetice. Căci frumosul literar este în definitiv, şi el, o formă alăturea de altele, prin care se manifestă evoluţia spiritului public al unei epoce; forma aceasta, evident, impune şi ea istoricului, ca oricare alta, o analiză intrinsecă a materialului (literar, lingvistic etc.) şi o caracterizare a lui.

Făcând acestea însă, istoriograful nu poate fi oprit de la consideraţii şi observări estetice (comparaţii între modèle, etc.) care îi vin la îndemână, împins evident de necesitatea obiectului. Dar aceste observări estetice cu caracter incidental nu alterează scopul principal al istoricului, care este altul.

Iată cum surprindem, prinurmare, încălcarea terenului estetic de către istoricul literar; şi nu-l putem ţine de rău pentru aceasta, dacă la erudiţia şi simţul istoric el este în stare să adauge şi pe acela estetico-literar.

* * *

Procesul acesta între istoriografie şi estetica literară nu este nou. El datează, am putea spune, de când cu poezia!

Şi nu greşim afirmând că, într'o măsură, se perpetuează repetându-se cu prilejul mai fiecarei personalităţi literare importante. Se ştie că asemenea personalităţi, tocmai fiindcă sunt mari şi reprezentative, devin nemijlocit şi factori istorici; devin ei înşişi, cu opera lor, material documentar excelent pentru istoriografi ca şi pentru esteticiani.

Asemenea figuri literare, între care putem înserà pe M. Eminescu, „*participă* (ca să ne exprimăm cu o formulă platonică) într'o legală măsură *dela ambele idei*": dela estetică şi dela istorie.

Un singur exemplu, cu adevărat clasic, ne va lămuri.

Homer, cu vălul de mister în care se înfăşoară şi azi persoana şi opera sa, a suscitat cel dintîi un astfel de proces.

Foarte interesantele chestiuni istorico-filologice pe care le-a tot trezit această figură, care în aparenţă s'a ivit *deodată* în proporţii excepţionale la pragul civilizaţiei europene, au absorbit aşa de mult pe cercetătorii homerici, în cât a rămas în umbră conţinutul propriu zis, de umanism pururea viu şi de frumuseţe ce nu îmbătrâneşte.

Istoricii, cu auxiliarii lor filologi, preocupaţi (cum era natural) de atâtea chestii enigmatice *în jurul* lui Homer, neglijară cam mult ceeace, în însăşi concepţia marelui poet, era *essenţial*. Umblând după misteriosul adevăr, ei uitară *frumuseţea conţinutului* şi a formelor homerice.

In acest spirit de critică istorico-filologică au luat naştere nenumăratele scrieri de erudiţie — dealtfel monumente ale perspicacităţii şi răbdării — acele „*Homerische Untersuchungen*", al căror tip superior trebue să-l recunoaştem în faimoasele *Prolegomena ad Homerum* ale lui F. Wolf. Dar, alăturea de admiraţie, nu putem trece fără să adăugăm şi o umilă observare: excesul acestei erudiţii (pe care o caracterizează bine metoda statistică) a izbutit să pulverizeze pe Homerul pretutindeni frumos şi pururea proaspăt.

Secolul al XIX, cu deosebire în Germania, este încărcat de o asemenea critică filologică şi istorică.

Cum însă enigmele homerice din nefericire perzistă şi cum istoricii, cu auxiliarii lor, nu părăsesc terenul câtă vreme le mai licăreşte o speranţă de a descoperi adevărul referitor fie la autor fie la modul de compoziţie a operilor,

estetica literară este în drept a-şi relua acel loc de onoare, pe care nu ştim dacă, trăind Homer, nu l-ar primi dela el însuşi în largul cuprins, *estetic înainte de toate*, al poemelor sale.

* * *

Păstrând proporţiile procesul se repetă, am zis, cu fiecare personalitate poetică mare. Aşa cu Dante, aşà cu Shakspeare, aşa cu Eminescu al nostru.

Dacă, de pildă, îşi aruncă cineva privirile pe bibliografia eminesciană, va vedea după 99 de scrieri istorico-biografice, abia *una* estetico-literară!

Acum, odată stabilit raportul între estetică şi istorie, considerăm lămurită în acelaş timp şi chemarea acestor metode în ceea ce priveşte interpretarea operei lui Eminescu.

Critica estetică va privi, evident, numai în ogorul operei *literare definitive* a lui Eminescu; ea va căutà, în partea a doua a acestei expuneri, să arate în ce măsură marele poet român a izbutit ca, din isvoarele către care s'a îndreptat sufletul său, şi care i-au stat deci la îndemână, să creieze frumosul în forme literare originale. Ea trebuie să scoată în evidenţă din operă, numai aceea ce are darul vitalităţii, al tinereţii eterne, mijlocind societăţii contimporane, prin interpretare, înţelesul acestui frumos literar exteriorizat în formele eminesciane.

Concentrând deci privirile pe rând asupra fiecărui isvor de inspiraţiune spre care — *mânat de fibre sădite a priori în suflet*— poetul însetat alerga, va trebui să documentăm cu exemple pregnante fiecare categorie din aceste isvoare.

* * *

Partea a treia va fi mai mult un capitol de orientare istorică, deoarece va privi pe Eminescu-*omul*, împreună cu scrierile sale *fără caracter poetic*, în sensul expus mai sus.

* * *

Iar examinarea personalităţii Eminescu, privită unitar, deci ca orice alt factor istoric ce se încorporează în evoluţia culturii româneşti, va face obiectul de cercetare a celei din urmă părţi din această expunere.

Cezar Papacostea.

DECOR DE PLOAE.

Ploaea-mi picură 'n fereastră
Picături din vremuri vechi,
— Boabe ce se sparg şi varsă
In sălaşul meu de ghiaţă
Cioburi frânte din oglinzi...

...In fereastră-mi bate 'ncet
Vârful unghiilor tale,
Prevestindu-mi iar venirea-ţi...
Imi asvârl ca şi-altă dată
Inspre geam privirea vie,
Insă jocul lor discret
Prefăcut în dans de Iele,
A pierit.... şi de voesc
Urma să le-o aflu iară,
Eu le văd topite 'n râuri
Ce se scurg, grăbite 'n vale,
Ca şi dragostea-mi pierdută
Pe un ţărm, ce s'a surpat...

Voichiţa Cercel.

DATELE ETNOLOGICE IN SOCIOLOGIA COMPARATĂ

Orice ştiinţă trebue să ţină seama de înrâurirea reciprocă a diferitelor domenii de cercetare. Acesta este un adevăr pe care structura convenţională a ştiinţei nu-l poate ignora decât în sfera abstractă a relaţiilor pur raţionale. Când studiem fenomenele sociale din punctul de vedere comparativ, înrâurirea apare cu atât mai evidentă cu cât scopul unei astfel de cercetări constă în a obţine o cât mai largă concepţie a fenomenelor în scara diferenţierilor. Faptul însuşi al comparării ne deschide orizonturi noi, de unde atingerea sau chiar încălcarea domeniilor altor discipline devine un moment necesar în procesul cunoştinţei.

Dintre toate disciplinele cu care vine în contact sociologia comparată, etnologia ocupă cel mai însemnat loc în ceea ce priveşte datele. Relaţiunea între cele două ştiinţe reiese din înrâurirea problemei centrale a sociologiei comparate cu materialul propriu al etnologiei. In adevăr, cum studiul diferenţierilor etnice în societate formează una din preocupările de căpetenie ale sociologiei comparate, variaţiunile şi contrastele pe cari le prezintă astfel de diferenţieri nu pot fi elucidate decât cu ajutorul materialului etnologic. Dar înseşi problemele etnologiei cu privire la origina şi ralaţiunea diferitelor grupuri etnice, modificarea caracterului etnic prin influenţa condiţiilor naturale şi de civilizaţie, etc. sunt chestiuni pe cari sociologia comparată le consideră în stabilirea unui fond comun la baza înfinitelor diferenţieri.

Dacă interpretarea diferenţierilor naţionale în societate se bazează în primul rând pe material etnologic, stabilirea de-

raporturi între diferitele forme de civilizaţie trebue să se razime pe acelaş material. Ceea ce urmărim în această privinţă, este de a cunoaşte cari sunt condiţiile de desvoltare, substratul de rassă şi caracteristicele etnice ale unui grup social în manifestările lui de civilizaţie. Acestea sunt întrebări pe cari sociologia comparată şi le pune decâteori cercetează diferenţierile în societate şi la cari întrebări nu poate răspunde decât cu ajutorul etnologiei.

Datele etnologice sunt, în adevăr, indispensabile pentru a lămuri complexul social în cuprinsul unui grup etnic. Astfel de date sunt cu atât mai necesare cu cât grupul este mai puţin înaintat în civilizaţie, fiindcă în acest caz condiţiile şi concepţiile sociale sunt mai puţin cunoscute. Aşa, dacă luăm spre cercetare structura socială a unui grup primitiv de oameni, să zicem Eschimoşii din Groenlanda, trebue să cunoaştem obiceiurile, credinţele şi concepţiile acestor oameni. Pentru a interpreta alcătuirea lor socială, trebue să cunoaştem sistemul lor de mituri, supersiţii, legende, etc., sau mai bine zis *spiritul* care susţine instituţiile şi manifestările lor în viaţa colectivă. Faptul că Eschimoşii îşi îngroapă bătrânii şi bolnavii de vii pare foarte bizar, când îl privim la suprafaţă, de la distanţa societăţilor civilizate. Dacă însă ţinem seama de faptul constatat că oroarea de a atinge un mort este motivul care îi determină să procedeze astfel, înţelegem că fenomenul are o raţiune. La baza lui se află o supertiţie, explicabilă pentru psihologie, dar înregistrată mai întâi de etnologie.

Evident că pentru a interpreta contrastele violente pe cari ni le arată o societate străină, e necesar a cunoaşte cari sunt condiţiile de rassă şi tradiţie, precum şi cari sunt concepţiile cari fac pe oamenii unui astfel de grup să apară atât de deosebiţi. Căutarea unui explicări este de neînlăturat, dacă voim a înţelege sensul atâtor manifestări excentrice în aparenţă. Materialul de care ne folosim în acest caz este tot etnologic.

Necesitatea de a întrebuinţa cât mai multe date etnologice se impune şi pentru grupurile de oameni civilizaţi. Etnologia nu se limitează, cum se crede uneori, la grupurile de oameni primitivi sau la popoarele dispărute. Aşa, studiul

etnologic al grupurilor civilizate este necesar, pentrucă rassele, naţiunile şi grupurile locale civilizate au caracteristicele lor în ceea ce priveşte obiceiuri, credinţe şi mentalitate. In starea actuală a civilizaţiei, când diferenţierile naţionale se adâncesc chiar printre popoare a căror conştiinţă de unitate e fără un trecut îndepărtat (*e. g.* popoare cristalizate prin imigraţiuni din naţiuni diferite), studiul etnologic devine şi mai necesar în interpretarea caracteristicelor naţionale.

Dar chiar dacă lumea civilizată ar deveni vreodată omogenă şi unitară, chiar dacă diferenţierile naţionale ar dispărea cu timpul, societatea va prezinta întotdeauna diferenţieri *locale*, determinate de condiţiile şi concepţiile unui anumit mediu. Diferenţierea va continua să se producă, pentrucă natura asociaţiilor omeneşti este psihologică, adică infinită în posibilităţile ei de desvoltare. Astfel de diferenţieri, pentru a fi interpretate, vor trebui să fie raportate tot la condiţiile şi concepţiile specifice mediului în care ele se produc. Materialul de prelucrat va fi şi în acest caz oferit de ştiinţa care se ocupă în primul rând cu particularităţile diferitelor grupuri de oameni.

Cel mai serios obstacol de înlăturat în utilizarea datelor etnologice este criteriul unei selecţiuni. De altfel acesta este un obstacol comun oricărei ştiinţe când îşi prelucreză materialul brut. Evident că împrumutul pe care-l face o disciplină din alt domeniu de cercetare cere o selecţiune riguroasă, ceea ce îngreuează şi mai mult stabilirea unui criteriu. Din massa de date colecţionate, fie în mod sistematic de către etnolog, fie de-avalma de către diferiţi excursionişti, misionari şi observatori de ocazie, nu se poate desprinde uşor şi întotdeauna caracterul esenţial pentru determinarea unei naţiuni şi a unui grup local, sau pentru înterpretarea instituţiilor şi obiceiurilor. Dificultatea se accentuează cu atât mai mult cu cât faptele observate se contrazic. Elementul subiectiv are, firește, o influenţă covârşitoare în descrierea de particularităţi etnice. Acest element nu se găseşte însă numai în descrierile cu caracter popular, ci se furişează chiar printre operile sistematice ale etnologilor de specialitate. Căci şi cel mai scrupulos observator poate greşi.

Două motive determină influența elementului subiectiv în observarea faptelor etnologice: unul de ordin general, omenesc, pe care-l întâlnim în orice disciplină, altul de ordin special, național, cu deosebire predominant în etnologie. Cel dintâi este, bine înțeles, psihologic prin excelență. Mintea omului este supusă unor influențe de ordin pur subiectiv, chiar atunci când este disciplinată de cel mai strict spirit științific. Obiectivitatea este mai mult un ideal în științele așa numite ale spiritului, unde omul este direct implicat în cercetarea fenomenelor. In ceea ce privește celalt motiv, mai special, care se manifestă în deosebite chipuri, după împrejurări și după sentimentul național al celui care observă faptele, el este și mai decisiv. Acest motiv se manifestă în mod conștient sau inconștient, cu voe sau fără voe, decâteori se cercetează obiceiurile, instituțiile, temperamentul și mentalitatea unui grup social. S'ar părea că cu cât grupul în chestiune este mai apropriat de noi ca rassă, religiune, interese economice și aspirațiuni politice, cu atât judecata e mai subiectivă; și cu cât el este mai îndepărtat de noi, judecata e mai obiectivă. Această relațiune nu se menține însă întotdeauna, căci și afinitatea ne poate face a vedea lucrurile mai bine și mai detașat, după cum și deosebirea ne poate arăta lucrurile într'o lumină subiectivă. Criteriul selecțiunei trebue căutat pe altă cale.

Ceea ce trebue observat în utilizarea materialului etnologic, este faptul că oricât de exact ar fi un astfel de material, el conține întotdeauna o parte inutilizabilă. Selecțiunea se impune, așa dar, nu numai din cauza existenței vreunui element subiectiv, ci și pentru necesitatea de a elimina ceea ce nu este esențial. Căci nu toate datele etnologice pot interesa sociologia comparată. De fapt numai acele date sunt de utilizat cari pot contribui la elucidarea diferențierilor. Un obicei, de exemplu, nu este întotdeauna representativ al grupului în care se produce, dacă nu are o rădăcină mai adâncă în viața lui colectivă. El poate fi o simplă manifestare sporadică, interesantă pentru etnologie, dar fără a fi un indiciu de interpretare pentru sociologia comparată. A recunoaște elementul subiectiv și a distinge esențialul de ceea ce

nu este esențial, sunt cele două condiții metodologice în utilizarea materialului etnologic.

Ceva mai mult, sociologia comparată utilizează datele etnologice, ca și datele altor discipine (geografia, istoria, etc.) numai ca un mijloc de interpretare a fenomenelor de diferențiare. Din causa aceasta, când luăm în considerație astfel de date trebue să ne întrebăm dacă un fapt etnologic ne poate ajuta să explicăm un fenomen de diferențiare. Aici sociologia comparată mai distinge încă ceva: materialul brut și materialul prelucrat al etnologiei. Cel dintâi nu ne poate interesa direct, chiar atunci când are un caracter obiectiv, întrucât observații răzlețe și fapte izolate, anecdotic expuse, nu intră în sfera condițiilor cari produc diferențierile în societate. Numai materialul prelucrat al etnologiei, adică relațiunile între faptele constatate și înțelesul lor în mediul social respectiv, ne oferă un ajutor real. Oricât de neînsemnat ar fi un astfel de material, el este utilizabil pentru că a fost odată lămurit și stabilit științificește. Așa obiceiul oamenilor aparținând tribului *Masai* de a se scuipa reciproc când se întâlnesc, ca semn de salutare, este un fapt din categoria datelor pelucrate [1]), pe când faptul observat de *Livingstone*, că femeile din unele triburi din Africa de sud își perforează buza de sus, aparține materialului brut al etnologiei [2]). Faptul că printre unele triburi din America de sud, ale Africei occidentale și în cele mai multe insule din Oceania, munca agricolă se execută aproape exclusiv de femei, când este relatat fără altă explicare, aparține datelor brute. Când însă acest fapt se explică prin credința ce au acele triburi că femeile, reprezintând principiul fecundității, pot ajuta în mod efectiv la producerea rodului [3]), atunci faptul aparține datelor prelucrate.

Deosebirea între cele două categorii de date etnologice deși evidentă, nu este totuși ușor de respectat, pentrucă de multe ori un fapt apare ca un element caracteristic pentru

---

[1]) E. Westermarck, *The Origin and Development of the Moral Ideas* (2-a ed., London, 1919), vol. II, p. 151.

[2]) *Missionary Travels and Researches in South Africa* (London, 1857), p. 577.

[3]) L. Lévy-Bruhl, *La Mentalité primitive* (Paris, 1922), pp. 360-361.

simplul motiv că e bizar. Confuzia poate fi însă înlăturată dacă ne întrebăm ce rost are în mediul în care se produce, sau ce înseamnă un astfel de fapt pentru grupul la care a fost observat.

Dar atitudinea pe care o ia sociologia comparată faţa de problema atât de desbătută în etnologie, aceea a causei similarităţilor observate la grupuri deosebite în rassă şi despărţite în spaţiu, constitue poate cel mai caracteristic motiv de înrâurire între cele două domenii de cercetare. Chestiunea de a şti dacă similarităţile sunt datorite unei vieţi comune în trecut, influenţelor determinate prin comunicaţie (imigrări, comerţ, războae, etc.), sau unei evoluţii indepedente, deşi nu interesează în mod direct sociologia comparată, este totuşi de o importanţă capitală prin însuşi faptul care o provoacă. Ceea ce făcea pe *Bastian* şi alţi etnologi a crede în identitatea fondului comun al tuturor grupurilor de oameni, este o conclusie care se impune din ambele ipoteze. Şcoala aşa numită istorică a etnologiei, în cercetări recente, admiţând faptul comunicaţiei în trecut [1]), implică prin aceasta şi o indentitate de fond la baza diversităţilor de suprafaţă. Căci adoptarea unor obiceiuri şi instituţii streine este posibilă numai în cazul unei afinităţi între diferitele grupuri de oameni.

Este indiferent pentru sociologia comparată dacă similarităţile sunt produsul unei evoluţii indepedente sau al unui proces istoric, pentrucă în ambele cazuri identitatea fondului nu este discutată. Sociologia comparată nu admite însă opinia unor geografi cari susţin cu evoluţioniştii că, fiindcă înainte de condiţiile istorice au existat condiţiile geografice, explicarea trebue căutată în aceste condiţii. Adevărul este că condiţiile geografice nu ne explică similarităţile la grupuri situate în clime diferite şi în condiţii diferite de sol. De altfel *Ratzel* însuşi s'a pronunţat pentru ipoteza influenţelor şi împrumuturilor istorice, ţinând seama de relativa lipsă de invenţie a omului sau de sărăcia creaţiunelor în domeniul

[1]) W. H. Rivers, *History and Ethnology* (London, 1922), pp. 4-5.

vieţii economice şi culturale [1]). Pe lângă aceasta, deosebirea între lumea animalelor şi lumea oamenilor este un fapt şi mai decisiv în explicarea similarităţilor. Pe când animalele ne arată deosebiri esenţiale obţinute prin divisiune, oamenii ne arată numai deosebiri graduale, determinate prin difusiune şi împreunare, un fapt care explică limitarea în spaţiu a speciilor animale şi împrăştierea omului [2]) pe tot cuprinsul pământului.

Identitatea fondului comun la diferitele grupuri de oameni, răspândite pe toată suprafaţa pământului, se reflectă în atâtea fapte stabilite de etnologie. Cercetările acestei discipline din ultimii cincizeci de ani, susţinute de antropologie, constitue o bază pozitivă pentru sociologia comparată. In interpretarea infinitelor variaţiuni de civilizaţie ale diferitelor grupuri de oameni, existenţa unei unităţi de fond reprezintă un criteriu şi principiu metodologic. Printr'o astfel de unitate putem vedea clar în compexul diferenţierilor sociale. In acest sens, cel mai important fapt al etnologiei înseamnă şi cea mai pozitivă contribuţie a acestei discipline la studiul comparativ al societăţii.

Există, totuşi, un pericol în relaţiile sociologiei comparate cu etnologia, anume acela de a vedea cea dintâi disolvându-se în cea de a doua. Un astfel de pericol se iveşte mai cu seamă când definiţia atât a etnologiei cât şi a sociologiei comparate se limitează la o formulă parţială. Evident că ambele discipline implică „studiul comparativ al diferitelor grupuri de oameni", dar această definiţie nu cuprinde întreaga sferă de cercetare a celor două discipline. Fiecare posedă un obiect mai diferenţiat. In adevăr, etnologia consideră cu deosebire grupurile de oameni în formele lor etnice şi în manifestările lor istorice (evolutive), ca asociaţii etnice, pe când sociologia comparată consideră cu deosebire grupurile

---

[1]) Cf. A. Vierkandt, *Naturvölker und Kulturvölker* (Leipzig, 1896), p. 103, Fr. Boas, *Kultur und Rasse* (2-a ed., Berlin-Leipzig, 1922), p. 131 şi E. B. Tylor, *Resharches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization* (3-a ed., London, 1878), p. 379.

[2]) Vezi F. Ratzel, *Anthropo-Geographie* (Stuttgart, 1891), Vol. II, p. 585, 586. Cf. A. H. Keane, *The World's Peoples* (New York, 1908), p. 2.

de oameni sub aspectul procesului de diferenţieri sociale [1]). Intr'un cuvânt, etnologia se referă mai mult la caracterul etnic al societăţii, iar sociologia comparată are în vedere mai mult procesul realităţii sociale.

Imposibilitatea de a despărţi în mod radical o disciplină de cealaltă nu înseamnă însă altceva decât că ambele sunt aliate. Inrâurirea pe care am relevat-o până acum se reflectă clar şi în acest fapt. De altfel şi etimologiceşte identitatea de fond se menţine, căci ambele descipline înseamnă ştiinţa despre omul social [2]). Cu toate acestea, sfera fiecărei discipline trebue să rămână bine determinată, „Sociologie etnologică" sau „etnologie socială" sunt termeni confuzi, cari nu corespund decât unei concepţii inadequate despre obiectul propriu al sociologiei comparate şi al etnologiei. In ştiinţă astfel de jocuri de cuvinte nu au ce căuta.

Deosebirea între cele două discipline mai trebue respectată şi pentru rolul fiecăreia în explicarea fenomenului de civilizaţie. Contribuţia etnologiei în această privinţă constă mai mult în material, pe când funcţiunea sociologiei comparate este de a elucida fenomenul în cadrul întregului complex social. Una ne dă răspunsul la întrebarea: în cari condiţii specifice se produce o anumită civilizaţie? Alta răspunde la întrebarea: în ce constă civilizaţia, ca fenomen social? Astfel înţelegem că datele etnologice în sociologia comparată sunt destinate a ne arătă materia primă din care este alcătuită societatea, ca concept.

Nicolae Petrescu.

---

[1]) Vezi N. Petrescu, *The Principes of Comparative Sociology* (London, 1924), p. 21 şi p. 185.

[2]) Cf. A. C. Haddon, *The Practical Value of Ethnology* (London, 1921), p. 12.

DICŢIONARUL JUNIMEI

Picus. Picus de la Mirandola

poreclă dată de Maiorescu lui Pavel Paicu. Acum eşită din obiceiu.

Poesii Private

O specie de poesii ale lui Bodnărescu pe care nu prea voea să le ceteaască în Junimea, sub cuvânt că ar fi private. Junimea a isbutit a le declara publice şi a le ceti în Adunările sale. Autori noi de poesii private sunt: Miron Pompiliu şi Volenti.

Pogor Vasile

născ. în Iaşi în 20 August 1833. Unul din cei cinci fundatori stâlpi şi gazdă a junimii. Capul cel mai fantastic în teorie, burghezul cel mai prosaic în practică. Autor de poesii originale şi traduse. Iubind femeile, dar urând vinul. Autorul tuturor propunerilor nerealizabile şi a trei părţi din porecle şi ziceri din care se compune acest dicţionar. Omul cel mai corosiv din lume, schimbându-şi ideile după fiecare carte nouă ce ceteşte şi entusiasmat de fiecare dearândul Propunând nesfârşit lucrări comune, dar uitând propunerile sale a doua zi, după ce le făcuse. Ţiind la tradiţia Junimii, dar uitându-o vecinic. Acum, ca poet în decadenţă, ca autor de corosivităţi în floare- († 20 Mart. 1906.)

Pompiliu Miron

năc. în Ştei (Crişana) în 20 Iunie 1848. In Junimea de la 1869. Odinioare Pompiliu Moise, acum Miron. Profesor de fete, culegător de poesii populare, autor de poveşti şi de critice. Vestit din causa insomniilor sale (v. insomnie) şi a metodei intuitive, pentru care este în vecinică luptă cu Lambrior. La aniversării trimite scrieri şi poesii anonime, grozav de corosive. Altfel bun băiat. Sinucis † 19 Noembrie 1897 la Iaşi

Porc5

Maiorescu avea obiceiul de a cere urmarea unei cetiri, exclamând cuvântul latin: *porrho!* Pe acesta, J. Negruzzi într'o sară l'a schimbat în *porco!* Această schimbare convenind foarte mult spiritului Junimii, el a fost adoptat şi păstrat. Un neofit, când va auzi strigându-se din toate părţile: porco! porco! să nu creadă că i se face lui vre o înjurie, ci să ştie că atunci este vorba de a se urma cetirea!

Prelaţi

Junimea are doi prelaţi 1) pe episcopul Melchisedec (v. a.) şi 2) pe Ioan Creangă, care a dobândit acest predicat la o aniversare, când, în discursul său obicinuit, secretarul Junimii i l'a conferit într'un moment de fericită inspiraţie. Deatunci regula este să i se dee acest itlul ta toate aniversările.

Prefect

Domnul prefect al Junimei este Leon Negruzzi, din aceeiaş causă din care şi Carp este ministrul ei (v. Ministru).

Primar

Primarul Junimii este N. Gane din aceleaş motive (v. prefect şi ministru).

Proşti dar mulţi.

Cuvânt al lui Alexandru Lăpuşeanu, reintrodus în Junimea de Lambrior mai cu seamă, când fiind vorba de vot, Caracuda joacă un rol însemnat. In casurile când Naum vorbeşte, după obiceiul său, cu indiferenţă de această însemnată parte a Junimii, Lambrior respunde totdeauna: Proşti, dar mulţi!

Pudic

epitet inventat de Pogor pentru Naum. Pudicul Naum!

Putina lui Dik

„Dă-o în putina lui Dik" zicere introdusă de Maiorescu care însemnează „dă-o încolo, dă-o dracului" d. e. o scriere, sau o persoană. Nu se cunoaşte originea acestei locuţiuni, odinioară foarte usitată în Junimea, dar astăzi învechită.

Quintescu Nicolae

născ în Craiova în 21 Fevruarie 1841. In Junimea din 1865, profesor. A scris puţin şi acum nu mai scrie de loc. E membru în Academie şi nu mai vine pe la Jnnimea de vreo opt ani. Cântecul lui erà:

Frunză verde de mălaiu,
Sânt Quintescu Niculai!
Sânt Quintescu Niculai
Frunză verde de mălaiu!

† 1913 Bucureşti.

Radu Gheorghe

născ. la Folticeni în 2 Iunie 1852. Venea în Junimea pe la anul 1873. N'a scris, nici n'a vorbit. Nu mai e în Iaşi şi Junimea l'a pierdut din vedere. († 1 Martie 1905 la Iaşi)

Racoviţa Gheorghe

născ. în Iaşi în 10 Aprilie 1839. In Junimea din 1865. N'a scris, dar e stâlp al anecdotelor, mai ales ţigăneşti şi corosive, prin urmare indispensabil la aniversări. Mort la Nizza 9/22 Ian. 1813.

Rămășag.

In anul 1876, înaintea începerii războiului ruso-turc, membrii Junimii discutând într'o sară șansele biruinței, s'au împărțit în două tabere: unii susținând sigura învingere a Rușilor, ceilalți a Turcilor. Atunci puindu-se un rămășag general, s'a încheiat un proces verbal în regulă, s'a subscris și pecetluit cu șepte peceți. Cei ce ar fi pierdut trebuiau să plătească câte 20 fr. în folosul unui chef comun. După încheerea păcii dela St. Stefano, cei ce subscrisese pentru Turci, contestară că ar fi pierdut și urmă o ședință ținută la J. Negruzzi, o mare judecată. Judecători erau Tasu și Bejan, iar president N. Gane. Advocați de o parte Carp și Pogor, de alta J. Negruzzi și Conta. Toți erau îmbrăcați în haine de hârtie potrivit solemnității momentului. După încheerea desbaterilor, tribunalul având în vedere că întâi Turcii au fost învingători și că la urmă biruința Rușilor se datorea în mare parte oștirii române, a hotărât în unanimitate că nimeni nu a câștigat. Cu toată indignarea ce a provocat o așa nedreaptă hotărîre, luni întregi nu s'a râs atât de mult ca în sara aceea.

Ramayana

epopee indiană de Valmiki, cunoscută în Junimea mai ales prin Pogor care lua pe Ramayana drept nume de poet. In exclusivismul său, Pogor nu cunoaște (când e în Junimea) decât patru poeți pe lume și anume pe Ramayana, pe Homer, pe Dante și pe Shakespeare. Aflând pe urmă că Ramayana nu este o persoană, ci numele poemei care descrie cucerirea Indiilor prin Rama, Pogor nu mai cunoaște astăzi decât trei poeți. Cu vremea poate nu va mai rămâne nici unul.

Ramir

poreclă dată de Pogor lui J. Negruzzi pe la anii 1866 și 1867, după traducerea poesiei de Heine Don Ramiro făcută de Negruzzi. Astăzi poreclă învechită și neîntrebuințată.

Relegatur ori Să se releagă!

Această exclamație însemnează în Junimea că se cere a 2-a sau a 3-a cetire a scrierii, în special a poesiei cetite o singură dată dar remasă neînțeleasă de un număr de membri, mai ales de cei noui, cu presidentul în frunte.

I. N.

CRONICI

Cronica feministă.

Despre femeile-pictori. De obicei când vorbesc de femeile pictori, chiar oamenii foarte citiţi şi foarte umblaţi, îmi răspund :„Ei ! care femei? In afară de Vigée Lebrun, Rosa Bonheur şi Rosalba Carriera, ce femei pictori mai sunt? Nu există.“ E uşor de înţeles cu ce zâmbet era primită afirmarea mea, că femeea-pictor există din timpul lui Periclès şi că în Italia, două sute de ani înainte de Vigée Lebrun, existau 3 femei mai celebre decât ea, adică mai artiste, mai desăvârşite, deşi mai puţin sărbătorite. Anume : Sofhonisba Anguisciola (1530-1620) a cărei artă a mişcat însuşi sufletul sângerosului Filip al II-lea al Spaniei ; e minunata Lavinia Fontana (1552-1614) în armonioasa şi echilibrata compoziţie : Botezul lui Francisc I ; e în sfârşit puternica Artemisa Lomi (1590-1642) al cărei viguros portret se află la Madrid. Cine le ştie? Cine a auzit măcar de ele? Mai mult. Un tablou sărbătorit până în ajun ca o operă desăvârşită a unui anonim, putea fi aruncat a doua-zi în remiza Muzeului, dacă peste noapte un savant va fi descoperit în colţul tabloului numele unei femei. Faptul că era de o femee, făcea să roşească experţii şi aproape să se scuze că i-au găsit atâtea mari şi valoroase calităţi. Povestea e adevărată. Se catalogau în Italia operile marelui Titian ; erau nenumărate, dar toate de o intensitate, de o puritate, de o grozăvie de inspiraţie fără seamăm. Entuziasmul de a fi putut reuni atâtea opere ale marelui colorist, era general. Dar după câtă-va vreme un tablou după altul dispare din cuiul lui şi era şters din catalogul lui Titian. Ce se întâmplase? Curăţate şi examinate, aceste picturi au dat la lumină adevăratul autor şi era o femee : Sofhonisba Anguisciola !

Că operile Sofhonisbei au fost multă vreme confundate cu ale lui Titian, o ştie şi criticul Fournier-Sarlovèze, o ştie fiind-că o scrie chiar, şi cu toate acestea califică pe autoare drept „*une aimable amateur, gentiment douée!*“ Altfel se vorbea de portretul lui Titian şi al soţiei sale cât timp a stat apărat sub numele de Titian, dar odat ăadevărul cunoscut, acest celebru portret din Galeria Doria, devenia opera unei persoane *gentiment douée* a unei ilustre amatoare. Aşa scrie Fournier-Sarlovèze şi ca el sunt mulţi.

Dar s'o iau mai de mult. Ştie cineva că 500 ani înainte de Christos era la Atena o femee *Timarete*, fiica lui Micon, tânăra a cărei talent a impresionat atât de mult pe Polygnote încât şi-a

împărţit vastele comenzi cu ea? Ştie cineva că *Hebdomadele* lui Varron (116-27 înainte de I. Ch.) cu biografia tutulor oamenilor celebri a fost ilustrată de femeea pictor *Lala de Cysique?*

Ştie cineva că Encyclopedia *Hortus Deliciarum* a fost ornată de picturile femeei *Herrada de Lamsberg*, care a trăit în sec. XII-lea?

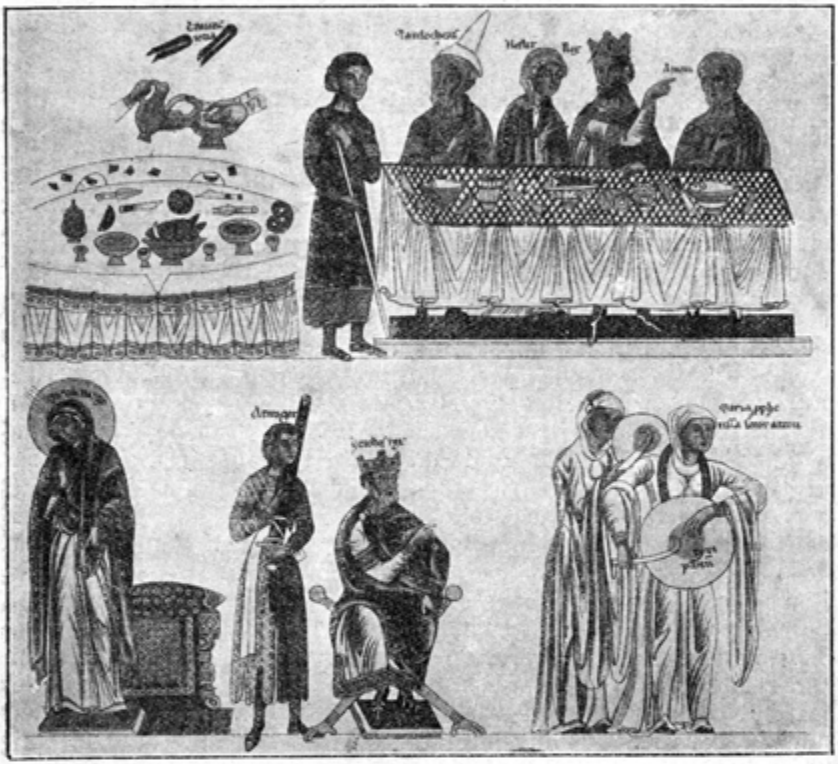

Pictură de Herrada de Lamsberg din Hortus Deliciarum.

Ştie cineva că Marguerite Van Eyck, sora celebrilor Jean şi Hubert, a ilustrat Missel-ul ducelui de Bedford şi că acest Missel împreună cu acel al Cardinalului Colona (atribuit lui Rafael) sunt socotite ca cele mai extraordinare miniaturi din lume? Dar nu voi putea nici odată spune în câteva rânduri câte femei au fost cu adevărat artiste mari şi cari ar fi meritat cel puţin atâta triumf din partea intelectualilor, scriitorilor şi poeţilor cât s'a dat unui Maris, unui La Farge, unui Collin sau Duran.

Ce act de mare dreptate ar fi făcut Franţa, dacă ar fi luat de la Elisabeta Vigée Lebrun cel puţin jumătate din alaiul ce i s'a făcut şi s'ar fi dat Sofiei Cheron, pentru nobila ei pictură cu 100 de ani înainte!

Găsind în Bibliotecele din Paris, Strassburg, Bruxelles, Berlin, Liège şi Amsterdam, Milano şi Utrecht, documente artistice de o valoare indiscutabilă, iscălite de nume ca Margareta, Sofia, Elisabeta, Madeleine, Dorothée şi Artemisa, m'am gândit la atâtea născociri romantice cari umplu vitrinele librarilor şi m'am gândit că nu există în toată lumea un singur volum, cât de subţirel, închinat lor, obscure muncitoare născute şi trăite în cea mai mare linişte, conduse în lumea morţilor în vârful picioarelor, fără măcar acel banal: Ci-git celle qui...

Azi Biblioteca Naţională din Paris, cu mare greutate, te lasă să răsfoeşti Missel-ul ducelui de Bedford sau Hortus Deliciarum; ele fac mândria Bibliotecei celei mai frumoase capitale din Europa, dar că aceste miniaturi fără seamăm sunt create de o Marguerite van Eyck sau de Herrada de Lamsberg, cine pomeneşte? Atunci, am început eu să lucrez pentru ele, am strâns în 6 ani, mai multe documente decât aşi fi putut visa, am călcat pe urma fie-cărei vieţi în parte, le-am căutat urma pe pereţi de mânăstiri în ruine, pe la primării, la şcoli, la Academii, în muzee, în case particulare, la mari colecţionari şi am reuşit să le povestesc arta şi viaţa, vremea şi moravurile în cari au trăit, într'un volum: *La femme peintre à travers les ages.* Incepând de la Pericles şi până'n sec. XIX-lea am găsit 384 de femei pictori uitate în Franţa, Anglia, Olanda, Italia, Spania, Germania, Rusia, Grecia. Am aflat şi eu din cărţi galbene şi prăfuite, dintr'un rând strecurat ici şi colo, că D-na Heid a inventat mânuirea pastelului, perfecţionat înurmă de Rosalba Carriera; am aflat că alta, Johana Koerten Block a inventat genul siluetelor negre, gen copiat şi adoptat de mulţi bărbaţi printre cari F. W. Schneider, că Bernardo Cavallino se ducea la Muzeu şi lucra flori după tabloul Artemisei Lomi pentru a-şi apropia coloritul acestei surprinzătoare artiste. Mai am aflat că Van Dyck se consideră bun portretist graţie sfaturilor primite de la Sofonisba Anguisciola, despre care a scris unui pictor: „Am învăţat mai mult de la această femee oarbă, decât de la maeştrii mei, cari văd clar".

Această trăsătură pune în evidenţă femeea. Sunt anume calităţi cari nu se desvoltă la un individ sau la un popor, decât dacă femeea lucrează la această desvoltare. Ea ajută la armonia socială, la desvoltarea generală a ideilor şi a sentimentelor şi mai ales comunică bărbaţilor facultatea de a exprima anumite nuanţe pe care nu le-ar fi înţeles fără ea. Sofonisba a ajutat lui Van Dyck de a desvolta în el calitatea de a deveni un fin observator şi mai târziu un desăvârşit portretist.

Dar să termin.—Credem pe cuvânt atâţi istorici din lumea întreagă, scrim pagini nenumărate asupra unui lucru de nimic, fiind-că un critic improvisat l'a afirmat, dar nu vrem în ruptul capului să dăm crezare lui Photius, patriarhul din Constantinopole, unul din cei mai iluştri savanţi din sec. al 7-lea şi care

afirmă că *Helena*, fica lui Timon, este autoarea celebră şi nemuritoare a genialei opere „Bătălia de la Issus“ care face gloria Antichităţii. O spune Photius, o spune Peyre (1), o spune Silliq (2), o spune şi A. Siret, dar n'o spun toţi,

Gerspach numeşte această operă creată acum 2000 ani, „*une véritable œuvre d'art dans toute l'acception du mot*“ dar o atribue unui anonim. Lavice, la fel.

Un erudit belgian, Baerckmans, întrebat de mine la Bruxelles acum 3 ani, de ce se trece aşa uşor asupra afirmării lui Photius că o femeie, Helena, ar fi autoarea celebrei „Bătălii de la Issus“ mi-a spus, uitându-se lung la reproducerea minunatei opere:

„*Que voulez-vous? Ce serait bien trop pour une femme!*“

Olga Greceanu.

Cronica culturală

Înţelegerea culturală cu minorităţile. — Vorbind de minorităţi ne-am obişnuit să ne gândim exclusiv la germanii şi la maghiarii din Ardeal, cu toate că în România mai avem un număr însemnat de alte minorităţi. Unele dintre cele din urmă ar putea avea, din punctul de vedere numeric şi al situaţiei lor culturale şi economice, tot atâta importanţă ca şi cele dintâiu, dacă anumite împrejurări nu le-ar fi destinat dela început la o viaţa pasivă. Astfel, atât în viaţa politică de stat cât şi în viaţa publică culturală şi socială s'au afirmat ca factori activi numai germanii şi maghiarii.

Intre aceste două minorităţi etnice şi populaţia românească din Ardeal n'au existat, sub fostul regim ungar, alte legături decât acele, ce le impunea traiul comun pe acelaş petec de pământ şi sub acelaş regim politic. Atât Germanii, sau mai precis spus saşii, cât şi maghiarii au ignorat cu desăvârşire viaţa culturală a românilor ardeleni şi astfel o legătură sufletească între cele trei naţiuni nu s'a putut forma. Românii, sub forţa împrejurărilor politice, erau nevoiţi să urmeze, în şcoli maghiare, şi unii, mai puţini, în cele germane, şi în modul acesta să-şi însuşească, într'o anumită măsură, cultura ce li-se propunea în şcoală. Felul cum se învăţa carte în aceste şcoli n'a fost însă potrivit pentru transformarea acestei culturi şcolastice într'o convingere sufletească, căci oricât de frumos i s'ar fi vorbit despre poeţii maghiari, când i-se făcea şcolarului român istoria ţării sale, a Ardealului, acesta simţea un gol, căci nu se spunea nici un cuvânt de români, despre cari şi cel mai simplu băiat dela ţară ştia, că au fost aduşi acolo de „divul Traian“ cu mult înainte de-a veni „ungurii lui Arpad“. Şi aşa falşificându-se istoria în şcoală, scopurile politice, pentru care s'a făcut aceast lucru, au ieşit tocmai pe dos: Maghiarizarea

---

1) Roger Peyre: L'empire Romain

2) Silliq (Charles-Giles) Catalogus artificum graecorum et romanorum.

exterioară făcea progrese, dar „contopirea sufletească" se destrăma tot mai mult. Răul care a urmat din această politică greşită l-a recunoscut cu multă francheţă un ziarist maghiar din Oradea-Mare, care scria anul trecut, că în vechea Ungarie n'au fost zece maghiari, cari să fi citit vre-odată ziarele româneşti, şi afară de procurori nimeni nu ştia ce se publica în acestea. „Ignorarea aceasta a presei româneşti, s'a răsbunat acum, spune ziaristul dela Oradia-Mare, căci maghiarii ar fi făcut, atât în fosta Ungarie cât şi în România întregită, altă politică faţă de români dacă i-ar fi cunoscut".

Sub dominaţiunea română s'a pus însă în Ardeal chiar dela început problema înfrăţirei prin cultură.

S'a încercat o apropriere pe teren social-cultural atât cu saşii cât şi cu maghiarii. La început lucrurile păreau a lua o desvoltare frumoasă. Presa minoritară începu a se interesa de manifestările noastre sociale şi culturale. Ziarele şi revistele maghiare şi germane publicau adeseori traduceri îngrijite din autorii români. Pregătirea apropierei culturale era îndrumată pe cale bună, când ea încetă deodată, aproape în mod brusc şi ostentativ. Mişcarea noastră culturală nu mai e urmărită şi judecată cu acelaş interes, traducerile din literatura românească apar tot mai rar.

Schimbarea aceasta de atitudine coincide cu aducerea în discuţia parlamentului a proectelor pentru reformele şcolare. Pentru cei ce cunosc sentimentele şi mentalitatea celor două minorităţi etnice, atitudinea aceasta nu e o suprindere, căci ei o prevedeau de mult. Trebuia să se întâmple cu maghiarii şi cu saşii, ceeace se întâmplase pe vremuri cu românii ardeleni! Procesele politice urzite de către guvernanţii dela Budapesta produceau revolta împotriva puterei de stat a Ungariei. Când a venit însă contele Apponyi cu gândul de-a nimici şcoala românească, revolta ardelenilor nu se mai îndrepta numai împotriva celor cari reprezentau puterea de stat, ci ea se revărsa asupra întregului popor maghiar, transformându-se în ură de rasă. Era foarte firesc să urască pe aceia, cari voiau să le răpească limba dulce a mamei noastre. Cu toate că Ardealul se afla în plin războiu, lupta împotriva politicei şcolare a lui Apponyi era tot atât de hotărîtă, precum de convins era românul că-şi făcuse deplin datoria faţă de tron, dela care aşteaptă acum şi apărarea celui mai scump odor al său: *limba*.

Istoria se repetă totdeauna şi pretutindeni. Ceeace au făcut românii cu maghiarimea în trecut, fac acum maghiarii cu noi. Impotriva reformei agrare, a abuzurilor administrative şi electorale, ei s'au plâns guvernului, cerându-i îndreptarea răului, dar când şi-au văzut amenintaţă şcoala, ei s'au adresat de-adreptul poporului român cerând dela suveranitatea acestuia apărarea şcoalei şi a limbei lor. Şi dacă poporul român nu va veni într'ajutor, urmarea nu va fi alta decât o ură, şi nu atât împotriva guvernanţilor cât mai cu seamă împotriva poporului român.

Aceasta e realitatea şi a nu o recunoaşte ar însemna a ne amăgi

pe noi înşine. Dealtfel o spune şi fruntaşul ziarului maghiar din Cluj „*Keleti Ujsàg*“, care se ocupă cu problema înţelegerei şi înfrăţirei culturale între noi şi maghiari, şi face următoarele reflexiuni:

„Să fim sinceri: problema apropierei culturale româno-maghiare azi nu e de actualitate. O apropiere culturală româno-maghiară nu există, la dreptul vorbind nici nu-i simte nimeni necesitatea şi într'un timp apropiat nici nu s'ar putea realiza. Şi trebuie să adăogăm imediat, că a recunoaşte în mod sincer aceasta nu înseamnă a face iredentism. S'au făcut din amândouă părţile încercări şi toţi am crezut la început că s'ar putea realiza o apropiere pe teren cultural, dar ne-am convins curând că nimănui nu-i trebue cultura celuilalt. Nici nouă a românilor şi nici românilor a noastră. Oare pentru ce?

„Noi, maghiarii, am putea răspunde uşor cu o întrebare: Cine să-şi însuşească dintre maghiari cultura românească? Negustorul, a cărui firmă maghiară a fost stearsă cu forţa? Fabricantul, care a fost forţat să-şi naţionalizeze întreprinderea, de multe ori în favorul unor indivizi dubioşi? Secuiul din Ciuc, căruia i-s'au furat voturile din urnă? Profesorul, care-i vecinic chinuit cu examene din limba română? Elevul, care nu mai poate învăţa altceva decât istorie şi literatură română? Unde e cineva dintre noi, care să nu simtă zi de zi câte-o lovitură? Stările acestea pot ele forma o bază pentru valorizarea unei culturi? Putem noi întregi cultura acelora, cari se poartă ca duşmani faţă de noi?“

„Prietenii unei înţelegeri culturale româno-maghiare nu ţin seama de legea principală a vieţii sociale. Nici nu vreau să ia cunoştinţă de faptul, că orice simptom social în viaţa culturală nu e altceva decât rezultatul factorilor economico-politici. Fără o bază solidă a acestor factori nici odată nu se va putea desvolta la noi o cultură, care să facă posibilă o înţelegere şi o apropiere între minorităţile etnice şi poporul român. Atâta timp cât maghiarului nu i se va lăsa cultura sa propie, nimeni să nu aştepte ca maghiarimea din Ardeal să se intereseze de Eminescu. Prin reproşuri ca acelea că avem privirea aţintită spre Budapesta nu vom putea fi atraşi spre Bucureşti.

„Şi fiindcă românii au posibilitatea de-a schimba acest rău, tot lor le incumbă şi obligaţiunea de-a face începutul şi pe terenul cultural. Pentru aceasta mijlocul cel mai simplu şi mai sigur e dat în proverbul latin: ubi bene, ibi patria. Să facă deci naţiunea dominantă astfel de politică de stat şi economică, ca să se realizeze sensul acestui proverb. Atunci apropierea şi înfrăţirea culturală vine de la sine.

Expunerile ziarului maghiar sunt destul de lămurit şi sincer exprimate, încât să mai aibă nevoie de vre-un comentatr. Lăsând la o parte orice considerare, trebuie să căutăm mijloacele potrivite de-a cunoaşte cât mai bine elementele culturale ale minorităţilor noastre etnice, în deosebi ale germanilor şi maghiarilor. In scopul

acesta, presei cotidiane din capitală i-ar reveni un important rol prin relevarea mişcărilor culturale şi artistice, nu numai politice, din viaţa minorităţilor, iar revistele literare ar trebui să înceapă în mod sistematic publicarea de traduceri din literaturile minoritare.

Ziarul din Cluj are dreptate când spune, că începutul ar trebui să-l facem noi. Şi mai multă dreptate a avut însă ziaristul din Oradia-Mare, când a mărturisit cu toată frumuseţea, că maghiarii ar fi avut în trecut ca şi în prezent altă atitudine faţă de români, dacă-i cunoşteau mai bine. Tot aşa de siguri suntem şi noi, că politicianii noştri ar face altă politică minoritară, dacă ar cunoaşte mai bine sufletul şi sentimentele minorităţilor etnice. La cunoştinţa aceasta nu se poate ajunge însă decât pe calea culturei curate fără alte scopuri laterale. **Ion Băilă**

Cronica literară

Cum se poate face o recenzie. Innainte de toate, câteva lămuriri:

Ceeace apare acuma nu este decât un capitol, dintr'o lucrare mai mare, în care mă încerc a arăta, ce trebuie să aibă în vedere, cel ce vrea să facă o cercetare, mai ales istorică.

Incepând dela cititul unei cărţi, rezumatul unei cărţi, alegerea subiectului de tratat, strângerea materialului privitor la subiectul ales, clasarea materialului în raport cu planul cărţii şi acesta în raport cu scopul urmărit şi cu materialul adunat, expunerea subiectului în forma necesară spre a putea fi cât mai repede înţeles şi controlat, toate aceste vor fi discutate acolo pe larg, expunându-se observările, sau întâmpinările ce se pot aduce la fiecare părere admisă, sau numai anunţată.

Ce m'a îndemnat la aceasta se va arăta în carte; acum ţin numai să lămuresc felul de expunere, pe care l-am adoptat, peste tot.

Va fi o continuă discuţie între mine şi cele propuse.

Cititorul urmăreşte discuţia, o controlează singur şi la sfârşit rămâne convins de bunătatea sau netemeinicia ei, fiind liber să-şi însuşiască apoi părere sau să caute una mai bună.

Am crezut că pentru timpurile de acuma, ar fi fost nepotrivit o expunere dogmatică a chestiunilor tratate, lăsând a se înţelege, că eu aş vrea să învăţ pe cineva ceva, fiindcă eu aş şti, desigur, mai mult.

Nu m'am gândit niciodată la aceasta.

Eu fac observaţii numai, deci scutesc pe cititor de a le mai face, şi oricine le-ar fi putut face; dar tocmai poate fiindcă oricine le poate face, nu le prea face nimeni, probabil, fiindcă sunt prea elementare şi ar fi o pierderea de timp, poate zadarnică.

Eu am îndrăznit să cred altfel.

Nu voi invoca nici odată autoritatea nimănui în discuţie, din motivul foarte simplu: fiindcă nu este nevoie de autorităţi şi sunt unii, poate, cari nu le admit niciodată.

Observi, tragi concluzia şi apoi o aplici când ai nevoe de ea, deci nu mai e loc de nici o autoritate. Totul rămâne numai în *a şti să observi* întâi şi *a judeca bine*, apoi.

Şi acum să trecem la chestiunea „recenziei".

Ca să ne lămurim, este neapărată nevoie să ştim dela început două lucruri:

1) Ce este o recenzie? şi apoi

2) Ce rost are o recenzie?

Altfel am discuta fără să ne mai înţelegem vreodată.

Deci e mai bine să fim înţeleşi dela început asupra tuturor lucrurilor şi cât se va putea mai bine de clar şi precis.

Oricine citeşte reviste sau ziare a văzut că cineva spune ceva despre o carte, care a apărut de curând. O laudă sau o batjocoreşte, fiecare cum crede şi mai ales cum poate.

Deci cineva îşi expune părerea sa despre o carte nouă. Lucrul este foarte natural, deoarece cu toţi suntem obişnuiţi să avem şi să ne exprimăm imediat părerea noastră, despre orice vedem.

Ne pricepem, nu ne pricepem, aşa este părerea noastră.

Se pare deci că o „recenzie" este o părere exprimată de cineva despre o carte şi ar fi deci la fel cu părerile pe cari, fiecare dintre noi, le exprimă zilnic.

Să observăm însă ceva mai de aproape.

E o deosebire de forma în care ne exprimăm:

Noi vorbim, iar *celălalt scrie*.

Ar părea că n'are nici o importanţă, fiind numai o formă deosebită de a-şi exprima cineva părerile şi nu aceasta interesează, forma; ci părerile, fondul.

Ar părea iarăş, că este exact; dar să ne gândim mai bine. Vezi ceva nou şi îţi faci o părere despre el. Părerea aceasta este a ta şi o păstrezi pentru tine. Dacă te întreabă un cunoscut, un prieten, despre acel lucru nou, tu îi vei spune ce crezi, alteori i-o spui şi fără să te întrebe el. Dar să nu uităm: este cineva care te cunoaşte şi îl cunoşti şi altfel sunt relaţiile între prieteni, cel puţin aşa se crede, decât în lumea mare. Acolo trebuie să ţii seamă de mult mai multe lucruri, cari nu ţi se iartă deloc, dacă nu le respecţi. Şi este foarte natural să fie aşa. Cu prietenul tău te vezi des, îi faci tu multe neajunsuri lui, dar îţi face şi el ţie şi atunci îşi iartă fiecare, deci nu e nici o pierdere.

Apoi fiecare îşi cunoaşte prietenul, aşa credem doar cu toţi, şi ştie la ce se poate aştepta dela el, şi ce să creadă din cele ce îi spune.

Nefiind nici o pierdere — n'are nici o importanţă, părerea exprimată de el, chiar dacă este rea.

Să observăm şi forma cealaltă de exprimare, forma scrisă, înţelegând prin aceasta, tipărită.

Când scrii, nu te mai adresezi unui prieten al tău care te cunoaşte, ci la multă lume, la mii, la zeci de mii, poate chiar la sute de mii de oameni. Şi mai e încă ceva: ceeace ai scris tu rămâne pentru o veşnicie şi poate să fie încă citit.

Este imposibil de admis că toţi, câţi vor citi ce ai scris tu, te cunosc, îţi sunt prieteni şi ştiu ce să creadă din ce ai scris tu.

Să admitem chiar şi acest lucru, să admitem că este cineva atât de mult cunoscut în vremea lui încât ori ce spune este crezut ca „literă de evanghelie".

Dar ce se va întâmpla când tu nu vei mai fi şi lumea nu va mai ştii cine ai fost.

Deci trebue admis că de obiceiu, atunci când scrii, lumea nu te cunoaşte, nu îţi este prietenă.

Mai e încă un lucru; când scrii, lumea nu te-a rugat să scrii, aceasta ai făcut-o tu de bunăvoia ta, de sigur, socotind că faci un bine lumii.

Şi dacă nu ai putut face nici un bine, atunci ai înşelat lumea care a citit ce ai scris tu. Ai furat şi timpul celor ce te-au citit ai furat şi bani celui ce a tipărit scrisele tale.

In cazul acesta deci, când tipăreşti părerea ta, risci ca să fi socotit de lume ca un hoţ, ce nu se întâmplă faţă de prietenul sau prietenii tăi.

De unde se părea la început că forma exprimării părerii, nu are nici o importanţă, se vede acum că are şi încă foarte mult. Faptul deci că în forma tipărită te adresezi la multă lume, care nu te-a întrebat nimic, va face toată deosebirea între o părere exprimată verbal şi o părere scrisă, pe care o numim recenzie

Deci *recensia ar fi, exprimarea unei păreri în scris, despre o carte.*

Dacă până acuma am putut vedea ce este o recenzie, ne mai rămâne încă de văzut şi scopul ei.

Orice carte trebue să aducă un lucru nou, necunoscut lumii până atunci. Numai aşa îşi justifică apariţia ei şi după aceasta va fi apreciată, în primul rând, valoarea ei.

Dar se pune întrebarea foarte legitimă:

De ce este nevoe de o recenzie, la o carte nouă?

Cartea a apărut, o iei, o citeşti şi vezi ce îţi trebue din ea. Lucrul pare a fi de cea mai mare simplitate. Să observăm însă ceva mai mult:

1. Cărţi apar în toată lumea şi e imposibil să le cunoşti pe toate, ori cât de specialist ai fi;

2. Cărţi se scriu în toate limbile din lume, şi e imposibil să le ştii pe toate;

3. Cărţi apar foarte multe şi e imposbil să le cumperi pe toate, să le citeşti pe toate;

4. Cărţi te interesează foarte multe, dar nu pe toate le poţi înţelege;

5) Cărţi înţelegi foarte multe, dar e imposibil să le poţi aprecia, chiar numai la cele cari îţi trebuie, valoarea lor adevărată;

6) Cărţi multe, poate, vei fi în stare să le apreciezi, dar e absolut imposibil să ai timp, să poţi verifica toate cărţile de care ai nevoie, numai în specialitatea ta, ca să le poţi da dreapta lor valoare, spre a le putea utiliza cu siguranţă, în lucrările tale.

Din cauza deci a o mulţime de imposibilităţi de cari ne lovim peste tot, este absolută nevoie de recenzii la cărţile noui.

Datoria recenziilor va fi deci în a ne ajuta pe noi cititorii, la nevoile noastre.

De unde se părea că recenzentul este un nechemat şi n'are nici o importanţă, vedem că toţi îl dorim şi ne va fi de cel mai mare folos. Nimeni nu se poate lipsi de serviciile lui, dacă nu de toate, cel puţin de unele.

Cunoscute fiind nevoile noastre, rostul recenziei, al recensentului deci, va fi şi el foarte clar:

El ne va ajuta:

1) Să aflăm de apariţia cărţii,
2) Să ne spună ce cuprinde cartea,
3) Să ne arate care carte ne interesează,
4) Să ne ajute să înţelegem cartea,
5) Să ne dea adevărata valoare a unei cărţi,
6) Să ne scutească de o muncă enormă, pe cei cari ne-ar interesa cartea şi am putea-o aprecia.

De aceste nevoi ale noastre va trebui să ţină seama neapărat, recenzentul.

Am văzut astfel şi partea a doua care ne interesa, *scopul recenziei.*

Innainte de a vedea, cum îşi îndeplineşte rolul său recenzentul, este bine, tot ca să fim dela început înţeleşi, să vedem şi ce calităţi trebuie să aibă un recenzent.

Acestea le vom socoti neapărat, tot în raport cu nevoile noastre.

Se pare că vre o câtèva însuşiri îi sunt de absolută nevoie:

1) *Să ştie ce spune*, adică să cunoască, dacă nu chestiunea de care se ocupă, cel puţin cadrul general în care se cuprinde subiectul nou, tot aşa de bine, poate chiar mai bine decât autorul.

2) *Să ştie cum să spună*, ca să fie înţeles de noi, fiindcă altfel degeaba va spune ce ştie, dacă nu-l vom înţelege. Acesta este de obiceiu punctul cel mai neglijat în scriere.

3) *Să aibă cugetul curat*, adică să nu pornească la lucru cu gândul de a batjocori cartea de care se ocupă. Nici partea contrară nu e de recomandat. Gândul lui să fie numai în a ne ajuta pe noi, fără să aibă nimic cu autorul. Totul trebuie făcut cu multă bunăvoinţă şi obiectivitate. Aceasta îndurerează adeseori.

4) *Să fie fără milă*, dar obiectiv, fără a coborî discuţia, cu cei cari încurcă lumea cu cărţile lor. Nici o cruţare acolo, dar totul cu multă seninătate.

Ştiind acuma ce este o recensie, care este scopul ei şi cari sunt calităţile pe cari să le aibă un recenzent, să vedem şi cum se poate face recenzia.

Ţinând seama că nu toată lumea, care citeşte cărţi, are toate nevoile de cari am vorbit, că nu toţi recenzenţii au toate calităţile pe cari le cerem noi şi că nu toate cărţile pot fi recenzate la fel, trebuie să admitem că sunt mai multe feluri de recenzii.

Să observăm câteva din cele mai obişnuite:

1) Sunt multe recenzii, de obiceiu foarte scurte, în care se anunţă cartea, se spune ceva numai din ea şi apoi se face apreciere, lăudând-o sau batjocorind-o. Folosul pentru noi dela aceste recenzii, este numai că am luat cunoştiinţă de apariţia cărţii şi avem şi o apreciere asupra ei.

Ce conţine cartea nu ştim, fiindcă ni s'a dat prea puţin din ea.

Aprecierea asupra ei, deoarece nu este dovedită, nu poate să folosească, decât doar dacă cel ce o face, recenzentul, este o persoană foarte cunoscută şi foarte competentă. Nici în cazul acesta însă nu s'ar putea lua de bună aprecierea, fiindcă s'ar putea ca persoana foarte cunoscută şi foarte competentă să fie şi nedreaptă sau chiar foarte nedreaptă faţă de cartea pe care o recenzează, adică faţă de autorul cărţii. Când şi autorul şi recenzentul sunt din aceiaşi specialitate lucrul este destul de delicat, aşa că aprecierele nedovedite, nu folosesc, serios luând lucrurile.

Acest fel de recenzie s'ar putea numi *recenzie-apreciere*, fiindcă aprecierea primează în ea.

2) Alte recenzii, dupăce anunţă cartea, dau mai pe larg sau mai pe scurt şi rezumatul cărţii, însoţindu-l şi de aprecierile recenzentului.

Rezumatul cuprinsului cărţii poate să fie de obiceiu în două feluri: a) sau autorul a avut grija să rezume la sfârşit cele ce a spus în carte, b) sau dacă nu a făcut aceasta, recenzentul a rezumat el cartea şi ne-a dat acest rezumat. In cazul prim, munca recenzentului este mică de tot, în cazul al doilea este foarte mare, presupunând că rezumatul este bine făcut.

Folosul pe care noi îl avem dela această recenzie este destul de însemnat, fiindcă acuma luăm cunoştiinţă bine de ce conţine cartea şi vedem dacă ne interesează sau nu spre a o cumpăra şi a o citi. Folosul este şi mai mare, când cartea este în o limbă pe care noi nu o cunoaştem.

Aprecierea şi în cazul acesta este iarăş fără importanţă, nefiind dovedită.

Deoarece în acest fel de recenzie, ceeace domină este rezumatul cărţii, recenzia s'ar putea numi *recenzie-rezumat*.

3) Alteori după ce se anunţă cartea şi se dă rezumatul ei, se ia în vedere concluzia cărţii, părerea nouă pe care o propune cartea, şi se discută dacă această părere este bună sau nu şi deci dacă poate fi primită sau nu. De obiceiu discuţia se face între recenzent şi autor, noi neputând lua parte şi nici urmări această discuţie, fiindcă argumentele pe baza cărora se discută, nouă nu ne sunt cunoscute şi chiar dacă se aduc în discuţie, noi nu ştim dacă sunt exacte.

Recenzia aceasta este cea mai importantă din câte le-am

văzut până acuma, fiindcă pe lângă conținutul cărții se încearcă și o apreciere asupra ei, apreciere pe care însă noi nu o putem primi în întregime, fiindcă noi nu cunoaștem materialul pe baza căruia se discută. Totuși oricine urmărește discuția, își poate face o părere mai deplină asupra cărții recenzate, decât la celelalte. Această recenzie, fiindcă discuția domină în ea, s'ar putea numi *recenzie-discuție.*

4) Un alt fel de recenzii, foarte puține, caută ca tot ce spune cartea să vadă dacă este exact și tot ce afirmă recenzentul să dovedească. La orice afirmare și a cărții și a recenzentului se caută și se dă tot materialul pe baza căruia s'a tras concluzia.

Oricine, din cei ce-i interesează, poate urmării, poate verifica și se poate convinge de tot ce s'a discutat. Aici nu mai este vorba de a primi sau nu o părere a cărții sau a recenzentului, aici tu vezi totul, verifici totul și-ți faci tu o părere a ta, tragi tu concluzia ultimă, pe care ai dovedit-o pas cu pas, adică ți s'a pus la îndemână dovezile, de către recenzent.

E cea mai folositoare dintre toate, cea mai grea dintre toate.

Cum ceiace domină în acest fel de recenzie este restabilirea adevărului științific, deci același lucru ca și în un studiu științific, recenzia se poate numi *recenzie-studiu.*

De acest fel de recenzie ne vom ocupa mai pe larg, urmărind-o în toate amănuntele ei.

Aici se procedează în felul următor:

1) Se anunță cartea, dându-se: numele autorului, titlul cărții, locul unde a apărut, anul când a apărut, editura, numărul paginilor care-l are cartea, formatul și prețul cărții, care dacă este streină, s'ar putea transforma în banii noștrii. Toate acestea sunt necesare pentru procurarea cărții, de cei cari i-ar interesa.

2) Se dă apoi concluzia la care ajunge autorul cărții, refăcându-se pe scurt toată argumentarea autorului, pentru susținerea ei și mai ales căutând a se scoate cât mai mult în vedere, *punctul de plecare* al autorului, adică baza pe care se susține întregul edificiu clădit.

3) Se observă împărțirea cărții în capitole sau alte despărțiri și se atrage atenția dacă după felul cum urmează desfășurarea chestiunei tratate, împărțirea este bună sau nu. De multe ori această împărțire, care corespunde clasării materialului adunat, este foarte mult neglijată de către autori, unii ne făcând-o deloc, alții făcând-o fără nici o chibzuială mai mare, iar alții făcând împărțiri mai mult formale, decât luându-se în vedere fondul. Chestiunea aceasta a împărțirii este de o foarte mare importanță, ea formând planul chestiunii, care dacă este bine făcut, desvoltarea este foarte normală.

Aici se vede pentru prima oară, bine, putința de organizare a autorului, ceeace ar însemna puterea de concepție a lui.

Pentru cititorii mai nepregătiți, de multe ori, o împărțire din cele mai bune pare anormală, deoarece se văd deseori capitole întregi, cari ar fi putut lipsi, fiindcă nu tratează despre chestiunea în discuție.

De capitolele acestea a fost însă neapărată nevoie pentru a putea duce mai departe tratarea chestiunii noastre.

De obicei prima impresie pe care o ai când te apuci de tratat o chestiune nouă, dacă ești mereu începător și nefricos, este că lucrurile sunt foarte simple și deci foarte ușoare. Adâncirea chestiunei și maturitatea judecății, la care adaugă foarte mult experiența vieții, când aceasta este într'adevăr bine făcută, arată totdeauna însă complexul de fenomene cari se întâlnesc în o chestiune oricât de simplă și neînsemnată ar părea ea.

Constatarea aceasta o poate face oricine, luând o chestiune din zilele noastre și căutând să judece asupra ei și să vadă cu câte altele nu vine în contact și cu câte altele nu este în strânsă legătură.

Să se ia d. ex. scumpirea vieții, pe care o vedem cu toți, sau să se ia scăderea banului nostru și lucrul va ieși îndată la iveală.

Deci orice chestiune se complică foarte mult cu altele și trebuie o atenție deosebită, un spirit de observare foarte pătrunzător și o logică îndemânatică, să poți prezinta clar și în întregimea ei, chestiunea tratată.

Pentru aceasta însă *planul* este hotărâtor, și planul se face în raport cu *scopul* ce ți l'ai propus și amândouă depind neapărat de *mijloacele* pe cari le ai la îndemână, adică de materialul adunat, și toate, absolut toate, sunt subordonate *concepției* pe care o are autorul despre subiectul tratat și mai ales a întregului din care face parte.

Toate acestea se pot clar vedea în o lucrare bine făcută, oricât de mică ar fi ea.

Dar să ne reîntoarcem la împărțirea cărții. De cele mai multe ori, capitolele nu au titlu pus de autor și atunci ar fi bine ca recenzentul să le pună el titluri. Lucrul e destul de greu, fiindcă de obiceiu, dacă autorul n'a avut în vedere un lucru special pe care să-l lămurească în un capitol, atunci nu se poate da un titlu precis și nu trebuie uitat, că titlul trebue să fie foarte scurt; dar să rezume în totul conținutul cărții, în cazul nostru al capitolului.

4) Se rezumă apoi pe scurt fiecare capitol și acum se poate urmării desvoltarea organică a chestiunii tratate. Totdeauna la rezumat e bine, pe scurt, să se dea nu numai concluziile autorului ci și toată argumentarea pe care o face autorul și în cazurile cele mai

importante chiar să se dea propriile sale vorbe. Aceasta spre a veni cât mai mult în ajutorul cititorilor, ca ei să ia parte foarte activă la discuţia începută şi să fie ei înşişi în stare să se pronunţe, în deplină cunoaştere a chestiunii tratate.

5) Până acuma cunoaştem conţinutul cărţii şi argumentarea autorului. Noi suntem în stare să vedem dacă are sau nu dreptate autorul în cele ce spune. Dar nu e atâta totul. Noi nu ştim dacă argumentele aduse de autor sunt sau nu adevărate. Se poate ca autorul vrând să dovedească neapărat ceva a luat din materialul ce'l avea la îndemână cum a vrut el, s'au chiar a mai schimbat ceva.

Aceasta este partea pe care trebuie să ne-o arate nouă recenzentul şi care îi va da destul de muncă.

Autorul în note a arătat toate cărţile, toate izvoarele de unde a luat materialul său.

Toate acestea trebuesc controlate şi aici e marea greutate, mai ales dacă lucrarea este mare.

Controlul se poate face în mai multe feluri. Cel mai obişnuit este acela de a controla notă cu notă. E cel mai natural la prima înfăţişare dar cel care ia timpul cel mai mult. In multe cazuri este aproape imposibil, mai ales când nu ai cărţile în biblioteca ta şi eşti nevoit să lucrezi în biblioteci publice.

Ai de controlat multe note şi în aceste note se întrebuinţează să presupunem 60 de cărţi. Care bibliotecă publică îţi dă 60 de cărţi deodată, unde să pui 60 de cărţi ca să nu le încurci şi ce se faci cu toate deodată, fiindcă ţie îţi trebuie una câte una. Dacă ceri una câte una pierzi timp aşteptând până a-ţi veni cartea, de care ai nevoie.

Tu nu poţi lucra mai mult, deodată, de cât cu o singură carte.

Mi se pare că mijlocul cel mai bun este de a controla carte cu carte, nu notă cu notă.

D. ex.: o carte o ai citată de 20 de ori în lucrarea de care te ocupi şi după procedeul notă cu notă, vei lua în mână cartea de 20 ori şi vei da-o înapoi la bibliotecă de mai multe ori, deci vei cere-o de mai multe ori. Enormă pierdere de timp şi la tine şi la bibliotecă.

După procedeul carte cu carte, ceri cartea o singură dată la bibliotecă, o iei în mână o singură dată şi nu o laşi până nu isprăveşti de controlat toate cele 20 de note cari te trimit la ea.

Cum găseşti însă cele 20 de note? Deobiceiu le cauţi pe fiecare pagină, cu cartea în mână şi unde găseşti nota cu cartea respectivă te opreşti şi cauţi. Aceasta însamnă că la fiecare carte tu vei căuta toate notele să vezi dacă nu este în ele şi cartea din mână. E multă pierdere de timp, numai a ta însă, şi risci de multe

ori să-ţi scape note pe cari să nu le controlezi şi dacă observi în urmă, trebuie să ceri din nou cartea, ca să controlezi.

In lucrurile acestea se pierde foarte mult timp, dacă nu se fac cu multă socoteală.

Mijlocul următor mi se pare a fi cel mai practic:

Iei un carnet cu întreg alfabetul pe margine (répertoire) având pentru fiecare literă mai multe foi.

Ai în faţă cartea de care te ocupi şi carnetul.

Deschizi cartea la prima pagină şi citeşti nota primă. La cea dintâi carte pe care o găseşti citată te opreşti, deschizi carnetul la litera autorului cărţii citate şi însemni autorul şi cartea citată; alături în dreapta însemni prin o fracţie ordinară pagina la care e citată cartea aceasta, în cartea cu care te ocupi şi numărul notei în care e citată; pagina la numărător (sus) iar numărul notei la numitor (jos), d. ex.: Popescu (N.) Istoria Românilor $\frac{5}{1}$. Aceasta însamnă că la pagina 5 din cartea mea la nota 1 este citată Istoria Românilor de N. Popescu.

Caut toate notele pagină de pagină procedând la toate la fel.

Dacă întâlnesc de 20 de ori cartea citată mai sus în cartea mea, nu o mai scriu, ci pun mai departe numai fracţiile ordinare, şi astfel aşi avea în carnetul meu în felul următor:

Popescu (N.) Istoria Românilor $\frac{5}{1}$, $\frac{7}{2}$, $\frac{11}{3}$, $\frac{18}{5}$, $\frac{24}{1}$, $\frac{63}{6}$, $\frac{85}{4}$ etc, etc.

Aşa voi avea pentru fiecare carte citată. Lucrul acesta l'ai făcut acasă. Când vii la bibliotecă iei hârtia pentru a cere cărţile (3—4) şi ceri mai întâi cartea din care vezi că ai mai multe citate de controlat.

Să presupunem că ai cerut cartea amintită mai sus.

Te uiţi în carnet şi vezi prima fracţie $\frac{5}{1}$, aceasta înseamnă să deschizi cartea cu care te ocupi la pagina 5 şi să te uiţi la nota 1 şi acolo va fi citată cartea pe care o ai în mână. Din notă vei lua pagina la care te trimite autorul şi vei căuta în cartea Istoria Românilor, să vezi dacă citatul dat de autor corespunde cărţei din care este împrumutat. Dacă nu corespunde arăţi în ce loc nu corespunde, dar numai atunci când deosebirile ar fi de fond, ar schimba înţelesul şi acestea ar fi fost făcute, poate intenţionat. Dacă deosebirile sunt numai de formă, de cele cari se fac de obiceiu la copiat, spui numai că pasagiul n'a fost luat exact, dar deosebirile n'au nici o importanţă pentru fondul chestiunei.

Sunt cazuri când se citează nu un pasagiu din un autor, ci se citează o părere care este expusă în multe pagini. Atunci trebue să studiezi toate paginile să vezi dacă părerea pe care i-o atribue autorul lucrărei pe care o recenzezi, este sau nu exactă. Dacă nu este, trebuie amintite deosebirile, de care se va ţine neapărat seama, dacă modifică s'au nu concluzia capitolului sau a cărţii.

Tot aici mai este încă ceva de amintit. Se poate ca şi aceasta să fie exact, dar se mai poate ca autorul cărţii pe care lucrarea ta se sprijină să-şi fi modificat părerea în o carte mai nouă, care n'a fost utilizată.

Recenzentul trebue să ţină seama şi de aceasta, fiindcă altfel se clădeşte pe temelii şubrezi.

Se vede că munca recenzentului nu este deloc uşoară, şi trebue să fie foarte familiar cu chestiunile de care se ocupă.

Mai departe în carnet ai $\frac{1}{2}$, ceece înseamnă că la pagina 7, din lucrarea ta în nota 2 ai citată aceeaşi carte. Procedezi şi aici ca şi la primul citat.

După ce ai controlat toate citatele însemnate în carnet eşti sigur că ai isprăvit cu cartea pe care o ai în mână, socotind că ai lucrat cu atenţie când ai scos notele în carnet.

Cât ai lucrat cu cartea de mai sus, a fost destul timp ca să ţi se aducă din bibliotecă şi alte cărţi. Innapoiezi apoi cartea cu care ai isprăvit de controlat, aşa că nu vei avea în faţa ta grămezi de cărţi în care să te încurci şi să incomodezi vecinii.

In felul acesta controlezi carte după carte, până ce isprăveşti cu controlul, îndreptând tot ce este greşit.

La sfârşit faci bilanţul: în lucrare... sunt 200 de note d. ex. din care 80 sunt exacte, 60 sunt inexacte, dar nu schimbă nimic din fondul chestiunii, 40 sunt intenţionat schimbate spre a servii teza cărţii, iar 20 cari au mai rămas sunt exacte, dar autorii lor nu le mai admit înlocuindu-le cu altele.

In total ai deci din 200 de citate, de probe, pe care se sprijinea teza cărţii numai 140 bune, iar restul nu are nici o valoare, în discuţia noastră.

Mai este încă ceva. Sunt foarte rari cărţile, în care tot ce se afirmă să fie şi dovedit bine.

Se face şi socoteala aceasta. Se numără câte afirmări face autorul fără să le dovedească, sau fără să fie dovedite. Să presupunem că sunt şi de acestea 100.

Bilanţul general este următorul: Autorul lucrărei cu care ne ocupăm îşi susţine teza sa cu 300 de probe, din care s'a arătat, că 140 sunt exacte, iar 160 nu se pot lua în seamă nefiind exacte, sau nefiind dovedite.

Care va fi concluzia? S'ar părea că e foarte natural: lucrarea este slabă, lucrarea nu este bună, deoarece majoritatea probelor aduse nu o sprijină.

Ar fi o concluzie destul de grăbită, o concluzie de rea credinţă poate.

Inainte de a te pronunţa, trebuie să faci clasarea probelor cari nu erau exacte. Trebuie văzut dacă aceste probe, pe cari le înlături, ating părţile esenţiale ale chestiunii sau sunt cu totul secundare şi poate de aceia autorul le-a tratat mai puţin serios.

Numai după ce vei fi făcut şi clasarea aceasta, numai atunci eşti în drept să tragi concluzia ultimă asupra cărţii şi încă nici acum nu poţi trage concluzia definitivă.

Să presupunem că din cele 160 probe pe care nu le poţi admite, 159 sunt secundare cu totul. Ar însemna că de vreme ce numai o singură probă din cele fundamentale nu este exactă, faţă de celelalte 140 exacte, lucrarea este bună, deci rezultatul ei se poate admite, ca definitiv câştigat.

Se poate întâmpla însă ca tocmai proba acea singură care nu este exactă sau nu este dovedită, să sdruncine toată lucrarea.

Afirmarea aceea nedovedită este de cele mai multe ori punctul de plecare al autorului, baza pe care el şi-a clădit totul şi dacă acesta nu este dovedit sau este inexact, totul nu se va putea menţinea.

Deci lucrarea noastră va avea multe părţi bune, chiar foarte bune, dar punctul său de vedere, concluzia sa, nu se poate primi. Cum este lucrarea ? Mai avem încă până la sfârşit.

Să presupunem cazul cel mai bun, că lucrarea are dovedit totul, totul este bine. (Cât de greu este însă aceasta mai ales în studiul ştiinţelor cari îşi bazează totul nu pe observarea directă a lucrurilor, ci pe ceeace a rămas dela ele sau ceeace au lăsat ele ca impresie la cei ce le-au văzut, se va vedea în unul din capitolele din cartea amintită), nici atunci nu putem trage concluzia definitivă.

6) Recenzentul trebuie să ne arate dacă nu cumva ceeace spune autorul lucrării noastre nu a mai fost spus încă cu mult înainte de alţii pe cari el or nu i-a cunoscut, or intenţionat i-a trecut cu vederea, utilizându-i totuşi.

Partea aceasta, în cazul când lucrarea nu aduce nimic nou, se spune dela început la rezumat fără a se mai lua în consideraţie cartea.

In cazul prim este o scuză, în cazul al doilea este o imoralitate, dar aici trebue ţinut neapărat seama de cum a fost spus lucrul înnainte: a fost numai o simplă afirmare nedovedită, sau a fost ceva ştiinţific dovedit.

Trebuie foarte bine cântărite cuvintele, mai ales la aprecieri.

Să presupunem că şi în partea aceasta, concluzia este tot de partea autorului nostru, că ceeace spune autorul nostru, el o spune întâia oară şi că este dovedit.

Mai avem încă un singur lucru până a trage concluzia asupra valorii cărţii.

7) Recenzentul este dator să ne arate, dacă pe lângă dovezile pe cari le-a adus autorul în susţinerea tezei sale, nu sunt şi altele, pe cari autorul nu le-a menţionat (nu le-a cunoscute sau intenţionat le-a omis) şi cari ar fi împotriva lucrării sale.

Dacă şi la această ultimă probă lucrarea noastră a ieşit

bine, atunci aproape oricine trage concluzia asupra valorii cărţii, că a mai fi nevoie de recenzent.

8) Totuşi recenzentul mai are încă un lucru până a se pronunţa definitiv şi se poate, ca de multe ori tocmai acest singur lucru să nu-l lase să se pronunţe, nu asupra cărţii, ci asupra concluziei cărţii, căci cartea poate să fie foarte bine făcută şi concluzia să nu fie primită. Este cazul pe care îl vom vedea acuma.

Totul este dovedit este documentat, pe baza materialului pe care îl cunoaştem până acuma. Avem noi însă siguranţă că materialul care se va mai găsi în urmă va confirma în totul concluzia aceasta?

S'ar părea că acestea sunt observări inutile, deoarece ar însemna să nu mai lucrăm nimic niciodată, îndoindu-ne la fiecare pas, de tot.

Mi se pare însă că nu este deloc aşa, sau cel puţin în cele mai multe cazuri, nu este exact.

Recenzentul va lua rezultatul lucrării cu care s'a ocupat, rezultat care constitue numai o parte din întregul la care ea trebuie să se alăture şi va observa dacă aşa cum el este dat, cum pare a fi mai logic, poate să se însumeze în acel întreg, are şi el loc în întregul din care pare a face parte.

Nu cumva tot întregul se schimbă, îşi pierde firea lui adevărată, dacă i se introduce şi această parte streină de el, dar pe care logica ne face a o admite, ca fiind ruptă din el.

Numai privind tot întregul din care lucrarea a tratat numai o parte se poate vorbi de primirea sau respingerea unui rezultat nou, adus de o carte, şi numai cel care cunoaşte acest întreg în toate părţile lui constitutive, numai acela se poate pronunţa asupra acestui punct.

Se va avea în vedere aici şi compararea cu alte lucruri similare din alte părţi, dar să nu se uite niciodată, să se observe şi împrejurările în care s'a desvoltat lucrurile acolo, fiindcă altfel compararea n'are nici un folos.

Se va avea în vedere la această comparare să nu se compare d. ex. o situaţie dela noi din secolul al XV cu una similară din Franţa, Anglia s'au altă ţară, din aceiaşi vreme.

Mai trebuie avut în vedere încă, dacă nu cumva întregul la care se alătură lucrarea noastră, tocmai acel întreg, nu cumva să fie greşit şi atunci totul trebuie refăcut.

Trebuie foarte multă precauţie la lucrurile acestea. Dupăce se va fi făcut şi proba aceasta se va pronunţa în sfârşit şi recenzentul, în forma în care va crede el de cuviinţă.

Dealtfel aceasta nu mai are mare valoare acuma, fiindcă fiecare cititor a tras singur concluziile asupra valorii cărţii. Acuma ne putem despărţi de recenzent, ne mai având nevoie de ajutorul lui.

Din cele ce am cerut până acuma dela această *recenzie-studiu*, se vede că lucrul nu este de loc uşor de făcut. Recenzentul trebuie să cunoască bine în primul rând nu numai chestiunea tratată, ci şi întregul din care ea face parte.

Nu oricine chiar în specialitatea lui, va putea să facă o astfel de recenzie, unii fiindcă n'au în toate competenţa, alţii fiindcă n'au timp, deşi ar putea.

Cei din urmă se mărginesc a arăta, de obiceiu, greutăţile cari se opun la primirea părerii propuse, ar fi ultimile puncte din cele înşirate mai sus.

E foarte folositor şi lucrul acesta, ba chiar poate cel mai folositor, fiindcă pe acestea, cu ori câtă bunăvoinţă tu nu le poţi face poate, pe când pe celelalte le poate face oricine, cu oarecare răbdare şi oarecare pregătire. Se poate chiar, şi se întâmplă des, ca cineva să nu atingă în recenzia sa decât un punct din cele enumerate, sau numai o parte din lucrarea recenzată, acolo unde el se pricepe mai bine. Şi acestea sunt foarte bine venite, deoarece ne aduc lumini noui, în lămurirea chestiunii tratate.

Oricât de puţin va face cineva, este bine venit, dar: *să ştie ce spune*, să nu încurce degeaba treaba în care se amestecă şi să fie de *bună-credinţă*.

Cum se va exprima: Şi aceasta e un lucru important. S'ar putea face următoarea observare, care s'ar putea avea mereu în vedere:

1) Să ţie seamă întotdeauna, cum ar spune lucrul, dacă persoana de care vorbeşte ar fi lângă el.

2) Să se gândească dacă felul în care ar vrea să se exprime i-ar conveni şi lui, dacă i l-ar aplica altul.

3) Să se gândească mereu că poate ceia ce vede el ca foarte bine, să nu fie tocmai aşa de bine, şi atunci devine ridicol în cazul când tonul discuţiei era prea categoric.

Toate acestea le va putea căpăta oricine, absolut oricine care munceşte, în direcţia în care munceşte, în primul rând, de dragul lucrurilor cu cari se ocupă în folosul tuturor, nu numai al lui. Pornind dela asemănarea recenziei—scrise—cu o părere—verbală—am văzut toate deosebirile cari sunt şi câte greutăţi are de învins un recenzent. Sunt aproape aceleaşi ca şi atunci când vrei să faci o carte.

Totul se reduce la câteva lucruri, simple de tot, pe care orice om, cu judecata sănătoasă le va găsi, dacă se va gândi, ceva mai mult la ele.

Vrei să spui ceva lumii, deci vrei să faci o carte, sau o recenzie, te întrebi:

1) Ştii bine ce vrei să spui?
2) N'a mai spus nimeni, ce ai tu de spus?
3) Foloseşte la cineva, ce ai tu de spus?
4) Te pricepi să spui, aşa ca să te înţeleagă lumea?

Gândindu-te mereu la cele câteva lucruri, vei rezolva apoi fiecare greutate ce ţi se va ivi, ţinând seama într'una de scopul pe care'l urmăreşti şi mijloacele pe care le ai la îndemână.

Lucrul nu este prea greu, dar nici aşa de uşor, cum pare prea de multe ori [1]).

I. Vlădescu

---

[1]) Am avut în vedere mai ales o recenzie la o carte cu subiect istoric, dar cele mai multe părţi se pot aplica la orice altă carte şi din alt domeniu.

RECENSII

Voichița Cercel. *Soare de toamnă* 1924

Intre modernismul exagerat, manierat, și sănătosul clasicism, se brodează uneori o poezie ușoară, delicată, aproape străvezie, pe care am putea-o asemăna cu fumuriul unui nor, pe o zi leneșă de vară, ce-și lunecă încetineala între cer și pământ, mai mult umbră de cât adevăr. Astfel, poezia D-ei Voichița Cercel, cu o gradație însinuantă, cu mișcări sufletești pline de melancolie, te fură, te suprinde adesea, place totdeauna. Un exemplu. — *Resemnare:*

O de n'ar fi dimineața
Visele să le treziască,
Aș trăi purtând pe frunte
Diademe încrustate
Cu briliante și safire...
Si-ași purta pe piept insigna
Unui neam regesc,
Și'n sânge
Aș simți curgând viața
Ca isvorul printre stânci.

O, de n'ar fi dimineața
Visele să le treziască,
Aș trăi purtând în suflet
Caravane de himere...
Dar când leneșă-i simțirea
Și gândirea mi se pierde,
Sărutat mi-e chipul par'că
De o ramură desprinsă
Din tulpini însângerate
Ca și visurile mele....

Sau — *Așteptare:*

Mi-a spus leandrul de pe scară
Ca'nflorit să te primiască,
Iar moșneagul mic de piatră
Ce-și fumează tacticos
Pipa-i scurtă de pământ,
Tolănindu-se pe-o treaptă
Decorată cu glicină,
Tot tutunul și-l va arde
Așteptându-te și el....
. . . . . .

Sunt gingășii ale unui suflet de adevărat poet, care te încântă. Păcat numai că aceste accente luminoase sunt uneori întunecate de o deprimare bolnăvicioasă:

Soare de toamnă cu razele reci,
Apus de viață, de cântec, de suflet.
Rugă cu — adâncă privire umilită...
Brațe căzute în desnădejde,
Soare de Toamnă... stinse acorduri
Dintr'o poemă către sfârșit,
Ochiu de lumină care clipește
Ultima dată, desamăgit...
. . . . . .

Autoarea, cu siguranța încă prea tânără, se lasă tîrâtă de nevroza timpului, de modernismul morbid, și-i păcat. Păcat, pentrucă tinerețea trebue să fie *soare de primăvară*, bucurie, sănătate; și... cine nu-și trăește vrâsta, e un mare vinovat: și față de anii cari nu se mai repetă, și față de natură, care i-a dat o podoabă... rară, pe care nu știe s'o prețuiască.

. A.

George Mihail-Zamfirescu *Cuminecătura*

Autorul „*Flamurei Albe*", inspirându-se din capo de opera lui *Negruzzi*, „*Alexandru Lăpușneanu*", concentrează miezul acțiunei într'un act romantic. Romantismul „*Cuminecăturei*", constă în materialul melodramatic de care se servește autorul: spânzurători, sânge, gemete surde, omoruri, capete tăiate, așezate în piramidă, și, mai cu seamă dialogul între *Lăpușneanu* și capul postelnicului *Veveriță*.

De obicei autorii cari vor să transforme un roman sau o nuvelă în piesă de teatru, dau greș. S'a văzut cazul cu „*Crimă și Pedeapsă*", „*Dinu Păturică*", „*Unchiul a visat*", ca să nu citâm decât pe cele mai recente. Dl. *George Mihail-Zamfirescu*, răstoarnă această părere.

In actul d-sale — afară de mici defecte fără importanță, — a reușit să dea o minunată dramatizare a nuvelei lui *Negruzzi*.

Stilul e bun deși cam prea teatral; personagiile sunt bine caracterizate. Cu aceste însușiri, credem că dl. George Mihail-Zamfirescu ne va da în curând o lucrare pur personală, cu subiet istoric, deoarece vedem că mânuește abil limba vechilor cronici moldovenești.

A. B.

REVISTE

Gândirea (15 Mai 1925)

Femeia de ciocolată a D-lui *Gib Mihăescu* este un drac de femee căreia îi place să-şi bată joc nu numai de bărbaţii care o iubesc, dar până şi de cititorii d-lui Mihăescu. Căci am crezut — şi cu noi de sigur mulţi — că povestea ei se isprăvise în numărul trecut al Gândirei. Aşi! Uite că iar se arată cu râsetul ei sgomotos tocmai în cele mai grozave clipe, de te prinde laolaltă necazul şi admiraţia pentru o astfel de făptură.

Negrişor — eroul svăpăiat — nu s'a sinucis încă, precum am crezut şi i-am fi dorit-o dealtfel. L-am lăsat, în numărul de 1 Mai, aplecat pe-o fereastră de pe care nu se aruncă decât în numărul de 15 Mai. Şi încă, până se mai gândeşte, până chibzueşte, până se hotăreşte, femeia de ciocolată împreună cu iubitul ei, tiptil, pe la spate, fără să prindă el de veste, îl leagă de-un picior cu sfoara de la perdea. Şi când însfârşit, însfârşit, prinde destul curaj ca să-şi curme zilele în frumuseţă (frumuseţa este aruncarea de pe fereatră într'o maşină de tăiat lemnele), sfoara îl trage înapoi, în hohotele de râs ale femeei de ciocolată şi sub privirea plină de ură a rivalului care, de bună seamă, ar fi preferat să-l vadă cu capul sdrobit de asfalt.

Aşa dar drama s-ar isprăvi aproape în grotesc, de n'ar fi talentul D-lui Gib Mihăescu, care chiar din această situaţie ştie să tragă folos, făcând un sfârşit caracteristic femeei de ciocolată. Anume următorul:

Negrişor, foarte demn, fără a privi în urmă, iesă din odaie şi se duce... acasă firește, fiindcă curajul de-a încerca o a doua sinucidere nu-l mai are. — Doamna şi iubitul ei se căsătoresc. Negrişor e chinuit de un singur gând: crezut-a ea că el a vrut cu adevărat să sară pe fereastră, sau poate îşi închipueşte că simţindu-se legat de picior, a făcut numai o parodie de salt, şi prin urmare o ridicolă farsă. Şi cum băiatul a fost nehotărât, dar sincer în ambiţia lui de amorezat care vrea să se sinucidă, gândul că ea ar putea să nu-l creadă în stare să facă un astfel de gest, îl tulbură până într'atât, încât îi îndrumă paşii spre ea, fericita nevasta a rivalului Mogârdel, şi o întrebă lămurit de crede au ba (bărbatul din întâmplare e tocmai plecat în provincie). Ea spune că nu, spune că da, râde iar de-ţi vine s'o sugrumi şi în sfârşit — căci nădăjduesc că doar o fi sfârşitul acum—îi întinde buzele şi braţele, iar Negrişor, uitând tot ce-a fost, muşcă cu voluptate din carnea ei de ciocolată, cu atât mai mare voluptate, cu cât ştie că comite acum un adulter.

Bine şi aşa! Dar mărturisesc că mai bine mi-ar fi plăcut să văd pe Negrişor mort de zi întâi Mai.

Graiul Nostru

Din Bârlad ne vine o nouă revită literară, a cărei direcţiune şi redacţiune, nu ştim pentru ce, rămân anonime. Ea conţine, în majoritate, poezii. Un „Cântec" postum de *Al. Vlăhuţă*, care bănuim că e un Vlăhuţă începător, dar care lasă să se prevadă maestrul de mai târziu. *Erna Hold* are versul uşor şi graţios, iar Domnul, *V. I. Popa* dovedeşte calităţi cu totul deosebite. Poezia lui „M'a cunoscut" are ceva vesel-

posomorât, o ironie, o fineță care amintește pe Heine. O reproducem aci în întregime:

Avea iubita un cățel;
Se gudura pe lângă mine,
Ș-l depărtam încetinel,
Căci drept vorbind, e o rușine
Să-ți faci de joacă c'un cățel
Când e iubita lângă tine,
Și are mijloc subțirel...
Și am plecat... Un an sau doi
A nins cenușa între noi...

Azi am trecut pe lângă poartă
Și am simțit, când am trecut
Că dragostea de mult e moartă.
Și eu rămas un neștiut...
Dar câinele venind la poartă
Ca să mă latre, a tăcut.
Iubirea mea, e astăzi moartă...
Dar câinele m'a cunoscut.

Țara noastră

In numărul de 10 Mai, D-l *Octavian Goga* scrie un articol asupra alegerii lui Hindenburg ca președinte al republicei germane. Formidabilul talent literar al D-lui Goga e la înălțimea formidabilului eveniment politic întâmplat.

In această alegere ce și-a făcut poporul german, D-l Goga nu vede însă decât triumful reacționarismului asupra spiritului revoluționar ce bântue în Europa de la război încoace. Triumful principiului național în lumea de azi este fără îndoială un fapt înbucurător, însă triumful lui în Germania este un pericol pentru Europa. D-l Goga, omul politic, nu simte lucrul acesta? Și D-l Goga, românul, nu crede că lecția despre care vorbește — și de care, de altfel, nu prea avem noi nevoe — am fi luat-o mai cu plăcere de oriunde, decât de la Germani?

Numărul din 17 Mai conține un articol cu privire la moartea lui *Alexandru Marghiloman*, din care se desprinde un spirit de obiectivitate, cu care nu suntem obișnuiți a fi în genere răsfățați nici de presă, nici de reviste, când au caracter politic.

Ambele numere citate (10 și 17 Maiu) au, ca de obicei, un conținut variat și plăcut. Insă D-l *Al. O. Theodorianu*, ar trebui să se mărginească la articole în proză, lăsând „*Gazeta Rimată*" în grija celui care o scrie de obicei, căci o scrie cu destul talent și duh, ca să nu mai aibă nevoe de ajutorul nimănui.

Domnul *Cincinat Pavelescu*, căruia i se întâmplă atât de rar să iasă din mutismul lui, de-ți vine să crezi, când îi mai vezi numele în vre-o revistă, că o să citești o poezie postumă — D-l Pavelescu trimite totuși, din Craiova, o poezie atât de actuală, atât de frumoasă, atât de *pavelesciană*, încât ni dovedește până la evidență, că el ma trăește și că mai vibrează.

Poezia aceasta este o fabulă-satiră, scurtă, după obiceiul acestui poet, dar plină de miez. Un biet vierme se uită cu mirare la plasa ce-și țesuse un paianjen în colțul unei case și în care prinsese și câteva muște. Păianjenul îngâmfat se laudă că țeseturi ca ale lui nu mai sunt în lume:

„Secretul numai eu îl știu.
„Fac pânze *Pentru mai târziu*

Ba i se pare chiar, că ele sunt „pentru nemurire". Insă n'apucă bine să-și ispravească vorba, că o servitoare vine cu o mătură și aruncă tot la gunoi: păianjen, plasă și muștele ce prinsese în el.

Morala:

Și'n literatură, că'ntr'o veche casă
Pânze de paianjeni, unii 'ncep să țeasă.
Dar dela o vreme s'a 'nceput războiul...
Critica 'nțeleaptă dă cu măturoiul!

A bon entendeur, salut.

Datina (No. 4-5)

Revista „de provincie" din Turnu-Severin, care apare în foarte bune condițiuni tecnice și cu conținut interesant, se deosebește în special prin criticile lui judicioase și prin curajul cu care atacă curentul literar modern, pe care-l denumește bolnăvicios. Se acață deci în deosebi de revistele „de capitală", căci de aici, din București, se răspândește doar lumina în toate unghiurile țării. Și dacă așa este, atunci D-l *I. Cetină* de pildă, se întreabă ce caută la „Gândirea" D-l L. Blaga, care constitue (după d-sa, și după noi dealtfel) o ciudățenie patologică și un semn de întrebare, ce caută el alături de îndrumările sănătoase ale D-lor Cezar Petrescu și Pamfil Șeicaru. Iar D-l *M. Gușiță* reproduce pentru cititorii săi, poezii din revista „Integral" Da. Are curajul această, pe care mărturisim că noi nu l-am avut niciodată. Il vom avea de data aceasta, reproducând una numai din acele poezii care l-au nedumerit pe D-l Gușiță și aume:

„La ora asta cu paturi se desfac stele
rană și biblie acest cântec milităresc
Surprins strâns glasul tău e un bec Osram
inimile noastre ar putea fi ca frații Siamezi".

Noi, fiind convinși că majoritatea cititorilor noștri, de când au plecat de pe băncile scoalei au uitat cum se cercetează tablele de logaritme, ne abținem de-a mai comenta aceste versuri, însă dăm din nou cuvântul D-lui Gușiță: „Provinciali din Sighetul Marmației, din Hotin, ori de la „T. Severin, deschideți ochii și porțile sufletului vostru întunecat ca să „priviți *lumina Capitalei*. Cultivați-vă, căci neamul românesc întregindu-se „ — după lupte seculare — a născut și revista: Integral!

„Mi se va obiecta că *veacul înaintează*... v'am ruga să plecați „numai D-voastre, cei de la *centru*, cu el, și pe noi să ne lăsați în urmă".

Bravo, D-le Gușiță. Apucă și D-ta de *măturoiul* lui Cincinat Pavelescu, căci coada lui e lungă, perii lui sunt aspri, iar plasele de paianjeni trebuesc distruse.

Hâncu.

FAPTE

Săptămâna Juridică din Paris.

De la 4 la 11 Octombrie a. c. va avea loc la Paris, în Facultatea de Drept, o serie de conferinţe asupra *noilor tendinţe ale legislaţiei şi jurisprudenţei franceze.*

Aceste conferinţe, cari se adresează specialiştilor, studenţilor în Drept, juriştilor francezi şi străini, au ca scop de a întocmi un inventar al noilor principii din Dreptul francez: *Drept public, Drept privat, Drept internaţional, Organizaţie economică.*

Alte serii de conferinţe, în anii următori, vor complecta acest tablou.

Ţinut de jurişti eminenţi, aparţinând cu toţii Facultăţei din Paris, foarte cunoscuţi în Franţa şi străinătate prin lucrările lor, revistele lor, şi participarea la congrese şi conferinţe cu caracter internaţional, acest curs, de scurtă durată, bogat în fapte şi idei, este indispensabil oricărui jurist ce doreşte a se ţine în curent cu schimbările profunde survenite în legislaţie şi jurisprudenţă, în urma evoluţiunii societăţei şi războiului mondial.

Colaboratorii acestei Săptămâni Juridice, sunt: D-l Barthélemy, decanul Facultăţei; *D-nii* Profesori: Jeze, Rolland, Capitan, Ripert, Basdevant, Aftalion, Hémard, Mestre, Nogaro, Oualid, Percerou.

Iată, spre îndrumare, câte-va subiecte de conferinţe:

Raporturile dintre Republica Franceză şi cultul catolic de la începutul secolului al XX-lea.

Drepturile Statului în succesiunea şi repercuţiunea civilă a regulilor fiscale.

Mijloacele juridice ale poliţiei.

Mandatele conferite Franţei de către Societatea Naţiunilor.

Crizele economice.

Responsabilitatea şi Asigurarea.

Actuala legislaţie a electricităţei în Franţa.

Clausa „Plătibil în aur" doctrina şi jurispudenţa franceză.

Naţionalitatea Societăţilor.

Cecul.

La cererea doritorilor, Direcţiunea cursurilor se însărcinează cu instalarea şi pensionarea auditorilor la Paris, pe tot timpul şederei lor acolo. Ea le mai oferă şi posibilitatea de a lua parte la o călătorie în Apusul Franţei (Rocamadour, les Eyzies, Bordeaux, Poitiers, Mont-St-Michel) la sfârşitul Săptămânei Juridice.

A se adresa orice corespondenţă şi adhesiune D-lui Henry Goyt, Directorul Biroului de Informaţiuni Ştiinţifice al Universităţei din Paris, Sorbonne, Paris (Ve).

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea
Iulie-August
1 9 2 5

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

62160

EXPOZIŢIA ROMÂNEASCĂ DIN PARIS

Nu ca o simplă exhibiţie ocasională, ci ca o adevărată manifestare naţională, de mult dorită [1]), trebue privită expoziţia noastră din Capitala Franţei. Căci nu o ambiţie trecătoare, de a expune peste hotare unele produse artistice, a hotărât participarea noastră, ci dorinţa intenţionată a României de a nu lipsi dela manifestarea paşnică ce Franţa organiza ca o ultimă încheere a victoriei, vrând să inaugureze o nouă eră de stimulare universală în domeniul senin al artei.

Printr'o exagerată prudenţă oficială, dovedită nejustificată, mai ales în urma rezultatelor obţinute de alte State expunătoare, am fost împiedicaţi să participăm la expoziţia internaţională a artelor decorative, la care am fost atât de stăruitor invitaţi. A trebuit să intervină, în ultimul moment, Inalta solicitudine a Suveranilor, concretizată prin sârguinţa

---

[1]) O Expoziţie de artă românească la Paris se plănuise încă din vara 1914, în urma vizitării muzeului nostru de către d-l. *François Carnot*, preşedintele. Uniunii artelor decorative din Paris. Această hotărîre se documentează nu numai prin scrisorile d-lui Carnot, dar şi prin comunicarea oficială a d-lui Paul Gaultier, secretarul Uniunei franceze, care la 23 Iulie 1924 îmi scria: „*Mr. Blondel* (Ministrul francez la Bucureşti) *m'écrit que vous voulez bien nous faire l'honneur et le plaisir de vous occuper de l'exposition d'art roumain à Paris au printemps 1925, exposition pour laquelle mon ami François Carnot a bien voulu me promettre le Pavillion Marsan du Louvre*".

Războiul a întârziat cu zece ani acel plan.

veșnic bine intenționată a Fundației Principelui Carol și prin sprijinul Societății „Les amis dela Roumanie“ pentru ca, învingând pasivitatea oficialității, să putem răspunde cu demnitate la apelul ce ni s'a adresat.

Mulțumită acestor binevoitoare colaborări, tricolorul român nu lipsește azi dela sărbătoarea internațională a Parisului, deși nu apare chiar în incinta expoziției de arte decorative. El fâlfâe în fața bâlciului internațional, pe înălțimea Tuileriilor, unde, printr'o favoare specială, ni s'a acordat muzeul Jeu de Paume, al cărui frontispiciu anunță acum a noastră: *Exposition d'art roumain ancien et moderne.*

Intr'un muzeu oficial deci, în inima chiar a Parisului artistic, este adăpostită actuala noastră expoziție de artă. Pe cât de mare e cinstea localului cedat, de care numai trei alte state s'au bucurat până acum, pe atât de îndrăsneață și încercarea de a ne expune criticei generale în acest centru mondial al artei.

In măsura exigențelor înfruntate este însă și satisfacția rezultatului obținut: desăvârșita reușită a expoziției, ce se proclamă, fără reticență, din toate părțile. România a câștigat, prin această manifestare, una din cele mai frumoase victorii pe terenul cultural. Laurii păcei împletiți acum cu acei ai războiului dau țării întregite aureola cuvenită, cu care se poate înfățișa demn în rândul marilor națiuni, în hora cărora este prinsă de aci înainte.

Belșugul și strălucirea artei cu care s'a prezintat țara noastră au fost o revelație nu numai pentru streini, dar și pentru cei mai mulți dintre ai noștri, cari nu bănuiau această amplorare și frumusețe a

comorilor noastre artistice, neavând prilej să le vadă reunite la un loc și în condiții așa de prielnice.

Puși în fața monumentelor însăși, numeroșii și exoticii vizitatori ai expoziției rămân uimiți, constatând că în acea țară îndepărtată, renumită până acum numai pentru grâul și țițeiul ei, se află și asemenea neprețuite tezaure, în afară de cunoscutele bogății naturale ale solului ei.

Mai mult decât operile cărturarilor, mai ales decât acele anume tălmăcite pe înțelesul streinilor și deci cu vădită intenție de propagandă, expoziția ne servește la ridicarea prestigiului țării față de streini. Căci operile de artă, prin originalitatea și bogăția lor, se impun tuturor direct și fără nevoia unui intermediar. Ele vorbesc limbagiul universal al frumosului, care veșnic a impus respect și admirație chiar acelora cari, lipsiți de mijloace suficiente de cunoștință, judecă numai superficial, fără a se ridica până la subtila apreciere a unei arte atât de particular desvoltată ca a noastră. Insemnătatea acesteia nu o pot prețui într'adevăr decât cei cu orizonturi largi în acest domeniu special.

Cu aceste nuanțe în apreciere, lumea întreagă —căci în momentul de față Parisul, mai cosmopolit ca oricând, reprezintă, din punct de vedere al artei, sinteza globului— se convinge de vechimea și valoarea cnlturei acelora pe care, până aci, prea îi considera ca simpli țărani ai Danubiului. Și deoarece agloanele de civilizație, ce acum unanim ni se atribue, sunt câștigate prin exponenții artistici ai vechiului regat, implicit se recunoaște acestuia un rang cel puțin egal față de noile provincii alipite, ale căror minorități exagerează pretențiile unei superiorități culturale, ce nu li se cuvine.

Căci monumentele de stil romanic sau gotic, de pildă, copiate după modele streine, se pot cu greu numi maghiare, fiind lipsite de orice notă particulară, pecând bisericile din vechiul regat, unde chiar influențe așa de opuse ca cele gotice și byzantine ajung să se contopească în decursul vremei, se pot considera ca reprezentante ale unui stil propriu, cu caracter curat românesc. Modelele artei vechi românești au interesat în cel mai înalt grad pe cunoscătorii specialiști, uimind pe toți vizitatorii prin bogăția și strălucirea lor. De aci încolo și streinătatea va consacra existența unei arte religioase a țării românești.

Alături de această artă a claselor dominante, sintetizată prin monăstiri și palate, a trăit din vremuri ancestrale arta populară, prin a cărei perfectă asemănare fundamentală, în toate provinciile azi reunite, se dovedește unitatea etnică a acestora. Cu această intențiune s'au și înfățișat în prima sală a expoziției produse din diferite părți ale țării. Din toate aceste obiecte se degajază acelaș profund sentiment artistic și acelaș ritm nobil care caracterizează pe țăranul nostru și care ni se recunosc drept „les dons heureux de l'âme roumaine", după formula lui *Abel Bonnard*.

Acesta, mai bine ca alții, a pătruns rostul adevărat al expoziției noastre, care îi era mai fam iliară ca oricui, prin numeroasele sale călătorii de studii în orientul așa de puțin cunoscut celor mai mulți.

Recunoscându-ne deci și nouă sufletul de artist, Bonnard mai vede în această însușire adevărata bază a prieteniei între poporul francez și al nostru, căci, după el, ea se întemeiază: „sur les affinités profondes et

délicates: les mêmes goûts, la même façon de chercher le ciel, au-dessus des choses. Une pareille amitié n'a pa besoin de grands discours. En cette Europe de désordre, de haine te d'envie, la Roumanie et la France n'ont qu'à se regarder pour se sourire".

Dacă expoziţia n'ar fi avut alt ecou, încă ne-am fi putut mândri cu acest rezultat al afirmării afinităţilor franco-române, la a căror cimentare vor fi contribuit, mai mult decât discursurile şi banchetele oficiale, operile anonime, prin a lor împunătoare tăcere seculară, atât de elocventă, totuşi, pentru cei cari pătrund misterele adânci ale frumosului universal.

* * *

In afară de acest cadru larg al unei manifestări naţionale sub care, în primul rând, trebue privită expoziţia, ea trebue să fie mai de aproape examinată şi pentru învăţămintele ce s'ar putea trage în viitor. Căci considerând foloasele ce decurg pentru bunul renume al ţării în streinătate, asemenea încercări s'ar putea repeta în aşteptare ca, şi în această privinţă, să revenim la starea normală, adică la stabilizarea într'un muzeu a colecţiilor acum călătoare. Ne putându-le însă expune, cum s'ar cuveni, în ţară, din lipsă de local propriu, suutem nevoiţi, în vederea unei propagande mai temeinice, să le ducem peste hotare.

Dintre toate participările noastre în streinătate, expoziţia de faţă a avut un caracter mai general[1]),

[1]) O primă expoziţie de artă românească în streinătate am organizat la Roma în 1911, ridicând chiar, în incinta dela *Sant Angelo*, o casă românească, cu două încăperi şi ciardac, în stilul locuinţelor dela munte.

îmbrățișând aproape întreg domeniul artei românești din vechiul regat. S'au exclus epoca preistorică și cea antică, sub motiv de a se păstra numai laturea curat artistică. Multe din operile acelor epoci ar fi îndeplinit însă cu prisosință asemenea cerințe, documentând totodată și mai convingător firul străvechiu și neîntrerupt al tradiției artistice, pe care l'am moștenit de la băștinașii acestor locuri. Expunerea, de pildă, a produselor ceramicei neolitice alături de olăria țăranului de azi ar fi fost de cel mai viu interes, punând în evidență semnele vădite ale înrudirei, chiar după așa mare scurgere a vremii.

Orice contribuție archeologică și etnografică fiind cu totul exclusă, programul expoziției s'a mărginit la înșirarea principalelor opere începând din secolul al XIV-lea și până în zilele noastre. Cuprinzând și monumentele din Ardeal, ne-am fi putut coborâ cu cel puțin un veac mai în urmă, aducând dovezi, nedestul bănuite încă în asemenea depărtări, ale stilului romanic, importat direct din Franța, ca și ale goticului, în urmă.

Dar și fără acești reprezentanți, arta veche bisericească este admirabil înfățișată în cele două săli ce i'au fost rezervate. Ea a produs cel mai înbucu-

---

Prima sală era consacrată artei populare, ilustrată și prin 18 pânze ale lui Grigorescu și altele de Aman și Tătărescu, toate cu subiecte țărănești.

In a doua sală erau expuse odoare bisericești, și mai ales dintr'acelea cari evidențiau influențele italienești în arta noastră.

Pe lângă aceste obiecte din epoca Cantacuzinilor și a lui Brâncoveanu mai se aflau și epitrafirii din vremea lui Mircea și Ștefan, precum și alte numeroase odăjdii, candele, icoane etc. dintre care multe se regăsesc azi în Paris, cum sunt, de pildă, portretele familiei lui Vasile Lupu și altele.

(Vezi a mea: Casa românească dela Expoziția din Roma, 1911; 30 pp. și 20 ilustrații. Din Convorbiri Literare, Iulie 1911).

rător efect în occident, atât prin noutatea ei cât și prin bogăția ei nebănuită.

Păşind spre prima sală religioasă, privirea este pironită de figura stângace dar fioros impunătoare a lui Eremia Movilă, ale cărui strălucitoare fireturi produc un efect grozav pe fondul roşu al catifelei. El e încadrat de portretele nu mai puțin naive dar tot atât de interesante al fiului lui Vasile Lupu și al Domniței Tudosca, ambele brodate cu fir pe catifea mai temperată. Această primă impresie e copleşitoare, mai ales pentru vizitatorul nedeprins cu exuberanța unei arte noui în care se oglindeşte aşa de puternic influența luxurioasă a orientului bizantin. Pe panourile vecine sunt înşirate broderii mult mai artistice deşi sub înfățişări mai puțin izbitoare. O impresie adâncă a produs asupra tuturor adevăraților apreciatori ai subtilităților acestei arte particulare a broderiilor, aèrul dela Putna al Mariei de Mangop, soția lui Ştefan cel Mare, care se desprinde pe fondul vişiniu, caşi cea mai splendidă pictură primitivă. Patrafire, epitrafilii și alte bogate odăjdii din sec. al XIV și până în vremea lui Brâncoveanu împlinesc această încăpere unică în felul ei.

In a doua sală religioasă sunt expuse frescele impunătoare prin hieratismul stilizat al sfinților și ctitorilor de pe pereții vechei biserici episcopale din Curtea de Argeş. Uşile bogat sculptate dela Cotmeana, Snagov și Cotroceni precum și numeroase icoane, unele bogat îmbrăcate în metal, împlinesc spațiile dintre frescuri; iar vitrine cu potire, chivote, candele, evanghelii ferecate, cruci și engolpioane, toate de argint sau și aurite, evocă fastul cultului ortodox. Catapiteasma Arnotei se înalță impunătoare ca încheiere a acestor splendide săli, în care arta

religioasă a latinității ortodoxe de la gurile Dunării își desfășoara întreaga ei splendoare.

S'au mai expus și paftaua de aur, precum și câteva din inelele și alte fragmente din tezaurul descoperit în biserica Domnească din Curtea de Argeș, care continuă să preocupe pe savanții încă nedumeriți asupra originei obiectelor.

Tezaurele religioase, acăror însemnătate în domeniul general al artei a fost pentru prima oară semnalată, încă înainte de război, de autoritatea unui Strzygovski, au clasat România printre țările cu un trecut artistic, de care trebue să se ție seamă în viitor.

La desvăluirea sufletului artistic al poporului român a contribuit mai cu seamă secțiunea de artă populară, ce se află la intrarea chiar a expoziției. Vizitatorul este astfel dela început plăcut surprins de simțul bogat al culoarei scoarțelor țărănești, ce-i desfătă ochiul, evocând pajiștele înflorite ale ținuturilor răsăritene de unde au pornit. Pe lângă țesăturile oltenești, cu câmpurile înflăcărate în roșiu sau scăldate în albastru, prinse în chenare largi și la fel presărate ca și mijlocul cu flori și crângi, se disting covoarele cu desenuri geometrale și culori mai temperate, dar nu mai puțin armonios combinate, ale Basarabiei și Bucovinei.

Olăria strămoșească, prin sobrietatea ornamentelor spirale și a variatelor dar veșnic discretelor culori, se distinge de vasele mult mai arătoase ale Sașilor Transilvăneni, la cari albastrul domină aproape exclusiv pe fondul alb.

O prea riguroasă și exclusivă aplicare a principiilor mai sus menționate ale reprezentantului francez în Comitetul organizator ne-a împiedicat să dăm

acestei secțiuni amploarea dorită, regretând mai ales lipsa unor costume femeești, care ar fi produs adevărata notă originală a acestei arte ce trăește încă, fără să fi compromis nimic din mândria și armonia ei din strămoși.

Astfel cum ni s'a impus a le expune, strivite sub sticlă, iile nu pot desfășura întreagă frumusețea lor, iar catrințele cu desenurile lor minunate se pierd cu totul, strânse și reduse fiind în paspartuuri aurite și rame, oricât de meșteșugit alese ar fi.

Intenționat voitele pete de culoare, la care s'au redus porturile țărănești, produc un efect cu totul straniu, amintind obiectele de muzeu ale unor arte de mult dispărute, iar nu părți din costume ce azi mai înveselesc privirea noastră. Teama de a nu cădea în banalizarea bâlciurilor se explică numai prin aprecierea incomplectă a unei arte mult mai bogate și complexe, decât ne-o poate destăinui o repede ochire în fuga automobilului.

Impresia puternică ce arta populară a produs asupra tuturor, în proporția chiar redusă, cum a fost expusă, dovedește și mai elocvent vitalitatea și impunătoarea ei frumusețe. Căci toți recenzenții au semnalat-o, deși în catalogul oficial a fost așa de vitreg redusă.

Aceleași intransigențe a reprezentantului francez — în lipsa mai ales a șefului delegației franceze, Léonce Bénédite, răpit din viață fără să fi putut lua parte la lucrările comisiunii — se datoresc și reducerile ce au suferit hotărârile juriului românesc în alegerea operilor pictorilor și sculptorilor noștri [1]). Nici opera,

[1]) Artiștii noștri au mai participat „pentru prima oară în mod colectiv și oficial" la expoziția internațională ce am organizat în München, în 1913. Juriul internațional a acordat atunci 4 medalii de aur·

incomplect de altfel reprezentată, a lui Grigorescu nu a fost cruțată de aceleași exigențe, nu totdeauna destul de clar motivate. Un cioban al lui Grigorescu era înlăturat ca reprezentând un subiect prea specific românesc, pe când o altă operă avea aceiași soartă din cauza lipsei tocmai a aceloraşi însuşiri! Nu vom comenta nemulțumirile iscate, nevoind să atenuăm impresia excelentă ce lasă expoziția în totalitatea ei.

Sala artei contimporane, a retrospectivei precum și cabinetele cu desenuri și documente grafice servă de transiție între secțiunea populară și cea eclesiastică.

Picturile și sculpturile expuse arată cât de tributari suntem Franței, unde, după 1848, s'au format nu numai oamenii de stat, medici și inginerii noștri dar și artiștii români. Atât Grigorescu, Andreescu și Aman cât și contimporanii dovedesc această legătură, ce e plăcut întreruptă de individualismul unui Lukian.

Grupul recent al independenților, cu caracter național mai accentuat, este prea slab reprezintat pentru a se fi putut impune atenției generale. Din totalitatea operilor însă se degajează sentimentul culoarei și un echilibru sănătos ce a ferit arta noastră modernă de exagerările extremiștilor internaționali. Incă o dovadă a persistenței eredității la acești fii de țărani, în majoritatea cazurilor, la cari se resimte buna influență a olăriilor și țesăturilor atât de admirate de toți. Dela sate, arta s'a transportat la orașe, călăuzită însă de acelaș fir tradițional. Și astfel se dovedește încă odată unitatea artei românești.

Intre operile medaliate erau și „Hamalii" lui I. Steriadi, rămași neexpuși la Paris, unde nu s'a mai găsit loc pentru acestă pânză mare.

(Vezi darea de seamă din Convorb. Lit., Ian. 1914, p. 90—95 cu 5 clișee).

Iniţiatorii acestei măreţe opere şi Fundaţia organizatoare a Principelui Carol, în special, se pot felicita de imensele servicii aduse României prin realizarea expoziţiei. La desăvârşirea ei au luat o parte activă Dr. I. Cantacuzino, în calitatea de preşedinte al Comitetului român, Ministrul N. B. Cantacuzino, din partea Comitetului francez, alături de neobositul secretar general al Expoziţiei, dl. André Dézarrois, directorul Muzeului, care cu atâta vădită bunăvoinţă ne-a cedat localul, înlesnind, prin a sa competinţă, sarcina tuturor, fără deosebire.

Expoziţia românească din Paris ne-a adus marele serviciu de a fi dovedit streinătăţii nu numai vechimea culturii noastre, dar de a-i fi destăinuit şi sufletul de artist al poporului român.

Cu asemenea însuşiri ne impunem cu totul altfel streinătăţii, care nu va mai crede cu uşurinţă însinuările calomnioase ce ni se aduc de invidioşii postbelici mai ales.

Implinind această misiune naţională, expoziţia ne-a asigurat locul de cinste ce ni se cuvine ca sentinelă a culturei latine la porţile orientului şi ale slavismului.

Al. Tzigara-Samurcaş.

PLOPUL

Ce falnic îl ştieam alt'dată,
Stăpân pe 'ntinderea de văi,
Privind la hora 'nflăcărată
Şi la hârjoana de flăcăi.

In jurul lui dădeau năvală
Opt sate lainice de joc,
Şi el, în haina-i triumfală,
Vibra de farmec şi noroc.

Şi-atâtor inimi zbuciumate
De taina sfântului fior,
Sub vraja bolţii încrustate,
Le-a fost tovarăşul de dor.

Frunzişu-i alb, zăpor de fluturi,
Umplea văzduhul păn'în zări
Cu-o larm'aprinsă de săruturi,
De tinereţă şi cântări..

Şi azi, îmi pare-un turn de gheaţă
Infipt la margine de drum!
Din toată spornica vieaţă
Nici umbra visului, acum.

De printre ramuri, stau să cadă,
In zvoana baterii de vânt,
Noianuri sure de zăpadă
Şi ţurţuri grei pân'la pământ...

Invins de-a crivăţului gheară,
Pierdut cu creştetul în nori,
Adoarme trist în orice seară
Visând şiraguri de cocori.

G. Tutoveanu

EPAVE

— DRAMĂ IN TREI ACTE —

de

GORDON HAYWARD*)

PERSOANELE

Nicolai Andreiewitch	Stoiloff
Saşa (soţia lui)	Fifi (artistă)
Serghie Vasilieff	Un ex-colonel din armata imperială
Contele Leplenski	Un mare comerciant armean
Contesa Leplenski	Un soldat din armata roşie

ACTUL I

(Partea I)

Intr'un orăşel rusesc aproape de frontiera Finlandei.

O odaie mare şi goală, tapetul depe pereţi şi tavan atârnă în mai multe locuri.

La stânga: O sobă rusească. Ceva mai încolo, cu capul la acelaş perete, un pat acoperit cu pătură.— *La mijloc:* fereastra, *La dreapta:* O uşă.

In odaie, afară de pat, nu se mai află decât o masă lungă, un cuier de fier şi trei scaune de lemn. Pe masă e o lampă aprinsă, două trei ziare şi, la capătul celalt, un samovar.

Acţiunea se petrece într'o seară din luna Noembrie a anului 1920.

SCENA I

(Saşa pregăteşte samovarul, e înaltă şi subţire, brună, frumoasă, douăzeci şi trei de ani. Contele şi Contesa Leplenski sunt lângă ea; el un om în vârstă, înalt, bine făcut, ea mititică, cu o faţă fină şi, blândă, cu părul aproape alb. Stoilof îşi pune pardessus-ul gata de plecare. E un tânăr voinic, cu trăsături regulate, dar cu o expresie de nemângâiată mâhnire în privire. Câte-şi patru

*) Piesă originală. Autorul este englez, trăind în ţară, însurat cu o româncă. (Nota Redacţiei).

sunt în picioare la fereastră, privind la o procesiune care trece jos în stradă. Un mare sgomot de glasuri se ridică şi umple odaia. După câteva minute, gloata a trecut şi se face tăcere).

Contele Leplenski (e primul care se întoarce spre odaie, cu desgust). — Groaznică înmormântare a Rusiei.

Contesa. — Şşş!

Stoiloff (gata de plecare). — Saşa, să-i spui lui Nicolai unde m'am dus...

Saşa. — Nu mai stai? Se poate întoarce dintr'un moment într'altul.

Stoiloff. — Dacă nu va fi prea târziu, când voi sfârşi, poate să mai trec pe aici astă-seară.

Saşa (arătând spre stradă). — N'ar fi mai bine să mai aştepţi?

Stoiloff. — Nu; am plecat acum.

Saşa (întinzându-i mâna). — Bine, atunci am să-i spui.

Stoiloff (înclinându-se către Conte şi Contesă).—Noapte bună!

Contele şi *Contesa* (împreună). — Noapte bună! (Stoiloff iese).

Contele. — Ce băiat ciudat! De atâtea luni de când îl cunosc nu i-am auzit de zece ori glasul.

Saşa. — Eu nu l-am văzut râzând niciodată.

Contesa. — Bietul om! De unde ştim cât a suferit? E adevărat că nu râde niciodată.

Saşa — E o nebunie din partea lui să iasă acuma.

Contele. — Iată unul căruia nu-i pasă de va scăpă cu viaţă sau ba din revoluţie. Eu nu sunt aşa de nepăsător.

Saşa. (zâmbind către Contesă). — Dumneata ai pentru cine trăi, pe când Stoiloff poate că n'are.

Contele. — Dar dumneata, Saşa?

Saşa. — Eu? Eu am pe Niculai (ascultă). St! nu s'aude ceva în gang?

Contele. — N'am auzit nimic. (După o tăcere). Colonelul spunea că pe la şase vor fi aici. Poate că sunt ei.

Saşa. — Nicolae a ţinut să ne întrunim cu toţii astă seară, ca să mai vorbim despre ultimele pregătiri. —

Contele. — Sst! Ascultaţi.

Saşa (se aproprie de uşă).

Contele. — Nu deschide, Saşa! (Se aude o foarte timidă

bătae în uşă, care se deschide apoi şi prin ea intră Ex-Colonelul, în haine civile, Fifi şi Armeanul).

Colonelul (uitându-se de jur împrejur, cu prudenţă). — Bună seara, bună seara Saşa, s'a întâmplat ceva?

Saşa (zâmbind). — Nu Colonele. Fii fără grijă. Bună seara. (Armeanul intră cel din urmă, închizând uşa ca şi cum ar vrea să nu se audă nici cel mai mic sgomot).

Colonelul (după ce a dat mână cu contele şi contesa, întorcându-se spre Saşa cu figura lui nesimpatică). — Aş vrea mai bine să nu-mi mai zici mereu „Colonele"... ştii... gangurile astea...

Saşa. — Da, da, ai dreptate. Iartă-mă.

Colonelul. — Odată dincolo de frontieră... (zâmbeşte cam încurcat).

Fifi (cu un glas subţire. E blondă, chiar nenatural de blondă). Şi Nicolai încă nu s'a întors?

Saşa. — S'a dus să-l ia şi pe Serghie. Îi aşteptăm pe amândoi dintr'un moment într'altul. (Tăcere cam apăsătoare).

Armeanul. (brusc întorcându-se către Conte). — Dumneavoastră nu vi se pare cam imprudent să ne întrunim cu toţii astfel, astă-seară? Ai văzut gloata de adineaurea?

Colonelul. — Mi se face părul măciucă, de câte ori văd o procesiune de a lor.

Armeanul — Ce ar fi de ne-ar găsi pe toţi aici. Întrunirile aceste sunt prea nesigure, nu vi se pare?

Contele. — Poate că aveţi dreptate. In Rusia, acum, „siguranţa" e un cuvânt lipsit de înţeles. Poimâne, totuşi, vom avea destul timp să vorbim despre aceasta.

Colonelul. — Din potrivă.

Fifi (cu indignare). — Nădăjduesc că poimâne vom fi cu toţii dincolo de frontieră, în Finlanda...

Armeanul (nervos). — Tocmai de aceia zic că e o imprudenţă să ne întrunim astfel cu toţii, astă-seară!

Colonelul. — Şi după ce ne-adună pe toţi aci, mi se pare c'ar fi putut să se ostenească să vie la vreme acasă.

Contele (împăciuitor). — Să nu uităm că dacă mai avem vre-o speranţă de a scăpa peste frontieră, numai lui Nicolai i-o datorim.

Armeanul (cu o privire spre Saşa). — Da, da, Colonele, asta aşa e.. N'ai ce zice.

Colonelul. — Ce, am zis eu altfel? (Tăcere jenată).

Saşa. — Fifi, vrei să-ţi dau o ceaşcă de ceai?

Fifi (neluându-şi ochii dela Colonel). — Dacă soţul dumitale nu se întoarce, poate că ar fi mai prudent pentru unii din noi..

Saşa (îngrijată şi ea). — Dar Nicolai trebue să se întoarcă dintr'un moment într'altul! (Intorcându-se spre Armean). De ce nu vă scoateţi paltonul?

Armeanul (ezitând). — Hm... Cred că pentru un moment... mai bine aşi... (tuşeşte puţin, se îndreptează spre sobă şi pune o mână pe ea).

Colonelul (după o altă tăcere jenată). — Să sperăm că nu s'a întâmplat nimica. In biletul pe care mi l'a trimes nu pomenea de nici o complicaţie...

Armeanul. — Dacă s'ar fi întâmplat ceva lui Nicolae, noi ce ne facem?

Contele. — Nu s'a întâmplat nimic lui Nicolai.

Armeanul. — Noi singuri n'am fi în stare niciodată...

Contele (apăsat). — Nu s'a întâmplat nimic lui Nicolai.

Saşa (căutând să fie cât mai veselă). — Nu, nu s'a întâmplat nimica, Colonele, Nicolae a crezut de cuviinţă să ne întrunim cu toţii astă seară şi atâta tot.

Colonelul (în şoaptă, către Fifi). — Dacă a-şi fi ştiut că ne-a poftit la sindrofie, poate că aş fi... (E întrerupt de deschiderea uşei. Nicolae intră urmat de Serghie. Nicolae e înalt, subţire, frumos la faţă, braţul drept îi lipseşte din umăr şi poartă capătul mânecei în buzunar). (Serghie e plăpând, cam femenin dar îşi poartă capul sus, aproape cu sfidare).

Nicolai (vesel). — Bună seara la toată lumea. (Sărută mâna Saşei, pe urmă se duce şi sărută mâna Contesei). E toată lumea de faţă?

Colonelul. — Da, toată. A trecut chiar niţică vreme de când nu mai lipseai decât dumneata.

Nicolai. — Şi Saşa nu v'a servit încă ceaiul? (uitându-se de jur împrejurul odăii). Dar nu văd decât opt persoane. Ar trebui să fim nouă, unde e Stoiloff?

Saşa. — A trecut pe aici şi a plecat. A zis că poate se întoarce mai târziu.

Colonelul (nu prea bine dispus). — Şi eu eram să plec..

Nicolai (se uită la el cu curiozitate fără a răspunde).—

Armeanul (după oarecare ezitare). — Colonelul vrea să spună că ar avea oarecare temeri... Vezi, dumneata, o adunare așa de numeroasă ca a noastră... s'ar putea întâmplă să fie suspectată... și tocmai acuma, când totul a fost pregătit și...

Nicolai (cu totul sincer). — Dar dece să ne fie frică, colonele? Când oamenii au fost așa de bine plătiți, când...

Colonelul (cu mare indignare). — Frică?... Mie să-mi fie frică?... asta îmi place!

Contele. — Sst! Nu așa tare!

Nicolai (zâmbind). — Am vrut să spun...

Colonelul. — Pentru asta am servit eu aproape treizeci de ani în armata imperială? Pentru ca să-mi fie frică?... Pentru ca să fiu un laș, da? Pentru asta am primit atâtea decorații, ordinul Marelui Stanislas... Pentru asta mi-a întins mâna Țarul?...

Serghie (plictisit). — Destul colonele, mă apucă durerea de cap.

Colonelul (puțin descurajat). — Probabil că am și eu defectele mele, tocmai curajul, însă, cred că nu-mi lipsește și la nevoe mă simt gata să vă arăt că sunt în stare să înfrunt moartea ca oricare altul.

Contele. — Ce păcat că ți-a lipsit totdeauna curajul să înfrunți căsătoria, colonele! (Râs general).

Colonelul. — Și asta poate încă să vie. Nu mă simt deloc un om sfârșit.

Fifi (dând strengărește din cap). — Căsătoria e un joc periculos.

Colonelul. — Singurul joc la care mai totdeauna amândoi partenarii pierd (alt râs).

Armeanul. — Pentru Dumnezeu, nu faceți atâta sgomot.

Contele. — Așa și Nicolai ar trebui să fie o încurajare pentru dumneata, colonele.

Colonelul (surprins) — Ce fel? pentru mine?

Contele. — Da, pentru dumneata. O încurajare să te căsătorești, sau cel puțin să iubești pe cineva. Ai face bine să-i studiezi (Colonelul tace). Dar poate că n'ai nevoie de încurajare?

Fifi. — Toți bărbații au nevoe de încurajare.

Colonelul. — Bine înțeles că da — cine e nebun să se facă ridicul de bună voie?

Sașa. — Ai o ideie foarte rea despre dragoste, colonele

Colonelul. — Mai de grabă am o ideie foarte bună despre mine...

Sașa. — E oare ăsta un motiv?

Colonelul. — Și încă foarte puternic.

Fifi (după o tăcere). — Colonelul are dreptate aci. Dragostea e bazată pe comparație.

Nicolai. — Serios? Ți se pare că colonelul are dreptate? Eu nu găsesc?

Colonelul. — Fiindcă dumneata însuți fiind îndrăgostit într'un mod deplorabil, ai pierdut facultatea de a judeca imparțial. Poftim de pune pe un om care și-a pierdut capul să și-l caute singur. Se poate găsi un motiv mai rațional decât acesta? (Râde, și se uită la toți să vadă efectul produs).

Nicolai (simplu). — Atâta timp cât omul va rămâne o creatură instinctivă, rațiunea va fi neputincioasă de a-l explică, iar toate pornirile noastre vor rămâne pentru noi înșine, un mister. Și dumneata și eu Colonele, suntem ființe conduse de instinct, suntem dar condamnați să rămânem totdeauna niște mistere, chiar pentru noi înșine.

Colonelul. — Mi-e teamă că nu te înțeleg tocmai bine.

Nicolai (râzând). — Și eu ce spuneam? Că nu mă înțeleg nici eu singur!

Colonelul (fără să înțeleagă legătura). — Dumneata Nicolai, îți bați capul cu tot felul de lucruri fiindcă ești prea tânăr. Ai să înveți încă multe de folos până când vei ajunge ca mine.

Fifi. — Nu există om mai tânăr decât un soț tânăr.

Contele. — Atunci eu trebue să fiu în a doua copilărie,

Fifi (cu regret). — Trebue să renunțăm la nădejdea de a vedea pe colonel căzând vreodată în cursa dragostei.

Colonelul. — Draga mea, a cădea pradă dragostei e la fel cu a cădea în orice fel, te face ridicul și e dureros.

Serghie. — Niciodată nu m'am simțit ridicul fiindcă eram îndrăgosit... că e dureros...

Colonelul. — Serghie, dumneata ești totdeauna ridicul, poate din pricină că ești totdeauna îndrăgostit (Râde).

Fifi. — Unii oameni se simt bine când sunt, cum zici dumneata, ridiculi, colonele. Are şi asta partea ei plăcută.

Colonelul (tare). — Numai broaştele şi anumiţi gândaci cad în fântână şi descoperă că le place. Eu unul nu sunt nici broască, nici gândac.

Serghie. — Dar nici un om bine crescut!

Colonelul (roşindu-se foarte tare). — Din nefericire aceasta n'are nici un raport cu discuţia noastră; şi cât despre... (Gălăgie şi râs general. Colonelul e gata să răspundă, când uşa să deschide şi un soldat din armata roşie intră. E înalt, vânjos şi poartă un revolver la cingătoare. Tăcerea cade ca un linţoliu).

Soldatul. — Ei!... Dar ce-i asta? Intrunire religioasă? (Colonelul şi Armeanul s'au retras spre fundul odăii lăsând pe Saşa, Nicolai şi Serghie singuri în faţă. Nici un răspuns).

Soldatul (mai direct către Serghie). — Cum ai vrea să-mi explici asta?

Serghie. — Nu mă gândesc să-ţi explic.

Soldatul (după ce s'a uitat la el un moment). — Doar n'aţi fi locuind toţi aici? (Nici un răspuns). Arată-mi foaia de cvartier. (Serghie scoate o hârtie din buzunar şi i-o dă).

Soldatul (după ce a cetit). — Odaia dumitale e în Richeliewskaia, numărul şapte.

Serghie. — Da, numărul şapte.

Soldatul. — Vii des pe aici?

Serghie (fără ezitare). — Aproape în fiecare zi.

Soldatul (arătând puţină mirare). — Şi ce te face să vii aproape în fiecare zi?

Serghie (uitându-se cu nevinovăţie drept în ochii lui). — O sobă caldă. (Işi întinde mâinile zâmbind în direcţia sobei). Vin să-mi încălzesc mâinile.

Soldatul (pierzând răbdarea). — Şi toţi ăştia vin aici ca să-şi încălzească mâinele?

Serghie. — Bănuiesc că da.

Soldatul (întorcându-se brusc spre Nicolai). — Si dumneata ce faci aici?

Nicolai. — Fac ce pot ca să continui a trăi.

Soldatul. — Cine ţi-a dat odaia asta?

Nicolai. — Comitetul de găzduire.

Soldatul. — Când?

Nicolai. — In Septembrie trecut.

Soldatul. — Şi Domnişoara? (Glasul i se înmoaie).

Nicolai. — E soţia mea.

Soldatul (apreciind-o). — Ei, eşti un bărbat norocos.

Nicolai. — Da.

Soldatul. — O iei întotdeauna cu dumneata când pleci de acasă?

Nicolai. — Totdeauna.

Soldatul (făcând cu ochiul). — E mai sigur... (Nicolai nu răspunde). Nu te învinuesc. Dacă aş fi în locul dumitale aşi face la fel. N'are oricine norocul să aibă o aşa piersică de nevestică.

Serghie (aprinzându-se pe neaşteptate). — Complimentele sunt de prisos. Păstrează-le pentru dumneata!

Soldatul (mirat). — Ha! iată cine s'a simţit jicnit! (Râde) Hm da, acum înţeleg de ce vine în fiecare zi...

Nicolai (violent). — Dacă n'ai nici o treabă cu noi, ar fi mai bine pentru dumneata să ieşi.

Serghie (ameninţându-l de aproape). — Ieşi afară! Auzi?

Soldatul. — Mai bine pentru mine? Nu ţi se pare că ai spus o vorbă cam mare? (Nici un răspuns. Intorcându-se din nou spre Serghie). Şi dumneata, cocoşel viteaz ce eşti. (Serghie se abţine cu greutate. Soldatul îi măsoară pe toţi la rând, râde şi se îndreptează spre uşă). O să mai auziţi dumneavoastră de mine! Noapte bună! (Nici un răspuns. Soldatul iese).

Nicolai (după o pauză, zâmbind cu admiraţie). — Ce belicos eşti Serghie!

Colonelul (printre dinţi). — Măgarul dracului!

Armeanul (înmărmurit de groază). — Nu vă spuneam eu că e imprudent? Parcă ştiam că are să se întâmple aşa ceva.

Colonelul (destul de tare către Fifi). — Dacă e vorba să fim cu toţii la cheremul a doi nebuni iresponsabili... cum vrei să...

Nicolai. — Spune înainte colonele.

Colonelul (întorcându-se furios spre el). — Da o zic şi o repet; cum crezi dumneata că o să putem scăpă cu viaţă de aici, dacă dumneata şi cu Serghie...

Armeanul. — Sst! Colonele, nu aşa tare. (Colonelul cu un gest de necaz tace).

Fifi (uitându-se când la colonel, când la Nicolai). — Dacă nu aveţi nici o consideraţie pentru pielea D-voastră, aţi putea cel puţin să vă gândiţi la a noastră. (Nicolai nu răspunde).

Armeanul (cu un glas dulce, nesigur)—.Colonelul are oarecare dreptate pe de o parte, Nicolai... E o imprudenţă să ne expunem aşa, tocmai acuma...

Colonelul (întrerupându-l). — Imprudenţă?... Nebunie curată, după părerea mea.

Nicolai (liniştit). — Părerea dumitale colonele, e aşà de preţioasă, încât ai profità mai mult păstrând-o pentru dumneata.

Colonelul (roşindu-se foarte tare). — N'am vrut să spun altceva decât că ţi-am fi foarte recunoscători dacă ne-ai scuti de complicaţii inutile.

Contele (împăciuitor). — Ar trebui colonele, să-i fii recunoscător, că te-ajută să scapi din Rusia.

Serghie. — Şi asta e o complicaţie inutilă!

Colonelul. — Să trăim şi să vedem. Fără îndoială că îi vom fi recunoscători când va veni timpul. Multe însă se mai pot întâmplà de acuma până mâine seară.

Fifi (indignată). — Şi cred că se vor întâmpla!...

Armeanul (slab). — La urma urmei Nicolai, soldatul nici nu ne-a spus cine ştie ce, nu-i aşa?

Nicolai (zâmbind deschis). — Atunci, nici noi lui?

Armeanul.— Vroiam să spun... că într'un caz ca acesta... când aproape totul depinde de relaţiile de prietenie cu aceşti indivizi, ar trebui să mai închidem puţin ochii în ceace priveşte... (văzând că Nicolai zâmbeşte iar, se încurcă cu ezitare), vreau să zic... dumneata vezi Nicolai, că suntem cu toţii în mâinile dumitale şi într'un caz ca acesta, când viaţa atâtor inşi depinde de...

Nicolai. — Dar vă asigur, pe cinstea mea, că nu aveţi nici un motiv să vă alarmaţi, Nimica rău nu ni se pregăteşte.

Colonelul (cu jumătate glas). — E totdeauna o mângâiere s'auzi lucruri ca acestea.

Serghie (vorbind către toată lumea) — Dacă cineva vrea mai bine să urmeze pe Colonel, decât pe Nicolai, acum a venit timpul s'o declare. Să ridice mâna în sus cei care vor să urmeze pe colonel. (Toţi tac. Numai Fifi, din fundul odăii ridică mâna, dar văzând că e singură, o dă în jos repede).

Serghie (inspectând odaia cu privirea). — Colonele, mi se pare că ai să treci frontiera singur.

Colonelul (zăpăcindu-se). — A, nu, nu, dinpotrivă, cu... (Serghie râde).

Armeanul (rugător). — Dragă Nicolai, ştii că n'am avut intenţia să zicem nimica împotriva dumitale. Cu toţii avem încredere oarbă în dumneata... Şi eu poate mai mult decât toţi ceilalţi. — Te rog, dar, să crezi, că nici un moment n'am vrut să subînţeleg altceva decât aceasta. Iartă-mă te rog, Nicolai, dacă enervarea m'a împins să spun vre-o vorbă care...

Nicolai (plictisit) — Vă asigur din nou, pe cinstea mea, că n'aveţi nici un motiv de a vă alarma. Nimica rău nu ni se pregăteşte.

Armeanul. — Regret din suflet, dacă am zis ceva să mă fi făcut să par nerecunoscător. Mă cunoşti destul de bine ca să fii convins, Nicolai.

Nicolai. — Te cunosc până în fundul sufletului.

Armeanul (uşurat). — Iţi mulţumesc. Sunt sigur că şi colonelul se uneşte cu mine pentru a... (aruncă timid o privire spre colonel).

Colonelul (cu demnitatea pe care o mai poate salva).— Vai de mine, să nu credeţi că mândria mă împiedică de a cere scuze, dacă acesta e ceeace se aşteaptă dela mine. Te rog dar, înaintea tuturor acestor persoane, scuză-mă Nicolai. Nu cred să-mi refuzi scuzele?

Nicolai. — Ei asta-i colonele...

Colonelul. — Şi acuma, noapte bună! (îi întinde mâna, Nicolai i-o ia).

Armeanul (strângându-i şi el mâna). — Noapte bună Nicolai şi încă odată îţi mulţumesc.

Nicolai. — Noapte bună. (Işi pun hainele. Fifi se apropie de Nicolai cam încurcată).

Nicolai (îi întinde mâna zâmbind). — Iţi dăduseşi mâna colonelului, nu-i aşa?

Fifi (cu neîndemânare). — Nu auzisem bine ce strigase Serghie. Eram în fundul odăii (îi întinde mâna) Noapte bună şi mulţumesc.

Nicolai. — Noapte bună. (Colonelul, Fifi şi Armeanul ies).

Nicolai (Contelui). — Frumoasă adunare!

Serghie. — Terorizaţi cum sunt acuma, când se vor vedea dincolo de frontieră, prevăd că or să devie nesuferiţi.

Nicolai. — Serghiu, când mă voiu vedea dincolo de frontieră, şi eu am să ajung nesuferit.

Contele (încet şi calm). — Ai o turmă foarte ciudată, Nicolai. E de prisos să-ţi mai spunem cât de mult vă datorim amândoi, şi dumitale şi Saşei. Nu vorbesc acum de evadare; dar n'o să vă închipuiţi nici odată ce mult a însemnat pentru noi ca tocmai în timpurile acestea, să avem pe lângă noi doi tineri ca d-voastră. Din nenorocire, cu vremea, chiar şi cele mai strălucitoare culori se şterg. Timpul îşi aşterne praful peste imagina vieţii. Dragostea voastră, ne-a împrospătat şi nouă amintirea multor lucruri. (Tace, pe urmă cu glasul schimbat). Ştiţi că am avut şi noi un copil. (După o a doua pauză, sculându-se să-şi ia haina). O să ne aducem de multe ori aminte de serile petrecute în odaia asta... de calda voastră ospitalitate.

Nicolai (râzând). —Tare mi-e teamă că a fost singurul lucru cald din odaia asta.

Serghie (întorcându-se dela fereastră). — Afară de temperamentul colonelului (către Conte) Vă însoţesc până în stradă, e posibil ca individul acela să se mai învârtească şi acum pe aici.

Contesa (sărutând pe Saşa). — La revedere, dragă. Ne vedem mâine dimineaţă.

Saşa. — Noapte bună (întinde mâna contelui) Ce rău îmi pare că ceaiul meu n'a fost reuşit!

Contele. — Mulţumeşte lui Dumnezeu, copilă, a fost cât se poate de reuşit. (Ii ia capul cu amândouă mâinile şi o sărută pe frunte).

Serghie (trăgându-şi pardessus-ul pe mâneci şi ieşind după ei). — Mă întorc îndată, Nicolai. (Contele, Contesa şi Serghie ies. Când s'a închis uşa, Nicolai trage pe Saşa lângă el şi o sărută).

Saşa. — E adevărat că de multe ori am fost fericiţi în odaia asta, dragul meu.

Nicolai. — Toate clipele pe care le-am petrecut aici au fost fericite.

Saşa (cam tristă) — Nu-ţi pare rău că n'avem nimic care să ne aducă aminte de cele optsprezece luni dintâi ale căsătoriei noastre?

Nicolai. — Ce ne trebuie amintiri? Nu ne avem unul pe altul?

Saşa (fără convingere). — Şi cu toate astea...

Nicolai (mângâind-o pe cap). — Dar, drăguţă, eu pe tine te iubesc, pe tine, aşa cum eşti, tânără, voinică şi curată. Nu amintirea ta. Atâta timp cât te am lângă mine, nu iubesc nimic mai mult decât prezentul. Dacă te-aş pierde, a-şi muri. De optsprezece luni trăim împreună şi uite, n'aşi da o singură sărutare de azi pe amintirea a douăzeci de sărutări de acum un an (O sărută).

Saşa (zâmbindu-i). — Mai târziu, poate că n'ai să mai simţi tot aşa, Nicolai, când voi fi mai puţin tânără, mai puţin frumoasă. Cu vremea chiar şi cele mai strălucitoare culori se şterg... Sunt sigură că asta nu e adevărat!

Nicolai (râzând). — Bine înţeles că nu e adevărat. Tu nu înţelegi că iubirea noastră e întemeiată pe ceva mai înalt, că nimica n'o mai poate schimba. Tu pentru mine eşti mai mult decât o dragoste, eşti tot ce am pe lume. Tu îmi eşti logodnică, tu-îmi eşti soţie, tu îmi eşti prietenă; cea mai bună prietenă. Fără tine n'aş mai putea trăi. Înţelegi tu? (Luându-i mâna şi sărutându-i-o). Asta e mănuţa care ţine în ea toată fericirea mea, care simbolizează pentru mine tot ce e curat în lume! Ce-mi pasă mie de trecut când am aici... (uşa se deschide şi intră Serghie).

Serghie. (întorcând capul dela ei, fără un zâmbet). — Totdeauna intru când nu trebuie.

Nicolai (râzând).—Din potrivă,Serghie, tocmai acum avem nevoie de tine, ca să stai cu Saşa până mă duc eu să văd de sanie. – Nu e bine să rămâie prea mult timp singură Vrei?

Serghie (amărât). — Câine credincios, ca totdeauna.

Saşa. — Iar mai eşi astă-seară?

Serghie. — Mult mai bine ar fi să mă laşi pe mine să văd de sanie.

Nicolai. (liniştit). — Nu Serghie, ţin să mă ocup eu însu-mi de ea. Iar tu, ai mare grijă de Saşa. E foarte preţioasă. N'o lăsa să cază pe fereastră, nici să se apropie de sobă. (Punându-şi haina). Cine are mult, mult are de pierdut. (Se îndreptează spre Saşa). Ce m'aşi face fără ea? Nu-i aşa dragostea mea?

Saşa (ridicându-i gulerul). — Când te'ntorci?

Nicolai. — Pe la şapte şi ceva. N'o să stau mai mult de un ceas.

Saşa. — Vezi să nu te prinză să te împuşte. Adu-ţi aminte că ai o soţie, care te aşteaptă... spuneţi-o mereu în gând.

Nicolai (râzând şi sărutând-o). — N'ar trebui să-ţi fie teamă că am să uit! Cu bine, Serghie.

Serghie. — Cu bine. (Saşa închide uşa în urma lui, se întoarce lângă sobă şi-şi ia lucrul. Serghie răsfoeşte ziarele depe masă).

Saşa. — Cum ai de gând să-ţi omori timpul Serghie?

Serghie (fără expresie). — Am să mai citesc încă odată ziarele de luna trecută.

Saşa (râzând). — Crezi că asta o să te distreze?

Serghie. — Nu, dar o să mă împiedice de a vorbi.

Saşa (după ce a aruncat o privire asupra lui). — Şi crezi că n'ar fi cuminte să vorbim ?

Serghie (fără să se uite la ea). — Ar fi monoton. Ca şi ziarele astea, n'aş face decât să repet vorbe care ar fi putut rămâne nespuse.

Saşa (mai liniştită). — Da Serghie, te înţeleg. Atunci mai bine citeşte. (Cortina cade şi teatrul e lăsat în întuneric ca să indice trecerea timpului.)

(Partea II-a)

(Decorul e neschimbat. Au trecut trei ceasuri. Saşa lucrează înainte. Serghie e lângă fereastră).

Saşa (ridicând capul). — Serghie cât e ceasul?

Serghie. — Aproape nouă... Dacă nu se întoarce curând o să trebue să mă duc să-l caut... încep să fiu îngrijat.

Saşa. — A zis că la şapte se'ntoarce.

Serghie (nemulţumit). — Aş fi putut să fac şi eu ce era de făcut astă-seară. Şi era mai bine dacă stătea acasă Nicolai, cum ar fi făcut orice bărbat model. In loc de asta, mă lasă pe mine să stau ceasuri întregi de pază ca un adevărat câine credincios.

Saşa (râzând). — Ce, nu eşti un câine credincios? Ţi-a încredinţat tot ce are el mai scump.

Serghie (posomorât). — Mă mir că nu se teme că o să fug cu ceeace are el mai scump.

Saşa. — Ştie că nu m'aşi învoi eu.

Serghie (serios). — El însă nu pare deloc gelos pe mine. Asta vezi, nu pot s'o înţeleg.

Saşa. — Şi de ce ar fi gelos?

Serghie. — Ştie că eram la picioarele tale înainte ca el să fi apărut încă pe scenă. Ştie că te-am cerut... că nici nu ai vrut să... Nu-i aşà că ştie că te-am cerut, Saşa?

Saşa — Da, ştie.

Serghie. — Atunci cum poate să nu fie gelos?

Saşa (Fără să zâmbească). — Tocmai pentru că ştie. (Tăcere lungă).

Serghie (uitându-se în altă parte). — Uneori mă mir că nu sunt eu gelos pe bărbatul tău, Saşa... Şi nu, nu sunt.

Saşa. — Ai avea vre-un drept să fii?

Serghie. — Dreptatea n'are nici o legătură cu cazul nostru.

Saşa (zâmbind). — Ţi-e frică să nu fii ridicul, atunci.

Serghie. — Nu e asta motivul meu. (După o pauză, ca şi cum n'ar vrea să renunţe la conversaţia începută). Am două motive.

Saşa (râzând). — Haide Serghie, spune-mi-le dacă nu poţi altfel.

Serghie (vorbind cu mare sinceritate). — Primul meu motiv e că fără îndoială nu te-am iubit niciodată Saşa. Firea mea e incapabilă de a iubi în sensul obişnuit al cuvântului. Te-am adorat.

Saşa. — Te rog, Serge...

Serghie (serios). — Intre amândouă e o mare deosebire. Eu, dacă m'aş fi născut într'o altă epocă, poate aş fi devenit un martir al credinţei. Am în mine înăscută vocaţia martirului. Aş fi fost în stare să mă bucur de a fi ucis cu pietre pentru un ideal. E slab, sentimental. Da, e ridicul şi totuşi, e aşà. Aş fi în stare să sacrific totul idealului meu. Aş fi în stare să suport orice, afară de o deziluzie. Din pricina asta, vezi, n'aş fi fost un soţ bun. (După o pauză cu un glas plin de emoţie fără să se uite la ia). Te-am adorat Saşa, te ador şi acuma, cum adoră un sălbatec, cerul. Tu reprezinţi pentru mine tot ceeace e curat, tot ce adevărat, tot ce e minunat, în lume. Aş putea să mă îndepărtez de tine. Odată dincolo

de frontieră, chiar am de gând să-mi apuc propria mea cale. E mai bine așà... Dar am să-mi păstrez întotdeauna idealul meu, amintirea femeiei care a fost pentru mine întruchiparea feminității. Faptul că n'ai consimțit să-mi devii soție, te-a ridicat și mai sus în ochii mei. Din perfecțiune ai devenit divinitate. (Tace). Poate îți vine să zâmbești Sașa.

Sașa. — Nu, nu-mi vine să zâmbesc.

Serghie. — Nu ți-am spus până acum nimic din toate astea. Nicolai era pentru mine un prieten prea bun, prea desăvârșit. Dar, înainte ca drumurile noastre să se despartă, Sașa, vreau să știi că ceeace simt încă pentru tine, nu e altceva decât ceeace simțeam atunci. In mine nu s'a schimbat nimic... nimic...

Sașa (cu bunătate). — Serghie, lucrurile astea mai bine ar fi rămas nespuse.

Serghie. — Dar nu te iubesc. Trebuie să 'nțelegi asta. Nu te-am iubit nici odată... Te-am adorat și atâta tot. Eu sunt un idealist... un idolatru... Tu mă iei drept un îndrăgostit.

Sașa. — Te iau drept cel mai bun prieten al nostru.

Serghie (încet). — Da, asta e salvarea.

Sașa. — Și al doilea motiv?

Serghie. — Al doilea motiv pentru care nu sunt gelos pe soțul tău, e că țin la el mai mult decât țin la mine însu-mi. Nicolai e singurul prieten pe care-l am. Aș fi în stare să mă întorc mai bine cu el îndărăt la Moscova, decât să-l las să se ducă singur. Asta însemnează mult Sașa. Insemnează că mai bine m'aș lăsa să mor, decât să-l fac să-și piardă încrederea în mine. Nu poți să înțelegi cât de adevărat e lucrul ăsta. Și acum iacă ți-am spus și al doilea motiv. (Sașa nu răspunde. Se face o tăcere lungă).

Serghie (cu glasul schimbat.). — Ar fi timpul să mă duc să-l caut pe Nicolai.

Sașa. — Da, poate are nevoie de tine.

Serghie (punându-și haina). — N'ai să te temi?

Sasa. — Știi că nu sunt fricoasă. (Serghie iese. Ea încuie ușa după el și se întoarce la lucru. Tăcere. Deodată se aude bătând încet la ușe și cineva încearcă să deschiză).

Sașa (deschizând puțin ușa). — Dumneata ești Stoiloff?

Un glas din afară. — Deschide!

Saşa (ţinând uşa). — Nu-i nimeni aici.

Glasul. — Deschide când îţi zic. (Uşa e deschisă cu forţa şi soldatul intră. Pare şi mai înalt şi mai vânjos ca înainte).

Saşa (dându-se înapoi). — Nu-i nimeni aici.

Soldatul. — Amândoi au plecat?

Saşa. — Da.

Soldatul (încet). — Unde s'au dus.

Saşa — Nu ştiu. (Glasul îi tremură).

Soldatul (zâmbindu-i). — Şi te-a lăsat singurică.

Saşa (pierzându-şi curajul). — Ce vrei dela mine? (după o clipă de ezitare, soldatul se întoarce şi încuie uşa punând cheia în buzunar. Saşa înmărmurită de groază se trage după pat. Soldatul se îndreptează către ea). (Cortina).

ACTUL II.

(Partea I-a)

Scena rămâne neschimbată. A trecut o oră. Saşa e trântită dea curmezişul pe pat, cu faţa îngropată în braţe, cu părul despletit. Atitudinea ei exprimă complecta părăsire de sine a celui care şi-a pierdut cunoştinţa. Nicolai intră.

Nicolai (aruncându-şi haina de pe el, cu un aer satisfăcut). — Ei bine, drăguţa mea, trebuie să ştii că nici un minut n'am uitat să-mi zic în gând... Ei? dar ce e?... Saşa.. (o întoarce pe spate dar ea tot nu se mişcă) Saşa... Saşa... (cu singura lui mână îi deschee rochia la piept, strigând-o mereu pe nume. După câteva momente Saşa dă semne că-şi vine în fire).

Nicolai (căznindu-se să-i atragă atenţia). — Saşa... Saşa dragă ce s'a întâmplat?... Saşa... (Deodată ea se ridică în sus, uitându-se drept înainte, îşi pune mâna pe braţul lui suspinând puţin, ca un copil. Pe urmă aruncându-se din nou pe pat, se întoarce dela el şi-şi ascunde faţa în perne. Tot corpul i se scutură de violenţa cu care plânge. Nicolai nu mai e în stare să găsească vorbe. Stă nehotărît lângă pat, alarmat, zăpăcit. Câteva momente trec astfel).

Nicolai (atingând-o blând pe umăr). — Saşa...

Saşa (tresărind sub mâna lui). — Nu mă atinge Nicolai... Nu mă atinge. (Ochii ei sunt plini de o expresie de teroare)

Nicolai (năucit). — Saşa ...

Saşa (trăgându-se departe de el). — Nu te apropia de mine.

Nicolai. — Dar ce e? Ce s'a întâmplat?

Saşa (ridicându-se când se apropie de ea). — Nu mă atinge... Nu te apropia de mine.

Nicolai (Nicolai hotărât). — Dar ce s'a întâmplat Saşa? Răspunde-mi odată. (O apucă de braţ).

Saşa (cu o mare încordare în glas). — Tot ce putea să mi se întâmple mai rău, Nicolai. (Brusc, el îi dă drumul).

Nicolai (izbucnind). — Dar nu poţi vorbi? Cine a fost aici?

Saşa (aproape în şoaptă rezemându-se cu mâna de masă).— Soldatul...

Nicolai. — Ce? Bestia aia? S'a întors aici... şi pe urmă?

Saşa (cu desperare). — Nu 'nţelegi?

Nicolai. — Ba da, înţeleg... înţeleg acuma tot... Dumnezeule... (Tace câtva timp, pe urmă deodată cu un glas stins). Dar ce să înţeleg? (izbucnind din nou) Nu, nu e adevărat... Mă minţi. (A apucat-o brusc de umăr şi-i vorbeşte de aproape), Nu e adevărat, auzi?

Saşa. — Mă doare, Nicolai.

Nicolai (aproape fără să se poată stăpâni). Da, da aşa e... trebue să fiu liniştit, uite ce liniştit sunt acuma. Când a plecat?

Saşa. — Nu ştiu, adineauri, acum. (El o porneşte spre uşă). Nu mă lăsa Nicolai; unde ai să-l mai poţi găsi. Nu vreau să mă laşi singură. (Incepe din nou să plângă).

Nicolai (apropiindu-se de ea). — Nu plânge. N'am să te las. Unde l-aşi mai putea găsi acuma? Stai, nu mai tremura aşa. N'are de ce să-ţi mai fie frică. Haide, fii curagioasă... Trebue să fii curagioasă mititica mea... (Ea se sprijină de el). Cum tremuri Saşa... N'ar trebui să te descurajezi aşa... Şi mie mi-o faci mai greu... Unde e Serghie?

Saşa. — S'a dus să te caute. Eu l'am trimis.

Nicolai (izbucnind din nou). — Şi în timpul ăsta bruta a venit aici. Oh, e îngrozitor. Dac-aşi şti măcar cum să pun mâna pe el.

Saşa (strângându-se tare lângă el). — Nu mă lăsa Nicolai.

Nicolai (vorbind mai mult pentru el însuşi decât pentru ea).— N'ar folosi nimic... Unde l'aş mai putea găsi acuma în tot oraşul?... Tu erai singură aici... (Deodată cu un glas cu totul schimbat)

Nu cred Saşa, nu cred... Nu e adevărat... Nu poate fi adevărat... Uită-te la mine (Aproape brutal îi ridică capul şi o priveşte adânc în ochii. Cu un glas care trădează frica) Doamne, ce schimbată eşti! Abia te-aş mai fi cunoscut... Eşti o altă femee. Ah! (Se cutremură şi încearcă s'o dea la o parte, dar ea se agaţă de el, şi îşi îngroapă capul la pieptul lui) Da, da... trebuie... am să fiu liniştit... Nu-i nimica... Uite Saşa ce liniştit sunt acum... Lasă, nu s'a întâmplat nimic, nimic. Dă-mi mâna, vreau să ţi-o sărut. Uite, vezi bine că nu s'a întâmplat nimic. Acuma sunt iarăş eu cel de totdeauna. Nimic, nimic nu ne poate desbina. Mititica mea, cum ţi-a învineţit mâinele... O, e îngrozitor. Am să 'nebunesc... Am să înnebunesc. (Se uită drept înaintea ochilor). Aşa, uite acuma văd limpede tot. Se pleacă peste tine... Se pleacă peste tine şi-ţi răsuceşte braţele la spate până când simţi că parcă ţi se rupe şira spinării. Acuma eşti în braţele lui. E vânjos ca un uriaş. Tu nici nu poţi să te mişti... Saşa!... Oh, am să înebunesc. Dar spune-mi ceva, Saşa, spune-mi ceva, vorbeşte-mi. Spune-mi că nu e adevărat. Ştiu, că nu poate fi adevărat. Spune-mi că nu-i adevărat.

Saşa (slab). — Te iubesc.

Nicolai (toată viaţa i s'a dus din glas). — Atunci e adevărat. Toate, toate sunt adevărate. (Dezmierdându-i părul cu nesfârşită blândeţe) Biet copil, ce ai făcut tu ca să pătimeşti? Ce-ai făcut tu Saşa? Uite, mâna ţi-e rănită... Asta e mâna care ţinea în ea toată fericirea mea? Mâna care însemna pentru mine tot ce era frumos, tot ce era curat în lume? (Foarte trist). Asta e mâna care parcă respira o tainică dragoste, o intimitate pe care nimeni, în afară de mine n'o putea înţelege? O! cum o iubeam mănuţa asta. Acuma e învineţită şi sdrobită... S'a dus... da, toate s'au sfârşit acum, toate au pierit... (Ea plânge pe pieptul lui. Cu o nouă dragoste în glas) Dar bine Saşa, nu eşti tu tot draga mea? Nu eşti tot tu floarea mea frântă? Floarea mea. Strivită, mânjită, călcată în picioare. Crinul meu care creştea atât de drept, atât de mândru, atât de curat?... Care era numai al meu... pe care-l iubeam cu atâta drag? Nu eşti tu şi acuma toată a mea? (O sărută pe păr).

Saşa (cu frică). — Nu ţi-e scârbă de mine?

Nicolai. — Te iubesc.

Şaşa — Crezi că ai să mă poţi iertà? (Incepe cu grabă să-şi strângă părul ca şi cum ar vrea să-l facă să uite ce s'a întâmplat).

Nicolai. — N'am de ce să te iert. Eşti nevinovată. Mi-e milă de tine... Te iubesc, nu-i destul?

Saşa (uitându-se drept în faţa lui). — Intocmai ca şi cum nimic nu s'ar fi întâmplat?

Nicolai (fără convingere). — Intocmai ca şi cum nimic nu s'ar fi întâmplat.

Saşa (agăţându-se de el). — Ştiam eu că aşa ai să zici, Nicolai.

Nicolai (neputând găsi altceva să adaoge). — Se înţelege că te iubesc. Nu eşti tu tot a mea? Ai fost tu vre-odată, măcar pentru o clipă în gând a altuia decât a mea? Nu eşti tu tot soţia mea, dragostea mea, singura fiinţă pe care o mai am pe pământ? Floare frântă, nu eşti tu tot a mea? (După un moment, incapabil să se mai stăpânească) O Doamne...

Saşa (ridicând capul spre el). — Ce-mi ascunzi?

Nicolai. — Ce a-şi putea să mai ascund acuma?

Saşa (trăgându-se încet de lângă el). — Simt, simt că-mi ascunzi ceva.

Nicolai (abia dorind s'o reţie). — Saşa!

Saşa (întorcându-se dela el foarte tristă). Ţi-e frică să mă faci să sufer? Ţi-e milă? (El nu răspunde) Dar eşti desgustat, de mine. Eu o simt. Te desgustă să te atingi de mine... O simt aşa de bine!

Nicolai. — Dar, nu eşti vinovată.

Saşa. — Simt că sunt pătată, că nu mai sunt aşa cum mă iubeai.

Nicolai. — Nu e adevărat. Ar fi o nedreptate, Saşa. Eşti nevinovată.

Saşa (obidită) — Ba e adevărat, Nicolai, Tu simţi că nu mai sunt curată ca'nainte. Da, aşa e... Nu mai sunt curată şi niciodată n'o să mai pot fi pentru tine aceeace eram înainte. O femee nu poate rămâne aceeace era înainte, căci ea e prea aproape de natură. Da, sunt schimbată acum, sunt pătată. Tot ceeace era sfânt în mine a fost călcat în noroi. Nu mai sunt aceeaş femee. Da, o simt şi eu Nicolai.

O simt mai bine decât oricine (aproape în lacrimi). Oh, dar speram că tu... că un bărbat ar trebui să... vază lucrurile altfel... Nu mai știu nici eu ce speram.

Nicolai (încet). — Așa simt bărbații Sașa. E nedrept, e foarte nedrept. Tu n'ai nici o vină, dar e felul bărbatului de a simți așa. Nu pot să-ți explic bine de ce, Sașa, dar lasă, o să treacă... (După o tăcere ca și cum ar avea să se scuze) Te iubesc Sașa. (Tăcere).

Sașa. — Era puternic ca un uriaș. Pe lângă el eram așa de slabă. Aș fi vrut să-i scot revolverul dela brâu și să-l împușc. Dar era prea tare, nu aveam nici o putere pe lângă el.

Nicolai (fără voe). — Mai bine te împușcà, decât așà. (Apoi repede) Sașa micule. Știi bine că n'am vrut să zic asta. Tu știi că n'aș putea trăi fără tine, că tu ești sufletul meu, tot ce mai am pe lume. Acum simți că spun adevărul.

Sașa. — Mai bine a-i fi vrut să mă găsești moartă aici?

Nicolai — Draga mea Sașă.

Sașa. — Da, poate a-i fi vrut mai bine așà.

Nicolai. — Sașa, cum poți să spui asta.

Sașa. — Înțeleg că ai fi vrut mai bine să fie așa. Înțeleg. E fiindcă mă iubești (Stă pe marginea patului, palidă și sfârșită).

Nicolai (vorbind cu liniște la început). — Nu poți înțelege că imaginea brutei aceleia mă urmărește? Că are să mă urmărească în totdeauna? Că am să-l văd în totdeauna plecându-se peste tine și răsucindu-ți brațele? Are să vie între noi, am să te găsesc în brațele lui. Nimic nu va mai putea goni această vedenie dinaintea ochilor mei. Are să se strecoare între noi, pe neașteptate, ca să ne îndepărteze unul de altul. Nicăeri n'o să fim cruțați de ea, până când, de frica ei, o să-mi fie frică să mă apropii de tine. Până când n'am s'o mai pot vedea decât pe ea, până când am să înnebunesc. Ah, nu poți înțelege asta?

Sașa. — Trebuie să mă lași Nicolai Du-te departe de Rusia și lasă-mă pe mine aici.

Nicolai (liniștit). — Nu crede tot ce am spus acuma, Sașa. Are să treacă. E o slăbiciune pe care trebuie s'o biruesc, și tu ai să mă ajuți. O slăbiciune să se lase cineva așa de

abătut din pricina unei prejudecăți. Fiindcă, la urma urmii, numai o prejudecată e. Femeea nu poate fi până într'atât aservită sexului pentru ca un lucru ca aceasta s'o poată schimba atât. Nu, nu se poate.. Trebuie să mă obișnuesc să te iubesc așà cum ești, scumpa mea. Iubirea ta o să mă ajute să uit tot. (Incercând să râdă). E chiar ridicul să exagerăm așà cum facem acum. Dragostea noastră erà ceva mai presus decât o chestiune de patimă. Atunci de ce un lucru ca acesta să ia asemenea proporție? Trebue să fim raționali și drepți... O să treacă.... (Vorbește însă fără convingere).

Sașa (fără să-și ridice capul). — Lasă-mă Nicolai. Nimica nu mai poate fi acuma cum erà înainte. Nu mai putem decât să stricăm ceeace a fost... Tu o simți prea bine... poate că într'o zi... (Nu poate sfârși).

Nicolai (desnădăjduit). — Dar te iubesc Sașa. Nu pot trăi fără tine... Cum să te las? (Se face tăcere. Deodată se aude o bătaie în ușă și intră Serghie).

Serghie. — Ei bine, asta îmi place! Eu alerg într'o goană prin tot orașul după tine și tu, unde îmi erai? Acasă, făcând pe bărbatul model!

Nicolai (întorcându-i spatele și cu un glas aspru). — Da, acasă, făcând pe bărbatul model.

Serghie (uitându-se curios la el). — Dar ce e cu tine Nicolai?

Nicolai (isbucnind sălbatec). — Cei cu mine... Mai ai nerușinarea să mă întrebi ce-i cu mine? (Ii pune mâna pe umăr ca și cum ar vrea să-l strivească la pământ și putându-și cu greutate stăpâni glasul). Abia mă pot ține să nu te strâng de gât... mișelule... (Il impinge de lângă el și-i întoarce spatele, ca și cum nu și-ar mai putea stăpâni pornirile).

Serghie (foarte roșu). — Nicolai... Cum îndrăznești? Cum îndrăznești... Știi bine că n'ași permite nimănui afară de tine să-mi vorbească astfel. (Furia lui crescând aproape peste limită). Nu abuzà prea mult... Intelegi?... Intelegi?..

Nicolai (la fel de aprins). — Nu ți-am zis să aștepți aici? Pentru ce n'ai făcut cum ți-am zis?

Serghie (toată furia i s'a dus din glas. Alarmat). Ce e? S'a întâmplat ceva? (Nici un răspuns). Vrei să zici că a intrat cineva aici după ce am plecat eu? Răspunde Nicolai. (Nici un răspuns). Dar cine?

Nicolai (uitându-se drept la el). — Soldatul s'a întors aici... (Se uita câtva timp unul în ochii celuilalt).

Serghie (înmărmurit). — Soldatul? (Rămâne cu ochii la faţa lui Nicolae. Nu mai găseşte nici o vorbă de zis).

Nicolai. — Soldatul s'a întors aici... e destul de limpede? (întorcându-se dela Serghie şi vorbind printre dinţi). Şi a scăpat laşul...

Serghie. — Dar... Saşa... el... (Ducându-se spre ea cu glasul înecat) Saşa! (Işi ascunde capul în mâini).

Nicolai (amar). — Toate astea numai folosesc la nimic acuma.

Serghie (ieşit din fire). — Doamne! ce am făcut... Nicolai! ce am făcut .. Ai întârziat atât de mult... Niciodată n'ai să-mi poţi ierta... (Nicolai nu răspunde. Serghie hotărât) Da, acum nu-mi mai rămâne decât să plec. (Se îndreaptă spre uşă, pe urmă întorcându-se spre ei cu un glas înăbuşit) Vă jur că o să plăteasscă... E tot ce mai pot face acuma... (iese, cei doi rămân tăcuţi câtva timp, aproape ca şi cum ar aşteptă să se întâmple ceva).

Nicolai (din nou liniştit). — De ce oare e făcut omul să simte cum simt eu acuma Saşa? E o nebunie să dai o aşa importanţă unui lucru atât de mic. Aş vrea să fiu sincer cu mine însumi. Ce face că acest mic lucru să fie ceva aşa de neînvins pentru un bărbat? Nu e decât o prejudecată egoistă.

Saşa (nesigură). — Orice bărbat ar simţi ca tine, Nicolai. Oh! dar e nedrept. Dac'ar şti un bărbat oroarea care cuprinde pe femee... Ea nici nu poate să se gândească la un lucru ca asta fără... fără să se cutremure... Bărbaţii sunt altfel.

Nicolai (stă lângă fereastră şi se uită afară, în întuneric, cât-va timp nu vorbeşte. Pe urmă se întoarce spre ea şi cu un glas domol). — Ştiu că ce am să-ţi spun acuma, e nedrept Saşa. Ştiu că sunt vorbele unui laş. Dar, să ţi le ascund, ar fi o laşitate şi mai mare. Vreau să fiu sincer cu mine însumi. Vreau să fiu cinstit Saşa... Simt că n'am să pot fi niciodată sigur că n'a fost şi o tresărire de plăcere amestecată cu cutremurarea de care vorbeşti... cât de mică... în potriva voinţei tale... te văd în braţele lui... E tare ca un uriaş. Te strânge. Nu poţi nici să te mişti, în potriva voinţei tale... amestecată cu oroarea ta... amestecată cu desgustul

tău... O tresărire de plăcere, care se furişează în tine fără voia ta, mai tare decât tine însu-ţi, Saşa... un instinct. Mă înţelegi? Eşti o fiinţă vie... o femee... e înrădăcinat în natura femeii să-şi dăruiască fiinţa ei intimă bărbatului care prin puterea lui brutală, a cucerit-o şi i-a posedat trupul. E un instinct al firei ei. Trebuie să mă înţelegi, Saşa. In vinele tale curge sânge cald. Eşti tocmai în floarea vârstei. Ceva care vine în contra oricărei sforţări de a te reţine. Un moment de părăsire. Te pierzi şi un fior se furişează cuprinzându-ţi sufletul. Oh, asta mă urmăreşte. Asta mă urmăreşte şi niciodată n'am să ştiu adevărul. (După un moment mai liniştit) Nu poţi să-ţi dai seama ce mult însemnează asta. O femee nu poate să-şi dea seama... să înţeleagă patima asta de puritate, pe care o are bărbatul pentru femeia iubită. Da, mai presus de orice, mai presus chiar de castitatea trupului ei, castitatea simţurilor ei sufleteşti. O femeie nu poate înţelege acest instinct al bărbatului.

Saşa (după o tăcere, simplu). — Nicolai, instinctul ăsta îl are şi femeia, dar ei i se impune de cu vreme să şi-l calce în picioare... Ea n'are dreptul, cum are el, să aştepte ca cel pe care îl iubeşte să-i aducă puritatea asta... castitatea asta... (se opreşte, fără să ridice ochii ca să se uite la el. Un moment Nicolai ezită, pe urmă ducându-se la ea).

Niculai (blând). — Saşa iartă-mă. N'ar fi trebuit să-ţi vorbesc aşa... Dacă simt astfel, e fiindcă te iubesc. Totul a venit aşa, pe neaşteptate... nici n'am avut timpul să ne gândim. Tu eşti singura fiinţă pe care o mai am pe lume, tu eşti sufletul meu. Asta e adevărat. Saşa ştii, că e adevărat. (O atrage lângă el, glasul i-a devenit din nou drăgostos). Tu n'ai făcut nimic. Eşti nevinovată. Incercările şi suferinţele apropie pe oameni. De acum ar trebui să te iubesc şi mai mult. Aşa e Saşa, în clipa asta, chiar că te iubesc mai mult ca înainte. Mi-e ruşine de mine însumi... Sunt nevrednic de tine... da, sunt nedemn.

Saşa (mişcată de dragostea din glasul lui). — Te iubesc. (Se strânge de el).

Niculai (uitându-se drept înainte). — Nu te merit Saşa. Eşti prea bună pentru mine. Când mi-am pierdut braţul, când am devenit un schilod, tu nu te-ai întors de la mine. Nu te

merit... Curând, curând, are să treacă și amintirea asta. Dragostea are să mă facă să uit totul. Tot, am să uit, afară de dragostea ta. (După o tăcere) A venit așa de repede, nici n'am avut timp să ne gândim. Imi închipui că un bărbat trbuie să simtă așa la început, mă vei ertà Sașa. (Glasul lui e din nou lipsit de expresie).

Sașa. — Te iubesc. Ași fi murit, dacă m-ai fi lăsat. (Se uită drept în fața lui. Brațele ei sunt împrejurul gâtului lui, mâinele îi desmeardă cu drag părul. Cu un glas plin de emoții). Te iubesc.

Nicolai (uitându-se pe deasupra capului ei drept înainte ca și cum n'ar auzi-o). — Așa sunt bărbații. E în firea lor să simtă așa, la început. Nu e vina lor. Și toate astea au venit peste noi așa de neașteptat. Acum două ceasuri, încă nu se întâmplase nimic... Nimic... care... (Glasul e lipsit de culoare și vorbește ca și cum ar vrea să se convingă singur).—A trecut... toate au trecut și sunt uitate... Le-am uitat... (după o tăcere) Intocmai ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat.

Sașa (îl privește drept în față și pasionată, aproape șoptind).— Nicolai... Dă-mi buzele tale.

Niculai (înfiorat de glasul ei, dar totuși slab). — Sașa... nu încă... are să treacă... (se desface din brațele ei).

(Cortina cade și teatru e lasat în întuneric pentru a indica trecerea timpului).

ACTUL II.

(Partea II-a).

E a doua zi în zori.

Scena, neschimbată e aproape complect în întuneric. Nicolai stă într'un scaun lângă fereastră. Pe fața lui se resfrânge lumina palidă a dimineții. E complect îmbrăcat, numai pe umeri și-a aruncat un palton. Sașa, îmbrăcată și ea, e trântită pe pat, învălită numai cu o pătură.

In timpul scenei lumina zilei crește foarte puțin, așa încât odaia rămâne mereu într'o lumină vagă.

Tăcere. După câtva timp, Sașa face o mișcare și se ridică în sus, așa în cât să poată vedea fereastra, câteva momente nu zice nimic, apoi încet.

Saşa. — Se face ziuă.

Nicolai. — Da, se face ziuă.

Saşa. — Nu dormeai?

Nicolai. Nu. (Se scoală din pat şi se duce la ea).

Saşa (stând în picioare la spatele scaunului şi uitându-se afară). — Acuma o să răsară şi soarele... (El nu răspunde. Tăcere lungă. Saşa se cutremură de frig, se duce spre pat, ia pătura şi se înfăşură în ea).

Saşa (Stând jos pe scânduri la picioarele lui). — Aşa... la picioarele tale, să aşteptăm răsăritul împreună.

Nicolai (ca şi cum ar vrea s'o împedice). — Nu Saşa... nu la picioarele mele. (Saşa ridică capul şi se uită drept în faţa lui, dar nu zice nimic).

Saşa (după câtva timp). — Nu ai dormit de loc? Eşti palid ca ceara.

Nicolai. — Nu ştiu. Poate că da.

Saşa (luându-i mâna). — Ai îngheţat stând toată noaptea nemişcat. Mâna ta parcă e de piatră.

Nicolai — Nu dragă, am avut haina pe mine.

Saşa. — Când te-ai sculat să-ţi iei haina, tremurai tot. Te-am văzut în dreptul ferestrei. Iţi auzeam dinţii clănţănind.

Nicolai (mai blând). — Ce idee Saşa.

Saşa. — Credeam că vii să te culci... şi pe urmă... (Nicolai s'a întors din nou spre fereastră). Tot ţi-e silă de mine?... Da?

Nicolai. — Saşa!

Saşa. — Spune-mi la ce te-ai gândit toată noaptea? Ai stat aşa de nemişcat... (Foarte abătută) Nu-ţi întoarce capul dela mine. (El întoarce capul spre ea) Spune-mi, vreau să ştiu.

Nicolai (vag). — Mă simt aşa de amorţit.

Saşa. — Spune-mi ce simţi.

Nicolai. — Uite, când îmi atingi mâna, parcă o simt moartă... departe de mine... ca şi când mi-ar fi streină. (Tace).

Saşa. — Spune-mi.

Nicolai. — Mi se pare că tot corpul meu e amorţit, ca şi mâna. Că mă aflu undeva în afară de mine.. şi mă uit nepăsător la toate. Uite, ăsta e Nicolai, colo e Saşa... dincoace fereastra... ce senzaţie oribilă.

Saşa (şoaptă). — Oribilă.

Nicolai. — Să mai treacă câteva minute şi am să viu iar. (Tăcere lungă). Saşa!... Te-a sărutat pe gură?... Toată noaptea m'a chinuit gândul ăsta. Spune-mi te-a sărutat? (Ea nu răspunde) De câte ori nu mi-ai spus tu că mă iubeşti fiindcă sunt puternic. Iţi plăcea să te simţi biruită de mine.. Să te laşi înfrântă, fără putere... Ai fi vrut chiar, să-ţi fac ceva să te doară. Ce curios! Ţi-a aduci aminte că niciodată n'am vrut. De câte ori m-ai împins să fac pe bruta cu tine... Să te ţin strâns ca să poţi lupta să-mi scapi. O, par'că te văd... pe jumătate speriată, luptând cu o violenţă sălbatecă, cu o putere... pe care nu-o puteam înţelege la tine. Parcă te văd când însfârşit te biruiam... când te ţineam însfârşit fără putere... tremurând... cu obrajii înflăcăraţi... cu ochii arzând.. (Tace din nou).

Saşa. — Spune-mi.

Nicolai. — In astfel de clipe erai totdeauna un mister pentru mine. Trupul tău părea însufleţit de o putere care nu erà a ta... Erà ceva în răsuflarea ta... în expresia buzelor tale, puţin întredeschise... ceva cu totul strein pentru mine... Dar mai ciudaţi decât tot, erau ochii, care străluceau cu un foc pe care abia îndrăzneam să-l înţeleg. Parcă nu mai erai tu... Saşa... Parcă erai o streină pe care o ţineam captivă, o creatură sălbatecă şi flămândă, care tremura acuma... dar nu cerea îndurare... Cum m'aş fi putut gândi atunci să mă mir ?... Capul îmi erà deodată cuprins de ameţeală... Sângele îmi zvâcnea în urechi... Eram orbit ca bruta... ca zeul pe care-l căutai în mine. (După o tăcere lungă) In noaptea asta am revăzut încă odată totul, Saşa. El erà tare, de zece ori mai tare decât mine.... Te vedeam în braţete lui... luptându-te cu el... luptându-te ca un animal sălbatec ca să scapi. Luptai cu el din toate puterile tale, dar erai neputincioasă pe lângă un asemenea uriaş... Şi el era crud.. Il vedeam cum te zdrobeşte... te vedeam tresărind... îl vedeam rânjind de bucurie că găseşte licărirea asta în ochii tăi, că te simte luptând, că te simte tremurând în braţele lui... slabă... fără putere... dar nebiruită. Il vedeam rânjind, dar ochii mei erau aţintiţi asupra feţei tale, Saşa. Te priveam până în adâncul ochilor. Te priveam flămând ca o brută... şi vedeam... vedeam... o, cum pot să-ţi spun ce vedeam ? Te

ţinea strânsă lângă el... aşa de strânsă încât nu puteai face nici o mişcare ca să te îndepărtezi. Te auzeam răsuflând... şi parcă treceau clipele... minutele... şi nimeni nu se mai mişca... şi atunci deodată... Saşa... Te-ai uitat în ochii lui... buzele tale erau întredeschise... ochii tăi străluceau... străluceau cu focul pe care numai eu îl cunoscusem în ei. N'am îndrăznit să mă mai uit... N'aveam curajul, şi cu toate astea te auziam răsuflând înainte... Deodată ai scos un ţipăt înăbuşit. Poate m'am deşteptat atunci. M'am întors spre tine, dar în odaie era întuneric. Te auzeam răsuflând şi ştiam că visezi. Ce visai? De ce scoseseşi ţipătul acela înăbuşit? Acuma parcă plângeai. Poate că retrăiseşi încă odată totul în vis. Am stat mult timp ascultând. Răsuflarea ta se făcea tot mai calmă. Pe urmă ai tresărit şi mi se pare că te-ai deşteptat. (Tace câtva timp, pe urmă cât poate de liniştit) Asta era dar Saşa, pe care o iubeam? Asta era Saşa care-şi întinsese mâinele arzătoare până în adâncurile vieţii mele? Aş fi zis că nu... că Saşa pe care în adevăr o iubeam era ceva aşa... aşa de deosebit... Era o Saşa pe care o cunoşteam, pe care o înţelegeam, care erà o parte din mine în fiecare clipă, care mă iubea cu o dragoste duioasă şi plină de mângăere. Aş fi zis că asta erà cea adevărată, singura pe care o iubeam. Abia îmi dădeam seamă că în tine mai erà alta... atât de puţin cunoşteam dragostea care ne lega, atât de puţin mă cunoşteam pe mine însu-mi... (După o tăcere mai liniştit) Saşa, iar plângi. Dacă sunt rău, draga mea, e fiindcă te iubesc, fiindcă te iubesc din adâncurile fiinţei mele, fiindcă-mi văd viaţa sfârşită, tocmai din partea de unde o credeam mai asigurată... din partea iubirei noastre. Chiar dacă ai fi murit înainte de a se fi întâmplat asta... aş fi putut îndurà... Pe când acuma... şi totuşi n'ai făcut nimic... Eşti nevinovată... Eşti nevinovată... (Cu un glas răguşit) Dar eşti alta... sau eu sunt altul?... Sau toate astea n'au făcut decât să ne arate că sufletul tău... că dragostea ta erau mai mult decât roabele dragostei mele? Că şi dacă eu n'aş fi cunoscut niciodată focul acesta ascuns în tine, el tot ar fi pâlpâit acolo, ca să se aprindă sub răsuflarea altui bărbat... ca acuma...

Saşa. — Nu e adevărat.

Nicolai. — Niciodată nu m'am gândit la toate astea înainte, Saşa.

Saşa. – Nu e adevărat.

Nicolai – Trebuie să fie adevărat. Natura e singurul adevăr pe care îl cunoaştem... Şi lucrul acesta e tot aşa de mult în firea femeei, după cum e în firea florii, să înflorească. Cu ce drept, s'o învinuim? Credem că ne înţelegem viaţa. Vorbim atâta de dreptate şi de drept, încât ajungem să visăm că tot universul e bazat pe legile noastre civile, că omul nu este opera naturii, ci a omului. Şi cunoaştem aşa de puţin natura asta care a pus în tine două asemenea extreme... Sufletul tău iubitor, sufletul tău, care se hrăneşte din iubire cum se hrăneşte din odihnă; şi alături de el, celalt suflet, cel însetat, care te-ar mistuì toată dacă nu l'ai potoli. (Dezmierdând-o pe frunte cu adâncă emoţie). Saşa... te iubesc... te iubesc... Sângele meu te iubeşte... trupul meu iubeşte pe al tău... Abia acum văd din ce adâncimi ale fiinţei mele a răsărit dragostea mea pentru tine. Mai din adânc decât dragostea mea de dreptate, fiindcă n'ai făcut nimic. Nimic, care să te poată învinui în ochii mei... Nimic Saşa... Te iubesc acum, cum nu mi-am dat nici odată seama că te iubeam. Abia acuma o văd... Da, abia acuma. (cu glasul schimbat) şi totuşi când mă gândesc la.... la expresia asta a buzelor tale... a ochilor tăi... Oh, parcă toate flacările sacre din tine au pălpăit odată, şi s'au stins... sau şi mai rău, şi-au pierdut ritul lor sacru... Nu ştiu de ce Saşa... Dumnezeu vede că nu ştiu de ce, fiindcă tu eşti tot curată. Dar mi se pare aşa, că parcă a venit un vânt... şi le-a stins. Alte lumini sunt acum în locul lor... alţi idolari vor veni către tine... Dar eu... (Mult timp tace, pe urmă, ridicându-se, traversează odaia.—Saşa rămâne jos, lângă scaunul gol, uitându-se drept înaintea ochilor. Nicolai se întoarce la fereastră şi câtva timp rămâne privind afară) Asta e ziua cea mare Saşa... ziua pe care o aşteptăm de atâta vreme... ziua scăpării noastre din Rusia.

Saşa (ca şi cum nu l-ar fi auzit). — Ce puţin m'ai cunoscut.

Nicolai. — Şi pe mine însu-mi ce puţin m'am cunoscut.

Saşa. — Ce-ai spus nu e adevărat. Ţi-o jur, Nicolai... Jur pe dragostea noastră... şi totuşi nu poţi să mă crezi.

Nicolai.—Natura e singurul adevăr pe care-l cunoaştem. (Pauză lungă).

Saşa — Şi acuma?

Nicolai (sinistru). — Acuma?... o, acuma trebue să ne gândim la scăpare. (Saşa se'ntoarce la el, cu o expresie de teroare pe faţă. Se ridică în picioare şi pătura care erà pe umerii ei cade jos).

Saşa (agăţându-se de braţul lui). — Ce vrei să zici? Ce vrei să zici cu „scăparea"?

Nicolai (zâmbind amar). — Astăzi părăsim Rusia.

Saşa — Da. (Glasul ei e puţin mai mult decât o şoaptă încet îşi retrage mâinele după braţul lui şi se întoarce în altă parte). (Cortina).

ACTUL III

(Partea I-a)

Interiorul unei colibe clădită din trunchiuri de copaci, undeva în Finlanda, aproape de frontiera Rusiei. O odaie lungă, îngustă, cu tavanul jos. Peretele din faţa publicului e întrerupt spre stânga de o fereastră joasă, prin care se zăreşte câmpia acoperită cu zăpadă, spre dreapta, puţin depărtată de perete, o sobă de fier, al cărui burlan se ridică drept în sus şi ese prin tavan Zidul drept e ocupat în cea mai mare parte de o uşă grea. Bănci joase de lemn sunt aşezate dealungul pereţilor. Alte mobile nu sunt. E a doua zi. Contele Leplenski întinde nişte pături pe jos în colţul stâng. Saşa şi Contesa Leplenski se uită la el. Stoiloff stă lângă sobă. Pe jos sunt aruncate în neorânduială câtevà pături. E încă ziuă, dar în timpul scenei, încetul cu încetul lumina zilei scade şi în locul ei se zăreşte afară o puternică lumină de lună. Nu e lampă).

Contesa. — Ce tragedie! Un băiat aşa de bun ca Serghie. Totdeauna o să-mi aduc aminte de el (După o tăcere). Dar ce a putut să aibă ca să-şi asvârle astfel tânăra lui viaţă. Căci trebue să-şi fi dat seama... trebue să-şi fi dat seama că era o adevărată sinucidere.

Saşa (încet). — Da, trebuia să-şi fi dat seama.

Contesa. — L-au împuşcat ca pe un câine... Oh! îngrozitor! (Cutremurându-se) Bietul băiat... ce tragedie.

Saşa (palidă şi obosită). — Se vede că pierduse puţinul pe care l-a avut în viaţă. Şi atunci... (tace).

Contesa. — De ce zici că avea așa de puțin în viață?

Saşa. — Serghie era un idealist... un idolatru.

Contesa. — Și idolul lui s'a prăbușit? (Saşa nu răspunde, Contesa continuă cu tristeţe) Da... mai întotdeauna vina e a unei femei. Suntem responsabile de nouă zeci la sută din tragediile lumii acesteia, fetiţa mea. (Pauză).

Contesa (cu bunătate). — Ce aveţi de gând acuma să faceţi, dumneata și soţul dumitale? Aveţi vre-un plan?

Saşa. — Nu. Nu știu care ne va fi viitorul.

Contesa (zâmbind). — Oh! ce bine îmi pare că n'aveţi nici un plan. Am de gând să vă propun eu ceva. Să-mi spui însă drept cum ţi se pare. Ne cunoaștem destul de bine ca să-mi vorbești fără înconjur. Imi făgăduești?

Saşa. — Făgăduesc.

Contesa. — Soţul meu și cu mine am vrea să vă rugăm pe amândoi să veniţi cu noi la Stockholm. Avem o casă acolo.

Contele Leplenski (ridicând capul). — Să nu zici nu, Saşa.

Saşa. — Dar ce o să facem la Stockholm?

Contesa. — O să trăiţi cu noi. O să fiţi ca și copii noștri. Sunteţi așa de tineri. (Saşa nu răspunde) Vorbește cu soţul dumitale despre asta.

Saşa (mișcată). — E foarte drăguţ din partea D-voastră.

Contesa. — Știi, Saşa, am pierdut pe copilul nostru.

Contele (zâmbind trist). — Suntem acum doi moșnegi singurateci. Ne-aţi face un adevărat bine. Aţi aduce lumină în întuneric.

Saşa. — Ce buni sunteţi!

Contele. — Soţul dumitale ar putea găsi o ocupaţie interesantă la Stockholm.

Contesa (cu sinceră bucurie). — Și dacă ai ști ce fericită o să fiu să am pe cineva, căruia să-i port de grijă, pe cineva care să-l bruftuesc uneori, pe care să-l răsfăţ alteori. Ah, sunt un tiran îngrozitor, și uite, ca să încep de pe acuma, ia spune-mi de ce aţi fost amândoi așa de deprimaţi ultimile două zile? Nu vă pare bine că aţi scăpat însfârșit din Rusia după atâta așteptare, după atâtea încercări și primejdii? (Saşa nu răspunde). Toată ziua nu te-am văzut odată zâmbind, fetiţa mea. Soţul tău nu scoate o vorbă cu nimeni. Și acuma unde e?

Saşa. — S'au dus cu toţi să vadă apusul soarelui.

Contesa. — Ce l-a făcut să fie aşa de deprimat astea două zile? Inainte el era sufletul nostru. E ceva la mijloc. Spune-mi şi mie, poate că o să vă pot fi de folos.

Saşa (abătută). — A pierdut pe cel mai bun prieten al lui.

Contesa. — A, da, pe Serghie, ştiu că erau buni prieteni.

Saşa. — Nu vorbeam de Serghie.

Contesa. — Nu de Serghie?

Saşa (întorcându-se spre contesă, fără să-şi poată stăpâni liniştea). — Mi-e frică.... mi-e frică să nu-şi facă vre-un rău.

Contesa (îngrozită). — Să nu-şi facă vre-un rău? Ce rău ar putea să-şi facă?

Saşa. — Nu ştiu.

Contesa. — Fii sigură, fetiţa mea, că Nicolai o să-şi aducă aminte mai nainte de toate, de datoria lui de soţ, datoria către tine.

Saşa (întorcând capul). — Nicolai e mai întâi de toate un îndrăgosit şi mai pe urmă un soţ.

Contesa (uimită). — Nu te înţeleg. N'ai vrea să-i vorbească bărbatul meu?

Saşa. — Nu, nu-ar folosi nimic.

Contesa. — Sunteţi tineri, vă iubiţi. Aveţi tot ce vă trebue ca să fiţi fericiţi... Ţi-am povestit draga mea cum ne-am înamorat de voi, când v'am văzut întâi. (Uşa se deschide) Uite-i că vin. Nu uita să vorbeşti soţului dumitale de Stockholm, ca să-mi spui mâine de dimineaţă. (Saşa îi mulţumeşte şi se duce la fereastră. Fifi intră pe uşă suflându-şi în mâini ca să şi le încălzească. E urmată de Colonel, şi de Armean. Toţi trei îşi scutură zăpada de pe picioare în prag).

Colonelul. — Eu nu sunt omul care să stea să admire apusurile, când termometrul arată treizeci de grade sub zero.

Fifi. — Nu eşti adevărat artist, Colonele.

Colonelul. — Dar nu sunt artist deloc, nu pot să-i sufăr (chemând pe Armean dela uşă). N'ar fi mai bine să închizi uşa aia? Nu ţinem să intre îngheţul aici.

Armeanul (ţinând uşa întredeschisă şi strigând afară în zăpadă). — Ei, prietene! Destul te-ai uitat la stele. Vino înăuntru (Nicolai intră). Aşteptai să vie lupii după d-ta? (închide uşa şi pune zăvorul. Fifi şi colonelul îşi încălzesc mâinele la sobă).

Colonelul. — Păcat să fie cineva hrana lupilor în noaptea asta.

Fifi (cu un râs ascuțit). — Mai ales după un drum așa de lung.

Colonelul (scoțându-și haina). — De două zeci de ani poate nu m'am simțit așa de tânăr ca astăzi. (Frecându-și mâinele). Ce bine e să fii încă viu și sănătos după atâtea luni de mizerabile așteptări. Uite zău, mă simt cu inima ușoară ca un școlar în vacanță. Ce ar fi să vă cânt un cântecel.

Armeanul (cu spatele rezimat de ușă.)—Sunteți siguri că n'am încuiat pe nimeni afară? E toată lumea aici? (începe să numere). Unu, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte opt, și cu Serghie ar fi făcut nouă.

Fifi. — Bietul Serghie și-a găsit singur scăparea.

Armeanul.—Da... așa e... Acum însă nu e timpul să ne gândim la lucruri trecute...

Fifi. — Mai bine să ne gândim la viitor. Ce zici Colonele?

Colonelul (începând să cânte cu o voce subțire):

C'est pour ton charme que je t'aime.
Pour ton charme tendre et discret.
Comme un portrait blond de Lancret.
Comme un lys au reflet d'or blême.
C'est pour ton charme que je t'aime.
(Râsete și aplauze)
Ce que j'aime en toi c'est ton âme
Comme une fleur... (el încetează de-a cânta).

Nicolai (cu o voce înăbușită). — Nu cânta cântecul ăsta Colonele.

Colonelul. — Ce? nu-ți place cântecul ăsta?

Nicolai. — Nici un cântec nu-mi place astă seară.

Colonelul. — I-a poftim! (Râsete).

Contele Leplenski (când se potolește râsul cu glas liniștit). Vă cer ertare. Se vede că D-voastre n'ați pierdut de curând un prieten.

Colonelul. — N'am pierdut un prieten? Dar am pierdut o mulțime de prieteni! Profesiunea mea de militar, m'a pus în situația de a pierde prieteni într'un mod firesc. Acum, aproape nici nu mai iau în serios lucrul acesta (face semn cu cotul Armeanului).

Fifi. — Cei mai mulţi dintre noi, am lăsat prieteni în Rusia.

Armeanul (trist). — Vai, prieteni şi încă multe lucruri pe deasupra.

Colonelul (uitându-se spre Armean cu aerul cuiva care a câştigat o mare victorie). — Cred că fiecare din noi şi-a pierdut câte ceva... Unii ceva mai mult, alţi ceva mai puţin.

Armeanul. — Majoritatea ceva mai mult. (Se aşează şi se grupează toţi împrejurul sobei, încălzindu-şi mâinele. Saşa stă lângă fereastră privind afară în zăpadă. Nicolai stă alături, cu spatele la fereastră, cu capul rezimat de mână. Contele şi Contesa Leplenski se înfăşoară în păturile lor pentru noapte).

Colonelul (pe acelaş ton). — Viaţa unui colonel în armata Majestăţii Sale Imperiale erà o viaţă grandioasă. Un colonel însemna un colonel, în zilele acelea...

Armeanul. — Niciodată nu se vor mai întoarce.

Colonelul. — V'ar veni lăcrămile în ochi să ştiţi numai pe jumătate, prin ce am avut de trecut eu!

Fifi (cu un mic strigăt). — Oh! Colonelul devine sentimental!

Colonelul. — Duceam o viaţă de prinţ. Ce stil, ce etichetă, ce uniformă... A! ar trebuì să le fi văzut, uniformele noastre. E destul să se gândească cineva la ele acuma, ca să i se rupă inima. Ca să vă dau numai o idee. Am lăsat la Petrograd optsprezece perechi de cizme de cavalerie, optsprezece perechi, şi unele din ele neîncălţate. Cheltuiam sume fabuloase. A! dar eram falnic. Şi acuma ia uitaţi-vă, nici măcar o cămaşă să mă schimb.

Fifi (încurajatoare). — Ei haide colonele, nu te lăsa abătut.

Colonelul (cu o explozie de râs). — Abătut? De zece ani, draga mea nu m'am mai simţit aşa de vesel, cu toate că trebuie să treci prin clipe amare, să te convingi cât de fericit erai odată!

Stoiloff (din locul lui de lângă sobă, cu un glas încet vorbind pentru prima oară). — Da, trebuie să treci prin clipe amare ca să te convingi cât de fericit erai odată.

Armeanul. — Toţi avem partea noastră de amărăciune. Toţi am pierdut tot ce aveam. Şi unii din noi, aveam mult de pierdut.

Stoiloff (cu aceeaşi voce adâncă). — Ce curios e că tot ne mai agăţăm încă de viaţă.

Armeanul (foarte simțit). — Ei, asta e lucrul cel mai puțin curios din toate.

Stoiloff. — Ce suntem noi? Rămășițele naufragiului aruncate afară din acest ocean al revoluției, Rusia. Aruncate departe la adăpost, pe un mal prieten. Resturi sfărâmate atâta tot. (După o tăcere) Exilați... dezertori, într'un fel, și lași.

Colonelul (indignat). — Dezertori din Rusia? Aș vrea să știu cum ai ajuns la ideea asta. Exilați, da, dacă vrei, refugiați, emigranți, orice doriți, numai dezertori nu.

Armeanul. — Un om care fuge dintr'o casă în flăcări nu e un laș.

Stoiloff (fără să ridice glasul). — Dar e un laș, dacă 'și părăsește un prieten bolnav.

Armeanul. — N'am fost niciodată prietenul Rusiei.

Stoiloff (după un moment foarte simplu). — Eu sunt copilul ei. (Vorbește trist, cu glas încet și limpede). Aveam o moșie lângă Moscova. De cinci sute de ani erà în familia noastră. Biserica erà clădită deacuma cinci sute de ani, și de atunci toți strămoșii mei au fost îngropați în ea. Tata a murit când eram încă mic. Mama, abia acum trei ani. A fost cea din urmă care a intrat în cavoul familiei... N'am iubit nici o femee în viața mea afară de mama și sunt sigur că nici n'aș mai putea iubi altă femee așa de adevărat (se uită drept înainte și lumina focului îi cade pe față). Toată vara locuiam împreună la țară, mama și cu mine, iarna ne duceam la Moscova. (După o scurtă tăcere) La Moscova a murit... i-am dus corpul la țară și i l-am așezat lângă a tatălui meu (Vorbește ca și cum toate amintirile din acel timp i-ar trece pe dinaintea ochilor). Am stat singur, toată vara în casa cea veche... tristă... goală... acum, când mama nu mai erà. Mă simțiam singur de tot... Să pierzi singura ființă pe care o iubești pe lume e aproape mai mult decât pot răbda puterile omenești, și totuș se poate întâmpla omului un lucru și mai dureros decât asta. (Continuă după un moment, glasul lui trădează emoția). Toamna, înainte de a pleca la Moscova, m'am dus să mă rog pe mormântul mamei mele. Nu m'am mirat că biserica era goală, fiindcă țăranul rus și-a uitat religia, dar am fost surprins să găsesc sfărâmat zăvorul ușei din lăuntru... și în cavou... ce oroare... ce oroare... (Tace deodată. Pe urmă,

după un moment stăpânindu-şi glasul cât poate). De mulţi ani e la noi obiceiul să se îngroape mortul cu giuvaericale şi lucrurile de valoare la care ţinea mai mult în viaţă... Ţăranii acuma... jefuiseră pe morţi. Nici un sicriu nu rămăse nepângărit, nici un grăunte din ţărâna sfântă neturburat. Cei de demult şi cei de acuma fără nici o deosebire... fără nici o milă. Am găsit sicriul mamei. Capacul era smuls şi rămăşiţele asvârlite afară. (Tace, pe urmă, abia mai poate continua). Să pierzi fiinţa care ţie mai dragă pe lume... da, omul poate suporta chiar şi asta, poate suporta orice durere, afară de aceea de a vedea lucrul pe care-l iubea, pe care-l cinstea mai presus de iubire, pe care-l adora, care'i era sfânt, mai sfânt decât Dumnezeu, să-l vadă pângărit, necinstit... să-l vadă în mod groaznic... să-l ştie...

Nicolai (sărind în picioare şi strigând). — Taci... Nu mai spune.... ştiu ce ai să zici.

Stoiloff. — Asta doboară pe un om, pentru totdeauna. (Stoiloff se ridică şi se îndreptează spre fereastră. Nicolai după o ezitare se aşează pe o bancă lângă perete, rezemându-şi capul din nou în mână. Toţi ochii sunt la el).

Fifi (încet către colonel) — Ce e cu tânărul soţ?

Colonelul. — Dumnezeu ştie.

Armeanul. — Să-i fim recunoscători pentru întrerupere. Credeam că nu se mai isprăveşte povestea.

Colonelul. — Chiar aşa zău. Ce ne interesa pe noi cimitirul lui?

Armeanul. — Bine ar fi să nu-mi fi perdut şi eu decât strămoşii.

Colonelul. (râzând) — Cred că l-a costat o rublă două pe deasupra.

Armeanul (mai tare) — Numai omul bogat îşi poate permite să fugă din Rusia. Pe mine m'a costat toată averea.

Colonelul — Numai cel care poate plăti pentru libertate... Acum suntem toţi săraci.

Fifi (cu gândul departe. — Da fiecare a trebuit, să plătim într'un fel sau într'altul (luminându-se la faţă). Dar eu mi-am scăpat giuvaericale.

Armeanul. — Giuvaericale?

Fifi (deschide o cutioară pe genunchi, scoate din ea un

colier şi un inel, cu piatră de rubin. O licărire slabă se aprinde în ochi ei). Nu credeam c'o să ajung să le mai port vreodată.

Armeanul (mirat). — Cum ai isbutit să le iei.

Fifi (uitându-se cât-va timp lung la el). — Am plătit şi eu cum am putut.

Colonelul, (venindu-i în ajutor). — Da, natural, fiecare a trebuit să plătim. Unii ceva mai mult alţii ceva mai puţin.

Fifi. — Dar mi-am salvat rubinul, rubinul meu cel frumos. (Il sărută şi râde, ridicând mâna în lumină). Ia uitaţi-vă cum străluceşte. Ştiţi că rubinul e emblema iubirii? (Se face tăcere. Stoiloff s'a întors dela fereastră şi-şi aranjează păturile pe jos. Saşa e tot la fereastră. Colonelul se ridică în picioare).

Colonelul. — Nu credeţi că ar fi timpul să mergem la culcare?

Fifi (sculându-se şi ea). — Unde sunt păturile mele, colonele?

Colonelul. — Colo, lângă perete. (Fifi se duce spre stânga şi-şi pregăteşte patul pentru noapte. Colonelul îşi întinde păturile în colţul drept, între uşă şi sobă).

Colonelul (vesel). — Ce bine să te simţi afară din Rusia.

Armeanul (cu sinceritate). — Da, zău, ce bine e. (Colonelul îşi scoate haina şi se pregăteşte de culcare. Armeanul tot îşi mai încălzeşte mâinile la sobă).

Colonelul (de pe jos). — C'est pour ton charme que je t'aime. Pour ton charme tendre et discret... (Râde, râde şi armeanul şi Fifi).

Fifi. — Ei haide! Culcă-te.

Colonelul (râzând singur şi după alte preparative). — Noapte bună la toată lumea.

Fifi (împreună). — Noapte bună colonele. Visuri plăcute.

Armeanul (se întoarce dela sobă şi în semi-obscuritate, căutându-şi păturile, dă cu ochii de Nicolai). — Maică Precista! Ce faţă posomorâtă are băiatul ăsta astăseară! Dar ce e prietene? Ce ai pierdut?

Nicolai. — Aveam eu o faţă posomorâtă?

Armeanul. — Mai întrebi? o ai şi acum. Pesemne îţi plângi braţul pe care l-ai lăsat în Rusia? (Bătându-l pe umărul celălalt). Fii mulţumit că nu ţi-ai lăsat decât braţul ai fi putut să-ţi laşi viaţa.

Nicolai (încet).— Da... Aş fi putut să-mi las viaţă...

Armeanul (Confidenţial).—Pot pune rămăşag că nici unul din ei n'a pierdut nici jumătate cât am pierdut eu. Dumneata ţi-ai pierdut braţul, dragul meu, dar eu mi-am pierdut fiica. Am văzut cum au luat-o, împreună cu alte femei, ca şi cum ar fi luat o turmă de oi, şi n'am îndrăsnit să ridic mâna ca să o scap... Te uiţi la mine. Poţi să te uiţi, că mi s'a întâmplat încă şi mai rău. La Kiev eram un om bogat. Făceam negoţ care îmi aducea venit aproape o sută de mii de ruble pe an. O sută de mii de ruble. Aveam o moară, case, cai, servitori. Ei, cu o sută de mii de ruble erai un om bogat în timpurile acelea. Am pierdut tot, tot, ca să-mi scap viaţa. Da, ruinat şi singur, fără nimeni dintre ai mei; am scăpat totuş cu lucrul cel mai preţios pentru mine, în lumea asta, cu viaţa... Ai adormit ?

Nicolai. — Nu.

Armeanul. — Te gândeai, atunci ?

Nicolai. — Mă gândeam la scăpare.

Armeanul. — Mai mult păreai că visezi un vis urât. (Cu o admirabilă dispoziţie) Cum? Dumitale nu ţi-se umple inima de bucurie să ştii că eşti liber, că suntem afară din Rusia, afară din valea unde planează umbra morţii ?

Saşa (dela fereastră). — Nicolai, vino să vezi cum se târăsc lupii pe deasupra lacului... seamănă cu umbra mare şi neagră a unui vultur. (Nicolai şi Armeanul se duc la fereastră) Uite.

Armeanul. — Sunt sute şi sute. Acum, după apusul soarelui, tristă soartă ar avea cel care s'ar aventura pe afară. (se cutremură) Ce bine e să te ştii la adăpost, nu-i aşa ? (pleacă dela fereastră, îşi desface păturile şi le pregăteşte pentru noapte. Coliba e într'un întuneric complect. Numai o slabă lumină roşietică mai vine dela sobă. Siluetele lui Nicolai şi a Saşei se desprind, bine conturate pe albul zăpezii strălucitoare de afară).

Saşa (după un timp). — Contesa Leplenski ne-a invitat să mergem cu ei la Stockholm. Au acolo o casă. O să fim ca şi copii lor.

Nicolae (fără expresie). — Sunt foarte buni cu noi.

Saşa. — Mi-a spus să vorbesc cu tine şi să-i dau răspunsul mâine de dimineaţă.

Nicolae. — Da dragă. Să-i mulţumeşti din toată inima. A fost foarte bună cu noi.

Saşa (după o pauză). — Să primesc, Nicolae?

Nicolae. — Da, dragă.

Saşa. — In Stockholm ai să poţi găsi o ocupaţie interesantă. (Tăcere) Ia uită-te. Vezi ochii cei roşi, în umbră, colo? Ce nemişcaţi stau! Se uită la noi, Nicolae.

Nicolae. — Trebue să fie ochii unui lup.

Saşa. — Se uită la noi prin geam. Pădurile astea sunt pline de lupi.

Nicolae (după o altă tăcere lungă). — Saşa, ai auzit ce a spus Stoiloff adineauri? Ne-a comparat cu rămăşiţele unui naufragiu, aruncat de oceanul revoluţiei departe, la adăpost, pe un mal prieten. Rămăşite sfărâmate de furtună... Ce îngrozitor lucru!

Saşa (privind mereu afară în zăpadă). — Şi totuşi a zis că e o laşitate să părăseşti Rusia, o laşitate ca şi cum ai părăsi pe un prieten bolnav.

Nicolai (trist). — E drept că a zis şi asta. Aşa e, e o laşitate (tace câteva momente, apoi continuă pe acelaş ton grav). Ai auzit ce a povestit despre mama lui?

Saşa (liniştită). — „Să vezi lucrul pe care-l iubeşti, pe care-l cinsteşti şi mai presus de iubire, pe care-l adori, care ţi-e scump, mai sfânt chiar decât Dumnezeu, să-l vezi pângărit... necinstit... (tace)."

Nicolae (descurajat). — Dar Saşa, eu te iubesc.

Saşa. — Asta doboară pe om, pentru totdeauna. Aşa a zis.

(Pauză cortina cade.)

(Câteva momente teatrul rămâne în întuneric, ca să se indice trecerea timpului).

ACTUL III

(Partea 2-a)

Au trecut patru ceasuri. E noapte. Lumina lunei reflectată de zăpada de afară, împrăştie în colibă o lumină vagă de crepuscul. Pe jos, cei care dorm înfăşuraţi în păturile lor, abia se mai zăresc. Nicolae şi Saşa nu se mai pot distinge dintre ei. Tăcere

complectă. După câtva timp, cineva se ridică încet cu grijă, într'un cot. E Nicolae. Câtva timp rămâne aşa fără nici o altă mişcare. Când se asigură că nimeni nu se mişcă, se scoală încet, încet şi se ridică în picioare. Stă cât-va timp aşa, apoi cu mari precauţi străbate odaia până la uşă trage zăvorul, ese şi o închide fără zgomot în urma lui.

Colonelul (dela locul lui care nu e departe de uşă). — Cine dracu dă drumul frigului înăuntru? (Işi strânge aşternutul pe lângă el, apoi mormăe ceva şi adoarme).

Saşa (deşteptată de glasul Colonelului; s'a sculat pe jumătate. Lung timp stă nemişcată, ca împietrită. Pe urmă şopteşte încordat). — Nicolae... (O tăcere lungă). Nicolae... (Bâjbâe printre păturile din stânga unde se culcase el şi deodată, se ridică drept în picioare. La uşă găseşte zăvorul tras, vrea să iasă, dar ezită la glasul Contelui Leplenski).

Contele Leplenski (încet).

Contele Leplenski (încet). Saşa... (Ea nu se mişcă). — Dumneata eşti Saşa?

Saşa. — Da, eu sunt.

Contele Leplenski. — Ce faci acolo copilă? (nici un răspuns). Pentru ce te-ai sculat?

Saşa. — Imi încălzesc mâinile la sobă.

Contele Leplenski. — Nu te-ai încălzi mai bine în pat?

Saşa. — Mă întorc acuma.

Contele Leplenski. — Bagă de seamă să nu răcesti. Noapte bună.

Saşa. — Noapte bună. (Contele Leplenski se întoarce pe partea cealaltă şi adoarme, iar Saşa, rămâne mult timp cu spatele răzimat de uşă, fără o mişcare. Pe urmă, încet o deschide şi ese afară, în zăpadă).

Colonelul (trezindu-se, iar, mâniat). — Cine dracul se tot joacă cu uşa aia? Vreţi să intre lupi peste noi? (Se ridică în coate dar uşa e închisă şi totul e liniştit. Mormăie pentru el însuşi). Gerul din noaptea asta ar fi în stare să jopoaie pielea de pe capul omului! (Se linişteşte din nou şi adoarme). (Tăcere. In colibă nu se mai mişcă nimeni).

(Cortina)

NOAPTE LA ŢĂRM

Pe cărări necunoscute, din afund de zări cernite,
Sol pribeag în bezna nopţii, sus, luceafărul răsare,
Revărsând sfios în haos albe raze ostenite
Peste-a apelor adâncă, largă necutremurare.

Portul doarme... nici o navă lângă ţărm nu-i ancorată,
Nici o vâslă nu s'aude, nici o şoaptă nu se 'ngână,
In a liniştei domnie să presimt ca altădată
Taina dragostei apuse peste mine iar stăpână.

Şi pe când cu paşi zăbavnici rătăcesc în noaptea tristă
Fără ţintă, fără vrere, ca o briză 'n larg de ape,
Nu mai ştiu de-a fost aevea fluturarea de batistă
Ce-ai făcut-o 'n amintirea vremei cât ne-a'n fost aproape

Nu mai ştiu... şi sub puterea unei vrăji fără de nume
Ce 'şi îndreaptă către mine oastea ei de umbre sure,
Ostenit ca pelerinul râvnitor de altă lume
Trupul trudnic mi se pleacă tihna lutului s'o fure.

Şi simţind atunci tăcerea cum în sufletu-mi pătrunde
Amuţind atâtea doruri revărsate în cascade,
Peste-a dragostei ruină, unde gândul mi s'ascunde,
Visul — pasăre rănită — se roteşte 'n zbor şi cade.

V. Lainiceanu

CAPELA CANTACUZINEASCA DIN VIENA

„MOLDAUER KAPELLE"

Viena, aşezată pe malul bătrânului Danubiu, în partea cea mai de jos a Austriei, a servit naţiunei germane, în tendinţa ei de pătrundere spre sud-est, atât ca punct de legătură comercială cu mult bogatul Orient, cât şi ca pion de apărare împotriva duşmanilor din această parte.

Din această cauză mai n'a fost năvală pornită împotriva Germanilor, din partea duşmanilor din Sud-Est, care să nu se fi abătut asupra acestei aşezări răzleţe.

Dovadă, printre multe altele, asediul Ungurilor din timpul lui Matei Corvin, 1485, apoi două alte asedii turceşti, primul în timpul lui Suleiman cel Mare, 1529, şi al doilea în timpul lui Mahomed al IV-lea, 1683 [1]).

Aşa că Viena a avut de suferit, în decursul timpurilor, destule pagube, cele mai însemnate fiind acele din timpul ultimului asediu turcesc.

De altfel, data acestui asediu este socotită ca cel mai mare punct de intrerupere a desvoltărei arhitectonice, în districtele din jurul Vienei [2]).

---

[1]) Uhlich: Geschichte der zweiten türkischen Belagerung Wiens 1683 Pag. 58.

[2]) Kunsttopographie Wiens. B. XIII

Această năvală a Turcilor, Impăratul Germaniei de atunci, Leopold I a căutat s'o înlăture, deoarece el dorea liniște, în urma războaelor avute cu Suedia și Franța, spre a-și organiza Imperiul înlăuntru.

Din această cauză el trimise încă de mai înainte, din 1680, pe Graful Albert de Capara cu un alai compus din 60 de persoane, pe 17 corăbii, pline cu bogății, la Constantinopol [1]).

Scopul acestei numeroase ambasade era să prelungească pacea ce avea să se termene în 1684, pe încă un număr oarecare de ani, măcar cât de mic[2]).

De aceia bun cunoscător, știind că la Constantinopol nu se poate vorbi decât cu argumente sunătoare, avuse grijă să dea ambasadei numeroase daruri bogate pentru Sultan, Marele Vizir și ceilalți mari demnitari ai Porței.

Cel ce ținea mult la acest răsboi, care de altfel l-a și condus, era Marele Vizir Kara-Mustafa, aţâţat de favoritul său, rebelul Töckely, din Ungaria de Sus.

Așa că toate darurile și concesiunile făcute de Imperiali, fură de data aceasta neputincioase față de voința neinduplecată a acestuia, care nu voia, cu nici un preț, să piardă momentul socotit ca cel mai prielnic pentru întinderea puterei turcești.

Din această cauză Turcii puseră pentru prelungirea păcei condițiuni de neacceptat: ridicarea tributului la suma de 50.000 taleri, cedarea unor cetăți și ținuturi din partea de sus a Tisei; iar pentru favoritul Töckely, pe lângă câteva cetăți ce se aflau în stăpânirea Impăratului, se cerea titlul de Prinț al Ungariei de Sus, în acelaș rang cu Mihail Apaffi, Prințul Transilvaniei [3]).

Așa dar ambasada, cu toată străduința de a primi ramura, aducătoare de pace, a măslinului, trebui să se înapoeze cu frigurile răsboinicului Marte.

Pregătirile pentru război se începură din ambele părți cu multă sârguință.

Numărul oștirei turcești se ridica la 275.000 de oameni, pe atunci o armată foarte numeroasă. Numai Turcii puteau

[1]) Idem. Pag. 87.
[2]) Idem. pag. 87.
[3]) Uhlich: Pag. 102.

ridica o astfel de armată, creştinii mai niciodată neputând ajunge la un aşa mare număr de ostaşi [1]).

De data această au fost nevoiţi să ea parte cu oştile lor şi Domnii din Principatele Române, precum şi Voevodul Ardealului.

Şerban Cantacuzino merse cu oştile muntene, în număr de 6000 mii de oameni, Gheorghe III Duca, cu cele moldovene şi cu un mare număr de Cazaci (căci el căpătase din partea Sultanului stăpânirea peste aceştia, cu titlu de Hatman) iar Mihail Apaffi cu oştile transilvane, în număr şi acestea de 6000 [2]).

Pentru a da mai mare fast acestei lupte, Sultanul întovărăşi el însuş oştile sale până aproape de Dunăre şi tocmai aici le dete în seamă Marelui Vizir, binecuvântându-le.

Cu cât se apropia valul năprasnic al năvălitorilor, cu atât teama Imperialilor era mai mare.

Pregătirile acestora fură mai slabe, din cauză că ţările erau sleite de războaele de mai înainte, aşa că toate cetăţile dunărene căzură curând şi asediatorii se năpustiră asupra Vienei, singurul punct de sprijen din această parte.

Aceasta se afla lăsată în paza Hertzogului de Lorena, care cu tot ajutorul orăşenilor şi chiar al studenţilor, cari, în număr de 700, formară un regiment sub comanda rectorului Laurentius Grüner, abia putu să ridice numărul apărătorilor la câteva zeci de mii.

Deşi puţini la număr, apărătorii putură face faţă împrejurărilor şi ţinură piept asediatorilor până le veni ajutoare din Polonia.

Asediul începu la 14 Iulie 1683, Marele Vizir luându-şi cartier în St. Ulrich, iar parcul principal al artilerei stabilindu'şi-l în locul care până astăzi se numeşte „Türkenschantzpark", unul din cele mai frumoase parcuri din Viena [3]).

Armata tătărească, venită şi ea la porunca Sultanului se împrăştie după jafuri, ca de obicei, iar Domnilor din Principatele Române, cu armatele lor, le rămase în grijă fa-

[1]) Idem: Pag. 121.
[2]) Uhlich. Pag. 152.
[3]) Idem.

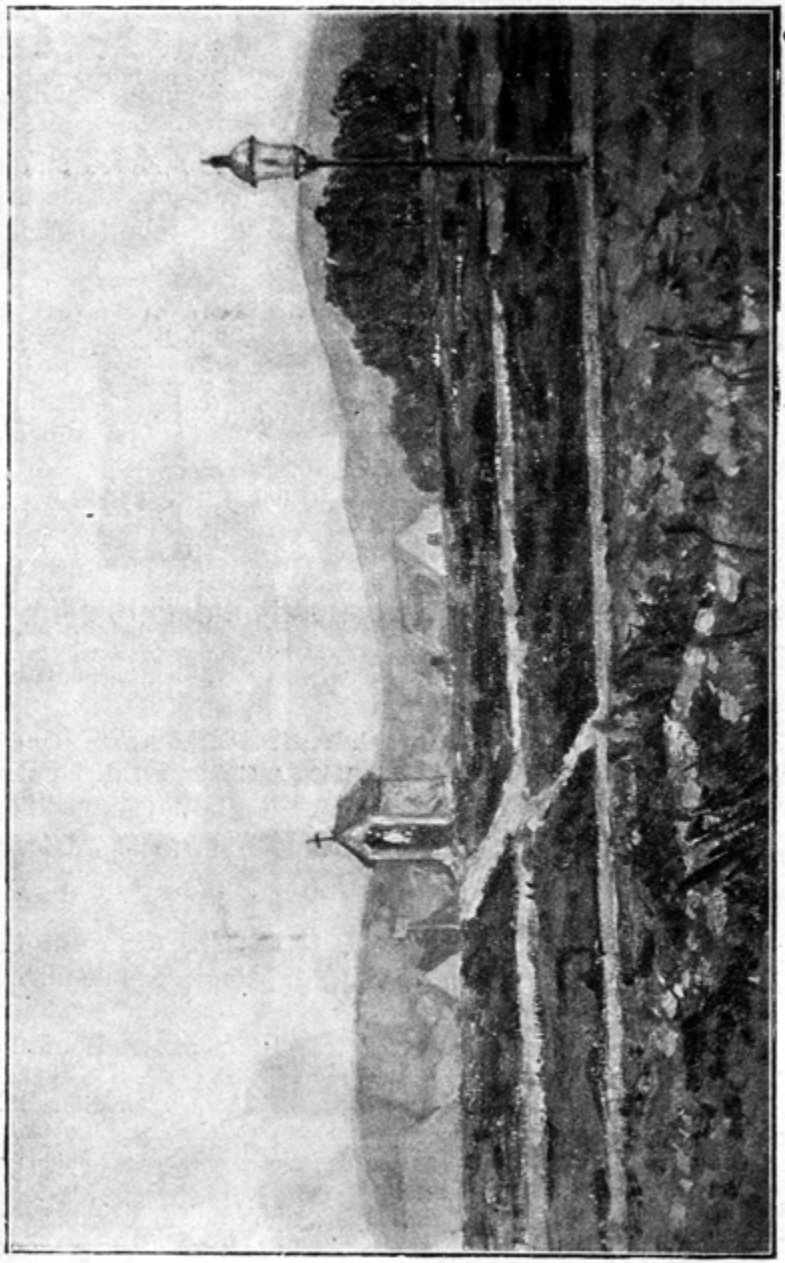

cerea şi dregerea podurilor şi şanţurilor de asalt, precum şi aprovizionarea cu lemne.

Şerban Cantacuzino îşi aşează tabăra munteană pe locul unde astăzi se află districtul al XII-lea, numit Meidling, după satul de atunci cu acest nume.

Această poziţie minunată era apărată în partea stângă de râul Viena, iar în cea dreaptă de râuleţul Liesing, în spate având dealurile ce se prelungesc din munţii Vienei, acoperite de copaci seculari, rămaşi încă astăzi în parte în parcul palatului „Schönbrun".

O poziţie mai potrivită, pentru o armată de asediu, nici că se putea

Pe acest loc la margine de pădure, deasupra dealului Tivoli, lângă satul Meidling, Şerban puse, după obiceiul strămoşesc, de se ciopli dintr'un stejar o cruce, pe care o aşează în mijlocul taberei, în locul unde avea să se ţină slujba Sf. Leturghii, pentru curtenii şi ostaşii săi [1]).

După un „Kupferstich" păstrat în muzeul oraşului, ne putem da seama perfect de bine, ce înfăţişare avea această cruce [2])

Ea a fost făcută din stejar şi avea înălţimea cam de 6 picioare.

In partea de sus a crucii se aflau, foarte frumos săpate iniţialele Domnului Nostru Iisus Christos: I. N. R. I. (Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor), apoi iniţialele, cu litere greceşti Μ. Θ̄; Μ. Ρ; (Maica Domnului; Maria Magdalena), şi apoi iniţialele, tot greceşti, Ι. Σ̃; Η. Σ̃; (Iisus Christos).

Pe braţele crucei iniţialele, slavoneşti, ѦIS; ИИ; КѪ; IGѲѪ; (Doamne Dumnezeule, sfinte atotputernice şi nemuritor ai grijă de noi).

In mijlocul crucei a fost pictat chipul Macei Domnului

---

[1]) Karl Hilscher: Wiens 12-te Gemeindebezirk. Meidling 1923 Wien Pag. 22.

[2]) Acest Kupferstich este lucrat de Lerch, cu ocazia publicării volumului din Uhlich în anul 1783.

O copie după aceasta se află la Academia Română, iar în istoria Bucureştilor de Ionescu Gion (pag. 206) un desen greşit a acestuia, ca comparaţie cu crucea lui Mogoş din Biserica Oborul Vechiu.

cu pruncul în braţe, înconjurată de coroană cu frunze de stejar, foarte frumos scluptată; iar dedesubtul acesteia, într'o altă coroană scluptată la fel, se află pajura imperială bizantină, având în mijlocul ei, ca drept ocrotire, corbul muntean cu crucea în cioc [1]).

Pe piciorul crucei se află deasemenea săpat în lemn, cu cuvinte latine, imnul de laudă al crucei: „† Crucis exaltatio est conservatio mundi, crux decor ecclesiae, crux custodia regum, crux confirmatio fidelium, crux gloria angelorum et vulnus demonum".

Dedesubt însfârşit ne spune cine a poruncit să fie făcută această cruce: „Nos Dei gratia Servanus „Cantacuzenus, Valachiae „Transalpinae Princeps, „euisdemque perpetuus „haeres ac dominus erexi„mus crucem hanc in loco „quavis die devotione „populi et sacro honorato „in perpetuam sui suo„rumque memoriam tem„pore obsidionis mahometanae a Vizirio Kara Mustapha „bassa Vienensis inferioris Austriae mense septemb(ris) „die I. anno 1683";

[1]) Vezi figura de la inceput.

Iar ca încheere cuvintele: viator memento mori.

La 27 Septembrie 1683, Turcii fiind nevoiţi să părăsească în grabă asediul, această cruce fu lăsată în pădure de către Munteni, unde din întâmplare, fu găsită în urmă de o femee ce strângea lemne pentru foc.

De aici ea fu adusă cu mare pompă la curtea Episcopală din Viena, şi apoi fu aşezată pe locul unde fusese la început.

Pentru ca s'o apere de ploi şi vreme rea, Comuna Viena mai târziu zidi împrejur o mică capelă, care în urma reparaţiilor făcute, în diferite timpuri, trăeşte şi azi ca o mărturie a trecutului, sub denumirea populară de «Moldauer oder Türkenkapelle»,

Crucea însă a dispărut pe la anul 1785 şi nu s'a mai găsit nici până astăzi.

In capelă, credincioşi de prin împrejurimi au adus diferite obiecte, icoane şi cruci încât au transformat-o într'un altar romano-catolic.

Imprejurul aceştia, în timpul războiului mondial, s'au clădit bărăci pentru spitalul No. 4 de convalescenţi, în care astăzi s'a instalat un azil pentru copii orfani din Viena şi împrejurimi.

Tot ca amintire a aşezărei teberei muntene aici şi a bunelor servicii aduse de Şerban Nemţilor în timpul asediului, s'a dat numele unei străzi ce trece pe aici, începând de la «Filadelfiabrüke», de «Cantacuzinostrasse», numire ce a rămas până în anul 1919 când fu schimbată în «Edelsinnstrase», cu toate că vechea numire se mai poate citi încă pe tăbliţile rămase pe zid.

Dr. M. Popescu

GRANIT.

Inălţare.

Cu trupul sânge, umilit să cadă,
m'am scuturat în zalele durerii;
am plâns tăcut sub gratia vizierii
şi, neclintit, m'am răzimat în spadă.

Dar cum plângeam, din inima tăcerii
simţii mijind a'ncrederii plămadă:
sub ochii 'nchişi de teamă să nu vadă,
vârtejuri albe-mi înfloriră merii.

Spărgând cu mintea bolta 'ntunecoasă.
rotesc în jur privirea ca o coasă
şi nu mai am duşmani şi nici prieteni.

Şi-aşa cum stau ca bradul în lumină, —
din sângerate braţe fără vină
cad stropii liniştiţi, cu zvon de cetini.

Marcel Romanescu

CREDINŢA ÎN DESVOLTAREA SUFLETULUI OMENESC.

In toate timpurile a existat o credinţă, care a redat omului energiile perdute, punând în lucru forţele adormite, ce zac în regiunile profunde ale fiinţei noastre, şi dând ast-fel posibilitate făpturei omeneşti să trăiască o viaţă mai sănătoasă, mai frumoasă, mai complectă.

Şi astăzi, poate mai mult ca ori când cea mai mare datorie a noastră este să ne ridicăm cu mintea la tot ce ar putea înălţa sufletul omenesc.

Astăzi când purtăm încă în noi, urmele celui mai năprasnic uragan ce s'a deslănţuit vreodată pe pământ, când trăim zilele cele mai pline de frământări ce le-a trăit omenirea, când echilibrul forţelor sufleteşti este sdruncinat, când reazămul sufletelor — Credinţa — a dispărut din inima omului, când adevărurile religiei Creştine s'au ofilit în sufletul mulţimii; astăzi când omenirea trăeşte într'un haos, fără să poată zări limanul de scăpare, o onestă arătare a unei realităţi — o mişcare pentru stăvilirea răului — ori ce om conştient trebue s'o facă. Numai aşa se vor trezi minţele, se vor încălzi inimile celor rătăciţi; iar adevărata cale a binelui ne va prinde paşii, deşteptându-ne în inimi credinţa într'o viaţă superioară plină de încredere şi renaştere individuală.

Căci ştiut este că fără credinţă la temelia vieţii individuale, viaţa are în ea sămânţa morţii...

Și ce este credința

O puternică concentrare în noi înșine adică, trecerea de la viața exterioară la o viață profund interioară, iar de acolo în lumea superioară, în lumea Dumnezeirii.

Când coborâm în unele clipe solemne în adâncurile noastre, acolo unde odihnește sufletul omului în starea lui pură, nealterat, nedegradat, nevulgarisat; avem atunci sentimentul că toate vorbele noastre, toate mișcările și toate dorințele noastre, nu sunt decât o manifestare confuză uneori, a unei vaste armonii ce zace adânc în noi. Și atunci în acea clipă de concentrare, ne simțim fără voie ridicați deasupra noastră, duși de o forță misterioasă și profundă. Flacăra Dumnezeirii, ce am cules-o din noi înșine ne învălue și o clipă ast-fel purificați, transformați, simțim imensitatea frumosului, a adevărului, a binelui, așa cum le-a clădit în sufletul omului, spațiul tot, timpul tot, vremurile toate.

In clipa aceea sfântă suntem în stăpânirea Legei morale ce fiecare o poartă'n el.

Dar un moment durează această înălțare afară din noi această degajare de tot ce-i lumesc; oricine a stăpânit secunde de aceste sublime care-ți așterne peste întreaga ființă atâta lumină, din care apoi se hrănește întunericul atâtor zile de trudă ce-ți fac viața de toate zilele.

Și cine-ți dă lumina acestor clipe de cât Credința.

Prin credința neclintită putem face ca această viață pământească să fie transformată într'o viață ideală.

Cu cât ne adâncim mai mult în noi, cu atât ne dăm seama că viața pe care o trăim, suferința ce ne doboară, moartea ce ne este fatală, nu sunt Universul întreg, ci o veșnică încercare pentru prepararea sufletelor în vederea unei vieți sublime în afară de limita spațiului și a timpului.

Așa dar omul înțelegând că durerile și suferințele, prin care trece în viață nu-s de cât încercările și oțelirea puterilor lui spre a fi în stare să cucerească veșnicia, va fi fericit să sufere, va răbda cu mândrie toate amarurile vieții, va primi viața ca pe un dar ceresc ce-i va aduce stăpânirea în vremurile toate.

Aceasta e credința în viața viitoare, pe care Creștinismul

a sădit-o în sufletul oamenilor. Câtă uşurare culege omenirea din această Credinţă, care nu te mărgineşte în forma vremelnică în care eşti îngrădit, ci-ţi dăruieşte veşnicia din care ai pornit.

Dar, până a ajuns *omul* să-şi fixeze această credinţă, a trecut sufletul lui prin fel de fel de frământări şi svârcoliri.

Pentru ca să pricepem aceasta şi să putem vedea clar în noi înşi-ne, să coborâm cu mintea în trecutul îndepărtat şi să cerem ajutorul marilor gânditori, căci aceste personalităţi au deschis drum sufletului omenesc. Cunoscând sufletul lor vom putea cunoaşte propriul nostru suflet şi suntem datori să facem aceasta — astăzi mai ales — când firul ce leagă sufletul omenirii vechi cu sufletul noiei omeniri, se pare că s'a destrămat de tot şi mult n'a rămas până să se rupă.

Cum s'a născut credinţa în sufletul omului?

Să ne ducem pentru aceasta cu mintea la viaţa omului primitiv.

Urmele vieţii lui, a vechii lui concepţii au parvenit marii cercetori să le cunoască după tradiţiile lor, după legendele ce s'au păstrat, şi mai mult prin supraveţuirea mentalităţii ce o putem găsi în propriile datini şi obiceiuri.

Ast-fel s'a dedus că viaţa omului din vremurile cele mai depărtate a fost aceiaş ca viaţa sălbaticilor de azi.

Ei trăiau divizaţi în grupuri mici, cari se deosebiau între ele prin obiectul sau animalul pe care îl adorau.

In acest obiect era concentrată imensitatea forţelor, de care ei în mod inconştient erau stăpâniţi.

Adorarea acestui animal sau orice alt obiect se poate considera ca prima exteriorizare după cum am spus — inconştientă — a sentimentului de frică, de umilinţă, de supunere, ce sălăşluesc în profunzimile oricărei fiinţe organice; iar obligaţiunile, ce şi le impuneau pentru slăvirea şi apărarea emblemei lor prin care ei se afirmau ca o unitate distinctă, formează începuturile celor mai primitive organizări sociale şi religioase.

Odată cu fiinţa organică — fie ea cea mai redusă — a apărut şi instinctul de conservare individuală. Cu timpul,

acest instinct de conservare a trecut și asupra unui grup restrâns din care făceau parte indivizi de aceiași mentalitate. Ori pentru conservarea grupului lor, omul primitv și-a impus să nu se atingă de obiectul sacru—de care era legată însă-și existența lui—și nu numai de el ci de toată specia lui.

Această neatingere de obiectul lor sfânt, formează prima restricțiune ce și-a impus-o omul în primele începuturi de viață. Iată dar că cea dintâiu putere sufletească, ce zăcea liniștită în sălbăticie din sufletul străbunilor noștri, sparge întunericul și ieșind la lumină, ea se definește prin *tendința de înfrânare*, ce o găsim astăzi în forța noastră.

Această înfrânare isvorâtă în conștiința omului primitiv în mod spontan, având la bază conservarea grupului și ca atare a individului—*este prima formă a unei conștiințe morale* — este debutul primei formări Sociale, este ivirea sentimentului de responsabilitate.

Tot din raportul omului față de obiectul sfânt s'a născut și primul sentiment, adică comunicarea și armonia sufletească dintre membrii aceleiași grupări — *obârșia sentimentului de umanitate*—cea mai înaltă concepție de organizare socială.

Și ast-fel s'a ivit credința în sufletul omului manifestată: 1) Prin respectul către o forță superioară forței organice; 2) Prin sentimentul de iubire și 3) De apărare a semenilor noștri.

Aceste 3 forme de manifestare sufletească în decursul vremurilor, au ajuns în sufletul omului un fel de reacțiune inconștientă, formând datinile și obiceiurile sub care se înțeleg tot felul de credințe și acțiuni obligatorii pentru membrii aceluiași corp.

Rezultă deci că orice problemă vitală nu se rezolvă de cât prin prizma tradițiilor, ori-ce om știe cum să se poarte cu semenii săi, știe care sunt — în parte — datoriile și drepturile lui. In sufletul nostru din lungul vremurilor este păstrat acest *trebue* care este în esența lui, însă-și credința, însă-și legea morală, ce sălășluește în adâncurile fiecăruia din noi.

Rezumând calea pe care a umblat sufletul omului, până a ajuns la complexitatea de astăzi și referindu-ne numai la ideile metafizice, se poate spune după cum arată și marele

nostru filozof Conta, că evoluția sufletului omenesc a trecut prin următoarele faze:

1) *Perioada în care omul este desprins din starea de animalitate.* Atunci el începe să-și facă o idee vagă despre bine și despre rău, iar impresiunile ce i le dă chipul lui din vis, umbra și imagina din apă, alcătuiesc prima manifestare a *credinței în suflet;*

2) *Perioada fetișismului.* Caracterizată prin credința că lumea este locuită de sufletele celor morți, aproape tot una de puternice care însuflețesc toate corpurile și care sunt cauza a tot ce se face și se întâmplă.

Pentru a avea buna voința morților, în sufletul omului primitiv ia naștere începuturile unui cult religios;

3) *Perioada idolatriei*, caracterizată prin credința că sufletul morților se deosebesc prin putere și rang ierarhic. Acum apare *Credința în zei* care sunt nemuritori.

In această perioadă, tot ce se întâmplă este considerat ca fiind expresiunea voinței zeilor, deci nici urmă de *Lege Morală* nu există în sufletul omului;

4) *Perioada politeismului*, caracterizată în prima parte a ei prin credința în puterea nemărginită a zeilor, credința în viața viitoare și în nemurirea sufletului.

In ultima parte, datorită progresului intelectual, omul începe să concentreze puterea zeilor și tot odată să înfiripează în sufletul lui și un început de morală, care nu-i încă de sine stătătoare, ci strâns legată de manifestațiile religioase;

5) *Perioada monoteismului.* Omul stăpânește în esența ei, noțiunea de bine și de rău. Din lupta dintre bine și rău, apare credința în atotputernicia binelui, în care se concentrează imensitatea forțelor, adică Dumnezeu, precum și iubirea de oameni, care va primi deplina desvoltare, în ultima parte a acestei perioade, adică în Creștinism;

6) *Perioada panteismului.* Sfera de cugetare a omului fiind mult mai mare, el începe să-și facă o ideie mai definită despre infinitatea spațiului, a timpului și a materiei. Universul fiind privit ca un tot armonic, este considerat ca un trup material nesfârșit, iar Dumnezeu este sufletul acestui trup nemărginit. Și ast-fel se ajunge la concepția că Dumnezeu

este fără început și fără de sfârșit, nesfârșit de mare și puternic, nesfârșit de bun și drept.

Omul făcând parte din univers, este o părticică din Dumnezeu, transpusă în individ pentru scurt timp, așa că la moarte se va confunda în sufletul nesfârșit a lui Dumnezeu.

Dar omul poate chiar în timpul vieței să se apropie de Perfecțiune, practicând virtuțile care s'au adunat în sufletul lui din lungul vremurilor.

Piedica cea mare, care îl oprește însă din calea progresului este trupul cu slăbiciunile lui. De aceia cea mai mare datorie a omului — după concepția panteistă — este să lupte împotriva tuturor slăbiciunilor trupești, subordonând ast-fel trupul înaltelor cerințe sufletești; și de a iubi ființele toate, chiar și pe animale.

După ce am văzut că în toate timpurile a existat o *Credință Religioasă* în raport cu stadiul sufletesc în care se găsea omul, să ne oprim la epoca Creștinismului — în fața marei Divinități — care a fost — *Isus*.

Cea mai înaltă concepție și cea mai perfectă desvoltare a sufletului omenesc, o găsim necontestat în religia Creștină.

Religia Creștină prin învățătura dată de Dumnezeu, planează deasupra tuturor religiunilor. Ea fixează sufletului omenesc deapururi calea adevărului.

In toate celelalte religiuni Dumnezeu se află sus deasupra vieței, spiritul deasupra rațiunii, cerul deasupra pământului. Creștinismul este doctrina a tot puterniciei lui Dumnezeu pătrunzând viața. El ne explică cum spiritul poate să fie în întregime în materie și în acelaș timp să se unească cu Dumnezeu.

In Creștinism spiritul divin nu se adresează omului din depărtări, el vine să se amestice în tot ce e suferință în viață, el intră în contact cu toate puterile pământului, rămânând însă în esența lui Ceresc.

Vechiul testament prezintă pe Dumnezeu sub forme diverse, foc, voință, forță. Cristos vine și printr'o formă accesibilă sufletului omenesc, explică Dumnezeirea. El a arătat prin acte simbolice cum caracterul divin se poate

observa în viaţa de toate zilele şi cum putem ajunge la Dumnezeu prin cele mai mici lucruri.

Ast-fel spălatul picioarelor—este un simbol--care arată că cel superior dator este să ia o atitudine de servitor, pentru ca omul să ştie că nu poate să ajungă la rangul suprem decât servind.

Misterul fundamental al persoanei lui Cristos — în care se află rezolvite toate problemele vieţii omeneşti — şi care răspunde la toate trebuinţele omului, este că în Cristos sunt reunite cele două naturi : Natura divină şi natura umană, sau spiritul unit cu materia, sau unitatea complectă — Dumnezeu — unit cu omul.

De aceea toată doctrina lui Cristos se bazează pe armonia dintre aceste două naturi; dovadă că El nu predică isolarea de lume ca celelalte doctrine, ci din potrivă pătrunderea în lume.

Brahma spune că înţeleptul trebuie să fugă de tot ce e pământesc şi omenesc pentru ca astfel să aparţină întreg lui Dumnezeu; numai aşa se explică cum sunt oameni la ei care-şi torturează corpul ca astfel să poată aparţine lui Dumnezeu.

Cristos dinpotrivă caută lumea.

„Mă duc la Erusalim, ca astfel să îndeplinesc cele spuse de proroci" — a spus El — şi s'a dus la Erusalim ştiind bine ce-l aştepta acolo.

Cristos consideră omul demn şi puternic din punctul de vedere spiritual, aşa se explică dragostea lui de a lucra cu toată energia asupra materiei s'o spiritualizeze.

Sunt mulţi care nu văd în Isus de cât omul. Dacă Isus ar fi avut în el numai natura umană, n'ar fi putut da o viaţă nouă la atâtea popoare, în atâtea secole.

Să ascultăm ce spune o altă personalitate — dar care a fost numai om — Napoleon.

Intr'o conversaţie ce a avut la S-ta Elena cu Generalul Bertrand, Napoleon a zis:

„Iată ce-mi pare admirabil şi ce-mi probează absolut divinitatea lui Crist. Eu am putut să entusiasmez mulţimea, care a mers la moarte pentru mine, dar trebuia să fiu prezent ca să le aprind focul sacru. Le trebuia scânteia

electrizătoare a privirii mele, a vorbei mele, a glasului meu. E adevărat posed această forță care predomină mulțimea, dar nu o pot transmite la nimeni. N'am putut-o transmite Generalilor mei și nu posed secretul de a putea eterniza numele meu și dragostea pentru mine. In sufletul oamenilor să pot opera transformări miraculoase. Dar ce prăpastie între amarul meu exil și împărăția eternă a lui Crist, iubit și adorat de tot pământul. Crist nu este mort, el trăește în eternitate și iată ce e moartea lui Crist — nu moartea unui om — ci a unui Dumnezeu. Eu nu sunt decât om."

Cristos în personalitatea sa a reunit facultăți, care deordinar par contradictorii ast-fel, la concentrarea cea mai intensă în domeniul spiritual și divin, el alătură cunoașterea cea mai realistă a naturii și a omului.

El scoboară până în fundul vieții omenești, formează sufletele din belșugul sublim din sufletul lui, capabil fiind de a trăi pe pământ, rămânând totuși credincios celeilalte lumi.

Să punem evangheliile în paralelă cu capitolele cele mai sublime ale altor mari înțelepți și ne va isbi diferența ce există între învățătura dată de Dumnezeu — Omul și celelalte doctrine.

In evanghelii nu se vor întâlni exaltări omenești în fața lumii și izolări de restul lumii; dimpotrivă Cristos este neîncetat în contact cu realitățile cele mai simple ale vieții. El își alege parabolele și chipurile după câmpuri, de la stână, din familii, din întâmplările vieții de toate zilele arătând cum trebue omul să lucreze, ca să poată aparține din această lume împărăției lui Dumnezeu.

Ceea ce l-a mâhnit mai mult a fost faptul, că cei mai mulți își petrec viața fără rost, dar pentru aceștia a găsit destule parabole ca să-i facă să înțeleagă cum să se poarte ca să-i găsească bine pregătiți viața viitoare.

Ne amintim parabola cu cele 10 fecioare, mirele întârziind, 5 din ele, cele nebune nefiind pregătite cu untdelemn suficient pentru candelele lor nu au luat parte la nuntă; sau parabola cu stăpânul, care se întoarce acasă și-și găsește servitorii risipindu-i averea pe care le o lăsase în păstrare. Drept aceea — spune Isus — privegheați că nu știți nici ziua nici ceasul în care va veni Fiul omului.

Toate aceste nu sunt o carte — nici o doctrină — este viața veritabilă, care se găsește exprimată în vorbe și fapte, care deșteaptă în sufletul omenesc toate însușirile bune îndreptându-l către singura și adevărata cale.

Și-n moarte Cristos a fost Dumnezeu. Golgota nu-i numai un sacrificiu omenesc. In această jertfă nu găsim eroismul unei ființe conștiente de ea, nici disprețul pentru umanitate, nici ură, nici amețeala unui triumf, nici suferințele care întunecă sufletele, nici nimic din toate acestea. Inima lui Isus în clipa supremei jertfe este în pace și frăție cu umanitatea întreagă. Moartea fiului omului este tot așa de supra pământească ca însă-și viața sa.

Numai intrând în noi înși-ne și în tăcere sfântă concentrându-ne, numai atunci vom putea pricepe adevărata viață a lui Isus, adevărata suferință a Fiului omului și sfânta lui învățătură. Numai atunci vom putea înțelege ce înseamnă înalta concepție a Dumnezeu omului. Dumnezeu omul este veșnica comunicare între tot ce este în noi și tot ce este în afara noastră, este forța divină ce sălășluește în adâncurile noastre, care ne face să simțim lucrurile și durerile, care ne face cunoscută viața din afară și care se întoarce neatinsă, nemicșorată în puterea ei în eternitate.

Cristos incarnează în mijlocul ființei noastre această forță divină — pe Dumnezeu Tatăl — creator, puternic și etern.

Cuvintele Mântuitorului „Iată sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul vieții" vor căpăta ast-fel adevărata lumină în inima celui ce le rostește.

Fericit e acela ce se poate fura frământărilor zilnice și tainic poate scoborâ în el, acolo unde veșnic arde flacăra Dumnezeirii, la văpaia căreia se încălzesc toate inimile, ce au avut puterea s'o descopere.

Cuvintele simbolice ale lui Isus — „Scoală-te și umblă" se pot adresa de minune sufletului omenesc. Scoală-te și umblă o suflete care dormi și visezi un vis bolnav — zice Ellie Moru — Scoală-te și umblă, căci gândirea omenească începe de acum a culege fructele străduirii sale seculare.

Și sunt demni să asiste la sărbătoarea reînvierii sufletului omenesc toți acei care recunosc că există ceva în

această realitate, toți aceia care s'au simțit mișcați în fața marelui spectacol al naturii, toți acei care au simțit remușcarea unui rău făcut altuia, toți acei care poartă în inima lor iubirea neînrâurită a aproapelui lor, toți acei în al căror suflet flacăra credinței răsare mai luminoasă, de sub cenușa patimilor și înjosirilor omenești. Toți, toți aceștia vor bine merita această zi mare a reînvierii în care-și vor găsi sufletul în întregime însănătoșit, gata să înceapă o nouă viață mai frumoasă, mai luminoasă, mai complectă.

In arta creștină primitivă Cristos este reprezentat ca și muzicantul Orfeu care scapă pe oameni din infern, Cristos în adevăr scapă sufletul omului din regatul morții interioare, în care este cufundat și-l ridică spre lumină.

Tolstoi spune: „Cristos învață pe oameni, că în ei se găsește o forță, care-i înalță deasupra acestei vieți plină de încordări și de dureri".

Acela care înțelege învățătura lui Cristos încearcă un sentiment asemeni aceluia unei păsări, care nu știe că are aripi, dar care va înțelege imediat că poate să sboare, că are libertate, că n'are nimic de ce să se teamă.

Aceasta este o fărămă din noua și sfânta învățătură a religiei creștine a cărei valoare se măsoară după roadele pe care le a produs.

In ea sunt cuprinse cele 3 glasuri eterne, care conduc la adevăr:

1) Contemplarea Universului;

2) Desvoltarea sufletului către Dumnezeu (mila și iubirea);

3) Misticismul care procură lumina interioară.

Pe mormântul Marelui filozof Kant de la Königsberg se află scris „Două lucruri îmi umplu inima de admirare și respect: — Cerul înstelat deasupra capului și legea morală din mine".

La baza lor se află acelaș spirit al omului, care se manifestă ca rațiune în știință și ca moralitate vie în credință.

Kant a priceput că numai aceea este adevărata știință, care a înțeles că materia nu poate să fie unica divinitate și că mai este ceva în afară de formulele *chimice* și de mecanica Universală.

* * *

Dar vremurile aceste năprasnice, prin care am trecut și trecem au lăsat în sufletul omenesc o imensă desorientare,

„Viața ne apare ca o succesiune de scene incoherente — zice Förster — lumea ca o serie de tablouri de cinematograf, amestecate fără nici o legătură logică, fără nici o finalitate".

Și origina acestui pesimism contimporan este complecta absență a unui scop, a unui ideal în viața omului. Pentru aceasta omul de azi este preocupat să-și caute senzația care să-i dea o mulțumire de o clipă și atunci e foarte natural, ca această viață sarbădă — fără nici un rost — să fie isvorul tuturor bolilor, a neurasteniilor, a mizerabilei noastre absențe de voință.

Spre nenorocirea noastră astăzi sunt mulți care și-au perdut chiar drumul; o prăpastie amenință să împartă lumea Creștină în două: Lumea Creștină propriu zisă și lumea culturii moderne sau lumea liber cugetătorilor.

In cartea sa „Les Deux France" — Paul Seippel — arată separarea dintre Franța clericală și Franța liber cugetătorilor. Această separare o găsim în toată civilizațiunea de astăzi și este cu atât mai periculoasă, cu cât se manifestă încă în sânul familiilor producând o dureroasă confusie, ceea ce e sfânt pentru unul pare ridicol pentru altul; ce pentru unul e adevăr, pare eroare pentru celălalt; ce pentru unul e temelia întregii civilizații, pentru altul nu-i decât o viziune dăunătoare oricării culturi.

Deoparte mulțimea care adoră în Fiul Omului, Mântuirea — Mântuirilor — de cealaltă parte se ridică glasul unuia ca Nietzche care spune „Când aud duminicile sunetul clopotelor mă întreb este posibil? Toate acestea se adresează unui Evreu crucificat acum 2000 de ani și care pretindea a fi fiul lui Dumnezeu"?

Să privim pe închipuitul intelectual de astăzi, căruia i-a luat cărțile puterile de a-și adânci propria-i viață, sau pe omul de știință care prins între formulele legilor naturii, a perdut calea adevărului.

Majoritatea tinerimii instruite îi lipsește astăzi maturitatea înțelegerii problemei vitale a vieții. Ideile care și le au făcut de viață le au scos din cărți, dar astfel de cunoaștere a vieții este confusă și fără temeinică înțelegere.

Din această sciziune dintre viață și puterea de adâncire

a lucrurilor — rezultă o viață fără gândire — și o gândire fără viață.

Sf. Augustin descrie în confesiunile sale momentul convertirii la Creștinism, și zice „pentru prima oară mi-am întors privirea către eul meu interior."

Sfântul Augustin a priceput că filosofia păgână nu era complectă, că acolo el nu găsise nici puterea, nici adevărul, nici pacea și nici mântuirea. El a priceput că singura și eterna lumină este aceea pe care o dă Creștinismul, care te face să fii în acelaș timp și om și Dumnezeu.

Astăzi știința a ajuns ce e drept la o desvoltare considerabilă și progresul este uimitor, dar aceasta nu înseamnă că de acum omul stăpânește cu facultățile lui intelectuale legile Universului întreg, că poate să facă și să prefacă aceste legi.

In toate timpurile în raport cu desvoltarea culturală, știința a avut un punct culminant pentru sufletul omenirii; dar vedem că acest vârf ce părea culminant pentru unele vremuri, s'a schimbat treptat, treptat — atrăgând alte și alte culmi — și nici odată nu le va atinge pe cele din urmă.

Omul în decursul vremurilor s'a suit pe aceste creste, unde înflorea știința și de acolo sus a putut mai bine pricepe că deasupra științei mai este ceva mai puternic, care mănuește cu desăvârșită înțelepciune tot ce se vede și tot ceea ce nu se vede, mai este ceva până la care mintea omenească nici odată nu se va putea urca — *Și Acolo Incepe Credința*. Deci la marginea științei în orice stadiu de înaintare ar fi ea se ridică flacăra Credinței. Din îmbrățișarea tainică dintre Credință și știință isvorăște singurul și adevăratul progres.

In mare eroare sunt acei ce cred că prin calcule infinite, prin formule nesfârșite vor ajunge să prindă firul adevărului etern.

Adevărații înțelepți — acei care posed știința în toată accepțiunea cuvântului — sunt oamenii cei mai pătrunși de credință, fiind că ei singuri prin lumina din sufletul lor își dau seama, că nici odată nu va putea o minte omenească să cuprindă acel sâmbure de desăvârșire, acea înțelepciune divină.

Câtă deosebire de cei mici de suflet și slabi de inimă — care nu știu nimic — dar își închipue prin pustiul din știința lor că pricep tot. Aceștia sunt făpturile cele mai periculoase pentru Societate, în haosul din ei punând loc celor mai nenorocite idei, pornite uneori din interese străine care tind să distrugă credința din suflete ducând popoarele la peire.

* * *

Și fiind că a venit vorba de idei și curente nenorocite, mă opresc o clipă la zilele ce le trăim. E bine să cunoaștem realitatea, să știm ce se petrece în jurul nostru, ca din patimile altora să tragem noi — Românii — învățătură.

Franța — distinsa noastră soră — fiind țara de unde am împrumutat atâtea lucruri bune, să stăm și să vedem ce se întâmplă în această țară.

De sigur și alte multe lucruri bune mai avem de adoptat din Franța. In chestiunea credinței nu trebue să ne lăsăm influențați de cele ce se petrec acolo.

Și nu trebue să ne lăsăm influențați din două motive: 1) Fiindcă poporul nostru este mai înapoiat ca poporul francez și 2) Că împrejurările în care ne găsim nu ne permit un moment, să ne slăbească credința strămoșească.

In Franța de aproape 30 de ani se dă o luptă pentru distrugerea credinței. Ce a fost oare afacerea Dreyfus, care a sdruncinat această țară până'n temelii, de cât, lupta libercugetătorilor contra creștinismului.

Oameni, care nu aveau nici o credință religioasă, încetul cu încetul s'au organizat, constituind partide politice, uneltind prin toate mijloacele să distrugă familia, biserica, armata, întreaga societate.

Mai târziu aceiași oameni în orbirea lor de a distruge credința, ajungând să guverneze Franța au mers atât de departe; în cât deși aceasta țară trăia sub veșnica amenințare a pericolului german, au căutat să distrugă sufletul armatei să o lase nepregătită pentru un viitor război și au ajuns chiar până acolo încât — gradul de general — să nu fie obținut de cât de acei ofițeri, care erau afiliați pe față lojilor masonice sau altor asemenea societăți, pentru a căror organizare trimitem pe cititori la Protocoalele înțelepților Sionului.

Vom cita cazul Generalului Castelnau care n'a putut ajunge mareșal cu toate meritele-i bine cunoscute, fiindcă era prea fervent catolic; sau cazul unui savant, căruia i s'au refuzat laboratoare și chiar catedră la Sorbona tot din acelaș motiv.

S'ar părea exagerări și totuși aceste fapte au existat și au revoltat pe cei ce-și mai dădeau seamă de gravitatea lor.

Rezultatele se cunosc: Franța în luna August 1914 — data începerii războiului — s'a găsit complect nepregătită pe pragul prăpăstii.

Dacă nu venea minunea de la Marna nu se știe ce s'ar mai fi întâmplat.

In decursul războiului nu au fost oare deputați și senatori — francezi — aparținând partidelor politice, care duceau lupta contra bisericii și care strigau „Preoții în tranșee, Sindicaliștii — liber cugetători — în uzine?"

Și foarte mulți preoți s'au dus în tranșee acoperindu-se de glorie.

Propaganda aceasta contra religiei a mers atât de departe, încât oameni de seamă din Franța, care au ocupat și ocupă cele mai înalte trepte în conducerea statului, se feresc și le e rușine să spună că sunt creștini.

La Te-Deumul care s'a oficiat în biserica Notre-Dame din Paris când s'a încheiat armistițiu în 1918, nici un ministru, nici o autoritate nu a luat parte la serviciul religios, pe când națiunile aliate erau toate oficial reprezentate la această pioasă solemnitate.

In aceiași zi la serviciul religios, care se oficia în catedrala Westminster din Londra asistau guvern, parlament și toate oficialitățile; iar Regele George se adresă deputaților cu aceste cuvinte „In momentele cele mai grele ale războiului, am găsit sprijin în Dumnezeu și în credința mea".

Și dacă cel puțin lecțiile trecutului ar fi servit la ceva. Din nenorocire pentru această bogată țară de care noi suntem atât de strâns legați, aceeași stare de lucruri dăinuește și astăzi.

Cine nu știe că guvernul radical a lui Heriot era prizonierul socialiștilor, care sunt conduși de un Leon Blum,

faimosul autor al scrierii „*Le Mariage*“ în care propovăduește o libertate absolută tinerilor fete, pervertind ast-fel sufletele lor încă neformate și cu aceasta contribuind la distrugerea familiei, baza oricărei organizări Sociale.

Cine nu știe că se tipăresc atâtea cărți, atâtea reviste — cu cuprins otrăvitor—sau că se deschid atâtea localuri unde se strică inimile și se conrup sufletele.

Toate acestea nu tind de cât la dezagregarea societăței — la omorârea ei — în folosul celor interesați.

Dacă ne îndreptăm privirile spre Est, acolo lucrurile sunt și mai în evidență și sunt și mai tragice. De când bisericile au fost furate și pângărite, preoții aruncați în închisoare, haosul cel mai desăvârșit domnește peste toate și peste toți.

Rusia dacă va continua pe această cale — va ajunge într'o stare de prăbușire — necunoscută încă în istoria omenirei.

Iată dar, de ce nu trebue să adoptăm nimic din ceea ce se petrece nici la Apusul și nici la Răsăritul nostru.

Să ne uităm numai la trecutul nostru, să ne umplem inima din virtuțile strămbunilor noștri „Ca o poveste de jale, de patimi cumplite și de suferințe îndelungate ni se înfățișază istoria trecutului nostru“ — a zis poetul Vlăhuță.

Cu ce altă putere mai mare a putut dar Românul să înfrunte toate vijeliile dacă nu cu *credința lui.*

S'o spună bătrânele ziduri ale atâtor și atâtor mânăstiri, s'o spună învechitele turle, sub care odinioară îngenunchiau cucernicii voivozi; câte rugăciuni fierbinți, câtă nădejde în Dumnezeu—câtă slăvire Celui de Sus—nu umpleau sfintele locașuri.

Credința ne-a scăpat în vremuri de restriste, credința ne a păstrat tăria sufletească, cu care s'a înfăptuit România de astăzi — și tot Credința va desăvârși unirea sufletească a tuturor Românilor, acea uriașă stâncă la picioarele căreia vor spumega vrăjmașele șiroaie, iar sus pe creste falnic își va întinde aripile viitorul de aur al neamului nostru.

Marcela Nicolau

METAMORFOZA

I

Neamuri-hoarde din Ural
năvălind pe ne-aşteptat
năzuiră să răstoarne
şi să darme, prin asalt,
zidul castrelor romane.
Dar avântul le fu spart
de balişti şi catapulte
şi acum pe înserat
s'au retras după o râpă.
După malul prăvălat
au săpat groapă de vultur,
şi grăbiţi au mormântat
fără rituri, fără giulgiu
trupul Craiului sarmat
ce-i purtase peste stepe
până 'n Istru depărtat

. . . . . .

Au pierit ca pleava în vânt
urmăriţi neîncetat
de legiunile ne'nvinse
trimise de consulat.

II

Nimeni n'a aflat mormântul,
Nimeni nu i-a turburat
liniştitu-i ultim somn.
Astfel pururi fu uitat
fiorosul fiu de domn.

III

După veacuri azi târziu
tot pe-a pribegiei cale
în convoi o lae 'ntreagă
pripăşi pe rapă 'n vale.
Olărie se 'ncheagă
unde Craiul fu căzut
şi peste puţine zile
chiar din lutul din mormânt
ţigăncuşele copile
frământând aluat mărunt
măestrită de-o măsură
trei ulcele de pământ.
Şi la soare gură 'n gură
pe-o năframă le-au uscat
apoi cu-o nuia subţire
le-au stropit şi le-au smălţat
înflorindu-le cu rumen
purpuriu şi delicat.

IV

Cu alai ca şi-alte ori
într'o zi în răsărit
zlătarii rătăcitori
şatrele şi le-au pornit
şi în locul unde odată
luptătorii-au tăinuit
trupul Craiului sarmat
malul rămase-adâncit.

V

De trei zile-am cumpărat
misterioasele ulcele,
şi înmărmurit, mirat
neclintit mă uit la ele.
De trei zile sunt vrăjit,
toţi şoptesc că sunt nebun.
Nu 'nţeleg vorbele mele
când eu gânditor le spun:
Vedeţi voi, cu toate trele,
să nu râdeţi nu-s nebun,
sunt de-aproape înrudit
prin sarmatul Crai străbun.
Da's rudit cu trei ulcele.
Şi gândind mai mult vă jur
că-s rudit cu toate cele
dinprejur.

POEMA PIOSULUI OSPITALIER

Plin şi sunător ca într'o toacă, trei ciocăniri limpezi rostogoliră în tăcutul lemn al largii uşi de nuc, cascada scurtă a unei veşti.

Cineva, un gând nebănuit de om, sta pe pragul de afară, sta acolo în aşteptare. Eu însă împiestrisem, nehotărît să ridic drugul ivorului greu de fier îmbucat de zăvoare.

Cugetam în inima mea: Cine să fie călătorul ce soseşte atât de dimineaţă? E poate jefuitorul nepresimţit şi de temut: Hoţul sufletelor? El vine atât de timpuriu, numai să poată afla nebagat în seamă ceva ce-i drag să fure, să-mi fure din ceaţa de somn a privirilor, comornicul viselor nopţii, ce nu am avut încă vremea să-l ferec în dosul tainiţelor din mine?

Am să-mi dosesc sufletul napoia acestei mici măşti din atlas trandafiriu, căreia aseară i-am purtat prin carnaval cu atâta biruinţă surâsul ei ademenitor. Cu încredere am să-mi acopăr chipul sub mătăsoasa veselie a ovalului acesta tran-

dafiriu, acest giuvaer de şiretenie măestrit cu atâta dibăcie de mâna unei femei.

Nu trebue să trădez nimic. Chiar glasul mi-l voi adăposti sub pavăza unei vorbe de farmec frumos înflorită. Nu trebue să trădez nimic. Visul ne mirează iconiri de taine oprite, ce nici nouă înşi-ne nu trebue să ni le amintim în veghe. Visul ne toarce prin melodia flautului nopţii, odăjdii de vraje de dincolo de simţuri ce nu se lasă a fi vreodată oglindite din noi fără blestem de sânge.

Petecul acesta de mască din atlas trandafiriu, această mică şi ovală minciună de bai, îmi pare atât de trebuincioasă în clipa aceasta. Altfel voi suferi cu îndurarea roşie a morţii sacrilegiul Jefuitorului tainic al sufletelor care îmi stă poate acum în prag.

Dacă însă el, cel sosit la uşa mea va fi pelerinul Bunei-vestiri, pelerinul trimes de Tine, Tu cel ce veşnic trebueşti aşteptat cu faţa curată, cu pâine şi sare pe ştergar alb şi licărit de candelă în ungher la iconostas?

Doamne! Doamne! Pentru solia numelui Tău ce nu ne e dat să ştim hotărît la ce bătaie de clopot a ceasului va sosi, chiar cu preţul sufletului înţeleg că pururea va trebui să deschid după datina sfântă, să uit de toată grija de mine şi să deschid cu faţa desvăluită în toată goliciunea neprihănirii ori cărui străin al drumurilor ce scuturându-şi încălţămintea la poarta casei mele, va ciocăni.

SEARA

Seara din stuh de nuiele
şi din trestii-păpuriş,
cu miros dospit de ierburi,
ierburi crude şi amare,
pe furiş, încet, domol,
cu duhori aţâţătoare
miezmează din nămol
până dimineaţa 'n zori,
fermentări de lumi obscure
în bulbuci clocotitori...

Lângă poala de pădure,
cu-adierile 'domoale
pale proaspete de fân,
aromează c'un vânt lin,
peste iazul cel bătrân
răcoreală amărue de pelin..
Luna şade răsărită
ca o pată de şofran.
Cotitoare, nesfârşită,
prin buruiana din tăpşan,
căruia abia zărită,
par'că duce singuratec
spre o taină ursită
gândurile-mi ruinate...
Merg sub crengile plecate
din hugeagul rămuriş.
Temător şi pituliş
sfătuindu-se 'n sbor,
soboli suri, orbi şi urâţi,
au ieşit din goapa lor.
Mişinând, în mii puzderii
fug spre deal în pacea serii,
ca fiorii cei mărunţi
ce de-odată îmi îngheaţă
întreg sufletu-mi sărman,
când în faţă, dintr'o cracă de tufan,
în contururi uriaşe
s'a înfiripat viclean
cea mai funerară cruce,
ce cu braţele de lemn, lemn, uscat,
întrupează ne'ncetat
ca un semn de ironie,
gândul meu de disperat
prins de nebunie...

Sandu Tudor

CARAVANA

de
Théophile Gautier

A lumii caravană, pe-a anilor cărare,
Ce nu se mai întoarce, străbate 'ncetişor
Pe jos, pustiul vieţii, sub cerul arzător,
Bând de pe-a sale braţe şiroaie de sudoare.

Nici turn, nici minarete în călătoarea zare.
Furtuna urlă, leul mugeşte îngrozitor;
O umbră doar se lasă: e vulturul în zbor,
Ce prada lui hidoasă şi-o caută sub soare.

Ei merg şi văd de-odată ceva 'nverzind. Voioşi,
Cu degetul arată un pâlc de chiparoşi
Şi nişte lespezi albe ce zac în părăsire.

Căci, spre odihna voastră, drumeţi neobosiţi
Ca nişte oaze Domnul făcut-a cimitire:
Culcaţi-vă acolo şi 'n pace adormiţi!

traducere de
Teodor A. Naum

DICŢIONARUL JUNIMEI

Revistă contimporană

foae literară ce apărea în Bucureşti în anii 1873 şi 1874 sub direcţia D-lui P. Grădişteanu. Duşmană de moarte a Convorbirilor, în care fusese întâi atacată prin *Beţia de cuvinte* (v. a.) a lui Maiorescu. In Rev. Contimp. s'a publicat Vistierul Cândescu, comentarele lui Urechia asupra Chronicarilor, studiul asupra lui Conachi de Sion etc. Pe lângă revistă, se trimitea de la o vreme şi *Musa de la Borta Rece* (v. a.). Vestita ceartă literară la care, pentru întâia oară, lua parte mai tot publicul inteligent din ţară, dintre Convorbiri şi Revistă a ţinut aproape un an. Apoi revista, după prevederea redacţiunei Convorbirilor, a început a da înapoi, până ce pe la 1875 s'a stins de tot

Rienzi.

Titlul întâiei tragedii a lui Bodnărescu, din care Maiorescu a citat pasaguri în articolul: Direcţie Nouă, ca modeluri de versuri bune. Nu ştim pentru ce publicul nu s'a grăbit să cumpere broşurlie lui Rienzi care umpleau dulapurile lui Levandovski la librăria Junimii. Se zice că băcanii se tângueau mai târziu de această tragedie, din cauză că, formatul fiind prea mic, cartea nu era aşa de potrivită pentru trebuinţele lor ca traducerea lui Faust de Schilet şi Pogor (v.a.) Unde s'o fi găsind acum exemplarele nevândute şi necumpărate de nimeni, este un mister.

Roiu Gheorghe

născ. în Iaşi în 10 April 1843. Intrat în Junimea în 1865. A publicat în Convorbiri o singură poesioară „Enigma", care enigmă însemna musca. Cu această muscă pe căciulă Roiu plecă la Paris, învăţă dreptul şi nu mai scrise nimic. Vine rar la Junimea. Cu câţiva ani în urmă mai apărea când era vorba de prelecţiuni populare. Acum, lepădându-se şi de aceste, vine numai la aniversări ca să întrerupă prescripţia, cum zice el. In 1880, nici la aniversară n'a venit.

Romani—Cei Trei Romani.

Aşa se numeau, după scornirea lui Carp: Lambrior, Tasu şi Panu, care obicinuit veneau împreună în Junimea, erau îmbrăcaţi cu haine de şăiac de aceiaş coloare, făcută de acelaş croitor jidan şi prin urmare treceau drept naţionalişti înfocaţi.

Rosetti Theodor

născ. în Iași în 4 Mai 1837, unul din cei cinci fondatori și anume cel căruia se datorește numele Junimea. Ca scriitor a dat la lumină un singur articol: „Despre direcțiunea progresului nostru". Ca orator vezi *Mutismu*. Acum în București, reguland procesele drumului de fer. Apoi (1884) president la Casație. La 1888 Mart, president al Consiliului de miniștri. † 16 Iulie 1923.

Rosetti Dimitrie

născ. în Iași în 6 Octombrie 1830. In Junimea de la 1865. Râde mult de prostiile altora, dar singur nu se expune niciodată nici prin scris, nici prin graiu. Foarte vesel la Aniversări când are butelea dinaintea sa. (Mort 20 Septemvrie 1903 la Iași).

Schilet Nicu [1]

născ. în Iași la 15 August 1837. La Junimea de la 1864, curând după înființarea ei până la moartea sa, care urmă la Viena în 1872 Iunie 21. Colonel în armată și poet liric foarte simpatic, în special traducător de poesii lirice germane și franceze. † la Viena 21 Iunie 1872.

Schilet George

născ. în Iași în 5 Mai 1836. In Junimea a inceput a veni abea în 1878, fost maior și acum compositor și profesor de muzică. Îi plac mult anecdotele corosive. † la Iași

Schopenhauer

filosof german, odinioară foarte gustat de Junimea. Această societate a fost acusată în Adunarea deputaților de Grig. Ventura că urmează principiile funeste ale acestui filosof. Sub regimul liberal Al. Holban a cerut invalidarea lui Maiorescu, sub invinuirea că e Schopenhaurian. Carp, într'un eloquent discurs, a apărat pe Schopenhauer cu atât succes, încât, cu toată dispoziția Adunării, filosoful a scăpat fără vot de blam. De curând D. Bariț a atacat din nou pe Schopenhauer prin un memoriu cetit în Academie.

Scoate-o!

Când cineva are vre o scriere în buzunar, dar nu prea are curaj s'o cetească în Junimea, îndemnarea să scoată scrierea sa la ivală se face obicinuit prin cuvintele: Scote-o! Lui Naum, nu se știe pentru ce, i se strigă mai ales din toate părțile cu energie: Scoate-o Naume! — Naum s'o scoată!

Scroggs.

Numele unui uriaș de la un circ ce era în Iași pe la 1866-67. Acesta publică odată că se va lupta cu ori și cine și în două secunde va trânti pe adversarul său. Într'o zi se tipăriră la tipografia Junimii, două afișe mari în care se anunță că Scroggs se va trânti cu Scarlat Capșa,

---

[1]) Din familia care-și zice astăzi *Skeletti* (nota redacției).

care era slab și puțintel. Aceste afișe se împărțiră la prefectură, unde Capșa era șef de secție și la Curtea de Apel, unde judecătorii erau toți Junimiști și amici ai lui Capșa. Spaima lui Capșa nu fu mică, când se văzu tipărit cu litere mari pe afiș. Farsa se descoperi și dădu loc la mare ilaritate.

Secretar.

Intreg comitetul sau biuroul Junimii se compune dintr'un secretar, numit și gramatic. Acesta a fost dela început J. Negruzzi. După întoarcerea lui Xenopol din Berlin, Negruzzi demisionă și Xenopol fu însărcinat cu secretariatul. Dar aceasta, neîndeplinindu-și îndatoririle, Negruzzi reluă vechia sa funcțiune. De altminteri, astăzi când nu mai este tipografie, ocupațiile secretarului consistă într'u a face invitațiile pentru banchet și pentru prelecțiuni populare.

Șerbănescu Theodor

născ. în Tecuci în 29 Dech. 1839. In Junimea din 1868, poet liric și colonel în armată. Poesiile sale, pe când Șerbănescu era în Iași, dădeau loc la multe discuții în Junimea care adese ori făceau pe autor să asude din greu. Câte-ve din poesiile lui Șerbănescu au fost puse în musică de G. Schilet; despre altele s'au primit parodii anonime la redacțiune; iar altele au fost ilustrate și delicate Junimii, în special una unde Șerbănescu aruncă pământul în Dumnezeu. (+ la Brăila în 2 Iulie 1901).

Silence.

„Il se fit tout à coup le plus profond silence"... vers din Alfred de Musset citat totdeauna de Pogor când este să se înceapă o lectură și nu s'a făcut încă tăcere. Face parte din tradiții.

CRONICI

Cronica Literară

Scena şi actul în comedia lui Plautus. — In comedia veche există împărţirea în scene, care erau însemnate prin numele personagelor cari aveau rol în scenă. Ea se găseşte şi în manuscrise, deci este foarte veche. După unii, această împărţire în scene ar dată dela directorii de trupă, pentru ca să se poată şti intrarea şi eşirea actorilor în scenă; părerea noastră însă este că ea datează dela origină, deoarece, în Plautus, înainte de a fi existat actul, era scena, pentrucă ea era totul.

In Plautus scena, iar nu actul, era unitatea indepedentă, care hotărà mersul acţiunii; ea creà situaţii noi. Plecând dela aceată concepţie, Plautus şi-a creat posibilităţi şi o mai mare independenţă: să tae, să adăoge, să oprească bruse în loc o acţiune spre a începe o alta nouă (*Stichus*), să o prelungească, adesea cu lucruri fără legătură între ele (*Miles gloriosus*, *Poenalus Pseudolus*, *Truculentus*[1]); să introducă persoane noi, spre a înveseli o acţiune prea serioasă şi cari îşi joacă rolul lor, fără prea multă legătură cu acţiunea în sine (Persoana parazitului în *Captivii* şi *Stichus*); să facă să dispară personagii, cari avuseseră un rol în actul întâi (Thesprio în *Epidicus*, Acontio în *Mercator*, *Artorogus* în *Miles gloriosus*).

Şi aceasta, pentrucă la Plautus comedia erà un spectacol, al cărei unic scop era să înveselească, să facă poporul să râdă, să placă.

Impărţirea în acte nu se găseşte în manuscris şi abia în

---

[1]) *Miles glor.* scena de despărţire, prelungită fără măsură şi creând neverosimilităţi. Toată lumea se grăbia: unii, pentru ca să nu li se dea de gol înşelătoria, celălalt, ostaşul, pentru ca să se ducă la întâlnire. Şi totuş rămân în scenă (v. 1330-1376) peutru a prelungi o acţiune cu scopul de a provoca râsul, prin cuvinte, gesturi şi mimică.

In *Coenulus*, o acţiune sfârşită (v. 1371) e prelungită cu o scena inutilă.

In *Pseudulus*, se adăogă încă doua scene, cari puteau lipsi.

In *Truculentus*, scena ultimă, cu târgul ruşinos dintre pretedenţii curtezanei.

secolul al VIII-lea dela Roma, gramaticii aplicară şi la comediile lui Plautus principiul formulat de Alexandrini al diviziunii în acte.

In comedia lui Plautus exista oare împărţirea în acte de mai târziu? Hotărât, nu.

Din moment ce la el scena era totul, este lucru firesc că o împărţire în acte nu-şi aveà nici un rost, deşi decătre unii se susţine şi părerea contrarie, sprijinită pe un pasagiu din comedia *Hecura* a lui Terentius [1]). Acolo, în prolog, se vorbeşte de publicul care a părăsit piesa, ce plăcuse „la început" (*„primo actu placeo"*); dar aci poate fi vorba şi de altceva şi prin cuvintele, *„primo actu"* se poate înţelege: începutul acţiunei (primus actus), când nu apucaseră încă bine actorii să joace piesa. Deci prin *„primo actu"* noi înţelegem „dela primul joc al actorilor".

Dacă însă examinăm cu atenţiune comediile lui Plautus, observăm că în adevăr este uneori vorba de o suspendare a acţiunii, deci de o pauză şi în care timp:

1) Scena rămâne liberă [2]) (*Asinaria* v. 809; *Bachides* 926, de scurtă durată, până ce iese Chrysalus; *Pseudolus*, v. 573, când ea se şi menţionează; *Poenulus* v. 1224 „pentrucă spectatorilor li este sete)".

2) De fapt însă ea nu rămânea liberă, pentru că pânza era umplută:

a) De melodia pe care o cânta flautistul depe scenă (*Pseudolus*, v. 573, unde se menţionează lucrul acesta);

b) Se plasa ceva de umplutură şi care de cele mai multe ori n'avea nici o legătură cu acţiunea, un monolog, ori un dialog oarecare, spuse de actori, cari aveau un rol în piesă (monologul lui Strobilus, din *Aulul.* 586-607; al lui Chrysalus, din *Bachides* v. 925-976; al parazitului din *Persa*, v. 55-80), un rol redus, de regulă un sclav tânăr, un „puer" (*Aulularia*, v. 360-370; Captivi, v. 909-921; *Psendulus*, v. 766-789), de persoane, cari n'au niciun rol în piesă (monologul lui Choragus, din *Curculio*, v. 416-486). Aiurea monologul e înlocuit cu un dialog: Actorul rămâne singur şi atunci apare în scenă un altul, de regulă un figurant, un *puer* şi dau naştere la un dialog de banalităţi [3]) (*Miles glorios*, v. 813-873; *Mostellaria*, v. 410-430, 885-903).

Aceste scene de umplutură de cele mai multe ori sunt pliticoase şi uneori crează chiar neverosimilităţi dramatice [4]).

c) un intermezzo: corul pescarilor din *Rudens* (v. 290-305).

d) un joc de mimică oarecare.

Deci, afară de foarte rari excepţii, nu poate fi vorba de o pauză de act, în sensul nostru modern şi aşà cum au înţeles-o gramaticii de mai târziu.

[1]) V. Ph. Fabia, *les prologues de Térence* (Paris, 1888), pag.
[2]) La fel Terentius. *Heantontim.* v. 873.
[3]) La fel ca în circurile moderne, când pauza e ocupată de clovni.
[4]) De ex. *Mostellaria.* V. 902-930.

Unul din cei mai de seamă comentatori ai comediei vechi, gramaticul Donatus, la prefaţa comediei *Andria* a lui Terentius[1]), ne spune că în piesele latine eră grea o determinare exactă a celor cinci acte, pentrucă acţiunea eră mereu continuă, ca publicul să nu se plictisească şi să plece.

Dar atunci chestiunea se lămureşte. Din această mărturie şi din cele spuse mai sus, rezultă următoarele: că de fapt acţiunea eră continuă, afară de rari excepţii când scena rămânea ori liberă ori ocupată de flautist; că de fapt, acele monoloage ori dialoguri, puse ca să dea impresia că acţiunea se continuă, în realitate erau cerute de anumite necesităţi tehnice: părăsirea scenei de actor, fie că aşà eră rolul[2]), fie ca să-şi schimbe costumul, în vederea jucării altui rol; dispoziţia sufletească a publicului care da semne de nerăbdare, cum e cazul menţionat în comedia *Poenulus*, v. 1224.

Nu eră deci cevà anume hotărît; pauzele se puteau face oricând şi erau determinate, de voinţa directorului trupei, depă nevoe.

E clar dar că o împărţire regulată în acte nu era şi nici nu putea fi, şi cei cari au inventat-o mai târziu au creat imposibilităţi dramatice. De pildă, ca să iau două exemple: In *Aulularia*, după vers. 586, când Enclio intră în templu să-şi ascundă comoara, se pune pauza de act şi actul următor, al IV-lea, începe cu monologul lui Strobilus, care de fapt eră un monolog pus pentru a ocupa o pauză. Monologul acest ţine 21 versuri, până la versul 607, iar la v. 608 Enclio iese afară din templu. Or, este inadmisibilă aci o pauză de un act, deoarece e vorba de o acţiune în mersul ei: întrarea lui Enclio în templu, râmânerea lui până ce îşi ascunde comoara şi ieşirea lui din templu; şi timpul acesta, care el lipseşte din scenă e ocupat de monologul lui Strobilus. In *Mostellaria*, la v. 430 de asemenea pauza suspendă acţiunea (Scavul Tranio se pusese la pândă să aştepte venirea bătrânului, care se înţelege că nu putea să întârzie. Urmează însă o pauză de un act, actul al III-lea, care se deschide cu sosirea bătrânului, deci Tranio îl aşteptase în tot acest timp — ceeace e inadmisibil. Şi aci actul vine să suspende o acţiune în mersul ei).

Deci, în comedia lui Plantus nu poate fi vorba de o împărţire regulată în acte, în înţelesul nostru modern.

Eliodor Constantinescu

---

[1]) *Andria* I. 3.

[2]) De pildă: In *Aulularia*, când Euslio intră în templu la v. 586 şi eşă la v. 608 şi în acest timp scena e ocupată de un monolog. In *Bachides* când Nicobulus se retrage la v. 925 spre a citi nişte scrisori; la fel *Pseudolus*, v. 573, etc.

Cronica culturală

D-l Rădulescu-Motru ca profesor şi om de ştiinţă. — Tocmai am sfârşit de citit tratatul de psihologie al D. profesor Rădulescu-Motru, apărut anul trecut în editura „Culturii Naţionale".

Cartea aceasta strălucitoare prin erudiţie, logică şi observaţii, prin generalizări juste şi sinteze atotcuprinzătoare de adevăr, care nu-şi găseşte egala, decât în cărţile similare din literatura filosofiică germană şi franceză, mi-aduce aminte de cele dintâi atingeri serioase cu filozofia, şi prin o asociaţie firească, de însuşi primul meu profesor de filosofie, la facultate, de D. Rădulescu Motru.

Multe amintiri acoperite de vălul uitării, prin acest minunat mecanism cerebral al asociaţiei şi reproducerii, îmi zâmbesc secret din acele colţuri invizibile şi nespaţiale ale subconştientului, se îmbie reciproc şi îmi năvălesc pe nesimţite în conştiinţă. Incerc să le rezist, însă e în zadar! Ele subminează în mine numeroasele gânduri şi impresii prezente, încât mă văd târît, fără voia mea, cu câţiva ani în urmă... Şi drept să mărturisesc, această reîntoarcere în lumea amintirilor, această reculegere în penumbra propriei tale vieţi, este plăcută şi plină de farmec, încât nu mă mir, că un cunoscut scriitor român a putut să exprime această erezie, cum o numeşte chiar el: superioritatea amintirii asupra realităţii.

Din noianul acestor amintiri, imaginea primului meu profesor de filosofie, se desprinde mai luminoasă şi stăruitoare.

Fără a mai căuta să-mi explic pricina stăruinţei ei, încerc să-mi definesc impresiunile, să-mi coordonez amintirile, să-mi fixez gândurile, pentru a prinde în câteva linii simple, personalitatea sa ca profesor şi om de ştiinţă.

L-am cunoscut, întâiaş dată, acum şapte ani, pe când eram student al facultăţii de filosofie din Bucureşti.

Imi reamintesc atmosfera de forfoteală şi de neastâmpăr a sălii de cursuri, nerăbdarea mea şi a celorlalţi colegi, veniţi atunci, să audă pentru prima dată: un curs de filosofie, precum şi atenţiunea cu care urmăream orice închidere şi deschidere a uşii.

Când într'un sfârşit, domnul Motru apăru în cadrul ei, şi făcu cei dintâi paşi spre catedră, sub atâtea priviri sfredelitoare pironite asupra-i, am avut sentimentul unei uşoare contradicţii, a unei iluzii desminţite... D. Motru era altfel decât mi-l închipuisem...!

Il văd începându-şi cursul...

In ora aceea, m'a interesat mai mult omul, aspectul său fizic, decât profesorul şi conferinţa sa. Deaceea, nici nu'mi prea amintesc, ce anume a spus, sau ce sfaturi ne-a dat nouă începătorilor, în această lecţiune de introducere.

Priveam figura sa imobilă, închegată din linii mari severe. Ea are ceva din structura marmorei tăcute, şi este plină de o nobleţă care nu are nimic pontific, nimic solemn.

Ochii săi vioi cu reflexe strălucitoare, acoperiți de o frunte largă și convexă, exprimau numai bunătate și o blândețe îngăduitoare. Mă surprindea contracsul expresiunii lor cu seriozitatea care radia din întreaga sa ființă! mi se părea că ei sunt singurile ferestre prin care se răsfrângea ceva din frământările vieții interioare a acestui om, care vorbea atât de liniștit și măsurat.

Seriozitatea aceasta, era impusă însă mai mult de om decât de atitudinea profesorală.

Am avut atunci impresia, confirmată de altfel și de cele de mai târziu, că D. Motru caută să fie cât mai puțin oficial și cât mai mult natural. De aceea, dela început, persoana sa mi s'a părut prietenoasă și simpatică. Deși nu are ascendentul datorit unei aluri doctorale sau sugestiunilor verbale, dânsul este tipul adevăratului magistru, prin anumite însușiri, care definesc personalitatea sa sufletască, și care ies, de minune, în relief, în raporturile sale cu studenții. Intr'adevăr Domnia sa, asemenea oamenilor de mare știință, pune atâta simplitate și modestie în covorbirile cu aceștia, încât cei mai îndrăzneți se simt dezarmați, iar cei timizi devin mai curagioși.

După mărturiile contimporane, D. Rădulescu Motru ocupă locul de frunte în mișcarea filosofică românească. Autoritatea sa sporită prin prestigiul unei opere care se remarcă prin amploare și soliditate, i-ar da dreptul la un orgoliu nemăsurat.

Domnia sa cred, că e conștient de propria-i valoare... Cu toate acestea: prestigiul și această autoritate, nu-l fac să păsească mai mândru.

D-nul Motru și-a făc t printre studenți, faima de a fi riguros și necruțător la examene Insă această părere, pe care și-au format-o studenții, din generație în generație este mai de grabă o legendă decât un fapt întemeiat. Adevărul e că Domnia sa, fiind un bun cunoscător și înțelegător al psihologiei adolescenței, este mai puțin sever și mai mult îngăduitor.

La examenul de licență, dânsul examinează candidații cu afabilitate prin întrebări de materie și inteligență; le ascultă cu atențiune răspunsurile, cercetându-le cu blândețe erorile, le înfrânează, cu mult calm, avânturile de critică juvenilă, și lucru de mirare este profund jenat de neștiința sau slăbiciunea lor.

Rareori severitatea sa se manifestă prin exteriorizări verbale sau prin măsuri de constrângere.

Discuțiile seminariale, deasemenea le călăuzește cu o mână sigură, fără nici o morgă.

Dacă vre-un vorbitor exagerează importanța punctului său de vedere, dânsul nu-l întrerupe... numai zâmbetul aproape imperceptibil, care i înflorește pe buze, este un indiciu de alunecarea lui pe o pistă neconvenabilă.

Tot astfel cursul său, este simplu și natural, fiind lipsit de fraze pompoase și cuvinte complicate.

Liniştea, concentraţia, claritatea şi sobrietatea verbală cu care conferenţiază, absorb atenţia celor care-l ascultă răpiţi de miragiul scânteielor al ideelor noi, care se combat, se asociază şi se înşiruesc în vederea scopului final, după o logică ireproşabilă.

Domnia sa pune atâta logică în vorbire şi în scris încât chestiunile aride şi abstracţiunile cele mai lipsite de conţinut, par lucruri usoare.

Toate se înlănţuesc la acest apărător al silogismului, după regulile clasice ale argumentării: premisele şi conclusia. Amintesc pentru acest lucru, ca un exemplu de logică aplicată, la problemele psihologice capitolul din manualul de psihologie, care tratează despre actul voluntar. Critica tezei mecaniciste şi spiritualiste, precum şi expunerea teoriei, care explică actul voluntar prin ajutorul eului, sunt făcute după logica cea mai riguroasă, şi cu acea sobrietate de argumentare şi stilistică, care caracterizează operile marilor filosofi clasici.

Filosof prin temperament şi atitudinea faţă de viaţă D-nul Motru şi a făcut din filosofie un ideal, din gândire un cult al vieţii, iar din adevărul ştiinţific, o preocupare constantă în cercetările sale filosofice.

Tentaţiunile şi ambiţiunile, ideele şi prejudecăţile unei societăţi superficiale în cultură şi uşuratecă în manifestări, n'au putut înfrânge cerbicia morală a acestui cugetător, şi nu au răuşit să-i impuie nici ideologia ei politică, asigurătoare de situaţiuni şi ascensiune în viaţa socială.

Dacă o înaltă moralitate a călăuzit manifestările sale de toate zilele, în schimb, ştiinţa a fost preocuparea sa de căpetenie în cercetările teoretice.

Am putea chiar afirma, fără exagerare, că D-nul Motru a făcut ştiinţă, nu numai în filosofie, dar chiar în politică. Pornind dela ideea, că adevărată cultură şi viaţă politică a unui popor trebue să rezulte dintr'o desvoltare proprie, în mod organic şi de acord cu individualitatea sa psihică şi tradiţiile în care a trăit, Domnia Sa, a criticat, ca şi Titu Maiorescu: atât tendinţa exagerată, de a lua totul de a gata din Apus, cât şi anomaliile grave, rezultate din nepotrivirea formelor împrumutate cu structura morală a societăţii nostre, nu dintr'un îngust spirit reacţionar, ci dintr'o înaltă înţelegere ştiinţifică a problemelor de cultură şi politică.

Indreptarea acestor rele D-nul Motru, nu o vedea decât în stăvilirea curentului importator de idei şi forme streine, precum şi în înobilarea moravurilor noastre, prin formarea de caractere şi adevărate personalităţi.

Ideele pe care dânsul le-a pus în circulaţie, sunt juste; ele izvorăsc din o profundă observaţie şi cunoaştere a evoluţiei istorice a culturei umane.

Ideea filosofică, pe care o conţine viguroasa sa gândire, constă

în convingerea, că realitatea pe care D-sa o concepe ca o energie, evoluează într'o direcţiune singulară, de unde rezultă şi unitatea ei.

Evoluţiunea realităţii este îndreptată spre formarea corelaţiunilor de personalitate, sau ea urmăreşte formarea personalităţii, în care sunt condensate toate corelaţiunile organice. Această concepţiune pe care Domnia Sa o numeşte personalism energetic, în fond este o explicaţiune metafizică (evoluţia realităţii D-sa o admite ca un postulat al filosofiei moniste), cu un caracter eminamente ştiinţific. Ea este întregită şi desăvârşită cu ajutorul: biologiei, fiziologiei şi anatomiei comparate, în cartea de psihologie apărută anul trecut.

In această carte lipsită de orice preocupări metafizice, se observă o constantă: tendinţa autorului de a întemeia şi mai mult cu ajutorul ştiinţelor enunţate mai sus, concepţiunea metafizică. Trebue să recunoaştem, că conclusiunile trase, nu sunt desminţite de aceste ştiinţe.

Intr'adevăr, Domnia-sa arată cum viaţa psihică se naşte, creşte, se organizează, se diferenţează şi şi se îmbogăţeşte în seria ascendentă a organismelor biologice, paralel cu organizarea şi îmbogăţirea progresivă a sistemelor lor nervoase. Numai această desvoltare continuă a sistemului nervos, spre formarea centrilor superiori, (scoarţa cerebrală) a făcut posibilă apariţiunea conştiinţei şi manifestarea personalităţii umane.

Conştiinţa nu este produsul numai al experienţei umanităţii, ci al experienţei: a tot ce a fost viu pe pământ.

La făurirea conştiinţei, cu care ne fălim noi oamenii, au contribuit toate animalele anonime, care au trăit pe acest pământ, înaintea noastră în cursul miilor de ani.

Ea fiind rezultatul sforţărilor pentru viaţă, în toate organismele funcţiunile ei nu converg de cât tot spre viaţă. Funcţiunea ei este esenţialmente biologică. Din cele spuse până acum, cred că se vede temelia concepţiunei sale filosofice, care nu are un fundament de raţiune, ci de fapte, minuţios observate, colectate şi inteligent folosite.

Ştiinţele arătate mai sus, i-au furnizat un material bogat; pentru a susţine această concepţiune. Meritul sintezei şi arătarea împrejurărilor sociale, care au adus apariţiunea conştiinţei, constituesc originalitatea gândirii sale. Prin urmare, trecerea dela personalismul energetic la biologismul conştiinţei este evidentă; atunci urmează că şi afirmaţiunea noastră de mai sus, care constată acordul dintre aceste două concepţiuni, este justificată.

Domnul Rădulescu Motru este un mare psiholog, tocmai pentrucă depăşete psihologia, şi o depăşeşte, nu pentru ca să pară erudit. Erudiţia la D-sa este un mijloc pentru elucidarea chestiunilor pe care le cercetează.

Din pricina aceasta, cultura sa generală este vastă şi variată; dânsul şi-o îmbogăţeşte şi cizelază neîncetat.

S'a mai spus şi de alţii, că D-sa este întotdeauna în curent cu toate cercetările noi făcute în psihologie şi celelalte ştiinţe auxiliare. Opera sa se resimte de aceste laborioase cercetări şi bogăţie de idei. Ea e străbătută de un fir viguros, şi e susţinută de o gândire vioaie şi ordonată, care îi dau aerul unei construcţiuni solide.

Scrierele sale filosofice au un farmec deosebit, care nu se datoreşte nici desvoltărilor literare căutate şi nici unei falşe emotivităţi pentru problemele filosofice. Cine nu-şi aminteşte de căldura conţinută, continuitatea şi obiectivitatea cu care sunt scrise. „Elementele de metafizică"? Din această carte se resfrânge, nu numai cugetătorul, dar şi un suflet simţitor la problemele care le cercetează, şi fără ca dânsul să fi căutat, şi un bun scriitor.

Stilul unui pedant sau vanitos displace întotdeauna, căci este sau sec sau pretenţios.

Stilul scrierilor Domnului Motru este plăcut şi înbietor la lecturi; mai ales cel din „Elementele de metafizică" este de o familiaritate şi de o limpiditate uimitoare. El este clar, precis, sobru, ca şi sufletul pe care îl exprimă. Stilul lor spune ceva mai mult decât ne spune mimica sa emoţională, care foarte rar se lasă suprinsă. Deaceea Buffon a avut dreptate, când a rostit acea sentinţă, devenită celebră: „le style c'est l'homme"

Stilul Domnului Motru, nu numai că mărturiseşte ceva din sufletul său, dar el exprimă chiar propria lui desvoltare. In adevăr, această devoltare a stilului, se poate observa concomitent cu cea a cugetării, căreia îi este subordonată. Orcine poate constata deosebirele de stil între: „Problemele de psihologie" apărută în 1898 şi „Elementele de Metafizică", sau „Tratul de psihologie" apărut în 1923.

Acum, când am ajuns la sfârşitul acestui articol, îmi iau libertatea de a releva unul din marile defecte, de care suferă învăţământului psihologic în facultăţile noastre.

Acest învăţământ este prea teoretic, şi lipsit de lucrări originale din partea studenţilor.

Activitatea ştiinţifică a Domnului Motru, pentru a fi desăvârşită, trebue să fie compeletată cu un învăţământ experimental de laborator, aşa cum este organizat el în Germania şi America.

Dacă D-nul Motru va reuşi de aci înainte să suprime această lacună a învăţământului nostru folosofic superior, Domnia-sa, nu numai că va aduce unul din cele mai mari servicii ştiinţei psihologice, culturii şi şcoalei româneşti, dar va găsi chiar printre foştii săi elevi, *urmaşii*, care să ducă mai departe cercetările întreprinse, ce vor ridica învăţământul nostru psihologic la nivelul celui din occident.

Constantin Georgiade

Cronica militară

Marina de război. — In decursul vremurilor, diferitele state au avut o situaţie înfloritoare şi preponderentă atât timp cât marina lor de război putea să impuie respect duşmanilor.

Indată însă ce flota a fost învinsă, acele state sau au mers spre decadenţă, sau în cazul cel mai bun au perdut preponderenţa pe care o exercitau în trecut.

Astfel: Spania ţinu lumea întreagă sub stăpânirea sa, până în ziua când Englezii intră în luptă cu „flota de argint". De atunci această ţară cu toate că a mai avut succese militare pe uscat, cu toate că şi-a mai păstrat unele colonii, căzu totuşi din rangul de mare putere şi astăzi cuvântul ei înseamnă foarte puţin în concertul european.

Olanda avu în trecut o situaţie înfloritoare, comerţul său excita invidia altor popoare, iar flota era atât de puternică, în cât sub Ruyter îndreptându-şi tunurile spre Londra, ştiu să impuie Englezilor o pace onorabilă.

Cu timpul, marina de război este neglijată şi fără ca ea să fi fost învinsă într'o luptă navală; nu mai fu în stare să protejeze comerţul şi coloniile, ceia ce avu drept urmări că ţara a mers cu paşi repezi spre decadenţă.

Franţa în timpul marei revoluţii comite greşala de a desfiinţa corpul ofiţerilor de marină lăsând în părăsire personal şi bastimente.

Rezultatele s'au văzut: Napoleon deşi bătut la Waterloo s'ar mai fi ridicat, dacă Franţa nu era deja învinsă pe mare de Nelson la Trafalgar.

De atunci această ţară şi-a perdut rolul preponderent pe care-l avusese în trecut pe continentul european şi cu toate sforţările sale, ea nu a putut să mai recapete locul pe care-l avusese în trecut.

Oştile ţarului ar fi putut învinge până la urmă pe Japonezi în războiul din 1904, dacă flota rusă nu era distrusă de amiralul Togo la Tsuşima. De atunci Rusia a fost ca şi exclusă, ne mai însemnând nimic în extremul orient.

In timpul marelui război, prăbuşirea Germaniei nu se datoreşte atâta faptului că armata de uscat a fost bătută la Marna, ci pentru că această ţară era deja învinsă încă de la 3 August 1914, dată când Anglia a intrat în război cu marea sa flotă.

Se ştie că cu toate sforţările făcute de Germani în ultimile decenii, flota lor nu se putea măsura cu aceia a Imperiului Britanic, din care cauză ei nici nu au cutezat în decursul celor patru ani cât a durat războiul să dea o mare bătălie navală.

Faţă de cele arătate mai sus se naşte întrebarea: România situată pe ţărmurile Mării Negre şi direct interesată în chestiunea

strâmtorilor mai poate rămâne în situaţia de astăzi, adică cu *o flotă de război aproape inexistentă?*

Deşi nu suntem încă printre cele întâiu state în concertul european, dar cu calităţile poporului nostru şi cu bogăţia solului ce ne-a hărăzit Dumnezeu, noi cei de astăzi nici nu întrevedem poate la ce mare grad de desvoltare va ajunge agricultura, comerţul şi industria României de mâine.

In câteva decenii, populaţia se poate înmulţi atât de mult, în cât pământul nostru cu toată fertilitatea lui să nu mai fie în stare să hrănească pe toţi locuitorii săi.

Şi atunci pentru ca să poată trăi atâta lume, se va pune desigur şi la noi problema — cum s'a pus în trecut la Italieni şi Germani ce exportăm? Oameni sau produse ale solului?

Situaţia noastră geografică, tendinţele unora din vecinii ce ne înconjoară, etc. nu ne va permite nici odată luxul de a exporta un singur Român, ori şi cât de numeroşi ar fi ei atunci. In mod fatal vom fi împinşi la un export cât mai intensiv a produselor solului, ceia ce va necesita o mare desvoltare pentru marina noastră comercială.

Această marină însă nu ar putea înflori, atât timp cât nu va exista o flotă de război care să-i dea siguranţa şi respectul din partea celorlalte state.

Nu trebue să se uite în această privinţă lozinca: „Sau comerţul creează o marină de război, sau el trece în mâna străinilor care se bucură deja de o asemenea protecţie."

In afară de aceste consideraţiuni de ordin material, în trecut ca şi pentru viitor, prestigiul unei ţări stă în raport direct cu forţele sale armate de uscat şi de apă. In special, ţara care are o flotă puternică de război i se caută alianţele, nu se duce ea să le cerşească.

Cele petrecute nu de mult cu predarea flotei lui Wranghel, ne au arătat într'un mod evident la ce primejdie suntem expuşi şi că cu flota noastră inexistentă ne găsim pe pragul prăpastiei.

Şi ce este mai curios, nici poporul şi nici mai ales guvernul nu s'au alarmat îndeajuns din cauza acestei chestiuni.

A trebuit ca alte state să-şi dea seamă de imensitatea primejdiei ce ne ameninţa, pentru ca să intervină cu toată vigoarea către guvernul francez, ca flota rusă internată la Bizerta să nu fie predată sovietelor.

Dar dacă această intervenţie străină s'a produs de astă-dată, cine ne garantează că în cazul când un asemenea eveniment s'ar mai repeta, nu vom fi lăsaţi singuri, la propriele noastre forţe? Şi atunci ce vom face? Cu ce ne vom împotrivi? Cu ceia ce posedăm astăzi ca vase de mare, vom fi mai mult decât ridicoli.

Iată de ce şi din acest punct de vedere, o flotă de război este necesară ţărei noastre.

Dacă vom analiza chestiunea din punct de vedere al apărării naţionale, nevoia unei flote de mare apare şi mai evidentă.

In adevăr, în cazul unui război pe 2 fronturi, va trebui cu orice preţ să ne opunem ca armatele ruseşti şi bulgăreşti să-şi dea mâna. Cum legătura între ele nu se poate face decât pe mare, singurul mijloc pentru a o împedica este numai o flotă puternică de război.

Dar vor spune unii, numai ţările mari şi bogate pot să-şi permită sacrificiile băneşti pe care le necesită o flotă de război.

Această aserţiune ar fi justă, numai în cazul când cei chemaţi să dea o nouă organizare marinei noastre militare, vor suferi de boala numărului după cum foarte adesea lucrurile se întâmplă cu armata de uscat.

La marină situaţia nu este aceiaşi. Numărul nu are atâta importanţă, de oarece bătălia navală este în special o luptă de vase contra vase. Dacă puterea şi calităţile vasului (viteză, tunuri, cuirasă, etc.) vor fi mai mari ca ale duşmanului, dacă echipajul va avea conştiinţa superiorităţei sale prin o instrucţie şi disciplină desăvârşită, atunci victoria poate fi uşor câştigată de cel cu mai puţine vase de luptă.

Există atâtea exemple în istoria navală în care un singur vas a pus pe fugă o escadră întreagă. Nu ar fi decât să ne amintim de faimosul „Göben" al Germanilor de la începutul războiului din 1914, care se găsea răzleţ în Mediterana.

Cu toate că escadre întregi engleze şi franceze se aflau în aceste ape, el a scăpat neatacat refugiindu-se la Constantinopole.

Şi ce influenţă mare nu a avut acest singur vas asupra conducerei războiului. W. Curchill ministru marinei britanice de atunci, în lucrarea sa „La Crise Mondiale" nu se sfieşte să mărturisească că prezenţa lui „Göben" în apele turceşti, a fost unul din factorii hotărâtori care a decis această ţară să se aşeze alături de puterile centrale.

Prin urmare pentru noi Românii problema se pune nu în avea un mare număr de vase de luptă, ci bastimente mai puţine, dar superioare prin calităţile lor, vaselor cu care vor avea să lupte într'un eventual război.

Pe lângă aceasta ne mai trebuie un personal perfect instruit, antrenat şi cu moralul cât mai ridicat.

* * *

Flotă de mare sau apărare de coaste? România are astăzi un litoral maritim de 400 Km. ce nu poate rămâne fără nici o protecţie.

In rarele publicaţiuni apărute la noi până acuma autorii lor, gândindu-se pe de o parte numai la situaţia actuală şi neîntre-

văzând care poate fi viitorul acestei țării; iar pe de alta ținând seamă că o flotă de războiu costă mulți bani, nici nu au discutat o asemene problemă, preocupându-se numai de apărarea coastelor.

Cred că au comis o greșeală și vina lor este cu atât mai mare cu cât începutul cu începutul se poate crea în opinia publică un curent de idei în această direcție, care ar fi foarte greu de schimbat mai târziu.

Evident că ar fi de dorit să avem în același timp și coastele mărei cât mai bine apărate și o flotă de războiu cât mai puternică.. Dar, dacă ambele aceste deziderate nu pot fi satisfăcute de la început și în același timp, întrebarea este la care din ele să dăm preferință ?

Răspunsul nu-l vom putea avea de cât orientându-ne asupra celor ce s'au petrecut în alte state, de oarece nouă ne lipsește o asemenea experiență.

Marele războiu a dovedit cu prisosință că, *cea mai bună apărare a coastelor este o flotă puternică.* Astfel:

Anglia nu a făcut în trecut sforțări prea mari pentru ca să pună coastele în stare de apărare, căci și-a dat seamă, că adevărata lor protecție o constituia „Marea Flotă" comandată de amiralul Jelicoe, din poziția sa de la Scapa Flow.

Mai mult încă, la finele lunii August 1914 și singura apărare de uscat bine organizată — cele 6 Divizii active — părăsesc solul englez pentru ca să lupte pe frontul din Franța.

Pe ce s'au bazat oare Englezii, de cât pe flota lor de războiu, pentru ca să-și trimeată întreaga armată afară din țară și să lase ast-fel patria fără nici o apărare? Și trebue notat că la acea epocă, coastele acestei țări insulare, nici nu-și complectase încă punerea în stare de apărare; atâta încredere aveau Englezii în flota lor și atâta convingere că litoralul nu va fi efectiv apărat nici de armata de uscat nici de bateriile de coastă, ci numai cu puternica lor flotă.

D-nul W. Churchill fost primul lord al amiralității, în scrierea sa „La Crise Mondiale" spune:

„Intrarea Marei Britanii în războiu contra celui mai puternic „Imperiu militar ce a existat vreodată în lume, avea din punct de „vedere strategic ceva solemn: Marea sa flotă dispărea de odată „în negura mărei Nordului la una din extremitățile insulelor sale, „în același timp și la cealaltă extremitate, mica armată de uscat „se grăbea să părăsească solul natal. Prin acest dublu gest, Anglia „părea în ochii celor neinițiați că se despoaie singură de toate „mijloacele de apărare și că lasă coastele sale fără de protecție „la discreția inamicului.

„Totuși aceste două mișcări de forțe, dictate de strategia „cea mai sănătoasă, au asigurat în același timp și propria noastră țară și a fost scăparea aliaților".

Același lucru se poate spune și despre peninsula italică. Coas-

tele sale nu au fost atacate de austriaci din cauza puternicilor flote aliate care stăpâneau Mediterana.

Concepţia aşa numitei „Şcoale noi" la mare favoare în Franţa înaintea războiului mondial şi care consta în o apărare cât mai puternică a coastelor şi o flotă de război relativ redusă, menită nu se lupte cu adversarii probabili într'o bătălie navală, ci să le atace numai vasele lor de comerţ, ar fi dus Franţa la peire dacă Marea Britanie nu-i sărea în ajutor cu puterea întregei sale flote.

In faţa acestor constatări, cred că datoria celor ce au conducerea destinelor ţărei, este să se preocupe în primul rând de crearea unei flote de război şi numai în limita posibilităţilor să se gândească la punerea în stare de apărare a unor anumite puncte de pe litoralul mărei.

* * *

Bază Navală. Cum la noi se fac multe lucruri fără studiile necesare şi fără metodă, foarte adesea numai în ultimul moment şi sub presiunea evenimentelor; îmi este teamă că la un moment dat, să nu ne pomenim cu comenzi importante de vase de război, fără a ne gândi că odată aceste vase puse în serviciu nu vor avea un adăpost şi nici nu vor putea fi curăţate şi reparate la timp.

Teama mea este cu atât mai mare şi mai îndreptăţită, cu cât alte popoare, cu alt spirit de organizare şi tot au comis la început asemenea greşeli.

Ast-fel Germanii îndată după războiul din 1870 se grăbesc să puie în lucru patru vase mari de luptă, dar numai când au fost date în serviciu, ei şi-au dat seamă că le lipsesc basinurile necesare pentru a le curăţa, ateliere unde să le repare, etc. Din această cauză au fost nevoiţi să recurgă la Englezi, ast-fel că portul Plimouth a servit multă vreme ca o adevărată bază navală pentru flota germană.

Iată de ce cred că cel întâiu lucru de care marina noastră are nevoe—înainte chiar de a se pune în construcţii un singur vas de război — este să se organizeze o bază navală.

Locul unde va fi aleasă această bază şi modul ei de organizare intră în competinţa specialiştilor.

In ori ce caz va trebui să se dea acestei baze o ast-fel de dezvoltare, în cât la nevoe ea să poată adăposti şi flotele aliaţilor noştri.

* * *

Program Naval. O flotă de război puternică şi bine organizată nu se poate improviza de pe o zi pe alta. Ea cere o muncă continuă şi metodică nu de ani ci de gereraţii.

Astfel, marina de război germană intră pe adevăratul făgaş în anul 1888, odată cu urcarea pe tron a împăratului Wilhem

II-lea şi deşi a muncit în mod constant timp de 26 ani, deşi a avut sprijinul necondiţionat al întregului popor german şi a industriei sale atât de desvoltate; cu toate acestea în războiul din 1914 — 1918, ea nu îndrăzneşte să se măsoare cu flota engleză.

Evident, pretenţiunile noastre sunt mult mai modeste. Noi nu aspirăm să devenim o putere mondială după cum visau Germanii atunci când au început să dea o desvoltare mai mare marinei lor de război.

Noi dorim să avem o flotă ast-fel ca în timpurile de faţă să ţie sus prestigiul ţărei, cuvântul nostru să fie luat în seamă; agricultura, comerţul şi industria să găsească un sprijin „în noi înşi-ne" iar alianţele cu alte state să ne fie căutate nu să mergem noi să le cerşim.

Pentru ca flota, de război să ajungă să satisfacă unor asemenea deziderate, este nevoe după cum am mai spus de mai multe decenii.

Progresele ştiinţei aduc însă necontenite transformări, de care şi marina este silită să ţie seamă. Toate acestea fac ca în împrejurările de astăzi să nu se poată întocmi un program naval de cât pentru 4 — 5 ani, urmând ca la îndeplinirea lui să se întocmească un nou program pe o durată de timp ce se va hotărâ atunci.

Cu schimbările noastre dese de regim, cu tendinţile ca un guvern să strice tot ce a înfăptuit celălalt, se impune ca pentru înjghebarea unui program naval, *toate partidele politice sa cadă de acord* şi mai mult încă să se oblige a-l realiza atunci când vor fi chemate să conducă destinele ţărei.

Şi lucrul acesta nu este imposibil. Există deja precedente de asemenea înţelegere şi conlucrare între partide. Nu ar fi de cât să amintesc reforma agrară şi reforma electorală.

Se va mai găsi oare la noi în ţară partid politic care să stirbească ceva din aceste două mari reforme? Evident că nu.

Atunci pentru ce partidele politice nu ar cădea de acord pe o chestiune atât de importantă ca acea a marinei, care în nici un caz nu poate fi rezolvită de un singur partid şi care interesaază direct apărarea ţărei ?

Ceia ce a lipsit la noi până acum a fost îndemnul şi iniţiativa şi cred că nici un guvern nu-şi va face un titlu de glorie pentru partidul său din chestiunea marinei, pentru ca guvernul ce-l va urma din invidie să strice tot ce a început predecesorul său.

Oamenii noştri politici din toate partidele să se gândească că generaţiile viitoare vor fi acelea care se vor folosi mult de începuturile acestea de organizare ale marinei militare, şi că le vor da binecuvântarea lor pentru că s'au gândit din timp să le pregătească ceia ce ei singuri nu ar fi în stare să înfăptuiască.

* * *

Cum trebuie să fie organizată flotă de război. Aşezarea ţărei

noastre la gurile Dunărei, marele interese ce avem la Dardanele, cum şi nevoia de a împedica cu ori ce chip în caz de război ca armatele sovietice să-şi dea mâna cu cele bulgăreşti, reclamă imperios şi cât mai neîntârziat să avem o flotă de Dunăre şi o flotă de mare, care să garanteze multiplele noastre interese.

In ce priveşte flota de Dunăre, nu avem nimic de spus deoarece vasele ce posedăm astăzi sunt mai mult ca suficiente, şi de nimic nu avem a ne teme pentru viitor, fiindcă suntem în această privinţă cel mai puternic stat Dunărean.

Această situaţie atât de favorabilă se datoreşte în mare parte înţelepciunei şi spiritului de înaltă prevedere de acum două decenii, a Regelui Carol, a fostului Ministru de Război General Manu cum şi a Comandorului Demetriade, cărora ţara trebue să le poarte recunoştinţă.

Nu tot astfel stau lucrurile în ce priveşte flota de mare. In această direcţiune totul este de făcut din nou, şi mai mult încă se pare că nici ideile nu sunt până acum destul de bine precizate.

Astfel mi-a fost dat nu odată să aud chiar pe unii dintre distinşii noştri ofiţeri de marină, susţinând cu toată convingerea, că pentru noua organizare ce urmează să se dea flotei de mare, este suficient să ne limităm la hidroavioane şi la submarine.

Credinţa mea este că asemenea ofiţeri de marină greşesc şi greşala lor este cu atât mai mare cu cât ei nesocotesc *principiile fundamentale ale războiului* care sunt aceleaşi, neschimbătoare, numai aplicarea lor variind după mijloacele de luptă de care se dispune la diferitele epoci.

Nesocotirea acestor principii, îi face să creadă că vasul de luptă (cuirasat, crucişător, etc.) este deja demodat şi că în viitor bătălia navală va avea loc numai în aer şi sub apă. — Eroare profundă.

Mai întâiu că astăzi nici nu există propriu zis un vas care să lupte sub apă, căci la dreptul vorbind submarinul nu este decât o extindere sau o varietate a unor vase care luptă la suprafaţa apei şi sunt prevăzute cu torpile.

In adevăr, submarinul nu se afundă de cât ca să se apere, dar îndată ce vroeşte să lupte şi în special să atace, el trebue să revie la suprafaţa apei.

In timpul marelui război, deşi submarinele au fost întrebuinţate de către Germani pe o scară atât de întinsă, totuşi ele au fost până la urmă sau anihilate, sau distruse de către vasele de luptă care se găseau la suprafaţa apei. Mai mult încă, vasele de suprafaţă de câte ori au fost bine conduse şi-au îndeplinit însărcinarea până la capăt, cu toată prezenţa submarinelor.

In special crucişătoarele de luptă au putut să străbată ziua şi noaptea nesupărate de nimeni, marea Nordului, marea Mediterană şi Oceanul în toată imensitatea lui, fără ca submarinele să le fi stingherit într'un mod serios în mişcările lor.

Adevărul este că soarta unei bătălii navale nu se poate decide nici de hidroavioane nici de submarine; de oarece pentru a lucra în mod eficace avionul trebue să se coboare, iar submarinul are nevoe să se ridice până la suprafaţa apei, unde vor fi întânpinate de vasele de suprafaţa care vor hotărî de soarta luptei.

Şi cum să nu fie ast-fel când şi aerul şi apa sunt două elemente protivnice omului a cărui stare normală este de a vieţui pe pământ sau pe suprafaţa apei. Pe lângă aceasta, dacă vom privi la doi oameni care sunt gata să se încaere, vom vedea cum acela care loveşte mai repede şi cu mai multă putere, are de partea sa toate şansele să iasă biruitor. Apoi, acela care ştie că are putinţa să lovească în asemenea condiţiuni, va căuta în mod instinctiv mediul care îi este mai prielnic, căci îşi dă seama că nu într'un mediu nefavorabil, ar putea să învingă.

Or, războiul modern, chiar şi cel mai perfecţionat şi mai ştiinţific nu se conduce de cât după aceleaşi norme.

In lupta navală acel dintre adversari care va şti în momentul izbirei să evite mediul protivnic lui — aerul şi apa — folosindu-se de ele şi numai la nevoe ca mijloace auxiliare; se va găsi în condiţiuni superioare pentru ca să poată aplica mai bine principiile fundamentale şi neschimbătoare ale războiului, de a lovi tare şi repede.

Iată de ce în trecut ca şi pe viitor, lupta principală, bătălia navală, se va da *tot la suprafaţa apei.*

Deosebirea însă este că în loc ca vasele să se abordeze şi să se străpungă cu lovituri de pinten ca acum câteva secole; ele luptă şi vor lupta şi de acum înainte cu tunurile începând bătălia de la limita maximă a distanţei vizuale. Astăzi ca şi mâine, *tot artileria rămâne elementul hotărâtor în bătălia navală.* Dar spre a se folosi de ea, este nevoe de vase care să plutească la suprafaţa apei — deci nici în aer nici sub apă — putând transporta un cât mai mare număr de tunuri.

In neunire cu o parte din camarazii mei de la marină, socot deci că în organizarea ce urmează să se dea flotei de mare, pe lângă hidroavioane şi submarine, va fi nevoe şi de vase care să lupte la suprafaţa apei, căci fără ele, o asemenea flotă este ca şi inexistentă.

Scriind aceste rânduri nu am pretenţiunea de a fi găsit soluţiuni definitive pentru chestiunile care privesc organizarea marinei noastre militare.

Intenţiunea mea a fost pe de o parte să provoc studii şi discuţiuni din partea celor interesaţi asupra acestei chestiuni, iar pe de alta să atrag atenţia guvernului şi în special a opiniei publice, asupra celei mai uitate dintre armele noastre luptătoare, care nu mai poate rămâne un moment în starea de lâncezeală în care se găseşte astăzi.

General Alevra.

Cronica economică

Cu prilejul centenarului lui Saint-Simon (1760 – 1825. Că decurând în Franţa a fost sărbătorit centenarul lui Saint-Simon, nu este un lucru prea de mirare. Este însă, cred, de mirare că, făcându-i-se cu acest prilej panegiricul, unii au căutat să-l aşeze şi pe Saint-Simon în galeria marilor campioni ai democraţiei. Căci, neîndoios este că Saint-Simon, deşi socotit ca socialist, cu nici un chip nu poate fi trecut în rândurile celor cari luptă pentru înfăptuirea egalitarismului democratic.

Să mă explic.

Saint-Simon poate fi revendicat de socialişti, numai pentrucă la temelia lui el pusese *desfiinţarea dreptului de moştenire.* Numai prin această confiscare a dreptului de moştenire, se apropie el de socialişti. In orice caz, fapt sigur este că socialismul lui Saint-Simion, departe de a fi democratic şi anticapitalist, este şi aristocratic şi capitalist. In deosebi de aceasta, el în loc să doboare *inegalităţile economice,* dinpotrivă caută să le întărească şi să le sporească, înlocuind *inegalităţile artificiale* prin alte inegalităţi rezervate pe meritele individuale. De aceea, în fruntea teoriilor sale stătea celebra formulă: Fiecăruia după capacitatea sa, fiecărei capacităţi după lucrările pe care le-a săvârşit. Căci, Saint-Simon argumenta aşa:

Marea revoluţie franceză din 1789, deşi a suprimat toate privilegiile ereditare din domeniile politice, fiscale şi civile, nu a putut însă să stârpească mizeria şi nedreptatea de pe pământ, numai pentrucă a lăsat să dăinuiască pentru orice om, fie că ar fi vrednic, fie că ar fi netrebnic, dreptul de a moşteni averea ce ar rămâne dela părintele său. Ei bine, prin menţinerea acestui drept se dă naştere marelui neajuns, că foarte adeseori atâtea averi, căzând în mâini leneşe sau nepricepute, sunt foarte rău administrate spre cea mai mare pagubă a intereselor obşteşti.

De aceea Saint-Simon, ca leac al acestei stări de lucruri. propune să se desfiinţeze dreptul de moştenire. Dar în deosebire de socialişti şi de comunişti, cari vor ca moştenirile confiscate să fie aduse la masa comună, el cere ca averile rămase să fie date *în plină proprietate individuală,* însă numai celor dovediţi ca mai vrednici. Căci, el socotind proprietatea drept *o funcţiune publică,* adică o funcţiune ce trebue îndeplinită numai spre folosul obştesc, pretinde ca ea să fie, ca orice funcţiune publică, încredinţată numai celor destoinici.

Dar o foarte mare piedică, o piedică de netrecut ni se ridică îndată ce ne întrebăm: Cine în locul părinţilor să fie în drept să aleagă pe cei mai vrednici?

Bineînţeles că Saint-Simon, care-şi croieşte planurile de reformă socială doar pe hârtia mult răbdătoare, adică nu în lumea asprelor şi neînduplecabilelor realităţi, crede că a trecut

peste orice dificultate, dacă dă unor *preoți*, adică unor *cârmuitori mistici*, dreptul de a pune mirul pe fruntea celor socotiți ca mai vrednici. Căci întregul sistem al lui Saint-Simon nu ar vrea altceva decât să întroneze în lume o *teocrație absolutistă*. Este însă la mintea omului, că nici un pas în spre deslegarea probleme nu s'a făcut prin această foarte nepractică rețetă.

„Intr'adevăr — observă cu dreptate economistul francez Gide — dificultatea este să se găsească mijlocul de a măsura capacitățile sau chiar de a aprecia rezultatul muncii fiecăruia. Sistemul cu numirile făcute de guvern, cu examenul sau concussul, cu alegerea, cooptarea, toate aceste mijloace s'au arătat în practică atât de defectuoase, în cât oamenii des curajându-se se întreabă, dacă nu cumva tragerea la sorți, ca la formarea curților cu jurați, nu ar prețui tot cam atâta!"

Este dar cât se poate de nepractic și nerealizabil sistemul, prin care Saint-Simon voia să verse numai fericire asupra omenirii. Și totuși, în ciuda celui mai elementar bun simț, el își are locul de cinste în orice manual sau scriere privitoare la economia politică! Numai așa ne putem explică, pentru ce sistem politico-religios al al lui Saint-Simon, care după însuși Gide este „destul de incœrent", a fost mai deunăzi în Franța onorat cu sărbătorirea hărăzită numai celor mai mari cugetători, scriitorii și oameni de știință.

Ei bine, eu în această curioasă sărbătorire nu văd altceva decât pornirea de a se tămâia toți cei cari într'un chip sau într'altul seamănă rătăcirea și dezordinea, altoind în mințile naivelor gloate credința, că și aci pe pământ ar fi cu putință să se statornicească o alcătuire socială, în care să nu fie *nici durere, nici întristare, nici suspin.* — Căci, nu la altceva a putut să ajungă Saint-Simon prin al său incœrent, copilăresc, nepractic și nerealizabil sistem politico-religios.

Și desigur că numai prin această utopică și nesăbuită a lui pornire a putut el să devină simpatic și celor cari mână în spre permanetizarea dezordinei, luptând subt cutele steagului roșu. Căci într'altfel, nimic nu l-ar putea apropia pe Saint-Simon de socialiști.

Intr'adevăr, socialiștii își reazemă tot sistemul lor pe desființarea proprietății individuale, pe când Saint-Simon menține proprietatea individuală. Ba încă, fapt, care desparte printr'o prăpastie pe Saint-Simon și de socialiști și de democrați, este că el în loc să lupte pentru egalizare, — vrea dimpotrivă să sporească inegalitățile naturale datorite superiorității fizice și intelectuale, încredințând celor socotiți ca mai vrednici averile confiscate prin desființarea dreptului de moștenire.

Așa dar, nu se prea înțelege pentruce Saint-Simon a fost serbătorit de democrații și socialiștii din Franța, nu se prea înțelege în genere pentruce a mai fost serbătorit.

M. Mihăileanu.

RECENSII

Comtesse de Noailles: *Poème de l'Amour.*
Arthème Fayard et Co.

Contesa de Noailles este una din gloriile literaturei contemporane. E considerată de unii chiar ca cel mai mare poet francez al vremii noastre. Românca prin tatăl ei, Principele Basarab-Brâncovanu, şi greacă prin mama sa, fiica lui Musurus Paşa, dânsa este mai presus de toate franceză, căci şi-a petrecut copilăria în Savoia, pe malul lacului Leman, şi în graiul de acolo şi-a scris primele versuri. Prin poezia sa, Contesa de Noailles aparţine Franţei şi ar fi exagerat din partea noastră să o acuzăm că se zice franceză, ceeace desigur nu e o inferioritate. „România datoreşte atâta recunoştinţă Franţei — îmi spunea autoarea poemelor — încât aceasta este pentru români o a doua patrie şi mi se pare firesc să mă simt franceză, mai mult decât românca, când am crescut acolo şi când nici nu am avut prilej să vorbesc limba strămoşilor mei."

Contesa de Noailles nu uită însă nici obârşia românească; o dovadă recentă avem într'o dedicaţie către un român: „...que je remercie de tout mon cœur de son amitié venue de la terre *paternelle*."

Românii ar puteă fi mândri de compatriota lor, unul din geniile epocei noastre, şi ar trebui să se intereseze mai de aproape de operile sale, atât de slăvite în străinătate.

Ultimul volum al Contesei de Noailles „Poème de l'Amour" ne-a surprins, deşi rafinatul poet Henry de Régnier-Tatăl ne prevenise într'o foarte elogioasă critică de noua fizionomie a acestor himnuri inspirate de Eros. La început ne simţim întrucâtva desamăgiţi. Ne aşteptam la altceva şi anume la acel farmec ca din vis care se desprindeă din toate poemele ei anterioare închinate dragostei. „Le premier chagrin", „L'Etreinte", „Les plaintes d'Ariane" şi celelalte ne îndemnau să credem că acest nou volum ar fi o nouă gamă de îmbătări, de evocaţiuni turburătoare presărate de suspine. Nimic din toate acestea! Poeta s'a ferit mai întâiu de orice descripţie amănunţită a naturei, pe care o respectă prea mult pentru a-i da rolul de cadru. Foarte rar reapare natura şi atunci cu tot atâta importanţă ca şi sentimentul; însă aceste poezii, unde regăsim sufletul poetului din „Eblouissements" nu turbură ariditatea voită a cărţii şi nu-i atenuează caracteru-i specific.

Ce a vrut să exprime Contesa de Noailles în aceste poeme atât de scurte în cât par oprite în avântul lor? Nu a încercat să-şi descrie sentimentele şi senzaţiile. Asemenea îndeletniciri le găsim la toţi poeţii lirici; dorinţa de originalitate a împiedecat-o să urmeze un drum bătătorit de alţii, gândurile sale având nevoie de un câmp de activitate mai vast. A vrut însă să înfăptuiască minunea de a analiză diferitele

sentimente şi emoţiuni suscitate de dragoste. Ar fi putut să se mulţumească a evoca numai aceste stări sufleteşti reconstituind atmosfera ambianţa sensorială, affectivă şi intelectuală care întreţine flacăra iubirii. Dânsa a luminat însă cu măestrie tainele cele mai ascunse ale inimei sale, dându-şi pe faţă patima, fără sfială şi fără emfază. Mai mult, a desvăluit cu o mână care tremură câteodată de emoţie reţinută, elementele, efectele şi diferitele faze ale dragostei sale. A avut puterea sufletească şi perspicacitatea de a disecă acest sentiment atât de adânc şi covârşitor totdeodată. Fiind o estetă de temperament a pus în armonie fondul cu forma, silindu-se să-şi schimbe vocea: în loc să cânte, acum vorbeşte cu suflarea scurtă. Versurile au aripele tăiate; numai rima, mai totdeauna alternată, ne aminteşte poezia, căci cezura numai există în aceste versuri atât de scurte încât par câteodată turnate unul într'altul.

Poeta şi-a schimbat şi limbagiul. Unde sunt acele cuvinte melodioase, acele imagini exuberante de culori? Ea rosteşte acum cu siguranţă cuvântul care-i redă cu preceziune gândirea, chiar dacă supără prin forma-i prozaică. Unele versuri îmbracă haina concisă a unui aforism, ceeace constitue una din caracteristicele cele mai importante ale acestor poeme.

Ce ne spovedeşte Contesa de Noailles prin poeziile, îndreptate toate către iubit. Dece iubeşte? Nu, căci dragostea îşi are cauza în ea însăşi şi ori de câte ori vrea să răspundă la această întrebare nu face decât să afirme existenţa însăşi a dragostei. Cum este iubită? Nici de cum; nu această este tema cărţii: o ghicim mai mult prin analiza dragostei sale. Cum iubeşte, iată ceeace fiecare mic poem încearcă să ne destăinuiască. Nu cedez ispitei de a culege exemple, căci ar trebui să transcriu toată cartea.

Iată caracterele specifice ale dragostei, astfel cum reies din cetirea volumului: lipsa de raport între calităţile iubitului şi sentimentul celuia ce iubeşte; dorinţa inimei mai puternică decât raţiunea; neputinţa de a şti dacă dragostea are ca principiu fundamental sentimentul pur sau dorinţa sălbatică de voluptate; puterea tăcerii care e singură în stare de a exprima exaltarea dragostei; dorinţa de a muri de patimă însă şi teama de a pierde pe iubit, care e o rechemare la viaţă; pudoarea sălbatică cu care se ascunde dorinţa; exclusivitatea geloasă a dorinţei; farmecul de a iubi ceeace nimeni nu vede şi nici nu bănueşte în cel iubit.

Iar acuma voiu înşirà câteva din contigentele şi atributele principale ale dragostei în diferitele sale aspecte: importanţa capitală a fericirii pe care o resimte îndrăgostitul independent de acea pe care o inspiră el; statornicia amintirii clipelor îmbătătoare; mirarea dureroasă la gândul morţii iubitului; mândria resvrătită care ar vreà să înnăbuşe dragostea; ştergerea produsă de îndepărtare, care totuşi poate fi mai adânc resimţită decât prezenţa, prea orbitoare câte odată pentru ochii îndrăgostiţi; zădărnicia minciunei când iubeşti într'adevăr; fondul trist şi amar al voluptăţei; nevoia de a te reculege pentru a găsi în tine însu-ţi pe iubit.

Iată în fine şi efectele iubirii: renunţarea totală a tot ceeace este străin dragostei; recunoştinţa celuia ce iubeşte pentru binefacerea dragostei; iluzia de a se regăsi pe sine însuşi mai perfect în inima iubitului şi acea de a socoti dragostea veşnică; pretenţiunea nebună de a fi iubit cu aceeaş dragoste ca a sa; dorinţa de a împărtăşi iubitului patima sa; puterea de penetraţiune a dragostei, adică facultatea de a atribui nepăsătorului lumina propriei sale flăcări; în fine, negarea morţii prin dragoste care e întotdeauna învingătoare.

Bogăţia sentimentelor şi stărilor sufleteşti, exprimate sau analizate în această culegere unică în felul ei, este într'adevăr uimitoare.

O întrebare însă se pune: Contesa de Noailles reușit-a oare să creeze o operă de artă care ne inspiră un adânc sentiment estetic, sau din acest volum nu rămâne decât profunzimea gândirilor și prodigioasa virtuositate a versurilor, care au biruit atâtea piedici? Pentru acei care caută în poezie numai un sentiment sau o emoțiune legănate de armonia ritmului și a rimei, pentru aceia care cer poetului liric să-i miște comunicându-le simțămintele, de sigur că „Poème de l'Amour" nu este o perfecțiune printre poeziile erotice. Căci poeta s'a obținut de efecte emotive; e spinoasă și a vrut să fie astfel.

Dar pentru aceia cari nu caută întotdeauna o îmbătare în poezia lirică, aceste poeme sunt frumoase pentrucă sunt în stare să deștepte un puternic sentiment estetic. Sforțarea pe carea făcut-o Contesa de Noailles de a analiză în chip obiectiv sentimentul cel mai subiectiv și cel mai sfios introspecțiunei, efortul de a-l lăsă neatins în abstracțiunea sa sentimentală, pentru a-l turnă în tiparul strâmt al acestor mici poeme, toate aceste sforțări reușite trebue să provoace admirația unui cetitor înțelegător și să-l ademenească la o adâncă contemplare. Și astfel opera de artă și-a atins scopul, în ciuda formei care supără la prima vedere, dar care mișcă adânc, deoarece tălmăcește atât de bine eforturile poetului.

Sandu Tzigara-Samurcaș.

Sandu Tudor: *Comornic.*

Domnul Lovinescu ne povestește despre poetul Octavian Goga, cum că, necunoscut și sfios cum era el acum vre-o 20 de ani, s'ar fi dus la Titu Maiorescu cu primul lui volum de poezii în buzunar, ca să i-l închine. Iar marele nostru critic bătrân, după ce le răsfoi pe toate, l-ar fi întrebat mirat: „Dar unde sunt poeziile de dragoste?"

Maiorescu luptase doar o viață de om să creeze curente, să impue estetica lui, care nu admitea amestecul problemelor naționale sau sociale în poezie, nu concepea versuri fără lirism și lirism fără dragoste. Însă, critic care voia să-și dea seama de toate curentele, după ce a răsfoit, a citit; și când a citit, a înțeles. A înțeles că talentul lui Goga avea dreptul să nu ție socoteală de teoriile lui, fiindcă era în stare, și fără ele, să creeze *Frumosul*. Și doar atât cerea el de la *Artă*.

Aceasta este ceia ce se chiamă *convertirea lui Maiorescu*.

In nevroza vremilor de azi — în epoca aceasta în care ne aflăm fără a ne da bine seama, la răspântia uneia din cele mai însemnate epoci a istoriei omenirei — moravurile, simțirea, judecata, și-au pierdut echilibrul.

Problemele politice au atras după ele pe acele sociale, aceste pe acea religioasă. Totul e de refăcut în omenire. Dar greutatea de-a rezolva aceste probleme impuse de mizeriile materiale și morale aduse lumei în dar de războiul mondial, greutatea aceasta a sclintit echilibrul mintal al omenirei. Refacerea tinde a deveni răsturnare și răsturnarea nimicire. In unele părți — în republica sovietică — faptul s'a și consumat, în altele sabia lui Damocles spânzură încă de-asupra capetelor noastre.

Și în vâltoarea acestei nebunii colective, s'a lăsat târâtă și *arta*, fără a băga de seamă că singura ei menire fiind *crearea frumosului*, ea n'avea nevoe de refacere. „Frumosul" este o noțiune absolută. Trebue să încercăm a ne înălța până la perfecțiunea lui, nu trebue să-l *refacem*, noi care nu-l cunoaștem decât imperfect, atât cât ne îngădue mărginitele noastre simțuri și îngusta noastră minte.

Este adevărat că s'ar putea obiecta că se pot reface *mijloacele* de-a se înălța până la el. Obiecțiunea ar fi greșită. Mijloacele nu se

impun. Artistul nu creează „frumosul“ după legi, după regule, după norme, după curente, după modă. El creează după un imbold lăuntric, care este rezultanta unei constituţiuni psihice speciale şi care nu ţine seamă de nimic şi de nimeni. Creează. Şi dacă ceeace a creat place, dacă corespunde cu ideia ce-şi face majoritatea oamenilor cu bun simţ şi cu bun gust despre „frumos“, atunci abia, bazate pe operile create care plac, se pot formulă regule şi norme, se pot naşte curente. Artistul le face pe aceste, nu ele pe artist.

Or, nesocotind acest elementar adevăr, arta s'a lăsat târâtă de tendinţa generală de refacere. Ca şi în alte domenii, tendinţa s'a transformat în curent şi mai mult decât în alte domenii, curentul de refacere a adus răsturnarea. Câţiva paşi încă înainte şi ajungem la distrugere, la distrugerea oricărei noţiuni de frumos în artă, distrugere totală, căci cea parţiale e de pe acum fapt împlinit.

Nu e nevoe, cred, de pilde. Toată lumea a văzut ce-a putut produce expoziţia de arte decorative din Paris. Toată lumea ştie că, după curentul de azi, artă înseamnă, în plastică şi pictură, geometrie; în muzică, disonanţă; în poezie, lipsă de ritm; în toate laolaltă lipsă de sens. Pentru ca o operă să fie artistică — după curentul nou — trebue ca condiţie „sine qua non“ să n-o poată nimeni înţelege. Cum i-ar putea cineva, pe de departe, ghici înţelesul, sau intenţia artistului numai de-ai da un sens, presupunând c'ar fi avut o astfel de intenţie — s'a isprăvit, nu mai e artă.

Acest curent nou are, firește, adepţi. Mai întâi pe aşa zişii artişti cari vor să-l impue, şi pe urmă pe snobi. Căci snobul este omul fără personalitate, fără proprie judecată, al cărui singur principiu în viaţă este: moda, şicul.

Din nenorocire însă viaţa socială, viaţa în comun, nu este prielnică desvoltării personalităţilor. Modele se întind deci uşor. Fără voia ta, te laşi târât de ele. Vezi astăzi făcându-se un lucru, mâne iar, poimâne iar — omul are darul imitaţiei — te pomeneşti într'o bună zi că faci şi tu la fel, fără gust, fără plăcere, fără snobism, la fel cu ceilalţi. Şi astfel se înţelege pentruce oameni cari şi-au păstrat personalitatea, intră totuşi în hora modei.

Întâmplarea e normală şi nu prea periculoasă. Căci, ori e neofitul fără personalitate şi atunci moda îl înghite, ori şi-a păstrat personalitatea şi atunci încalecă el moda.

Rolul criticei este acuma să-şi dea seama, dacă în curentul acesta impus de modă nu se strecoară talente, cari trecând, involuntar poate, prin filiala cerută de ea, nu se ridică totuşi de-asupra ei — n'o birueşte.

Noi, pentru care elucubraţiunile aşa zisei poezii moderne constituesc nesfârşite puncte de întrebare, urmărim totuşi toate manifestările acestei arte patologice, pentru a vedea de nu cumva, doar, doar, printre ele, s'ar strecura talente de acele, care să ne facă odată să înţelegem de este sau de nu este ceva de înţeles.

Am găsit.

Însă descoperirea aceasta confirmă tocmai cele spuse mai sus. Poetul despre care vom vorbi a trecut şi el prin tirania modei; trece încă, nepăsător, fiindcă talentului său îi este totuna de s'o exprima într'un fel sau într'altul — el trebue să creeze. Şi'n mersul lui spre creaţiune, este pe cale să rupă toate calapoadele, cele vechi, cele noi, pe toate!

E vorba de Domnul Sandu Tudor.

Mărturisesc că nu este întotdeauna uşor de înţeles. In această privinţă el face parte din şcoala modernă. Însă în afară de unele poezii „la modă“, moderne până la neînţeles, şi de altele clasice, clasice până la sublim — cele mai multe poezii ale sale au o formă, o metrică,

un vocabular, o gramatică atât de specifice acestui autor, încât, până te obișnuești cu ele, rămâi întâi puțin desorientat. Insă, odată familiarizat, poeziile lui Sandu Tudor sunt dintre acele care se mai citesc, de mai multe ori, căci de ce le citești, de ce mai adânc ele îți pătrund în suflet.

Imi amintesc fraza aceasta a lui Claude Farrère, care vorbind despre Bosfor și frumusețele lui, spune că la început el nu place oricui, însă cu încetul se insinuază, pătrunde și stăpânește.

Astfel e și cartea D-lui Sandu Tudor. Prin originalitatea stilului, prin varietatea metrică a versificării, prin îndrăsneala cu care rupe convențiunile, calcă și schimbă limba pentru a putea învesmânta o idee, prin claritatea totuși a acestor idei și prin emotivitatea acestui suflet vibrător de poet, poezia lui nedumerește, place, pătrunde, stăpânește.

* * *

In volumul „Comornic" poesii aritmice sunt foarte puține. D-l Sandu Tudor publică pe aceasta în „reviste", dar când și-a adunat poesiile în volum, a avut grijă să le înlăture, strecurând abia pe ici pe colo câte una. Nu ne vom ocupa de ele, întrucât nu ne stă în putință să vorbim de lucruri pe care nu le înțelegem.

Vom înlătura de o camdată și critica poesiilor *clasice*, acelea a căror prosodie și metrică sunt conforme regulelor consacrate în arta poetică românească:

A ploat într'una săptămâna toată
Din hudița strâmtă, în colț pe maidan
s'a oprit în taină, la dosita poartă
din spatele culei, un galben rădvan.

Versuri trochaice, cesura la mijloc, accentul ritmic corespunzând cu accentul tonic, versurile 2 și 3 rimează — clasicism. In privința formei deci, n'aveam ce să vorbim despre aceste poezii, numeroase în volum și printre cele mai frumoase.

Ne preocupă pe noi prozodia originală, specifică acestui poet. O pildă:

In larguri și'n port
e pace de lac.
Legate în lanțuri, năvile zac
ca niște cernite racle de mort
pe care răsar
înfipte în cruci enorme de lemn,
catarguri ce par
un semn funerar,
un semn de zadarnic efort.
E pace în larguri și'n port.

Versurile rimează bine. Cele două dintâi au câte 10 silabe. In primul, cesura vine după silaba 5-a, în al doilea după a 6-a, totuși armonia versurilor nu suferă de loc. Versurile următoare au câte 15 silabe, cu ambele cesuri după silaba a 10-a. Versul al 5-a: *catarguri ce par*, e în lungime și ritm la fel cu numai ultima jumătate a versului precedent. Versurile 6 și 7, cu rime bogate, au numai câte 8 silabe, cu câte două cesuri fiecare. — Nici o regulă. Un nemaipomenit amestec de număr de silabe, de diferite emistișuri, de versuri stinghere, care toată laolaltă dau o perfectă armonie, o muzică pentru ureche, iar pentru suflet un frumos sentiment deșteptat, căci sensul poeziei este aceasta: când pe mare e atâta liniște și pace, pentru ce oare se frământă oamenii din orașe.

Şi dece'n asfinţirea ciudată
doar glasuri de clopot vorbesc
în dangăt ce totuşi arată
atât înţeles omenesc?

Incă o pildă, una singură, căci nu le putem da pe toate: *Cânt Bacanal.* Observaţi că nu e *cântec*, nici *cântare*. E *cânt.* Asupra acestei particularităţi, vom reveni mai jos.

Ascultaţi!... Ascultaţi!... Prin roşii păduri
Bacantele toamnei în hoarde gonind,
din munţii de brumă sosesc chihotind
cu ecouri de mii fanfarice guri;
şi'n urmă în zare frunzişul ce cade
petalele-şi ninge în cascade.

Ascultaţi! Ele strigă în cor pe cărări,
de strai în vânt ruşinos desgolite,
cu pletele'n bucle undind despletite.
Ele strigă isteric cerând sărutări
sărutări sexuale de-o noapte.

Alergaţi! In schimb ele dau din prisos:
struguri — ciorchine cu boabele coapte —
sfârcuri de sânuri cu laptele gros
şi trupuri în cari mocnesc desfrânate
cele din urmă dorinţe.

Alergaţi! Alergaţi! Bacantele toamnei
vă strigă ca scoase din minţi.

Nu insist asupra conţinutului acestei poesii, cam crud poate, dar atât de plastic şi puternic redat, încât parcă te strămută deodată în pădurile Heladei primitive cu bancante şi cu fauni, sau parcă ai avea în faţa ochilor un tablou de Böcklin.

Dar să ne oprim iar la prosodie. Strofa întâi are 6 versuri, din care primul rimează cu al 4-a, al 2-a cu al 3-a, toate de 11 silabe. Versul al 5-a are 12 silabe şi rimează cu al 6-a, care n'are decât 8. Strofa a doua are numai 5 versuri, din care cel din urmă nu rimează cu nici unul, strofa a 3-a are 7 versuri din care al 6-a a rămas stingher de rimă etc. etc.

Harababură? Da. Dar e frumos. Asta numeam noi talentul care frânge lanţurile, care birue moda, care-şi croeşte un drum prin trecut, prin prezent, prin viitor, pentru a crea frumosul.

De altfel, trebue atrasă atenţia asupra unui lucru: chiar atunci când d-l Sandu Tudor rupe cu toate tradiţiile, când nesocoteşte toate regulile stabilite de prozodie şi se ceartă cu *ritmul*, el păstrează *cadenţa*. Poesiile lui sunt toate cadenţate, o cadenţă specială a lor, şi care variază uneori dela vers la vers, dar totuşi o cadenţă:

Viu Sirius, marele ástru/din seninele slăvi siderále
ca un diamant cristalin şi albástru/al supremei tăceri ideále
simbolic veghează o návă,/ce'n singurătatea nopţii târzii
pe imensitatea deplină a márei/cu vagi larguri de orizonturi pustii
pluteşte ca vasul fantómă/spre himera destinelor stránii.

* * *

Când poetul acesta, obosit de atâta originalitate, vrea să se odihnească, el s'afundă în clasicismul greco-roman şi pe căi croite de

mii de ani, făurește niște poezii, care în literatura noastră românească sunt aproape o inovație. Metrul antic a fost cultivat la noi mai mult în traducerile din autorii greci și latini. Poesii originale mai isbutite în metru antic, sunt puține. Doar „Oda" lui Eminescu:

Nu credeam să'nvăț a muri vreodată.

D-l Sandu Tudor face o „Simfonizare alăutină" în versuri iambice, care, recitată cum trebue, îți dă impresia că auzi versuri de Horațiu:

Sus peste turla albă glugă
˘ ˘ ˘ — ˘ — ˘ — ˘
Sonorizat cuibar de rugă,
˘ ˘ ˘ — ˘ — ˘ — ˘
Solesc vecérniá senină
In stol, colùmbii dè lumină,
Și lin, bronzìn, melódic váer,
Vuind pe còardelé de áer,
Guri, din frunzárul clătinát
Se'nșopotă catífelát.

Observați că poezia aceasta trebuește scandată și că accentul ritmic nu corespunde cu accentul tonic, ceia ce constitue perfecta asimilare cu arta poetică latină și orginalitatea ei în limba română.

Și acum, ascultați „psalmul" acesta, al cărui formă metrică nu mai e nici românească, nici latinească, nici franțuzească; nu mai e nici alexandrin, nici hexametru, nimic din ce cunoșteam, doar așa ceva cum ne-am închipui psalmii blibliei în originalul ebraic.

Nu mai căutați să scandați versurile ca în poezia precedentă:

Sonorizát cuibár de rùgă
˘ ˘ ˘ — ˘ — ˘ — ˘

Citiți din potrivă versurile aceste, strofă cu strofă, dintr'o întinsoare, de la primul la ultimul cuvânt, ca o rugăciune, cum ar citi-o un dascăl la strana din biserică. Veți simți atunci vântul biblic care suflă în ele.

Psalm de moartea tatălui meu.

Doamne!

Zămislește în mine toată taina simțirii
ce fără prihană pe suflet o port
din sfințitul sărut al despărțirii,
—siligiu de promoroacă pecetluit
pe gura'mpietrită a tătălui mort.—

Doamne!

Profetic fă minunea să știu
să găsesc taina mută, nespusă vreodată
pe care'n ascuns de sicriu
mi-a înghețat-o pe gură,
sărutarea aceluia ce mi-a fost tată.

Doamne!

Rodește în mine fruct sonor Cuvântul
cules de pe vânăta-i gură,
gură rece c'argintăria dintr'o icoană a mântuirei,
și voi milui cu pâinea nemuririi
toți flămânzii ce populează pământul.

Ideea aceasta a unui om care cere lui Dumnzeu să-i lămurească nepătrunsa taină a morţii, căci de-ar fi luminat, ar milui la rândul lui „cu pâinea nemuririi pe toţi flămânzii ce populează pământul", ideea aceasta întruneşte elementele a ceeace ne-am obişnuit a denumi: *sublimul.*

Şi fiindcă e vorba de asta, să trecem deci la stilul D-lui Sandu Tudor, la imaginile lui retorice, bizare uneori, bogate şi puternice întotdeauna:

Voi slugitori ai vremii! Cu-odăjdii de lumini
cu trâmbiţe de gânduri şi torţe de cuvinte.

De obicei gândul se compară cu o făclie şi cuvântul cu o trâmbiţă. Dar D-l Sandu Tudor inversează: trâmbiţe de gânduri şi torţe de cuvinte.

Vorbind de-o domniţă moartă, întinsă în raclă, poetul spune: „*sub fast bizantin măreţ împietrită*", iar o clopotniţă de biserică o numeşte: „*Sonorizat cuibar de rugă*". Nu sunt aceste imagine poetic de prima calitate?

Sau încă aceste: „*In horn un vânt moşneag tuşeşte*" „*Iconirea feţei în plete încadrată*" „*In ochi cu-n basm albastru în cearcăne de dor*".

Vorbind de trei ţigani lăutari care cântă sub o poartă „înţintată cu metal", poetul spune că ei:

„Cu mâni slabe picurează visul lor de altădată".

şi mai zice că ei îşi: „*aiurează-aleanul doinei*". Impreunarea acestor trei cuvinte nu este poate fericită pentru auz („aiurează-aleanul" se pronunţă greu), însă ce frumuseţă de idee. Nişte lăutari care *aiurează* o doină, aiurează aleanul—durerea—unei doine, este o imagină poetică de-o frumuseţe rară. Şi cum poarta sub care cântă lăutarii noştri, rămâne închisă:

„In pornirea lor nervoasă cei trei tainici visători
Se urnesc fără să aştepte plata serenadii lor".

Aici Poezia „Dorinţă" începe astfel:

„Când luna s'arată devreme
când greeri prin fân rătăciţi
încep târâind să se cheme
şi'n plete
subţire când curge
cu lungele-i degete vântul,
mi-e drag, sub umbre amurge
s'ascult cum geme pământul
oftatu-i trudit şi străvechi.

E una din cele mai frumoase poezii din volum. Un vânt care, subţire, cu degete lungi, curge prin plete, este o imagină poetică cum nu sunt multe mai frumoase în literatura românească.

Limba poetului, la fel cu prozodia lui, cu imaginile lui, este creatoare. Face verbe din substantive, substantive din adverbe, adjective din orice. „*Alăutin*" de la „lăută", „un vaer *bronzin*" „pe ape *amurgi*", până şi din „mătasă" face verbul „*a mătăsă*".

„Şi din arcuş de vis final
ei mătăsează muzical
— cu un lăuntric negrăit
lăuta-amurg din infinit".

In turbilionul acesta de originalitate, îi scapă însă D-lui Sandu Tudor abateri gramaticale care nu sunt permise. Poate să creeze ce-o

vrea, dacă creaţiunile acestea deşteaptă în noi sentimentul frumosului, poate întrebuinţa vorbele ce-i convin, *cânt* în loc de *cântec*, *columbe* în loc de *hulubi*, dacă i se par lui mai bune, poate schimba accentul unui cuvânt, *ècou* în loc de *ecòu*, dacă ritmul versului o cere — dar nu este îngăduit unui poet, pentru nici un motiv, să schimbe forma conjugărilor

„Mânele albe a tâmâe miros"

pus acolo pentru a rima cu „umbros" este o urâtă greşeală gramaticală. Verbul „a mirosi", la indicativul prezent, persoana a 3-a de la plural, face „miroasă", nu „miros" şi nici o revoluţie din lume n-o să poată face pe Român să spue, sub imboldul nici unei terori, că mânele lui miros!

* *

Nedespărţit de formă, în creaţiunea operei de artă, este evident fondul: ideea şi sentimentul. Părerea noastră este că aceste egalează, dacă nu chiar întrec, originalitatea şi frumuseţea formei în poeziile acestui poet.

Toate poeziile lui au un sens [1]) toate au fost scrise fiindcă autorul a avut ceva de spus, fie că evoacă trecutul, sau natura, sau pe Dumnezeu, fie că-şi exprimă un gând sau o simţire. E analitic sau sintetic, după dispoziţie şi după capriciu. Uneori se întinde asupra analizării un sentiment (*Straniu*), sau chiar a unei îmbrăcăminte (*Icoana*), alta ori sintetizează în câteva rânduri numai o întreagă tragedie omenească, despre care s-ar putea scrie cărţi întregi, ca în poezia „Printr'un geam brumat de frig", care e de talia poeziei lui Baudelaire: „*La servente au grand coeur*."

E interesantă de asemenea evoluţia sufletească a poetului, fire tristă şi pesimistă, care din ateu desnădăjduit se converteşte, la Dumnezeirea care aduce mângâere şi nădejde. Astfel în „Ultimile catrene de toamnă", el cântă:

„E târziu acum şi toamna ploi de putreziri aduce.
Şi ca'ntr'un sicriu în mine, tot belşugul ei de rod
Se adună în tristeţea unui hohot de prohod,
Care plânge parcă moartea *Omului* bătut în cruce.

Iar mai târziu, în poesia „Convertire", îndeamnă pe ateu să se ascundă „în tăcerea vre unei vechi biserici"

„Şi'n mirosul tămâiei material de greu
„Te vei simte prin naos plutind în Dumnezeu.

Dar partea caracteristică a firei acestui poet rămâne pesiminul. Îl mistue o tristeţă adâncă:

Şi pentru cine ca'ntr'o groapă
în mine târnăcoape rând,
şi sapă ca un cioclu hâd,
într'una sapă... sapă?..
(Steluţe triste)

sau vagi melancolii:

„In cât de-atunci în mine, s-a deşteptat
„din vag,

[1]) Chiar cele mai „moderne" în formă şi gust.

„pornire ne'nțeleasă, atavică, fatală,
„ca'n bibilcul exod, în mână cu'n toiag
„să îmi doinesc nomad străbuna pastorală.
(Atavism)

și în cele mai optimiste momente, el nu dorește decât doar tot numai, liniște și tăcere:

„Apoi în versete să scriu
trenând în ritm maestate
de pași de profet în pustiu,
să scriu cu sânge fierbinte
covârșitoare mistere,
iluminate cuvinte
ce-ți toarnă în suflet tăcere.
(Dorință).

Acesta este *Sandu Tudor, poetul care-și plânge tristețea în cadență*, cere rupe frânele poeziei clasice, care se ridică deasupra celei moderne care va deveni poetul fin și rar al celor puțini poate, dar al celor aleși.

C. Gane.

REVISTE

Ţara de Jos (No. 6—8 Iunie—August 1925)

O revistă care nu ne-a fost cunoscută, nu atât prin faptul că nu ne onorează cu trimiterea numerilor sale, cât poate prin neînsemnătatea ei. Existenţa ei ne-a fost însă brusc semnalată la o şedinţă plenară a „Convorbirilor Literare", când unul din colaboratorii noştri ne-a citit, în tradiţionala ilaritate a membrilor de faţă, articolul d-lui *Al. Bădăuţă*, intitulat: *„Titu Maiorescu şi Convorbirile Literare"*. Suntem învinuiţi anume c'am fi o revistă înbătrânită, o văduvă de a lui Maiorescu, care, neputând trăi prin sine însăşi, evoacă mereu — ca la o masă de spiritism — numele celui care-i dăduse fiinţă şi splendoare. Cam aşa ceva, mai puţin concis exprimat, a vrut să suggereze d-l Bădăuţă cititorilor săi.

Că ne mândrim cu numele a tot ce-a însemnat şi înseamnă ceva în ţara aceasta, nume ca: Maiorescu, Eminescu, Alexandri, Negruzzi, Caragiali, Coşbuc, Cerna, Iosif, Zamfirescu, Onciul, Iorga, Goga, Brătescu-Voineşti, Mehedinţi şi atâţia alţii, este adevărat. Că alte reviste nu pot face la fel, este iarăş adevărat. Că urmăm o tradiţie, în vreme ce alţii vor să distrugă până şi înţelesul acestei noţiuni, şi că evocăm trecutul, cu farmecul, cu clasicismul şi măreţia lui, pe când alţii stau cu ochii aţintiţi asupra repezilor câştiguri materiale, asupra noilor forme, bizarelor senzaţii şi nepriceputelor idealuri — este încă, mereu adevărat. Dar, că nu putem trăi fără umbra marilor dispăruţi, este un neadevăr. Dovada este însăşi trăinicia revistei şi tirajul ei, numărul cititorilor şi calitatea lor.

Afirmările d-lui Bădăuţă seamănă cu frica ce au ţăranii de strigoi, cu frica ce-au copiii de persoanele mari, cu frica celor slabi de cei tari.

Căci, în ciuda tuturor copiilor care nu sunt cuminţi şi aşteaptă cu nerăbdare să le moară părinţii ca să-i moştenească, „Convorbirile" vor mai trăi, căci sunt încă pline de toată sănătatea a tot ce e sănătos în ţara aceasta.

Copii micuţi să vadă de şubreda lor sănătate. Atâţia mor, sărmanii mititei, înainte de-a ajunge la maturitate.

Indrumarea (Anul I, No. 1, Iunie 1925).

Incă o nouă revistă. De data aceasta ea e organul studenţimii prahovene. Un articol de fond, intitulat: *Frontul românesc* nu ne lămureşte în destul asupra scopului revistei. In schimb, sfârşitul acesteia e pe înţelesul tuturor. La coadă stau adevăratele articole de fond, cele care lămuresc intenţiile studenţimei prahovene.

Noi, o revistă literară, ştiinţifică şi culturală, nu putem lua vre-o atitudine în astfel de chestiuni naţionale. Dorim însă tineretului universitar să citească cu atenţie şi să se lase călăuzit de înţeleptele îndrumări ce i le dă d-l profesor *Mehedinţi*, în articolul intitulat: *Generaţia hotărîtoare* (p. 3). Şi-i dorim de asemeni, pentru înălţarea lui sufletească, să citească şi încă odată să mai citească articolul d-lui *C. Papacostea: Dece a murit Socrate.* D-l Papacostea se arată un înţelept educator al tineretului, când reproduce pentru el dialogul din *Phaedon.* Călăuza oricărui suflet distins, ori cărui suflet tânăr şi entuziast, ar trebui să fie acest nemuritor *Platon.*

La vârsta când poţi număra de două ori şi de mai multe ori frumoşii 20 de ani, te uiţi cu bunătate la cei ce-i numără odată. Ai vrea să poţi *simţi* ceia ce *înţelegi*, şi-ai vrea să mai poţi face ceia ce n'ai făcut. E rândul acum a *generaţii hotărîtoare.* Să citească pe Platon. Să se îmbibe de „Frumos" de „Bine" de „Adevăr"—să se înalţe deasupra meschinelor interese personale — şi să dea acestei ţări cu înţelepciune, ceia ce acum 10 ani am încercat a-i da cu sânge: Viitorul pe care-l merită prin jertfele-i trecute şi locul lui de cinste printre ţările lumei !

Arhivele Olteniei (No. 18—19, Martie—Iunie 1925).

Revista aceasta, care este în al 4-lea an al existenţei sale, se afirmă din ce în ce mai mult ca una din cele mai serioase reviste de specialitate din ţară. Dacă hărnicia şi priceperea conducerei va fi ajutată şi de perseverenţă, ea va deveni cu timpul unul din monumentele istoriei noastre naţionale şi culturale. Oltenia este acel colţ de ţară unde a descălecat întâi Traian şi unde apoi au luat naştere primele începuturi ale vieţii româneşti de sine stătătoare. Trecutul ei interesându-ne deci în deosebi, priceperea cu care d-nii Laugier şi Fortunescu îi conduc *Arhivele* merită recunoştinţa tuturor acelor ce simt româneşte.

Numărul din urmă având aproape 200 de pagini, pline de cel mai bogat material, nu ne putem încumeta a da, în această restrânsă rubrică, conţinutul ei. Vom releva de data aceasta publicarea unei variante din Dolj a baladei lui *Iovan Jorgovan*, eroul popular al Cernei. Varianta se resimte evident de depărtarea locului unde a fost culeasă de locul unde e balada acasă.

Această baladă trebue auzită sus, la obârşia Cernei, mai la nord încă de Baia de Aramă, acolo unde nu e nici telegraf, nici drum de fier, nici şosele măcar şi unde sătenii din creerii Carpaţilor au păstrat-o curată, aproape ca în vremea îndepărtată când a fost adusă, pe Cerna în sus, de ciobanii Sârbi cari veneau de văratic şi plecau de iernatic.

Balada lui Iovan sau Ivan sau Iorgu Iorgovan, viteazul de la Cerna, care a omorît şerpele cu 7 capete, este, cred, cea mai veche baladă dela noi. Colportată din Macedonia în Sârbia şi de acolo în Banat şi Oltenia, trecută prin sita sufletească a ciobanilor din Balcani şi apoi a celor din Carpaţi, desfigurată de abia o cunoşti, balada aceasta reprezintă, nici mai mult nici mai puţin decât legenda elenă a lui Hercule şi a Meduzei.

Inseamnă ceva, această vechime şi această pribegie, acest Hercule-Iorgovan venit din insulele Arhipelagului tocmai în munţii Mehedinţului! Un studiu amănunţit asupra ei ar fi interesant, şi interesant ar fi de asemeni să se povestească cum cred ţăranii mehedinţeni în faptele lui Iorgovan, c'an literă de Evanghelie !

Graiul Nostru (Iunie 1925).

Revista bârlădeană se prezintă bine și în numărul acesta. Sugestivă și evocatoare e ilustrația de la început a „Fântânei de la Ruptura", unde copilul *Vlăhuță* se juca cu prietenii săi sau cără apă pentru gazda lui.

Schița lui *Ion Palotă* „Patronul Regimentului" e foarte reușită. Contrastul dintre conținutul schiței — un general care oprește o rugăciune pe front pentru ca soldații să-i aducă onorul— și motto ales de autor, anume vorbele lui Daniil Sihastru: „Ștefan al Moldovei? S'aștepte afară. Sunt în rugăciune", contrastul acesta prin care se adevereste că altă dată era Dumnezeu mai mare decât Vodă, iar azi nu e nici cât un general, e o fericită inspirație literară, care dovedește calitățile de bun autor ale d-lui Palotă. Pentru a da dovada acestor calități, vom transcrie sfârșitul nuvelei, frumos cât se poate:

— „Oprește, părinte!" zice marele general.
Preotul a tăcut și se întoarce spre el.
— „Când vin eu, se oprește rugăciunea !"
Apoi, cu glas simpatic și bărbătesc strigă:
— „Bună ziua, băeți!"
— „Trăiți!"... răsună din pieptul tuturora.
— „Continuă, părinte".
Și părintele își reia cu glas blând rugăciunea întreruptă:
— „Ascultă Doamne, ruga robilor Tăi smeriți...
„Ce suntem noi, decât o nemernică țărână,
„In fața măreției și puterii Tale?!..."
„Marele general scoate repede chipiul, face o cruce mare și alte vre-o două mai mărunte".

Autorul însă, care dovedește cititorilor săi că are atâta pricepere și tact literar, ar trebui să se ferească în viitor de intercalări nefirești, cum e cea din schița de față, convorbirea dintre „Moș Siret și „bătrânul Codru". Astfel de artificii nu se potrivesc cu sobrietatea și naturalul stilului său.

Carpații (Anul V, No. 283 din 28 Iunie 1925).

Un număr special cu ocazia sărbătorirei jubileului de 75 de ani a *Liceului Andrei Șaguna din Brașov*, împodobit cu numeroase și frumoase ilustrații. Insemnatul eveniment cultural românesc din Transilvania a fost foarte bine scos în relief de către acest ziar. Un articol de fond al d-lui Tissescu (directorul Carpaților) relevează meritele unor oameni ca *Gavril Munteanu* (primul director al liceului), *David Almășeanu* (profesor), *Ștefan Emilian* (arhitectul, cunoscut și prin faptul că soția lui a fost prietena și binefăcătoarea de mai târziu a lui Eminescu) oameni cari au sacrificat situațiile lor anterioare pentru a răspunde chemărei Românilor transilvăneni la fondarea acestei instituțiuni de cultură națională în Ardeal. Căci, zice d-l Tissescu *„pe atunci nu se cunoșteau Românii după provincii și după partide. Ei se cunoșteau numai după neam"*.

Din conținutul acestui număr mai însemnăm o interesantă scrisoare a Agăi C. Hurmuzachi către Iacob Mureșeanu (1853) și descrierea solemnității punerii pietrei fundamentale a gimnaziului (17 Septembrie 1851), din care aflăm că s'au recitat cu această ocazie două poezii de Iacob Mureșeanu, una în latinește și alta în românește, una spusă de însuși autorul, cealaltă de elevul Ion Mețianu, ambele recitate *în genunchi*. Acest Ion Mețianu este viitorul Arhiepiscop și Mitropolit.

Von der Heide (7—9 April—Iuni 1925).

O revistă minoritară din Timişoara, în al 13-lea an de existenţă, redactată în limba germană.

Fireşte că pentru noi ea nu prezintă interes decât pentru partea care se ocupă de legăturile dintre Saşi şi Români, de felul cum văd Saşii viaţa, cultura, politica românească. In această privinţă însă, revista e puţin vorbăreaţă. Politica singură pare a o interesa. Ea ne dă un articol despre d-l Iorga (Wenn Iorga spricht — când vorbeşte Iorga) şi unul despre Maghiloman (Ein Ausflug nach Albatros. — O excursie la Albatros), ambele de d-l Victor Orendi-Hommenau. In primul, autorul ne istoriseşte, cu mult entusiasm, felul cum a decurs Congresul Ligei Culturale Române, care a avut loc la Timişoara în luna Mai a. c., sub preşedenţia d-lui profesor Iorga. In al doilea, cu ocazia morţii lui Marghiloman, reproduce un articol care a mai fost publicat odată în August 1923, despre o excursie pe care o făcuse autorul în acel an la Villa Albatros din Buzău. Se pot spicui în acest articol lucruri interesante despre părerile ce avea Marghiloman asupra importantelor chestiuni politice la ordinea zilei. Astfel, în chestiunea minorităţilor, el ar fi spus: „Ar trebui numai, ca clauzele stipulate în tratatele de pace pentru apărarea minorităţilor, să fie cinstit respectate pentru ca armonia dintre Stat şi minorităţile care trăesc în ţară să fie restabilită". In privinţa reformei agrare Marghiloman ar fi spus că „nu trebue dat pământ decât oamenilor care şi-l lucrează cu adevărat", iar cu privire la scumpirea vieţii, ar fi pretins *că nu este adevărat că ne lipsesc vagoane*, scuză dată de interesaţi pentru a face să se creadă că lipsa mijloacelor de transport sunt de vină la această scumpire. *„Se lucrează prea încet"*. „Guvernul ar trebui să aibă o mână de fier şi să se ocupe efectiv de trebuinţele ţării".

In acest articol trebueşte relevată o ciudeţenie. El începe astfel: „Im Schossse Muntoniens dem prachtollsten Teile des Regats, findent wir an der Strecke Bukarest-Ploesti geleben, die Bezirkshauptstadt Buzău". Lăsând la o parte faptul că Buzăul nu se află între Bucureşti şi Ploeşti, ne miră pe noi expresiunile aceste de „Muntenien" şi „Regat" în loc de „Wallachei" şi „Königreich". Şi încă, vorba aceasta „Valahia" fiind urâtă şi neîntrebuinţată la noi, e poate nimerit ca Saşii s'o fi înlocuit cu „Muntenia". Dar pentru ce schimbă pe „Königreich" în „Regat" nu pot înţelege. S'a luptat şi se mai luptă în potriva neologismelor nefolositoare din limba română. Au început acum Saşii să le introducă în limba germană ?

Hâncu

Gazeta româno-maghiare.

Mai mult din dorinţa de-a contribui la o apropiere şi înţelegere pe teren cultural între Români şi Maghiari, decât dintr'o necesitate simţită, s'au făcut în Ardeal diferite încercări de-a scoate gazete şi reviste în două şi chiar în trei limbi. Incercările acestea au avut însă efectul ce-l au totdeauna lucrurile hibride: un efect pe jumătate. Din cauza aceasta, încercările făcute în trecut au dispărut, fiindcă e în natura lucrului hibrid de-a fi în acelaş timp şi efemer. Ne surprinde deci cu atât mai mult, văzând că eşecurile din trecut n'au putut convinge pe toată lumea de inutilitatea acestor publicaţiuni şi că se mai găsesc oameni, cari să cheltuească bani şi energie pentru o întreprindere, care nu poate aduce un folos, nici cel puţin moral, în raport cu jertfele ce se fac.

Avem înaintea noastră două publicaţiuni, cari apar în limbile română şi maghiară. Amândouă sunt foi săptămânale, Una ne vine dela Oradea-Mare şi se intitulează „*Curierul de Luni*“, iar cealaltă din Ţara Secuilor, din oraşul Odorheiu, intitulată „*Harghita*“. Foaia orădană are pentru partea românească ca „director“ pe d. Ştefan Mărcuş, fost cântăreţ de operă bine apreciat, care vrea să facă acum cu orice preţ gazetărie, la care însă nu se pricepe. Partea maghiară a acestei foi e făcută de un ziarist profesionist şi prin urmare e superioară celei româneşti, căci fiecare redacţie publică ce vrea, nu se dau aceleaşi articole şi informaţiuni în traducere, ca la foaia din secuime.

Acum ne întrebăm: ce rost are hibidrul „Curier“ şi pentru cine se tipăreşte? Vor citi Maghiarii, pentru exerciţiul în limba română, articolele, pe care le cunosc în toate amănuntele din presa lor cotidiană, foarte bine informată? sau vor căuta Românii, cari ştiu ungureşte, să se informeze despre viaţa Maghiarilor din „Curierul de Luni“, când au posibilitatea să citească zi cu zi 5-6 ziare care apar în Oradea-Mare? Simpla întrebare asupra rostului acestui fel de publicaţiuni, ne arată inutilitatea jertfelor de bani şi de energie.

Sau cum cred domnii grupaţi în jurul foii „*Harghite*“, că vor face pe Secui să citească coloanele româneşti, (traduse apoi şi în limba maghiară), în care se publică următoarele graţiozităţi la adresa unui preot maghiar, drept răspuns la un articol al acestuia, publicat într'alt ziar local:

„Nici nu putem aştepta mai mult dela F. G., care petrece după masă—cu puţine excepţii—în somn, iar cele mai multe în beutură.—F. G., deşi e preot, nu se ruşinează, să numiască statul român, animal, care dă din picioare.

„Vorbeşte despre fidelitate şi cuvânt de onoare acest părinte sufletesc, care-şi bătea pieptul la preluarea imperiului, că nu-şi mai pune piciorul în liceu, cum va fălfăi tricolorul pe edificiu. Totuşi a intrat! Că nu va pune jurământ de credinţă. Totuşi l-a depus! A şi dat o raită prin Ungaria, care şi aşa e plină de elemente neproductive, cu scopul, că mai bine va fi acolo ori-ce, decât să rămână aici. S'a strecurat însă tăcut înapoi. S'a convins, că acolo trebue să munceşti mult pentru un trai simplu, neputând fi nici vorbă de beutură“.

Cu astfel de gazetărie nu se poate ajunge scopul urmărit de iniţiatorii publicaţiunilor în două sau trei limbi. Altfel trebue să fie publicistica română care ar râvni să facă operă de adevărată apropiere şi înţelegere culturală între noi şi minorităţi. Mai întâi ar trebui ca în capitala ţării să se întemeieze un ziar cu absolută independenţă materială şi în afară de orice preocupare de politică de partid; un ziar din ale cărui coloane să fie exclusă cu desăvârşire orice polemică personală, în care chestiunile să fie discutate numai din punct de vedere al interesului de stat, fără considerare de interese de partid. Iar presa din provincie să fie formată după aceleaşi principii, dar să se mărginească numai la chestiunile şi problemele locale şi din judeţ, care pot interesa cercul restrâns de cititori, la care în mod fatal e redusă orice publicaţiune provincială.

Presa germană şi maghiară din Ardeal s'a acomodat de mult acestor necesităţi imperioase, din care cauză ea e citită, şi acum în România Mare, tot atât de mult de Românii ardeleni ca şi în trecut. Să facem deci şi noi o astfel de presă şi atunci nu mai e nevoe de încercări hibride ca „Curierul de Luni“ şi „Harghita“. O astfel de presă ar fi citită cu mult interes de toate minorităţile din ţară.

I. B.

FAPTE

Cultura universitară şi căminurile.— De aproape trei ani studenţii noştri duc o luptă surdă în vederea realizării unui program pe care li l-au impus vitregele împrejurări de după războiu.

Se cuvine a recunoaşte tineretului că în miezul chestiunei ce se desbate violent este un *necontestabil adevăr* cultural-naţional; dar nu e mai puţin adevărat că problema trezită are şi o latură „economică" ce priveşte marea mulţime a studenţilor români din toate părţile ţării, cari sunt nevoiţi a veni să se susţină în centrele universitare.

Judecând bine, cele două chestiuni sunt connexe; am putea chiar spune că sunt de fapt două aspecte ale aceleiaşi probleme: *anemiarea culturală a naţionalităţii dominante.*

Nu vom face un istoric al chestiunii, cu nenumăratele ei episoade; nici nu vom scoate în evidenţă rolul jucat de diferiţii factori în luptă: studenţi, profesori, oameni politici, guvern, presă etc. Ar fi, desigur, o cercetare interesantă, încărcată de realităţi, în ordinea etică, şi de învăţăminte; dar ea aparţine mai pe drept istoricului şi viitorului; prezentul este încă în luptă şi nu oferă garanţia nepărtinirii. De aceea preferim a discuta aici în câteva cuvinte numai acea parte a problemei, care, de s'ar fi rezolvit la începutul mişcărilor studenţeşti, nu am mai fi avut de înregistrat atâtea urmări regretabile, printre care cea mai vinovată este dezorganizarea facultăţii juridice din Iaşi, regretabila operă a urei şi răzbunării!

Vom vorbi despre modul cum sunt repartizate mijloacele de întreţinere a tineretului român, în oraşele ce sunt centre universitare.

In viaţa universitară de după războiu, două fapte au ieşit în evidenţă, ca urmare a prefacerilor economico-sociale şi a crizei financiare prin care trece încă România.

1) *Scumpirea excesivă a vieţii*, care a pus o piedică importantă tineretului român, lipsit de mijloace, originar din sate şi oraşe, în ceeace priveşte condiţiile materiale de subsistenţă în centrele universitare.

2) Paralel cu această anemiere în rândurile elementelor româneşti, s'a observat un avânt deosebit spre universităţi la străinii mai înstăriţi (cu deosebire evrei) graţie mai ales împrejurărilor provocate de războiu.

Antiteza aceasta, pronunţându-se tot mai mult, a fost simţită îndată şi din ce în ce mai greu suportată de către elementele româneşti universitare; cea mai mică scânteie era de acum în stare să aprindă focul; şi chestia cadavrelor nu a fost decât această scânteie.

Să privim acum cele de mai sus în lumina faptelor pozitive.

La universitatea din Iași, în anul izbucnirii turburărilor (1922—1923), raportul numeric dintre români și străini este următorul:

La facultatea de drept erau 17,51% străini; la litere 20,24%; la științe 30,88%; la medicină 61,07%; la farmacie 75,50%.

Rezultă din aceste date că într'un număr de ani, relativ mic, științele pure, medicina și farmacia intrau în mâini străine.

Pe de altă parte, tineretul român, destinat a urma universitățile noastre, trebuia să răzbească prin greutățile materiale ale unei vieți de 30-40 de ori mai scumpă de cât în timpuri normale; și cum proveniența acestui tineret este: sau funcționarul (rău plătit și aproape desființat ca om) sau elementul rural (în genere sărac), se înțelege, nici unii, nici alții nu erau în măsură să satisfacă acestor exagerate cerințe ale vremii — pentru cultură.

In fapt, cum se rezolvă problema? O parte din tineri au renunțat *silit* la studii superioare; altă parte a trebuit să-și caute diferite ocupații de biurou, grație cărora să se poată întreține prin capitalele universitare; alții în sfârșit au fost nevoiți să primească oricâte lovituri ale soartei..., trăind într'o stare cu totul precară pela așa numitele gazde.

In fața acestei triste situațiuni reale, față și de mișcările (când surde când zgomotoase) la cari s'au dedat tinerii, este evident ca lumina zilei că datoria statului era să ia *îndată* măsuri pozitive de sprijinire a tineretului român. Niciodată, credem, datoria statului nu s'a impus spiritelor cu mai multă hotărîre ca acuma.

* * *

Ce-ar fi trebuit să facă ocîrmuirea când studențimea a dat alarma?

Chestiunea trebuia studiată de aproape în lumina cifrelor și, fără întârziere, trebuiau organizate cămînuri și cantine universitare, cu deosebire în București, Iași și Cernăuți, unde nu aveam organizații serioase de acest fel, și unde elementul străin (dealtfel acesta și în Cluj) începe să devie amenințător, prin număr și spirit.

Insă lipsa de experiență în ce privește organizarea a fost, ca să zicem așa, fatală. S'au alocat sume, importante e drept, dar în așa mod că nu a însemnat nici pe departe o rezolvire a chestiunii.

Iată, spre ex., în anul curent, 1925: găsim alocate 31.425.000 lei, la care s'ar fi adăugat ulterior 15 milioane; ar fi prinurmare circa 45 milioane.

Recunoaștem că cu această sumă anuală, îndemânatec întrebuințată o perioadă de ani, s'ar fi făcut minuni. S'ar fi clădit adevărate cartiere universitare moderne, cu camere spațioase și mâncare bună.

In loc de aceasta însă statul a preferit să cheme pe studenții săraci și să pulverizeze milioanele, acordându-le „burse" și ajutoare de câte 1000, 600 și 300 lei lunar.

Se știe ce înseamnă astăzi asemenea sume. Studenți osândiți a trăi în cartiere cu totul improprii și mărginașe, de unde trebue să-i aducă spre universitate tramvaele scumpe și incomode!

Al doilea: ce însemnează astăzi pentru alimentarea cuiva 30, 20, și 10 lei pe zi?

Trebue să recunoaștem că dacă ar vrea cineva să caute cu dinadinsul o altă formă, mai expeditivă, de risipire fără folos a banului public, cu greu ar putea găsi una mai potrivită ca aceasta. Și nu vom contesta între aceste actualului ministru al școalelor frumoasa pagină culturală ce a înscris, prin activitatea sa, în istoria învățământului — în *celelalte* grade (unde a fost desigur și mai liber de înrîuriri inoportune din afară).

Pentru a nu se părea totuşi că cele ce spunem sunt o poveste, vom da cifrele bugetare; cititorul va deduce din ele *spiritul* şi *„concepţia“* ce a predominat.

Se acordă aşadar:

240 burse în ţară a 600 lei lunar, pentru studenţii facultăţii de ştiinţe şi litere din Bucureşti, Iaşi, Cluj şi Cernăuţi, (câte 30 pentru fiecare din aceste facultăţi — pe nouă luni), total lei 1.269.000.

160 burse a 300 lei lunar (câte 20 semi-burse), total lei 432.000.

90 burse a 600 lei lunar şi 60 semi-burse a câte 300 lei lunar pentru studenţii facultăţii de medicină din Bucureşti, Iaşi şi Cluj (câte 30 burse şi 20 semi-burse—pentru fiecare din aceste facultăţi) pe timp de 9 luni, total lei 648.000.

20 burse a 600 lei lunar, facultatea de drept din Cluj pe 9 luni, total lei 108.000.

30 semi-burse a cîte 300 lei lunar, total lei 81.000

20 burse a câte 600 lei lunar, facultatea de drept din Cernăuţi, pe 9 luni, total 108.000.

Burse pentru studenţii facultăţii de medicină veterinară din Bucureşti, total lei 400.000.

160 burse speciale, în vederea pregătirii corpului didactic secundar a 1000 lei lunar şi anume: câte 30 burse de fiecare din facultăţile de ştiinţe şi litere din Iaşi şi Cluj; şi câte 10 burse la fiecare din facultăţile de ştiinţe şi litere din Cernăuţi pe timp de 12 luni, total lei 1.920.000.

20 semi-burse la Academia de drept din Oradea-Mare a câte 300 lei lunar fiecare, pe timp de 9 luni, total lei 54.000.

Fond pentru burse la şcoala industrială din Bucovina şi cele civile din Ardeal total lei 500.000.

30 burse la Academia de Comerţ din Cluj a câte 600 lei lunar pe timp de 9 luni total lei 162.000.

Fond pentru diferite ajutoare la studenţii din Bucovina. Basarabia şi Transilvania, total lei 400.000.

In sfârşit bursele pentru străinătate, repartizate astfel:

80 burse pentru studenţii cari urmează în străinătate la studii ce nu se pot face în ţară, a câte 12.000 lei anual, lei 96.000.

Burse pentru şcoalele române dela Paris şi Roma, lei 96.000.

Burse pentru 5 studenţi din Kişinău cari urmează în străinătate, a câte 6000 lei anual 30.000.

Iată, acesta este *spiritul* şi *„organizarea“*, cu care operează statul într'o împrejurare de gravitatea aceleia ridicată cu energie de tineret!

Un student care primeşte 300 lei lunar reflectă cu toată dreptatea, că „cei 10 lei pe zi abia îi ajung pentru a-şi lua dimineaţa o cafea cu lapte“.

In faţa acestui mod de a înţelege sprijinirea materială a tineretului de cultură este însă un altul, acela al căminurilor *organizate modern*, cu clădiri spaţioase şi higienice, cu directive oneste şi sănătoase, concepţie la care oficial din nefericire nu s'a ajuns încă la noi, cu toate că neîntrerupt studenţii au dat imbolduri prin agitaţiuni violente.

Pentru a fi drepţi, nu putem însă trece cu vederea că chiar în ţara noastră există parţial asemenea organizări pentru tineret; ele ar fi putut servi statului ca modèle pentru o altfel de întrebuinţare a sumelor bugetare alocate studenţimii.

Trebue să citâm anume, cu toată lauda, căminurile din Cluj de sub privigherea profesorului Fl. Ştefănescu-Goangă şi căminul studentelor

„Spiru Haret" din Bucureşti, organizat de D-na Clotilda G-l Averescu şi pus sub privigherea nemijlocită a D-nei Adela Dimitriu.

Cată să mai recunoaştem însă că statul nu are un merit prea mare de starea prosperă a acestor superioare cămine. Statul romîn poate fi găsit, dacă vreţi, la caminele de băeţi din Capitală!

In Cluj spre exemplu clădirile le-am moştenit; iar în Bucureşti clădirea şi organizarea interioară a căminului de fete pomenit mai sus se datorează iniţiativei particulare şi persistenţei unei femei cu suflet, care a fost, recunoaştem, ajutorată la început de „omul şcoalei" Spiru Haret.

Neprimind până acum datele cerute de la Cluj, ne vom mărgini deocamdată la oarecari informaţiuni referitoare la căminul „Spiru Haret" din Bucureşti, de unde cititorul poate să deducă *spiritul* şi *metoda* de lucru, în totală opoziţie cu acelea ale statului.

Un merit ce se cuvine a recunoaşte acestui cămin este întîi că fundatorii au anticipat agravarea situaţiunii la care s'a ajuns după războiu.

Căminul datează încă de la 1 Sept. 1908, adică dintr'o vreme când nimeni la noi nu avea o astfel de preocupare; e drept, traiul era pe atunci mai lesnicios, însă nu e mai puţin adevărat că, pentru studentele din provincie, chestiunea găzduirii lor în Bucureşti prezenta şi în acea vreme o latură delicată. Nu puteau fi lăsate în voia soartei, în Bucureşti, studentele din afară, mai ales cele lipsite de mijloace!

Din *această necesitate* a rezultat pentru D-na Clotilda Averescu gândul ocrotitor al unui cămin pentru studente.

Pornit astfel la început numai cu 26 de studente, într'o casă cu chirie pe strada Dorului, acest cămin a crescut în fiecare an prin sârguinţa unui comitet de doamne, care a mărit tot mereu fondul şi zestrea instituţiei atât prin calea cotizaţiunilor benevole cât şi prin aceea a unor taxe modice pe care direcţiunea căminului le impunea beneficiarelor.

Astăzi, el are un splendid local propriu, într'o poziţiune centrală, cu sale de lectură, cu o bogată bibliotecă, o sală spaţioasă unde se pot face producţii şi conferinţe, etc. etc.

Cum statul a scăzut apoi din ce în ce avantajele acordate la început, căminul începe a se organiza tot mai mult pe baze de existenţă proprie; el devine tot mai independent.

Se organizează, astfel (pentru a da un singur exemplu), un atelier de spălătorie care, deservind publicul din afară în schimbul unor preţuri inferioare pieţei, obţine spălatul rufăriei *gratuit* pentru studente, plus un simţitor excedent de circa 60.000 de lei anual.

Acest cămin susţine azi integral cam 150 de studente, la care se adaogă un număr însemnat de externe care primesc, acolo numai masa în condiţiuni de plată, evident, cu totul inferioare preţurilor din oraş.

Nu este fără interes a pomeni încă un amănunt caracteristic, în măsură să indice până la ce grad direcţia căminului „Spiru Haret", îşi dă silinţa să fie aşezat pe baze autonome: trăsura care îndeplineşte nevoile de piaţă ale căminului, în orele libere îşi scoate cheltuelile de întreţinere servind ca trăsură de piaţă!

Am dat astfel de amănunte numai pentru a arăta că s'ar putea organiza şi la noi cămînuri studenţeşti, cu deosebire avându-se la dispoziţie fondurile statului. Numai statul *să vrea şi să ştie* a folosi energiile latente, în interesul mare al culturii.

Căci ce înseamnă ajutorarea celor circa 1000 de studenţi pe care o face astăzi statul (prin cămine rău întreţinute şi cu mâncare proastă) faţă de cei 10-12.000 de studenţi cari mai rămân—pentru a cita numai Capitala?

Sistemul pulverizării sumelor în burse de câte 10 şi 20 de lei pe zi

este cu totul impropriu şi chiar ridicol faţă de situaţia tristă descoperită autorităţilor prin mişcările studenţeşti.

Cultura noastră va continua deci să fie anemiată atâta vreme cât organele de stat nu vor căuta cu alt spirit şi cu altă dispoziţie sufletească o soluţie mai practică pentru susţinerea materială şi selecţionarea elementelor superioare pe care le oferă an de an diferitele pături ale poporului.

Menţionăm cu acest prilej faptul că la iniţiativa ziarului popular „Universul" au răspuns foarte multe suflete distinse, din toate straturile sociale; însă, din nefericire pentru realizarea marelui scop, au răspuns mai numai cei cu mijloace limitate: funcţionari, copii, ofiţeri etc. Marii bogaţi ai ţării s'au arătat străini de această problemă însemnată a culturii româneşti.

De aceea, doamnele din societatea cultă şi bogată a ţării au datoria să urmeze pilda deschisă (cu 17 ani înnainte) de D-na Clotilda G-ral Averescu, şi, în tăcere şi abnegaţie, cu voinţă şi cu mână de fier, să organizeze, ele, viaţa tineretului universitar. Căci mă întreb: există o mai nobilă întrebuinţare a energiei şi a timpului lor de cât aceasta?

C. Papacostea.

Ruşini naţionale. — „Cuvântul" se face ecoul indignării provocate de halul în care au ajuns cele două monumente menite să comemoreze încoronarea regelui României întregite.

D-l Cezar Petrescu ne descrie: „*Arcul lui Arvinte* ce pare cumpărat dela un bazar de vechituri dela Stambul" ca o ruină ce „rânjeşte sarcastic la intrarea Bucureştilor" şi pe care cu greu se încearcă guvernul să o cârpească în loc de a o dărâma. Iar D-l Pamfil Şeicaru, ocupându-se şi de catedrala dela Alba-Iulia, consideră „cele două păragini nu atât ca o necuviinţă faţă de coroană, cât ca o neasemuită batjocură faţă de însăşi naţia românească".

Toată lumea aprobă, azi, campania „Cuvântului" întemeiată pe trista dar netăgăduita constatare că la catedrala din Alba-Iulia „coperişul e spart, tencuielile cad, zidul de beton armat crapă".

Aceiaşi lume însă dezaproba, acum patru ani, pe acela care îndrăznise, singur, să se opună la ridicarea în grabă a monumentelor încoronării, tocmai pentru a evita dezastrul ce se constată azi.

D-l Pamfil Şeicaru, pe atunci directorul efemerei „Ora" îşi va aminti, desigur, de scrisorile deschise ce, în 1921, am publicat în ziarul D-sale şi în altele, spre a arăta că monumentelor încoronării le lipsea nu numai concepţia artistică dar şi soliditatea. Oricât de pesimist eram, tot nu m'aşi fi aşteptat ca în aşa scurtă vreme—nici un lustru—să-mi se fi confirmat prezicerile de către chiar aceia care atunci mă combăteau.

Campania, ce singur am dus atunci, n'a avut, din păcate, alt rezultat decât mutarea Arcului din piaţa Victoriei, unde se începuseră lucrările, la locul lui azi! Şi cât n'am fi putut împiedica, dacă cei orbiţi atunci de o hipertrofie a şovinismului postbelic, ar fi recunoscut la timp întemeerea părerilor ce susţineam!

În locul tânguirilor inutile, să tragem, cel puţin acum, învăţăminte pentru viitor. Acesta este singurul scop al scormonirii trecutului.

Amintesc deci tuturor o a treia ruşine naţională ce ne mai apasă: neexistenţa unui muzeu naţional, în care să se oglindească mândrul sentiment artistic cu care din belşug e înzestrat poporul nostru.

Graba culpabilă în ridicarea monumentelor comemorative e compensată prin amânarea nemotivată a reluării lucrărilor muzeului naţional de la Şosea, aşa de trainic şi falnic început înainte de războiu. Ţara contrastelor şi a inconsecvenţelor: cărăm obiectele de artă în

expoziţii din ţări străine, dar la noi acasă le ascundem în lăzi sau în beciuri întunecoase. Iar streinilor, cari vin să ne aprecieze gradul de cultură, nu le putem arăta mai nimic din splendidele noastre odoare strămoşeşti, din cauza lipsei unui local. Căci şi aci, luptând tot singur, n'am reuşit decât să ridic de roşu viitorul local al muzeului de artă naţională. Apelurile, ce n'am contenit să adresez celor în drept, n'au mai avut ecoul dorit. O voce singură nu mai răsbate prin atmosfera îmbăcsită de după războiu.

Veniţi dar în ajutor, fraţilor dela „Cuvântul" şi dela alte foi româneşti, să scăpăm de o nouă ruşine naţională. Nu aşteptaţi ca prin alte stricăciuni, ca cele de an, să se ruineze cu totul clădirea dela Şosea, pentruca atunci să vă tânguiţi. Daţi, la timp, alarma! Şi fiţi încredinţaţi că e dreaptă şi sfântă lupta la care vă îndemn, căci e în folosul obştesc.

Un muzeu falnic, cum e conceput cel dela Şosea, va atenua, în parte cel puţin, ruşinea dogoritoare a prea şubredelor monumente comemorative.

Al. Tzigara-Samurcaş

A şeasa conferinţă internaţională de chimie. — Bogăţia solului şi subsolului României precum şi efortul industrial şi economic pe care-l facem pentru a-i da valorificarea cuvenită, au fost puse în evidenţă în ochii întrege străinătăţi, cu ocazia celei a avut loc la Bucureşti în zilele de 21 la 24 Iunie a. c.

Chimişti din lumea întreagă, în majoritate savanţi cu renume în branşa lor, au vizitat cu această ocazie ţara noastră şi au avut prilejul să se convingă de avântul industrial pe care-l ia România de la războiu încoace.

Statele reprezentate la acea Conferinţă au fost următoarele: Anglia, Argentina, Belgia, Ceho-Slovacia, Chili, Danemarca, Estonia, Franţa, Grecia, Italia, Jugo-Slavia, Japonia, Olanda, Polonia, Spania şi Statele Unite din America.

Preşedenţia a fost ţinută de Sir William Pope, reprezentantul Australiei.

Alegerea Bucureştilor ca sediu al acestei conferinţe internaţionale, fiind o deosebită onoare ce s'a făcut ţării noastre, A. S. R. Prinţul Carol a acceptat Inaltul Patronaj al ei şi înconjurat de miniştrii Săi şi de autorităţile Capitalei a făcut El, în sala cea mare a Ateneului Român, recepţia oficială a membrilor conferinţei.

Lucrările conferinţei în comisiuni au avut loc în clădirea „Fundaţiei Universitare Carol I". De asemenea cele două şedinţe plenare din zilele de 22 şi 23 Iunie în care s'a discutat „Problema azotului" şi „Problema relaţiunilor dintre constituţia chimică a corpurilor şi propretăţile lor fiziologice". Profesorul Charles. Maureau (Franţa) a ţinut o conferinţă asupra „Auto-oxidaţiunei şi fenomenele catalitice".

In timpul celor 4 zile cât a ţinut conferinţa congresiştii în orele libere, au vizitat oraşul şi diferitele instituţiuni culturale ale Capitalei. In Parcul Carol ei au depus o coroană pe mormântul soldatului necunoscut.

După închiderea părţii oficiale a congresului, congresiştii au făcut o excursie în regiunea Mediaş, unde au vizitat sondele de gaz metan şi fabrica de nitrogen. La Câmpina au vizitat sondele şi rafineriile Soc. „Steaua Română" ar la Sinaia, M. L. Regele şi Regina le-au oferit un dejun la Castelul Peleş

Inainte de-a părăsi definitiv țara, ei au mai vizitat orașul și portul Constanța și au făcut, pe bordul vaporului „Principesa Maria" o excursiune de 24 de ore la Constantinopol.

Toți chimiștii streini, fapt relevat în deosebi și de persa noastră, și-au exprimat extrema mulțumire, atât pentru frumoasa recepție ce li s'a făcut, cât și pentru interesul ce-a deșteptat în ei vizitarea României atât de puțin cunoscută unora din ei.

Impreună cu expoziția de artă românească la Paris, acest ultim eveniment cultural din București, va deștepta pe viitor, să nădăjduim, interesul țărilor apusene pentru această Românie, care de pe urma marelui război a avut de suferit mai mult poate de cât ori care altă țară beligerantă și pentru care foștii ei aliați au făcut în genere atât de puțin.

Gast.

Criza artei la Viena.— In marile orașe germane din Apus arta trece, în toate manifestările ei, prin o mare criză, din cauza împrejurărilor economice grele. Nicăeri însă criza aceasta nu e atât de accentuată ca în Viena, acest oraș al veseliei și ocrotitor al tuturor artiștilor, fără deosebire de naționalitatea și situația lor politică. Viena care suferise și în cursul războiului mai mult decât oricare altă capitală din Apus, rămăsese și după încheierea păcii un punct de atracție pentru toți artiștii, doritori să obțină succese în fața unui public eminamente pregătit pentru a consacra talentele și debuturile în artă. La început, cât timp a ținut beția afacerilor în stil mare, arta era aplaudată și apreciată de către veselii vieneji ca și în timpurile bune dinainte de război, și situația financiară a artiștilor era strălucitoare. Epoca câștigurilor fabuloase a fost însă în capitala micei Austrii de mai scurtă durată decât cea în capitala României Mari, unde în multe privințe mai dăinuește și acum. Schimbarea situației economice în Viena a cauzat artiștilor o situație materială din cele mai precare, care s'a agravat acum într'atât încât se poate considera drept un dezastru pentru artă în general.

Presa vieneză face un bilanț sinistru cu prilejul închiderei sezonului de earnă al vieții artistice din anul acesta. Aproape toate teatrele au dat faliment și concertele, în cea mai mare parte, au fost deficitare. E foarte semnificativ pentru situația economică a vienejilor că nici concertele, atât de cercetate în trecut, nu mai pot atrage atâția auditori ca să se acopere cel puțin spesele serale. Ultimul concert în stil mare, a fost acela dat de Filarmonica din Berlin sub conducerea lui Furtnängler. Cu toată atmosfera prielnică, determinată de situația politică creată prin mișcarea de alipire la Germania, nici acest grandios concert n'a putut atrage atâta lume ca să-și acopere cel puțin cheltuelile serale de 20,000 de shillingi (1 shilling 30.30 lei).

Tot atât de gravă e și situația în pictură. Expozițiile sunt slab cercetate și bieții pictori nu pot vinde nici atât, ca să plătească chiria sălilor. E o situație din cale afară de tristă și pictorii vieneji sunt reduși la o complectă inactivitate. Prof. D-r Haus Tietze ne dă următorul tablou despre situația economică a pictorilor din Viena: „Situația e rea, foarte rea. Pretutindeni se plâng artiștii că nu pot trăi. Trei feluri de crize s'au întrunit ca să sdruncine și mai mult situația materială și fără asta destul de șubredă: *criza economică*, de care sufăr mai mult sau mai puțin toate țările; *regruparea socială*, care a ridicat la suprafață grupuri nouă lipsite de tradiția culturală bine întemeiată și *reacțiunea estetică* împotriva „artei noua", care și-a făcut apariția după răsboi. Operele „școalei vechi" au început să predomine din nou și pricepătorii sunt cu multă rezervă față de cei „noui", cari inspiră puțină încredere pentru desvoltarea lor viitoare".

Pentru a salva cel puțin pe cei consacrați, s'au format societăți anonime dintre prietenii și admiratorii artiștilor, cari cumpără „operele ce vor fi produse de artiști", dându-le astfel posibilitatea de-a trăi un an fără grija existenței și de-a putea produce în liniște. Pânzele astfel cumpărate, acționarii le împart între ei sau le vând. In felul acesta se speră că vor putea fi salvați cel puțin cei mai buni dintre pictori, până când se vor schimba împrejurările spre bine.

I. B.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea

Octombrie

1 9 2 5

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

65343

IADUL

Al de Bâgea, cum le spuneà mahalaua, erau doi amărâți. El, un biet slăbănog, cu o căpățînă stufoasă, sură, băgată între umere, cu privirile repezi, sperioase, de par'că l'ar fi tot urmărit cinevà. Aveà o pălărie ce-i cădeà pe ceafă ca o coajă de mămăligă, și niște haine sfârticate, cârpite și iar sfârticate, că nu se mai cunoșteau cum fuseseră odată și odată. Mai cu osebire pantalonii ruginii, largi peste măsură, peticiți în fund și la genunchi cu bucăți de covor, erau o adevărată minune.

Ea, și mai sfrijită, și mai pipernicită, părând mai mult că se târăște decât umblă, își potriveà mereu tulpanul pela tâmple, un tulpan galben spălăcit, căutând pe cât o iertau puterile, să se țină umăr la umăr cu bărbatul.

Și, amândoi, un fel de buccele gătuite, scofâlcite și tăvălite parcă de niște picioare vrăjmașe prin toate noroaiele și varnițele de pela binale, în fiecare seară se îndreptau spre Mahalaua Calicilor din marginea orașului, unde își aveau și bordeiul.

Dar, ca să ajungă până acolo, trebuiau să treacă mai întâi printr'o ulicioară clisoasă, văgăunită de scurgerea ploilor ca o albie, pururi plină de băltoace, în care porcii măhălălii — ziua sau noaptea — grohăiau cu râturile afară din noroi, ca la ei acasă; apoi, să ridice o muche de deal, să poposească sus, lângă felinar — singurul din partea locului — ori în colț, la cârciuma lui Cârnu, unde se auziau dârlâituri de cimpoi.

De obicei, dacă aveau gologani, intrau țanțoși în cârciumă. Trăgeau câte două stacane de rachiu, și iar porneau la deal. Dacă nu, se grămădiau jos, lângă felinar, cu genunchii la gură ca niște pedepsiți, fără să bage de seamă dârlâitul cimpoiului.

De cele mai multe ori, însă, popasurile acestea nestropite cu rachiu, se sfârșiau nu tocmai pe placul inimei.

— Fa, Tasiico, zicea el, la început cu binișorul. — Tu nu mai ai nici un gologan?... Și cum Tasiica în asemenea imprejurări eră cam fudulă de-o ureche, repetă cevă mai aspru: — Tu nu mai ai nici un gologan? Ha?...

Femeia se uita la el prostită, și răspundea fârnâit:

— Da' de unde? Am avut doi și ți i-am dat când am trecut pela Chioru. Nu ții minte?...

Chioru, însemnă alt popas, jos, în gura ulicioarei. Dar, el, om hapsân, n'o credeă. Muerea are. Muereă strânge. Muerea leagă cu zece noduri. Muerea ascunde de ochii bărbatului. Ascunde, ascunde-și-ar numele. Căci bărbatul când are e-un prost. Dă tot!...

Și plin de venin, începeă s'o scotocească, s'o despoaie ca pe hoții de cai. Iar dacă se brodiă să găsiască vre-un ban uitat cine știe de când prin ferfenița de sdrențe sau prin colțurile tulpanului, atunci scoteă papucul și prindeă s'o buchisească în cap:

— N'ai, ha? N'ai? Da 'aista ce-i?

Și-i da cu papucul și-i da, până când amețită, lăsă capul pe umărul lui. Niciodată însă nu s'ar fi împotrivit. „Dacă dă, lasă-l să deie. Că el are să intre în iad! El!..“

Dar nu se mai împotrivia și din altă pricină. Odată, în tinerețe, călcase și ea alături de drum cu unu Lungu, pe când lucrau la o bină. Și cum el nu se putuse măsură cu Lungu, căci acesta l'ar fi suflat la pământ numai c'o palmă, n'a zis nimic. Dar de atunci — și sânt vreo douăzeci de ani și cevă de atunci — oridecâteori își aduce aminte, îi caută nod în papură, și-o miruește cu papucul, până simte că dacă ar mai da odată, numai o singură dată, îl și înghite iadul.

Pe urmă, mai de frica iadului — pe care îl văzuse la biserică, într'o zugrăveală, unde diavolii luau pe păcătoși în furci și-i asvârliau în niște cazane cu smoală clocotită — mai de rușinea ticăloșiei lui, — se lipia de felinar și 'ncepeă s'o fure cu coada ochiului. De, oricum, cu dânsa își mâncase și bucuriile și amarurile. Și o milă neroadă îi sbârcia fața, cât pece să-l facă să plângă.

Ea, își dedeă numai decât seama cum stau lucrurile,

căci se obișnuise să-i pătrundă până în fundul sufletului, și întoarceă ochii la el, niște ochi leșinați, ertători, fără pic de lacrimă:

— Ei, lasă, Ioane!... Lasă!... Acù, hai la rachiu!... Dè!...

Și intrau în cârciumă țanțoși, ca și cum nu s'ar fi întâmplat nimic.

Intâi, bea Ion, apăsând cu unghia la jumătatea paharului; pe urmă, beà Tasiica, închizând dintr'un ochiu; apoi, mulțămiți și cu atâta pentru ziua aceia, își luau tălpășița către bordei, unde nu-i așteptă nici cățel, nici purcel.

Un pat de scânduri c'o scoarță jerpelită, câtevà bulendre drept căpătâi, și... adio lume. Dormiau grămădiți unul în altul până se crăpa de ziuă. Atunci, porniau din nou alaturi, ca niște biete mârțoage, juruite să-și depene amarurile la aceiași căruță până la sfârșitul sfârșitului.

* * *

E într'o Sâmbătă seara. Toată săptămâna s'au sdrobit cărând var și cărămidă, și acuma, cu mult puținul ce-au putut agonisi, se află în crâșma lui Chioru din gura ulicioarei. Și cum afară atârnă de ploaie, și nicăeri nu s'ar simți mai bine s'au așezat gospodărește unul în fața altuia, cu ochii luminoși, picior peste picior „întocmai ca boierii cei mari de pela cafenele", și gustă încet, tacticoși, din păhărușele cu rachiu verde.

Amândoi cu câte o pâne neagră, proaspătă, dinainte molfăesc pe tăcute, mușcând aci din pâne, aci din niște cârnați rupți cu mânile. Dar, rachiu înainte de mâncare, rachiu în timpul mâncării, rachiu și iar rachiu după mâncare, încep să se înfiripeze, să prindă curaj; și, iată-i cântând fonfăit, nas în nas, cu coatele pe masă:

Păcătoasă viața mea
Numai ploi și vreme rea,
Numai inimă amară
Câtu-i ziua cea de vară...

Din când în când se opresc scuturând din cap cu năduf:

— Aaah Ioane!...

Oftează Tăsiica întinzând mâna peste masă la el.

— Aaah măi Tăsiico!...

Se opinteşte Ion, trecându-şi braţul pe după gâtul ei

Şi'n vreme ce afară acum plouă cu bulbuci, glasurile lor pătrunzătoare se topesc odată cu inimile, se fac una cu lacrimile:

Burniană-am fost şi sânt,
Buruiană pe pământ.
Unde stă şi hodineşte
Iarbă nu mai încolţeşte...

Crâşma, un fel de corabie a lui Noie, hodorogită, cu tavanul de-asupra capului, din ce în ce mai tixită de necăjiţi, din ce în ce mai îmbâcsită de fum de tutun, de miros de năduşială amestecat cu râncezială de doagă, de pereţi umezi, de duşumele putrede,—dela o vreme fierbând de chiote şi gemete înăbuşite, capătă înfăţişarea unui viespar, unde totul e turbure, totul înebunit de durere, gata să-şi ia lumea în cap.

Cârciumarul, chior şi ciupit de vărsat, se îngraşă în dosul teşghelei, fără să-i pese decât de banii celor osândiţi, şi de unile certuri iscate ca din senin între anumiţi hărţăgaşi. Pe unii, îi scoate în pumni şi-i aruncă în uliţă ca pe nişte sdrenţe. Pe alţii — de cele mai multe ori borfaşi — îi ţine în respect cu un ciomag îngrozitor, numai noduri, gros ca pe mână. Cum le arată ciomagul, ori se potolesc, ori se cărăbănesc frumuşel pe uşă. Căci cu Chioru nu-i de glumit. Le înmoaie oasele de le merge la inimă o lună pe ţanc.

In rândul celor buclucaşi e înscris şi Lungu. Cam trecut cu vrâsta, dar cioturos ca un copac şi foarte primejdios când îi vin hachiţele. Mai ales dacă se aşează la o masă şi nu i se face cinste, numai decât îi sare ţandura.

Chioru îşi roteşte privirea şi-l zăreşte tocmai în fund, cu alţi nătărăi de seama lui. Par'că ar pune vre'o şotie la cale, după felul cum ţine ochii pironiţi în fundul paharului. „Hm! Ce-o mai fi clocind, ticălosul?..“ Îşi zise Chioru, punând mâna pe ciomag.

Dar, iată, că Lungu îşi îndreaptă privirea spre masa lui Al de Bâgea, dus pe gânduri, şi rămâne aşă, pironit locului, ca şi cum nu i-ar mai fi văzut cine ştie decâţi ani.

Cei doi amărâţi, cu mânile trecute pe după cap, îşi cântau focul din răsputeri, uitând de toţi, uitând de toate, de par'că s'ar fi aflat undevă, pe un vârf de deal:

Foaie verde de trei salbe,
Foaie verde de trei salbe,
Când oiu fi cu plete albe,
Unde mierla huzurește
Fir de iarbă n-a mai crește...
Of, offf...
Fir de iarbă n-a mai crește...

Foaie verde de trei brume,
Foaie verde de trei brume,
Amărât n-a fi pe lume
Nice puiul cucului
Ca flăcăul Sandului...
Of, offf,
Ca flăcăul Sandului..

Lungu îi ascultă, și-i ascultă mereu, fără să știe de ce cântecul acela îi umpleà sufletul de sfâșiere. Din când în când glasul Tasiicăi se desprindeà ascuțit, pătrunzător, rătăcind a pustiu peste hărmălaia dinprejur. Lungu tresărià și se îngrămădia pe scaun ca un chinuit. Deodată, de pe buzele lui albe de beție, scăpă un oftat. Cinevà, o putere dincolo de priceperea lui, îl robià, îl târà odată cu jălania cântecului. Dădù să se scuture ca de-un jug, însă un oftat și mai obraș îi scăpă de pe buze. Și, atunci, întocmai după cum pe o zi moleșitoare de vară, cu străzile pline de praf și sgomot, tânguitul îndepărtat și din ce în ce mai perdut al unei flașnete hârbuite ne deșteaptă uneori atâtea și atâtea amintiri scumpe, — în sufletul lui Lungu înceţoșat de băuturi și apăsare, prinse să se lămuriască un colț de lumină.

Tânăr, cu mustața de-abià mijind, se vedeà ridicând scările unei binale, alături de Tasiica. Erau cei mai chipeși din toată ciurdinea de salahori. Și fără să le pese nici de Ion, și nici de nimeni pe lume, cântau cântecul acesta de răsunau șchelele. Da! Același cântec, care acum par'că îi dă prin inimă cu'n cuțit.

Se ridică greoi, se întinse de-i trosnirà oasele, și se îndreptă spre masa lor, cu gândul s'o mai vadă odată. S'o vadă bine, așà cum o avea în minte: ca și cum vremea n'ar

fi trecut, ca şi cum ar fi fost încă tânăr, încă plin de cei douăzeci de ani de atunci.

Trecù pe lângă teşgheà, pe dinaintea lui Chioru, fără să-l vadă; un surâs blând, iubitor, îi înflorise chipul, şi nici o putere din lume nu i-ar fi oprit paşii în clipa aceia. Pomenindu-se în faţa lor, puse mânile în buzunări, răşchirà picioarele, şi înfigându-şi capu 'n piept a durere nemărginită, glasul lui se auzi ca şi cum ar fi vorbit unor oameni de pe alte tărâmuri:

— Şi zi... foaie verde!.. Foaie verde de trei salbe....

Al de Bâgea, dintr'odată muţi ca pământul, se uitară la el făcând feţe-feţe. Şi cum Lungu nu mai adaogà nimic ci stà şi-i privia fără să clipiască, — Ion băgà capu 'ntre umere, se ghemuì pe scaun, trecându-l năduşelile. Iar Tasiica prostită, uluită, cu ochii când la unul când la altul, prinse a se înroşi. Tot trecutul părù că i se îngrămădeşte la cap, şi-o mână ucigaşă stà să-i apuce grumazul. Răsuflà gâfâit, tot mai gâfâit, îşi desfăcù tulpanul repede, aproape smulgându-l, iar gura i se strâmbà oţărât ca şi cum ar fi băut otravă. Apoi, tremurând ca varga, se ridicà încet, se prelinse pe lângă masă, şi deodată se înfipse cu ochii în ochii lui Lungu:

— Ce mai vrei, tâlharule?.

Glasul ei sugrumat, chinuit, ca ţâşnit de supt tălpoiul unei case, nu-l încruntă pe Lungu cum ar fi fost de aşteptat. Ci, ca şi cum n'ar fi auzit, privirea-i rămase tot neclintită tot adâncă.

Femeiuşca aceia, prizărită, nenorocită, care pe vremuri se supusese ca un copil, îi rupeà inima, îi scoteà ochii. Canonită şi ciocănită cu papucul ani şi ani din pricina lui, găsise destulă putere să-i steà în cale. Destulă ură, destulă sbucnire de suferinţă, destulă imputare în cele câteva cuvinte.

Frumuşicà, tare frumuşicà şi vioaie altă dată, în tinereţe, se ţinuse de dânsa, îi făgăduise chiar că are de gând s'o ia el dacă-l lasă pe Ion, şi pe urmă... haimanà ca toate haimanalele, s'a îndurlugat cu altele. A uitat-o!.. Acuma, o are ici subt ochi, urâţită, nenorocită... Grozav de nenorocită!.. Şi doar în cei două zeci de ani şi cevà, s'au mai văzut, s'au văzut mereu. A râs chiar uneori când o papucià Ion. Şi, tocmai az?...

Dădù să-i spună o vorbă de căinţă, dar limba par'

că i se lipise de cerul gurei. Glasul Tasiicăi îi răsună încă în inimă:

Foaie verde de trei salbe,
Foaie verde de trei salbe...

Şi furat ca de-o apă, se lăsă dus, acolo, în trecut, ca şi cum altă scăpare n'ar fi fost: „Dacă ar fi luat'o!... Dacă..."

— Ce mai vrei?...

Se răsti din nou Tasiica, văzându-l că nu dă semne de viaţă.

Atunci, el, spre marea ei mirare, răspunse cu glas doborât:

— Un păhăruţ de rachiu... şi mă duc!... Am să mă duc de pe-aici!...

Băgea ridică ochii. Niciodată nu-l văzuse aşa de prăpădit. Puse mâna pe sticlă, umplù un pahar, şi i-l întinse fără să zică nimic.

Lungu luă paharul, se uită la el cu sfâşiere de inimă, şi dintr'odată repezindu-l pe gât, porni spre fundul prăvăliei cu buza de jos blegită, legănându-se, de par'că l'ar fi dus cinevà la tăiere.

Cârciumarul, care toată vremea nu-l pierduse din vedere, puse ciomagul la o parte şi rămase nedumerit. Îi cunoşteà poveste, cum o cunoştea pe-a tuturor beţivanilor din prăvălie. Dar purtarea lui, îl uimià peste măsură.

Nevastă-sa, durdulie, sprincenată, şi... nu prea uşă de biserică, venită în grabă să-i ţină locul *la o adică* — prinsese totul dintr'o aruncătură de ochi; şi, acuma, deodată pe gânduri, stă lângă bărbatu-său, cu coatele pe teşgheà, urmărind fiece mişcare a lui Lungu. Dela un timp, privirile-i lunecară în altă parte, la masa de alăturea, pironindu-se galeşe pe-o mustăcioară aspră, croită într'o parte a batjocură.

Chioru, tot nedumerit, se aplecă la urechea ei:

— Ce-o fi păţit de-a plecat aşa opărit?...

Cârciumăreasa, încălzită, furată cu desăvârşire de trezirea unei amintiri, — tresări ca de pe altă lume; şi, înroşindu-se până în albul ochilor, răspunse ca şi cum s'ar fi agăţat de-un fir de aur:

— Mai ştii?... Te pomeneşti că şi ticăloşii au uneori inimă!... Mai ştii?...

Nu trecù mult, şi glasul lui Lungu cam răguşit dar tot puternic, se auzi sugrumat de durere:

Foaie verde de trei salbe,
Foaie verde de trei salbe...

Al de Bâgea iarăşi faţă în faţă, ascultau fără a se privi.

Dela o vreme, Ion începù să toarne pe gât pahar peste pahar. Tasiica îl fură pe subt sprincene, tremurând din tot trupul.

Glasul lui Lungu din ce în ce mai pătrunzător, umplea cârciuma de fiori:

Foaie verde de trei brume,
Foaie verde de trei brume...

Iar când ajunse la vorbele din urmă —

Nice puiul cucului
Ca flăcăul Sandului,
of, offf,
Ca flăcăul Sandului, —

Tasiica îşi trase tulpanul pe ochi să nu i se vadă lacrimile, şi se sculă sughiţând:

— Da'haide brè, odată!...

„S'a isprăvit!" Mormăi Ion ridicându-se de par'că ar fi avut apă în picioare. „De-acù nu mai am încotro... Trebue!..." Şi eşi în uliţă, mohorât, poticnindu-se.

Tasiica îngrijorată, se dădù pe lângă dânsul, chipurile să-l sprijinească. Dar el răcni oţărât:

— Lasă-mă!... Lasă-mă!...

Şi-o luă înainte mocnit.

* * *

Ploaia a încetat de mult. Dar norii bolovăniţi din zare în zare, se rostogolesc greoi, gata să se desfunde.

In ulicioară întuneric beznă. Iar cele două garduri ridicate prăpăstios de o parte şi de alta, fac întunericul şi mai de nepătruns. Ai fi zis, că'n faţa celor doi întârziaţi se deschide o gură de tainiţă neagră, plină de primejdii nebănuite.

Din când în când fulgere şi bubuituri puternice, ici, de asupra capului, îi înspăimântă până într'atâta, încât se opresc uluiţi, se închină repede-repede, cu ochi în toate părţile. Apoi,

iar întuneric, iar drum, frământând clisa, mătăhăind, bombănind, scăpătând prin băltoace.

Porcii stârniți de prin otacuri, grohăesc speriați, năpustindu-se în beznă ca niște duhuri.

Ion, ținând laturea drumului, merge înainte, foc de mânios. A luat papucii în mână să nu-i rămâie prin noroi, și luptă din răsputeri: când cu întunericul, când cu cleiul de subt picioare, când cu porcii.

Uneori e răsturnat, tăvălit prin mocirlă. Tasiica îl ajunge și-i dă ajutor să se ridice. Atunci, el, se opintește zăcaș:

— Și zi... foaie verde, ha?... Foaie verde!..

Iar glasul lui tot mai întârtat, rănește parcă pustietatea, o face și mai înfiorătoare.

De prin grădinile lăturalnice, se ridică un miros puternic de flori, de bălării, de pământ reavăn. Dar Ion nu vede decât besna, nu simte decât noroiul și mânia. Aproape la fiecare pas înjură, se încruntă și iar înjură. Cleiul de subt picioare din ce în ce mai anevoios, îl încruntă și mai avan:

— Tăsiico, fa, Tăsico, oare așă a hi în iad? Ha?

Tăsiica înțelege unde bate Ion, dar o face pe proasta.

Ion se oprește și mai înăsprit:

— Oare așa a hi în iad?.. Ha?.. Așa a hi?..

— Ho, că nu-s surdă... Am auzit!..

— Dac'ai auzit, de ce taci?

— Păi, că n'ai hi așa de nerod să te vinzi Satanei!..

Ion bleojdi ochii, scutură din cap a năduf, și, dintr'odată iadul dela biserică, din zugrăviala aceia din pridvor, — îl băgă în răcori. Și din ce în ce tot mai stăpânit de vedenia diavolilor cari luau în furci pe păcătoși și-i aruncau prin căldările cu smoală clocotită, — începù să nu-și mai deie seama pe unde calcă.

Mai ales Satana — talpa iadului — i se înfipsese în minte de par'că îl vedeà aidoma. Și cum în stânga ținea o furcă de fier, iar în dreapta un biciu de foc, învârtindu-l din poarta iadului hohotind batjocoritor, gata să ardă pe un biet păcătos, — Ion se scutură ca de frig. Și, lucru ciudat: cu cât se muncià să-l goniască din minte, cu atât i se arătà mai înfricoșat.

Dela o vreme, tâmplele începură să-i svâcnească, inima

să-i bată ca un clopot, urechile să-i vâjâe. O sudoare rece îi îmbrobonă fruntea, și un puhoi fierbinte, clocotitor, părea că-l duce fără voie înainte, tot înainte.

Flacăra iadului, acuma, ici, la o palmă de loc, îl dogoria, îl pârjolia ca o gură de cuptor. Iar biciul Satanei îi fulgerà pe dinainte, îl atingea uneori, cât pece să-l apuce din vârtejire, să-l arunce în căldare.

Gâfâind, fără putere de grai, Ion întinse mânile ca spre a se apără. Dar deodată biciul i se încolăci de picioare ca un șarpe, simți că se poticnește, și cât ai clipi, se prăbuși de par'că s'ar fi dus în fundul iadului.

De lângă el, o matahală neagră, mai neagră decât Satana, se repezì în întuneric, grohăind.

Ion, cu gâtlejul arzând, cu limba uscată ca iasca, gemù sufocat:

— Tasiicooo!... Tasiicooo!...

Femeia aleargă blestemând.

El se agață de dânsa ca de tortițele cerului, dârdâind:

— Iadu, Tasiico!... Am văzut iadu!...

— Doamne, Maica Domnului!... Se închină femeia înfiorată. — A hi!... Da fă-ți cruce și zi după mine: „Impărate ceresc, Mântuitorule, Duh al adevărului...“

Ion ridicat într'un genunchi, clănțănind de spaimă, începù să îngaime după dânsa, cu ochii la cer, făcând cruci peste cruci: — „Impărate ceresc, Mântuitorule...“

Tasiica, pătrunsă de pustietatea dinprejur, îi suflă cuvintele unul după altul, cu glas tremurat, murmurător, ca'n fața unui altar. Iar când rugăciunea fu spusă, îl întrebă îngrijorată:

— Ți-ai făcut cruce?...

Ion gângurì ca un copil:

— Mi-am făcut!...

Atunci, ea, ușurată, ca și cum i s'ar fi luat o mare povară de pe inimă, adăogă:

— Așà!.. Acù' scoal' și nu te mai gândì la *rău*....

Ion, limpezit ca prin minune, se ridică binișor, se pipăi să vadă dacă-i tot întreg, apoi supus ca niciodată, se ținù de poalele ei, până fù scos la luminiș, sus, în vârful dealului, lângă felinar.

Tasiica mai puţin băută, se cinchi jos, ca de obicei, căutând să-şi vie în fire. Nălucirea lui Ion o umpluse de groază. Aproape să vadă moartea cu ochii.

Ion tăvălit, doldora de noroi, neîndrăsnind să mai intre în crişmă în halul acela, — veni să se aşeze lângă dânsa, cu spatele la felinar. Ţineă ochii în pământ ca şi cum s'ar fi silit să-şi adune minţile, dar fără să isbutiască. Din când în când se uită împrejur ca spre a se încredinţă că nu-i singur, şi iar puneă ochii în pământ. Spaima prin care trecuse, îl prostise, îl imblânzise.

Incetul cu incetul, însă, mai lumina felinarului, mai dârlâitul de cimpoi din crişma lui Cârnu, — îl făcù să vadă întâmplările ca printr'o pânză. Apoi, totul se şterse, se risipì.

Deodată, cimpoiul gemù uşurel, şi-un glas răguşit de beţivan îi isbì auzul, ascuţindu-i gândul, trezindu-l din buimăcială cu desăvârşire. I se păreà? Sau glasul acela, erà glasul lui Lungu?..

Foaie verde de trei salbe,
Foaie verde de trei salbe...

— Tasiico! Se oţără el întunecat. — Auzi?..

Ea se uită la dânsul năucă:

— Ce-i, măi, prostule? Iar?..

— Auzi?. Repetă el, arătând cu mâna spre cârciumă. — Auzi?.

Glasul beţivanului, oricât de tare de ureche ar fi fost ea, o făcù să îngălbiniască. Aducea, ce-i dreptul cu glasul lui Lungu, dar tot nu-i venià a crede. Pe unde să fi ajuns înaintea lor? Numai că o luase peste râpă. Căci astfel....

Şi rămase bleagă, neclintită, urmărind cântecul în gând, ca pe un suflu de amintiri, venit de departe.. foarte de departe... Şi cum stă furată de gânduri — căci ori cât ar fi fost de copleşită de necazuri, trecutul încă îi da fiori — simţi că sufletul i se încălzeşte de-o mâhnire târzie, fără nădejde, întocmai ca de unele păreri de rău ursite să te urmăriască până în pragul morţii.

Dar asta nu ţinù mult. O clipă doar: de reînviere, de lumină par'că, şi-atâta tot. Pe urmă, toropită de oboseala anilor, se ghemui în felinar ca o buccea cu vechituri, şi rămase surdă: şi la cântec şi la înjurături.

Din când în când Ion scuipă furios, sgâlţâind-o ca pe-o uşă ruginită:

— Foaie verde, ha?.. Foaie verde!...

In cele din urmă scos din răbdări că nu vreà să răspundă, începù să-i tragă cu papucul, ca de obicei.

Dar, ea, nepăsătoare, mereu nepăsătoare, închisă într'însa ca o scoică după asfinţitul soarelui, — primià loviturile fără să murmure, fără să deà semne de viaţă.

Deodată, o şuviţă de sânge răsări de subt tulpan, se prelinse de-a lungul feţei, scăpătând pe mânile aduse cruce la piept.

Ion desmeticit, lăsă papucul. Numaidecât, o flacără arzătoare, cumplită, îi dogorì obrajii. Iar hohotul Satanei din gura iadului, aievea, îngrozitor de aievea, îi scrijelà inima.

Se făcù ghem şi începù să tremure.

Apoi, cu ochii sticloşi, cu degetele sgârcite, în stare să se agaţe şi de un fir de iarbă, — îngenunchè lângă dânsa, şi atingând-o pe umăr — poate pentru întâia oară ca pe un lucru sfânt — se aplecă la urechea ei spăimântat, gâfâind rugător:

— Tasiico!.. Fa Tasiico, ai murit? Ha?.. Ai murit?..

* * *

Dimineaţa, soarele-i găsi îngrămădiţi unul în altul, horăind, ca după o muncă peste puterile lor.

A. Mândru.

CHEMARE.

Iubito, sunt bătrâne ce-ades merg la pădure
Spre-a duce-acasă vrascuri şi crengi şi ramuri mici.
În toamnele pâcloase silite sunt să'ndure
Şi ploile şi vântul ce geme ca un bici.

Prin lapoviţă aspră sărmanele bătrâne
Cum cad din copaci vreascuri, ades, şi ele cad
Când urcă'n văzduh ceaţa ca aburii din pâne
Şi liniştea când cade ca apa către vad.

Iubito, pe bătrâne în sus mai le ridică
Doar gândul că'n colibă copiilor li-i frig...
Ci'n hăul minţii mele căzând şi eu, mi-e frică:
Ajută-mă, iubito, pe tine doar te strig...

Copiii Bucuriei m'aşteaptă trişti acasă;
Tu singură poţi numai să-mi dai un ajutor.
O, fă-i să fie veseli când seara'ncet se lasă
Şi tu o să te bucuri de bucuria lor...

Ioan I. Ciorănescu

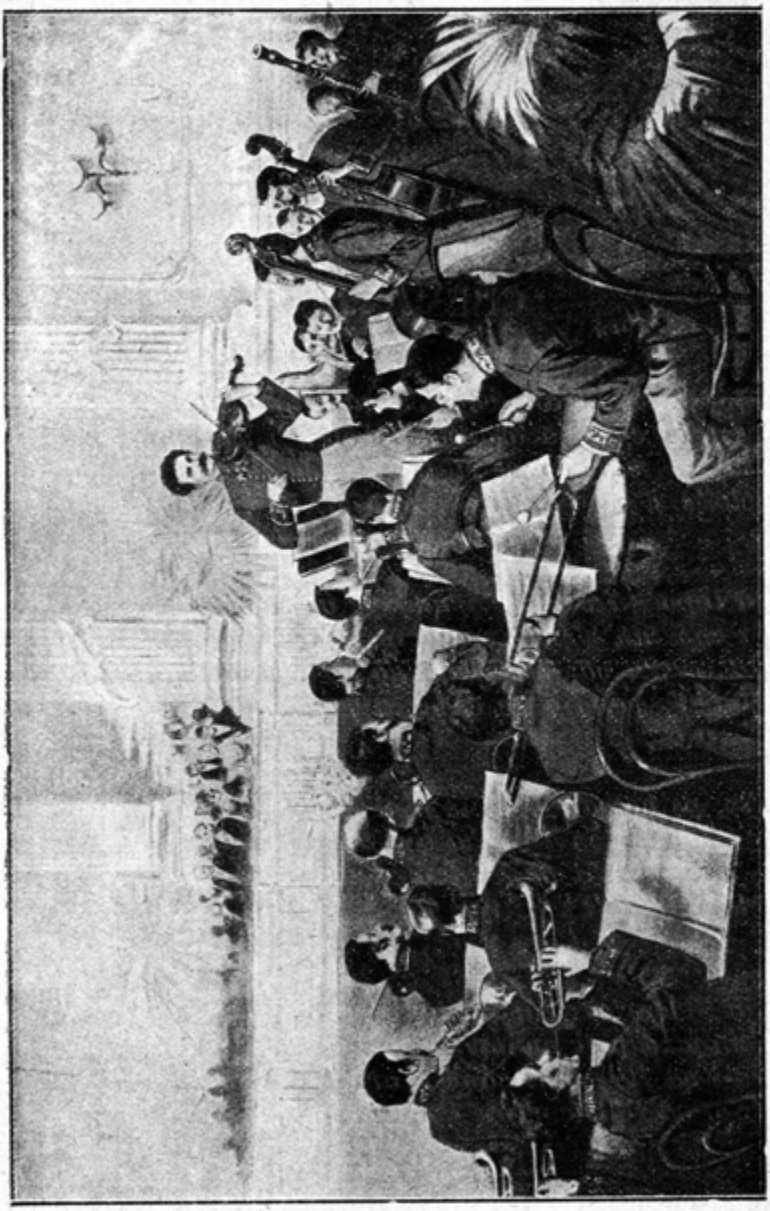

Iohann Strauss la Curtea Imperială din Viena.

„Dunărea Albastră" (Op. 314)

IOHANN STRAUSS (1825-1925)

Je ne connais qu'une jolie femme sur la terre, c'est la Viennoise.

Je ne connais qu'une valse au monde, c'est celle de Iohann Strauss.

(**Wildér**)

Când scriitorul francez Wildér, cel care a prelucrat pentru Paris subiectul primei operete a lui Strauss „Indigo", a scris aceste cuvinte, evident că, în entuziasmul său firesc, a întrecut măsura realităţii, atât în privinţa femeilor, cât şi în privinţa valsurilor; căci există şi în alte ţări femei frumoase, cum sunt şi valsuri minunate ale altor compozitori, ca Waldteufel, Suppé, Milloecker, Metra etc.

Dar dacă valsurile lui Iohann Strauss nu sunt singurele din lume, este indiscutabil că ele au însemnat culmea muzicei de dans şi că nici înainte, nici după maestrul, al cărui centenar se sărbătoreşte acum în oraşul său natal cu atâta evlavie şi cu atâta recunoştinţă, nu s'a creat ceva asemănător în acest gen.

Tatăl lui Iohann Strauss, împreună cu tovarăşul său Iosif Lanner, pot fi socotiţi ca întemeetorii valsului, o ramură a muzicei, care a fost amplificată, desvoltată şi adusă la apogeul ei de Iohann Strauss fiul.

In adevăr, Strauss fiul nu scria numai bucăţi, după cari se dansa bine; în operile sale el cântă întreaga gamă a sufletului tinereţii: vioiniciunea, spiritul, veselia, iubirea, melancolia, tristeţea; el, care a rămas tânăr în inima sa până la adânci bătrâneţi, era reprezentantul tineretului de pretutindeni,

dar ştia să facă să vibreze şi sufletul celor ma bătrâni; căci geniul lui era universal, muzica sa, cu toate că este încarnaţiunea „Vienezului", nu atârnă nici de localitatea unde, nici de publicul înaintea căruia se execută; ea ni se înfăţişează ca oglinda unei epoci trecute şi în epoca aceasta ea devenise un bun obştesc al lumei întregi.

Insemnătatea lui Iohann Strauss pentru muzică se rezumă astfel: cu talentul lui înăscut a dus un gen nou la culmea perfecţiunei şi a fost reprezentantul tipic al unei jumătăţi de secol (1859-1899), care a trăit sub sceptrul lui.

De aceea omagiul care i se aduce azi, în vremea decăzută a Jazz-Bandului, nu poate fi prea mare pentru memoria sa şi este regretabil, că numai unele părţi mai populare din tezaurul muzical ce l'a lăsat posterităţii, sunt cunoscute şi cultivate de generaţia noastră.

Viaţa lui Strauss, o viaţă variată, care oferă dela început până la sfârşit multe amănunte interesante, se împarte în trei perioade principale: dela naşterea lui (25 Octombrie 1825) sau mai bine zis dela debutul lui ca şef de orchestră la cazinoul Dommayer[1]) din Hietzing lângă Viena (15 Octombrie 1844) până la 1860; dela 1860-1870 şi dela 1870 până la moartea lui, în 3 Iunie 1899.

Dela 1844 până la 1850 se observă o mare asemănare în bucăţile scrise de maestru şi acele ale tatălui său.

După moartea acestuia (1849), Strauss a început a desvolta valsul, a-l amplifica, dându-i o formă mai serioasă, cu armonii mai bogate; valsurile acestui deceniu (1850-1860) înpetând de-a fi pe placul marelui public şi a deveni popular au adus lui Strauss în Rusia, unde a fost mulţi ani un răsfăţat al mulţimei, succese mai mari decât în propria sa patrie.

„Valuri şi unde" (Op. 141), „Unde acustice" (Op. 148), „Fluturi de noapte" (Op. 157), „Sirene" (Op. 164), „Nu trăim decât odată" (Op. 167), „Vibraţiuni" (Op. 204), şi „Valsul pentru balul Facultăţii de Drept", (Op. 177), care a fost tipărit şi la Londra într'o ediţiune engleză, sunt valsurile cele mai celebre din această perioadă dela 1844-1860.

---

1) Această grădină era situată în faţa intrării parcului „Schoenbrunn", în locul unde se află actualmente „Park-Hotel".

Cu admirabilul său vals „Solii carnavalului“ (Op. 270), şi cu una din capodoperile sale, valsul „Articole de fond“ (Op. 273), din anul 1860, Strauss a intrat în epoca măestriei sale, dăruind lumei muzicale de atunci un şir de bucăţi, care l-au ridicat la rangul de celebritate mondială şi i-au cucerit nu numai Europa întreagă, dar şi celelalte continente. Acestea sunt valsurile sale pretutindeni cântate, pretutindeni cunoscute şi ascultate încă astăzi de oricine cu plăcere, o plăcere amestecată cu puţină melancolie, cu puţin dor de acele vremuri mai bune, cari s'au dus pentru vecie!

Cu „Dunărea albastră“ (Op. 314), piesa de rezistenţă a lui Strauss, legată indisolubil de numele lui, începe seria neîntrecută, care se compune din valsurile „Foi de dimineaţă“ (Op. 219), „Viaţa de artist“ (Op. 316), „Poveşti din pădurea Vienei“, (Op. 325), „Vin, femee şi cântec“ (Op. 333), „Bucuraţi-vă de viaţă“ (Op. 340), „Viena nouă“ (Op. 342); bucăţi care de care mai fermecătoare pentru cari a binemeritat titlul de „Rege al Valsului“, care i-a fost atribuit de publicul recunoscător.

Din momentul când Strauss s'a hotărât — după multe şovăeli datorite modestiei sale — să scrie o operetă, cum îl sfătuise Offenbach, deja pela 1862, Iohann Strauss n'a mai încetat să lucreze pentru teatru, căruia s'a dedat întreg până la sfârşitul vieţei sale (1870-1899).

Dar şi în acest din urmă sfert de veac, dânsul a mai scris, pe lângă operetele sale, multe bucăţi răzleţe de dans şi ele sunt departe de a fi cele mai slabe din toată producţiunea sa.

Ca stil, ca orchestraţiune şi ca muzicalitate ele ajung sau întrec chiar, în maturitatea lor, acele pe din epoca precedentă, făcând dovadă că la un geniu ca Iohann Strauss, puterile creatoare nu sleesc nici după vârsta biblică de 70 de ani.

Cu opereta sa cea dintâi „Indigo“ (1871), a cărei reprezentare l-a turburat atât, încât a avut, se zice, un leşin în ziua premierei, când a văzut numele său tipărit cu litere groase pe afiş, Strauss a obţinut un succes strălucit nu numai la Viena, ci şi la Paris, Londra şi Neapole.

A urmat „Carnavalul la Roma“ (1873), care cu toată at-

mosfera neprielnică a anului marelui „Krach“ financiar din Austria, a făcut săli pline la Viena.

In anul 1874, „Liliacul“, capodopera lui Strauss, a văzut lumina rampei.

Acest „Liliac“ care a consacrat renumele mondial al maestrului ca compozitor de scenă, care a fost pentru dânsul ceeace „Cavaleria Rusticană“ a fost pentru Mascagni, a căzut la premieră în orașul său natal și n'a putut fi dat în șir decât de 16 ori. O operetă în haină modernă și fără cor în actul întâiu — iată ce surprinsese și recise publicul de atunci. Abea după ce Berlinul și Hamburgul făcuseră o primire entuziastă acestui juvaer muzical, care a pătruns până pe scenele Statelor-Unite și ale Australiei, el a fost apreciat după valoarea sa și la Viena, unde ocupă astăzi, în amintirea maestrului, un loc de frunte la Opera Mare a Statului.

Din cele 15 operete, scrise de Johann Strauss, (în afară de o operă și un balet postum) numai una singură are un subiect special local. Este surprinzător, că acest Vienez „par excelence“ a preferat acțiunile cari se petrecea în Portugalia, Ungaria, Jugoslavia, etc. decât acele ale solului său natal, atât de bogat în povești dulci și basme fermecătoare.

Astfel „Cagliostro la Viena“ (1875) a rămas singura operetă specifică vienează a maestrului.

Anul 1877 este marcat prin opereta „Prințul Methusalem“, unica care a fost jucată la „Carl-Teater“ pe malul stâng al Dunărei, spre deosebire de toate celelalte operete ale lui Strauss, care au fost reprezentate la „Teater an der Wien“. una din primele scene de operete din lumea întreagă.

A urmat un an trist și nenorocit pentru Johann Strauss: curând după moartea primei sale soții, cu care trăise 16 ani în cea mai perfectă armonie, a încercat și el un insucces cu opereta sa „Baba Oarba“ (1878), al cărei subiect osebit de slab n'a avut darul de a-l inspira mai mult decât doar pentru un vals frumos, care există și în această piesă, puțin de tot cunoscută.

Seria neagră n'a dăinuit însă decât o clipă. Cu „Batista Reginei“ (1880) șirul succeselor a reînceput; „Războiul Vesel“ (1881) prima revelațiune a celebrului comic de caracter vienez Girardi, care a rămas apoi creatorul tuturor rolurilor principale,

în operetele lui Strauss, a întrecut popularitatea „Batistei Reginei"; „O noapte în Veneţia" (1883), singura operetă a maestrului, care a fost jucată la Berlin, înainte de Viena, şi-a disputat mult timp favoarea publicului cu „Războiul Vesel".

Toate aceste operete însă au fost întrecute de cea următoare a lui Strauss „Voevodul Ţiganilor" (1885), jucată şi la Bucureşti peste 150 de ori, care, împreună cu „Liliacul", a dus faima şi renumele maestrului peste mări şi peste ţări.

Un aşa mare succes de scenă nu i-a mai fos dat să-l vadă până la sfârşitul lui, cu toate că şi operetele sale din ultimul deceniu, „Simplicius" (1887), „Principesa Ninetta" (1893) „Jabuka" (1894), „Sănzuiene de pădure"[1]) (1896) „şi Zeiţa înţelepciunei" (1897) conţin şi ele pagini muzicale de toată frumuseţea.

O operă a lui Strauss „Cavalerul Pazman" (1892), reprezentată din consideraţiune pentru autor la teatrul imperial din Viena, n'a putut ajunge nici cea mai slabă dintre operetele sale, pe când un balet postum „Cenuşereasă", complectat şi prelucrat de şeful de orchestră de atunci al operei vieneze, conţine valsuri şi alte motive de dans caracteristice pentru făptura lui Strauss, dela începutul până la sfârşitul activităţei sale.

Valsurile cele mai renumite scrise de Strauss, pe lângă acele extrase din operetele sale, in acest din urmă sfert de veac sunt:

„Sânge vienez" (Op. 354). „Unde înfloreşte lămâiul" (Op. 364), „Flori de lămâiţă" (Op. 395), „Voci de primăvară" (Op. 410), „Valsul pentru balul primăriei" (Op. 438), „Viena Mare" (Op. 440), „Fii îmbrăţişată omenire" (Op. 443), „Basme dela răsărit" (Op. 444), „Hora nunţii" (Op. 453), „Pe Elba" (Op. 477) „Valsul din Ischl" (operă postumă).

Cele dintâi cinci din valsuri sus indicate nu sunt caracterisate prin ceva deosebit de făptura obişnuită a lui Strauss. Cu opera sa No. 437 însă „Valţul Impăratului", scris cu ocazia Jubileului de patru zeci de ani de domnie a lui Franz Iosif (1888), Johann strauss inaugurează un stil nou, pe care nu-l mai părăseşte în compoziţiunile din ultimul deceniu al vieţei sale.

[1]) Waldmeister.

Un critic muzical francez, William Ritter, care trăia atunci la Viena, spuse despre aceste lucrări din urmă ale maestrului, că „Strauss a dăruit valsului un stil mai mare, mai nobil, care l'a apropiat frumuseţei elegante a menuetului“ şi compară inspiraţiunile lui Strauss din această epocă cu melodiile infinite ale lui Wagner.

Şi acest critic are dreptate: pe când Strauss cel tânăr se arătă mai vesel, mai uşor, mai popular, Strauss cel bătrân se înfăţişează în cea mai deplină perfecţiune a maturităţei şi modul de desvoltare a motivelor sale lente şi de mare amploare pot da loc la o comparaţie, în domeniul dansului şi a operetei, cu ceeace a fost Wagner în domeniul operei serioase.

„Valsul Impăratului“ este complementul cel mai demn al „Dunărei Albastre“ şi coronează în mod strălucit opera vieţei acestui geniu muzical. Un geniu, care ca puţini dintre cei aleşi, a cunoscut adânc farmecul unor succese strălucite şi repetate şi al unei popularităţi, cum rar a atins-o cineva.

Deşi răsfăţat şi adorat de o populaţie întreagă, Iohann Strauss nu s'a îmbătat totuşi de triumfurile câştigate, ci a rămas, cât timp a trăit, de o extremă modestie, care l-a împedicat chiar de a da biografilor indigeni şi străini informaţiunile ce i le cereau; astfel antilogiile muzicale sunt de obicei scurte şi sărace în privinţa persoanei lui.

Cu statura sa înaltă, cu trupul său mlădios, cu faţa sa palidă, interesantă, cu ochii săi negri lucitori, Iohann Strauss era socotit ca unul din cei mai frumoşi bărbaţi din vremea sa şi foarte iubit în consecinţă de femei, cu care avea relaţiuni multiple, fiind foarte monden, mai cu seamă în tinereţea sa.

El a fost însurat de trei ori.

La eleganţa exterioară Strauss ţinea mult de tot; totdeauna era îmbrăcat după prescripţiunile modei, şi refuza, chiar la dânsul acasă, îmbrăcămintea obişnuită neglijată.

Sufletul lui era în fond naiv: se bucura ca un copil când puteă câştiga o partidă de Tarok (joc de cărţi de origină otomană, care se cultivă în special la Viena) sau o partidă de biliard; dar în acelaş timp el avea o inimă todeauna nobilă şi generoasă.

Când nu era supra încărcat cu lucru, nu se sculă de

vreme; în general lucra mai mult seara, până târziu noaptea, cu un pahar de vin bun şi cu o ţigară de foi fină.

Strauss a înveselit mult viaţa contimporanilor săi, dar a şi ştiut să se bucure şi să profite de viaţa sa proprie.

Compoziţiunile sale, el le isprăvea foarte repede. Adeseori scria un vals în trăsură, alergând dela un bal la altul, unde conducea orchestra, sau reîntorcându-se acasă în zorii zilei, după ce petrecuse noaptea în trei, patru localuri de dans. Altfel n'ar fi putut face faţă cererilor nenumărate, care i se adresau.

Modul lui de a lucra se explică uşor prin faptul, că dânsul nu avea nevoie, ca mulţi alţi compozitori, mai ales moderni, de a studia întreaga literatură muzicală pentru a scrie o bucată, ci că, la baza operei lui, era totdeauna ca lucru principal, covârşitor şi decisiv „inspiraţia". Câte odată un vals anunţat deja oficial pe program pentru o seară, nu era nici început în dimineaţa aceleiaşi zile.

Şi totuşi, titanul Wagner avea dreptate când spunea „că aceste inspiraţiuni ale lui Strauss întreceau, în drăgălăşenie în fineţă şi în valoarea lor muzicală, multe din fabricatele străine, ce se importau atunci în ţările germane".

Evident, nu genul ce-l cultivă un talent mare este hotărîtor pentru aprecierea lui, ci modul cum acest talent a lucrat în domeniul ce şi l-a ales.

Un vals scris cu focul sacru, cum erau valsurile lui Strauss, are o valoare mai mare pentru posteritate, decât cel mai savant coral, scris cu multă învăţătură, dar fără această scânteie dumnezeească, care este caracteristica genialităţei.

Şi o muzică, care reprezintă opera populară a unei naţiuni întregi, care vorbeşte inimii, care procură mângâere şi bucurie în vremuri triste, care a devenit proprietatea comună a tuturor oamenilor buni şi care va mai fi cântată, câtă vreme va fi dans şi puţină veselie pe acest pământ are dreptul de a fi numită genială.

Astfel centenarul lui Johann Strauss, care s'a sărbătorit la Viena în 25 Octombrie 1925, are întocmai şi cu drept cuvânt însemnătatea sărbătorirei unui „geniu popular".

N. D. Germani

„Valsul Împăratului." (Op. 437.)

ANDANTE.

Cad scoici de frunze 'ngălbenite...
Să ne mişcăm încet, iubito,
cu paşii de bătrâni ce trec
pe lângă proaspete morminte
sub care-i mort câte-un copil.
Să trecem fără de cuvânt
să nu ucidem simţiminte
ce toamna atâta de umil
a'nmugurat sub brumă 'n noi.
Să ne mişcăm încet iubito
cu-unicul vorbei sacrificiu,
aşa în taină amândoi,
ca doi nebuni, ţinuţi de mâini
trecând pe-o alee de ospiciu
cu visul vieţii de apoi.
Să ne mişcăm încet, iubito!

PICĂTURI SONORE ÎN AMURG.

In zări se sparg apoteoze.
E ora clipitelor roze.
Ascultă ce domol,
ce domol,
o undă uriașă de clopot
inundă cuvântul
in hohot,
și'n ecouri pierdute în gol
plânge și sărută pământul.
Și iată:
O pasăre străpunge săgeată
și tae un țipăt de jale,
și suflet și casă
și vale
se 'neacă de ceață și șoapte
și grele
perdele
de noapte
din slava cernită se lasă.
De-acum am intrat în repaos.
Se simte cum prinde să țeasă
a somului mraje din haos.

CIVILIZAŢIA CRETANĂ

(Legislaţia din Gortys)

Pe vremea când Decemvirii scriau la Roma cele 12 table de legi, punând astfel temelia unui lung şir de legislaţii de-alungul veacurilor, în cetatea cretană Gortys se alcătuia de-asemenea o legislaţie, al cărei cuprins ne arată că civilizaţia acestei insule nu era numai o simplă legendă. Printr'o întâmplare această legislaţie s'a păstrat într'o inscripţie străveche, de pe la anul 450 a. Chr., săpată într'un zid al unui teatru roman din Gortys.

Scrierea este bustrofedon, adică alternează la fiecare rând dela dreapta la stânga şi invers, ceia ce denotă vechimea ei.

Dialectul acestei inscripţiuni este cel doric din Creta, şi datorită vechimei sale prezintă o însemnătate deosebită atât pentru linguistul care studiază dialectele greceşti, cât şi pentru indogermanist.

Insă cea mai mare importanţă o are această inscripţie ca document al unei civilizaţii înaintate care a lăsat urme adânci în amintirea posterităţii, după cum se poate vedea din scrierile unor autori ca Platon, Aristotel şi Plutarch.

Traducerea care urmează a întâmpinat oarecari greutăţi, datorită faptului că autorul n'a avut la îndemână un glosar complect şi sigur, nici vre-un cometar sau cel puţin o traducere străină după care să se fi putut orienta. Pentru interpretare autorul s'a folosit de glosarul, cam laconic, dela finele operei lui *Ed. Schwyzer:*

„*Dialectorum Graecarum exempla epigraphica potiora*“ în care se află şi aceasta inscripţie; iar pentu particulari-

tățile dialectului cretan s'a servit de monumentala operă a lui *Fr. Bechtel: „Die griechischen Dialekte,"* în 3 vol., apărută anul trecut.

Iată textul acestei legislație, în traducerea românească:

I

Zeii [1]): Cel care are de gând să facă proces unui om de condiție liberă sau unui sclav, nu va pune stăpânire pe el înainte de judecată; dacă însă îl va face rob, va fi osândit să plătească zece stateri [2]) pentru cel liber și cinci pentru sclav, pentru faptul că l-a luat în robie, și va fi silit să-i dea drumul până'n trei zile. In caz că nu-i va dà drumul, va fi osândit să plătească câte un stater pentru cel de condiție liberă și câte-o drahmă pentru sclav, de fiecare zi, până îl va libera. Dacă va tăgădui că l-a robit și dacă nu se va găsi vre'un martor care să declare, va hotărî judecătorul, depunând jurământ. Dacă unii din martori vor susține că omul e de condiție liberă, iar alții că-i sclav, vor avea precădere cei care vor declara că-i om liber. Dacă se vor judecà pentru un sclav susținând fiecare că-i al lui și dacă va depune un martor, procesul se va judeca potrivit celor spuse de martor; iar dacă martorii vor depune sau în favoarea amândurora sau în potriva lor, va hotărî judecătorul, depunând jurământ. In caz că deținătorul va pierde procesul, va trebui să dee drumul persoanei de condiție liberă până în cinci zile, iar pe sclav să-l înapoeze. Dacă nu-l va eliberà sau nu-l va înapoia, va fi osândit să plătească pentru persoana liberă 50 de stateri și câte un stater de fiecare zi, până ce-o va liberà: iar pentru sclav zece stateri și câte-o drahmă de fiecare zi, până-l va înapoia. In răstimp de-un an dela data hotărârei judecătorești se va încasà până la a treia parte din sumă, dar nu mai mult; în privința timpului va hotărî judecătorul depunând jurământ. In caz că sclavul celui care a pierdut procesul s'a refugiat într'un templu, atunci pârîtul, sau altul pentru el, îl va chema pe adversar și-i va arăta, în prezența a doi martori de condiție liberă și

[1]) Formulă cu care încep adesea textele de legi și decretele.

[2]) Un stater = 18,54 franci aur; o drachamă = 0.93 fr.; un obol = = 0.15 fr. Aceste valori sunt pentru Atica în sec. V. a. Chr.

majori, templul unde s'a refugiat; dacă însă nu-l va chema şi nu-i va arătà, va fi silit să plătească suma prevăzută. In caz că nu-l va înapoia nici pe acesta în decursul anului, va mai plăti şi valoarea lui. In caz că moare în timpul procesului, va plăti numai valoarea lui. Dacă cel care va pune stăpânire pe un sclav va fi unul dintre ocârmuitorii cetăţii sau dacă sclavul unui ocârmuitor va fi luat în stăpânire de altcineva, i se va intenta proces şi'n caz că-l va pierde, va fi dator să plătească suma stabilită, începând din ziua în care a pus stăpânire pe el. Nu va fi trasă la răspundere persoana care va reduce în sclăvie pe acela care a pierdut procesul sau pe cel dat ca zălog.

II

Dacă vre-unul va necinsti pe-un bărbat sau pe-o femee de condiţie liberă, va plăti o sută de stateri; dacă femeia va fi a unui străin atunci va plăti zece stateri; dacă un sclav va necinsti pe un bărbat sau pe o femeie de condiţie liberă, va plăti îndoit; dacă un om liber va necinsti pe un sclav sau pe o sclavă, va plăti cinci drahme; iar dacă un sclav va necinsti pe un alt sclav sau pe o sclavă va plăti cinci stateri.

Dacă va necinsti o sclavă aparţinând casei, va plăti doi stateri; dacă sclava a mai avut relaţii şi cu altul, atunci, dacă o va necinsti în timpul zilei va plăti un obol, iar dacă noaptea doi oboli, şi sclava va avea întâietate la jurământ. Dacă va încerca cineva să necinstească pe o femeie de condiţie liberă şi va fi auzit de-o rudă a ei, va plăti zece stateri în urma declaraţiei unui martor. Cine va fi surprins săvârşind adulter[1]) cu o femeie de condiţie liberă, fie în casa tatălui ei fie în casa fratelui sau a bărbatului ei, va plăti o sută de stater, iar de va fi în casa altuia, cincizeci; dacă femeia aparţine unui străin zece, dacă un sclav va săvârşi adulterul cu o femei liberă, va plăti îndoit, iar dacă atât bărbatul cât şi femeia care comit adulterul vor fi sclavi, vor plăti cinci stateri.

Rudele celui prins asupra faptului vor trebui să fie înştiinţate de faţă cu trei martori ca să-l răscumpere până în cinci zile, iar dacă cel care săvârşeşte adulterul va fi un sclav va trebui

[1]) De aici se vede că şi în Creta adulterul era pedepsit mai aspru decât violul, ceia ce dovedeşte însemnătatea ce-o avea familia.

să se înștiințeze stăpânul său în prezența a doi martori. De nu-l vor răscumpăra, va sta în puterea celor care l-au prins să facă cu el ce vor voi. Dacă bărbatul adulter susține că a fost ademenit și dacă adulterul l-a săvârșit cu femeia unuia care are o avere de cel puțin cincizeci de stateri, atunci cel care l-a prins asupra faptului va jura împreună cu încă patru martori, dacă adulterul a fost săvârșit cu femeia unui străin atunci cel care l-a prins va jurà cu încă doi martori, iar dacă femeia este a unui sclav, atunci stăpânul său va jura că altul l-a prins pe bărbatul adulter și că acesta nu a fost ademenit. Dacă femeia se va despărți de bărbatul ei, își va păstra averea ce a avut-o când a venit la el precum și jumătate din venitul averii ce-i aparține în propriu, în caz că vina despărțirei o va purtà bărbatul, dacă însă bărbatul va susține că nu este vinovat el, va hotărâ judecătorul depunând jurământ.

III

Dăcă femeia va lua vre-un lucru de al bărbatului, va plăti cinci stateri și va trebui să-i dea înapoi tot ce-i-a luat, în caz că va tăgădui ceva, judecătorul va hotărî ca femeia să jure pe Artemis cea de lângă templul lui Apolo din Amycle și acela al Săgetătoarei. Dacă cineva va luà vreun lucru femeiei care a tăgăduit prin jurământ, va plăti cinci stateri și-i va înapoia lucrul. Dacă la luarea lucrului a luat parte și altul, atunci acela va plăti zece stateri și îndoitul valorei lucrului pe care judecătorul îl va constatà prin jurământ că a fost luat. Dacă moare bărbatul și lasă în urma sa copii, femeia, dacă-o vrea, se poate mărita, păstrându-și averea și ceia ce i-a dat bărbatul în mod legal, de față cu trei martorii majori și de condiție liberă, de va luà însă ceva din averea copiilor, va răspunde înaintea judecății. Dacă femeia rămasă văduvă nu are copii, își va păstra averea și va avea o parte din venit împreună cu rudele în drept, precum și ceia ce-i va fi dat bărbatul după lege; de va mai lua și altceva va fi răspunzătoare. Dacă femea moare fără să lase copii, li se vor da rudelor în drept lucrurile ce-i aparțin, precum și jumătate din venitul acestora. Dacă bărbatul sau femeea vrea să plătească pentru întreținere, poate să dee fie o haină, fie doisprezece stateri, dar nu mai mult. Dacă o sclavă se desparte de

un sclav, sau dacă rămâne văduvă, își va păstra averea ei proprie, de va mai luă și altceva va fi răspunzătoare.

Dacă femeea despărțită de bărbatul ei naște un copil, îl va aduce la locuința bărbatului în prezența a trei martori. Dacă nu-l va primi, va sta în puterea mamei să crească copilul sau să-l lepede, vor avea întâietate la jurământ rudele mamei și martorii care au adus copilul. Dacă o sclavă despărțită de bărbatul ei naște un copil, îl va aduce la stăpânul fostului ei bărbat în prezența a doi martori.

IV

Dacă copilul nu va fi primit, va rămânea propietatea stăpânului sclavei. Dacă se va remărita cu fostul ei bărbat înainte de a trece un an, copilul va aparține stăpânului acelui bărbat. Va fi preferat la jurământ acela care l-a adus pe copil și martorii săi. Dacă o femeie despărțită leapădă copilul înainte de a-l aduce așă cum stă scris în lege și în caz că pierde procesul, va plăti cincizeci de stateri dacă a fost femeea unui om de condiție liberă și douăzeci și cinci de stateri dacă băiatul ei a fost un sclav. Dacă fostul bărbat nu are o locuință unde să poată fi adus copilul sau dacă nu va fi găsit, nu va fi tras la răspundere în caz că-și va lepăda copilul. Dacă o sclavă nemăritată rămâne însărcinată și naște, copilul aparține stăpânului tatălui, dacă acesta nu-i în viață atunci copilul aparține stăpânilor fraților ei.

Tatăl copiilor este stăpân și pe împărțeala averii sale, iar mama pe a ei. Cât timp sunt în viață nu sunt datori s'o împartă, dacă însă vre-unul din ei suferă o amendă, i se va da partea ce i se cuvine după lege. In caz că moare cineva, casele din oraș și tot ce se găsește în ele, dacă nu sunt locuite de-un șerb precum și turmele de oi și de vite mari care nu aparțin unui șerb, vor aparține fiilor, iar toate celelalte bunuri se vor împărți în mod drept și fii vor căpăta câte două părți, iar fiicele câte o parte fiecare. Tot astfel se va împărți și averea mamei la moartea ei. Dacă nu vor fi lucruri, ci case, se vor împărți la fiice după cum stă scris în lege. Dacă tatăl în timpul vieței sale vrea să dea zestre fiicei sale la măritiș, poate să-i dea după normele stabilite de lege, dar nu mai mult. Fata căreia i-a dat sau s'a obligat să-i dea avere înainte

de-a se alcătui această lege, va avea dreptul s'o păstreze, dar nu va mai primi nimic la împărțeală.

V

Începând dela epoca în care conducerea trebilor obștești se află în mâna gintei Aethaleus în frunte cu Kyllos, femeea care nu posedă vre-o avere care să-i fi fost dată sau făgăduită de fratele ei sau pe care s-o fi primit ca parte cuvenită la împărțeală, își va căpăta partea ei; însă pentru timpul de mai înainte, nu va putea ridica vreo pretenție.

Dacă la moartea bărbatului sau a femeiei rămân copii sau nepoți sau strănepoți, vor moșteni aceștia. Dacă însă nu va fi nici unul din aceștia, ci surori de ale celui decedat și copii de-ai lor sau nepoți, atunci vor moșteni aceștia.

Dacă nu se vor găsi nici dintre aceștia, atunci vor moșteni averea persoanele înrudite cu cel decedat. Dacă nu vor fi rude în familie, atunci vor moșteni averea oricare ar fi succesorii. Dacă unii din moștenitori voesc să împartă averea, iar alții nu, atunci judecătorul va hotărî ca toată averea să rămână pe seama acelora care doresc s'o împartă, până se va face împărțiala.

Dacă vre unul se va face stăpân sau va lua sau răpi cu forța vre-un lucru împotriva hotărârei judecătorului, va plăti zece stateri, precum și îndoitul valoarei lucrului. Dacă nu vor voi să-și împartă după cum orânduește legea sclavii, animalele, veniturile, îmbrăcămintea, încălțămintea și averea mobilă, judecătorul va depune jurământ și va hotărî el singur în privința obiectelor în litigiu. In caz că la împărțiala bunurilor nu ajung la vreo înțelegere, vor vinde lucrurile celui care va oferi un preț mai mare; iar din prețul vânzărei își va lua fiecare partea cuvenită. La împărțeală vor trebui să fie de față martori majori și de condiție liberă în număr de cel puțin trei.

VI

Când cineva își va înzestra fica va procedă la fel.

Cât timp trăește tatăl, nimeni nu are dreptul să cumpere sau să iee ca zălog din partea fiului lucruri de ale tatălui; însă fiul poate, dacă vrea, să vândă cea ce și-a agonisit el

singur sau partea pe care a primit-o la împărţială. Tot astfel şi tatăl nu poate vinde s-au făgădui averea copiilor pe care şi-a câştigat-o ei singuri sau pe care au obţinut-o ca parte, nici soţul pe acea a soţiei, nici fiul pe acea a mamei. Dacă însă vre-unul va cumpărà sau va primi ca amanet sau ca promisiune vre-un lucru împotriva dispoziţiunilor acestei legi, lucrul va rămâne în stăpânirea mamei sau soţiei, iar cel care l-a vândut, amanetat sau făgăduit, va plăti valoarea îndoită a lucrului celui care l-a cumpărat sau primit sub formă de amanet sau promisiune; iar dacă va fi şi vre-o pagubă, atunci va plăti şi valoarea acesteia; pentru cele anterioare legi de faţă nu va puteà fi tras la răspundere cineva. Dacă adversarul susţine că obiectul în litigiu îi aparţine mamei sau soţiei, atunci cel interesat îşi va susţine plângerea înaintea judecătorului, după normele stabilite pentru fiecare.

Dacă mama la moartea ei lasă copii, va dispune de averea ei tatăl, dar nu va puteà să vândă sau să dee ca amanet nimic fără comsimţământul copiilor, care vor trebui să fie majori. Dacă totuşi vre unul va cumpăra sau va primi ceva ca amanet, călcând aceste dispoziţiuni, lucrurile vor aparţine copiilor; iar cel care a vândut sau amanetat lucrurile va plăti celui care le-a cumpărat sau primit ca amanet îndoitul valoarei lor, precum şi paguba ce s-ar ivi întâmplător.

De va lua în căsătorie pe alta, copii vor fi stăpâni pe averea mamei lor.

Dacă vre unul va fi vândut la duşmani şi fiind strâmtorat va cere cuiva să-l răscumpere din ţară străină, el va rămâne în puterea celui care l-a răscumpărat până ce-i va da înapoi suma ce i se cuvine. Dacă însă nu se vor puteà înţelege cu privire la sumă sau dacă datornicul va susţine că a fost rescumpărat fără s'o fi cerut, va curma neînţelegerea judecătorul depunând jurământ.

VII

Dacă un sclav vine la o femee de condiţie liberă şi o ia în căsătorie, copii vor fi şi ei de condiţie liberă, dacă însă femeia de condiţie liberă vine ea la sclav, atunci copii vor fi sclavi. — Dacă din aceeaşi mamă vor fi şi copii liberi şi sclavi, atunci la moartea ei, dacă va lăsa avere, o va moşteni

cei de condiție liberă. In lipsa acestora vor moșteni averea rudele.—Cel care va cumpăra din piață un sclav și nu-l va vinde în răstimp de 60 de zile, va fi răspunzător de delictele săvârșite de sclav fie înainte de cumpărare, fie după.

Moștenitoarea [1]) va lua în căsătorie pe cel mai în vârstă dintre frații tatălui ei.—Dacă vor fi mai multe moștenitoare și mai mulți frați de-ai acestuia, atunci fiecare din ele îl va lua de bărbat pe acela a cărui vârstă se apropie cel mai mult de a ei.

Dacă nu vor trăi frați de-ai tatălui, ci numai fii lor, atunci moștenitoarea se va mărită cu fiul fratelui celui mai în vârstă. Dacă vor fi mai multe moștenitoare și mai mulți veri din partea tatălui, atunci fiecare din fete va lua în căsătorie pe acela care vine după fiul celui mai în vârstă dintre frați.

Cel în drept va putea ține în căsătorie numai o moștenitoare, nu mai multe. Dacă cel care este destinat s'o iee în căsătorie nu e major, sau dacă moștenitoarea nu este majoră, atunci aceasta va stăpâni casa, dacă va fi, iar cel care trebue s'o iee în căsătorie va avea jumătate din întregul venit.—Dacă însă cel care trebuie s'o iee în căsătorie pe fata majoră, deși major el însuși și eșit din ceata efebilor [2]), nu vrea totuș s'o ea, atunci toată averea împreună cu venitul ei va aparține moștenitoarei până ce se va îndupleca să se însoare cu ea.—Dacă cel obligat s'o ia pe fată este major, dar nu vrea s'o iee deși aceasta este majoră și consimte, atunci rudele moștenitoarei îl vor da în judecată, iar judecătorul va hotărâ ca s'o iee în căsătorie până în două luni.—Iar de n'o va luà după cum prevede legea, atunci fata își va păstra întreaga ei avere și se va mărita cu o rudă în drept, dacă se va mai găsi alta; dacă nu va fi, atunci va lua din gintă pe care va voi dintre aceia care o vor cere.

Dacă moștenitoarea fiind majoră nu vrea să se mărite cu cel care se cuvine s'o iee, sau dacă acesta este nevârstnic și poate nu vrea să aștepte, atunci ea va stăpâni casa, dacă

[1]) Definiția acestui cuvânt este dată mai jos.

[2]) Din ceata efebilor făcea parte obligator până la anumită vârstă, probabil 17 sau 18 ani.

este în oraş, precum şi tot ce se găseşte în ea; iar din restul averei primind jumătate, va putea lua în căsătorie din gintă pe oricare va voi dintre aceia care o vor cere; va trebui însă ca să împartă averea cu el.—Dacă moştenitoarea nu va avea rude îndreptăţite s'o iee, aşa cum scrie legea, ea se va putea mărita cu cine va voi din gintă, păstrându-şi toată averea.

Dacă nu va voi nimeni din gintă să se însoare cu ea atunci rudele moştenitoarei să întrebe prin gintă dacă nu vrea s'o iee cineva, şi în caz că primeşte vre-unul, va trebui s'o iee în timp de 30 de zile, cu începere din ziua încunoştiinţărei iar de nu, moştenitoarea va lua pe oricare altul va putea. Dacă fata este înzestrată de tatăl ei sau de fratele ei şi nu vrea să-l iee în căsătorie pe acela pe care i-l dau ca bărbat cu toate că acesta vrea, atunci, în caz că ea are copii, îşi va primi partea cuvenită din avere, după cum stă scris în lege şi se va mărita cu altcineva din gintă.—Dacă nu va avea copii, ea va lua în căsătorie, păstrându-şi toată averea, pe ruda în drept, dacă va fi; iar de nu, va face cum arată legea. Dacă-i moare bărbatul lăsând în urma sa copii, moştenitoarea va avea dreptul să iee în căsătorie pe oricine va putea din gintă, însă numai după voia ei, fără a fi silită. Dacă însă cel care moare nu lasă copii, atunci ea se va mărita cu ruda în drept, după cum prevede legea. Dacă cel care-i destinat s'o iee de soţie pe moştenitoare nu se află în localitate, iar moştenitoarea este nubilă, îl va lua în căsătorie pe cel în drept, aşa cum stă scris în lege.

Va fi moştenitoare aceia care nu va avea tată nici frate din acelaş tată. Administrarea bunurilor va fi în mâna fraţilor tatălui, iar din venit va primi jumătate atât timp cât va fi minoră.—In caz că nu va fi fraţi de-ai tatălui şi moştenitoarea va fi minoră, atunci ea va fi stăpână atât pe avere, cât şi pe venit şi cât timp va fi minoră va fi crescută de mama ei; iar de nu va avea mamă va fi crescută de fraţii acesteia.—Dacă cineva o va lua în căsătorie pe moştenitoare altfel decât prevede legea, să fie denunţat ocârmuirii cetăţi de către rudele în drept.

IX

Dacă bărbatul la moartea sa lasă averea soţiei, atunci ea sau fraţii tatălui ori ai mamei ei, vor putea în numele ei,

să dea ca amanet sau să vândă din avere și atât vânzarea cât și amanetarea vor fi legale.—Dacă însă cineva va cumpăra sau va primi ca amanet lucruri de-ale moștenitoarei în alte condițiuni, atunci bunurile vor rămânea în stăpânirea moștenitoarei, iar cel care a făcut vânzarea sau amanetarea în caz că pierde procesul, va plăti cumpărătorului sau creditorului îndoitul valorii acelor lucruri, precum și paguba ce întâmplător s'ar ivi, cu începere dela data când s'a făcut această lege. Împotriva actelor încheiate mai înainte nu se va putea ridica vre-o pretenție înaintea judecătorului.—Dacă partea opusă tăgăduește că bunul în litigiu aparține moștenitoarei, va hotărî judecătorul sub prestare de jurământ; și în caz că lucrul nu este al moștenitoarei, partea interesată se va judeca după normele stabilite pentru fiecare. . . . . .

. . . . . .

Dacă fiul garantează pentru cineva în timpul vieții tatălui, va răspunde el singur cu averea pe care și-a agonisit-o.—Dacă cineva are treburi în altă localitate sau dacă nu înapoiază vre-un lucru ce i s'a încredințat de unul din altă localitate, atunci, pe baza celor spuse de trei martori pentru o sumă dela 100 de stateri în sus, de doi martori pentru o sumă mai mică până la 10 stateri și de un singur martor pentru o sumă și mai mică decât aceasta, va hotărâ judecătorul potrivit cu declarațiile lor. Dacă martorii nu declară sau dacă se întoarce cel care a încheiat afacerea, atunci care din două va cere reclamantul: sau să jure, sau împreună cu...

(lipsesc 10 rânduri din text).

X

..... Iar fiul va da mamei și soțul soției până la 100 de stateri, dar mai mult nu: De va da mai mult, atunci; în caz că cei interesați consimt, va restitui banii și va păstra lucrurile. Dacă cineva plătește o sumă fie ca datorie, fie ca amendă, fie în timpul judecării procesului, atunci, în caz că restul nu acopere valoarea întregei sumi de plătit, nu se va ține seama de banii dați.

Nu va putea fi cumpărat omul dat ca zălog până nu-l va răscumpăra cel ce l-a încredințat; tot astfel nu va puteà fi primit sau dat sau promis ca zălog omul asupra căruia încă

nu s'a pronunţat judecata (dacă-i sclav sau liber). Iar dacă cineva va face vre-una din aceste acţiuni, ea va fi nulă în caz că vor declara doi martori.

Oricine poate adopta de unde vrea. Adopţiunea o va face în faţa cetăţenilor adunaţi în agora, depe stânca pe care se ţin cuvântările. Cel care adoptă va dă confrăţiei din care face parte o victimă şi o oală cu vin [1]). Cel adoptat, în caz că-i trecut ca moştenitor al întregei averi şi nu sunt copii legitimi, îşi va lua sarcina de-a îndeplini cele sfinte şi cele omeneşti faţă de adoptator, aşa cum orânduesţe legea şi pentru fii legitimi. In caz că nu va voi să le îndeplinească după cum e orânduit, averea o vor stăpâni cei în drept. Dacă cel care adoptă va aveà copii legitimi, atunci adoptatul îşi va primì partea în raport cu băieţii, întocmai după cum primise şi fetele când au fraţi; în caz că nu vor fi băieţi, ci numai fete, atunci cel adoptat va primì o parte egală şi nu va fi dator să îndeplinească riturile celui care l-a adoptat şi va moşteni numai bunurile ce i le va lăsa acesta, fără să aibă dreptul la mai mult [2]). Dacă adoptatul moare şi nu lasă copii legitimi, averea va trece în stăpânirea rudelor adoptatului care au drept la ea. Dacă vrea adoptatorul, el poate să anuleze adopţiunea în faţa cetăţenilor adunaţi în agora de pe stânca pe care se ţin cuvântările; va plăti însă autorităţei judecătoreşti 10 stateri, iar notarul public îi va da celui decăzut din calitatea de adoptat. Femeea nu va putea adopta, precum nici cel minor. Aceste dispoziţiuni intră în vigoare din momentul alcătuirei acestei legi; în ceeace priveşte situaţia anterioară a celui adoptat sau a adoptatului nu se va mai puteà face vre-o contestaţie în faţa judecătorului.

. . . . . .

Judecătorul va judeca conform legii pricinile despre care stă scris că trebuesc judecate cu martori sau acele în care s'a făcut o tăgăduire prin jurământ; celelalte neînţelegeri, le va judecà depunând jurământ. Dacă cel care moare lasă o datorie sau vre-o condamnare de plată în urma pierderei

[1]) Lumea antică este pătrunsă de religie în toate actele şi manifestările sale.

[2]) Legislaţiile antice se aseamănă mult în această privinţă. Pentru înţelegerea acestor legi, cel mai bun comentator este opera lui Fustel de coulanges: „La cité antique".

unui proces, atunci cei chemaţi să-l moştenească vor primi succesiunea, dacă vor voi; vor fi datori însă, ca să plătească amendele şi datoriile creditorilor; în caz că nu vor voi, bunurile vor aparţine celor care au câştigat procesul sau creditorilor; însă cei în drept de-a moşteni nu vor fi obligaţi să plătească vre-o altă amendă. Pentru tată, amenzile vor fi plătite din averea sa, iar pentru mamă din a mamei.

Dacă femeia se desparte de bărbatul ei şi judecătorul îi acordă jurământ, ea va depune până în 20 de zile în faţa judecătorului jurământul de tăgadă a celor ce i se inpută. Cel care începe procesul va fi dator să înştiinţeze despre aceste pe soţia sa, precum şi pe judecător şi pe notarul public cu trei zile înainte, în prezenţa a .... martori .... *(lipsesc 10 rânduri)*.

XII

Dacă fiul a dat bunuri mamei sale sau soţul soţiei după dispoziţiunile legii anterioare acesteia, nu se va putea intenta vreun proces de revendicare; pe viitor însă vor trebui să se conformeze legii de faţă

Faţă de moştenitoare, dacă nu vor exista judecători tutelari, cât timp vor fi minore se va proceda conform legii ... dacă moştenitoarea, în lipsa rudei în drept sau a judecătorilor tutelari, este crescută de mama ei, atunci, fraţii mamei şi ai tatălui îi vor administra averea şi veniturile cum vor putea mai bine, până ce se va mărita. Se va putea mărita dela vârsta de 12 ani în sus.

Th. Simenschy.

Din ciclul: „Sufletul de-atunci"

INFRÂNGERE

...Şi iară soarele răsare
Şi iar văzduhul va cânta
Şi-aripa gândului meu iară
Va obosi în preajma ta...

Şi o fâlfâi deasupra noastră
Aceiaş vreme fără rost,
De când s'a stins, ca o lumină,
O sărbătoare ce-ar fi fost...

Aduceţi trandafiri de-acuma
Şi-aduceţi veninoase flori:
Le voi privi deopotrivă
Cu ochii mei nepăsători...

Tot mai pierdut în amintirea
Ce'ngroapă mortul meu avânt,
Aştept clipita 'nduioşată
Să mă deslege de pământ...

Nu plânge tu, că desnădejdea
Mi-a prins viața ca 'n năvod
Si că 'n a'mele cânturi sună
Acorduri joase, de prohod,

Ci uită câte au fost în urmă,
Cuvinte spuse abiă șoptit,
De care poate rău îți pare
Că 'n drumul nostru au răsărit...

In pumnii tăi de floare albă
Adună soarele blajin
Și soarbe atunci o viață nouă,
Incununată de senin...

Așà doar, din vecia rece
Când voi veni să te privesc,
Inpăciuit voi fi — și-asupra-ți
Ca o mireasmă am să plutesc...

George Dumitrescu

CONTRIBUŢIUNI
LA ISTORIA DRAGOMANILOR

(O Scrisoare din secolul al XVIII-lea a Colonelului di Ferrieri către Guisepe Latanzzi).

Dintru început trimişii creştini pe lângă Poartă s'au isbit de marea greutate a necunoaşterei limbii turceşti pe deoparte, iar pe de alta de oprirea Turcilor, prin legea lor sfântă, de a întrebuinţa în chestiunele de stat o altă limbă de cât cea turcească.

Aşa că trimişii statelor creştine au fost nevoiţi să se servească în chestiunele politice ce aveau de aranjat cu Poarta de intermediari, tălmăcitori, cărora li s'a dat denumirea specială după cuvântul arab „terdciuman", de Dragoman.

Până la revoluţia grecească din anul 1821 erau întrebuinţaţi ca Dragomani, uneori creştini ce locuiau în cartierul Pera, dar mai ales Greci din Constantinopol; după această dată s'au întrebuinţat ca Dragomani numai Turci.

Prin introducerea Dragomanilor în secretele politice cele mai delicate, ce aveau să fie tratate de Miniştrii creştini cu Poarta, încă dintru început aceştia au ajuns să joace un mare rol în Constantinopol.

Alegerea unui Dragoman de încredere şi cu devotament chestiunilor sale, era una din cele mai grele probleme pentru trimişii creştini, cari nu de rare ori, cu toate jertfele băneşti ce le făceau, se puteau expune să fie totuşi trădaţi de aceşti oameni, pe cât de necesari pe atât de necredincioşi.

Dragomanii au jucat, de altfel, un rol destul de însemnat şi în istoria numirii Domnilor în Principatele noastre, căci prin uneltirile acestora, susţinute, bine înţeles, cu bani de ai pretendenţilor, se întâmplau foarte desele schimbări de domnie.

Apoi nu rare ori avem ocaziunea să găsim pe tronul Principatelor pe însuși Dragomanii ce i-aveau Domnitorii, ca oameni de încredere pe lângă Poartă.

Prin dibăcia lor diabolică, Dragomanii au ajuns să fie, mai bine de un secol, stăpânii tronurilor în Principatele române, iar rudele și prietenii lor, grânarul de unde se recoltau Domnii. [1]).

Tot din pricina necredinței unui Dragoman al Porței, am avut nefericirea să pierdem o bună parte din trupul sfânt al Moldovei, ținutul dintre Prut și Nistru, numit apoi pentru mai multă înstreinare, de către răpitori, Basarabia.

Exemple de felul acesta, de altfel, avem foarte multe, nu numai în Istoria țării noastre, ci aproape la toate statele creștine, care au avut nenorocirea să fie vecine cu marea putere turcească.

Printre actele confiscate ale gazetarului italian Guisepe de Latanzzi, ce se păstrează în arhiva ministerelor unite de Interne și Justiție din Viena, se găsește o scrisoare în care se descrie foarte frumos acest fel de oameni în mâna cărora ajunseseră să fie nu numai viața Miniștrilor creștini de pe lângă Poartă, dar și a popoarelor ce aceștia le reprezentau.

Scrisoarea este adresată lui Latanzzi de către colonelul di Ferrieri, italian și acesta, în serviciul Caterinei a II-a, care îl trimise la Constantinopol pentru negocierile urmate cu prilejul războiului din 1788—1791, terminat prin pacea de la Iași, în 1792.

Iată cum ni-i descrie această scrisoare pe acești Dragomani:

„Miniștrii creștini la Constantinopol nu obișnuesc să meargă la Poartă sau la Palatul Sultanului, după cum este obiceiul la celelalte Puteri europene, de cât la numire, rechemare, sau când se întâmplă ceva extraordinar.

In afară de aceste cazuri, ei n'au niciodată ocazia să comunice cu demnitarii Porții, nici prin invitațiuni reciproce, nici prin vizite, conversațiuni familiare, etc.; așa că în toate chestiunele politice ce trebuesc tratate cu Poarta, Miniștrii sunt nevoiți să se folosească de Dragomani, care la rândul lor le fac cunoscut Porței fie prin viu grai, fie prin scris.

Dragomanul în cazul acesta ia notă de intențiunele Ministrului, pe care apoi le traduce în limba turcă „à sa façon"

[1]) N. Iorga. Istoria Românilor. București 1920.

asistat, de cele mai multe ori, în această operaţie de doi sau trei secretari turci, ce servesc rând pe rând şi celorlalţi Dragomani; secretarii cercetează compunerea notei, făcând-o cât se poate de elegantă şi întrebuinţând termeni bombastici, după eticheta Porţei.

Acest Thakrir (Requête) semnat apoi de Ministru, care nu ştie ce conţine, este dus de Dragoman la Poartă, de unde îi aduce un răspuns verbal plăsmuit, după împrejurări, cu Reys-Effendi [1]) şi alţi demnitari turci.

Dacă chestiunea este prea delicată şi un răspuns pe faţă n'ar conveni, atunci „ils savent dorer la Pillule", pentru ca Ministru să poată să-l înghită mulţumit.

Cum Miniştrii nu văd mai nici odată faţa Marelui Vizir sau a celorlalţi demnitari, decât numai în cazuri extraordinare şi în cele ce am arătat la început, le este peste putinţă să descopere adevărul, numai din spusele Dragomanilor.

De altfel chiar când se întâmplă să fie primiţi de Marele Vizir, necunoscând limba turcă, Dragomanii în bună înţelegere cu ofiţerii Porţii, îi fac să creadă tot ce vor ei.

Toţi Dragomanii, în cea mai mare parte peroţi, sunt din clasa cea mai de jos, îşi însuşesc însă nume strălucite, streine cu totul de ei.

Deşi printre aceşti dragomani, acei ce sunt în serviciul Franţei sunt de origină franceză, dar şi aceştia fiind stabiliţi în Turcia din moşi strămoşi, sunt crescuţi şi obişnuiţi să suporte umilinţa turcească şi sunt poate mai răi de cât cei dintâi.

Dragomanii sunt oameni fără moravuri şi principii, căzuţi în viţiu din cea mai fragedă copilărie, egali şi tovarăşi cu turcii şi căutând să se impună prin obrăsnicii de nesuferit.

Ei sunt foarte inculţi şi nu cunosc nimic în afară de Constantinopol şi împrejurimile lui, socotindu-se a fi în centru pământului. Mai sunt apoi răutăcioşi, aroganţi, interesaţi peste măsură, toate faptele le sunt caracterizate prin interesare dusă la exces şi înşelătorie. Se înrudesc între ei la fel ca Evreii şi îşi comunică unii altora toate secretele încredinţate.

---

[1]) Reys-Effendi = Ministru de externe în Turcia, al doilea în rang după Marele Vizir. A fost desfiinţat de Machmud al II-lea şi reînfiinţat de Abdul Medjid.

Când se întâmplă să fie vorba de ocuparea unui loc de Dragoman devenit vacant, se adună ca la Sinagogă, se sfătuesc și întrebuințează tot felul de mijloace, ca să fie ocupat de unul de ai lor, rudă ori prieten.

In familie ca și în public sunt de o ipocrizie și hoție fără margeni; se însinuază în afacerile cele mai întinse și mai importante, și când se întâmplă numai să bănuească cea mai mică parte de adevăr din vre-o afacere, merg de-l precupețesc celor ce-i interesează, pe prețuri enorme.

Neamul acesta de oameni nu trăește decât din minciună și înșălăciune și nu se impune de cât prin același lucru.

Din soiul acestora, în misiunea noastră, avem pe chirurgul Fonton, fratele Dragomanului din slujba Ministrului Franței; acesta este cel mai înrudit cu toată rassa Dragomanilor peroți! Fonton n'a adus niciodată vre-un serviciu Rusiei, de cât doar că a luat sânge (saignée) colonelului Prinț Repnin când a căzut prisonier în ultima luptă, fapt pentru care a fost generos plătit, iar de către neamul perot ridicat până în slava cerului, ca și când prin îngrijirea mai sus numitului colonel ar fi adus cel mai mare serviciu Rusiei.

Singur de St. Priest, ambasadorul Franței, care își are vederile lui în această chestiune, profită cu dibăcie de această dispoziție, fiind încântat de a avea pe lângă noi pe unul din supușii săi ce-i servește ca spion, din înclinare și datorie.

Fonton, la umbra atâtor laude și sprijine, dar mai ales prin arta de a linguși, care are un efect miraculos pe lângă trimisul nostru, a reușit să-l captiveze și să-i devină conducătorul inimei și sufletului, furându-i cele mai intime secrete de stat și toată încrederea, pe care o refuză altora ce ar merita-o, atât prin gradul și legăturile lor, cât și prin dragostea ce o au de a fi folositori patriei.

Merită să-i vezi cu câtă mândrie merg când se duc la poartă, în vre-o chestiune oarecare, purtând căciulă de zibelin și arătându-se în mers absorbiți de cele mai adânci gânduri, ca și cum ar fi vorba de mântuirea unei împărății, dându-și un aer pe cât de caraghios, pe atât de obraznic.

Sosiți la Galata trec canalul pe cea mai sărăcăcioasă barcă, ca să nu plătească de cât 2 parale, când cu 3 sau 5 parale ar putea face același drum cu cea mai frumoasă barcă.

Se cunoaşte prin aceasta josnicia sentimentelor şi zgârcenia lor desgustătoare, vrând să economisească la un aşa lucru de nimic, când misiunea lor e plătită lunar până la 500 piaştri, fără să intre în aceasta beneficiile extraordinare, ce întâmplător s'ar ivi în cursul unei luni.

Aceste personagii marcante, când debarcă la Constantinopol [1], se transformă ca prin minune; în locul aerului arogant iau unul umilit, devenind «souple comme un gant», fac loc pe strada plină de turci, adesea călcând chiar în noroi, până şi celui mai păcătos musulman, adresându-i în acelaş timp saluturi umilitoare şi tot felul de ploconeli.

Ajunşi la Poartă în această stare mizerabilă, intră ca jugăriţi şi tremurând se refugiază într'o cameră hidoasă de lângă apartamentele lui Reys-Effendi.

De aici pe o scară strimtă de lemn, pe care nu se poate urca de cât mai mult încovoiat, ajung într'o altă cameră lungă de 7 arşini şi largă de 2, unde se aşază, înghesuiţi ca sardelele pe câteva saltele groase de două degete, singura mobilă ce se află acolo şi nevorbind de cât doar foarte încet, de teamă să nu fie auziţi şi maltrataţi de servitorii lui Reys-Effendi.

In această stare deplorabilă aşteaptă cu resemnare ca să fie introduşi, când au a vorbi; ca să capete această favoare însă, câte dute-vino, făcând până la camera de primire mii de temeneli umilitoare şi tot felul de josnicii la ceata de servitori ai lui Reys-Effendi. La câte umilinţi nu se expun pentru a reuşi să trimită pe unul din servitori până la uşă, ca să sondeze dacă Reys-Effendi este bine dispus sau nu, sau dacă nu-i ocupat cu vre-un alt demnitar turc; însfârşit, până în momentul primirei, care-i căpătat după o foarte lungă aşteptare, uneori după amânări de câteva zile, îndură mai mult ca într'o temniţă.

Dacă se întâmplă ca Reys-Effendi să nu primească, sau să nu fie în bune dispoziţiuni, atunci alt chin, trebuind să găsească pe unul din servitori, care să se însărcineze a comunica Ministrului ceea ce are el de spus, sau să-i înmâneze memoriul ce are de dat.

---

[1]) Adică la Stambul, venind din Pera sau Galata (nota red.)

Și această problemă e greu de rezolvit pentru că și servitorii vor să profite la rândul lor de aceștia și să-i umilească.

Când se întâmplă să fie introduși ca să vorbească, atunci un nou șir de umilințe, cu capul plecat până la pământ, cu mânele încrucișate pe piept, fără să se apropie de sofaua lui Reys-Effendi, bătând mii de temeneli, îl salută ținând mâna la frunte, în starea sclaviei celei mai josnice, i se adresează tremurând de teamă.

Ministrul nu răspunde de cât prin monosilabe, iar întrevederea nu ține de cât câteva minute.

Dacă chestiunea ce este de aranjat cere mai mult timp, atunci sunt trimiși afară spre a aștepta să fie rechemați. Se întâmplă însă ca adesea să aștepte până seara în zadar, iar ministrul să treacă pe lângă ei fără să-i observe, ca pe lângă niște servitori.

Terminându-se aceasta, Dragomanul se reîntoarce în acelaș mod și pe acelaș drum la Pera, unde, ca prin farmec își reea îndată orgoliul și aroganța de la plecare, îndreptându-se cu mare alai, însoțit de servitorii și ienicerii săi, spre locuința Ministrului său.

Acestuia îi prezintă mai întâi, din partea lui Reys-Efendi și a altor mari demnitari, la care nici n'a gândit, cele mai cordiale salutări și urări de bine, apoi îi expune într'un mod fabulos cum a aranjat chestiunele ce i s'au încredințat, asigurându-l de cea mai deplină reușită, când de cele mai multe ori nici n'a văzut fața lui Reys-Effendi, sau chiar nici n'au fost primiți.

In felul acesta Miniștrii streini aranjează chestiunele politice ce le au cu Poarta și din pricina aceasta pe deoparte chestiunele politice ce Impărații creștini le au de aranjat cu Sultanii se eternizează, iar pe de alta renumele diplomaților se compromite.

Pentru înlăturarea acestui neajuns, cel mai bun lucru ar fi ca Miniștrii creștini să se folosească numai de supuși de ai lor, cari crescuți la Constantinopol ar ajunge să învețe bine limba turcă și ar putea fi de mare folos pentru patria lor în chestiunele ce ar fi de aranjat cu Poarta.

Pe de altă parte apoi mai este necesar ca toate chestiunele ce urmează să se trateze cu Poarta să fie tratate prin note

scrise puse în plic şi sigilate, iar răspunsul să fie primit la fel cu sigiliul lui Reys-Effendi, care va fi responsabil de aceste.

In cazul acesta chestiunele se vor tranşa mult mai repede şi mult mai clar, neputându-se da naştere la echivocuri, care în politică sunt foarte dăunătoare nu numai statelor ce le interesează, ci şi persoanelor însărcinate cu tratarea lor.

Aceste două condiţiuni sunt de o importanţă capitală pentru diplomaţia creştină la Constantinopol şi merită a fi relevate prin gazeta la care conlucraţi".

In felul acesta şi de astfel de oameni s'au tratat câteva veacuri dearândul chestiunele diplomatice ale stăpânitorilor creştini cu Turcia.

Dr. M. Popescu

UN GÂND NEBUN.

Eu n'am ţinut nici când s'ajung la tine
Şi simt că mă 'nfioară numai gândul:
Iubiam în tine-un ideal, căutându-l
In sufletu-ţi, nu 'n formele divine.

Iar de-am visat în nopţile senine
Şi de ţi-am scris, un vers de alt legându-l,
Eu n'am cântat sonetul, ci plângându-l,
Puneam în el durerile din mine.

*

Şi totuşi, când te văd înconjurată
De lacomi ochi, ce-o pradă 'n tine caută,
Privirea lor mă arde şi mă doare;

Un gând nebun atuncea mă cuprinde,
Căci mi se pare, că pe-un ram se 'ntinde
Şi se târeşte viermele spre floare.

I. Vestia

DIONISIE ECLISIARHUL

?—1820

Hronograful Ţării Rumineşti dela 1764 până la 1815 scris de *Dionisie Eclisiarhul* la anul 1814, publicat de A. Papiu Ilarianu, Tesauru de Monumente Istorice pentru Romania Bucureşti 1863, pg. 159—236.

Dionisie era un călugăr eclisiarh. In prefaţa Hronografului el se iscăleşte „tuturor plecat *Dionisie eclisiarh*, 1814", pe Condica mănăstirii Strehaia, scrisă de dînsul la 1791 „la metohul episcopiii în Craiova" *Dionisie eclisiarhul episcopiii Rîmnicului* (ms. Academie No. 500), iar pe Condica mănăstirii Bistriţa din jud. Vîlcea, scrisă de între 1795-1796, *biv eclisiarh al episcopiii Rîmnicului* (Hasdeu, Cuvente, I 21).

Din Hronic aflăm că a făcut călătorii în Ungariea. Astfel a văzut Banatul: „Oraşul *Mehediia*, aproape de Ruşava", încunjurat de dealuri „ce sînt de singură piatră goală vînătă neagră colţuroasă, loc foarte tare, care loc cu oraş *l-am văzut şi eu*", apoi desigur „*Caravan-Sebeş*, oraş mare slăvit, cam între dealuri", „oraşul *Lugoj*, alt judeţ, oraş mare cu mulţime de lăcuitori bogaţi, neguţitori, ca la 4 sau 5 mii de case, curge şi o apă mare prin mijlocul oraşului, ce se numeşte Temiş. Dintr-această apă au despărţit Nemţii un canal, adecă şanţ sau girlă mare, de i-au îndreptat curgerea la cetatea Temişvarului, pe care nume de apă se numeşte şi cetatea. Pe această apă merge la cetate lemne de foc şi herestea sau binale şi altele, şi curge de umple şanţurile cetăţii ce sînt înprejur, şi tot dintr-această apă este luată de curge pe urloae în cetate în cinci locuri cişmele, apă bună

de băut", apoi „un oraș ce se numește *Șanaț*, cu mulțime de case, foarte frumoase, unde acolo sosesc șeicile și luntrile cele mari ce vin pe Dunăre dela Viena și dela Pesta cu mărfuri fel de fel, încă și buți cu vin roș dela Buda, și le îndreptează pe acel canal sau șanț, de vin tot pe apă pînă la zidurile cetății Temișoarei, findcă sînt la Buda multe vii, și aduc și rachiu, spirt, aduc și vasă de pămînt de cele bune de Viena, vin oale, urcioare, cratițe" (pg. 175).

A văzut „cetatea *Buda*, unde au fost scaunul crăii ungurești, unde sînt palaturile lui Matiaș, craiul Ungurilor, foarte frumoase și minunate zidiri pe lîngă apa Dunării în lung, înalte, cu ferestre trei rînduri în sus, spre Dunăre, pre *care palaturi le-am văzut cu ochii miei*" (pg. 213).

La 1876 se afla la București, unde un logofețel îi spunea efectul produs de cele două tunuri mari rusești ale armatei lui Suvarov asupra Turcilor, — „două tunuri mari foarte, în care bagă cu banița ghiulele mai micșoare ca merele și ca nucile și frînturi de tunuri turcești stricate și frînturi de potcoave de fier și frînturi de ghiulele sparte" (pg. 180.) „*Imi spunea un logofețel la București* cum că la acel războiu au fost față, fiind slugă pe acea vreme la maiorul Mavrodin cum că, din porunca lui comandir Suvaro, au lăsat de s-au apropiat Turcii, cît să poată vedea puterea oștilor încotro este, și îndreptînd cu ochianul acele două tunuri mari, le-au slobozit unul după altul în ordiia turcească și au văzut că s-au făcut într-acea dată cîmp în ordie, căzînd mulțime de Turci cu caii lor" (pg. 181).

Il găsim iarăș la București la 1806, cînd „am văzut cu ochii miei" focul care a distrus 5—600 de case (pg. 204), și la 1808, cînd ambasadorul Franței, în drum spre Constantinopol, era oaspele lui Const. Ipsilant Vodă, — „fiind cu el și madama lui și mai era și alte persoane mari cu madamele lor", și care, ajuns la Constantinopol, a început să înstigheze la Poartă împotriva lui Const. Ipsilant, iar, ca să se apere, Vodă, care aflase dela capichihaia lui, dăduse ordin ca toți capigiii care se vor îndrepta spre București, să fie uciși. „De această lucrare *aflîndu-mă eu în București la mitropolie*, așa am auzit dela ipohimeni vrednici de crezut" (pg 205).

Dela 1814—1816 Dionisie stă la Craiova şi-şi scrie Hronograful (v. mai jos)

Se pare că a murit la 1820 (v. mai jos).

Dionisie ştiea slavoneşte. Hasdeu, Cuvente, I 21 nota, zice: „Afară de Condica Bistriţii în 3 tomuri mari, acestui neobosit călugăr, care se iscăleşte biv eclisiarh al episcopiei Rîmnicului şi *dascal slavenesc*, i se mai datoresc: Condica Tismenei în 2 groase foliante, Condica mănăstirii Obedeanul 1 foliant, Condica mănăstirii Jitan 1 foliant, Condica Govorei etc. etc., pe lîngă sute de documente traduse din slavoneşte toate conservate în Arhivele Statului".

Ştiea şi ruseşte. In Hronograf el citează în traducere mai multe cuvinte şi fraze ruseşti: *ţedule*, adecă răvaşe (pg. 193), *nazad*, adecă îndărăt (pg. 211), *stupai napred*, adecă să meargă înainte (pg. 221), Muscalii striga *stupai napred, pomagai nam bog*, adecă înainte să mergem, ajutîndu-ne Dumnezeu (pg. 182). Sudalma *ebi tvoi mati* (pg. 223) a rămas firește netradusă.

Din Hronograf rezultă că ştiea şi turceşte: *Crîm*, adecă Ţara Tătărască (pg. 165, 169), *iuriş*, adecă năvală (pg. 177) *barutana*, adecă prăfăriia (pg. 178, 220), *havantopuri*, sau piole (pg. 181), marele *mumftu*, patriarhul turcesc (pg. 198), *harzoval*, adecă jalbă către împăratul (pg. 199), *cogea valtac*, adecă muntele cel mare (pg. 222), la *meidan*, adecă la loc de priveliște (pg. 223), acele agale au orînduit *colgii* şi *subaşi*, adecă ca niște zapcii şi polcovnicei.

Citează şi expresii turceşti: „Atunci s-au repezit Turcii Pasvandului să-l ia pe paşă în iatagane, dar Pasvandu au strigat *dur, bre*, să nu-l omoriţi" (pg. 186); „Capigiul au strigat: *dur, bre, ferman*, şi au stătut toţi, n-au îndrăznit să facă nimic, dacă au auzit de ferman" (pg. 197). — Et.: *dur* 'stăi', imperativ dela *durmak*.

„Au strigat toţi ostaşii *hala, hala*, cu glas mare, să trăiască împăratul şi Măriia Sa paşa Pasvandoglu" (pg. 200). — Et.: *allah* 'Dumnezeu; strigăt de războiu la Mahomedani'.

„Turcii au fost zicînd *anasini sactim*, ce legheoane de oameni au adus ghiaur Muscal!" (pg. 222). — Et.: *anasini siktim*, injurătură naţională, aşa de obişnuită încît se zice

mai la fiecare moment chiar pentru lucrurile cele mai indiferente (*anasînî* 'mater ejus').

Va fi ştiut şi greceşte. Dionisie întrebuinţează grecisme, deşi mult mai puţine decît turcisme. Astfel: *diástima* vremii (pg. 161 de 2 ori, pg. 194), *diastimă* de vreme (pg. 224), διάστημα 'distanţă, spaţiu'; *apóplită* 'simplicitate' (pg. 161), ἀπόπλης,-ητος; o *comită* mare şi luminoasă pre care norodul din neştiinţă o au numit stea cu coadă (pg. 163), κομήτης; au făcut dascalul domnesc *logos*, adecă cuvînt (pg. 167), λόγος; *ipólipsis* "consideraţie' (pg. 187, 188), ὑπόληψις; *varvarótită* "barbarie' (pg. 228), βαρβαρότης,-ητος.

Dionisie povesteşte istoriea Munteniei dela Alexandru Ipsilanti Vodă, 1775, pănă la 22 Dechemvre 1815.

Hronograful său este precedat de două prefeţe: 'Insemnare' (pg. 159—160) şi 'Cuvînt cătră iubitorii de cetire', datat 1814 (pg. 161—162), şi a fost scris la Craiova, desigur la metohul episcopiei. În adevăr, în cronică el vorbeşte de: *aceste cinci judeţe ale Craiovei* (pg. 173), în ţara dincoace de Olt într-aceste cinci judeţe (pg. 189, 233), aceste cinci judeţe dincoace de Olt (pg. 192), dincoace de Olt aceste cinci judeţe (pg. 216), aceste cinci judeţe (pg. 216 de 2 ori, 221), trecînd *pe aici prin Craiova*, această ţară dincoace de Olt (pg. 232), *aici în Craiova* (pg. 183, 233), *aici în oraş* (pg. 233).

Analizat de aproape, hronograful se prezintă ca o scriere compusă în 1814 şi trecută pe curat în 1820, cînd i-a intercalat pasaje scrise în 1814 şi 1815.

In adevăr, prima redacţie a hronografului a trebuit să cuprindă: pg. 159—pg. 211 rîndul 1, anii 1775—1808; pg. 216 rîndul 11—pg. 224 rîndul 1, anii 1808—1812; pg. 224 rîndul 25—rîndul 28, concluziea pasajului: „Aşa dar împăraţii Rosiei au stăpînit această ţară dela leat *1808 Dechemvrie 12* pînă *1813 Aprilie 15*"; pg. 228 rîndul 31—rîndul 43: „Iară la leatul *1813 după Sfeti Gheorghie* au venit Domn ţării Ioan Gheorghie Caragea"; pg. 233 rîndul 11—rîndul 18: „La leatul *1814*, în zilele acestui Domn Ioan Caragea... pînă în primăvară, pela *Aprilie*".

Această redacţie a fost scrisă în prima jumătate a anului 1814.

După ce şi-a redactat astfel hronograful, în 1814 şi 1815 Dionisie a compus cîteva scrieri mai mici în legătură cu evenimentele relatate în hronograf, pe care, atunci cînd a trecut scrierea pe curat, le-a intercalat în redacţiea dela 1814.

Războiul lui Napoleon cu Rusiea şi înfrîngerea lui la Moscova în 1812 a făcut mare impresie în Orient şi în special în ţările romîneşti. La 1814 apar chiar la Buda 4 cărţi romîneşti în legătură cu faptele de armă ale lui Napoleon: 1. 'Întîmplările războiului Franţozilor şi întoarcerea lor dela Moscova', 2. 'Scurtă arătare despre luarea Parisului şi alte întîmplări', 3. 'Trista întîmplare a cetăţii Dresda dela spargerea încoace a podului pănă la apărarea cetăţii', 4. 'Napoleon Bonaparte ce au fost şi ce iaste, o întocmită arătare despre viaţa şi faptele lui, dinpreună cu bătaia ce s-au întîmplat la luarea Parisului pănă la ducerea lui în insula Elba', iar la 1815, tot la Buda, 5. 'Seamne de biruinţă: Vrednică de pomenire biruinţă ce în vreamea noastră s-au făcut, sau Piramida cea din tunuri înălţată în marea cetate Moscva, Înălţarea cinstitei cruci în cetatea Dresda la ziua naşterei Măriei Sale Alexandru I împăratul a toată Rosiia'.

Impresionat de cele ce se spuneau din gură, în gazeturi şi în două din cărţile citate, şi care ajunsese pănă la el (No. 1 şi 5, v. mai jos), Dionisie a compus şi el o istorie a lui Napoleon, pe care a intercalat-o în hronograf în mai multe locuri: pg. 211 rîndul 8—pg. 216 rîndul 10, pasaj pe care-l începe cu „Dar se cade a fi cu cuviinţă de a face *istorie pentru Bonaparte*", şi îl mîntue cu „să venim dar la istoriia ce ne este înainte"; pg. 224 rîndul 29—pg. 228 rîndul 30, rezumate ale celor două cărţi, una scrisă în 1814 şi una în 1815.

Impresionat de scumpetea „nespusă şi nepovestită" de „acum la acest leat 1815", Dionisie a întocmit o listă de preţuri de lucruri şi de bani, pe care a intercalat-o în hronograf la pg. 214 rîndul 2–rîndul 24.

„Fiindcă şi Sîrbii s-au amestecat cu Muscalii la războaele ce s-au făcut asupra Turcilor într-acestă trecută răzmiriţă", Dionisie intercalează o istorie a Sîrbilor pg. 228 rîndul 43—pg. 233 rîndu 9, compusă dintr-o bucată mai mare scrisă „pela luna lui Iunie într-acest an 1814" (pg. 232) şi un adaus „într-acest an, *pela Septemvrie 1815*" (pg. 232, cîteva rîn-

duri mai jos). Trecerea la pasajul următor o face cu fraza: „Să venim la ceia ce ne erà înainte a istori întîmplările anului“, după care urmează apoi 8 rînduri despre domnica lui Caragea în 1814 până în primăvară, *pela Aprilie*.

Prima redacție a hronografului a fost scrisă deci după April 1814, iar a doua după Septemvre 1815.

La această a doua redacție Dionisie a adăugat două pasaje, unul de istoriea Olteniei care începe cu „După această, la leatul *1815*, la *Ghenarie*, s-au făcut mare turburare de către Turcii din cetatea Ostrovului într-aceste cinci județe“ și mîntue cu „Și au rămas orașul [Craiova] în liniște, *1815*, la *Dechemvrie 22*“ (35 de rînduri); al doilea „Să venim cu istoriia iar pentru Bonaparte“ (19 rînduri).

Această a doua redacție, definitivă, a fost scrisă în 1820 căci în a doua prefață a hronografului Dionisie zice că vrea să povestească istoriea Valahiei dela *55 de ani încoace* (v. mai jos), adică dela 1764—1819.

Ajuns cu povestirea la 22 Dec. 1816, Dionise a redactat definitiv hronografu dela început pân la 22 Dec. 1815, desigur cu intenția de a-l continua pân la 1819, dar probabil moartea l-a surprins înainte de a-și fi putut realiza planul.

In 'Cuvînt către iubitorii de cetire' Dionisie zice: „Cu dulceață este oareșcum o povesti cinevași, de patriia sa și a istori de cele ce s-au întîmplat neamului său, atît din anii trecuți, cît și în diastima vremii vieții sale. Deci avînd și eu rivnă de a istori de această patrie a Valahiei ce i s-au întîmplat în diastima vremii, dela 55 de ani încoace, cîte am auzit dela cei bătrîni și cîte îmi sînt prin știință în zilele stării vieții mele, dar neavînd practica lăudaților istorici a înpodobi povestirea cu cuvinte ritoricești, mă cuceresc celor ce vor ceti acest hronograf să fie primită cele ce sînt istorice după apoplita mea. Și întîiu cercînd a lua știință mai luminat din hronografurile țării acesteia, găsit-am în cele vechi scrînd pentru Domnii țării carii au fost după vremi, unul după altul, dela descălecarea celui dintîiu Domn, Radu Voevod, ce i-au zis Negru Vodă, pînă la Domnul Alexandru Scarlat Ghica Voevod, la leat 7276 (1768), carele s-au luat de Muscali din scaunul Bucureștilor, și povestește mai mult de războaele ce au avut într-acele vremi, iară de atunci încoace

n-am putut găsi în scris cum s-au urmat şi care după care Domn au fost stăpînitor ţării acesteia, şi ce s-au întîmplat, au bine au rău, într-această ţară în domniia lor. Iară de se va fi şi îndemnat cineva a istori în scris de atuncea încoace, nu au eşit acele hronografuri la vileag, să fie ştiute de obşte, ci poate va fi cîte vreunul ţinut pe la cei mai mari" (pg. 161).

Dupăce dar spune mai întăiu că reia povestirea dela 1768, Dionisie începe aşa: „Iată dar că vom urma a istori *dela Alexandru Ipsilant Voevod [1775]*, carele, după răzmiriţa Muscalilor făcîndu-se pace, au stătut Domn acestei ţări. Dar cu cuviinţă este a spune şi *pricina Muscalilor*, în ce chip s-au pornit asupra înpărăţiei turceşti, de au călcat şi această ţară", *1764* (pg. 163).

Hronograful Ţării Rumîneşti dela Radu Negru până la Grigore Alexandru Ghica Vodă, 1290—1768, pe care-l continua Dionicie, este Cronica Anonimă 1290—1764, ms Academie No. 468.

După cum declară el însuş, Dionisie şi-a alcătuit cronica din „cîte am auzit dela cei bătrîni şi cîte îmi sînt prin ştiinţă în zilele stării vieţii mele". In Hronograf el citează pe cîţiva din informatorii săi: *un ipohimen* vrednic de crezut (pg. 171, 190, 205, 214, 232), *un arhimandrit*, părinte bătrîn cinstit (pg. 220), *un logofeţel* (pg. 181), *un ofiţir* creştin (pg. 183), apoi spunerea *gazeturilor* (pg. 213). — La luarea cetăţii Ismail de către Ruşi, 1790, „spun, dar *am văzut şi o însemnare* cîţi au perit într-acel războiu la luarea cetăţii: Turci, Armeni, Ovrei 60.000, perit-au şi din Muscali 5.000 şi ofiţiri 60 şi doi polcovnici şi un gheneral" (pg. 182).

Dionisie citează *fermanuri* (pg. 172, 186) şi *scrisori* (pg. 187, 189 de 2 ori, 190, 195 de 2 ori, 210 de 3 ori, 226 de 2 ori). Aceste acte sînt însă compuse de Dionisie după protocoalele vremii, căci, de pildă, de unde a putut afla eclisiarhul nostru fermanul scris de sultan regelui Poloniei (pg. 172—173 ori lui Pasvandoglu (pg. 186), apoi scrisoarea lui Pasvandoglu către sultan (p. 187)!

Dionisie a compus aceste scrisori cum a compus şi pe acele ale ţarului Alexandru către miniştrii şi cetăţenii Parisului (pg. 226).

Dionisie citează vag şi cîteva cărţi. Astfel, prima prefaţă

începe așa: „Aflat-am scris într-*o cărțulie tipărită* cum că unsprezece milioane și cinci sute de mii de sfinți mucenici s-au făcut de către împărații tirani și închinători de idoli, găsindu-se scris în condicile Romei, pînă la împăratul Constantin cel mare, cînd au încetat și goana bisericii și muceniile sfinților“ (pg. 159).

Pentru „războaele ce a făcut Muscalii asupra Franțozilor“ citează *istoria tipărită la Viena pe larg rumînește* (pg. 224), pe care o și rezumă, pg. 224—227.—Este 'Întîmplăriie războiului Franțozilor și întoarcerea lor dela Moscva ș. c. l. tălmăcite depre nemție de un iubitoriu de neamul romînesc, Buda [nu Viena!] 1814.

La pg. 227—228 descrie monumentul înalțat la Moscova de țarul Alexandru I în amintirea victoriei împotriva lui Napoleon: 'Aici scriem cum este zidită piramida după cum am văzut-o zugrăvită cu închipuirea în *istoria ei ce-i tipărită la Moscva*'. Dionisie a avut subt ochi probabil traducerea: 'Seamne de biruință: Vreadnică de pomenire biruință ce în vreamea noastră s-au făcut, sau Piramida cea din tunuri înălțată în marea cetate Moscva,... Acum întăiu pre romînie prefăcută și tipărită cu chipul piramidei', Buda 1815. Gravura reprodusă în Bibliografia rom. veche), reprezintă „vreadnica de vedeare Piramida, carea din orînduiala înălțatului împărat a toată Rosiia Alexandru I din ceale 1131 de tunuri în anul 1812 dela Franțozi cuprinse, înaintea palatului împărătesc din Moscva, spre veačnica pomenire fu înălțată“.

La pg. 228—229 face un rezumat de istoriea Sîrbilor și Bulgarilor, pentru care citează *hronografuri grecești*: „Bulgarii au avut împărăție în vechime și au făcut mari războae asupra Turcilor, dar mai vîrtos asupra împăraților greci ai Țarigradului au făcut războae, după cum se găsește la *hronografuri* scris, și scrie că și biruitori au fost în multe rînduri, și le da Grecii haraciu, că nu le putea sta împotrivă varvarotitei lor“ (pg. 228), apoi *hronograful Țării Rumînești*: „Așa dar stăpînind Turcii 60 de ani crăiia Ungariei și crăiia Sîrbilor, s-au sculat cu oști grele să ia și Viena, să supue și pe Nemți, și au tăbărît vezirul cu oștile lîngă zidurile cetății Viena. Nemți văzînd așa, au amăgit pe vezirul trimețîndu-i pocloane scumpe și galbini mulți, scriindu-i cum

că se închină a fi supuşi, cerîndu-şi soroc să iasă din cetate. Vezirul au priimit şi le-au dat soroc de o lună, precum scrie la *hronograful Ţării Rumîneşti*, şi fiind şi Şerban Vodă atunci cu oastea sa cu Turcii, după porunca împăratului turcesc, mult au povăţuit pe Nemţi prin scrisori pe taină cum să se poarte Nemţi spre oştire,fiindu-i milă de creştinătate" (pg. 229).

Povestirea-i inegală. Pe cînd, de pildă, domniea lui Caragea-i expusă în 20 de rînduri (pg. 228 şi 233), isprăvile lui Pasvandoglu sînt povestite pe 12 pagini (pg. 185—197).

„Istoriia pentru Bonaparte" îi plină de naivităţi şi inexactităţi. Citām cîteva pasaje:

„Bonaparte spun unii că au fost fecior de neam grecoromeos, şi în copilăriia lui au trecut în legea papistăşească, şi făcîndu-se ostaş, au ajuns ofiţer la împărăţiia Nemţilor şi apoi căpitan mare, şi fiind isteţ s-au purtat bine în oştire. Deci căutînd a i se da mai mare ofichie, într-aceiaş dată nu i s-au dat. El scîrbindu-se, s-au dus la Franţozi, şi priimindu-l Franţozii, şi preste puţină vreme au ajuns din treaptă în treaptă prin isteţimea lui de l-au făcut obărster, adecă cum e la Muscali polcovnic mare. — Deci într-acea vreme era mare turburare la Franţiia, căci craiul franţozesc vrea să-şi orînduiască crăiia a avea din toate ţările oşti regulate ca la împărăţiia Nemţilor, dar boerii cei mari care avea sate multe iobagi, adecă rumîni nu îngăduia, şi unindu-se toţi boerii Franţiei, au însoţit şi pe miniştrii crăeşti, şi făcînd staturi şi divanuri în multe rînduri, mai la urmă au găsit cu cale să tae capul craiului lor, ca al unuia ce au căutat să strice obiceiurile şi stăpînirile Franţiei, şi cu divan l-au dat morţii, şi pe feciorii lui, încă şi pe crăiasa lui, fiind fata împărătesei Nemţilor Maria Teresia, sor cu Iosif împăratul şi cu Leopoltus, şi atunci scăpînd un pruncşor al craiului, pitulîndu-l, l-au dus la împărăteasa Ecaterina a Rosiei să crească acolo" (pg. 211).

„Bonaparte, dacă l-au rădicat Franţozii împărat, au poftit pe Franţiscus împăratul Nemţilor să iscălească şi el la diploma împărătească dîndu-i tituluş de împărat al Franţiei. Franţiscus n-au primit, zicînd cum că Franţiia nu este împărăţie, ci este crăie, şi el nu s-au încorunat cu ştirea cestorlalţi împăraţi ai Evropei. Asemenea au poftit şi pe împăratul Rosiei Alexandru

să-i dea titulus de înpărat, şi n-au priimit nici Alexandru înpărat, fără numai l-au numit cap al Franţozilor. Asemenea n-au primit nici craiul Brandiburul, nici craiul Sfetii, nici craiul Hişpanii, nici craiul Portugalii, nici craiul Italii, nici papa al Romii, nici Raguzul, nici Englezul" (pg. 212).

„Costandin, fratele înpăratului Alexandru, s-au întimpinat cu Bonaparte şi au zis să mergem la frate-mieu la Petruburg să facem pace. Şi luînd pe Bonaparte au mers amîndoi la Petruburg, şi făcîndu-se contenire de arme, oştile s-au odihnit în pace de amîndouă părţile, mergînd unii la alţii bucurîndu-se de pace. Acolo s-au priimit Bonaparte cu cinste mare şi cu ţeromonii înpărăteşti, şi heretisîndu-se înpăraţi, după obiceiul înpărătesc, şi ospătîndu-se cîteva zile, apoi au făcut pace între ei, fiind Costandin mijlocitor păcii" (pg. 214—215).

Bonaparte era „un unchiaş bătrîn" (pg. 223).

Cele două tunuri mari, numite *secreturi*, ce le trăgeau cu cîte 40 de boi, cu care Muscalii au bombardat pe Turci la 1786, au impresionat aşa de mult pe clisiarhul nostru, încît le-a descris în special 'Aici să arătăm pentru izvodirea secreturilor', pg. 171—172: „Aşa spun că acele secreturi, două sau precum spun unii patru, iar nu mai multe, cum că au fost pe acea vreme un Franţoz maestru foarte iscusit la facere de tunuri, şi cerînd dela înpăratul multe feluri de metaluri, le-a băgat în topitoare, amestecîndu-le şi cu multe feluri de otrăvuri iuţi, înpreunîndu-le şi fierbîndu-le cu foc iute. Dupăce s-au topit toate materiile, le-au vărsat în tipar, eşind tunuri nu prea mari, cu gura ca de somn, şi apoi au adunat otrăvuri foarte iuţi şi scumpe foarte, depela spiţeriile înpărăteşti dela Hindia, Franţia, Englitera iproci, amestecîndu-le şi coleşindu-le cu pravuri iuţi şi cu alte materii veninoase, şi făcîndu-le barut cum au ştiut".

Giorge Pascu

DICȚIONARUL JUNIMEI

Scuipat.

Intr'o sară așa a necăjit Pogor pe Gane, încât acesta, exasperat, s'a făcut că scuipă pe Pogor. Toată Junimea, Pogor cel întâi, a sbucnit atunci într'un hohot de râs și îndată s'a introdus obiceiul, când un Junimist supără pe altul, a se striga acestui din urmă: Scuipă-l! Scuipă-l!

Talent.

„Il a du talent" exclamație obișnuită în Junimea când se cetește ceva a unui Junimist prezent, mai cu samă când scrierea ce se cetește dă loc la multă luare în râs.

Tata nebunilor.

poreclă dată de Pogor lui Maiorescu. Nebunii par a fi membrii Junimii.

Tasu Vasile.

născ. la Baia (Suceave) în Fevruarie 1845. In Junimea din 1872, celebru prosator; așa cel puțin pare a resultă din articolul lui Maiorescu: Direcția Nouă. A scris câteva critice juridice despre o carte a D-lui A. Benachi, și alta a lui Eraclide (v. a.). E unul din cei 3 Romani. Nu mai scrie, spre marea pagubă a literaturei moderne. († 12 Ian. 1894 la București).

Tipografia Junimii.

In anul 1866 se înființă în Iași o tipografie cu principalul capital a lui N. Cassu și cu mici contribuții a altor membri din Junimea; ea fu numită „Tipografia Societății Junimea". Tipografia se cumpărase întâi de repos. Dim. Cozadini din București, unde tocmai se desființa una. Intâi Junimea intrase în tovărășie cu Cozadini, apoi cumpără partea acestuia de tot. In Tipografie se tipăreau întâi gratis cărți didactice de autori contimporani, mai apoi *Convorbirile Literare* și *Curierul de Iași*. Alt control nu eră la tipografie decât acel al unui membru administrator. 1) I. Mir. Melic; 2) Th. Cerkez și însfârșit 3) A. Farca, care introduse pe Balassan. Ne mai mergând tipografia, de la o vreme Junimea o închirie unuia Bernhard care după câțiva ani făcu faliment. Urmă administrația lui Balassan, dar fu așa de bună, încât în curând treaba nu mai merse de loc și tipografia fu vândută lui

Herșcu Goldner. Este de mirat cum nu a prosperat acest negoț, fiind cunoscut spiritul comercial al Junimii. Tipografia și Librăria Junimii s'au dus și numai Junimea a rămas. Odată cu stabilimentele aceste s'au cufundat și administratorii lor Lewandowski și Bernhard cu toate socotelile și acțiunile Junimiștilor.

Talanga.

La una din aniversări Maiorescu a adus o talangă ce s'a aninat la gâtul lui Leon Negruzzi. Deatunci obiceiul de a se pune acea talangă la gâtul unui Junimist ce sta în capul mesei s'a păstrat până când Maiorescu plecând la București, a depus talanga, împreună cu alte obiecte ale Junimii la Pogor. In casa acestuia s'a rătăcit talanga, așa încât de câțiva ani încoace n'a mai jucat rolul său însemnat la aniversări.

Tony.

Numele unui elefant ce se găsea într'un circ din Iași în anul 1869. El a fost hărăzit ca poreclă lui Leon Negruzzi — nu se știe dacă din causa staturei sale maiestoase, sau a glasului său sonor. Pe când Pogor presida odată Curtea de Apel și L. Negruzzi făcea pe procuror, întâmplându-se ca la sfârșitul desbaterilor procesului corecțional ce se cerceta să nu fie nimeni în public, presidentul în loc de a zice: D. procuror are cuvântul, trase clopoțelul strigând: Tony! Ear procurorul în loc de conclusii, scoase un sbieret elefantic: Buué. Atunci Pogor, fără a pierde vreme, rosti: Curtea în unire cu conclusiunile D-lui procuror, respinge, etc. Astăzi porecla e învechită.

I. N.

CRONICI

Cronica Militară

Conducerea Armatei. — Pe buzele tuturor şefilor oastei, pe băncile tuturor şcoalelor militare se aud mereu repetându-se cuvintele fatidice; *„Conducerea şi organizarea armatei din timp de pace, trebue să fie cât mai asemănătoare cu cea din timp de răsboi"*.

Şi cu toate acestea, de când există oştirea noastră, acest mare principiu de organică militară, a rămas un simplu deziderat, făgăduit de miniştrii de răsboi, dar încă nerealizat.

Toată lumea este convinsă că în caz de răsboi, calităţile esenţiale ce se cer unui şef sunt: iniţiativă, aptitudine de a lua hotărâri repezi şi îndrăsneţe, curajul răspunderei, etc.

Ce facem noi oare în timp de pace ca să desvoltăm la şefii armatei asemenea virtuţi?

Nimic, nimic, nimic.

Din contra, chiar acolo unde ele izvorăsc în mod spontan, toţi miniştrii noştri de răsboi — afară de Nicolae Filipescu — nu au ştiut cum prin legi, regulamente, decrete şi mai cu seamă prin ordine şi decizii ministeriale, să încătuşeze iniţiativa Comandamentelor până la atrofiere

Acum 40 de ani ca şi astăzi, un Colonel Comandant de Regiment nu poate să scoată din uz un cearşaf, o pătură, o lampă care s'a stricat, fără aprobarea serviciului intendenţei de la Divizie, unde de ordinar un intendant căpitan sau maior decide de asemenea chestiuni. Acum 40 de ani ca şi astăzi un Comandant de brigadă nu poate să reformeze un cal care a devenit inpropriu serviciului, până nu va obţine aprobarea de la Minister, dată şi acolo în realitate de un maior sau Lt. Colonel şef de birou, autorizaţie ce soseşte după 5 — 6 luni, în care timp întreţinerea calului propus pentru reformă costă pe stat de 10—15 ori mai mult de cât preţul ce se obţine prin vânzarea lui la licitaţie.

In acelaş mod un General comandant de Divizie sau de Corp de Armată, astăzi ca şi acum 40 ani, nu poate să mute în coman-

damentul său, fără aprobarea Ministerului de Răsboi, pe un sublocotenent dintr'un regiment în altul, cu toate că unele regimente ce are sub ordine sunt suprapopulate cu ofiţeri, iar altele au aşa de mari lipsuri, în cât serviciul nu se mai poate efectua.

Ce prestigiu şi ce autoritate se mai poate pretinde unor asemenea Comandamente?

Acestor şefi ai armatei, astfel îngrădiţi de legi şi regulamente şi astfel încătuşaţi de atotputernicia ministerială în timp de pace, li se cere de o dată la răsboi, ca unor fachiri din Asia, să se transforme în oameni cu hotărâri repezi şi îndrăsneţe, de cari adesea va depinde viaţa a zeci şi sute de mii de oameni.

Asemenea minuni nu se pot realiza. De aceia în prima parte a răsboiului nostru au fost mulţi şefi care şovăeau şi de teama răspunderilor le era frică să ia hotărârile cele mai neînsemnate.

Din contra, în partea a doua a companiei, datorită faptului că în perioada refacerei, Marele Cartier General lăsase o cât mai largă iniţiativă Comandamentelor, lucrurile s'au schimbat cu totul.

Cine nu ştie că victoria de la Mărăşeşti se datoreşte nu numai bravurei trupelor, ci şi iniţiativei tuturor şefilor, în special a tinerilor şi inimoşilor comandanţi de Divizii care au luptat în acele memorabile zile[1]).

Dar, conducerea armatei mai sufere de o altă plagă tot atât de primejdioasă, adică de aceia a Comitetelor şi a Consiliilor.

In această privinţă oştirea noastră este victima mediului în care a trăit şi s-a format.

In adevăr, în toate ţările democratice cu regim parlamentar, există o tendinţă la toţi dregătorii statului — începând de la cel mai umil şef de birou şi sfârşind cu cel întâi ministru — de a se pune la adăpost de răspundere pentru actele lor de guvernământ. Şi remediul a fost lesne găsit în funcţionarea a nesfârşitelor comitete şi consilii anonime şi fără răspundere ca ori ce colectivitate, pe care le întâlnim la fiecare pas în toate serviciile noastre publice.

La adăpostul şi cu ajutorul acestor comitete şi consilii, se săvârşesc mai ales toate păcatele şi tot arbitrariul ministerial.

Armata nu s-a lăsat nici ea mai pe jos, şi-mi amintesc că înainte de răsboi noi aveam cele mai multe comitete şi consilii din toate oştirile din Europa; pe când în armata germană, a cărei pregătire pentru răsboi ajunsese pe acele vremuri la perfecţie — nu exista de cât un singur comitet technic şi nici un consiliu.

Toate chestiunile, fie ele ori cât de importante, se rezolvau în acea armată de persoane — care-şi asumau implicit şi

---

[1]) Aici ar fi locul să amintim — fapt cunoscut de altfel — cazul căpitanului de rezervă N. Miclescu, care rămânând fără legătură cu comandamentul superior, a atacat cu batalionul său, din proprie iniţiativă, pe inamic la Răzoare, l-a învins şi l-a pus pe fugă. Lupta de la Răzoare a fost semnalul bătăliei de la Mărăşeşti (Nota Redacţiei).

răspunderea — şi nu de colectivităţi anonime şi fără răspundere, cum sunt toate comitetele şi consiliile.

Numai astfel se pot forma caracterele şi dezvolta iniţiativa, calităţi atât de necesare oricărui şef în războiu.

Iată dece în conducerea oştirei noastre se simte imperioasa nevoe a unor mari reforme.

Pentru aceasta însă ne va trebui un Ministru de Războiu, căruia să nu-i fie teamă să ia taurul de coarne, şi totodată să fie pătruns de marele principiu că *Ministrul de Războiu nu este şi nu poate să fie comandantul armatei în timp de pace;* ci făcând abstracţie de ori ce considerente personale, să se mulţumească numai cu importantul rol de *administrator al oştirei*, iar conducerea ei să revie de drept în atribuţiunea exclusivă a Comandamentelor erarhice.

Va fi deci necesar, pe de o parte ca în viitoarele legiuiri ce se vor întocmi să se introducă şi pentru oştire *principiul unei largi descentralizări*, atât în adimistraţie cât şi în Comandament; iar pe de alta, să se găsească o persoană — civil sau militar — care odată ajuns Ministru, puterea şi mărirea să nu-l orbească, şi să cedeze singur şefilor erarhici ai armatei o bună parte din atribuţiunile ce astăzi în mod greşit se pare că-i revin numai lui.

După atâtea exemple nenorocite, încep să mă îndoesc că s'ar putea găsi la noi o asemenea persoană, căci eternă va rămâne vorba Ecclesiastului:

„*Vanitas vanitatum, et omnia vanitas....*"

General Alevra.

Cronica istorică.

Rostul capetelor de Arapi în stema Băsărăbeştilor. — Ştim că Basarabii aveau în stema familiei lor, ramura cea mare Olteneasă, trei capete de arapi; ramura cea mică a Muşăteştilor din Moldova, două; aceste din urmă fiecare în vârful unei ramure cum ordonă eraldica, ca să arate derivarea familiei.

Fiinţa capetelor de arapi în stema Băsărăbeştilor ne-o dovedeşte cel dintâi Olandezul *Levinus Hulsius*, care pe la 1597 a publicat stemele ţării Româneşti şi a Moldovei, care în adevăr conţin trei şi două capete negre.

Hâsdeu spune că în biblioteca imperială din Viena se află într'o traducere germană o colecţie de blazoane sau steme făcute de un oarecare *Rubcici*, care îşi dă numele de eraldist; dacă indicaţiunea cronologică ar fi adevărată, adaogă Hâsdeu, am avea de-a face cu un monument eraldic tocmai de pe la 1340. In sus zisa colecţie marca ţării Româneşti este arătată în tocmai ca în Hulsius.

D-l Dimitrie Sturdza în şedinţa Academii Române din 19 Noemvrie 1913 a comunicat o carte care conţine descrierea Soborului dela Constanţa, făcută de *Ulrich de Reichenthal* la 1417, nu numai ca martor ocular ce a fost, dar şi ca însărcinat special al muncipalităţii de acolo, de a raporta cele petrecute la Sobor. Intre mai multe steme copiate de Reichenthal la 1417 depe steagurile celor veniţi acolo, se află şi două steme princiare ale reprezentaţilor Valahii şi Moldova; ambele, sub coroană ducală, poartă, una trei capete negre, iar cealaltă două.

Figurarea capetelor de arapi în stema Basarabilor îşi poate avea rostul prin legile eraldice cari, raportându-se sau mai bine zis agăţându-se de „arabă" a doua parte a numelui Basarabă, face din însemnarea acestui cuvânt arme cuvântătoare (armes parlantes) sau figuri paronomastice şi aşa, pune unul sau mai multe capete de arapi în stema acestei familii.

Aceasta ar însemna că capetele de *arapi* din stema Băsărăbeştilor ar fi o consecinţă eraldică a cuvântului arap care termină acest nume.

Să vedem însă dacă această explicaţie este cea adevărată şi dacă fiinţa acestor capete nu are vr'un alt rost.

Dar, trebuie să vedem mai întâi de unde Basarabii şi-au luat ei numele lor.

Jornande Gotul ne spune că *Doine Hrisostomul* (155 — 240 d. Hr.) în scrierea sa despre Geţi, acum pierdută, care în realitate însă trata despre Daci [1]), zice că la acest popor, *Regii şi marii* preoţi se alegeau dintre „*Sarabi Tiarei*" sau *Pileaţi*.

Aceşti „Sarabi Tiarei" formau la Daci, la Geţi şi poate chiar la Traci clasa boerească din care se alegeau Regi şi Pontifici şi din care, tocmai pe acel timp, se alesese marele preot Deceneu, tovarăşul Regelui Burivista, despre care Jornande zice: Eligit namque Diceneus ex eis tunc nobilis simos prudentioaresque viros... nomen illis pileatorum, ut reor, quia opertis capitibus tiaris...

Tiara, cum o numeşte Dione, era o căciulă al cărui nume dac fiindu-i necunoscut, îl explică prin *pileum phrigium*, căci căciula poreclită de Europeni bonet frigian şi care s'a adoptat ca emblemă a republicii e curat căciula dacă, sau cea românească de astăzi. Să nu uităm că Phrigienii erau rude de aproape cu Dacii şi că plecaseră dela Dunăre când au emigrat în Asia Mică.

Aşa dar, la Daci boerii nu umblau cu capul gol ca nişte simpli pletoşi sau comati, ci purtau căciuli cari pe limba dacă se vor fi numit *cucula* sau un cuvânt asemănător, aceşti boeri, tot pe limba dacă se numeau, cum am zis mai sus, „Sarabi Tiarei" adică Sarabi căciulaţi, pe scurt „Sarabi". De aceaşi origină cu

[1]). Jornande atrebuie „Geticele" lui Dione, nepotul Hrisatomului, luându-se după Suidas, dar Fluviu Filostrat spune lămurit că *Getica* au fost scrise de însuşi Hrisostomul.

cucula avem cuvintele *Cuca*, *chică*, *coc* şi *cauc*. Nu ştiu dacă s cuvântul românesc coif (coifure) nu este de aceiaşi rădăcină cu cele de sus [1]).

Mai târziu, după ce naţionalitatea românească se înjghebase în inima Dacii-Traiane (Oltenia, Banatul şi Haţegul) şi se constituise Voevodatele Româneşti, boerii Români păstrând tradiţiea strămoşească dacă, se numeau tot Sarabi.

Din sânul acestor Sarabi se numeau sau se alegeau capi Voevodatelor, numiţi Bani. Domnul sau Voevodul Român era un boer ce fusese ales Ban, adică un Sarab ajuns Ban. Cum însă titlurile de boerie la noi ca şi la străini se pun întotdeauna înaintea numelui, aceşti Voevozi se numeau Bani-Sarabi şi din Ban-Sarabi, prin dispariţiea lui *n* înaintea lui *s* că *masa* din *mensa*, *des* din *dens*, *pisez* din *pinso*, etc. s'a făcut Basarab din Bansarab. Această aglutinare a cuvintetor Ban şi Sarabă trebuie să fi fost desăvârşită chiar înainte de veacul al 13-lea, deoarece la 1240 *Fazel Ullah Raşid* Persanul, povestind năvălirea cea mare a Tătarilor, numeşte pe Ducele Românilor sau al Negrilor Vlahi cum le zice el, Bazaranbam adică Basarabă Ban.

Nici odată şi nicăeri pe româneşte nu s'a zis Besarabi sau Besarabia, aceste nume sunt schimonosiri din limbi străine ca Bucarest, Tergovist, Tzernovitz, Brasso, Zevrin, Iassy, si altele.

Acum că filologii noştri, în cap cu Hâsdeu, au dovedit că numele Basarabă vine dela Ban-Sarabă [2]) şi că Sarabii erau boerii Daci, să vedem de unde ar putea veni cuvântul dac *Sarab*.

Iar mai întâi trebue să spunem că iniţialul S este un simplu prefix sau o aspiraţiune dialecticală, după cum zice Niculae Densuşanu, foarte întrebuinţat de Daci ca şi de strămoşii lor Pelasgi şi Arimi. — Aşa amintesc legendele Armis şi Sarmis de pe monedele dace, Aromati şi Saromati şi altele.

Cuvântul dac arhaic şi numele castei nobile a Dacilor era probabil *arab*. — Dar ce erau aceşti Arabii din Dacia şi ce caută acest nume toponomic la miază-noapte de Dunăre?

Avem o mulţime de isvoare istorice cari dovedesc că ţara Jiului, adică Oltenia cu partea de jos a Haţegului, ba uneori chiar toată ţara Românească, se numea într'o vechime foartea depărtată Arabia.

---

[1]) Cu acest prilej ţin să-mi arăt mirarea pentru nesimţirea celor cari având cuvântul româno latin *coif*, au numit pălăria actuală de metal a soldaţilor noştri *ască*, numai şi numai de franţuzomanism şi lipsă de dragoste a limbii părinteşti. Să fie oare prea târziu a se îndrepta această greşeală? Să nădăjduim că nu.

[2]) Nu toţi împărtăşesc aceiaşi părere. Dimitrie Onciul trage origina acestui nume dela neamul tracic din peninsula balcanică, numit Bessi, al cărui centru era cetatea Bessapara pe muntele Rhodope (Originele Principatelor Române, p. 11). La această părere etimologică a lui Onciul face autorul aluzie când spune că nici odată nu s-a spus pe româneşte Besarabi sau Besarabia (Nota Redacţiei).

Astfel vom cită:

Euripide (mort la 406 a. Chr). vorbeşte de o Arabie din Pont; Eschyl, mort cu 50 de ani înaintea lui Euripide, prenumăra pe Arabi printre popoarele cari asistase la suferinţele lui Prometeu înlănţuit pe muntele Caucaz; dar Caucazul acesta nu este altul decât Carpaţii Olteni, după cum constată Hâsdeu, care în istoria sa critică p. 285 zice: „este dar un fapt înregistrat în şapte fântâni irecuzabile, cu Ovidiu şi Strabone nouă, cum că Carpaţii, din timpul cel mai depărtat până în evul mediu, s'au numit Caucaz", iar N. Densuşeanu, în Dacia-Preistorică, dovedeşte [1] chiar că stânca pe care a fost muncit Prometeu era pe muntele Parâng sau Farangos, cum îl numeşte grecul Eschyl. Este suggestiv că Prometeu poartă numele de *Corbea Viteazul* în legendele istorice româneşti, iar corbul este simbolul cel mai caracteristic al monumentelor mitice din care se găsesc atâtea altare în Dacia, Dobrogea şi mai ales la Sarmisegetuza şi Caracal. Prometeu se mai numea *Deus Arimanius*, adică Zeul Arim, Armân sau Român.[2] — Din cele de mai sus reese că poporul Arabilor locuia unde-va prin împrejurimile Parângului între Jiu şi Olt.

Roma a avut cinci împăraţi, nu numai născuţi în Dacia, dar chiar Daci de neam, probabil din clasa Sarabilor, unul din aceştia a fost *Filip Arabul*, sub domnia căruia Dacia a fost peste măsură favorizată de el, până întratât încât făcuse în patria sa pela 247 d. Chr. *o tarapana* sau turnătorie de bani. — Pe aceste monezi, Dacia e reprezentată printr'o femeie cu căciulă naţională bcerească dacă pe cap şi cu sabia încovoiată a Dacilor, cu legenda Dacia-Felix.

Daco-Romanii îşi creaseră chiar o eră proprie a lor, numirând anii dela suirea pe tron a compatriotului lor Filip, cel poreclit de toţi istoricii contimporani, Arabul. Dar Arabul, de ce? Probabil fiindcă era născut în ţara care şi pe atunci se numea Arabia. Dar în care Arabie? căci lumea nu cunoştea de cât pe aceia dealungul Mării Roşii?

Aci să lăsăm să vorbească Plaut, în comedia sa *Trinumus* act III, în scena între Charmide şi Sycofantul.

Syc. Advenio ex Seleucia, Macedonia, Asia, atque Arabia.

Charmide. Quid ais?..... quos locos adisti?

Syc. Nimium mirimodis mirabilis.....

Charm. Lubet audire nisi molestumst.

Syc. Omnium primum in Pontum aduecti ad Arabiam terran sumus.

---

[1]) Susţine (Nota Redacţiei).

[2]) Sau *armân*, *armean*, după părerea celor care cred că munţii Caucazi au fost totdeauna acolo unde se află şi astăzi, între marea Neagră şi Caspică, în vechătatea cărora trăiau şi trăesc încă Armenii. (Nota Redacţiei).

Char. Eho; an etiam in Ponto Arabiast?

Syc. Est; non illa ubi tus gignitur sed ubi absintium fit ac cunila gallinacea.

Plaut, care trăia în secolul al 3-lea a Chr. (250—184), aminteşte deci de o Arabie lângă Pontul Euxin, ţară unde creştea în belşug absintul sau pelinul[1].

Iar Ovid în *Pontice* zice: Tristia per vacuos horrent absintia campos.

Eschyl ne spune că mulţimea cea războinică de lângă muntele Caucas unde suferise Prometeu şi pe unde curgea râul Okeanos sau Istrul se numea floarea marţială a Arabii.

In genealogia mitologică Istrul este numit fiul Arabii, iar Ptolemeu spune că ţara dintre Siret şi Boristen (Nistru) era locuită de un popor numit *Arpi*; Amian Marcelin numeşte *Arabie* acelaş ţinut. — Archeologul rus Bessonof zice: „tot ce se numeşte din vechime Karavlach, în înţelesul cel mai larg al cuvântului, poartă în poezia populară a Bulgarilor şi Sârbilor numele de Arabi.“ — Mai vechi decât toţi, *Evhemer*, care a trăit pe timpul lui Herodot (484-406), numeşte ţara dintre Istru şi Caucaz, *Arabia* locuită zice el de Doi (Daci), Ocianiţi (Dunăreni), Sciţi şi Cretani; aceşti din urmă colonişti Greci pe marginea Mării.

Regiunea dintre Dunăre, Olt şi Carpaţi, ba chiar toată ţara Românească, s'a numit în vechime şi până azi de toate popoarele vecine, Ţara Neagră, Karavlahia, Karaiflac, Mavrovlahia, Cumania şi Tătaria Neagră; stema ei a fost un corb negru, iar întemeietorul ei un Vodă Negru.—Moldovenii numesc pe munteni în râs *cioroi*.

Mai spune Ptolemeu că Jiul nostru s'ar fi numit într'o depărtată vechime (secolul 2 înainte de Christ), Rhabon sau prin adăugirea prefixului *a*, particular popoarelor arimice, *Arhabon*.

Domnul Stefulescu în Gorjul istoric şi pitoresc ne spune: „Intre Schela şi Arsuri se află un frumos podiş ce se numeşte *Haraboru*, pe care se văd pietre înfipte în pământ cărora locuitorii le zic mormintele Haraborenilor.—Aceste morminte, adaogă Domnul Stefulescu, sunt un monument dolmenic vechiu, (mai exact menhiric) de câte-va mii de ani, din timpul perioadei pietrii lustruite şi a celei de bronz“.

Nu socotesc să fie greu de admis că aceşti Haraboreni să fi fost altceva decât locuitori străvechi ai ţării Arabii, adică populaţia ce trăia dealungul râului Arhabon, cum am zis mai sus că se numea Jiului pe vremurile acelea.

E uşor de înţeles de ce Charmide al lui Plaut se miră întru atât când aude pe Sycofan spunând că la Pontul Euxin a

---

[1]) Pelinul, care se mai găseşte şi astăzi în ţară, a acoperit până târziu de tot câmpiile româneşti, după cum spune chiar Paul de Alep, care a fost în Ţara Românească pe timpul lui Matei Vodă Basarab.

găsit o țară Arabie dar, *non illa ubi tus gignitur*, nu aceia unde crește tămâia, lămurește el lui Charmide, care ca toată lumea și ca Plaut, cunoștea o singură Arabie, pe cea dealungul Mării Roșii, producătoare de tămâie și habar nu avea nici de Arhabon, nici de Haraborii de la Jiu.

Trăit-a oare dela Pelasgi și până la Daci și Romani, iar dela aceștia la Români și boerii lor tradiția țării Arabii ca nume străvechiu al pământului, necurmat stăpânit de dânșii, pentru ca Basarabeștii, boeri ai acestei țări, să pună în stema lor capete de Arapi? Și chiar dacă Ptolemeu ar fi găsit numele Arhabon la Marin Tyrianul, pe care l'a copiat, încă trebuie să credem că pe timpul când a scris geografia sa, adică pe la anul 130—150 a. Hr. Jiul tot mai purta acest nume; căci numai o jumătate de veac despărțea pe Ptolemeu de înaintașul său. — Textual chiar, Ptolemeu numește Jiul: *Cat'Aravon potamos*, adică în traducție literală, *râul din spre țara Arabilor* și Jiul doară coboară dinspre Sarmisegetuza, inima și capitala Dacii.

Astfel, dacă am socoti că Voevozii Băsărăbești erau deja vechi pe la începutul secolului al 12-lea, este o dovadă că amintirea numelui Arhabon și Arabia încă mai stăruia pe vremea lor de 10 veacuri.

Această certitudine, putem zice, dovedește că aceste două numiri toponimice au durat încă mult timp, nu numai după colonizarea Dacii, dar chiar și după părăsirea ei de legiunile lui Aurelian.

Este deci neîndoios că capetele de Arapi din stema Băsărăbeștilor nu pot avea alt rost decât concretizarea eraldică a stăpânirii Domnilor Voevozi ai Oltenii peste țara Haraborilor sau Țara Neagră a Arabii și că nu sunt numai o figură paronomastică a părții a doua din cuvântul *Basarabă*.

La acest rezultat am ajuns admițând teoria lui Hâsdeu cum e dată în „Etimologicum Magnum", adică citind în loc de Sarabos *Tereos* „Sarabos *Tiareos*".

Dar Jornande zice lămurit Sarabos *Tereos*, așa cum a găsit el în Dione Hrisostomul, care în textul său zicea Sarabos *Tereos*. Socotim că, a transforma cuvântul *tereos* în *tiareos* pentru a-l traduce prin tiară, cum face Hâsdeu, este o greșeală intenționată, după mania etimologiștilor când au să susțină o teză proprie ce le e dragă. — Scamatoria se întemeiază pe aceia că Dione, ne știind cum să numească căciula dacă îi zice *tiara* și așa este îndrumat să scrie „nomen illis pileatorum, ut reor, quia opertis capitibus *tiaris*".

In ce privește cuvântul exact dat de Jornande, așa cum mărturisește el că l'a găsit în Dione, este *Sarabos tereos* iar nu *tiareos* și nicăeri, în nici o compilațiune, în nici un manuscris sau traducere posterioară, nu găsim *tia* în loc de *te*.

Aşa găsim Tarabos*tereos*, Torabos*tes* eos, Strabostes eos, Zarabos *Tereos*, în care se menţine originalul *tereos*.

Or, tot Hâsdeu ne spune că un adjectiv *tiareos=acoperit cu tiară* este din punct în punct tot aşa de tracic ca adjectivul recunoscut tracic *bassareus=acoperit cu blană de vulpe* şi tot aşa cum din tiara-tiareos, din bassara-bassareus, s-ar putea din terra-tereos=pământean. Astfel acel pasaj al lui Jornande trebuie citit cum l-a scris dânsul: „ut refert Dio qui dixit primum Sarabos tereos deinde vocitatos pileatos" şi trebue tradus: după cum raportează Dione care zice: că mai înainte Sarabii pământeni, numiţi mai pe urmă pileaţi, erau cei mai distinşi dintre Daci şi că dintre dânşii se alegeau Regii şi marii preoţi.

Aceasta ar fi traducerea şi interpretarea cea mai exactă şi firească a cuvintelor Sarabos-tereos=boeri pământeni tot aşa cum o dă N. Blaremberg şi N. Densuşeanu; ea nu schimbă întru nimic concluzia mea de mai sus în ce priveşte rostul capetelor de Arabi în stema Băsărăbeştilor căci, fie boeri căciulaţi (Sarabi-tiarei) fie boeri pământeni (Sarabi-terei), tot boeri Daci erau şi tot dintre dânşii se alegeau regi şi mari preoţi. — Despre aceşti Sarabi avem noţiuni istorice dela Deceneu şi Decebal, adică dela finele secolului I după Christ până la 261 când se urcă pe tronul Romei dacul Regilian; acesta pretindea, la 160 de ani după Decebal, că se trage dintr'însul, deci din casta Sarabilor: „gentis Daciae, Decibali ipsium ut fertur, affinus" cum zice Treboniu Pollio.

Dar şi încă mai târziu după părăsirea Dacii de legiunile şi, funcţionarii Romani, mai găsim doi Daci, împăraţi la Roma, pe Galeriu la 305 şi pe Liciniu la 307. Acest din urmă, care era cumnatul lui Constantin cel Mare, pretindea că se trage din Filip Arabul, care cum văzurăm era tot dac şi Sarab, iar Galeriu pretindea că se trage din neam Dumnezeesc sau de balaur. Aci trebuie să explicăm că cuvântul de origină chaldeo-persană *Bal* înseamnă căpetenie, Rege, putere supremă, Zeul Baal, aşa că Decibal este Deci-bal, adică căpetenia Dacilor. La noi din *bal* s'a făcut balaur, prin adăugirea sufixul ur = munte, Uran = foarte mare, din care derivă uriaş şi bos urus = bour.

Să mai adăugăm că cei cinci Impăraţi Romani de origină Dacă au fost oameni de o foarte mare energie, măcar că toţi scriitorii şi istoricii Romani cari au scris câte ceva de dânşii îi poreclesc cu dispreţ ca pe nişte barbari ce erau, pe unul haiduc, pe altul bădăran, pe altul cioban, iar pe altul barbar, „*a romano sanguine alienus*". Dar chiar nrumele de Galeriu ne dovedeşte că acest Impărat era Sarab, deoarece vorba Galerus este sinonimă cu Pileatus şi Pileaţi ştim că erau Sarabii: „Galerius est genus pilei", zice Servius într'o scrisoare către Virgiliu. Tot despre acest Sarab, Galeriu, ajuns Impărat Roman, Lactanţiu, contimporanul său, ne spune că: *mater ejus transdanuviana*, era o preoteasă bogată şi păgâna a zeilor din munţii Dacii „deorum montium cultrix".

De aci înainte, adică dela 307, nu mai avem despre Sarabi ca şi despre istoria Daco-Romanilor nici o ştire, nici o inscripţie, nici o tradiţie, nimic până la marea năvălire a Tătarilor din 1241, când Fazel Ullah Raşid ne spune că în ţara Oltului au dat peste Bazaranbam, ducele negrilor Vlachi. Dela această dată şi până azi, constatăm istoriceşte că Basarabii au fost tot o castă nobilă din care se alegeau Domnii ţării ca şi Sarabii terei sub Daci şi putem zice că Voevozii Băsă ăbeşti sunt urmaşi direcţi ai lui Filip Arabul, Regilian, Galeriu şi Liciniu, toţi Sarabi.

Astfel constatăm fiinţa castei Sarabilor dela Deceneu, înainte de anul 100 după Hristos, până la Liciniu la anul 307, şi urmaşilor lor Basarabi dela 1240 până azi. Este învederat dar, că această castă, sub orice nume voiţi, a existat ca pătură conducătoare a poporului Daco-Român şi în intervalul intermediar de opt veacuri, pentru cari nu avem dovezi istorice.

Astfel s'a putut păstra la Basarabi tradiţia cuvântului **arab** ca nume al ţării de origine al neamului lor şi numai aşa se explică fiinţa capetelor de arapi în stema acestei familii.

D. C. Petrescu.

RECENSII

I. Petrescu: *Introducere în Metafizică*

Filosofia românească, obișnuim să spunem, e foarte săracă. Cele câteva figuri ale trecutului, care s'au manifestat în filosofie, au o valoare mai mult culturală decât filosofică propriu zisă. Aceasta e adevărat. Privind însă prezentul plin de încercări multiple și de realizări valoroase și raportând aceasta la relativ recenta noastră viață intelectuală superioară, avem numai motive de a fi optimiști.

Trăim într'o atmosferă productivă, în care cei mai în vârstă dintre gânditorii noștri ne dau opere de sinteză, cei mai tineri, cum e și natural, de spontaneitate.

Ultima lucrare filosofică a D-lui Petrovici vine în această atmosferă. In maturitatea vârstei și a cugetării, gândirea sa e ponderată, nefiind lipsită totuși de avânt. In deosebi, remarcabilă, e perfectă armonie dintre gândire și expresie, care e condiția principală a gânditorilor productivi.

Volumul de față se compune din 4 articole: Metafizica și legitimitatea ei, metoda în Metafizică, Metafizică și Religie, și în apendice: Filozofie și Știință. După cum se vede, aceste nu sunt în fond articole independente unul față de celălalt, ci păstrând această formă sunt menite totuși să formeze un tot unitar, în care ele înfățișează doar diferite capitole. Capitolul care ni se pare fundamental pentru toată lucrarea e cel dintâi, care delimitează noțiunea de Metafizică și o întemeiază.

Metafizica e disciplina care caută să cunoască realitatea ultimă în esența ei absolută, sau în orice caz, să ne dea o serie de cunoștinți despre realitate, având „un maxim de absolut și un minim de relativ".

In fond, Metafizica urmărește acelaș scop ca și Știința. Ambele vor să ne dea icoane despre aceleași realități. Știința însă „pune accentul pe înfățișarea lor sensibilă" deci relativă, iar Metafizica, pe „substratul lor suprasensibil" deci absolut (p. 17).

Legitimitatea Metafizicei e argumentată de D-nul Petrovici ca având și rațiunea ei în două mari necesități ale spiritului: una teoretică și alta practică. Cea teoretică constă în principiul rațiunei suficiente, în acel veșnic motor al creerului omenesc, care nu-ți dă răgaz să te oprești și să te mulțumești cu ceea ce știi, cu ceea ce științele pozitive îți dau în mod disparat, te împinge mai departe să cauți cauza cauzei, rațiunea rațiunei, să găsești unitatea, înțelegerea de ansamblu al fenomenelor răslețe, studiate de științele pozitive. Or cert că științele pozitive nu ne pot da acest lucru. Atunci rămâne în seama Metafizicei —religia însăși e o Metafizică primitivă—să dea o deslegare mai adequată și „științifică" problemelor la care nu numai că mintea noastră nu poate renunța, dar chiar o chinuesc necontenit.

In afară de această trebuință teoretică, există necesitate practică, care împinge spre Metafizica: nevoia omului de a lua o atitudine morală, de a se orienta în lumea binelui și a răului, după cum găsește universului un scop sau nu, va fi și concluzia etică a ființelor raționale în viață.

Nu există contrazicere între Metafizică și știința pozitivă „Orice descoperire științifică mai importantă deschide un fel de perspectivă nouă pentru înțelegerea lumei și a vieții. Sunt fapte pozitive care vin cu un nimb de raze ce te invită să le urmărești cât de departe, și mai departe de locul până unde le urmărește știința însăși, chiar în partea hipotetică a ei.

Deosebit de aceasta, orice progres al științii e un progres al unificării și deci un îndemn puternic în năzuința de-a unifica" (p. 11).

Atât de neprecise sunt granițele între Metafizică și științele pozitive și atât de necesare sunt explicațiile cu caracter metafizic, chiar în miezul celor mai pozitive științi, în cât atâția naturaliști cari reproșează meditațiilor metafizice că au născocit „fantoma unui suflet material obiectându-le că totul în natură e numai „molecule și atomi" — Cu aceasta ei fac tot o afirmație metafizică, întru cât se pronunță asupra ultimilor elemente ale existenței", elemente atât de nesigure și de controversate.

După ce D-l Petrovici examinează și combate rând pe rând argumentele aduse de către cele 2 categorii de adversari ai Metafizicei (acei ce consideră Metafizica ca o speculație asupra unor lucruri inexistente, și acei cari, deși recunosc că Metafizica are un obiect real, îl consideră totuși mai presus de mintea omenească, care are anumite limite în puterea ei de cunoaștere) și se oprește în special la argumentele lui Mach și Avenarius, cari, în spiritul lui David Hume, au interzis minții orice putere de cunoaștere dincolo de experiența sensibilă, și după ce arată că dacă am fi consecuenți acestui empirism exagerat am admite inclusiv și imposibilitatea științei, care și ea, în afară de constatarea de fapte are nevoe de anumite complectări și depășiri, cari complectări și depășiri sunt în mic tocmai ceia ce Metefizica e în mare, după ce admite cu adversarii Metafizicei, că aceasta nu ne poate da explicații de precizie științifică, dar ne poate da altceva foarte important: un substrat rațional inteligibil, fără de care toate explicațiile științifice rămân atârnate în văzduh" (pag. 22). Combate falsa impresie pe care unii pot s'o aibă despre sistemele filozofice care după părerea celor mai mulți necunoscători, se distrug reciproc. D-sa arată nu numai că sistemele filosofice nu se anihilează, dar din potrivă se complectează, fiecare filosofie oglindind o latură a adevărului.

De aici și farmecul mare al studiului istoriei filosofiei, în care, pe măsură ce înaintezi, vezi cum împrejurul scheletului primitiv, cu toate contrazicerile inevitabile dintre diferitele concepții unilaterale, crește mereu mai perfect trupul statuei care va trebui să fie odată întreagă și să reprezinte adevărul. D-nul Petrovici nu se orbește însă asupra puterilor minții omenești, și recunoscând că adevărul ultim va fi foarte greu și foarte târziu, poate chiar niciodată, accesibil inteligenții noastre; nu poate însă să nu vadă că speculațiile minții omenești, neputându-ne da taina ultimă a universului, poate să ne dea totuși o icoană veșnic perfectibilă despre această taină. Închee, cu o imagină pe cât de justă pe atât de plastică, comparând raportul dintre adevărul ultim și acea ce mintea omenească poate să atingă, cu raportul dintre harta unei țări și țara însăși. De sigur, harta nu e țara, dar cine ar putea tăgădui serviciile mari pe care harta ni le aduce, și marele ajutor pe care ni-i dă în cunoașterea țării pe care poate niciodată nu vom vedea-o aevea.

* * *

Capitolul intitulat: Metode în Metafizică, se remarcă în specia prin o critică judicioasă și pătrunzătoare făcută filozofei bergsoniene.

După ce arată că metoda pur expermentală e imposibilă în Metafizică, căci „condiția de existență a Metafizicei e și rămâne depășirea experienței și a lumei observabile", (pag. 30), după ce arată că și raționalismul apriori e insuficent pentru construirea unei Metafizici, putând sluji cel mult pentru construirea unei părți de metafizică, se oprește mai pe îndelete la discuția Misticismului și a formei pregnante pe care această direcție a luat-o în intuitionismul lui Bergson care e „o planetă tânără și strălucitoare a vechiului astru mistic (pag. 44).

Concepția lui Bergson îi apare autorului, ca un fel de Ruy-Blasl metafizic, sau cum se exprimă în altă lucrare, un bolșevism metafizic (pag 47). Unui gânditor strict logic, ca D-nul Petrovici, și care mărginește domeniul valabil al logicei la gândirea discursivă, nu-i poate fi prea simpatică apologia elementelor misterioase și mistice din sufletul omenesc. Convingerea sa e că intelectul e mai mult de cât acel felinar de locomotivă, la care îl reduce Bergson, felinar care luminează calea într'adevăr, dar nu poate da nici direcția, nici contribui la punerea în mișcare a mașinei. De altfel în prefață, D-sa ne spune că și motive de ordin social îl îndeamnă să combată o teorie filosofică care ar fi dăunătoare evoluției culturei noastre actuale, căreia i s-ar potrivi mai bine o filosofie raționalistă, care prin disciplină logică se poată contribui la formarea caracterelor

Vrând să dea un răspuns definitiv în privința metodei de urmat în Metafizică, nu se poate opri la nici una din metodele unilatreale. Afirmând că „metoda fundamentală în Metafizici e cea empiric-criticistă (pag. 53) nu poate să nu admită că și alte căi pot servi, în mod ajutător, bine înțeles, și combinate cu ea speculațiunii Metafizicei. Așă, intuiția lui Bergson, intuția mistică și intuiția artistică de care de altfel și Poincaré se servea, pot ajuta gânditorului în elanul seu spre piscurile adevărului ultim. Între adevăr și frumos sunt asemănări mari. Asemănări de metodă, căci și arta ca și știința se servește adeseori de analogie pentru scopurile lor; asemănări de structură, căci ideia regularității, unității în varietate, și a simplității le este comună, și asemănări de rezultat, căci foarte adesea adevărul și frumosul sunt două fețe ale aceleiași realități.

* * *

In „Metafizică și Religie" se stabilește raportul dintre aceste două discipline: eșite din năzuinți adânci ale spiritului, sau mai bine zis: eșite dintr'o aceiaș năzuință, căci cu greu se poate susține, „că dincolo de hotarele metafizicii mai rămâne ceva și pentru religie, metafizica urmând să cuprindă totul, inclusiv ultimele și supremele izvoare ale existenții" (pag. 62).

Intr'adevăr, cu toate silințele date de filozofia medievală, apoi de gânditori ca Descartes și Malebranche, Leibniz, Kant, care au vrut să pue granițe fixe, care să despartă religia de metafizică, în realitate, nici unul din ei nu au izbit a da religiei un obiect aparte, care să nu fie și al metafizicei. Kant singur face o excepție, el însă, îngustează mult, prea mult domeniul Metafizicei. Acest fapt a fost observat de Hege, care arată pregnant indentitatea de obiect între Religie și Metafizică, cu deosebirea că una întrebuințează forma plastică a simbolurilor și imaginilor pentru a exprimă adevărul, cealaltă se servește de aparatul abstract al concepțiilor logice.

Dar cum exprimarea prin imagini și simboluri e mult mai inadequată de cât cea prin noțiuni strict logice, ar urma că religia e un fel de metafizică primitivă, un fel de stadiu premergător, cum susține Comte, și atunci desigur că poziția religiei, ca mai inadequată de cât

metafizica, e mult mai slăbită față de aceasta. Delimitarea pe care Schleiermacher o face între religie și metafizică, e mai radicală, căci el recunoaște o diversitate de obiect între ele. Pe când metafizica dimpreună cu știința vor să exprime adevărul obiectiv, religia nu aspiră decât la exprimarea plastică a unei stări subiective de dependență a noastră față de necunoscut. In acest chip, lucrurile ar fi împăcate, dacă religia nu ar avea pretenția reală și psihologic explicabilă (pentru că atunci când crezi în ceva, vezi implicit că acel ceva e adevărat) de a explica adevărul.

Un filozof mai nou, Spencer, care a fost mult preocupat de chestiunile acestea, plecând dela constatare că orice cunoștință e relativă, e un raport între 2 termeni, dar nu termenii înșiși, cari rămân veșnic ascunși minții omenești, lasă pe socoteala religiei acest incognoscibil care se derobează veșnic străduinților minții, urmând ca știința împreună cu filosofia și metafizica să se ocupe cu cognoscibilul, deci cu relativul

Argumentarea lui Spencer ar fi valabilă dacă religia nu ar avea pretenție de a cunoaște și a explora acest absolut și atunci, una din două, sau absolutul e un profund mister și atunci nu-l poate explora nimeni, nici religia, (care oricum rămâne o manifestare a sufletului nostru) sau absolutul e explorabil și atunci nu poți opri la hotarele sale conceptele științei și speculările filosofice.

Soluția pragtmatistă, care vine cu un nou criteriu al adevărului religios: vestitul criteriu al utilității, (D-zeu există fiindcă credința în existența lui îmi este utilă) nu face în fond decât să confirme imposibilitatea de a delimita în granițe separate metafizica de religie.

Căci pragmatiștii sunt nevoiți să extindă criteriul adevărului pentru toate felurile de adevăruri. Concluzia la care D-nul Petrovici se oprește e: „religia nu posedă un ținut aparte deosebit de metafizică, iar cât privește atitudinea sentimentală și volitivă, cari sunt factorii constitutivi ai oricărei religii, ele nu sunt altceva decât consecințe practice ale teoriei metafizice“ (pag. 72).

„Noțiunea de D-zeu e o încercare supremă de a exprima absolut în termeni relativi“ (pag. 75).

Religiei nu mai rămâne decât să înțeleagă lucrul acesta, și paralel cu progresul culturei omenești, să renunțe tot mai mult la balastul tradițional și simbolic și să pue greutate mai mare pe intrepretarea filosofică a dogmelor.

Cartea sfârșește cu reflecții asupra raportului dintre „Filosofie și știință“, insistând întru ce privește filosofia în special asupra celor două discipline capitale ale ei: „Metafizica și teoria cunoașterei“. Raportul lor față de știință ar fi următorul: pe când metafizica, care, azi nu se mai poate clădi de cât pe baza ultimilor date ale tuturor știinților, mai mult ia dela științi suggestii de cât le dă, teoria cunoașterei dimpotrivă: mai mult le dă de cât le ia. O interesantă analiză a perspectivei metafizicei pe care teoria lui Einstein o oferă, și o reluare în discuție a bergsonismului, dă acestui capitol final o savoare specială de actualitate. După o discuție strict logică, o ultimă imagine vine să precizeze raportul dintre filosofie și știință: filosofia trebue să îmbrățișeze și să utilizeze roadele tuturor științelor, fie acum că se ridică, sintetizându-le încetul cu încetul, fie că aruncându-le pe toate în furnelul elaborării sub conștiente, se înalță de odată pe coloana unei viziuni intuitive a izvorului și unității lor“.

„In acest chip, filozofia ar fi de comparat cu partea de sus a unei piramide, ale cărei baze s'ar întemeia profund pe științele pozitive și chiar calitatea și valoarea unei filozofii ar depinde tocmai de această bază, căci evident, înălțimea unei piramide e în raport și cu lărgimea bazei“

* * *

D-nul Petrovici e un raţionalist critic-kantian, care nu a fost refracter însă suggestiilor date de curentele mai noi, mânuind cu uşurinţa proprie D-sale întreaga istorie a filosofiei. Afirmaţiile pe care le face iau greutatea pe care numai o erudită stăpânire a chestiunii i-o poate da şi e o adevărată plăcere intelectuală să vezi aproprierile pe care D-sa le face între diferitele probleme şi diverşii cugetători consideraţi. In chipul acesta cartea D-sale câştigă considerabil, atât în ce priveşte documentarea ştinţifică, cât şi în privinţa suggestiilor pe care le trezeşte în cititor.

Domnul Petrovici face parte din seria cugetătorilor, care împreună cu Wundt şi în legătură cu Fechner au căutat să reabilteze Metafizica din dispreţul relativ în care fusese cuprinsă până prin al 6-le deceniu al secolului XIX-le şi la cari urmaşii lui Kant contribuiseră foarte mult.

Terminînd, nu trebue să pierdem din vedere a releva şi o calitate de formă a cărţii D-lui Petrovici: marea claritate de expunere care o face accesibilă cu uşurinţă oricărui intelectual, chiar nespecialist. D-sa nu vorbeşte în jargon filosofic; şi încă odată ne vine în minte reflexia lui Boileau: Ce que l'on conçoit bien...

C. Narly

Marin Biciulescu: *Desenul şi Modelajul la copii*

Problema predării dexterităţilor în licee şi în gimnazii, a dat totdeauna de furcă autorităţilor competinte.

Predate fiind, fără tragere de inimă şi pregătire, de nişte dascăli lipsiţi de ori şi ce ideal artistic şi fosilizaţi de regulile aride ale programului şcolar, ele par nişte adevărate aparate de tortură de care se serveşte inchiziţia profesorială ca să chinuiască pe bieţii elevi. Cartea harnicului profesor *Marin Biciulescu*, vine odată pentru totdeauna să răstoarne această părere. Bogat documentată şi ilustrată cu desenuri de-ale elevilor, ea ne arată că un profesor priceput poate să dea o îndrumare nouă în predarea acestei dexterităţi atât de importante, care este desenul.

Simţul frumosului, atât de preţios în viaţa de toate zilele, nu se va putea desvolta în sufletul elevilor, decât graţie unei educaţiuni artistice sistematice, educaţiune la care va lua parte — fără îndoială,— profesorul de desen.

Cartea profesorului Marin Biciulescu, deschizând un orizont nou, este bine venită, şi trebue citită de toţi acei care se interesează de această chestiune.

Al. T. Stamatiad: *Câţiva scriitori*

Poetul „Trâmbiţelor de aur" face o adevărată faptă caritabilă, făcând cunoscuţi marelui public pe decedaţii scriitori *St. Petică* şi *I. C. Săvescu*, a căror operă o analizează poate cu prea mult entuziasm. La finele volumului, Al. Stamatiad, publică într'o limbă colorată şi cizelată traducerea piesei „L'Intruse" a lui *Maeterlinck*.

A. Bilciurescu

REVISTE

Ţara Noastră. (No. 41 din 11 Oct. 1925)

Articolele de fond ale D-lui Octavian Goga din Ţara Noastră au un nerf, o virilitate, o spontaneitate şi în acelaş timp o fineţă, o urbanitate şi o întorsătură literară care ridică pe autor în rândurile gazetarilor de mâna întâi, nu de la noi, de pretutindeni. Ţara Noastră e o revistă răspândită, dar nu îndeajuns pentruca cuvântul D-lui Goga să pătrundă în masse. E păcat că d-sa nu are la dispoziţie un mare cotidian pentru a pune această nouă latură a talentului d-sale în serviciul folosului obştesc.

In numărul din 11 Octombrie, D-l Goga vorbeşte de *Supremul Razim: Armata.* D-sa arată vâlva ce-a făcut în anumite cercuri şi într'o anumită presă, discursul d-lui General Averescu prin care a relevat importanţa armatei în viaţa noastră de stat. D-l Goga înţelege perfect de bine şi tratează chiar de legitimă îndignarea cu care declaraţiile generalului au fost primite în aceste anumite cercuri. Dar tocmai pentru acest motiv, înţelege încă şi mai bine, pentruce avem *neapărat nevoe* de această armată.

Ritmul Vremii (No. 7-8, August — Sept. 1925)

Ritmul Vremii publică trei *autumnale*, de George Dumitrescu, de Zaharia Stancu şi de Radu Boureanu. Toate trei sunt bune, dar prefer pe a patra, scrisă de Sandu Tudor şi publicată în *Lumea.* Numai n'am înţeles dece o intitulează D-sa Automnală cu o, când toată lumea spune pe româneşte Autumnală cu u. Şi iarăşi n'am înţeles pentruce, înloc de-a înconjura oarecari expresii mai cu eleganţă, d-sa îi spune atât de crud pe nume celui care *ţipă drăceşte în el* (vezi Lumea, Bazar săptămânal, No. 40 din 18 Oct. 1925).

O reuşită traducere din Victor Hugo (Ispăşirea) are D-l Gr. Sălceanu în acest ultim număr din Ritmul Vremii.

Graiul Nostru (No. 7-8, Sept. — Oct. 1925)

Seria de ilustraţii ce reproduce această revistă cu privire la Al. Vlăhuţă este o pioasă aducere aminte şi o interesantă contribuţie la viitoarea operă biografică a acestui poet. Numărul de faţă ne arată casa în care a trăit Vlăhuţă în Bârlad, precum şi şcoala unde a învăţat el carte.

O traducere a D-lui *D. Nanu* din *Ernest Hello: Limita cuvântului* deşteaptă în cititor dorinţa de-a vedea întreagă această operă tradusă pe româneşte. E o adiere din pacea sufletească ce se făgăduieşte celor ce, trecători, se sbuciumă pe bucăţica aceasta de materializare a Dumnezeirei—pământul.

„Dacă e adevărat" spune Hello, că omul nu cunoaște *în întregime*, nici cel mai mic lucru, este iarăși adevărat că nu poate să-ți vorbească desăvârșit, nici măcar despre ceia ce știe sau simte el. *Sufletul*, fiindcă este nesfârșit în putere, ar voi să priceapă pe Dumnezeu. Dar nu-l pricepe, fiindcă Dumnezeu e nemărginit în faptă. Vorba omenească, ar vrea și ea să oglindească măcar sufletul uman în întregime. Nici ea nu o poate, fiindcă sufletul este nesfârșit în putere. Ce resurse le mai rămâne acestor doi iuvinși: Sufletului să poată atinge pe Dumnezeu—Cuvântului să poată oglindi sufletul? *Tăcerea*!

„*Tăcerea este cuvântul suprem care mărturisește Nemărturisitul*,—firește, cu neîndemânare, dar... atât cât e cu putință!"

„Tăcerea sosește" urmează autorul „și îngenunche pe marginea abisului și mărturisește că omul a tăcut și lasă cuvântul lui Dumnezeu."

„In clipele solemne când omul plutește în plină lumină, plin de simțimântul Nemărginirii, dacă simte nevoia tăcerii, nu e pentru că n'are nimic, ci *pentru că are tot de spus*. Nu obiectul lipsește cuvântului, ci cuvântul lipsește obiectului. I-e frică să întrebuințeze cuvinte, căci *cuvintele sunt termeni (ceia ce sfârșește)*, i-e frică să nu îngrădească, să nu nimicească mărginind bucuria aceasta imensă și timidă care i se ridică din fundul sufletului, și plutește pe deasupra lumii, fără a se odihni pe ea, *simțind-o prea îngustă spre a-i servi de razim*! I-e frică să nu stingă flacăra, dacă ar închide-o... I-e frică să nu cadă în robie, în clipa chiar în care ar încerca să mărturisească nemărturisitul, și să povestească ruperea cătușelor!

Iar capitolul intitulat: *Unitatea cu Aproapele* și începând cu vorbele Mântuitorului: „*Să se mistue toți într'unul singur, cum Tatăl și cu Mine suntem o Ființă*", acest capitol este de-o frumusețe, de-o înălțime morală, care te urcă pe niște culmi, de pe cari, pentru a nu ameți sau a nu roși, trebue să fii sau foarte tare sau foarte curat.

Suflet Românesc (1 și 15 Oct. 1925)

Tânăra revistă craioveană ne-a făcut o plăcută surpriză tipărind în No. 3, vorba *sfârșit* la urma *Povestei Maicei Domnului* a lui *Ion Pillat*. Pentru oamenii cari înțeleg poezia și în afară de marginele județului Muscel, versurile D-lui Pillat sunt uneori bune, însă deseori obositoare. Ele devin obsedante atunci când fac parte dintr'o poemă în care viața Mântuitorului și a Maicei Domnului este transferată de pe malurile Iordanului în meleagurile din preajma conacului de la Florica. Pentru gloria dinastiei d-sale, ceiace a făcut D-l Pillat este o faptă bună, dar pentru literatură nu.

Pe un coleg de la *Lumea* l'a tulburat versurile următoare, în care poetul descrie pe-un mag:

„Cel de pe urmă, buzat și arap",
„Behăia când vorbea, dând din cap ca un țap.

E de altfel tonul întregei poeme—un curent nou, știu, dar noutatea lui nu-i acoperă sluțeniile. Pilde cât lumea:

Vino Tomo, Tominoace,
Vin' la mama, să te 'nfașe
Vin frumosul meu încoace
Și din ierbi, din busuioace.
Iese un broscoi urât
Dar zărindu-i felul hâd,
Ochilor holbați de broască
etc.

De! ce să mai zici?! Şi apoi alta, o prea ciudată asociaţie de idei pentru a nu fi ispitit s'o transcriu aci:

„Se'nchină lui Sân Nicoară, lui Sân Ionei cel mai drag.

„Se gândi la *Fiu 'n ceruri* şi la *cânele din prag.*

D-l Ion Pillat are totuşi, firește, şi versuri frumoase, pentru simplul motiv că este un poet bun şi-i scapă prin urmare şi versuri bune chiar când se lasă târât de curentele moderne.

Notez următoarele:

„La icoană ea aprinse cuvios o lumânare.

„Până 'n temelii de suflet o cuprinsă pace mare.

Pentru această *temelie de suflet* i se poate ierta întreaga poemă, fiindcă un vers frumos face mai mult decât o mie care nu sunt.

Junimea Literară (No. 5-7 Mai—Iunie 1925).

Aşi vrea să recensez această revistă şi nu pot. Numărul din Mai—Iulie ni sosește abia în Octombrie şi conţinutul ei este atât de bogat, încât lipsa de timp mă împiedică să mă ocup de ea. Revista cernăuţeană de sub direcţia D-lui I. Nistor, având de redactor pe D-l Leca Moraru, se află în al 14 an al existenţii sale. N'am cunoscut-o, până acum şi pentru mine este o revelaţie. Păcatul mărturisit e pe jumătate iertat. Voi arăta acum în treacăt articolele despre care îmi propun să vorbesc în numărul viitor, aşa: *Solia lui Luca Cârjă de I. Nistor în Parcul Mitropoliei de E. Nicanu, Poezia simbolistă de E. Pohontzu, Prin satul Hasdeilor de Calinic Istrati...* dar câte, aşi trebui aproape să le înşir pe toate. Mă opresc deci aci la poezia D-lui *C. Berariu: Episod Antic.* Ascultaţi acest început:

Cu picioare săltărețe,
Uşurele,
Versuri vin la joc olimpic.
Un poet iubit al vremii
Le aduce
Şi cu gesturi elegante
Le prezintă.

Cu ce îndemânare, cu câtă uşurinţă suntem transportaţi dintr-odată cu mii de ani în urmă, la un concurs de joc olimpic.

Fericit poetul mândru
Işi înalţă
Laurii glorificării!
Şi poporul aplaudează.
De o parte
Stă Socrate şi privește
Zâmbitor...

Aşa ne simţim acasă prin această simplă descriere, încât parcă D-l Berariu şi cu noi, acolo în Ellada ne-am petrecut viaţa întotdeauna. Duelul spiritual ce are loc între poet şi gânditor urmează firesc, elegant, profund:

— „Cel mai înţelept din lume
Eşti, Socrate!
Astfel s-a vestit la Delfi:
Tu eşti gloria Atenei!
Nu îmi lauzi
Mândrii mei copii ai clipei?
Sclipitoare?"

— „Ce e lauda? Ea 'mi pare
Un ecou
Mult mai tare decât tonul
Care lui i-a fost părinte,
Văl subțire
De paiangen, care-l rupe
Un copil.

Poetul, supărat, își apără arta. Vorbește despre *focul sacru*. Socrate răspunde:

— „Nu s'aprinde focul sacru,
Pentru clipe.
El cu luciu de stea subțire
Luminează și pătrunde
Universul
Și'n lumina lui cuprinde
Veșnicia!

Aprig dă răspuns poetul:
„Veșnicia?"
Un fantom, născut din creeri,
Care ca vampirul suge
Vrerea vieții
Și ca umbra nopții fură
Raza zilei!"

Și în sfârșit se despart, fără, firește, a se fi înțeles, nici a se fi convins unul pe altul.

Supărat poetul pleacă.
Iar Socrate
Stă pe gânduri, ca o stană,
Lung—prelung în nemișcare
Cum rămâne
Neclintită 'n fuga vremii
Veșnicia.

Este în poezia acesta, în care lipsa rimei nu se simte, o culoare a timpului și-a locului, o originalitate în formă și în fond, o fragezime, o ușurință, un natural, care-i dau o notă cu totul deosebită, ceva nou în literatura noastră.

Hâncu.

FAPTE

Despre Panait Istrati. — In *Kira*, D-l Istrati iartă, creştineşte, greşiţilor sei. In *Moş Anghel* nu iartă, nu ureşte — priveşte trista viaţă. In *Haiduci* încolţeşte în el un simţământ nedesluşit; seamănă cu răscoală, parcă aduce cu ura. Rând pe rând d-sa s'a arătat creştin, filosof, revoltat. Iar acum, în *Trecut şi Viitor, trecutul* de iubire se tot afundă în umbră, iar *viitorul* se anunţă tulburător şi duşmănos.

C. Gane.

Pe calea gloriei (Valentine de Wolmar). — A recunoaşte un talent e lucru uşor; dovedeşte numai pricepere. A *vrea* să-l recunoşti devine mai greu; dovedeşte sinceritate. Dar ca un poet să recunoască talentul unui altuia, e lucru rar de tot, căci face dovadă de mărinimie.

Imi place, mai mult pentru *el* decât pentru *ea*, felul cum poetul Vlăhuţă vorbise odinioară de versurile Valentinei Petrescu:

„In aceste versuri se întrevăd aproape toate bunele însuşiri ale adevăratului poet: fragezime de sentiment, cugetare vie, vibrantă, plină de surprize, putere de expresie, privire adâncă, dreaptă cutezătoare în inima lucrurilor, şi mai presus de toate, sinceritate, acel dar nepreţuit care te farmecă de la primul vers şi care în poezie este *taina tainelor*"...

Astăzi, pe *Valentina Petrescu* o chiamă *Valentine de Wolmar*. Indepărtată şi înstrăinată cum e — să nu-i arunce nimeni piatra — a noastră rămâne poeta a căror versuri „Les heures qui restent" au fost spuse pe prima scenă din Paris, şi a cărei carte „Lambeaux d'âme" a fost premiată de cea mai veche şi mai înaltă instituţie literară din lume, Academia Franceză.

Iată ce-a spus despre ea Adolphe Brisson, marele critic francez:

„Roumaine par la naissance, française par la culture, M-elle Valetine de Wolmar unit en elle quelques-uns des traits caractéristiques des deux races. Elle contemple et elle peint. Elle s'interroge et elle pense. Sa première oeuvre, „*Lambeaux d'âme*" couronnée en manuscrit par l'Académie Française et maintenent éditée, est un chant d'amour. Chant qui émeut, car il est sincere. Tout ce qu'un coeur passionné peut ressentir: l'espoir du bonheur, l'ivresse de la possession, les frissons de la chair, les mirages du rêve, l'ineffable joie du don de soi-même, les fievres et les langueurs de la volupté, la douceur de la tendresse, la mélancolie du souvenir, l'effroi du mystère, M-elle de Wolmar exprime ces choses éternelles avec une originalité qui les fait neuves. Ces vers, musicaux, purs de forme, strictement disciplinés, sont pleins d'orages".

Iar Tancrède de Martel se exprimă astfel:

„M-elle Valentine de Wolmar, avec son recueil „*Lambeaux d'âme*" m'apparaît richement douée. Ses poèmes révèlent une personnalité remarquable par l'abondance et la variété des sensations, en même

temps que leur sincérité. Un sonnet tel que „les Horizons", des terza-rima comme „la Descente" et „les Heures qui restent „semblent cristalliser son talent original et pénétrant — talent d'une étonnante ampleur d'idées et de sentiments. J'ai été fortement emu par nombre de pièces autant dire de „confidences" ou l'amour, exalté jusqu'au delire, jette des accents vibrants et passionnés dignes de la grande Marceline. Le poème: „Je ne peux pas chanter" a le prestige d'une oeuvre parfaite; et c'est là, en definitive, la vraie note du recueil".

De altfel, întreaga critică franceză e unanimă spre a recunoaşte D-rei de Wolmar un talent în afară de cale. Henri de Régnier, Gabriél Hanotaux, Gaudry, Rassat, toţi îi ridic osanale. Gabriel Hanotaux, de pildă, spune: „J'ai lu avec la plus vive émotion ces beaux vers. Ils sont d'une grande âme et d'un noble esprit. Toute la poésie humaine est là." Iar Rassat: „Valentine da Wolmar s'avance, par son coup d'essai, vers la gloire des maîtres"

E deci a treia femee română care păşeşte pe calea gloriei, în capitala lumei. Pe lângă Contesa de Noailles şi Elena Văcărescu, va trebui să numim de acum înainte pe Valentina de Wolmar.

Imi pare rău de-un singur lucru: mi-ar fi sunat frumos, acele pe malul Senei, numele de *Petrescu*.

C. G.

O propunere inimoasă.—*Dl C. Milozi*, în prefaţa cărţii d-sale asupra „*Concursului european pentru pace*" îşi propune să publice pe româneşte toate memoriile acestui concurs, pentru strângerea unui fond, ce-i va servi la înfăptuirea unei organizaţiuni de „Cooperare a forţelor sociale în România", care să organizeze un concurs în Balcani, asupra problemei:

Cum s'ar putea restabili pacea şi prosperitatea în ţările balcanice şi în Europa, prin cooperarea internaţională.

Felicităm pe inimosul publicist *Dem. C. Milozi*, căci preocuparea sa în epoca în care trăim, dovedeşte că avem de-a face cu un idealist. Şi, aceşti oameni, fiind puţini la număr, trebuiesc în mod particular preţuiţi.

Insă, scepticismul nostru ne va face să privim cu oarecare neîncredere această chestiune, după cum, de altfel, vom privi cu neîncredere în viitor, o pace eternă şi-o armonie universală, cât timp urile de rassă, urile dintre popoare vor exista încă.

A. B.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea
Noembrie
1 9 2 5

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

66107

PATRIARCATUL ROMÂNESC.

Obişnuiţi a privi toate faptele zilelor noastre prin prisma politicianismului, nu mai apreciem cum se cade evenimentele, cari prin firea lor ies din făgaşul obişnuit.

Patriarcatul, care a stăpânit sufletele cu ocazia investiturei S. S. Miron de alungul câtorva zile, se ridică ca un obelisc pe calea paşilor mărunţi ai vieţii de toate zilele şi merită să ne oprim, meditând asupra lui. El constituie un pas epocal în linia evoluţiei noastre istorice.

In viaţa neamului nostru s'a cunoscut până aci patriarcalismul, nu însă patriarcatul. Stăpânirea dulceagă a unui bun, iertător şi prea lăsalnic părinte, mai mult moşneag resemnat, de cât părinţesc sfătuitor şi indemnător, astfel de stăpânire s'a cunoscut în viaţa noastră de la ţară... Viaţa primitivă, patriarcală, în care tatăl, moşul, sau bunicul, reprezintă suprema autoritate. In aceasta viaţă, care se petrece după datini din bătrâni, sub ceaţa unei autorităţi vage, totul este nedifinit, nebulos, ca o câmpie sau ca un plai de munte peste cari trec turme cu tălăngi şi cu ciobani doinind din foae sau fluier.

Acest patriarcalism a rămas şi el o amintire din trecut, care numai ici colea, prin colţuri mai ascunse ale ţerii, şi-a mai uitat câte o umbră de amurg.

Acum vine patriarcatul: o instituţie de drept şi de organisaţie bisericească. Cu patriarcatul, puterea ierarhică din biserica ţării îşi atinge culminaţia naţională, nu însă desăvârşirea.

Deşi nu pot să mă simt legat prin firele de drept ale acestei puteri, am salutat şi eu, ca preot român, şi ca ortodox creştin, unit în legătură de supunere şi iubire cu biserica Romei, noua instalaţie a bisericei române, şi am salutat-o, în

faţa Ţării, la Senat, cu deplina conştiinţă a clipei istorice, convins, că ridicarea bisericei constitue o ridicare morală a Ţării, înlăuntru şi în afară. Patriarhatul contribuie la consolidarea morală a societăţii umane peste tot, şi la întărirea Bisericei creştine în deosebi.

După săvârşirea atât de solemnă a investiturei, în mijlocul unei manifestaţiuni naţionale şi bisericeşti, fără păreche până aci la noi, Senatul, care se mândreşte de a avea pe Patriarch între membrii sei, a ţinut să salute de nou, la prima venire în şedinţă, pe întâiul Patriarch Român. M'am asociat din toată inima şi la această spontană manifestaţie, nu pentru motive personale subiective, ci tot pentru importanţa excepţională ce socotesc şi simţesc, că o are patriarcatul, ca instituţie bisericească, în această Ţeară, ca organizare de autoritate şi ca for jurisdicţional în viaţa bisericească.

Ori cum am privi originea nouei instituţii, ea este un act de voinţă naţională, un fapt al autodeterminării, în domeniul bisericesc al vieţii publice.

Tomosul Patriarchiei din Constantinopole şi delegaţiile tuturor bisericilor autocefale, ce au asistat la înscăunarea Patriarcului, constituie nu atât un tiflu juridic şi canonic, cât mai mult recunoaşterea de fapt a unui act, mai mult sau mai puţin dorit de ele, pe care nu l'au putut nici impiedeca, nici contesta.

Patriarcatul se presintă şi rămâne o hotărâre suverană a voinţei colective româneşti de a-şi înălţa biserica, în ochii săi şi în ochii lumei, pentru a-şi satisface cerinţele mai mari ce le simte conştiinţa naţională.

Hotărîrea aceasta, semnul acesta al voinţei, este un semn de bine, un dor de mai bine, imbold categoric al necesităţilor morale resimţite în chip conştient şi demn.

In faţa acestui act de proprie determinare a inimei şi raţiunei româneşti, nu poate fi inimă şi suflet românesc, care să nu trăsară şi să nu aplaude, dorind, ca el să găsească o desăvârşită realisare.

De aceea, când printr'o surprindere, eram pus să deschid eu, în Senat, desbaterea asupra proiectului de lege — nu am şovăit de la primul moment să declar credinţa mea, că nu este partid, ba că nu este Român în Ţara Românească,

care să nu să bucure de acest act de înălțare a prestigiului bisericei, prin care se înalță însuși prestigiul țării.

Nu așa răsăriau, și cursul vremii, patriarcatele cele vechi istorice sau apostolice. Patriarcatul Antiochiei, al Alexandriei și al Romei, își datoriau ființa autorității covârșitoare între apostoli al sfântului Petru, care a trecut ca întemeietor prin aceste scaune de episcopie. Al Ierusalimului își datoria ființa sentimentului de evlavie a creștinilor față de locurile sfințite prin faptele și actele de sacrificiu ale Mântuitorului Christos.

Al Costandinopulului se datoria puterii imperiale, care și-a strămutat centrul în aceea metropolă a imperiului de răsărit.

Roma cea nouă era reflexul Romei celei vechi.

Patriarcatul Românesc e un patriarcat național, isvorît din voința suverană a poporului românesc, întregit, ca stat și ca națiune. In acest patriarcat se validitează mai mult ideea patriei, de cât ideea puterii părintești.

El constitue dovada voinței neamului românesc de a se înălța și bisericește, cum s'a înălțat politicește; de a se introduce și în societatea bisericilor, cum s'a introdus în societatea statelor din lume. Ca act de voință el inpune, în lăuntru și în afară, în Răsărit ca și în Apus. — Dar cum se va realisa, ca organizație, ca putere reală, activă și productivă? Asta rămâne ca viitorul s'o arate.

Noi toți, ca Români și ca creștini, suntem interesați, ca realizarea să reușească cât mai desăvârșit, pentru românism, ca și pentru creștinism. De aceea am vrea cu toții să ne dăm contribuția, chiar și aceia cari *stricto jure* nu suntem îndatorați, nici angajați.

Semnele ce se arată sunt bune. Condițiile de loc și de timp, sunt favorabile. Trăim o epocă de *pace mesiană* — ca dorință unanimă a umanității. Și biserica este sanctuarul acestei păci. Conlucrarea întregii biserici în acest măreț scop este resimțită ca o necesitate pretudindenea. „Anul sfânt" din biserica Romană concade cu aniversarea celui dintâi conciliu ecumenic de la Nicea — și *jubileul* acesta e tot așa de festiv prilej la Iași, ca și la Roma.

De remarcat încă și faptul îmbucurător pentru noi, că aniversarea conciliului de la Nicea, pentru întreg Răsăritul nu s'a serbat nicăieri așa de solemn, ca la Iași, unde Regele

României, după pilda lui Constantin cel Mare, a spus un cuvânt autoritar, tot așa de important pentru creștinătate, ca și pentru umanitate. La Roma în schimb, — și sub Roma aici se înțelege întreg Apusul, — aniversarea întâiului conciliu ecumenic se serba cu o sfântă liturghie orientală, celebrată sub presidiul Mitropolitului nostru de la Blaj.

Până și feluritele secte protestante au căutat să ajungă la o platformă de acțiune comună, la Stockholm, tot cu conlucrarea unor representanți ai bisericei române.

Un val de bună voire între oameni caută să acopere ca un val de oleu pacificator valurile turburi ale vieții de instincte războinice.

Din răsăritul slăbit ca și din apusul puternic organizat, pornesc aceleași chemări și aceleași curente de creștinească împăcare. Pare că se aude mai cu înțelegere ca ori când, apelul liturghiilor noastre milenare:

„Să ne iubim unul pe altul, ca într-un cuget să mărturisim!“

In această atmosferă prielnică răsare Patriarcatul în România, în acea România, care s'a jertfit totdeauna în cursul veacurilor în slujba păcii dintre Apus și Răsărit. Dacă Patriarcatul va înțelege glasul vremei și va deslușì semnele ei, nu mai încape nici o îndoială că va dobândi, ori când va voi, acea recunoaștere indispensabilă, pentru ca toată lumea să fie obligată a considera pe Patriarcul românesc, ca pe un adevărat patriarcat canonic, nu numai național, cu nimic mai pe jos decât cei patru vechi patriarchi ai Răsăritului.

Dr. Elie Dăianu
protop'p ortodox unit și senator de Alba-Iulia.

FAUST

de Goethe (Partea II-a [1])

Traducere de **I. U. Soricu**

ACTUL V

MIEZUL NOPȚII

(Vin patru femei îmbrăcate în haine sure închise)

INTÂIA FEMEIE.

Eu mă numesc Lipsa!

A DOUA FEMEIE.

Și eu Datoria!

A TREIA FEMEIE.

Eu mă numesc Sila!

A PATRA FEMEIE.

Eu mă numesc Grija!

TREI DINTRE ELE

E ușa închisă, nu-i rost de intrat,
Aicea stăpânul e foarte bogat.

LIPSA.

Aici sunt o umbră de nimeni văzută.

DATORIA.

Aici parcă n'aș fi, căci nu-s cunoscută.

SILA.

De-aicea eu nu pot nimica să storc.
Căci toți dela mine cu scârbă se 'ntorc.

---

[1]) Din volumul d-lui I. U. Soricu, care va apare în curând în editura Ancora.

GRIJA.

Da. Vouă intrarea opritu-v'au zeii.
Dar grija pătrunde pe gaura cheii.

(Grija se face nevăzută)

LIPSA.

De-aici, sorioare să mergem mai bine.

DATORIA.

Eu, sfatul urmându-ți, voi merge cu tine.

SILA.

De voi amândouă și eu mă voi ține!

TOATE TREI.

Trec norii în slavă și stelele-ascund.
De-acolo, din umbra și-al zărilor fund,
Spre noi se îndreaptă, venind de departe
Șagalnica soră numită și Moarte.

(Pleacă)

FAUST. — (în sală).

Aici veniră patru și numai trei pornesc.
De ce vorbiră ele, eu nu mă dumiresc.
Vorbeau de silă pe de-o parte,
Rostiră și cuvântul moarte.
Cuvinte seci, ce sună fantastic, cobitor,
Mă urmăresc și-acuma cu ne 'nțelesul lor.
Cum nu pot să te 'nlătur din calea mea, magie,
Să uit a tale semne și-a ta vrăjitorie.
Natură, cum nu-s numai om în fața ta!
A fi un om atuncea cel mult ar însemna.
Eram un om, cât cele ascunse n'am cătat,
Cât mie, ca și lumei blestem n'am aruncat.
Văzduhu-i plin acuma de formulele mele,
Că nimeni nu mai poate să'l curețe de ele.
Când ne mângâie ziua cu dulcile-i surâsuri,
Ne înspăimântă noaptea cu groaznicele visuri.
Pe câmp o păsărică în drum ne-a ciripit,
Ce spune? Nenorocul de sigur l-a vestit!
Credințele deșarte ne urmăresc din zori,
Ne-amenință, ne'ndeamnă, ne umplu de fiori.

Ne 'nvăluește, singuri în mrejile haine...
Auzi scârțâind poarta și nimenea nu vine.

(Cutremurându-se).

E cine-va aicea?

GRIJA.

Fiindcă 'ntrebi, ei, da!

FAUST.

Și cine ești?

GRIJA.

Ce-ți pasă? Tu nu mai întreba!

FAUST.

Să pleci!

GRIJA.

Ba nici odată! Aici la bun loc sunt!

FAUST. — (Intâi înfuriat, apoi potolindu-se).

Să nu'ncerci să spui cumva de vraje vre-un cuvânt!

GRIJA.

Chiar de nu m'ar auzi,
Sufletele le-aș umbri.
Căci mi-arăt în mii de forme
Groaza forțelor enorme.
Eu pe apă, pe uscat
Sunt tovarăș nechemat.
Totdeauna nedorită
Ori și unde-s întâlnită.
Sunt huluită și-alintată.
Eu sunt grija întrupată.

FAUST.

Iar eu de vreai să știi anume,
Am pribegit mereu prin lume.
Plăcerile ce 'n cale mi-au eșit
Cu lăcomie toate le-am sorbit.
Și aruncam ce nu putea să-mi placă,
Și ce'mi scăpa din mâini, lăsam să treacă
Mi-am împlinit de-apururi ori-ce dor
Și tot ce îmi părea ispititor.

Așa trecui prin viață zvânturat
Intăi impetuos și ne 'nfrânat,
Și-acuma când sfârșitul mi-l aștept,
Sunt potolit, sunt rece și 'nțelept.
Cunosc viața asta în de-ajuns.
Ce-i dincolo de ea, ne este-ascuns,
Nebun e cine dincolo privește
Și ochii peste semeni și-i rotește.
Rămâi-aici în lumea cunoscută.
Ea celui harnic nu rămâne mută.
Ce cată omul sus în veșnicie,
Când ce-a pătruns el poate să deție?
Să 'și ducă astfel viața pământească,
Fantomele să nu-l ademenească.
Inalta năzuință e un chin,
Căci nici odată n'o 'ntrupezi deplin.

GRIJA

Pe cine eu îl prind în mreaje,
Pe cine stăpânire pui,
Pentru acele 'n lumea 'ntreagă
Folos și bucurie nu-i.
In jurul lui coboară umbra
Și veșnic soarele-i în nori.
Intunecate-s a lui simțuri
De-ai nopților adânci fiori.
Din binele întreg din lume
Nimica nu poate avea
Și 'n cea mai mare 'mbelșugare
In veci flămând va rămânea.
Plăcerile mereu le-amână
Cu ochii tot în viitor,
Și nicî odată nu e gata,
Căci nu mai are nici un spor.

FAUST.

Destul cu-a tale basme stranii,
Căci mi-e răbdarea pe sfârșite
Chiar pe 'nțelept cu-așa litanii
Il faci să'și iasă din sărite

GRIJA.

Dacă pleacă, dacă vine,
Hotărârea nu și-o ține,
La mijloc de drum îl prind
Și el merge șovăind,
Veșnic din ogâșe scos.
Vede lumea tot pe dos
Și ajunge o povară
Pentru cei ce'l înconjoară.
Piedici nu poate să treacă,
Vrea să sufle și se 'nneacă
Gându-i umblă 'n veci pustiu,
Nu este nici mort, nici viu.
Fără-a ști ce-i resignarea,
Nu-l cuprinde disperarea.
Tremurarea lui nervoasă,
Indolența dureroasă,
Detestabila sforțare
Când avânt și când plecare,
Somnul fără de repaos,
Crudul visurilor haos
Somnul său și deșteptarea
Îi gătesc spre iad cărarea...

FAUST.

O, voi fantome rele, în câte feluri știți,
Cu chinurile voastre pe om să'l canoniți.
Și până chiar și clipa de rece nepăsare
Voi făceți să'i aducă dureri omorâtoare,
Și noi sorbim, o demoni, a voastre-amare cupe
Căci lanțul depe suflet noi știm ce greu se rupe,
Dar ori și cât de mare ar fi puterea ta,
Tu fii convinsă, Grije, că nu mă tem de ea.

GRIJA. — (Suflând asupra lui)

Puterea mea ai s'o cunoști acum,
Când, blestemându-te, îmi văd de cale,
Intreaga viață oamenii sunt orbi —
Tu vei orbi la finea vieței tale! (Pleacă)

FAUST. — (Trezindu-se ca orbit)

Adâncă noapte 'n jurul meu coboară,
Ci'n suflet simt o dulce strălucire,
Şi tot ce-am plănuit odinioară
Eu vreau acum s'aduc la 'ndeplinire!
La lucru deci! Stăpânul porunceşte!
Voi slugi prin munca voastră încordată,
In lume vreau să ştiu că 'mi străluceşte
Concepţia înaltă şi bogată.
Lopata prindeţi, sapă şi ciocan,
Şi 'mi întrupaţi în faptă mândrul plan.
A ordinului grabnică 'mplinire
O va urma bogată răsplătire.
Iar opera cea mare ca s'o putem sfârşi,
Un spirit la o mie de mâni destul va fi.

CLAPA

SCHIȚĂ

In câmpul studiilor practice, întâia reformă ce s-a făcut în armată română, acum câteva decenii, a fost schimbarea obielilor prin ciorapi. Chipurile, să scape oamenii de rosături.

Afacere mare; novatorul a fost propus la înaintare *excepțională*. Dar invidioasele *furci caudine* au stavilit împlinirea ei fără zăbavă și s'a hotărât ca mai întâi să se *experimenteze*. Așa că deodată s'au trimis 200 de perechi unui batalion din Focșani, însărcinând pe comandanții respectivi să supravegheze îndeaproape efectul ciorapilor în chestia rosăturilor.

La vre'o lună a pornit un controlor să verifice *de visu* rezultatul, de care depindea și părăsirea arhaicului mijloc de îmbrăcarea piciorului în oștire. Și într'o dimineață de toamnă târzie, Colonelul Păstrăvoi sosea din București pe nisimțite în târgul Focșanilor și intra nepoftit în curtea căzărmii, pe când companiile se'ntorceau colbăite dela instrucție. Comandantul Regimentului, cu tot statul major în spate, primea radios defilarea depe scările pavilionului de administrație și striga răgușit de fum de țigară, parcă ar fi fost un General ce privește de pe o înălțime ostașii întorși din luptă:

— Bine întâiul,.. bine al doilea.

Compăniile încheiară frontul sub arșița soarelui, iar Controlorul, după ce lămuri scopul misiunii sale, intră direct în front, urmat de colonel si ajutor. Incepu cu compania I.

— D-le Căpitan, a-ți primit ciorapi pentru experiență, nu-i așa?.

— Da, domnule colonel.

— Câte perechi?

— Câte-ai primit, plotonier major?

— Cum, zise colonelul, nu ştiţi câte sunt, domnule căpitan? Bun gospodar... şi ordinul este ca să ştiţi şi oamenii care-i poartă.

Dintr'o reminiscenţă fericită, căpitanul îi răspunde la întâmplare:

— Am primit 50 de perechi, domnule colonel.

— Aşa e, întări ajutorul, le-am dat câte 50 de perechi.

Colonelul se duce la un soldat, şi cu ochii la căpitan:

— Acesta ce-are, ciorapi sau obiele?

Căpitanul, cercându-şi norocul, zise: „Ciorapi".

Iar Colonelul:

— Scoate bocancu, băete.

Inspiraţia l'a slujit prompt. Omul avea ciorapi.

— Dar ăsta?

Cu glas sigur căpitanul răspunse: „obiele".

— Descalţă-te, băete.

Şi punctul al doilea a fost câştigător.

— Văd că te interesezi, căpitane.

— Mă silesc, domnule colonel.

Colonelul făcu câţiva paşi.

— Dar ăsta?

— Asta are obiele.

— Scoate cisma, băete.

Norocul l-a părăsit acum. Omul avea ciorapi.

Colonelul se încruntă.

Căpitane, ştii dumneata ce'nseamnă (apăsat) a minţi pe un şef?

— Vă rog domnule colonel, ştiu ce poartă fiecare.

— Ce poartă ăsta atunci?

— Ciorapi.

Iar a tras bac. Avea obiele.

Colonelul (furios): Am să-ţi fac raport să-ţi ia comanda. (către colonel) Vă rog să luaţi act şi dos.

Şi a trecut cu furia în creştere la compania II-a.

— Acesta ce are?

— Nu ştiu domnule colonel, abia eri am luat comanda.

— Bine... mergem la a treia.

Ajutorul: Nu s'a întors încă dela tragere, d-le colonel
— Trimite după el, că n'am timp.
— Imediat, domnule colonel.
La compania a patra.
— Acesta ce are?
— Nu ştiu, domnule colonel.
— Poate eşti şi dumneata nou venit?
— Nu, domnule colonel.
— Şi nu ştii?!
— Nu, domnule colonel.
— (Către comandant şi ajutor): Vedeţi domnilor, cum irosesc dumnealor averea statului, cum se ingrijesc de gospodăria unităţilor... (către căpitan, ameninţător) Veţi vedea urmările.

Apoi problema schimbării obielelor a animat fierbinte o jumătate de ceas discuţiunea, iar uşurinţa cu care au tratat-o căpitanii a inverşunat la maxim pe controlor.

— Mergem sus să fac raportul, domnule colonel:.. (către căpitani) iar D-voastă veţi vedea urmările (cu dispreţ) nepăsării.

Compania a III-a tocmai intra pe poartă în pas alergător.

Comandantul i-a adunat pe două linii, apoi porni spre colonel.

Colonelul (întâmpinându-l) Dumneata comanzi compania a III-a ?.
— Da, domnule colonel, căpitanul Cortez Mihail.
— Câte perechi de ciorapi ai primit?
— Cinci zeci.
— Şti care oameni au obiele şi care ciorapi?
— Ştiu, domnule colonel.

Colonelul incruntat, apucă un om.
— Ce are ăsta?
— Ciorapi.
— Scoate bocancu băete.
. . . . . .
— Hm! ai nimerit'o.. (punând mâna pe alt soldat) dar ăsta?
— Ciorapi.
— Descalţă-te băete.
. . . . . .
— (enervat) O să vedem noi... dar ăsta?

— Obiele.

— Scoate bocanca.

. . . . . .

— Domnule căpitan, îi spui pe ghicite, ori îi ştii? Căci dacă te prind...!

— Nu domnule colonel, se poate, îi ştiu pe toţi.

— Ăsta?

— Ciorapi.

— (către soldat, arătându-i bocancii) jos.

. . . . . .

— Bine, bine, lasă c'om vedea (face câţiva paşi) dar ăsta?

— Obiele.

— (către soldat) Jos.

. . . . . .

— (uluit) Hm! (mai face câţiva paşi) dar ăsta?

— Ciorapi.

— (semnul) Jos.

. . . . . .

— (cu furia în reflux) Asta?

— Obiele.

— (semnul) Jos.

. . . . . .

— (încântat) Bravo căpitan Cortez. (îi strânge mâna) te felicit.

Asistenţa îi priveşte uimită la superlativ, controlorul se îndreaptă spre ultimul soldat.

— Dar ăsta?

— Ciorapi, domnule Colonel.

— Jos bocanca, băete.

. . . . . .

— (cu entuziasm) Te felicit din nou Căpitan Cortez. (cu convingere) Ai să ajungi departe. (către colonel) Propune-l, domnule, la decorare pentru abnegaţie în serviciu (către căpitanii ceilalţi) iar Dvoastră luaţi exemplu de la el, domnilor.

Şi pe când controlorul pornea cu comandantul spre cancelarie, căpitanii îl năpădesc pe Cortez.

„Cum dracu'ţi arde de ăstea, măi Mişule? s'a revoltat unul.

„Ai să'nebuneşti, mă, pe onoare mea" complectă altul.

Cortez pufni conpătimitor.

— Proşti sânteţi, dac'aţi crezut ce m'am omorât.

— Ia nu mai face pe ipocritul.

— Mă nu fii prost şi ascultaţi aci: eram la tragere şi-a venit plotonierul major de mi-a spus ce m'aşteaptă... de unde dracul să-i ştiu eu, mă, da'mi veni în gând. Aveam cinci zeci de perechi de ciorapi şi o sută de oameni. Am dat la fiecare câte un ciorap şi-o obială şi ordin: când oi zice ciorapi, descalţă bocanca cu ciorapul, când obială, pe aia cu obială. I-am tras clapa, asta e.

Em. Paulet.

O FRUNZĂ A TURBURAT OGLINDA APEI

Din pomii parcului sub brumă pe aleele melancolii.
ning întristări de frunze moarte, galben miraj al agonii.
In fund sub ederă, rugină de ferecate porţi cu-oblon
sub care se scoboară'n parcuri lespezi de mucezită scară
lângă o bancă alb săpată cu un spătar înalt de tron
Ciudată 'n preoteşti odoare, cu chip prelung de serafim
în degetele lungi cu sceptrul, un luger înflorit de crin,
fecioara cu ochi mari visează s'o fure zmeii din amurg.
In jur de patru stâlpi de straje, columne antice trunchiate,
din pântecoase roşi ulcioare zvelţi crinii cu potire 'nvoalte
ating cu mistica mireazmă luceafărul aprins întâi.
Şi la picioare pe prundişul, hurmuz mărunt şi auriu,
un paic în strai de catifea, cu zâmbetul trandafiriu
duios îşi mângâe cu-arcuşul înfioratul vechi cobuz.
In neclintire, în bazinul rotund cu măestrit chenar
din piatră de porfir curat, apa'n oglinda-i de cleştar
a închegat icoana lor cu farmece de vrăjitor.
De-odată peste parc în slavă străpunge-un corn de vânătoare,
lătrat de câini, clingăt de scut, o cavalcadă'n depărtare...
şi-icoana vrăjii din bazin s'a încreţit, s'a turburat.

Sandu Tudor

UN POET BĂNĂŢEAN UITAT

(CASSIAN MUNTEANU)

Din noianul întunecat al uitării încerc să desprind figura lui Cassian R. Munteanu. Cunoscut de toţi cari au luptat alături de el în timpul zbuciumelor pe cari le-a îndurat poporul românesc pentru înfăptuirea unităţii sale politice, el a fost un luptător anonim pe toate fronturile noastre.

Dar activitatea lui Munteanu a fost răsplătită în parte; oşteanul a văzut izbânda, iar pribeagul obosit şi-a aflat odihna.

Dacă totuş încerc să scriu aceste rânduri, o fac pentru că cel care odihneşte aproape de cinci ani în cimitirul din Lugoj, n'a fost numai un voluntar care a stat până la ultima răsuflare în serviciul cauzei româneşti, ci pentrucă el a fost un poet, căruia trebue să i-se dea partea cuvenită în istoria literaturii româneşti.

Cassian Munteanu s'a născut în comuna Vermeş din Banat la 29 Februarie 1892. Fiu de învăţător, de mic copil el s'a indentificat cu viaţa locuitorilor din sate, şi-a învăţat să iubească pământul care l-a crescut. Dragostea aceasta pentru viaţa patriarhală dela ţară, se oglindeşte în toate poeziile sale şi prins în vârtejul vieţii, amintirile din copilărie îi constitue cea mai frumoasă comoară a sufletului său.

După ce a terminat şcoala din comuna Vermeş, copilul timid şi plin de idealism porneşte în lume, simţind că are chemare să înfăptuiască un ideal. Urmează un an la liceul din Lugoj, trece apoi la Oradea-Mare unde stă patru ani, iar în clasa a VI-a liceală se întoarce la Lugoj. Talentul lui Munteanu se ivise încă din anii copilăriei când scria poezii hazlii, zeflemizându-şi camarazii de şcoală. Ajungând în toamna

anului 1910 la Lugoj, Munteanu care avea 18 ani, începe să colaboreze la ziarul „Drapelul" din localitate. Aici își publică el cele dintâi poezii, traduceri și încercări de proză. Tânărul entuziast avea însă să sufere urgisirea profesorilor străini, cari nu vedeau cu ochi buni activitatea lui literară.

După un zbucium de luni de zile, pe lângă toate insistențele acelora cari se interesau de soarta lui, el renunță să mai urmeze școala, care-i devenise imposibilă, și fără să înștiințeze pe nimeni, părăsește orașul în luna Maiu 1911, atras de idealul pe care-l urmărea, și încrezător în puterile proprii. El trece granița și merge la București, crezând că acolo își va îndeplini chemarea.

Atunci începe pentru el seria nesfârșită de suferințe cari se țin lanț, până când inima lui obosită încetează de a mai bate. Tânăr, fără experiență și fără nici o diplomă, el îndură cea mai neagră mizerie. Nu-l părăsește însă năzuința spre mai bine. Merge la Constanța ca împăturător de ziare la organul partidului liberal „Drapelul" din localitate, se reîntoarce la București la începutul anului 1912 și ajunge redactor la „Foaia Noastră"; apoi conduce administrația „Tipografiei Românești" și a ziarului „Lumina Nouă". Mizeria și decepțiile pe care le îndură îl doboară la pat, și în primăvara anului 1913 părăsește București, și trece la Craiova la revista „Ramuri". Dorul de casă, de părinții bătrâni pe cari îi lăsase, îl mănâncă, și în toamna anului 1913 se reîntoarce la Vermeș.— Dorința cea mai aprigă pe care o nutria încă de pe băncile școalei de a intra în vâltoarea vieții i-se realizează de tot altfel de cum visase. Idealismul său s-a isbit de realitate, și din ciocnirea aceasta el rămase cu aripele frânte.

Mai târziu el intră ca colaborator la „Românul" din Arad, unde rămase până în vara anului 1914, când izbucnește războiul mondial. Munteanu intră sub arme cu moartea'n suflet, chinuit de tragedia neamului său de dincolo de Carpați, care avea să lupte pentru o cauză străină aspirațiilor sale. El merge întâi pe frontul sârbesc, apoi pe câmpiile galițiene, dar bolnav este internat în spitalul din Caransebeș. In timpul acesta este înaintat curții marțiale ca trădător, din cauza unor articole defăimătoare la adresa armatei Austro-Ungare, pe cari le trimisese de pe câmpul de luptă, isbutind să le scape de

severa cenzură militară în mod frandulos. Apărând articolele în ziarul „Românul", autorul a fost descoperit şi dat pe mâna autorităţilor militare.

Convins că-l aşteaptă cea mai cumplită pedeapsă, Munteanu evadează într'o seară din spitalul din Caransebeş, unde erà deţinut şi după un efort de mai multe zile, reuşeşte să treacă în regat. Drumul pe car l-a făcut el, ameninţat la fiecare pas să fie împuşcat de santinele şi jandarmeria ungurească, suferinţele pe cari le-a îndurat, târându-se fără puteri pe povârnişurile munţilor şi având ca singură hrană iarbă şi melci, groaza de care a fost cuprins de câte ori îşi pierdea orientarea şi nu mai ştiă încotro s'o apuce, toate acestea nu le-ar fi putut îndura dacă n'ar fi fost călăuzit de credinţa nestrămutată că dincolo de munţi, la soare-răsare, este mântuirea.

Ajuns la Bucureşti, el ia parte la apriga propagandă pentru intrarea în război şi nu este scutit nici de data aceasta de multe decepţii şi suferinţe. — Insfârşit se declară războiul nostru, urmează zile de însufleţire, apoi dezastrul din toamna anului 1916. Munteanu intră ca voluntar în armata română şi ia parte la luptele din vara anului 1917. După încheerea armistiţiului cu germanii, el trece în Basarabia şi îşi continuă opera de propagandă naţională. Bănăţanul înstrăinat de glia strămoşească pe care o iubea atât de mult, ia toiagul pribegiei şi se străduieşte să deştepte conştiinţa naţională a fraţilor săi basarabeni. Trăeşte zile de sbucium cu mult prea grele pentruca să le poată îndura şubreda lui sănătate. Infiinţează la Tighina în toamna anului 1918 ziazul „Nistrul", făcând propagandă pentru introducerea alfabetului latin. Cu începutul anului 1919 redactează la Bucureşti ziarul „Banatul" pe care-l scoteau pribegii bănăţeni.

Insfârşit îi este dat pribeagului să se reîntoarcă la vatra părăsită. Aici îşi strânge ultimele puteri şi ia şi el parte la intensa mişcare politică ce se desfăşura în anii 1919-1920 în Banatul desrobit. Scoate la Bocşa un ziar politic „Gazeta Bocşei" iar în primăvara anului 1920 este ales deputat, dar puterile lui sunt pe sfârşite şi boala îl doboară.

Iluzia de o clipă ce-l făcuse să creadă că razele soarelui italian îi vor reda sănătatea pierdută îl părăseşte, aşa cum l-au părăsit rând pe rând toate iluziile, toate visurile tinereţii

lui. Munteanu se reîntoarce dela Palermo mai bolnav de cum plecase, pentru ca să se stingă în spitalul din Lugoj în ziua de 12 Ianuarie 1921. — Acuma îşi doarme somnul de veci în cimintirul din Lugoj, alăturea de înaintaşii săi Niţă Popovici Bănăţeanul şi Victor Vlad Delamarina.

Activitatea literară a lui Munteanu constă dintr'un volum de poezii editat de autor în Lugoj în 1919 cu titlul „Pribeag". Cele mai multe din aceste poezii sunt scrise în anii 1911-1913 şi cu mici modificări au fost publicate în ziarul „Dreptul" din Lugoj. In volum sunt însă şi câteva poezii din pribegie.

Tot în Drapelul din anii 1911-13 a fost publicate alte 20 de poezii, cari n'au mai fost retipărite, şi câteva au rămas până azi nepublicate.

Scrieri în proză, afară de o mulţime de articole politice, are Munteanu: (*Atacul* Bucureşti) 1915 apărut în ediţia a 2-a sub titlul *Martirul Cătanelor*, o culegere duioasă de schiţe din războiu, în cari ne descrie tragedia soldatului român din armata austro-ungară, care trebue să moară pentru o cauză duşmană aspiraţiilor sale. Stilul lucrării este simplu, dar viguros. Impresionată este în deosebi evadarea lui.

In acelaş gen sunt scrise şi impresiile sale de călătorie „Prin Basarabia românească" (Lugoj 1919), tot o operă de propagandă culturală.

A mai scos „Bătălia dela Mărăşeşti" cu 2 hărţi şi anexe şi o comedie „Rai şi Iad" (Lugoj 1919) în care satirizează moravurile societăţii noastre.

In manuscris necomplect, a rămas un roman pe care nu l-a terminat şi avea proectul unui poem: „Banatul sângerând".

Deşi puţine la număr — căci cei mai frumoşi ani şi i-a jerfit Munteanu în zbuciumul războiului, punând stavilă producţiunii artistice—scrierile amintite mai sus denotă un puternic talent literar. In deosebi merită atenţiune poeziile sale dintre cari următoarele au fost publicate în ziarul „Drapelul" din Lugoj şi nu au fost retipărite în volum: „Moara părăsită" (Drap. Nr. 31—1911). „Sonet" —lui Moşu Costa— (Drap. Nr. 31—1911) „In cimitir" — Sonet, memorie lui Victor Vlad Delamarina — (Drap. 34 — 1911); Baba Mărie (în dialect bănăţenesc) (Drap. Nr. 36—1911); „Liege nouă" în dialect (Drapelul Nr. 36—1911); „Invierea" (Drapelul supl. Nr. 42—1911

Târdzău — în dialect (Drap. supl Nr. 42-1911); „Către rânduială“ (Drap. 57-1911); „El şi ea“ (Drap. 60-1911); „Viceja noştri“ — în dialect — (Drap. 61-1911); „Volbura“ (Drap. 71-1911); „Cântec“ — Cum trece prin crâng — (Drap. 75 1911); „Nocturnă“ (Drap. 75-1911); „Poveste“ (Drap. 78-1911); „Cântec“ — Cât am trăit — (Drap. 78-1911); „Aş vrea“ (Drap. 78-1911); „Amurg“ (Drap. 78-1911); „Norii“ (Drap. 78-1911); „De voiu muri“ (Drap. 88-1911); „Strofe negre“ (Drap. 101-1911).

In manuscris au rămas: „Pe aceeaş cale„ (Bucureşti 28 IX [1912?] şi „Ora supremă“ (Caransebeş 1915) Atât în aceste poezii, cât şi în cele apărute în volum, găsim puternica personalitate a poetului, care este urmărit pretutindeni de dragostea pământului strămoşesc. El cântă pe bătrânii săi părinţi, rămaşi la vatra părăsită:

Cu ştergura la cap legată
pe prispă mama se aşează,
Priveşte'n zarea depărtată
şi plânsul nu-i mai încetează;
Pe când îşi chiamă toţi feciorii
împrăştiaţi în lumea mare,
Dar ca să-şi mângâe durerea
pe nime'n lume nu mai are.
Sub moviliţe'n două sate
îi zac şi fetele-amândouă...
Sa'ntunecat... ea se boceşte:
la căpătâi li-e crucea nouă!
La drum s'aude clanţa uşii...
trudit soseşte acasă tata,
Se sbuciumă întreagă ziua
şi tot întârzie răsplata;
Incet pe cârje se propteşte,
oftează lung şi dă bineţe
Înăbuşind în piept necazul
ce l-a ajuns la bătrâneţe

(Părăsiţi)

In câteva poezii scrise în grai bănăţenesc, el evocă figuri dispărute din satul său, a căror amintire face să-i vibreze adânc sufletul de regretul unei lumi dispărute. Aceste poezii originale ca conţinut şi scrise în dialect curat, pot sta alături de poeziile lui Victor Vlad Delamarina. Durerea de-a fi

desrădăcinat din mediul în care s'a născut și aruncat de vânturile soartei în alte meleaguri, îi inspiră versurile simțite din poezia „Târziu".

Doriam să fiu plugar în sat,
Să port căciula pe-o ureche,
Să cânt vimoșu'n strana veche —
Păcat că voi nu m-ați lăsat!

Că știi, vreodată pe'nsărat
M-aș nemeri la șezătoare
Și-aș îndrăgi vre o torcătoare —
Dar las că asta nu-i păcat.

Vezi, mamă, astăzi ce flăcău
Aveai și tu la bătrânețe
Ți-aș strânge satu la povețe
Doar popa m-ar ținea de rău...

Și'n sărbători, la horă'n sat
De m-ar lua la cătănie
Aș chiui cu vrăjmășie,
C'așa-s feciorii în Bănat.

Și'n vremuri bune, după post,
Atuncea când o vrea și tata
Eu v'aș aduce'n casă fata
Cea mai frumoasă și cu rost"

Și poezia aceasta menține până la sfârșit exprimând regretu de-a fi apucat pe altă cale.

In „Dorința din urmă" presimțindu-și moartea timpurie, cere să fie înmormântat în satul său după datina străbună, și el concretizează într'o formă simplă dar simțită ritualul unei mormântări făcută după obiceiul pământului.

Cu carul să mă duceți, tată,
In sat la noi, la noi acasă
Și să mă așezați pe masă
Cu fața'n grinda afumată:
Să-l vază satul — vină roi! —
Pe cel înstrăinat de voi...

Iar când purcedeți spre mormânt
In viersul clopotelor sfânt

Să-mi poarte flăcăii pe urmă cosciugul
Cu pasul domol precum ară plugul,
La toată răscrucea convoiul să crească
Și să mă oprească.

Dar când ajungeți la mormânt
Să mă și puneți în pământ,
Să trageți țărâna cu sapa.
Să sune cosciugul și groapa,

La cap un lemn împodobit
Cu steguleț de sânge —
Cât e pustiu și ninge
Să dorm în pace, părăsit...

Ori poate numa'n primăvară
Să v'amintiţi de mine iară,
Să vină mama pe'nsărate
Să mă deslege de păcate
Şi dac'o fi pe codru lună
La căpătâi cărbuni să-mi pună
La glesne busuioc să-mi frângă
Şi'ncet ca frunza să mă plângă
Pe nume'n şoapte să mă'ngâne
Că doar atât de'mi mai rămâne...

Tot dintre cele mai frumoase poezii face parte şi „Semenicul". Această poezie a fost scrisă în 1913 în toiul suferinţelor pe cari le îndurau Românii în urma politicei şoviniste de desnaţionalizare şi acapărare a guvernului maghiar. In versuri avântate invocă Semenicul, falnicul munte bănăţan, care martor al zămislirii noastre ajunge să-şi înfrăţească durerea cu noi. Pe când stăpânitorii străini umilesc populaţia, fierul duşman ciureşte pădurile Semenicului

Astfel moşnege până astăzi
Ni-a scurs viaţa împreună
Şi'n sufletul amândurora
Simt cum amarul se adună:
In pieptul nostru clocoteşte
Răsplata zilelor robite
Iar tu sub scoarţa împietrită
Ascunzi puteri nebănuite.

Dar şi răbdarea are margini şi 'n ziua când străinii vor voi să-şi spargă cale în inima lui ca să-i fure comorile, atunci muntele să se cutremure din temelie şi din adâncime să verse foc şi cenuşe, ca să înece pe duşmani precum poporul îi va îneca în sânge,

„Din adâncimea furioasă
Să scoţi cenuşă, foc şi smoală
In beznă să se 'mbrace zarea
Ca 'n ziua când morţii se scoală,
Câmpia lor pârjol s'o arză
Ca să rămâie numai zgură,
Cum noi vom stânge 'n bălţi de sânge
Nepotolita noastră ură.
Vulturii gloriei străbune
De bolta cerului aproape,
Vor împărţi din slavă moartea
Celor ce vrură să ne 'ngroape:
Şi după cruda răzbunare
Vă răsări o zi albastră
In care pentru totdeauna
Va străluci povestea noastră.

— Iar pe movila de cenuşă
Ce mi-a înăbuşit părinţii,
Cânta-voi imnul cel din urmă:
Cântarea sfântă-a biruinţii!"

Tot o poezie puternică este „Trei corbi" scrisă în războiul în 1915. Aici isbucneşte revolta lui contra tragediei neamului

său, care se luptă și moare pentru o cauză dușmană. Trei corbi se întâlnesc în largul zării și-și spun că pe toate furtunile au văzut cum același neam oropsit sufere și moare:

„De-atunci se avântară 'n zare
Trei corbi cu glas croncănitor
Ducând în lume jalea mare
A fraților ce se omor
— Și blestem pe călăii lor!

In câteva poezii el atinge probleme sociale: „Rugăciune" „Pro nobis", „In natură". Poezia aceasta din urmă a fost scrisă în 1919 când Munteanu, doborît de boală, a căutat refugiu și mângâere în natură, dar și această i-a fost nepastă, căci în contact nemijlocit cu pădurea, el vedea că taina vieții este lupta. El, cel slab, care căuta alinare, observă că pretutindeni domnesc aceleași legi, că și în natură să dă o aprigă luptă pentru existență și cel slab este totdeauna învins.

„Atunci mi-am ridicat privirea 'n zare
Și 'n largul cerului văzui
Ducând un uliu prada 'n ghiare
Și-un cârd de ciori în urma lui;

Și 'n altă parte am privit...
Văzui un iepure gonit
De-o vulpe: fiară după fiară

Și'un vântuleț de seară
A doborît o creangă ruptă...

— O în natură'i numai luptă!

Poezii de dragoste are Munteanu puține. In câteva strofe el cântă o iubire nevinovată și trecătoare. („Cântec") Și cel din urmă omagiu ce-l aduce iubitei, sunt versurile „De sărbători" scrise la Iași în 1917.

E iarnă grea...
Ci eu visez
Că de-aș avea
Pe cine crez
Și pentru cine sufăr
I-aș da în dar
De sărbători
Și cel mai rar
Buchet de flori
De nufăr.

Dar sunt pribeag
Nemângâiat,
De cui sunt drag
M-am depărtat.
Se poate — pe viață.
Rămân pustiu
De sărbători
Și dacă-i scriu
În geam văz flori
De ghiață.

Război cumplit
Şi pentru noi
Ni-a despărţit
Pe amândoi,
Ci dragă nu mai plânge
Că de-oi muri
De sărbători
Ţi-oi dărui
Sublime flori
De sânge

Am dat aceste câteva exemple din poeziile lui Munteanu pentru a putea ilustra cele spuse despre acest poet atât de puţin cunoscut al nostru.

Unele din poeziile lui se apropie atât ca conţinut, cât şi ca formă de Goga. Această asemănare însă nu ne îndreptăţeşte de-al numi imitator, căci asemănarea se explică prin cauzele comune cari au inspirat pe poeţi.

Şi Munteanu s'a inspirat de farmecul vieţii dela ţară, şi el a fost ros de dorul celor de acasă şi de regretul de-a fi înstrăinat de ei, şi el a invocat cu putere forţele naturii, ca să prăpădească pe cotropitori, atunci când poporul nu va mai putea resista impilării, dar toate acestea nu au fost scrise pentru a urma o direcţie literară, ci pentrucă sufletul său de poet, se identificase cu sufletul neamului său.

Din aceste poezii, încercări din tinereţe cele mai multe, se desprinde puternicul talent al poetului, care în urma vitregiei soartei n'a putut să-şi desăvârşască opera. Moartea nemiloasă care până acuma a cosit înainte de vreme pe toţi fiii Banatului, cari au încercat să-şi dea tributul lor literaturii, n'a întârziat nici de data aceasta. Acela care putea să ajungă un cântăreţ al neamului său, a fost răpus în plină tinereţe, şi puţinele lui scrieri tac uitate în prăfuite colecţii de ziare. Manuscrise cari n'au văzut tiparul stau risipite pe la prieteni, şi cele câteva lucrări cari au văzut lumina zilei, au apărut într'o modestă ediţie de provincie, care n'a putut străbate nici odată vastele câmpii ale literaturii, pentru ca să ceară pe seama lui Cassian R. Munteanu, locul ce i se cuvine.

Mai trebue să spun ce datorie ni se impune?

Valerica Branisce

CINE E CRONICARUL DUMITRACHE.

Intr'un articol apărut în *Convorbiri Literare* anul 57 (1925) p. 282—296, D. Giorge Pascu a identificat pe Dumitrache stolnicul, cronicarul, cu boerul Dumitrache Varlaam.

Identificarea fusese făcută mai de mult de d. Iorga [1], pe temeiul înţelegerii greşite a unor pasagii din cronica lui Dumitrache, publicată în Analele Academiei române, seria 2 vol. 10 (1887—1888) p. 351—477. D. Giorge Pascu ar fi putut evita de a repeta aceeaş greşeală dacă ar fi cercetat lucrarea mea „Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino", apărută la 1919, la indice, la numele „Dumitru (Dumitrache)".

In realitate, cronicarul vorbeşte despre sine o singură dată, la pag. 460, când zice că în August 1774 boerii au trimis la Poartă „*pe mine* Dumitrache biv vel medelnicer". Nu însă de sine-şi vorbeşte cronicarul când la pag. 392, scrie că „îndestul va fi mărturia d-lui Dumitrache Varlaam, biv vel medelnicer, ca unul ce s'a întâmplat, ci încă până a nu lua războiul sfârşit a apucat la sănătoasa".

Din apropierea acestor două pasagii nu se poate deduce identitatea cronicarului Dumitrache cu Dumitrache Varlaam.

In schimb, documentele permit a afirma categoric că sunt două persoane deosebite.

*

Din prefaţa chiar a cronicei (pag. 360) se vede că cro-

[1]) Iorga, Ist. literat. rom. în sec. XVIII, II, 108 şi urm — Acelaş, St. şi doc. V. 505 nota.— Acelaş, în Arhivele Olteniei, IV p. 280.

nicarul Dumitrache, care la 1774, cum însuşi spune, era medelnicer [1]), era la 22 August 1782, vel stolnic.

Intre anii 1783-1807 întâlnim mai mulţi boeri de a doua treaptă cu numele de Dumitrache, pe cari documentele ne permit să-i deosebim.

La 1783, biv vel stolnicul Dumitrache, adică cronicarul, e judecător la tribunalul criminalion [2]); în acelaş an biv vel clucerul Dumitrache Fotache e judecător la tribunalul de opt [3]).

La 1784, biv vel stolnicul Dumitrache este epitrop la spitalul Sf. Pantelimon şi membru în epitropia obştească [4]); în acelaş an, Dumitrache Varlaam, biv vel paharnic, e judecător la criminalion [5]), iar un Dumitrache Mehtupciu, biv vel sluger, judecător la tribunalul de opt [6]).

La 1790, biv vel stolnicul Dumitrache e judecător [7]). In acelaş an, Dumitrache Varlaam ajunge, sub ocupaţia austriacă, vel postelnic [8]), iar un Hagi-Dumitrache e vel serdar [9]) şi tot serdar atunci şi Dumitrache Brezoianu [10]).

La 1791, biv vel stolnicul Dumitrache e în obştească epitropie, coleg cu Dumitrache Varlaam, retrogradat, după ocupaţia străină, la rangul de paharnic [11]); tot atunci, serdarul Dumitrache Brezoianu e judecător la tribunalul de opt [12]). In acelaş an, întâmpinăm un vel serdar Dumitrache Papazoglu [13]) şi un alt vel serdar Dumitrache, Grec.

---

[1]) Tot medelnicer era la 1775, când figurează ca membru în epitropia obştească (Urechia, Ist. Rom. I. 711). In acelaş an găsim în divan un vel sluger Dumitrache (Ibid. 664), care pare a fi acelaş cu Dumitrache Brezoianu, vel sluger în divan la 1778. (Ibid. 676).

[2]) Urechia, o. c. I. 252.

[3]) Ibid.

[4]) Ibid. I. 396. 493

[5]) Ibid. 333

[6]) Ibid. 332

[7]) Ibid. III. 337. 595.

[8]) Ibid. IV. 513 şi urm.

[9]) Probabil acelaş cu Hagi Dumitrache vel sluger în divan la 1776 (Ibid. I. 686. 689).

[10]) Ibid. III. 357.

[11]) Ibid IV. 114. 160.

[12]) Ibid. 160

[13]) Probabil deosebit de Hagi Dumitrache Papazoglu, fără boerie a 1785. (Ibid. I. 512. 1048)

Acesta din urmă, împreună cu Panait Codrică, în calitate de delegaţi ai noului Domn Mihai Suţu, iau în primire ţara de la Austriaci, la 9 Sept. 1791 şi Dumitrache serdarul iscăleşte greceşte actul de predare [1]).

La 23 Noemvrie acelaş an, Dumitrache serdarul, grecul, este ispravnic de Gorj [2]).

La 1792, stolnicul Dumitrache e judecător, pe când un Dumitrache Lăcusteanu e vel sluger [3]). In acelaş an întâmpinăm pe Alexandru, reti logofăt, fiu al stolnicului Dumitrache [4]) şi pe alt fiu al acestuia, Răducanu, care însoţeşte pe tatăl său într'o cercetare a hotarelor ţării [5])

Tot la 1792, serdarul Dumitrache, grecul, continuă a fi ispravnic la Gorj. O poruncă din 25 Iunie acel an, a lui Mihai Vodă Suţu, glăsueşte: „Fiindcă ne-a înştiinţat boerul D-niei mele Dumitrache biv vel serdar, ispravnic ot sud Gorj, cum că pentru folosul pământenilor din partea locului a cugetat să aşeze ... la Târgu-Jiului o şcoală cu dascăl de l. românească şi grecească ....., am binevoit D-nia mea a face un ajutor la acest lucru folositor .... [6]). Aşa dar, întemeetorul şcoalei din T. Jiului este acest serdar Dumitrache grecul şi nu, cum se crede de obicei [7]), stolnicul Dumitrache cronicarul

La 1793, Dumitrache grecul devine şi el mare stolnic — de unde a izvorât, se vede, confuzia cu cronicarul — şi ocupă mai departe slujba de ispravnic la Gorj. Un hrisov din 20 Sept. acel an zice că biserica Sf Mihail şi Gavriil (azi catedrală) fiind dărăpănată „Dumitrache biv vel stolnic, ispravnic fiind judeţului", a refăcut-o încă de la 1792, când Mihai Vodă Suţu a şi acordat bisericii mili [8]). Hrisovul mai spune că „boerul D-niei mele Dumitrache biv vel stolnic, ispravnic fiind judeţului (Gorj) ... a întocmit pe lângă această

---

[1]) Ibid. III. 435-6.
[2]) Ibid. IV. 222.
[3]) Urechia, o. c. IV. 129.
[4]) Ibid. 450.
[5]) Ibid. XI. 112.
[6]) Ştefulescu, Ist. T.-Jiului. Ed. II p. 179-180.
[7]) Ibid. p. 136 nota 1.
[8]) Ibid. p. 136-7.

sf. biserică (din T. Jiului) o şcoală cu dascăl românesc şi grecesc[4] şi că acestei şcoli îi fuseseră de asemenea acordate mili de Mihai Vodă Suţu[1]).

Numele de familie al acestui Dumitrache, ctitorul bisericii şi şcoalei de la T. Jiu, îl aflăm dintr'un hrisov de la 1819, când Dumitrache, ajuns mai de mult mare clucer[2]), era ispravnic la R.-Sărat. Hrisovul zice că „biv vel clucerul Dimitrie *Bitolu*, ispravnic din sud Slam-Rămnic, ne-a făcut arătare că o biserică şi o şcoală obştească pentru carte elinească şi românească ... ce cu osteneala şi cheltuiala sa le-a făcut în oraşul T. Jiului din sud Gorj... s'ar fi hrăpit vre-o câte-va lucruri şi mili ale bisericii. ...“ [3]).

In anul 1793, pe când grecul Dumitrache Bitolu devine din serdar stolnic, cronicarul Dumitrache este ridicat de la rangul de stolnic la cel de vel clucer[4]), iar anul următor îl găsim judecător la criminalion[5]).

Că stolnicul Dumitrache de la 1792 e acelaş cu clucerul Dumitrache de la 1793-4, se vede din mai multe documente ce am publicat, în care fiul său Alecu este numit când fiul stolnicului, când fiul clucerului Dumitrache[6]).

In aceiaşi ani 1793-4, Dumitrache Varlaam continuă a fi paharnic şi judecător[7]); Dumitrache Fotache, clucer şi judecător[8]), iar Dumitrache Brezoianu, la 1794 e vel serdar[9]).

Clucerul Dumitrache cronicarul a murit la 1796, cum rezultă dintr'un hrisov de la 28 Martie acel an: „Fiindcă răposatul biv vel clucer Dumitrache, din tinereţe şi până acum ... când şi-a dat obştească datorie, s'a aflat slujind cu dreaptă credinţă... cu trimiteri pe la ordii împărăteşti şi pe la locurile

---

[1]) Urechia, o. c. V. 66.

[2]) Ca mare clucer şi semnând tot greceşte, îl întâlnesc la 1805. (I. C. Filitti, Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino, p. 135. doc. 405).

[3]) Urechia, o. c. XII. 96.

[4]) Ibid. V. 462.

[5]) Ibid. V. 189. VI. 413.

[6]) I. C. Filitti, Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino, p. 73 doc. 230; p. 129 doc. 392; p. 135 doc. 406; p. 136 doc. 407.

[7]) Urechia, o. c. V. 189. 462. VI. 413. 488.

[8]) Ibid.

[9]) Ibid IV. 219.

cele mai înalte [1]) ....., dar şi în vremea D-niei mele .... l'am aflat .... drept şi credincios ... atât la .... judecăţi ale norodului [2]) ..., ca un practicos desăvârşit şi pământean vechi al ţării acesteia, cât şi la epitropia mănăstirii Sf. Pantelimon, la care s'a aflat orânduit" [3]). Domnul acordă mili şi scutiri „soţiei şi copiilor săi" [4]). Acest hrisov e reînoit la 10 Oct 1797 [5]).

Dinpotrivă, paharnicul Dumitrache Varlaam se mai întâlneşte şi la 1807 [6]).

Clucerul Dumitrache Fotache, zis şi Catargi [7]), pentru rudenie [8]) (nu ştiu în ce chip), nu este altul decât învăţatul Dimitrie Fotiade [9]) şi moare la 1807 [10]).

Documentele ce preced dovedesc că Dumitrache cronicarul trebue deosebit de omonimii şi contimporanii săi din familiile Varlaam, Fotache sau Fotiade, Mehtupciu, Lăcusteanu, Papazoglu, Brezoianu şi Bitolu.

*

Dumitrache cronicarul era fiul unui Iordache Zaraful care şi el era fiul unui Iamandi Chiurcîbaşa [11]). Era deci din neam de negustători, iar hrisovul de la 1796 zice că era „pământean vechi al ţării".

---

[1]) Dumitrache însuşi zice în cronica sa că misiunea ce a îndeplinit la Ţarigrad la 1774, era a şasea.

[2]) Ca judecător atâţi ani.

[3]) cf. Iorga. St. şi doc. V. 505 nota.

[4]) Urechia, o. c. V. 149.

[5]) Ibid. VII. 85.

Urechia, o. c. VII. 92. IX. 119.—cf. I. C. Filitti, Despre schitul Gâvanele (Buzău). In Rev. ist. XI (1925) p. 93 şi nota 1.

[7]) Urechia, IV. 151 (Cu greşeala de transcriere „Panaiotache" în loc de „Fotache".)

[8]) Comunicat de D. Russo.

[9]) D. Russo, Elenizmul în România, p. 67. (Titlul să de mare logofăt trebue să fie o demnitate a Patriarhiei).— Acelaş Studii şi critice, p. 55.

[10]) Urechia, o. c. IX. 120.— Se poate ca tot el să fie Dimitrie Fotache sau Fotiade, agent la Varşovia la 1756, paharnic încă de la 1764 (Filitti, Arhiva Gh. Gr Cantacuzino, p. 48 nota 1). A murit trecut de 70 de ani (Comunicat de D. Russo).

[11]) St. D. Grecianu, Genealogii doc. ale familiilor boereşti, I. 89.

Trebue să se fi născut pe la 1720-5, căci la 1788 e calificat de „bătrân [1])".

A avut o soră, Luxandra, măritată cu un șetrar Constantin [2]).

Se va fi căsătorit pe la 1760, căci la 1788 se vorbește de ginerii lui, iar la 1790 fiul său Alecu era treti vistier [3]).

La 1774 îndeplinește, cu rang de medelnicer, a șasea misiune la Țarigard [4]).

Măcar de la 1779 are rangul de stolnic [5]).

A îndeplinit mulți ani slujba de judecător și sarcina de epitrop la spitalul Pantelimon [6]).

La 1793, deși în vârsta de vre-o 70 de ani, face, însoțit de fiul său Răducanu, o cercetare a hotarelor țării.

La 1792 devine mare clucer, păstrându-și slujbele obișnuite [7]).

Avea o bibliotecă [8]).

Moare la 1796, trecut de 70 de ani.

Cronicarul Dumitrache a avut 2 fii, Alecu și Răducanu și măcar 2 fiice [9]), din care nu cunosc decât pe una.

Alecu, erà treti vistier la 1790 [10]), biv vtori logofăt la 1792 [11]), apoi a devenit medelnicer. In Dechemvrie 1805 era mort [12]). Căsătorit cu Ilinca, fiica lui Const. Hrisoscoleu, a lăsat 2 fiice: pe Uța, soția lui Costache Hiotu și pe Anica, soția, de la 1810, a lui Ștefan Colfescu [13]).

Răducanu, zis Cănuț [14]), al doilea fiu al cronicarului

---

[1]) Iorga, St. și doc. III. 69.

[2]) St. D. Grecianu, l. c.

[3]) Iorga, o. c. 70.

[4]) cf. Iorga, Ist. lit. rom. în sec. XVIII, II, 108.

[5]) Grecianu, l. c.

[6]) Iorga, St. și doc. V, 505 nota. — Nu știu însă dacă vtori logofătul și *medelnicerul* Dumitrache este cronicarul sau Varlaam.

[7]) cf. Ibid.

[8]) Iorga, St. și doc. III. 69.

[9]) Căci la 1783 se vorbește de „ginerii" lui. (Iorga, St. doc. III, 69).

[10]) Ibid. 70.

[11]) Urechia, o. c. IV. 450.

[12]) Filitti, Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino, p. 194 doc. 619.

[13]) Ibid . p. 73 doc. 230; p. 135, doc. 406 și 407.

[14]) Ibid, p. 73 n. 3 am crezut, greșit, că Răducanu și Cănuț sunt 2 persoane deosebite.

Dumitrache, însoţeşte pe tatăl său la 1792 în cercetarea hotarelor ţării. La 1803 e treti logofăt [1]), la 1819 serdar [2]). Nu tiu dacă a avut urmaşi.

Una din fiicele cronicarului Dumitrache, se despărţea la 1790 de soţul ei, boerul Nicolae Lipănescu [3]).

Spiţa neamului cronicarului Dumitrache este deci următoarea:

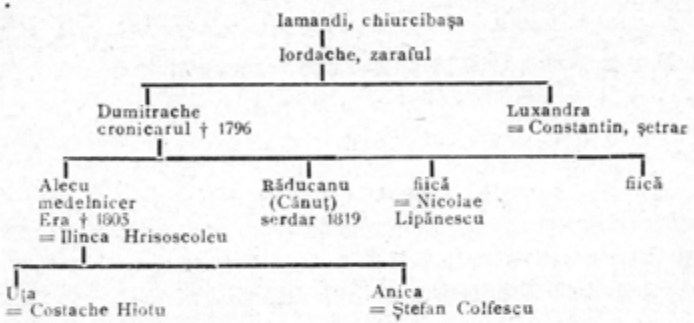

I. C. Filitti.

[1]) Ibid. p. 194 doc. 619.—Urechiă, o. c. XI. 112.
[2]) Filitti, o. c. p. 197, doc. 631.
[3]) Iorga, St. şi doc. III. 70

HEXAMETRE BUCOLICE

Lui E. B.

E: care vin cu cântările mele de-acòlo de unde
Insuți te-ai fost rătăcit și pe unde 'n ruini de palate
Te-ademeniră femei și fantome și dulcea ghitară,
Din Siracuza pe unde-a doinit cu-al său fluier idilic
Siracuzanul poet, — eu rogu-te 'n versuri, ascultă:
Vino s'auzi pe la noi cum behăe turme pe câmpuri,
Vino să vezi cum lânosul berbece răsare din turmă,
Plin de putere și țanțoș, cu coarnele lui belciugate
Țapii bărboși, mehăindele capre atârnate pe stâncă:
Tityr le mână pe ele 'n acorduri de fluier bucolic.
Iauzi cum țârie 'n iarba de-alături lăcuste și greieri,
Zumzet de-albine s'aude 'n prisacă; pe crengi încuibate,
Mierlele stau ca'n idila a șaptea — te rog și-o citește!
Dacă-i veni pe la noi, ți-oi așterne cojoace mițoase
Și-i asculta pe Comata și Lacon cântânu-și iubirea.
Daphnis apoi — pretutindeni s'aude-al său nume — ți-a spune
Cum a iubit-o pe nimfă și cum, urgisit de-Afrodita,
Plin de mâhnire și-amar, a pierit în vâltoarea adâncă.
Iar cu Cyclopu 'ndrăgit de șăgalnica lui Galatee,
Tu vei găsi alinare și leac pentru orice iubire

Teodor A. Naum

EMINESCU PEDAGOG

Anul acesta, Eminescu s'a bucurat de o deosebită luareaminte.

Studii, conferinţe, sau simple informaţii au căutat să contribuie la precizarea personalităţii poetului, care, pe măsură ce cresc cunoştinţele despre el, apare ca o vastă personalitate.

A înţelege pe Eminescu numai sub unghiul vizual tras de Maiorescu sau Gherea — s'a văzut în ultimul timp că e a-l înţelege incomplect, şi că, dacă voim să ne edificăm desăvârşit asupra interesantei personalităţi a celui mai mare al nostru liric, nu putem face abstracţie de toate laturile manifestării lui.

El aruncă o lumină chiar asupra pesimismului poetului, pesimism care, într'un studiu complect al întregei manifestări a lui Eminescu, nu mai apare ca un rezultat *exclusiv* ereditar, oarecum patologic, cum l-a caracterizat Maiorescu şi cum apare şi în *Amintiri*-le lui Slavici, ci ca un rezultat mult mai complex, al unui determinism social, dar iarăş nu în sensul *exclusiv* al lui Gherea,

O latură interesantă a manifestării lui Eminescu — şi cu care se ocupă contribuţia de faţă — este scurta dar semnificativa lui activitate pedagogică din anii 1875 şi 1876, cât a funcţionat ca Revizor şcolar în Moldova.

Despre Eminescu pedagog se poate vorbi cum se poate vorbi despre un Eminescu sociolog, sau economist[1]), sau critic, sau filozof[2]), sau gazetar, — încât are dreptate d. Papacostea

---

[1]) Florin Sion, M. Eminescu ca economist, Iaşi, 1914.

[2]) Marin Ştefănescu, Filozofia românească.

să spue[1]) că personalitatea lui Eminescu „se încorporează în evoluţia generală, *istorică*, a societăţii româneşti".

In toate aceste manifestări de natură socială a poetului, facem cunoştinţa unui Eminescu surprinzător de pozitivist, spirit eminamente ştiinţific, care, în domeniul practic cum e al sociologiei, nu înţelege să lucreze decât cu realităţi. In această privinţă, putem urmări la el o adevărată concepţie de pedagogie socială.

Nu e în intenţia schiţei de faţă să se ocupe de pedagogia socială a lui Eminescu, dar o caracterizare sumară a ei va ajuta să lămurească mai bine obiectul acestei schiţe, limitat la pedagogia *şcolară* a *revizorului* Eminescu.

Eminescu era un evoluţionist.

El înţelege să aplice şi în desvoltarea civilizaţiei principiul lui Leibniz, *Natura non facit saltus*. Eminescu nu admite că civilizaţia unui popor poate înfăţişa etape mai mult sau mai puţin distincte, fără o continuitate tranzitorie dela una la alta, — sau că civilizaţia se poate impune pe cale de legiferare biurocratică, cum — în ciuda celei mai elementare psichologii — lasă să se înţeleagă un distins critic literar, devenit acum în urmă critic social.

Căci dacă *se poate impune*, ea riscă neprevăzutul unor experienţe ale căror elemente nu sunt toate cunoscute.

Eminescu porneă dela concepţia că orice instituţie socială e în principiu concretul „organizării speciale a societăţii... în lupta pentru existenţă" — un rezultat natural al convîţiunilor de luptă[2]).

Principiul acesta *selecţionist* înseamnă că nu orice instituţie bună pentru un popor ce se desvoltă sub anumite condiţiuni e bună şi pentru altul, deşi acesta se desvoltă în alte condiţiuni.

Legea contingenţelor şi a necesităţii, în procesele acestea sociale, pare perfect clară la Eminescu.

Eminescu admite numai necesitatea *istorică*, necesitatea impusă de evoluţia socială.

---

[1]) „Convorbiri Literare" pe Febr. 1925, p. 126.

[2]) Vezi scrisoarea lui Eminescu către Maiorescu la I. A. Rădulescu-Pogoneanu, Studii, pp. 58-61.

Restul sunt contingenţe. Necesităţile *concepute* de teoreticieni sau *visate* de idealişti sunt contingenţe.

Prevederea bărbatului de Stat trebuie să distingă între o necesitate şi alta, şi să ferească amestecul hibrid al amândorora într'o civilizaţie tânără.

Dar Eminescu recunoaşte o constantă generală în toate instituţiile sociale. Ea e cuprinsă în „principiile generale" ale acestor instituţii sociale şi poate sluji ca punct de contact prin care altă societate poate adoptă civilizaţiei ei particulare ceeace *experimental* („empiric", vorba lui Eminescu) găseşte că-i e util din acele instituţii[1]).

Eminescu cere deci mai întâi o *pregătire* a noilor forme de cultură şi civilizaţie, pe care voim să le întroducem, şi apoi adaptare, ceeace corespunde perfect celor mai simple legi psichologice ale asimilării, cari stau şi la baza *necesităţii istorice* de care a fost vorba.

Ce asimilare poate fi posibilă — şi la ins şi la comunitate — fără puncte de contact în conştiinţa insului sau societăţii?

Decretarea unor forme de civilizaţie, în aşteptarea adaptării, *potrivelii* mai târzii a unui fond care n'are cu ele suficiente puncte de contact, duce la ridicol.

Trahanachii, Caţavencii, Farfurizii şi Conii Leonida ai civilizaţiei noastre moderne, sunt creaţiuni fatale ale unei civilizaţii *anorganice*, care n'a ţinut seamă de legea *necesităţii istorice*, ci numai de *contingenţele* momentului.

Legislatorii noştrii nu s'au gândit la o cauzalitate psichologică: oamenii de valoare, patrioţi, dar nu pedagogi. Ei au crezut că pot legiferă moravuri noi înainte de a le avea; că în orice caz exerciţiul *forţat* al acestor moravuri noi le va şi aducc într'adevăr.

E adevărat că în decursul istoriei societatea se şlefueşte în aparenţă.

Farfurizii şi Conii Leonida evoluiază ca aspect. Ridicolul nu mai e manifest. Cucoana Chiriţa şi Bârzoi din întâia jumătate a sec. XIX au devenit Zoe Trahanache şi Tipătescu

[1]) Instituţiile streine „pot fi primite în principiile lor generale.. însă trebuie să rezulte în mod empiric din împrejurările particulare ale fiecărui popor şi ale fiecărei ţări", Eminescu în o. c. p. 61.

din a doua jumătate. Dar sub aspectul *făcut*, rânjesc aceleaş apucături.

Sentimentului comicului îi ia locul sentimentul severităţii.

Deci numai alt aspect, dar aceleaşi moravuri.

Superficialitatea, cu toate consecinţele ei, — iată cel mai mic rău pe care-l căşunează o civilizaţie împrumutată, fără asimilarea *normală* amintită.

Şi tot astfel cu cultura.

De aceia Eminescu nu înţelege o cultură şi civilizaţie străină, dacă nu se adaptează perfect fondului sufletesc naţional.

„Interesul practic pentru patria noastră — scrie Eminescu lui Maiorescu (I. A. Rădulescu Pogoneanu, o. c. pg. 61) — ar sta acum în înlăturarea teoretică a oricărei îndreptăţiri pentru importarea nechibzuită a unor instituţii streine, cari nu sunt alt ceva decât organizări speciale ale societăţii omeneşti în lupta pentru existenţă, ce pot fi primite în principiile lor generale..., însă trebuie să rezulte în mod empiric din împrejurările particulare ale fiecărui popor şi ale fiecărei ţări".

Sau vorbind de literatura contimporană, Eminescu se exprimă în acelaş sens, şi mai precis:[1])

„Faţă cu cea mai mare parte a scriitorilor noştri moderni[2]), ţi se impune simţimântul că ei nu sunt pentru public, nici publicul pentru ei, *că ei nu sunt inele în lanţul continuităţii istorice a culturii noastre*, ci, cum s'ar zice, extra muros".

„Şi asta e soarta oricărei culturi importate atât de nefireşte ca a noastră, ce n'a făcut drumul lung al condensării ideilor în creerul poporului".

E clar prin urmare.

Nu xenofobie, nu închidere în ziduri chinezeşti, nu primitiv reacţionarism vedem la Eminescu.

El nu e împotriva importului niciunei culturi, dar o admite cu o singură condiţie, — ca acea cultură să fi făcut

„drumul *lung* al condensării ideilor în creerul poporului".

---

[1]) La I. Chendi, prefaţă la M. Eminescu, Literatura Populară, Minerva 1902, pg. VI, VII.

[2]) Dacă ar trăi, Eminescu ar spune cu siguranţă tot astfel şi pentru mulţi din scriitorii de azi.

Se poate un principiu mai psichologic şi mai sănătos sub raportul *adevărului* unei *astfel* de asimilări?

Eminescu e mintea perfect luminată care înţelege non sensul şi absurdul unor forme impuse *biurocratic*, forme cari pot falşifica caracterul *original* al civilizaţiei, mărginind-o la o civilizaţie de imitaţie, sau în cel mai bun caz întârziind-o să-şi regăsească originalitatea.

Adept pedagogiceşte al experimentalismului, el îl cere şi în pedagogia socială a adaptării unor noi forme de viaţă.

Experimentarea e procesul care elimină ce e impropriu şi reţine ce e propriu, — încât adaptarea „empirică", cum zice Eminescu, sau „pe drumul lung al condensării ideilor", cum se exprimă mai plastic într'alt loc, are caracterul cauzalităţii.

Societatea nu e alterată în fondul *original* al felului ei de a fi, ba e ajutată să şi-l valorifice prin toate creaţiile de care va fi capabilă.

Principiul acesta îşi are — trebue să recunoaştem — originea în naţionalismul poetului.

Nu e locul, căci am depăşi cadrul schiţei de faţă, să vorbim de naţionalismul lui Eminescu cu toată desvoltarea ce ar comportă, dar nici nu putem să nu-l caracterizăm, spre a înţelege mai bine *mobilul* acţiunii pedagogice a... revizorului Eminescu.

Naţionalismul lui Eminescu nu înseamnă nici şovinism şi nici, cum am văzut, xenofobie, — nici demagogism.

E o preferinţă.

Naţionalismul nu implică nemijlocit antiumanitatea, cum pare a înţelege — aprins de duhul unui internaţionalism comunist — Panait Istrati, când impută lui Eminescu *strâmtimea* naţionalismului lui.

Naţiunea e o celulă socială a Umanităţii — şi singura ei realitate.

Umanitatea e o sinteză a naţiunilor.

Prin ele trăeşte.

Prin ele devine o realitate.

Altfel e o simplă abstracţie.

Prin urmare naţionalismul nu e o condradicţie a *umanitarismului.*

Aşa-l înţelege şi Eminescu[1]).

Prin acest naţionalism, Eminescu ţine de marii inspiraţi ai perioadei noastre eroice, de un Alecu Russo, de un Bălcescu sau Kogălniceanu.

Dragostea de popor, jertfa pentru popor, — poporul ca temelie a naţiei: iată crezul lor şi-al lui.

Numai în mijlocul poporului, simţea Eminescu, ca şi Russo, pulsând toată intensitatea vieţii româneşti.

Confundarea în această viaţă românească era pentru Eminescu o plăcere dumnezeească, cum o caracterizează singur:

„Ca un prieten pasionat al poporului, când acesta se adună în mase, simt că sunt o parte a totalităţii. E ceva dumnezeesc în acest sentiment, aşa că orice serbare a poporului mi se pare o sărbătoare sufletească, o rugăciune cucernică[2])".

Dragostea aceasta pentru popor a ocupat o foarte largă parte în sufletul lui Eminescu. Ea se poate urmări în culegerile lui de poezii poporane, în poezile proprii cu marcă poporană; în fondul însuş de inspiraţie din atâtea alte poezii,— prin cari vedem o apropiere într'adevăr „pasionată" a poetului de sufletul neamului[3])

Un singur frate sufletesc i-am da în această privinţă, pe Alexandri.

Această *pasiune* pentru *satele* noastre, ca temelie a naţionalităţii noastre — şi prin care Eminescu dă o notă *poporanistă* naţionalismului lui, o vedem şi în activitatea-i de natură pedagogică, la care trecem imediat.

II

Se ştie că între Iulie 1875 şi Sept. 1876, Eminescu a funcţionat ca revizor şcolar pentru judeţele Iaşi şi Vaslui.

In ochii multora, funcţia aceasta pentru poet va fi trecut drept o sinecură.

---

[1]) S'a văzut mai sus atitudinea lui faţă de cultura şi civilizaţia străină, atitudine care nu îndreptăţeşte coborarea lui Eminescu până la şovin care dincolo de neamul lui nu mai vede nimic. Cfr. şi Eminescu, „Despre naţionalism şi cosmopolitism" în I. Scurtu, „M. Eminescu, Scrieri politice şi literare" pp. 15-20.

[2]) I. Chendi, o. c., pg. VII.

[3]) Cfr. id. pp. VI, VIII, IX, XII.

Insuşi Eminescu va fi primit-o la început cu îndoială în inimă.

Dar gândul că, vrând-nevrând, prin această „funcţiune" va veni în contact mai direct cu viaţa rurală şi că va avea direct prilejul să lucreze pentru popor, îl va fi făcut să se convingă repede de însemnătatea „oficiului", — şi-l şi vedem lucrând cu entuziasm.

Cu lipsa de mijloace, însă, cu care se luptă; cu şicanele administrative ale unor pomojnici şi zapcii retrograzi, cu moravurile înapoiate pe cari le înfierează la tot pasul, — Eminescu firește n'a putut să realizeze (mai ales că n'a fost lăsat să lucreze decât un an) şcoala pe care o visa.

O şcoală care să schimbe faţa satelor, cum o concepea Eminescu, nici azi (după aproape o jumătate de secol de când el se luptă cu imposibilul) n'o avem.

Realizări cari să ducă la prefaceri sociale adânci cer decenii de decenii.

Dar e interesantă străduinţa lui Eminescu.

Concepţia lui asupra şcoalei e consecinţa concepţiei lui asupra altoirii culturii şi civilizaţiei străine;

Noi împrumutasem în condiţiunile ante-psichologice, pe cari le-am văzut, forme de civilizaţie cari — inadmisibil organic — ameninţau, după Eminescu, originalitatea românească.

Singura forţă care puteă să fie un contrapond ca acţiune neutralizatoare şi un *suprapond* ca acţiune pozitivă, eră şcoala.

Şcoala în genere eră pentru Eminescu unul din elementele neapărate care să ne dea cultura în sensul „continuităţii istorice", şi cel mai sigur „drum" pentru „condensarea ideilor în creerul poporului".

Ea aveă rolul, deci, de a creă virtualităţi, de a determină o *capacitare* a spiritelor în vederea noilor forme de cultură şi civilizaţie[1]), — pregătire şi pentru prezent şi pentru viitor: pentru prezent, se puteă mai uşor săvârşi adaptarea la for-

[1]) O adevărată politică de Stat trebuia să fie — cel puţin odată cu *decretările* civilizatorii — şi înfiinţarea de şcoale pentru luminarea poporului. Dar şcoala, în sens mai larg, numai dela Haret a început să se bucure de o atenţie specială, — şi nu din partea tuturor „factorilor răspunzători" fără rezervă.

mele noui introduse biurocratic, căci cultura le poate asimilă; pentru viitor, se creă atmosfera spirituală prielnică oricărei noui adaptări în sensul lui Eminescu.

Pe lângă această chemare generală a şcoalei, ea mai aveà una imediată şi special aplicată la sate: aceea de-a alunga de acolo mizeria rurală, care doare pe Eminescu la fiece pas şi pe care nu scapă prilej să n'o semnaleze.

Astfel Eminescu înţelege nu o funcţiune *statistică* a şcoalei, — un simplu capitol bugetar care să poată da numai impresia unei culturalităţi (cum pare a fi înţeleasă şcoala acum după războiu), ci o funcţiune *socială* a ei, aşa cum începuse, chiar la sate, mai ales la sate, s'o realizeze marele ministru al şcoalelor Haret, care pare direct inspirat din Eminescu.

Consecvent acestei concepţii, Eminescu nu admite şcoli cari nu pot lucra în acest sens, — şcoli de formă, şcoli de simple înregistrări.

Decât o şcoală proastă, mai bine deloc, pare a fi credinţa lui Eminescu[1]).

Intre condiţiunile materiale ale şcoalei, intrà şi una care azi aproape nici nu mai contează, dar care la Eminescu ocupa un mare loc.

Erà mediul în care trăià şcoala, „mediul social“ şi „administraţia“, de cari Eminescu se ocupă în cele dintâi ale lui rapoarte „oficiale“.

Vrea să-şi dea seama dacă în anumite condiţiuni şcoala nu e o simplă ficţiune, pentru a nu o înfiinţà, sau a o îndreptà.

Inspecţiile lui, făcute desigur nu în diligenţa pomojnicului cu escortă de dorobanţi, erau adevărate cercetări sociologice la faţa locului.

Mult trebue să-i fi plăcut *pasionatului* de popor să zăboviască prin sate, în mijlocul sătenilor, ascultând şi observând, — şi mult trebue să se fi îmbibat de necazurile oamenilor şi de aspra lor viaţă, pentru ca să isbucnească aşternându-le cu toată cruditatea, dar şi cu toată durerea, în rapoarte ce nu priveau direct asemenea chestiuni.

---

[1]) Cfr. M. Eminescu, Scrieri politice şi literare, rap. 21275 pp. 249, 250 şi 270.

„Starea economică a populaţiunii noastre rurale e sub orice critică şi cauzele sunt: dările peste măsură de grele aruncate atât de comună, cât şi de stat asupra acestor nefericite populaţii. Pentru a plăti aceste contribuţii, oamenii îşi vând munca lor şi a copiilor pe ani întregi, devenind astfel mult mai rău decât dacă ar fi rămas iobagi“[1]).

Apoi Eminescu înşiră păcatele constatate[2]): mortalitatea copiilor, mortalitate crescută cu sărăcia:

„vărsatul negru, contra căruia există mijloc, *neaplicat însă în conştiinţă*, — şi anghina difterică, *al cărei contagiu nu este pus la nici o pază administrativă*“.

„Comunele încărcate de greutăţi sunt silite a-şi vinde veniturile la evrei, singurii într'adevăr cari sunt în stare a exercită o percepţie atât de atomistică şi atât de dezastroasă“. [Tot ei „acoperiţi de numele proprietarilor sau al arendaşilor, exploatează în mod neomenos acea clasă care poartă tot aparatul greoi al statului nostru“[3]).

In genere

„părinţi mizeri, copii goi şi bolnavi, învăţători ignoranţi şi rău plătiţi, administratori superficiali“ [4]),

— iată ce constată Eminescu ca mediu al şcoalei [5]).

Dar în aceste condiţii „în acest mijloc social“ şcoala e isbită de un viţiu de fond, căci e pusă în imposibilitate să fie ce trebue, — mai întâi prin simplul motiv *material* al nefrecventării, din cauza sărăciei.

„Cauza rălei frecventări — raportează Eminescu[6]) — nu este aversiunea poporului nostru contra şcoalei, ci sărăcia“.

„Avertismentele rămân hârtii, amendele o ficţiune, frecventarea şcoalelor peste putinţă. Dacă, însă, copii, constrânşi de dorobanţi, ar veni la şcoală, ei vin des-

---

[1]) o. c., p. 249.

[2]) o. c., pp. 249, 250.

[3]) o. c., p. 250.

[4]) o. c., p. 270.

[5]) Intuiţii de acestea — la sate şi la oraş — mărite de sigur prin dragoste de neam, va fi otrăvit lui Eminescu pana cu care a zugrăvit aşa de caustic, în „Scrisoarea III)“, „grecobulgărimea atot stăpânitoare“ pe care el o ţinea vinovată de această stare.

[6]) o. c., pp. 249, 250.

culţi, cu capul gol şi astfel îmbrăcaţi, încât frecventarea regulată a şcoalei i-ar costa viaţa“[1]).

Eminescu înţelege, astfel, să meargă la origina răului.

Obligativitatea învăţământului eră şi ea, în asemenea condiţii, o decretare in abstracto.

Buna stare economică, — iată condiţia primordială de care Eminescu leagă şcoala şi care trebuie să fie fundamentul *mai ales* al unei politici culturale.

Părerea această *pozitivistă*, care ne desvăluie un interesant Eminescu: realist în sociologie şi imaginativ fantastic în poezie, a dobândit o frapantă verificare în zilele noastre.

Instărirea economică rurală, ce urmează largei improprietăriri smulsă de istorie, a determinat — cum prevedea şi Eminescu — avântul extraordinar al păturii rurale către şcoală, avânt la care asistăm şi pe care-l admirăm.

Dar acum 50 de ani, recenta improprietărire dela 64 nu putuse schimba aproape deloc starea „mizeră“ a foştilor iobagi, iar o îmbunătăţire mai în pripă nu era de sperat, — încât o primă deziluzie clătină desigur bunele intenţii ale lui Eminescu.

Faptul, însă, că Eminescu — cu toată rezerva, aparentă, ce-şi impunea asupra chestiunii sociale, nefiind „de datorie în sens strict“ — atrăgeà foarte adesea atenţiunea asupra acestui „mijloc social“, în care şcoala ar fi o „curată iluzie“ sau „aproape un lucru de prisos“ — nu puteà rămâne fără ecou.

Aceste grave puneri la punct, cu seriozitatea şi durerea cu care le face Eminescu, vor fi contribuit măcar la întreţinerea stării de spirit favorabile renovării satelor noastre.

Să credem, din ceeace am văzut, că Eminescu pare mai de grabă a renunţà la şcoală, decât a o avea în condiţii rele: „curată iluzie“, „lucru de prisos“? Ar fi să nu cunoaştem puterea naţionalismului lui.

Eminescu nu e un simplu ideolog·

Deşi ideolgic era exclusiv pentru o şcoală bună, în sensul social; deşi în fapt această şcoală bună eră irealizabilă cu „învăţători ignoranţi şi rău plătiţi“ cu o totală vitregie a

---

[1]) Dar „toţi oamenii cu oarecare neatârnare economică îşi trimit copiii la şcoală, *cât de departe fie*“ (o. c., p. 250).

administrației și cu „părinți mizeri și copii goi și bolnavi", — totuși idealismul lui Eminescu, concepția că *numai cultura* e singura forță care poate *accelera* progresul, îl determină să lupte cel puțin pentru *croirea* drumului celui bun către noua școală.

Atâta se pare a fi fost preocuparea *momentană* a lui Eminescu ca revizor, *condițiunile total neprielnice în cari era chemat să lucreze.*

Și-l vedem lucrând cu tot entuziasmul.

N'a putut ajunge la realizări excepționale.

Dar intențiile lui, pornite din larga-i concepție de serioasă cultură, rămân ca sigure directive în desvoltarea învățământului nostru public. Ele vor fi reluate de Odobescu și Haret. Pentru ele a luptat și Maiorescu[2]. Pentru ele se luptă încă și astăzi; căci problema localurilor de școală și a înzestrării lor, problema învățătorului așa cum o puneă Eminescu, și cea a rostului școalei, sunt încă și în zilele noastre supuse soluționării.

In afară de greutățiile reprezentate prin „mijlocul social" așa de dureros zugrăvit de Eminescu — greutăți *morale* — erau altele *materiale*, ca lipsa de localuri și de învățători.

Învățătorul deabia-și făceă întâii pași. Localuri erau în genere improvizate; învățătorii adesea improvizați, în genere nepregătiți și rău plătiți.

Prin stăruința lui Eminescu, unele localuri se repară, altele se isprăvesc, altele — un han, un conac — se adaptează, altele în sfârșit se înființează din nou.

Ele nu sunt ideale. Ele n'au aproape nimic din zestrea pedagogică necesară, dar acoper o minimă nevoie [3]), caracteristică oricărui început.

Despre o campanie de clădiri școlare, cum avem în zilele noastre, nu puteă firește fi vorba în condițiunile economice deatunci. Dar în satele răzeșești, mai înstărite, bunevoințe erau și atunci [4]).

---

[1]) Cfr. I. A. Rădulescu-Pogoneanu, Studii, pp. 86—108.

[2]) Vezi „Convorbiri Literare", festiv No. 2, an XLIV, pp. LV—LVI S. M.), CXXI—CXXIV (E. Pangrati).

[3]) M. Eminescu, o. c. pp. 250—255 (Anexele A. și B., D., E., F., G. K.

[4] o. c., Anexa K.

La înfiinţarea de noi şcoale sau reorganizarea lor, Eminescu are curajul să ia poziţie chiar împotriva proectelor întocmite de conducători — desigur din liniştea cabinetelor – şi cari păcătuiau tocmai prin abatere dela realitate.

El nu se sfieşte să atragă luarea-aminte a ministrului asupra „erorilor" propunerilor formale ale prefecturii, propuneri cari sunt „departe de-a acoperi trebuinţele reale ale populaţiunii". [1]).

Eminescu făgăduieşte „un tablou minuţios", făcut după „revizia tuturor comunelor în cari sunt şcoale" — şi s'a ţinut de cuvânt, căci raportul Nr. 212 cuprinde un tablou cu zece anexe, „foarte conştiincios" (I. Scurtu) asupra reorganizării şcoalelor din judeţ.

Problema localurilor stă şi azi pendinde.

Problema mediului va fi totdeauna o funcţie a problemei culturale, pe care e chemată s'o rezolve tocmai şcoala.

Ceeace, însă, pentru Eminescu contă în primul rând ca şcoala, erà învăţătorul.

Învăţătorul bun rezolvă şi problema localului şi pe cea a mediului.

Dar nu *slujbaşul*, ci *apostolul* [2]).

Concepţia *apostolatului* învăţătorului (ce formă titlul de glorie al învăţătorului mai ales în vremea lui Haret şi care acum e pe cale s'ajungă o ironie), Eminescu pare a fi formulat-o.

Apostolatul aceasta, însă, nu se învaţă din *pedagogia* empirică a anilor 1870, după cum nu se învaţă nici din pedagogia ştiinţifică actuală, pentrucă el nu depinde de *tecnica* profesională pe care ţi-o poţi apropià în orice caz, ci de *chemarea* ce poţi s'o ai.

Prin urmare Eminescu nu cere, *în prim rând* învăţătorului metoda didactică, pe care şi-o poate apropià oricine, dar care fără suflul de viaţă al învăţătorului-*chemat* rămâne o formă goală, a cărei invariabilă aplicare duce pe învăţător

---

[1]) o. c., p. 248.

[2]) Încă un punct de asemănare cu Eminescu a lui Haret, care din cel mai codaş dascăl, izbutise să facă o personalitate conştientă de rostul ei în prefacerea satelor.

Păcat că, dus Haret, dusă a fost şi *această* politică şcolară, transformată în politicianism.

la mecanicizare şi ramolisment; — ci, cum chemarea lui socială îl obligă să fie învăţător *şi în afară* de pereţii şcoalei, ba mai mult şi mai greu aici (cu atât mai greu cu cât metodele învăţate nu prea-i folosesc) — Eminescu îi cere virtuţile sociale de rigoare, cari sunt *moralitatea* şi *demnitatea.*

Învăţătorul să fie, *şi ca om*, tot învăţător.

„Asupra unui învăţător — scrie Eminescu [1])— nu trebuie să atârne nici măcar pretextul unei desconsiderări din partea concetăţenilor şi a şcolarilor săi".

Cine ştie cât câştigă şcoala prin moralitatea şi demnitatea învăţătorilor ei — şi cât pierde ea prin viţiile lor, îşi dă seama de întrega seriozitate cu care Eminescu privea problema şcoalei rurale.

Eminescu avea, în această privinţă, o mare speranţă în normalişti, pe cari-i privea cu toată simpatia.

„Fără a afişă vorbe mari asupra însemnătăţii învăţământului... cred totuş că trebuie să recunoaştem că tinerii normalişti cari au absolvit cu cel mai bun succes şcoala lor... ar trebui să se bucure de protecţia administraţiei judeţene, ca să nu se simtă izolţi în lucrarea şi tendinţele lor, ca o frunză pe apă, — mai ales că un normalist bun are mai multă cultură, *deci şi mai mult simţimânt de demnitate decît mulţi din scribii cari umplu cancelariile comunale sub feldefel de titluri şi pretexte...*" [2])

Din cele ce preced, se vede implicit şi temeiul pe care Eminescu îl punea pe şcoala normală, de care, indirect, depindea întreaga realizare a şcoalei rurale [3]).

Consecvent cu înalta chemare a învăţătorului, Eminescu respingea principial pe suplinitor.

Suplinitorul, firește, nu e pentru învăţământ o piază rea numai pentrucă e suplinitor.

Eminescu nu înţelege prin suplinitor pe titratul ce-şi

---

[1]) o. c., p. 272, raport 216.

[2]) o. c., pp. 265 — 6.

[3]) Nu putem să nu remarcăm şi în acest punct asemănarea cu Eminescu a marelui Haret. H. e adevărat urmaş al lui E. în ce priveşte şcoala. Şcoala Normală niciodată n'a trăit viaţă demnă pe care a trăit-o sub marele ministru, care, tocmai în scopul pregătirii celor mai de seamă elemente pentru şcoala rurală, se sileă să-i dea numai elemente selecţionate

face stagiul tinereţii în învăţământ, ci pe elementul atritat, necalificat, pe elementul de umplutură, care face nenorocirea şcoalei noastre şi 'n ziua de azi, mai ales la ţară, — condamnabil sinecurism, aşa de păgubitor culturii în genere.

„Intodeauna am crezut că, în locul unor suplinitori inapţi, e mai bine să nu fie defel" —

raportează ministerului Eminescu [1]), scuzându-se că la cele mai multe şcoli n'a numit suplinitori, cerând publicarea concursului pentru ocuparea catedrelor de titulari [2]).

Concepţia aceasta — căci la Eminescu e o adevărată concepţie — e diametral opusă practicei din zilele noastre, după care şcoala, chiar cea mai defectoasă, e utilă.

*

Dar dacă Eminescu selecţionează pe învăţător şi vrea să-l vadă, alături de preot, un adevărat apostol al satelor, — el vrea să fie şi cel mai bine plătit.

Oridecâteori are prilejul, Eminescu protestează — adesea vehement, în potriva lefii învăţătorului

„egală cu aceea a unui vătăjel [3])"

— atunci ca şi acum — şi totdeauna a stăruit să se creeze învăţătorilor

„mijloacele materiale ca să-şi poată îngriji *în deplină linişte* de îndatoririle lor" [4]).

Problema salarului învăţătorului, este o problemă ce se integrează în politica generală şcolară.

Paguba morală ce se căşunează şcoalei în genere prin echivocul material în care e lăsat să trăiască „apostolul" neamului, pare a nu fi calculată.

Exemple triste, însă, pentru şcoală, sunt dureros de

---

[1]) o. c., p. 272.

[2]) Inchipuiască-şi cineva astăzi un revizor sau un ispector şcolar care să nu exploateze catedrele vacante, numind, fără nicio selecţie suplinitori din cari ei să-şi facă clienţi politici...

[3]) o. c., p. 265.

[4]) o. c., p. 266, rap. 293. Cfr. p. 265 adresa prin care Eminescu constată „cu durere, că pe alocurea toată suma prevăzută în budgetele comunale pentru întreţinerea şcoalei şi a învăţătorului nu întreceau *a treia parte* din leafa primarului".

concludente, — încât aveà dreptate Eminescu, care, cerând învățătorului *apostolat*, cereà și complecta lui asigurare de trai material, — singura care-i poate da „deplina liniște“ pentru deplina închinare acestui apostolat [1]).

*

Acestea erau, în linii generale, condițiunile *materiale* în cari Eminescu înțelegeà să se desvolte școala rurală, spre a-și atinge scopul social ce-i e menit.

Din analiza sumară a celor trei factori, mediu, local și învățător, am văzut preferințele lui Eminescu și punctele principale ale concepției *politicii* lui școlare.

Un criteriu clar, o convingere sigură îl călăuzesc, — și-o sinceră dragoste de neam.

III

După ce am văzut concepția culturală a lui Eminescu și condițiunile în cari el înțelegeà desvoltarea școalei, să trecem acum la a doua parte, specific pedagogică, anume la condițiunile psihologice ale învățământului.

Chestiunea aceasta se găsea la noi încă în prima fază.

Aveam mai întâi o lipsă materială de școli.

Deabia se înjghebà — și aceea vremelnic și rudimentar — câte-o școală normală.

Pedagogia erà o abstracție.

Prima reacțiune a determinat-o Maiorescu cu lecțiile lui publice începute la Iași în 1863 și cu practica pedagogică pe care o introdusese la Școala Normală al cărei director era [2]).

Școala de aplicație propriu zisă a fost introdusă pela 1886-88 deabia.

---

[1]) Azi această problemă e și mai acută.

Învățătorul face politică și afaceri. Conștiinciosul, *chematul*, e în genere deziluzionat din cauza neliniștei zilei de mâine.

Profesorul face politică și... „ore“. Cine nu face, n'are. Dar cine face și are, poate să nu le facă: semnătura de prezență e suficientă. Iar școala?... Decretări lunare se silesc s'o facă să fie ceiace, în aceste condiții, nu mai poate să fie, deși ar trebui să fie.

[2]) I. Creangă în „Convorbiri Literare“, no. festiv pe Febr. 1910 p. 398, și I. A. Rădulescu-Pogoneanu, ibid., qq. CXXXV ș. u.

Eminescu e şi el un propulsor spre noua direcţie psihologică inaugurată de Maiorescu.

Nu ştiu să fi făcut studii speciale de pedagogie, dar preferinţa pe care şi-o mărturiseşte pentru latura sociologică a filozofiei [1]), şi perfecta orientare în chestiune, ar fi indici, că Eminescu, la cursurile de filozofie dela Viena şi Berlin trebuie să fi audiat şi pedagogie.

*

Eminescu porneşte dela o constatare:

„Invăţământul mecanic este cel general în şcoalele noastre...

„Lipsa de cunoştinţe pedagogice e deasemenea generală“ [2]).

Două căi sunt folosite de Eminescu pentru realizarea nouei metode psichologice:

1. Una negativă, de critică a metodei mecanice;

2. Alta pozitivă, de îndrumare către metoda cea nouă, *activă*.

Nu trebuie să ne aşteptăm, firește, la o campanie sistematizată în această direcţie.

Eminescu era doar un pedagog adhoc, dar cu mult interes, — cu atât mai mult interes, cu cât nu era în exerciţiul unei specialităţi.

*

Critica metodei mecanice o găsim expusă mai temeinic într'un articol al lui nepublicat.

„Sistemul instrucţiei noastre, scrie Eminescu [3]), neîntemeindu-se pe *priceperea* obiectelor predate, ci pe memorarea de regule abstracte şi de cuvinte, copilul n'are niciodată acel repaus al creerului care consistă tocmai în întrebuinţarea nu simultană, ci consecutivă, a facultăţilor...“.

Mai departe Eminescu compară memoria, care nu are

---

[1]) I. A. Rădulescu-Pogoneanu, Studii, p. 60.

[2]) o. c., p. 257.

[3]) ibid., p. 244.

„a 'nțelege dece cutare sau cutare lucru se chiamă astfel și nu altfel...“,

cu judecata, care

„trebuie să știe dece conclude astfel și nu poate conclude altfel“

spre a ajunge la preceptul didactic empirist:

„Nu vei da copilului să opereze decât cu lucruri pe cari le-a înțeles pe deplin, fără umbră de îndoială, fără umbră de nesiguranță“ [1]).

Deci Nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu al lui Lake.

In atâtea din rapoartele lui de inspecții, Eminescu relevă adesea cu ironie caustică enormitățile pedagogice pe cari le constată.

„Învățarea pederost de cuvinte goale din deosebitele discipline, caracterizează această școală, dar nu cu mult mai mult decât mai pe toate celelalte școli din țară“ [2]).

Vorbind de o directoară care printr'un lung uz și-a'apropriat

„o metodă mecanică și moartă“

Eminescu adaugă că ea

„aparține unei generații școlastice bine determinate, bogate în cuvinte și sterpe în idei“ [3]).

Intr'altă parte [4]), nu poate suferi pe

„învățătorii rutinari și cu metode învechite“,

cari fac din studiul lor

„un schematism sec dogmatic“.

La o școală găsește că

„în geografie, memorarea fiind la locul ei, elevele stau bine, căci recitarea la numiri *e partea tare a școalei*“ [5]).

---

[1]) a. c., pp. 244-5.
[2]) ibid. p. 256.
[3]) o. c. p. 256.
[4]) o. c. p. 273.
[5]) ibid. p. 257.

Cu prilejul recensiei unei cărți didactice a lui Creangă, Eminescu caracterizează metoda mecanică drept „dressură“

Intr'adevăr, zice Eminescu [1]), prin metoda veche a memorării mecanice de semne și cuvinte, inteligența copiilor nu era cu mult mai bine tratată decât inteligența unui animal, care se deprinde prin frică și silă la o mulțime de apucături automatice, de cari nu poate să-și dea seama.

Atitudinea aceasta o are Eminescu și când e vorba de manualele didactice în genere.

> „O privire numai în manualele noastre scolastice ne va încredința că elevii trebuie să fi învățând ca în somnambulism, că nu știu ce scriu, nici ce citesc. Abia când vârsta li trezește mintea, li se ia albeața depe ochi și încep a înțelege ce-au învățat în școală“ [2]),

dar cum dobândirea a ceiace au învățat s'a făcut prin simplă „dressură“, folosul e nul, fără să mai contăm și fatalul

> „desgust în potriva cărții, pe care metoda mecanică îl inspiră copiilor“ [2]).

*

Amestecul acesta de humor și de severitate nu însemnă dispreț.

De supt caustica ironie a lui Eminescu răsare o adâncă compătimire și pentru dascăl și pentru elev.

Dacă primitivismul pedagogic pe care-l constată în conștiincioasele lui inspecțiuni îi deșteptă ironia, dragostea de neamul astfel înapoiat îi însuflețește datoria de-a lupta pentru îndreptare.

Și luptă.

El vrea să scoată pe dascăl din această situațiune înapoiată, îndrumându-l în sensul nouei metode active. Și judecând după intențiile ce se întrevăd din relativ puținele lui acte de natură pedagogică, Eminescu trebuia să fi pierdut destul timp în socratice convorbiri îndrumătoare în acest sens.

„Sperez — raportează Eminescu [3]) ministrului cu privire la niște „învățători rutinari și cu metode învechite“.

---

[1]) ibid. p. 261.
[2]) o. c., p. 262.
[3]) o. c., p. 273.

„sperez că, în urma instrucţiunilor ce le-am dat în privirea metodei şi cărţilor ce trebuie ei-înşişi să le studieze, se vor îndrepta cu vremea".

O altă cale pe care Eminescu a folosit-o ca exerciţii pentru noua directivă, a fost conferinţele didactice, pe cari el punea un deosebit temei.

Dar şi aceste conferinţe didactice trăiau doar în amintirea câte unui dascăl mai râvnitor de idealism.

Dealminterea ele căzuseră în formalism, aşa cum au ajuns şi astăzi -- sau, *cu ajutorul* subprefectului, ele chiar nu se mai ţineau deloc.

Eminescu căuta să le învioreze, şi ceva mai mult, să le lărgească scopul.

Într'un raport asupra acestor conferinţe [1]), Eminescu constată că învăţătorii au

„mari lipsuri atât în privinţa metodei, cât şi a cunoştinţelor.

„Cunoştinţele lor consistă in genere in vorbe moarte, a căror realitate vie n'o pricep".

Eminescu nu acuză atât pe învăţători, dintre cari unii aveau multă bunăvoinţă şi din fire tact pedagogic, cât

„sistemul învăţământului de sub al cărui regim au eşit",

sistem pe care l-am văzut în treacăt şi împotriva căruia începuse Maiorescu reacţiunea.

Dar nici după ce au eşit de sub acest regim,

„ei n'au ce ceti chiar dacă ar vroi...

„Lipsa absolută de mijloace pedagogice, lipsa unei foi învăţătoreşti în România, se simte la fiecare pas".

Eminescu critică încă efectul sistemului didactic deatunci cu

„notatele manuscrise din şcoala normală făcute sub dictarea unor profesori adesea mediocri"

cu înlăturarea oricărui procedeu intuitiv.

El aşteptă să îndrepteze aceste lipsuri printr'o nouă organizare a conferinţelor didactice.

---

[1]) c. c. p. 247.

Aceste conferinţe aveau să întrunească

„în feriile [1]) Crăciunului şi-alĕ Paştilor"

şi pe învăţători-institutori şi pe

„profesorii dela institutele secundare".

Scopul urmărit era pedeoparte îmbunătăţirea mijloacelor de învăţământ prin

„prelegeri asupra metodei... ţinute de pedagogi practici recunoscuţi"

şi chiar

„de învăţători rurali ei-înşişi"

şi prin

„convorbiri exegetice asupra metodologiei", —

iar pedealtăparte scopul lor erà

„îmbogăţirea cunoştinţelor",

pentru care pare a fi fost înadins chemaţi „profesorii dela institutele secundare" [2]).

Cum vedem rostul acestor conferinţe erà o interesantă suplinire a şcoalei normale pregătitoare, dar fără cusurul mecanismului de care sufereà, căci va trece încă timp pânăce începuturile datorite lui Maiorescu vor schimba şi faţa şcolii normale, — şi totodată rostul acestor conferinţe erà, cum trebuie să fie şi azi, o continuă completare didactică şi o continuă verificare a metodelor şi cunoştinţelor.

Iată mijloacele practice prin cari Eminescu se sileà să ridice nivelul cultural al dascălului rural, prin care erà convins că ridică nivelul social al satelor.

El erà un vrednic aplicator al priincipiilor „direcţii noi" şi în acest sens [3]).

*

Dacă ne-am întrebà, în fond, ce putere sufletească era

---

[1]) *Ferii* este un germanism derivat de la cuvântul *Ferien*—Sărbători, vacanţe. Eminescu îl întrebuinţează des (Nota Redacţiei).

[2]) o. c. pp, 246, 247.

[3]) In 1875, Maiorescu, ministru al şcoalelor, tocmai îşi propusese să desvolte învăţământul la sate în noul spirit pe care-l propagà dela 1863. Vezi S. M., în „Convorbiri Literare", citat, pp. LV, LVI.

pentru Eminescu mai în stare să ajute la renovarea spiritului, vom găsi că Eminescu alegeà inteligența.

Nicăieri nu vedem la el convingerea unei educații armonice rezultate din armonica cultivare a inteligenței, voinței și sentimentului.

Ceeace ne-ar întări acest fel de a vedeà al lui Eminescu în pedagogie, ar fi chiar un pasaj din articolul lui „Instrucție și Educație“ [1]), în care spune expres:

> „Cine voiește să învețe mult, trebuie să învețe multe, precum cel ce vrea să mânânce mult, trebue să mânânce multe de toate“.

Aceasta ne-ar face să credem că Eminescu erà de principiul „*Non multum, sed multa*“, principiu care ar sta la baza unei culturi *materiale*, în care prin urmare *dobândirea de cunoștințe* ar fi totul.

Ideia aceasta ni l-ar arătat pe Eminescu ca potrivnic culturii formale, al cărei adept erà desigur și herbartianul Maiorescu și care erà, chiar pe vremea lui Eminescu, general admisă în pedagogie.

Cultivarea puterilor sufletești — prin urmare și a facultății intelectuale — nu se făceà decât ca un exercițiu pentru desvoltarea lor în vederea aplicării în viață, nu ca scop în sine. *Non scholae, sed vitae.*

Deci cultivarea inteligenței nu înseamnă dobândirea de cât mai multe cunoștinți — ci aceste cât mai multe cunoștinți sunt *mijlocul* prin care inteligența se desvoltă spre a devenì capabilă să judece și să determine reacțiuni precise și folositoare în viața practică.

Să fi crezut altfel Eminescu?

Nu.

El nu puteà luà asemenea idee nici din filozofia germană pe care o stiudiase, nici dela Maiorescu, nici dintr'o convingere proprie diferită de a factorilor cari l-au influențat, — căci nu și-a motivat-o nicăiri.

Intreaga filosofie pedagogică, care desigur nu-i erà străină lui Eminescu — dela Locke la Herbart — erà părtașă unei culturi formale, unei culturi care să slujească ca mijloc, ca

---

[1]) Eminescu, o. c., 243—5.

exerciţiu pentru desvoltarea puterilor sufleteşti în vederea formării personalităţii morale.

E adevărat că Kant, cu care Eminescu s'a ocupat de aproape, admiteă cultivarea unor *Verstandeskräfte* inferioare, ca atenţia şi memoria [1]), dar prin aceasta nici la Kant nu trebuie să înţelegem admiterea unei culturi *materiale*, căci şi la Kant scopul suprem al şcoalei erà tot formarea spiritului în sensul determinării idealului moral kantian.

Deci desvoltarea inteligenţei slujeà tot numai ca mijloc pentru realizarea educaţiei morale, care la Kant culminà în imperativul categoric, în triumful absolut al legii morale asupra instinctelor — ideal în care numai un puternic raţionalism, datorit firește unei puternice formări a judecăţii, ne poate ţine

In acest sens, trebuie să înţelegem şi pe Eminescu.

Dacă ne întoarcem la pasajul amintit:

„Cine voieşte să înveţe mult, trebuie să înveţe multe",

vedem tocmai că în intenţia lui Eminescu n'a fost să ceară multe cunoştinţi *ca valori în sine*, ci numai ca un cât mai complex câmp de experienţe, din cari noi să *învăţăm mult* [2]).

Eminescu ar schimbà prin urmare puţin adagiul Non multa, sed multum, dar l-ar completà.

El ar zice:

Per multa ad multum.

Dar acesta e în definitiv şi sensul clasiceizicale pedagogice,— de unde vedem că Eminescu nu e ceace ne apărea: un înnapoiat în ceace priveşte *funcţiunea educativă* a facultăţii intelectuale.

Şi în această privinţă Eminescu e un kantian.

Firește, nu vom căutà la Eminescu un *sistem* pedagogic. Să nu fi fost sarcina „oficială" a revizoratului, poate că el nici n'ar fi dat expresie ideilor lui în acest domeniu.

Dar din faptul că el remarcă în primul rând ca factor pedagogic inteligenţa, *judecata*, vedem că Eminescu urmăreà,

---

[1]) Prof. G. G. Antonescu la curs.

[2]) In felul acesta, şi comparaţia gastronomică devine plastică,

ca şi Kant, ca desigur promotorul la noi a nouei direcţii, Maiorescu, o cultură morală.

*

Dupăce, în septembre 1876 [1]) a fost înlăturată dela Revizorat, Eminescu nu s'a mai ocupat de chesiunea culturală care, n timpul oficiului lui, începuse să-l încălzească.

Temperamentul lui, mai mult intelectualist-sentimental, decât voliţional, îl făceà să se retragă din lupta întreprinsă.

Problema şcolară n'a mai fost desbătută de Eminescu după 1877.

Rar, cu prilejul vreunui necrolog sau apariţiei vreunei bune cărţi pentru copii [2]), Eminescu mai aminteşte de bunele criterii ale metodei intuitive.

Dealminteria scrieà deziluzionat [3]):

„Un om nu poate face nimic într'o ţară rău întocmită...".

> „Precum soarele stă locului de milione de ani, oricare ar fi fost părerile omeneşti, fie geocentriste, fie heliocentriste, — tot astfel părerile oamenilor nu schimbă nimic pin mersul firesc, material, al lucrului"

Caracteristic pentru temperamentul lui Eminescu e şi desgustul cu care se desparte de fecundele-i încercări:

> „Părinţi mizeri şi viţioşi, copii goi şi bolnavi, învăţători ignoranţi şi rău plătiţi, administratori superficiali, — toate acestea îngreuiate prin creşterea impozitelor menite a hrăni această stare de lucruri, nu sunt condiţiunile normale pentru şcoli bune, precum lemn de brad putregai, gelău de plumb şi meşter prost, nu-mi dă o masă bună. Şcoala va fi bună, când popa va fi bun, darea mică, subprefecţii oameni ca să ştie administraţie, finanţe şi economie politică, învăţătorii pedagogi, pe când adică va fi şi şcoala şcoală, statul stat şi omul om, precum e în toată lumea, iar nu cum e la noi [4])..."

Notă satirică, sub care însă se simte amarul durerii

---

[1]) Deşi înlocuit încă din Iunie 1876, totuş în Septembre Eminescu funcţionà ca „revizor şcolar ad interim" (M. Eminescu. o. c., p. 269).

[2]) o. c. pp. 281, 282.

[3]) *ibid.* p. 270.

[4]) o. c. p. 270.

pentru un ideal căzut, vrea să fie singura mângâiere a lui Eminescu pentru *încă* o deziluzie încercată.

Fusese pentru el o experienţă mai mult pentru „Glossa", care poate deacum se zămisleà în mintea poetului:

„Nu sperà când vezi mizerii
La isbândă făcând punte
Te-or întrece nătărăii
De ai fi cu stea în frunte".

D. Mărăcineanu.

SCHIŢĂ

Lişiţa 'negreşte apa pân'la fund
Cu cerneala groasă-a penelor murdare;
Tolănită-alene, moţăind pe prund,
O şopârlă verde, s'ambătat de soare.

Când un car cu boi se pierde'n depărtări,
Dintr'un Grigorescu fugitiv desprins,
O ciocănitoare ritmic, bate'n zări
Ţintele tăcerii, care s'au desprins.

Străpungând vulturu, 'ntr'o rotire scurtă,
C'un burghiu, sfioase colţuri de senin,—
Un răţoi, semeţ, păşeşte cu o burtă
De călugăr leneş şi benedictin.

Alexandru Bilciurescu.

DICŢIONARUL JUNIMEI

Tot Una-i!

Exclamaţie de indiferenţă pentru lucrurile lumeşti, introdusă în Junimea în anul 1880, în urma unui incident electoral. D. Toma Antoniadi, alegător în colegiul I,odinioară conservator, trebuea să voteze trei membri la consiliul judeţan. D. J. Negruzzi, după stăruinţele căruia venise la alegere, îl îndemna să voteze lista conservatorilor. D. Th. Balaeş, din contra, îi îndesa în mână lista moderaţilor. Văzând Negruzzi că Antoniadi are să depună în urnă lista dată lui de Balaeş, îi aduse aminte făgăduinţa dată, vechile sale legături etc.: „tot una-i"! strigă Antoniadi şi puse celălalt bilet în urnă.

Tradiţia.

Aceasta este lucrul de căpitenie în Junimea şi fiecare neofit (Caracuda) este întâi ş'întâi dator să o înveţe. In şedinţele Junimii, tradiţia cere ca întâi societatea să se ocupe de dosar (v. a.), apoi se trece la corespondenţa redacţiunii şi abia după aceasta la alte cetiri. Nu este iertat a se ceti, vorbi sau chiar gândi ceva în deosebi, ci numai în comun. După unii, când sună miezul nopţii se pune obicinuit pe tapet programa viitoarelor prelecţiuni populare (v. a.) care rămâne apoi pentru Sâmbăta viitoare, când iar se pune pe tapet la 12 oare şi aşa până aproape de ajunul prelecţiunilor. — Nimeni nu are dreptul să se supere, dacă este înjuriat, sau dacă i se aruncă o perină în cap — cel mult poate să ascundă perina aşezându-se pe dânsa. Poeziile ori se resping îndată, ori se cetesc de două ori (se releg). La a doua cetire se critică strofă cu strofă. — Autorul nu are cuvântul în timpul discuţiei: El a vorbit! — Când nu este nimic de cetit, se pune o tează şi se face asupra ei discuţie generală. Câteodată se pune la vot, dar aceasta nu este obligator, mai ales pentru redacţiunea Convorbirilor. Câteodată se pune pe tapet anecdote. Despre tradiţia prelecţiunilor populare şi a aniversării v. a. La eşirea din Junimea, ce se ţinea la Maiorescu la trei Erarchi, tradiţia cerea să se joace Hora Unirii în colţ la Petrea Bacalul. Acum nu se mai ţine. A rămas însă pentru eşirea din Junimea obiceiul ca Junimiştii să se aşeze în linie pentru necesităţi neapărate.

Triburi.

De la un studiu a lui Burada, unde se vorbea de triburi la selbatici s'a introdus aceasta şi la Caracuda, care se împarte după triburi.

Uhland Al Romaniei.

Porecla dată de Pogor reposatului N. Schilet, care tradusese „Blăstemul Cântăreţului“ de Uhland.

Ulpia Traiana.

Acesta era numele ce se propusese întâi pentru societatea literară ce era înfiinţată, dar nu se botezase încă. Numele acesta chiar se primise provizor, căci pe atunci nici fondatorii nu era încă de tot, de tot scuturaţi de moşturile contimporane. După mai matură chibzuire însă, chiar în întrunirea a doua numele Ulpia Traiană a fost respins în unanimitate şi s'a admis, după propunerea lui Th. Rosetti, numele „Junimea“.

Uşele!

Momentul când se deschid uşele şi vin tablalele cu ceai şi cafea fiind foarte solemn, mai ales pentru Caracudă, Pogor, altădată întovărăşit de Creangă sau şi de câţiva alţii cânta, bisericeşte ca la liturghie: Uşele! Uşele!.

Utilizare.

„Se poate utiliza aiurea“ este o frază introdusă de Maiorescu. Ea se întrebuinţează atunci când Junimea găseşte că la o scriere, în special la o poesie ce se cetește. trebue să se facă o supresiune oare care. Autorului care oftează după partea ce trebuie scoasă i se zice atunci drept mângâere, că partea suprimată „se poate utiliza aiurea“. Până acum însă nu s'a găsit niciun caz de utilizare.

I. N.

CRONICI

Cronica Şcolară

Secţiile de meserii în licee. — Vorbind despre examenul de bacalaureat, Dl. profesor Dongorozi face dreapta observaţie[1]) că: „In timpul din urmă sporturile au luat la noi o anormală desvoltare; marea majoritate a şcolărimii practică diversele sporturi cu alarmantă pasiune. In locul unei ofensive de cultură naţională, pe care o cer imperios condiţiunile în care ne găsim, asistăm astăzi, în lungul şi'n latul ţării, la o adevărată ofensivă sportivă".

Mi se pare însă, că nu numai şcolărimea, ci şi oficialitatea înclină, dacă nu chiar pentru o ofensivă sportivă, cel puţin în spre o reacţiune oare cum materialistă în potriva excesivului curent spiritualist. Căci într'alt fel nu ne-am putea explica, pentru ce prin anteproectul învăţământului secundar, ce urmează să fie în curând votat, s'a şi fixat pentru educaţia fizică din licee, în loc de o singură oră, câte patru ore pe săptămână.

Negreşit că măsura aceasta nu ar putea avea urmări rele, numai în cazul când pe viitor şcolarului nu i s'ar cere, cum zice Românul, să ducă doi pepeni într'o mână. Vreau adică să spun, că cele patru ore de educaţie fizică pe săptămână ar fi bine venite, numai dacă: programele s'ar mai simplifica, orele de cursuri teoretice s'ar mai reduce, manualele de şcoală şi-ar mai împuţina foile şi profesorii ar consimţi să nu mai ceară elevilor sforţări pe deasupra celor îngăduite şi de manualele respective şi de numărul de ore fixat prin programe. Căci sigur este, că în toate timpurile au existat şi există şi astăzi destui profesori, cari dintr'un vinovat exces de dragoste pentru materia lor, neţinând seama de faptul că în fiecare zi şcolarul are de scris şi de învăţat nu numai la o sigură materie, îl încarcă peste măsură,

---

[1]) Convorbiri Literare. Anul 57. (1925).

istovindu-l şi răpindu-i putinţa de a învăţa şi la ceilalţi profesori şi de a se odihni îndeajuns.

* * *

Dar dacă această excesivă grijă de educaţia fizică, poate fi socotită drept o nemerită reacţiune împotriva excesivului curent de educaţie pur intelectuală, nu putem înţelege pentru ce prin amintitul anteproect se urmăreşte să se înfiinţeze în fiecare liceu şi câte o secţie practică, adică şi un atelier, în care elevii să înveţe pe lângă latineşte, franţuzeşte, matematici, etc, şi câte un meşteşug.

Negreşit că nu pierd din vedere, că oficialitatea, introducând şi meşteşugurile în liceu, a cedat desigur stăruinţelor acelora, care astăzi într'una exclamă: Ce bine ar fi fost, dacă actuala criză economică ar fi găsit pe toţi intelectualii cu câte un meşteşug în mână! Dar este oare vrednică de luat în serios această răspândită dorinţă? Sau mai lămurit: S'ar putea ea aduce la îndeplinire cu vreun real folos? Să vedem.

Să zicem, că un intelectual s'ar alege din liceu şi cu meşteşugul croitoriei. Dacă ar fi neînsurat — şi lucrul acesta se întâmplă desigur măcar în timpul studiilor universitare, adică cel puţin 3—4 şi chiar 5—6 ani, el nu ar avea nevoe să-şi facă de cât cel mult unul sau două costume pe an. Aşa stând lucrurile, se naşte întrebarea: Admiţând chiar că acest intelectual ar fi învăţat bine de tot croitoria, tot nu ar fi de nădăjduit, că el ar putea să rămână măcar un mediocru croitor în timpul studiilor universitare, adică atunci când n'ar trebui să-şi exercite această meserie decât din Paşte în Crăciun.

De altfel, şi însurat şi cu copii de ar fi intelectualul, şi chiar premiant întâi de ar fi fost el în liceu la secţia croitoriei, — este neîndoios, că foarte curând ar deveni el un detestabil croitor. Căci nu cred să fie cineva, care să susţină, că tot meşteşugarul, — nu numai pentru a se perfecţiona, dar chiar şi numai pentru a nu-şi uita meşteşugul, are nevoe, are neapărată nevoe de o zilnică şi stăruitoare practică. In orice caz, — neîndoios este că foarte arareori se va găsi vreun intelectual, care se va încăpăţîna să poarte nişte haine, făcute în chip nu tocmai elegant de proprile sale mâini.

Dar la urma urmelor, să ne gândim că în viaţa zilnică, de atâtea ori nu pregetăm să ne adresăm, nu numai unor meseriaşi, dar încă şi unor simpli muncitori necalificaţi, căciulindu-ne lor pentru nişte servicii, pe cari cu foarte puţină bunăvoinţă, le-am putea face noi înşine. Aşa de pildă, câţi dintre aşă numiţii intelectuali se apucă să-şi facă ghetele, să-şi vopsească singuri o uşă, o podeală, sau măcar să bată un cui la un gard? Sau altceva:

Astăzi pentru tăiatul unui stânjen de lemne se cere şi 5—6 sute de lei. De ce oare nu ne învrednicim noi să l tăiem singuri? Ar trebui oare pentru aceasta să se facă vreo ucenicie în liceu? Desigur că nu. Şi, Doamne, ce admirabil exerciţiu este acesta, şi cu câte binefăcătoare urmări ar fi el pentru nervii şi întregul nostru organism, cel atât de sleit de sforţările mintale şi atât de amorţit de viaţa noastră prea sedentară!

Dar ce să mai zicem de cucoane? Câte dintre ele, — chiar dintre cele cu mijloace de tot modeste, — îşi face singure rufăria? Sunt şi din *acelea*, cari nici măcar nu şi-o cârpesc singure. Şi să nu uităm că cele mai multe dintre ele au învăţat şi *lucrul* în vre-o şcoală.

Cât despre celelalte treburi de prin casă, cele mai multe nici nu vor să audă de ele. Aşa de pildă, pentru văruitul unei bucătării se angajează numai de cât o femee cu ziua. Oare pentru această treabă ar fi nevoe de vreo secţie specială la liceul de fete? Şi tot astfel e şi cu deretecatul şi măturatul casei, care dela un cârd de vreme se fac mai pretutindeni de altcineva de cât de stăpâna casei. Căci mai nu se găseşte azi soţie de cât de mărunt funcţionar, care să nu-şi angajeze în grabă o servitoare.

De aceea cred că mai ales astăzi, nici măcar în glumă nu se poate vorbi de o transformare a liceelor în şcoli de meserii. Ar fi desigur mult mai nemerit, dacă în folosul sănătăţii şi al pungii, am consimţi măcar să ne mai desvăţăm de a mai cere pentru orice ajutorul altora. Aşa de pildă, ar fi cred foarte nemerit, dacă am binevoi să ne mai desmorţim picioarele, străbătând fără ajutorul tramvaelor măcar distanţele până la un kilometru.

In orice caz, fapt sigur este, că dorinţa de a face din liceenii noştri cismari şi croitori diletanţi, este într'o groazavă contrazicere cu nespusa grijă a oamenilor de azi, cari atât de mult ţin să-şi lustruiască unghiile şi să-şi păstreze silueta. De altfel şi excesiva diviziune a muncii, care domină azi omenirea, se opune oricărei încercări de a îndemna pe intelectuali să-şi piarză vremea prin exercitarea unei meserii.

M. Mihăileanu

Cronica Socială

Italia industrială se întoarce la agricultură. Ministrul de finanţe De Stefani, ale cărui merite sânt recunoscute aproape în unanimitate, a fost silit să demisioneze în urma unei campanii de presă, care cerea în mod violent, să se mărească emisiunea în circulaţie. Această campanie mai erea ajutată de o scădere importantă a efectelor industriale la bursă.

Pe dealtă parte, după cum spune deputatul M. Rocca, „atâta timp cât ministrul de finanţe (De Stefani) şi cei lalţi îngreunau prin violenţe şi biruri viaţa claselor sărace şi mijlocii, totul merge bine. Dar că ad, fie dintr'un sâmţământ de dreptate, fie dintr'o convingere în folosul unor doctrine imaginare, imediat ce (acest ministru) se revoltă şi începu să reziste plutocraţiei bancare, agricole şi industriale, atunci execuţia fu sigură“[1]). Cu alte cuvinte, după expunerea sarcastică a deputatului italian, ministrul De Stefani, om de o valoare recunoscută de toţi, care între altele a lăsat un buget bine echilibrat şi chiar cu un excedent de 209 milioane, la un buget pe care-l primise cu un deficit de circa 4 miliarde, un asemenea ministru atât de folositor ţărei, a trebuit să cadă de pe urma „luptei ce începuse pentru organizarea bursei“[2]) şi deci a căzut în urma unei campanii de presă şi de bursă, în dosul căreia se ascundeau speculatorii de tot felul.

Cu venirea însă a noului ministru Volpi, om de o reală valoare economică, care a reprezentat Italia în tratativele ei cu Jugoslavia şi în urma cărora Fiume rămâne definitiv Italiei, se pune în discuţiune o chestiune de cea mai mare importanţă pentru îmbunătăţirea mai departe a situaţiei economice a acestei ţări.

In adevăr, economiştii italieni judecând împrejurările în care a fost silit să demisioneze un ministru ca De Stefani, fac ca publicul să judece asupra „disproporţiei, pe care a luat-o politica industrială în Italia faţă de agricultură“ şi mai departe fac, ca acelaş public să-şi dea seama de forţele productive, de la care ar fi în drept să aştepte o îmbunătăţire economică sănătoasă.

„Partea sănătoasă a publicului italian, spune Arturo di Castelnuovo, care nu este scufundată până în gât în speculaţiuni şi nu consideră târgul de bursă ca invulnerabil; au aprobat în mod favorabil conţinutul expunerei (făcută de ministrul Volpi), care fără îndoială interesează târgul financiar, dar care arată că el este stăpân şi pe problemele fundamentale ale agriculturei şi ale industriei naţionale.[3])“

De fapt se pun faţă în faţă *industria şi agricultura*.

E adevărat că lovitura a dat-o Preşedintele Consiliului. Incă dela 14 Iunie a-c. se anunţă că „d-l Mussolini va lua asupra lui conducerea „luptei pentru grâu“, fiind de cea mai mare importanţă de a lupta şi de a învinge, tocmai fiind-că este vorba de a rezolva chestiunea noastră monetară (italiană)“.[4])

---

[1]) *Massimo Rocca* Lalivra e la terra. în Echi e Comenti. 15 Luglio 925 pag. 7.

[2]) *Arturo di Castelnuovo* Verso nuouvi orizzonti della politica finanziaria. ibid. pag. 8.

[3]) *A. di C.* Leborse e la circolazion dopo la dechiarazione del Ministro Volpi. E. e. C. 25 Iuglio 925. pag. 11

[4]) *E. e. C.* 25 Giugno 925' pag. 13

Din cele de mai jos se va vedea campania violentă, pe care o duc o seamă de economişti şi încă dintre cei mai buni pe care-i are Italia, contra celor care profită, dar care nu produc, precum sânt aceia care reprezintă industria parazitară; dar pe de altă parte recomandaţiunile imperioase, pe care le emit aceşti economişti în favoarea factorilor serioşi şi productivi, cum este agricultura.

Campania aceasta dusă cu atâta energie în favoarea agriculturei este cu atât mai interesantă pentru noi românii, cu cât, dacă n'am ajuns la gradul de desvoltare economică al Italiei, drumul parcurs de această ţară, este acelaş pe care l'am ales şi noi, cu alte cuvinte campania economiştilor italieni ne-ar putea deschide ochii la timp asupra elementelor speculatoare, care mai cu seamă după războiu, cuceresc un loc tot mai important în viaţa noastră economică.

„Vechia greşeală şi greşeala actuală a politicei noastre, spune cu drept cuvânt deputatul M. Rocca, a fost, că am sacrificat, în mod metodic şi continuu, agricultura şi pământul, pentru a alerga după mirajul unui industrialism forţat... toate partidele politice sânt vinovate de această, fiindcă toate au fost înşelate de *mirajul industrialismului la exces* al lui Karl Marx... după care agricultura ar reprezenta prin ea însăşi un stadiu *rămas în urmă* şi destinat să dispară în progresul economic european“[1]).

In „Factorul negativ“, L. Berzetti descrie politica plină de greşeli, care se face în asemenea împrejurări: „Factorul politic, fie chiar din cauza unui exces de încredere în sine... adesea întunecă aspectul vieţei concrete al ţărei, atât în interior cât şi în străinătate: e de ajuns un discurs, o făgăduială, un program, câte o dată un articol de jurnal, ca imediat să se creadă, că scopul ce urmăreşte a fost deja atins.. uitând că una este a pune problema şi a voi a o rezolva şi alt este a o rezolva“.

„...Factorul politic, care se înşeală asupra cauzelor adevărate, este pe lângă această şi un ignorent şi un distrugător al energiei“..

„Dar dacă nu este vre-o speranţă, ca partidele care se duşmănesc de moarte, să înceteze din propriu lor îndemn lupta, care se dă între ele... şi fiindcă greşelile, care se adună (tot din cauza lor) şi dintr'o parte şi din alta, dar pe care nu le recunoaste nici unul dintre ele, ameninţă să se înmulţească la înfinit, atunci este necesar ca să se pună frâu la toate acestea pe o altă cale: este necesar, ca toţi aceia care eri erau spectatori, astă-zi să ia răspundereaa supra lor, să-şi spună părerea şi să muncească, să se ridice deasupra luptelor înjositoare şi să se impună.“[2])

[1]) *Massimo Rocca* studiu citat.

[2]) *Luigi Barzetti* Il fattore negativo. E. e. C. 25 Iuglio 925. pag. 5.

Şi ast-fel toată lumea este chemată în această „luptă pentru grâu", după cum a numit-o aşa de bine d-l Mussolini.

După cum am spus mai sus ministrul De Stefani, a fost silit, să se retragă în urma campaniei unor jurnale, care cereau să se mărească emisiunea în circulaţie, sprea a veni în ajutorul industriei sau mai bine în ajutorul unor anumite industrii, şi pentru ca să se dea mai multă vigoare acestei campani, pachete de acţiuni ale acestor întreprinderi industriale au fost oferite în bursă. S'a produs ca modul acesta o scădere simţitoare, care a atras după sine o bună parte a aeţiunilor industriei italiane. Dar recunoscându-se în acelaş timp, că industriile care ameninţau cu scăderea lor la bursă aparţineau de drept acelora, care vroiau să profite de o inflaţie monetară, cunoscutul economist Achille Loria serie, cu convingerea care i-o dă erudiţia lui economică: „Industrialii, care au nevoe de protecţiune, sunt tocmai aceia, care nu poseda acele calităţi superioare, sunt poltronii şi incapabilii cari nu contribuesc cu nimic ca să mărească bogăţia naţională, ba mai de grabă o fac să dea înapoi.[1])". Sentinţă plină de un profund adevăr economic, care ni se poate aplica şi nouă ca şi Italiei!

Mai departe industria este pusă faţă în faţă cu agricultura de către Dott. A. Kurett de la Universitatea din Triest: „Am putea să ţinem socoteală de deosebirea aceasta artificială şi comodă între o inflaţie monetară bună şi o inflaţie monetară rea, numai într'un singur caz: atunci când se va putea arăta cu date, care nu pot fi discutate, că una din activităţile cele mai importante (predominante) în ţara noastră ar fi acea industrială, sau mai bine când ni s'ar arăta, că toate celelalte numeroase activităţi italiene, luate împreună: n'ar putea să fie aşa de importante, ca cea industrială."

„Numai în acest caz — spune mai departe economistul menţionat mai sus — relele bine cunoscute ale unei inflaţii ulterioare... ar putea să fie compensate cu beneficiile pe care ţara le ar putea folosi de pe urma unei organizări industriale dintre cele mai vaste, capabile să susţină luptele economice cele mai mari şi să dea ţărei, care şi-a jucat ultima cartă, puterea economică şi politică pe care le râvneşte."[2])

Toate acestea, spune acealaş economist, sânt un vis, căci industria italiană care de almintrelea s'a înjghebat pe aceleaşi principii economice, pe care le am adoptat şi noi. este în parte *parazitară* şi ştim cu toţii. care sunt acele industrii, care tiranizează astă-zi Italia: industria metalurgică aproape în totalitatea

---

[1]) *Achille Loria.* Questioni agrarie. E. e. C. 15 Iunglio 925. pag. 1.

[2]) *Dott. Adriano Kurett,* Patologia economica. E. e. C. 25 Iuglio. 925. pag. 8.

ei, creiată în mod artificial într'o ţară fără fer, fără combustibil, dar de care sânt legate atâtea interese streine.

Iată după, deputatul M. Rocca, care este natura acestei industrii parazitare: „create cu dea sila, adică eri (cu ajutorul) impozitelor, astă-zi cu al subvenţiunilor şi mâine cu inflaţiuni de hârtie; formaţiuni parazitare, care tot de una cer „un ultim ajutor pentru a se pune la punct", dar care nu s'au pus nici o dată, pentru-că nu le permit condiţiunile obiective în care trăesc, fie că în cazul acesta le ar lipsi mijloacele de a şantaja statul, ameninţându-l cel puţin cu o criză industrială urmată de muncitori fără lucru... Industriile parazitare... au reuşit să dovedească trei rezultate, care în fiecare zi devin mai evidente:

„Să pompeze de la naţiune capitaluri enorme prin adevărate biruri asupra contribuabilor sau asupra consumatorilor, capitaluri, care ar fi fost prea de ajuns ca să... reguleze şi să pună în exploatare pentru binele public toate cursurile de apă din întreaga Sicilia.

„Să zădărnicească desvoltarea argiculturei noastre, fiie că-i răpeşte capitalurile şi braţele de muncă, fie că face să i se închidă vămile streine, drept represalii pentru protecţionismul nostru industrial.

„Şi în fine, în loc să micşoreze, *măreşte dependenţa noastră economică de străinătate*.

„...nu este de absolută nevoie să complectăm acest tablou cu pagubile sociale, care s'au produs, de când am părăsit pământul pentru o industrie falşă..."[1]).

De fapt noua inflaţie, cerută cu atâta desperare de presă şi susţinută de un şantaj de bursă părea că „devenea foarte *necesară* pentru ca să rezolte *criza industrială;* dar s'ar putea jura, că nici unul din noile bilete de bancă nu s'ar duce la industriile sănătoase... Fără îndoială, că după ce s'ar fi cheltuit cele două trei miliarde, ar trebui să o luăm da capo; şi ameninţătoarea *criza industrială* ar deveni o instituţie permanentă"[2]).

Care ar fi remediul la toate aceste rele, care merg intensificându-se? — Deputatul M. Rocca constată mai întâi că „devalorizarea lentă a lirei cu începere de la 1920, ar fi o devalorizare prea lentă şi continuă, pentru ca să se facă responsabil de aceasta politica jurnalieră a cutărui sau cutărui guvern. Pentru a ridica cu temei lira ar treibui să se distrugă politica industrială practicată până astă-zi; să se părăsească cu desăvârşire în voia soartei industriile parazitare; să se menţină actuala circulaţie în limitele invariabile de 20 miliarde, şi mai mult decât toate să se favorizeze agricultura pe toate căile, să ne întoarcem la ţară..

[1]) *M. Rocca.* articolul citat.
[2]) ibid.

Viitorul Italiei, a bogăției ei, a independenței sale economică și prin urmare și a monetei sale este în cea mai mare parte în agricultură... dar pentru o asemenea politică nouă trebue multă îndrăsneală și mult curaj .. Salvarea lirei italiene nu stă în mărirea peste măsura a industriilor exportatrice și cu atât mai puțin a celor parazitare, nu în decrete asupra bursei; este în agricultură, în îmbunătățirea ei și mai cu seamă în o producțiune intensivă pentru consumul intern și pentru export ..."[1])

***

E de cea mai mare însămnătate, să vedem contra cui se duce „lupta pentru grâu" și de acea dau în toată întinderea lui tabloul de mai jos a lui Massimo Rocca, membru al parlamentului italian, tablou asupra căruia atragem în mod deosebit atențiunea cititorilor români:

„Anii care au urmat după armistițiu au fost dominați de... înjghebarea definitivă pe continent a unei înalte și lacome burghezii financiare, internaționale, cu apucături bolșevice, lispite de ideal și de scrupule... Această plutocrație își are obârșia în cea mai mare parte în industria parazitară și în îmbogățirile de războiu, care de fapt nu este decât unul și acelaș lucru: care ca și industriile acelea trăește din expediente, din favoruri, din afaceri și mai presus de toate din hârtii: hârtii bancnote, hârtii acțiuni și altele la fel. Atrag în vârtejul afacerilor lor și industriile sănătoase, pun mâna pe ele, le mărește capitalul, fac să se ridice acțiunile, le revinde și pe urmă își spală mâinile,... această plutocrație trăește din câștiguri imediate, pescuite în confuzia și desechilibrul de toate zilele și de aici repulsiunea lor pentru agricultură; de aici nevoia pentru un târg larg și schimbăcios de titluri și de schimb, cât mai agitat și cât mai șiret. Bine înțeles, speculația poate să nu reușească în mod sigur... dar cu atât mai bine înalta finanță găsește mijlocul să câștige în ori-ce caz, iar la cel mai mic pericol să-și treacă capitalurile peste graniță. Mult mai importantă este însă speculația cu ajutorul căreia plutocrația impune politica sa guvernelor partidelor, jurnalelor, în această epocă când totul se scumpește și nimic nu se face fără ajutorul unor importante subvenții financiare. Politica chiar este așa condusă, ca să favorizeze speculațiunile... de distrugere, nu de producțiune de bogății; și mai cu seamă de inflație continuă, care servește să mențină în viață câteva barace pseudo-industriale, cărora nu le mai ajunge nici protecțiunile vamale nici subvențiunile de stat;... servește ca să micșoreze salariile lucrătorilor

[1]) ibid.

prin scumpirea alimentelor, fără ca acești lucrători să poată să-și dea seama de unde provine aceasta."[1])

Intoarcerea Italiei industriale la munca agricolă este de cea mai mare importanță pentru noi. Dar Italia nu este sigura țară care este silită la aceasta. Franța continuă să se îngrijească mai departe de agricultura ei. Ea favorizează înmomentul de față și proavacă imigrația muncitorilor agricoli. De altmintrelea Franța a fost totdeuna o țară agricolă și tocmai aceasta î-i permitea să fie bancherul Europei înainte de războiu.

Anglia după un exces de industrialsm, favorizat și de epoca în care a avut loc, a fost silită să se întoarcă la agricultură încă înainte de războiu și astă-zi lucrează în această direcțiune.

Germania a părăsit agricultura sănătoasă pentru una capitalistă, în favorul unei industrii colsale și tocmai din cauza aceasta „ipertrofia industrială și criza care a rezultat din aceasta au fost acelea care au împins mai mult țara la războiu și la o înfrângere naturală."

Acelaș lucru se petrece în Italia, după ce socotiseră „să acopere țara cu coșuri de uzine" se vede astă-zi silită să se întoarcă la țară, spre „a crea un echilibru între industrie și agricultură" prima condiție capabilă de a crea țărei o independență economică.

Ing. P. N. Panaitescu.

[1]) ibid.

RECENSII

Elena Farago: *Scrisori*, (biblioteca Semănătorul)

In epoca aceasta de criză, când se tipăresc atât de greu cărți literare, inițiativa „Editurei librăriei diecezane" din Arad, care publică în biblioteca „Semănătorul" volume de literatură pură, ba chiar și versuri — cum e cazul de față, — merită toată lauda.

Poetesa craioveană, în același stil duios și în același ritm melodios cu care și-a cântat versurile din „Șoaptele Amurgului" destăinuește astăzi publicului cititor o serie de poeme intime legate într'un vraf de scrisori, ce'nchid — firește — povestea unei iubiri'

Agonia prelungă a lirismului, înăbușit de formula materialismului cotidian, precum și de equațiile brutale ale artei noua, agonia lirismului se prelungește pentru o clipă în sufletul cititorului, care - grație „Scrisorilor" d-nei Farago retrăește momente duioase de artă senină.

A. Cotruș: *Versuri* (biblioteca Semănătorul)

Dacă d-l. Cotruș s'ar fi născut pictor, ar fi fost un admirabil miniaturist; d-sa, chiar în poezie, crează pe fildeș minunate miniaturi. O simplă stare sufleteească, banală am putea zice, d-sa o distilează în alambicul inspirațiunei poetice, dându-ne apoi o poezie plină de miez, de-o conciziune și de-o coheziune, care mîră și face plăcere.

De pildă următoarele versuri din poezia intitulată *Copilăria*:

In zăpușeala grea
Cântă un cocoș departe undeva...
Un glas de clopot se aude abia, abia,
Parcă-ar veni de dincolo de viață...
Ceva în mine se fărâmă și îngheață...
M'opresc pe deal și parc'aștept din alte vremi pe cineva,
Iar dângătul ce se aude abia, abia,
Parcă tângue prelung copilăria mea...

Ecoul de melancolie ce răsună în sufletul cititorului e cea mai bună dovadă de reușita acestor versuri, care aduc un parfum trist al vermurilor îndepărtate, al unei tinerețe trecute prea iute, ce înfioară, ca un miros de floare ofilită, clipele de acuma...

Ne putând cita toate poeziile din volum, ne mulțumim, ca încheere lăsând cititorului să-și facă singur aprecierile, să copiem „Drumurile"

Ori încotro aș rătăci, uitat și u'tător,
'Nainte-mi ies mereu cu înfinitul lor,
D umurile, drumurile, drumurile...
Uriașa bogăție de-a n'avea nimic
M'au crescut gigant și m'au scăzut pitic,
Drumurile, drumurile, drumurile...

A. Bilciurescu

Hubert Schmidt: *Vorgeschichte Europas, Band I. Stein-und Bronzezeit Ed. B. G. Teubner Leipzig-Berlin (Aus Natur u. Geisteswelt No. 571.)*

Numele autorului e bine cunoscut și la noi. E cel mai renumit dintre istorici care se ocupă cu preistoria generală, astăzi când fiecare subepocă are expertul său deosebit. Volumul, restrâns, conține numai 105 pagini cu planșe și tabele cronologice cu tot.

Despre paleolitic ne dă o vedere de tot generală și exactă. Nu corespunde însă adevărului, că resturile culturale ale acestei epoci sunt sporadice în centrul Europei. La noi în Ardeal s-a mărit numărul cercetărilor într-un mod neașteptat și dacă vom lucra mai intensiv, sunt convins că părțile noastre, din privința paleoliticului locuibile, vor juca un rol însemnat.

Subepoca aziliană aparține mesolithicului, care, în Vestul Europei, începe și se termină cu camignyenul, respectiv cu stațiunile Jökkenmödding din Scanadinvia.

N'ar fi stricat, dacă s'ar fi ocupat puțin mai amănunțit cu chestiunea hiatusului, despre care știm, că n'a fost general. Colonizarea Vestului Europei la începutul mesoliticului s-a pornit dinspre Africa și peninsula Iberică, unde n'au fost ghețari, nici potop. N'a fost nici în Sudul Rusiei și eu sunt convins, că la extinderea cercetărilor le vom găsi și în urmele colonizării dinspre Est, resp. Sud-Est. Descoperirile lui *J. Bayer*, făcute în timpul războiului în Palestina, unde a dat de camignyen, mă întăresc în această presupunere.

Pertractarea epocei neolitice o dă dupa grupurile culturale, între cari țara noastră joacă un rol foarte important: nu numai primește, ci și crează cultură. Ceramica pictată își are rădăcina în Ardeal. Felul întăririi stațiunilor de aici se respândește în alte părți și nu e de mirare: formăm adevăratul centru al Europei, stăm în calea emigrărilor populare și mișcărilor culturale, suntem bogați în daruri naturale. Iată factorii favorabili, prin cari cultura noastră e așă de colorată. Culturile locale, dacă nu stau în contact cu alte culturi, nu primesc influențe, nu preiau elemente străine, cari de obicei se prefac conform teritorului, conform individualității locuitorilor acestuia. Rămân deci palide, unilaterale. Noi am stat în strânsă legătură atât cu teritoriile din vecini, cât și cu cele mai depărtate. Am primit mult, am mijlocit mult în toate părțile, am dat însă și foarte mult spre toate regiunile mondiale, până'n Troia, Creta etc.

Avem puncte fixe, prin cari putem face și chronologie. Ceramica bandată din cercul Dunării și al Balcanului aparține evului al IVa. Până când merge neoliticul în sus, nu știm. Către sfârșitul acestui mileniu merge ceramica pictată în mai multe culori spre Grecia. Epoca eneolitică aparține în centrul Europei primei jumătăți a mileniului al III și în a doua parte a acestui mileniu vine ceramica caliciformă.

La întrebarea: care popoare au fost purtătorii culturilor acestora. *H. Schmidt* răspunde că nu știe. Deci nu acceptă nimic din rezultatele școlii, care se ocupă cu etnografia preistorică (*Kossina, Classen* etc.)

E sigur însă, că în Europa doua rasse dolichocefale *(Homo Europaeneus* şi *Homo Mediterranaeus)* au fost purtătorii culturii neolitice, între cari, în mileniul al III-a înainte de Chr. în forma unui ic, intră dinspre Orient rassa brachicefală numită *Homo Alpinus,* care aduce cu sine felul aşezării al palafitelor, sfredelul de a aţâţa foc, cunoştinţa primului metal, a aramei roşie, apoi în urma lor va fi cunoscut la noi calul şi ovăsul. De unde vine? Sunt păreri că ar fi autochtoni în Europa. De unde vine arama roşie? *H. Schmidt,* nu respunde sigur la această chestiune, iar *Schrader,* după numele aramei *-urud*-crede, că cunoştinţa primului metal de întrebuinţare a venit din Mesopotamia la noi.

Epoca eneolitică e o epocă de tranziţie între epoca neolitică şi de bronz. Prima fază a ei e în organică legătură cu neoliticul, iar a doua cu cea de bronz. Deocamdată nu suntem în stare de a vorbi despre ea în sensul, cum a considerat-o *Much, Pulszky* etc. cu toate că de pildă în Ardeal avem şi cimiter din ea.

In privinţa epocii de bronz suntem mai clari şi mai siguri. Şi aceasta o descrie conlucrătorul nostru din Berlin după centrele diferite culturale (cercul Mării Egeei, peninsula Apenină, Iberică, Europa centrală, Palafitele din Vestul, Nordul şi pe urmă Estul Europei).

Ţara noastră e bine reprezentată conform importanţei ei şi *H. Schmidt* se prezintă ca cel mai bun cunoscător al trecutului pământului nostru în toate epocile preistorice.

E păcat că volumul acesta e atât de restrâns. Şi aşa însă o să-şi găsească calea la toţi prietinii ştiinţei preistorice şi n-ar fi permis să lipsească nici din diferitele biblioteci. Prin claritatea şi exactitatea sa va avea un rol educător. Iată chemarea unei cărţi bune.

Dr. M. Roşka

REVISTE

Țara Noastră, 8 Noembrie 1925

Trei articole de actualitate, semnate de trei talentați și inimoș purtători ai făcliei culturei românești.

D-l *Octavian Goga*, în articolul „*Avem Patriarh*“ arată că odată cu dispariția Rusiei ca factor hotărâtor în lumea ortodoxă, Patriarhatul nostru nu numai a devenit posibil, dar aproape se impunea. Și apariția lui este un semn înbucurător, nu din punct de vedere de vanitate politico-națională, ci din punct de vedere al religiunei. Ne pierdem, neam pierdut credința. Stăm pe marginea unei prăpăstii. „*De-oparte sugestiunele bolșevismului dărâmător, de alta misticismul activ al atâtor secte, se aruncă asupra sufletelor și vor să le cucerească.*“ „*Trebue să vie amvonul luptător, ecclesia militans, să limpezească atmosfera*“ și credința D-lui Goga este că Patriarhia are menirea aceasta, că ea este un început de viață nouă, că ea va însemna „*biruința Crucii în sufletul mulțimei.*“ Iar noi nădăjduim la fel cu dumnesa și ne bucurăm c'a spus-o și suntem gata la orice prilej să stăm alături de toți acei care vor ști să dea un sprijin de orice natură acelei ecclesia militans întru îndeplinirea menirei ce-i incumbă: readucerea sufletului românesc pe calea adevărului.

D-l *Mihail Manoilescu*, în articolul „*În jurul succesiunei*“ arată că țara noastră aflându-se în preajma unei noi guvernări, se pune întrebarea: cine va lua moștenirea guvernului actual? Un *guvern-mozaic* sau un *guvern echipă?* Primul — o întâmplătoare tovărășie de oameni, cari, necunoscându-se, nu prezintă chezășie de autoritate — n'are sorț de izbândă. Rămâne deci guvernul-echipă, care fiind „*un singur organism, conceput în mod armonios*“ va ști să răspundă trebuințelor țării. Care partid reprezintă guvernul echipă, evident că Dl Manoilescu n'are nevoe s-o spue: al d-sale și al revistei în care scrie. Dar interesant în acest articol, nu este pronosticul ce face asupra venirei D-sale la putere, ci programul pe care-l anunță ca viitor ministru, programul economico-financiar, care constă în echilibrarea budgetară pe baza sporirei veniturilor statului. Această sporire va veni *în primul rând printr-o ridicare a producții generale grație unei politici economice largi* (termeni vagi) însă rezultatele unei asemeni politici fiind lente, d-sa își propune mijloace *imediate*, și, adaog eu, *violente*: Majorarea impozitelor. România este, după Rusia, țara din Europa care suferă cel mai puțin de greutatea apăsătoare a impozitelor. Deci, s-o impunem: agricultură, clădiri, tarife vamale și, în special, *o taxare severă a imensei consumații de alcool.* Măsuri nepopulare, spune Dl Manoileseu, care lovesc nu numai în clasele bogate, dar și în marea massă a cetățenilor. Însă: *trebuesc primite cu resemnare, cum se primesc sacrificiile necesare și inevitabile.* Suntem de acord cu Dl Manoilescu. Însă ne permitem a face

două observații. Anume: taxarea severă a consumației de alcool poate aduce o scădere a acelei consumații, ceia ce ar fi un bine imens din punct de vedere social, nu însă din acel imediat financiar, așa încât, cred că atențiunea d-sale ar trebui îndreptată în special asupra tarifelor vamale, luând ca pildă Egiptul, care trăește exclusiv din taxe vamale (în deosebi a bumbacului), care nu cunoaște în colo nici o dare, nici directă, nici indirectă, și care este totuși cea mai bogată țară din lumei Iar al doilea, este organizarea serviciului de impunere, supravegherea. contribuabilului cât mai de aproape, căci așa cum e organizat el acum, azi ca altădată, un sfert aproape din populația țărei nu plătește dări. (Și nu ajunge a face legi, trebuesc aplicate.

D-l *Alexandru Hodoș*, în articolul „*Renegarea Trecutului*“ arată cum Leon Daudet, în cartea ce-a scris asupra „Stupidului veac al nouăsprezecelea“, încearcă să distrugă tot ce secolul trecut a creat. In stilul său plăcut și spiritual, D-l Hodoș se tânguește că și la noi în țară este un curent de distrugere a trecutului. Alexandri, Creangă, Vlăhuță, Caragеale... gunoi. Literatura românească începe de la imitațiile dadaiste ale lui Tristan Tzara și arta românească de la Marcel Iancu (cum? nu știți cine este? Platz-agentul cubist de pe Văcărești). Pentru a sprijini pe D-l Hodoș în afirmațiile d-sale, pot istorisi și eu o mică anecdotă: Stăteam acum trei ani la masă la Pavilion, vestitul birt din Iași. Un Francez, iubitor de Români, îmi lăuda pânza lui Aman „Regimul vechi“, care se află în muzeul Școalei de Bele-Arte din capitala Moldovei. Atât de mult îi plăcea, în cât îl ispitea gândul nebun să supună acest tablou operații la care fusese supusă Gioconda din Luvru: patru scurte tăeturi de cuțit, vălătuc în buzunar, ramă văduvă de pânză. Un pictor modern era cu noi la masă, un foarte mare pictor român, acel care trăește mai mult la Paris și face femei violete și verzi cu trupuri ca de putregai. Mirat de atât entuziasm din partea Franțuzului pentru un tablou din Iași, întreabă: „Mă rog, de cine vorbești?“ — „De Aman, Domnule.“ — „*Qu'est-ce que c'est que ça?*

Când s-a întrunit comitetul pentru alegerea pânzelor pictorilor români ce trebuiau duse la Paris astă primăvara, la *Jeu de paume*, pictorul femeilor violete și verzi se afla și el în acel comitet. Cercetându-se cu această ocazie tablourile lui Aman, s-a găsit că nici unul nu merită să fie expus și, așa într-o doară, s-a luat totuși unul sigur la Paris, portretul pictorului de el însuși. In schimb au fost vre-o 4 exemplare de femei cu trupuri ca de putregai. Și tot în schimb, pressa franceză a lăudat portretul lui Aman și a păstrat o politicoasă tăcere asupra trupurilor violete.

Dar să ne întoarcem la D-l Hodoș. Domnia-sa nu se revoltă de nimic, numai constată. Și zice melancolic, că lui Léon Daudet, distrugătorul veacului al 19 a, îi rămâne totuși un refugiu în „atmosfera clară a clasicismului francez din secolul al 17-a“, dar nouă? ce ne rămâne dacă distrugem ce ne-a dat generația trecută? „Unde ne refugiem?“ zice d-sa „Luați-ne de sub picioare temelia veacului care s-a dus, și ne rostogolim, orbește, în besna întunericului. Bunicii noștri mai scriau încă cu litere chirilice.. noi suntem dadaiști, cubiști, impresioniști. Dărâmăm, și nu băgăm de seamă că în casa noastră suflă vântul din toate părțile.“

Astfel vorbi D-l Alexandru Hodoș.

Alături de D-l Goga în chestia religioasă, alături de D-l Manoilescu în acea financiară, suntem alături și de D-l Hodoș, în chestia literaturei și artei românești și a tradiției lor.

Lumea, bazar săptămânal (15 Noembrie) și **Suflet românesc** (tot 15 Noembrie 1925)

O coincidență ciudată a făcut că atunci când D-l Grossman a scris

în „Lumea“ un articol pentru copii de liceu—cursul inferior—tot atunci D-l Herescu de la „Suflet Românesc“ scria un articol asupra D-lui Grossman, marele scriitor, pe care *„nimeni nu l-a citit, nimeni nu l-a văzut, nimeni nu i-a auzit numele, dar pentru atâta lucru d-l. Grossman nu este mai puțin coeficientul literar al vremii“*. Și dece, mă rog, este D-l Grossman un atât de important personagiu, un coeficient literar? Fiindcă astfel îl taxează „Adevărul Literar“. Fiindcă D-l Grossman „cunoscutul publicist“ își propune să favorizeze apropierea necesară dintre evreii din țară și elementul neaoș românesc, fiindcă...mă rog, eu repet ce spune D-l Herescu, iar D-l Herescu spune cu răutate dar cu haz, fel de fel de adevăruri usturătoare nu numai la adresa Domnului Grossman, dar și la a altor scriitori mai mărunți poate de cât Grossman, însă scriitori și ei: Sadoveanu, Topârceanu, Ibrăileanu, Arghezi și alții. De altfel e dreptul D-lui Herescu să scrie ce vrea și treaba D-lui Grossman și a celorlanți, să se apere cum pot. Dar e incontestabil că a fost o nefericită inspirație din partea celui dintâi de-a publica nesăratul său articol „Cât pe ce critic dramatic“, tocmai în clipa când cel de al doilea îl califica de „coeficient literar“. Directorul „Sufletului românesc“ este de-acum îndreptățit de-a scri un nou articol intitulat: „Cât pe ce scriitor“.

Năzuința, No. 4. Octombrie 1925

Un fragment al romanului D-lui Popescu—Telega: Rătăcirea lui Ion Vancea“ pe care nu-l pot recenza, fiindcă nu recensez fragmente, O plăcută nuvelă de D-l Ion Dongorozi. Versuri de D-l Păunescu Ulmu, bune, cum sunt întotdeauna toate versurile acestui poet, și în sfârșit o traducere a două poezii din Francis Jammes de d-nii Pillat și N. S. Herescu, din care a doua: *„De-ai putea“* este o adevărată încântare sufletească:

De-ai putea să afli toată tristețea care
mi-e lăinuită în suflet, tu ai asemui-o
cu lăcrimile mamei sărmane și bolnave,
cu chip sbârcit și palid și ros și chinuit,
sărmana mamă care, simțind că o să moară,
copilului întinde, copilului mai mic,
întinde, tot întinde mereu o jucărie
de-un ban, o jucărie sclipind, o jucărie.

Paris—Bucarest. No. 1—2, 1925.

Domnul Sandu Tzigara Samurcaș face un studiu asupra D-nei de Noailles și a dragostei ce are acest poet pentru natură. *„L'amour de la nature chez Madame de Noailles“* este o critică literară de bună calitate. Autorul scoate în relief latura de căpetenie și cea mai caracteristică a operii acestui poet și care este o atât de absorbitoare dragoste pentru natură, încât toate poemele ei sunt învăluite și copleșite de acest simțimânt. D-na de Noailles iubește natura cu toată gama de nuanțe a unei adevărate dragoste lumești, când tristă și desamăgită, când pudică sau revoltată, când arzătoare și exaltată. Ea ar vrea să sărute diminețele, să mângâe serile, să îmbrățișeze pământul și să strângă la piept întreaga natură, natura „făcută pentru ea“, natura prin care trăește, se bucură, suferă și-o să moară. „J'ai mis mon cœur autour din monde“ zice ea

„L'impossible union des âmes et des champs
„Pleurait dans mon désir aride et volontaire.

Primăverei îi zice:

„Moi je vous aime avec ma colère et ma bouche,
„Avec tout l'appetit des nerfs fins et profonds.

„Avec mon gosier tendre où votre odeur se fond...

Iar Verei:

„Jamais des yeux n'auront si chaudement jeté
„Un tel réseau d'amour sur l'ondoyant été.

Felul acesta ciudat şi nou de-a iubi o natură materializată şi personificată, de-a o iubi, nu cu sufletul, ci cu simţurile, o face — prin imposibilitatea ce simte că există de a-şi potoli dorinţa şi a-şi alina durerea — o face să dorească moartea pentru a scăpa de chinuri:

„Mais vous viendrez enfin! douce et divine mort.

D-l Sandu Tzigara-Samurcaş a simţit şi a înţeles sufletul acestui poet cu o pătrundere vie şi o pricepere comunicativă. Citindu-l, înţelegem şi noi pe Doamna de Noailles mai bine parcă decât înainte. Trebue însă spus că în stilul D-lui Sandu T. S. este atâta poezie şi exuberanţă, încât, alăturea de numeroasele citate din opera D-nei de Noailles, poetica d-sale proză formează ca o a doua poemă de dragoste, care se intercalează în cea dintâi şi se contopeşte cu ea.

Hâncu

FAPTE

Jalnica stare a scriitorului francez. *O anchetă.* — Ancheta, chestionarul ce colindă îndrăsneț, stăruitor și scormonitor de suflete, constitue un semn alarmant al neliniștei și îngrijorării ce tulbură constiințele prezente. Ancheta, cu proporții de mare reportaj, e o confruntare publică de opinii, care deși provocate, au dreptul a fi considerate oarecum spontane. In adevăr, o anchetă isbutită este o întrebare sau o serie de întrebări care de mult apăsau în tăcere sufletele multora, înainte de a fi culese și retrimise la locul de origine de către publicistul uneori lacom de un succes ușor. Chestionarul este cristalul generator ce pică la timp într'o soluție saturată.

Printre numeroasele anchete mai nouă, aceea sub titlul *La grande Pitié des Ecrivains de France*, din vechiul organ *La Revue Mondiale* (no 20, 21) are dimensiuni vaste și pare-se o semnificație excepțională. Chestionarul acesta se referă la două puncte, dintre care numai cel dintâiu depășește un interes mai mult local: 1. Din punct de vedere material se poate spune sincer că astăzi se dă scriitorului locul ce i se cuvine în societate? Recunoscând greutățile pe care trebue să le înfrunte jurnalele, revistele, casele de editură, credeți că drepturile acordate de aceștia scriitorului sunt suficiente? Dacă nu, ce alte condiții generale ar putea înlocui aceste drepturi? 2) A doua întrebare atinge delicata problemă a impunerii câștigurilor de autor și eventualitatea taxării ca bun de lux a bibliotecii scriitorului. O operă reclamă uneori o lungă documentare, cum ar putea fi impusă echitabil numai în anul apariției? Biblioteca nu e un instrument de lucru?

Impasul obișnuit al anchetelor este neprecizia în sensul tocmai al termenului central și determinant. Sau poate din potrivă această neprecizie constitue calitatea principală a anchetei.; numai astf. l o vagă întrebare stimulează spirite cu diverse interese și le smulge un răspuns, care altminteri ar fi mai greu. Rare sunt anchetele asupra unei chestii speciale și strict definite. Așa, în cazul de față, ce trebue să înțelegem prin scriitor? După răspunsuri vedem că nu e vorba atât de savant, de filosof, ci de omul de litere, romancier, poet, dramaturg, critic sau eseist. Și apoi, putem spune mai dinainte că la întrebarea: care este locul social ce se dă astăzi scriitorului din punct de vedere material, vom

primi, invitabil, răspunsuri cu tetul opuse. — Situaţia scriitorilor n'a fost niciodată mai precară, mai tristă ca astăzi, va răspunde unul.— Niciodată scriitorul n'a stat mai bine, va răspunde un altul. Pentru el este epoca celor şapte vaci grase. Orice lucrare de talent e sigur că va găsi o revistă, un editor, un teatru. — Scriitorul nu trebue să se preocupe de câştig, va răspunde cineva. — Nimeni nu mai poate scrie, dacă viaţa nu-i asigurată, va riposta altcineva. — „Nevoia de bani îl deprimă„ —„îl stimulează, căci disprețuind marile câştiguri, având o mentalitate de Câştigă-puţin, scriitorul are drept compensaţie mari bucurii de viaţă interioară."

Asemenea riposte antitetice se întâlnesc şi în pomenita anchetă; totuşi nu se poate tăgădui că tonul îl dau raspunsurile pesimiste: scrisul a devenit un eroism, dacă se respectă şi-şi păstrează puritatea, sau o meserie uneori lucrativă, dacă se exercită în paguba şi cu sacrificarea calităţii. Dar, mai întâiu, se întreabă unii din anchetaţi, este scrisul un meşteşug? Nu e o greşeală a face din scriitori o clasă de meşteşugari? Oricum ar fi, din foarte multe răspunsuri se desprinde limpede impresia că victima reală a situaţiei create de războiu este intelectualul ce trăeşte pentru scrisul lui, în iluzia că va putea trăi şi din acest scris. (La noi problema acesta s'ar pune doar pentru câţiva ce scriu pentru teatru). Pentru scriitori viaţa nu s'a scumpit, iar valuta a rămas la nivelul din anul fatidc 1914. Pentru el nu există legea celor 8 ore: iar situaţia rămânând ca şi înainte de războiu, tocmai de aceea a devenit mai rea. Şi cu toate acestea se cere dela el să rămână sufleteşte pur, să fie oglinda netulburată a timpului său. Care este realitatea în faţa acestor ideale cerinţe?

Unele răspunsuri sunt drastic de categorice. Astfel H. Robert: „Soarta scriitorilor e de plâns şi nedreaptă. Sunt desmoşteniţii, sunt paria". Cam tot aşa apreciază J. H. Rosny Ainé! Alex. Arnoux scrie sarcastic: „Scriitorul nu realizează câştiguri, ci primeşte bacşişuri. El face pe oameni să râdă şi să plângă; apoi întinde pălăria". Şi adaogă că de şi-ar cunoaşte statul datoria, în loc să stoarcă prin impozite pe scriitorii mai buni, el ar trebui să le servească rente. Acelaş protecţionism şi sub ventionism e susţinut şi de Cl. Farrere. André Baillon opinează: „A produce o operă bună nu înseamnă a te aşeza la masă şi a lăsa să alerge condeiul. Înseamnă să reflectezi, să vezi, să răpeşti bietelor ore de repaos noui ore de muncă: seamnă să-ţi fie adesea faome şi să suferi necontenit". J. Bainville, istoricul antirepublican, crede că în democraţie, care e o panbeoţie, e o minune că scriitorul are încă un loc atât de frumos în societate; dar minunile nu durează. Romancierul P. Benoilt: „judec situaţia scriitorilor ruşinoasă" (Să se noteze că acest romancier este printre puţinii ce cunosc valoare a operelor cu peste 100 ediţii. Poate tocmai de aicea exagerează). Marcel Berger divulgă ca trăeşte din „a doua meserie", care e negustoria de porci. Gaston Che'rau, romancier, afirmă: „Intelectualitatea franceză? Ne întrebăm. cum mai există încă. Este oare ameninţată cu stingerea? E cât se poate de normal. Totul s'a cerut acestei intelectualităţi, totul s'a obţinut dela ea, chiar de a tăcea, când ea simţea că ar fi bine să vorbească, chiar de a minţi când i se arăta necesitatea patrioti căde a măslui aeevărul. Tocmai ea care a fost pururea sacrificată să fie din nou tazată de stat?...„.

H.de Regnier: scriitorul ocupă „rangul cel mai puţin favorizat al producătorilor". Fr. Vanderem: Nimeni nu sileşte pe cititor să accepte publicarea unei opere: însă odată acceptată, publicistul are dreptul de a cere să fie răspetit în proporţie cu nivelul de scumpete

al vieţii şi cu fluctuaţile schimbului. Scriitorii sunt singuri muncitorî excluşi dela acest drept

După J. de Bonnefon, „ scriitorii nu ştiu să-şi facă singuri locul meritat în societate. Ei solicită când ar trebui să comande. Sunt robii finanţei, când ar trebui să domine. Asemenea cailor de altă dată ei nu cunosc forţa lor şi primesc cu răbdare zăbala şi hamul". Drept, ilustrare anecdotă o anchetăi Un tânăr scriitor de mare talent a fost invitat pentru întâia oară la masa unui mare financiar şi aşezat alături de amfitrioana. Convorbirea a ajuns şi la numărul de exemplare ale unui roman pe care financiarul îl admira sincer. Răspunsul cam exagerat a fost: 10.000 esemplare. Financiarul a calculat în tăcere: un franc de exemplar, deci, 10.000 de franci. La o doua inoitaţie locul admiratului romancier fost la coada mesei lângă bonă şi institutor.

Ch. Derenes: Cine e vinovatul dăcă scriitorii nu au locul meritat în societate? "Scriitorii, căci nu se vor înţelege niciodată"

René Johannet:. Scriitorii sunt de prisos în această lume infectată de democraţie socialistă; clasa lor socială merge spre decădere, căci nu ştiu să se unească

Marius-Ary Leblond: Pe când măcelarul s'a îmbogăţit în trei ani, omul de litere trebue să lucreze 10-14 ore pe zi şi totuşi trebue să renunţe de a se însura şi a avea copii.

P. Loewell, foiletonist la ziarul Eclair, generalizează melancolic: „civilizaţia e un lux pe care epoca noastră nu mai are mijloace pentru a şi-l plăti" Demagogia se poate lipsi de civilizaţie, de savanţi, de literaţi.

Vocile din tabăra opusă sunt mult mai puţine; dar pe cât de reduse în număr pe atât de originale şi hotărâte. Astfel domnişoara Renée Dunan socoteşte că în definittv societatea acordă scriitorului locul ce-l merită, ba chiar uneori mai mult decât merită, aşa că n'are dece se plânge. Scriitori au avut şi vor avea totdeauna să înfrunte greutăţi; e oarecum condiţia vitală a activităţii lor. In fine declară că e nedemn ca cineva să-şi etaleze public mizeria, să se umilească, să cerşească şi totuş să-şi ia poză favorabilă de învins.

Jean Fannius susţine că în nici o epocă literaţii nu s'au bucurat de atâta publicitate. Nu se vorbeşte decât de ei. Cabotinajul intelectual triumfă. Să se compare situaţia a 10 literaţi iluştri cu situaţia a 10 savanţi iluştri. Iar dacă cineva e nemulţumit de situaţia de literat n'are decât să se apuce de altă meserie.

Joseph Delteil este pudic: „Viaţa mea zilnică mă priveşte, nu e treaba publicului şi a statului. Permitem să nu suflu nici un cuvânt".

Dar propunerile de îndreptare? Câţva au sugerat ideea ciudată a „convocării statelor generale" (P. Benoit, etc). In genere însă leacul e găsit în strângerea rândurilor, în organizarea scriitorilor. Scriitorul trebue se devină o forţă colectivă, să se sindicalizeze şi la nevoe să declare grevă (P. Dominipue) „Atâta timp cât nu vom striga, nu vom ameninţa, nu vom lovi, oamenii politici nu vor face nimic pentru noi, vor râde de mizeria, de ruşinea oamenilor de litere" (Marius-Ary Leblond)

Dar după experienţele triste făcute după războiu, succesul acestui leac rămâne îndoelnic. Scriitorii nu vor reuşi să se unească, să creeze un corp coerent. Nu numai fiindcă scriitorul e abulic, resemnat, cu un slab simţ de asociere, dar şi fiindcă e individualist, invidios, intrignat, bârfitor. „Scriitorul e propriul său călău" (José Germain). Nenorocirea unu scriitor face să crape de bucurie pe o sută de alţi scriitori" (J. de Bonnefon). Solidarizarea scriitorilor e un mit. La zece scriitori greviştî se vor găsi douăzeci de scriitori benevoli, dornici de a plasa fără prenteţii de remuneraţie, produsele lor cerebrale. Scrisul

nu va şoma niciodată, mâncărimea de condeiu e irezistibilă. Calitatea de scriitor a fost privită dela începuturile culturii europene ca o îndeletnicire esenţial deosebită de numca manuală, ca o noblețe, ca un lux. neevaluabil mercenar. Nu ne aflăm însă la o răspântie a vremilor? Nu mergem spre transformarea banului în valoare universală şi supremă? Dacă aşa este, scriitorului îi rămâne sau să se adapteze, sau să combată cu toate mijlõacele ce-i stau la îndemână materialismul practic. să dispară. De sigur, mai e o posibilitate

M. Florian.

ERATA

In numărul trecut s'a strecurat din greşală în locul numelui *Petrovici*, acel de *Petrescu*, la recenzia făcută de D-l Narly asupra ultimului volum al ilustrului nostru profesor de filosofie. De altfel, din cuprinsul recenzii reesă clar că este vorba de cartea D-lui Profesor Petrovici.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

ANUL al 57-lea

Decembrie

1 9 2 5

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

67574

AŞA A FOST SĂ FIE!

— Amănunt din viaţa lui Gheorghe Lazar [1]). —

Nu încape îndoială, că guvernul ardelean a recomandat cancelariei aulice trasilvănene din Viena pe tinerul George Lazar pentru a-i obţine din fondul sindoxial al bisericei române ortodoxe din Ardeal un ajutor, ca să poată urma la Viena studii teologice, cu gândul rezervat de a-l face Episcop al Românilor ardeleni ortodoxi. O şi spune aceasta aproape pe faţă în adresa către cancelaria aulică.

Dar am greşi dacă am crede că vre-o deosebită solicitudine a guvernului ardelean pentru desmoştenitul şi înapoiatul popor român din Ardeal, i-ar fi dictat această rocomandaţie călduroasă, pe care a admis-o cancelaria aulica şi a şi încuviinţat-o Împăratul Francisc I la 31 Iulie 1806, dar cu precizarea ca George Lazar să se pregătească pentru a deveni profesor al clericilor ortodoxi români din Ardeal. Despre vre-o deosebită solicitudine a guvernului ardelean faţă de Români nici vorbă nu poate fi, şi la 1806, ca şi mai nainte şi ca şi mai târziu ne-ar fi ras guvernul ardelean de pe suprafaţa pământului.... dacă ar fi putut-o face. Dar n'a putut-o face şi astfel a fost silit să se tocmească cu împrejurările.

Graţie firei Împăratului Francisc, căruia îi plăcea să trăgăneze soluţionarea tuturor chestiunilor mai delicate, se întindea deja de zece ani — dela 1796 — se disvacanţa episcopiei ardelene a Românilor ortodoxi, dar nu se putea întinde în

---

[1]) Acest articol a fost scris pentru un volum jubilar, ce avea să apară în 1923 din Cluj cu prilejul serbărilor centenare George Lazăr dar care... n'a apărut.

infinit. Guvernul ardelean trebuia însă să se îngrijească de ocuparea scaunului episcopal. Era decretul Mariei Terezia din 1758, dar mai ales articolul de lege ardelean LX din 1791, cari sileau guvernul ardelean să respecte şi nenorocitei biserici ortodoxe române din Ardeal „liberul exerciţiu". Dar nu din vre-un respect exagerat de drept, ci în urma instinctului de proprie conservare în situaţia politică a acelei epoce.

Ungurii, adecă mai corect: stăpânitorii din Ardeal ca şi cei din Ungaria proprie, simţiau că şi după moartea lui Iosif II, erau constituţiunile lor privilegiate, spin în ochii celor din Viena, ceri le-ar fi desfiinţat bucuros dacă le puteau desfiinţa, cum a încercat Iosif II ca apoi pe patul morţii să revoace totul prin faimoasa „Revocatio ordinatisnum", care era cea mai strălucită învingere a privilegiilor ungureşti asupra tendinţelor de nivelare şi unificare ale Vienei. Ungurii simţeau însă bine, că primejdia n'a încetat nici după această învingere strălucită. Vorba lui G. Forster: „Din facla geniului lui Iosif II a căzut şi în Austria o scîntee, care nu se va mai stinge". Şi de scînteia aceasta se temeau Ungurii. Respectau legile ca să li se respecte şi ca eventuala nerespectare a legilor din partea lor să nu servească celor din Viena pretext de a nu le respecta nici ei legile.

Dar de altă parte erau şi Ungurii artişti, ca şi cei din Viena în practica de a lua cu cealaltă mână ceia-ce dedeau cu o mână. Sub acest raport aducea politica guvernului ardelean cu cea vieneză ca ou cu ou.

Urmarea firească decretului din 1758 ar fi fost: Restabilirea hierarhiei româneşti în istorica Mitropolie românească ortodoxă a Ardealului. Pentru a se face însă aceasta a trebuit să treacă mai bine de o sută de ani! Deocamdată au pus pe Ardelenii ortodoxi în eparhie sub administraţia episcopului sârbesc de Buda (1762) apoi a celui din Vârşeţ (1768) şi apoi iarăşi a celui din Buda (1770) până ce în sfârşit şi-a primit biserica ortodoxă română a Ardealului (la 1783) episcop propriu, dar nu Român ci Sârb. Au dat cu o mână, dar au luat cu cealaltă. Le-au făcut Românilor ortodoxi pe plac, dându-le după o decapitare de peste 8 decenii în fine episcop propriu, dar episcop ca să-i înţarce...un Sârb, care ori-cât de distins să fi fost, tot nu putea fi pe placul Românilor, cari înţelegeau

în mod firesc sub episcop propriu: un episcop român, de limba lor, de sângele lor, os din osul lor.

Dar după cum în lumea aceasta multe „într'un chip se izvodesc şi altfel se sfetesc," aşa au păţit-o Ungurii cu episcopii sârbi în scaunul vlădiciei ortodoxe româneşti din Ardeal.

Aflându-se biserica sârbească din Ungaria — adecă naţiunea „illyrică" — în aspru conflict cu „legitimismul" Ungurilor, era aproape de mintea omului, mai ales după moartea lui Iosif II, ca episcopul sârb al Românilor din Ardeal să caute a înregimenta şi pe Românii ardeleni în lupta sârbească contra Ungurilor. Nimic mai firesc decât ca tocmai la propunerea episcopului Sârb al Românilor ardeleni (Gerasim Adamovici) să adreseze celebrul congres naţional sârbesc din 1790 rugămintea către urmaşul lui Iosif II, de a emancipa biserica ortodoxă a Ardealului din starea-i umilită. Evident nici congresul naţional sârbesc când a făcut aceasta nu s'a rupt de dragoste pentru Români, ci a căutat să-şi întărească şirele de luptă contra Ungurilor şi să slăbească poziţia ungurească. Şi tot aşa numai îndirect ne-a făcut episcopul Gerasim Adamovici nepreţuite servicii, continuând în Ardeal lupta aprigă pentru emanciparea Românilor, luând solidaritate cu episcopul unit al Ardealului — probabil că nu fără binecuvântarea Vienei — în marea acţiune cunoscută sub numele „Supplex libellus valachorum" si în celelalte demersuri politice, cari constituesc istoria luptelor noastre politice din ultimul deceniu al veacului XVIII.

Nu se putea ca pe Unguri să nu-i nedumirească din cale afară acest rol inspirat al episcopului sârbesc din Ardeal şi a fost firesc de tot ca guvernatorul Ardealului să se adreseze deja la 3 Mai 1792 Vienei cu rugămintea—sprijinită apoi şi de cancelaria aulică transilvăneană din Viena — să înlăture pe Gerasim Adamovici din Ardeal, pentrucă acesta ca Sârb nu înţelege spiritul constituţiei din Ardeal şi crede că şi Românilor din Ardeal le revin astfel de drepturi ca Sârbilor din Banat.

Pe tronul împărătesc se afla deja de vre-o câte-va luni Francisc I, pe care guvernorul său, contele Fr. Colloredo îl caracterizase încă de copil ca predispus pentru minciună şi falşitate. Acest Împărat Francisc a rezolvit simplu de tot cererea guvernatorului Ardealului, sprijinită de cancelaria aulică

transilvană: A promis că la cel mai apropiat prilej îl va muta pe Adamovici din Ardeal şi apoi — ca de obicei — nu s'a ţinut de cuvânt. Din partea Impăratului Francisc putea rămâne Adamovici vlădică în Ardeal pân'la capătul veacurilor.

A intervenit însă alt Impărat, mai mare de cât toţi împăraţii, moartea. Dar abia după patru ani. La 1796 moare Gerasim Adamovici.

Abia după moartea lui au ajuns Ungurii la largul lor. Era evident că se vor face luntre şi punte ca Sârb să nu mai ajungă în scaunul vlădicesc al Ardealului. Şi nici n'a mai ajuns. Dar multă vreme — 14 ani a rămas văduvit scaunul vlădicesc al Ardealului. Impăratul Francisc nu se grăbia. Urmă principiul „mai avem vreme." Qui habet tempus habet vitam. Dar în sfârşit tot trebuia să se facă ceva. Astfel au căutat Ungurii să le găsească, adică mai bine zis: să le crească Românilor ardeleni episcop român, care să „înţeleagă spiritul constituţiei din Ardeal" — care excludea pe Români din şirul statelor privilegiate — şi să nu se mai facă coadă la toporul sârbesc. Şi Ungurii una au căutat şi alta au găsit, cum se întâmplă aceasta adeseori în viaţă. Au pus ochii tocmai pe tânărul George Lazar, care urma studiile sub ochii lor la Cluj, crezând că frumoasele succese ce le realiza acest tînăr „valah" la şcoalele lor, îi îndreptăţeşte să spereze că va fi pe placul lor, mai ales că aveau de gând, cum auşi reuşit, să-l trimeată cât de departe de cuibarul sârbesc, la facultatea teologică catolică din Viena. Crescut în şcoala „constituţionalismului" unguresc din Cluj şi a catolicismului din Viena, aveau cuvânt să creadă că Lazar va fi al lor. Astfel avem să înţelegem solicitudinea guvernului unguresc al Ardealului pentru George Lazar.

Dar tot împrejurările aceste ne explică în de ajuns şi motivele, pentru care Mitropolitul sârbesc Stratemirovici refuză lui George Lazar, după ce a studiat la Viena aproape 4 ani teologia, nu numai hirotonirea, dar chiar şi admiterea lui în seminarul din Carlovet, cu toate că venise cu hârtiile în ordine dela consistoriul ortodox român din Sibiu. Mitropolitul Stratemirovici avea cuvânt să fie neîncrezător. In faţa acestui refuz vom înţelege şi deosebitul interes cu care ia guvernul Ardealului şi cancelaria aulică transilvăneană partea lui Lazar contra Mitropolitului sârbesc, ducând chestia pân'la Impărat.

Şi pe când se trăgeau în degete cancelaria aulică transilvăneană cu Mitrodolitul sârbesc: tertius gaudet: ajunge episcop al Românilor ortodoxi ardeleni ambiţiosul preot dela Sebeşul săsesc Vasile Moga, iar Lazar după ce a mai stat aproape un an la Viena, ajunge dascăl al candidaţilor de preoţi la Sibiu sub oblăduirea rusticului episcop Vasile Moga.

Că aceşti doi oameni n'aveau să se nărăvească era firesc. Nepotriveala era dată dela început şi în loc să colaboreze cu credinţă pe aceiaşi brazdă, s'a declarat lupta între ei, când pe faţă când ascunsă, ne mai contenind pân'ce a luat Lazar toiagul pribegiei în mână, ca să aprindă facla renaşterei acolo, de unde s'a revărsat apoi lumina cu îmbelşugare asupra întregului neam.

Dar uneltirele mărunte şi grosolane ale intrigantului episcop n'ar fi ajuns să-l îndepărteze pe George Lazar, care avea buni sprijinitori la Viena, dacă nu survenia o „întâmplare" — un aşa zis „non putarem" propriu biografiei oamenilor mari — pe care iarăşi ne-o explică vremile grele de pe atunci.

Despre cei 5 ani petrecuţi de George Lazar la Viena, dela 1806 pân la 1811, ştim prea puţin. Ştim că a făcut progrese frumoase în studii, că a lucrat mult, că a câştigat simpatiile superiorilor săi şi că însuşi Împăratul a luat notă cu plăcere de hărnicia lui, făcându-i multe înlesniri la studiu. Nu ştim însă nimic despre viaţa lui sufletească, despre marile prefaceri trăite în intimitatea sufletului său. Doar un suflet susceptibil ca al lui George Lazar nu a putut rămâne fără adânci repercusiuni în cei 5 ani trăiţi la Viena în mijlocul unor evenimente, cari părea a scoate lumea din ţâţâni. Abia acel „non putarem" ne aruncă pe o dată o dâră de lumină asupra vieţii lui sufleteşti ca fulgerul ce tae pentru un moment întunerecul greu al nopţi înourate.

Cunoaştem epoca în care a trăit Lazar la Viena şi această epocă ne deslueşte destul de lămurit acea „întâmplare" peste care au alunecat aşa uşor biografii lui Lazar, par'că ar fi vorba de ceva ruşinos, despre care nu se cuvine a se vorbi, când voeşti să preamăreşti pe cineva.

Gheorghe Lazar a ajuns la Viena în epoca ce a urmat după umilitoarea pace dela Pajon (1805) când renumele lui Napoleon străbătea întreaga Europă. In faţa avântului generos

ce pornea din Franţa, punând lumea în uimire, se simţeau Vienezii — vorba poetului Klopstock — ca făcând parte dintr'un „stat de sclavi." Pe lângă cele alte multe, resimţiau Vienezii ca un umilitor act omagiul adus marelui Corsican când încoronându-se Napoleon Impărat al Franţei s'a văzut îndemnat Impăratul Francisc să depună coroana falnică de „Impărat al Romanilor", mulţumindu-se cu titlul mai modest de Impărat al Austriei şi nici pe timpul congresului din Viena după înfrângerea definitivă a lui Napoleon, n'au mai fost în stare cei 25 Principi germani, prezenţi la congres, să-l înduplece pe Francisc a pune din nou pe cap glorioasa coroană a lui Carol cel Mare. Aşa puternică era strălucirea lui Napoleon, chiar şi după înfrângerea lui.

Impăratul Francisc nu mai avea altă grije decât să extindă şi să aprofundeze absolutismul poliţial, inaugurat de contele Pergen, desvoltat de contele Sedlnicky şi perfecţionat de contele Saurau, care a bine meritat gloria de „Torquemata Austriac". Totul ce mişca spre lumină şi progres era suspect. Opera emancipărei ţăranilor, începută în stil mare de Iosif II şi continuată mai moderat de Leopold II, a fost brusc întreruptă de Francisc I. Impăratul sprijinit de sfetnicii săi aleşi pe sprânceană, devenise cel mai aprig duşman al bună stărei şi propăşirei poporului. Inţelepciunea de guvernament culmina învrăjbirea popoarelor între sine — „divide et impera!" — şi în reţinerea lor în întuneric şi sărăcie.

Actele ce se scot acum la iveală, după deschiderea arhivelor secrete împărăteşti din Viena, proecteză o lumină sinistră asupra sufletului şi inimei oamenilor cu cari se îngrădise Impăratul chiar şi contra fraţilor săi mai omenoşi şi mai cu durere de inimă pentru ţară, tron şi popor. Din aceste acte secrete, din care ne dă extrase profesorul univ. Bibl [1]) vedem de pildă, că consilierul Ratscky consideră într'un raport către m părat cultura superioară a populaţiunii ca primejdioasă pentru stat. Ca poporul să muncească trebue să fie lipsit. Un grad oare-care de sărăcie este o necesitate de stat, ca poporul să nu devină insolent. Bunăstarea produce prepotenţă, pe

[1]) Victor Bibl. Der Zerfall Osterreichs. Kaiser Franz und sein Erbe 1922 Rikola Verlag. Wien. Berlin, Leipzig, München.

când lipsurile fac poporul brav şi supus. Alt consilier (Gentz) zice: Noi nu dorim ca masele mari să devină înstărite şi independente, pentru că atunci nu le mai putem stăpâni. Iar consilierul Geisslern zice sentenţios: Robotul este o bună şcoală a ascultărei şi umilinţei.

Cu asemenea principii de guvernământ căută regimul lui Francisc I să-şi reţină popoarele în întuneric, ca să nu fie cuprinse de vraja ideilor de lumină, de drept şi de progres ce se revărsau din Franţa.

In schimb însă se adulmecau pe toate cărările „demagogii" şi „jacobinii" înţelegând sub aceste denumiri colective pe ori-cine, care încerca să picure în sufletele oamenilor o rază de lumină şi de credinţă în mai bine. Teroarea absolutismului poliţial înăbuşea totul. Groaza de prigoniri a cuprins pe toţi. Nimenea nu mai cuteza să se ocupe de vre-o afacere publică. Oamenii se feriau de politică ca de foc. Se evita cu mare luare aminte ori-ce ocupaţie care putea avea ca urmare denunţuri şi neplăceri. O complectă indiferenţă faţă de interesele statului se înstăpânise. Insuşi fratele Impăratului, Arhiducele Carol, învingătorul dela Aspern, zice într'un raport către Impărat: Pretutindeni domneşte indispoziţie şi deprimare. Nimeni nu mai are încredere în guvern şi nimeni nu mai crede, că va fi vre-odată mai bine... Ba dintr'un raport al Contelui Saurau vedem că însuşi Impăratul nu mai credea în viitorul Monarhiei sale, dovadă vorbele spuse de Impărat în faţa servitorilor săi: „Dacă se pierde totul mă duc în America"..

Pentru moment se părea în anul 1809 că î-şi revine Austria în fire, când poeţii, literaţii şi savanţii din toate meleagurile germane, au pornit propaganda de emancipare contra lui Napoleon, căutând a crea un mare curent patriotic în jurul tronului Habsburgic. Dar şi acest curent a fost înăbuşit de consecinţele păcii ruşinoase, încheiate la Viena în 14 Oct. 1809. Nimic nu caracterizează mai bine lipsa de suflet a Impăratului Francisc, decât amănuntul, că intrând Napoleon a doua oară ca învingător în Viena, a căutat preotul Castelli. care scrisese poezii patriotice pline de ură contra Francezilor, refugiu şi scut în tabăra Impăratului, de teamă să nu-l prindă

Francezii. Văzându-l Impăratul Francisc, i-a zis în cel mai neprietenos ton: Cine te-a pus să scrii asemenea poezii?!

Ce repercusiune au avut toate aceste în sufletul simţitor al oamenilor de pe acea vreme, este uşor de închipuit. La toate aceste s'a mai adaugat la 1811 marele cataclism financiar, când peste noapte s'a redus cu 80% valoarea bancnotelor.

In cursul petrecerei sale în Viena ca învingător, la 1805 şi 1809, au înconjurat Vienezii cu mai mare dragoste pe Napoleon, decât în vremuri de pace pe Impăratul lor legitim. Carolina Pichler povesteşte în memoriile ei, că Vienezii nu au putut înţelege pe poetul Teodor Körner, care desfăcându-se din braţele miresei sale, a prins arma să lupte contra lui Napoleon. L-au considerat „nebun".

Simpatiile lumei cu sentimente generoase erau de partea lui Napoleon. Intelectualii cu aspiraţii de libertate nu puteau avea decât ură şi dispreţ faţă de propriul lor Monarh.

In acest mediu şi-a desăvârşit studiile şi George Lazar, care a părăsit Viena tocmai pe vremea teribilului cataclism financiar din 1811. Nu ştim, dar avem cuvânt să presupunem, că într'o cute ascunsă a sufletului lui George Lazar mijea o rază de nădejde legată de luminosul nume: Napoleon.

Şi pe când se bălăbănea la Sibiiu profesorul Lazar cu vlădica Moga, a urmat lovitura, care a stins multe nădejdi şi a înăbuşit multe aşteptări ascunse: Steaua ul Napoleon apusese. Aliaţii învingători au intrat la 30 Martie 1814 în Paris. Senatul francez l-a detronat pe Napoleon, iar aliaţii l-au internat pe insula Elba. La Viena se întrunea marele Congres, ca să distribuie prada de răsboi şi să făurească cătuşele pentru Europa, ca de aci înainte nimeni să nu cuteze a se mai mişca şi a mai spera ceva pentru omenime. Avea doar să se înstăpânească pe întreaga linie cea mai neagră reacţiune. Precum s'a şi înstăpânit, devenind principalul sfetnic al Impăratului Francisc, contele ridicat la rang de Principe, Metternich, „vizitiul Europei".

Ce a însemnat aceasta pentru sufletele simţitoare, doritoare de lumină şi de libertate, n'are trebuinţă de comentarii. Au mai îngropat în sufletul lor o iluzie, care s'a dovedit înşelătoare. au mai înăbuşit o durere, pe lângă alte multe

ale acestei epoce a descurajerii generale şi a durerilor înăbuşite.

Dar n'a trecut anul şi o rază de nădejde a cutremurat sufletele generoase... „Leul prizonier“ a scăpat de pe insula Elba. La 1 Martie 1815 a debarcat în golful Jouan, a trecut munţii, la 7 Martie a intrat în fortăreaţa Grenoble, sosind la 20 Martie în Paris ca să iee iarăşi puterea în mână ca glorios Impărat al Franţei.

Ştirea aceasta a explodat ca o bombă în mijlocul celor adunaţi la Viena, ca să croiască acolo noua hartă a Europei, între chefuri şi petreceri, la cari le-a mers vestea şi povestea în lume. Reculeşi din primul cutremur le-a fost grija cea mai apropiată să iee toate măsurile, ca ştirea să nu pătrundă la urechele supuşilor lor amorţiţi. Dar cu încetul ştirea totuşi s'a strecurat, date fiind mijloacele anevoioase de comunicaţie ale acelor vremi, pătrunzând până în cele mai depărtate colţuri ale Monarhiei. Astfel târziu, dar totuşi a ajuns ştirea şi la Sibiiu.

La 9 Iunie petrecea într'o grădină publică din Sibiiu lumea deprinsă a nu se mai ocupa de afaceri publice şi a închina din când în când pentru Impărat, spre a dumeri spionii şi denuncianţii, al căror număr era leghion, adulmecând la toate răspântiile pe nemulţumiţi. Şi pe când se închina pentru Impărat, se ridică pe neaşteptate un tânăr profesor — era George Lazar — ca să interzică societăţii a mai bea pentru Impăratul Francisc şi să o invite a închina pentru leul scăpat din captivitatea de pe insula Elba:

— *Trăiască Napoleon!*

Câte dureri înăbuşite şi câte nădejdi au isbucnit în acest strigăt.

Societatea consternată s'a năpustit asupra bietului profesor şi ca să-şi salveze patriotismul, i-a strigat că e beat şi l-a bătut.

Şi pe când se petreceau toate aceste la Sibiiu, era pe sfârşite domnia de sută de zile a lui Napoleon. La 18 Iunie a fost lupta dela Waterloo, la 22 Iunie a renunţat Napoleon la tron în favoarea fiului său, iar la 15 Iulie se afla deja îmbarcat pe vasul de răsboiu englez „Bellerophon“, care avea să-l ducă la St. Helena, unde a ajuns la 15 Octombrie, ca viu să nu se mai înapoieze acasă.

Soarta lui Lazar a fost pecetluită. După acest incident nu mai era scăpare. Vlădica Moga a scăpat de belea. De aici înainte și-a putut liniștit plasa neamurile în toate funcțiile de cari dispunea și să-și continue nestingherit de nimeni practicele mărunte, făcând negoț cu parohiile și hirotonind analfabeți.

Iar George Lazar a trecut munții, ca de dincolo de munți, unde și-a îndeplinit apostolia, să se reverse și asupra noastră lumina ce a aprins-o acolo, ca să străbată prin secoli a neamului înălțare.

Dr. V. Branisce

Lugoj

ODINIOARĂ...

A venit dela hotare,
Alb de praf, un om călare
Și-a dat gură pretutinde
Că primejdia se'ntinde,
Ca să plece fiecare
Inainte de'nserare...

Glasul clopotelor sfinte
Plânge fără de cuvinte,
Speriat,
Inviforat,
Peste sat împrăștiat.

Iară satu-i plin de teamă
Si blesteamă
Si se'nchină:
Vine furia străină,

Vin Tătarii
Din fruntarii,
Slobozindu-și armăsarii
Vin ca tunetul ce tună,
Vin ca norul de furtună,
Aducând pe urma lor
Lanțul greu al corbilor...

Pe şoseaua dusă 'n zare
Pleacă lungul şir de càre,
Scârţâind cu greutate
Sub poveri nenumărate,
Iar alături de càre
Se târăşte gloata mare:
Sunt copii şi sunt femei,
Sunt uncheşii mărunţei...
Si cum merge biata turmă
Tot mereu se uită 'n urmă
Satul lor se depărtează,
Satul lor se micşorează,
Satul lor nu se mai vede...

Dar se vede
Umbra serii cum se lasă,
Ca o plasă...
. . . . . .
Svonul amuţeşte... Roşii,
Zările tresar acum,
Cerul tot e numai fum,
Iară buciumul străbate
Jalnica pustietate...

George Dumitrescu

TREI SCRISORI ALE LUI EFROSIN POTECA.

Răsfoind prin actele mitropoliei din Bucureşti, depozitate la Academia Română, am dat de trei scrisori originale ale acelui minunat călugăr, croit din stofă de apostol, care a fost Efrosin Poteca. Ele sunt adresate: una mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei, cu data din 1826 aug. 17, iar celelalte două mitropolitului Neofit şi poartă datele de 1845 oct. 6 şi 1847 mai 24. Primele două scrisori sunt inedite, iar pe a treia o găsesc publicată, cu mici schimbări, în «*Sfânta scriptură pe scurt ...*», ediţia din 1847.

Se cunosc marile calităţi şi merite ale acestui bărbat însemnat, atât ca unul din primii dascăli de şcoală românească [1]), cât şi ca precursor la noi al ideilor generoase, ce frământau Apusul în acea vreme de prefaceri în rândueli şi cugetare. Râvna pentru şcoală a acestui om [2]), silinţa ce-şi da prin grai şi scris pentru îndreptarea moravurilor [3]), viaţa lui demnă şi cinstită de călugăr dezinteresat şi modest, care a rămas apoi o viaţă întreaga egumen de mânăstire, cu toate studiile lui superioare în Italia şi în Franţa, teologia lui ce se avântă

---

[1]) Vezi *G. D. Teodorescu: Viaţa şi operile lui Efrosin Poteca*, publ. în *Rev. p. Istorie, Arheologie şi Filologie*, an. I (1883), vol II.

[2]) Şi *Dinicu Golescu*, în „*Însemnările călătoriei mele*“, (ed. Nerv. Hodoş, Buc. 1900, pag. 3), laudă pe Ef. P., „*ale cărui osârdii ne dau foarte bune nădejdi*“.

[3]) «A strigat bietul Efrosin la părădie, nu silit din vre-o vrăjmăşie, ci din iubirea către naţia lui...», împotriva luxului şi zorzoanelor modei (*Dinicu Golescu. op. cit.*, pag. 43).

uneori în sferele filosofiei[1]), însufleţirea lui de idealuri sociale şi morale, şi, mai presus de toate, sinceritatea, independenţa de caracter şi *curajul opiniei*[2]), fac din el o *rara avis* în mijlocul indolenţei, lăcomiei, înapoerii, ipocriziei şi laşităţii în cari zăceau boeri şi cler, cu rari şi fericite excepţii.

Multe din însuşirile mai sus înşirate se văd şi în corespondenţa lui anterioară[3]). In scrisorile ce urmează, ele se vădesc de asemenea:

In prima scrisoare, trimisă în toiul unei molimi de ciumă care prăpădeă Bucureştiul, el vede cauza calamităţii în nedreptul sistem de a se scuti de impuneri cei mari şi avuţi lipsind astfel fondurile necesare instituirii unei puternice carantine; şi socoate epidemia ca o pedeapsă trimisă de Providenţă pentru nedreptăţile sociale comise de către clasele privilegiate. In a doua scrisoare, laudă iniţiativa ce a luat mitropolitul Neofit de a trimete bursieri în mai multe oraşe din străinătate, pentru perfecţionarea studiilor[4]), şi dă relaţii asupra ocupaţiilor lui la mănăstirea Motru; iar în a treia scrisoare, critică părerea unora, pornită din făţărnicie — după dânsul —, de a se omite părţile imorale în editarea Bibliei.

---

[1]) Intr'un concept de scrisoare din a. 1837 şi intitulat „*Cuvânt tainic duhovniceşte*", învăţatul călugăr *Naum Râmniceanu* îl învinueşte pe Efrosin, pe care îl numeşte ironic „filosoful nostru cel dela Franţa", că se făcuse vinovat, în cursurile lui, faţă de dogmele ortodoxe, de erezie panteistă. (*B. A. R., ms. 1417, f. anexă*).

[2]) „Protimisând binele de obşte al compatrioţilor mei mai mult decât interesul meu — zice el într'un loc — mă biruesc de o filantropie iperbolică, şi pentru aceasta nu pociu nici să scriu, nici să vorbesc ca un rob supus, ci ca unul carele, ştiind că viaţa sa în lumea aceasta este foarte scurtă..." etc., etc. Şi mai departe: „Acum dar greşeală şi nesupunere este a arătă calea celor rătăciţi? a arătă compatrioţilor de unde vine stricarea şi sărăcia patriei?... şi a vesti dreptatea lui D-zeu?". Dar cine vrea să vadă curajul lui în exprimarea sinceră a vederilor sale, citească uimitor de îndrăzneaţa scrisoare trimisă mitropolitului şi boerilor efori ai şcoalelor din Valahia. (Vezi nota următoare).

[3]) Vezi *I. Bianu*: *Intăii bursieri români în străinătate. Scrisori de ale lui Efrosin Poteca. 1822 — 1825*", în *Revista Nouă*, an. I (1888), n. 1 şi 11.

[4]) Mitropolitul Neofit II a trimes în străinătate, pentru studii teologice şi pentru a se perfecţionă unii în limba elină, alţii în cea latină, etc., pe mai mulţi absolvenţi ai seminarului, pe spesele mitropoliei, şi anume: 5 la Atena, 4 la Pesta, şi alţii în Rusia. Parte din corespondenţa acestora, sau despre aceştia, se află în manuscriptele 1065 şi 1067 din B. A. R.

Iată acum şi cuprinsul scrisorilor:

I. — „Dela sf. Episcopie Argeş. 17 August 1826[1]).

Preasfinte Părinte,

Ticăloasa inima mea să topeşte de focul în care să frig bieţii rumâni neîncetat. Pă unde am trecut, tot în foc i-am văzut. Şi este o lună decând am eşit din Bucureşti, şi până acum nici o înştiinţare dela nimenea n'am avut. Deci dar mă rog Preasf. tale, deaca nu-ţi va fi cu greu, înştiinţează-mă cu acest trimis şi de prea scumpa mie sănătatea Preasf. tale, şi de fericirea dumnealor cinstiţilor boeri, şi de starea cetăţenilor din Bucureşti, mitropolia[2]) Valahiei. (Căci fiindu-le povăţuitoriu şi părinte duhovnicesc, tot ştii mai bine cum să află). Şi peste toate mă rog, vorbeşte cu dumnealor boerii efori, oare şcoalele în Bucureşti va fi bine să se deschiză într'această iarnă sau nu? Pentrucă deaca urgia lui Dumnezeu tot pedepseşte pă Bucureşti cu moartea de ciumă, eu aş rămânea să ernez aicea la Argeş, unde crez că urgia lui Dumnezeu n'are ce căută; pentrucă bieţii oameni aicea şi de păcătuesc, dar după paradigma[3]) Bucureştenilor. Aşa, aşa, Bucureştenii sânt mai păcătoşi, pentrucă nu vor să plătească dajdie şi să facă vre-o 15 mii de soldaţi, carii cu baionetele să nu lase pe ciumă să treacă Dunărea. Dajdie, zic Bucureştenii, să plătească numai ţăranii proşti, iar dumnealor să trăiască fericiţi dea gata. Oh, Dumnezeul meu, deacă eşti drept şi iubeşti dreptatea, pentruce nu stingi pre asupritori de pre faţa pământului? Şi săracii asupriţi şi să te slăvească! Săracii rumâni, săracii rumâni! Ei deaca au oi, plătesc pentru ele; deaca porci, plătesc pentru dânşii; deaca stupi, deaca vii, tutun, plătesc dajdie pentru toate, dau şi dijma şi vamă pentru orice vând, şi apoi pădeasupra plătesc şi altă dajdie neîncetat, supt deosebite chipuri. Iar dumnealor, de care vorbesc, de au vii, le lucrează poslujnicii; 20.000 de rumâni aleşi le dă dajdie grea, şi dumnealor îşi poleesc caleştile, fără a face rumânilor cel mai mic folos. Deaca

[1]) Ms. 1967, f. 58.
[2]) Sic; metropola.
[3]) Exemplul.

sânt în slujbe politicești, au destulă plată, și însă cea mai bună treabă o fac logofeții și zapciii; treaba lor este să stoarcă pre rumâni.

Acum socotesc foarte ticăloșește că vor scăpà de urgia cerului numai cu rugăciunile preoților, pre carii mai totdeauna îi au de bătaie de joc luându-le și oerit și dijmărit și alt bir fără să-i folosească cu ceva. Nu, nu vor scăpà de urgia cerului! Fără dreptate nu au ce-și așteptà, decât foc și lanțuri. Și aceasta toți o cunosc și o mărturisesc, osândindu-să încă și unul pre altul. Pentrucă nu numai de Dumnezeu, de Mitropolit și de Vodă cei mai mulți din dumnealor nu se mulțumesc, măcar că văd atâtea bunătăți fără a face vre-un folos, ci nici unul de altul, clevetindu-să neîncetat și osândindu-să. Dar răotatea lor însă îi va prăpădì și netrebnicia lor îi va face ca praful ce-l spulberă vântul de pre fața pământului, de nu să vor îndreptà să cunoască pre rumâni și pre țigani frați ai lor și după omenire, și după botez, și după politică; pentrucă trăesc din sudorile lor, fără să-i folosească cu ceva. Noi sântem hristiani ortotoxi și apoi ținem robi ca în vremea păgânătății! Dar amar nouă, de nu ne vom înțelepți mărturisind adevărul, lucrând dreptatea și dobândindu-ne dragostea dela ceriu și dela oameni.

Al preasf. v. prea plecat în Hs.

Eofrosyn Ieromonah Poteca.

II. — «Cu cea mai adâncă evlavie închinându-mă, sărut dreapta Preasfinției Voastre, [1])

Preasfințite stăpâne,

De scumpa mea sănătatea Preasf. voastre cercetând și aflând că este bine, și dela dumn[ea]lui coconul Alecul și dela P[ărintele] Nil, dichiul sf[in]tei Mitropolii, m'am bucurat din toată inima și cu tot cugetul mieu; — fie mila Domnului cu noi toți, precum să roagă toți preoții țării noastre, ca să fii, până la cele mai adânci bătrânețe, pentru sfintele Sale biserici, apururea sănătos, în pace, pentru ca să aibi destulă vreme a

[1]) Ms. 1067, f. 78.

îndreptă, precum să cade, cuvântul adevărului după sf. Evanghelie! Şi mai vârtos încă şi prin aceia ce, mare faptă bună de mitropolit făcând, i-ai trimis spre învăţăturile theologhiceşti şi la Peştea şi la Athina şi la Moscva! Numele Preasf. voastre să va pune în istoria bisericească între sfinţi.

Şi eu aicea la mănăstire, am fost mai mult sănătos. Dar şi de rele, ca om purtând un trup bătrân acum, şi vieţuind într'această vremelnică viaţă, am avut destulă parte. Lângă pătimiri mai mici, griji, supărări şi necazuri, mai ales cu zidirea acelor 12 chilii, din pricina nemeşterilor, înşălătorilor şi mincinoşilor; apoi am pătimit şi de nişte friguri de toate zilele, foarte rele, doă săptămâni necurmat, şi apoi o lună mare slăbiciune. Acum, pentru rugăciunile Preasf. voastre, sânt bine.

Chiliile nu s'au isprăvit, dar nădăjduesc că să vor învăli, ţiind vreme bună. Rămâne tencuiala pă vara viitoare, aşa sobele, coşurile şi tavanurile.

Eu, cât am avut vreme şi putinţă, am tălmăcit câtva şi din cartea aceia: *Discours sur l'histoire universelle* a lui *Bossuet*, dar nu prea am linişte de tălmăcit.

Mi e dor şi de Preasf. voastră, şi de cartea ce să tipăreşte, şi de c[ele] l[alte] pentru care, cu blag[oslo]v[enia] preasf. voastre, pă la 20 ale aceştiia, după praznicul mănăstiri[i], nădăjduesc să vin la Bucureşti.

Dea Domnul să vă găsesc pă toţi sănătoşi, pă toţi cei mari!

Şi cu cea mai adâncă evlavie sânt al Preasf. voastre osârdnic supus.

Ef. [arhimandrit] Motrean.

In mănăstirea Motrului;
6 octomv. 1845.

III. — Preasfinţiţe stăpâne [1]),

Dimpreună cu teologhii şi filosofii mărturisesc că omul, pentru fericirea lui, şi chiar într' acestă viaţă pre pământ, are neapărată trebuinţă: 1) să crează şi să cunoască pre Dumnezeu tatăl a toată natura, 2) să crează nemurirea sufletului şi învierea morţilor, 3) să crează slobozenia sufletului

[1]) Ms. 1069, f. 106-7.

întru faptele sale, 4) să crează şi răsplătiri şi pedepse pentru faptele sale şi aicea pre pământ, dar şi după trecerea dintr'această viaţă vremelnică

Toate acestea, preasfinţite stăpâne, le învăţăm noi mai lesne din sfinţita scriptură şi mai bine decât din toate cărţile lumii. Pentrucă numai într' însa toate privesc a dovedi pre Dumnezeu tată de obşte făcătoriu ceriului şi pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor. Sfinţita scriptură întrebuinţează grăire simplă, curată, dar energică; ea ne dă porunci şi sfătuiri pentru viaţă, foarte mântuitoare, întemeiate pre nişte istorii aşa de vestite şi înfricoşate, încât şi inima să zdrobească, şi puterea lor în toate zilele să o arate.

Dar este adevărat că, pe lângă acestea, sfinţita scriptură cuprinde şi unile istorii cam de scandelă şi de sminteală, precum să pare unora, judecând după făţărnicia veacului nostru: adecă, precum este aceia a neruşinatei eghiptence pornire cu poftă trupească spre tânărul şi frumosul Iosif, aceia a unor asemenea bătrâni desfrânaţi spre Sosana; aceia a lui David cu muerea lui Urie, a lui Sampson şi altele de acest feliu, carele arată în faptă slăbiciunile şi păcatele omeneşti fără făţărnicie. Acestor istorii, precum să pare — zic — unora, trebuia sau să li să schimbe grăirea, sau să se scoaţă afară din biblie sau să se fi şi poprit cu totul cetirea bibliei, precum o şi popriseră cu adevărat a să ceti prin unile mănăstiri în veacurile trecute ale întunerecului, părându-le rău, precum să vede, cum să îndrăznească această scriptură a învăţă fără făţărnicie şi a mustră pre mici şi pre mari, ca nu cumva să umilească, să îmblânzească şi să înfrăţească pre tot neamul omensc. Dar împăraţii veacului nostru nu opresc cetirea bibliei, ci o tipăresc în toate limbile supuşilor lor.

Greşită dar, preasfinţite stăpâne, greşită este acea părere! Acele istorii, părute scandaloase, nu pot să lipsească, nu pot să se schimbe, ele trebue să se cetească aşa precum sânt în biblie! Să se smerească, să se umilească toată făţărnicia! Să-şi cunoască păcatele fieşcare, să se întoarcă spre bine şi să se îndrepteze după voia şi poruncile lui Dumnezeu! Şi chiar tinerii, cunoscând din pătimirile altora relele sfârşituri ale păcatelor, care strică sănătatea, frumoseţea şi cinstea, vor fugi

de dânsele, vor urî până şi poftele primejdioase, ca să fie sănătoşi, frumoşi şi mintoşi!

Pentru acest nepreţuit folos, preasfinţite stăpâne, deşi multe prescurtări biblicești sânt, aceasta însă ce s'au mai tipărit odată la Buzău, la 1836, dimpreună cu marele catihismus cunoscut de biserica cea mare pentru seminare şi pentru toţi creştinii bine slăvitori, aceasta este cea mai metodică, pentrucă la fieşcare istorie s'au pus întrebări cari mult ascut mintea şcolarilor; aceasta este şi cea mai folositoare, pentrucă după fieşcare istorie s'au pus înţelesul ei moral.

Iată dar, i să face şi a doa ediţie [1]) tot cu blagoslovenia preasfinţii voastre, tot cu catihismul alăturat şi tot cu ortografia bisericească, ca şi la cea dintâiu, ca să se folosească dintr'însa şi cei ce n'au apucat până acum să cunoască ortografia şcoalelor.

Deci dar, eu nădăjduesc, prea sfinţite stăpâne, că bună — voirea preasfinţii voastre şi blagoslovenia va fi apururea cu această carte, spre a fi şi de aicea nainte tot ia pentru toate seminarele ţării noastre rumâneşti, căria preasfinţia voastră sânteţi dela Dumnezeu ales arhipăstoriu de mulţi ani acum. Aşijderea să fie şi cu mine blagoslovenia preasfinţii voastre! Carele cu plecăciune şi cu adâncă evlavie sânt al preasf. voastre întru duhul sfânt osârdnic şi supus ascultător

Ef. Poteca arhm. Motrean.

In sf. mitropolie.
24 mai 1847.

Gh. Nicolaiasa

---

[1]) E vorba de „Sfânta Scriptură" pe scurt... tălmăcită din **greceşte** de Efrosin Poteca şi tip. la Buzău în 1836 şi la Bucureşti în 1847

GHIBIRDICUL

Ion Lupaşcu, poreclit „*Ghibirdicul*“, pentrucă Dumnezeu îl făcuse numai de-o şchioapă, avea în el o mândrie fără seamăn, pe care cu prisos o arăta atunci, când în mână cu măturoiul, a cărui coadă trecea cu mult peste capul lui, curăţa strada pe unde se preumbla Domnul Primar. Vara ca şi iarna îmbrăcat cu un palton lung ce atingea pământul, mult prea larg pentru umerii lui înguşti; cu o pălărie de pâslă mare, care-i da înfăţişarea unei ciuperci, cu încălţări cât nişte corăbii.

Barba stufoasă şi lungă, părul roşcat, îmbâcsit cu praful ce de ani se depunea fără grijă că va fi cândva îndepărtat, ochii albaştri lipsiţi de orice strălucire, gura de animal răpitor, dinţii galbeni-negri, înălţimea jumătate de metru graiul pocit, haina ruptă bucăţi, fără cămaşă şi totuşi păşea dârz şi mai cu seamă, era greu de mulţumit în materie de femei.

Convins că mica lui persoană, are un rost pe pământ, „*Ghibirdicul*“ filosofa.

Privind la paserile Cerului, el nădăjduia că Dumnezeu îl va hrăni şi pe dânsul şi mai cu seamă îi va drege paltonul, care de câtă-va vreme se redusese la nişte fâşii ce porneau din umăr şi se terminau în călcâie.

Singurul lucru de care Dumnezeu nu va trebui să aibă grijă, va fi alegerea femeei ce-i va plăcea. Deşi trecut de 30 de ani, el încă nu s'a putut hotărî la care trebuia să se oprească şi aceasta numai din cauză, că avea un dispreţ înăscut pentru această făptură neînsemnată.

In special avea necaz pe cele înalte. Trebuia să ridice capul prea sus ca să le privească. Apoi îi plăceau cele frumoase şi acestea în genere nu-s deajuns de supuse, au încredere în puterea lor şi „două săbii nu pot sta într'o teacă“ căci *el ştia ce vrea să zică bărbatul.* Totuşi un demon pare că-l împingea mereu spre cele înalte, oacheşe, sprenţare.

Luptă el cu sine, își zicea cu înțelepciune: „nu-ți pierde capul Ioane pentru o femee, *nu uita că ești bărbat*“, dar în zadar, Ileana, bucătăreasa d-lui Doctor, îl stăpânea cu adevărat. Ce e drept, el să făcea că n'o bagă în seamă și dacă mătură toată ziua strada în dreptul ferestrei bucătăriei, aceasta o făcea așa, de dragul meseriei lui. Dar Ileana, șireată cum sunt femeile, a priceput și ca să-și treacă vremea făcea glume, îl pilduia, iar pe bietul Ion l'a părăsit puterea de stăpânire.

Vorbea cu ea, ca să nu zică lumea că l'a prostit o femee, dar din cuvintele lui, nu se puteau desluși gândurile și mai ales chinul sufletului.

Povestea de femeile pe cari le-a cunoscut, niște cosinzene toate, căci închipuirea omului e mai darnică decât natura.

Le-a lăsat el, pentrucă viața unui bărbat, nu e făcută să se peardă în astfel de nimicuri.

Ileana însă, care nu se încredea în vorbe, a priceput amarul lui Ion și a început a povesti și ea câți bărbați au iubit-o, înalți, bine făcuți, tineri și frumoși.

Femeile de teapa Ilenei nu se sfiesc să vorbească de trecutul lor, din potrivă adesea ori se laudă ca și bărbații, mărind numărul aventurilor.

In ochii lui, în care nici un fel de licărire nu s'a zărit cândva, se citea mâine și un dor nelămurit.

El a vorbit de femeile pe cari nici nu le-a văzut, dar Ileana desigur vorbește de bărbații cari au iubit-o.

Și dacă femeile înalte n'ar fi dorit să-i fie pe plac, pe bărbații bine ziditi îi ura de moarte.

Fără îndoială că el nu se credea cu mult mai mic decât ei, căci atâta bun ne-a fost dat: *dragostea de noi*, care ne ocrotește la fiece pas și când rareori simțim nevoia să ne comparăm, exemplarele cele mai alese, aproape nu se deosebesc de noi.

Incât dacă cu el Dumnezeu nu perduse măsura ca să-l facă o arătare, era *om ca toți oamenii* și pofta cu care Ileana a vorbit de atâția bărbați înalți i-a stârnit mai mult ură împotriva ei decât într'a lor, căci înălțat prin puterea dragostei, el nu mai vedea deosebirea dintre dânsul și cei înalți. Gelozia însă dacă-l făcu să uite de dânșii, toată ura și-o revărsa asupra Ilenei, pe care ar fi dorit-o în trecut ca și în viitor,

numai a sa. Ei nu erau vinovaţi c'au iubit-o, toată vina cădea asupra ei, că le-a îngăduit.

Abia atunci când a început a o urî, a simţit c'o iubeşte, şi dorinţa de-a o cuceri l'a făcut pentru prima dată în viaţă să se examineze şi mai cu seamă să se compare. N'avea altă grijă, decât să se măsoare din ochi, cu toţi trecătorii. Şi mare-i era durerea, că nu găsise încă unul pe măsura lui. Indrăgise copiii, pe cari atâta vreme-i urîse, tocmai pentru porecla ce unul mai mehenchiu îi dăduse, căci la ei se uita de la asemeni la asemeni, ba unii erau mai mici ca dânsul. Adesea căzut pe gânduri căuta în negura trecutului o amintire care să-i vorbească despre vreo femee ce l'a privit cândva cu drag. Dar în zadar, nici una nu-i apărea, ceva mai mult, în ochii celor cunoscute de el citise, abia acum îşi aducea aminte, sau milă sau dispreţ.

Perspectiva de a o pierde, deşi nu fusese niciodată a lui, a făcut să-i încolţească în suflet, o durere nemai simţită, împotriva căreia lupta cu argumente puternice:

„Un bărbat nu trebue să se lase prostit de o femee. El a fost sortit să stăpânească pământul. Ileana *trebue* să fie a mea, s'o ascund celorlalţi, s'o omor dacă s'ar uita la altul". De când gândurile astea-i stăpâneau mintea, în care niciodată nu se rătăcise vreun gând, străzile rămâneau nemăturate, iar D-l Primar, răspundea mai cu răceală la salutul lui. In schimb, în faţa ferestrei Ilenei, strada era aşa de curată, în cât pietrele se lustruiră.

Cine-o cunoaşte, îi dă dreptate, căci ochii ei negri, scânteetori de viaţă şi inteligenţă, au rătăcit multe minţi întregi, nu netoate ca a lui Ion.

Când cineva îndrăgeşte ceeace a urât o viaţă întreagă, se simte umilit oarecum şi între ură şi dragostea lui, nu există deosebire. Pentru el, toate aveau un rost pe lume.

Mătura primăriei avea însemnătatea unui buzdugan şi o ţinea cu aceiaşi mândrie. Trăsura D-lui Primar avea ceva misterios, purta un om, de care nu este dat să ne apropiem.

Strada pe care trebuiă s'o mături, era drumul ce duce la nemurire, mulţi ani după el, trecătorii vor căuta cu ochii pe Ion Lupaşcu, pentrucă *unul era Ion Lupaşcu.*

Cârciuma din colţ, era raiul pământesc, unde omul îşi uita necazurile, se înălţa pe sine, se apropia de D-zeu.

Paltonul dăruit de D-nu Doctor deşi tăiat dela jumătate, tot se târa de pământ, avea ceva divin în el, pentrucă D-zeu trebuia să i-l dreagă.

Mâncarea pe care o căpăta în fiecare zi dela altcineva era din porunca lui D-zeu dată.

Câniı cari nu-l lătrau niciodată, erau slujitorii lui D-zeu.

Cele câteva case unde tăia lemne sau aducea apă, erau un izvor de câştig.

Şopronul care-i odihnea oasele ostenite de stat în picioare ziua întreagă (niciodată nu se aşeza jos ca să nu pară prea mic se vede), îl considera căminul lui.

Un singur lucru nu înţelegea el. De ce a lăsat D-zeu femeea?

Avea mare dispreţ pentru această făptură, a cărui rost nu-l vedea lămurit. Chiar pe cucoana D-lui Doctor, care-i dăduse atâtea, n'o putea suferi şi ca să-şi arate ura, când o vedea trecând îi zicea: „Vă salut" fără a scoate pălăria.

Şi iată-l pe el, chinuit de gândul că Ileana ar putea fi altuicuiva.

La început, cum era firesc nu putea crede, apoi s'a revoltat şi în sfârşit a jurat să se răsbune. Pentru asta, trebuia să-i caute pricină.

De aceea, într'o seară, pe la apusul soarelui, când ea sta gânditoare la fereastră, el a venit cu momeli ca s'o poată mai cu nădejde prinde.

—„Fa Ileană, am visat astă noapte că mă cununam cu tine"

—„Ai să mori Ioane, aşa scrie la carte".

—„Ai să mori şi tu, că doar erai mireasa mea".

—„Am să mor de râs, când te-oi vedea pus într'o cutie de sardele, căci ai să încapi numai bine". Işi poate oricine închipui mânia ce l'a cuprins la aceste vorbe, dar n'a lăsat să se înţeleagă, ci dimpotrivă, cu dulceaţă în graiu i-a zis: „Am visat aşa, petrucă-mi eşti dragă".

Deşi vorbele au fost spuse cu tâlc, ele erau pornite din inimă şi erau adevărate.

Oricine ar fi înţăles, numai el s'a putut amăgi cu nădejdea că minte. Se vede că atunci când ura şi iubirea sălăşluesc într'acelaş suflet, cea mai tare e cea din urmă. Ileana a râs cu hohot, şi mânia el tot şi-a putut-o stăpâni.

Erau ochii ei strălucitori cari aţintiţi asupra-i, îl nebunise şi toate planurile, cu atâta chibzuinţă întocmite, s'au risipit.

„Vezi Ileano, să nu mă rogi tu“ atât a mai putut rosti.

Ea râse argintiu cum îi era şi glasul şi se crezu pentru totdeauna mântuită de dihania aceasta, pe care din greşeală D-zeu o sămănase pe pământ.

Şi avu puterea o săptămână întreagă, să nu mature strada în dreptul ferestrelor ei. Gândurile ce-l năpădiseră şi planurile ce-şi făurea, îl făcură să uite că avea o datorie.

Cât pe ce să fie dat afară.

Orice nenorocire s'ar fi abătut asupra-i, se rostogolea fără să-l atingă.

Avea un singur dor: Ileana vie sau moartă, dar a lui, numai a lui. Trebuia s'o facă să meargă cu el undeva, în afară de bucătăria D-lui Doctor, unde nu îndrăznea să intre.

Mai uşor ai fi scăpat un hoţ de sub privegherea santinelelor, decât s'o fi făcut pe Ileana să iasă din casă.

De doi ani de când era acolo în slujbă nu păşise încă în stradă, par'că-şi îndeplinea un canon.

La drept vorbind el nici nu ştiia de unde e, de ce duce viaţa aceasta de pustnică cum de n'a zărit niciodată pe cineva intrând la ea, căci nopţi dearândul a stat de veghe, de aceea chiar, nu prea credea el povestea cu atâţia feţi-logofeţi.

Când i-a spus-o în obraz, l'a usturat la inimă, dar mai apoi s'a liniştit. Nici n'ar fi putut el iubi pe o femee de a cărei cinste s'ar fi îndoit.

La ce bun să cercetăm trecutul celor ce am dori să ne aparţie, când împotriva lui nu putem nimic?

Viitorul ni-l putem şi mai puţin însuşi, iar prezentul, e o clipă prea lesne trecătoare. De aceea erau atâtea întrebări, la cari el nu căutase răspuns.

Un singur ţel avea: s'o hotărască să iasă din casă, pe urmă ştiia el ce are de făcut. Un creer, care niciodată n'a lucrat, când îl năpădesc gândurile, nici nu ştie pe care să-l aleagă.

Aşa că planurile lui, nu mai aveau sfârşit. Nici n'apucă să i se pară unul neisbutit, că altul i se înfăţişa.

De aceea a putut el răbda să nu se arate o săptămână în faţa ei, pentrucă pe lângă sufletul care-i era plin de dânsa,

gândurile lui, toate-i aparţineau. Plănuise chiar s'o omoare, dar dorul de a fi a lui, nu-i da răgaz.

Se îndoia că va avea învoirea ei vreodată.

Dacă ar fi fost bogat, poate, banul momeşte pe oricine. Dar pentru a deveni, trebuia să prade, să omoare.

De dragul ei, ce n'ar fi făcut?

O vorbă numai şi i-ar fi dat puteri să cucerească pământul.

Dintre toate planurile, acel care-i păru mai bun, deşi stă la gânduri, dacă trebue să-l înfăptuiască, căci D-l Doctor a fost în totdeauna bun pentru el, era de a da foc casei; numai astfel Ileana, va eşi din bucătărie, va alerga în stradă desbrăcată, cum va fi în mijlocul nopţei, iar el, o va lua în braţe şi va fugi cu ea.

Dar unde?

Iată-l pe Ion cu această nouă grijă.

In treizeci de ani n'a băgat niciodată seama că n'are casa lui, un adăpost sigur, unde ar fi putut s'o ducă pe Ileana, s'o acopere de desmierdări şi apoi s'o omoare chiar, ca să nu mai fie a altuia. El care aştepta totul dela Dumnezeu, pentru prima dată s'a văzut în faţa problemei existenţei, a nevoilor omului, a dorinţelor lui.

Inainte de a-l fi prins în mrejele ei iubirea, care pe lângă chinurile la care te supune, îţi dă şi atâtea dorinţi nemai cunoscute, Ion avea încredere în Dumnezeu şi El, ce e drept, îngrijea de dânsul ca de un copil mic.

Dacă era măturător, aceasta o făcea numai de dragul de a fi şi el funcţionar, de a avea o însemnătate, nu de nevoe.

De aceea puţin i-a păsat când Prestavul l'a ameninţat că-l dă afară, pentrucă din cauza Ilenei, nu îngrijea străzile ca mai înainte.

Simţia pentru ea, o ură ce-i da neastâmpăr, dar şi o nevoe nepotolită de a o vedea, de a-i auzi râsul argintiu, de a se perde în adâncul ochilor ei negri.

Ura, venea din aceea că se simţea par'că micşorat, *el bărbat*, să devie robul unei femei, când întocmirea lumei fusese făcută altfel.

Dar şi-o potolea uşor, de îndată ce privind în juru-i, vedea şi pe alţii pătimind la fel.

„O fi greşit Dumnezeu" îşi zicea el, ca să se mângâie „a

vroit să dea stăpânire bărbatului asupra femeei, de aceea a făcut-o din coasta lui şi când colo, nu-şi poate afla astâmpăr, până nu-şi găseşte ceeace-i lipseşte din trup".

Şi câte alte gânduri, nu-i năpădeau în minte şi pe toate le slujea ca să-şi ajungă scopul.

Dar vremea trecea şi dintr'atâtea planuri nu se putea opri la nici unul.

Acel ce cu îndărătnicie îi revenea în minte, era să dea foc casei.

Fulgerător i se arăta chipul Doctorului aplecat cu bunătate asupra lui, când bolnav şi părăsit, în toiul iernei, era să moară mai mult de foame şi de frig, decât de boală.

Işi amintea cum l'a luat el, l'a îmbrăcat şi îngrijindu-l ca pe un copil l'a ridicat sănătos în câteva zile. O vedea pe cocoana lui, plină de bunătate privindu-l şi întrebându-l ce doreşte să mănânce. Cum îi aducea cu mâna ei la pat bunătăţi, ce nu mai gustase încă. Şi privind în gol, ochii albaştri ai doctoresei se schimbau în nişte ochi scânteetori cari-l priveau adânc, făcându-l să se cutremure. Erau ochii Ilenei ce-l chemau, făcându-l să treacă peste orice, numai să ajungă mai curând la ei.

„M'au scăpat dela moarte, asta-i treaba lor, n'au avut, ceva mai bun de făcut. Şi eu am scăpat odată un câne din mâna hingherului, nu de dragul cânelui, ci aşa ca să fac ceva în ziua aceia".

Şi iar i se părea că fapta lui n'ar fi prea rea, dat fiind scopul ce urmăria.

„Şi apoi ce pagubă mare pentru nişte oameni bogaţi, o casă. Poate n'o arde toată, ci numai bucătăria".

N'avea nevoe decât să producă spaima. Şi fapta lui, îi apărea neînsemnată.

D-zeu, care i-a pus în inimă dorul, îl va erta, iar oamenii nu vor cunoaşte niciodată această întâmplare.

Se hotărî dar şi acum se gândea la mijloacele de a-şi îndeplini iscusit planul. Odată toate puse la cale, nu-i mai rămăsese decât să aştepte ziua fericită, când va putea, sub cuvânt că o scapă dela moarte, s'o ţie pe Ileana în braţe.

Toată ziua aceia i s'a perindat în faţa ochilor, întâmplarea aceasta în diferite chipuri.

Aci o vedea pe Ileana în cămaşă, cu părul despletit, strigând ajutor şi abia străbătând prin fum şi flăcări, iar el, eşindu-i în cale ca din întâmplare, luând-o în braţe ca pe un puişor şi fugind cu ea departe de ochii lumii. Aci o auzea strigându-l în desperarea ei, înconjurându-i grumazul cu braţele albe şi spunându-i „Ioane, numai tu mă iubeşti, căci ai venit într'ajutorul meu. Voiu fi a ta pentru totdeauna". Aci se vedea el un erou, care înfrunta flacările pentru a-şi salva iubita. Toţi privindu-l cu admiraţie şi cu pismă în acelaş timp.

Tot felul de închipuiri şi-a făcut bietul Ion, o zi întreagă, dar ceeace era să se întâmple, nu i-a trecut prin minte. Orele se strecurau prea încet şi soarele a apus în ziua aceea mai târziu ca oricând.

Odată ce întunericul a acoperit pământul, Ion, fără grija că va fi bănuit — toată lumea era deprinsă să-l vadă dând târcoale în jurul casei Doctorului — porni plin de nădejdie spre casa ei. De aceea când el a avut curajul să zică: „Vă salut" cucoana i-a răspuns mai frumos ca oricând, iar Domnul i-a zis: „De mult nu te-am văzut Ioane, ai fost bolnav?"

Dragostea i-a dat putere să mintă fără ezitare.

„Da, Domnule Doctor, sunt încă bolnav, mă duc la culcare". S'a depărtat un moment, dar dorul din suflet era mai puternic decât mila de binefăcătorul lui.

Când i s'a părut clipa potrivită, a pus focul din patru colţuri a casei, după ce avusese grija, să ia măsuri ca să se aprindă lesne. S'a îndepărtat aproape nepăsător, cu gândul să vie ca din întâmplare mai apoi.

Dacă ar fi întors capul s'ar fi îngrozit de repeziciunea cu cari flacările au cuprins întreaga clădire, căci un vânt năprasnic făcea ca limbile de foc să alerge prin aer, să se aşeze pretutindeni răspândind în bezna nopţii o lumină sinistră.

Ţipete de groază, zăpăceală, curioşii adunaţi să se bucure de nenorocirea semenului, zarvă multă, vorbe, alergături fără rost, toate laolaltă provocate de un imbecil care la câţiva paşi se lupta cu două gânduri, unul ce-i făgăduia fericirea şi altul care-l mustra pentru fapta-i nesocotită.

Cum făgăduinţa ne îmbie alinându-ne dorurile, el n'auzi decât o şoaptă a gândului ce-l dojenea. Când socoti că e momentul, se întoarse într'un suflet, pentru ca să i se arate

înaintea ochilor, ceeace niciodată nu şi-ar fi putut închipui:

Ileana aproape leşinată de spaimă, în braţele unui bărbat voinic, înalt şi frumos.

„Cine eşti D-ta?“ îl întreabă Ion cu asprime.

„Ce te priveşte pe tine, *stârpitură*, du-te mai bine şi dă un ajutor boerului care ţe-a scăpat de la moarte“.

Aceste cuvinte îi străbătură inima ca un fier roş. Acel bărbat frumos, fusese desigur în patul ei, pentrucă şi el era desbrăcat, speriat ca din somn. Abea acum i s'a lămurit lui Ion, marele adevăr: că dragostea e menită să ducă la pierzare pe acel ce se lasă stăpânit de ea. Nebun de durere, se aruncă în flăcările mistuitoare, fără să ştie de ar fi fost să răspundă la o întrebare, dacă din mustrare de cuget, din gelozie, sau numai de dragul Ilenei?

Paula Petrea

POVESTEA COPILĂRIEI

Căsuță bătrânească, căsuță de pe vale
Sub streașinile vechi cu pui de rândunele,
Cuib drag și leagăn al copilăriei mele,
Părtaș la suferință, la bucurii și jale...

Căsuță cu cerdac și meri cu floarea albă,
Cu prispe 'ncondeiate, scăldate în lumină
Și 'n prag cu 'mbujorata și svelta gheorghină,
Te-au copleșit scăeții și curpenii de nalbă...

Aici la vatra-ți veche copilăria mea a uguit
În tainic ciripit sfios, de rândunică:
Sub calde mâni și ochi calzi de bunică,
Ce desmerdau un blond copil neogoit...

Apoi copilul mic cu timpul a crescut
Și a purces la 'nvățătură, prin streini,
Lăsând o inimă de mamă, în suspini,
Pe când pornea stingher, la drum necunoscut...

Și 'ntâia dată 'n viață, oh! căsuță albă,
Tu i-ai întins copilului paharul cu pelin,
Iar el, neștiutorul, ți l'a sorbit din plin
Și lacrime din ochi i-au picurat, în salbă...

Așa se 'nstreină de tine an cu an
Și se 'ntorcea din când-în-când, la sărbători
Cu alți copii — cucori rătăcitori,
Ce reveneau voioși la vechiul lor liman...

Pe mosafirii mici tu îi primeai cu drag,
Căsuță gârbovită, cu fir de-argint în plete,
Din ușa-ți scârțiită, vorbind pe îndelete:
Ei — tot mai 'nalți, tu — tot mai joasă 'n prag!..

Dar iată 'n leagănul căsuței bătrânești
Pribeagul fiu s'a 'ntors la sânul tău de mamă:
Și iarăși ca'n trecut, iubirea mea te chiamă,
Copilăria mea pierdută, unde ești ? !...

Aici în nopți de iarnă ți-am ascultat povești
Cu zâne fermecate, cu zmei și Feți-frumoși,
Până la miez de nopți, speriat de cântec de cucoș
Iar vântul ca un zmeu ne șuera 'n ferești...

Și l-am văzut, aievea, cum iese de sub vatră
Piticul Statu-Palmă cu barba lui de-un cot,
Târând capacul verde de barba-i prinsă 'n ciot,
Apoi pe Strâmbă-Lemne, luptând cu Sfarmă-Piatră..

Pe Impăratul Roșu și Impăratul Verde,
Ducând războaie crunte, cu jertfe făr' de seamă
Cu Zmeii din Cetate cu porțile de-aramă...
Și mintea 'n nori de visuri prindea a mi se pierde..

Cu Făt-Frumos pe Roibul care mâncă jăratic,
Goneam, pe Consânzeana scăpând-o de la Zmei:
Din urma noastră Zmeii, veneau gemând sălbatic
Si inima-mi de spaimă — era un bob de mei...

Dar iată Făt-Frumos napoi svârlea năframa
Si Zmeilor în cale-creștea o mare-adâncă,
Creșteau din perii-codri, din cremeni-munți de stâncă,
Și mă trezeam de-odată cum... mă sărută mama...

Și voi, mărețe sărbători, fiți binecuvântate!
Căci voi redați copii iubiților părinți
Scăpându-i de necazuri și grele suferinți,
Sădindu-le în suflet vechi datini neuitate!...

Căsuță bătrânească cu busuioc sub grindă,
Cu tine-am ascultat în nopți, de la ferești,
Cântând de „Lerui-Ler“ în glasuri îngerești
De moș-Crăciun, copii cu steaua cum colindă.

Si 'n noaptea de Ghenar, când ard zăpezi, ca rugul,
In seara sfântului Vasile — am ascultat aici,
In muget de buhai și pocnete de bici,
Urările flăcăilor, porniți cu plugul:

Din noapte-un clopot trist suna prelung pe văi
Şi urătura veche vorbea de moş Traean,
Iară flăcăi voinici, notând prin alb troean
Din hăul mut, în noapte strigau prelung: hăi-hăi!...

Căsuţă gârbovită, ce stai pitită 'n brâne,
Aici mi-am tors eu visul, ca firul tors din caer
Şi mi-am urzit eu graiul din basmul plin de vaer
Şi-am deslegat eu rostul cuvintelor bătrâne....

Aici m'am chinuit silabisindu-ţi slova
Cu litere pestriţe de neagră chiriliţă
Şi-un cântec bătrânesc cântat de naşa-dăscaliţă
Mi-a suspinat întâia dată de cerul din Moldova!...

Iar în vacanţa mare, vacanţa cea de vară,
Când ne 'ntorceam la vatră, de la şcoală,
Par'că scăpaţi de-o grea şi lungă boală
Cu ochi încercănaţi şi cu obraji de ceară....

Căsuţă bătrânească, umilă şi posacă,
Cu braţe largi de porţi deschise,
Tu ne ieşeai în cale, cu mere şi caise,
Şi faguri retezaţi, aduşi de la prisacă!...

Dar tot mai rar veneau dela o vreme
La sărbători acei plecaţi printre streini:
Tu-tot mai mult te-ai scufundat în mărăcini
Şi 'n nopţi pe neprul coş o cucuvaie-ţi geme...

Căsuţa mea pustie, căsuţă părăsită,
Azi iar s'a 'ntors pribeagul rătăcitor, la vatră:
Dar nu-l cunosc vecinii şi câinii răi îl latră
La sdreanţa lui de viaţă, pe drumuri irosită....

Din lunga-i pribegie iar s'a întors la tine,
Dar nu mai iese nimeni să-l întâlnească în poartă,
Doar vântul mai suspină de la fereastra spartă
Şi plânge huhurezul—un suflet pe ruine....

Căsuţă bătrânească, din hău de bălărie,
Când inima-mi e rană şi sufletul— tăciune,
Eu m'am întors la tine, şoptind o rugăciune,
Să-mi ţip îndurerarea din noapte mea pustie:
O, unde eşti, copilăria mea, copilărie!....

Ion Buzdugan.

CANDIDAŢI STRĂINI LA TRONURILE ROMÂNE
IN SECOLELE XVIII ŞI XIX

De alungul mult frământatei poveşti a neamului românesc, şiruri întregi de râvnitori străini la scaunele domneşti ale voevodatelor, răsar în calea cercetărilor. Domni munteni cari voiau să pună mâna pe tronul Moldovei, voevozi moldoveni doritori a se încununa cu coroana Ţării Româneşti, sau Principi ai Ardealului cari încercau să dobândească una sau amândouă domniile de peste munţi, la aceştia, tendinţa de a pune stăpânire pe ţinuturile vecine era un fenomen firesc, menit a aduce, uneori din instinct naţional, alteori din motive egoiste, unirea etnică. Tot atât de explicabil este marele număr de levantini, de greci mai ales, cari solicitau de la Poartă caftanul domniilor române. Raiale, supuşi mai mult sau mai puţin credincioşi ai Padişahului, se rugau de dânsul să-i fericească cu îmbelşugatele slujbe din Bucureşti sau Iaşi, de unde, stăpânind alte raiale, puteau câştiga avuţie şi mărire. Dar, mai surprinzător este numărul acelora, străini cu desăvârşire de aspiraţiile şi interesele ţării, cari s'au gândit să se aşeze în fruntea destinelor româneşti. La unii, ce e drept, acest gând n'a depăşit fanteziile unor creere romantice şi nebuloase. La alţii, însă, se văd începuturi de execuţie: negocieri, rugăminţi, făgăduieli de tot soiul. Unii îşi croesc planuri de activitate, se dedau la nesfârşite tratative, mulţi însă, fără ştirea lor adesea, sunt uneltele altora, candidaţi fără de voe.

Şi unii şi alţii sunt, fie expresia unei epoci, fie întruparea unei situaţiuni politice sau a unei pofte de cucerire. Figurile câtorva dintrânşii nu înfăţişează vreun relief deosebit,

dar sunt printre ei şi nume din acelea cari fac să tresară, în cugetul nostru, amintirea unui trecut mare. Şi chipurile lor, trecând în faţa minţii noastre, înviază parcă acele nesfârşite veacuri de primejdii şi ameninţări de toate zilele, prin cari neamul nostru s'a strecurat cu acea îndemânare, dar şi cu acea mândrie, ce'i-au chezăşuit întotdeauna izbânda.

De aceea socotim că aceşti străini cari, prin vremelnicele şi neizbutitele lor candidaturi şi-au avut, fie numai o clipă, numele lor împletit de soarta neamului românesc, au dobândit poate dreptul să nu fie daţi cu totul uitării.

Deocamdată ne vom mărgini a arunca o privire asupra principilor din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea pe cari împrejurări istorice i-ar fi putut aduce la cârma ţărilor române. In aceste secole, moştenirea imperiului otoman formând obiectul de căpetenie al preocupărilor cancelariilor europene, şi chestiunea principatelor intră în sfera desbaterilor diplomatice. Şi, de unde până atunci, pretendenţii apuseni la tronurile române nu erau, ca Guillaume de Grantrye de Grandchamps[1]), Disloway [2]), sau de Valcroissant, [3]), decât simpli aventurieri cari încercau, pe seama şi în folosul lor, să ajungă la domnie, înregistrăm în veacul al XVIII-lea, şi apoi în al XIX-lea, candidaturi de prinţi de sânge, susţinute de cabinete de puteri mari. Aceste candidaturi, cari păreau puse la cale în interesul naţiunei române, nu erau într'adevăr decât mijloace pacinice de cuceriri politice. Principii de trimes în ţara noastră puteau, în mod subsidiar, să-i procure foloasele vremelnice ale unirei şi ale dinastiei străine. Misiunea şi rostul lor era însă de a pregăti ţărâmul în vederea anexiunei de către puterea care-i întrebuinţa. Sau, uneori, principatele deveneau „premiul de consolare" al suveranilor descăunaţi. Rămaşi fără coroane, li se propuneau ţinuturile române,

[1]) T. G. Djuvara, Cent projets de partage de la Turquie, Paris Felix Alcan, 1914, pp. 80—96.

[2]) Id., pp. 254—257; V. A. Ureche, Relaţiunile Franciei cu România, în „Atheneul Român. Conferinţe publice", Bucureşti, Socec, 1883—1884, p. 118, G. I. Ionnescu-Gion, Din Istoria Fanarioţilor, Bucureşti, Socec 1891, pp. 1—12.

[3]) Ibid., pp. 23—51.

ca obiect de compensaţiune, spre a nu-i lipsi cu desăvârşire de farmecul amăgitor al domniei.

Dar însăşi opoziţiunea diferitelor proecte, oglindind adânca vrăjmăşie a intereselor, pricinui neizbutirea lor.

* * *

Prima candidatură regească pe care o întâlnim, interesantă prin însemnătatea personagiilor în joc, este aceea a Principelui Henric al Prusiei, propusă şi susţinută de Ecaterina cea Mare.

Principele Henric al Prusiei erà fratele Regelui Frederic II cel Mare. El fu martorul primelor pretenţiuni ridicate de Rusia asupra ţărilor române. Aflându-se în Stockholm, la sora sa Regina Suediei, fu poftit în Rusia de Impărăteasa Ecaterina II-a şi sosi la curtea ei la 9 Decembre 1770. Acolo, Ţarina îi destăinui condiţiunile în cari ar fi dispusă a încheia pacea cu Turcia. Erà vorba, între alte anexiuni, de „sechestrarea pentru 25 ani a Valahiei şi a Moldovei", ca despăgubire pentru cheltuelile ei de răsboi. In zadar încercă principele să'i arate că Austria s'ar opune cu îndărjire proectului ei [1]).

Dându-şi totuşi în urmă seama de opoziţia stăruitoarea Curţii din Viena, Ecaterina II-a cere, în Mai 1771, cel puţin neatârnarea principatelor şi, pentru a dobândi sprijinul Prusiei, prin ispita unei coroane, propuse tronul lor principelui Henric al Prusiei. Nu se poate şti anume dacă acest plan surâdea lui Frederic II şi dacă îşi rezerva a-l pune în aplicare la timpul oportun. Găsi însă mai nemerit a nu'l încuviinţa oficial. Iată într'adevăr ce scria Contele Solms, Ministrul Prusiei la St. Petersburg, Contelui Panin, Ministrul Afacerilor Străine al Rusiei, la 19 Mai 1771:— „Principele Lobkowitz m'a întrebat „încă odată eri dacă nu credeam că Moldova şi Valahia ar „putea conveni principelui Henric al Prusiei. I-am răspuns „negativ. Apoi ni s'a părut amândurora că n'ar şade frumos „de a lua dela Turci aceste ţinuturi pentru a le dà fratelui „unui rege pe care Poarta l'a ales pentru a-i încredinţa inte„resele ei, căci lucrul ar părea interesat şi ca şi când ar fi „fost pus la cale de mai înainte cu Curtea Rusiei..." [2]) Şi apoi,

[1]) Djuvara, op. cit., pp. 285 şi 286.
[2]) Id., pp. 289, 290.

cestiunea zilei era împărţirea Poloniei, iar dacă mai fu vorba de principate, acestea nu se considerară decât ca un obiect de compensaţiune ce s'ar putea dà fie unuia, fie altuia din vecinii lor.

* * *

La 30 Mai 1780, Ecaterina II-a şi Impăratul Iosif al II-lea se întâlniră la Moghilew spre a pune la cale împărţirea imperiului otoman. Acest proect fù reluat de dânşii după moartea Impărătesii Maria Theresa şi Ecaterina II-a adresă o scrisoare lui Iosif al II-lea, la 10 Septembre 1782, pentru a'i desvălui gândurile ei asupra moştenirei turceşti. Punctul principal era întemeierea a două state independente puternice: un imperiu elin compus din teritoriile greceşti şi creştine ale Turciei, cu capitala în Constantinopole, şi un regat al Daciei constituit din Moldova, cu Basarabia şi Muntenia. Primul ar fi rezolvat definitiv chestiunea Constantinopolei, al doilea ar fi alcătuit un folositor „état-tampon" între Austria şi Rusia. Că Ecaterina II-a era hotărîtă a trata aceste nouă state ca vasale ale ei, până ce'i-ar fi fost cu putinţă a şi le însuşi, nu încape nici o îndoială. Intr'o scrisoare din 4 Ianuarie 1783 către Iosif II, vorbea deja în numele lor, luându'şi angajamentul că ele vor trata deopotrivă pe navigatorii şi comercianţii ruşi şi austriaci. Iar cum aceste state erau să aibă populaţiuni orthodoxe, Impărăteasa Rusiei se propunea să le găsească ea principi orthodoxi cari să se urce pe tronurile lor, întemeind monarhii ereditare. Şi alesese pentru aceasta personagii cari, la un gest al ei, s'ar fi socotit fericiţi de a'i jertfi coroanele lor, pentru ca Ţarina să ajungă la Bizanţ. Pe tronul imperiului grecesc urma să domnească însuşi nepotul ei Marele Duce Constantin Pavlovici, care ar fi executat orbeşte poruncile bunicii lui; iar pe tronul Daciei hotărîse să înalţe pe Principele Grigore Alexandrovici Potemkin, răsplătind astfel printr'o coroană regală un nemărginit devotament ce se înfăţişase în atâtea chipuri.

Născut în gubernia Smolensk la 27 Decembre 1739, favoritul Ţarinei ajunsese, graţie unei curagioase îndemănări şi mai ales a frumoasei sale înfăţişări, principe şi apoi, în 1784, generalisim al oştirilor ruse. Neîncetat cutreera Rusia, inspec-

tând trupe sau pregătind suveranei sale călătorii ce aveau să rămâe vestite în istorie. Şi ca încheere a acestei vieţi de necontenită mişcare, îi fù sortit să moară pe drumul dintre Iaşi şi Nicolaew (16 Octombre 1791). Se pricepe deci dorinţa Ecaterinei de a pune în fruntea principatelor române pe Principele Potemkim care acolo, ca ori şi unde, ar fi ştiut să'i servească, cu folos, politica.

Dar, pentru a sprijini acest plan, Iosif II ceruse consimţământul prealabil al cumnatului său Ludovic al XVI-lea, de care'l lega alianţa din 1756, şi acesta i-l refuzase categoric, Franţa temându-se de o astfel de întărire a puterei moscovite în dauna Turciei [1]).

De altminteri nu este de loc sigur că tronul Daciei ar fi pricinuit Principelui Potemkin satisfacţiunea la care se aştepta Impărăteasa. Principele de Ligne scria din Iaşi Principelui von Kaunitz, Cancelarul austriac, la 15 Decembre 1788: — „J'ai dit „il y a quelque temps au Prince Potemkin que, s'il voulait „marcher sur le bord de la Mer Noire jusqu'au Danube, et „faire marcher Romanzow à Buckarest, je réussirais à le faire „Hospodar de Moldavie et de Walachie. Je me moque bien „de cela, m'a-t-il dit, je parie que je serois Roi de Pologne, „si je le voulois; j'ai refusé d'être Duc de Courlande; je suis „bien plus que tout cela" [2]).

* * *

Printre numeroasele proecte ale lui Napoleon al III-lea pentru a ajunge la unitatea italiană [3]), la care inima lui corsicană ţinea atât de mult, prin compensaţiuni oferite Austriei, pentru ca, de bună voe şi pe cale de înţelegere pacinică, să cedeze Italiei provinciile italiene ce stăpânea, trebue amintit şi unul din acele elaborate în ajunul negocierilor Congresului din Paris din 30 Martie 1856. Era vorba, între alte puncte, de a căsători pe Ducesa de Parma cu Principele de Carignan şi de a oferi acestei căsniţii domneşti, ca dar de nuntă, tronurile

[1]) Ibid. pp. 297 — 305.

[2]) Loc. cit.

[3]) Studiul meu „La parte dell' Italia nella storia diplomatica romena" în „Romania" din Roma, Anul 3, No. 2 din 31 Ianuarie 1922, p. 3.

române. In modul acesta, naţiunea ar fi dobândit de odată şi neatârnarea şi dinastia străină atât de dorită.

Eugeniu, Principe di Savoia-Carignano (născut la 14 Aprilie 1816, mort în Torino la 15 Decembre 1888) aparţinea unei ramuri colaterale a casei domnitoare din Sardinia; iar Ducesa Louise de Parma, născută Principesă de Bourbon, erà fiica Ducelui de Berry şi sora Contelui de Chambord pe care partizanii îl numeau Henric V. Ea se căsătorise cu reacţionarul Carol III de Bourbon, Duce de Parma, şi devenise, după asasinarea acestuia, la 26 Martie 1854, regenta ducatului, fiul ei Robert fiind minor. Dar, precum adaogă Emile Ollivier, cu prilejul expunerii acestei chestiuni în „L'Empire Libéral“ [1]), „ni le Prince de Carignan ne se souciait d'épouser la Duchesse „de Parme, ni la Duchesse de Parme de quitter son duché, „ni la Turquie, enfin, d'abandonner, son droit de suzeraineté, „sur la Moldavie et la Valachie“.

Cu toate acestea, Paul Bataillard ne spune în „La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et de ses voeux“ [2]), că încă multă vreme s'a vorbit în ţară de Principele de Carignan, ca de un viitor domn al Principatelor unite ale României.

* * *

Totuşi, acela pe care opiniunea publică, atât în ţară cât şi în străinătate, îl consacrase ca „pretendent oficios“ la tronul românesc, ca apropiatul suveran al principatelor dunărene, erà principele Napoleon.

Principele Napoleon-Iosif-Carol-Paul, al doilea fiu al fostului rege Jérôme al Westfaliei şi al Reginei Ecaterina, principesă de Württemberg, s'a născut în Triest, unde pribegia tatăl său după prăpădul napoleonian, la 9 Septembre 1822 şi a murit în Roma la 18 Martie 1891. El îşi făcuse studiile în Italia, Elveţia şi Germania şi călătorise mult. Deputat al Corsicei în 1848, Ministru Plenipotenţiar al Franţei la Madrid în 1849 şi principe francez după lovitura de stat din 1851 şi proclamarea imperiului din 1852, ajunsese general în timpul războiului Crimeei şi comandase trupele franceze în Dobrogea şi

[1]) Paris, Garnier, 1898, vol. 3: Napoléon III, p. 346.
[2]) Paris, Pillet, 1856, p. 28.

la Alma. Nepot de frate al lui Napoleon I şi văr primar al lui Napoleon III, putuse să obţină mâna principesei Clotilda de Savoia, fiica Regelui Victor-Emanuel al II-lea. Fire de revoluţionar, de carbonaro, veşnic zbuciumat, veşnic punând la cale proecte mari sau comploturi, creă foarte des dificultăţi lui Napoleon III, care nu odată trebui să'l dezavueze în public. Este în deobşte cunoscută anecdota cu răspunsul lui Napoleon III la întrebarea fiului său, Principele Imperial, în ce constă deosebirea dintre o nenorocire şi o catastrofă. —„O nenorocire, îi răspunse Impăratul, ar fi, de pildă, dacă unchiul tău Napoleon s'ar înecă, iar o catastrofă dacă ar fi salvat!“ Intr'adevăr Principele Napoleon uita prea des că situaţia lui de membru al familiei Bonaparte îi impunea o oarecare rezervă în manifestările lui.

Principele îmbrăţişase, cu toată inima lui entuziastă, cu toată mintea lui idealistă, cauza românească. Dorea din inimă unirea principatelor şi neatârnarea lor, socotind acest act istoric ca prefaţa şi precedentul necesar unităţii italiene atât de scumpă sufletului său italian. De aci dragostea frăţească cu care primea pe toţi românii cari i se adresau. Astfel, în Mai 1855, acordă o audienţă, la Constantinopol unde se află, lui Nicolae Golescu şi C. A. Rossetti, care'i prezintară un memoriu amănunţit asupra stărei economice, administrative şi militare a principatelor, împreună cu o scrisoare coprinzând revendicările româneşti, ce se termina astfel: — „L'unique moyen „sera donc de réunir les principautés en un seul royaume. „Mais alors il sera indispensable de reprendre la Bessarabie, „d'une part, parceque ni la Porte comme suzeraine, ni la „Russie comme protectrice, n'ont eu le droit de l'arracher „du territoire de la Moldavie, et, d'autre part, parceque, de „cette manière seulement, on aura donné à la Roumanie de „véritables frontières“ [1]).

Este deci explicabil că mulţi patrioţi români, cari luau entuziasmul Principelui Napoleon drept chezăşie a dragostei lui pentru ţara noastră, se gândiră la dânsul, când „principele străin“ figură printre dorinţele naţionale ale poporului. Se poate zice că a fost primul principe străin a cărui candidatură

[1]) Paul Bataillard, op. cit. pp. 7, 11. 12 şi 13.

a avut partizani în ţară. Printre aceştia a fost un timp şi I. C. Brătianu, care'l cunoscuse bine pe când erà internat, la Paris, în clinica Doctorului Blanche.[1]) Ideea dinastiei străine luà din zi în zi rădăcini mai adânci în ceeace pe vremea aceea erà opinia publică, adică în cugetul bărbaţilor luminaţi ai ţării. Dovada cea mai sigură şi cea mai înălţătoare a acestor simţiminte o dădea însuşi fostul domnitor al Moldovei, Grigore Vodă Ghika, care se pusese în capul mişcării şi adresase, la 30 Mai 1857, un memoriu Contelui Walewski, Ministrul Afacerilor Străine al Franţei, spre a cere unirea principatelor sub o dinastie aleasă printre casele domnitoare din apus[2]).

Astfel încât, pe la sfârşitul sesiunei divanurilor ad-hoc, luase fiinţă un puternic curent care cerea imediata proclamare a unui principe străin, şi, de preferinţă, a unui principe francez. Iar privirile se îndreptau, în mare număr, spre Principele Napoleon. Dar guvernul francez îşi dădù seama că scopul final erà mai lesne de atins dacă nu se pretindea satisfacerea tutulor desideratelor deodată.

Unirea erà primul punct de câştigat. Numai pe urmă puteau fi dobândite celelalte. Altminteri, sfidându-se marile puteri, se periclita toată opera. In ziua de 23 Decembre 1857, Contele Walewski adresa următoarele rânduri lui Napoleon al III-lea: — „J'ai l'honneur de proposer à votre Majesté de „télégraphier à Jassy ce qui suit: „Si le Divan mettait en „avant le nom d'un Français, on croirait que c'est par notre „inspiration. Ne laissez pas ignorer que le gouvernement „de l'Empereur regretterait vivement qu'une candidature fran„caise quelconque fût mise en avant". Numai graţie acestei concesiuni, s'ar putea zice a acestei jertfe, guvernul imperial reuşi să obţină unirea principatelor în fapt, dacă nu tocmai în principiu[3]).

Dar, dacă Principele Napoleon nu putù fi ales domn, el

---

[1]) Lui Ion C. Bratianu, 1821-1921, Bucureşti. Indepedenţa, 1921, I pp. 69 şi 580.

[2]) D. A. Sturdza, Insemnătatea divanurilor ad-hoc, Analele Academiei Române, seria II, 33, 1910—1911, p. 263.

[3]) Raindre. Les papiers inédits du Comte Walewscai, în „Revue de France" din 1 Februarie 1925, p. 507.

rămase sprijinitorul patrioților români în Franța și mijlocitorul lor pe lângă vărul său Împăratul. Astfel, în ziua de 10 Novembre 1858, Nicolae Golescu se adresează din nou Principelui Napoleon, spre a protesta împotriva unor anumite acte ale Căimăcămiei Țării Românești. Între altele scria: — „Les Rou„mains n'ont pas de plus puissant appui que celui de Sa „Majesté l'Empereur Napoléon III... Les Roumains ont, de „tout temps, tourné leurs regards vers la France; ils ont „toujours espéré en elle, et, de tous les gouvernements, celui „de Sa Majesté l'Empereur Napoléon III a manifesté le plus „hautement à la face de l'Europe ses sympathies et sa solli„citude en faveur de ces malheureuses principautés“ [1]). Tot astfel, în Februarie 1859, Vasilie Alecsandri, trimes în Franța și în Italia de Vodă Cuza, spre a obține sprijin pentru recunoașterea unirei, este primit, la Paris, de Principele Napoleon. Acesta îi oferă chiar un prânz la prietenul său Bixio, întrucât, în timpul postului, nu dădea mese la dânsul, la Palais-Royal [2]).

A mai circulat însă de mai multe ori zvonul că Principele Napoleon ar fi proclamat Domn al României [3]). Vodă Cuza, în mai multe rânduri, și chiar de la începutul domniei lui, se gândise să-și cedeze locul unui principe străin, însă atât Napoleon III cât și Lordul Malmesbury, cărora se adresase, îi arătaseră imposibilitatea îndeplinirei acestei dorinți, din pricina atitudinei ostile a marilor puteri interesate în cauză. Totuși, în străinătate lumea era convinsă că românii puneau la cale încoronarea Principelui Napoleon ca domnitor al lor. Ziare franceze, ca „L'Esprit public“ din 6 Februarie 1863 ș.a., înregistrară acest zvon [4]), care părea cu atât mai verosimil cu cât principele, tot atât de partizan ca și Napoleon III al principiului naționalităților, nu se ferea de a sprijini pe

---

[1]) D. A. Sturdza și J. J. Skupiewski, Acte și Documente, vol. 9, p. 120.

[2]) V. Alecsandri, Extract din istoria misiilor mele politice, în „Convorbiri Literare“, anul XII, No 5 din 1 August 1878, p. 153.

[3]) Iorga, Histoire des relations entre la France et les Roumains. Paris, Payot, 1918, p. 202.

[4]) Xenopol, Domnia lui Cuza-Vodă, Iași, 1903, vol. I., p. 278.

faţă mişcarea românească. Mai îndrăzneţ decât Împăratul, fiindcă nu avea de purtat grelele răspunderi ale puterei, el socotea clipa potrivită pentru ca Franţa să-şi spună hotărît cuvântul. La 20 Februarie 1863, înmâna vărului său un memoriu, în care-i expunea un plan general pentru reconstituirea regatului Poloniei şi remanierea hărţii Europei. Propunerile lui erau: 1) întemeierea din nou a regatului Poloniei, cu ţinuturile de sub stăpânirea rusească, cu Posnania şi Galiţia, 2) cedarea Veneţiei Italiei, 3) constituirea unei confederaţiuni a slavilor din imperiul otoman: Bosnia, Bulgaria, Rumelia, cu Albania, 4) *întemeierea unui stat independent compus din Muntenia, Moldova şi Basarabia*, 5) atribuirea caracterului de oraş liber Constantinopolei, 6) anexarea de către Grecia a Epirului, a Macedoniei şi a Thesaliei, 7) compensaţiuni, pentru perderea Veneţiei, oferite Austriei în Germania, 8) cedarea către Franţa a ţinuturilor germane de pe malul stâng al Rinului, respectându-se independenţa Belgiei, 9) încorporarea la Suedia a Finlandei şi poate chiar a Danemarcei.

La 22 Februarie, după citirea acestui memoriu, NapoleonIII scria Principelui Napoleon:—„Mon cher Napoléon, j'ai écou„té, avec un vif intérêt, la lecture du mémoire que tu „m'as communiqué et j'y ai réfléchi. Ce que tu proposes est, „comme tu le dis, un rêve; mais un rêve qui peut un jour „se réaliser. Seulement, il faut la plus grande prudence et la „plus grande habileté pour arriver à un bon résultat. Tu „dois naturellement porter un véritable intérêt à ce que tu „entrevois puisse se réaliser. C'est pourquoi je viens te prier „de ne rien faire qui intéresse la marche que je veux suivre. „J'ai affaire à des puissances très méticuleuses..." [1])

Principele Napoleon continuă să se ocupe de soarta României şi, în Iunie 1865, când I. C. Brătianu, C. A. Rossetti, Ion şi Dimitrie Ghica, Anastase Panu, Constantin Brăiloi, Grigore Brâncoveanu şi George Ştirbey se legară între ei să răstoarne pe Vodă Cuza şi să ofere coroana României unui

---

[1]) Correspondance inédite de Napoléon III avec le Prince Napoléon, în „Revue des Deux Mondes", 1 Martie 1924, p. 105.

principe străin, I. C. Bratianu încercă să intereseze în proectele lor şi pe vărul Impăratului francez [1]).

Numai sub domnia Principelui Carol se răci dragostea lui faţă de România, căci i se suggerase, lui ca şi lui Napoleon III, că guvernul ţării îşi îndrepta privirile spre Rusia. Atât de convins erà dânsul de aceasta, încât, la sosirea sa în Bucureşti, în ziua de 24 Iunie 1868, toată lumea observă răceala lui voită. Şi nu se sfii chiar a spune pe faţă lui I. C. Brătianu că ne considera ca plutind în apele ruse... [2])

* * *

Un principe despre care s'a vorbit puţin, cu privire la tronul României, a fost şi Ducele de Nassau. In interesanta sa broşură „O pagină asupra evenimentelor dela 1854" [3]) d. C. V. Obedeanu citează o scrisoare adresată din Paris, în 1858, părintelui său, Colonelul Vasile Obedeanu, de către Dimitrie Rallet, fost Mare Vornic al Ţării de sus şi Ministru al Cultelor şi al Instrucţiunii Publice din Moldova sub domnia lui Grigore Vodă Ghika, în care Rallet îi scria: „chestiunea „unui domn străin mă preocupă foarte mult şi cred că unul „nemerit ar fi poate Ducele de Nassau." Acest principe, a cărui canditatură o propunea Dimitrie Rallet, erà Ducele Adolf de Nassau (1817—1905), care dela 1839 la 1866 a domnit în ducatul de Nassau, iar dela 1890 la 1905 în Marele Ducat de Luxemburg. Se prevedea deja prin 1858 că Prusia îşi va anexa ducatul de Nassau (ceeace s'a întâmplat în 1866) şi este sigur că cercurile prusiene ar fi fost ferioite de a vedea pe Ducele de Nassau despăgubit cu coroana română. Astfel se explică cum Rallet, fiind în contact în străinătate cu cercurile diplomatice, auzise vorbindu-se cu insistenţă de acest principe şi probabil fusese convins de a-i susţine candidatura.

* * *

[1]) D. A. Sturdza, Domnia Regelui Carol I, Ed. Academiei Române, 1906, vol. I, p. XIX, şi Lettres de Cavour au Prince Napoléon, în „Revue des Deux Mondes" din 15 Februarie 1923, p. 860.

[2]) Sturdza, Domnia Regelui Carol I, p. 453, Iorga, Politica externă a Regelui Carol, Ed. Cassei Şcoalelor, Bucureşti, 1916, p. 57.

[3]) Bucureşti, Tip. Gutenberg, 1923, p. 19.

După ce Conferința din Paris din 6 Septembre 1859 conferise lui Vodă Cuza, în mod „excepțional, personal și viager" îndoita coroană a principatelor, Turcia și Austria se văzură silite să recunoască printr'un protocol, cu data de 24 Septembre următor, acest act internațional. Totuși Austria semnând protocolul făcuse o „restrictio mentalis", căci era departe de a aproba acest pas însemnat făcut de Români înspre unitatea lor desăvârșită. Pentru a adormi îndreptățitele îngrijorări ale Austriei și a o interesa în proectele lui, Napoleon III se gândi să'i propună coroana românească pentru vreunul din arhiduci. Era o simplă momeală sau un plan serios? In orice caz, Impăratul Francezilor vorbi despre aceasta, în aceeaș lună Septembre 1859, la Saint Sauveur, cu Principele Richard de Metternich, Ambasador al Austriei la Paris și fiu al vestitului cancelar. — „J'ai cherché" — îi zicea — „toutes „les combinaisons qui pourraient offrir une compensation à „la perte d'influence que j'ai fait subir à l'Autriche. Si l'Em„pereur voulait, je me joindrais à lui pour l'aider à prendre „sa revanche en Orient. Le nom „Ostreich" semble indiquer „une prédestination à l'agrandissment de l'Autriche en Orient! „L'Empereur aurait-il de la répugnance à placer un archiduc „à la tete des principautés danubiennes?" Principele de Metternich rămase uimit o clipă, apoi, reculegându-se, răspunse: — „Mais, Sire, pour placer un archiduc à la tête des Princi„pautés, il faudrait avant tout les prendre!" [1])

* * *

După ce unirea oficială fu anunțată poporului prin proclamațiunea din 23 Decembre 1862, Vodă Cuza socoti marea misiune ce'i hărăzise soarta ca îndeplinită și se gândi la părăsirea puterii, încredințând el însuși coroana unui principe străin, care să întemeieze o dinastie înconjurată de dragoste obștească în țară și bine văzută de toate curțile apusene. Pentru aceasta, alesese el, în cugetul lui, pe Serge de Beauharnais, Duce de Leuchtenberg, care, prin mama sa, Marea Ducesă Maria, era nepotul Țarului Nicolae I Pavlovici, ceeace

[1]) Henry Salomon, Le Prince Richard de Metternich, în „Revue de Paris", No. 4 din 15 Februarie 1924, p. 803.

i-ar fi asigurat bunăvoinţa Rusiei, fără a'l lipsi prin aceasta de simpatiile Franţei, de care l-ar fi apropiat legăturile sale cu familia Bonaparte, căci tatăl său, Ducele Maximilian de Leuchtenberg, erà fiul Principelui Eugeniu de Beauharnais, el însuşi fiu adoptiv al lui Napoleon I.

Proectul domnitorului român ajunse la urechile lui Napoleon III şi fu interpretat ca o apropiere a României, pe care o considera întrucâtva ca o creaţiune a lui, de Rusia, căci Ducele Serge de Leuchtenberg erà principe rus. De aci, o oare care răceală între Vodă Cuza şi Impăratul care, până atunci, îl ocrotise atâta, dându'i sprijin necondiţionat şi îndemnuri folositoare. Simţind aceasta, domnul renunţă la planul său care nici nu erà popular în ţară şi fusese combătut energic în parlament de I. C. Brătianu la 11 Februarie 1863 [1]). Şi, când Ambasadorul Angliei în Constantinopol atinse chestiunea într'o convorbire cu Costache Negri, agentul ţării la Poartă, acesta'i răspunse fără şovăire că „dacă principele „Cuza şi ţara ar trebui să treacă prin furcile caudine ale „unui principe străin, ceeace ar fi mai bine de făcut, ar fi „de a se lăsa principii la o parte şi a se alege curat un general „francez, care să ne înveţe a ne apăra contra acelora ce se „amestecă în trebile noastre, fără a avea dreptul" [2]). Curagios răspuns al lui Costache Negri către un reprezentant al marii puteri britanice şi care întări zvonul că Principele Napoleon erà candidatul străin cel mai popular în România [3]).

Totuşi persistă în Franţa convingerea că Vodă Cuza erà rusofil şi că voia să aducă pe tron în locu-i pe ducele Serge de Leuchtenberg. Ziarele cu greutate din Franţa o afirmau categoric. Şi nu numai cele ostile domnitorului ca „Le Temps" (din 11 Ianuarie 1866), dar şi cele cari, în genere, îi erau favorabile: „Le Siècle" (din 28 Ianuarie 1866), „La Patrie" (din 15 Iunie 1866) şi „Le Monde" (din 13 Ianuarie 1866 [4]).

* * *

După detronarea lui Vodă Cuza, Napoleon III se gândi

[1]) Lui Ion C. Brătianu, p. 468.

[2]) Scrisoarea lui Costache Negri către Vodă Cuza din 4 Martie 1863, în Xenopol, op. cit., vol. I, p. 278.

[3]) Loc. cit.

[4]) Id., vol. II, p. 66.

că s'ar putea folosi de turburarea şi nesiguranţa politică din România pentru atingerea scopului ce'şi propusese: unitata italiană. Spre a realiza această dorinţă a Impăratului, în care elementul sentimental primă interesul politic, România trebuia să joace rolul unui pion în partida de şah a diplomaţiei europene.

Printre diferitele combinaţiuni examinate de Napoleon III, cea suggerată de Nigra, Ministrul Sardiniei la Paris, pe care o expune fostul prim-ministru italian, Generalul La Marmora, în memoriile lui „Un po più di luce", consta în vechia încercare de a convinge pe Impăratul Francisc-Iosif I de a ceda de bunăvoe Italiei ţinuturile sale italiene, în schimbul Sileziei ce ar primi de la Prusia. Ca compensaţiune, Prusia ar stăpâni ducatele daneze Schleswig şi Holstein, precum şi câteva mici principate germane ce şi-ar alege ea însăşi. Spre a mângâia pe unii din suveranii acestor principate de perderea coroanelor lor, li s'ar oferi tronurile principatelor dunărene [1]).

Dar pe când se urmau aceste negocieri, valul de entuziasm patriotic din România alesese deja un principe străin pentru a'l înălţa pe tron, şi astfel se năruiră pentru ultima oară proectele lui Napoleon III de a ajunge la Veneţia, trecând prin Pricipate.

* * *

Dintre candidaţii străini la coroana română, cel mai apropiat de tron a fost Contele de Flandra. La dreptul vorbind, nici nu a fost el candidat, ci, fără asentimentul lui prealabil, poate chiar fără ştirea lui, a fost proclamat, la 11/23 Februarie 1866, Domn al României, sub numele de Filip I.

Filip- Eugeniu -Ferdinand -Maria -Clement-Baldovin-Leopold-Gheorghe de Saxa-Coburg-Gotha, Principe al Belgiei şi Comite al Flandrei, era fiul Regelui Leopold I al Belgiei, întemeietorul monarhiei belgiene, şi al Reginei Luiza, născută principesă de Bourbon-Orléans, fiica Regelui Ludovic-Filip I al Francezilor. Se născuse în Castelul de la Laeken, lângă Bruxelles, la 24 Martie 1837, unde crescuse împreună cu fratele său, viitorul rege Leopold II al Belgiei, şi cu sora sa Charlotte, căreia o soartă nemiloasă îi aşeză pe frunte coroana imperială

[1]) Iorga, Partea lui Napoleon al III-lea în Unirea Principatelor, Bucureşti, 1916, pp. 24 şi urm., şi T. G. Djuvara, op. cit., p. 416.

a Mexicului înainte de a'şi vedea soţul împuşcat şi de a'şi perde minţile. Tânărul principe ducea o viaţă paşnică de lux şi de plăceri într'o ţară cu veche şi rafinată civilizaţiune, când îi sosi vestea alegerii lui ca domn al unei ţări îndepărtate, vasală Turcilor, plină de dificultăţi politice. Află, aproape în acelaş timp, că Napoleon III dezaproba această alegere a unui principe, Orléans după mamă, cu legături atât de antibonapartiste. Temându-se de complicaţiuni diplomatice şi nesocotindu-se poate de talie a purta răspunderile mari ale unui tron, mai ales ale aceluia din Bucureşti care devenise ţinta cancelariilor europene, Contele de Flandra se hotărî să renunţe la coroana ce i se oferea [1]). Refuzul oficial parveni la 18/30 Martie 1866 şi viaţa Contelui de Flandra, o clipă tulburată de aripele Istoriei, îşi redobândi liniştea şi umbra ei.

Soarta voi însă ca să subsiste o legătură între el şi România. La 25 Aprilie 1867, se căsători, în Berlin, cu principesa Maria de Hohenzollern-Siegmaringen, sora acelui principe Carol care, mai îndrăzneţ ca dânsul, primi coroana pe care el o refuzase şi îi dete strălucirea.

Dacă Contele de Flandra se depărtase de măririle tronurilor, fu dat fiului său, actualul Rege Albert I al Belgiei, să valorifice, în vremuri eroice, calităţile de suveran cari, în mod latent, se aflau în sângele înaintaşilor săi.

* * *

Astfel se închee şirul acelor principi străini, ale căror nume s'au rostit în legătură cu domnia ţării. Vlăstare ale unor case vechi şi strălucite cari ar fi urcat treptele tronurilor române ca vestitorii unei cuceriri, sau cărora li se ofereau coroanele principatelor spre a'i mângâia de măriri perdute, şi pe unii şi pe alţii se cerne acum praful uitării. Siluetele lor palide au perit de pe orizontul istoriei fără să lase urme, în timp ce neamul ale cărui destine erau jocul tutulor şi-a ales singur spiţa de cărmuitori, sub oblăduirea căreia avea să lămurească, în faţa lumii, rosturile adânci ale fiinţei lui.

R. V. BOSSY.

---

[1]) D. A. Sturdza, Domnia Regelui Carol, I, p. XXII.

TÂNGUELILE ARIANEI

DE

CONTESA DE NOAILLES

Vântul care-abate pruna,
Verde încă,
Vântul ce 'nfioară luna,
Vântul care 'mpinge valul,

Vântul setos de pustiu,
Vântul rece,
Vie să se năpustească
Peste 'ndureratu-mi suflet!

Vie ca în frunza deasă
Vântul clar
Pe inima-mi de el culeasă,
Pe inima-mi cu suc amar.

Ah, dac'ar veni furtuna,
Intr'o goană,
Să-mi ia pentru totdeauna
Chinul ce-mi zvâcneşte 'n frunte!

Să vină, să-mi fure-odată
Alergând
Inima-mi împovărată,
Poartă ce se zbate'n vânt.

Să mi-o ia și să azvârle
Rămășițele-i
Lunei, pomilor, în gârle,
Umbrei, în văzduh, la fiare,

Ca nimic să nu se 'ntoarcă
Vreodată
Din sufletu-mi și-al lui, ce par'că
L-am iubit!

Trad. de **Sandu Tzigara-Samurcaș**

ADNOTAŢIILE LUI T. MAIORESCU

PE MARGINEA UNUI STUDIU DE CRITICA LITERARA AL LUI DOBROGEANU GHEREA.

Dobrogeanu-Gherea acum 35 ani a avut delicata atenţiune de a dărui lui Titu Maiorescu, adversarul său hotărît în ale criticei primele două volume din studiile sale [1]) însoţindu-le pe fiecare cu următoarele dedicaţii: *„D-lui T. Maiorescu ca semn de stimă şi recunoştinţă“*, *„Domnului T. Maiorescu ca semn de deosebită stimă şi confrăţie literară“*.

Cărţile au fost dăruite cu doi ani înainte de apariţiunea articolului: *„Contraziceri? Mic studiu de strategie literară“* scris de M. în 1892, cu scopul de a înlătura o contrazicere [2]) relevată de Gherea între părerile sale exprimate în două articole consecutive publicate în revista *Convorbiri-Literare* în anii 1885-86 [3]).

Dedicaţiile lui Gherea prin o simplă asociaţiune ne amintesc de adversarii lui Maiorescu dintre anii 1867-1880. Câtă deosebire!

Aceia denaturau conştienţi pentru a-şi acoperi erorile şi justifica absurdităţile, până şi adevărurile cele mai simple reliefate de dânsul în articolele şi studiile sale. Răspunsurile

---

[1]) I. Gherea (C. Dobrogeanu). Studii critice. Vol. I-II ediţiunea I. 1890-91. Aceste volume se găsesc în Biblioteca Fundaţiunei Carol I din Bucureşti.

[2]) Contrazicerea aceasta a fost publicată de Gherea, pentru prima dată în revista socialistă *„Contemporanul“* vol. V, apoi republicată în vol. II al *Studiilor critice* sub numele de: *Personalitatea şi morala în artă.*

[3]) Este vorba de articolele: *„Comediile D-lui Caragiale“* şi *„Poeţi şi critici“* V. Criticile lui Maiorescu vol. III.

lor erau pline nu numai de agresiuni stilistice la adresa scriitorului, dar și de acuzațiuni cari vizau omul.

Temeritatea acestor atacuri manifestate într'o epocă când majoritatea publicului lua eroarea drept adevăr și spoiala noastră de civilizație drept cultură serioasă, n'au putut frânge cumpătul și imparțialitatea lui Maiorescu, care niciodată n'a subordonat idealul practic al criticei sale: *promovarea adevărului în toate manifestările noastre culturale de atunci*, criticei personale curentă în acea vreme.

De aceiaș năzuință spre obiectivitate în cercetările literare, de acelaș examen critic, de multeori greșit, dar cinstit al părerilor și judecăților pentru stabilirea adevărului a dat dovadă și Dobrogeanu-Gherea. Ideele lui pot fi susceptibile de critică, cugetarea impetuoasă și dezordonată, logica ei defectuoasă, exprimarea stângace și neliterară, nu i se poate tăgădui însă, urbanitatea și civilizata concepțiune care o avea despre critică.

Atitudinea-i față de M. a fost, poate pătimașă, însă loială, căci ea era expresiunea sincerității și a acelui avânt pe care și-l ia sufletul în apărarea convingerilor care-i sunt scumpe.

Oricât de profunde au fost divergențele dintre dânșii, Gherea niciodată n'a depășit limita măsurii în polemicele sale fie cu M. fie cu alți critici ai vremei.

Maiorescu față de Gherea a fost imparțial, dar de o imparțialitate incisivă și necruțătoare; Gherea în schimb fără să fie lipsit de energie a fost mai temperat, mai puțin caustic.

Loialitatea profesională și eleganța morală sunt exprimate în dedicațiile reproduse; ele sunt expresiunea celui mai frumos și desinteresat omagiu, adus de Gherea în calitate de adversar lui T. Maiorescu.

Serioasa concepțiune pe care Gherea o avea despre menirea criticei, despre chipul cum criticii trebue să se achite de îndatoririle ce ea le impune, și despre raporturile cari trebuesc să existe între ei, este formulată în primul studiu din vol. I al criticelor sale [1]), în care se mai găsește expusă și metoda sa de critică literară.

---

[1]) „*Asupra Criticei*".

Dacă principiile metodologiei sale critice sunt în multe privinţe susceptibile de revizuiri şi selecţiune, părerile referitoare la îndatoririle criticei şi raporturile dintre critici sunt juste. Dedicaţiile scrise pe volumele dăruite lui M. sunt o confirmare a acestor păreri, o dovadă peremtorie a concepţiunii sale care preconiza raporturi civilizate între critici.

Studiul acesta cu un titlu atât de semnificativ a fost inspirat lui Gherea, tocmai de critica personalistă, interesată şi exclusivistă, care mai supra-vieţuia sporadic în literatura noastră, cu toată lupta dârză a lui Maiorescu din deceniile precedente.

El a fost citit şi adnotat de către acesta din urmă, chiar în volumul dăruit de către Gherea.

Adnotaţiile lui fac şi mai sensibile diferenţele dintre concepţiunile lor estetice şi critice; presupunem însă că M. în forul său intim nu trebue să fie dezaprobat condamnarea şi execuţiunea criticei contimporane întreprinsă de Gherea în acest studiu, deoarece defectele ei amintesc mult pe cele ale *Revistei Contimporane* din 1883, cu care polemizase prin *Convorbiri-Literare*.

Cel puţin asupra acestui fapt Maiorescu şi Gherea trebue să fi fost de acord [1]).

Pentru exprimarea lor Maiorescu a întrebuinţat aceleaşi semne convenţionale descrise şi explicate de noi cu prilejul publicării primelor două studii [2]) în cari ne ocupam de adnotaţiile făcute cărţilor D-lor Brătescu-Voineşti şi E. Lovinescu.

Majoritatea acestor semne fiind cunoscute din cercetările anterioare, şi mai fiind însoţite în studiul de faţă de explicaţiile noastre am găsit inutilă o nouă descriere şi clasificare a lor.

Pentru înlăturarea eventualelor confuziuni, atragem atenţiunea că sublinierile orizontale şi verticale din text, făcute de M., au fost redate cele dintâi, prin scriere cursivă, iar cele

---

[1]) Pentrucă M. avea obiceiul de a adnota pasagiile coprinzătoare de idei ce le socotea greşite, lipsa de adnotaţii în dreptul rândurilor cari coprind părerile lui Gherea privitoare la critica contemporană, constitue un indiciu de veracitatea presupunerii noastre.

[2]) *Ritmul Vremii* No. 3 1925: Adnotaţiile lui T. M. pe marginea unei cărţi a D-lui Brătescu-Voineşti. *Ţara de jos* No. 6-8 1925: Adnotaţiile critice ale lui T. M. pe marginea unei cărţi a D-lui E. Lovinescu.

de al doilea prin linii negre drepte trase pe marginea rândurilor la cari se referă.

In reproducerea adnotațiilor am urmat acelaș procedeu aplicat și în cercetările precedente.

pag. 5, sus: Textul „*Asupra Criticei*“:

„Am vroit să scriem o schiță, despre *talentosul și simpaticul nostru* nuvelist, Barbu Ștefănescu Dela Vrancea. Pentru a face această schiță am mai cetit multe din criticele ce s'au scris despre dînsul și cetindu-le mi-am schimbat ideea, m'am hotărît să spun câte-va cuvinte despre critica *noastră*, despre cum ieste ea și cum ar trebui să fie. Aceste câte-va cuvinte despre critică ne par trebuitoare înnainte de a urma cu cercetările *noastre*“.

Însemnările făcute de T. M. pe marginea foilor.

„De ce simp.“ [simpatic].

1.

2.

3. [Numerotația 1, 2, 3 relevă pronumele „*nostru*“ întrebuințat de trei ori la rând, în fórme diferite într'un pasagiu de zece rânduri].

pag. 5 jos:

„Critica românească ie, cu foarte mici excepții, cât se poate de deșartă, *de frunzăreală*“.

?“ [„Critica românească ie, „cît se poate de deșartă“ mai merge, dar „de frunzăreală“?.

Expresiunea aceasta este neliterară și negramaticală].

pag 5 jos:

„ În literatura *noastră* ie mare secetă, dar mai mare încă în critică“.

„*se 'nțelege*“

[Observație ironică. Maiorescu putea aproba că în literatura noastră după Eminescu a fost mare secetă; nu putea aproba însă, acelaș lucru pentru critică, pe care de sigur o socotia încă destul de bine reprezentată prin persoana sa și revista *Convorbiri Literare*.

Ironia sa vizează mai ales partea a doua a propoziținii referitoare la critică].

pag. 6 mijloc:

„Pricina stărei foarte triste a criticei noastre nu-i atît în caracterul criticilor, nu-i atît în însușirile morale și intelectuale ale criticilor, ci în *metoda* veche, greșită care-i călăuzește.“

[În paginile precedente Gherea relevase lipsa de serioasă pregătire intelectuală și scrupule morale a criticilor din vremea sa.

Aceștia insultau și criticau fără motivare pe scriitorii, cari făceau parte din altă grupare literară, după cum pe cei favoriți îi lăudau în același chip.

Deprinderile acestea ne arată că tocmai caracterele lor erau răspunzătoare de starea deplorabilă a criticei, iar nu metoda, care chiar dacă ar fi fost cea pe care o dorea Gherea, ea n'ar fi dat roade mai bune de cât cea greşită a acestora.

De fapt aceştia nu aveau nici o metodă, căci critica lor nu era călăuzită de anumite principii directoare estetice Gherea întrebuinţând cuvintele „*metodă veche*" făcea aluzie la urâtul procedeu al criticilor din vremea sa, arătat mai sus.

Procedeul acesta era însă un simplu obicei, iar nu o metodă. T. Maiorescu relevă greşita întrebuinţare a cuvântului „metodă". Procedeul de mai sus fiind determinat chiar de caracterele criticilor, urmează logic că „*pricina stării f. triste a criticei noastre*", nu era metoda, care nu exista, ci chiar caracterele lor.

Maiorescu prin adnotaţiile făcute şi a exprimat tocmai mirarea faţă de această neconsequenţă din raţionamentele lui Gherea.]

pag. 6 jos:

„Ca pildă voi lua nu un om fără talent, nu vre-un băiat depe la jurnalele zilnice, care face administraţie ie, reporter, corectoriu, iear cînd remâne vreme slobodă, ca să facă economie ziarului, directorul îl pune de scrie şi critică, — nu, — ca pildă voiu lua un om cu talent, un om cult care, urmînd altă metodă de critică ar putea ajunge critic de valoare".

„*Niciodată*"

[Metoda critică pe care Gherea o recomanda lui Sphynx de la *România Liberă* „un om cu talent", „un om cult" pentru a ajunge critic de valoare era chiar metoda sa expusă mai departe în articolul de care ne ocupăm.

M. prin adnotaţia făcută tăgăduia oricărui *om* „*cultalent*" posibilitatea de a deveni un bun critic prin metoda lui Dobrogeanu Gherea].

pag. 8 sus:

„Despre „Sultănica [1])" ne spune: „ar trebui să citez toată Sultănica, atît de frumos şi de măiestrit ie scrisă. Ie un şir neîntrerupt de mărgăritare şi scenele, *care de*

„*bête*"

[1]) Este vorba de cunoscuta nuvelă a lui B. Delavrancea.

care mai colorate, urmează unele după altele".

pag. 8 jos:

„Dar poate în adevăr creațiunea lui De la Vrancea e așa de perfectă încît nu i se poate face nici o obiecție?

Cum? Victor Hugo, Alfred de Musset, Balzac, Flaubert au fost criticați; în creațiunile lor s'au găsit, cu drept cuvînt multe și însemnate neajunsuri; în Goethe se află greșeli, în Shakespeare chiar, în marele soare al poeziei, se află pete și numai creațiunile lui De la Vrancea să nu le aibă? Am zis că trebue să le aibă. Mai mult, chiar voi susținea acum o teză care va părea multora ciudată, paradoxală, dar care ie un sfînt adevăr și anume: un critic dacă are înaintea sa o producție literară, artistică apoi chiar înainte de a o ceti, poate spune că va cuprinde greșeli, va avea lipsuri.

Pentru ce? Pentrucă absolutul în artă ie peste putință, deoarece arta ie prea complexă pentru ca în iea să fie o dezlegare exactă a problemelor ca în matematică, pentruca un artist, un artist adecărat, aleargă după un ideal pe care înse niciodată nu poate să-l ajungă".

pag. 12 sus:

„Și iată de ce, cînd ne desmeticim de puternica și covîrșitoarea întipărire ce face asupră-ne Shakespeare, acest colosal evocatoriu de viață, începem să judecăm mai liniștit și chiar în el găsim greșeli. In dramele și tragediile istorice adevărul istoric nu ie tocmai observat. Romanii lui Shakespeare în adevăr sunt Engleji. Greșala nu-i mare dar ieste. Persoanele comice îs exagerate.

Citeodată aflăm și cîte o greșală

[Pasagiul pus între ghilimele este reprodus de Gherea dintr'un articol asupra lui Delavrancea scris de către Sphinx. El l-a reprodus cu scopul de a dovedi absurditatea părerilor lui Sphinx, relative la opera literară a acestuia. Calificativul lui M. vizează părerea lui Spinx despre „*Sultănica*", iar nu pe Gherea].

„?"

„*platitudine*"

[Tonul emfatic al acestui pasagiu, risipa de propoziții și cuvinte sonore în exprimarea unei cugetări comune și de puțină amploare au displăcut lui Maiorescu].

„*din contra știința nu-l poate ajunge*".

[Replica aceasta scurtă, energică pe care M. o opune relativismului lui Gherea cu privire la valoarea absolută a artei este ecoul concepțiunei sale metafizice platoniecine a frumosului.]

„*bête!*"

[Tot pasagiul acesta este subliniat cu o linie vertcială. Gherea

de logică. Aşa Hamlet în vestitul monolog „a fi ori a nu fi", zice, vorbind de moarte că e „o ţară necunoscută al cărei hotar nu l'a mai trecut *îndărept* nici un *călătoriu*" şi puţin înainte vorbise cu umbra tătîne-su, care nu numai că trecuse îndăret graniţa morţei, dar descoperise lui Hamlet şi o mulţime de taine.

Nu-i vorbă toate aceste neajunsuri sunt mici şi arată mai mult ghibăcia lui Louis Blanc decât vreogreşeală reală a lui Schakespeare. Dar aicei e vorba de Shakespeare!"

pag. 18 sus:

„In adevăr arta ie una dintre cele mai complexe manifestări ale spiritului omenesc şi tot odată ie foarte puţin supusă la legi ştiinţifice. *Arta ie departe de a avea axiome ca* 2×2×4;"

pag. 22 mijloc:

„Ura ajunge tradiţională, ie suptă de copii cu laptele, a intrat în nervi, s'a făcut aproape organică. Această ură ie hrănită cu sînge, pentrucă nu trece un timp mai îndelungat fără ca unul din casa *Montaigu* să nu cază ucis de mâna unui Capulet, sau dimpotrivă".

pentru a-şi dovedi raţionamentele, prin cari nega existenţa operilor artistice de o perfecţiune absolută critică în acest pasagiu teatrul istoric al lui Shakespeare, relevând unele din insuficienţele lui. Critica aceasta este însă naivă şi nefundată.]

„?!"

[Observaţia făcută de Gherea prin aceste rânduri, nu putea surprinde pe M., prin noutate, căci ea exprimă un adevăr recunoscut de mult.

Adnotaţia a fost determinată de faptul că Gherea aducea în discuţie o chestiune perimată, asupra căreia toate spiritele erau de aceiaş părere.]

„?" „*vide*"

[Prin această adnotaţie M. relevă defecte de cugetare şi exprimare.

Ura organică, ereditară, explică omuciderile reciproce dintre cele două familii veroneze.

Caracterul sângeros al acestei uri se explică prin intensitatea sa, prin tensiunea raporturilor duşmănoase dintre cele două familii, iar nu prin omuciderile reciproce caracterizate prin vărsări de sânge.

Raţionamentul lui Gherea este acesta: (pentru o mai uşoară înţelegere redăm gândirea sa prin cuvintele noastre): Ura dintre cele două familii *era sângeroasă*, pentrucă ambele îşi *vărsau sângele* prin omuciderî reciproce. *E un raţionament greşit, un paralogism.*

Adnotaţia lui Maiorescu relevă tocmai acest lucru.]

pag. 27 sus:
„Această direcţie nu ieste a criticei moderne ci a criticei care a fost în Franţiea pe la începutul veacului. Critica se credea pe atunci judecătoriu, chemat a judeca *pe scriitorii* şi operele lor".

„?"
[Gherea face aluzie la critica raţionalistă din vremea clasicismului, pe care o numeşte judecătorească şi arbitrară].

pag. 27 jos:
„Aceste regule ţineau ca'ntr'un corset strimt literatura, sugrumînd-o".

„*Nb*"
[Regulile învinuite de Gherea că sugrumau literatura, sunt regulile clasicismului.
Pe baza anlogiei, Gherea chiar identifică critica clasică cu critica lui Maiorescu, calificând-o şi pe ea cu acelaş termen de: „*critică judecătorească*".
Putea admite M. că acest fel de critică pe care adversarul său o numea judecătorească sugrumă literatura? De sigur că nu. Prin adnotaţia de mai sus. M. relevă greşita opiniune pe care Gherea o avea despre critica sa.
Adnotaţia vizează pe lângă fondul propoziţiunii adnotate, şi forma în care el este exprimat.]

pag. 28 jos şi 29 sus:
Eminentul nostru critic, d-l T. Maiorescu, în articolul său „Poieţi şi critici", arată o părere care a trebuit să facă pe mulţi să se miere.
D-sa zice că în ţara românească n'are ce mai căuta critica, la noi a avut iea un rol de îndeplinit, dar acuma nu mai are. D-sa judecă ast-feliu....."

„*nb*"
[Dobrogeanu-Gherea în acest pasagiu aduce lui M. o serioasă învinuire, atribuindu-i o părere pe care dânsul în articolul său n'a exprimat-o în forma şi în accepţiunea dată de el.
În articolul „*Poeţi şi Critici*", M. n'afirmă nicăieri că „*în ţara românească* n'are ce mai căuta critica", că aceasta şi-a îndeplinit rolul.
El neagănumai necesitatea criticei generale făcută până atunci, iar nu rolul criticei în genere, de pildă cel al criticei literare de care M. în mod public s'a ocupat puţin. Aşa dar Gherea a exagerat când a generalizat afir-

pag. 29 jos:
„Cam aşa judeca d-l Maiorescu şi... credem că are cu desăvîrşire dreptate, pentrucă ie vorba, cum văd cetitorii, de acea critică pe care am numit-o *judecătorească*. Această critică a fost şi folositoare şi trebuitoare şi, prin d-l Maiorescu, reprezentantul iei cel mai de frunte, această critică şi-a făcut datoria".

maţia privitoare la critica grală, asupra oricărui fel de critică.
Prin adnotaţia „*Nb*" Maiorescu şi a relevat singur greşita interpretare a părerilor sale]

„*Nb*"
[Adnotaţia priveşte întreg pasagiul subliniat cu o linie verticală.
Termenul „*judecătorească*", trebue să fi fost socotit de M. ca neadequat conţinutului şi metodei sale de critică literară.
Adnotaţia ni-l arată pe M. nu numai în desacord cu Gherea, dar şi nesusceptibil propriilor sale merite relevate de acesta].

pag. 30 sus:
„D-l Maiorescu, om luminat, instruit, care şi-a format cunoştinţele şi gustul său literar după geniile cele mari ale Germaniei, după Lessing, *Schiller*, Goethe, —cunoscătoriu al literaturei europene, om cu gust artistic şi cu tact, d-l Maiorescu şi-a făcut datoria în înţelesul de mai sus, a stat strajă înaintea edificiului literaturei".

„*Nu*"
[Prin această adnotaţie nu tăgăduieşte isvoarele germane ale culturii sale; el refuză numai rolul atribuit de Gherea, de a fi fost o strajă numai „înaintea edificiului literaturei noastre"].

pag. 32 sus. . . . . .
„Un exemplu va lămuri mai bine gîndul nostru. Iată un poet. Trăsăturile caracteristice ale poeziilor lui sunt melancolie adîncă, iubire pentru fantastic, *în cît poietul zboară 'n aer* ori se cufundă în prăpăstii adînci, în loc de *a gusta frumuseţile* ce sunt împrăştiete *pe pămînt*; a treia trăsătură caracteristică ieste ura înverşunată cătră femee. Critica ne va arăta pe poiet nervos, uşor de aţîtat, nemulţumit,—de unde se înţelege melancolia poeziilor lui.
Critica îl va arăta trăind într'un oraş mare, crescut în oraş, într'o ulicioară îngustă, într'o casă fără curte, *din care nu putea să vadă toate frumuseţile naturei, pădurile cîmpiile, munţii, lanurile* întinse scăldate în lumina aurie a soarelui ori în lumina argintie a lunei;. . .

[Cuvintele scrise cu litere cursive au fost subliniate de M. Sublinierile relevă imaginile prin, care Gherea descrie viaţa poetului luat ca exemplu]

„*din contra*"
[Gherea în acest pasagiu explică personalitatea scriitorului prin condiţiunile sale externe de viaţă.
De ce poetul luat ca exemplu, nu are nici o sensibilitate pentru frumuseţile naturii?
Pentrucă a fost crescut în oraş: „într'o casă fără curte, din care

. . . . . .

In sfârșit critica arată cum poietul s'a îndrágostit, a pus tot sufletul său, toată nădejdea, toată viața într'o femee și aceasta l'a înșelat mișelește făcându-i o rană adîncă în inemă, rană cu atât mai dureroasă, cu cît poetul a fost mai naiv, mai încrezătoriu, *mai nervos mai pasionat*. Ieată de ce rana niciodată nu s'a mai închis, de ce îi sfîșie veșnic inema și *ori-ce amintire* face să vibreze dureros această sermană inemă. Ieată explicarea urei, desnădejduirii, blăstămului, *plînsului cu hohot*, cari zbucnesc cînd vorbește de femee, în care, poietul vede numai pe cea care l'a trădat. Si ieată pas cu pas ni se explică *toate părțile caracteristice ale creațiunei poietului*, fir cu fir se țese legătura între poiet și opera lui".

pag. 35 mijloc:

„Dacă în multe privinți creațiunile artistice ale romancierului sînt mult mai presus; mult mai prețioase decît criticele, ieste însă și o parte în care lucrarea criticului modern ie și mai însemnată decît a artistului.

Astă însemnătate mai mare urmează din subiectele tractate de critici. Artistul studiază oameni nu poate să vadă toate frumusețile naturei" etc.

De ce urăște femeea? Pentrucă a fost înșelat de ea.

Spre deosebire de dânsul M. explica această personalitate prin organizația psihică, ereditară a artistului; prin acest factor a explicat el personalitatea psihică a lui Eminescu.

Melancolia acestuia fiind organică se înțelege că ori cari ar fi fost condițiunile de viață, ea n'ar fi fost suprimată. Am dat aceste explicațiuni pentrucă adnotația „*din contra*", pare a sublinia tocmai această independență a personalității artistului față de mediu și condițiunile de viață].

„*Abia*'

[Peregrinarea lui Gherea prin viața privată a scriitorului, pentru a explica psihologia personalității și fizionomia operei sale, a fost socotită de Maiorescu ca inutilă, ca o deplasare a obiectului criticei în sfere streine de preocupările sale.]

„*Faux*"

în general, oameni de rînd, criticul studiază pe artiști.

Artiștii însă ca modele, sînt cele mai de multeori, mai interesanți, mai instructivi, pentrucă în sufletul lor se oglindește mai bine epoca, în toată complexitatea iei, decît în sufletul unui simplu muritoriu".

pag. 36 mijloc:

„. . . . . după ce am aflat legătura între opera artistică și între artist, trebuie să aflăm și legătura între opera artistică, și poporul din care face parte artistul.

Alături deci cu analiza psihică, a unui ins, critica face și analiza unui popor. Mai depate.

Psihologia unui popor atîrnă de mediul natural în care trăește poporul, atîrnă și în mare parte de întocmirile politico-sociale ale acestui popor, deci trebue de aflat legătura între opera artistică și mediul natural și social în care trăește artistul".

pag. 37 mijloc și 38 sus:

„Se poate urma altă cale în investigațiunile critice și anume o cale inversă . . . . . .

[Gherea schițează metoda istorică a lui Taine].

. . . . . .

. . . . . .

; cu alte cuvinte în loc de a ne ridica cu analiza dela opera poietului până la mijlocul natural și social să ne coborîm de la mijlocul natural și social pînă la opera artistică.

Drept pildă despre astfeliu de lucrare putem lua monumentala operă a lui Taine „*Istoria literaturii engleze*".

pag. 38 jos:

„Această cale inversă a lui Taine, ie prea vastă, prea *puțin sigură*, sîntem însă departe de a

[Adnotația privește tot pasagiul reprodus; claritatea ei ne scutește de orice alte explicații].

!"

„

„*Mediul social al lui Shakespeare când a scris Jul. Caesar*"

[se poate vorbi de o influență a mediului social asupra scriitorului în momentul, când el concepe și dramatizează un subiect istoric, sau de pură imaginație, fără nici-o legătură cu viața reală și preocupările societății în mijlocul căreia trăește?]

„*istorie, nu critică*"

[Maiorescu relevă prin această adonatație că Taine a întrebuințat această metoda într'o lucrare de istorie literară, iar nu de critică.

Gherea. pentru M. se făcea vinovat de o gravă confusiune, când aplica în critică o metodă adequată istoriei, iar nu criticei literare].

„*vide*"

[Adnotația aceasta vizează lip-

o nega după cum fac Brandes Hennequin, Guyau ci credem că și drumul indicat mai sus duce la același rezultat și sînt cazuri cînd e mai potrivit de cît cel di'ntîiu".

sa de precisiune și conținut din critica pe care Gherea o face metodei lui Taine.

De ce metoda lui Taine este susceptibilă de critică?

Pentrucă „ie prea vastă, prea puțin sigură".

Obiecțiunile sale sunt generale și nedocumentate.

Tot în acest pasagiu Gherea mai afirmă, că metoda lui Taine, deși defectuoasă, este mai potrivită chiar decât propria sa metodă, pentru unele casuri de cercetare literară. El se menține tot în cadrul afirmațiunilor g-rale, căci nu precizează cari sunt aceste cazuri].

pag. 39 jos și 40 sus:

„Mai întâiu criticul pune întrebare operei artistice: De unde ai venit pe lumea aceasta? Cine ți ie creatoriul?

După multă trudă, în care adeseori critica pierde nădejdea de a căpăta un r e s p u n s *măcar aproape lămurit (un răspuns pe deplin lămurit ie peste putință)* după multă stăruință, cînd în sfîrșit respunsul ie dat, critica pune și altă întrebare".

„fals" [1])

„nb"

[Notațiunea privește rândurile subliniate; ea relevă pleonasmul produs prin rândul pus în parantese].

pag. 40 jos:

„Cari sunt acele sentimente ce s'au întrupat în opera lui și cari sunt idealurile simțirile ce ne va excita și sugera opera artistică, într'un cuvînt care ie tendința socială și morală a operei artistice?

Ce influență socială și morală ie menită să aibă, ce înrîurire educatoare va avea iea?"

„dar muzica"

[Singurul ideal spre care Maiorescu era de părere, că arta trebue să năzuiască este idealul estetic, și singura emoțiune pe care ea trebue să o trezească în sufletul oamenilor este emoțiunea estetică.

Toate producțiunile artistice cu tendințe moralizatoare, sociale, politice și patriotice erau considerate de dânsul ca ieșind din sfera artei, ca o simulare a acesteia; deci erau condamnate.

Linia verticală trasă pe mar-

[1] Explicarea acestei adnotații este dată în conclusiunile studiului nostru.

ginea acestor rânduri este o dovadă că el a fost frapat de părerea exprimată prin ele, şi pe care trebue s'o fi judecat complet eronată.

Adnotaţia scrisă sub această linie, relevă poziţiunea în care se găseşte muzica faţă de literatură. Literatura poate deveni tendenţioasă, muzica însă nu; prin natura ei, ea este ferită de acele tendinţe pe cari Gherea le cerea oricărei opere literare.]

pag. 41 sus:

Într'un cuvînt criticul se întreabă: cît de mare, cât de vastă ie creaţiunea artistului? Şi când va avea un răspuns şi la aceasta, atunci iel îşi va face cea din urmă întrebare: Prin ce anume mijloace artistul lucrează asupra psihicului nostru? Prin ce anume mijloace creaţiunea lui ne influenţează pe noi? Aici va fi vorba de stil, ritm. rimă, peisagiu, descripţiea naturei, combinaţiea feliurită de icoane, atingerea cutărei ori cutărei coarde a inimei, cutărei ori cutărei coarde a creerilor".

„*da*"

[Adnotaţia aceasta este favorabilă, ultimelor două întrebări din catechismul critic al lui Gherea. Sunt singurile idei ale sale, care au fost găsite legitime de Maiorescu].

pag. 46 jos şi 47 sus:

„Bine e foarte frumos, cînd ne vorbiţi de critica literară modernă, întemeiată pe ştiinţă dintr'o parte, iear de altă pe un talent puternic intuitiv; dar de unde vroiţi să luăm asemenea critici, cine ie acel care ar putea fi un Saint-Beuve un Taine ori un Brandes romînesc? Intimpinarea, mărturisim, e foarte adevărată. In adevăr n'avem încă un Taine; dar n'avem nici un Musset ori Flaubert şi noi toţi cari facem acum critică literară sîntem numai locţiitorii aceluia care va şti să pună critica noastră la înălţimea la care a pus'o un Taine".

!!

[Intâmpinarea aceasta ipotetic atribuită de Gherea lui *Sphynx*, ca şi răspunsul său ne frapează prin naivitatea lor.

Maiorescu pare a fi fost surprins, în mod deosebit de întrebarea la care se referă semnele mirării]

[Din pricina lungimii pasagiilor adnotate, în prezentul număr al revistei „*Convorbiri Literare*" nu au fost tipărite decât adnotaţiile mai caracteristice făcute de T. Maiorescu. Conclusiunile studiului nostru asupra acestor adnotaţii, au apărut în No. 49 al revistei „*Mişcarea Literară*" sub titlul: „*Dobrogeanu Gherea şi T. Maiorescu*"].

Const. Georgiade

DICŢIONARUL JUNIMEI

Vacanţe.

Vacanţele Junimii încep, după tradiţii, în cea întâi Sâmbătă luna Iunie şi se sfârşesc în cea întâi Sâmbătă din luna Septemvrie.

Vargolici Ştefan

născut în Borleşti (jud. Neamţu) în 13 Oct. 1843. In Junimea din 1871. Profesor şi autor de numeroase scrieri în versuri şi prosă, chiar şi de studii asupra literaturii spaniole, punct ce are comun cu V. Alexandrescu-Urechia. Dar, pe cât se spereză, singurul punct comun. Traducător de poesii franceze, engleze, spaniole şi germane. Autorul vestitei poeme „Om şi Om" (v. a.) Numit şi Io Spako (v. a.) Buhuş zice că Vârgolici îngroşindu-se, se burghezeşte din ce în ce mai mult. Râsul său homeric deşteaptă multă critică şi furie în Junimea. † Iulie 1897 la Iaşi.

Vedele

poeme religioase şi morale ale Indianilor. Obiect de predilecţie al lui Pogor pentru prelegeri populare. După ce a vorbit odată dispre ele, Pogor propune să mai vorbească încă mai în fiecare an. Această sistemă are avantajul că Pogor nu mai e silit să se pregătească şi în alţi ani, ci odată pentru totdeauna.

Verussi Petru

născut în comuna Mărunţiş (jud. Dâmboviţa) în 17 Iunie 1847. Intrat în Junimea în 1870, pictor, tinichigiu şi moderat. Cu toate aceste stă bine cu toate partidele politice. El are specialitatea prelecţiunilor relative la armată. A întreprins în timpul din urmă o crâncenă luptă contra statuarului francez E. Frémiet din causa modelului statuei lui Ştefan cel Mare făcut de acesta (v. Basarabia). Mort la Bucureşti în 29 Ian. 1886 ca deputat, în urma unei interpelări înverşunate adresate D-lui Dim. Sturza, ministru de culte.

Viţuri Latineşti.

Maiorescu avea odinioară obiceiul de a întrebuinţa maxime, ziceri şi cuvinte latineşti în discuţiile din Junimea. De unde L. Negruzzi a scornit că el face viţuri (adică cuvinte de spirit) latineşti.

Volenti Nicolae

născut în Galați în 17 Iunie 1847. In Junimea din 1877. Autor a mai multor poesioare lirice. Acum judecător în Iași † 22 Sept. 1910.

Xenopol Alexandru

născut în Iași în 23 Mart. 1847. Intrat în Junimea în 1871 promitea mult la început, fiind foarte studios și inteligent. De la o vreme zea Venerea dându-i în cap, Xenopol s'a ținut numai în parte de cuvânt. A scris grozav de mult despre toate cele și scrie încă. Mort Fevruarie 1920 în București.

Xenopol Nicu

născut în Iași în 11 Septemb. 1858. In Junimea din 1877, scrie poesii și romanuri, studiând negoțul! Decadența lui Xenopol senior, presupuind de Junimea că se întinde și asupra fratelui mai mic, Junimea pronunța numele acestuia: *Xinipili tiniri*. El cetește foarte bine, așa de bine, încât se aud două glasurii deodată. Revenind în țară a intrat redactor la „Românul" și a scris contra câtorva membri ai Soc. Junimea, de care s'a depărtat. † la Tokio în 1917.

Zaharia Gheorghe

născut în Iași în 19 Sept. 1845. Intrat în Junimea în 1875. Nu scrie, dar tace. Porecla sa este *Turcu*, nu se știe dacă din causa originii sale otomane, sau din causa oare căror obiceiuri orientale. Cunoscut pentru anecdotele sale și impresiuni de călătorie, de care râde mult, dar singur.

Zenzibilizare

pronunțarea nemțească a lui Eminescu, imitată de mulți Junimiști; zenzibilizare, conzervativ, conzolidat, conziderațiune, zeziematizare, etc. etc.

I. N.

SFÂRȘIT.

CRONICI

Cronica Socială.

Visuri socialiste. — Intr'un mare ziar cineva ne asigura că, după Kautsky, „cel mai competent dintre teoreticianii socialişti": *Revoluţia proletară este imcompatibilă cu întrebuinţarea violenţei.* — Şi lucrul acesta s'ar explica foarte uşor:

„Revoluţia burgheză a fost mai ales politică, şi s'a putut face brusc — revoluţia proletară, din contră, va fi numai economică, deoarece formele politice ale democraţiei burgheze sunt în genere mulţumitoare. Or, o revoluţie economică nu se poate realiza decât cu încetul, în timp de decenii".

Prin urmare, revoluţia economică, adică *exproprierea*, se va face treptat, începând cu minele. „Apoi celelalte industrii, în timp de decenii, în măsura coacerii lor... In acelaşi timp, marea proprietate rurală, pădurile, etc".

Şi după Kautsky, — revoluţia aceasta economică ar începe numai decât: „Odată ce socialiştii vor avea majoritatea în parlament, exproprierea va începe".

Aci îmi permit să observ, că socialiştii ajunşi la putere nu prea se grăbesc să facă odată începerea cu revoluţia economică.—Aşa, lăsând la o parte celelalte ţări ca: Anglia, Danemarca, Suedia şi Belgia chiar, unde au fost şi sunt guverne socialiste, cari chiar dacă nu au avut sau nu au majorităţi socialiste, — au fost sau sunt de fapt stăpâne pe parlament, — să luăm de pildă, Franţa. Pentru ce nici guvernul socialist al D-lui Herriot, şi nici acela al D-lui Painlevé nu s'au grăbit şi nu se grăbesc să înceapă odată mult dorita expropriere.

Dar să lăsăm aceasta şi să vedem *cum* se va face exproprierea. — „Aici vine surpriza: *Capitalistului expropriat, statul* îi

va asigura pe timp nelimitat venitul lui anual de până atunci.— Dacă spre pildă, fabrica îi producea un milion anual, i se va servi anual un milion, fără să i se ceară nimic în schimb".

Şi motivul acestei surprinzătoare gratificări, iată-l: „Odată ce nu poţi expropria pe toţi capitaliştii dintr'odată, ci eşti silit să le laşi celor mai mulţi întreprinderile, pe timp de decenii, — trebue să te fereşti de a-i speria ori nemulţumi. Căci dacă patronii s'ar aştepta în orice moment să fie spoliaţi de averea lor, n'ar mai avea interes să ţie producţia la un nivel ridicat, necum s'o perfecţioneze necontenit".

Este negreşit îmbucurător, că în sfârşit şi socialiştii au ajuns să se încredinţeze, că tot omul nu munceşte din toată inima şi cu spor, decât subt îmboldul unui aprig interes personal. S'a înlăturat adică acea năzdrăvană părere, după care. oamenii, chiar lipsiţi de orice interes personal, ar vroi totuşi să muncească din răsputeri, îmboldiţi fiind, nu de speranţa vreunui câştig personal, ci numai de acea „nobilă rivalitate a intereselor morale".

Dar eu şi aci îmi permit să observ, că în ciuda tuturor precauţiunilor şi a făgăduelilor, *capitaliştii*, aşteptându-se în tot ceasul să fie expropriaţi, îşi vor încetini vrând-ne-vrând silinţele, şi nu vor mai putea să-şi ţină producţia la nivel. De altfel, nici chiar sub guvernele, aşa zise burgheze, *capitaliştii* nu se pot nici de cum bizui pe actualele temelii ale drepturilor de proprietate individuală. Aşa de pildă la noi: Cine se mai poate crede cu adevărat stăpân pe cele 200 pogoane cruţate prin ultima expropriere? Sau: Cine se mai poate crede stăpân pe venitul său azi, când sub regimul burghez impozitul progresiv tinde să devină o adevărată confiscare? Sau: Cine nu vede că şi împrumuturile Statului, făcute subt oficiala făgăduinţă. că vor fi scutite de *ori-ce* impozit, sunt totuşi puse la contribuţie de perceptori?

De aceea, cred că foarte puţin liniştitoare şi asigurătoare vor fi şi aceste *rente*, făgăduite capitaliştilor expropriaţi. Căci oricine uşor înţelege, că dacă astăzi foarte cu greu sunt suportaţi capitaliştii, chiar şi muncind din greu în fruntea întreprinderilor lor, —cu neputinţă va fi ca ei să fie toleraţi, stând acasă ca *rentieri*. De altfel, însuşi Kautsky nu ia deloc în serios această chestiune a despăgubirilor. Căci, iată care-i este planul:

„După ce cu timpul cea mai mare parte din capitalişti vor fi fost expropriaţi, statul va răscumpăra renta acordată, printr'o sumă globală....De altfel suma, pe care o vor reprezenta rentele acestea, Statul şi-o va procura, în parte, printr'un impozit, asupra *întregii* clase capitaliste, ceeace, evident, este şi cu mult mai drept..."

Şi acuma să vedem, ce vor deveni aceste întreprinderi luate din mâinele capitaliştilor: Ele vor deveni *cooperative*, în cari Statul, producătorii (lucrători, funcţionari, ingineri, etc.) şi consumatorii

vor fi tovarăşi, şi pe cari le vor conduce nişte consilii de administraţie formate din delegaţii acestor trei categorii de interesaţi".

Dar lucru nu tocmai uşor de priceput este, că aceste întreprinderi, transformate în cooperative, — după ce vor da şi mărfuri bune şi eftine consumatorilor, şi lefuri grase funcţicnarilor şi lucrătorilor; vor putea să verse şi Statului uriaşe venituri. Căci ni se spune:

„Statul cu *imensele* lui venituri va realiza *minuni* în domeniul sănătăţii publice, al învăţământului public, etc.".

Ei bine, eu cred că oricine este în drept să se întrebe: Cum se va putea realiza *minunea* aceasta? Cum se va putea, ca toţi cei trei tovarăşi: Statul, consumatorul şi producătorul, — să fie veşnic cu punga doldora? Şi îmi este cred permisă această întrebare, pentrucă tot în articolul cu pricina citim că astăzi:

„In Anglia proprietarii de mine, lucrând în pierdere. vor să micşoreze salariile. Statul e silit să intervie şi să acorde subvenţii patronilor...".

Înţelegeţi?

Astăzi, din cauza concurenţei şi mai ales din cauza crescândelor pretenţii ale lucrătorilor, în genere patronii, nu numai în Anglia, lucrează, sau cu scăzute câştiguri, sau şi în pierdere. In orice caz, fapt sigur este că astăzi în Anglia, minele, cari cele dintăi trebuesc socializate, dau nu profit, ci pierdere.

Aşa fiind, în Anglia situaţia regimului socialist va fi cu totul uşurată în ceeace priveşte despăgubirea proprietarilor de mine. Căci, în acest caz ei nu vor avea de primit nici o rentă, întru cât nici astăzi întreprinderile lor nu le produc nimic. Dar nici lucrătorii nu vor putea fi în câştig. Căci ei astăzi abia îşi menţin actualele salarii cu ajutorul subvenţiilor date patronilor de către Stat. De aceea, sigur este că pretutindeni sub regimul socializării, se va întâmpla ca în Rusia bolşovizată, unde un martor ocular şi factor activ în noua organizare a constatat că: „Printr'o particularitate a sufletului omenesc, proletarii ruşi, care trăesc materialmente mai rău ca în timpul ţarilor, sunt satisfăcuţi, văzând pe intelectuali şi pe micii burghezi murind în mizerie". De aceea, sigur este că sub regimul cooperativelor, conduse de cei trei tovarăşi: Statul, consumatorul şi producătorul, lucrurile se vor desfăşura întocmai ca în fabula: măgarul cu trei stăpâni.

Dar să ne oprim.

Ceeace rezultă este că, fiind luate de scurt. socotelile socialiştilor nu rezistă câtuşi de puţin. Atât este de adevărat, că năzdrăvanele reforme, care admirabil reuşesc pe hârtie, se prăbuşesc îndată ce sunt supuse unei cât de îngăduitoare analize.

M. Mihăileanu.

Cronica Medicală.

Doctrina juridică şi medicală a măsurilor legei sanitare contra boalelor molipsitoare (capitolul XVI). Despre doctrina juridică a legei sanitare am scris în broşurile mele anterioare[1]) şi am arătat greşelele ei pricipale de drept şi de jurisprudenţă. Mai ales am dovedit că jurisprudenţa stabilită prin articolul 65, modificat în 1921, este o culme de monstruozitate juridică, este contrarie celui mai precis principiu de drept şi contrarie jurisprudenţei practicate şi admise până azi de către organele justiţiei.

Intr'adevăr este nejuridică procedura, de a da în judecată pe un medic, doctor în medicină, pentru că nu a declarat un bonav, *fără să fie citat la cercetare la faţa locului* sau să fi fost întâmplător faţă la cercetare.

Punerea diagnozei unei boli molipsitoare este dificilă, delicată şi nu se poate stabili în afară de orice îndoială decât după trecerea de mai mult timp şi uneori este cu neputinţă de a se preciza.

Intr'o asemenea chestie şi în asemenea condiţii, *un medic la prima instanţă judiciară nici nu e citat*, ca să se poată apăra, ci este condamnat totdeauna şi inevitabil; chiar dacă — cum s'a întâmplat un caz la Tribunalul Fălciu (dosarul 293/1922) că medicul nu văzuse nici odată pe bolnav şi deci nici nu-l putuse declara.

In lucrarea de faţă voiu cerceta doctrina medicală ştiinţifică a legei sanitare.

* * *

Legea sanitară din 1910, îndatorindu-se a înpuţina înbolnăvirile de boale molipsitoare şi a distruge cauzele boalelor prin măsurile pe care le credea efective, dacă nu chiar infailibile (declararea contagiosului, izolarea lui şi dezinfectarea) a dat faliment desăvârşit. Experienţa aplicării ei într'un răstimp de 15 ani a făcut cu prisosinţă dovada, că: concepţia ei de temelie este falşă şi greşită, şi a costat prea multe vieţi omeneşti (mai ales copii) şi prea multă risipă de bani publici; dar mai presus de toate prea a scoborît nivelul conştiinţei cetăţeneşti a drepturilor constituţionale ale omului.

Sânt convins că din pricina arbitrarei aplicări a legei sanitare pe temeiul căreia oricine: (medic sanitar, agent sanitar, jandarm rural, agent de poliţie, ori sergent de stradă) poate intra fără nici un motiv legal în casa orcărui cetăţean, violându-i domicilul şi violându-i persoana, călcând drepturile cetăţeneşti admise şi aprobate de către toate legiuirile obişnuite şi curente în jurisprudenţa

---

[1]) Şiinţa Medicală, Umanitatea şi serviciul nostru sanitar. Huşi 1921.—Noi Cercetări critice asupra Legei Sanitare din 1910. Huşi 1922.—Condamnările medicilor pentru nedeclarări de contagioşi. Iaşi 1924.—Vătămătoarele izolări în spitale ale contagioşilor. Huşi 1924.—Neomenia şi nedreptăţile actualei legi Sanitare. Huşi. 1924.

noastră, însuşi propăşirea culturală şi politică obştească a ţărei stă pe loc sau dă înapoi.

Abuzurile şi excesele de putere ale administraţiei noastre, atât de respândite cu orice prilej şi mai ales cu prilejul alegerilor de orice fel, ajunse toate politice şi mai ales în comunale rurale sânt sprijinite, întreţinute şi exaltate de spiritul ilegalităţilor constante în aplicarea legei sanitare.

D-l Corneliu Botez, membru al Inaltei Curţi de Justiţie, în comentarea legei sanitare[1]), constată că textul legei sanitare în vigoare nu prevede obligatorie şi executorie izolarea, cu forţa poliţienească a unor bolnavi contagioşi în spitale sau infirmerii oribile şi infernale, şi totuşi cu forţa jandarmului la sate şi cu a poliţiei la oraşe, în modul cel mai barbar şi mai puţin ştiinţific, se izolează cu forţa chiar şi pe acei bolnavi, care refuză această izolare şi se opun, pre cât le stă în putinţă arbitrarului; medicul sanitar fiind obligat de lege a da în judecată pe cei ce se opun.

Concepţiile clasice şi deapururi veşnice ale funcţiunei şi profesiunei de medic: ca să se exercite cu mare blândeţă, cu mare bunătate, cu păstrarea tainelor profesionale, cu marea grijă „întâi de a nu vătăma" au fost călcate în picioare de nenorocita lege sanitară, alcătuindu-se un medic cu caracter de zbir poleţienesc şi de agent electoral.

In studiul de faţă, voi arăta că a treia măsură (dezinfectarea) înscrisă în legea sanitară din 1910, ca să complecteze declararea şi izolarea — este dovedită ştiinţificeşte inutilă incapabilă, şi cu neputinţă de realizat în practică, fiindcă microbii patogeni din corpul bolnavului nu se pot dezinfecta.

In schimb această a treia şi ultima măsură „dezinfectarea" a dat prilej să se risipească banul statului fără folos pentru sănătatea publică, (se zice însă, pentru folosul celor care au mânuit banul public).

Sub denumirea generică: fonduri bugetare şi mai ales — extrabugetare, pentru combaterea epidemiilor — risipit banul bun al contribuabilului, pentru personal, dezinfectante şi etuve mobile imobile şi volante şi în paguba sănătăţei publice şi în paguba bugetului.

Orice ţară are trebuinţă de o lege sanitară-medicală, dar potrivită cu educaţia politică şi starea culturală a funcţionarilor şi a publicului ei, cum şi potrivită cu condiţiile economice şi sociale ale populaţiunei; în orice caz blândă şi respectuoasă faţă de vieţile şi suferinţele omeneşti, corespunzând cunoştinţelor *pozitive* ale ştiinţei medicale.

Legea sanitară din 1910 cu modificările ei numeroase şi mai cu seamă cu aceia din 1921, este foarte rău alcătuită şi redactată din toate punctele de vedere; ne trebue alta cât mai bună.

Să se facă o asemenea lege în coformitate cu ştiinţa pozitivă.

[1]) Noul codice de şedinţă. Bucureşti 1925.

N'am citat numele autorilor legei şi nici a modificatorilor; numele nu interesează, e indiferent cine-s; acţiunea legei este vătămătoare.

* * *

Legiuitorii legei sanitare din 1910 au socotit că este o datorie a statului „să oprească lăţirea boalelor molipsitoare ivite pe teritoriul ţărei" (alin. I, art. 48 al legei) — deci ei au considerat boalele molipsitoare ca boli sociale. Astfel s'a înfăptuit legea sanitară, care institue pe stat, medic, chimician şi higienist, şi-l obligă să îndeplinească aceste două sarcini. Legiuitorii nu s'au gândit însă că, mai întâi de toate diagnosticul boalelor la bolnavi, nu se poate face totdeauna uşor şi repede, dintr'un singur examen şi dela cea întâi vizitare a bolnavului şi — într'un mod cert şi în afară de orice îndoială.

In graba lor, făuritorii legei sanitare, doctorii în medicină, cari n'au practicat medicina, nici în clientela spitalicească, nici în cea privată — au socotit că diagnozele boalelor, la bolnavi se pun la repezeală, printr'o simplă aruncătură de ochi şi „*imediat*" [1]).

Această expresie nejuridică neputându-se utiliza în jurisprudenţă, ca ceva neprecis, nedeterminat şi nesigur, este totuşi întrebuinţată în textul legei sanitare în art. 48 alin. 1, când legiuitorii grăbiţi vor să înscrie în lege, termenul util în curgerea căruia să se producă declaraţia bolnavului contagios.

Imediat să se pue diagnoza, *imediat* să se facă declaraţia, *imediat* să se izoleze şi *imediat* să se dezinfecteze, *imediat* s'a distrus boala; aceasta e concepţia nenorocitei legi sanitare din 1910,—ceace constitue o nemai pomenită ridiculizare a ştiinţei medicale, parcă ar fi un fel de jucărie mecanică, ca într'o poveste orientală fantastică din cele 1001 nopţi: „uite boala, nu e boala!."

Tratatele vechi şi noi arată[2]), că sânt bolnavi la care nu se poate preciza în nici un chip diagnoza, chiar după repetate examene clinice, sprijinite şi pe cercetări chimice şi bactereologice de laborator.

Chiar medici specialişti, profesori de universitate şi medici şefi de spitale, de clinică universitară, au făcut erori de diagnoză, chiar în specialitatea lor şi au recunoscut în public aceste erori de diagnoză, arătându-le în lecţiile lor de clinică şi dându-le publicităţei.

Ştiinţa medicală este în plină evoluţie şi e foarte departe de a fi îngrădită definitiv; era serurilor curative şi preventive este abia la început.

O declaraţie de bolnav molipsitor nu se poate face ca o declaraţie vamală pentru export sau import şi chiar legiuitorii pripiţi,

---

[1]) In jurisprudenţă se înscrie, cu precizie, timpul care este obligat cineva să facă o acţiune şi se înscrie un anume număr de zile.

[2]) Scarlatina nu se poate cunoaşte uneori nici după ce se vindecă bolnavul.

nepregătiți și nepricepuți au reflectat la art. 59, prin care au înscris pedepsile pentru contravenții sanitare asupra greutății punerei unei diagnoze și au revenit la acest art. 59 alin. 10 cu expresia: „că medicii se pedepsesc numai în caz de diagnostic confirmat“ și numai în caz când sunt „medici curanți“, iar pe profanii de medicină îi condamnă fără nici o distincție sau deosebire, de unde rezultă că legea socotește pe profanii de medicină mai fini diagnosticiani decât pe doctorii în medicină.

Statisticele oficiale culese de serviciul sanitar indicau pe atunci că: marea și neîntrecuta mortalitate a copiilor până la 7 ani este datorită în majoritate îmbolnăvirilor de boale molipsitoare. Astăzi statisticele dovedesc altfel și anume că: marea mortalitate a copiilor este datorită gastroenteritelor, produse prin rea și insuficientă nutriție și bronchopneumonielor, datorite relei și insuficientei îngrijiri intime, higienice; rezultatele statisticei actuale sînt mai aproape de adevăr și realitate.

Inainte de 1910, etatismul excesiv centralist era doctrina curentă a politicei generale, în același timp în politica medicală domină curentul medicinei sociale, așa că: măsurile statului de a opri întinderea boalelor molipsitoare se cereau cu mare stăruință în acea epocă și se trimbițâ ca un mare progres această legiuire, de care se prevalau autorii legei.

Dar curentele au trecut! Acum domină curentul descentralizării și al autonomiilor comunale.

Legea sanitară din 1910 nu prescrie măsuri împotriva tutor boalelor sociale ci numai împotriva a 18 boale molipsitoare și în potriva boalelor venerice. (Cap. XVIII al titlului III).

Imbolnăvirile de boli infecțioase se fac fără știința și împotriva voinței omului (copilului); îmbolnăvitul este victima mediului ambiant, a societății, a statului, după concepția legei. Dar chiar dacă aceste îmbolnăviri ar fi pricinuite din vre-o greșală sau vină a bolnavului, statul lua asupra lui implicit și răspunderea chiar a ivirei, nu numai a întinderei, unor asemenea îmbolnăviri și cea întâi îndatorire a sa — după această doctrină era: să-și ia mai întâi sarcina, dacă nu a vindecărei cu garanție, dar cel puțin a celei mai desăvârșite și mai complecte îngrijiri a primului sau a primilor îmbolnăviri și consecutiv sau concomitent sarcina de a opri lățirea îmbolnăvirilor.

Statul, medic curant, specialist de boli sociale, n'a luat însă nici o măsură de îngrijire și vindecare a bolnavilor primi, deși, firesc, uman, după drept și bun simț, trebuia să ia această măsură întâi; legea sanitară nu prevede nici o măsură de îngrijire medicală pentru îmbolnăvitul de o boală molipsitoare — nevinovatul și nenorocitul îmbonlăvit este izolat și dezinfectat, nu se scrie nicăiri să fie tratat medical; ci e jertfit pe altarul „medicinei sociale“. D-l Corneliu Botez [1]) observă și D-sa această lipsă, pe care D-sa o

[1]) Vezi „Noul codice de sedință“. București. 1925.

consideră ca o lacună a legei, dar după judecata noastră este rezultatul pripei şi închipuirei infantile a legiuitorilor nepregătiţi.

Legea prevede măsuri în contra lăţirei numai a 18 boale molipsitoare nu şi înpotriva celorlalte, căci sânt mult mai multe. De ce măsuri împotriva lăţirei numai a 18 şi nu şi a celorlalte? De ce se înscrie în numărul acestora de pildă: erisipelul şi botulismul, care nu produc epidemii şi de ce nu se prevede rugeola care este cea mai molipsitoare? Dar critica enumerărei acestor boale este de ordin pur medical şi nu încape o asemenea discuţie într'o expunere generală.

Legiuitorii nenorociţi au omis dintre bolele sociale epidemice: paludismul pe care ştiinţa medicală îl vindecă definitiv şi împotriva lăţirei lui ştiinţa posedă mijloace preventive sigure.

Ei au omis măsuri în potriva celei mai groaznice boli sociale: alcoolismul, permiţând şi îndrituid alte legiuiri să favorizeze întinderea alcoolismului (credit viticol, înmulţirea şcoalelor de viticultură şi a numărului cârciumilor şi altele).

Tot în titlul III art. 61 se mai iau măsuri „contra" boalelor venerice; aceste măsuri anacronice, la fel cu cele ale lui Napoleon I, nejuridice, neumane, neştiinţifice, nechibzuite şi fără discernământ, sânt tot aşa de respingătoare ca şi cele împotriva celor 18 boale molipsitoare. Şi cu atât mai mult că azi ştiinţa a făcut progrese vădite în această direcţie, şi are mijloace, mai civilizate şi mai efective, pentru vindecarea sifilisului şi blenoragiei, iar abolţionismul desăvârşit este admis în deobşte în ţările culte.

Dacă legiuitorii vroiau să facă cu adevărat ceiace se zice: „medicină socială" trebuiau să caute să „combată" (aşa se scrie în presa de toate zilele din inspiraţia proastă a vre-unui funcţionar sanitar cu mentalitate de agent poliţienesc) — boalele sociale cele mai funeste, mai răspândite şi mai uşor de îndepărtat cum e: paludismul şi alcoolismul, ceiace se poate face fără a se călca marele principii de drept, de justiţie şi umanitate; ba tocmai din potrivă, punându-le în practică.

Articolele titlului III al acestei legi fără de lege, s'au modificat de zeci de ori, dar nu s'a cuprins în aceste modificări nici o măsură spre împiedecarea ivirei boalelor infecţioase, prin vaccinări preventive.

Lega sanitară, din nenorocire a încăput, după zămislirea ei în 1910, pe mentalităţi inferioare de tot, a degenerat, după cum dovedesc numeroasele ei modificări şi a ajuns o lege de poliţie, de partide politice, o lege fiscală — nu sanitară, iar ţărei îi trebue o lege medicală făurită de cliniciani, hărşiţi în exerciţiul profesiei medicale.

In loc să se complecteze cu măsuri corespunzând cu progresul ştiinţei medicale, legea a culminat în monstruozitate, prin modificarea radicală a art. 65, cu jurisprudenţă arbitrară, inchiziţională,

neconstituţională şi contra principielor elementare ale jurisprudenţei curente.

Aşa dela 1910, modificatorii legei sanitare, în loc să ia măsuri noi pentru prevenirea, adică oprirea ivirei de înbolnăviri de boli infecţioase, potrivit cu descoperirile noi ale ştiinţei, au exagerat defectele juridice ale legei şi au înăsprit zizaniele între medici, în paguba prestigiului profesional al medicinei şi în paguba sănătăţei publice.

Astfel legea sanitară, care trebue să fie, întâi şi 'ntâi, dătătoare de sănătate, pricinueşte boli, chinueşte populaţia sănătoasă şi mai ales pe nenorociţii de bolnavi şi organizează invidia între medici.

Legiuitorii sanitari din 1910 au socotit combaterea întinderei boalelor molipsitoare ca o simplă lucrare de laborator, de medicină experimentală şi de bacteriologie, deşi nu se cunosc încă microbii multor boli.

Se ia bolnavul contagios, fie că se înfăţişează aşa de voia lui, fie că e adus cu forţa publică, în urma unui denunţ răsplătit de lege (alin. 20 al art. 49: „declarantul are drept la o recompensă de un leu pentru fiecare caz declarat, dată din bugetul direcţiei") fie că e descoperit de către agenţii sanitari, funcţionari publici efemeri, destinaţi să dispară repede din orice organizaţie sanitară cultă, fie că bolnavul e confirmat, suspect sau numai contact—fie în orice stadiu al boalei; la început, la mijloc, la sfârşitul, în convalescenţă sau chiar mai târziu şi după convalescenţă — şi se izolează, aşa de pildă, cum s'ar pune şi s'ar ţinea o cultură de microbi sub un clopot de sticlă, un timp oarecare, cât anume nu s'a hotărît, nici la promulgarea legei şi nici de atunci până acum, deşi credem că în 15 ani dela 1910, ar fi fost timp suficient să se facă această socoteală, dacă ştiinţa ar fi putut preciza.

Urma după izolare a treia măsură, ca încoronare a celor două, urma dezinfectarea bolnavului şi a locuinţei lui. Aceste operaţii ar fi trebuit să ucidă germenii boalelor infecţioase şi să realizeze distrugerea şi nimicirea boalelor moalelor molipsitoare, după concepţia autorilor nenorocitei legi.

Dar cum anume să se execute aceste miraculoase operaţii nu se spune în lege, ci se înscrie în alin. 5 al art. 50 că: „*amănuntele unei bune dezinfecţiuni pentru fiecare boală, în parte, se vor hotări printr'un* regulament *general al dezinfecţiunilor.*"

Ce legiuitori nepregătiţi! Au trecut 15 ani de atunci şi nu s'a mai alcătuit dinainte vestitul „regulament general al dezinfecţiunilor" — pentru simplul motiv că nici nu se poate alcătui în vecii vecilor. Boalele molipsitoare vor dispărea, graţie serurilor şi vaccinurilor, aşa că n'are să mai fie nevoe de măsurile ridicole ale dezinfecţiunilor şi nici de regulamentul, prevăzut obligator, după lege.

După 1910, s'a aplicat faimoasa lege sanitară cu dezinfectările ei, şi rezultatul se ştie: au bântuit în timpul războiului 1916—1918 toate epidemiile: grozavul tifos exantematic, până şi variola care nu trebuia să se iveaască, dacă vaccinaţiile antivariolice s'ar fi făcut corect.

Legiuitorii din 1910 aveau o ideie vagă despre dezinfecţie şi nu erau siguri, că lăţirea boalelor se face prin mijlocirea bolnavilor.

Acest fapt esenţial este definitiv dovedit în ştiinţă; bolnavii infecţioşi sânt purtători de bacili şi baccteri patogeni.

In imaginaţia lor necercetătoare, legiuitorii credeau că dezinfecţia se face sigur, repede şi definitiv, dezinfectând efectele din camera bolnavului — art. 50 alin. 3. In afară de izolare, medicul sanitar va ordona măsurile de dezinfectare la locuinţa bolnavului, îndată după ridicarea lui, în cazul când bolnavul nu se izolează la domiciliu; îndată după vindecarea sau moartea bolnavului, în cazul când izolarea s'a făcut la domiciliu.

Alin. 4. Dezinfectarea va fi condusă pe cât posibil de medic în persoană.

In realitate ca să se facă nimicirea cauzei înbolnăvirilor şi a lăţirei boalelor, trebuia întâi dezintectat sau sterilizat bolnavul şi ar fi trebuit să fie întrodus în etuve şi ţinut un timp anume, la o anumită temperatură, 100 grade centigrade; ceeace echivalează cu omorârea lui repede prin fierbere şi asfixiere, cum am zice în termeni populari: să fie opărit pe din afară şi pe dinăuntru.

Nebunie curată! — Cum a efectuat dezinfectările în tot acest timp de 15 ani, serviciul nostru senitar?

A însărcinat sanitari improvizaţi şi efemeri, cu aparate sau cu măturі ca să răspâdească diferite soluţii, zise dezinfectante, în camerile unde au stat bolnavi — când se întâmplă să dispună de asemenea soluţii; căci de regulă nu dispuneau nici de asemenea substanţe; în unele oraşe se dezinfectau efectele din casa bolnavului la etuve, transportându-se dela casa bolnavului la locul unde era instalată etuva. Etuvele aceste, de cele mai multe ori erau defectate şi deranjate şi nu se puteau repara din lipsă de tehniciani experţi sau dacă se reparau, se defectau imediat şi au rămas defecte.

In arhivele Ministerului de Interne, ale Ministerului Sănătăţii Publice şi ale Ministerului de Finanţe trebue să fie dovezi, negru pe alb, de irosala şi risipa ce s'a făcut cu banul public, cu banul statului, cu diferite cheltueli zise: pentru combaterea epidemiilor, pentru efectuarea dezinfecţiunilor şi anume pentru procurare de aşa zise: dezinfectante, pentru etuve zise: fixe, mobile, volante, galopante—pentru dezinfectare, de toate sistemele, de toate fabricaţiele şi intrebuinţând fel de fel de materiale. In timp de 15 ani, dela 1910 până azi, rezultatele reale efective ale măsurilor acestora sânt absolut nule. In fiecare număr al Buletinului Ministerului Sănă-

tăţei Publice — organ oficial al guvernului — se publică statisticele boalelor molipsitoare şi se înregistrează cu cifre numeroase în toată curgerea anului, când la Dorohoi, când la Mehedinti, când în amândouă localităţi în acelaş timp şi nu se vor sfârşi aşa degrabă; nu stă în puterea ştiinţei de azi şi aşezărilor sociale să se stârpească cu desăvârşire îmbolnăvirile de boli molipsitoare.

Rărirea şi treptat chiar disparaţia îmbolnăvirilor de boli contagioase se va realiza prin evoluţia pacinică şi progresivă a culturei obşteşti şi a educaţiei higienice şi medicale, prin rădicarea stărei economice a populaţiei, prin mijlocul şi ajutorul serurilor preventive şi a vaccinurilor în potriva acestor boale,

Nu prin mijloace barbare şi odioase, ca izolarea, în infirmerii şi spitale urâte, rele, sărace şi proaste — forţată prin poliţie şi jandarmi, ilegală nefiind obligatorie şi executorie nici chiar prin legea sanitară, nu prin denunţuri neplătite sau recompensate din fondurile sanitare, nu prin declarări de ori ce bolnav suspect, declarări care să tubure liniştea familiei şi a bolnavului şi să permită amestecul suspect al unui nepoftit, a unui indenzirabil în casa cetăţeanului, şi mai ales; nu prin dezinfectări neeficace, risipitoare de bani publici şi distrugatoare de efecte utile, agonisite cu trudă şi muncă mare, nu prin călarea drepturilor şi demnităţei omeneşti, se va ajunge la o bună şi mai ridicată stare de sănătate a populaţiei.

Cu banii cheltuiţi în paguba statului, în a populaţiei şi a ştiinţei, era mai bine, frumos şi cu folos ca să se înfiinţeze în oraşele capitale de judeţ laboratorii pentru numeroasele cercetări patologice microscopice şi chimice. — Aceste laboratorii absolut indispensabile oricărui medic spre a putea stabili o diagnoză bună. Astăzi nu se determină sigur diagnoza boalelor fără de asemenea cercetări şi bolnavii din provincie sânt nevoiţi să se ducă în centre mari medicale spre a li se stabili mai precis diagnoza, dar nu toţi bolnavii sânt transportabili şi unii n'au mijloace băneşti pentru transport.

Degiaba se ţin cursuri de perfecţionare şi reîmprospătare pentru unii medici din provincie, dacă nu se pot folosi fără de întârziere de rezultatul cercetărilor în laboratorii patologice.

Legea sanitară odioasă e nesăbuită şi nu se mai poate susţinea nici din punct de vedere al ştiinţei medicale, nici al dreptului juridic, nici din punct de vedere al jurisprudenţei curent stabilite, nici din punct de vedere al ştiinţei sociale sau a economiei politice.

Ea se poate susţine şi menţine numai din punct de vedere al intereselor meschine de partide politice sectare, care se folosesc de ea pentru scopuri electorale şi pentru căpătuirea partizanilor.

Dr. R. Chernbach.

RECENZII

Hénri Béraud: *Lazare* — (roman).

Asupra variaţiunii personalităţii s'au scris biblioteci întregi. Oameni de ştiinţă ca *Ribot, Edward Angel, Hesnard, Betchterew* etc, au studiat acest caz, care în psihologie are un capital important, legat în mod intim cu psihiatria.

Autorul romanului „*Le martyre de l'obèse*", care a fost cinstit în 1922 cu premiul „Goncourt", ne dă de data aceasta ciudate pagini de analiză psihologică, în care studiază o curioasă problemă de dedublare.

Titlul romanului e simbolic, de oarece eroul — Jean Maurin reînviind întocmai ca şi Lazăr, trăeşte o viaţă plină de îndoieli şi de suferinţi, pentru a se întoarce pe urmă din nou în groapă, adică în bezna personalităţii lui Gervais — croitorul. Scrisă într'un stil atrăgător cartea prezintă un interes imens chiar pentru marea masă a publicului cititor. Şi cu toate că posedă un fond „senzaţional", totuşi elementul pur senzanţional n'a fost speculat, aşa cum l-ar fi făcut fără îndoială un *Pierre Benoît*.

Cartea rămâne ca un preţios document literar al unei probleme pur ştiinţifice

A. Bilciurescu

Henri Béraud: *Ce que j'ai vu à Moscou.*

Ultima nouatate a lui Henri Béraud este o carte, în care cunoscutul scriitor francez istoriseşte cele văzute de el în capitala Rusiei sovietice. Béraud e fiu de cismar din Paris, socialist, sindicalist, fost grevist. Cunoaşte deci viaţa şi starea materială şi morală a lucrătorului din Franţa şi din Europa. In vara anului 1915 s'a dus la Moscova, pornind cu entuziasmul — zice el — al unui socialist care merge să vadă o ţară în care visul secular al proletariatului este înfăptuit. Descrie deci pentru camarazii lui din occident felul de viaţă a tovarăşilor bolcevici şi ciudatele rezultate ale comunismului triumfător. Descepţiile încep dela graniţă şi se ţine, zi cu zi, oră cu oră, şi'n orice loc se duce. Fie că e la Moscova sau la Petrograd, în oraş sau la ţară, într'un tren, într'o fabrică, la şcoală, la cazarmă, la restaurant, pe stradă, oriunde o fi, vede numai un lucru: teoria bolşevică în practică a dat greş.

Din 140 de milioane de locuitori este cel mult un milion de membri înscrişi în partidul bolşevic, iar din 15 milioane de lucrători numai 450.000, adecă în ţara idealului comunist este un lucrător bolşevic la 30 nebolşevici şi un locuitor la 280. Această infimă minoritate care

dominează, este de la început, negarea comunismului, întrucât comunism înseamnă guvernarea comună, a tuturor, nu a unei minorități.

Dar nu e numai atât. Rusia sovietică a devenit capitalistă. Statul a emis monedă, a lansat împrumuturi naționale cu tragere la sorț de loturi câștigătoare de milioane. Țărani speculatori încep a dobândi *proprietatea mare*. Prin orașe profitorii și îmbogățiții iau mese cu șampanie și automobilele lor stropesc cu noroiu pe tovarășii goi, care cer de pomană în colțuri de străzi. Proprietatea particulară e desființată pentru unii, iar alții, care sunt la putere, stau singuri în casele lor și cumpără în luxoase prăvălii juvaere și blănuri cu prețuri pe care nici un capitalist parizian nu le-ar putea plăti. Religia creștină e badjocorită, din biserici s'au făcut cluburi și teatre, dar icoana nu lipsește din casa fiecărui țăran. Închisorile țariste au fost distruse, dar s'au clădit altele bolșevice și vai de cine intră în ele. Armata are generali de 25 de ani — buni, zice D-l Béraud, de sergenți în Franța — însă tot poporul e sub arme, domnește o disciplină cazonă cum nu se mai cunoaște în occident și toate aceste într'o țară care, sămănând discordia în străinătate, propagă desarmarea.

Visurile imperialiste au înebunit din nou spiritele și în țara care propagă desființarea granițelor, expasiunea în Orient e o politică fățișă, chestia Manciurei e la ordinea zilei, dorința de recucerire a Basarabiei nu e un mister pentru nimeni, iar Constantinopolul urmează a fi spectrul după care suspină ei, azi ca acum 150 ani, ca în timpul Catarinei și al sublimului Potemkin.

Iată ce este Comunismul în Rusia sovietică din anul 1925. In schimb, cei ce nu sunt la putere, adică 139 de milioane de Ruși, dorm câte 10 într'o cameră, mor de foame, de frig de teroare și de rușine, iar D-l Béraud trage încheerea că dacă lucrătorul francez mai dorește comunismul în Franța, să-l introducă, dacă-i place.

Că este așa o știm cu toții. Am cunoscut oameni, cari au fost în Rusia, care habar nu au de numele lui Béraud, și cari mi-au povestit lucrurile parcă ar fi învățat cartea lui pe de rost.

Totuși, această carte are un cusur. Pentru a convinge, nu pe burgheji, dar pe lucrători, ar fi trebuit ca scriitorul Béraud să întrebuințeze o abilitate care i-a lipsit. Să descrie entusiasmul cu care a plecat în Rusia și dorința lui de a vedea binele pretutindeni, iar descepțiile să vie pe rând, cu încetul, și să se îmbulzească până la exasperare, până la desgust. In loc de-a proceda astfel, el o ia razna de la început. Atunci, în mintea unora, se poate furișa îndoiala în sinceritatea socialismului D-lui Béraud.

C Gane

REVISTE

Ritmul Vremei. No. 9—10. Octombrie—Noembrie. 1925

D-l *Mihail Dragomirescu* scrie un articol entusiast pentru a proslăvi două discursuri, dovedind astfel că i-a rămas inima tânără. Pe noi însă mai mult ne interesează maturile d-sale judecăţi, ca de pildă următoarea declaraţiune făcută cu acest prilej de criticul nostru literar:

„Ne ocărâm unii pe alţi şi nici nu bănuim că avem poate între noi pe cei mai mari romancieri şi nuvelişti, pe cei mai mari dramaturgi, pe cei mai mari poeţi lirici şi, poate, chiar pe cei mai însemnaţi cugetători şi oratori *ai lumii*".

Adevărat că n'am bănuit.

Înţelegem, evident, cine este cugetătorul. Charité bien ordonnée commence par soi-même. Dar încolo? Poeţi şi romancieri? Români dramaturgi printre cei mai mari ai lumei? De cine oare vorbeşte D-l Dragomirescu? De D-l Eftimiu, de D-l Rădulescu, de D-l de Hertz... sau poate de Ion Sân-Giorgiu?!

Pentruce D-l Dragomirescu aruncă o frază menită să facă epocă în istoria universală a literaturei, şi apoi, fără a o tălmăci, ne lasă pe noi, bieţii, să ne descurcăm singuri?

Graiul Nostru. Număr festiv. Noembrie 1925

Cenaclului Tutoveanu-Pamfil-Chiricuţă un hâtru bun de glume i-a zis „Academia Bârlădeană. Şi azi aşa, mâne aşa, *Academie* a rămas. „Graiul Nostru", într'un număr festiv, îi serbătoreşte acum jubileul— zece ani de viaţă, mult pentru vremurile în care trăim. Te-ar prinde aproape mirarea că nişte oameni care şi-au întins mânele în 1915 au rămas cu ele legate în 1925. Dar când afli că oamenii aceştia au ca principiu că: „întâi se ridică sufletele şi apoi armele" (G. Tutoveanu) începi a găsi înfrăţirea aceasta firească. Iar când ai citit „Rugămintea" lui *Tudor Pamfil*, te miri de altceva: cum de nu s-au strâns până acum împrejurul acestor suflete alese tot ce e suflet ales în ţara aceasta. Căci, oricât ne-am defăima unii pe alţii şi oricâte rele o fi la noi ca pretutindeni, nu m'am îndoit nici odată şi nu mă îndoesc că esenţa sufletului românesc rămâne bună şi înţeleaptă. Ceia ce ne lipseşte este pricoperea de-a [illegible] de-a strânge împreună şi voinţa de-a educa. Dacă fiecare judeţ ar înfiinţa Academia lui provincială cu elemente ca acele de la Bârlad, înălţarea morală a ţării ar fi pe cale bună.

De la Cântarea României a lui Alecu Russo şi de la Doina lui Eminescu nu s'a scris ceva mai frumos-specific-românesc decât rugămintea D-lui Pamfile. E ca o floare care răsare de-odată într'un pustiu, mângâetoare de aleanuri. Cuvintele sale purifică. O rugăciune, nu o rugăminte. Un hymn către Dreptate şi către Adevăr. Iar dibăcia cu care autorul îmbină şi împacă simţimintele general omeneşti cu acele exclusiv naţionale, umple de mirare... aşi zice, aproape, de recunoştinţă. Aceste trei pagini de proză ar trebui să rămână ca un *Credo* al oricărui suflet de Român cinstit.

In colo, numărul festiv al „Graiului Nostru" se prezintă bine în întregime. Un frumos mănunchiu de poezie şi proză, din care se ridică în deosebi peste toate scurta poemă în proză a D-lui *Ion Palotă*: *Pessimism*, o delicioasă bucată literară, care învederează odată mai mult că D-l Ion Palotă este fără îndoială un fin scriitor.

Suflet Românesc. 15 Decembrie 1925.

Cu toată supărarea (care mi-a ajuns la urechi pe cale particulară) ce-am provocat la Redacţia acestei reviste, când scriam la apariţia ei că „decât atâtea bisericuţe, mai bine ar fi la Craiova o singură Madona Dudu literară" — văd că trei luni abia după vorbele aceste, D-l N. I. Herescu înştiinţează pe cititorii săi că „Suflet Românesc" va fuziona cu „Năzuinţa" sub titlul dibaciu şi frumos de „Năzuinţa românească". Ne pare bine· „Unde-s doi puterea creşte", şi cum scriitorii strânşi în jurul acestei reviste par a avea în adevăr „năzuinţi româneşti", cu cât vor strânge rândurile, cu atât vom folosi cu toţii mai mult.

Deocamdată acest ultim număral „Sufletului Românesc" se prezintă cu două bucăţi cu totul superioare.

Una e poezia „*Oboseala*" a lui *V. Voiculescu* (care are şi în „Graiul Nostru" o *Populară* delicioasă) din care vom cita prima strofă:

„Alege numai crinii cu lăncile de floare,
„Lalelele, crăese, cu fusta'n patru foi,
„Dar nu uita că totul, gust, miros şi culoare
„Sunt fapta unei cepe înfipte în gunoi.

Precum şi versul următor de-o înduioşătoare frumuseţe:

„Amurgul meu e frate cu dimineaţa ta."

A doua bucată e proză: *Ieu-Ieu* de *N. Piopşor*. O poveste cu'n câne şi cu'n lup.

Pe un ger îngrozitor stă lupul în pădure cu puişorii lui şi cum le chiorăe maţele de foame, se hotăreşte bătrânul să meargă în sat după ale mâncărei. Felul cum ar vedea şi simţi lupii lumea şi viaţa e descrisă de autor cu o pană de maestru.

Dincolo, în sat, stau pe-o laviţă la scărmănat lână, o mătuşă şi două fete. Cum mâncau boabe fierte, le scapă câteva sub laviţă şi hap! cânele le înghite.

— „Aici fuseşi, potae? La oi, nu sub pat la căldură, javra dracului". Şi, jart cu vătraiu peste şale-i.

Zgribulit şi mâhând, cânele iesă afară şi se duce în culcuşul lui, lângă oi. Dar cumătrul lup tocmai sosise la poarta satului şi fiindcă îi era frică ca nu cumva să-l omoare fiarele cele de oameni şi să-i lase puişorii orfani, ce-i vine în gând, mai bine să ceară decât să fure. Şi s'apucă să întrebe: „Cine e mai mare în sat?" Oile speriate se îngrămădesc una'n tralta, iar potaia din culcuşul ei mâhâia: Heu hheu hheuuu!

— „Cine e mai mare în sat?" întrebă lupul încă odată. Câinele decolo: „Heu, heu, ieu-ieu-ieu! Până se dumeri lupul, mai trecu o bucată de vreme. Dar şi când, apropiindu-se, îi mirosi a câne, inima îi veni la loc, şi se puse pe un râs:

— Tu eşti, bă, mai marele satului? Ptiu, ucigă-te-a Crucea şi tămâia neagră!

Iar D-l Plopşor încheie că: „a şters-o mai marele satului şi nu s'ar fi ştiut încotro, dacă nu şi-ar fi însemnat urmele cu boabe fierte, pe jumătate rumegate ce le furase 'n pripă, când scărmăna mătuşa lână cu fetele!"

Am sau nu dreptate să găsesc frumoasă povestirea aceasta cu'n câne şi cu'n lup? Şi de! am pus mai mult din stilul meu decât dintr'al lui N. Plopşor. Dar să-l vedeţi pe el cum ştie să istoriească.

Hâncu

FAPTE

Higiena, mijloc de propăşire a naţiunei. — Dl. Profesor Dr. Moldovanu publicând un studiu asupra *Igienei Naţiunei* (Biblioteca Egenică Biopolitică, editată de „Astra") are drept scop de a răspândi legile biologice de care sunt condiţionate prosperitatea şi propăşirea naţiunei.

Autorul constată, în mod judicios, că civilizaţia a produs o hipertrofie a raţiunei, care a devenit singura valoare netăgăduită şi apreciată. Ca urmare, materialismul şi individualismul au invadat viaţa sufletească a popoarelor. In contra acestora trebue să ne apărăm patrimoniul ereditar, prin întărirea solidarităţei naţionale şi prin cultivarea calităţilor rasei. Eugenia, ştiinţă creată de englezul Galton, se ocupă de garantarea unei posterităţi naţionale, născută bine şi nobil. Teoriile lui Darwin s'au aplicat şi la om; iar savanţii au stabilit ca individul e determinat de anumite dispoziţiuni moştenite, care se desvoltă, sau rămân latente, după educaţiunea primită.

Mediul extern poate influenţa dispoziţiunile psihice, afectând chiar plasma germinativă, prin infecţiuni sau intoxicaţiunei, cu efecte ereditare. Selecţiunea naturală fiind împiedicată să funcţioneze graţie progreselor ştiinţei pe deoparte şi monstrozităţei răsboaielor pe de alta nivelul calităţilor de rasă a scăzut simţitor. Deaceea trebue ca prin transformarea mediului extern şi prin desvoltarea şi valorificarea calităţilor înnăscute să căutăm a ameliorâ rasa umană.

Problema populaţiei este de asemenea foarte interesant expusă de autor arătându-ne influenţa mediului şi combătând vestita teorie a lui Malthus.

Din tabloul variaţiilor populaţiei din diferitele ţări, în raportul dintre ele, constatăm că în genere popoarele latine scad, pe când cele germanice, si mai ales cele slave, sporesc mereu, concluzie ce nu ne poate lăsa nepăsători pentru viitor.

Trecând la studiul eugeniei, savantul autor arată că ea se ocupă numai de factorii cari influenţează calităţile ereditare de rasă pe când Igiena naţiunei se îngrijeşte de factorii şi măsurile care determină prosperitatea biologică a naţiunei în prezent şi viitor. Din judicioasele analize, două concluzi mai importante se desprind: că familia, nu individul este baza naţiunei, elementul generator de vigoare şi energie şi în al doilea rând că, fără conştiinţa de rasă şi de răspundere biologică, igiena naţiunei nu poate să producă efectele dorite.

După ce ni se face o scurtă expunere istorică, autorul examinează măsurile practice ale igeinei naţiunei care au la bază familia.

Printre numeroasele mijloace în favoarea eugeniei unei naţiuni Dr Moldovan preconizează: lupta contra boalelor venerice şi contra alcoolismului; examinarea sănătăţei înainte de căsătorie; admiterea avortului voluntar din indicaţiune eugenică; ridicarea natalităţei elementelor cu calităţi biologice normale şi superioare şi conbaterea mortalităţei copiilor sugaci.

Autorul ajunge la constatarea că problema naţiunei este în primul rând o problemă a educaţiunei. Pentru a realiza proectele şi programul educativ schiţat de Dr Moldovan, va fi necesar un institut pentru biologia şi igiena naţiunei.

Nădăjduim că inimoasele îndemnări şi interesantele rezultate ale cercetărilor din volumul acesta vor găsi răsunet în conştiinţa noastră naţională şi vor da roadele dorite.

Chestiunea e mult prea importantă pentru viaţa Statului român spre a nu fi luată în seamă de toate straturile noastre diriguitoare.

S. T. S.

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT